NIEUWE REEKS.

HET

Zuid Afrikaansche Tijdschrift.

J. H. Hofmeyr, Redakteur.

DEELEN XVIII EN XIX.

Februarij 1887 *tot* *Februarij* 1888.

KAAPSTAD:

HOFMEYR & REGTER, GROENTEPLEIN.

1888.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

FEBRUARIJ 1887.

De Schijndoode.

I.

Het was in den herfst van het jaar 1866, het jaar, waarin de cholera, die vreesselijke ziekte, in Europa zoo hevig had gewoed en in Italië, Duitschland, Frankrijk en Nederland zoovele duizenden slagtoffers had doen vallen. Gedurende den prachtigen zomer waren er eene menigte menschen van allerlei leeftijd plotseling bezweken en in de groote steden ontmoette men telkens een somberen lijkstoet op weg naar het kerkhof. Uit vrees voor de besmetting werden de begrafenissen zoo spoedig mogelijk uitgevoerd en men gunde zich dikwijls de moeite niet om de dooden behoorlijk af te leggen. Het koelere herfstweder had de ziekte gelukkig tot staan gebragt en de gevallen werden zeldzamer; zoodat men hoop begon te voeden dat de bezoeking weldra zoude verdwenen zijn. Het visschersdorp Charron, op de kust van Bretagne, in Frankrijk, was gelukkig vrij wel voor de ziekte bewaard gebleven, en slechts enkele gevallen hadden zich voorgedaan die met den dood van de lijders waren geëindigd, doch de vrees had, even als elders, de inwoners bevangen en men was nog steeds bang dat de besmetting van elders mogt worden overgebragt. Ook op het kasteel van den heer van het dorp, den Baron de Montfort, was er niet zooveel drukte als anders gedurende het schoone jaargetijde, en de bewoners leefden zeer ingetogen. Gedurende den tijd toen

A

de ziekte op het hevigst woedde, had de nog jeugdige Barones zich altijd een helpende beschermgeest getoond en overal waar lijden drukte was zij liefderijk te gemoet gekomen. Thans, nu het gevaar geweken was, was de beminde vrouw plotseling ziek geworden, en hoewel de verschijnselen harer ongesteldheid veel verschilden van die welke zich bij de gevreesde ziekte openbaarden beweerde de geneesheer van het dorp, die echter weinig ondervinding had, dat de Barones aan dezelfde kwaal lijdende was. Schrik en ontsteltenis had zulks opgewekt. De naaste bloedverwanten waren in haast naar het kasteel ontboden en hadden, voor zoover zij niet door vrees werden weerhouden, aan die roepstem gehoor gegeven, doch enkelen kwamen te laat om eenige hulp te verleenen, want binnen drie dagen lag de geliefde vrouw in hare doodkist. De docter had het overlijden geconstateerd en eene spoedige ter aarde bestelling dringend aangeraden, uit vrees dat de ziekte zich mogt verspreiden, en hoewel de Baron ongaarne hiertoe overging, was er toch zooveel mogelijk haast gemaakt om eene prachtige begrafenis te regelen. Het stoffelijk overschot van de jonge en schoone vrouw was in de fraaije eikenhouten kist gelegd, die met sierlijke schroeven en handvatsels was voorzien, en de treurende echtgenoot had begeerd dat het lijk zijner vrouw niet ontdaan zou worden van de kostbare diamanten ringen, welke zij gewoon was te dragen en waaronder de trouwring, met een steen van groote waarde, bijzonder uitmuntte.

Thans was de begrafenisplegtigheid afgeloopen. Het lijk van de Barones de Montfort was van het kasteel naar de kleine dorpskerk gebragt, gevolgd door enkele familieleden en vele aanzienlijke buren uit den omtrek, terwijl de geheele visschersbevolking zich bij den treurigen stoet had aangesloten. Het altaar en de predikstoel waren met zwart behangen en lange waskaarsen wierpen een zacht licht op de doodkist, die in het midden was geplaatst en waarbij de oude geestelijke de lijkdienst verrigtte. Nadat deze kerkelijke ceremonie was afgeloopen, had de pastoor zich met zijne koorknapen voor de lijkbaar geplaatst en, voorafgegaan door een kruisdrager en gevolgd door den bedroefden echtgenoot en de treurende vrienden, was het lijk naar den grafkelder gebragt en daar bijgezet. Het was avond en koud, want het was reeds in de tweede helft van October en de Noordwestewind was scherp en doordringend.

Het kasteel, dat nog half van ouden bouwtrant was, stak somber tusschen de boomen uit, aan het einde van de breede oprijlaan en men zag het licht schijnen in verscheidene vensters. Toen de ter begrafenis genoodigden van de treurige plegtigheid terugkeerden vonden zij in de groote eetzaal een kostbaar maal aangerigt. Talrijke lampen en kaarsen waren aangestoken en dit licht vereenigde zich met den gloed van een groot houtvuur, dat in den haard van den hoogen schoorsteen brandde, en weerkaatste zich op het schitterend zilverwerk, dat de tafel bedekte, en het porceleinen en kristallen vaatwerk. Zonderling kontrast! In de sterfkamer was niets veranderd. Het bed waarop de Barones gelegen had, was nog onaangeroerd, niets was veranderd, alleen het ligchaam der vroegere bewoonster was verwijderd en er heerschte nu stilte als in het graf: en in die eetzaal was leven en beweging en er was een feestmaal gevierd, alsof de heer des huizes eene blijde gebeurtenis herdacht! De gasten hadden daar aangezeten wel niet in eene vrolijke feestelijke stemming, doch zij hadden zich de voorgezette spijzen en dranken wel doen smaken, en toen het maal was afgeloopen kwamen de rijtuigen der genoodigden voor, en even later rolden die koetsen door de oprijlaan en bragten de gasten huiswaarts. Er waren echter enkelen achtergebleven die tot de familiebetrekkingen behoorden en dezen kortten zich nu den tijd met het doorbladeren van fraaije boeken, het lezen van tijdschriften of nieuwspapieren, of een of ander gesprek.

In het nederige visschersdorp, zoo bevallig aan de kust gelegen, dacht ieder aan de lieftallige doode, die men naar het kerkhof had vergezeld. De Barones telde naauwelijks dertig jaren en was even goed als schoon. Zij was geene trotsche adellijke dame geweest, en al behoorde zij ook tot de ware en degelijke aristocratie, zij was altijd toegankelijk geweest voor iedereen en gemeenzaam ook jegens den arme. Algemeen werd haar heengaan betreurd en inzonderheid, omdat men meende dat zij het vooruitzigt had moeder te zullen worden en dus welligt haar eerste kind aan het hart zou hebben gedrukt. Het eenige wat men echter vreemd vond en wat niet de algemeene goedkeuring mogt verwerven, was, dat het bekend was dat er kostbare diamanten in de doodkist gesloten waren, en men meende dat de Baron verstandiger gehandeld zoude hebben, indien hij die kleinoodiën ten voordeele der armen had verkocht.

Onder hen die het begraven der juweelen het meest betreurden was Pierre Lefond, de doodgraver en koster van de kerk. Hij was een man in de kracht zijns levens, van omtrent veertig jaren, een visscher van beroep, even als de meeste dorpelingen, die daarbij het ambt van doodgraver bekleedde, omdat de pastoor hem genegen was en hem als een bedaard en ijverig man kende. Hij was arm, even als de meeste inwoners, en moest met moeite door de wereld komen om in het onderhoud van zijne vrouw en kinderen te voorzien. Hij wist dat de Barones met zoo vele kostbaarheden begraven was. Die kostelijke diamanten zouden voldoende geweest zijn om hem en de zijnen van de vele zorgen des levens te ontheffen en hij vond het jammer dat zooveel schats in den somberen grafkelder zou vergaan. Zwijgend en nadenkend zat hij bij het vuur dat in zijne armoedige hut brandde. Op eens stond hij op en deed de deur open, die toegang gaf tot eene bergplaats waar hij zijne gereedschappen bewaarde, en nam een schroevendraaijer, een hamer, en een beitel en deed deze gereedschappen in een linnen zak, en daarop een graaf nemende keerde hij in het vertrek terug.

"Wat gaat gij doen, Pierre?" vroeg de vrouw, die bezig was met de kinderen naar bed te brengen.

"Ik heb nog iets op het kerkhof te doen," antwoordde hij, "en ik zal gaauw weer tehuis wezen," en hij nam nu een kleine lantaarn en een doosje met vuurhoutjes en ging naar buiten. De maan scheen vrij helder, en toen hij op den weg was keek hij angstig rond of iemand hem zag, doch het was alles stil en in de huizen en hutten in den omtrek was geen licht meer te bespeuren. Hij spoedde zich voort in de rigting van het kerkhof, doch zag telkens om, als iemand die een boos stuk ging uitvoeren, luisterende naar het minste gerucht. Alles bleef stil en weldra bereikte hij het kerkhof. Het ijzeren hek was met de klink gesloten, en zonder moeite opende hij het. Nu stond hij op den gewijden grond, den akker der dooden.

"Vooruit, Pierre," sprak hij, en langzaam trad hij over de graven naar het monument, waar de lijken der adellijke familie rustten. Het graf der familie de Montfort was het eenige sieraad van het kerkhof en bestond uit een grafkelder, die zich gedeeltelijk boven den grond verhief en door eene lage deur gesloten was. Het kostte hem niet veel moeite die deur te openen, en nu stak hij zijne lan-

taarn aan en trad in het gewelf. Een muffe lucht kwam hem te gemoet. Hij zag vijf doodkisten op lage steenen geplaatst, die de stoffelijke overblijfselen der adellijke familie bevatteden, en hij herkende spoedig de nieuwe kist, welke er weinige uren geleden was bijgezet. Zij was met de fraaije kransen van immortellen bedekt, welke de treurende betrekkingen op het deksel hadden gelegd. Hij zette de lantaarn op de naastbijzijnde lijkkist en nam de kransen weg. Een oogenblik scheen de man te aarzelen, toen begon hij zijn werk en met behulp van de instrumenten die hij had medegebragt begon hij de schroeven los te maken.

Eindelijk was de laatste afgeschroefd en nu ligtte hij met moeite het zware deksel op. Eene witte lijkwade bedekte het ligchaam. Toen hij die wilde wegnemen beving hem een huivering, doch hij vermande zich en rukte het kleed weg. De roodachtige vlam der walmende lantaarn wierp een spookachtig schijnsel op het lijk. Daar lag het ligchaam der Barones voor hem. Zij was marmerbleek, doch het gelaat was onveranderd en door geen pijnlijke trekken misvormd. Het hoofd rustte op een wit satijnen kussen, de handen waren op de borst gevouwen en zij lag daar als scheen zij te slapen. Aan de vingers der linkerhand schitterden de ringen met de kostbare diamanten, en de edele steenen flonkerden bij het flaauwe lamplicht.

Pierre Lefond voelde eene koude rilling door zijne leden gaan. Hij was tot dusverre altijd een eerlijk man geweest, en nu stond hij op het punt om eene heiligschennende misdaad te begaan. Zijn geweten sprak luide in zijn binnenste en verweet hem dat de daad die hij wilde volvoeren zondig was. Doch de schitterende diamanten en het kostbare goud prikkelden zijne begeerte weder. Hij herkreeg zijne koelbloedigheid en hij greep den linkerarm van het lijk. Die arm was, tot zijne verbazing, niet stijf, gelijk hij verwacht had, doch liet zich gemakkelijk buigen, en zonder moeite kon hij de hand openen en twee der kostbare ringen van de vingers aftrekken. De trouwring van de Barones bood echter tegenstand; hij was naauwer dan de anderen en omsloot den ringvinger. Hij trok en rukte, doch te vergeefs. Die ring was de kostbaarste en bevatte vijf groote, prachtige diamanten. Hij dacht een oogenblik na. Zou hij het

schoonste achterlaten en zich met het mindere vergenoegen? De flonkerende juweelen prikkelden zijne begeerte en maakten hem razend. Hij tastte in zijn broekzak naar zijn oud knipmes en plaatste de lantaarn op de borst van het lijk, vervolgens trok hij de hand nog meer naar zich toe en legde den ringvinger op den rand van de doodkist. Hij opende zijn mes, het was niet zeer scherp, doch zou het werk wel kunnen verrigten. De arme vrouw was immers dood, zij zou er niets van voelen, en als de kist weder gesloten was, zou niemand ooit ontdekken dat de overledene een vinger miste. Met vastberadenheid trok hij het mes over den vinger heen, alsof hij een tak van een boom sneed. Het staal drong in het vleesch, maar naauwelijks had hij een snede gedaan of een akelige kreet klonk door den grafkelder. Op eens rigtte de gewaande doode zich uit de kist op, bloeddruppels kleurden het witte lijkkleed en de lantaarn viel op den grond en ging uit. Pierre verstijfde van schrik, hij wierp het mes neder, liet de reeds geroofde kostbaarheden in den steek en vlugtte overhaast uit den grafkelder, nog bleeker dan het gewaande lijk, dat hij had willen berooven. Hij meende dat de doode hem op de hielen zat, en in zijnen angst sloeg hij den verkeerden weg in, en in plaats van het hek te bereiken, stond hij voor den muur van het kerkhof. De angst maakte hem vlug, en daar hij in zijnen schrik geritsel achter zich dacht te hooren, klauterde hij over den muur en snelde, zoo hard als hij loopen kon, de dorpsstraat door tot hij ademloos zijne woning bereikte. Zijne vrouw zat hem geduldig op te wachten bij het uitgedoofde haardvuur, en schrikte toen zij bij het flaauwe kaarslicht zijn bleek gelaat en verschrikkelijke oogen ontwaarde.

"Heilige Moeder Gods! wat is u overkomen?" vroeg ze ontsteld.

"Ik ben gevallen," antwoordde hij, "en verschrikt, maar het is niets;" doch hij keek anstig naar de deur.

"Gij ziet er uit als een doode," zeide de bezorgde vrouw, "het koude zweet breekt u uit. Ik bid u, Pierre, bekijk eens uw gelaat," en zij hield hem een stuk spiegelglas voor, dat naast de bedstede hing. Hij zag er werktuigelijk in en schrikte van zijn eigen beeld.

"De Barones," stamelde hij toen, op nieuw angstig omziende.

"De brave vrouw is dood en begraven," zeide zijne gade, "God hebbe hare ziel," en zij maakte een kruisteeken. "Neen," riep de doodgraver, "zij is weer opgestaan en zal mij aanklagen. De Heiligen mogen mij bijstaan," en hij zonk uitgeput op een stoel.

"Zijt gij dwaas," lachtte de vrouw, "de dooden komen niet weerom. De arme Barones zal u geen kwaad doen."

"En ik zeg u dat zij mij vervolgt," riep Pierre angstig en keek naar de deur. "Zij is uit de doodkist gekomen en wil hare diamanten terug hebben, die ik haar heb afgenomen." "Man, gij hebt"...... begon zij met een angstig vermoeden, doch hij liet haar niet uitspreken.

"Hoor," zeide hij op fluisterenden toon en telkens naar de deur ziende, "ik zal u alles vertellen," en nu begon hij op zachten toon het verhaal van zijn wedervaren, waarbij de vrouw ongeloovig het hoofd schudde. Toen hij alles had medegedeeld, zag de verstandige vrouw de zaak donkerder in. De begravene was misschien niet dood geweest en wat er van haar geworden was, was een raadsel, dat den volgenden morgen wel zoude opgelost worden. Wat zou er echter van Pierre worden, indien het ontdekt werd dat hij de heiligschennende kerkhofroover was geweest, die de Barones had verwond? De bewijzen van zijne schuld, zijne lantaarn, zijn mes en gereedschappen waren in den grafkelder en zouden hem als den dader aanwijzen, en voor geen geld ter wereld durfde hij terugkeeren om die te gaan halen. De beide echtgenooten spraken nog lang met elkander en vormden allerlei plannen om het misdrijf te bedekken en het was eerst laat in den nacht dat zij zich ter ruste begaven.

Terwijl dit in de woning van den doodgraver voorviel, was de schijndoode uit hare bezwijming teruggekeerd. De snoode aanslag had haar gewekt, of liever de wond haar toegebragt, had den bloedsomloop hersteld en de koude lucht, die in den grafkelder drong, droeg er mede toe bij om hare levensgeesten op te wekken. Zij opende hare oogen en poogde de duisternis, die in het gewelf heerschte, te doorboren. Zij begreep waar zij zich bevond en stond op uit de doodkist. Het flaauwe maanlicht, dat door de opengelaten deur zigtbaar was, toonde haar den uitgang. De pijn aan den gewonden vinger kwelde haar en dreef haar voort. Zij stootte zich aan de lijkkisten van de betrekkin-

gen haars gemaals en struikelde over de planken en steenen die in den kelder lagen, doch eindelijk bereikte zij de deur. De nachtelijke koude drong door haar dun lijkkleed en deed haar bijna bezwijmen, doch bij het voortstrompelen, stootte zij den gewonden vinger aan een zwart houten kruis, waaraan een wit Christusbeeld bevestigd was, en de pijn die hierdoor veroorzaakt werd perste haar een luiden smartkreet af, die akelig over het kerkhof klonk, doch dit bragt haar geheel tot hare bezinning. De arme vrouw gevoelde hoe zwak zij was, doch zij begreep dat zij al hare krachten moest inspannen om haar kasteel weder te bereiken. Zoo kwam zij aan het hek van het kerkhof. Het was nog open en waggelende bereikte zij den uitgang en bevond zich op het Kerkplein. Daar, voor haar, lag de breede oprijlaan van het slot, van haar te huis! Zij gevoelde zich wel half verstijfd door de koude, doch zij wist dat zij hare laatste krachten moest inspannen. Het heldere licht, dat uit de vensters drong, verstrekte haar tot gids. Zij liep voort als eene krankzinnige en de angst gaf vleugels aan hare teedere ontbloote voeten, want zij was, volgens de gebruiken der Roomsch-Katholieke Kerk, zonder kousen in de kist gelegd. Eindelijk kwam zij aan het breede geopende tuinhek en stond niet verre van het trotsche gebouw. Uit het huis drongen allerlei geluiden naar buiten: Het was het uur van den avondmaaltijd en de bedienden liepen af en aan om alles voor de gasten gereed te zetten, die nog in de kamers ter zijde van de eetzaal vertoefden. Zij beklom strompelend de breede trappen van het bordes en trad in het helderverlichte voorportaal. Op eens deed een der lakeijen een kreet van schrik en ontzetting hooren. Hij zag de Barones in haar doodkleed, met bloed bevlekt, langzaam naderen. "Jezus, Maria!" gilde hij, ijlings vlugtende. Een paar andere dienaren schoten toe, doch gaven eveneens een schreeuw van ontzetting toen zij hunne doodsbleeke meesteres ontwaarden, die des namiddags plegtig begraven was.

Het was geen zinbedrog, het was werkelijk de schim der overledene, daaraan viel niet te twijfelen. De Barones kwam spoken om te zien wat er in haar huis omging en de bijgeloovige lieden stormden ijlings in de zaal, uitroepende: "Een spook! een spook!" Ook de kamenier der adellijke dame had de schim van haar meesteres herkend en doodelijk verschrikt ijlde zij naar de bibliotheek, waar de Baron

De Montfort zich bevond tot de hofmeester hem zou komen berigten dat de tafel gereed was. Zij snelde naar binnen en schreeuwde haren heer toe "daar komt Mevrouw De Barones!"

"Zijt gij dwaas?" vroeg de heer des huizes, haar aanziende alsof hij eene krankzinnige voor zich zag.

"Mevrouw is in de vestibule," zeide de ontstelde kamerjufvrouw, "en zij zal zeo hier zijn."

"Dwaasheid," hernam de Baron, het hoofd schuddende, "gij deedt beter dergelijken onzin niet uit te kramen."

Op dit oogenblik verscheen een kamerdienaar, die de deur van het boekvertrek wijd opende en met een doodsbleek en ontsteld gelaat met luide stem aandiende, "Mevrouw de Barones!"

De heer des huizes sprong driftig uit den armstoel op, waarin hij gezeten was en keek den man toornig aan. "Ezel," riep hij, "spant gij ook zamen om mij mijne rust te ontrooven en mijne ziel te bedroeven. De Barones is"......doch hij voleindigde niet wat hij zeggen wilde, want door de wijdgeopende deur zag hij werkelijk zijne begravene gemalin langzaam naderen. Haar gelaat was doodelijk bleek en die akelige witheid kwam nog meer uit door de donkere kastanjebruine lokken die haar hoofd omgaven en hare groote, thans wijdgeopende oogen. Het witte lijkkleed met zwarte strikken opgemaakt, dat haar ligchaam omgaf, was met bloed bevlekt.

De Baron gaf een gil van ontzetting en zonk in den armstoel terug, terwijl hij zijn aangezigt met de handen bedekte.

"Ja ik ben het, Alphonse!" klonk het hem in de ooren, met de welbekende, doch thans flaauwe stem.

Het was dus geene begoocheling, geene geestverschijning, doch de ware werkelijkheid. De ontstelde echtgenoot nam zijne handen voor de oogen weg en overtuigde zich dat hij zich niet bedroog en met den kreet "Eugenie!" schoot hij op haar toe nog juist in tijds om de uitgeputte vrouw voor het vallen te behoeden, daar zij reeds wankelde en ineenzakte. Op het geschreeuw der bedienden en de opschudding in de eetzaal, kwamen de gasten toesnellen en aantwaarden het ontzettend tooneel. De Baron omknelde zijne doodgewaande gemalin, die door zwakte en bloedverlies was uitgeput, en ijlings schoten een paar vrienden toe om de behulpzame hand te bieden en de ongelukkige lijderes

naar haar slaapvertrek te dragen, hoewel de meesten der dienaren te zeer verschrikt en te angstig waren om naderbij te komen en nog steeds aan een bovenaardsche verschijning geloofden, en het moeite kostte om hen aan hunnen pligt te herinneren. De potten met chloorkalk, die in de sterfkamer waren gezet om de lucht te zuiveren en de besmetting weg te nemen, werden ijlings verwijderd en de ongelukkige lijderes op de legerstede gelegd. Daar lag zij met het hoofd op de kussens en de oogen gesloten, als ware zij andermaal een lijk, dat op de doodkist wachtte. De armen hingen slap langs de zijde en de gewonde vinger kleurde de dekens en beddelakens met bloed. De Baron onderzocht de linkerhand en zag de wonde.

"Er heeft eene misdaad plaats gehad," riep hij in woede, "zend dadelijk om den docter en laat ons trachten inmiddels de wond te verbinden en het bloeden te stelpen."

Een lakei snelde ijlings heen en een paar van de bloedverwanten der arme vrouw hielpen terstond om den vinger zoodanig te omwinden dat het bloeden ophield, terwijl anderen met reukmiddelen de levensgeesten der bezwijmde poogden op te wekken.

De dorpsgeneesheer was niet weinig verschrikt toen hij de boodschap ontving om ijlings op het Kasteel te komen, om de vrouw weder te zien die hij voor dood verklaard had. Hij aarzelde echter niet en ging terstond mede, voorzien van eenige geneesmiddelen en instrumenten. Toen hij in de slaapkamer trad en het bewustelooze ligchaam ontwaarde, zag de Baron de Montfort hem ernstig aan en voerde hem op verwijtenden toon toe: "Mijne vrouw, die gij voor dood verklaard hebt, is mij, door eene misdaad, uit het graf teruggegeven, tracht thans beter uwen pligt te doen, docter, en zorg dat zij behouden blijve."

De geneesheer kon niet anders dan bekennen dat hij zich bedrogen had en dat de Barones slechts schijndood was geweest, hoewel alle verschijnselen van haar overlijden aanwezig waren. Het gelukte hem thans weldra de arme lijderes tot het bewustzijn terug te brengen. Het hart begon merkbaar te kloppen, de pols was weder voelbaar, de ademhaling werd beter en regelmatiger en eindelijk sloeg zij langzaam de oogen weder op. Zij keek angstig in het rond, en staarde de omstanders aan als iemand, die uit eene langen slaap wakker wordt. Zij ligtte den linkerarm een weinig op en steunde:—"ik heb pijn."

De geneesheer maakte het omwindsel los en onderzocht de snede, die in den ringvinger was toegebragt. De wond was wel diep, doch niet gevaarlijk en de docter hoopte dat de vinger zou behouden blijven. Hij legde een doelmatig verband, hetwelk de pijn verzachtte, en deed daarop de lijderes een weinig versterkenden wijn geven. Dit wekte de levensgeesten verder op en even later, toen het ligchaam was verwarmd en zij tot kalmte was gekomen, was de lijderes in staat om eenige inlichtingen te geven.

Zij wist zich alles te herinneren. Zij was ziek geweest en eindelijk bewusteloos geworden. Het was een toestand tusschen slapen en waken. Zij hoorde alles wat om haar heen gebeurde, doch was geheel onmagtig om een lid te verroeren. Men waande haar dood. De docter kon geen polsslag meer bespeuren; hij legde de hand op haar hart, doch voelde geen hartslag meer; hij hield eenen kleinen spiegel voor haar mond, doch merkte geene ademhaling op en het ligchaam voelde koud als marmer. Nu volgde de uitspraak: "de Barones is overleden," en daarop het gejammer van haren echtgenoot. Zij werd van hare gewone kleederen ontdaan en door dienstvaardige helpsters in een doodhemd gewikkeld en met een lijkkleed getooid en daarna werd haar ligchaam op een praalbed in een ander vertrek gedragen. Zij was buiten staat om zich eenigermate te bewegen; doch inwendig volkomen van haren toestand bewust. Met afgrijzen hoorde zij hoe de geneesheer eene spoedige begrafenis aanbeval, uit vrees voor besmetting, en hoe de toebereidselen daarvoor werden gemaakt. Zij voelde zich opnemen en in de doodkist leggen en hoorde het hoe eene der helpsters de opmerking maakte dat het lijk nog zoo buigzaam was, terwijl eene andere zeide dat het jammer was dat die kostbare ringen met edele steenen mede begraven moesten worden. Nog eenmaal kwam haar echtgenoot, toen alles gereed was; hij boog zich over haar heen en zij voelde zijnen warmen adem zonder een enkel teeken van leven te kunnen geven. Hij knielde bij hare doodkist en sprak snikkend een gebed voor de afgestorvene. Wat zij gevoelde toen het deksel op de kist werd gelegd en de schroeven knarsten, die haar van de wereld afsloten, kon zij onmogelijk naar waarheid beschrijven en zij begreep dat zij toen alle hoop moest opgeven. De gedachte levend opgesloten te zijn in een enge ruimte, waarin zij zich niet kon bewegen, veroordeeld om te stikken in de

benaauwde lucht, dit alles was te verschrikkelijk dan om het in woorden te brengen en zij verloor alle bewustzijn. Wat er toen gebeurd was, wist zij zich niet te herinneren en het eerste wat zij gevoelde, toe zij uit hare bezwijming ontwaakte, was dat een ruwe hand haren arm vatte en haar van hare diamanten trachtte te berooven. De trouwring wilde niet over den vinger glijden en nu voelde zij op eens eene snijdende pijn, die haar niet alleen geheel tot bezinning bragt, doch haar ook kracht gaf zich te uiten. Zij slaakte een kreet van smart en sprong overeind. Alles was donker om haar heen en zij bespeurde niemand, doch zij begreep terstond waar zij was en dat zij juist aan den lijkberoover haar leven te danken had. Het overige was bekend, en de omstanders deelden in de angsten die de arme schijndoode had doorgestaan.

De Baron was buiten zichzelven van blijdschap over de redding zijner gade en hoopte dat zij nu voor hem zou behouden blijven. Hij besloot terstond een tweeden geneesheer uit de nabijgelegene stad te ontbieden en een zijner knechten werd onmiddellijk met een rijtuig daartoe afgezonden. Het avondmaal, dat zoo op eens was gestoord, werd thans een waar feestmaal en ook de levend begravene gebruikte eenige versterkende en ligt verteerbare spijze op hare legerstede.

De tijding van het herleven der Barones en hare terugkomst uit het graf liep als een loopend vuur door het dorp en ieder verheugde zich over deze vreemde gebeurtenis. Het bleef echter een geheim wie de snoode daad had gepleegd om het gewaande lijk te willen berooven, want de Baron had terstond een vertrouwd persoon naar den grafkelder gezonden en deze had de beide ontvreemde ringen teruggebragt en tevens het mes, de lantaarn en de gereedschappen van den doodgraver, die spoedig waren herkend.

Baron de Montfort legde echter aan allen het zwijgen op en wilde den dief niet geregtelijk vervolgen, omdat hij door zijn misdrijf het leven zijner gade had gered. Des anderen daags was er een groote toeloop naar het Kasteel. Andermaal rolden eene menigte van rijtuigen door de breede laan, die naar het statige huis voerde, doch het waren thans blijde bezoekers, die naar den toestand der geredde kwamen vernemen.

De levend begravene herstelde langzaam van de gevolgen der schrikkelijke gebeurtenis onder de zorg van de beide

geneesheeren, en drie maanden later bragt zij een dochtertje ter wereld. Dit kind droeg echter, zonderling genoeg, het teeken van de gruwelijke daad, die, als door hooger hand, het leven der moeder had gered. De ringvinger der linkerhand van het meisje was stijf en aan het eerste lid ontwaarde men een rooden kring als een lidteeken. Ook de moeder had een stijven vinger behouden.

De Barones de Montfort leefde nog lang genoeg om hare dochter tot eene schoone jonkvrouw te zien opwassen, en toen zij eindelijk werkelijk stierf bleef haar lijk zoo lang op het praalbed tot zich duidelijke sporen van ontbinding vertoonden. De arme Pierre Lefond was na dien verschrikkelijken nacht krankzinnig geworden. Hij had den volgenden morgen het dorp verlaten en dagen lang in den omtrek rondgedoold, en toen hij eindelijk in zijne hut terugkeerde, had hij zijn verstand verloren. Hij was echter onschadelijk en liet zich zeer weinig zien. Voor zijne betrekking was hij ongeschikt geworden, want hij vermeed altijd met angst het kerkhof en de kerk. De Baron voorzag echter edelmoedig in de behoeften van hem en gezin en het geheim van zijn snoode misdaad is nooit aan het licht gebragt.

Het bovenstaand verhaal werd met het doel geschreven om te wijzen op het gevaarlijke van den spoed, waarmede hier in Zuid Afrika de begrafenissen plaats hebben. Naauwelijks is de ziel het aardsche hulsel ontvloden, of het lijk wordt afgelegd en zoo spoedig mogelijk alles in gereedheid gebragt voor de ter aarde bestelling, die meestal daags na het overlijden plaats heeft. Er wordt gezorgd voor eene fraaije doodkist, een stoet van lijkgangers en een geestelijke toespraak, dikwijls ook zelfs voor een kostbaren grafzerk, waarop, behalve den naam van den overledene, nog een psalmvers op bijbeltekst is uitgehouwen, doch er wordt dikwijls zoo weinig aan gedacht om zich te verzekeren dat de begravene werkelijk gestorven is en niet in schijndooden toestand ten grave wordt gebragt.

Behalve het bovenstaand verhaal kan schrijver dezes nog iets verschrikkelijks mededeelen, waarvan hij voor de waarheid in staat. Tijdens het heerschen eene vroegere cholera epidemie, toen er in Europa duizenden binnen weinige maanden vielen als slagtoffers der vreesselijke ziekte, werd te Utrecht, in Nederland, een bedienaar der begrafenis ter

aarde besteld, die, zoo het heette, door cholera gestorven was. De man had des morgens, in zijne betrekking, het lijk van een voornaam ingezetene ten grave gebragt en was kort na zijne tehuiskomst ziek geworden. Men had terstond de hulp van een geneesheer ingeroepen en hem half ontkleed op zijne legerstede gelegd, doch na een hevig lijden van eenige uren scheen hij bezweken. De begrafenis had nog in den avond van denzelfden dag plaats, daar de woning klein was en men voor besmetting vreesde, en men had het ligchaam in de kist gelegd nog gekleed in den zwartlaken broek, waarin hij zijn ambtsbezigheid had verrigt. Den volgenden dag vermiste de arme weduwe eene banknoot van honderd guldens (£8 6s. 8d.) welke de man, benevens ander geld, dat in zijne beurs gevonden was, voor de begrafeniskosten had ontvangen van den, overledene, dien hij het laatst ten grave had gebragt. Zij kwam op de gedachte dat haar man het kostbaar papier in zijn broekzak kon gestoken hebben, en daar het verlies voor haar te groot zoude zijn, verzocht zij dat het lijk onderzocht zou mogen worden. In tegenwoordigheid van een der naastbestaanden werd de kist opgegraven en geopend, en na bevond men met schrik en ontzetting dat de man levend begraven was. De ongelukkige had zich, toen hij uit zijne bezwijming ontwaakte, met groote moeite in de enge doodkist omgewenteld, met zijne nagels de borst opengekrabd en was, op den buik liggende, waarschijnlijk onder de verschrikkelijkste folteringen, gestikt. De banknoot werd gevonden en aan de weduwe ter hand gesteld, doch de treurende vrouw heeft nooit vernomen welk ontzettend lot haren echtgenoot getroffen had.

Wanneer wij nagaan hoe overhaast er hier te lande meestal bij begrafenissen gehandeld wordt, dan bekruipt ons de vrees dat er menigeen deelt in het vreeselijk lot van den ongelukkigen man, dat hier beschreven is. Men kan zich inderdaad niets akeliger denken dan, hetzij met of zonder bewustheid, levend begraven te worden en tot zichzelven te komen in de enge ruimte van een toegeschroefde doodkist in het diep der aarde!

Moge de lezing van het medegedeelde in het vervolg velen opwekken om naauwkeurig toe te zien en zich te vergewissen dat dergelijke gebeurtenissen in hunne familiën nimmer plaats hebben.

Somerset Oost. A. J. Dieperink.

De Lotgevallen van Coenradus Willemse.

(Een geschiedenis uit Z. Afrika.)

V.

COENRADUS ARRIVEERT TE COLESBERG.

Te Colesberg aangekomen werd Blok daar opgewacht door den heer Daantje Kovet, een winkelier op het dorp, met wien Blok altijd handelde, bij wien hij steeds in huis was als hij op het dorp was, en die van Mejufvrouw Blok had vernomen, dat haar man dien dag met den trein zou aankomen. Zij had tevens kar en paarden om Blok te halen naar Daantje gezonden.

"Dag, meneer Blok," zei Daantje, "blij u weer te zien. Goede reis gehad? Uwe familie allen frisch. Had van morgen nog een brief van Jufvrouw Blok."

"Dankie, Daantje," antwoordde Blok, "ik is net maar moeg van dit stilsitte. Ons Boeren is daar niet gewoon aan."

"U ziet er kapitaal uit. Ik ben blij dat u terug is. Ik heb u erg gemist; ik ben zoo gewoon u te zien" enz., ging Daantje aan.

"Dat is mijn nieuwe meester," zei Blok tot Daantje. "Dit is meester Willems."

"Aangenaam met u kennis te maken," riep Daantje Coenradus toe, "zeker van Holland. Al lang in die land? Zal u goed bevallen. Bietje droog, niet zoo nat als in Holland; gezond overigens, goede menschen," vervolgde Daantje, dien men gerust den naam van babbelbek kon geven.

Men was nu bij den winkel, en Bloks Hottentot kwam dadelijk aanloopen en riep:—"Dag Ou Baas! alla, ou baas het lang weggeblijf. Baas moet nie weer zoo maak nie."

"Dag Viland," zei Blok, den Hottentot vriendelijk groetend. "Hoe gaat dit bij die huis, en met die vee?"

"Banje goed, ou Baas. Die vee is frisch en vet, en missies en die kinders ook."

Men wendde de schreden naar Daantjes eetkamer, alwaar spoedig een smakelijk dinnertje opgediend werd.

Onze beide vrienden deden het opgedischte eer aan; de reis had hun eetlust gegeven.

"Meester," zei Blok, "je zult nu boeken en andere dingen noodig hebben. Koop die maar bij neef Daantje;" en tot Daantje: "Geef meester wat hij noodig heeft: ik wil eventjes die leeraar gaan groeten. Laat intusschen maar inspan, daar ik van avond nog bij die huis wil wees."

"Wat ver boeken heeft u noodig?" vroeg Daantje.

"Ik weet het waarlijk niet," zei Coenradus; "ik heb er geen verstand van."

"Wacht," riep Daantje, "ik zal den heer Stroop laten roepen; die is een onderwijzer en een landsman van u, die zal ons wel helpen."

Stroop werd geroepen en kwam.

Daantje stelde hem dén heer Willemse voor en deelde hem diens verlangen mee.

"Dat kan gebeuren," zei Stroop; "maar eerst een wippertje, mijn keel zit vol stof;" en zonder iets verder te zeggen ging hij in het zijkamertje en spoelde zich het stof weg.

"Zie zoo, nu ben ik een ander mensch, nu ben ik je Mozes," vervolgde hij. "Boeken, dat kun je bij mij krijgen. Pennen, papier, inkt en leijen bij den heer Kovet."

Daantje bragt het gevraagde voor den dag en Coenradus kocht van alles voor zes personen, daar Daantje zei dat de heer Blok zes kinderen had. 't Werd alles netjes ingepakt en gelegd bij de goederen die jufvrouw Blok dien morgen had besteld bij monde van Viland.

Coenradus ging daarop met Stroop mede naar diens woning.

"Versta je wat van schoolhouden?" vroeg Stroop.

"Ja," zei Coenradus, "ik was eenige jaren hulponderwijzer in Holland."

"Holland is Holland en Afrika Afrika", zei Stroop, "de manier van schoolhouden is hier anders; maar je zult er wel achter komen, je lijkt mij er slim genoeg toe; kom binnen, hier is mijn hotel."

Men ging binnen en Coenradus ging op een grooten leuningstoel zitten, waarover een versleten jakhalskaros lag.

"Een kleintje?" vroeg Stroop.

"Dankje," zei Coenradus, "ik drink maar weinig."

"Dat zal je wel leeren," zei Stroop. "Ik zal er maar een nemen om den smaak van den brandewijn van Daantje weg te spoelen." En hij nam een jenevertje.

Stroop wees Coenradus daarop eenige boeken en zei, dat hij die volstrekt noodig zou hebben; dat waren allerlei sooiten voor kinderen van allerlei ouderdom. Hij kreeg ze direct van den drukker en kon ze dus spotkoop geven. Stroop maakte er een pakje van en gaf het aan Coenradus, zeggende: "Hier man, dat is nu voor £3 2s. 6d., omdat het voor jou is; anders vraag ik meer; maar mijn motto is: 'leven en laten leven'."

"Het is niet voor mij, doch voor den heer Blok; dien moet ik eerst spreken."

"Nu ja," zei Stroop, "dan gaan wij zamen."

De heer Blok was reeds wachtende toen ze aankwamen.

"Bonjour, meneer Blok, goede reis gehad?" riep Stroop. "Ik heb uwen nieuwen onderwijzer wat boeken gegeven voor uwe kinderen."

"Goed", zei Blok, "wat kost het?"

"£3 12s. 6d., spotprijs."

"Dat is banje geld", pruttelde Blok. "Maar het ons dit alles noodig?"

"Alles" zei Stroop, "als er een aan mankeert dan is het als met een ketting, een schakel weg en de ketting is niets waard."

"Daantje, maak dat met den heer Stroop voor mij regt," verzocht Blok aan zijn vriend.

"Goed, meneer Blok," zei Daantje.

Men liet inspannen.

Stroop nam afscheid van Coenradus, die hem vroeg, heb je geen tien shillings abuis gemaakt? jij vroeg *mij* £3 2s. 6d."

"Jij bent gek," zei Stroop, "daar is toch renten bijgekomen."

Blok en Coenradus stapten daar op in de kar en men reed huiswaarts.

"Hier is £2 12s. 6d." zei Daantje tot Stroop.

"Er mankeert een pond aan," riep Stroop.

"U schuldt mij nog een pond," zei Daantje, "voor acht bottels dop."

" 't Is waar ook," erkende Stroop, "ik was het geheel vergeten."

Stroop stak 't geld in zijn zak, ging naar huis, wenschende dat er meer zulke landslui kwamen, en Daantje ging aan zijn gewone bezigheid.

VI.

COENRADUS MAAKT KENNIS MET JUFVROUW BLOK.

Tegen den avond kwam Blok op zijne plaats aan. Bij de kraal langs het pad zat jufvrouw Blok met hare kindederen, haar heer en gebieder af te wachten.

't Was een frissche knappe vrouw, van zoo eventjes in de dertig jaren, met blond haar en heldere oogen. Over 't geheel maakte zij een gunstigen op menschen die haar voor het eerst zagen.

"Papa! Papa!" riepen twee derden van het aantal, terwijl een derde niets zei, om de eenvoudige reden dat dat deel der kinderen zulks nog niet konde.

Blok sprong uit en groette vrouw en kinderen hartelijk.

"Wie is daar nog in de kar?" vroeg Jufvrouw Blok.

"Onze meester, die ik in de Kaap gehuurd heb," zei haar echtgenoot.

"Wat ver natie?" vroeg zij.

"Hollander of Duitscher," zei Blok, "ik ben nietzeker."

"Dus weer een uitlander! Ik het jou zoo gezegd, dat ik van die snare niet wil wete."

Wees maar tevreden," zei Blok, " 't is een knappe man; hij het wel acht papieren bij zich, alles van dinge die hij in zijn land geweest is."

"Ja," zei Jufvrouw Blok, "papier is geduldig en stom, een mensch kan daar allerlei dingen op schrijve."

Zij bromde voort, tot dat men bij het huis kwam.

Viland spande uit en Coenradus,na uit geklommen te zijn, ging naar Jufvrouw Blok en nam beleefdelijk zijn hoed af.

Jufvrouw Blok groette niet terug, en Blok dit ziende zei:—

"Meester, haal een beetje die goed uit die kar en laat die kinders u helpe om dit in huis te brenge."

Coenradus deed wat hem gevraagd was en Blok en echtgenoote gingen in huis

De anderen bragten successivelijk de pakjes in, die Daantje in de kar had geplaatst. Zoo ook eenige presen-

tjes, die Blok voor vrouw en kinderen in de Kaap had gekocht.

Terwijl Blok ze opende en ronddeelde zat Coenradus stil op een stoel.

"Wat het jij daar nog?" vroeg jufvrouw Blok hem.

"Het zijn de schoolbehoeften voor de kinderen," zei Coenradus.

"Die heele vracht?" vroeg zij.

"Ja, voor alle zes," zei Coenradus.

"Jij lijk mij of jij uit een malhuis is uitgebreek," zei jufvrouw Blok. "De jongste is vier maande, Annie een jaar en een half, en Sarie nog geen drie jaar. Moet zulle ook boeke hebbe? Pak ze maar op en trek er mee, waar jij ze gehaald hebt."

"Stil toch, vrouw," zei Blok, "'t is mijn schuld. Ik had aan Daantje moeten zeggen dat 't maar voor twee kinders was. Hij zal die overige terugneme en meester kan maar uitzoeke wat noodig is."

"Coenradus hield zich maar stil, en pakte alles bij elkaar om den volgenden morgen alles op zijn gemak na te gaan.

"Ik hoop," dacht hij bij zich zelven, "dat Grietje, als ik een dag getrouwd ben, niet zoo zal wezen."

Men gebruikte het avondeten en ging ter ruste.

Reeds vroeg in den volgenden morgen was Coenradus op. Hij ging uit en zag Blok bij de kraal. De boer groette hem hartelijk.

"Wel meester, heb je goed geslapen? Is die bed zacht genoeg?" vroeg hij.

"Dankje, meneer," zei Coenradus, "maar ik ben gewoon om met alles mij te behelpen. Ik ben niet als een groote heer opgevoed."

"Jij moet mij verexcusere," zei Blok, "ik het wat werk. Gaat maar naar binne en laat u een kop koffie geve."

Coenradus deed wat hem gezegd werd. Jufvrouw Blok zat reeds in het voorhuis.

Hij groette haar beleefd en werd, tot zijn verwondering, redelijk vriendelijk ontvangen.

"Kaatje," zei ze, "breng die seur 'n koppie koffie." Kaatje deed zulks en de koffie smaakte Coenradus extra.

"Willem en Mimie, gaat jullie nu met meester naar die krale en die tuin en wijs hem zoo die een en ander. Ik wil die huis laat uitveeg."

Men ging. In den tuin gekomen, zei Coenradus. " Wat is dit voor een boom ?" wijzende op een vijgeboom.

" Het jullie in jullie zijn land dan geen boome ?" vroeg Willie.

" Ja," zei meester, " maar niet die soort."

' Nou raai dan wat dit is," zei Mimie.

Coenradus, die van mielies had gehoord, maar ze nooit in Holland had zien groeijen, zei : een " mielieboom !"

De kinderen schaterden het uit van 't lagchen en zeiden eindelijk : " Dit is 'n vijgeboom. Daar anderkant die landmuur staat 'n lap mielies."

Na nog menig abuis begaan te hebben, ging Coenradus met de kinderen naar de kralen.

Het volk was juist bezig een paar jonge paarden te vangen. Een uit de klomp sprong over het kraalhek en liep de vlakte in.

" Dat paard loopt weg," zei Coenradus.

"Hoor," zei Willie tegen Mimie, " meester noem die merrie 'n paard," en tot Coenradus : " 't is geen paard, 't is 'n merrie."

Toen ging men naar de andere kraal. " Wat een mooije klomp geiten," zei Coenradus.

" Allemagtig !" riep Willie, " dits nie geite nie, dits kapaters." Coenradus begreep er niets van.

" Dat is dan toch een ossenwagen ?" vroeg Coenradus, op een wagen wijzende.

" Nee, dit is nie 'n ossenwagen nie ; dit is 'n bokwagen," zei Mimie.

" Trekken bokken dan in zulk een zwaren wagen ?" vroeg Conradus ; " zijn die beesten dan zoo sterk ?"

Nu steeg het lagchen der kinderen ten toppunt. Bokken " beesten" te noemen, en te vragen of bokken in een wagen trokken, dat was toch al te erg,—dat moesten ze aan moeder vertellen, en op een draf ging het heen naar mama.

Deze putte ook een groot genoegen uit meesters flaters. " Ziet jij nou, neef Jakob," zei ze tegen een buurman, die was overgekomen, toen hij gehoord had dat Blok terug was ; "zoo'n mensch moet ik hier nou over die vloer hebbe. Is Blok nou nie heelemaal gek ? En dan nog £5 in de maand en kost en slaapplek en wasch ! Ja, nou in 'n tijd dat wol zoo laag is ! Ik geloof Blok is heelemaal gek."

„ Heb maar geduld, niggie," zei de buurman, " 't zal misschien nog regt kome."

"Nooit," antwoordde jufvrouw Blok, " 't zal mijn dood wezen, en als Blok hem deze week niet wegneem gaat ik weg en klaag hem aan bij die Kerkeraad. Die kan hem dan onder censuur zette. Hij moet nie denke omdat ik een arme, weerlooze vrouw is, die geen mensch op de wereld ooit kwaad heb gedaan en niemand een kwaad hart toedraag, en altijd Blok zijn zin geef, dat ik mij langer zoo laat mishandele," vervolgde zij opgewonden.

"Bedaar maar, niggie," voegde de buurman haar troostend toe; "jij moet ook zoo maar nie naar die Kerkeraad gaan. 't Zal al te slecht staan als Blok onder censuur kom. Wacht maar, ik zal met Blok dalkies alleen praat en hem zegge om die meester maar weg te stuur om die lieve vredes wille. Daar gaat toch niets in een huishouden boven die lieve vrede."

"Ja, neef Jacob, zeg het hem maar eens ter dege goed, en zeg hij zal mij nog door zijn manier in die graf brenge. Dan kan hij maar weer 'n ouwe weduwvrouw vat, die mijn arme bloedjes van kinders zal mishandel. Ja, oom Jakob, dit is zwaar; ik het dit niet verdiend, die Heere weet het," en zij trok een gezigt alsof ze huilde of wilde huilen.

Buurman Jakob, die erg dom was, en daarbij erg goedhartig, kreeg medelijden met de goedhartige jufvrouw Blok, stond op en ging naar Blok.

"Morre, neef Jakob," riep deze hem reeds van verre toe, "jij is 'n goeije kerel om je bure en vriende zoo maar gaauw te kome zien. Maar hoe is dit? Jij lijk olijk."

"Morre, buurman," zei Jakob, "ik is te danig blij om jou weer te zien; maar 't is waar, ik is olijk. Jou vrouw het mijn hart gebreek."

"Mijn schepsels," zei Blok ondeugend, "en dat zoolang ik weg was; dat had ik van haar niet verwacht!"

"Nee, geen korswijl," zei Jakob, en hij deelde alles mede wat jufvrouw Blok hem gezegd had.

Blok lachtte er om: maar dat dreigement van naar den Kerkeraad te gaan, deed hem toch huiveren. Zijn vrouw kon het immers wel eens in haar hoofd krijgen en de zaak moest dan onderzocht worden. Zijn vurige hoop om Kerkeraadslid te worden gemaakt zou dan voor altijd vervlogen zijn. Neen, dàt ging niet, dàn liever meester wegzenden!

Men ging in huis. Daar zat jufvrouw Blok nog schijn-

baar te huilen. Bij het binnenkomen der twee mannen ging zij naar haar slaapkamer.

"Blok! Blok!" zei buurman Jakob, weet wat je doet? Luister naar jou vrouw vóórdat het te laat is. Neem mijn raad aan, man."

Blok keek strak voor zich en ging naar de kamer van zijn vrouw. Na een minuut of tien kwamen beide terug. Blok keek ernstig, en jufvrouw Blok trok een gezigt zoo als Von Moltke zal getrokken hebben na de overwinning bij Sedan.

(Wordt Vervolgd).

Donna Inez.

'*t* Maantjen schijnt: in de avondkoelte
Wandelt des Alkaden spruit:
Voor de groene myrtedreven
Heeft zij het prachtig slot begeven
En 't weerklinkend feestgeluid.

"Ach! hoe kwellen en verveelen
Al die hoofsche Ridders mij,
Die als vlinders om mij woelen
En de nietigheid niet voelen
Van hun laffe vleijerij.

"Dans noch maatzang streelt mij langer
Sedert ik van 't hoog balkon
Hem bij 't licht der maan ontwaarde,
Die zijn liefde mij verklaarde
En mijn wederliefde won.

"Wie zag ooit volmaakter Ridder?
De adeldom der schoonste ziel
Laat in 't vlammend oog zich lezen.
Ja, hij schijnt in leest en wezen
'T Evenbeeld van St. Michiel."

Zoo, zoo peinsde Donna Inez,
De oogen naar den grond gerigt,
Maar zij blikt weer op in 't ende,
En, wat blijdschap! de onbekende
Staat daar voor haar aangezigt.

Handtjens drukkend, liefde fluisterend,
Wand'len ze in den bloemhof rond.
Voor hun voeten tieren rozen,
Die van Zefyrs kusjens blozen,
Frisch gebloemte dekt den grond.

Voor hun voeten tieren rozen:
Wie vermeldt hun zaligheid?
Wie hun lachjens en gesprekjens?
"Liefste! zeg, waarvan die vlekjens,
Op uw blanken hals verspreid?"

—"Muggen hebben mij gestoken
Altijd dorstig naar mijn bloed:
Muggen, wie ik al mijn dagen
De eigen haat heb toegedragen
Als aan 't vuile Jodenbroed."—

—"Denk aan muggen of aan Joden,
Beeldschoone Inez, thans niet meer!"
Zegt de Ridder onder 't mallen.
—Duizend frissche bloesems vallen
Van de amandelboomen neêr.

Duizend frissche amandelbloesems
Walmen geurig op hun paên.
"Inez! zult gij steeds mij minnen
Met geheel uw ziel en zinnen?
Nimmermeer uw trouw verraên?"

—" Eeuwig zal ik u beminnen :
'k Zweer het u, bij 't heilig kruis,
Waar tot heil van Adams loten,
't Schuldloos zoenbloed werd vergoten
Door 't wreedaardig Joodsch gespuis."—

" Ach laat Adam en de Joden,
Lieve ! blijven waar zij zijn !"
Zegt de Ridder onder 't stoeijen.
Duizend witte lelies bloeijen
In den glans der maneschijn.

Duizend witte lelies bloeijen
Als een glinsterend sneeuwtapeet.
" Beeldschoone Inez ! is 't geen logen ?
Heeft uw taal mij niet bedrogen ?
Mag ik bouwen op uw eed ?"

—" 'k Draag zoo min bedrog of logen,
Dierbre ! in mijn boezem om,
Als er bloed vloeit in mijne aadren,
Dat ontsproot van Moorsche vaadren
Of van 't vuige Jodendom."

" Och ! met Mooren en met Joden
Heeft ons minnen niets van doen,"
Spreekt de Ridder onder 't vrijen ;
Wijl zij zaêm zich nedervlijen,
Op den moschbank onder 't groen.

Niets komt hier de vreugde storen,
Die het minnend hart geniet,
En verscholen in 't gebladert,
Zingt allengskens meer genaderd,
Filomele 't bruiloftslied.

Maar trompetten en cymbalen
Klinken daavrend uit het slot,
En, angstvallig opgevlogen,
Heeft de Donna zich onttogen
Aan 't bekoorlijk zielsgenot.

—"Hoor! die feestklank roept mij huiswaarts:
Maar, mijn alles, eer wij gaan,
Gij hebt mij nog niet doen hooren
Uit wat huis gij zijt geboren!
Doe me uw lieven naam verstaan."—

En de Ridder, vrolijk lagchend,
Kust haar mond, haar ravenlicht,
Kust haar lipjens, kust haar wangen,
Houdt haar lang in d' arm omvangen,
Treedt in 't eind terug en zegt:

Hij, doorluchtige Senora!
Die uw teedre liefde won,
Is de zoon des hoogvereerden,
Wijdberoemden Schriftgeleerden,
Rabbi Mozes van Leon!"

—J. VAN LENNEP.*

*Gevolgd naar Heine's "Donna Clara" (Buch der Lieder blz. 182).

De slag te Blaauwberg en de overgave van de Kolonie aan de Engelschen.

II.

HET RAPPORT VAN DEN ENGELSCHEN GENERAAL.

Sir David Baird, aan den HEdel-Achtbaren
Lord Viscount Castlereagh. *

Kaapstad, 12 Januarij, 1806.

My Lord,—Ik heb de eer u de kapitulatie van de stad en het garnizoen van de Goede Hoop aan Zijner Majesteits wapenen, aan te kondigen.

In mijn depêche van den 24 ll., van St. Salvador, had ik de eer uw Lordschap bekend te maken met de maatregelen die genomen waren om de krijgsmagt onder mijn bevel te verfrisschen. Na veel moeite omtrent zestig of zeventig paarden voor de kavallerie bekomen hebbende en de zieken wat opgeknapt zijnde, zeilde de expeditie op den 26sten dier maand en hadden wij het geluk Tafelbaai op den 4den dezer te bereiken.

Men was voornemens geweest het leger dadelijk te ontschepen, en ten einde ons plan te bedekken werd, voordat wij de baai inzeilden, het 24ste regiment, onder bevel van den Edelen Luit.-Kolonel Macdonald, gedetacheerd onder geleide van het fregat de *Leda*, om een demonstratie te maken als of men te Kampsbaai wilde landen ;† maar daar de wind ongunstig was bereikte de vloot hare ankerplaats te laat dien dag om de landing toen te beproeven.

's Morgens op den 5den embarkeerde de eerste brigade onder kommando van Brigadier-Generaal Beresford in schuiten en ging in de rigting van het eenig genaakbaar

* Lord Castlereagh, later Marquis of Londonderry, destijds Minister van Oorlog, was de ziel der Coalitie tegen Napoleon, en werd vergood door de Tories, maar verafschuwd door het volk, en vooral door de Ieren. Hij pleegde in 1822, in een vlaag van krankzinnigheid, zelfmoord. Zijn begrafenis in Westminister Abbey, werd gekenmerkt door de uitzinnige vreugdekreten door het volk aangeheven juist toen het lijk in de grafkuil daalde. RED.

† Aan Generaal Janssens ontging de mogelijkheid niet dat de Britten eene landing te Kampsbaai zouden beproeven. Van daar dat hij eene afdeeling burgerscherpschutters en eenige stukken geschut aldaar posteerde in en om het fort waarvan de ruïnen nu nog te zien zijn. RED.

deel van het strand in een kleinere baai, zestien mijlen ten Noorden van Kaapstad, waar eene landing mogelijk scheen; maar de branding liep zoo hoog, dat dit, zamen met de plaatselijke moeijelijkheden, gebood de poging te laten varen.

De rest van den dag werd gewijd aan een zorgvuldig opnemen van de kust van Lospersbaai tot binnen een kanonschot van de batterijen van Kaapstad; doch dat leidde slechts tot de lastige overtuiging, dat de kans van te kunnen landen afhing van omstandigheden die noode zouden worden verwezenlijkt anders dan bij volmaakt kalme zee.

Wegens deze gevolgtrekking, en ter wering van de nadeelen verbonden aan het uitstellen van een besluit dat ten laatste toch noodwendig door mij zou moeten genomen worden, gelastte ik Brigadier-Generaal Beresford, om met het 38ste regiment en het 20ste ligte dragonders, geëskorteerd door het schip *Dromede*, naar Saldanhabaai te gaan, waar de ontscheping gemakkelijk zou kunnen geschieden, en er vooruitzigt bestond om paarden en vee te bekomen. Ik was voornemens met het hoofdleger te volgen, ingeval het strand, waar wij ons toen bevonden, den volgenden morgen bleek ongenaakbaar te zijn. De branding aan het strand te Lospersbaai den volgenden morgen tamelijk gezakt zijnde, besloot ik, met consent van Sir Home Popham, * een poging te doen om de troepen te landen; en gevolgelijk bragt de Hooglandsche brigade, bestaande uit de 71ste, 72ste en 93ste regimenten dit plan ten uitvoer, onder bevel van Brigadier-Generaal Fergusson. Het strand was vooraf zeer zorgvuldig geïnspecteerd door den Brigadier, en wegens zijn wakkere inspanning en voorbeeld werd ons streven met succes bekroond, hoewel een naauw en kronkelend kanaal naar het strand (dat naauwkeurig werd aangewezen door boeijen, die er gelegd waren door de ijverige en bedrijvige bootlieden van Z. M. S. *Diadem*) en een vreeselijke branding het passaat der troepen in den weg stonden.

De vijand had eenige scherpschutters langs de omliggende hoogten, de landingplaats beheerende, verspreid; maar de verliezen in deze onderneming sproten voornamelijk

* Sir Home Popham was de admiraal der vloot. RED.

voort uit natuurlijke moeijelijkheden, en het is met het grootste leedwezen dat ik uw Lordschap moet berigten, dat wij 35 manschappen van het 93ste regiment verloren door het omslaan van een der schuiten, niettegenstaande elke mogelijke poging om deze ongelukkige mannen te redden.

De rest der troepen kon eerst den volgenden dag aan wal worden gebragt, toen wij wegens de buitengewone moeijelijkheden die alle communicatie met de vloot in den weg stonden, noode in staat waren de onontbeerlijke hoeveelheid water en proviand voor het onmiddellijk onderhoud der manschappen te bekomen.

In den morgen van den 8sten werd het leger, bestaande uit de 24ste, 59ste, 71ste, 72ste, 83ste en 93ste regimenten, omtrent 4,000* man sterk, verdeeld in twee brigades met twee howitsers en zes ligte veldstukken, en gevoerd in de rigting van den weg die naar Kaapstad leidt; en den kruin van Blaauwberg bereikt en des vijands ligte troepen verdreven hebbende, zag ik zijn hoofdleger, geschaard in twee liniën, klaar om ons te ontvangen en ons zelfs te gemoet trekkende.

Het vijandelijk leger bestond blijkbaar uit omtrent 5,000 man,† het meerendeel waarvan ruiterij‡ en 23§ stukken geschut, getrokken door paarden. Uit de legerorde en den aard van het terrein dat geoccupeerd werd door de

* Dit getal komt ons voor als wat laag gesteld. Volgens officiëel gegevens was de sterkte der differente regimenten als volgt:—het 24ste, 504; het 59ste, 1,000; het 71ste, 768; het 72ste, 730; het 83ste, 750; het 93ste, 890 man. Totaal 4,642. Daarbij moeten nog komen 300 man artillerie, eenige dragonders, gedeeltelijk als voetvolk en gedeeltelijk als ruiterij dienstdoende. Dat voert het totaal op tot bij de 5,000 man, welk getal overeenkomt met dat opgegeven in de brieven van wijlen Kolonel Graham, den grootvader van onzen tegenwoordigen Opperbaljuw, die een der Hooglandsche regementen te Blaauwberg kommandeerde. Voorts werden er nog duizend zeelieden geland, die de kanonwagens hielpen trekken, alsook een getal rekruten. RED.

† Uit de aanteekening in ons vorig nommer, op bladzijde 329 blijkt dat Sir David Baird zich hier geducht vergiste. Generaal Janssens leger telde naauwelijks twee duizend man. RED.

‡ Ook op dit punt dwaalde de Britsche Generaal. In geheel het Hollandsche leger waren slechts 530 paarden, die van de artillerie, de kruidwagens, de officieren enz. daaronder begrepen. RED.

§ Alweder verkeerd. De Hollandsche artillerie bestond uit 2 howitsers, 6 zesponders, 6 een-ponders, en 2 drieponders; dus 16 stukken in het geheel. RED.

vijandelijke troepen, was het duidelijk, dat zij voornemens waren hun regtervleugel te reserveren en met hun linker onzen regtervleugel om te trekken. Om dit plan te verijdelen formeerde ik het leger in twee kolonnes; de tweede brigade, onder Generaal Fergusson, volgde den weg, terwijl de eerste zich regts wendde naar de kloof in de bergen.

Mijn doel bereikt hebbende werd onze linie even snel als ordelijk geformeerd. De linkervleugel, bestaande uit de Hooglandsche brigade, werd vooruit gestooten en avanceerde met vasten tred onder een zeer zwaar vuur van kanon- en geweerkogels, en schroot. Niets kon de gedetermineerde dapperheid der troepen, aangevoerd door hun moedigen kommandant, Brigadier-Generaal Fergusson, weerstaan; en het getal des vijands dat krielde in de vlakte diende slechts om hunne vurigheid te verhoogen en hunne discipline te versterken.

De vijand ontving ons vuur en handhaafde zijne stelling hardnekkig; doch op het oogenblik van het stormloopen wierp de dapperheid van de Britsche troepen allen tegenstand ter neêr, en dwong hem tot een hals-over kopschen aftogt.

De eerste brigade, bestaande uit de 24ste, 59ste en 83ste regimenten, gekommandeerd door Luitenant-Kolonel Baird, bij afwezigheid van Brigadier-Generaal Beresford, werd door hare stelling onvermijdelijk verhinderd een aanmerkelijk aandeel te nemen aan de zegepraal der Britsche wapenen. De flank-compagnies van het 24ste regement waren echter in de gelegenheid zich te onderscheiden door een getal ruiters en scherpschutters te verdrijven uit de hoogten van onzen regtervleugel. Dit schitterend stuk werd echter overschaduwd door het sneuvelen van Kapitein Forster van de Grenadiers, wiens dapperheid aangeteekend staat in de harten zijner mede-officieren en in het algemeen leedwezen van het leger.

Het is bepaald onmogelijk uw Lordschap een juist denkbeeld te geven van de bezwaren die den voortgang des legers in den weg stonden en ons succes vertraagden; maar het is mijn pligt, uw Lordschap te berigten, dat de aard van het terrein, een diep, zwaar, droog zand, bedekt met boschjes, ter naauwernood doordringbaar door ligte afdeelingen voetvolk, en vooral het totaal ontberen van water onder een brandend heete zon, onze dappere korels haast teddden uitgeput op het oogenblik der overwinning. Met

de grootste moeite konden wij Rietvlei bereiken, waar wij onze stelling dien nacht kozen.

Een aanmerkelijk deel van het proviand en van de noodwendigheden waarmede wij optrokken was gedurende het treffen verloren gegaan, en wij occupeerden het terrein vervuld met de vrees, dat zelfs de groote krachtinspanning van Sir Home Popham, en de zeemagt ons niet tegen verhongeren zou kunnen verhoeden.

My Lord, telkens wanneer het noodig bevonden werd, te vragen om de medewerking van Britsche zeelieden in ondernemingen te land is hun moed zoo in 't oogloopend geweest, en waren hun volharding en arbeidskracht zoo onverwinlijk, dat geen lofrede van mij den glans van hun karakter kan verhoogen; maar het is mij een alleraangenaamst deel van mijn pligt, uw Lordschap te verzekeren, dat zij bij dit jongste gebruik van hunne diensten hunnen ouden naam hebben gehandhaafd; en ter dezer plaatse past het mij, uw Lordschap te berigten, dat het doorloopend goed gedrag dier dappere kerels en de ijver van Kapitein George Byng, die hen kommandeerde, zamen met die van elken ondergeschikten officier, aanspraak heeft op mijn volle goedkeuring.

Het verlies des vijands in het gevecht wordt opgegeven als meer dan 700 dooden en gewonden;* en het is met het grootste genoegen dat ik dit getal vergelijk met de ingesloten opgave van onze eigene verliezen.† Uw Lordschap zult den naam van Luit.-Kolonel Grant vinden onder die der gewonden; doch de heldhaftige geest van dezen officier werd niet gedempt door zijn ongeluk, en hij bleef zijn regiment ter glorie geleiden zoolang als de vijand Zijner Majesteits 72ste regiment weerstond. Ik heb het hartelijk genoegen, hierbij te voegen, dat zijn wond, hoewel ernstig, als niet gevaarlijk wordt beschouwd; en ik hoop en verwacht, dat hij spoedig hersteld zal zijn en zijn kommando op nieuw aanvaarden.

's Morgens van den 9den, gesterkt door zoodanigen voorraad als de onvermoeide ijver en inspanningen der zeemagt kon aan wal brengen (het 59ste regiment was bijna

* Te hoog. Zie de aanteekening in ons vorig nommer op bladzijde 336. Red.

† Totaal 204, zonder de 35 drenkelingen. Zie aanteekening op bladzijde 336 in ons vorig nommer. Red.

geheel zonder voedsel), zetten wij onzen marsch naar Kaapstad voort en kozen eene stelling ten Zuiden van de Sael (Zout?) rivier, waardoor wij, naar wij vertrouwden, de vrije connectie met de schepen zouden kunnen in stand houden; want ons zwaar geschut zoowel als alle noodwendigheden, met uitzondering van water, moesten wij als nog van Zijner Majesteit schepen bekomen.

In dezen toestand van zaken werd mij een witte vlag gezonden door den kommandant van het garnizoen te Kaapstad (de Gouverneur-Generaal Janssens geretireerd hebbende na het treffen van den 8sten, door Hottentots-Hollandsch Kloof naar het binnenland), om een wapenstilstand voor 48 uren vragende om te onderhandelen over eene capitulatie. Als antwoord op dat verzoek zond ik Brigadier-Generaal Fergusson, vergezeld van Luit.-Kolonel Brownrigg, om als voorwaarde mijner instemming te stellen het overgeven van de buitenwerken der stad binnen zes uren, terwijl 36 uren zouden worden toegestaan om de artikelen van capitulatie te regelen.

Mijn voorstel aangenomen zijnde marcheerde het 59ste regiment Fort Knocke binnen en den volgenden dag werd, in overleg met Sir Home Popham, overeengekomen omtrent de voorwaarden en werden Zijner Majesteits troepen in bezit van de verdedigingswerken der stad gesteld. Van de gewijzigde capitulatie, als door ons bekrachtigd, sluit ik hiernevens kopie in.

De hartelijke, bekwame en ijverige wijze waarop Commodore Sir Home, ter zijde gestreefd door al de officieren onder zijn bevel, medewerkte verdient mijne opregte erkentelijkheid en aanbeveling; en ik aarzel niet hierbij te voegen, dat geen gezamenlijke onderneming ooit met meer harmonie werd ten uitvoer gebragt dan die welke doorgaans door de beide takken van Zijner Majesteits krijgsmagt is aan den dag gelegd. Die oorlogsschepen welke niet te Lospersbaai benoodigd waren kruisten gestadig de kusten ..es vijands op en neêr, kanonkogels onder zijn troepen en ..lk werpende en er toe bijdragende om hem in onzeker..eid te houden omtrent de werkelijke plaats onzer landing, .. een zeer wakkere poging werd gedaan door de Mari..ers der vloot en een afdeeling zeelieden uit de *Diadem*, ..der het onmiddelijk bevel van den Commodore, om een ..lling in de Rietvallei in te nemen en met het leger zamen ..rerken.

De mariniers en de rekruten (*) der Oost Indische Maatschappij zoowel als hunne kadets, aangevoerd door Luitenant-Kolonel Wellesley, van het Bengaalsche leger, werden nuttig geëmployeerd in differente takken van dienst; maar ik moet de ontbening betreuren der diensten van het twintigste regiment ligte dragonders en van het 38ste regiment, er van zeker zijnde dat zij niet zouden hebben nagelaten hun pligt te doen op dezelfde voorbeeldige manier als de rest van Zijner Majesteits troepen die aan den strijd deelnam.

Om publieke zoowel als persoonlijke overwegingen betreur ik de afwezigheid van Brigadier-Generaal Beresford, (†) uit wiens talent en ondervinding ik groot voordeel zou hebben getrokken bij onzen betwisten en moeijelijken togt van Lospersbaai.

Het werk van het Kwartiermeester-Generaals Departement werd op zeer bekwame en oordeelkundige wijze verrigt door Luit.-Kolonel Brownigg, en hoewel het leger reden had om de afwezigheid, wegens ernstige ongesteldheid, van Majoor Tucker, gedeputeerde Adjudant-Generaal, te betreuren, maakten de ijver en bedrijvigheid aan den dag gelegd door Majoor Trotter, van het 83ste regiment, en door zijn Assistent-Adjudant-Generaal Kapitein Munro, alle tekortkomingen in dat Departement goed.

Ook de afwezigheid van Kapitein Smith, van de Koninklijke Genie, die het detachement naar Saldanhabaai vergezelde, was mij een bron van groot leedwezen; want zijne bekendheid met het land zou mij veel moeite bespaard hebben.

Ik gevoel mij zeer verpligt aan de kommanderende officieren der differente korpsen voor hun wakker, moedig, ijverig en oordeelkundig gedrag bij het aanvoeren hunner manschappen tegen den vijand. Britsche troepen, aangevoerd door zulke mannen, moeten altoos, onder de

(*) Dezen waren 546 man sterk.—RED.

(†) Deze Generaal Beresford, een onechte zoon van den Markies van Waterford, bewees later schitterende diensten onder Sir John Moore en Lord Wellington in Portugal en Spanje, alsook, onder den laatstgenoemden bevelhebber in Frankrijk. Hij verkreeg den titel van Viscount Beresford in Engeland, dien van Graaf in Portugal en van Hertog in Spanje.—RED.

Voorzienigheid, slagen; en ik hoop dat het in aanmerking zal worden genomen, dat elke man het karakter van den Britschen soldaat heeft bewaard en trouw zijn pligt tegenover Koning en land betracht.

Deze dépêche zal uw Lordschap worden overhandigd door Luit.-Kolonel Baird, naar wien ik uw Lordschap refereer voor alle verdere informatie die gij zult mogen verlangen betrekkelijk onze verrigtingen, en ik neem de vrijheid, dezen wakkeren en verdienstelijken ouden officier uwer Lordschaps bescherming aan te bevelen.

Ik neem tevens de vrijheid uw Lordschap te berigten, dat daar het fregat *Narcissus* zich niet bij mij heeft gevoegd vóór de landing of de daarop gevolgde operatien te velde, ik ongelukkig verstoken ben geweest van de diensten van Kapitein Sorell, Assistent Adjudant-Generaal, die belast was met mijne dépêches uit Madeira aan Gouverneur Patton te St. Helena, en met het volbrengen van mijn verlangen om narigt te bekomen betreffende de sterkte en den toestand dezer Kolonie, en uit wiens uitgebreide plaatselijke kennis en deskundige talenten ik verwachtte groot voordeel te zullen trekken.

Hiernevens sluit ik ter informatie van uw Lordschap in eene opgave van het geschut dat werd gevonden in de citadel en andere verdedigingswerken der Volkplanting, maar die waarschijnlijk onjuist is, om redenen opgegeven door den kommanderenden officier der Artillerie.

Ik heb de eer te zijn,

My Lord,

Uws Lordschaps meest onderdanige Dienaar,

D. Baird,

Majoor-Generaal, Opperbevelhebber.

Tot zoover loopt Sir David Bairds eerste verslag. Het handelt slechts over de overwinning te Blaauwberg en de capitulatie van Kaapstad. Doch daarmede was de Kolonie zelve nog niet bemagtigd. Generaal Janssens had zich met zijn leger naar de bergen van Hottentots-Holland begeven, instede van zich in Kaapstad te werpen. Dat was voor den

Britschen Generaal eene groote teleurstelling. Immers, had Janssens zich te Kaapstad laten insluiten, men had hem spoedig met behulp van den honger tot de overgave kunnen dwingen. Maar nu hij zich daar buiten bevond lag de gansche Kolonie voor hem open. Hij kon daar proviand en paarden bekomen zooveel als hem lustte. Hij kon daar de boeren bevolking onder de wapens brengen tegen de Engelschen, en door het voeren van een guerella oorlog de positie dezer laatsten te Kaapstad onhoudbaar maken, vooral indien hij werd bijgestaan door eene Fransche vloot, hetgeen zeer gebeurlijk was. Uit zijn verslag in ons vorig nommer weten wij dat Generaal Janssens zelf aan dit een en ander dacht, toen hij Kaapstad regts liet liggen en landwaarts in ging, en dat hij alles wat in zijn vermogen was deed om den strijd vol te houden ook nadat Kaapstad had gecapituleerd. Zijne plannen werden echter verijdeld, gedeeltelijk door de activiteit des vijands, en meer nog door de lamheid van het meerendeel zijner onderhoorigen. Gevolgelijk onderteekenden de beide Generaals op den 18den Januarij 1806 te Hottentots-Holland een verdrag, waarbij de Kolonie aan de Engelschen werd overgegeven. Het leger van Janssens zou echter naar Holland worden overgebragt. Het verkreeg alzoo veel gunstiger voorwaarden dan het garnizoen van Kaapstad, dat krijgsgevangen werd.

Omtrent de verrigtingen der beide Generaals aan de Kaap deelen wij later eenige interessante bijzonderheden mede in verband met aan hen gewijde levensschetsen.

Noord-Afrikaansche Wijnen.

(La Nature.)

Reeds in de vroegste oudheid was de wijn in de meeste West Aziatische landen bekend. Genesis spreekt reeds van den eersten wijnbouw door Noach, en Homerus roemt de deugden van het druivensap, hetwelk verkregen werd uit den wijnstok die op de berghellingen bij Smirna groeide.

In Noordelijk Afrika is de wijnstok niet van zelf doorgedrongen; hij is er door de Phoeniciërs ingevoerd en wel tusschen de vijftiende en de negende eeuw vóór onze jaartelling. In dat tijdperk heeft de Melkarth van Tyrus groote wijngaarden aangelegd digt bij het tegenwoordig Marokko en Algerië.

Dit land is van dien tijd af beroemd geweest wegens de voortbrengselen van den wijnbouw. Plinius spreekt met lof over zijn *passum africum*, d.w.z. het sap van de door de zon rijp gestoofde druiven; hij berigt ons, dat de Afrikaansche wijnverbouwer in zijn tijd den scherpen smaak van de gewone wijnsoorten met gips en kalk wist te verbeteren.

In de latere tijden, in de middeleeuwen, hebben de Portugeezen aan de Noordkust van Afrika een belangrijken handel in rozijnen gedreven; later ging deze handel op Marseille en Livorno over, en toen Algiers in 1830 door de Franschen werd bezet, bloeide hij nog zeer. De eerste Fransche kolonisten vonden er inheemsche planten, die in Frankrijk onbekend waren en daaronder worden vooral genoemd: de *cornichou van Algiers* en de *passe-doux de Bougie*. Door deze ontdekkingen aangemoedigd, sloegen zij de handen aan het werk en legden wijngaarden aan met planten uit Frankrijk. Hun arbeid werd spoedig met een schitterenden uitslag bekroond, want reeds in 1844 dienden Mirbel, Richard, Brongniart en Payen bij de academie van wetenschappen een verslag in, waarin groote verwachtingen omtrent de toekomst van den wijnbouw in Algiers uitgesproken werden.

Nadat de druifluis (phylloxera) in Frankrijk voor de eerste maal zich ernstig vertoonde, zijn de aanplantingen in Algiers belangrijk uitgebreid. In 1866 waren nog slechts

11,500 morgen met den wijnstok beplant, in 1878 20,000, in 1882 40,000, in 1883 60,000, en nog altijd gaan de kolonisten voort met aanplanten.

Tengevolge van de hooge temperatuur die in Algiers heerscht groeit de wijnstok er bijzonder snel en draagt hij bijzonder veel vruchten. Om van het laatste punt alleen te spreken: per morgen wordt meer dan 1200 gallons wijn voortgebragt.

Omtrent de hoedanigheid van de Algiersche wijnen is dikwijls een vrij sterk oordeel uitgesproken. Men heeft gezegd, dat de wijn te gewoon is en te donker van kleur, dat hij grondig smaakt en dat hij, wat fijnheid en geur betreft, niet met de Fransche wijnen kan vergeleken worden. Hij bevat ook te veel alkohol, kan niet verzonden worden enz. (*)

Het valt niet te ontkennen, dat de kolonisten, voornamelijk die in de Provincie Oran, zich er vooral op hebben toegelegd om donker gekleurde wijnen te verkrijgen, die veel alkohol bevatten. En waarom? Omdat zij zich schikken naar de vraag van de groothandelaars, die wijn vroegen voor versnijding geschikt. Nu er echter in Frankrijk ongelukkig geen wijn meer te versnijden is, zullen de inwoners van Algiers andere soorten gaan verbouwen.

En wat het verwijt van den grondigen smaak betreft, het is waar, dat die eerst zeer sterk was; later verminderde hij en, naarmate de wijnstok ouder wordt, verdwijnt die smaak meer en meer. Dit bezwaar gold echter niet alleen Algiersche wijnen; overal werd hij waargenomen, waar in Frankrijk bekende planten elders werden verbouwd.

Wat de fijnheid en den geur betreft, het is waarlijk niet gemakkelijk daarin door de kunst te voorzien; Brougniart en Payen verklaren echter in hun verslag van 1844, dat er alle reden is om te verwachten, dat er goede soorten zullen worden verkregen, vrij wel gelijk aan andere soorten uit Zuidelijker gewesten, wanneer men de meest geschikte stekken kiest en in den bouw en in de wijnbereiding verbeteringen brengt. Deze verwachtingen zijn door onloochenbare feiten bevestigd. Het is bijvoorbeeld klaar en duidelijk, dat de wijnbouwers uit de omstreken van Medea goede, smakelijke, gewone wijnen zullen

(*) Alles precies wat men ook zegt van den wijn der Kaapkolonie, welker klimaat nog al overeenkomst heeft met dat van Algiers.—Red.

leveren, weinig verschillende van de wijnen, die uit het departement van de Charente afkomstig zijn, zoodra zij zich bij de wijnbereiding van goede gereedschappen bedienen. Even weinig is het aan twijfel onderhevig, dat ze aan de hellingen die beschut liggen tegen den heeten wind (sirocco), fijne wijnen zullen verkrijgen evengoed als gewone clarets.

Nu blijft nog de kwestie van het vervoer over. De eerste bezendingen naar Frankrijk zijn afgezonden door wijnbouwers, die van slechte gereedschappen voorzien en eigenlijk nog niet voor hun werk berekend waren. Sints dien tijd is hierin echter veel veranderd en er worden uitmuntende soorten verkregen, die zonder bezwaar over de Middellandsche Zee kunnen verzonden worden.

Wij spraken zoo even van de wijnbereiding. Deze bewerking heeft in Algiers met veel zwarigheden te kampen, voornamelijk met de hooge temperatuur, die er heerscht in den tijd, wanneer het mout gist. Deze is ook niet gunstig voor het bewaren van den wijn. Alle eigenaars van wijnbergen in Algiers zijn nog niet in bezit van kelders, die koel genoeg gehouden kunnen worden. Daaruit volgt, dat ze al den dag na den oogst in moeijelijke omstandigheden komen, namelijk wat zij zullen doen met het vocht, dat ze zonder nadeel niet lang kunnen bewaren? Dan laten ze het zoo snel mogelijk afloopen, of zij behelpen zich met de behandeling met gips, waar de Afrikaansche tijdgenooten van Plinius reeds baat bij zochten.* Algiers brengt nu en voortaan een belangrijke hoeveelheid wijn voort; de hoedanigheid wordt van dag tot dag beter en weldra zal men er geen aanmerking meer op kunnen maken. De ongunstige meeningen, de gevolgen van eenige ongelukkige proefnemingen, verdwijnen de een na de andere. Dit is zoo waar, dat de Algiersche wijnen, die voor korten tijd nog alleen dienden om Fransche wijnen te versnijden, tegenwoordig onder hun eigen naam in Frankrijk worden verkocht.

In dit artikel is het ons onmogelijk over alle Algiersche wijnsoorten te spreken. Eéne soort moeten we als voorbeeld kiezen en wij nemen den wijn van Medea, omdat die reeds in ouden tijd zeer beroemd was. Medea, dat vroeger

* En de Spaansche wijnbouwers nu nog doen.—RED.

door de Romeinen was bezet, ligt op de scheidingslijn van de wateren van den Cheliff en de Chiffa op een hoogte van ongeveer 3,000 voet.

De bodem van het gebied, waarvan Medea de hoofdplaats is, bestaat uit krijtlagen. In deze lagen vindt men mergellagen, grijs en wit marmer, verschillend gekleurde stukken zandsteen, zand, dat door ijzerroest hard rood gekleurd is, zwarte aarden banken van fossiele oesters. Het zeer gezonde klimaat kan met dat van Frankrijk en meer bepaald met dat van Provence op één lijn worden gesteld. Aan deze vereeniging van een gelukkig klimaat, een bijzonder geschikten bodem en een hooge ligging in het gebergte heeft de omgeving van Medea een prachtigen plantengroei te danken, die weinig op het Afrikaansche type gelijkt. Dank zij die gunstige omstandigheden verkrijgt men er een bijzonder aangenaam smakenden wijn, die door kenners op hoogen prijs wordt gesteld en bij het wijnproeven onder de eerste soorten wordt genoemd.

De soorten, die door een landbouwvereeniging uit Medea op een tentoonstelling te Parijs waren ingezonden, zijn door den heer Boussingault scheikundig onderzocht, en wij geven als voorbeeld de zamenstelling van den rooden wijn, die in 1884 door Simeon Figarol, een der bekwaamste wijnbouwers en voorzitter van de Vereeniging, verkregen was.

Over het algemeen zijn dus de wijnen van Medea arm aan alchohol en aan looizuur. Bovendien zijn ze zeer fijn en is de hoeveelheid vrij aanzienlijk. De opbrengst van den jongsten oogst bedraagt anderhalf millioen gallons. Wanneer Medea binnen kort door een spoorweg met de haven van Algiers vereenigd is, zullen deze wijnen nog gemakkelijker algemeen in gebruik komen.

Over Schoolziekten.

(Naar het Duitsch van Professor Uffelman M.D.)

Het heeft lang geduurd, voor men begon in te zien, dat de schooljeugd door talrijke gevaren van ernstigen aard bedreigd wordt en bijzondere maatregelen daartegen noodig zijn. Nog in het begin van deze eeuw bekommerde men zich zeer weinig om de gezondheid der schoolkinderen, en toch had kort te voren in een voortreffelijke brochure de groote gezondheidkundige J. P. Frank er op gewezen, hoe vaak daartegen gezondigd werd en dringend op hervorming aangedrongen. Ook de vermaningen van anderen bleven bijna zonder invloed en eerst de ernstige waarschuwing, die Lorinser in 1836 in zijn opstel: "Tot bescherming der gezondheid in de scholen" liet hooren, bragt de gemoederen in opschudding. Sints dien tijd heerschte een opgewekt leven op het gebied der wetenschappelijke en praktische schoolhygiene; doctoren en onderwijzers wedijverden in de bearbeiding van dit gewigtige veld en bereidden het materiaal tot eene ingrijpende hervorming voor.

De grondslag van de geheele schoolhygiene wordt gevormd door de leer van de ziekten der schoolkinderen. Want slechts, wanneer men weet, aan welke storingen der gezondheid zij blootstaan en welke oorzaken die te weeg brengen, kan men redelijke maatregelen tot verbetering beramen.

De bespreking van dit onderwerp kan daarom wenschelijk geacht worden, daar huis en gezin, zooals wij spoedig zien zullen, niet alleen een belangrijk aandeel aan het ontstaan der opgenoemde schoolziekten hebben, maar ook zeer veel tot haar verhoeding kunnen bijdragen.

Dat het schoolgaan niet juist een gunstigen invloed op de ligchamelijke ontwikkeling der jeugd uitoefent, blijkt dadelijk voor elk die de zaak nader beschouwt.

Het kind, dat vroeger slechts leefde om te spelen, zich ongedwongen soms uren lang in de frissche buitenlucht bewoog, moet, als het begint school te gaan, die vrijheid missen, dagelijks eenige uren achter elkaar in een beperkte ruimte stil zitten. Zulk een verandering der levenswijze zal noodzakelijk op de gezondheid van het kind en zijn ontwikkeling een ongunstigen invloed uitoefenen, als niet ter regter tijd een tegenwigt gegeven wordt. Dit springt des te meer in het oog, daar wij weten, dat met de jaren ook het stilzitten toeneemt, daar niet alleen het getal der schooluren

toeneemt, maar ook steeds meer huiswerk moet geleverd worden, en daar het verder uitgemaakt is, dat de kinderen van de minder goede lucht in de school, ook door het zitten, nog minder inademen dan voor de gezondheid noodzakelijk is.

De ondervinding leert dan ook, dat werkelijk de schoolkinderen aan talrijke gezondheidsstoringen lijden. Ik reken daartoe vooreerst de *bijziendheid,* die in zoo schrikbarende wijze toegenomen is, verder *zijwaartsche verkromming van de ruggegraat, storingen in de spijsverteringsorganen,* zoo als maagkatarrh, bloedarmoede, bleekzucht, krachteloosheid der spieren; verder *hoofdpijnen* en *neusbloedingen,* vergaande *zenuwachtigheid,* die zich vooral onder den vorm van de zoogenaamde *schoolkoorts* vertoont. Ook voor het voorkomen van borstverkoudheden en andere longaandoeningen zoowel van kropgezwellen en zelfs van krankzinnigheid heeft men de school als oorzaak aangegeven. Zeker is het eindelijk, dat de schooljeugd in 't bijzonder vatbaar is voor besmettelijk ziekten en zeer dikwijls de voornaamste overbrenger daarvan is.

Wij zullen nu deze beweringen naauwkeuriger nagaan en trachten uit maken, welk aandeel de school aan deze ziekten heeft en welke andere oorzaken daarvoor kunnen aangegeven worden.

1. De *bijziendheid.* Reeds een algemeene beschouwing leert ons, dat onder de jeugd, ten minste onder die der hoogere scholen, zeer velen bijziend zijn. Een naauwkeuriger wetenschappelijk onderzoek heeft echter getoond, hoe schrikwekkend groot hun aantal is, en hoe dringend noodig het is daartegen maatregelen te nemen. In het geheel zijn thans meer dan 40,000 schoolkinderen in Duitschland door vertrouwbare oogartsen onderzocht, bijv. door prof. Cohn, wien de verdienste toekomt deze kwestie het eerst op het tapijt gebragt te hebben, door Pflüger, Renz, Hoffmann, Kotelmann en vele anderen. Het eindresultaat was:

Op 100 kinderen zijn bijziend:

In de dorpschool	1.
„ „ stedelijke lagere scholen	5 tot 11
„ „ hoogere burgerscholen voor meisjes	10 tot 24
„ „ reaalscholen	20 tot 40
„ „ gymnasia...	30 tot 55

Merkwaardig is daarbij, dat het getal bijzienden van de lagere naar de hoogere klassen toeneemt.

Zoo vond Cohn onder de gymnasiasten:

In de zeste (laagste) klasse,	...	12	pct.
„ „ vijfde „	...	18	„
„ „ vierde „	...	23	„
„ „ derde „	...	31	„
„ „ tweede „	...	41	„
„ „ eerste „	...	55	„

bijzienden.

Deze geregelde opklimming is ook door andere onderzoekers waargenomen. In verband met de eerst genoemde cijfers bewijst zij onwederlegbaar, dat de oorzaak der bijziendheid in de school moet gezocht worden en des te meer, daar het vast staat, dat het oog van het kind in den leeftijd van den schoolpligt niet bijziende, maar normaal is.

Het is nu de vraag, waarom deze ziekelijke toestand van het oog zoo licht bij schoolkinderen ontstaat. Van het grootste belang is ten eerste de slechte verlichting der schoollokalen. Want dan moet de scholier zijn oog digter bij het boek brengen, hij moet dit daarom accomodeeren en juist dit laatste heeft het schadelijk gevolg. Een andere oorzaak der bijziendheid is het gebruik van schoolboeken met te kleinen of met onduidelijken, flaauwen druk, zooals, helaas, veel plaats heeft. Want ook dan moet men het oog te digt bij het boek brengen. Ook het schrijven op leijen kan haar bevorderen, omdat de teekens daarop minder duidelijk zijn.

Den grootsten invloed oefent echter de *houding* van het schoolkind uit. Zoodra het zich voorover buigt, hoopt zich het bloed in alle aderen van het hoofd, dus ook van het oog op. Dientengevolge wordt de te voren genoemde plaats achter aan den oogbol bloedrijker en daardoor weeker en des te eer verbogen. Zoo verklaart het zich, waarom de kinderen in de scholen met slechte schoolbanken, die een slechte houding veroorzaken, eerder bijziend worden. Ook aanhoudende inspanning van het oog op zich zelve, zooals die in de school plaats heeft, is schadelijk, want zij geeft ligt aanleiding tot zenuwoverspanning en daardoor weer tot vermeerderden toevoer van bloed naar het oog.

Hieruit volgt in allen gevalle nog niet, dat de school alleen daaraan de schuld is. Zeker komt een deel op rekening van het huis, wat gewoonlijk geheel wordt voorbij gezien. Wat van donkere schoollokalen waar is, geldt ook van donkere studeerkamers thuis. En hoe dikwijls treft

men die niet aan! Gewoonlijk hebben de kinderen een groote voorliefde om hun huiswerk bij schemering te maken, iets dat ieder bekend is en natuurlijk schadelijken invloed op de oogen moet hebben. Wij zien verder vele kinderen thuis aan totaal verkeerde tafels aan het vensterkozijn, aan commodes schrijven en daardoor, zooals men verwachten moet, in die nadeelige houding, waarvan wij te voren het verkeerde hebben aangegeven.

Verder dient opgemerkt te worden, dat juist onder de scholieren van hoogere inrigtingen van onderwijs velen gewoon zijn eenige uren daags thuis te zitten lezen in plaats van in de open lucht zich te bewegen. Het in de school lang ingespannen oog krijgt dan ook thuis geen rust en heeft geen gelegenheid om zich ook voor de verte te accommodeeren. Geen wonder dus, dat het bijziend wordt. Wij moeten dus in 't oog houden, dat ook het huis een niet gering aandeel van de schuld draagt. Want men moet het gevaar in zijn vollen omvang kennen, om het met goed gevolg te keeren.

2. *De zijwaartsche verkromming van de ruggegraat, hooge schouder* (Skoliosis). Ook deze kwaal ontstaat vooral in den leeftijd van het schoolgaan, terwijl zij voor dien tijd slechts zelden voorkomt. Zij wordt meer bij meisjes dan bij jongens gevonden, ongeveer 80 van de honderd gevallen zijn meisjes. Onder 300 patiënten van Eulenburg waren 261 meisjes en slechts 39 jongens: onder 515 gymnasiasten, die Kotelmann onderzocht, waren er slechts 6 met deze kwaal aangedaan. Zij ontstaat door een verkeerde houding, door een ongelijkmatig gebruik van de regts en links gelegen spieren van den rug en de schouders.

Dit heeft namelijk bijzonder in de school bij het schrijven plaats. Daarbij nemen verreweg de meeste kinderen, wanneer zij niet goed onderrigt en gade geslagen worden, een houding aan, juist gelijk aan die, welke bij het begin van een zijwaartsche verkromming de gewone is. Het bovendeel van het ligchaam wordt voorover gebogen, de borst tegen de tafel geleund, de regter schouder naar boven en naar voren getrokken, zij schuiven dan het schrijfboek scheef en naar de linkerzijde en buigen het ligchaam in dezelfde rigting, met de regter zijde tegen de tafel aangedrukt en de linker er van afgehouden. Dan is de ruggegraat reeds niet regt meer; maar beschrijft een boog naar regts. Het eerst komt dit voor, als het kind aan

een tafel schrijft, die te hoog is, want dan moet het den regter schouder des te meer in de hoogte brengen, terwijl de linker arm zoo naar beneden gaat, dat het slechts met de hand het tafelblad aanraakt. De houding van het kind bij die gelegenheid is evenzoo als bij een ontwikkelde "skoliosis."

Dit alles toont duidelijk aan, dat de oorzaak der kwaal in de school moet gezocht en vooral in de houding bij het schrijven. Want de aanhoudende slechte houding heeft ten slotte een vergroeiijing in die rigting ten gevolge. En te sterker komt dit uit, daar de verkromming steeds naar regts plaats heeft, m.a.w. daar de regter schouder hooger is.

De slechte houding der kinderen is voornamelijk een gevolg van de slechte inrigting der schoolbanken, maar ook van te weinig teregtwijzing en opzigt bij het schrijven. Voor een gering deel is ook het Duitsche loopende schrift daaraan schuld, dat een gezonde houding den kinderen bij het schrijven onmogelijk maakt.

Dat behalve het schrijven ook andere handenarbeid nadeelig werken kan, volgt uit het bovengezegde van zelf, wanneer daarbij de spieren van de eene zijde van het bovenlijf aanhoudend meer gebruikt worden dan die van de andere, en dikwijls een even verkeerde houding wordt aangenomen als bij het schrijven.

Overigens zou het verkeerd zijn, als men de school ook hier weer alleen de schuld wilde geven. Want dezelfde schadelijke oorzaken der school werken ook thuis. Ook bij anderen handenarbeid dan het schrijven heeft een slecht ingerigte werktafel nadeelige gevolgen.

Op de vraag waarom meisjes aan deze kwaal meer onderhevig zijn dan jongens, kan men alleen antwoorden, dat de eersten door haar zwakkere ruggegraat en spieren minder weerstand bieden aan den nadeeligen invloed der verkeerde houding, die bij jongens daarenboven nog door meer ligchaamsoefening, als gymnastiek, zwemmen enz. wordt tegen gegaan.

3. *Storingen in de spijsvertering.* Dat kinderen gedurende den tijd van het schoolbezoek in gewigt af- of niet zoozeer toenemen, als gedurende de vacantie het geval is, is een zoo dikwijls bewezen zaak, dat verder bewijs overbodig is. Ook zullen vele ouders mij moeten toegeven, dat dikwijls kinderen, die, voor zij school gingen, er frisch en gezond uitzagen en een goeden eetlust hadden, daarna

bleeker werden, niet meer zoo hongerig waren, todat zij in de vacantie weer bijkwamen. Het zou dwaas zijn, in zulke gevallen den invloed van het schoolgaan te loochenen. Het stilzitten gedurende vele uren en het verblijf in onzuivere schoollucht is de eenige oorzaak van die verschijnselen. Voor een gezonde bloedbereiding heeft de mensch behoefte aan voldoenden toevoer van zuurstof (oxygen) en voldoenden afvoer van koolzuur (carbonic acid); geen van beiden kan echter plaats hebben, wanneer het kind, zooals dit bij lang stilzitten onvermijdelijk is, niet diep genoeg ademt, en wanneer de lucht, waarin het ademt, onzuiver is, d. w. z. te veel koolzuur bevat. Ook het verminderen van den eetlust moet dikwijls aan het gebrek van de gewone bloedbereiding toegeschreven worden.

Bij velen is het echter een gevolg van maag-catarrh. Deze komt ook bij schoolkinderen niet zelden voor en ontstaat vooral daardoor, dat de kinderen uit gehaastheid om naar school te komen of hun werk te beginnen, om spoediger weer klaar te zijn, hun eten te haastig inslikken, zonder zich den tijd te gunnen het behoorlijk te vermalen en met speeksel te bevochtigen. Maar ook andere oorzaken dan de school werken hierbij schadelijk. Ik reken daaronder wederom het langdurig met inspanning lezen, gebrek aan oefening der spieren, die zoo gunstig op de bloedbereiding werkt, en ongenoegzame of verkeerde voeding. Wat dit aangaat merk ik op, dat meisjes gewoonlijk van haar tiende, jongens van hun elfde jaar behoefte aan meer voeding hebben, die ook met de dan plaats hebbende vermeerdering van het ligchaamsgewigt samenhangt en dus physiologisch verklaarbaar is. Het voedsel moet rijkelijk zijn en vooral meer eiwitstof bevatten dan vroeger, daar die gewigtsvermeerdering vooral op rekening van de eiwitrijke spieren komt. Wordt daarop niet gelet en krijgen de kinderen dus in dien tijd niet de behoorlijke quantiteit voedzamen kost, zooals vleesch, melk en eijeren, zoo moet men zich niet verwonderen, als zij bleek, bloedarm en zwak worden. Versche lucht, spieroefening en voldoend voedsel zijn levensbehoeften voor elk mensch, maar voor het schoolkind in 't bijzonder, dat moet nooit uit het oog verloren worden.

4. *Zenuwziekte en prikkelbaarheid.* Ieder, die met onze schooljeugd omgaat, zal dikwijls zenuwachtigheid bij haar opmerken. Soms zijn zij ligt opgewonden, het geringste geeft

bij hen soms aanleiding tot hevige gemoedsaandoeningen, zij missen soms de gelijkmatige stemming, steeds als het kenmerk der jeugd beschouwd en zijn nukkig. Voornamelijk treedt die zenuwachtigheid op in den vorm van de zoogenaamde *schoolkoorts*, een aanhoudende onrust en overprikkeling, die de daaraan lijdende kinderen den lust beneemt om te eten, te slapen of te spelen, en hun slechts aan hun school en arbeid doet denken. Die toestand kan een geheele verlamming van den geest of ernstige hersenziekte ten gevolge hebben. Als een veelvuldige oorzaak daarvan en van de zenuwachtigheid der kinderen kan men *te vroege inspanning van den geest* beschouwen. Dwaze praalzucht drijft vele ouders er toe, hun kinderen reeds lang voor hun zesde jaar naar school te sturen. Zulk een misvatting brengt in den regel haar eigen straf met zich. Ook bij geheel gezonde ligchamelijke en geestelijke ontwikkeling mag, zoo als de ervaring leert, een kind niet, voor het zes jaar oud is, beginnen geregeld onderrigt te ontvangen. Gebeurt dit toch, dan wordt zeer ligt het nog sterk groeijend en daardoor zeer gevoelige centraal zenuwstelsel overspannen. De zooeven genoemde kwalen zijn daarvan het gevolg. Daarmee hangt ook zamen, dat die te vroeg ingespannen kinderen slechts zelden in hun vorderingen aan de aanvankelijke verwachtingen hunner leeraren en ouders beantwoorden. Hun hersenen worden juist door die vroegere inspanning in hun gezonde ontwikkeling verhinderd. Daardoor zien wij zulke scholieren in 't begin goed, zelfs zeer goed vorderen, dan echter stilstaan en eindelijk beneden het middelmatige blijven, terwijl men aan den anderen kant dikwijls opmerkt, dat kinderen die pas na hun zevende jaar naar school gestuurd worden, hun tijdgenooten die vroeger school gingen in korten tijd inhalen en dikwijls voorbij komen, terwijl hun die inspanning beter bekomt.

Even groot nadeel als te vroege heeft ook te groote, overprikkelende inspanning. Elk menschelijk orgaan wordt ziek, wanneer het te lang en te scherp arbeidt; zoo moet ook de inspanning der hersenen, vooral gedurende hun ontwikkeling, behoorlijk door rust worden afgewisseld. Nu vergen soms de ouders te veel van de kinderen en zetten hun eerzucht te veel aan. Voortdurend aangespoord en gejaagd, misschien een toonbeeld van ijver, wordt het uit gebrek aan ontspanning gewoonlijk reeds vroeg en soms voor immer geestelijk verlamd. De ouders kunnen in dit op-

zigt niet voorzigtig genoeg zijn! Veel meer dan deze, heeft echter in den regel de school, met name het gymnasium, de hoogere burgerschool voor jongere meisjes, schuld aan deze overlading, ja zelfs aftobbing der jeugd. Zelfs onderwijzers van naam erkennen de gegrondheid van dit verwijt. Niet alleen is de eisch van het onderwijs verhoogd, het aantal vakken vermeerderd, de kinderen worden ook te veel met huisarbeid overstelpt, waardoor zij, in plaats van rustig hun taak af te maken, van het eene onderwerp naar het andere worden gejaagd, wat meestal niet de schuld der leeraren is, maar het natuurlijk gevolg van de verzwaring der eischen bij de examens. Deze noodzaken dan dikwijls nog tot privaatlessen om slechts bij te kunnen blijven. De mannen van het vak werpen de schuld op ouders en kinderen, dat genen niet genoeg toezigt op het huiswerk houden, en bij hun kinderen de zucht naar genot opwekken, terwijl dezen door het bezoeken van feesten, kransjes en het theater veel tijd en kracht nutteloos besteden, waardoor zij niet genoeg belang stellen in hun werk, hun tijd voor het huiswerk niet behoorlijk indeelen en daardoor over overlading klagen. Zeker ligt er veel waars in die aanklagt, maar zij gaat ook voor vele vlijtige kinderen niet op. Overlading heeft zeker plaats, ten minste voor de middelmatig begaafden, naar welken men zich rigten moet. Te velerlei wordt onderwezen en geëischt, en men verliest al te zeer uit het oog, dat niet een opeenstapeling van kennis, maar de natuurlijke vorming van den geest, het vermogen om logisch te leeren denken, het doel van het onderwijs moet zijn. Eindelijk moet in aanmerking genomen worden, dat veeltijds *het versuim van ligchaamsoefening* een oorzaak van zenuachtigheid is. Dat laatste biedt het beste tegenwigt tegen inspanning der hersenen, draagt het meest bij tot hun ontspanning en afleiding. Oefening der spieren is dus na oefening van den geest een dringend vereischte, het verzuim daarvan een direct nadeel voor het centraal zenuwstelsel. Gezonde ontwikkeling daarvan zonder ligchaamsoefening is een onmogelijkheid.

Boven vermeldden wij, dat men ook voor het ontstaan van krankzinnigheid de school verantwoordelijk heeft gesteld. Ik geloof echter, dat men daarmee te ver gaat. In de kindsheid komt krankzinnigheid zeer zelden voor; wat vaker komt zij voor in het begin der puberteit. Men heeft nu beweerd, dat de overlading der schooljeugd, de over-

spanning van den geest de aanleiding tot de ziekte kan zijn en ook werkelijk soms geweest is; in 't bijzonder hield onlangs de krankzinnigenarts Dr. Hasse dit staande en staafde dit met verscheidene voorbeelden.

Een daarna op bevel van den pruisischen minister van eeredienst (aan wien ook onderwijs en hygiene zijn opgedragen) ingesteld onderzoek gaf tot uitslag, dat andere deskundigen niet van die meening waren. Want van 16 krankzinnigengestichten antwoordden 14 bepaald *neen* op de vraag, of zij opgemerkt hadden, dat krankzinnigheid van schoolkinderen door overlading met geestesarbeid veroorzaakt was, en ook de beide andere, welke de mogelijkheid van een zamenhang dier zaken aannamen, konden dit niet door mededeeling van gevallen aantoonen. Zeer onlangs heeft Snell opmerkingen medegedeeld, welke die van Hasse bevestigen. Het nu aanwezig materiaal geeft ons bij een onbevooroordeelde beschouwing slechts de volgende slotsom: dat krankzinnigheid bij jongens en meisjes betrekkelijk niet veelvuldig voorkomt en dat de oorzaak meest in erfelijkheid te vinden is. Maar wij zien toch uit de mededeelingen te dier zake, dat sterke en langdurige inspanning van den geest *bij bestaanden erfelijken aanleg* het ontstaan van krankzinnigheid in de hand werken kan. De voorbeelden van Hasse waarschuwen in elk geval, met het wetenschappelijk onderrigt voorzigtig te zijn, vooral kinderen niet te veel aan te sporen die uit familiën zijn gesproten, waarin erfelijke krankzinnigheid voorkwam.

5. *Hoofdpijn en neusbloedingen.* Dat vele schoolkinderen vaak aan hoofdpijn en neusbloedingen lijden is een feit. Volgens de onderzoekingen van Kotelmann leden van 575 schoolkinderen van het Johanneum te Hamburg 143 aan hoofdpijn en 80 aan neusbloedingen, van Guillaume, van 731 kinderen 296 aan hoofdpijn (meerendeels meisjes) 155 aan neusbloedingen. De oorzaak van beide verschijnselen schijnt dezelfde te zijn, namelijk congestie in de aderen van het hoofd of van de slijmvliezen van den neus. Congestie nu kan ontstaan, wanneer de bloedsomloop van de aderen verhinderd wordt, bijv. bij voortdurend en sterk voorover buigen van het hoofd, maar ook wanneer door sterke geestesinspanning meer bloed naar het hoofd vloeit. Daarbij worden ook de slijmvliezen van den neus te sterk gevuld, omdat haar slagaderen uit denzelfden stam ontspruiten als de slagader, die naar de hersenen voert.

Doch er zijn ook nog andere oorzaken.

Zeker is het, dat hoofdpijn door te hooge temperatuur der schoollokalen, door de uitstralende hitte der kagchels, door onzuivere lucht kan worden veroorzaakt en dat chronische neusbloedingen dikwijls uit bleekzucht of uit andere constitutioneele gebreken van het kind kunnen ontstaan.

6. *Chronische ziekten der ademhalingsorganen.* Ook de oorzaken dezer ziekten zijn bij schoolkinderen dikwijls in de school gezocht, waarvoor zeker veel te zeggen valt. De lucht in de lokalen is meest onzuiver, vooral zeer rijk aan stofdeelen. Veelvuldig verblijf in zulke lucht doet ook in andere omstandigheden zijn nadeeligen invloed gevoelen, kan zelfs longtering te weeg brengen, zóoveel meer dus bij de vergelijkelijk zwakke organen der kinderen. De opgave van Hoffmann, dat in Würzburg van de gedurende een jaar gestorven schoolpligtige kinderen (6 tot 14 jaar) 46⅓ percent., dus bijna de helft, aan tering en daarmede verwante ziekten bezweek, versterkt ons zeer in die meening. Dit gevaar bestaat zeker voor kinderen, die voor borstlijden door erfelijkheid of door vroegere ziekten aanleg hadden, en ook voor hen, die de gevolgen van het verblijf in slechte lucht niet door beweging in de frissche buitenlucht vernietigen. Maar vergeten wij ook weer niet, dat ook buiten de school vele oorzaken zijn, die borstziekte kunnen veroorzaken.

7. *Kropgezwellen.* Eenige hebben beweerd, dat door het schoolbezoek ook een krop, d.i. zwelling der schildklier, zich kon ontwikkelen en dat die door langdurig zitten te weeg gebragt werd. De opgenoemde feiten missen echter een redelijken grond van bewijs, waarom ik er van afstap.

8. *Besmettelijke ziekten.* Door de onderzoekingen omtrent besmettelijke ziekten is lang uitgemaakt, dat de school bij de verspreiding dikwijls de rol van bemiddelaarster speelt, voornamelijk bij *mazelen, roodvonk, wit zeerekeel en kinkhoest.* De overbrenging geschiedt door de aanraking van gezonde kinderen met zieke of herstellende, die te vroeg weer naar school gezonden zijn. Men moet daarbij in 't oog houden, dat bij ligte, zelfs twijfelachtige gevallen de patiënten anderen kunnen aansteken, bij wie deze ziekten heviger optreden; dat de patiënten, bijv. bij roodvonk, ook nog lang na hun herstel anderen kunnen aansteken en dat ook geheel gezonde kinderen uit een besmet huis de kiem der ziekte kunnen overbrengen. Om behoorlijk verze-

kerd te zijn tegen besmetting, zijn niet alleen strenge, stipt nageleefde bepalingen noodig, maar ook medewerking der onderwijzers en ouders. De laatsten in 't bijzonder moeten bedenken, dat zij hunne belangen aan het algemeen welzijn moeten opofferen en niet bijv. een besmettelijke ziekte, met ligt verloop, geheim moeten houden om hun kinderen de school niet te doen verzuimen.

Behalve de zoo even genoemde ziekten worden ook dikwijls granulenze oogontsteking, even als besmettelijke huidziekten, bijv. *hoofdzeer*, *kringworm*, *schurft*, door de school verbreid, soms kan zij ook een middel tot verspreiding van typhus of cholera worden.

Daarmee is het bewijs geleverd, dat de schooljeugd door vele ernstige gevaren bedreigd wordt. Wil men deze zeker verhoeden, dan moet men de oorzaken ópsporen, waaruit zij voortvloeijen. Deze zijn, zoo als wij zagen, deels in de school, deels daarbuiten gelegen. Een krachtige medewerking der ouders blijft dus ook bij de uitmuntendste schoolhygiene een onontbeerlijke steun.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 84.—FEBRUARIJ 1887.

Dubbel Bijbelsch Raadsel. *(Ingezonden door K. te B.)*

1. Een krijgsoverste van David.
2. Een stad in de landpalen van Juda.
3. Wat laat een rijke niet slapen?
4. Wat maakten de mannen van Juda, als de strijd voor en achter was?
5. Een van de steden waar Paulus vervolging overkomen is.
6. Wat zou de Heere met den hoogmoed der Filistijnen doen?
7. Een zoon van Azel.

8. Wat zullen de visschers van Egypte maken, die het net uitbreiden?
9. In welke smeltkroes heeft de Heere Israël gekeurd?
10. Een zoon, en een kleinzoon van Esau.
11. Een stadhouder van Achaje.
12. Hoe is het pad des regtvaardigen?
13. Wat is de dochter Zion overgebleven in den komkommerhof?
14. Wat kan men niet doen met een verslagenen geest?
15. Wat heeft het huis Israels van den Heere ontheiligd onder de heidenen?
16. Vorsten dienen ter regter tijd te eten tot *sterkte* en niet tot.....?
17. De Heere zal Zion troosten, en wat zal Hij van hare woestijn maken?
18. Een letter, en een maand der Joden.
19. Een van de onreine dieren, die Israel niet eten mogt.
20. Wat houdt een aangename huisvrouw vast?
21. De broeder van Saul's grootvader.
22. Een van de kinderen van Jaäzia.
23. Wat hebben de mieren niet?
24. Wat gaat voor de eer?
25. Een plek vanwaar de kinderen Israëls verreisden, en een waar zij legerden.
26. Twee broeders—zonen van Isäi.
27. Welke profeet zou het huis Israëls tot een wonderteeken zijn?
28. Hoe zou de Heere Nineve stellen?
29. Welke gift houdt den toorn onder?
30. Wiens vleesch eet de zot?
31. Een van die dingen waar Syrië koophandel mee dreef.
32. Twee zonen van Nahor.
33. Twee zonen van Semaja.
34. Wat had God in het hart van Titus gegeven?
35. Hoe zal Jeruzalem bewoond worden?
36. Wat mogt onder de zonen van Israël niet zijn?

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook het Maart-raadsel verschenen is en zende dan alles gelijk of zooveel men vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Verslag van ontvangen oplossingen voor het laatste kwartaal des vorigen jaars, en toekenning van prijzen, in ons volgend No.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Met deze 109de aflevering begint het XIX deel, de 10de jaargang, van het *Zuid Afrikaansche Tijdschrift.* Wat al verscheidenheid, op de ruim 7,000 bladzijden druks, werd den lezer van tijd tot tijd aangeboden sedert de Nieuwe Reeks het licht zag. Het is ons menigmaal een lust, de netgebonden deelen, die in orde op de boekenplank prijken, te beschouwen en te doorbladeren. Wij verheugen ons dat, niettegenstaande de sombere voorspelling van sommigen bij de verschijning, het eenige Hollandsche tijdschrift in Zuid Afrika blijft voortbestaan. Wel dringt zich soms de vraag op: of het Tijdschrift die ondersteuning geniet, waarop het regtmatige aanspraak heeft? Wij meenen dat zulks niet overal het geval is, en dat het *Tijdschrift* geen winstgevende onderneming is. Daarom is het dat de uitgevers niet in staat waren de reeds lang door hen gekoesterde voornemens ten uitvoer te brengen, om namelijk de afleveringen nu en dan met gravures, kaarten enz. te versieren, en dan zou die hinderlijke advertentie op den omslag niet noodig zijn, waarbij vergeetachtige betalers gemaand worden. Als medewerker zij het ons vergund, *Het Zuid Afrikaansche Tijdschrift* bij het intreden van zijn eerste decáde een nieuwen bloeitijd en een lange nuttige loopbaan toe te wenschen.

De phylloxera te Moddergat houdt nog steeds de gemoederen gaande. Sommigen willen stout en sterk beweren, dat alles bogt is en dat het *geen phylloxera* is. Jaren geleden, zegt men, is dezelfde ziekte, "die door natheid van den grond ontstaat," niet alleen te Moddergat maar ook elders waargenomen. Wij geven dit gerucht voor wat het waard is. Ons zou het natuurlijk verblijden, indien het bleek dat deskundigen zich hadden vergist; maar is zulks wel denkbaar? Dit weten wij, dat vele

kapitalisten de verbanden op wijnplaatsen opgezegd hebben, en dat het bijna een hopelooze taak wordt om geld onder hypotheek op wijnplaatsen te krijgen. De toestand van den wijnboer, die overigens scheen te verbeteren, wordt daardoor hoe langer hoe bedenkelijker; en wat moet het einde zijn?

De wijnoogst van 1887 zal niet boven het middelmatige komen. Door de heete dagen in de helft der vorige maand zijn heel wat druiven verbrand. Daarbij komt dat er dit jaar meer dan ooit te voren druiven naar de Diamantvelden zijn gezonden, waardoor, en gelukkig ook! honderden leggers wijn minder in de markt zullen komen. Lieden die zeggen er alles van te weten, stellen vast dat wijn dit jaar £5 à £6 per legger zal gelden. 't Is te hopen dat hunne profetie verwezenlijkt mag worden. Met £4 zouden onze boeren ook al vooreerst tevreden zijn.

De Paarl Berg Wijn Maatschappij gaat een tak openen te Potchefstroom,— het moest al lang gedaan zijn. Andere firmas die bij de hand waren, maken, naar wij vernemen, goede zaken. Dat er van de nieuwe Exportmaatschappij niets teregt zal komen, is wel jammer; *nu*, zoo ooit, was het tijd van handelen.

WATER.

Onder het opschrift: *Gebrek aan Water voor onze Kolonie*, levert de heer N. J. Gilet in de *W. Times* een interessant artikeltje, waaraan wij het volgende ontleenen. Er is een oud gezegde dat de regenval in deze Kolonie zoo gering is dat het dwaasheid zou zijn om naar fonteinen te zoeken of artesische putten te boren. De volgende berekening zal uwen lezers een denkbeeld geven van de kwantiteit water die jaarlijks in den grond zinkt. Nemen wij aan dat de regenval der Kolonie negen duim per jaar is, en dat een derde in den grond zinkt. Laat ons de oppervlakte der Kolonie stellen op 400,000 vierkante mijlen, dan bekomen wij het ontzaggelijk groot getal van 5,808,000,000,000 gallons water waarmede de grond jaarlijks gedrenkt wordt. Veronderstel dat de helft van dit water weder door de zon verdampt, dan blijven er 2,904,000,000,000 gallons over. Indien slechts een tiende van dit water voor besproeijing benuttigd wordt, en aangenomen dat er 1,500,000 gallons water per morgen noodig zijn, dan hebben wij genoeg water om 193,600 morgen gronds nat te leiden. De gemiddelde opbrengst van een morgen, die tweemaals 's jaars zijn vrucht levert, op £50 stellende, krijgen wij de som van £9,680,000 als de opbrengst van een zestigste deel van den regenval der Kolonie. "Ik weet," zegt hij, de vraag zal zijn: "Ja, maar waar is het water?" Mijn antwoord is: "In de aarde;" en de eene helft (145,000,000,000 gallons) kan men

naar boven brengen met artesische putten en de andere helft met machinerie en pompen. Stelt men twintig voet van de oppervlakte als de gemiddelde diepte, dan zou hiertoe vereischt worden 4,880 nominale paardekracht, werkende 10 uur per dag, gedurende 300 dagen per jaar. De kosten van deze kracht in machinerie en pompen zou geen £195,000 te boven gaan. Het inkomen is de uitgaaf waard, en met een weinig hulp van 't Gouvernement en geestdrift onder de landeigenaars, kan onze kolonie heel spoedig de vruchtbaarste onder de zon worden; daar één morgen grond alhier zoo goed is als twee in Australië en drie in Amerika." Daar gelaten 's heeren G's berekening van £50 per morgen, en zijn totaal van een jaarlijksche opbrengst van meer dan *negen en half millioen pond sterling*! is er buiten kijf een onderaardsche watervoorraad, die, naar de oppervlakte gebragt, menige woestijnplek in een klein paradijsje kan herscheppen; de kunst is maar om de *regte* plek te treffen. Velen onzer boeren zijn al te dikwijls door zoogenoemde watervinders in den nek gekeken, en op groote kosten gejaagd zonder dat zij er een enkele gallon water voor terug gekregen hebben. De heer G. zegt dat er in de Karroo honderden plaatsen zijn waar artesische putten met goed succes geboord kunnen worden, en *hij zelf* kan niet minder dan zes plekken aanwijzen in het distrikt Beaufort West, waar hij tegen matige kosten wil ondernemen en waarborgen water uit te halen. Dezelfde schrijver zegt dat er in Australië gedurende het afgeloopen jaar 147 putten geboord werden tegen een uitgaaf van omtrent £70,000, waardoor men een kwantiteit van 229,604,335 gallons water bekomen heeft, genoegzaam om 2,296 morgen lands te besproeijen.

WOODS' PATENT MOLENS, VOOR HET BREKEN EN MALEN VAN KOREN ROGGE, GERST, BOONEN, MILIES, RIJST, KOFFIJ, MOUT, ENZ.

Deze molens, die veel op groote koffijmolens gelijken en die de namen dragen van "Colonist," "Farmer," "Pioneer" en "Giant," komen ons voor uiterst geschikt te zijn voor enkele boerderijen en dun bevolkte streken. Waar men in de nabijheid van een goeden molen woont, zien wij er weinig voordeel in om ze aan te schaffen. De *Landbouw Courant*, die bij uitvoerige beschrijving afbeeldingen en gebruiksaanwijzing voegt, zegt:

"Deze molens hebben maalvlakken of platen, die bestaan uit het hardste gietijzer, waarop vijl en bijtel afstuiten; zij zijn voorzien van groeven, die in het midden dieper zijn dan aan de zijden. Zij hebben veel overeenkomst met gebilde molensteenen.

"Tusschen deze maalvlakken wordt het graan, enz. gebroken of gemalen.

"Deze molens zijn veel goedkooper, dan de thans in gebruik zijnde en verdienen bepaald de voorkeur. Molens met steenen zijn kostbaar, werken langzaam en zwaar en nemen veel plaats in; van al deze gebreken zijn de Woods' molens geheel vrij. Het gedurig billen der steenen is verder tijdroovend en duur en kan niet dan door een daarin ervaren werkman geschieden, terwijl de maalvlakken van de Woods' molens, ingeval ze breken of versleten zijn, door een gewonen ongeoefenden arbeider kunnen worden verwisseld."

DE AFRIKAANSCHE ALMANAK.

Naar gewoonte ontvingen we ook dit jaar—en wij zeggen hartelijk dank!—van de firma D. F. du Toit & Co. aan de Paarl, het nuttige jaarboekje: "Die Afrikaanse Almanak." Het beslaat 100 blz. druks en de inhoud is veel en velerlei. Wat van onze gading is en over boerderijzaken handelt, daarvan hopen wij bij gelegenheid wel eens gebruik te maken. De prijs is 9d., postgeld ingesloten; een bagatel dat het boekje dubbelen dwars waard is.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Volgens *Thi. Gard. Cron.* worden er alleen uit de haven van Valencia (Spanje) jaarlijks ongeveer 3 duizend millioen *oranje of sina's appelen* (limoenen) verscheept. Stellen we nu de handelswaarde op één oortje per stuk, dan geeft dit de ontzaggelijke som van £3,125,000 zegge, *Drie millioen een honderd vijf en twintig duizend Pond Sterling!* Hoe gaat het met onze limoenboorden? Hoevelen onzer boeren zouden toch wel het voorbeeld van den Ed. heer Thos. Heatlie gevolgd en het nieuwe middel van den heer Louw aangewend hebben? Op ons vriendelijk verzoek om informatie is nog geen enkel antwoord ontvangen.

DE JAARLIJKSCHE VETVEE-TENTOONSTELLING DER SMITHFIELD CATTLE CLUB.

De 89ste jaarlijksche vetvee-tentoonstelling van deze Smithfield-club werd onlangs in de Agricultural Hall, Islington, geopend. De catalogus behelst 229 runderen, 127 inzendingen van schapen, 85 van varkens, in 't geheel 487 onder één nummer gebragte inzendingen, tegen 543 in 't vorige jaar. Aan prijzen waren, behalve verscheiden kostbare bekers

en andere kunstvoorwerpen, premiën in geld ten bedrage van £2500 uitgeloofd. Onder de bekroonde inzenders bevonden zich de Koningin, de Prins van Wallis en de voornaamste leden der Engelsche aristocratie. Den hoofdprijs van £150 behaalde een meer dan 21 centenaars, omtrent 2,400 lb., wegende gemeste os van Herefordshire, eigendom van Mr. F. Platt, Moor, Newark.

Jongens, dat moet een reus geweest zijn! Zoo ziet men ze niet op onze landbouwtentoonstellingen.—Apropos! zou geldschaarste er iets mee te doen hebben, dat de jaarlijksche tentoonstelling ditmaal aan de Paarl niet gehouden is?

VARKENSZIEKTE.

Daar de varkensziekte nog hare slagtoffers maakt, kan een beproefd, eenvoudig middeltje ter voorkoming of herstelling van die ziekte ook nu nog wel niet overbodig geacht worden. De reeds aangetaste dieren geve men 3 maal daags 3 eijerlepels vol van gepoederde en gezuiverde salpeter; de gezonden, als voorbehoedmiddel, de helft er van. Men zorge voor eene zindelijke ligging (en hoe dikwijls wordt hier geen acht op geslagen), geregelde voeding en verfrisschende verkoeling. Een nuttig werk is om de 14 dagen het hok van binnen met houtteer aan te strijken. En—hoe ziet de voedertrog er veelal uit? Vele stukken oud verhard voedsel worden voor een heel enkele maal met moeite en zelden nog voldoende verwijderd. Het beste en gezondste voeder is gerstemeel en karnemelk of ook wel vermengd met gekookte, gezonde (geen zieken, wat dikwijls geschiedt) aardappelen of gekookte of gebroken paardeboonen. Het dagelijks gebruik maken van in het voeder een gewonen halven eetlepel zout en ½ lepel bloem van zwavel te doen, wordt zeer aanbevolen; het bevordert den eetlust en zuivert het bloed; de ontlasting is daardoor meer geregeld.—Het is proefondervindelijk gebleken dat genoemde zaken de ziekte weren of, wanneer reeds aanwezig, tegengaan.

Zoo schrijft de *Prov. Gron. C.*, en ofschoon wij hier min zorg aan de knorpotten besteden, kan men er bij voorkomende ziekte wel nota van nemen.

BERN EN DE PHYLLOXERA.

De Phylloxera of druifluis blijft haar verwoestingen voortzetten en breidt zich steeds verder en verder uit. Ook in Algerië is zij verschenen, kortom, in de Oude Wereld zal weldra niet één wijnbouwend land meer van haar bezoek verschoond blijven.

In den laatsten tijd schijnt zij het bijzonder op Zwitserland gemunt te hebben, zeker uit een soort van weêrwraak omdat te Bern, de hoofdstad van dat land, de beruchte Conventie tot haar bestrijding werd

gesloten. Zij is reeds verschenen in Waadtland, in de omstreken van Zurich, in de nabijheid van Genève en te Fouet bij Coppet.

O, die nieuwe konsekwente spelling! In de *Prov. Nbr. Ct.* van 18 Nov., bijv. wordt gesproken van de "filoxera". Daargelaten dat deze "x" dan toch door "ks" vervangen zou moeten worden, is er bovendien een "l" vergeten. "Filoxera" zou dan worden "fillokseraˮ Inderdaad fraai! Wij zullen ons aan het woord *Phylloxera* houden, aan den eens vooral vastgestelden naam.

DONKER GEKLEURDE HOENDERS LEGGEN DE MEESTE EIJEREN.

Volgens herhaalde uitgebreide Duitsche onderzoekingen heeft de donkere kleur der hoenders grooten invloed op het eijerleggen. Zoowel het vroege als het vele leggen wordt daardoor bevorderd. Vooral als de hoenders losloopen openbaart zich dit verschijnsel op eene in het oog loopende wijze. Dit feit wordt waarschijnlijk verklaard, doordat de donkere veeren de stralende warmte, welke van buiten af wordt aangevoerd, beter opnemen dan de lichter gekleurde.

Zelfs bij ganzen en eenden werd hetzelfde verschijnsel waargenomen. "*Zou het waar zijn?*" vraagt de redacteur van de *Landbouwcourant*, waaraan wij dit berigt ontleenen. Wij hebben hier in Zuid Afrika hetzelfde ondervonden, en een prachtige partij witte hoenders, die door elk bewonderd werden, al lang afgeschaft omdat zij, niettegenstaande de beste voedering, zulke slechte "leggers" waren.

EEN NIEUWE ZIEKTE IN HET KOREN.

Prillieux heeft in eene van de laatste sittingen der Soc. nat. d'agriculture over eene nieuwe korenziekte gesproken. Hij toonde daarbij eenige uit het Marnedepartement ontvangen koren-aren, die door een tot heden nog weinig bekende woekerplant, Dilophospora graminis waren aangetast. In de twee laatste jaren werd deze schimmelplant het eerst in Frankrijk aangetroffen op koren van Engelsche afkomst, vooral op Victoria- en Heckling-koren. Dr. Richon heeft aan deze nieuwe korenziekte eene pas verschenen brochure gewijd, en daarin o.a. gezegd, dat Berkley reeds in 1862 deze schimmelplant op een koren-akker bij Southampton aantrof.

In de laatste 25 jaren heeft de wolproductie in Australië een zeer hooge vlugt genomen. Terwijl in 1861 slechts 24 millioen schapen

voorhanden waren en de woluitvoer op 78 millioen pond geschat werd, is het aantal schapen in het jaar 1885 tot 75 millioen en het bedrag van den woluitvoer tot 430 millioen pond gestegen.

De woluitvoer in hetzelfde tijdvak is in de Kaapkolonie slechts van 23 tot 34 millioen pond gestegen; een groot verschil dus in vergelijking met Australië.

AARDAPPEL TENTOONSTELLING TE LONDEN.

Ter viering van de drie eeuwen geleden invoering van den aardappel in Europa werd kort geleden eene aardappel-tentoonstelling te Londen gehouden. Zij bestond onder anderen uit de oudste werken, die over den invoer geschreven zijn, verder de kaarten en de portretten van de invoerders en voortplanters. Er waren niet alleen Engelsche boeken, maar ook boeken, die in andere landen werden uitgegeven. Verder werden er ten toon gesteld een groot getal verscheidenheden van den aardappel. Niet alle 600 verscheidenheden vond men er; doch zeer vele waren aanwezig. Er waren aardappels van alle grootte, van de reusachtige magnums, tot de Liliputsche, door de firma Carter ingezonden en niet dikker of langer dan eene boon. En wat de kleur betreft, de regenboog kan niet vollediger zijn: van spierwit tot rozenrood en blaauw. Daar waren de purperen aardappelen van eene firma te Dumfries, die den vorm hebben van de Indische manga; daar waren de haast zwarte "Cetewayo" (!) aardappels, en meer andere curiositeiten. Daarnevens dragen de aardappels uit den hof van sir Walter Raleigh te Youghal, niet ver van Cork, een schier patriarchaal eenvoudig karakter. De gespikkelde aardappels der firma Willes, te Banbury—eene heel zonderling gekleurde aardvrucht—werd veel opgemerkt. Bij de tentoonstelling was eene keuken gevoegd voor de manier van koken, en om de vruchten te proeven.

Toen in de vorige parlementszitting de accijns op het produkt van den wijnstok opgeheven werd, gingen er van alle kanten stemmen van afkeuring op. Wat doet men nu in Belgie, waar geen *wijnboeren* te beschermen zijn, om arme boeren te gemoet te komen? Lees hier:— Met nagenoeg algemeene stemmen, heeft de Kamer een wijziging van den accijns op het gedistilleerd goedgekeurd, strekkende om accijns te verminderen, ten gunste van de plattelands stokerijen, in sommige streken een der voornaamste bestanddeelen van den bloei van den landbouw. Tevens strekt zij om den verbouw van den beetwortel en de aardpeer aan te moedigen, van welke laatste vrucht de teelt in de dorre gedeelten des lands zeer is toegenomen.

— Een Engelsch blad had geschreven, dat indien Cobden nu leefde, hij het stelsel van vrijen invoer niet zou ondersteunen. Bright, wiens aandacht hierop was gevestigd, antwoordde dat de schrijver van het artikel niets van het onderwerp afwist. Wat hem zelf aanging, hij achtte het alleen mogelijk dat Engeland tot het protectie-stelsel zou terugkeeren.... wanneer de Vereenigde Staten weer de slavernij invoerden. Wij zullen zien!

Het totaal van het *Landbouw-budget* in Frankrijk is voor 1887 geraamd op 42,007,373 francs. De Commissie uit de Kamer adviseerde om 60,000 francs minder toe te staan. Wij vestigen er de aandacht op, dat Frankrijk op zijn begrooting over 1887 ten dienste en ter bevordering van de belangen van den landbouw (waaronder onderwijs enz.) zulk een hoog bedrag ter beschikking stelt.... ruim 42 millioen francs d.i. £1,750,000! Hier wachten we nog altijd op ons Departement van Landbouw.

De vruchteboomteelt in Amerika heeft in de laatste jaren een kolossalen vooruitgang ondergaan. Volgens de laatste officieele statistische opgaven zijn er aldaar 2,700,000 appelboomen, 1,200,000 perzikenboomen, 500,000 perenboomen, 600,000 pruimen- en kwetsenboomen, 600,000 kersenboomen, 500,000 abrikozenboomen, 1,600,000 appelsinaboomen, 500,000 citroen- en limoenboomen, en 700,000 acres zijn met wijnstokken beplant.

Vooral het laatste teekent en is van belang. Bij ons zijn p.m. 20,000 *acres* met 70,000,000 wijnstokken beplant; zoodat, volgens die verhouding, Amerika 35 maal meer heeft dan wij. Het zegt wat!

Bij den Duitschen Bondsraad is (zoo meldt de *N. R. C.*) een voorstel in behandeling, volgens hetwelk voortaan het gebruik maken van "kersen-, morellen- en gezouten rozenbladeren" zal zijn vergund aan die tabakfabrikanten, die van die bladeren ten minste 50 kilogram per jaar verwerken.

Zou men daar van *echten* Kaapschen tabak niet gediend zijn? Wij stellen die vraag aan onzen Duitschen tabaks-expert. De *W. Times* blijft roepen: "Waar is hij dan toch?"

Indien gij beest of paard wilt koopen
Zoo doe dan oog of geldzak open!

Wetenschappelijk.

THEE EN THEEGEBRUIKEN IN JAPAN.

In Japan wordt gewoonlijk groene bladthee gebruikt. Fijngemalen thee is tegenwoordig een zeer kostbaar weelde-artikel en wordt daarom voor zelden voorkomende feestelijke gelegenheden bewaard.

Men zet geen thee met kokend water, maar laat het gekookte water eerst zorgvuldig tot ongeveer 175 graden afkoelen. Iedere trek sel dient slechts eenmaal; bladen, die eens getrokken zijn, dienen niet voortdurend, zooals in "onuitputtelijke trekpotten" dikwijls het geval i. De aldus bereide thee heeft een bleekgele kleur zooals sauterne en rijnwijn (hock), en werkt zeer verfrisschend en opwekkend, vooral wanneer men vermoeid is. Evenals de Chineezen doen, drinken de Japanners hun thee zonder suiker en melk; zij beweren, dat de fijne geur hierdoor verloren gaat, toch geven zij vreemdelingen den raad bij de minder goede soorten van de op chineesche wijze bereide zwarte en groene thee melk en suiker te voegen, omdat zij anders te scherp zijn.

Wie lekkere thee kan zetten, wordt in Japan bijna als een kunstenaar geëerd. Wie de kunst goed verstaat heet *Chá-jin* (woordelijk: theeman). Ditzelfde woord heeft echter ook een minder vleijende beteekenis, die van een zonderling.

De *Chá-jin* geven de voorkeur aan theepotten en theekopjes, die van een bepaald soort aardewerk *Raku yaki* vervaardigd zijn, niet alleen omdat deze fraai en sierlijk zijn, maar ook, omdat de thee er langer warm in blijft. Deze kopjes zijn zeer dun en geven, naar de Japanners beweren, een bijzonder aangename gewaarwording, wanneer men ze aan den mond brengt.

Raku-yaki (*yaki* is de kunstterm voor alle in een oven gebakken pottebakkerswaren) wordt alleen te Kiyôto gemaakt door een enkele familie, die de nakomelingen zijn van een in 1550 naar Japan verhuisd inwoner van Korea. Hij vestigde zich te Kiyôto, een stad, die bijzonder uitmuntte door haar porceleinfabrieken. Zijn zoon erfde later zijn geheim. Van deze twee mannen afkomstige voorwerpen zijn tegenwoordig hoogst zeldzaam en worden daarom zeer op prijs gesteld. De kleinzoon verkreeg in 1580 van generaal Taika Sama een patent en het regt om op al zijn fabrikaat een chineesch merk te zetten, dat *Raku* "geluk" of "verrukking" beteekent. Daarom zijn alle *Raku-yaki*, die door de nakomelingen van den porceleinbakker uit Korea worden vervaardigd, altijd nog van hetzelfde merk voorzien. Zij worden meestal uit de hand gemaakt, nooit in een vorm geperst en zelden op de draaischijf gedraaid. Zwarte kleurstoffen worden het meest gebruikt, soms bovendien nog witte, roode, gele en blaauwe.

Het is een algemeen gebruik om elken bezoeker onmiddellijk thee aan te bieden; een afwijking hiervan geldt voor een onvergeeflijke zonde tegen de welvoeglijkheid. Zelfs in een winkel wordt aan de klanten thee voorgezet, voordat zij de gewenschte koopwaren zien, zonder dat dit hun eenige verpligting oplegt om iets te koopen.

Deze gewoonte schijnt reeds in eeroude tijden in China en Japan

geheerscht te hebben. Er wordt zóó groote waarde aan gehecht en het denkbeeld is zóó innig met de zeden des lands zamengegroeid, dat men zich voorstelt, dat zelfs bij bezoeken aan het paradijs en aan de onderwereld thee aangeboden wordt. Twee legenden, ontleend aan een zeer gezocht volksboek, hetwelk in 1679 geschreven werd, toonen dit duidelijk aan. In de vertelling "Chângs Veranderingen" begeeft Châng, die wonderbare vermogens bezit en o.a. zijn ligchaam kan doen verdwijnen en dan boven de wolken naar den hemel kan zweven, zich naar het paradijs. Een engel geleidt hem door heerlijke tuinen en zalen naar Buddha zelven. Deze spreekt hem aldus aan: "Mijn zoon, mijn hart vindt een welbehagen in uwe deugden, maar helaas, er is u nog slechts een korte spanne tijds toegedacht, ik zal daarom uw voorspraak zijn bij God." Châng wierp zich ter aarde neder, zoodat zijn voorhoofd den grond raakte. Buddha zeide hem echter, dat hij moest opstaan en gaan zitten en liet hem een kop geurige thee aanbieden.

De legende, die den naam "zielsverhuizing" draagt, stelt een zekeren Lin voor, die bij het Staatsexamen in 1621 den graad van Magister of Meester behaald had en later het vermogen bezat zich alle bijzonderheden van zijn aardsch leven te kunnen herinneren. Op de volgende wijze geeft hij verslag van zijn eigen zielsverhuizing: "Toen ik op 62-jarigen leeftijd gestorven was, werd ik voor den Koning der onderwereld gevoerd, die mij zeer voorkomend ontving, een zitplaats aanbod en thee liet geven. Ik zag echter spoedig, dat de thee in de schaal van den Koning helder en doorschijnend was, terwijl mijn thee dik en troebel was als de droesem van den wijn. Dadelijk schoot de gedachte mij door het hoofd, dat zulk een drank gebruikt werd om geesten, die van de ligchamen gescheiden waren, hun vroegeren toestand te doen vergeten; daarom nam ik de gelegenheid te baat om, toen de Koning in één rigting zag, den inhoud der schaal onder de tafel uit te gieten later voorwendende, dat ik de thee uitgedronken had." Hierin was de oorzaak gelegen, dat Lin, in de bovenwereld teruggekeerd, zich herinneren kon hetgeen in zijn vroeger aardsch leven geschied was.

De gewoonte van het land brengt mede, dat de benoodigdheden voor de thee altijd gereed staan in de woonkamer, namelijk een bekken gloeijende kolen, een ketel om water te koken, een blad met een theekan, schalen en een bus met thee.

Om een maaltijd te kruiden drinkt men er thee bij, zelfs dan wanneer men niets dan gekookte rijst eet. Een handwerksman, die een geheelen dag naar zijn werk gaat, neemt een doos van verlakt hout mede voor gekookte rijst, een ketel, een bus met thee, een kan, een schaal en een paar stokjes om mede te eten. Met wat drooge boschjes brengt men het water aan den kook en in een oogwenk is de verkwikkende drank gereed.

Theehuizen, bierhuizen en kroegen, vindt men langs de hoofdwegen, zijpaden, boschwegen, enz., op alle plaatsen, die als uitspanning dienst doen.

De thee wordt in Japan verbouwd tot 40° N.B. Het beste land is de omgeving van Ufi in de provincie Yamashiro.

De theestruik kan noch door verdeeling noch door uitloopers of stekken aangekweekt, maar moet telkens op nieuw uit zaden verkregen worden. Zij heeft een gematigd klimaat noodig en kan sterke hitte en sterke koude niet verdragen.

De plantages moeten in de nabijheid van stroomend water, zoo mogelijk aan zachte, luchtige hellingen aangelegd worden. De zaadkorrels worden uitgestrooid in goed gemeste aarde, altijd in groeven, die van het noorden naar het zuiden loopen, zoodat de planten vrij aan de zon zijn blootgesteld. Dit laatste is een onmisbaar vereischte voor volkomen ontwikkeling. De theeplanters hechten groote waarde aan den tijd, waarin het zaad ingezameld wordt en geven daartoe de voorkeur aan de herfstdag-en-nacht-evening. Alleen volkomen rijpe zaden, die bij het vrijwillig openbersten der bessen er uitgevallen zijn, worden door hen gebruikt.

De meest geschikte zaaitijd begint in December en duurt tot het eind van Januarij. De zaadkorrels worden in rijen gestrooid, eerst met een dunne laag aarde en vervolgens met een laag rijstzemelen bedekt; deze laatste moet de jonge plantjes tegen de koude beschutten.

In Mei of Junij komen de jonge plantjes te voorschijn. Geschiedt het zaaijen te laat, dan kunnen de worteltjes zich niet genoeg ontwikkelen, voordat de plantjes opschieten, en onder dit bezwaar blijft de theestruik voortdurend lijden. In het eerste jaar wordt de grond niet gemest, in het tweede jaar daarentegen wordt dierlijke mest, met een gelijke hoeveelheid water vermengd, aan den bodem toegevoegd. In het derde jaar begint men driemaal in het jaar de struik met dierlijke mest of met gemalen lijnkoeken of andere uitgeperste zaden te omringen. Tegen het eind van dat jaar kapt men een groot aantal takken af, opdat de overblijvenden rijker knoppen zetten.

In het vierde jaar in het begin van den zomer zamelt men voor de eerste maal de bladeren in. Slechts de jongste bladeren worden er dan afgeplukt. Een maand later heeft de tweede pluk plaats. De hoogere prijs van de thee heeft sommigen zelfs verleid voor de derde maal de bladeren af te plukken; een handeling, die hoogst schadelijk voor de theestruiken is.

In Uji, waar de beste theesoorten verbouwd worden, gaat men met de bladeren op de volgende wijze te werk, en elders wijkt men slechts weinig van deze handelwijze af. De ervaring heeft de Japanners geleerd zeer scherp acht te geven op verscheiden bijzonderheden, die op zichzelf soms geheel van belang ontbloot schijnen, maar juist deze schijnbare kleingeestigheid levert de verklaring van het welslagen van vele ondernemingen in Japan. "Het groote en het kleine te betrachten," bij de inachtneming van deze leus is men welgevaren.

Dadelijk na de inzameling worden de bladen in de factorij gebragt. Daar tusschen de eigenlijke stengelbladeren kleinere blaadjes zitten, moeten deze eerst door middel van een van bamboes vervaardigde zeef verwijderd worden. Vervolgens zet men de bladeren in een zeef van bamboes boven een pan met water, dat tot 208° verwarmd is; wat als bladthee verkocht zal worden, blijft 15 seconden, wat als stofthee verkocht zal worden, blijft een halve minuut langer in den stoom staan. ... worden zij afgenomen, gekeerd en bewaaid.

De daartoe bestemde waaijers hebben juist den vorm van de waaijers ... palmbladen vervaardigd. Zij bestaan uit een met papier overkleed ...raamte van bamboes en dienen tot menigerlei doel.

Voordat de waterdamp geheel ontweken is, worden de bladeren in een ...and van bamboes, den koeler, zonder ophouden heen en weder geschud. ...et bewaaijen moet met bijzondere zorgvuldigheid plaats hebben, omdat ... bladeren anders geel worden en hun geur verliezen.

Nadat de bladeren volkomen afgekoeld zijn, worden zij in de Hoïro (een verwarmingstoelsel) gebragt, een diepen houten kast, die 6½ voet lang en 4½ voet breed, van binnen met een laag cement bekleed en door een traliewerk van ijzeren draad bedekt is. Daarboven bevindt zich op een kleinen afstand een stuk kopergaas. Op deze kast past een papieren kast met een houten geraamte; hierin worden de bladeren gedaan en vervolgens wordt in de onderste kast een mengsel van harde en zachte houtskool gebrand. Zoodra de kolen flink gloeijen, worden er drooge rijststoppelen over uitgestrooid; de laag asch, die hiervan overblijft, verhindert een te felle uitstraling der warmte.

Ondertusschen worden de bladeren voortdurend gekeerd en tusschen de handen gerold, totdat zij beginnen te schrompelen en bijna droog geworden zijn; dan worden zij in een tweede Hoïro overgebragt.

Hier worden zij thans geheel droog; in een zeef van koperdraad en door ze zacht tusschen de handen te wrijven worden zij van de steunblaadjes, die er tusschen zitten, geheel gezuiverd. Met behulp van zeven van bamboes worden zij eindelijk in zesderlei soorten geschift. Stofthee wordt zelfs tienmaal of nog meer gezeefd; tijd en moeite vindt men in den hoogeren prijs van deze soort vergoed.

De Hoïro, waarin de bladeren voor stofthee worden gedroogd, zijn niet met ijzerdraad en kopergaas, maar met een los vlechtwerk van bamboes bedekt. Op een met carton bedekte zeef van bamboes, die op het vlechtwerk ligt, wordt de thee uitgespreid. Met fijne tangetjes wordt zij nu naar het midden en dan weder naar den rand geschoven, opdat alle blaadjes gelijkmatig droogen.

In de ruimte, waar binnen de Hoïro staat, moet een hooge tempeatuur voortdurend gelijk blijven en moeten deuren en vensters altijd digt zijn.

Is de thee bijna droog, dan werden alle bladen, waaraan iets mankeert en vooral de gele, er zorgvuldig uitgezocht en vervolgens droogt men de gave bladeren volkomen. Vervolgens spreidt men ze uit op planken digt bij een zacht vuur, laat ze daar stil liggen en schift ze eindelijk in soorten van verschillende fijnheid. Moet er stofthee worden gemaakt, dan worden de blaadjes één voor één met een tangetje uitgezocht.

Daar het zeer moeijelijk is thee volkomen goed te houden, nemen de Japanners tal van voorzorgen om geur en kleur onverminderd te bewaren. Oppervlakkig zou men hun zorgen misschien kleingeestig kunnen noemen, maar waarlijk hun moeite is niet verloren; zij verkrijgen daardoor immers den kostelijksten, geurigsten drank, geheel iets anders dan het flaauwe aftreksel van hooi, hetwelk de Europeaan, in de zalige onwetenheid verkeerende van wat thee eigenlijk is, zich als zoodanig laat geven en nog wel met smaak gebruikt. Inderdaad de thee, die men in het westen drinkt, en die, welke in Oostelijk Azie wordt gebruikt loopen hemelsbreed uiteen.

Trouwens wie zal zich hierover verwonderen, die er een oogenblik over nadenkt, hoe achteloos men in Europa de thee bewaart. Hierbij heb ik niet het oog op de groothandelaars in thee, maar op hen, die thee in het klein verkoopen en in huis bewaren. In geheel open of slecht gesloten kisten staat de thee aan de lucht blootgesteld; gemalen koffij of iets, dat dien naam draagt, staat aan den eenen kant, kaas, zeep, kaarsen, petroleum, vaatjes met haring dikwijls aan den anderen kant.

De huisvrouw laat de thee soms in den papieren zak en bewaart haar

in één kast met andere stoffen, die niet allen reukeloos zijn. Dat de geur gemakkelijk vervliegt en dat de bladeren vocht in zich opnemen en den reuk van andere stoffen tot zich trekken, schijnt niet algemeen bekend. Laat ons nu eens vernemen, hoe de Japanners hun thee bewaren.

De op de boven vermelde wijze behandelde bladeren worden in Julij nog eens gedurende eenige uren boven een matig vuur verwarmd en vervolgens in een platte pan geschud, totdat zij geheel afgekoeld zijn. Daarop worden verglaasde kruiken er geheel mede gevuld; onder het vullen worden deze voortdurend in het rond gedraaid en geschud, zoodat de theebladeren digt in elkander gepakt geraken; wanneer de kruiken propvol zijn, worden zij met goed sluitende verglaasde deksels van het een of ander aardewerk gesloten. Om de lucht volkomen af te sluiten, worden de deksels eenige malen door papier omgeven. Zoo wordt de thee in een luchtig, koel en volkomen droog vertrek in de bovenste verdieping van de werkplaats bewaart. In Augustus wordt de theè nog eens aan den invloed van een matig vuur blootgesteld en op dezelfde wijze behandeld als in de vorige maand. Daar deze geheele bewerking nog herhaald wordt in November, Februarij en Maart, wordt de thee in het jaar volgend op dat van den oogst in het geheel vijfmaal verhit. Ook in de keuze van de stof, waaruit de kruiken vervaardigd worden, beoefent men de grootst mogelijke zorgvuldigheid. Kleine hoeveelheden thee worden ook wel in goed met pek gesloten glazen fleschen gepakt. Vooral wanneer deze in putten onder water worden bewaard, blijft de geur den geheelen winter door bewaard.

Wanneer de thee over zee verzonden moet worden, pakt men de bladen in kisten van sugihout, die met lood gevoerd zijn. De randen van het lood, die tegen elkaar zouden liggen, zijn luchtdigt gesoldeerd. Voor binnenlandsche verzending dienen eenvoudig kisten van kirihout.

Stofthee vereischt nog grootere zorgvuldigheid in de verpakking. Zij wordt in tinnen bussen bewaard, die van een dubbele lugtdigte sluiting voorzien zijn. Men pakt deze bussen, door gewone klei omgeven, in eenvoudige kisten van kirihout. De fijnste en kostbaarste bladtheesoorten worden soms ook op deze wijze behandeld.

De japansche soorten van groene en zwarte thee zijn van nature gekleurd. De eerstgenoemden verkrijgt men uit de jongste, zachtste bladen, die het eerst worden ingezameld en slechts zacht worden verhit. De later geplukte bladeren, die sterker worden verhit, leveren de soorten van zwarte thee. In China maakt men met behulp van indigo, kopervitriool en groene metaalhoudende verfstoffen, uit slechtere soorten een namaaksel van de Riyoku-chå, een groene thee, die beter dan de andere soorten is. De wet verbiedt echter in Japan den verkoop van deze soorten, omdat zij schadelijk zijn voor de gezondheid.

Een enkel woord over de beteekenis der namen, waaronder de chineesche theesoorten een plaats in den handel vinden, verdient hier te worden vermeld. De *Bohea*-thee draagt haar naam maar twee bergketens in Fu-Kien of Fo-Kien; Congou, woordelijk vertaald: arbeid, moeite, herinnert de groote moeite, die aan de bereiding van deze soort verbonden is; Souchon beteekent "een kleine soort;" Hyson beteekent "bloeijende lente;" het woord "Pehoe" is de klank van het schrijfteeken voor "wit haar" en doet denken aan de witte donsachtige haren, welke men bij deze soort nog aan de jonge bladeren vindt, wanneer zij geplukt worden; *Pou-chong*, "gekreukelde thee" doet aan de eigenaardige wijze denken, waarop deze soort verpakt wordt.

In China en Japan zijn, evenals in Europa, een aantal surrogaten voor thee in gebruik. Men gebruikt daartoe b.v. de jonge bladknoppen van een inheemsche soort van camellia, de jonge bladeren van een gele waterlelie, de bladeren van Kara-hogi (een soort van ahorn), zoogenoemde gerste-thee, de bladeren van den witten moerbeziebcom, enz.

Om meer dan een reden verdient de Amacha, een zoete thee, te worden genoemd, die afkomstig is van de bladeren van een soort pompoen. Men gebruikt ze als geneesmiddel; een aftreksel van een mengsel van de Amacha en zoethoutwortel dient ook bij het feest ter eere van de geboorte van Buddha voor het zoogenaamde bad van Buddha.

Aan den morgen van dit hoog godsdienstig feest, dat op den achtsten dag der achtste maand wordt gevierd, wordt het beeld, dat Buddha als kind voorstelt, met Apalmenbladeren versierd en in een half met Amacha gevulde kuip onder een troonhemel in den tempel geplaatst. In de kuip liggen houten bakjes, waarmede de feestvierenden driemaal het vocht over het hoofd van het beeld gieten. De vloeistof, die langs het beeld naar beneden druppelt, wordt zorgvuldig in kleine fleschjes opgevangen en thuis op het altaar bewaard. Het dient dan als schutsmiddel tegen ziekten en gebreken van allerlei aard.

GEEN GEVERFDE HAREN!

Een groote maatschappij van levensverzekering te Parijs heeft aan hare agenten een vertrouwelijk schrijven gerigt, waarin zij hen waarschuwt tegen degenen, die zich het hoofdhaar of den baard verwen. Het is hun verboden een contract uit te reiken aan zoodanige personen, bij wier overlijden de maatschappij een groote som aan de erven zou hebben uit te betalen en die zich met geverfde haren sieren. De maatschappij toch meent, dat het verwen van het haar zeer schadelijk is voor de gezondheid.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

MAART 1887.

De Lotgevallen van Coenradus Willemse.

(Een geschiedenis uit Z. Afrika.)

VII.

COENRADUS VERLIEST ZIJN BETREKKING BIJ DE FAMILIE BLOK

"Meester," zei Blok den volgenden morgen, nadat hij hem goeden morgen gewenscht had, "dit lijk mij of mijn vrou niet met jou zal kan klaar kom. Dit zal dan maar beter wees dat jij ver jou 'n ander plek zoek. Ik zal jou na breakfast 'n perd geve met een brief aan Daantje. Hij zal jou kost en logies geve totdat ik inkom. Als daar niets in die weg kom en ik nog leef, wil ik morge naar die dorp kom en jou kist dan meebreng. 't Spijt mij danig dat ons uitmalkaar moet gaan, maar hoe meer ik er over denk, hoe beter dat het voor ons is. Op die duur zal die ding toch niet gaan. Ik zal Saaiman met jou meestuur, dan kan hij die pêrde terugbreng. Doch, Meester, pas vooral op, dat die schepsel dadelijk weer uitgaat, en geef hem geen geld of drank. Colesberg is een te danig slechte plek voor volk. Partijmaal schaam ik mij over mijn dorp, dat die zwarte daar zoo dronk door die dorp loop. En dan vooral op die lieve Zaturdag avonde. Als ons voor die Kerk in die dorp kom, dan drink die goed zich zoo dronk dat hulle heelemaal niks wêrd is die volgende dag, en dan kan partijmaal ons Boeren in plaats van Kerk te gaan, die goed loop zoek wat die schepsels weggegooid het."

"Ik zal goed voor alles zorgen, mijnheer Blok," zei Coenradus, "en in alles uwe orders opvolgen. Ook mij doet het leed, dat wij, of liever Mevrouw Blok en ik, zoo slecht over weg kunnen. Het past mij niet om te zeggen aan wien en waar de schuld ligt. Mij zal het echter steeds aangenaam zijn te mogen hooren dat het u en den uwen welgaat."

"En wat wil Meester nou gaan aanvange?" vroeg Blok.

'Om de waarheid te zeggen, weet ik het zelf nog niet," zei Coenradus; "alles wat voorgevallen is, is mij nog gelijk een droom. Ik ben echter van een gezond gestel, en laat niet spoedig den moed zakken. Ik geloof en vertrouw, dat ik nog wel door de wereld zal komen, al schijnt de toekomst ook een weinig duister."

"Meester, Meester," hoorde men met eens van het huis roepen, "jaag toch die kalvers uit die tuin; ziet julle dan nie hoe hulle mijn goed verniel?" 't Was Tante Hannie, die, vóór Meester vertrok, hem nog een kleine dienst vroeg.

Coenradus voldeed aan het verzoek, en kort daarop ging men breakfasten, nadat Blok de noodige orders gegeven had om twee paarden te laten halen om naar het dorp te gaan.

De kinderen begrepen er niets van dat Meester wegging. Vroegen ze hem om de reden, dan kregen ze ten antwoord: "vraag het uw moeder;" vroegen ze deze, dan zeide die: "vraag het Meester." Op die wijze bleven ze even wijs, als het publiek wanneer het het rapport van den geologischen inspecteur gelezen heeft.

Eindelijk sloeg het uur van vertrek. De paarden stonden opgezadeld voor de deur, en Coenradus, die nog maar een paar maal had paard gereden, was niet erg op zijn gemak. Doch Blok, die het merkte, zei hem dat de merrie hondmak was, en dat een kind haar kon rijden.

Het afscheid was niet wat men treurig noemt, het had meer van iets koels.

"Nou, dag Meester," zei jufvrouw Blok, toen Coenradus reeds te paard zat, "hou jou maar goed, dan kom jij misschien nog een dag reg," en meteen ging ze binnen.

Coenradus en Saaiman begonnen stapvoets, en lieten zoo nu en dan een klein handgalopje maken. "Kan ou Seur glad nie rij nie?" vroeg Saaiman. "Is daar dan in Seur zijn land gen pêrde?"

"Ja wel," zei Coenradus, "paarden zijn er in menigte, en beter en fraaijer dieren als die men hier heeft; doch paardrijden doen alleen rijken."

"Het ou Seur dan nie bajang geld?" vroeg Saaiman.

Willemse dacht het niet de moeite waard hierop te antwoorden, en vroeg: "hoever is het dorp nog van hier?"

"Seur ziet daar die kop," antwoordde Saaiman, "dit is Coleskop, die dorp leg nou net aan die hotkant van hom; as ons 'n bietje aanzet is ons net nou maar daar. Kom, Seur, laat ons aanzet, Saaiman zijn lijf is zeer, hij wil hom loop regt maak op die dorp."

"Heb je kou gevat," vroeg Meester, "dat uw lijf zeer is?"

"Nee," zei Saaiman, "maar ons Hotnots voel altijd te danig snaaks als ons op die dorp kom, dan koop ons een paar zoopies en drink met ons maats. Op die plaas krijg ons nooit drank nie, daarom wil ik ook nie langer bij die Boere blijve nie. Op die dorp is 'n Hotnot 'n gentleman. Als hij 'n goeije baas krijg, wat nog nie vrou het nie, dan leef hij lekker. Net 's morgens breng hij hom die koffij, maak die schoene en die kleere en die kamer reg, en voor die rest van die dag kuijer hij rond. Als hij voor zijn baas tabak moet kerf, kerf hij voor hom ook, en drank is altijd in die huis. Maar bij 'n Seur met 'n Missies wil ik nie blijve nie. Die Missies op die dorp is ook te danig wijs, en dan praat hulle Engelsch, en Saaiman verstaat gen Engelsch en als 'n mensch 'n ding verkeerd doen, dan zeg hulle 'nortie booi.'"

Coenradus begreep niet bijzonder veel van hetgeen Saaiman hem mededeelde, en trouwens luisterde hij er ook niet erg naar. Zijne gedachten waren bij zijne ouders en bij Grietje.

Na twee uur rijdens kwamen ze te Colesberg aan, en zadelden bij Daantje af. Coenradus gaf deze den brief van Blok, en na dien gelezen te hebben zei Daantje: "Ja, zoo gaat het," en Coenradus ter zijde roepende, drukte hij hem op het hart, toch vooral niets ten nadeele van Blok en zijne vrouw in zijn winkel te zeggen, daar die goede klanten van hem waren, en zoo iets kon hem in zijn bezigheid nadeelig zijn. "Ik woon alleen," zei hij verder, "en als u het voor een paar dagen voor lief wilt nemen zoo als ik het heb, dan zijt gij welkom. Gij zijt nog danig baar en het zal u een tijdje nemen om op de hoogte van

de manieren van dit land te komen. Doch dit kan ik u verzekeren, dat indien men werken wil, men hier geen gebrek behoeft te lijden."

Op die wijze ging Daantje een rukkie aan, totdat hij geroepen werd, daar er eenige menschen waren om hem te spreken.

Coenradus dacht dat het maar het beste was, zijn landgenoot, Stroop, eens te gaan opzoeken, 't geen hij dan ook deed.

Gelukkig voor hem vond hij Stroop thuis.

"Zoo, landsman, welkom," riep hij hem toe, "kom je weer allerlei vreemde boeken koopen? Maar wat mankeer je, je ziet er zoo vreemd uit; ben je olijk, zooals ons dat hier noemt?"

"Neen," zei Coenradus, "ik kom geen boeken koopen, en ben ook niet ziek; maar ik ben zonder betrekking," en meteen begon hij alles te vertellen wat te Knoffelfontein voorgevallen was.

"Ja, oude jongen," zei Stroop, "die vrouwen, zij rigten wat kwaad op de wereld uit. De goede oude Adam was misschien nu nog in het Paradijs, zich amuserende met leeuwen, olifanten, aasvogels en slangen kost te geven, zooals wij dat soms op plaatjes uitgeteekend zien, ware het niet om de vrouw. Doch landsman, één ding moet ik je toch zeggen, ik ben nu al lang in dit land, alle vrouwen zijn zoo kwaad niet. Die kwaden zijn maar een uitzondering, en dan maakt jij je boos, omdat men u zendt om de kalvers den tuin uit te jagen. Dat is toch zoo erg niet. Ik weet van schoolmeesters, die de kinderen moesten wasschen, aankleeden of schoonmaken, als ze zich vuil gemaakt hadden. In dit land moet men zich tot alles in staat maken. Doch wij zullen nu alle gekheid eens achterwege laten, en liever er eens over spreken wat je nu zult beginnen. Vooreerst moet je mij eens vertellen of Blok met je afgerekend heeft"

"Neen," zei Coenradus, "hij komt morgen in het dorp om mij te betalen. Hij heeft gezegd, hij zal mij twee maanden gagie geven. Dat woord 'gagie' hindert mij ook verschrikkelijk. Waarom kan hij niet zeggen 'salaris?'"

"Dat weet ik niet," zei Stroop, "maar hoeveel is het dan?"

"Vijf pond per maand," zei Coenradus, "maakt tien pond voor de twee maanden."

"En je bent met £10 tevreden," vroeg Stroop.

"Zeker," zei Coenradus, "hoe anders?"

"Wel," zei Stroop, "je bent gehuurd voor £5, kost en inwoning. Dat kontrakt wordt door Blok verbroken, en volgens de wet moet hij u ook voor twee maanden kost en inwoning bezorgen. Hier op Colesberg betaalt een man van jou professie daarvoor £7 10s. per maand, zoodat Blok u schuldig is £25 stg. Zegge Drie Honderd Pop (gulden) Hollandsch. Als je dat krijgt en in je zak hebt, kan je ook zeggen zooveel geld zag ik nog nooit bijmalkaar, en dan kan je je vriend Stroop eens trakteren."

"Als ik er toe geregtigd ben," zei Coenradus, "dan goed, maar onwettig geld wil ik niet hebben. Ik had gedacht dat £10 voldoende was. Denkt gij echter dat ik £25 kan vragen volgens wet, dan doe ik het."

"Zeker, maat, ik zal u dadelijk een rekening uitschrijven, en indien gij wilt, zal ik uw agent zijn. Ik weet hoe met een Boer om te springen, daarvoor ben ik ik al lang genoeg in het land. De ondervinding, die goede leermeesteresse, heeft er mij niet dommer op gemaakt."

En met één maakte Stroop de rekening uit.

"Als ik nu dat geld krijg, zou je mij dan niet aanraden," vroeg Willemse aan Stroop, "om naar den Vrijstaat te gaan. Ik hoor de Hollanders worden daar met open armen ontvangen."

"Wij zullen daar eens over nadenken," zei Stroop; "wat die ontvangst met open armen betreft, ik geloof dat daar wel wat op af te dingen is. Dat men nog al van de Hollanders houdt, dat geloof ik zeker, dat komt dan ook, omdat wij hun taal goed kunnen spreken, en daar de Boeren het zuur aan de Engelschen hadden, en de Hollanders van voor eeuwen niet veel van de Engelschen houden, zoo komen ze nog al goed overeen. Doch wanneer gij onderwijzer wilt blijven, behoeft gij Grootrivier niet over te gaan. Hier in het distrikt wonen een massa respectabele Boeren, bij wien gij het goed zult hebben, en die u gaarne zullen willen hebben. 't Zou misschien goed zijn, dat wij eens samen naar den Predikant gingen; hij zou u misschien kunnen recommanderen."

"Gaarne wil ik met den Eerwaarde eens kennis maken," zei Coenradus, "maar dan niet voor morgen daar Blok dan eerst mijn kleeren inbrengt. Wat soort van een mensch is de Predikant? Is hij liberaal of orthodox?"

"Wat vraag je daar? Onze Predikant liberaal! Ben je gek kerel? Dan zouden onze Boeren hem spoedig weggejaagd hebben. ZEerw. is echter niet zoo dom orthodox als bij jullie in den achterhoek van Friesland, doch hij is wat wij noemen liberaal-orthodox. Voor mij is hij een zeer goed en aangenaam mensch. Zoo nu en dan ga ik wel eens een uurtje bij hem zitten praten, maar dat gebeurt maar zelden, daar Colesberg een groote gemeente is en hij het dus bijzonder druk heeft."

Nog een geruimen tijd bleven de twee landgenooten praten, totdat het tijd werd vóór Coenradus om te gaan eten, waarop ze afscheid namen en onzen held beloofde spoedig te zullen terug komen.

VIII.

COENRADUS REKENT AF MET DEN HEER BLOK.

Den volgenden morgen kwam Coenradus reeds vroeg bij Stroop, hem mededeelende dat de heer Blok nu gekomen was.

"Jij moet nu het woord maar voor mij doen," zei hij, "wat jij kent de wet en ik ben er onbekend mee. Ik zal u ook gaarne voor uwe moeite voldoen."

"Dat is goed," zei stroop, "laat maar alles aan mij over. Ik wil net mijn breakfast eindigen, en dan ga ik mee. Alles wat jij te doen hebt is maar altijd te zeggen als men u wat vraagt, 'ik laat het alles aan den heer Stroop over, zoo als hij doet is wel.'"

Coenradus beloofde zulks en nadat Stroop iets voor zijn "narigheid op de maag" had gebruikt ging men naar Daantjes winkel.

Daar zat de heer Blok met Daantje te praten, hem al het nieuws van Kaapstad meedeelende, vooral de prijzen van differente goederen in de winkels.

"Zie, Daantje, die borsthemd kost mij twee-en-sixpence en die baatje, die ik hier aan heb, vijftien shillings. Kan jij zoo iets denke?"

"Nee, meneer Blok," zei Daantje, "als ik niet zoo'n goede opinie van de Kaapsche handelaars had zou ik moeten denken, dat zij die goed gestolen hadden. Mijn goed krijg ik ook direct en kost mij in Schotland meer."

"En," viel Stroop hem in de rede, "ik geloof dat je in Holland nog goedkooper koopt."

"Dit hemd kost mij een gulden—twintig pence—in Dokkum," zei Coenradus.

"'t Is mij er ook een hemd naar," riep Stroop. "Goed in den achterhoek van jou Friesland, maar jij zoudt er in den Haag niet mee op audiëntie gaan."

Het gesprek ging nog eenigen tijd zoo aan, totdat Blok zei, meester, ik kan nu afreken.

"Goed, meneer," antwoordde Coenradus, "de heer Stroop zal zulks met u in mijne plaats doen, ik ben onbekend met de wet."

"*Wet!* Wat wet?" vroeg Blok verwonderd, "ons het immers geen kwestie."

"Dat hoop ik niet," zei Stroop, "maar mijn vriend heeft mij verzocht hem behulpzaam te zijn."

"Nou ja, man, 't is mij om 't even. Wat meester moet hebben krijgt hij, en of ik u betaal of hem, dat is dezelfde. Hier is £5, geef mij dan maar een voldaan. Die geld is makkelijk verdiend."

"Of dat zoo gemakkelijk verdiend is, mijnheer Blok, voor al de beleedigingen die men moest ondervinden is een kwestie die wij nu niet bespreken zullen, maar hier is een rekening, betaal die en ik zal u quitantie geven," zei Stroop.

"Wat!" riep Blok" "£25! Jou grootmoeder!" en hij liet het rekeningtje bijna vallen.

"Laat mijn grootmoeder maar rusten, meneer," zei Stroop, "die rust al sedert 47 op het Kerkhof te Ter Neuzen."

"Maar hoe kom je aan zoo'n rekening?" vroeg Blok.

"Zeer eenvoudig," zei Stroop. "U huurde mijn vriend te Kaapstad voor £5 per maand met kost, inwoning en bewassching. Die drie laatste zaken gecompasseerd zijnde maken £7 10s., dat geeft dus £12 10s. per maand in 't geheel. Buiten schuld van mijn collega, wordt dat kontrakt verbroken en is u hem dus de volle maand schuldig, alsmede een maand opzeggens, zijnde dus te zamen £25."

"Ik zal dit nooit betale," zei Blok.

"Dan zullen wij zoo vrij zijn in regten u daartoe te dwingen," zei Stroop. "Zoo'n processie zal u wat meer als £25 kosten, daar de heer Willemse *pro deo* zal moeten procederen, en die soldaat en die jufvrouw van het Boarding House in Kaapstad als getuigen zal dagvaarden. Verliest

mijn vriend het, dan zal u al die kosten moeten betalen, daar hij *pro deo* gaat."

"Van dat *pro deo* versta ik niets," zei Blok.

"Dan zal ik het u zeggen," merkte Stroop aan. "De Wet heeft er namentlijk in voorzien, dat wanneer een arme man door een rijke onregt wordt aangedaan, en hij geen geld heeft om de proceskosten te betalen, de regter order kan geven dat hij voor niets procedeert."

"Dat is maar een onregtvaardige wet; zeker nog uit die tijd van Van Noot," zei Blok.

"Glad niet. 't Is uit den tijd der Romeinen en bij al de beschaafde volkeren aangenomen," riep Stroop.

"Ik zal er over nadenken," zei Blok. "Ik ga niet voor middag uit en zal je laten weten wat ik zal doen." Meteen stak hij zijn pijp op en ging het dorp in.

Toen Blok een eind ver was kwam Daantje uit zijn kantoortje en zei tegen Stroop:

"Ik denk meneer Willemse is geregtigd op £25. Ik heb jammer voor Blok, maar die vrouw kost hem banje geld en verdriet. Als hij er mij over spreekt, zal ik hem aanraden, maar liever te betalen."

"Dank je," zei Stroop, en deze ter zijde roepende vervolgde Daantje, "jij kunt mij ook een genoegen doen."

"Nou ja," zei Stroop, "wat is het?"

"Het is namentlijk dit: als Blok aanneemt om te betalen dan zal hij mij denkelijk gelasten om zulks te doen. Ik krijg nu binnen kort zijn wol en dan verrekent hij weer met mij. Als ik dan zeg dat ik u die geld zal geven, moet u niet dadelijk voor het geheele bedrag op mij neerkomen. Zeg, ik geef u dan heden £10 en de rest over een week."

"Dat is all right," riep Stroop; "doe maar je best en geef mij wat te drinken."

"Je weet waar de bottel staat," zei Daantje en Stroop liet zich dat geen twee maal zeggen. Hij ging naar het kantoortje en bevochtigde daar in den tempel der wijsheid zijne keel.

De twee vrienden vertrokken en bij het heengaan zeide Coenradus aan Daantje, dat als Blok ze noodig had, ze bij Stroops kamer in de Van der Waltstraat zouden te zien zijn.

Tegen elf uur kwam Blok bij Daantje terug, oogenschijnlijk niet erg in zijn humeur. Hij ging op een stoel bij de toonbank zetten, en keek strak voor zich.

" Erg warm !" zei Daantje.

" Ja," antwoordde Blok, " en als 'n mensch zijn lever en zijn gal dan ook doormalkaar loop van verdriet en ergenis, voel jij dit dubbel.

" U moet u dat zoo niet aantrekken, meneer Blok," zei Daantje troostend, " u zult uw gezondheid benadeelen, en......"

" Jij praat gemakkelijk, Daantje," viel Blok hem in de rede, " maar £25 voor niks te betale is nie zoo aangenaam. Ik moet ook daar voor werk en raap het zoo maar niet op. Ik weet waarlijk nie wat ik moet doen. Wat ik schuldig is wil ik betalen, maar ik zie niet in, dat ik zoo'n groote som moet geve."

" Waarom vraagt u niet de opinie van den procureur hier, die zal u wel het beste raden."

" Hoor eens, Daantje, als ik jou een raad schuldig is, ga dan, als het anders kan, nooit naar agent of procureur. Als hij zeg dat jij 'n goede zaak het, dan weet hij dat als jij de zaak ook verliest jij hem toch zijn kosten moet betalen, en als hij jou aanraad om maar te betalen, dan het die ander partij al met hom gekonkel. Procederen wil ik in alle geval niet. Dan komt mijn vrouw haar naam maar in die court, en zij ook misschien, en 't einde van de zaak zal wezen, al won ik het ook, dat ik de kosten van die jakhalsuitlander nog moet betale ; 't zal gaan als met die horologiezaak met Levy. Die ding kost mij over de £100 ; daarvoor had ik 'n plaats in die Vrijstaat kunne koope. Maar, Daantje, wat raad jij mij aan ? Jij is toch een ou vriend van mij en een man die van de wet ook wat af weet."

" Meneer Blok," zei Daantje, " mijn kennis van de wet is maar gering en het is voor mij moeijelijk om raad te geven, maar in uw geval zou ik maar schikken, b.v. bied hem £15 aan."

" En als hulle weiger ?" vroeg Blok.

" Dan £20," zei Daantje.

" Nee," antwoordde Blok, " van die Joden-manier hou ik nie. Weet je wat ? Als die kerels er op blijft staan dan betaal ik de £25. Jij moet dit mij dan zoo lang voorschiet en met de wol kan ons ander maand verreken. Maar één ding moet jij mij beloof, dit is, jij praat daar met niemand over en zeker niet met jufvrouw Blok. Want anders het ik met die vrouw, als wij zoolang leven, nog 25 jaar voor £25 en meer verdriet.

Daantje nam aan het geld te betalen en er geen woord van te spreken.

Niet lang daarna kwamen Stroop en Coenradus binnen. Eerstgenoemde was erg spraakzaam, dank zij den invloed der op den goeden afloop gebruikten schiedammer.

"Tot een besluit gekomen, mijnheer Blok?" vroeg hij deze.

"Ja," zei Blok. "Daantje kan die £25 bloedgeld aan u uitbetalen."

"Noemt u bloedgeld, meneer, hetgeen gij aan een arm weeskind, die in een vreemd land, verre van vriend en maag verwijderd, eerlijk verschuldigd is? Dat had ik waarlijk van u niet verwacht, u daalt waarlijk in mijn achting," declameerde Stroop.

"Zeker, zoo als die drank in jou bottel is gedaald," zei Blok, "maar 't lust mij niet om met u te prate over de zaak. Die is nu uit en daarmee basta."

Stroop wilde nog spreken, maar Daantje riep hem naar zijn kantoortje en zei :—"Hier in mijn winkel geen rusie maken. Je kunt nu tevreden wezen. Gaat nu maar heen en kom achtermiddag aan, dan zal ik je £10 geven en de rest zoo als afgesproken. Stroop deed als gezegd en ging den winkel uit zonder Blok te groeten. Coenradus naderde Blok echter, en stak hem de hand toe, die Blok koel drukte, maar toen meester nog wat zeggen wou, riep Blok : —"Nou ja, loop maar."

De twee landslui gingen de straat af.

"Die zaak is goed afgeloopen," zei Stroop, "ik had er ook geen vrees voor en had mij voorgenomen, om als het tot een proces zou komen het des noods door te drijven tot voor the Privy Council."

"Wat is dat?" vroeg Coenradus.

"Dat is zooveel als de Hooge Raad in Holland," zei Stroop.

Coenradus bedankte Stroop voor zijn moeite, nam van hem voorloopig afscheid, maar beloofde hem dien middag te zullen helpen bij het schoonmaken der kerk en ging naar zijn kamer bij Daantje om te wachten totdat hij geroepen werd om te eten.

Toen Blok vertrokken was liet men hem roepen om te komen eten.

Daantje deelde toen aan Coenradus mee dat hij hem of liever voor hem aan Stroop de £25 zou betalen. Hij zei

hem verder dat hij nog een dag of acht voor niet kost en logies bij hem kon krijgen, dat hij hem aanried om voorzigtig met Stroop te zijn, en zich toch niet aan misbruik van drank over te geven.

Coenradus kon zijn geld aan hem ter bewaring geven en het terug krijgen elke minuut als hij het wou hebben. Hij—Daantje—zou zijn best doen om hem een betrekking te bezorgen.

Coenradus betuigde zijn erkentelijkheid en na het eten ging ieder zijns weegs.

IX.

COENRADUS ASSISTEERT DEN KOSTER.

In den namiddag gingen Stroop en Coenradus naar de kerk om die schoon te maken. Dat schoonmaken ging op zeer practische wijze toe. Ze namen ieder een bont kantoenen zakdoek uit den zak en stofden daarmede, "op eene manier," de banken af, zoodat al het stof dat van de eene werd afgeslagen, dadelijk weer op de vorige teregt kwam. Dat heeft echter zijn nut. In den voormiddag kan deze of gene zijn naam er in trekken, en in den achtermiddag kunnen de Zondagschoolkinderen de banken als leijen gebruiken, die zij niet behoeven mede te nemen. Tevens hebben zij die uit de kerk komen niet een gezigt te trekken als of ze zeggen willen, "zie je wel ik was in de Kerk;" immers een groote kol op den rug des kerkgangers toont ieder duidelijk wat men zoo gaarne wil zeggen.

Terwijl Stroop herhaalde malen had verklaard dat hij een dorst had alsof hij zoute visch had gegeten, was eindelijk het af- of liever omstoffen klaar en ging men naar de consistoriekamer, om den ouders de gelegenheid te geven de panden hunner liefde te laten inschrijven om den volgenden dag gedoopt te worden.

Stroop ging eerst even naar huis, daar hij iets vergeten had, doch kwam spoedig terug.

Drie leden der gemeente hadden zich reeds aangemeld en waren in druk gesprek met Coenradus.

Met een air, dat minderen altijd aannemen als hun meerderen er niet bij zijn, begon Stroop:

"Wie wil zijn kind morgen laat doopen?"

"Ik, meneer," zeide Daantje de Toet.

"All right," zei Stroop, "wat is het—een meisjeskind of een jongetjeskind?"

"Geen van beide" zeide Daantje de Toet, die een oude spotvogel scheen te zijn."

"Wat dan," zei Stroop, "toch geen olifant of zoo iets?"

"Neen," zei Daantje de Toet, "maar een tweeling."

"Zoo, zoo," zei Stroop, "zijn dat je eersten?"

"Neen, meneer," antwoordde Daantje de Toet, "ik heb nog veertien in leven van de negentien."

"Nou, jij liever dan ik," dacht Coenradus, ofschoon hij £25 in den zak had.

"Goed," zei Stroop, "geef me maar langzaam uw vollen naam, dien uwer vrouw, en die van de tweelingen op; de heer Willemse, mijn klerk, zal het opschrijven."

En met een gaf hij Coenradus pen, inkt en papier om op te schrijven zoo als hem gedicteerd werd :—

Daniel de Toet, gehuwd met Anna Bertha Vogelveer: Namen der kinderen :—Anna Bertha Cornelia Sophia en Sophia Cornelia Bertha Anna.

"Nu die zijn ook niet in de korte dagen geboren," zei Stroop, en keek met een het briefje in.

"Dat is verkeerd," voegde hij Coenradus toe, "de man heet 'Du Toit,' en niet 'De Toet.' Hij is van Fransche afkomst. Zijn voorouders kwamen uit Frankrijk hierheen. In den nacht van den Bartholomeusmoord zijn ze op de eene of andere stoomboot te Port Elizabeth aangekomen. Wij hebben nu geen tijd om den heer Du Toit te verzoeken, ons dat alles mede te deelen. Wij hopen dat hij het op een andere keer eens zal doen, daar het zeer geloofwaardig is, en hij het van zijn vader en grootvader heeft, die het ook weer van hun voorouders hadden en menschen waren van wie hij nooit eene onwaarheid heeft gehoord."

"Ik houd mij aanbevolen het eens te vernemen," zei Coenradus, en de heer Du Toit beloofde zulks, en wilde vertrekken.

"Hei wat," riep Coenradus. "Eerst opdokken, de Kerkekas is een weeskind; u moet mij 10s. betalen, 5s. voor elk kind."

"Wel," zei Du Toit, "ik dacht als men met twee te gelijk kwam, men dan voor de tweede half geld gaf."

"Geen nonsense," zei Stroop, "betaal maar, mijn tijd is kostbaar."

't Geld werd betaald en Du Toit vertrok.

De tweede aan de beurt was Pieter Langendijk, een jonge boer van omtrent 23 jaar, en ongeveer zes voet acht duim lang, zoodat hij zijn naam geen schande aandeed.

"Zoo, Pieter, wat kan ik voor jou doen," vroeg Stroop.

"Kind opschrijve, meester," zei Pieter.

"Ja, maar dan moet ik eerst eens het huwelijks-register nazien, want ik verbeel mij dat het nog geen zes maanden geleden is dat je voor den preekstoel stond om in het huwelijk te worden bevestigd, ik moet zulke dingen behoorlijk nazien, anders krijg ik moeijelijkheid in de Synode," zei Stroop.

"Meester zal zien dat het morgen net 10 maanden is, dat ik getrouwd ben," zei Pieter.

Stroop keek het Kerkeboek na bevond dat alles was zoo als Pieter hem gezegd had, gaf Coenradus last den naam van het kind op te schrijven en ontving het geld, waarna Pieter vertrok, veel ligter van gemoed dan hij gekomen was, want hij had verwacht dat de Predikant er zou zijn of een der ouderlingen, en dat die hem over het gewigt des doops ernstig zouden onderhouden.

Nu kwam No. 3 aan de beurt. Zijn ouderdom was ongeveer 17—voor dit land zoo heel jong niet om zich een ketting aan het been te binden, zooals Stroop later aan Coenradus zei, toen deze zijne verwondering te kennen gaf dat zoo'n kind al getrouwd was.

"Wel, wel," zei Stroop tot den jeugdigen vader, "jij komt zeker om gedoopt te worden."

"Neê, meester, ik kom om die naam van die kind op te geve."

"Wat! jij al een kind? dit is waarlijk een kind met een kind. Maar dat zijn mijne zaken niet. Ik moet u over iets anders spreken. Ik heb jou de laatste twee maanden niet bij mij in de Kerk gezien. Dat gaat niet, mannetje."

"Ja, meester, ik was een heel rukkie nie in die kerk nie," zei Willem van Voren, de aangesprokene, "maar had afferentjes bij die huis. Die schape het gelam en ———."

"Ja, ja, riep Stroop, "een algemeene lammerij; maar als jij niet konde komen, dan had jij mij eens kunnen schrijven, dat je verhinderd waart, en dan had jij bij zoo'n gelegenheid mij een vette hamel kunnen sturen."

"Maar wat wil meester dan met 'n hamel maak, meester het mis geen familie?" zei Willem.

"Ik wil later gaan boeren," zei Stroop.

"Toch nie met hamels nie!" zei Willem, nog al bij de hand.

Stroop deed net alsof hij het niet hoorde, en zei, "nu stuur de hamel dan maar met de eerste gelegenheid. Dok mij nu vijf shillings op, geef den naam aan mijn klerk, en trek dan."

Willem deed zooals hem gelast werd, en vertrok.

"Gaat dat hier altijd op die manier?" vroeg Coenradus.

"Neen," zei Stroop, "gewoonlijk is de Eerwaarde hier, die heden verhinderd is, wegens ziekte bij zijn huis, en dan komen die vermeerderaars der maatschappij er zoo gemakkelijk niet af. Wel degelijk wordt hun dan het gewigt van den doop op het hart gedrukt."

Juist wilden de twee vrienden vertrekken, toen eene diep in het zwart gekleede vrouw met een zuigeling binnen kwam.

"Ja, meester," zeide zij, "ik wil mijn kindje laat doope," en met een begon zij in tranen los te barsten.

"Is uw man niet hier," vroeg Stroop.

"Nee, meester, u weet immers dat hij voor drie maanden geleden zoo ongelukkig om zijn leven is gekomen toen hij de drift bij Grootrivier doorging."

"O! ja," zei Stroop, "neem mij niet kwalijk, jufvrouw Van Velzen, ik had u waarlijk niet herkend. U is regt afgevallen sedert ik u het laatste zag. Wie zal morgen als vader staan voor het kindje—uw vader of een uwer broeders of een vriend?"

"Och! meester, ik wist niet, dat zulks noodig was, maar papa is in die dorp en hij zal het zeker doen. Ik zal het hem zeggen."

"Goed, Jufvrouw," zei Stroop, "ik wensch u van harte sterkte toe in de moeijelijke omstandigheden waarin gij geplaatst zijt. Gij zijt echter nog gelukkig, dat u man u zoo bemiddeld heeft nagelaten, en dat gij zulke brave ouders hebt bij wie gij steeds om raad kunt gaan wanneer gij dien noodig hebt."

En tot Stroops eer zij het gezegd, dat hij ditmaal meende wat hij sprak en werkelijk diep medelijden had met de weduwe, te meer, daar het hem in gedachten kwam, dat eene eenige zuster die hij innig lief had, in Holland, juist

kort voor zijn vertrek, zich in dergelijke omstandigheid had bevonden.

Koster en vriend gingen huiswaarts nadat zij hadden afgesproken om malkander na supper weder te ontmoeten.

(Wordt vervolgd.)

De Slag te Blaauwberg en de overgave van de Kolonie aan de Engelschen.

III.

LEVENSSCHETS VAN DEN HOLLANDSCHEN GENERAAL.

JAN WILLEM JANSSENS, die Gouverneur en Opperbevelhebber der troepen alhier was, toen de Kolonie in het jaar 1806 den Engelschen in handen viel, werd op den 12den October 1772 te Nijmegen in de provincie Gelderland geboren. Van zijn vroege jeugd af gevoelde hij zich tot de krijgsdienst aangetrokken en reeds in het jaar 1784, toen hij naauwelijks twaalf jaren telde, trad hij als kadet in dienst bij het regiment *Aylva*. Hij was pas zestien jaar, toen hij tot eersten luitenant werd benoemd en belast met de verdediging van de stad Harlingen.

Hij kweet zich in die verantwoordelijke positie met zoo groote bekwaamheid, dat hij bijna onmiddelijk—schaars 17 jaren oud,—de kapiteins-epauletten verwierf.

Het spreekt wel als van zelven, dat toen Nederland in 1793 door de Franschen werd bestookt, Janssens aan den veldtogt tegen hen deelnam. Hij streed tegen hen o.a. te Werwich, alwaar hij ernstig werd gewond. Desniettemin bleef hij het zwaard hanteren, en onderscheidde zich bij de belegering van Landrecies en andermaal in den slag van Fleurus.

Het bleek echter weldra, dat zijne wonden maar half genezen waren, en daardoor leed zijn gestel zoozeer dat hij in 1796 zich genoodzaakt gevoelde, op pensioen af te treden.

Doch werkeloosheid was hem een gruwel. Het is daarom niet bevreemdend, te vernemen, dat hij reeds in het volgend jaar op nieuw dienst nam. Toen echter had de oude Republiek der Vereenigde Nederlanden. bezweken voor de Fransche wapenen, plaats gemaakt voor de Bataafsche Republiek, in naam onafhankelijk, maar inderdaad naauwelijks meer dan een Fransch wingewest. Er was een sterke Fransche legermagt in het land gevestigd en daarbij werd Janssens tot Commissaris benoemd. In deze civiel-militaire betrekking gaf hij blijken van aanmerkelijk administrative kunde. Gevolgelijk werd hij een paar jaar later belast met het belangrijk ambt van Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog der Bataafsche Republiek.

De Franschen, die door zoovele "patriottische" haters van Oranje als redders des lands waren toegejuicht, hadden zich toen reeds van eene minder voordeelige zijde laten kennen. De Fransche afpersingen waren ondragelijk. geworden, en Janssens, hoewel zelf niet van voorliefde voor de Franschen vrij te pleiten, werd herhaaldelijk naar Parijs afgevaardigd om voor een zachtere behandeling te pleiten. In hoeverre hij in die zendingen slaagde, is moeijelijk te bepalen.

Hij moet er althans zonder verlies van reputatie of eer van zijn afgekomen. Want weldra werd hem een nog hoogere waardigheid dan die welke hij reeds bekleedde gegund.

De oorlog tegen Engeland, waarin de Bataafsche Republiek, als bondgenoote der magtige Fransche zuster gewikkeld was geweest, was geëindigd. In den loop des oorlogs was de Kaapkolonie, het halfweg huis naar Indië, na het minbeteekenend treffen te Muizenburg, in 1795, in handen der Engelschen gevallen. Maar bij het traktaat van Amiens was het land teruggegeven aan de Bataafsche Republiek, hoewel de Engelschen het in naam van den uit de Nederlanden verdreven Prins van Oranje hadden in bezit genomen.

De Kaap moest nu weder een Nederlandschen Gouverneur hebben. Het bewind van de oude Oost Indische

Compagnie met al zijn kwalen en gebreken was ten einde. De nieuwe Gouverneur zou de eerste zijn, die door de Regering zelve werd aangesteld. Hij zou aan de Kaap eene nieuwe orde van zaken moeten invoeren. Hij zou komen onmiddellijk na die Engelsche Gouverneurs, die sedert 1795, zeven jaren lang hun uiterste best hadden gedaan hun volk zoo populair mogelijk te maken bij de kolonisten niet alleen door hun voorkomendheid, maar ook en vooral door de groote geldsommen—ruim een millioen pond—die zij alhier besteedden.

De nieuwe Gouverneur uit het verarmde Hollandsche Vaderland moest zorgen dat zijn bestuur niet al te erg afstak bij dat der Excellentien uit het vreemde maar rijke Engeland. Hij moest den ingezetenen overtuigen dat de Regering der Bataafsche Republiek als de lentezon van de winterkou verschilde van die der gehate "Compagnie." Hij moest vrijheid en tevens veiligheid stellen in plaats van dat mengelmoes van afpersing en zwakheid dat zoo dikwijls de staatsregeling van Jan Compagnie had gekenmerkt. Hij moest een man zijn van vrijzinnige beginselen en tact, maar tevens van vastheid van karakter. Hij moest uit den burgerlijken warboel orde scheppen, en daarom groote administrative bekwaamheid bezitten. Maar daar de pas geslo-ten vrede, in den staat van spanning waarin gansch Europa verkeerde, spoedig zou kunnen worden verbroken, en de Republiek wis en vast door hare Fransche bondgenooten mede in den te wachten oorlog zou worden gewikkeld, moest hij tevens een krijgsman van talent zijn.

Hoedanigheden van zoo uiteenloopenden aard vindt men zelden vereenigd in één persoon. Maar de bewindhebbers der Bataafsche Republiek meenden ze te vinden in Jan Willem Janssens, en zonden hem in het jaar 1802, met den rang van Luitenant-Generaal, als Gouverneur naar de Kaap.

Hij was toen nog geen dertig jaar en is bij verre de jongste Gouverneur geweest dien de Kaapkolonie ooit had. Maar dat hij de op hem gevallen keus regtvaardigde, daaromtrent stemmen alle koloniale geschiedschrijvers—de grootste bewonderaars van Engelands regeringsstelsel daaronder—overeen. Lichtenstein, Watermeijer, Theal, Noble—allen erkennen dat het stelsel van beheer dat door Generaal Janssens alhier, in overleg met den bekwamen De Mist, werd in beoefening gebragt zoo degelijk was als maar kon worden gewenscht, en allerweldadigst voor de Kolonie.

Even als De Mist doorreisde ook Janssens de Kolonie om van nabij met het land en de ingezetenen, zoowel als met de behoeften van beide, bekend te worden. Overal waar hij kwam maakte hij zich bemind. Overal toonde hij een man te zijn van groote scherpzinnigheid en opmerkensvermogen. Geen onontgonnen hulpbron der Kolonie ontging hem. Men behoeft slechts Lichtensteins reisverhaal te lezen om de overtuiging te erlangen dat de jonge Gouverneur dé regte man op de regte plaats was. Hadde hij als Gouverneur een ongestoorde loopbaan van eenigen duur gehad, menige verbetering in landbouw en veeteelt waaraan men nu nog tornt zou reeds in den aanvang dezer eeuw aan de Kaap zijn tot stand gebragt.

Maar helaas ! de tijden waren tegen Janssens. Hij kon zich geen enkel jaar ongestoord aan de behartiging zijner civiele ambtspligten wijden. Hij was pas in de Kolonie aangekomen of er kwamen geruchten van oorlogen. Aanvankelijk scheen het inderdaad alsof hij nimmer het bewind zou kunnen aanvaarden en moeten heengaan nog voordat hij als Gouverneur zou zijn opgetreden. Immers pas was hij te Kaapstad geland of een Engelsch fregat arriveerde met depêches voor den Britschen Gouverneur, Generaal Dundas, hem gelastende de Kolonie volstrekt niet over te geven aan den Hollandschen Gouverneur en diens krijgsmagt, althans niet voordat hij verdere orders zou hebben ontvangen. Zulk eene lastgeving gaf natuurlijk aanleiding tot heel wat wrijving en gisting tusschen de Engelsche en Hollandsche soldaten. Om de onaangenaamheden te vermijden welke daaruit zouden kunnen voortvloeijen, werd overeengekomen dat Generaal Janssens leger zou gaan kamperen te Wijnberg, terwijl Generaal Dundas het kasteel en andere verdedigingswerken te Kaapstad bleef occuperen en verdere instructies uit Engeland afwachtte. Deze staat van spanning bleef maanden lang voortduren. Eerst tegen het einde des jaars waren de onweerswolken aan den Europeeschen staatkundigen hemel die met oorlog dreigden weggetrokken en kreeg de Engelsche Gouverneur finale orders de Kolonie te ontruimen.

In den aanvang van het jaar 1803 mogt Janssens als Gouverneur en de hoog begaafde De Mist als Commissaris-Generaal aan de Kaap optreden.

Beiden ondernamen afzonderlijke reizen door het land. Janssens werd op de zijne vergezeld door zijne dochter en

ook door Lichtenstein, die in vier boekdeelen eene hoogst interessante beschrijving geeft van 's Gouverneurs bevindingen, van ZExc's. verlichte denkbeelden en angstvallige bezorgdheid voor land en volk, zoowel als van de ingezetenen, hunne levenswijze, manier van boeren, kerkelijke inrigtingen, en wat dies meer zij. Niet alleen aan de blanke ingezetenen, maar ook aan de naturellen, wijdde de jonge Gouverneur zijne zorg. Telkens was hij bedacht op middelen om de Hottentotten op te heffen uit hunne verzonkenheid en te beschermen tegen mishandeling.

Hij mogt zijne reis echter niet rustig ten einde brengen. Door een expresse werd hem de tijding gebragt, dat de oorlog op nieuw was uitgebroken en eene Engelsche vloot aan het naderen was om de Kolonie andermaal aan te vallen. Janssens staakte dadelijk zijne reis en keerde in allerijl naar Kaapstad terug om het land in een goeden staat van verdediging te brengen. Hij moet in zijn streven aanvankelijk tamelijk goed geslaagd zijn. Althans Lichtenstein, die bij het Hollandsche leger als geneesheer dienst had genomen, was van gevoelen, dat, waren de Engelschen toen gekomen, zij veel geduchter tegenstand dan die welke de Hollanders hun twintig maanden later te Blaauwberg konden bieden, zouden hebben ondervonden.

Het gerucht omtrent de naderende Engelsche vloot bleek wel voorloopig ongegrond te zijn, maar toch waren de tijden zoo kritiek, dat de Generaal zich geroepen achtte een versterkt kamp aan de Liesbeek rivier te vestigen en de Kolonie voor de gebeurlijke komst van een vijandelijke magt in gereedheid te houden. Deze laatste taak ging echter van bijzondere moeijelijkheden vergezeld. De geregelde krijgsmagt die hij in de Kolonie had, hoewel alsnog met een goeden geest bezield, bedroeg schaars twee duizend man. De Engelsche vloten beheerden de zee en verhinderden zoo goed als geheel alle communicatie tusschen Nederland en de Kaapkolonie. Er was geene gelegenheid om de Koloniale bezetting van tijd tot tijd te versterken, zelfs niet om de verliezen die dezelve leed door sterfgevallen, ziekte en desertie, met behulp van nieuwe rekruten aan te vullen. De aanvoer van kleederen en andere benoodigdheden werd zoo erg gestremd, dat de soldaten er weldra alles behalve als geregelde krijgslieden uitzagen. Daarbij kwam een schrale korenoogst in de Kolonie zelve en deed zich het vooruitzigt voor

van een naderend broodsgebrek. Dat alles diende geenszins om den militairen geest aan te vuren in het garnizoen, vooral niet in dat deel van het garnizoen, dat uit Waldekkers en andere Duitschers bestond, die onder de Bataafsche vlag streden enkel om brood en niet uit vaderlandsliefde of gehechtheid aan de Bataafsche zaak.

Wanneer dat alles in aanmerking wordt genomen, moet men zich verwonderen, niet over de nederlaag die aan Generaal Janssens in Januarij 1806 te Blaauwberg werd toegebragt door het driemaal sterkere, wel toegeruste en uit keurtroepen bestaande Engelsche leger, maar wel over het feit, dat hij het zoo vastberaden te gemoet trok, en zelfs na de nederlaag nog kon denken aan een voortzetten van den krijg, en met het oog daarop naar de Hottentots-Hollandsche bergen trok.

En toch waren er, die, in veiligheid zittende en geen begrip hebbende van hetzij de kracht des Engelschen of de zwakheid des Hollandschen legers, den man durfden verdenken van laauwheid, van een heulen met den vijand, ja zelfs van het grofste verraad waaraan een krijgsman zich kan schuldig maken. Men mompelde b. v. van het doen van zand in het kruid om de overwinning der Engelschen—die toch alles behalve bloedeloos was—des te gemakkelijker te maken. Janssens den Engelschen opzettelijk een overwinning in de handen spelende! Hij die geheel zijn leven door zich deed kennen als een fiere krijgsman en man van eer, en die de Engelschen haatte niet alleen met al de verbittering van een "patriot" (d. w. z. van een anti-Oranjeman), maar ook van een Fransch-gezinden Nederlander! Het denkbeeld is te bespottelijk om zelfs ernstig besproken te worden. Alleen halen wij het aan als een van de curiositeiten der geschiedenis—eene die langen tijd voortleefde, wel niet in officieele rapporten of berigten, maar in de laffe praat van enkele onkundige of kwaadwillige particulieren en door hen van hun eigen tot het volgende geslacht werd voortgeplant.

Wie ook aan dat vertelsel geloofde, voorzeker niet Janssens meerderen in Nederland. Immers toen hij, laat in het jaar* in het Vaderland terugkeerde, waar Napoleon

* Hij bragt na de capitulatie nog eenige maanden te Kaapstad door, waar hij in langwijlige en soms heftige discussies gewikkeld werd met Sir David Baird over differente punten in verband met

intusschen een Koningrijk in de plaats van de Bataafsche Republiek had gesticht, werd hij met bijzondere onderscheiding bejegend door Koning Lodewijk, die hem benoemde tot buitengewoon Secretaris Generaal van het Ministerie van Oorlog, tot Intendant-Generaal van de Rijnarmee en voorts tot Directeur-Generaal van de administratie van oorlog.

Toen hij dit laatste ambt neerlegde mogt hij niet alleen den rang van Luitenant-generaal maar ook den titel van Staatsraad behouden, en werd hem een aanzienlijk pensioen gegund. Hij deed nu een reis door Zwitserland en Italië en keerde naar het hof van Koning Lodewijk terug. Hij bleef er echter niet lang. Want spoedig moest hij weder over zee,—ditmaal naar de verre Oost, en wel als Gouverneur-Generaal van Hollandsch Oost Indië.

Hier was de fortuin hem even zeer tegen als kort te voren aan de Kaap. De Engelschen vielen hem alweder met eene groote overmagt aan—alweder rigtte hij zooveel tegen hen uit als er met de geringe middelen die hij ter zijner beschikking had uit te rigten was, doch alweder moest hij voor de vijandelijke magt wijken. Het bitter lot was hem beschoren, van een hem toevertrouwde armee en kolonie ten tweeden male te moeten overgeven.

In één opzigt was hij thans nog minder gelukkig dan bij de nederlaag aan de Kaap. Immers toen mogten hij en zij die zich met hem te Hottentots Holland hadden overgegeven, zich als vrije mannen naar het Vaderland inschepen. Nu echter moest hij als krijgsgevangene naar Engeland. Hij bleef daar tot 1812, toen hij verlof kreeg zich naar Frankrijk te begeven (want het Koninkrijk Holland was inmiddels ingelijfd bij het Fransche Keizerrijk). Zijn gedrag als Gouverneur-Generaal van de Hollandsche Oost Indiën werd goedgekeurd door dien scherpen militairen beoordeelaar, Keizer Napoleon, die hem niet alleen benoemde tot Kommandant van de 31ste legerafdeeling, maar hem tevens verhief tot de waardigheid van "pair" of "baron" van het Keizerrijk.

Janssens onderscheidde zich in zijn nieuwe betrekking—zegt een geschiedschrijver—door de beradenheid, waarmede

---

de capitulatie. Wij hopen later onder het hoofd van "Generaal Janssens' laatste dagen aan de Kaap" een paar artikelen aan deze belangrijke episode in onze koloniale geschiedenis te wijden.—RED.

hij zonder bloedvergieting een opstand in Oost-Friesland dempte. Maar, daar hij, toen hij verlof kreeg om naar Frankrijk te gaan, zijn eerewoord had gegeven, dat hij vóór zijne uitwisseling niet tegen de Engelschen zou strijden, werd hij zoodra eenige Engelsche oorlogsschepen voor Hamburg opdaagden naar de 2de militaire divisie te Mezieres verplaatst.

In 1813 kreeg Janssens zijn bewijs van uitwisseling uit Engeland, en in den aanvang van het volgende jaar voegde hij zich met zes duizend man bij Napoleon te Rheims. De Keizer bood hem het bevelhebberschap van eene der legerafdeelingen onder Maarschalk Ney aan, maar Janssens, verwachtende dat de Maarschalk ook tegen Hollanders zou hebben te strijden, wees het aanbod af.

De Keizer zond hem gevolgelijk naar Parijs, om daar den loop der gebeurtenissen af te wachten. Parijs viel echter weldra in handen der troepen van de verbonden mogendheden en Janssens keerde in 1814 naar zijn Vaderland terug.

Daar was de Prins van Oranje inmiddels teruggekeerd en onder den titel van Willem I Koning der Nederlanden geworden. De nieuwe Koning ontving Janssens vriendelijk, bevestigde hem in den rang van Luitenant-Generaal en droeg zelfs de organisatie van het Nederlandsche leger aan hem op. De Generaal bleef zijn land en Koning—ook toen Napoleon van Elba was teruggekeerd—trouw dienen. Hij werd achtereenvolgens Commissaris-Generaal van Oorlog, Secretaris van Staat en Kanselier der Militaire Willemsorde.

Ettelijke ordes vielen hem ten deel, zooals: die van Ridder, Kommandeur en Grootkruis der Orde van de Unie, Ridder en Grootkruis der Orde van de Reunie, Officier, Kommandeur en Grootkruis van het Legioen van Eer en Grootkruis der militaire Willemsorde.

Deze korte levensschets bewijst, dunkt ons, dat de laatste Hollandsche Gouverneur van de Kaapkolonie een man van meer dan ordinaire beteekenis was. Hij moest de Kolonie overgeven, omdat hij geen krachtig leger had. Zelfs een Wellington of Napoleon zoude hetzelfde hebben moeten doen onder dergelijke omstandigheden.

Janssens overleed den 23sten Mei, 1838, ruim 65 jaar oud, te 's Gravenhage.

Naar aanleiding van een bezoek aan eene gekroonde Kolonie.

"When I get home this time, I don't intend to travel any more," zeide mij een London swell op de Fransche mailboot, toen hij er in Aden afstapte om 14 dagen, zegge 14 dagen, op het eiland Socotra—volgens de jongste berigten, thans ook al Engelsch kroongebied—door te brengen. "Hoe zoo", vroeg ik, "wilt ge dan nooit meer eens naar "Parijs, naar Zwitserland, naar Milaan of Florence?" "Oh, "that is not travelling, it is only making a trip on the "continent."

Wat is dan wel "to travel?" Van Schotland uit even met de mailboot naar Durban in Natal gaan, van daar per spoor naar Pietermaritzburg en verder per ossenwagen Zoeloeland in, om een tiental dagen naar hartelust te kunnen jagen, en na twee en een halve maand weer langs de Princess-street te Edenburg te wandelen alsof men niet weg geweest ware?

"Waart ge in Afrika om te jagen?" vroeg ik den heer Tinne. "Gejaagd heb ik er niet," was het antwoord, "maar ik heb er gereisd (travelled)," om informatie te verkrijgen naar den dood mijner arme tante." Er is dus reizen, "to travel," en reizen, "to make a trip," maar er is meer, en dat is wel de merkwaardigste en, onder zekere omstandigheden, de aardigste manier van reizen. Gij zijt met uw tienen of twaalven onder den wimpel. Ge hebt een stukje Nederland afgebroken en het over den Oceaan naar vreemde kusten medegenomen, neen, gij zijt er op medegenomen. Een stukje Nederland, zeg ik? Sterker nog, een stukje Holland, een stukje Nieuwediep hebt gij afgeknipt. Gij zijt niet door vreemde tolbeambten, vreemde spoorwegen, vreemde herbergen of gaarkeukens, vreemd geld en vreemde taal langzamerhand zelf gewijzigd en voorbereid voor den veranderden toestand, maar gij laat uw eigen land—schip toch is territoor—tijdelijk grenzen aan het vreemde, en stapt, op een gegeven oogenblik, de nieuwe grenslijn over. Na eene wandeling in het vreemde land gemaakt te hebben, doet gij straks weder uw dagelijksch werk, juist alsof gij aan den Helder waart.

Ik wil niet beweren, dat het bezoeken van vreemde landen, op deze wijze, geschikt is om de meest mogelijke kennis van de bezochte plaats te verkrijgen, maar zeker geeft zij soms een geheel éénig gezigtspunt. Zonder dus aanspraak te willen maken op naauwkeurigheid, zelfs niet op volledigheid, komt het mij toch uitvoerbaar voor eene schildering te geven van hetgeen, door mij, van uit dat gezigtspunt is waargenomen, zonder van die schildering eene caricatuur te maken.

Zn. Ms. *Zilveren Kruis*, een oud beestje, wordt van stal gehaald en een weinig inwendig vertimmerd. Van die vertimmering is geen meesterstuk gegroeid, maar: *als het wél is, moet men het loven.* De "*Schorpioen*" lag met den dood te worstelen en op de werf waren slechts ooren en oogen voor de *Schorpioen.* Wij willen er dus maar het zwijgen toe doen, en dankbaar zijn dat de ribben van het oude beestje nog sterk genoeg waren om de bemanning, de ammunitie en eene monsterachtige hoeveelheid levensmiddelen bijeen te houden. Hoewel zwaar getuigd, maar goed opgeschilderd, ziet hij er toch nog elegant uit met zijne tien getrokken achterladers. Wanneer hij eene vreemde reede komt opstoomen en het saluut met kwart-minuut-schoten zonder éëne hapering valt, dan maakt hij werkelijk nog een goed figuur. En men kan immers altijd alles verklaren met te zeggen: "training-ship, Sir!" Niemand, die de opvarenden vluchtig monstert zal dit betwijfelen, allen baardelooze knapen, geen kinderen meer, nog geen mannen.

Lieve jongens waren er onder die jeugdige équipage, aardige guitige gezigten, fraaije gezigten zelfs nu en dan; meest allen goede, goedhartige figuren. 't Is zoo jammer, te moeten bedenken, als men zulk eene équipage monstert, wat er na 10 à 15 jaar van die menschen over zal zijn. Zou de dienst, in vrede-tijd, niet zóó zijn in te rigten, dat wij, ook na 15 jaar, wanneer het meerendeel dezer knapen nog lang geen 40 jaren oud zal zijn, met genoegen langs de gelederen konden loopen om *krachtige, bezadigde* "self-possessed men" te mogen aanschouwen?

Wij gaan de jeugdige équipage oefenen en de vlag vertoonen. Van het gewigt van deze laatste opdragt, schijnt het, hebben velen in den lande geen duidelijk begrip; meermalen hoorde ik het schandelijke geldverspilling en bespottelijke geurmakerij noemen...... en toch, men moet, onder

eigen vlag op eigen territoor, vreemde landen bezocht hebben om te gevoelen dat het dat *niet* is; dat de aanwezigheid van eigen oorlogschepen op vreemde reeden, ontegenzeggelijk de natie ten goede komt. Hoe 't zij, wij kunnen hier ter plaatse daarover niet uitwijden, wij wilden alleenlijk onze reisgelegenheid den lezer doen kennen.

't Is taai, 't is onbegrijpelijk taai, dat reizen met een oorlogschip, als ge zelf geen zeeman zijt, en, zoo ja, dan soms ook. Menschen, die nooit over den Oceaan geweest zijn, kunnen er zich geene voorstelling van maken en menschen, die wel over den Oceaan geweest zijn, zijn nog verder van huis, want zij maken er zich eene verkeerde voorstelling van. Op een mailboot; o ja dat is heel wat anders. Men komt er aan boord met het doel om ergens heen te gaan, en alles is er op ingerigt om dat doel zoo spoedig mogelijk te bereiken! 't Zij uwe bestemming u aangename of onaangename zaken voorspiegelt, ge wenscht haar te bereiken en alles wat ge rondom u ziet gebeuren geeft u den indruk, dat men werkt om aan dien wensch te voldoen. Dát geeft ééne voldoening, die u in 't leven houdt. Daarbij, gij hebt mede-passagiers, die allen min of meer verkeeren onder den indruk van eene groote verandering in hunne levensconditie. Voorthollende op den vaak hobbeligen levensweg heeft het toeval hen aan boord voor eenige weken bijeengebragt en nu gaat het gezamenlijk, zonder eigen krachtsinspanning, eenigen tijd verder. Men kijkt elkander aan met dat gevoel van verademing dat men ondervindt, wanneer men, vreezende te laat te komen, naar een spoorwegstation is geijld, haastig een plaatskaartje heeft gekocht, en, na nog eenige malen voor een verkeerde deur te zijn gekomen, nu eindelijk, zeker van medegevoerd te zullen worden, in een hoekje van een coupé weer tot zich zelf komt.

Onder die medepassagiers zijn lieve menschen en nare menschen, maar dat komt er niet op aan: in beide gevallen beloven zij u volop stof te zullen geven voor belangrijke en onderhoudende opmerkingen. En bovendien zijn er kinderen bij; nare dreinige kinderen, die u te aanschouwen geven, hoe velen der ondeugden en onhebbelijkheden die wij in de wereld aanschouwen van den aanvang af worden gekweekt, maar ook—want ik spreek immers niet uitsluitend van Nederland-Indische mailbooten—maar ook lieve bevallige kinderen, kinderen, die u het leven doen lief-

hebben onder welke omstandigheden dan ook, omdat het leven is.

Het is verwonderlijk, wat zoo eene zesjarige aanstaande moeder van een volgend geslacht u al te vragen heeft en te denken kan geven. Avonden heb ik doorgebragt op het dek van eene mailboot in de belangrijkste gesprekken gewikkeld over de meerdere deugden van de groote pop in vergelijking met de kleine.

En te doen ook! Eens kwam er een bij mij, zwart als roet; zij had ergens tusschen steenkolen gezeten. Alle tien vingertjes uitgespreid, de armen van het lijf de en lip op het zevende knoopsgat. Ma lag ziek, geplaagd door No. 2 in statu nascenti.—Goede raad was duur;—en ik heb haar gewasschen, heusch gewasschen, met een spons, het gezichtje, het halsje, de oortjes, de oogjes, als de beste kindermeid, daarop de tien vingertjes, die allen afzonderlijk moeten worden afgedroogd; en toen zij klaar was, liep zij hard weg en zei niet eens: "dankje." O, kleine vrouw!

Maar een oorlogschip, waar men mede over den oceaan zeult als in een waschbak, snel, als de wind en weêr het toevallig zoo willen, maar anders langzaam en meestal langzaam, nu eens ophoudende om te exerceren of schijf te schieten, dan eens van den regten weg afwijkende om niet te vroeg te komen, een schip, waar men aan boord is, niet om ergens te komen, maar om aan boord te zijn, waarop uw doel, uw leven, uw interieur, uw "chez soi" zich zamentrekt, daar onder en achter die hooge verschansing, waar ge niet eens overheen kunt kijken, waar het oog vruchteloos zoekt naar alles, waar de blik gaarne op rust, van af het bloeijende grasbloempje, tot aan de statige domkerk, waar het dek officieel terrein is, waarop men niet kan doen en laten wat men wil, nogeens, als men het er niet verbazend druk heeft is het een horreur, waarvan zich geen redelijk mensch een denkbeeld kan vormen, en er is veel verstandsvermogen, veel tact, veel onderlinge welwillendheid noodig, om het elkaâr, onder die omstandigheden, dragelijk te maken.

Toch wordt dit wonder soms gewrocht, en was dit ook hier het geval. Zooals reeds gezegd, de equipage bestond uit jong volk. De Etat-Major kwam niet uit Indië en leed niet aan de gevolgen van een driejarig verblijf in een land, waarvan men al het onaangename volop ondervindt, zonder iets te genieten van wat er schoons en liefs te genieten is.

Men kwam uit het vaderland en bragt nog de indrukken van het sociale leven mede. Grappen uit de beau en andere monde beheerschten de stemming. Het wonder kwam tot stand, men was tevreden en vroolijk.

I.

Brazilië de eenige monarchie van de nieuwe wereld. Ware het voor ons Nederlanders niet reeds van gewigt, omdat het eenmaal eene Nederlandsche bezitting geweest is, het zou reeds als zoodanig in staat zijn onze belangstelling gaande te maken. Het beginsel van het goddelijk regt, overgeplant naar Amerika, 't is genoeg om een Europeesch republikein wanhopig te maken. Toch is ook hier bij nadere beschouwing de...........niet zoo zwart, als hij wordt afgebeeld. Doch hoe komt het, vraagt men, dat ook in dit opzigt het woord van Mephisto waarheid gebleken is, dat menschelijke instellingen en wetten zich als eene chronische ziekte door geslachten en geslachten heên sleêpen? Wij kunnen natuurlijk hier ter plaatse geen opsomming, geven van de geschiedenis van Brazilië. Men kan dit in elke encyclopaedie naslaan en ook de heer v. Delden heeft het in zijn rapport uitvoerig gedaan. Wij willen alleenlijk in herinnering brengen : dat Pedro Alvarez Cabral, een zeevaarder, die op weg was naar Indië, den 20 April 1500, bij ongeluk, de kust van Brazilië in het gezigt kreeg en in de haven van Porto Seguro landde. Hij nam het, volgens gewoonte dier tijden, plechtig in bezit voor den Koning van Portugal en noemde het "Ilha da vere Cruz." Wij kunnen hieruit leeren dat voor elk volk het beginsel van alle wijsheid in het "pas op voor uwe kusten" gelegen is. Hadden die arme Indianen dat toenmaals maar begrepen, en hadden zij het den vreemden bezoeker niet te gemakkelijk gemaakt, dan waren zij er nu nog. n zijn zij er, bij wijze van spreken, niet meer, wat , après tout, misschien wel aangenamer vinden.

n de eerste jaren zond men er slechts misdadigers en or de inquisitie veroordeelden heen. In 1543 verbande n de Joden er heen. Vele onzer West-Indische Joodie families zijn uit Brazilië afkomstig en kunnen bo- op een hoogen stamboom. Het land Rio de Janeiro

werd aldus genoemd, door den koopvaarder Alfonso de Souza.

In 1549 werd Bahia gebouwd en kwamen er Jezuiten in het land, waardoor onze begin van organisatie onstond. In 1624 bemagtigde de West-Indische Compagnie de stad Bahia en werd Maurits van Nassau er Gouverneur. In 1640 erkende het huis van Braganza, dat inmiddels den troon van Portugal weer ingenomen had, het bezit der W. I. Compagnie. In 1648 echter ontstond er oproer, opgestookt door Portugeesche en Engelsche plantaadje bezitters (laten wij om Deli denken!), welke na de overwinning van Vieira bij Guarabi, met de verdrijving der Hollanders eindigde. Pernambuco werd den 27sten Januarij 1654 genomen en in 1657 deed Holland afstand van zijn aanspraak op Brazilië, tegen uitbetaling van een som van 350,000 pond sterling. Bij deze ransactie zullen de Engelschen wel de auctores intelectuales geweest zijn.

Die 350,000 pond sterling hebben ons geen windeijeren gelegd! Een tijd lang weken vele Fransche Hugenoten naar Brazilië uit, en toen zij aldaar eens een herhaling van den St. Bartholomeus-nacht hadden gesmaakt, werd Rio de Janeiro in 1711 door een Franschen admiraal gebombardeerd. Toch bleef het eene Portugeesche Kolonie en eene Portugeesche goudmijn. De Portugeezen gaven veel land in eigendom aan jongere zonen van adellijke geslachten en aan de Jezuiten.

Deze laatsten werden ook wel eens verdreven, maar waar en wanneer gebeurt dat met Jezuiten niet? In 1808 echter vluchtte Koning Johan VI met zijn hof naar Brazilië, en van dien tijd af bezat de Nieuwe wereld een gekroond hoofd. Jammer dat onze Vader des Vaderlands, in 1568 ook maar niet, zooals hij gezegd wordt, eens voornemens te zijn geweest, gedaan heeft, dan ware hij in 1584 te Delft niet doodgeschoten en dan had Nederland een Groot Zuid Afrikaansch Keizerrijk aan de Kaap.

Doch het is niet met Joan VI, dat de monarchie Brazilië gesticht werd. Deze vorst vluchtte voor Napoleon, maar bleef zich Koning van Portugal noemen; alleenlijk kwam zijn verblijf de Kolonie zeer ten goede, en had het ten gevolge, dat zij wat minder uitsluitend beschouwd werd als tepel voor Portugal om aan te zui-

gen. Zou men, dit hoorende, er niet haast toe komen om te wenschen...... Een vorstelijk verblijf. dat Buitenzorg !*

Na eenige opstanden moest Koning Joan den Braziliänen eene constitutie geven en hun bij zijn terugkeer naar Portugal, 26 April 1821, den Kroonprins Pedro als Prins-regent achterlaten. De Braziliaansche Tweede Kamer verkoos echter de Portugeesche afgevaardigden niet in hun midden te ontvangen [mij dunkt daar groeijen de Indische lezers in], en de Prins Regent, die wel scheen te begrijpen, dat, als hij eens naar Europa ging, hij moeijelijk weer in Brazilië zou terugkomen, weigerde het bevel van zijn vader om terug te keeren op te volgen, en liet zich door de Braziliaansche vertegenwoordiging op den 1sten December 1822 als constitutionneel Keizer van Brazilië kronen.

De dood van Koning Joan van Portugal gaf echter aanleiding tot nieuwe moeijelijkheden. Don Pedro deed afstand van zijne regten op den Portugeeschen troon, ten gunste zijner dochter Maria da Gloria. Toen hij evenwel de regten dezer dochter tegen haar oom, Don Miguel van Portugal, met Braziliaansch geld en Braziliaansche troepen wilde verdedigen, meenden de Brazilianen, dat dit te veel gevergd was, en herhaalde oneenigheden tusschen vertegenwoordiging en vorst noopten den Keizer om, op 7 April 1831, te abdiceeren ten gunste van zijn zesjarig zoontje, een Don Pedro de Alcantera, die onder den titel van Pedro II en onder een regentschap, door de Kamer benoemd, de regering aanvaardde.† Den 18den Julij 1841 werd hij meerderjarig verklaard en den 20sten Julij 1841 feestelijk gekroond.

Het is deze Don Pedro de Alcantera, dien wij in 1878 hadden kunnen tegenkomen, wandelende langs den Bezuidenhout, komende van het Rijnspoorwegstation, alwaar een hofrijtuig Z. M. stond op te wachten, zonder hem te treffen. Het is dezelfde, waarvan wij met verarlijken ophef kunnen lezen, hoe hij te Utrecht het derlandsch gasthuis voor ooglijders bezocht en eene zondere belangstelling toonde in het wetenschappelijk

len der buitensteden van Batavia.—Red.

Deze en andere bijzonderheden van de geschiedenis van Brazilië ontleend aan Meijers Conversation's Lexicon en v. Delden ort. Men bedenke hierbij, dat dit geschreven is op zee.

streven van dezen tak der geneeskunde. Het is dezelfde waar wij ons, en corps, heen begaven in zes rijtuigen, ten einde de onderscheiding te genieten van bij Z. M. te worden toegelaten.

De reede van Rio de Janeiro is eene schoone baai te midden van hooge bergen. De stad ligt schilderachtig, van de reede afgezien. Aan de kaai staan ettelijke bruine, halfbruine en zwarte boots- en sjouwerlieden te kijken naar het debarquement van een 25 tal vreemde officieren in groot tenue. Wij worden in rijtuigen gepakt onder geleide van den Consul-Generaal in ambtsgewaad, versierd met verscheidene orden, behalve eene Nederlandsche, en voort gaat het, over hobbelige keijen en door naauwe straten. Rio de Janeiro is naauw gebouwd, voornamelijk het oude gedeelte. Wij Nederlanders kunnen nooit in tropische landen komen, of wij denken met verlangen naar onze bezittingen terug. Wat moeten die menschen het warm hebben! Verbeeldt u de Amsterdamsche Kalverstraat, de St. Luciesteeg, de Nes: even naauw, even vol, even druk en dat onder een zonnetje, dat geen duim schaduw geeft! En al die menschen dragen Europeesche kleederen en hebben een bewegelijkheid en drukte, die in niets herinnert aan de ietwat apathetsche kalmte onder ons, maar geheel gelijkt op het Chineesche kamp. Intusschen dit is slechts de eerste indruk. Men moet er bij bedenken, dat Rio de Janeiro bijna op den Zuider keerkring ligt, dus van een winter geniet, waarin de temperatuur zelfs aan het zeestrand tot 10 graden C. daalt en in de bergen soms tot 0, en dat dit het stadsgedeelte is, waar het meeste handel en verkeer is, en dat waarschijnlijk het oudste is.

Wij komen langs rijke, prachtige gebouwen, o. a. het postkantoor, en verschillende fraaije kerken. Bijzonder opvallend is het uitwendig voorkomen van vele huizen, die van boven tot beneden belegd zijn met blaauwe tegels à la Delft. Dit schijnt Moorsch te zijn. Wij zagen hetzelfde te Lissabon. In de rijkere stadgedeelten, waar tal van coquette villa's zijn, en nog worden gebouwd, merkten wij mede eene neiging tot veelkleurige gevel-versiering, die bij sommigen in de hoogste mate smaakvol is, bij anderen de grens van het smaakvolle overschrijdend in het poppige en gemaniereerde overgaat. In tropische landen echter kunnen veel meer kleuren en veel meer versieringen verdragen worden, dan in meer noordelijke streken. Wat on-

uitstaanbaar zou zijn op de Keizersgracht te Amsterdam, doet aangenaam aan onder den hemel van Italië, en, beleefden wij niet zulke slechte dagen, dan zoude het aan te bevelen zijn, om ook onze beminde Oostersche koningin, Batavia, langzamerhand wat meer aan te kleeden en te ontdoen van haar kleed van witte kalk.

Zooals gezegd de straatsteenen zijn ellendig. Ook vele huizen, ook de rijtuigen, de paarden, de koetsier, het heeft alles een groezelig aanzien, niet gesoigneerd, niet geacheveerd zou ik zeggen, als ik vreemde woorden durfde gebruiken, iets dat denken doet aan de omgeving van inlandsche grootheden, en het is welligt juist te midden van deze omgeving, dat die enkele prachtige gebouwen en kerken, die waarlijk grootsche standbeelden, een eigenaardig effect maken. Wij kwamen o. a. langs een onmetelijk groot particulier woonhuis met erf van een rijken koffijplanter, hetwelk gelegen was in een straat, zoo onfrisch, dat men het een achterbuurt zou willen noemen. Dit was ook de weg die Z. M. moest nemen om naar Hoogstdeszelfs paleis te komen. Tallooze tramwagens doorkruisen de stad. Voor ongeveer vijf pence wordt men ruim drie-vierde uur ver gebragt. Over het algemeen bedient men zich ook van huurrijtuigen en equipages van muildieren, waaronder zeer fraaije. Ook de hofrijtuigen, die in uitwendig aanzien bij vele particuliere equipages in Nederland achterstaan, waren met muildieren bespannen.

Ik meen de opmerking gemaakt te hebben, dat er eenig gevolg is te trekken omtrent den aard van een volk uit de wijze waarop het paarden behandelt en er gebruik van maakt. Slechts bij oppervlakkiger behandeling en opvoeding is het werk, door het muildier geleverd, te verkiezen boven dat van het paard. Het paard eischt belangwekkende zorg, genegenheid en veel verstand om het beste te kunnen leveren, waartoe zijn natuur het in staat stelt. De conclusie ligt voor de hand.

Na ruim een uur rijdens kwamen wij aan het paleis, dat) een heuvel gelegen is, vanwaar men een schoon uitzigt eeft over de stad. Het is een ruim gebouw, maar viel et op door bijzondere fraaiheid. Wij werden de trappen ›geleid en in een der vertrekken gelaten die op het voorein uitzagen. In welken stijl was dat vertrek gemeenld? Ik zou het niet kunnen zeggen. Zware gordijnen, 'are tapijten, vergulde lichtkronen, antieke stoelen met

gekroonde ruggen en "P. II" in de ruggen gewerkt; doch gemis aan zekere frischheid en nieuwheid. Trouwens het was er benaauwd en dompig. Het maakte ontegenzeggelijk den indruk van wat wij noemen "*Inlandsch.*"

Tot zooverre de omgeving. Niet alzoo toen wij in den langen gang voetstappen hoorden en zonder eenig verder ceremonieel de waardige figuur des Keizers zagen binnenstappen, gevolgd door den Graaf............ zijn kamerheer van dienst. Onwillekeurig stonden wij allen correcter, toen wij dien indrukwekkenden eenvoud zagen, waar sommigen onzer welligt onbewust pralerij verwacht hadden. Zijn Majesteit had de beleefdheid gehad van zich in admiraals uniform te kleeden en onderhield zich geruimen tijd met onzen kolonel. Wij hadden de gelegenheid hem op ons gemak te beschouwen en vonden in dien grijzen vertegenwoordiger van een der oudste vorstengeslachten van Europa niets *Inlandsch* meer.

Voor 61 jaren in een tropisch climaat ziet Zijn Majesteit met den vollen grijzen baard er nog krachtig uit. Zijne vrij hooge gestalte is nog regt en zijn gelaat teekent meer dan gewone intelligentie. Dit bleek ook uit de onderwerpen van het gesprek. In, voor ons, ietwat moeijelijk verstaanbaar Fransch werd geinformeerd naar schip, bemanning, wederwaardigheden en doel der reis, naar Nederland, het Nederlandsche volk, naar de droogmaking der Zuiderzee, en nog eenige andere zaken, welke zijn Majesteit tijdens zijn verblijf ten onzent hadden getroffen, o. a. ook de modelzaal van het ministerie van Marine, alwaar destijds de sedert naar het rijks-museum overgebragte voorwerpen uit de Barendshut waren tentoongesteld. Plotseling werd ik in mijne aandachtige beschouwing van het eerste gekroonde hoofd, dat ik de eer had te aanschouwen gestoord, door het vernemen der woorden: "Et votre médecin en chef, vous 'l avez ici?" en Zijne Majesteit trad op eene aanwijzing van den kameiheer op mij toe.

Lezer! vergun mij hier een oogenblik af te breken, want ik ben ontzet... "Il n' y a pas de grand homme pour son médecin" schreef een vorstentelg zóó, dat de geheele beschaafde wereld, het heeft moeten lezen. In deze ietwat spijtige ontboezeming lag een diepe zin. De geneesheer, de priester en de kamerknecht, zij kunnen er dan ook zeker van zijn, dat hun dat nimmer vergeven wordt door de Grooten der aarde. Dit wetende, heeft de geestelijk-

heid er wel voor gezorgd, dat zij niet in den hoek gezet werd en in den Priester-souverein, den Paus-Koning, haar maximum van succes gevierd. Hoe de kamerknechts zich dekken, weten wij niet, maar wél: dat de geneesheer altijd in den hoek gezet is, en in Europa tot heden nog steeds met bitterheid de gevolgen kan gevoelen van het feit, dat voor hem de drager van het goddelijk regt een mensch is, als een ander, vaak niet minder beklagenswaardig.

Merkwaardigerwijze is hij nog het beste af geweest bij de souvereinen die het goddelijk regt bij usurpatie verkregen hadden en dus eigenlijk onder hunne kameraden ["neven" noemen zij dat] niet voor vol golden, zooals Larreij, Corvisant en Nélaton bij de Napoléoniden. Hoe de afstammelingen van "Le Sieur Bernadotte" in hun land (Zweden) de geneesheeren behandelen weten wij niet, maar dat een Keizer bij Gods genade het in zijn hoofd krijgt om, met voorbijgaan van zoovele gewapende verdedigers van het goddelijk regt der Koningen, notitie te nemen van een scheepsdokter, kan den waarlijk op dit punt niet verwenden Nederlandschen geneesheeren één ding leeren.

Zij kunnen er uit opmaken, dat, al heeft Mephisto gelijk, en al slepen zich menschelijke instellingen als chronische ziekten door geslachten en geslachten heen voort, in dit geval de ziekte toch, in de nieuwe wereld, haar kwaadaardig karakter allengskens heeft verloren en voortaan gerustelijk, tusschen waterpokken en verkoudheid, op de lijst der onschuldige aandoeningen kan worden geplaatst.

"Contempturus te salutat, Caesar!" dacht ik en maakte eene buiging, bereid om een verhaal te hooren over eenig groot magnetiseur in den lande, over het effect van de homoeopatische geneeswijze, of wel over de voortreffelijkheid der Indiaansche boschkruiden boven de Europeesche laboratorium-medicamenten. Niet alzoo. De nieuwe wereld doet wonderen.

"En ge hebt geen zieken, hoor ik?" zei zijn Majesteit.

"Gelukkig tot op heden geen ernstige, Majesteit!"

"Ge moet uwe matrozen"—let wel lezer "uwe"—"waarschuwen voor het gebruik van veel vruchten, dat kan schadelijk zijn en zij zijn niet altijd even voorzichtig."

"Ik zal niet in gebreke blijven Uwer Majesteits goeden raad op te volgen."

"Waart ge meer in tropische gewesten"?

"Tien jaren, Majesteit."

"Waar"?

"Op Java en Sumatra, Majesteit."

"O dus gij weet er alles van.—Van Java heb ik veel vernomen door een Nederlandsch hoofdofficier, die mij verteld heeft hoe men er de bewoners aan het werk houdt. Wie was dat ook weer"?

De consul noemde den naam van den overste.........

Na nog eenige woorden tot allen, na ons goede reis gewenscht te hebben, en na eenen hartelijken handdruk aan den Consul-Generaal, verliet Zijne Majesteit met statige schreden het vertrek.

Het is sterk; een geneesheer aanspreken, zonder op onhandige wijze, of wel met vóórdacht over zijn beroep te spreken; sterker nog, hem over iets anders te spreken dan zijn beroep, over maatschappelijke toestanden; waarlijk menig Nederlandsch aristocraat van jonger dagteekening dan de Braganza's zou er een lesje aan kunnen nemen. Zij tolereeren hun geneesheer toch alleen onder de stilzwijgende voorwaarde, dat hij nooit toont in iets anders dan in hun gezondheid belang te stellen.

Ga, in vrede. Don Pedro II! en dat Gij gelukkig moge wezen in uw gezin, nog vele jaren lang. Gij maakt u geene illusies over de magt en heerlijkheid van uw geslacht in de toekomst, maar het bewustzijn, dat uw bestaan een weldaad mag genoemd worden voor uw onrustig woelziek volkje, hetwelk gij tracht te leeren, hoe men zijn tijd beter besteden kan dan aan politiek geharrewar, moge u voldoening schenken.—De beste wenschen van den hoogsten adel, dien der intelligentie en van het gemoed, vergezellen Uwe Majesteit.

DR. THEOD. ABRAHAMSZ.*

Kaap de Goede Hoop, Januarij 1887.

(Wordt vervolgd)

* Dr. Abrahamsz was geneesheer aan boord van het Nederlandsch korvet het *Zilveren Kruis*, dat laatst Tafelbaai bezocht.—RED.

Op Het Tienjarig bestaan van het Zuid-Afrikaansch Tijdschrift.

(Aan den Redakteur.)

Ontvang mijn krans van lauwerbladren,
Verdiend door u met regt en eer.
De Taal geërfd van onze vaad'ren
Zien we in een bundel zaamvergaadren,
Als 't oude wapen van weleer.
De pijlen, door één band verbonden,
Wij hebben ze ook hier gevonden.

" Concordia crescunt " was uw streven,
Dat tien jaar reeds de proef doorstond ;
En 't geen ge ons daarin hebt gegeven
Verhoogde het maatschap'lijk leven
Veel beter nog dan eenig' Bond.
Wel moogt ge trotsch zijn op uw deelen,
Een deeglijk voedsel voor zoovelen.

Zij die de vaderlandsche klanken,
Gewijzigd door klimaat en aard,
Toch evenwel om 't aanzijn danken
(Als loten van die oude ranken)
Dat hen behield en heeft gespaard,—
Zij die nog Hollands taal vereeren
Zij kunnen nooit uw blad ontberen.

Geniet uw *Tijdschrift* medewerking ?
Zoo als 't moest wezen inderdaad ?
En ondersteuning en versterking,
En sympathie en geen beperking ?
Helaas ! wij weten hoe het gaat.
Hoe weinig zijn er die begeeren,
Als het iets kost, wat goeds te leeren !

Dan zijn daar would-be Engelsch lieden
En vrouwen van Bataafschen stam,
Die, "welbeschaafd," een weerstand bieden,
In wat behoort of mogt geschieden,
Aan al wat niet uit Albion kwam:
Die zich den naam en oorsprong schamen,
Waarmee ze in de wereld kwamen.

Die zullen niet uw *Tijdschrift* steunen—
Zoolang als geldzucht de oorzaak zij
Waarom ze nog op 't Hollandsch leunen,
En nogthans: "Rule Brittannia" dreunen,
En—maar wat raakt dat verder mij?
Mij raakt, en al die Hollandsch spreken,
Dat nooit uw blad ons moog ontbreken.

W. V.

Calitzdorp, 18 Februarij 1887.

Het Spiritisme en Ds. P. Huets Geloofsleer.

Er zijn nu reeds ongeveer twintig jaren verstreken sedert Ds. P. Huet Zuid Afrika verliet en naar Nederland terugkeerde. En toch is hij nog lang niet vergeten in ons midden. Inderdaad worden mannen als hij niet ligt vergeten.

Hij was bepaald onze beste Hollandsche literator. Beide als dichter en als prozaschrijver werd hij overtroffen door niemand—indien al geëvenaard door iemand—aan de Kaap. Hij bezat een losheid, gemakkelijkheid en frischheid van stijl, een levendigheid van voorstelling, een rijkheid van verbeeldingskracht en een algemeen beheer over de taal, die hem wel mogten worden benijd door zelfs onze best geslaagde beoefenaars van het Hollandsch.

Daarbij was hij een man van besliste overtuigingen—meer dan dat, een man die zijne overtuigingen voorstond met een vuur, een moed en een ijver, een Francis Xavier waardig. Immers, hij was niet slechts literator maar ook philantroop, of liever, om een Afrikaansch woord te ge-

bruiken, een "philippyn." Terwijl hij zich jaren lang bewoog te midden van onze onderveldsche boeren en de liefde en achting van velen hunner won, bleef hij een beslist voorstander van de regten—misschien welligt van nog meer dan de werkelijke regten—der naturellen. Niet slechts maakten gevallen van Kaffermishandeling of Kaffer-verongelijking zijne verontwaardiging gaande, hetgeen hij liet blijken in bijtend proza en in gloeijende poezie,maar zelfs het feit,dat wij in vele gemeenten afzonderlijke kerkgebouwen hebben voor blanken en gekleurden, was hem een gruwel. Er is slechts één kudde en één herder: daarom behoort er slechts één schaapskooi te zijn. Wij hebben slechts éénen vader in het geestelijke, en behooren daarom in het godsdienstige zamen te wonen als kinderen van één huis. Er is slechts één hemel voor allen, zonder onderscheid van ras en kleur: daarom behoort er slechts één kerk te zijn voor Boer en Kaffer, voor blank en gekleurd. Deze waren zijne denkbeelden. En hij stond ze voor in de kranten, in pamphletten, op kerkelijke en andere vergaderingen, met een een taaije volharding en onverzettelijkheid, die hem weleens de berispingen van zelfs de warmste zendingsvrienden onder onze predikanten op den hals haalde, om nu niet te gewagen van den haat van anderen, wien de zendingzaak minder na aan het hart lag. Dat kon "Piet Huet" echter niet schelen. Waarheid en pligt geboden hem om te spreken, en spreken moest hij, trotsch de veroordeelingen van vriend en vijand. Zoo meende hij.

Voorts was hij theoloog. In zijne studentendagen besmet met liberale denkbeelden op godgeleerd gebied, kwam hij daarvan spoedig terug. Een man van zijn natuur en aanleg kon ook hier geen halve zijn—geen man van het juiste midden. Hij werd door en door orthodox. Hij stond de regtzinnige leer voor met al de kracht die in hem was. Het Zuid Afrikaansche liberalisme vond in zijn bloeitijd zijn meest onverdroten en bekwamen bestrijder in Ds. Huet. ZWEerw. preekte tegen de rigting van den kansel, schreef er tegen in de nieuwsbladen en in onderscheidene brochures, sprak er tegen in Ring en Synode. Hij wilde van geen toegeven of vergelijk hooren wat betrof de leer, van geen zachtheid of verdraagzaamheid jegens overtreders van de leer. De zestigste vraag van den Heidelbergschen Catechismus met haar "en nog steeds tot alle boosheid ge-

neigd," wilde hij letterlijk gehandhaafd tegenover Ds. Kotzé, van Darling, en dezen predikant tot het uiterste vervolgd wegens diens bestrijden der aangehaalde uitdrukking.

Algemeen werd erkend, toen Ds. P. Huet naar Nederland was teruggekeerd, dat de Zuid Afrikaansche orthodoxie een aller gewigtigst verlies had geleden. Men twijfelde zelfs of er wel iemand aan de Kaap was om zijn plaats in den worstelstrijd tegen het liberalisme en het modernisme in te nemen.

En diezelfde Ds. Huet is nu niet meer orthodox!

Hij woonde de geruchtmakende conferentie te Brighton bij, kwam daar in aanraking met den beruchten Pearsall Smith en schijnt onder diens invloed perfectionist geworden te zijn—hij die Ds. Kotzé ter wille van vraag 60 wilde afzetten!

Dat was slechts het begin van zijne afwijking van de kerkleer.

Reeds in Zuid Afrika was hij een lezer van spiritistische boeken en tijdschriften, echter zonder dat zijn geloofsovertuiging er zeer onder leed. Maar te Dirksland en te Goes, in zijn vaderland, kwam hij meer van nabij met het spiritisme in aanraking. Hij woonde er sèances bij en kreeg zoogenaamde mededeelingen uit de geestenwereld, die een diepen indruk op zijn ontvankelijk gemoed maakten. Hij werd een ernstige onderzoeker, en van ernstigen onderzoeker een volslagen bekeerling—gansch en al spiritist.

Van dat oogenblik af is geheel Ds. Huets leven beheerscht door het spiritisme. Hij is er vol, ja overvloeijende van. Hij woont niet slechts séances bij, maar zet séances op touw, en drijft anderen tot bijwoning van dezelve. Hij krijgt communicatiën uit de geestenwereld van een Van der Lingen, een Abraham Spies (die, nota bene, nog in leven is), zijn vader, zijn oom, ja tallen van overledenen. Zelfs een Arius, Servatus en Calvijn hebben hem met audientiën begunstigd, de laatste natuurlijk om te vertellen welk een afkeer hij nu heeft van zijn op de aarde voortgeplant Calvinisme! Hij vertelt hoe tallen van ongelukkige geesten hem uit de andere wereld komen bezoeken, om heil en troost te vinden, en met welk gelukkig gevolg de arbeid aan hen bekroond wordt.

Om dit alles mede te deelen en zijn nieuwe overtuigingen voort te planten heeft Ds. Huet een Spiritistischen Cate-

chismus uitgegeven en te Goes (zijn tegenwoordige standplaats) een tijdschrift opgerigt onder den naam van "*Het Eeuwige Leven :* Tijdschrift gewijd aan het Christelijk Spiritisme." Het gansche blad, dat eens in de maand uitkomt en 24 paginas compressen druk beslaat, wordt ongeveer geheel door ZEerw. alleen geschreven. Het draagt de blijken van al die gaven als schrijver welke de redakteur voorheen aan de orthodoxie wijdde. Maar de inhoud is, helaas! verre van orthodox.

Wij willen dit aantoonen door middel van eenige aanhalingen uit een paar nommers uit den vorigen jaargang, en nemen daartoe het 4de nommer in handen.

Wij vinden daar een artikel van 20 paginas gewijd aan "MIJN GELOOFSBELIJDENIS, betreffende de leer van de *Drieëenheid*, de *Godheid van Christus* en de *Verzoening door zijn Bloed*."

Ds. Huet vangt dat artikel aan met te verklaren dat hij zich tot de uiteenzetting van zijne geloofsbelijdenis verpligt gevoelt, omdat men hem heeft voorgesteld "als een hoe langer hoe verder afgedwaalde, ja zoo goed als van het christelijk geloof *afvallige*," en hij vervolgt :—

Zoo laat mij dan beginnen met in alle ootmoedigheid te verklaren dat ik geloof in God den Vader, aan wien ik mij met ligchaam en ziel heb overgegeven om Hem lief te hebben met mijn gansche hart en om zijnen wil te doen naar het uiterste van mijn vermogen, en in Jezus Christus, mijnen eenigen, eeuwig gezegenden Heiland, aan wien ik mijn redding uit de macht der zonde en des verderfs te danken heb, in wiens gemeenschap al mijn heil en al mijn zaligheid is, en in den Heiligen Geest in mijn ziel dalende, mij reinigende en heiligende, mij vervullende met liefde, blijdschap, vrede en in mij getuigende dat ik een kind van God en een erfgenaam des eeuwigen levens ben.

Dus is Ds. Huet toch niet zoo schreeuwend onregtzinnig? Helaas ZEw. zelf komt ons uit den droom helpen door te verklaren, dat "de vraag hier evenwel niet slechts is *in wien* wij gelooven, maar *wat* wij van God en Christus gelooven." Hij zet uiteen wat de Christelijke Kerk van Vader, Zoon, Heiligen Geest en Verzoening gelooft en zegt :—

Welnu, de vraag is of en in hoever wij deze leeringen gelooven en hierop wil ik nu antwoorden.

Ik begin met de leer der Drieëenheid of der drie Personen of Zelfstandigheden in het Heilige Wezen Gods. En dan kan ik niet nalaten te denken hoe goed het voor de Kerk geweest ware als zij zich onthouden had van al dergelijke beschouwingen, bespiegelingen, beschrijvingen, leerstellingen omtrent het Goddellijke Wezen, waardoor

zij de zaak van het Christendom niet heeft gebaat maar geschaad, waardoor zij de waarheid niet heeft bevorderd maar veeleer verduisterd. Hoe veel beter ware het der gemeente geweest indien zij geweten had de geestelijke gaven en krachten haar geschonken op te wekken en aan te kweeken, en indien zij zich bepaald had tot het verrigten van liefdewerken en tot het verbreiden van het Evangelie des vredes, liever dan zich te verdiepen in dergelijke onwezenlijke en oneerbiedige diepzinnigheden. Hier geldt inderdaad het zoo dikwijls verkeerd toegepaste woord van Mozes: "De verborgen dingen zijn voor den Heer onzen God, maar de geopenbaarde dingen zijn voor ons en voor onze kinderen"..... Het is niet omdat wij ons vermeten te bepalen wat God is of niet is. Maar het is juist omdat wij ons willen wachten van te treden in dingen ons te hoog en te wonderbaar, dat wij weigeren als verborgenheden Gods aan te nemen wat de zoogenaamde Kerk, m. a. w, de godgeleerden van vroeger tijden, menschen van gelijke bewegingen als wij, goedgevonden hebben, na allerlei twisten, vaak op zeer onstichtelijke Kerkvergaderingen, met meerderheid van stemmen uit te maken en den menschen op poene van vervolging hier op aarde en van de eeuwige rampzaligheid hiernamaals op te leggen....... Ik neem de vrijheid het er voor te houden dat het kerkelijk leerstuk der Drieëenheid niet anders is dan een vermetele en mislukte poging om zekere verkeerd opgevatte teksten, waarin men de Godheid van Christus en van den Heiligen Geest geleerd vond, met het geloof in de eenheid Gods overeen te brengen en voor het menschhelijk verstand pasklaar te maken......

Reeds sinds langen tijd heb ik het ongerijmde en onhoudbare en oneerbiedige en zich gedurig tegensprekende gezien en gevoeld van de kerkelijke leer van de drie Personen of Hypostasen in de Goddelijke *economie* of huishouding, gelijk de godgeleerden (?) ze noemen, in verband met de menschwording, de leer der voldoening enz. Want inderdaad, met alle spitsvindige theologische onderscheidingen en omschrijvingen, is het een totale onmogelijkheid, dat een menschenverstand zich eenig redelijk begrip kan vormen, ik zeg niet van Goddelijke verborgenheden, dat spreekt van zelf, maar van wat de Kerk zich verbeeldt hieromtrent te weten en zich vermeet hieromtrent te leeren..... Sedert jaren heb ik dan ook, als ik geroepen werd mij hierover uit te spreken, van den preekstoel, in katechisatiën of in private gesprekken, mij van de volgende uitdrukkingen bediend:

God de Vader is de *Onzienlijke.* Christus is God zich *openbarende.* De Heilige Geest is God zich mededeelende.

De Vader is het *Licht.* De Zoon is de *Zon,* de concentratie, de samenvatting van het Licht. De Heilige Geest is de *afstraling* van het Licht.

De Vader is God *boven* ons. De Zoon is God *met* ons. De Heilige Geest is God *in* ons.

En heb ik mij de Drieëenheid voorgesteld niet als een Wezens- maar als een Openbarings-Drievuldigheid.

Eigenlijk is deze voorstelling geen andere dan die van Michaël Servet, ten tijde en mede door toedoen van Calvijn (God zegene hem, die thans zijne dwaling belijdt en, zooveel hem mogelijk is, herstelt!) ten brandstapel verwezen......

Volgens de leeringen van het Spiritisme, m.a.w. van de geesten, is God het heilige, heerlijke, aanbiddelijke Opperwezen, de Oorsprong aller dingen, het Middelpunt en de Drager der geheele Schepping. Overeenkomstig met de voorstelling van de Schrift, volgens welke God een ontoe-

gankelijk licht bewoont, zich met het licht bedekt als met een kleed, ja zelve Licht genoemd wordt, is de troon of zetel of woonplaats van het Goddelijke Wezen de groote *Centraal-zon* of het groote *Centraal-licht*, van waar uit zijne heerlijke tegenwoordigheid uitstraalt door het gansch heelal, te heerlijker voor wie het digtst in zijn nabijheid verkeert. Rondom dit licht wentelen zich in een onmetelijken cirkel of in onmetelijke cirkels, waarvan de melkweg de buitenzijde is, duizenden of millioenen van zonnestelsels, van welke ook onze zon met hare twee honderd planeten er een uitmaakt.

Van dit aantal planeten is, volgens de leeringen der geesten, onze aarde eene der achterlijkste, zoowel wat den geestelijken toestand harer inwoners als wat hare daarmede overeenkomende natuurlijke gesteldheid betreft. Onkunde, zonde, lijden hebben de overhand op onzen wereldbol. En de menschheid daarvan te verlossen en alzoo den geheelen toestand der aarde, ook op stoffelijk gebied, tot een beter, hooger, gelukkiger staat op te voeren is de bedoeling van God en van zijne goede geesten.

Van die geesten is onze Heer en Heiland Jezus Christus de hoogste en heerlijkste. Wie is Hij en in welke betrekking staat Hij tot den Vader? Volgens de Schrift is Hij het *Woord* (d. i. de Openbaring Gods) dat van den beginne (d.i. vóór alle dingen) was, dat God (d.i. uit God voortgekomen, de Goddelijke natuur deelachtig) was. Is Hij de *Eerstgeborene* (de eerste en hoogste en in gansch eenige betrekking tot den Vader staande) van alle creaturen. Is Hij in vollen zin het *Afschijnsel* van Gods heerlijkheid, het uitgedrukte *Beeld* van Gods zelfstandigheid. Maar het afschijnsel is niet het wezen zelve, noch het beeld de zelfstandigheid. En daarom zegt ook de apostel: " Want hoewel er velen zijn die goden genaamd worden in den hemel en op aarde (hoewel de naam van "goden" even als van "heeren" ook in lageren zin wordt gebezigd, zoo van verheven geesten als zelfs van hooggeplaatste menschen), nochtans hebben wij (in den waren zin des woords) maar *éénen God den Vader*, uit wien en tot wien alle dingen zijn, en maar *éénen Heer*, Jezus Christus, door wien alle dingen zijn en wij door Hem".

In overeenstemming daarmede is de leering der geesten.........

Welnu, juist omdat Jezus de naaste aan God is, is ook de liefde Gods in Hem het overvloedigst en zijn mededoogen met ons menschdom het teederst. Daarom is Hij keer op keer op onze aarde gekomen, zijne heerlijkheid temperende, in engelengedaante, totdat Hij eindelijk, op het door God geschikt geachte tijdstip, zich in onuitsprekelijke zelfverloochenende ontferming van zijn heerlijkheid heeft ontdaan, zich heeft geïncarneerd, of in Hollandsche woorden uitgedrukt, " *vleesch* is geworden" en onder ons is komen wonen als een van ons. Ook de mogelijkheid der incarnatie, de intrekneming van een geest in een menschelijk ligchaam, wordt ons door het Spiritisme verstaanbaar. En wat ook anderen denken, ik geloof in de ontvangenis van het menschelijke ligchaam van Christus uit den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria en dat als zoodanig de reine, onbevlekte, tijdelijke woonplaats of tempel was van den grooten Middelaar Gods en der menschen, die na zijn volbragt werk op aarde, opgestaan uit de dooden, opgevaren is ten hemel, een naam, een plaats, een eere heeft gekregen boven allen naam, gesteld is als een Heer van allen, ver boven alle heerschappij en magt, d.i. boven alle rangen en ordeningen van geesten, en in wiens naam zich eenmaal buigen zal alle knie dergenen, die in den hemel of op de aarde of onder de aarde, d.i. nu nog in de laagste sfeeren, ongelukkiger dan eenige aardsche toestand, zijn.

Ds. Huets geloof omtrent de Drieeënheid en de Vleeschwording is alzoo een zonderlinge dooreenmenging van Modernisme en Kerkelijk-supranaturalisme.

Het Kerkelijk leerstuk der *verzoening* verwerpt hij geheel als "een gansch gebrekkige, gansch verkeerde, ja schadelijke voorstelling." God behoeft niet verzoend te worden. Daartoe behoefde Christus zich niet ten offer te geven. En toch heeft het leerstuk der Verzoening een plaats in Ds. Huets geloofsbelijdenis, blijkens de volgende aanhaling :—

De overgave van den mensch zelven, is de *eenige Gode welbehagelijke offerande.* En deze is het die Christus heeft *gebragt.*

Hij heeft zich tot een offer gegeven als Hij in goddelijke liefde de oorden der zaligheid verliet om op onze arme donkere, aan zoo veel lijden onderworpen en onder de magt van zoovele booze geesten zuchtende aarde te komen.

Hij heeft zich tot een offer gegeven als Hij van zijne vroege kindsheid af niet anders deed dan den wil des Vaders en alzoo het woord vervulde : "Brandoffer en slagtoffer hebt Gij niet gewild, toen zeide ik: zie ik kom om uwen wil te doen."

Hij heeft zich tot een offer gegeven als Hij zijn gansche leven wijdde aan het heil der menschen, op allerlei wijzen, door woorden en liefdewerken, hen leerende en helpende, troostende en reddende.

Hij heeft zich tot een offer gegeven als Hij in strijd met de duistere godsdienstbegrippen zijns tijds, als de trouwe getuige Gods, zijn getuigenis met zijn bloed heeft verzegeld.

Hij heeft zich tot een offer gegeven als Hij tot loon zijner liefde gehoond, gesmaad en uitgeworpen, liever dan zich aan de magt zijner vijanden te onttrekken, zich door hen liet martelen en dooden, als Hij in het midden zijner smarten niet anders dan een liefdebede voor hen in het hart had en alzoo de hoogste openbaring van de goddelijke liefde op aarde heeft gegeven.

Door dit liefdeoffer heeft Hij dien onuitwischbaren indruk op de wereld achtergelaten, die sinds achttien eeuwen voortgaat duizenden en millioenen tot beschaming, tot verootmoediging, tot vertroosting en vernieuwing en, in meerder of minder mate, tot navolging te bewegen.

Door dit liefdeoffer heeft Hij niet slechts op de voor ons zigtbare wereld, maar ook en niet minder in de voor ons onzigtbare, zijn reddenden invloed uitgeoefend en de goede geesten niet slechts tot bewondering en aanbidding bewogen, maar ook met gelijke gezindheid jegens ons arme aardbewoners en jegens de ongelukkige geesten vervuld.

Door dit liefdeoffer heeft Hij zich die plaats verworven, die Hij nu bekleedt boven allen en die liefdeheerschappij, die Hij, of die God door Hem over de geheele schepping, althans van ons zonnestelsel, voert.

Door dit liefdeoffer is het dat de zondaar met God wordt verzoend. Door Hem heeft de schuldige mensch moed om in Gods vergevende liefde te gelooven. Tot Hem heeft de zondaar vrijmoedigheid om te vluchten. Aan Hem heeft de zondaar vertrouwen om zich over te geven. En in die overgave is het dat zijn hart zich voor Gods liefde opent, dat de vrede Gods in hem binnenstroomt en de verlossing van de booze magten der zonde en de reiniging en heiliging zijn deel wordt.

In dien zin *gelooven* wij in de heerlijke *verzoening* door Christus teweeggebragt....

Ik *geloof* in een *regtvaardige vergelding*. Ik geloof dat geen mensch gestraft wordt om de zonde van Adam, al kan ik de erfzonde niet ontkennen. Ik geloof dat ieder mensch geboren werdt met goede en met verkeerde neigingen en dat, naar mate wij aan de eene of aan de andere gehoor geven, wij onder de magt van goede of booze geesten geraken. Ik geloof dat wij verantwoordelijk zijn voor al onze daden. Ik geloof dat geen enkele zonde straffeloos geschiedt, dat de zonde zelve hare straf onafscheidelijk met zich voert en dat die door niemand anders dan door den overtreder zelven kan worden gedragen....

Doch laten wij ons niet, gelijk zoo ligtelijk geschiedt, van de ontzaglijke werkelijkheid die ons bezig houdt, afvoeren tot ijdele Schriftuitpluizingen. Wat de Schrift ons duidelijk leert, wat ons verstand ons zegt, wat onze consciëntie getuigt, wat het Spiritisme alom bevestigt, wat de manifestatiën van ik weet niet hoevele, bijna had ik geschreven, van honderden ongelukkige geesten, door mijzelven ontvangen, op de aangrijpendste wijze komen prediken, het is dit dat een iegelijk de straf zijner zonde ontvangt....

De straf der zonde is reeds hier, in dit leven. Zij bestaat in de storing van de harmonie in ons drievoudig wezen. Zij bestaat in de verwijdering van God en daardoor in het gemis van alle ware liefde, vrede, blijdschap. Zij bestaat in de zelfbeschuldiging en zelfveroordeeling. Zij bestaat in het ontwaken en in de folteringen van het geweten. Zij bestaat in de uiterlijke gevolgen van de zonde, ligchaamslijden, zelfaangebragte moeijelijkheden, nooden, smarten, wat niet al. ...... Maar laat de mensch zich tot inkeer brengen, komt hij tot wezenlijk berouw, tot hartgrondige boetvaardigheid, belijdt hij zijn schuld aan God en, voor zoo ver hij tegen hen gezondigd heeft, aan zijne medemenschen, geeft hij zijne zonde op, tracht hij zoo veel hij kan het gedane kwaad te herstellen, geeft hij zich aan God over, dan gewis wordt hem alle zonde vergeven, dat wil zeggen, de scheidsmuur tusschen God en hem valt weg, het liefdehart van God staat voor hem open, de vreugde en vrede stroomt in zijn binnenste.

In een ander nommer van zijn tijdschrift handelt Ds. Huet, onder het hoofd "Bijgeloovige Bijbelbeschouwing," over "wat de menschen noemen *het Woord Gods.*" Het blijkt al spoedig, dat hij nu dezelfde denkbeelden over "Woord Gods" en "Bijbel" is toegedaan als die welke toen hij nog in Zuid Afrika aanwezig was "liberaal" werden genoemd. "In hun ijver voor Gods Woord in de schriften vervat, hebben de godsdienstleeraars," zegt hij, "de schriften zelve als Gods Woord voorgesteld." Dat beschouwt hij als een grove dwaling. En gaat hij beschrijven wàt dan eigenlijk *Gods Woord* is, dan treden zijne spiritistische denkbeelden alweêr op den voorgrond.

Wij moeten—zegt hij—onderscheiden, en voor ons zelven tot een regt begrip komen van wat wij door *Woord Gods* en van wat wij

door *Bijbel* hebben te verstaan. En waarlijk, dit is niet zoo bezwaarlijk. Het *Woord Gods* wat is het? Het is elke openbaring van Gods wil, van Gods Wezen, van God zelven aan het binnenste van ons hart. Het is de stem van God tot ons en in ons. Dat Woord is in de Schrift, en komt door de Schrift tot ons. Maar het is niet slechts in de Schrift. Het is ook daarbuiten. Alles, uit welk boek ook, uit welken mensch ook, door welke omstandigheid ook, wat van God tot ons komt en tot ons spreekt, is het Woord Gods. Meermalen ben ik door woorden uit de Schrift in het hart gegrepen, verschrikt, ontroerd, verbrijzeld, vertroost, verkwikt. Maar hoe dikwijls is mij hetzelfde overkomen door wat ik in een ander boek las! Door geen bladzijde, hoe aangrijpend ook, uit de Openbaring van Johannes, ben ik ooit zoo getroffen en gezegend geworden als door meer dan eene beschrijving van de heerlijkheid aan gindsche zijde, *medegedeeld door profeten en zieners onzes tijds*. Daarmede wil ik niet zeggen dat ik onze hedendaagsche Mediums stel boven den meestgeliefde van 's Heilands discipelen, maar wil ik zeggen dat het Woord Gods op niet minder krachtige wijze ook uit andere boeken tot ons kan komen als uit de Schrift......

De waarheid is dat alles wat wij tot nu toe onmiddellijk aan God hebben toegeschreven, middelijk van God door de geesten wordt bewerkt. En alzoo zijn ook de profeten door den Geest van God, door den Heiligen Geest, gedreven en hebben zij hunne ingevingen van den Geest, maar die hun door middel van Gods levende instrumenten, zijn gedienstige zalige geesten, instroomde...... En zoo is het nog. De Schrift getuigt van God en getuigt van Christus. Hebben wij door of zonder middel van de Schrift Christus gevonden en God tot ons deel, dan eerst verstaan wij de Schrift. Dan gelooven wij niet omdat het geschreven staat, maar omdat wij zelven het ervaren, genieten, beleven. Dan ook zien wij hoe de geheele Schrift vol is van den omgang met de geestenwereld, hoe alleen daardoor al het wonderbare en geheimzinnige er van kan worden verklaard. Dan zien wij hoe het geheele Nieuwe Testament, de geheele komst van Christus, geen andere bedoeling had dan om aard en hemel, dat is de bewoners van de aarde en die van de hemelsche sferen, één te maken. En als wij zelven tot den omgang met de geestenwereld komen en zelven ze met onze oogen zien, met onze ooren hooren, met onze handen tasten, dan wordt het ons duidelijk hoe nog nu, even als ten tijde van Christus, diezelfde Schrift wordt gebruikt als een wapen om dat wat de Schrift verkondigt tegen te staan, en hoe men met het geroep van "Gods Woord! Gods Woord!" zonder het te vermoeden al door bezig is Gods Woord in het aangezigt te slaan en te verwerpen.

En daarom is het dat ik tegen het jammerlijk misverstand en tegen de jammerlijke verwarring van Bijbel en Gods Woord opkom en mijn medechristenen, voor zoover zij er vatbaar voor zijn, de oogen er voor wensch te openen.

Ik weet wel wat bij velen de uitwerking van dit schrijven zijn zal: "Ziet gij wel, nu is het duidelijk dat hij den bodem der Schrift heeft verlaten. Reeds lang is dat de doode vlieg geweest die de zalf des apothekers stinkende maakte. En daaraan, daaraan alleen is het toe te schrijven dat hij tot de dwaling van het Spiritisme is vervallen."

Ds. Huet besluit zijne Bijbelbeschouwing met ongeveer evenzeer van modernen als van orthodoxen te ver-

schillen en beide partijen gelijkelijk de hand toe te reiken. Hij doet dat aldus:—

En nu moge men mij *modern* noemen, gelijk ik reeds Roomsch genoemd ben, ja welken naam heb ik niet al reeds ontvangen! het is mij waarlijk om het even. In menig opzigt (ernstige beschouwing van het volgend leven, geloof aan opstanding, engelen, geesten, enz.) staat de orthodoxe digter bij de waarheid dan de moderne. Maar ook in menig opzigt is de moderne den orthodoxe ver vooruit. Waar de orthodoxe het zoekt in de gemeenschap met Christus, in het innerlijke geestelijke leven, stem ik met hem in. Waar de moderne de onhoudbare, om niet te zeggen ongerijmde leerstellingen der orthodoxen aantast en op de praktijk des levens aandringt, ben ik het met hem eens. Wanneer het geloof in Christus als den geïncarneerden, d.i. van den hemel nederdalenden en vleesch geworden Zoon van God, het geloof in de wonderen der Schrift, als niet slechts in vroeger tijden geschied maar in onze dagen op nog grooter schaal plaatsvindend, wanneer het leven in de liefde van Christus en in den omgang met de geestenwereld bestaanbaar is met het Modernisme (maar ik geloof niet dat een moderne dit zal toestemmen) dan wil ik gaarne bij alle andere benamingen ook nog den naam van modern dragen. Als de orthodoxen en de modernen, m.a.w. ('t zij zonder te beleedigen gezegd, en niet op de personen maar op de rigting gedoeld) de Farizeën en de Sadduceën onzer dagen tot het ernstig onderzoek en de ervaring van het Spiritisme zullen komen, zal de strijd tusschen hen ophouden, zal de eene rigting het overtollige en mitsdien schadelijke dat haar aankleeft zien wegvallen, en zal de andere het haar ontbrekende deelachtig worden.

Dan zal met Gods Woord niet meer worden geschermd, maar zal Gods Woord worden gehoorzaamd. Dan zal de Schrift niet meer worden vergood, maar zal wat in de Schrift staat vervuld worden en beleefd. En de liefde Gods zal de harten vervullen, en door gemeenschappelijken arbeid van goede geesten in den hemel en aan God overgegeven menschen op aarde zal het ons alle dierbare Koningrijk Gods zich met vroeger ongekende kracht over de aarde uitbreiden.

En heeft Ds. Huets gemeente nu vrede met al deze "nieuwigheden" van haren predikant? Met slechts *Het Eeuwige Leven* voor ons is het niet te bepalen of de meerderheid der gemeente al dan niet aan de zijde van ZWEerw. staat. Het blijkt echter dat in Junij 1885 dertig gemeenteleden het volgende adres aan den Kerkeraad rigtten:—

De hier ondergeteekenden, stemgeregtigde manslidmaten der Ned. Herv. Gem. alhier, met droefheid kennis genomen hebbende van de laatste dwalingen en werken van den Weleerw. Zeer Gel. Heer, Ds. D. M. P. Huet, als het verwekken van gestorvenen, raadplegen van dezelfde, en om door hunne hulp kranken te genezen, hetwelk overeenkomstig Gods eeuwigblijvend en onbedriegelijk Woord den Christenen verboden is, en ook in hetzelve als werk des duivels veroordeeld wordt; zoo als te zien is in 1 Sam. 28; Pred. 9: 5; Jes. 8: 49; ook blijkt ons uit de Schrift dat zulks geen het minste nut tot bekeering van zondaars kan afwerpen. (Luk. 16: 27—31.) Krachtig worden wij dan ook tegen

alle deze dingen gewaarschuwd in Deut. 18, om geen meerdere Schriftuurplaatsen te noemen. En waar nu ons formulier van het H. Avondmaal alle dezulken van de tafel des Heeren, en dus ook van de gemeenschap der Heiligen uitsluit, tenzij zij zich van alle deze dingen opregtelijk bekeeren, zoo meenen zij dat het onbehoorlijk is, iemand die in bovengenoemde dwalingen vervallen is, ongestoord in het heilige predikambt te laten doorgaan; redenen waarom zij zich eerbiedig tot uwe Eerw. vergadering wenden, met het verzoek zoodanige maatregelen te willen nemen, dat deze ergernis uit het midden der gemeente worde weggenomen. Aangezien zij zich overeenkomstig de Artt. 3, 39 en 42 van het Reglement van Kerkelijk Opzigt en Tucht tot deze aanklagt geregtigd achten, laten zij het hoe van de verdere behandeling dezer zaak volgaarne aan Uw Eerwaardes meerdere wijsheid over en bidden zij u van den Heere der Gemeente wijsheid toe om deze zaak niet alleen tot een goed maar boveal tot een Hem verheerlijkend einde te brengen, opdat ook bij vernieuwing door deze zaak de Ned. Herv. Kerk niet verder tot aller aanfluiting en spot moge worden.

't Welk doende, enz.

Goes, 12 Junij 1885.

Tevens verzochten de diakenen den Bijzonderen Kerkeraad, kennis te nemen van des predikants gevoelens en handelingen, volgens hun oordeel onvereenigbaar met de bediening des Evangelies. Na raadpleging van den Algemeenen Kerkeraad zond de Bijzondere Kerkeraad de bezwaarschriften op naar het Classicaal Bestuur, evenwel niet als aanklagt, maar met "Verzoek om advies." Dit Bestuur antwoordde, dat het de zaak alleen in behandeling kon nemen, wanneer de Kerkeraad de klagt opzond als bevonden "niet van grond ontbloot en gewigtig genoeg." De Kerkeraad beraadslaagde op nieuw en bij de meerderheid openbaarde zich "het ernstig streven en de wensch dat de veel geachte predikant, Ds. Huet, niet in moeijelijkheden worde gebragt, die uit een aanklagt zouden kunnen voortvloeijen." De Kerkeraad zond de aanklagt toen op met de verklaring dat voor de aanklagt grond *scheen* te bestaan. Andermaal zond het Classicaal Bestuur het stuk terug, omdat daarbij niet was gevoegd dat de Kerkeraad de klagt "niet van grond ontbloot bevond." Nu moest de Kerkeraad wel het klagtschrift in behoorlijken vorm inleveren.

Daartegenover rigtte Ds. Huet een verdedigingsbrief aan het Classicaal Bestuur, waarin hij de differente beschuldigingen trachtte te ontzenuwen, o. a. ontkennende dat hij de dooden had gevraagd of gestorvenen verwekt.

Ik heb alleen, zeide hij, ontvangen manifestatiën van zalige en onzalige afgestorvenen, niet die ik oproep maar die met Gods vergunning tot mij komen, de zaligen om mij mededeelingen te doen van de

toestanden aan gindsche zijde, de onzaligen opdat ik hen op zijne liefde in Christus wijze.

Het Classicaal Bestuur gaf zijn beslissing op 12 Nov. 1885, in den vorm van een tamelijk lang document, waarvan wij slechts het slot overnemen :—

Overwegende dat de handelingen en leeringen van de Spiritisten in het algemeen en inzonderheid wat aangaat het vragen der dooden, door de Heilige Schrift beslist worden verboden, zoo als uit Deut. 18 en Jes. 8 duidelijk blijkt, terwijl de leer der sfeeren, de wederherstelling aller dingen duidelijk tegengesproken wordt, onder anderen in de gelijkenis van den rijken man en den armen Lazarus, door de voorstelling van de toekomende straf als een worm die niet sterft, en een vuur dat niet uitgebluscht wordt;

overwegende, dat wat op dit gebied voor Israël ongeoorloofd werd geacht, ook voor ons als zoodanig moet geacht worden, zoolang wij nog leven moeten door geloof en niet door aanschouwen;

overwegende, dat door de Spiritistische beschouwingen de groote feiten van het Christendom, waarop het geloof der gemeente gegrond is, met name de opstanding onzes Heeren, de doodenopwekkingen en de wonderfeiten in de Heilige Schrift vermeld, op eene wijze worden verklaard, dat zij als feiten niet zouden bestaan;

overwegende, dat door de handelingen en meeningen van beklaagde op Spiritistisch gebied beroering in de gemeente ontstaat, zijn vertrouwen bij de gemeente te loor gaat, de grondslag des geloofs ondermijnd wordt;

overwegende, dat men buiten Gods Woord naar de Schrift omgaande, gevaar loopt een prooi van bedrog en zelfbedrog te worden;

overwegende dat tot den geest en de hoofdzaak der belijdenis onzer Herv. Kerk volgens art. 7 van onze geloofsbelijdenis, behoort het zich onderwerpen aan het Woord Gods naar de Schrift;

overwegende, dat volgens art. 3 Reglement voor Kerkelijk Opzigt en Tucht inzonderheid leeraren enz. onderworpen zijn aan Kerkelijke Tucht, ook in zake van openbaren strijd met den geest en de beginselen der Hervormde Kerk;

Lettende op art. 11 Algemeen Reglement en art. 4 al. 1 van het Reglement voor Kerkelijk Opzigt en Tucht;

*Noodigt den beklaagde dringend uit, zich verder te onthouden van handelingen op Spiritistisch gebied en zich op nieuw te onderwerpen aan Gods eeuwig en onfeilbaar Woord, zoo als hij bij zijne toelating tot de Evangeliebediening in onze Hervormde Kerk verklaring en belofte heeft gegeven; gelast dat hiervan afschrift zal gegeven worden aan klagers en beklaagde.**

Het slot is, dunkt ons, tamelijk lam. Ds. Huet wordt schuldig bevonden, maar zijn eenige straf bestaat in "een dringende vermaning." Hem wordt verzocht "het niet weer te doen." Maar hij gaat steeds voort met het

* Het cursief is van ons.

weer te doen, en de Kerkelijke besturen laten hem ongemoeid.

Maar hoe kunnen zij ook anders, zoolang er in de Nederlandsche Kerk haast onbeperkte leervrijheid bestaat!

Zouden er meer zoo zijn?

Nicht Griet kwam uit de kerk.
Wat was haar eerste werk?
't Bespreken van de preek?
Och neen, de *dress* van Bet, die haar bespotlijk leek!

H.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 85—MAART 1887.

a) Raadsel. (Ingezonden door Mevr. D. v. O. te S. O.)

In 't midden van Parijs gezeten
Kan weelde mij geen vreugde biên,
'k Bezoek wel schouwburg en concerten,
Doch 't is mijn pligt, het moet geschiên.
'k Ben klein, doch wel van nut op aard,
Papier was, zonder mij, niets waard;
Een letterzetter was er niet,
En ook geen drukwerk in het verschiet;
Couranten waren afgedaan,
En drukkers konden "huis toe" gaan.
Geen kapper was er, zelfs geen haar,
Want zonder mij komt niemand klaar.

a) Paardensprong raadsel (ingezonden door Idem)

ver	drijf	een	mist	heeft	waar	mijn	deel
aan	gij	werp'	lijk	Visch,	Vaak	heel	Is
lijk	zoo	ver-	veel	Bij	biedt	uw	twee
Tijd	gij	daar	Mijn*	zel-	ge-	lijf	de
bij-	niet,	lig	het	om 't	zijn	de	mijn
vindt	gens	eer-	wat	heel,	Ge-	der-	dit
Maar	mijn	Te	ner-	al	u	En	tast
mis	ste	toch	ge-	zijn	gij	mogt	mijn

Eerste woord is Mijn*. In het raadsel is eene vraag die men beantwoorden moet.

☞ De oplossingen voor het eerste kwartaal des jaars, of zooveel men vinden kan, worden nu ingewacht tot 1 Mei 1887. Twee prijzen naar verdiensten. Hoe meer mededingers hoe aangenamer!

ANTWOORDEN.

No. 80.—OCTOBER 1886.

a.) Witwatersrand.

t.w. wit, ster, wand, ra.

b.) Rekenkunde:—27 3/11 minuten over 5 uur.—Om 32 8/11 min. over 6; 38 2/11 min. over 7; 43 7/11 min. over 8; 49 1/11 min. over 9; 54 6/11 min. over 10; 12 uur; 5 5/11 min. over 1; 10 10/11 min. over 2; 16 4/11 min. over 3; 21 9/11 min. over 4, komen de wijzers juist boven elkander.

No. 81—NOVEMBER 1886.

a) Bijbelsch A. B. C. Raadsel.

Ahasvéros. Esther 1 v. 1.
Bildad. Job 2 v. 11.
Cyprus. Hand. 13 v. 4.
Dagon. 1 Samuel 5 v. 2.
Elim. Exodus 15 v. 27.
Faraö. Genesis 41 v. 1.
Gamaliël. Hand. 5 v. 34.
Hanna. 1 Samuel 1 v. 13, 14.
Ismaël. Genesis 16 v. 15 en 21 v. 14.
Jeróbeam. 2 Kronijken 13 v. 6, 15, 20.
Kraaijen (Raven). 1 Kon. 17 v. 6.
Lot. Genesis 19 v. 15.
Melchizédek. Genesis 14 v. 18.
Nathan. 1 Koningen 1 v. 11 tot 14.
Obed. Ruth 4 v. 17.
Paulus. Hand. 23 v. 31.
Quartus. Romeinen 16 v. 23.
Rehabeam. 1 Kon. 12, enz.
Simson. Rigteren 13 v. 24 en 25.
Timótheüs. 2 Timótheüs 1 v. 2.
Ur. Genesis 11 v. 31.
Vasthi. Esther 1 v. 12.
Waterpoort. Nehemia 8 v. 17.
X.———
IJveraar (Gods). Hand. 22 v. 3.
Ziklag. 1 Sam. 30 v. 1, enz.

b.)

16	2	3	13
5	11	10	8
9	7	6	12
4	14	15	1

Op deze vraag zijn verschillende antwoorden ingekomen.

No. 82—DECEMBER 1886

a). Goud-a Gouda.
b). De letter R.
c). Kat—tak
lot—tol
kar—rak
lijm—mijl.
nap—pan
pak—kap
top—pot
en vele anderen.

De volgende heeren en dames hebben ons met antwoorden vereerd :

1 " Wuol," Paarl.
2 S. P. Q. R., Tulbagh.
3 O. S. Vermooten, Venterstad.
4 D. de Kock, jr., Stellenbosch.
5 C. P. Immelman, Worcester.
6 J. C. Groenewoud, Piquetberg.
7 N. J. de Wet, Aliwal Noord.
8 B. J. Vorster, Ladybrand, O.V.S.
9 J. M. de Kock, Kasteelbrug, Kaapstad.
10 Jongejuf. G. Blignault, Calitzdorp.
11 P. G. R., Thomasrivier Statie.
12 H. P. Retief, Whittlesea, Queenstown,
13 Jongejuf. Anna S. Franklin, Rouxville, O.V.S.
14 Jongejuf. Magdalena Hoek, Oudtshoorn.
15 A. H. H., Sr., Hanover.
16 Jongejuf. C. Verschuur, Calitzdorp.
17 Mejuf. H. J. v. d. Spuij, Noorder Paarl.
18 Jongej. M. le Roux, Elandskloof, Clanwilliam.
19 „ P. le Roux, „ „
20 W. Esterhuijsen „ „
21 J. W. S. Brink, Simonsvallei.

De antwoorden waren over het geheel genomen vrij goed. Sommigen konden de "horloge-som" niet vinden, en anderen het vierkant niet opvullen om 34 te krijgen. De prijzen zijn te beurt gevallen aan No. "1 Wuol," Paarl en No. 6, J. H. Groenewoud, te Piquetberg. De boekgeschenken worden hun per post gezonden, met beste wenschen van de Eigenaars van *Het Z. A. Tijdschrift* en den Red. van 't *Gezellig Tijdverdrijf*.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

(*Aanteekeningen voor de maand.*)

Van het tweede rapport door Baron von Babo der Regering aangeboden, verscheen in de *Zuid Afrikaan* van 15 Februarij eene volledige vertaling. Van wege deszelfs belangrijkheid diende dat rapport wel in ons *Tijdschrift* overgenomen, waar het althans beter bewaard zou zijn dan in een krant die al spoedig voor scheurpapier gebruikt wordt. Onze beknopte ruimte gedoogt echter niet om een stuk van ruim drie kolom fijnen druk in zijn geheel te plaatsen, en dus zullen onze lezers zich met een kort resumé moeten vergenoegen.

De Baron wanhoopt niet aan het uiteindelijk succes van den Kaapschen wijnboer; de uitstekendheid van het klimaat, de goede hoedanigheid van den grond en de goede soort druiven die men hier bouwt, versterken hem in dat gevoelen.

Slechts eene kleine hoeveelheid wijn is gemaakt volgens de beginselen door hem in rapporten en op vergaderingen uiteengezet; maar genoeg om te toonen dat zulke Kaapsche wijn een bijzonder goed artikel is. Goede wijn, voor uitvoer geschikt, kan op elke plaats gemaakt worden, zegt hij, en ofschoon wij onder een warmer klimaat leven dan in Noordelijk Europa, komt alles aan op zindelijkheid en op de kelders waarin de wijn gist en rijpt. Goede wijn behoeft geen spiritus.

De beste druif voor zoete wijnen is de Witte Muskadel en Frontignac. De overproductie van wijn in de Kolonie maakt het volstrekt noodig om wijn op groote schaal voor uitvoer te maken. Beter wijn maken voor eigen gebruik zal meer helpen dan ingevoerde wijnen hoog te belasten.

Wijn op de oude manier gemaakt, zal nergens een markt vinden waarop men rekenen kan.

Om wijnboeren van de oude methode af te krijgen gaat te moeijelijk, en daarom moet men het jongere geslacht daartoe opleiden. Hiervoor is kans op Groot Constantia, waar boerenzoons in één jaar de heele kunst leeren kunnen.

Nu de Phylloxera alhier haar verschijning gemaakt heeft, kan Groot Constantia het land van groote dienst zijn in het kweeken van Amerikaansche stokken. Het is te vergeefs om te hopen, zegt de Baron, nu de Phylloxera hier eens is, dat men ze kan uitroeijen. Al wat wij doen kunnen is den voortgang er van te vertragen, en den dus gewonnen tijd aan het op nieuw aanplanten (met Amerikaansche stokken) onzer wijngaarden te besteden.

Op Groot Constantia zijn 129,000 wijnstokken, waarvan men (in 1886) 4,474 bushelmanden geoogst heeft, die 74 leggers moest leverden. Voor één legger moest waren 60½ bushelmanden druiven noodig. Hierbij moet nog gevoegd worden 14 leggers wijn verkregen door water op de doppen te doen. Groot Constantia brengt dus door elkander iets meer dan een halven legger per 1000 wijnstokken op. Dit is zwak genoeg; wij kennen wijngaarden waarvan men meer dan twee leggers per 1000 stok oogst.

De Baron keurt het zeer af dat de wijnstokken zoo laag bij den grond gesnoeid worden en in den vorm van boschjes groeijen, en somt de voordeelen op van de wijnstokken op te leiden. In streken waar de Zuid Oostenwind zoo veel schade kan doen, (hetgeen te Constantia niet het geval is) zal men, vreezen wij, zich aan deze raadgeving weinig storen.

Verder levert de Baron een lijst van de data waarop hij geperst heeft, de suikerbepalingen, en de kwantiteit druiven van iedere bijzondere soort ingezameld.

Eindelijk zegt ZEd. dat de behandeling van den wijn minstens twee jaren moet duren, dan kan men hem bottelen en er £40 à £50 per legger van maken! Van den wijn op Constantia sprekende, berekent de Baron dat de verkoop in bottels zoo veel zal opbrengen, dat niet alleen de uitgaven der plaats worden goedgemaakt, maar dat ook een batig saldo van eenig belang zal overblijven, dat men dan zal moeten aanwenden tot verbetering der plaats en tot kostelooze opleiding van verdienstelijke zoons van wijnboeren. Naar dat saldo zullen we vooral ook verlangend uitzien. Jammer is het dat de Baron ons in zijn rapport geene opgaaf geleverd heeft, hoeveel die 74 leggers moest en 14 leggers waterwijn wel kosten nu zij in de vaten zijn. Wij bedoelen renten van de koopschat der plaats, salarissen, arbeidsloon enz., alles ingesloten. Vele boeren die Constantia van tijd tot tijd bezocht en de zaken op boerenmanier nauwlettend gadegeslagen hebben, verklaren ronduit dat, als zij op die wijze moeten werken en er zooveel knechts en meiden op moeten nahouden zij in één jaar bankroet zijn. Zij voorspellen dat de

heele boel een dure liefhebberij zal blijken te zijn, de kosten waarvan uit Gouvernements kas bestreken wordende, natuurlijk niet aan de klok gehangen worden. Daarom is het te meer jammer dat in het rapport van den Baron die opgave niet verstrekt is. Wij zullen afwachten wie gelijk heeft: de Baron, die "een batig saldo van eenig belang verwacht," of die ongeloovige toeschouwers.

De wijnbouwers en belangstellenden aan de Paarl waren in het begin der vorige maand in de gelegenheid om op de plaats van den heer Izaak Minnaar den assistent van Baron von Babo, Herr Kuffner, het persen volgens de nieuwe methode te zien besturen. Velen maakten van de gelegenheid gebruik om op de hoogte te komen. Wij weten van nabij dat er menig nuttig lesje geleerd is en dat vele wijnboeren bij wijze van proefneming een of meer stukvaten op dezelfde wijze bewerkt hebben. Het uitstoomen der vaten, het ziften der doppen en de gesloten fermentatie wint meer en meer veld, en hiermede is reeds veel gewonnen. Proefnemingen op uitgebreider schaal zullen er natuurlijk van afhangen of de wijnboeren door de wijnkoopers, met betere prijzen voor den Von Babo-wijn, voor hunne moeite schadeloos gesteld worden; geschiedt dit niet dan is er weinig hoop dat men de oude sleur zoo spoedig zal afleggen.

Voor zoo ver wij weten werd in dit *Tijdschrift* een paar jaar geleden het eerst de aandacht gevestigd op de roestvrije *Mold's veredelde tarwe*. Thans zien wij tot ons genoegen dat de Regering een beperkte hoeveelheid zaad voor de kerenboeren verkrijgbaar gesteld heeft. Zij die van de aanbieding nog geen gebruik gemaakt hebben, raden wij ten sterkste aan om bij de hand te zijn eer de voorraad op is. Wij hebben er in Europésche landbouwbladen van tijd tot tijd zooveel ophef van zien maken dat wij verlangend zijn om te vernemen hoe de proefneming alhier gelukken zal. Bij voorbaat vragen wij onze boeren om ons *Tijdschrift* met hun bevinding te begunstigen.

Hoe meer de tijd der aanstaande parlementszitting nadert, hoe meer er van verschillende kanten over een Departement van Landbouw gesproken en geschreven wordt. Ook deze zaak, voor zoo ver wij ons herinneren, werd het eerst in het *Tijdschrift* ter sprake gebragt; en hoewel wij langen tijd alleen stonden, wint de overtuiging dagelijks meer veld dat de Kolonie zonder zulk een Departement onmogelijk langer kan voortsukkelen. Wat reeds vroeger in deze rubriek over de

zaak gezegd is, behoeft niet herhaald te worden; van het nut is het land nu vrij wel overtuigd. Mannen van de meest uiteenloopende politieke rigting komen hierin ten minste overeen: dat de belangen van den landbouw meerdere behartiging eischen; en op welke wijze kan hierin betere voorziening gemaakt worden dan door de stichting van zulk een Departement? Wijlen het *Volksblad* heeft in zijn tijd ons de les gelezen omdat wij de verongelukking in de voorlaatste parlementszitting aan ellendige partijschap toeschreven, en geprofeteerd "dat de eerste Minister van Landbouw nog geboren moest worden!".... Laat ons zien wat de volgende sessie oplevert.

Bij het vele waarvan wij aanteekening hielden en dat noodwendig wegens plaatsgebrek achterblijft, is ook de Bill, om eene Landbouwkundige Hypotheek en Besproeijings Bank op te rigten, welke de Ed. heer Venter in het Parlement denkt in te dienen. Hoe zeer wij doordrongen zijn van de overtuiging dat de landbouwer goedkoop kapitaal moet hebben en dat de hooge rentekoers de ondergang van het land is, twijfelen wij echter zeer of deze Bill—zij het dan ook gewijzigd—bijval vinden en wet worden zal. De *Zuid Afrikaan* en de *Patriot* hebben de zaak breedvoerig besproken, en daar de meeste onzer lezers een dezer of beide bladen lezen, en wij slechts instemming kunnen betuigen met wat door genoemde tijdgenooten gezegd is, valt er niets meer te zeggen, ware het niet dat de laatste stoomboot ons een circulaire bragt van een nieuwe Landbouwbank te Alkmaar in Holland opgerigt, waaraan wij nog een jaar regels moeten wijden.

Deze Bank, door particulieren opgerigt, met een kapitaal van *f* 400,000 (£33,333, 6s. 8d.) in 4 seriën elk van *f* 100,000 (£8,333 6s. 8d.), stelt zich voornamelijk ten doel landbouwers te helpen. De ontwerpers meenen "dat eene crediet-instelling, die zonder handel en nijverheid uit te sluiten, voornamelijk rekening houdt met de behoeften en de eigenaardige belangen van het landbouw bedrijf, een ruimen en gezonden werkkring zal vinden." Zou zoo iets door wakkere mannen, als de vertegenwoordiger van Albert, aangevat, in Zuid Afrika niet kunnen beantwoorden? Laat de Ed. heer Venter intusschen zijn Bill inbrengen, dan kan hij later eens over onze vraag denken.

Voor den heer Joubert, te Camdeboo, wiens hoffelijk en bemoedigend schrijven wij in het voorlaatste nommer plaatsten, ontvingen wij het volgend antwoord, dat met even veel genoegen opgenomen wordt:—

Kommaggas, Namaqualand,
30 Januarij 1867.

Waarde Heer,

In het Januarij nommer van het *Tijdschrift* doet de heer Joubert de vraag: "Weet gij, of een van uwe lezers, geen raad tegen de stink-

vlieg ?" Als antwoord daarop kan ik zeggen : ik heb eens *kalk* (gebluschte) met goed gevolg er tegen gebruikt. Men zaait de kalk over het gezaaide, wanneer het des morgen goed gedauwd heeft.

Hier ter lande heb ik de stinkvlieg meest altijd maar op garst gezien, en nog niet bemerkt dat zij aan ander gezaaide veel schade doet. Soms komt zij ook op kool en andere groenten. Op kool heb ik *tabak-extract* met zeer goed gevolg gebruikt. Omtrent een lepel vol extract op 8 bottels water.

Zoo men tabak-extract wil gebruiken, zou men op een land misschien een tuinspuit, "garden engine" kunnen gebruiken, om het vocht over de granen te spuiten.

Ik hoop dat andere meer begaafde en ervaren schrijvers ons hun ondervinding zullen mededeelen.

TRAUGOTT WEICH.

Ja, waarom maken onze landbouwers toch zoo min gebruik van de kolommen van ons *Tijdschrift* ? het is hun toch al zoo dikwijls aangeboden ; en hoe nuttig kan zulke gedachtwisseling niet zijn ! De hoop van den heer Weich worde niet beschaamd dat anderen *hunne* ondervinding zullen mededeelen.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

ICHABOE-GUANO.

Maart- en Aprilmaand is de gewone tijd dat onze graanboeren de benoodigde hoeveelheid guano aankoopen. Wel hebben wij in de laatste jaren gedurig klagten gehoord over het slechte gehalte dier vogelmeest, en over de enorme massa zand die met de goedkoopere soorten gemengd is ; maar wij wisten niet dat Ichaboe-guano in Europa al zulk een naam heeft, dat de firma Solmanson te Rotterdam er directe scheepsladingen van importeert. Of die gewildheid in Europa iets te doen heeft met de klagten van onze Zuid Afrikaansche boeren, laten wij thans in het midden.

Meer om de *analyse* van wat goede Ichaboe-guano eigenlijk *moet* wezen, dan om iets anders nemen wij onderstaande handelscirculaire over ; dan kunnen onze korenboeren, velen waarvan jaren lang vogelmest op hunne landerijen gebruikt hebben in zalige onkunde van haar plantenvoedende waarde, met een zien hoe nuttig het is iets van de bemestingsleer te weten.

" Deze guano,"—zoo luidt de bedoelde circulaire—" bestaat uit de zuivere versche uitwerpselen van zeevogels, die leven op de groep der

Ichaboe-eilanden aan de zuidwestkust van Afrika, vanwaar zij direct naar Europa verscheept wordt.

Daar de vogels zich op groote schaal vermenigvuldigen, wordt de hoeveelheid guano met ieder jaar grooter.(*) Nadat de broeitijd voorbij is en de jonge vogels kunnen uitvliegen, verlaten zij de eilanden— gewoonlijk omstreeks Maart—en komen in Junij terug, gedurende welken tijd de guano in putten verzameld en successievelijk verscheept wordt.

Het feit, dat de guano voorkomt op plaatsen waar het zeer zelden regent, en verscheept wordt vóór dat de versche uitwerpselen door vocht uit den dampkring of andere atmospherische invloeden in waarde achteruit konden gaan, verklaart het buitengewoon hooge stikstofgehalte.

Een der belangrijkste eigenschappen dezer guano en waarop met nadruk gewezen moet worden, is dat door de jaarlijksche vorming de bestanddeelen versch zijn en een groot aantal verschillende scheikundige verbindingen bevatten, alle van dierlijken oorsprong, die haar ontegenzeggelijk eene buitengewoon hooge mestwaarde verleenen.

Ten einde dit nader aan te toonen volgt hieronder eene Analyse van de Ichaboe-guano, gemaakt door de bekende scheikundigen, de heeren Teschemacher & Smith, te Londen.

2.30	pCt.	zwavelzure	potasch.
1.60	„	„	soda (Natron).
1.60	„	„	ammoniak.
1.00	„	koolzure	id.
2.35	„	zoutzure	id.
5.10	„	oxaalzure	id.
2.20	„	phosphorzure	ammoniak-magnesia.
4.05	„	„	ammoniak.
23.60	„	piszure	id.
3.00	„	piszuur.	
13,35	„	organische bestanddeelen.	
3.50	„	oxaalzure kalk.	
0.40	„	phosphorzure magnesia.	
12.60	„	„	kalk.
0.30	„	ijzeroxide en aluminium.	
4.35	„	zand.	
18.70	„	vocht.	
100.00	pCt.		

Totale stikstof 14.32 pCt.

(*) Hier zijn wij zoo vrij een ? te plaatsen.—Red.

Totaal phosphorzuur, 9.18 pCt. = 20.05 pCt. driebasisch phosphorzure kalk.

Uit bovenstaande gedétailleerde analyse blijkt dus dat deze guano circa 80 procent plantenvoedende stoffen bevat, bestaande uit niet minder dan 14 verschillende scheikundige verbindingen, elk op zichzelf van hooge waarde als meststof. Zoo is bijv. de stikstof in 9 verschillende vormen aanwezig, namelijk als: zwavelzure ammoniak, koolzure ammoniak, zoutzure ammoniak, oxaalzure ammoniak, phosphorzure ammoniak-magnesia, phosphorzure ammoniak, piszure ammoniak, piszuur en guanine.

Deze verschillende stikstofverbindingen worden door de groeijende plant successievelijk opgenomen, nam. eerst de ammoniak-zouten, dan de piszure verbindingen en guanine (welke door geleidelijke ontbinding in koolzure- en andere ammoniak-zouten worden omgezet) waardoor dus de planten gedurende den geheelen groei gevoed en tot krachtige ontwikkeling gebragt worden.

Evenals de stikstof is ook het phosphorzuur in deze guano in verschillende vormen aanwezig, nam. als phosphorzure magnesia, phosphorzure ammoniak, phosphorzure ammoniak-magnesia en phosphorzure kalk.

Daarom heeft deze guano zulk een buitengewoon hooge mestwaarde en kan men van geenerlei kunstmest even goede resultaten verwachten, omdat het onmogelijk is op kunstmatige wijze deze veelzijdige natuurlijke verbindingen te vervangen.

— Naar aan de *N. R. C.* is gemeld, heeft zich te *Utrecht* op nieuw een geval voorgedaan, waaruit blijkt hoe wenschelijk en noodig het is, om koemelk vóór het gebruik te koken. Bij een kind van ouders uit den gegoeden burgerstand heeft nl. de geneesheer "tongblaar" geconstateerd, en bij nasporing als oorzaak daarvan gevonden, dat het kind ongekookte melk had gedronken van eene aan die ziekte lijdende koe. Tevens blijkt hieruit hoe gevaarlijk spel leveranciers van melk spelen, indien zij melk van zieke koeijen aan hunne kalanten verkoopen.

— *De grootste tarwelading*, die ooit door een schip vervoerd moet zijn, is in de tweede week van December te Liverpool binnengekomen. Zij bestond uit 200,000 bushels tarwe, in gewigt ongeveer 5,100 ton, en werd door het nieuwe stoomschip "Iran," eigendom der firma E. Bates en Zoon, van Bombay (!) aangebragt. De geheele, kolossale

lading werd met 260 balen katoen, die 't schip ook nog meebragt, door de graan-elevators van het Waterloo-dok in slechts 23 uren gelost!

In ons vorig No. verscheen eene opgaaf van de wolopbrengst in Australië, en van de vermeerdering in de laatste 25 jaren.

Van de verbazende toeneming der tarwe-productie van Canada in 10 jaar, geven de navolgende cijfers eene voorstelling; het jaar wordt met 31 Aug. afgesloten. Te Mineapolis produceerden de molens in:—

1877	in	het	geheel	2,619,523	cent.	tarwemeel.
1878	„	„	„	2,634,171	„	„
1879	„	„	„	4,345,009	„	„
1880	„	„	„	5,717,151	„	„
1881	„	„	„	8,792,321	„	„
1882	„	„	„	8,892,558	„	„
1883	„	„	„	11,329,416	„	„
1884	„	„	„	14,889,501	„	„
1885	„	„	„	14,619,948	„	„
1886	„	„	„	16,622,228	„	„

Men lette er op, dat dit de productie geldt van één enkele groote steeds vooruitstrevende handelsstad.

De uitvoer van vee naar Engeland bedroeg in:

1877	rundvee	6,000	stuks,	schapen	9,000 stuks.
1885	„	70,000	„	„	51,000 „

Ook in dit opzigt dus kolossale toeneming. De gezamenlijke uitvoer aan landbouw-producten, dieren en hout had eene waarde:

In 1884 van	£8,854,731.5s.
„ 1885 „	£9,581,15.12s.
Vermeerdering dus in één jaar ...	£726,384.7s.

Als wij onzen uitvoer (diamanten uitgesloten) daarbij vergelijken waar staan wij dan?

VERGEET NIET UW VEE GEREGELD ZOUT TE GEVEN.

Het *Zeitschrift* des „Landw. Vereins für Rheinpreussen" heeft omtrent zoutgebruik onlangs belangrijke meedeelingen gedaan. Het *Landw. Wochenblatt* für Schleswig-Holstein herinnert dezer dagen aan dat artikel, en kiest 't hierboven geplaatste opschrift.

Reeds vroeger hebben wij 't een en ander over de geregelde toediening van zout aan 't vee, uit buitenlandsche bladen overgenomen; maar eene herinnering kan nooit kwaad.

ONTBOLSTEREN VAN ROGGE.

Een nieuwe manier om de rogge zoo van den bolster te ontdoen, dat het gehalte aan kleefstof, hetwelk tot dusver gedeeltelijk in de semelen geraakte, voor het meel geheel behouden blijft, is gevonden door dr. Uhlhorn in Duitschland. Men maalt thans dikwijls de rogge grof en verwijdert slechts een gedeelte der zemelen, waardoor het brood moeijelijker verteerbaar wordt. Bij de nieuwe methode wordt de rogge na drooge reiniging vochtig gemaakt en in eene pelmachine onder drukking gewreven, waardoor het buitenste omhulsel loslaat, zoodat de vezel reeds na 8 minuten kan uitgeblazen worden. De uitgeblazen houtvezels hebben geen voedingswaarde.

Hier te lande wordt betrekkelijk weinig roggebrood gebruikt. In midden en noordelijk Europa is dat gansch anders, en dus is deze uitvinding van grooter belang dan men, oppervlakkig beschouwd, meenen zou.

BOEKAANKONDIGING. PRAKTISCHE BEMESTINGSLEER.

In verband met onze aanmerking bij het stukje over Ichaboe-guano, en het nut van iets omtrent de bemestingsleer te weten, dient nog het onderstaande uittreksel uit de jongste *Landbouwcourant*:—

Bij den winterdag,—aldus zegt genoemd blad—is er overvloedig gelegenheid voor den landbouwer om 't een en ander goed boek te raadplegen, en op 't gebied van de wetenschap van den landbouw op praktische wijs zijne kennis te vermeerderen. En daar 't in de dagen die wij beleven vóóral en boven alles aankomt op het vermeerderen van de productiviteit des bodems, en mest te dien opzigte een hoofdfactor is en blijft, mag dringender dan ooit worden aanbevolen om toch vooral alles na te gaan en te overwegen wat betrekking heeft op mestmaken, mestbewaren en mestgebruiken. Eene uitnemende handleiding te dezer zake verscheen in de maand October ll. bij den uitgever Tjeenk Willink te Zwolle, een 2de druk van Prof. Dr. Emil Wolff's *praktische bemestingsleer*, naar den 9den verb. hoogduitschen druk bewerkt door F. J. van Pesch. Dat boek, voorzien van eene inleiding over de algemeene voedingsstoffen der planten en de eigenschappen van den bouwgrond, is bij elken boekhandelaar voor *f* 2.50 te koop. [Men zou het hier voor p. m. 5 shillings kunnen krijgen.] Wij durven een weddingschap aangaan met elken landbouwer, die de moeite neemt om dit werk zonder vooringenomenheid aandachtig en oplettend te lezen en te bestuderen, dat hij op bl. 247, dat is de laatste, aangeland—eerlijk zal moeten bekennen heel wat geleerd te hebben wat hem onbekend was, heel wat dat hem niet duidelijk was, heel wat — — waardoor hij met het grootste gemak der wereld zijn kopstuk terug kan verdienen, met nog verscheidene

kopstukken er bij. Met "kopstuk" bedoelt de Red. van de *Landbouw-courant*, de Hollandsche Rijksdaalder 4/2. Wij meenen dat de Afrikaansche landbouwer *ponden* terug kan verdienen, en zouden ook gaarne bedoeld werk in veler handen zien. Ieder landbouwer die zich zelf respecteert en zijn eigenbelang inderdaad behartigen wil, dient zich met de borst toe te leggen op de studie van zijne wetenschap—want de huidige landbcuw is inderdaad wetenschap.

Wetenschappelijk.

PAPIEREN SIGAREN.

Reeds was er kwestie van sigaren, die in plaats van uit tabaksbladeren, eenvoudig bestonden uit de bladeren van suikerbieten en soms ook uit koolbladen. Nu blijkt het, dat er sigaren en nog wel Havannah's worden verkocht, die uit papier bestaan.

Een papierfabriek toch te New-York had sedert verscheidene jaren achter elkaar voortdurend bestellingen gekregen voor zeer dun papier, dat een buitengewone dunheid en zuiverheid moest bezitten. Een riem woog omstreeks 7½ lbs. Aan die order werd natuurlijkerwijze voldaan, maar niemand wist waarheen al dat papier verzonden werd. Eerst onlangs vernam men dat het naar Havannah verscheept werd.

Tegelijk vernam men, hoe er eigenlijk verder mede gehandeld werd. Eerst liet men het in een afkooksel van afval van tabaksbladeren liggen, en wel zoolang totdat het zooveel mogelijk de kleur van tabak had aangenomen. Daarna werd het gedroogd en onderwierp men het papier aan de drukking van een krachtige pers. Hierdoor kreeg het zoozeer het uiterlijk aanzien van tabak, dat het bijna niet mogelijk was het hiervan te onderscheiden; het meest geoefende oog zou niet op de minste vervalsching bedacht zijn. Dit produkt wordt nu eenvoudig verder als gewoon tabaksblad behandeld en komt onder den naam van echte havannah-sigaar in de handen van de liefhebbers. Is het nog wonder, wanneer men van dergelijke praktijken hoort, dat er zooveel geklaagd wordt over het allengs verdwijnen van de goede sigarensoorten?

Les Mondes.

JAPANSCHE WEERVOORSPELLINGEN.

Als de regen 's nachts ophoudt, valt er binnen kort weder regen.

Wanneer in het voorjaar, terwijl de regen valt, de wolken van de bergtoppen naar alle richtingen uiteengaan, dan klaart het weder schielijk op.

Wanneer het in het hartje van den winter regent, dan houdt de regen lang aan.

Komen na langen regen in het hond-, zwijn-, muis- of stier-uur de bergtoppen weder te voorschijn, dan volgt spoedig opklaring.

Zijn, alhoewel het in het noordwesten helder weder wordt, in het westen regenwolken sterk ineengedrongen, dan krijgt men, al regent het op den dag niet, 's avonds regen.

Klaart de hemel 's nachts op, dan regent het binnen kort weder. Regent het op den 28sten der maand, dan krijgt men met nieuwe maan veelal regen.

Dikwijls valt er met oostenwind regen; maar werdt de wind dan door het zuiden gaande west, dan klaart het weder op; draait de wind echter naar het noorden en klaart het weder op, dan regent het binnen 2 à 3 dagen weder.

Regent het in het muis-, draak- of aap-uur, dan houdt de regen lang aan.

Hond-uur is van 7—9 uur 's avonds. Zwijn-uur is van 9—11 uur 's avonds. Muis-uur is van 11—1 uur 's nachts. Stier-uur is van 1—3 uur 's nachts. Draak-uur is van 7—9 uur 's morgens. Aap-uur is van 3—5 uur 's middags.

Een hevig geluid, wanneer het in het voorjaar voor het eerst dondert, voorspelt droogte. Is dat geluid zacht, dan kan men veel regen verwachten. Dondert het terwijl het niet regent, dan komt er storm. Het uitbarsten van donder in den nacht in de zomermaanden is een teeken van langen regen. Gaat de donder zeewaarts, dan is dit ook een teeken van veel regen. Overigens wordt het na donder goed weder.

Wanneer in den zomer, terwijl er donder aan de lucht is, tusschen morgen en avond de wolken ijlings vliegen en daaronder roode wolken zich mengen, dan krijgt men 's nachts meestal donderbuijen.

Is er in het westen een regenboog, dan komt er binnen drie dagen regen.

Wanneer op den dag, tijdens het opgaan der zon, in het oosten de wolken veelvuldig zijn, en het in het westen helder is, dan voorspelt dit goed weder in die maand. Is er in die maand een kring om de zon, dan is de prijs van de rijst hoog, en waait er een noord-westen wind, dan volgt daar meestal hongersnood op.

Wanneer er een kring om de maan is, dan regent het binnen drie dagen.

Wanneer het tijdens het ontwaken der insecten dondert (dat is van 5—20 Maart) dan duurt de voorjaarskoude lang.

Als men binnen drie dagen na nieuwejaar geen wind of regen heeft, de lucht betrokken is en men de zon niet ziet schijnen, dan voorspelt dit mooi weder gedurende het geheele jaar.

VOEDINGSKRACHT.

Laat ons de voedingskracht van ossenvleesch op 100 stellen, dan heeft kalfsvleesch een voedingswaarde van 94.89, schapenvleesch eene van 82.15, lamsvleesch van 87.93, blank gevogelte van 87.72 en ander gevogelte van 84.72.

Onder de visschen wint het de zalm met 92.29, dan volgt de forel met 87.03, de makreel met 86.24, de schar met 85.32, snoek met 82.99, haring met 82.34, schelvisch met 82.80, aal met 71.82.

WIELEN VAN PAPIER VOOR SPOORWAGENS.

De *paper car wheels*, die in Europa meer en meer in gebruik komen, zijn in de Vereenigde Staten ongeveer vijftien jaar oud; in 1869 is Richard Norton Allen te Chicago op de gedachte gekomen de naaf en den hoepelband, die in Amerika gewoonlijk uit één stuk bestonden, afzonderlijk te vervaardigen en door middel van twee stukken plaatijzer te vereenigen, waartusschen zich een kern van bordpapier bevindt. Hij stelde zich voor langs dezen weg den invloed van de schokken en stooten, die het gevolg van de aanraking der hoepelbanden met de rails zijn, gelijkmatig over het geheele wiel te verdeelen en, dank zij de veerkracht der binnenste deelen, de as en den geheelen spoorwagen voor de schokken te bewaren; bovendien scheen hem toe, dat het gemakkelijk zijn zou een versleten of stuk geraakten band door een nieuwen te vervangen, een voordeel, hetwelk vooral in Amerika, waar de sterke helling der wegen het gebruik van een remtoestel veelvuldiger maakt dan elders, van groot belang was.

De papieren wielen behooren niet alleen wegens de stof waaruit zij vervaardigd zijn, maar ook om den vorm der banden tot de meest belangwekkende deelen van het rollend spoorwegmaterieel.

Sedert 1877 heeft de *Allen paper car wheel Company* te Hudson in New-York papieren wielen vervaardigd; werden in het eerste jaar slechts 74 wielen vervaardigd, in 1881 beliep het aantal hiervan reeds 13,000. De inrigting der fabrieken, welke de vereeniging te Pullmann City in Illinois gebouwd heeft, stelt haar in staat jaarlijks 20,000 aan de markt te brengen.

UIT AUSTRALIË.

Voor de uitroeijing van wilde konijnen, moschjes en wilde honden werd in 1885 in de Kolonie Zuid Australië £41,165 en in Victoria £13,311 uitgegeven. Nieuw-Zuid-Wales had er tot 1884 reeds £100,000 aan besteed. En toch is vermindering van die dieren naauwelijks merkbaar! Toen voor ongeveer twintig jaar de eerste moschjes uit Europa werden ingevoerd en in vrijheid gelaten, namen de Koloniale regeringen ze in bescherming, en op strenge straf werd het dooden dezer vogels verboden. Men betaalde toen in Australië voor een paar moschjes 68 shillings! Tegenwoordig heeft men echter nog den allermeesten

last van de milliarden wilde konijnen, waarover men onmogelijk baas kan worden. Men begint nu groote stukken land met een vlechtwerk van draad te omgeven, om ze tegen hun vraatzucht te beschermen.

OOK DE VISSCHEN BOUWEN NESTEN.

Het is algemeen bekend dat sommige vischsoorten hunne eijeren beschermen, hetzij door eenvoudig ze te bewaken, hetzij door ze te leggen in daartoe expresselijk vervaardigde nestjes. In beide gevallen is de zorg voor de bescherming het werk van het mannetje. Van den gewonen stekelbaars, onder anderen, weet men reeds sedert het midden van de vorige eeuw dat hij uit fijne wortelvezelen een nest bouwt.

Op eenigszins andere wijze handelt de zeestekelbaars, een vischje dat op de gansche Oostkust van Sleeswijk-Holstein veelvuldig voorkomt. Naar hetgeen langdurige waarneming den heer Möbius leerde, bouwt het zijn nestje in de plaatsen waar zeegras groeit en gebruikt het daartoe verschillende soorten van dit gras; soms echter ook bladen van in zee gewaaide landplanten. Uit deze bouwstoffen vormt het een balletje, dat van 2 tot 3 duim middellijn heeft, door ze in verschillende rigtingen te omwinden met zilverwitte draden. Deze nesten liggen nooit op den bodem van de zee; ze worden op eenige diepte beneden de oppervlakte vastgesponnen aan planten of opgehangen aan het houtwerk aan den oever, bijvoorbeeld aan de landingshoofden. In de haven van Kiel vindt men deze nesten van het begin van Mei tot de tweede helft van Junij. Het wijfje legt er klompjes eijeren in, die ieder 150 à 200 stuks bevatten en tusschen de plantmassa in het nest aan elkander kleven. Het mannetje gaat intusschen onverdroten voort met ook deze klompjes te omspinnen en blijft, als het wijfje haar werk heeft verrigt, bij het nestje.

Merkwaardig is zeker de opmerking van den heer Heineke, dat als men het mannetje verjaagt, het steeds weêr terugkeert naar het aan zijn bewaking toevertrouwde pand. Hij ving in de haven van Kiel zulk een stekelbaarsje dat zijn nest bewaakte, maakte het herkenbaar door om den staart een draadje te binden en liet het toen op een afstand van meer dan 500 passen weer zwemmen. Een uur later vond hij het bij zijn nest terug.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

APRIL 1887.

De laatste dagen van Generaal Janssens aan de Kaap.

Op den 18den Januarij 1806 onderteekende Generaal Janssens de acte van capitulatie te Hottentots Holland, waarbij hij de Kolonie overgaf aan de Engelschen en waarbij dezen zich verbonden het Hollandsche, of, zoo als het in het document werd genoemd, "het Bataafsche leger" op Britsche kosten naar Holland over te zenden.

Het duurde echter nog ruim zes weken voor dat Generaal Janssens en diens troepen de Kolonie konden verlaten, en intusschen vielen er onderscheidene onaangenaamheden voor, waaromtrent breedvoerige verslagen voorkomen in de archieven..

Volgens de Acte van Capitulatie zouden de Bataafsche troepen gezonden worden naar Simonsbaai, om er te blijven totdat zij naar Holland werden ingescheept. Generaal Janssens had daarop aangedrongen, omdat hij ze daar best zou kunnen afzonderen en desertiën verhinderen. De Britsche Generaal bragt daarin echter verandering, verzekerende hij, dat de inscheping dadelijk, en wel uit Tafelbaai zou plaats vinden. Janssens berustte toen bij de overbrengst der troepen naar Kaapstad, maar moest ondervinden dat de inscheping al verder en verder werd uitgesteld. Dientengevolge namen "de gevreesde desertie en verleiding" tot zoo zorgelijke hoogte plaats, dat hij zich verpligt achtte daaromtrent vertoogen te rigten tot Sir David Baird, die daarop wel

A

zijn sympathie betuigde, maar wiens onderhoorigen minder vaardig waren om een praktischen vorm aan de sympathie van hun Generaal te geven.

Dit voorval gaf te eerder aanleiding tot stremming in het verkeer van beide Generaals, omdat sommige der Bataafsche deserteurs gingen dienst nemen bij het Britsche leger. Janssens had dat reeds verwacht toen hij de Acte van Capitulatie onderteekende en daarom eene bepaling willen invoegen, "dat volstrekt geene manschappen tot het Hollandsche Corps d'Armeé behoorende door de Engelschen zouden worden aangenomen." Daar had de Engelsche Generaal echter geen ooren voor gehad, maar hij wilde wel toestaan dat "geen geboren Hollanders, Fransche Lombardiërs of Spanjaarden" voor het Engelsche leger zouden worden geëngageerd. Maar Janssens begreep dat werd zulk eene clausule in de Acte opgenomen, het zoo goed zou zijn als den niet uitgezonderden manschappen te vertellen, dat zij vrij mogten deserteren, waarom hij besloot liefst niets omtrent het onderwerp bij de overgave te bedingen. Voorts genas het kwaad weldra zichzelf, want enkele van de eerste overloopers tot het Engelsche leger kwamen hun vroegeren kameraads spoedig vertellen, dat zij het alles behalve pleizierig hadden onder hun nieuwe vlag. "De krijgstucht was er veel gestrenger, de dienst niet minder zwaar en de soldaat werd er veel minder, zelfs van derzelver officieren geconsidereerd." Na die informatie kwamen er meer deserteurs terug *van* dan er overgingen *naar* de Engelsche troepen.

Het volgende punt van verschil was eenigzins ernstiger. De paarden der ruiterij moesten, volgens de capitulatie, aan de Engelschen worden overgeleverd, maar vele militairen trachtten een stuivertje te maken door hunne strijdrossen vóór de uitlevering voor slechtere dieren te verruilen, op welken ruil zij natuurlijk wat toekregen. Het gevolg was, dat de Engelschen haast geene bruikbare paarden kregen, daarover erg uit hun humeur geraakten en dreigden de dragonders krijgsgevangen te zullen verklaren. De zaak werd echter bijgelegd met behulp van twee Commissarissen—een Engelschen en een Hollandschen officier—aan wie dezelve op voorstel van den Hollandschen Generaal werd opgedragen.

A

"Velen en daaronder voorname Engelschen," zegt Janssens in een zijner rapporten, "gaven gunstig onthaal en gehoor aan de verachtelijkste aanbrengers en bezigden middelen die men niet zoude verwacht noch geloofd hebben. Velen hadden niet dat grootsche dat men van de rangen die zij bekleedden en den stand waarin zij geplaatst waren verwachten moest. Gebrek aan kieschheid ter wederzijde veroorzaakte vele onaangenaamheden, die erger gevolgen zouden gehad hebben, ware niet de Generaal Baird gemakkelijk te spreken en te overtuigen geweest, als aan hunne zijde ongelijk was, terwijl ZEdele wel inschikkelijkheid voor de Bataafsche misstappen wilde hebben. Dan, allen waren zoo edelmoedig niet als deze chef.

"Naauwelijks," zoo vervolgt het rapport, "was de gewezen Gouverneur ter hoofdplaatse gekomen, of eene ernstige zaak veroorzaakte hem moeijelijke bemoeijenissen, namelijk het voorgevallene met een gedeelte der krijgskasse, die ter beschikking van den Politieken Raad was gebleven. Dit, wijdloopig en belangrijk zijnde, heeft men verkozen het afzonderlijk te verhandelen en is te vinden met de bescheiden er toe betrekkelijk onder de hiernevens gevoegde bijlagen."

Het blijkt, dat reeds twee jaren vóór de overgave der Kolonie, door den Gouverneur in Rade was besloten een afzonderlijke krijgskas bijeen te brengen, die geheel ter beschikking van den Gouverneur in diens militaire betrekking zou staan. Geen gebruik zou er van gemaakt worden alvorens de omstandigheden het geboden. Toen nu Generaal Janssens berigt kreeg van de nadering der Engelsche krijgsmagt en die te Blaauwberg ging slag leveren, nam hij 15,000 Rijksdaalders in papieren munt en 10,000 Spaansche matten uit de krijgskas met zich, liet 50,000 Rijksdaalders papieren munt en 10,000 Spaansche matten voor eventueele behoeften naar Swellendam brengen en liet het restant, bestaande uit 85,000 Rijksdaalders papieren munt en ruim 49,000 Spaansche matten in handen van den Politieken Raad. Omtrent dit restant reserveerde Janssens zich het regt "desnoods nader te disponeren," doch latende niet te min aan den Raad "de volkomen vrijheid om, wanneer 's lands nut zulks vordert, en er geen waarschijnlijke dispositiën van mij te wachten zijn, daarvan zoodanig gebruik te maken

als UUEds. ambtshalve zullen oordeelen te behooren."

Wat deed nu de Politieke Raad ingevolge deze instructie? Wij vernamen het uit de volgende aanhaling uit het verslag van de zitting die dat ligchaam reeds den volgenden dag hield.

"Hierover gedelibereerd en in aanmerking genomen zijnde, dat wanneer de tegenwoordige omstandigheden de Kolonie in handen van den vijand mogten doen vallen, velen der ambtenaren, waarvan sommige met zware kosten uit Europa naar herwaarts zijn gekomen, en waarschijnlijk in zoodanig geval derwaarts zullen retourneren, door het overgaan der Kolonie buiten staat zouden geraken om hunne subsistentie op eene betamelijke wijze te vinden, of de kosten te defroyeren om naar het Vaderland te retourneren, en dat andere hunne posten geheel moetende verliezen, daardoor enorme schade zouden komen te lijden:—Is besloten, aan de volgende ambtenaren, die allen op de eene of andere wijze in de voorzegde termen vallen, wanneer de Commandant der stad genoodzaakt wordt dezelve aan den vijand over te geven, uit de krijgskasse, ter goeder rekening, zoo tot hunne subsistentie als tot goedmaking van reiskosten naar het Vaderland of elders, dan wel om daarvan zoodanig gebruik te maken, als een ieder ten zijnen meesten voordeele zal geraden vinden, te doen uitbetalen zoodanige sommen als nevens ieders naam staat bekend gesteld, te weten:—

	Rijksdaalders.	Spaansche matten.
R. A. de Salis	8,000 ...	6,000
Mr. J. P. van Medenbach Wakker ...	8,000 ...	5,000
Mr. J. A. Truter...	8,000 ..	6,000
Strubberg	4,000 ..	2,000
Burmania	3,000 ..	2,000
Wichers	3,000 ..	2,000
Denyssen	3,000 ..	2,000
Van Hasselt	3,000 ..	3,000
Buyskes	3,000 ..	2,000
Beelaerts	4,000 ..	3,000
Andringa	1,000 ..	1,000
Cambier	2,000 ..	1,600
E. Bergh	2,000 ..	1,600
A. Muller	1,500 ..	1,200
Uitmakende	53,500 ..	39,400

Voorts in aanmerking genomen zijnde, dat de Gouverneur en Generaal-en-Chef, die bij de overgave der Kaapstad voornemens is om met het overblijvend Corps d'Armeé landwaarts in te trekken, zich daardoor buiten staat zal bevinden om aan ZEds. de noodige middelen van subsistentie alhier te kunnen fourneren, is verder besloten van het overig gedeelte der krijgskasse, met uitzondering der overblijvende zeshonderd Spaansche matten, welke aan de beide boden zullen worden gegeven tot een compensatie voor de buitengewone diensten door hen in de tegenwoordige omstandig-

heden gepresteerd, vijf-en-twintig duizend Rijksdaalders, indien de stad mogt succomberen, voor de overgave te stellen in handen van den heer Van Hasselt, om daarvan ten behoeve van de familie van den Gouverneur en Generaal-en-Chef zoodanig gebruik te maken als hij met de digniteit derzelve zal oordeelen te behooren, wordende aan het Raadslid De Salis overgelaten om hetgeen dan nog resteert zoodanig te employeren, als ZEd. ten meesten dienste van den lande zal geraden achten."

Generaal Janssens was pas na de overgave te Hottentots Holland in Kaapstad teruggekeerd, of zijn schoonzoon, de heer Van Hasselt, kwam hem vertellen dat hem een aanzienlijke som uit de gereserveerde krijgskas was toegewezen door den Politieken Raad. Janssens weigerde dadelijk iets met dat geld te maken te hebben, en was nog in gesprek met Van Hasselt, toen de ex-Gouvernements Secretaris, advokaat Truter, kwam binnenstormen, vol verontwaardiging berigtende, dat de nieuwe Regering zijn slaven had in arrest genomen. blijkbaar met het doel om hen te ondervragen over gelden die zij meende in zijn woning verstoken te zijn.

Generaal Janssens stelde zich met Sir David Baird in communicatie over het gebeurde en vernam van deze dat het arrest der slaven was voortgesproten uit de verdeeling der gereserveerde krijgskas overeenkomstig het hier boven aangehaalde besluit van den Politieken Raad, eene daad die hij als zeer geheimzinnig beschouwde, en tevens als een poging om de Britsche Regering te berooven van geld dat haar toekwam overeenkomstig de capitulatie van Kaapstad. Generaal Janssens trachtte een woordje te zeggen ten gunste van de goede trouw der Raadsheeren en Sir David Baird had daar wel ooren voor, maar de Admiraal Sir Home Popham bleek minder toegevend.

Meer dan één onderhoud volgde. Janssens argumenteerde, dat de Raadsleden over het geld hadden beschikt, alvorens de onderhandelingen over de overgave van Kaapstad waren aangevangen, dat zij daarom in hun goed regt waren en van de besproken daad alleen aan hun wettigen Souverein verantwoording schuldig waren. Het einde van al deze conferenties was wel dat de heer Truter zijn slaven terugkreeg, maar dat de Britsche overheid toch op het teruggeven van het geld bleef aandringen. Trouwens, Janssens zelf moest het grondige van sommige harer redeneringen erkennen.

De Regering schreef vervolgens de heeren die het geld onder malkander verdeeld hadden om restitutie aan en dat wel in zeer krachtige bewoordingen. Sommigen hunner dokten dadelijk op. Anderen echter hielden hun regt op het geld staande. De heer Buyskes b.v. verdedigde zich met een scherpzinnigheid en wijdloopigheid de beste van alle zaken waardig. "Bij mijn afreizen," zoo schreef Generaal Janssens, "hadden de meesten van de tegenstand gemaakt hebbenden nog niet de gelden ingebragt. De heer Egbertus Bergh scheen het bepaaldst tot volharding in de weigering tot restitutie te zijn, en de heer Wichers verklaarde, in de volstrekste onmogelijkheid te zijn, hoezeer ZEd. het ook verlangen mogte te doen."

Te gelijkertijd met de min opwekkende discussiën over de krijgskas werd Janssens gewikkeld in eene andere, en wel over het doen zinken van twee Hollandsche schepen, de *Jupiter* en de *Maria Susanna*, kort voordat Kaapstad zich had overgegeven. Toen de Generaal aanstalten maakte om te velde te trekken had hij aan den equipage-meester J. Cambier last gegeven, om, "wanneer men zeker konde stellen, dat de vijand zich van de reede zoude meester maken, de schepen te doen zinken of vernielen." Aan die order werd voldaan. Maar Sir David Baird en Admiraal Popham verbeeldden zich dat de schepen waren onder water gezet eerst nadat de Kommandant van Kaapstad, Baron Von Prophalow, had besloten de stad over te geven en met dat doel afgevaardigden naar de Britsche legerhoofden had gezonden. Zij meenden, dat dit een schennis der krijgswet was, waarvan zij het volgende als artikel 18 in de Acte van Capitulatie van Kaapstad laschten en aan Von Prophalow opdrongen :—

"Daar men twee schepen heeft doen zinken in Tafelbaai, tot groot nadeel voor de haven, en wel òf nadat de Bataafsche Republiek een vredevlag had uitgezonden òf terwijl men op het punt stond van zulks te doen, zullen zij moeten worden opgeligt en overgeleverd in volmaakten staat van reparatie. Daar dit geschied is zonder sanctie van den Kommandant, zal het ligten van de gezegde schepen ten laste komen van hen die ze deden zinken."

Von Prophalow onderteekende de acte, natuurlijk om te vermijden dat de stad werd bestormd.

Van weerskanten moet men echter hebben geweten dat noch de krijgsgevangen Prophalow noch diens krijgsgevangen onderhoorigen die de daad hadden gepleegd, in staat

waren om, geheel zonder middelen als zij waren, aan artikel 13 te voldoen.

Het artikel bleef dan een doode letter. Maar de Britsche Generaal en Admiraal waren niet van plan het een doode letter te laten blijven. Op den 6den Februarij schreven zij aan Baron von Prophalow, hem oproepende, om, vóór Generaal Janssens vertrek, het artikel ten uitvoer te brengen, meenende zij, dat er omstandigheden waren in verband met de capitulatie die eene referte naar Generaal Janssens "bijzonder noodzakelijk zouden kunnen maken."

"Wij zullen het niet wagen" voegden zij er bij, "aan een officier van uwe ondervinding, de absolute politiek aan te toonen, van elke verbindtenis in een capitulatie na te komen, die algemeen moet worden gepubliceerd, hoewel wij niet kunnen nalaten onze bevreemding er over te uiten, dat geen stappen zijn genomen betrekkelijk de nakoming van het 13de artikel, of dat geen mededeeling aan ons is geschied van de veronderstelde bezwaren, die de executie van het artikel kunnen hebben verhinderd.

"Zoodanig gedrag doet ons veronderstellen, dat gij verlangt, dat het van Zijner Britannische Majesteits genadige consideratie zal afhangen, of de verbreking van zoo belangrijk een artikel in eene capitulatie, deze plaats niet er aan blootstelt om als een veroverde volkplanting te worden beschouwd."

Von Prophalow wendde zich met dezen dreigenden brief tot Generaal Janssens, en deze haastte zich om Sir David Baird schriftelijk om eene opheldering te vragen, zoowel als om een degelijk onderzoek naar de feiten die aan het doen zinken der beide schepen waren voorafgegaan. Tevens zond hij den Britschen bevelhebber afschriften toe van declaratiën afgelegd door de bevelhebbers, stuurlieden en andere opvarenden van de *Jupiter* en *Maria Susanna*, zoowel als van den equipagemeester Cambier, en die daarop neerkwamen, dat de order tot het doen zinken was gegeven vóórdat er sprake was van het overgeven van de stad en van het Kasteel.

Het beliefde Generaal Baird en Admiraal Popham echter niet van deze declaratiën notitie te nemen. Zij beschouwden ze als bezijden de questie, en daar het bleek dat in zake het doen zinken van de schepen was gehandeld naar orders welke Generaal Janssens (zooals deze zelf meldde) te Kaapstad had achtergelaten, verkozen zij *hem* nu als principaal in de zaak te beschouwen, en besloten zij een brief, dd. 19 Februarij, aan hem aldus:—

"Wij bepalen ons geheel bij deze eenvoudige vraag:—

Of de capitulatie waarin Kolonel Prophalow ten behoeve van de Bataafsche Republiek trad, met ons en de officieren die Zijner Brittannische Majesteits krijgsmagt kommandeerden, al dan niet zal worden nagekomen?"

Met andere woorden :—Artikel 13 staat er en *moet*, onverschillig of het billijk of niet billijk zij, worden nagekomen.

Janssens antwoord op de hem gestelde grievende vraag was waardig. Hij schreef o. a. :—

"Tusschen mannen van eer kan het niet twijfelachtig zijn, of verbindtenissen ter goeder trouw aangegaan effect moeten hebben, al dan niet; maar indien in ter goeder trouw aangegane verbindtenissen, door omstandigheden of door welk toeval ook, iets onmogelijks is ingeslopen, vervalt het onmogelijke, alleen omdat het zoodanig is, als van zelve.

"Was er in het onderhavig geval mogelijkheid van uitvoering in de eerste oogenblikken geweest, dan had zulks moeten gedaan worden door dengene die er zich toe had verbonden, en hij die het gezag en de magt in handen had was de natuurlijke surveillant van de uitvoering.

"Bij mij is niets anders voor den geest gekomen, dan dat er achterdocht was of er geen schennis van goede trouw had plaats gehad, en dat bij bevinding van het tegendeel de zaak dan ook als van zelve verviel. Voor publieke daden, voorafgaand aan eenig verd ag, kan een bevelhebber aan niemand dan aan zijn Souverein verantwoordelijk zijn.

"Zonder gelijkheid van regten en het vermogen die te doen gelden kunnen er eigenlijk geene discussiën plaats vinden. Men kan niet regter in zijn eigen zaak zijn; en nog minder als aan de eene zijde zich al het gezag en het vermogen gepaard vindt en aan de andere zijde niets is. Het alvermogen in handen van grootmoedige menschen geplaatst doet nimmer onschuldig lijden.

"Mijn ongeluk heeft mij de gelegenheid verschaft persoonlijk kennis met Sir David Baird en Sir Home Popham te maken, en hierdoor zoowel als door hetgeen de jaren reeds te voren deden bekend zijn, zoude ik UEds. Excellentie zoowel als de Britsche natie beleedigen, indien ik een oogenblik kon twijfelen, dat deze zaak door de bevelhebbers te land en te water anders zoude worden geëindigd dan op de grootste, edelmoedigste te bedenken wijze."

Ook nu nog waren de Britsche bevelhebbers niet bereid in een argumentatie omtrent het al dan niet billijke van artikel 13 te treden. Zij antwoordden dat zij den meest mogelijken eerbied voor Generaal Janssens persoonlijk karakter koesterden. Maar desniettemin achtten zij zich verpligt al de omstandigheden bekend te maken aan Zijner Majesteits Ministers, "opdat zij Zijner Majesteits wenschen mogen vernemen omtrent de gevolgen die moeten voortvloeijen uit de verbreking van een artikel der capitulatie. Wij twijfelen er niet aan," vervolgden zij, "dat het resultaat van Zijner Majesteits wenschen u bekend zal worden gemaakt in Duins, waar de Cartelschepen zullen moeten halt maken om loodsen naar de kust van Holland te bekomen."

Deze bedreiging was zelfs voor den kalmen bedaarden Janssens te veel. Hij schreef op 24 Februarij:—

"De missive die Uwe Excellentiën mij onder dagteekening van heden hebt gelieven te schrijven, heeft mij boven al wat mij immer overkwam verwonderd, en zij zoude mij ontroerd hebben, indien dit niet eene beleediging voor Uwe Excellentiën zoude inhouden.

"Ik kan de mogelijkheid niet beseffen, dat van wege Zijn Britsche Majesteit gedurende den overtogt met het Corps d'Armeé onder mijn bevelen, dat volgens eene plegtige capitulatie, *zonder krijgsgevangen te zijn, naar Holland* moet overgevoerd worden, iets tot mij kan komen dat betrekking tot mijn persoon of die troepen kan hebben.

"Mij refererende tot hetgeen ik de eer had Uwe Excellentiën op den 19den dezer te schrijven, observeer ik dat, welke uitleg het Uwe Excellentiën behagen mogte aan de capitulatie van Kaapstad en de uitvoering er van te geven, dit in niets invloed op de capitulatie van den 18den Januarij ll., voor het Corps d'Armeé onder mijne bevelen gesloten, kan hebben, en dat wij voorzeker dadelijk en regtstreeks, volgens derzelver inhoud naar Holland zullen worden overgevoerd."

Daarmede was de correspondentie over dit punt uit. De Britsche bevelhebbers lieten zelve de schepen ligten en Zijne Britsche Majesteit was verstandig genoeg om Janssens en diens troepen overeenkomstig het traktaat van Hottentots Holland in Nederland aan wal te laten zetten.

Maar voordat de zaken zoover waren gevorderd had Janssens nog heftige discussiën in betrekking tot zijne Fransche bondgenooten, met Sir David Baird.

Hoe het daartoe kwam laten wij den ex Gouverneur zelven vertellen:—

"Onder de moeijelijke bemoeijenissen die mij na de capitulatie, aan de Kaap ten deel vielen, behooren mede die veroorzaakt wierden door de groote vooringenomenheid en haat, die de Engelschen tegen de Franschen voedden; het bleek bijzonder uit het vierde artikel van de capitulatie van Kaapstad:—De Fransche onderdanen, van het gestrande fregat *l'Atalante*, en de gestrande kaper *le Napoleon*, die zich toevallig alhier hebben bevonden, en onder deze capitulatie begrepen zijn, zullen op gelijken voet als het garnizoen worden behandeld; doch zij moeten alle naar Europa worden geëmbarqueerd, zoowel als elk Fransch onderdaan in de Kolonie."

Vooral het laatste gedeelte van dat Artikel trok mijne aandacht naar zich, en reeds bij de eerste conferentiën met den Generaal Sir David Baird, ontwaarde ik ook zijne bijzondere verbittering, en het scheen, dat Zijn Excellentie alle geboren Franschen, als het land ontzegd beschouwde. Ik observeerde, dat het alleen betrekking kon hebben op Fransche onderdanen, die toevallig zich tijdelijk in de Volkplanting bevonden, en niet opgehouden hadden onderdanen van dat Keizerrijk te zijn; maar dat dezulke, die zich aan de zuidpunt van Afrika, als gewone ingezetenen met toestemming van de Regering hadden neergezet, daardoor opgehouden hadden Franschen te zijn, maar Colonisten

en ingezetenen waren geworden, even als Duitschers of welke anderen het maar wezen mogten, en dat zij op de voordeelen van het achtste Artikel :—De burgers en ingezetenen etc. etc., zullen alle hunne regten en voorregten, welke zij tot hiertoe hebben genoten, blijven behouden etc., volkomen beregtigd waren.

Dit geheel eens te worden ging niet gemakkelijk; evenwel scheen de Generaal Sir David Baird de gegrondheid der aanmerkingen te gevoelen en versprak er reguard op te zullen slaan.

De belangen van Franschen, zoo veel maar in mijn vermogen was te bevorderen, had niets dat mij tegenstreed, in.—Het was pligt, door de naauwe betrekking van de Republiek tot dat Rijk; daarenboven, hebben alle die van die natie, in welke betrekking ook, in de volkplanting tijdelijk zijn geweest, zich voorbeeldig wel in het algemeen, en meer bijzonder ten opzigte van het Gouvernement, gedragen.

De geblesseerden op den 8 Januarij waren gedeeltelijk op het slagveld gebleven, gedeeltelijk naar Stellenbosch gezonden, omdat de middelen ter hunner genezing in het gebergte gebrekkig waren. Hieronder waren onderscheiden Franschen.

Ik verzocht sedert den Generaal Baird, daar een gedeelte dezer ongelukkigen alleen in hunne handen waren gekomen, door het vertrouwen, dat ik in de menschelijkheid van den Engelschen Chef stelde, dat zij nu de gunst mogten obtineren, als onder de capitulatie van den 18e [te Hottentots Holland] begrepen te zijn, te worden geconsidereerd. De Brigadier Generaal Beresford had het mij bij de onderhandelingen geweigerd. Ook bij den Opperbevelhebber niet slagende, beproefde ik het met even ongunstigen uitslag voor de officieren alleen. Dan mij wierd gezegd dat het op woord van eer naar Holland te vertrekken, voor zoo veel de officieren betrof, zoude vergund worden. Ik zond een corps- en rang-gewijze lijst van deze officieren, waaronder natuurlijk de geblesseerde Fransche officieren mede waren gebragt. De Generaal Sir David Baird stond dit verzoek officieel en schriftelijk toe, waarvan ik onder anderen dadelijk aan een der Fransche officieren, in het geval zijnde, kennis gaf, wien het tot groote troost strekte. Dan, nu dat dezelve reeds geëmbarqueerd waren, schreef de Gouvernements Secretaris Smyth (Militair Capitein) aan den Adjudant Generaal Rancke, dat de Fransche officieren alle als krijgsgevangenen naar Engeland moesten, dat de Generaal Baird sulks volstrekt wilde. Ik vervoegde mij bij den Opperbevelhebber, het onredelijke er van voorhoudende, en dat ik zijn schriftelijke authorisatie, tot het medenemen der Fransche geblesseerde officieren had, hetgeen ik Zijn Excellentie vertoonde, die mij opmerkte, dat hij dit zoo niet had ingezien, dat hem geëchappeerd was, dat er Franschen op de lijst gebragt waren, en dat dezelven onmisbaar naar Engeland moesten worden gevoerd; bij deze en menigte andere gelegenheden bijzonder appuyeerende, dat alle Engelschen die zich bij het uitbarsten van den oorlog in Frankrijk hadden bevonden, gevangen verklaard waren. Ik vertoonde, dat met geen mogelijkheid de belangen der Franschen door mij konden verwaarloosd worden; dat Zijne Excellentie gewis het geene Bondgenoten van *zijn* land doen zouden; en zoo het besluit onherroepelijk was, dat ik dan verzocht, *dat mijn verzoek mede voor de Hollanders als niet gedaan mogt worden beschouwd, dat ik voor de eene geen gunst accepteerde, daar de andere niet in deelen konde.* De Generaal Sir David Baird zeide mij, dat het hem speet, maar dat het dan zoo geschieden moest, schoon Zijn Ed. des

begeerd wordende, mij de permissie tot retour naar Holland aan meerdere Nederlanders wilde toestaan.

Ik observeerde, dat de ingescheepte officieren al hun geld voor provisiën gedurende de reis besteed hadden,—dat twee met moeite op krukken naar boord waren gebragt, en vroeg of Zijn Excellentie dezelven, na het weder aan wal voeren, ook begeerde te zien. Mij dacht dat een trek van groote gevoeligheid op zijn gelaat kwam, en Zijn Ed. had de beleefdheid, mij te zeggen, dat hij uit personeele consideratie mij toestond het te laten zooals het was, maar dat Zijn Ed. dit als een groote opoffering beschouwde.

Den heer Gaillande, door het Fransche Rijk als "Sous Commissaire des Relations Commerciales," aan de Kaap aangesteld, was aangezegd, dat hij als krijgsgevangene naar Engeland zoude worden overgevoerd, zelfs zijn huisgezin. Mij sterk voor dezelven intercederende, waren de verzachtingen maar gering, schoon deze heer te voren een gunsteling van den Generaal Dudnas was geweest. De heer Gaillande, verbind enissen met het Hollandsch Gouvernement over voorgeschoten gelden ter ondersteuning van het escader van den contre Admiraal Linois hebbende, wierd er arrest op het prouven van de verkooping van zijne bijzondere eigendommen gelegd. Vóór mijn vertrek had ik veel hoop, dat door mijne tusschenkomst en sollicitatiën hierin gunstige verandering zoude worden gebragt. Bij de laatste demarches hieromtrent, observeerde mij de Generaal Baird, dat het Zijn Ed. verwonderde, dat ik zoo warm de belangen van anderen mij aantrok, en daaronder dezulke over wien ik mij ten hoogsten te beklagen had; dat de heer Gaillande in de eerste plaats als zoodanig kon worden beschouwd. Zijn Excellentie verzocht hebbende te considereren dat mijne intercessiën niet mijne bijzondere belangens of genoegens ten doel hadden, maar die van anderen, indien dezelven mij billijk toeschenen, en dat hier de goede of kwade behandelingen van hen mijwaarts niet op influeerde, vroeg Zijn Excellentie mij met eenige drift, of ik onderrigt was van het onafhankelijkheidsschendend affront dat de heer Gaillande het Hollandsch Gouvernement had aangedaan, door in der tijd den eed af te nemen van getrouwheid aan den Franschen Keizer, van in dat land geboren personen, die zich als ingezetenen in de volkplanting hadden nedergezet, en dat daaronder zouden zijn, die door het Hollandsche Gouvernement geëmployeerd waren? Ik zeide hem dat ik zulks was ontwaard, maar het als een abuis van den heer Gaillande, als nieuw in zijn post zijnde, hadde beschouwd, maar dat het mij leed deed, dat er menschen gevonden wierden die zich behaagden, bij Zijn Excellentie alles aan te brengen, wat individu's kon schaden, zonder zelfs nog de verschooning te hebben, dat het uit eigenbelang geschiedde, dat zij kwaad deden om het verfoeijelijk en onbegrijpelijk plaisir van kwaad te doen,—en daar de zaak eene beleediging voor vijanden van Engeland was, het ook niet door hem behoorde te worden gewroken, en dat ik Zijn Excellentie verzocht dit te vergeten, zoo als ik getracht had het te doen. De Generaal David Baird repliceerde mij, dat hem zulks het ondubbelzinnigst regt gaf, alle die dien eed gedaan hadden, en zich dus als Franschchen en niet als Colonisten beschouwden, volgens het vierde artikel van de capitulatie van de stad, het land te doen ruimen.

Ik ontdekte, dat noch de Generaal noch de aanbrengers, de lijst van de personen, die den eed gedaan hebben, bezaten, en ik heb eenige reden te hopen, dat dezelve niet gevonden zal worden. Gewis is de daad niet

goed, en ik verzocht Sir David de geboren Franschen te willen behandelen, zoo als wij de Engelschen gedaan hadden, dat zulks eene represaille, Zijn Excellentie waardig zoude zijn.

Sommige die gaarne, denkelijk uit bijoogmerken, den openlijken schijn wilden hebben, aan Franschen dienst te doen, deden het met krenking van goede trouw, en op eene wijze, die groot gevaar veroorzaakte, de capitulatie van 18 Januarij te doen vernietigen. Het heeft mij zorgen en sollicitatiën gekost, die ik liefst vermijd had, om de schadelijke gevolgen er van te weren; dan hiervan zal in een ander rapport gesproken worden.

Aan boord van het Carteischip *Bellona*,
Den 18den Maart, 1806.
(Get.) J. W. JANSSENS."

Er waren nog andere botsingen, en wel naar aanleiding van het schuilen in het Hollandsche kamp van Franschen, die zich als Hollandsche soldaten voordeden, om mede het voordeel te genieten van de capitulatie te Hottentots Holland en naar het vasteland van Europa als vrije mannen te worden teruggezonden. Enkele Hollandsche officieren schijnen daarin mede de hand te hebben gehad. Janssens schreef dit laatste toe meer aan gedachteloosheid dan aan opzet, en wist door zijn oordeelkundig gedrag het kwaad dat uit dit geval dreigde voort te vloeijen te vermijden.

Wij besluiten onze mededeelingen uit de laatste ondervindingen van onzen laatsten Hollandschen Gouverneur met de vermelding van een voorval dat, onaangenaam in het begin, in zijn afloop even vereerend was voor den Hollandschen als voor den Britschen Generaal.

Op Zondag avond den 27 Januarij maakten de militairen muziek in de Gouvernementstuinen. Een der muziekkorpsen, niet tevreden met de gaanden en komenden te amuseren, achtte zich geroepen, Generaal Janssens te ergeren, door in de buurt voor het huis waar hij logeerde het Engelsche Volkslied te gaan opvoeren.

Dat kwam Sir David Baird te hooren, die blijk gaf van zijn waren zielsadel door dadelijk het volgende schrijven aan zijn verwonnen vijand te schrijven:—

"To Lieutenant General Janssens, etc., etc.

Sir,—I cannot express with adequate force the extreme regret I experienced at the very extraordinary and reprehensible mistake committed by one of our regimental bands in the Government Gardens yesterday evening.

As you will, however, scarcely suspect me capable of offering an indignity to the feelings of a gentleman and officer I highly respect, I

beg you will permit me to remove such an expression from your mind, by assigning the true cause of an occurrence, no less afflicting to me than it must necessarily have proved to you.

It being customary in our service to allow the regimental bands of music to play in the places of public resort every Sunday afternoon, for the amusement of the ladies, conformably to that usage the bands of His Majesty's regiments were directed to play to the company assembled in the walks of the garden, but unfortunately this order was mistaken, and instead of remaining in the public walks, the band of the 28th regiment went to Your Excellency's house, though there can be no cause for ascribing their error to any wilful design of offence. Immediately, however, to mark my signal displeasure at such misbehaviour, I ordered the whole band into confinement, and shall inflict such punishment on them as in my judgment the nature of their fault desires. [requires ?]

I have the honour to be, with the greatest consideration and respect,

Sir,

Your most obedient servant

D. Baird, M.G."

Generaal Janssens antwoordde even grootmoedig :—

"Kaap de Goede Hoop,
den 28sten Januarij 1806.

HoogEdele Gestrenge Heer,

Ik heb de eer gehad, te ontvangen Uwer Excellenties verpligtende missive van gisteren.

Het is voor geen oogenblik bij mij opgekomen, dat de muziekanten aan het huis daar mij nog verblijf gegund is, kwamen met weten, vee minder op last van een Engelsch officier.

Zoo het voorval noodzakelijk een onaangenaam gevoel moest veroorzaken, was het reeds dadelijk voor het meerder deel gerepareerd door de oogenblikkelijke afkeuring van Uwe Excellentie; en de missive welke Uwe Excellentie de goedheid had mij te schrijven, doet mij het genoegen van tot een nieuw blijk te strekken van het denkbeeld dat ik van Uwer Excellenties sentimenten had opgevat. Voor zeker stellende dat bij de muziekanten zelven noch de neiging noch de wil van te beleedigen was, solliciteer ik Uwe Excellentie, als een gunst, dezelve van straf te willen bevrijden."

Voorts hield Generaal Janssens zich onafgebroken bezig met de belangen dergenen die zamen met hem in het ongeluk waren gekomen zooveel mogelijk te behartigen. Het allerlaatste schrijven van hem aan Sir David Baird, d.d. aan boord het Cartelschip *Bellona*, 5 Maart, 1806, hield een beroep in ten gunste van eenige uit de Hollandsche dienst ontslagen soldaten, die vreesden dat men hen wilde dwingen om zich bij het Engelsche leger te laten inschrijven.

H.

De Lotgevallen van Coenradus Willemse.

(Een geschiedenis uit Z. Afrika.)

COENRADUS VERNEEMT STROOP'S LEVENSGESCHIEDENIS.

"'t Was verleden maand negen jaar," begon Stroop toen hij en Coenradus op den avond van den Kerkschoonmaakdag malkander weder hadden ontmoet in Stroop's kamer, "dat ik in dit land ben, en als ik niet dood ga, blijf ik er nog een paar maal negen jaar langer. Maar ik wil je van avond het een en ander uit mijn leven meedeelen, en begin daarom met je te zeggen, dat het lezen van verschillende boeken over Zuid Afrika in het bijzonder en over verre landen in het algemeen, bij mij reeds als jongen van 15 à 16 jaar een grooten lust had opgewekt om vreemde landen te zien. Vooral las ik gaarne uittreksels uit Livingstone en Moffat, en 't spijt mij, dat ik hier later tot de overtuiging ben gekomen, dat ze van verdichten niet zijn vrij te pleiten. Dit is dan trouwens, hoor ik, het geval met vele werken van reizigers.

"Toen ik 23 jaar was, kwam mijn vader te sterven, en daar mijne moeder eenige jaren te voren overleden was, bleef ik alleen over met eene zuster, van wie ik je van middag nog sprak. Ofschoon niet rijk, liet mijn vader mij toch wat na, genoeg om in Holland, met een onderwijzerssalaris fatsoenlijk door de wereld te komen.

"Nu wilde het ongeluk dat ik verliefd werd op eene vriendin van mijne zuster, en daar ik het goed met haar meende, en dacht dat zij ook van mij hield, of zooals wij hier zeggen, gek naar mij was, leefde ik in de hoop, haar eenmaal Jufvrouw Stroop te mogen noemen, en gaf haar allerlei kleine presentjes, ja zelfs nog kort voor dat ik weg-ging en uitgevonden had wat een valsche kat ze was, een half zijden tabbert, die mij zeven gulden kostte en een paar zijden kousen van één gulden tien. Op een avond dat ik met haar zat te praten bij mijne zuster, zag ik dat ze een brief uit haar zak liet vallen. Ik dacht bij mijn eigen, 'O dat is voor mij. Je wilt mij zeker iets zeggen, dat mijne zuster niet mag hoorèn.' Op een ongemerkte manier kreeg ik het briefje in handen. Ik ging er stilletjes mee naar de achterkamer, en begon te lezen. Verbeel je mijn verwondering, de brief begon met 'Onvergetelijke,

Engelachtige Amalia !' Mijne oogen konden het waarlijk niet gelooven, dat die woorden daar stonden, en dat er een man op de aarde was, die, behalve ik, haar zoo durfde noemen. 't Spreekt van zelf, dat ik meer uitvond : de brief kwam van een kalen student uit Leiden, die daar een of ander ambacht leerde, ik geloof dat van proponent in de theologie. Uit het briefje kon ik duidelijk zien, dat die lieve Juvrouw Amalia met mij een loopje had genomen, en dat zij met dien jakhals al langen tijd in correspondentie was. Nu is het wel waar, dat ik haar nimmer openlijk om hare hand had gevraagd, maar ik dacht dat zij het begreep, dat ik haar wilde trouwen ; want anders had zij niet zoo maar zoo presenten van mij moeten aannemen en bijna elken Zondag, als het niet regende, met mij en mijne zuster meegaan naar Koolzaadzigt, waar ik haar dan trakteerde op koffij met koek en een bottel Brabandsch bier.

" Maar zoo zijn de vrouwen, en ik dacht ' wacht, jij ontrouwe jufvrouw, je zult het nu van mij hebben,' en meteen ging ik naar binnen en zei ' Jufvrouw Amalia, hier is uw brief terug van mijnheer Kwinksel, den Leidschen student. U heeft hem laten vallen.

" ' Wel mijnheer Stroop,' zei ze, ' u heeft gezien dat ik hem liet vallen, en dan verbeeld ik mij dat het uw pligt was, om den brief dadelijk terug te geven, zonder hem te lezen, zooals u schijnt gedaan te hebben.'

" ' Daar heeft u gelijk aan,' antwoordde ik haar, ' maar ik dacht dat het een briefje aan mij was. Ik meende, dat u mij iets wou zeggen, dat mijne zuster niet mag hooren.'

" ' U heeft nog al wat verbeelding van u zelf, mijnheer Stroop,' zei zij, ' om zoo iets te denken, maar dat is u schoolmeesters eigen. 't Is verregaand, te denken dat ik met u geheime correspondentie zou houden ; wat zou mijn lieve Kwinksel er wel van zeggen ? '

" 'Ja,' zei ik, ' dat is alles goed en wel, maar als ik je koffij, koek en bier geef, dan ben je niet bang dat Kwikstaart, of hoe hij ook heet, het ziet. Doch genoeg, Jufvrouw, ik heb genoeg van u, u moet straks maar alleen naar huis gaan, ik zal u niet weer naar uw huis brengen, ik ben bang voor dien proponent.'

"En meteen vertrok ik en ging naar het koffijhuis, de ' Gekroonde Ossestaart,' en bestelde een sneeuwballetje om wat af te koelen.

" Wat is een sneeuwballetje ?" vroeg Coenradus.

"Wel, dat is klare jenever met suiker, mijn waarde, weet je dàt niet! Doch van klare gesproken, laat ons eerst iets drinken, mijn keel is droog. Ik ben zoo vrij geweest een flesch jenever voor je rekening te koopen, je hebt een goeden dag gehad en kunt trakteren. De flesch kost 7s. 6d, dus met vijf rijksdaalders ben je mijn Mozes. Daar korte rekeningen lange vrienden maken, kan je mij dat geld nu maar geven."

Coenradus reikte Stroop een gouden pond over en zei dat hij geen kleingeld had. "Never mind," zei Stroop, "help mij dan Maandag onthouden, dat ik jou 12s. 6d. schuldig ben. Ik heb ook geen kleingeld, daar ik alles heden morgen in de Bank gedaan heb."

"Vervloekte vrouwmensch," bromde Stroop, toen hij zich inschonk. "Dierbare Grietje," dacht Coenradus, "jij zult mij trouw blijven tot in het graf." En meteen veegde hij een traan uit zijn linker oog, met zijn roodkatoenen zakdoek, dien hij bij Sinkel te Leeuwarden gekocht had voor vijftien cent (3 oulap.)

"Van af dat oogenblik," zei Stroop, "besloot ik Holland te verlaten en mijn fortuin elders te gaan zoeken. Ik deelde het den volgenden dag aan mijne zuster mee, en die huilde als zes. Zij trachtte mij over te halen om te blijven, maar ik bleef er bij dat Holland mij ondragelijk was geworden, en dat mijn plan vaststond.

"'t Duurde niet lang, of ik had besloten om naar Zuid-Afrika te gaan. Ik las in de *Middelburgsche Courant* eene advertentie van een schip dat van Rotterdam derwaarts ging en dadelijk schreef ik aan de agenten en vroeg of er plaats was. Twee dagen daarna kreeg ik gunstig antwoord, en ging toen naar mijn zuster om het haar mee te deelen.

"Wel, die deed nog banje haar best om mij van plan te doen veranderen, en bijna had ze mij overgehaald. Maar toen ik haar vroeg wat Amalia er van zei, antwoordde ze mij, dat die niets anders had gezegd dan 'zoo'n gek!'

"Toen was er geen verandering meer denkbaar in mijn voornemen, en veertien dagen later vertrok ik van Rotterdam.

"Het treurig afscheid van mijne zuster, zal ik je maar niet meedeelen, jij weet dat bij ondervinding."

"Ik heb geene zuster," zei Coenradus, "maar mijn Grietje, als———."

"Loop met jou Grietje en met alle vrouwmenschen naar

jou Grootje," zei Stroop haastig, "ik geloof niet aan de opregtheid van eenige vrouw in de wereld: ze zijn allen even valsch. Eva is al begonnen met Adam een kool te stoven met dien appel; had zij dat niet gedaan, jongetje wat zouden wij dan nog een leventje hebben."

"Ja, maar zie je, Mijnheer Stroop," begon Coenradus.

"Zwijg," riep deze, "anders duurt onze vriendschap niet langer als dat vierkantje."

Coenradus zweeg en Stroop vervolgde:

"Wij kwamen, na eene reis van 72 dagen behouden te Kaapstad aan. Ik moet ronduit zeggen, dat ik blij was weer grond onder mij te voelen, ofschoon het leven aan boord ons door den kapitein zeer aangenaam gemaakt was. Eere zij den braven man, en steeds denk ik nog met genoegen aan hem. Wij hadden ook aan boord een heer, die een bezigheid aan de Paarl had. Daar ik met hem in één kajuit sliep, waren wij spoedig maats, en hij raadde mij aan om in de buurt van zijn dorp een betrekking als onderwijzer te zoeken. Hij was een Duitscher van geboorte en roemde te danig de bewoners van de Paarl, Wagenmakersvlei en Wellington. Wij kwamen overeen dat ik met hem naar de Paarl zou gaan, en dat ik dan daar naar eene betrekking zou uitzien.

"Zoo gezegd, zoo gedaan. Wij bleven maar een dag in de Kaap, en vertrokken toen naar de plaats onzer bestemming.

"Waart gij ook in de Paarl?"

"Ja," zei Coenradus.

"Dan behoef ik jou er niets van te vertellen," vervolgde Stroop. "Drie weken bleef ik bij mijn reisgenoot en hielp hem daar in zijn winkel aan zijn boeken. Maar daar wijs te worden uit al die Villiers, dat is meer als een gewoon mensch kan. Ik maakte dan ook banje fouten met het overboeken, en ik geloof, dat mijn gastheer blij was dat ik vertrok naar Peterseliekraal, van Daantje Disseltak, alwaar ik eene betrekking als onderwijzer had gekregen tegen £30, met alles vrij."

"Peterseliekraal," ging Stroop voort, "is een der mooiste plaatsen, die ik in mijn leven nog gezien heb, of zooals ze hier zeggen 'met mijn eigen oogen', net alsof je ook zien kunt met je grootmoeders oogen, of met die van een ander. De plaats ligt ongeveer een uur te voet van de Paarl, en zoo woon je niet in en ook niet

buiten 't dorp. Wij kwamen er ongeveer tegen vier uur aan, en ik werd dadelijk voorgesteld aan mejufvrouw Disseltak, hare twee dochters en een zoon, als de meester die nu voortaan het zijne moest toebrengen aan hun toekomstige positie in de maatschappij."

"'Meneer Stroop,' zei Disseltak tegen zijn kinderen, 'zal nu voortaan bij ons in huis blijven. 't Is voor mij te moeijelijk om julle alle dag naar die dorp te laat breng om daar de school te bezoek. De spruit is ook dikwijls vol en dan zit ik maar altijd in de nood, dat Japhet, al is hij ook nog zoo 'n goede koetsier, een ongeluk zal maken. Ik heb daarom besloten julle thuis te hou, dan ben ik meer gerust, en ik geloof dat de heer Stroop julle net zoo'n goede opvoeding, zoo niet beter, kan geven, als de onderwijzer op die dorp.'

"'Wat denk jij er van Annie?' vroeg hij, zich tot zijne vrouw wendende.

"Jufvr. Disseltak was een lieve, goede, beste vrouw, en steeds genegen om zich in alles te schikken wat haar echtgenoot maar eenigszins aangenaam was. Eén fout had ze echter en dat kan ik u in een paar woorden zeggen: ze had een jaar in Grahamstad school gegaan. Je begrijpt misschien nu nog niet wat dat wil zeggen, maar als jij zoolang als ik hier in 't land bent, dan zal jij je verwonderen, dat iemand dat niet weet."

"Neen," zei Coenradus, "ik weet niet wat het beteekent, ja, ik weet zelfs niet waar Grahamstad ligt."

"Wel jongen," zei Stroop, "dat verwondert mij niet, en ik zal je maar eerst eens op de hoogte brengen. Grahamstad is een plek waar de Engelsche settelaars zich in 1820 hebben neergezet. In de wandeling wordt die stad genoemd 'de stad der Heiligen.' In hoeverre de inwoners Heiligen zijn, zal ik niet beslissen, maar dit weet ik, dat naar wat ik er nog van gezien heb velen hunner de huichelaars uit de Schrift zeer nabij komen. Ze verbeelden zich in het godsdienstige de beste menschen ter wereld te zijn, en als je ze nagaat, dan is er geen grooter klomp twistzoekers dan juist die Grahamstadsche heiligen. Vooreerst in de politiek, hebben ze altijd ruzie met de Kaapsche menschen. Ze verbeelden zich dat hun stad de hoofdstad van Zuid Afrika moet zijn, en zij hebben het een dag nog zoo ver gekregen

dat Sir P. Wodehouse er het Parlement liet zitten. Doch de accommodatie was zoo vrot voor de leden, dat nooit een Gouverneur zoo'n gek idee weer in zijn hoofd kreeg. In hun stadsraad hebben ze ook alle dag ruzie, 't gaat zoo ver soms dat ze de baatjes uittrekken om te bakkelei, want ze schelden malkaar daar maar uit voor leugenaars, enz., met net zooveel gemak als jij daar je pijp rookt, of ik mijn glas Schiedam drink.

"In 't kerkelijke zijn ze ook lieve jongens. De Episcopalen zijn verdeeld. Partij trek partij voor hun bisschop, partij voor hun ex-deken, die ook een courantenman was. Zoo nu en dan maken ze een kerkproces, en—de advokaten verliezen er niet bij.

"In 't algemeen zijn de Grahamstadschen een klompie menschen, die wat hunne ideeën betreft, wel een Kolonie op zich zelven konden vormen. Hun hoofdgedachte is, 'niets goeds buiten Grahamstad,' en daarbij zijn ze zoo erg Engelsch, dat ze zich niet kunnen verbeelden, dat iemand goed is, die geen Engelschman is of Engelsche principes heeft.

"Die verkeerde voorstellingen had juffr. Disseltak ook ingezogen, en daar ze van haar man vernomen had dat ik geen Engelsch kon en ergo het niet kon leeren aan haar kinderen, had ze dadelijk een aversie tegen mij. Doch Stroop' is geen jongen, die zich zoo maar zoo laat afschrikken, en hij dacht bij zich zelf, 'voor één ding gezorgd, en dat is, maak mejufvrouw Disseltak tot jou vriend.' Ik bemerkte spoedig, dat het eenige zoontje de lieveling van zijn moeder was, en ofschoon zij ook zeer veel van hare beide dochters hield, had Manus toch een streepje voor. Ik had dan ook spoedig mijn plan gemaakt, en dat was eenvoudig dit: 'zie den jongen Manus tot je vriend te krijgen en dan ben je een gewonnen man.' Ja, ja, zoo gaat het in de wereld, wil je bijvoorbeeld naar een meisje vrijen en zeker van je jawoord zijn, vrij dan eerst naar de moeder en je zaak is gewonnen."

"Ja," zei Coenradus, werktuigelijk, net als of hij ook zoo met Grietje's mama gedaan had.

"In den beginne dat ik daar was, sprak ik dan ook dagelijks waar ik maar de gelegenheid kreeg met jufvr. Disseltak over de goede eigenschappen van haar kind, zoo als—goed geheugen, gehoorzaam, vlug van begrip,

enz., en ik zag dat het de goede vrouw goed deed, ofschoon ik van al die eigenschappen geene zoo in het bijzonder bij Manus opmerkte. Maar dat tot daaraantoe. De goede vrouw was weldra regt in haar schik met mij, en ik had er een leventje als de Prins van Oranje in den Haag, toen hij nog leefde, en ik zou er van daag zeker nog zijn, ware het niet, dat ik met de levenswijze van die bovenlandsche menschen niet goed kon klaar komen. Dat was dan ook geheel mijn schuld, want waar je komt moet je jou schikken naar de manieren van de menschen, en hun de uwe niet opdringen. Het spreekwoord 'lands wijs, lands eer' brengen wij helaas zoo weinig in toepassing."

"En wat was het dan, waarmee jij zoo moeijelijk konde klaar komen?" vroeg Coenradus, terwijl Stroop een oogenblikje ophield om zijn keel te smeeren, die heesch geworden was van 't lange praten.

"Wel," zei Stroop, "wij Hollanders houden veel van een goed stuk vleesch, dat is waar, en even zoo ook de Paarlsche menschen; maar om nu alle dag, week uit week in, roastbeef met pampoen te eten, dat wordt vervelend, wij houden wel eens van afwisseling. Op beleefde wijze gaf ik zulks te kennen, en daar de menschen er erg op gesteld zijn, en het schijnt dat ze het zoo gewoon zijn van den dag dat de eerste Hugenoten hier in dit land kwamen, bemerkte ik dat mijn aanmerking mij kwalijk werd genomen. Doch gelukkig dreef dit onweder over, en onthield ik mij ook van aanmerkingen te maken op dat eeuwigdurend eten van mostbeschuit en mostconfijt. 't Schijnt mij wel of daarin de zaligheid van velen zit.

"Maar het ergste wat ik deed, was dat ik aanmerking maakte op het loopen zonder schoenen. Je moet weten dat een groot aantal der menschen een vreeselijken haat hadden aan schoenen. Wanneer de kleurlingen, bijvoorbeeld, Zondags naar de kerk gaan, dan loopen ze met hun schoenen in de hand, totdat zij digt bij het gebouw komen, trekken ze dan aan, om ze gedurende den dienst aan te houden, en bij het naar huis gaan, doen ze weer op dezelfde wijze als bij het heengaan. Zoo gaat het ook als men bij den een of ander gaat kuijeren. Die gewoonte, moet je mij wel verstaan, was niet onder de blanken zoo algemeen; vooral het jonge geslacht had

ze reeds lang afgelegd, maar enkele van de oude aartsvaders hielden er zich toen nog aan. Een van die heeren bragt op zekeren dag een bezoek bij ons te Peterseliekraal, en daar ik dien dag naar het wijnparsen was gaan zien, was de drank, tegen mijn gewoonte, een beetje in mijn hoofd gegaan, en was ik spraakzamer dan gewoonlijk.

"Ik begon dan mijne aanmerkingen op die schoenen affaires te maken, en daar men er in het begin om lachte, werd ik vrijmoediger en begon ook op mijne manier grappen te maken over den kost.

"Toen was de gort gaar. Links en regts kreeg ik het er van langs, en mij werd kort en bondig verteld, dat niemand mij van over de zee had geroepen en als het mij niet beviel ik maar terug moest gaan, en dat men best zonder mij klaar kon komen. Ik wilde mij verdedigen, doch daar ik voor geen advokaat had gestudeerd, was die verdediging maar belabberd. In het kort, dien avond werd mij op de beleefdste wijze gezegd, dat mijne diensten niet meer noodig waren, en ik naar iets anders kon uitzien. Den volgenden morgen voelde ik, behalve koppijn, mij niet erg in mijn humeur; ik had mijn eigen glazen ingegooid en moest vertrekken van eene familie waar ik met de meeste liefde, als kind om zoo te zeggen, was opgenomen. Nimmer zal ik die brave menschen vergeten, evenmin als die bewoners van de Paarl en Wellington, met wie ik in kennis ben gekomen. In hen slaat een warm hart voor hun medemensch, en zij zijn de gastvrijheid in persoon. In hen zie ik nog het afbeeldsel van de oude Hollanders.

"Wij scheidden als vrienden, en tot heden ben ik nog steeds in correspondentie met den heer Disseltak. Niet lang geleden heeft hij mij nog een ankertje van zijn besten wijn gezonden, dat helaas, ook het lot van zoo velen is gevolgd, en spoediger opging dan mij aangenaam was.

"Ik zie," vervolgde Stroop, "dat je slaap krijgt. Morgen avond zal ik je verder vertellen, en laat ons nu nog een slaapmutsje nemen en te ruste gaan. Een van de dagen in de volgende week zal ik je eens aan onzen leeraar voorstellen."

(Wordt vervolgd)

Naar aanleiding van een bezoek aan eene gekroonde Kolonie.

II.

Een onrustig, woelziek volkje! De vraag, die zich allereerst bij ons voordeed was deze: Heeft zich in den loop der bijna vier eeuwen, sedert de Européshe volken tegen de Indianen zeiden: "Ga hier van daan, ik wil hier zitten," eene Braziliaansche natie gevormd, zoo als er b. v....... eene Hollandsche natie bestaat? Eene Braziliaansche taal bestaat er niet. Toch willen de Brazilianen er niets van hooren, Portugezen genoemd te worden. Een waarheid is, dat in dien heeten brouwketel een waar mengelmoes van menschenbloed is gestookt. Joden, Franschen, Hugenoten, Negers, en niet weinig, Indianen, alles heeft zich gemengd onder de oorspronkelijke Portugezen, terwijl er nu en dan, hoewel spaarzaam, een scheutje Engelsch, Duitsch en Russisch bloed is bijgevoegd. Wij moeten niet vergeten, dat de Portugezen zelven alreeds Moorsch bloed in de aderen hebben. Dat deze bowl een eigenaardig aroma heeft zal niemand verwonderen, en dat de typus donker, zeer donker is, nog minder. Verklaarbaar is het ook dat de gegoede en beschaafde Brazilianen zich met voorliefde naar het Fransche model vormen, en zich hooger stellen dan de Portugezen, en duidelijk merkbaar is het, dat zij dit met veel succes doen. Zij houden niet van Portugezen, beschuldigen hen van inhalige gierigheid, in het kort, men hoort over hen dezelfde klagten die wij, in Nederland, gewend zijn van "die verd...... moffen" te hooren. Begrijpelijk is het ook, dat een arme Portugees, die in Portugal niet kan leven, zijn blik het eerst rigt naar Brazilië, waar zijn taal gesproken wordt, en dat hij, dáár zijnde, al het mogelijke doet om wat geld bijeen te verzamelen, ten einde naar Europa te kunnen terugkeeren. Dit niet wetende maakten wij aanvankelijk de opmerking, dat, niettegenstaande wij werkelijk met beleefdheden overstelpt werden, wij daarentegen in elken winkel een geheel anderen geest meenden te bespeuren. Later werd ons dit verklaard uit het feit, dat bijna alle winkelbedienden Portugezen waren. Zoo als in alle landen waar slavernij heerscht of geheerscht heeft, is het thema "neger" een min of

meer délicaat onderwerp. Zie dien krantenjongen, die met een vervaarlijke stem exemplaren van "o Paiz" [Het Land] rondvent. Hij heeft kroes haar en een mond als een hooischuur. Uit zijne korte broekspijpen steken een paar harige beenen met reusachtige bloote voeten. Met een lange, wijde lakensche jas, waarin hij nog wel tweemaal dikker kon worden, en een bruin castoren hoed op het hoofd, zwaait hij het blad en geeft ons gelegenheid op te merken, hoe de binnenvlakte zijner handen als gevoerd is met lichte voering. Toch is het raadzaam hem ook niet tegen derden neger te betitelen. Er schijnt aan het woord neger daarenboven ook min of meer het begrip "slaaf" verbonden te zijn. Onze jongen is dus Braziliaan. Op dien grond geloof ik, dat er meer negerbloed circuleert dan men u wil doen gelooven. Hoe het zij, twee goede eigenschappen van het volk zijn wij al dadelijk in de gelegenheid op te merken. Zij hebben smaak en zij zijn muzikaal.

Tusschen smaak hebben en schoon zijn bestaat een natuurkundig verband. Natuurlijk willen wij daarmede niet zeggen, dat elk niet schoon individu smaak mist, of omgekeerd. De Braziliaansche vrouwen nu zijn schoon in de zuidelijke beteekenis van het woord. Wij zouden meer geneigd zijn de woorden sierlijk en lieftallig te gebruiken. Trouwens geheel vreemd is ons dit soort menschen niet. Te Suriname, waar een groot gedeelte der bevolking van Portugeesch-Braziliaansch-Israëlietischen oorsprong is, vinden wij nog menigmaal hetzelfde type, dat hier bijna algemeen is. Wij merkten dan ook hier algemeen op, de bijzonder gentille damesfiguurtjes en onberispelijk smaakvolle toiletjes. Even als elk creooltje in Paramaribo,—gegeven kant, zijde en fluweel,—de beste Hollandsche modiste verbetert, zoo schijnt voor haar de geringste aanwijzing uit Parijs voldoende te zijn om Gentillat (*) en zijn advies te kunnen missen. En muzikaal? Ik wandelde op zekeren avond 20 minuten door de straten van Rio zonder een oogenblik buiten het bereik te zijn der toonen van een piano. Soms hoorde ik er twee, drie te gelijk, en hoewel

(*) Gentillat, rue Taitbout, bij de Boulevard, een paar huizen vóór Tortoni, artist-modist van de hoogere spheeren der demi- en groot gedeelte der beau-monde, zie Chérie & Edm de Goncourt, pag. 178.

ik dit niet als bewijs van muzikale ontwikkeling mag laten gelden, geldt het zeker als bewijs van liefhebberij. Zoo als ook in Italië en Spanje hoort men muziek in alle koffijhuizen; en soms zeer goede. Op straat zag ik een meisje van nog geen zes jaar met een viool *en bandeliere* voor het buikje hangen. Voor een aalmoes zetten de kleine, magere vingertjes zich in beweging en speelde zij volkomen maatvast en zuiver een vrij moeijelijke wals, de viool als cello voor het lijf houdende.

Reeds zie ik, in gedachte, bij zulk een oppervlakkig praatje over muziek menig landgenoot spottend glimlagchen. Ik zal mij echter wel wachten er anders dan oppervlakkig over te spreken, als behoorende tot die, door de natuur misdeelde wezens, die geen hooge muziek in groote hoeveelheden kunnen verteren. Ik woonde er echter een concert in de "Club Beethoven" bij. Al de stukken waren van Beethoven.

Welnu, wat zegt ge ? Een formeele Beethoven-cultus. Hadt gij dat gedacht. Twee der executanten—de heer Otto Beck en de heer Gravestein—waren vreemdelingen, de eerste Duitscher, de tweede Hollander, maar dat bewijst niets tegen.

Een zeer net club-gebouw met verscheidene vertrekken, lees-, billart-, en muziekzaal. De muziekzaal was te klein om ook dames te kunnen noodigen, maar zal eerstdaags vergroot worden. Wij waren door bemiddeling van den Consul geïnviteerd en werden met werkelijk overstelpende beleefdheid ontvangen. Portretten en busten van Beethoven sierden den wand in menigte. Op het orchest stond een groote pleisterbuste van Beethoven, en ik had gedurende de geheele uitvoering gelegenheid over die onweersprekelijk leelijke trekken, gekroond door dien kolossalen schedel, te kunnen zitten philosopheeren. Wij kwamen vóór dat het concert was begonnen, en men had bij onze komst in haast eene Nederlandsche vlag ergens willen aanbrengen en haar geslagen om het voetstuk van Beethoven's buste. Waarlijk eene groote beleefdheid, daar ik werkelijk geen kans zou zien om op dusdanig oogenblik, in Holland, zoo spoedig een Braziliaansche vlag bij de hand te hebben.

Men kan begrijpen hoe aangenaam het was, na twee maanden niets gehoord te hebben, dan eens slechte trom en een valschen hoorn, weer eens de glasheldere nootjes

van de loopjes uit het derde nummer, van het programma, als waterdruppels op een metalen plaat neêrvallende, te hooren, en het bekende motief uit het eerste nummer, op zee, van armoede en honger naar eenigen aangenamen indruk honderde malen gefloten of geneuried, nu eens op zijn gemak te kunnen volgen, bij onberispelijke uitvoering.

Het tweede gedeelte, dat bestond uit eene redevoering in het Portugeesch was uit den aard der zaak voor ons ongenietbaar, en wij hebben ons dan ook bescheidenlijk verwijderd. Toch vond ik gelegenheid om éêne opmerking te maken over de welsprekendheid van den Snr. Dr. Antonio Ferreira Vianne. Hij was een man van leeftijd en, naar men mij zeide, een der beste sprekers in de Cortes. Hij hield voor een klein publiek, zittende en uit het hoofd eene discours over Beethoven, zijn leven en zijne werken. Nu zijn de Latijnsche volken in het algemeen begaafd met natuur-eloquentie ; maar het schijnt dat de Portugezen deze gaaf in hoogere mate bezitten nog dan de zusternaties. Een sterk voorbeeld heb ik daarvan eens bijgewoond, bij gelegenheid van eene palaver gehouden met de negerhoofden aan de Congorivier, waarbij een Portugees tot tolk diende. Hij zag kans om van drie volzinnen, door onzen Kommandant gesproken een discours te smeden van ruim een kwartier, waarbij het duizenden menschen sterke negerauditorium genoopt werd, herhaalde malen, de meest uitbundige teekenen van goed of afkeuring te geven.

Hoe 't zij, deze oude heer was eloquent. Hij sprak doodbedaard, soms zelfs zeer zacht, gesticuleerde nauw merkbaar, sloot zelfs van tijd tot tijd de oogen en wachtte ettelijke seconden ; maar de woorden vielen uit zijn mond met eene helderheid en met een cadans, die deden denken aan de uitvoering van Beethoven's romance in "f" van daareven.

Een anderen avond waren wij genoodigd op een "sesaô solemne" (session solennelle) van de "associaçâo humanitaria Paranense." Voor zooveel wij konden te weten komen was die "associaçâo" een vereeniging van liefdadigheid, en het vrij ruime gebouw, waarin wij ontvangen werden, dat 1½ millioen francs (£60,000) gekost moet hebben, gewijd aan kosteloos onderwijs, ook voor volwassenen, dezen avond echter afgestaan tot feestelijke viering van den 19den jaardag der officieele instelling van de Provincie Parana. Eene feestrede, gelukkig niet zeer lang, waarbij

echter de aanwezigheid van de Officieren van de "Corveta Hollandese" op allerbeleefdste wijze werd ingelascht, een jaar-verslag van den toestand der Provincie Parana, het bezigtigen van eene serie photographieëen, betrekking hebbende op bergwerken bij een nieuw aangelegde spoorweglijn, en van prijzen uit tegeven bij de publieke scholen, nam een uurtje in beslag. Een corps hoornmuziek stond in de vestibule en deed de wanden van het gebouw trillen, toen een net jong mensch van zeer gedistingueerd uiterlijk *en frac,* den gibus onder den arm, vlug de breede trappen opwipte en na met voorkomendheid door de veel oudere leden van het bestuur ontvangen te zijn, verscheidene heeren minzaam de hand reikte en naast den president plaats nam.—Het was de kleinzoon van den Keizer!

Na afloop der lezing van het jaarverslag vertrok Zijn Keizerlijke Hoogheid weder even eenvoudig als hij gekomen was, na ook ons allen de hand te hebben toegestoken. —Daarop concert. Een Engelsch meisje zong met een stem als een klok een paar romance's en blijkbaar ge ne zeer gemakkelijke. Zij was 15 jaar oud, en stak boven al hare metgezellen uit, droeg een zwarte vlecht, zwaar als een kabel op den rug en een paar oogen, die zeldzaam fraai waren. Zooals zij daar stond, met haar half kinderlijken, niet onwetenden, maar toch onschuldigen blik, blijkbaar zonder de minste verlegenheid, vrij moeijelijke periodes overwinnende en haar heerlijk geluid door de zaal latende weerklinken, was zij het overtuigendst bewijs, dat haar Braziliaansche leermeesters hun taak ernstig ter harte hadden genomen; doch zij was tevens een prachtig voorbeeld van wat er somwijlen schoons te voorschijn komt, bij rasvermenging. Deze gevederde zangvogel had blijkbaar haar krachtig keelgeluid van den vader, een Engelschman, haar muzikalen aanleg en haar schoonen vederdosch van hare moeder...... eene Braziliaansche.

Daarna bal. Het was een deftig bal, ofschoon er druk gedanst werd, wel 100 paren, maar het was toch anders dan een deftig bal bij ons. Allen, jonge meisjes, en zéér jongen. Geen enkele gedecoletteerd, maar met toiletjes, onzegbaar smaakvol; met figuurtjes, nog onzegbaarder elegant. En dat danste met een ijver, alsof haar zielezaligheid er van afhing, maar tevens met een bedaarden ernst, en kalmte [schijnbaar], zonder zigtbaren of hoorbaren lach, als bedaagde ambassadeurs-vrouwen op een hofbal. Dat doet

sterk aan negers denken, die doen dat ook. Bij ons zou van uit een dergelijk gezelschap, één accoord van vrolijk gesnap en zilver gelach opgaan.

Danst lustig en ongestoord voort, gij lieftallige kinderen van zonneschijn en warmte, gij kolibries der menschheid. Wij misgunnen u uw kortstondige vreugde niet. Uw bloeitijd duurt zóó kort, wij weten het, zij mag daarom wel krachtig zijn. Danst, en huppelt en springt; snuift het leven met diepe teugen in door de trillende neusvleugels, want ook dàt weten wij: thans nog kind, zult ge spoedig zelve echtgenooten en moeders zijn en dan breekt voor u een lang leven van zelfverloochening aan.

DR. THEOD. ABRAHAMSZ.

(Wordt vervolgd.)

Sonnet.

Hoe verre beschaamt ze zijn weeldrigste droomen!
  Zoo jong en zoo schoon, zoo begaafd en zoo goed...
  Hij spreekt—en één snaar trilt in beider gemoed—
De bloesem der hoop is tot rijpheid gekomen!

  Zijn levenskelk bruischt van 't bedwelmendste zoet:
Is 't nektar of gif, dat ze in de aad'ren doet stroomen?...
Wordt hem, door de weelde, de geestkracht benomen?...
  Hij mijmert en kozelt, geknield aan haar voet!

Wee hem, als zij, moê op hem neder te staren,
De scherpziende blikken in 't ronde laat waren,
  En 't ledig ontdekt, dat hij liet aan haar zij!...

Teêr, zwak is de vrouw—maar den man zijn de krachten;
Zijn roeping is niet aan haar voeten te smachten:
  Alleen *naast* de vrouwe zijns harten voegt hij!

—*De Bull.*

Toewijding (van "Lier en Harp") aan Bilderdijk.

Mijn Bilderdijk, mijn troost, mijn trots!
Een lied voor U! een affodille!
Niet dat ik U voor gaven Gods
Een God ontstoken wierook spille,
Maar 'k wil het zeggen bij uw lijk
Wat me in uw leven was verboden:
Ik tel U bij mijn liefste dooden,
Gij zijt mij heerlijk, Bilderdijk!

Ik heb uw Dichtkunst vroeg bemind:
'k Zweefde op haar zangerige stroomen
—Een mijmrend veertienjarig kind!—
De waereld in der bonte droomen.
Ik leerde zingen daar gij zongt;
'k Ben aadlaarsjong, U nagevlogen,
En weldra gaven me andrer oogen
De tranen weêr die gij me ontwrongt!

Maar wat zijn lauwren—zelfs ook dan,
Als ze uit uw krans in de onze vielen?
Wat faam breekt, voor één uur, den ban
Die vlamt voor 't Paradijs der zielen?
't Hart trekt tot God, schoon 't God verliet:
Geen roemzucht kan den weg bereiden:
Zij werpt een slagboom tusschenbeiden—
Zij plant mijne affodille niet!

Maar dat ge in 't kleed der schoonheid mij
De Waarheid te gemoet deedt zweven,
Dat gij den droom der poëzij
Mij proza maakte en zieleleven,
Dat ik tot Christus ben geleid
Half op de vleuglen uwer klanken,
Dat zal ik u, mijn meester, danken,
Hier, en voor God in de eeuwigheid!......

Ja, gij zijt heerlijk, Bilderdijk!
Gij zaaidet met gebed en tranen;
Maar nu—wat staat uw oogstveld rijk,
Ontwassen aan de laatste orkanen!
Uw stof verga, u geest blijft frisch,
En werkt bij 't billijk nageslachte:—
Een groote en heilige Gedachte
Is de onverganklijkste erfenis!

Wêl droegt gij uw Heer dat kruishout na,
Van ouds Zijn keurlingen beschoren!
Nog altijd dreigt een Golgotha
Wien God een Thabor heeft doen gloren:
Des Hemels liefde is 's Waerelds haat!
Maar Christus zege is uw viktorie:
Zij deelen 't heerlijkst in Zijn glorie
Die 't smertlijkst deelden in Zijn smaad!......

Rust zachtkens van uw arbeid uit,
Verzegeld door uws Gods genade,
Tot ge op het jongst bazuingeluid
Herrijst in lichtende englenwade!
Heil mij, wanneer ik op dien dag,
U juichende aan het hart gevlogen,
Voor beider Heiland neêrgebogen,
Meê 't Groote Danklied stemmen mag!

TEN KATE.

De Talmud.

VI.

VOORVALLEN UIT HET LEVEN DER RABBIJNEN.

Ik heb reeds meer dan eens bij Joden, die als "smousen" of veerenkoopers rondzwerven, een wonderlijk "berusten in hun lot" opgemerkt. Zij verstaan het onder kwade bejegening en moeiten zich lijdelijk te houden, en zich te voegen naar omstandigheden.

Philosophisch en koud schijnen zij te meenen: "heden zòo, morgen weer anders: het is alles wèl." Mogelijk houden zij zich nog hierin aan de leer hunner vaderen.

De Talmud verhaalt het volgende uit het leven van

RABBI AKIBA:

"Het is de pligt des menschen God te danken voor een kwade zoowel als voor een goede gebeurtenis, gelijk geschreven is: 'En gij zult den Heer uwen God liefhebben met geheel uw hart, met geheel uwe ziel, en met al uwe krachten.'

'*Met geheel uw hart,*'—met al uwe neigingen ten goede of ten kwade.

'*Met geheel uwe ziel,*'—zelfs als Hij uw leven zou eischen.

'*Met al uwe krachten,*'—al uw persoonlijke bezittingen. Met welke maat u ook toegemeten wordt, ten goede of ten kwade, wees opregt dankbaar.

Rabbi Akiba reisde eens het land door, en had bij zich een ezel, een haan, en een lamp.

In den avond bereikte hij een dorp, waar hij te vergeefs een heenkomen zocht.

'Al wat God doet is welgedaan,' zeide de Rabbi, en naar het bosch gaande, besloot hij den nacht dáár door te brengen. Hij stak zijn lamp aan, doch de wind deed het uit.

'Al wat God doet is welgedaan,' zeide hij. De ezel en de haan werden vernield door wilde dieren; toch zeide hij niets meer dan: 'Al wat God doet is welgedaan.'

Den volgenden dag vernam hij dat een bende vijandige soldaten dien nacht door het bosch getrokken was. Als de ezel gebalkt had, als de haan gekraaid had, of als de soldaten zijn licht gezien hadden, zou hij zeker den dood gevonden hebben; daarom zeide hij weer: 'al wat God doet is welgedaan.'"

"Rabbi Akiba verklaarde altoos de woorden: '*met geheel uwe ziel,*' als beteekenende: *zelfs als uw leven van u geëischt wordt.*

Toen het verbod uitging, dat de Israëlieten de wet niet zouden bestuderen, wat deed Rabbi Akiba?

Hij rigtte in het geheim vele gemeenten op, en hield in het geheim voorlezingen voor dezelve.

Toen zeide Papus, de zoon van Juda tot hem: 'Zijt gij niet bevreesd, Akiba? Uwe daden mogen uitgevonden worden, en gij zult gestraft worden wegens ongehoorzaamheid aan het verbod.'

'Luister, en ik zal u eene gelijkenis verhalen,' antwoordde Akiba. 'Een vos, gaande aan den oever der rivier, zag de visschen er in heen en weder zwemmende zonder ophouden. Hij zeide dan tot hen: 'Waarom haast gij u, wat vreest gij?'

'De netten van den visscher,' antwoordden zij.

'Komt aan, dan,' zeide de vos, 'en woont met mij op het drooge'; 'maar de visschen lachten, en riepen uit: zijt gij waarlijk het slimste der dieren? voorwaar gij zijt het domste. *Als wij in ons element zelfs in gevaar zijn, hoeveel grooter gevaar loopen wij als wij het verlaten?*'

Even zoo is het met ons. Het wordt ons geleerd, dat de wet ons leven, en de verlenging onzer dagen is. Zoo is het als de zaken vreedzaam gaan bij ons; hoeveel grooter is onze behoefte er aan in tijden als dezen?

Het wordt verhaald, dat Rabbi Akiba kort daarna in de gevangenis gezet werd omdat hij de wet leerde, en in den kerker waarin hij gevangen gezet werd, vond hij Papus, die wegens een andere misdaad veroordeeld was.

Rabbi Akiba zeide tot hem: Papus, wat heeft u hier gebragt?'

En Papus sprak: 'wees blijde, wees blijde, dat gij ge-

vangen gezet zijt wegens het bestuderen van Gods wet; doch wee! wee mij! dat ik hier ben door ijdelheid.' "

Rabbi Eliza ben Abuja, een geleerde man, viel van het geloof af, en deed veel dat verkeerd was.

Wij lezen in den Talmud :—

"Wat deed zulk een geleerde als Eliza op booze wegen afdwalen? Het wordt gezegd, dat eens terwijl hij in de vallei Gennsan de wet bestudeerde, hij een man in een boom zag klimmen. De man vond een vogelnest in den boom; en hoewel hij de moeder met de jongen uithaalde, ging hij toch henen in vrede. Hij zag een ander man, die, een vogelnest vindende, het bijbelsche voorschrift volgde, en slechts de jongen nam maar de moeder liet wegvliegen; en toch beet hem eene slang toen hij afklom, en hij stierf.

Nu, dacht hij, waar is de waarheid der bijbelsche beloften? Is er niet geschreven: 'Gij zult de moeder ganschelijk vrijlaten, maar de jongen zult gij voor u nemen, opdat het u welga, en gij de dagen verlengt' (Deut. 22 : 6)? Waar is nu de lengte van dagen voor dezen man die het bevel opgevolgd heeft, terwijl hij die het gebod overtreden heeft zonder leed er van afgekomen is?

Hij had niet gehoord hoe Rabbi Akiba dit vers verklaard had, dat de dagen zouden verlengd worden in de toekomende wereld waar er niets dan gelukzaligheid is.

Er wordt ook een andere reden gegeven als oorzaak van Eliza's afkeerigheid en afval van het geloof.

Gedurende het vreeselijke tijdvak der godsdienstige vervolging werd de geleerde Rabbi Juda, die zijn leven doorgebragt had in de studie der wet en het doen van Gods geboden, in de magt van den wreeden pijniger overgegeven. Zijne tong werd in den bek van een hond gezet, en de hond beet haar af.

Zoo sprak Eliza: 'als een tong die niets dan waarheid sprak, zoo behandeld wordt, en een geleerde, wijze man zoo wordt bejegend, wat nut is het dan de valsche tong en de onkunde te vermijden. Zie, als deze dingen toegelaten worden, is er zeker geene belooning voor de regtvaardigen, en geene opstanding der dooden.' "

Dit deed mij denken aan een godsdienstig maar eenigzins onkundig mensch, die onlangs tot mij kwam en zeide: hoe moet ik Gez. 17 v. 4 verstaan?

Zeg nimmer in uw droefenissen,
"De man, dien 't wel gaat, is Gods kind;
Ik moet gewis Zijn liefde missen,
Want voorspoed volgt dien God bemint."

Deze man kon niet verstaan, hoe ons gezangboek zoo iets kan leeren, *dat voorspoed hem volgt dien God bemint!* Ik maakte het hem duidelijk dat het gezangboek leert, dat wij *niet* moeten zeggen dat voorspoed dien volgt dien God bemint. Ik liet hem de twee laatste lijnen van het vers lezen:—

Hoe donker hier Gods weg ook schijn',
Hij toont eens, wie Zijn kindren zijn.

De geleerde, afvallige Rabbi Eliza had deze waarheid ook uit het oog verloren, en stierf in heete tranen van berouw.

Men vraagde *Rabbi Juda* eens: In de toekomende wereld, als de ziel vóór den Almagtigen Schepper komt ten oordeel, zal zij niet een grond van verontschuldiging voor hare wereldsche ongeregtigheid vinden, door te zeggen: "Zie, de zonde behoort tot het ligchaam; ik ben nu bevrijd van het ligchaam; de zonden waren de mijne niet?"

Rabbi Juda antwoordde: "Laat mij u een gelijkenis vertellen. Een koning had een boomgaard met fraaije vijgen, die hij op hoogen prijs stelde. Opdat nu de vruchten niet zouden gestolen of misbruikt worden, stelde hij twee wachters over den boomgaard; en opdat zij zelve niet zouden verleid worden van de vrucht te nemen, koos hij als één van hen een blinden man, en als den andere een lamme. Doch zie, toen zij in den boomgaard waren, zeide de lamme man tot zijn makker: 'Ik zie fraaije vijgen; zij zijn begeerlijk en aanlokkelijk; draag mij naar den boom opdat wij beiden er van genieten mogen.'

Zoo droeg de blinde man den kreupele, en zij aten van de vijgen.

Toen de koning zijn boomgaard binnentrad zag hij meteen dat de fraaiste vijgen vermist werden, en hij vraagde den wachters wat van dezelve geworden was.

De blinde man antwoordde: "Ik weet niet; ik kan ze niet stelen; ik ben blind. Ik kan ze niet eens zien."

En de kreupele man antwoordde: 'Ik kon ze ook niet stelen; ik kon niet nabij den boom komen.'

Maar het was een wijze koning, en hij antwoordde: 'Zie,

de blinde droeg den kreupele;' en hij strafte hen gevolgelijk.

Zoo is het met ons. De wereld is de boomgaard waarin de Eeuwige Koning ons geplaatst heeft om te waken en wacht te houden, den grond te bewerken, en voor deszelfs vruchten te zorgen. Maar ziel en ligchaam zijn de mensch: als de één de geboden overtreedt, doet de ander het mede, en na den dood mag de ziel niet zeggen: 'het is de fout van het ligchaam waarmede ik verbonden was, dat ik zonden gedaan heb;' neen, God zal doen gelijk de eigenaar des boomgaards, zooals geschreven is: 'Hij zal roepen tot den hemel van boven, en tot de aarde om Zijn volk te rigten.' (Ps. 50). Hij zal roepen tot 'den hemel van boven,' dat is de ziel, en tot 'de aarde,' dat is het ligchaam, dat gemengd is met het stof waaruit het ontstaan is."

De leerlingen van *Rabbi Simon Ben Jochai* vraagden hem eens: "waarom gaf de heer Israel niet genoeg manna op eenmaal om voor hen toereikend te zijn voor een jaar, instede van het hun dagelijks toe te meten?"

De Rabbi hernam: "ik zal u antwoorden met eene gelijkenis: Er was eens een Koning die een zoon had wien hij jaarlijks een zeker deel gaf, betalende hij op een bepaalden dag de geheele som voor zijn jaarlijksch onderhoud. Spoedig kwam het er toe, dat de dag waarop de toelaag betaalbaar was, de eenige dag in het jaar was waarop de vader zijn zoon te zien kreeg. Daarom veranderde de Koning zijn plan, en gaf zijn zoon elken dag zijn onderhoud slechts voor dien dag, en toen bezocht de zoon zijn vader met elke opgaande zon.

Zoo was het met Israel; elk huisvader was afhankelijk van het manna hem door Gods weldadigheid bezorgd elken dag, tot onderhoud van zichzelven en zijn gezin, en natuurlijk ging zijn hart uit naar den Grooten Gever en Onderhouder des levens."

Het huwelijk werd ook vereerd met treffende gezegden der Rabbijnen.

Een der Keizers zeide tot *Rabon Gamliel*: "Uw God is een dief, gelijk geschreven is: 'en de Heere God liet een diepen slaap vallen op Adam, en hij sliep. En Hij nam een rib van Adam.'"

De dochter van den rabbijn zeide. "Laat mij deze

aantijging beantwoorden. Verleden nacht braken er roovers mijne kamer in, en stalen van daar een zilveren beker; maar zij lieten een gouden in deszelfs plaats."

De Keizer antwoordde: "ik wensch dat er zulke dieven elken nacht komen willen."

Zoo ging het Adam; God nam eene rib van hem, maar stelde de vrouw in plaats er van.

Rabbi Jozua zeide eens: "de Heer overleide uit welk deel des menschen Hij de vrouw vormen zou; niet uit het hoofd, opdat zij niet te trotsch zou zijn; niet uit de oogen, anders zou zij wenschen alles te zien; niet uit den mond, opdat zij niet te spraakzaam zou zijn; noch uit het oor, opdat zij niet zou wenschen alles te hooren; noch uit het hart, opdat zij niet jaloersch zou zijn; noch uit de hand, opdat zij niet zou wenschen alles uit te vinden; noch uit de voeten, opdat zij niet ronddwalen zou; slechts uit de meest verborgen plaats, die bedekt is zelfs als de mensch naakt is,—namelijk, de rib."

Het volgende uit den Talmud, in verband hiermede, is zeer schoon:

DE BRUID EN BRUIDEGOM.

Er was eens een man die de duurste trouw zwoer aan eene schoone en deugdzame maagd. Een tijd lang ging alles regt genoegelijk, en de jongedochter leefde gelukkig. Doch toen werd de man van haar weggeroepen; hij verliet haar. Zij wachtte lang; hij keerde niet terug. Vrienden bejammerden haar, en de tegenpartijders spotten met haar; tergend wezen zij op haar, en zeiden: "Hij heeft u verlaten; hij zal nooit terugkeeren." De jongedochter zocht hare kamer, en las heimelijk de brieven die haar minnaar haar geschreven had,—brieven waarin hij beloofde altoos getrouw, altoos aan haar verbonden te blijven. Zij las ze weenende, maar zij bragten troost aan haar hart; zij droogde hare tranen, en twijfelde niet.

Een dag van vreugde brak voor haar aan. De man dien zij lief had keerde terug, en toen hij vernam dat anderen getwijfeld hadden, en haar vroeg hoe zij haar trouw bewaard had, toonde zij hem zijne brieven, en verklaarde hem haar onveranderlijke trouw.

Israël in ellende en ballingschap, werd door de volkeren bespot;—haar hoop op verlossing werd een oorzaak van lagchen; hare wijzen werden bespot; hare heilige namen beschimpt. In hare synagogen, in hare scholen ging Israël; zij las de brieven die haar God geschreven had, en geloofde in de heilige beloften daarin vervat.

God zal op zijn tijd haar verlossen; en als Hij zegt: "hoe kunt gij alleen getrouw zijn onder al de spottende natiën?"—zal zij naar de wet wijzen en antwoorden: "indien uwe wet niet ware geweest al mijne vermaking, ik ware in mijn druk al lang vergaan." (Ps. 119.)

De Talmud kent nog al de vrouw eene plaats van eere toe in de zamenleving. Wij lezen er o.a. het volgende:

Hebt uwe vrouw lief als uzelven; eer haar meer dan uzelven; hij die ongehuwd leeft, leeft zonder vreugde. Als uwe vrouw klein is, buig u tot haar neder en fluister in haar oor.

Hij die zijne vrouw ziet sterven is, als het ware, tegenwoordig geweest bij de verwoesting van het heiligdom zelf.

De kinderen van een man, *die om geld trouwt,* zullen hem tot een vloek zijn.

Al de zegeningen van een huisgezin komen door de vrouw, daarom moet haar man haar eeren.

Rab zeide: de mannen moeten zorg dragen, dat zij de vrouwen niet laten weenen, want God telt hare tranen.

In gevallen van liefdadigheid, waar beide mannen en vrouwen om ondersteuning vragen, moeten de laatstgenoemden eerst geholpen worden. Als er niet voor beiden genoeg is, moeten de mannen blijmoedig hunne regten opgeven.

De dood eener vrouw wordt door niemand zoo gevoeld als door den man.

Tranen worden op Gods altaar gestort om hem die zijne eerste liefde verlaat.

Hij die zijne vrouw lief heeft als zichzelven, en haar eert boven zichzelven, zal zijne kinderen behoorlijk opvoeden; hij zal ook de vervulling vinden van het vers: "En gij zult bevinden, dat uwe tent in vrede is; en

gij zult uwe woning verzorgen, en zult niet feilen." (Job. 5 : 24).

Rabbi Jose zeide: ik noem nooit mijne echtgenoote "vrouw," maar wel "huis," want zij maakt inderdaad mijn huis uit.

Hier volgen nog eenige spreuken uit den Talmud :—

De plaats eert den man niet, 't is de man die eere geeft aan de plaats.

De roos groeit onder de doornen.

Maak slechts één koop en gij wordt een koopman genaamd.

Twee stukken gelds in één zak maken meer geraas dan honderd.

De kameel wilde hoornen hebben, en zijne ooren werden hem ontnomen.

Wees liever de staart onder de leeuwen, dan het hoofd onder de vossen.

Werp geen steen in de put die u van water voorziet.

Laat de vrucht bidden om het welzijn van het blad.

Het vel van menig veulen wordt de zadel voor deszelfs moeder.

De wereld wordt gered door den adem der schoolkinderen.

Jeruzalem werd verwoest omdat het onderwijs der jeugd verwaarloosd werd.

Als de herder boos is op zijne kudde, stelt hij een blinden kapater aan als vóórbok.

Als de vos Koning is, buig u voor hem neder.

De nederigste man is baas in zijn eigen huis.

Woon geene "venduties" bij als gij geen geld hebt.

De zwakheid uwer muren lokt den dief.

Veracht geen man, en acht niets onmogelijk; elke man heeft zijn uur, en elk ding zijne plaats.

De dief die geen gelegenheid vindt om te stelen, beschouwt zich een eerlijk man.

DE TONG.

Leer uwe tong zeggen: "ik weet niet."

De waarheid weegt zwaar, daarom zijn er weinigen die haar dragen.

Zeg weinig en doe veel.

Die de woorden vermenigvuldigt, komt ligt in zonde.

Als de leugenaar de waarheid spreekt, vindt hij zijne straf er in, dat men in het gemeen hem niet gelooft.

Als gij uw geheim aan drie personen vertelt, weten tien er van.

Uw vriend heeft een vriend, en uw vriends vriend heeft een vriend; wees voorzigtig.

Als een woord op zijn pas gesproken één stuk geld waard is, dan *is zwijgen op zijn tijd twee waard.*

Die aan zijn toorn toegeeft is zoo slecht als een afgodendienaar.

De zonden van den slecht gehumeurden zijn grooter dan zijne verdiensten.

De beste prediker is het hart; de beste leermeester is de tijd; het beste volk is de wereld; de beste vriend is God.

"BOOMPJE GROOT, PLANTERTJE DOOD"

zegt het spreekwoord. Als wij echter op onze oudste dorpen de eiken en andere boomen zien geplant door de voorvaders, die reeds lang in het graf rusten, dan verblijden wij ons dat zij handelden naar het beginsel dat de Talmud aangeeft in het verhaal van

DE KEIZER EN DE OUDE MAN.

De Keizer Hadrianus ging eens door de straten van Tiberias, en zag een zeer ouden man een boom planten. In het passeren zeide hij tot dezen: "waarom dien boom geplant? Als gij in uwe jeugd gewerkt hadt, zoudt gij nu een voorraad voor uwen ouderdom opgelegd hebben; en van de vrucht van dezen boom verwacht gij toch zeker niet te eten?"

De oude antwoordde: "ik werkte in mijne jeugd, en nog werk ik. Als het Gode behaagt, kan ik nog genieten van de vrucht dezes booms dien ik nu plant. Ik ben in Zijne handen."

"Zeg mij uwen ouderdom," sprak de Keizer.

"Ik heb honderd jaren geleefd."

"Honderd jaren oud, en gij verwacht nog van de vrucht dezes booms te eten."

"Als zulks den Heere behaagt," hernam de oude man; "zoo niet, dan laat ik het voor mijn zoon, gelijk mijn vader de vrucht van zijn arbeid voor mij gelaten heeft."

"Wel," zeide de Keizer, "als gij leeft totdat de vijgen dezes booms rijp zijn, laat mij toch weten."

De oude man leefde om van die vrucht te genieten, en gedachtig aan 's Keizers woorden, besloot hij dezen te bezoeken.

Hij nam dan een kleine mand, vulde dezelve met de keurigste vijgen van den boom, en ging zijn voornemen volbrengen. Hij vertelde de wacht bij het paleis wat zijn doel was, en werd in 's vorsten tegenwoordigheid toegelaten.

"Wel," zeide de Keizer, "wat is uw verzoek?"

De oude antwoordde: "Zie, ik ben de oude man, tot wien gij eens, toen gij hem een boom zaagt planten, zeidet: 'als gij leeft om van deszelfs vrucht te eten, laat mij toch weten;' en zie, ik ben gekomen, en heb u van de vrucht gebragt, opdat gij er ook er van smaken moogt."

De Keizer was zeer voldaan, en de mand uitgeledigd hebbende van de vijgen, gebood hij, dat dezelve met goudstukken zou gevuld worden.

Toen de oude vertrokken was, zeiden de hovelingen tot den Keizer: "waarom hebt gij dezen ouden Jood zoo vereerd?"

"De Heer heeft Hem geëerd, en waarom zou ik het niet?" sprak de Keizer.

J.

De Schepping.

(*Een gedicht door* J. J. L. TEN KATE).

De schrijver van bovengenoemd gedicht is predikant der Nederduitsche Hervormde Gemeente te Amsterdam. Ik mogt het voorregt genieten bij verschillende gelegenheden de redenaarsgave van dezen beminnelijken en voortreffelijken mensch en dichter te bewonderen, zoowel van den kansel als van het spreekgestoelte bij openbare lezingen. Iemand die Ten Kate niet kent, noch weet dat hij dichter is, zal, indien hij met eenig gevoel voor het schoone is begaafd, onmiddellijk ontdekken, wanneer hij een gedicht van hem leest of hem een boeijende rede voor de vuist hoort voordragen, dat hij hier te doen heeft met een persoonlijkheid van buitengewone gaven en talenten. Het is de gloed der overtuiging, gepaard met een voortreffelijk stemorgaan, die uit Ten Kate's hart spreekt tot de harten zijner toehoorders. Het is de eenvoud en tevens de rijkdom van zijne taal die de aandacht onwillekeurig boeijen. Hij spreekt en preekt niet alleen voor den man van fijnen smaak, voor den man van een geletterde opvoeding; hij spreekt en preekt voor gansch het volk: onverschilligen schudt hij wakker en dwingt hen tot denken; zijn volgelingen op godsdienstig of op letterkundig gebied herschept hij tot warme vereerders. En dit alles bewerkt hij niet door een gekunstelde voordragt of taal, door gezochte beelden, noch door den zalvenden toon der stem, maar door de kracht der heilige overtuiging, wie het een behoefte is zich lucht te geven. En aan die overtuiging geeft hij lucht in zijne redevoeringen, in zijne preeken en niet het minst in den rijken schat van zijne dichterlijke voortbrengselen. Met een dezer dichtwerken wenschen wij de lezers van dit Tijdschrift nader bekend te maken, nl. met "DE SCHEPPING." Wij twijfelen niet of velen hebben het reeds gelezen en genoten; toch denken wij geen onnutten arbeid te verrigten door ook hen nogmaals te wijzen op de vele schoonheden, waarvan het overvloeit, vooral met het doel hen aan

te sporen het nog eens weer ter hand te nemen of hun vrienden over te halen het zich aan te schaffen.*

Dat "De Schepping" een onderwerp is, geschikt om aan een waarachtigen dichter de heerlijkste stoffe te leveren tot een dichtwerk, behoeft voorzeker geen betoog. Het slagen hangt hier niet af van het onderwerp, maar in de eerste plaats van het talent des dichters en dan van zijne wijze van behandeling. Wat de eerste voorwaarde betreft, nl. het talent des dichters, we zullen dit door het aanhalen van fragmenten en door het wijzen op de schoonheden er van zoo duidelijk mogelijk trachten te doen uitkomen. Wat het plan van behandeling aangaat, dit staat natuurlijk in naauw verband met de gave des dichters. We geven daarom slechts een kort overzigt van de opvatting des dichters en van de indeeling zijns dichtwerks. "De Schepping" stelt ons de verschillende scheppingsperioden in dichterlijke vormen voor oogen, doch maakt ter verklaring tevens gebruik van de wetenschap des tijds. Het bestaat uit zeven tafereelen of zangen, waarvan de eerste zes overeenkomen met het aantal scheppingsdagen. De dichter stelt zich Mozes voor, staande op den berg Sinaï; bezield door den geest Gods, aanschouwt hij in een droombeeld de geheele Scheppingsgeschiedenis juist zoo als die duizenden van jaren vóór hem plaats vond. De tekst betrekking hebbende op iederen Scheppingsdag, gaat iederen zang vooraf, terwijl ieder tafereel met een lofzang besluit.

Het Eerste Tafereel bevat de dichterlijke beschrijving van Genesis I: 1—5:

> "In den beginne schiep God den hemel en de aarde. De aarde nu was woest en ledig, en duisternis was op den afgrond; en de geest Gods zweefde op de wateren. En God zeide: "Daar zij licht!" en daar werd licht. En God zag het licht, dat het goed was; en God maakte scheiding tusschen het licht en tusschen de duisternis. En God noemde het licht Dag, en de duisternis noemde Hij Nacht.
>
> Toen was 't avond geweest en 't was morgen geweest: de Eerste Dag."

Verheven en indrukwekkend is de grootsche figuur van Mozes, den Ziener, den woesten bajert aanschouwend, over

* Er is thans een zeer goedkoope uitgave van "De Schepping" verkrijgbaar; uitgegeven bij Kemink en Zoon, Utrecht (Holland).

welker wateren de geest Gods zweeft. Daar hoort hij het eerste scheppingswoord ruischen: *"Daar zij licht!"* en

"Eensklaps, daar schemert, daar wemelt in 't Oost
Een flikkring, die d' uchtend voorspelt:
Geen goud, dat van rozen en purpergloed bloost,
Maar zilver, dat kwijnend versmelt.
Het deelt eerst zijn glinster aan 't nachtgordijn mee,
Het wiegekleed hangend om d' Aard,
En speelt door den stoom, die der zwoegende zee
Nog steeds als een adem ontvaart.
Het wandelt naar 't Westen, met statigen gang:—
De Zon, aan des Eeuwigen voet
Reeds wentlend om d' asse, jaarduizenden lang,
Schenkt de Aarde haar eersteling groet!
Zij raakt aan de neev'len: zij trekt bij een tip
Den donkeren gas-sluijer af,
Die de Aarde, zoolang uit de ziedende slib
De grondstof gevormd werd, omgaf.
Zij dringt met haar gloed al de stroomingen door
In 't hart van het watergebied:
Dààr teekent een wondre herschepping haar spoor:
De *blinde*—het Zeeschepsel—ziet!
Het licht is gegeven: 't Gezicht is ontstaan.
Het edelste zintuig ontwaakt:
Het Oog is geboren! De nacht is vergaan,
Voor 't eerst wordt nieuw leven gesmaakt........
O wonder van Almagt! een zenuw, een vlies,
Een droppel van vloeibaar kristal,
Een korrelken aardstof, een slijkspat, een niets,
Wordt spiegel van 't zichtbre Heelal!"

Vervuld van verrukking en heiligen eerbied werpt zich Mozes op het aangezigt ter neder en liefelijk klinken de toonen van het Engelen-koor, dat het eerste Scheppingslied aanheft, hem in de ooren en dringen door tot in het diepst zijner ziel.

Dit scheppingslied besluit het eerste Tafereel. Het Engelenkoor brengt de pas geschapen Aarde zijn welkomstgroet en heft een heerlijken jubelzang aan ter eere van den Schepper. Deze lofzang behoeft in geen enkel opzigt onder te doen voor den schoonen koorzang van Engelen in Vondels Lucifer. De volgende aanhaling diene als een bewijs van 's dichters grootsche opvatting der Godheid:

"Heil, God der Goden! Eerste en Laatste!
U noemt geen naam, U looft geen lied,
Wien, schoon geen oog Uw oog weerkaatste,]
De aanbidding toch in alles ziet!
Gij zijt de Alhooge, Algoede, Almachte;
Wat was, of is, of ooit bestaat,

Is schaduwbeeld van Uw gedachte;
Uw woord is wet, Uw wil is daad!
Gij leeft, en alle levens springen
Uit U, die wáár en wát Gij schept,
Bron en bestemming aller dingen,
Uzelf tot doel en oorzaak hebt!

De tweede Zang behandelt de woorden vervat in Genesis I: 6—8, alwaar wij lezen:

"En God zeide: Daar zij een uitspansel in het midden der wateren; en dat make scheiding tusschen wateren en wateren!" En God maakte het uitspansel en maakte scheiding tusschen de wateren, die onder het uitspansel zijn, en tusschen de wateren, die boven het uitspansel zijn. En het was alzoo. En God noemde het uitspansel Hemel.

Toen was 't avond geweest, en 't was morgen geweest: de Tweede Dag."

Naauwelijk zijn de laatste toonen van den lofzang der Engelen weggestorven, of het geestesoog des zieners ziet in zijn droombeeld:

"De zilveren lichtstreep weer, die door de nevels kronkelt,
Nog sterker worstlend naar een doorgang: Morgenstond
Eens tweeden dags, maar die de werkzaamheid verkondt,
En afbeeldt van een nieuw, groot Scheppings-tijdperk"....

En weer hoort zijn oor het magtige Scheppingswoord:

"De waatren scheiden
Van waatren! Daar verrijze een ruimte tusschen beiden!"

De wolkenzee scheidt zich van de aarde,

"Heur golven stuwend door de blaauwe verte heen,
"Die haar verwijdert van de Moederzee beneên."

Overheerlijk schoon is de beschrijving, die de dichter geeft van het wolkenheir in zijne eindelooze verscheidenheid. In de hoogste sferen van den dampkring vertoont het zich

"— in kleine vlokken,
Boden van den morgenstond,
Even als een lammer kudde
In heur witgewolde vacht,
Weidend bij des Hemels Zenith
In zijn donzen zilverpracht!"

Iets lager doet het zich voor

"in dunne streepen,
Die in 't zelfde punt ontstaan,
Maar, hoe meer ze zich verlengen,
Wijder uit elkander gaan."

En eindelijk het naast bij de aarde ziet het oog des beschouwers in de wolkenmassa's

"Gevaarten, leegrend
Aan den verren hemelrand,
Schijnbre bergen, opgestapeld
Tot een statig Alpenland,
Waar langs diepe en donk're dalen
Zich de rotsenketen windt,
In een drijvend panorama,
Wisslend steeds van vorm en tint."

Doch niet alleen stemt de eindelooze verscheidenheid van het wolkenruim den mensch tot eerbiedige bewondering van de grootheid des Scheppers; ook schrik en vrees vervullen somtijds zijn gemoed, wanneer de weelderige korenvelden met hun goudgelen oogst met totale vernieling worden bedreigd door hagelslag, of wanneer de loodzware dampkring, die een donderstorm voorspelt, het harte met angst en ontzetting vervult. Schoon wordt de zegen en de ellende, die het wolkenheir aanbrengt, door den dichter in de volgende regelen uitgedrukt:—

"O, hoe vaak in later dagen,
Wolken! wandelaars der lucht!
Zal het kind der aarde ontroeren,
Dat u naöogt in uw vlucht.
Beven zal hij bij uw dreigen,
Juichen bij uw rozenrood,
Tuchtiging of zegen wachten,
Dood of leven, uit uw schoot.
Dichters zullen u begroeten
Als des hemels voorraadschuur,
Als het tuighuis der verwoesting,
Als de schatzaal der natuur."

De dichterlijke beschrijving van het onweder, van de sneeuw en van den nevel, zooals deze verschijnselen zich voordoen aan het oog van den profeet, behooren niet tot de minst schoone gedeelten des gedichts. Teregt noemt de dichter de vorming der sneeuwvlokken een

"Mysterie!" "Geen blik," (gaat hij voort) in Zijn werkplaats bespiedt u,"
"Eer de Eeuw'ge u strooit:
Gij *wordt* niet voor de oogen: gij *zijt* er! Men ziet u,
Maar eensklaps, voltooid!
In vedertjes daalt gij,

Tot starren vereend;
Als zonnetjes straalt gij,
Als edelgesteent'
Met vonklende naalden en ruiten en streepen,
Als blinkende prisma's, driehoekig geslepen,
Zoo klaar, of ge uw licht aan u-zelf hebt ontleend."

Thans ruischt der Engelen loflied

"Op de hymne van een duizendstemmig koor,
Nog eens des Zieners hart—en alle hemelen door."

Ik kan niet nalaten de volgende coupletten van dit verheven loflied der Engelen hier af te schrijven. Zij geven ons een juist denkbeeld van 's dichters meesterschap over de taal en den vorm:—

"Dit is uw Schepping, God der Goôn!
Wat is zij schoon!
Wat is zij schoon!
Overal hebt Ge Uw schaduwbeeld
Haar ingeweven,
Uw Godlijk leven
Haar meêgedeeld."

"Wonderen zaait Gij zonder tal
Door 't groot heelal,
Door 't groot heelal,
Boven in 't blaauwende luchtgewelf,
In 't diep daaronder;
Maar 't grootste wonder,
God! zijt Gij zelf."

"Loof Hem, gij wijde blijde zee!
En jubel mêe!
En jubel mêe!
Ga in den heiligen reidans voor,
En laat uw baren
Heur maatslag paren
Aan 't scheppings-koor."

"Meld, o gij wandlend Wolkenswerk,
Zijn handenwerk!
Zijn handenwerk!
't Zij ge den regenmantel plooit,
Of paerels sprengelt,
Of vlokken mengelt,
Als dons gestrooid."

"Mengt Hem, gij Donders, uw orgelklank
Tot prijs en dank,
Tot prijs en dank—
En laat uw vliegende bliksemstift

Waar de onweers drijven
Gods glorie schrijven
In vlammend schrift!"

" Alle Gods schepselen! looft alom
In 't Heiligdom,
In 't Heiligdom,
Totdat—uw Opperste Priester komt,
Om in 't Heil'ge der Heilgen te wonen,
En uw lied met een Amen te kroonen,
Waarbij de Engel van eerbied verstomt!"

Genesis 1 : 9—13 geeft den dichter de stof voor het derde tafereel zijns gedichts. De stem des Allerhoogsten klinkt gebiedend over de aarde:

"Dat alle waterbaren
" Nu onder 't hemeldak in éne plaats vergaren,
En 't drooge zichtbaar zij!"

☞ De aarde splijt en berst en scheurt; stroomen van vloeijende lava persen door de openingen, die door het water worden gevuld; een vreeselijke strijd vangt thans aan tusschen twee ontembare magten, water en vuur. Kolommen van damp en stoom slaan naar boven en scheuren met reuzenkracht de aardkorst, die als door een hefboom tot boven de oppervlakte der zee zich verheft. Deze wijkt terug voor de verbazende krachten, die in en op de aarde werken; hare golven verdringen elkaar en vluchten "als eén geslagen heir."

" Zij springen woedend van de hooge rotsen neêr,
Of rollen haastig van de hellingen, of draven
De diepe grachten door, die ze in de slibbe graven—
Tot ze, aangevlogen en vermeerderd van alom,
Te samen vloeijen in een matelooze kom!"......

" Gods magtwoord is vervuld, de omwent'ling is voltooid,
De aanstaande woning voor volmaakter schepselen-orden,
't Paleis des Konings àller scheps'len, is geworden."

Maar de aarde is nog niet geschikt als woonplaats voor "den Koning aller schepselen," den mensch. Naauwelijks is de "Ziener van de heilige verbazing, die zijn ziel doorstroomt, bekomen, of

" Hoort! wederom die stem des Eeuw'gen, nieuwe glorie
Voorspellend, ditmaal de aard tot in de kleinste porie
Met levensvruchtbaarheid bezielend: 'Jonge bruid
Des Hemels, neem uw kleed! Groen gras en welig kruid
En boomen, uit hun zaad van eeuw tot eeuw herboren!'"

Groeikracht verspreidt zich als een net van ontelbare draadjes geweven, door de fijnste poriën der jonge aarde, en schaduw, hitte en vochtigheid, de gehoorzame dienaressen der Godheid zijn hare getrouwe mede-arbeiders in het groote werk, dat 's Heeren magtwoord schept: de eerste flora, waarmee de aarde als een jonge bruid zich tooit. Steeds weelderiger en grootscher wordt de plantengroei; uit het verwarde struikgewas verrijzen allengs hooge stammen; een woud wordt gevormd, een echt maagdelijk woud, zoowals er heden ten dage nog worden gevonden langs de oevers van den reusachtigen Amazonen-stroom, maar meer indrukwekkend dan de laatste, want geen ander geluid dan de wind, die door de kruinen ruischt, verbreekt er de huiveringwekkende stilte. Doch nog steeds is over de aarde een treurig floers verspreid:

"Eén trek alom blijft boven de andren spreken:
't Is Eenzaamheid, diepe, eindlooze Eenzaamheid!
't Is of de wind, die soms een tak doet klaatren,
Het vallen van een stam, die even kraakt,
Het zijplen van de slaperige waatren,
De stilte niet verbreekt—maar hoorbaar maakt."

Doch eensklaps wordt aan deze doodelijke stilte een einde gemaakt. De aardbodem schijnt moede den last der woudreuzen langer te dragen, het schijnt alsof een siddering haar korst doorbeeft en zich verspreidt tot de diepste lagen; met een geweldig gekraak splijt de grond; afgronden vormen zich, waaruit rook, vlammen, steenen en een vloeibare massa in alle rigtingen worden voortgeslingerd; bergen worden verplaatst; de boomen der wouden storten zamen met steenen, asch en slijk ter neder in de diepte en ondergaan aldaar die geheimzinnige scheikundige verandering, die den denkenden mensch in latere eeuwen tot blijvenden zegen zal verstrekken.

"Wat er nutloos schijnt te slapen,
Ruilt zijn groen voor 't zwartste zwart,
Wordt bewaakt, bewerkt, herschapen,
Tot een wondersteen gehard."

Deze wondersteen is natuurlijk de steenkool, die zulk een verbazenden en heilreiken invloed heeft gehad en nog heeft op de industrie. De dichterlijke beschrijving van het ontstaan van den "Zwarten diamant," "den eenig waren Steen der Wijzen," is geheel in overeenstemming met de resultaten der wetenschappelijke onderzoekingen op dit

gebied. Ook het Scheppingslied aan het slot van dezen derden Zang kenmerkt den waren dichter.

In den Vierden Zang vinden wij de dichterlijke behandeling van Genesis I: 14—19, n.l. de Schepping der zon, maan en sterren. Wederom hoort Mozes het goddelijk Machtwoord:

" Nu laat er lichten in de hemelruimte stralen,
Wier op- en nedergang èn dag èn nacht bepalen,
De wisling regelen van jaar en jaargetij,
Wier beurtelingsche lamp het licht der aarde zij !"

Indrukwekkend schoon is 's dichters beschrijving van de eerste zonsopkomst. Nadat hij ons het prachtige schouwspel, dat wij in het Oosten waarnemen vóór de verschijning der Dagvorstin, met levendige kleuren en in gloedvolle taal voor oogen heeft getooverd, gaat hij aldus voort:

" Een fontein van purperglansen
Stort uit den horizont, een waterval van Licht!
En uit die vuurzee, ziet! gelijk het aangezicht
Eens Engels, rijst, voor 't eerst, met statelijken luister
De vlammenschijf omhoog! Wees welkom uit het duister
Van uw verborgenheid, gij Oog der Schepping! Bron
Van 's werelds leven! Straal der Godheid! Schoone Zon!"

en verder

" Strooi uw goud,
En meng uw verwen! Laat uit stralende penseelen
Op heel dit grauwe stof uw Zeven kleuren spelen
En spieg'len, zooals Hij, wiens dienares gij zijt,
't Heelal tot weerglans van Zijn eeuw'ge glorie wijdt!"

Niet minder fraai is de beschrijving der maan, die nadat de Stralenbol der zon beneden den horizon is verdwenen in een zee van purpergloed, op Gods wenk verschijnt om de Aarde te troosten voor het gemis der Dagvorstin:

" Daar rijst een andre schijf en uit haar blauwe sfeer
Giet zij heur stralen als gesmolten zilver neer.
Zij spranklen op den stroom, zij wieglen op de toppen
Der bergen, kussen al de fluisterende knoppen
En bloemen, glijden langs de stammen neer in 't bosch,
En slapen zachtkens in op 't ongerepte mos.
Een zoete tooverglans doet alles levend schijnen
In 't weem'lend schaduwspel, verzacht de scherpe lijnen,
Rondt alle hoeken, en vult elke gaping aan.
Gij tweede Licht der Aard! Wees welkom, blanke Maan!
Nu heeft zij niet geheel heur lieve Zon verloren,
Nu *gij* haar spiegel zijt, de Nachtzon, uitverkoren
Tot medeheerschappij!...."

De sterrenhemel is in alle tijden en bij de dichters van alle volken bezongen. Geen wonder! Welk schouwspel verschaft den mensch meer zalig natuurgenot, vervult hem met dieper eerbied voor den Schepper aller dingen dan de eindelooze diep blaauwe ruimte, waarin millioenen van werelden zweven, die zich voordoen als zoovele schitterende vonken, geplaatst aan het gewelf des hemels? Is het te verwonderen dat Ten Kate, die dichter is in den edelsten zin des woords, ons in zijne "Schepping" een tafereel van den Sterrenhemel schildert, dat ons diep aangrijpt, ontroert en meesleept? Hoort slechts, en doet u zelven de vraag of één mensch bij het aanschouwen van het starrenheir koud kan blijven, wanneer hij zich de volgende woorden in de ziel heeft geprent:

"Daar verspreidt
Aan 't luchtverwelfsel zich een nieuwe heerlijkheid!
Een schittrend vuurwerk gloort en glinstert door de plooien
Der wolkensluiers, en juweelen overstrooien
Als uit Gods volle hand het voorhoofd van de Nacht.
Dat is het Starrenheir!"

En verder:

"Verheven Majesteit der eindelooze heem'len!
Doorzichtige Oceaan, waar starrengroepen weem'len,
Gelijk het stofgoud op den bodem van het diep!
Wat moet Hij heerlijk zijn, die u zoo heerlijk schiep!
Het is den Ziener Gods, als stond hij op den drempel
Van 't Allerheiligste in den grooten Scheppings-tempel,
Al luistrend voor 't gordijn. En daar bejegent hem
Een raadselachtig woord, een zachte geestenstem:

"Hef de oogen naar omhoog, en proef of gij de starren
Kunt tellen!—'t Is vergeefs! Haar menigte verwarren
Uw doode nummers, en uw pinkend oog wordt moe.
Eén Enkele telde haar, tot de allerlaatste toe."

De beschrijving gaat nog verder en steeds meer wordt de aandacht van den lezer geboeid, wiens verrukking het toppunt bereikt in de schoone slotwoorden:

"Gij *hoort* ze niet, maar *ziet* hun ommegang, zich strenglend
Dooréén en trekkende in hun stralende figuur
Het cijfer van Gods naam aan 't eindeloos azuur!"

Om niet te uitvoerig te worden zullen wij geene aanhalingen geven uit den Beurtzang der Planeten, die dezen vierden zang besluit.

J. v. d. Tuuk.

(Slot volgt).

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 86.—APRIL 1887.

Reeds geruimen tijd geleden ontvingen wij van den heer O. S. V. te V. het volgende briefje met twee raadsels, die wegens plaatsgebrek nu eerst verschijnen. "Ingesloten twee raadsels van eene soort die ik in het *Z. A. Tijdschrift* nog niet gezien heb. In elken regel komt een woord voor, en die woorden te zamen maken een spreekwoord. Zoo u een of beide de plaatsing waardig keurt, zal ik weder eene bijdrage sturen om een prijs te koopen." [Dit aanbod is welkom!]

(*a*). De regendroppelen die wij hier hebben gehad,
hebben het gezaaide veel goed gedaan.
Op het digtst nabij gelegen dorp,
en bij de Grootrivier,
heeft het nog meer geregend.
De koude maakte een vuur aangenaam.
Ik zit dan gaarne in mijn huis.
Terwijl men zich warmt en verkwikt,
overtuigt men zich van de waarheid
van het spreekwoord: Dat eigen haard
goud waard, of het beste is.

b. Ik heb een zoon die zelden doet wat ik zeg.
Dit is voor mij zeer onaangenaam.
Hij handelt met zijn oudsten broeder,
met wien ik in maatschappij ben, evenzoo.
Dat moet anders worden.
Welken raad kunt gij mij geven?
Hoe jammer dat mijn zoon zoo verkeerd is!
Dan komt er nog bij:
dat ik ontdekt heb,
dat ik hem niet vertrouwen kan.
Uw raad zal mij zeer aangenaam zijn.
De oudste broeder is zacht van aard
en heeft door ondervinding al heel wat geleerd.

[Wij hebben de vrijheid genomen om een paar veranderingen te maken, zoodat het geheel eenigszins vloeibaar leest. In eene eerste proeve kan men geen volmaaktheid verwachten; bij eene volgende gelegenheid levert de heer V. ons wat beters.]

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Mei- en Junijraadsels verschenen zijn, en zende dan alles gelijk of zooveel men er van vinden kan. In dit kwartaal zijn er drie prijzen te behalen.

Tot 1 Mei worden nog antwoorden op de vraagstukken van het vorig kwartaal verwacht.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

(*Aanteekeningen voor de maand.*)

Het is ons voor eenige jaren geleden zeer kwalijk genomen dat wij landverhuizing naar Z. Afrika van arme boerenknechts uit Holland af- in plaats van aangeraden hebben. Tot op den huidigen dag hebben wij er geen spijt van. En ware het niet dat een artikel in de *Landbouw Courant* van 27 Januarij, getiteld: "Landverhuizing naar den Oranje Vrijstaat" onze aandacht getrokken had, wij hadden de zaak laten rusten. In genoemd artikel leest men o.a.:—

"Wij vernemen van daar dat er juist tegenwoordig gelegenheid is voor eenige boerengezinnen, die genegen zijn zich in den Oranje Vrijstaat te vestigen, om spoedig flink vooruit te komen. Wij laten hierbij eenige naauwkeurige aanwijzingen volgen, die ons werden medegedeeld.

"De plaats genaamd Moorfontein, No. 532 volgens Landregister van het district Bethlehem, O. V. Staat, is opgemeten ter grootte van 4,072 Rijnlandsche Morgens (1 R. M = 0.8516 H.A.). Zij is goed voorzien van water, en is bewoond geweest, doch de vorige eigenaar is vertrokken naar de Transvaalsche Republiek, na ontdekking der goudvelden aldaar. De heer A. A. Stuart, procureur te Winburg (O. V. St.) is nu de geregistreerde eigenaar. De opbrengst van zaaijerij in die localiteit is gewoonlijk: van tarwe 25 tot 45 mud van een mud zaad, en van mielies (mais) van 80—120 mud van een mud zaad. Nieuw land wordt van 6 tot 8 jaren bebouwd zonder bemesting. Het is geschikt voor alle soorten van vee. Dat gedeelte van den O. V. Staat is 5,200 voeten boven de oppervlakte der zee en spreekwoordelijk gezond voor menschen en dieren. De eigenaar wil de plaats verhuren aan 8 of 10 gezinnen, die dan elk van 400 tot 500 R. Morgens in gebruik hebben, voor den tijd van 5 jaren, tegen eene jaarlijksche huur van *f* 2,000 (£166 13s. 4d.) voor de geheele plaats van 4,072 morgen, met het regt van koop voor den huurder gedurende de 5 jaren van [voor?] *f* 12 (£1) per morgen."

Is de plaats "Moorfontein" inderdaad zoo uitstekend, de opbrengst der zaaijerij heusch zoo groot, en zijn de landerijen waarlijk zoo vet dat zij 6 tot 8 jaar zonder bemesting kunnen bebouwd worden,—en dat zal een onzer Vrijstaatsche vrienden ons wel eens willen mededeelen—dan zien wij niet in waarom de heer procureur Stuart niet evenveel Afrikaansche gezinnen kan krijgen om de plaats op de gestelde voorwaarden te huren, daar er toch zoovelen zijn die naar een goed stuk grond hunkeren. Doch er kan voorliefde voor Hollanders, of beter gezegd voor Hollandsche landbouwers in 't spel zijn, omdat die als vlijtig en doordringend bekend staan, en mogelijk wordt hun daarom de eerste kans gegund; in dat geval zeggen wij niets. Maar toch meenen wij zou het goed zijn dat gegadigden zich eerst degelijk van de voor- en nadeelen van de Afrikaansche boerderij vergewissen. Al moesten zij daartoe ook expresselijk iemand afvaardigen om de zaken in oogenschouw te nemen; ja, dit is bepaald noodig eer een tiental huisgezinnen op goed geloof vee en have in 't vaderland verkoopt, zich naar dezen zuidhoek inscheept en van gouden bergen op reis droomt.

Wat ons wel aanstaat, is de aanmerking: "Geen huishouden behoort uit te komen dat minder vermogen bezit dan *f* 5000. (£400 ruim). Voor totaal onvermogende boeren is de Oranje Vrijstaat ongeschikt."

Dat is juist wat wij vroeger ook gezegd hebben; en toen is ons toegevoegd: "Gij wilt bemiddelde menschen in Z. Afrika hebben, maar die houden wij gaarne in Holland." Nu moge de plaats "Moorfontein" het puikje van den Vrijstaat zijn, gelijk Colyn, de brave boerenzoon, het puikje van de dorpelingen was; maar voor menschen die een goedgevulde beurs meebrengen en werken willen, zijn er ook nog andere plaatsen tegen £1 per morgen te bekomen....

Wij willén wel verstaan zijn, het is en was nooit onze bedoeling om Hollandsche landverhuizers af te schrikken naar Z. Afrika te emigreren; integendeel zouden wij wenschen dat de toestanden zoo waren, dat de stroom die nu naar Amerika gaat, en zich daar verliest, naar herwaarts kan geleid worden om het Hollandsche element te versterken; maar met die bestaande toestanden moet men nu eenmaal rekening houden; en zoo ooit, dan geldt hier het spreekwoord: dat "voorzigtigheid de moeder der wijsheid is."

ONZE WIJNBOEREN.

Naar wijn hoegenaamd geen vraag. Komt de boer in de Kaapstad met een proefje bij den wijnkooper, dan wordt hem beleefdelijk verzocht het fleschje niet te ontkurken, men is "vol," wil niet koopen zelfs niet eens kijken, ruiken of proeven. Ongetroost moet de man huiswaarts keeren. De rid heeft hem—als hij niet met eigen rijtuig kwam—een aantal onmisbare *shillings* uit den zak gejaagd, bovenop.

Brandewijn £6 à £7 per legger, en dien laat de wijnkooper door zijn makelaar of agent buiten opkoopen—hij zelf koopt *niet!!* Rozijnen *een penny* per lb. Intusschen gaan de renten voort, en wordt de arme man van alle kanten gemaand en met den sterken arm der Wet gedreigd. Is het dan wonder dat aan de klagten geen einde komt? Alles wacht op de Goudvelden en op den vrijen doorvoer naar de Z. A. Republiek. Wat zullen wij zeggen? Wij benemen niemand gaarne de hoop die hem leven doet; maar ons schijnt het toe dat men te veel van dien kant verwacht. Onze hoop ligt in de Buitenlandsche markt; en zoolang wij die niet vinden, verwachten wij geen standhoudende verbetering. De zaken mogen wat opflikkeren, maar zoolang productie en consumptie geen gelijken tred houden, zullen alle plannen, hoe welgemeend ook, ijdel blijken te zijn.

Is het niet droevig dat wij hier met het zuivere druivensap, "die goede gave Gods," geen raad weten; terwijl Frankrijk, dat eenmaal den naam heeft dat het wijn uitvoert, allerhande kunstmiddelen moet te baat nemen om aan de vraag naar Fransche wijnen te kunnen voldoen? Zoo meldt het *Dagblad;*—"1886 was een der slechtste oogstjaren, die men sedert 1854—56 gekend heeft. Slecht weder heeft den wasdom van de druif tegengehouden. De phylloxera en een ander vernielend insect deden voorts het hunne. In het Zuiden bespeurt men een nieuwe ziekte, die de trossen bederft. Om het tekort van den wijnoogst aan te vullen maakt men gebruik van suikerwater, rozijnen, enz."

In een ander blad vinden wij aangestipt dat Frankrijk in 1875—1,820,000,000 gallons produceerde, en in 1886—553,023,000, dus nog geen derde van de opbrengst elf jaar geleden.

In 1875 voerde Frankrijk 15 bottels uit, tegen 1 die het invoerde. In 1886 voert het 4 bottels in, tegen elke bottel die het uitvoert. De vraag naar Fransche wijnen is nu eenmaal daar, en welk brouwsel men ook met een sierlijk etiquette ter markt brengt, de drinker droomt 's nachts van Fransche wijngaarden en is gelukkig. Kon Frankrijk ons maar van het surplus ontslaan; wij zouden het op billijke voorwaarden leveren, en heeren "wijnmakers" vrijheid geven om het onder eenigen naam aan hun klanten te verkoopen. Wij weten wel dat zoo iets tijdens het bezoek van Ds. du Toit aan de Paarl, een losse drie jaar geleden, ter sprake was, en dat men ZEerw. wou afvaardigen; maar het is bij *praten* gebleven. "Als Baron Von Babo zijn wijnen nu maar eerst voor £40 à £50 per legger in Europa regtig verkoopt, dan is de wereld zoo regt als een sixpence," sei laatst een vriend, die in vreemde uitdrukkingen doet; die vriend is N.B. een wijnboer die het swaar heeft. Wat konden wij den man anders antwoorden dan: leef maar in *die* hoop!

WAAROM SOMMIGE BOEREN NIET VOORUIT KOMEN.

De *Wijnberg Times*, waaruit wij vertalen, is aansprakelijk voor het volgende. Die de schoen niet past, behoeft hem ook niet aan te trekken; en dat velen dezer beschuldigingen op onze Afrikaansch boeren *niet* van toepassing zijn, weten wij heel goed.

Wel, het *waarom* van de *W. Times*, let op:—

Zij zijn onzindelijk.
Zij zijn niet bedrijvig en vlijtig.
Zij zijn traag in alles.
Zij voeren geen verbeteringen in.
Zij zijn gehecht aan oude gewoonten.
Zij wijden geen aandacht aan kleinigheden.
Zij denken dat kleine zaken niet belangrijk zijn.
Zij hebben geen pleizier in hun werk.
Zij beschouwen den arbeid als een ongeluk.
Zij knijpen af in maat en gewigt.
Zij zijn zorgeloos.
Zij zijn gemelijk en ongeduldig.
Zij willen geen mest maken.
Zij laten hunne hoenders in de boomen slapen.
Zij hebben geen schuren voor hun vee.
Zij roskammen hun paarden niet.
Zij laten hunne ploegen op het land staan.
Zij hangen hunne tuigen in het stof op.
Zij stellen uit om de kar te smeeren.
Zij laten het kalf honger lijden en melken de koe,
Zij gaan naar de stad zonder dat zij iets te doen hebben.
Zij kijven om de pennies en verkwisten de ponden.
Zij weten niet dat duur koop de beste koop is.
Zij hebben geen methode of stelregels,
Zij gaan te dikwijls "kuijeren."
Zij zien geen goed in nieuwerwetsche dingen.
Zij gebruiken nooit verf op de boerderij.
Zij planten te laat in het jaargetij.
Zij bewaren het voeder op het land.
Zij laten de hoepels van balies en vaten vallen.
Zij verzuimen om hunne boomen te snoeijen.
Zij hebben geen plaats om hout te bergen.
Zij melken de koeijen 's avonds laat.
Zij hebben geen tijd om iets goed te doen.

Zij hebben geen tuin in het najaar.
Zij zien geen nut in verscheidenheid.
Zij zien geen verschil in zaden.
Zij slapen te veel.
Zij vergeten dat zindelijkheid bij godzaligheid behoort.
Zij denken te veel van den Predikant en te min van den Heere

EEN NIEUW MIDDEL TEGEN DE DORTHESIA.

Volgens een correspondent in een tijdgenoot heeft de heer Cellarius, van Vlakteplaats, in het Oudtshoornsche, met goed gevolg het volgende middel aangewend om de Australische boomluis uit zijne limoenboomen te krijgen. Hij kapte de onderste takken af tot op eene hoogte van vier voet van den grond, plaatste er natgemaakte tabakstengels onder, stak die aan en berookte den boom. Als de rook weg was kon men de Dorthesia bij duizenden onder den boom zien liggen. Hij herhaalde dit tweemaal in de week totdat de boomen geheel schoon waren. De boomen die in het vorige jaar bijna dood waren, zijn—altijd volgens genoemden correspondent—nu een lust voor het oog: gezond, groen en beladen met vruchten. Maar hoe nu met de walvischolie-zeep, die door den Ed. heer Heatlie voorleden jaar aangeprezen werd en waarvan wij toen melding maakten; wat heeft die uitgewerkt? Heeft niemand dat middel dan beproefd? Tot nog toe—en het is wel verdrietig—is op ons herhaald vragen geen antwoord ontvangen.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

HET ONTSTAAN VAN MILTVUUR.

Hieromtrent leest men het volgende in het *Weekbl. v. Geneesk.* no 4, 1887, van de hand van Prof. Fokker.

Op eene hoeve in Posen, waar vroeger veel miltvuur was voorgekomen, had men om dit euvel te keeren, een paar jaren geen schapen gehouden. Toch bleek dit middel niet afdoende te zijn, immers kwamen in de daarop volgende jaren, telkens in Januarij en Februarij, eenige gevallen bij koeijen voor. Aan Koch werd opgedragen de oorzaak op te sporen en hij vond die ook. De zolder van dien stal was met klei bestreken; daar werd het voeder bewaard waarmede de dieren, op stal staande gevoed werden, en die klei bevatte, zooals bij proeven op cavia's en gelatine bleek, miltvuursporen. In het begin van den winter werden de bovenste lagen van het hooi gevoerd en deze waren niet met den vloer in aanraking geweest, maar in de latere win-

termaanden kwamen de onderste lagen aan de beurt en deze waren door het oprapen met de hooivork met afgebrokkelde stukjes van den kleivloer bezoedeld.

Het bleek, dat op dien zolder eenige jaren geleden, aan miltvuur gestorven schapen waren gevild.

Hoe dikwijls ontstaan er besmettelijke ziekten onder mensch en vee, zonder dat, zoo als hier het geval was, men de oorzaak kan opsporen!

DE MAAGVERTERING BIJ HET PAARD.

Omtrent dit onderwerp hield Prof. Ellenberger op 23 September 1886 eene voordracht in de afdeeling veeartsenijkunde der vergadering van natuuronderzoekers te Berlijn. Hij deelde daarvan in het kort het volgende mede.

Na de toediening van haver vindt men groote hoeveelheden suiker (tot 150 gram) en melkzuur (tot 50 gram) in de maag, terwijl de haver zelve slechts sporen van suiker bevat. Dit feit kan niet worden toegeschreven aan de werking van het speeksel. Ook het in de dampkringslucht aanwezige ferment, dat zich bij het kaauwen met het speeksel vermengt en de suikervorming veroorzaakt, verklaart het proces niet.

Prof. Ellenberger vond bij zijne onderzoekingen, waarbij hij alles zóó inrigtte, dat het met de natuurlijke maagvertering overeenkwam, verrassende resultaten. Eene vooraf uitgewasschen en van alle verteringsappen bevrijde maag werd met haver gevuld en in warm water gelegd; in den inhoud vormde zich, na een tijdsverloop van 2 tot 3 uren, 3—4 percent suiker. Haver, welke gedaan werd in eene pisblaas, die in warm water was gelegd, vertoonde dezelfde suikervorming. Daaruit volgt, dat de vertering van het zetmeel niet geschiedt door de verteringssappen, doch door fermenten, welke in de haver zelve aanwezig moeten zijn.

Luidens verschillende berigten moeten in den loop des vorigen jaars in de Argentijnsche Republiek ongeveer 20 millioen schapen door het ongunstige weder en epidemieën te gronde zijn gegaan. Het stijgen van de prijzen van wol wordt van verschillende zijden vooral hieraan toegeschreven. Volgens andere mededeelingen bedraagt het verlies geen 20, maar 5—10 millioen stuks schapen. Men zou het verlies aan lammeren meegerekend hebben. De hoofdoorzaak van deze kalamiteit is eene epidemie onder de schapen.

AMPÉLOPHILE.

Een kind moet een naam hebben, en de een of ander bekende zelfstandigheid, dien men voor een bepaald doel populariseeren wil, eischt thans een eigenaardige benaming, liefst vreemd, zoodat men er mee in de war raakt. Zoogenaamde uitvinders van geheime midddelen, tevens bevorderaars van de belangen van hunne zakken, zijn in de keuze van namen voor hunne zoogenaamde "vindingen" uitgeslapen. Een zekere Laffon komt sedert kort met een zoogenaamd. "Ampélophile" voor den dag, vrij vertaald "minnaar van wijnstokken". Honderd duizend en nog wat! Dat moet wat beteekenen! In onze dagen een "vriend van wijngaarden"—wel te verstaan vrienden een voorvechter, een opposant tegen alle ziekten, die den wijnstok plagen en benadeelen—dat moet een "Piet" zijn! En o goden!—volgens de *Pharm. Centralhalle* is deze "vriend" niets anders dan eene kwikzilververbinding Laffon's "vriend" is gebleken eenvoudig ruw *kwikzilveroxydulnitraat* te zijn, en vooral geschikt ter bestrijding van de druifluis. In water opgelost (15 gram in 10 liter water per stam) in gaten rondom een wijnstok gegoten—probatum! Zeker—maar deze kwikverbinding zal nog iets anders uitwerken—vreezen wij—dan alleen de druifluis te vernietigen. Misschien vernietigt zij ook wel 't leven van den wijnstok en van andere planten. Daarom, naar onze meening, "opgepast."—Red. *Landbouwcourant.*

Dat de daling van vastgoed niet alleen in de Kaapsche wijndistricten maar ook in andere landen zichtbaar is, vonden we in een der jongste landbouwbladen. Te Oudelande werd b.v. een plaats verkocht waar een eerste verband groot £750 op stond, voor omtrent £200; en te Marum werd een andere plaats die 10 jaar geleden £2,000 opgebragt had, voor £656 toegeslagen. Op laatstgenoemde was een eerste verband groot £1,500.

— In het departement Finistère (Frankrijk) zijn drie menschen erg verwond door een merrie, die door een dollen hond was gebeten en bij wie zich de verschijnselen van *rabies canina* hadden geopenbaard. Gedurende de laatste maanden kwamen in Frankrijk herhaaldelijk gevallen van dolheid voor bij paarden en runderen, die door dolle honden gebeten waren. In November alleen werden twee paarden in het dep. der Vogezen en in het dep. Finistère wegens dolheid afgemaakt en openbaarde zich de ziekte bij acht runderen die daaraan stierven of te dier zake afgemaakt werden.

— Een hoogst leerrijk verslag levert ons het "Vogels-bescherming comité" van de Vereeniging van Amerikaansche ornitho logen. Sedert de oprigting dier vereeniging (datum niet aangegeven) zijn slechts

500,000 vogels in het belang der wetenschap gedood geworden; doch de ijdelheid, wansmaak en baldadigheid der Amerikaansche dames eischen jaarlijks 5,000,000 slagtoffers onder de gevederde schepping.

— * Voor "Ormónde", het renpaard dat zooveel sensatie maakte op de classieke rennen in Engeland, zijn volgens de mededeeling van het blad "Sport" aan den Hertog van Westminster onlangs £20,000 geboden. De Hertog heeft geen afscheid kunnen nemen van de glorie zijner stoeterij.

— * In Engeland gaat de tarwe-bouw van jaar tot jaar achteruit. In 1886 waren weder 200,000 acres minder met tarwe bebouwd dan in 1885; het geheele aantal er mee beteelde akkers bedroeg slechts 2,358,372 acres, terwijl dit nog niet lang geleden meer dan 3 mill. acres bedroeg.

De Engelsche korenboer kan tegen Amerika en Australië, niet meer concurreren, en daarbij komt nu ook nog Britsch Indië, gelijk in ons vorig nommer vermeld.

De Kolonie Victoria, Australië, heeft zulk een goeden oogst, dat men 60,000 ton d.i. 600,000 mud koren meer kan uitvoeren dan in het vorige jaar.

Wetenschappelijk.

(Uit buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

PAPIERGLAS.

Aan de Japansche nijverheid schijnt iets gelukt te zijn, dat tot dusver door de Europesche te vergeefs is beproefd, het vervaardigen namelijk van een soort van papier, zoo doorschijnend dat het voor glas kan dienen. Het papierglas wordt uit de vezels van Japansche planten bereid en daar het, zijn karakter van papier getrouw, buigzaam en plooibaar is, kan het goede diensten doen ten behoeve van de photografie op verre ontdekkingsreizen en bij al zulke gelegenheden, waarbij een gebroken glas een ramp is.

OORSPRONG VAN SCHARLAKENKOORTS.

Men heeft tot dusver steeds gemeend dat de besmetting van menschen met scharlakenkoorts nooit anders plaats had dan door overbrenging van den eenen mensch op den anderen, 't zij regtstreeks, 't zij door tusschenkomst van door een roodvonklijder besmette lucht, voedsel, drank, kleedingstukken enz. Eene epidemie van scharlakenkoorts in het N. O. van Londen in 't laatst van 1885 en 't begin van 1886 heeft echter nog eene andere bron van besmetting doen kennen. De geneeskundige inspecteur W. H. POWER heeft onwedersprekelijk aangetoond, dat de oorsprong van die epidemie te zoeken was in het gebruik van melk, afkomstig uit eene melkerij te Hendon, welke melk met geene mogelijkheid door aan de koorts lijdende menschen besmet kon zijn. Eenige koeijen, behebd met eene eigenaardige, straks aan te duiden ongesteldheid, waren kort geleden bij de reeds aanwezige gevoegd; van toen af begon de ziekte en breidde zich uit naarmate de ongesteldheid zich op de overige koeijen voortplantte. Toen de levering van die melk ophield, verminderde de verspreiding der ziekte en verdween deze weldra. De ziekte der koeijen bestond in zweeren aan de uijers en de tepels; overigens leden hare gezondheid en hare melklevering weinig of niet. Dr. KLEIN bevond, dat de zweeren inentbaar waren op gezonde kalveren, en dat de daarmede behebde koeijen tegelijk leden aan eene ongesteldheid der ingewanden, overeenkomende met die bij ligte graden van scharlakenkoorts. Uit die zweeren zonderde hij door cultivatie een bacillus af, die in melk welig tierde. Door inenting bij kalveren werd eene ziekte teweeg gebragt, die eene treffende overeenkomst toonde met scharlakenkoorts bij menschen. De smetstof schijnt overigens in de melk gebragt te worden door de handen van den melker gedurende het melken. Inenting van menschelijke scharlatina op koeijen is nog niet beproefd. Weder eene aansporing om melk alleen gekookt te gebruiken. (*Nature.*)

ARCHIMEDES EN DE KROON VAN HIERO.

Het verhaal is algemeen bekend, en toch moet ik den lezer verlof verzoeken het hier nog eens te herhalen, hoe HIERO, de koning van Syracuse, aan een metaalwerker een hoeveelheid goud had doen toewegen met last om daarvan een kroon te vervaardigen. Toen hij dezen ontvangen en den kunstenaar zijn werkloon had uitbetaald, rees er bij hem twijfel aangaande de zuiverheid van het metaal, en diensvolgens het vermoeden, dat de bewerker een gedeelte van het goud dat hem ter hand gesteld was, in de kroon door zilver had vervangen. Om dienaangaande zekerheid te verkrijgen wendde HIERO zich tot ARCHIMEDES en droeg aan dezen op de kroon te onderzoeken. Voorzeker geen gemakkelijke taak in dien tijd, nu ongeveer een en twintig eeuwen geleden. Wat nu voor elken chemicus een gemakkelijke opgave zou zijn, leverde toen bijna onoverkomelijke bezwaren op. Toch kon, men kan zich dit ligtelijk voorstellen, Archimedes de opdragt niet weigeren. Immers al ware het voor het eergevoel van den toen zeker reeds bij zijn tijdgenooten beroemden man niet te kwetsend geweest, te bekennen dat hem iets onmogelijk was wat anderen van hem verwachtten, die zeker van de moeijelijkheden aan de van hem gevergde taak verbonden geen begrip konden hebben: er stond hier, behalve zijn eergevoel, nog iets

anders voor hem op 't spel. Want het gold een bedrieger te ontmaskeren, een die HIERO, den oppermagtige, tot zijn slagtoffer wilde maken!

HIERO nu was, zooals de geschiedenis van hem getuigt, een edel en wijs en voor zijn tijd zelfs geleerd vorst. Maar toch, een mensch bleef hij zeker altijd en hij had hovelingen, die nog veel minder dan hij begrijpen konden dat ARCHIMEDES, als hij weigerde niet *kon*, en hem, HIERO, dus alligt allerlei ongunstige vermoedens zouden inblazen. Eene ongenade, of minachting voor zijn wetenschap kon ARCHIMEDES in dit geval dus vrij zeker verwachten.

Niemand zal er zich dus over kunnen verwonderen, dat hij, misschien wel dadelijk na het ontvangen van HIERO's verzoek om deze zaak tot klaarheid te brengen, een bad ging nemen, ook al neemt men niet in aanmerking dat dit voor den antieken beschaafden mensch heel wat minder ongewoon was dan—tot onze schande zij het gezegd—voor den beschaafde van den tegenwoordigen tijd.

In het bad nu gebeurde hem, naar het verhaal zegt, iets bijzonders. Hij merkte op dat zijn ligchaam, als het in water bijna geheel was ondergedompeld ook bijna geheel zijn gewigt had verloren, zoodat een zeer geringe kracht toereikend was om hem geheel op te heffen van den bodem der badkuip. Daarover geraakte hij aan het nadenken en dit nadenken bragt hem, altijd nog spartelend in het water zooals het slot van 't verhaal leert, tot zijn beroemde wet, die zegt dat een ligchaam, in een vloeistof gedompeld, daarin zooveel van zijn gewigt verliest, als de hoeveelheid van die vloeistof weegt, welke door dat ligchaam verplaatst, weggedrongen wordt. Dadelijk begreep hij, hoe hij daarvan partij kon trekken voor zijn moeijelijkheid met de kroon. Deze geheele reeks van deductiën en gelukkige, intuïtieve grepen rees bij hem op, terwijl hij altijd nog in 't water lag. Want de geschiedenis vermeldt verder, hoe hij, aan het slot zijner redeneering gekomen, uit het bad sprong en, vergetende zich zoover weder aan te kleeden als de welvoegelijkheid eischte, door de straten van Syracuse naar zijne woning liep, roepende: "Eurèka! Eurèka!" het grieksch voor: "ik heb 't gevonden!"

ARCHIMEDES was zeker een genie! Er is nog veel meer dan zijn bovengenoemde wet van hem nagebleven, en dit alles geeft volle regt tot de bewering, dat hij dit was niet alleen, maar zelfs dat slechts weinigen, die in volgende eeuwen na hem kwamen en hetzelfde veld bearbeidden, hem hebben geëvenaard. Maar toch, zulk een uitgebreide gedachtenreeks in zoo korten tijd, en dat terwijl zijn gedachten zoozeer waren ingenomen door de kroon, waarvan hij in den aanvang volstrekt niet giesen kon, dat zij met het gewigtsverlies dat hij bepeinzen ging in het minste verband stond... als dit niet ongeloofelijk is, dan is het toch verbazend sterk! Ik althans wil gaarne bekennen, dat ik telkenmale, als ik die geschiedenis aan mijn leerlingen verhaalde, over het laatste gedeelte daarvan wel wat vlugtig ben heen gegleden, uit vrees dat misschien een daarvan het in zijn hoofd krijgen zou mij te vragen "of ARCHIMEDES geen hinder had bekomen van een zóó langdurig verblijf in 't water."

In den laatsten tijd is deze moeijelijkheid opgeheven langs den natuurlijksten weg: dien van terugkeer tot de bron, waaraan al onze kennis van ARCHIMEDES en de kroon is ontleend: het werk van den Romeinschen bouwmeester VITRUVIUS. Een Fransch geleerde, TERQUEM, heeft dit opnieuw doorgelezen en daaraan de bouwstoffen ontleend voor zijn

boek, getiteld *La science Romaine à l'époque d'Auguste*. Om de belangrijkheid van het feit en omdat, zooals hij zegt, de leerboeken der physica dit gewoonlijk niet juist weergeven, geeft hij een letterlijke vertaling van de woorden van VITRUVIUS, voor zoover zij de geschiedenis betreffen van ARCHIMEDES met de kroon. Tot aan het bad toe behelst zijn verhaal hetzelfde als wat boven daarvan is medegedeeld, slechts is dit veel korter. Maar dan gaat hij voort—ik vertaal nu ook letterlijk het Fransch van TERQUEM—

"Terwijl ARCHIMEDES in het bad afdaalde liep daar water uit weg."

De kuip was dus zeker tot den rand daarvan of tot dien van een uitlaatpijp gevuld. En daarna volgt:

"De verklaring hiervan gevonden hebbende, bleef ARCHIMEDES niet langer in het bad, hij sprong verheugd uit de kuip en geheel naakt naar zijn woning loopende, riep hij luide, dat hij gevonden had wat hij zocht. Want al loopend riep hij herhaalde malen in 't Grieksch: 'Eurèka, Eurèka!'

"En inderdaad, ten gevolge van zijne ontdekking deed hij, zegt men, twee massa's vervaardigen, een van goud en de andere van zilver, elk juist evenveel wegende als de kroon. Toen vulde hij een vat van een zekeren inhoud geheel met water, dompelde daarin de zilvermassa en er liep eene hoeveelheid daarvan weg, overeenkomende met de grootte van het ingedompelde ligchaam. Hij nam daarop het metaal weg, waardoor het watervlak daalde en vulde het vat weder met water geheel aan met behulp van een bekende maat. Hij vond op deze wijze welk gewigt aan zilver overeenkwam met een bepaalde maat water."

"Nadat hij dit beproefd had, dompelde hij de goudmassa in hetzelfde met water gevulde vat en na deze te hebben weggenomen en op dezelfde wijze het ontbrekende water te hebben gemeten, vond hij, dat er niet zooveel water als te voren was weggeloopen, maar zooveel minder als bij gelijk gewigt een massa goud minder ruimte dan een massa zilver beslaat. Toen eindelijk het vat op nieuw gevuld en de kroon daarin gedompeld werd, vond hij, dat daar nu meer water uitliep dan door de massa goud van gelijk gewigt. Uit die meerdere hoeveelheid berekende hij de hoeveelheid zilver, die in de kroon met het goud gemengd was en maakte dus den diefstal van den werkman bekend."

Men ziet het: ARCHIMEDES behoefde in het bad zeker niet diepzinnig en lang te redeneeren. Een enkel feit, dat hij naauwkeurig en goed waarnam, is voor zijn scherpzinnigheid genoeg geweest om met een sprong de mogelijkheid der oplossing te zien van de hem zoo zeer benaauwende kwestie. Zijn wet.... nu, die heeft hij gewis later, naar aanleiding van dit eene feit en zijne gevolgen, door even scherpzinnig, maar nu geduldig en behoedzaam voort te redeneren gevonden.

Vermindert deze vereenvoudiging van de zaak onzen eerbied voor zijn genie? Ongetwijfeld niet! Want slechts wat de mensch begrijpt kan hij in volle mate en naar zijn volle waarde bewonderen.

—*W. M. Legeman in "Album der Natuur."*

OVER DE VOORNAAMSTE PAARDENRASSEN.

[Uit het juist een derde van eene eeuw geleden verschenen 1e. No. van *Het Zuid Afrikaansche Tijdschrift* voor Koophandel, Land- en Wijnbouw, Veeteelt, Kunsten en Ambachten, onder toezigt van de heeren (nu reeds allen ontslapen) Dr. F L. O. Biccard, Mr. O. J. Brand, Dr. A. N. E. Changuion, F. W. Reitz, Mr. E. B. Watermeijer en Mr. J. de Wet, herdrukken wij stukgewijze een allerbelangrijkst opstel over de *voornaamste Paardenrassen.* Wij werden hiertoe gedrongen omdat er in vroeger jaren heel wat Kaapsche paarden voor de Britsche ruiterij in Indië, in deze Kolonie aangekocht werden; en omdat er nu weer stemmen opgaan om ons paardenras te verbeteren, waaraan in den laatsten tijd, als wij de op zichzelf staande pogingen van eenige welbekende paardenliefhebbers uitsluiten, zoo weinig gedaan is. Mogt het geslacht, dat sedert opgegroeid is, hierdoor de pogingen der vaderen, om nuttige kennis onder de Hollandsch sprekende bevolking van ons land te verspreiden, leeren waardeeren, en tevens beter bekend worden met het edel ros, dan zal het lezen van dit stuk uit de "Oude Doos" zeker niemand verdrieten.—RED]

Het paard behoort naar de rangschikking der natuurlijke historie tot de orde der dikhuidige dieren (pachydermata) en vormt daaronder de familie der eenhoevige (solidungula). Het geslacht equus verdeelt zich weder in verschillende soorten, als de zebra (equus zebra), de ezel (equus asinus), enz. Een van deze soorten nu is ook het gewone paard (equus caballus.) Het paard heeft eene onverdeelde maag, die in vergelijking van het ligchaam klein genoemd mag worden, maar met een snel verteringsvermogen begaafd is. Het heeft in iedere kinnebak 6 snijtanden en 12 kiezen, waarbij bij de mannelijke dieren 4 haaktanden komen, zoodat deze er 40, de vrouwelijke dieren 36 bezitten. Hetgeen er omtrent het wisselen enz. der tanden belangrijks te zeggen valt, zullen wij later behandelen.

Wanneer het paard het eerst door den mensch is gebruikt geworden, is niet te bepalen. Het eerste gewag daarvan komt bij Mozes voor, wanneer hij verhaalt, dat ten tijde van Jozef (en dus zoover men berekenen kan 1,650 jaren voor Christus) bij de Egyptenaren reeds wagens en paarden in gebruik waren. Zij dienden echter ook nog veel later alleen tot krijgsgebruik en praal der grooten. Voor het dagelijksch leven en vooral voor den landbouw duurde nog zeer lang het gebruik der runderen voort. Want zelfs de Roomeinsche dichter Horatius, die ten tijde van Keizer Augustus bloeide, zegt nog, als een beeld van hen, die niet met hun lot tevreden zijn en gestadig naar iets anders haken : de luije os verlangt naar het rijzadel.

De meest beminde kleuren zijn de gitswarte, die winter en zomer glanzig swart blijven; de koolswarte missen gedeeltelijk den glans, en de vaalswarte worden rossig en bijkans muisvaal, wanneer zij in den zomer veel aan den zonneschijn zijn blootgesteld; vervolgens de verschillende tinten van bruin, hetwelk niet te

zeer naar het geele of roode en evenmin tot het donkere of zwartachtige neigen mag. Het helder bruin met eenen in de zon gezien goudachtigen weerschijn, wordt doorgaans voor het fraaiste gehouden; verder de vossen, waaronder vooral de goudvos uitmunt, en eindelijk de schimmels, waaronder vooral de zwarte appelschimmel voor het schoonst gehouden wordt.

Volgens het eenparig gevoelen van alle kenners mogen de teekens slechts klein zijn, daar zij, groot zijnde, het paard altijd meer of min mismaken, en algemeen worden paarden zonder teekens voor het schoonst gehouden. Vooral bij paarden voor de fokkerij verdient dit de aandacht, omdat men wil opgemerkt hebben, dat de teekens zich bij de nakomelingschap licht vergrooten.

De meeste in het dagelijksche leven voorkomende paarden zijn of kunnen slechts tot een zeker slag of soort van paarden, maar niet tot een vast ras gebragt worden. Als rassen schijnt men te kunnen beschouwen: 1) de edele Oostersche rassen, 2) het Tartaarsche ras, 3) de Europésche gedeeltelijk althans van Oostersch bloed afstammende rassen, 4) het Nederduitsche en andere laaglandsche rassen.

De voorname rasteekens van het edele Oostersche paard zijn: middelmatige grootte en daar beneden, meestal tusschen de 13 en $14\frac{1}{2}$ vuisten hoog, een fijnbeenige doorgaans zeer evenredige, schoone ligchaamsbouw, sterke drooge spieren, fijne huid, zeer zichtbaar uitkomende aderen op de niet vleezige ligchaamsdeelen; eene schoone magere kop met plat voorhoofd, wijdgeopende neusgaten, vurige oogen, eenigzins zware kaken, een meer dunne dan dikke hals, hooge schoft schoon gevormde rug met goed kruis; een hoog aangezette, in het loopen opgetilde staart, voortreffelijke hoeven, goed geplaatste, dikwijls eenigzins lange kooten. De kleuren zijn verschillend, veelal bruine of schimmels. De Oostersche rassen ontwikkelen zich langzaam, maar houden het, wanneer zij in de jeugd goed behandeld en verschoond worden, zeer lang uit. Hun temperament is vurig en levendig.

Daar er echter in het Oosten ook eenige onderrassen zijn, die in bijzonderheden meer of minder van elkander afwijken, zoo spreekt het van zelf, dat de hier aangevoerde rassenkenmerken bij allen niet even sprekend uitkomen, ja dat er zelfs aanmerkelijke afwijkingen bij voorkomen. Ook zijn er in Arabië en Syrië vele paarden van een gemeen slag, die slechts in enkele deelen met de meer edele overeenkomen, ofschoon er daarvan vele naar Europa komen en daar voor edele uitgevent worden.

Opzigtelijk de bovengenoemde maat voor de paarden moeten wij eens voor al opmerken, dat men in een groot deel van Europa bij vuisten rekent waarvan er drie op eenen Engelschen voet gaan, terwijl de Engelsche voet met 3 p. 4 str. N. dm. dus rond met 3 p. gelijk staan, en dat men als de hoogte van het paard

rekent de loodregte hoogte van de schoft tot op den grond, en de lengte van de voorste punt van den schouder tot aan het uiteinde van het dijbeen. Bij een goed gebouwd paard is de lengte 1 à 2 p. grooter dan de hoogte.

Het meest bekende en beroemde der Oostersche rassen is het Arabische. De meest volkomen dieren daaronder bezitten de bovengenoemde raseigenschappen. Uitnemend schoon zijn bij het Arabische paard de kop en de vorm der schouders en van het kruis; gebreken bij vele dieren van dit ras zijn al te fijn gebouwde beenen, bij de achterbeenen een somtijds te naauwe stand der hakken, de zoogenoemde koeijen beenen, vervolgens zware kaken en soms een verkeerde hals, de zoogenoemde herten hals. De gewone grootte der Arabische paarden is 14 p.

De Arabieren verdeelen hun ras in drie klassen. Tot de eerste behooren diegenen, die zonder de minste vermenging van het edelste voorgeslacht afstammen. Zij heeten Kohlany of Kochlany, (edele paarden) wier geslachtsregister nog ver voor Mahomed, tot 2,000 jaren terug gaat. Deze worden weder in eene menigte stammen verdeeld, waarvan de familie *Nedjedi* de beroemdste is, omdat de edelste merriën van Mahomed daartoe behoorden.

Tot de tweede klasse behooren die, welke wel van een oud geslacht afkomstig, maar niet van onvermengd edel ras zijn; zij heeten *Kadisha* en zijn mestiezen.

De derde klasse bestaat uit het gemeene landras; zij heeten *Hakisch.*

(*Wordt Vervolgd.*)

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

MEI 1887.

Naar aanleiding van een bezoek aan eene gekroonde Kolonie.

III.

Wij gaan met ons drieën, drie Hollanders. Gezellig reizen, wanneer men elkaar zóó kent, als Hollanders elkaar kennen, en daarbij waardeert. Moet er Fransch gesproken worden, "all right," wij zijn klaar; komt Engelsch te pas, ook goed, des noods spelen wij voor Engelschen. Is Duitsch, met kellners of commis-voyageur gewenscht, ook dàn staan wij niet verlegen en helpen er ons door, doch verzuimen niet vooral te doen uitkomen dat wij geen Duitschers zijn. Willen wij onder elkaar spreken, zoodat niemand ons verstaat, welnu, wij hebben immers het Maleisch om ons onderling verstaanbaar te maken, zonder vrees, dat eenige levende ziel ons begrijpt. Op den hoek van de place de Don Pedro is een klein winkeltje, waar horloges en gouden sieraden verkocht worden. Maar de man is tevens wisselaar en bankier, zijn vensterbank ligt vol goudstukken en zijn vensterramen hangen vol met die omineuse blaauw, groen en rood gedrukte papieren, waarmede velen onzer landgenooten, te veel, helaas! zoo geheimzinnig zitten te frommelen hun geheele lieve leven lang. Daar gaan zij, onze goede, oude Britsche ponden. We zullen ze nooit weer zien. Zij hebben ons vijf Nederlandsche rijksdaalders gekost;* het zilver is

(*) Een Hollandsche rijksdaalder staat gelijk met 50 pence.

zoo goedkoop, wat ons op 't einde der maand evenwel nooit tastbaar bewezen wordt, en wat krijgen wij er voor? Een balletje van 't vuilste Braziliaansche muntpapier, dat men naauwelijks durft aanraken. Met die papiertjes zijn wij evenwel in de magt van den Braziliaan. Hij kan er ons zoo veel of zoo weinig voor laten genieten als hem goeddunkt, verteren moeten wij ze toch. Gebombeerd dus met vuil papier, waaronder lapjes van 500 reis (56 centen) stappen wij de mooije, drukke straten door van de benedenstad, en komen voor een rottigen steiger met een klein bureautje, waaraan de *Itamarety*, een mooije raderstoomboot, gesnoerd ligt. Wij nemen een eerste klasse retourkaartje naar Petropolis voor 12,000 reis (£1 2s. 6d.). We zullen om 4 uur vertrekken en ten half 7 ure te Petropolis zijn. De *Itamarety* is een fraaije raderboot, "built and engined by James & George Thomson, Clydebank, Glasgow." Toen zij onder stoom ging konden mijne reisgenooten een kreet van verrassing niet onderdrukken, want zij liep meer dan 12 mijl per uur. Dat overkomt Hollandsche zee-officieren niet elken dag met 13 mijl 's vaart door het water te stoomen, tenzij met een torpedoboot; maar daar mijn reisgenooten ongehuwd waren, hadden zij het nog niet ondervonden.

Het uitzigt op de reede was schoon; hooge bergtoppen aan alle zijden, op tropische wijze met plantengroei bedekt. De hofmeester was een vlegel. Hij zeide "non," toen ik vroeg om verversching aan dek te brengen; en toen ik hem deze waarheid trachtte te bewijzen, zei hij: "não comprehender" (ik versta u niet.) De Portugeezen schijnen nog maar niet te willen dulden dat ook andere stervelingen Brazilië bezoeken. Zij zijn onbeleefd en kijken u aan alsof zij zeggen willen: "wat doet ge hier; ga naar Java of Sumatra, daar hoort ge immers en daar hebt ge genoeg te doen." Er lagen verscheidene oorlogschepen op de reede, wel een zestal. Allen Brazilianen, met uitzondering van een Rus en wij. Naar ik van bevoegde zijde vernam, waren die schepen lang niet slecht. Zij waren bemand met Brazilianen van de linkerzijde van het huidspectrum; geen negers. De officieren geleken evenwel op hunne collega's over de geheele wereld als andere zeeofficieren. Zij hadden het Fransche type en de Fransche wijze van doen. Toen eenige bij ons gedineerd hadden en het menu ter hunner

eere versierd was met eenige plaatselijke namen: sauce à la dit of dat, stond dat menu den volgenden dag in de courant. Het komt mij voor geen onaardige betrekking te zijn, die van zeeofficier bij de Braziliaansche marine. Elf maanden in station te Rio en eene maand varen in de passaat. Geen Noordzee, geen na- en voorjaarsstormen, geen zeelaarzen, geen winters aan het Nieuwediep, rillender onvriendelijker gedachtenis.

Ten 5 ure landden wij aan de andere zijde der baai te Maúa. Bij het overladen van het goed groette mij een houten kist, die versjouwd werd. Er stond op: "Dutch cheese, Laming en Zoon, Rotterdam." We stapten onmiddellijk in den trein, die klaar stond, en stoomden "naar boven." Het spoorwegmaterieel was eenvoudig, maar geschikt voor het klimaat. Vele reizigers begonnen langzamerhand overjassen aan te trekken, Schotsche plaids aan te doen en dassen naauwer toe te halen. "Naar boven!" Niet alle Nederlanders kennen het genot, dat in die woorden ligt opgesloten; maar vele Nederlanders, die de tropische landen mogen bewonen, weten wat het zegt van uit de warme kuststreken "naar boven" gevoerd te worden. Eerst scheen mij de landstreek veel overeenkomst te vertoonen men wat men te zien krijgt wanneer men op Sumatra van Oleh-leh naar den Kraton spoort. Later werd het anders en kreeg ik heimwee.

Er was geen kampong. Helaas. Waar wij Nederlanders ook komen overal denken wij met weemoed en verlangen naar ons Indië terug. Het landschap had veel, had alle overeenkomst met de hooglanden van Sumatra, maar miste het schilderachtige natuurvolk. Straks hoop ik, in mijn verhaal nog gelegenheid te hebben, daarop terug te komen. De weg was gecoupeerd in de bergen. Nu eens was de blaauw-gemarmerde graniet-wand ons raampje zóó na, dat wij hem met de hand konden betasten, dan weder zagen wij, van uit een duizelingwekkende hoogte, op de reede met hare schepen, op de stad met al haar wroeten en woelen neder. Doch aan den weg geen sierlijk gekleede maleische, slechts schamel gekleede half-Europeesche figuren, zooals wij ze overal in onze dorpen kunnen te zien krijgen.

Te Petropolis aangekomen vinden wij een mooi stationsgebouw. Twee à drie rijtuigen staan te wachten op passagiers. Een vijftigtal stappen uit. Daaronder is ook

Zijne Majesteit de Keizer in burgerkleeding. Hij stapt vergezeld van den ons bekenden kamerheer over het stationsplein voort. Niemand groet hem, het eerst zelfs niet die dametjes, die in haar sierlijk rijtuig papa staan op te wachten, die elken dag om dezen tijd van zijne zaken in de stad, naar zijn gezin terugkeert.

De plaats kwam mij voor het best te vergelijken te zijn met ons "Weltevreden."* Slechts is het er moderner, of Europeescher als men wil, hetgeen geheel verklaard wordt door de afwezigheid van inlanders. Wij namen ons intrek in "Richmond villa" dat ons als het beste hotel was aanbevolen en dan ook in alle opzigten goed bleek te zijn. Het was er kraak zindelijk en het eten niet slecht. Er waren weinig gasten, wijl de zomer nog niet op zijn warmst was. Het klimaat had thans het karakter van dat te Buitenzorg.* Des winters was het er natuurlijk veel koeler. Langs de straten wandelend trof mij de overeenkomst en het verschil met Weltevreden nog sterker. De huizen zijn gesloten en fraaijer versierd, moderner ingerigt, de tuinen beter onderhouden en sierlijker aangelegd, maar de weg is er ledig, niet zoo gezellig levendig als bij ons, hetgeen alles verklaard wordt door het niet aanwezig zijn van een Aziatisch volk dat, zooals ten onzent, zijn eigen leven te midden van ons leeft.

Maar de natuur is dezelfde. Men ziet de waringin en de pisang, men ruikt de kenangan en de melatti. Op mij maakte dit alles een weêmoedigen indruk. Zoo zou ons Java er uitzien, verbeeld ik mij, als het ontvolkt was, zóó zal het er welligt eenmaal uitzien, als wij er niet meer meester zullen zijn.

Wij namen den volgenden morgen drie paarden en een gids. Deze gids was een Duitscher, hier geboren uit Duitsche ouders. Hij zou met ons een mooijen toer maken en bragt ons de bergen in naar een waterval op ongeveer twee uur afstands van daar. Nu moet ik eerlijk bekennen, niet in staat te zijn een beschrijving te geven van de tropische natuur in de bergen. Voor wie haar kennen zou het overbodig, voor wie haar niet kennen onvoldoende zijn. Ergens in de buurt was een katoenspinnerij en werd

* Buitensteden van Batavia.

er nog een grootere gebouwd. Groepjes werklieden zaten aan den weg en aten hunne zwarte boonen. Zij hadden niets kenmerkends ; de waterval zelf was ook niet van dien aard om er heel veel van te zeggen. Wij hebben dat alles in Neerlands Indië even schoon en even grootsch. Tot mijn spijt waren wij niet in de gelegenheid eene koffie-plantaadje te zien. Trouwens ons geheele bezoek was te vlugtig, om iets anders mede te nemen dan een totalen indruk. Maar het was een onbeschrijfelijk genot wêer eens door die prachtige rijke tropische berg-natuur te wandelen en te rijden. Intusschen boezemde mij de toestand van den vrijen werkman groote belangstelling in en ik had mij gaarne daarvan op de hoogte gesteld. De knecht, die in het logement den tuin aanharkte, verdiende, behalve kost en inwoning 40, á 50 milreis per maand. Gaarne zou ik de tractementen geweten hebben van de Europesche kellners in het hotel. In een vrij onaanzienlijk barbierswinkeltje stond een Duitscher uit Hessen-Darmstadt, die pas twee jaren in de Kolonie, neen in de monarchie, woonachtig was. Ik vroeg hem, hoe het hem ging. Antwoord " vrij goed." Het leven was duur, maar toch mogelijk. Zijn huisje, dat niet groot was, deed 50 milreis p.m. huur. Dat het leven, onder die omstandigheden, erg duur is, is begrijpelijk. Hoeveel verdienen die werklieden, welke in gindsche bergkloof bezig zijn de fundamenten te leggen voor de nieuwe katoenspinnerij ? Antwoord :—3 à 3½ milreis.

Waarschijnlijk zit er veel Engelsch kapitaal in het land. Het hotel lag ontegenzeggelijk bij mij onder verdenking van onder Engelsche voogdij te staan. Behalve de karakteristieke platen aan den wand, rook het er, bij wijze van spreken, Engelsch. Hoe dit echter ook zij—wij laten nog eens het oog gaan over die schoone landstreek, over het nette patricische dorpje, over de prachtige bloemen, waartusschen het fladderend kolibrietje, als een groot insect de stampers en meeldraden opzoekt en al fladderend verlindt en dan keeren wij weder naar " teer," " touw," verf " en hout—aan boord !

Des morgens ten 7 ure vertrekt de trein weer naar beneden. De meeste passagiers, die voor twee dagen met ons waren gekomen, waren weder op den trein. Blijkbaar llen bekenden onderling, die hunne zaken in de stad adden. Om bij zoo hooge retourvracht—elken dag op en

neêr te kunnen reizen, moet er nog al wat verdiend worden. Des morgens, ten 10 ure, zijn wij in de stad terug, maar moeten voor en aleer naar boord te gaan nog één ding zien.

Wij plaatsen ons in de tram en rijden tusschen de drukste stadsgedeelten door. 't Is vrolijk in de straten. Uit elk café klinken u de tonen van harp of viool tegen. Dametjes van allerlei kleur trippelen langs de zijpaden. Kleine heeren, met vervaarlijke zwarte knevels, donkere oogen en donkere kleeren, patrouilleeren, alsof zij voornemens waren zoo straks de wereld te gaan veroveren, en kijken heel boos. Toch zijn zij het niet, maar integendeel bereid u op de minste aanvraag beleefdelijk teregt te helpen. Wij trammen wel drie kwartier ver, met eene ligte helling naar boven en komen eindelijk bij een klein station, waar een soort stoomtram-wagen en een locomotief met groote achter- en kleine voorwielen, als een ijzeren kangaroe, staat te dampen.

Behalve wij drieën is er niemand. Om 12 uur zal de trein vertrekken, maar er komt ook niemand. Wij betalen 3 milreis en nemen plaats in de ledige tram. 't Is gloeijend heet. De wandelstok in den grond geboord geeft geen schaduw. Nadat wij gezeten zijn, komt de conducteur met eigenaardige nauwgezetheid het deurtje sluiten en de trein vertrekt.

Een dikke getande rail ligt tusschen de beide rails in en deze drie evenwijdige lijnen teekenen een zwarten boog over den bergrug, hier en daar te voorschijn komend en dan zich weêr tusschen rotskloven aan ons oog onttrekkend. Steunend en zwoegend onder haar taak geeft de locomotief ons eene reeks van krachtige stooten in den rug. Al dieper zinkt de bodem beneden ons weg, al grootscher en vervaarlijker wordt het schouwspel om ons heen. Een oogenblik gaat het bijna horizontaal, snel, met den gewonen spoorweg-pas verder, doch het duurt niet lang of weêr hijgt het stoompaard achter ons en drukt ons met kleine korte stooten tegen eene helling van een in de drie naar boven. Nu begrijpen wij, waarom die conducteur dat deurtje zóó naauwgezet sloot. Wij kijken er over heen naar buiten en zweven in de lucht. Wij vinden geen aangrijpingspunt voor onze verbeelding, als alleen den wagen zelf, die stootend, steunend en trillend, maar steeds stijgt.

Men moet redeneren, zijn verstand gebruiken, zich zelven er rekenschap van geven, dat zij die deze rails gemaakt hebben en die locomotief, ook het hunne niet thuis gelaten hebben, maar wel degelijk geweten hebben, wat zij deden en wat zij konden doen, om overtuigd te zijn, dat deze tocht geene krankzinnige waaghalzerij is. Nog verrassender is het, wanneer men eensklaps vóór zich, over een bergkloof, een ijzeren spinrag ziet hangen. Drie dunne ijzerendraden hangen over een kloof van duizend voet breedte en worden gesteund door drie peilers van kantillewerk. Het geheel ziet er uit, alsof het trillen zou, wanneer een vogel er zich op plaatste. En de rails zijn niet horizontaal, maar hebben eene helling van zeker méér dan een in de drie en dan zijn zij daarbij niet eens regtlijnig, maar maken nog eene flaauwe bogt!

Neem eene verstandige vrouw; eene visschersvrouw uit Scheveningen b.v. Trek haar wat van die dikke rokken uit, anders heeft zij het te warm. Pak haar om 't middel, til haar over den oceaan en plaats haar in dien wagen, tusschen ons in; laat haar dat dunne ijzeren net zien, en vertel haar dan, dat wij met onze locomotief tegen die draden moeten opkrabbelen, en......tien tegen een, dat zij op dat oogenblik alle teekenen van verstandsverbijstering zal geven, en krachtig zal moeten worden vastgehouden, wil men haar niet uit het raampje zien springen om in de diepte te verpletteren. Zoo ziet men wat een raar ding het is, dat gewone menschenverstand, en hoe zeer het aan plaats en omstandigheden gebonden is, wanneer het niet gesteund wordt door de kennis van feiten.

Doch de stoker bekommert zich niet veel om onze beschouwingen. Hij doet het vier à vijf maal daags. Hij regelt zijn stoomtoevoer; nog langzamer draait de kruk het getande rad tegen de rail op en daar kruipen we, over drie ijzeren parallelen, door dezen gedragen, over eene diepte van ettelijke honderden yards altijd maar weêr naar boven—gewoonlijk niet vatbaar voor duizeling, kijk ik met opzet over het deurtje naar beneden. Neen, dáár is geen hoop. Naar regts, naar links, naar boven, nergens iets, waarnaar men de hand zou kunnen uitstrekken als men valt. Daar beneden is de onverbiddelijke dood. Maar hoe? Wat zou men denken, wat gevoelen, op het oogenblik, dat zoo'n wagen dérailleerde? Hoeveel maal zou men wel in de rondte draaijen, voor men het bewustzijn

verloor? Bij elken zuigerslag trilt de brug en zwiept een weinig regts en links. Als die slingeringen in omvang toenamen, zou zij haar last afwerpen, als een paard zijn ruiter. Toen ik mij lang in dergelijke gedachten verdiept had, voelde ik toch behoefte eens weer in den wagen te kijken, en wij waren de brug over.

Nog twee kleinere bruggen van hetzelfde maaksel werden gepasseerd, toen kwamen we aan een klein station, waar water moest worden ingenomen. Het heette "Paineiras," en er was eene flinke restauratie, die Engelsch rook. Dadelijk dáárop ging het weer verder, altijd nog maar de hoogte in en ten 10 minuten over 1 ure arriveerden wij op den top van een der bergen, die den rand der baai omzoomen. Nog een drie honderd schreden steil naar boven gewandeld, en wij staan te Corcovado, 2,200 boven de baai, op een voor-uitstekende rotspunt, van waar men de stad en de baai bijna loodregt beneden zich, als een groote détailkaart ziet uitgespreid.

Die spoorwegonderneming met de restauratie, benevens den grooten ijzeren koepel, waarin ook plaats voor een buffet, thans gesloten, de stevig gemetselde borstweringen op de uitstekende punten, met zitbanken, dat alles bij elkaâr is eene onderneming van publieke vermakelijkheid, en ik vind den prijs van drie milreis hoogst matig. Of zij winst afwerpt? Ik zou het niet kunnen zeggen.

Ook vind ik drie treinen per dag veel. Op zon- en feestdagen zijn er meer. Hoe 't zij, wij genoten het uitzigt, dat toevallig vrij was van wolken. Wij zagen de stad, juist als op een platten grond. Wij zagen op het dek van ons schip en zouden met een kijker hebben kunnen uitmaken welke werkzaamheden verrigt werden. Wij maakten de opmerking, dat de Nederlandsche vlag de eenige was die te onderscheiden was, en zooals 't altijd gaat, toen hadden wij er ook genoeg van. Dat schijnt de spoorweg-directie ook te begrijpen, ten minste, zij geeft na ongeveer 25 minuten, gelegenheid om weêr af te dalen, en, nog voorkomender, één uur, om te Paineiras in de restauratie voor grof geld matig goede spijzen en dranken te bekomen. De terugreis is zoo mogelijk, nog duizelingwekkender. De machinist houdt den stoomremmer in de hand en, ditmaal de locomotief vóór den wagen, gaat het in vrij groote vaart de helling af. Om 4 uur zijn wij weer beneden.

Wij dineren in de "Globe", een vrij goed café met res-

tauratie. Het eten is matig, maar waar vinden wij Nederlanders beter eten dan thuis? Ik geloof nergens. Trouwens, alleen reeds de afwezigheid van boter is voor ons iets vreemds. Is het eten middelmatig, de prijzen zijn het niet: 20,000 reis voor drie personen, inclusief 3 bottels wijn, waarvoor men krijgt: magere kip, bloedarm vleesch, geen groenten, savoije kool met spek, en een paar vrij goede vischjes, niet in boter gebakken, mag zonder onbillijkheid duur genoemd worden.

De groote theatres [het grootste heet natuurlijk Dom Pedro] spelen niet. Naar een klein dus. Het is een klein lokaaltje. 't Is er smoorheet en langer dan eenige minuten houden wij het er niet uit. Lang genoeg evenwel om drie schoten op het tooneel te hooren vallen en te zien hoe de acteurs vrij goede costumes aanhebben. Er is echter eene promenade om heen, een soort van tuintje en gallereitje, waar wij eene folie Bergère in 't klein terugvinden.

Aan den oever van de Baai ligt een onmetelijk groot gebouw. Het is de "Santa Casa da Gloria", een hospitaal, dat ruim 1500 lijders kan bevatten. Wij zouden rekenen aan onzen pligt te kort te doen, wanneer wij het niet gingen bezigtigen, en meldden ons dan ook, zooals men ons geraden had, tot dat doel bij Madame la Supérieure.

Eene oude vrouw in geestelijk ambtsgewaad ontving ons en gaf ons zonder veel omslag eene andere réligieuse mede om ons te begeleiden. Gaarne had ik de bijzonderheden vernomen van het beheer eener dergelijke inrigting, maar het is niet zoo gemakkelijk met réligieuses te spreken, wanneer zij niet weten met wien zij te doen hebben. Doch de zalen konden wij in elk geval bekijken en uit een gedeelte van het gebouw tot de grootheid van het geheel besluiten. Nooit zag ik zulk een weelde besteed aan een hospitaal. Al de zalen hadden eene gecireerde parketvloer, wanden van ingelegde tigchelsteenen of wel beschilderde wanden, beschilderde zolderingen, en een vrij rijk altaar. Bij elke zaal een zeer nette kamer voor de bediening. Alle ledsteden, al het beddegoed waren van meer dan ordinaire qualiteit. Al de tafels van marmer, in één woord, het kwam mij voor een luxe hospitaal te zijn. Ik vergat nog te zeggen, dat wij bezoekers ditmaal met ons beiden geneesheeren waren en ons als zoodanig hadden aangemeld bij madame La Supérieure. Dit nam niet weg dat onze bege-

leidster ons voortdurend les gaf in de geneeskunde. Eerst kregen wij een kwartiertje "interne cliniek." Dáárop kwam de salle de l'homoeopathie. Dáár was weêr eene andere zuster, die met de granolletjes in de hand ons haar discours hield. In de apotheek zag ik geen enkelen man. Het was er vol met dames, of vrouwen, dat kon ik niet uitmaken. Onze geleidster bragt ons, op ons verzoek nog naar de chirurgische zaal, waar wij les kregen in de Listersche verbandleer en ons tot voorbeeld een paar vrij middelmatige verbanden werden getoond. Wij willen het echter deze vriendelijke Française gaarne ten goede houden. Daarvoor is zij nu eenmaal Française. Zij heeft het met de moedermelk ingezogen om onderwijzend de wereld door te gaan, in de vaste overtuiging, dat niet-Fransche wezens, altijd en onder elke omstandigheid nog wat van Fransche kunnen leeren. (*) Toen evenwel later een soort hospitaalbediende met een middeneuwsch instrument kwam aandragen en met eenige zalving dat ding wilde gaan uitleggen, toen hij zelfs op de bescheiden bemerking van mijn collega: "dat in vele gevallen en ook hier de handen van den chirurg de beste instrumenten waren," met een vrij kortaf "o non" repliceerde, werd het mij te sterk en vroeg ik om verder te mogen gaan. Den volgenden dag ging ik er weder heen en had het geluk een collega te treffen. Het geheele gebouw met nog een daarbij behoorende buurt van vrije woningen voor oude lieden gaat uit van eene geestelijke corporatie en is ontzaggelijk rijk. Er is o.a. in het hospitaal een ontvangzaal voor de Keizerlijke familie, die vorstelijk is, een zaal voor den raad van administratie, die veel geleek op een Parlementsvergaderzaal.

Bij zulk eene inrigting treft het, wanneer men te vergeefs zoekt naar een inwonend geneesheer, zelfs naar het verblijf van een doctor van de wacht, naar een bibliotheek etc. etc. Ook hier maakte het mij een weinig den indruk alsof de geneesheeren in den hoek gezet werden, en ik kon niet nalaten, eene opmerking daaromtrent aan mijne geleidster te maken. "O neen", antwoordde zij, wij hebben

(*) Het aardigste voorbeeld van deze Fransche hebbelijkheid, die vooral bij minder beschaafden sterk is, was wel dit, dat in het jaar 1870 de Fransche krijgsgevangenen hunne Duitsche overwinnaars voortdurend college gaven in de militaire wetenschappen. Un zündnadel? O non le chassepot etc. etc.

zeer vele bekwame geneesheeren, die lange jaren in Parijs geweest zijn (sic) en wij achten hen zeer hoog. Zij komen elken dag hunne visite maken en dan hebben zij nog zoovele patienten in de stad"...... Juist, dàt was het, wat mij niet beviel en wat wij, in het onbeschaafde niet Fransche, Noord Europa, en voornamelijk ten onzent gelukkig reeds overwonnen hebben.

Van uit het standpunt der bestuurders van eene inrigting als deze staat liefdadigheid op den voorgrond en bestaat deze in ziekenverzorging. Zoowel de zielszorg als de ligchamelijke. Daaronder is ook begrepen de geneeskundige behandeling en daartoe worden geneesheeren aangesteld, waarschijnlijk tegen hooge salarissen; maar die geneesheeren komen er en gaan er als bij voorname famielies in de burgerpraktijk. Zeker, alles wat zij voorschrijven en verordenen zal met zorg worden uitgevoerd, zoodat zij niets te klagen hebben, maar toch......, toch zijn de patiënten niet zoo geheel en al hunne patiënten, als wij, van ons standpunt, dat wenschen..., neen eischen.

Ook wij zijn zeer ingenomen met de hulp van vrouwen en voornamelijk van religiéenses in hospitalen, maar wij wenschen toch de baas te blijven en niet onze lijders, ons te zien afgestaan, een oogenblikje daags, bij wijze van concessie aan de ijdele menschelijke wetenschap. Men kan te veel hebben, ook van iets goeds, en hier kwam mij voor was dat te in groote mate voorhanden. Nog wil ik niet onvermeld laten, dat dit onmetelijke prachtige gebouw, waarvan stichting en onderhoud kapitalen moet hebben gekost, voor een ziekeninrigting in een tropisch klimaat geheel ongeschikt mag worden genoemd, en met zijne dikke muren, zijne gangen, zijne trappen, zijne gesloten zalen te eeniger tijd zal blijken, meer een brandpunt van besmetting, dan eene plaats des heils te zijn. Laten wij voor de lijdende menschheid hopen, dat dit vele jaren zal duren en daarbij dankbaar zijn, voor onze practische hospitalen te Batavia, te Atjeh en elders in Indië.

IV.

Wij ligten het anker. Het tuig is onberispelijk gerust en getopt. De rookkleeden worden opgebragt. De loopen geheschen, de bakspieren ingevoerd. De ketting slaat op en neer, nog eenige slagen en het anker hangt voor

den boeg. De "corvete Hollandese" gaat van de reede, maar waar gaat zij heen? vragen alle Braziliaansche officieren en alle Russen elkaar en loopen naar het dek om te kijken. Zij gaat waarlijk achter ons om, door die naauwe passage vlak onder het fort langs. Laat spoedig de muziek aantreden, commandeeren zij! En waarom zou zij niet? Is deze reede geen bekend terrein voor de Nederlandsche vlag, of meent men dat zij, na twee eeuwen reeds alles vergeten is? Langzaam gaat het vooruit: "Stuurboord aan boord je roer," en de Nederlandsche vlag glijdt statig, achter het Braziliansche vlaggeschip om. Dáár verheffen zich de toonen van het "Wien Neerlands bloed."

"Bescherm, o God! bewaak die vlag?" "*Jawel,*" denkt de blonde Fries, die op de brug staat; "heel graag; maar, vergun mij, dat ik begin met het zelf te doen" en hij commandeert. "*Opkomen 't roer,*" en kort daarop weer: "*Stuurboord aan boord*" en met een sierlijken zwaai, draait de corvete achter het laatste schip om, tusschen dit en den steenen wal van het fortje in, waar zij nu zéér digt onder langs stroomt Ook dáárop staat de muziek aangetreden. De Braziliaansche officier schijnt echter na het zien dezer keurige manoeuvre, het oogenblijk minder geschikt te achten om voor de vlag te bidden, ten minste hij heeft den degen op en geeft haar de honneur, die haar sinds eeuwen toekomt, door het spelen van het vrolijke, krachtige lied van Marnix van St. Aldegonde.

Dr. Theod. Abrahamze.

Kaap de Goede Hoop,
Januarij 1867.

De Lotgevallen van Coenradus Willemse.

(Een geschiedenis uit Z. Afrika.)

COENRADUS MAAKT KENNIS MET "MENEER."

Den volgenden dag ging Coenradus een weinig voor negen naar Stroop. Deze vond hij te huis, juist bezig zijnde te breakfasten.

"Morgen," zei Stroop, "zit en wil je meedoen ?"

"Dankje," zei Coenradus, "ik heb juist gedejeuneerd."

"Dat woord had je in Holland aan den kapstok kunnen laten hangen," zei Stroop, "hier zeggen wij breakfasten."

Nu was het wel een bewijs van goedhartigheid van Stroop om zijn vriend te vragen om mee te breakfasten, dat bestond uit koude koffij en droog brood.

"En wat had jij zoo van morgen om te eten," vroeg Stroop.

"Karbonaatjes, eijers en rookvleesch," zei Coenradus.

"Rookvleesch kan je ook maar aan den kapstok laten hangen ; dat is hier niet, jij at zeker biltong."

"Ik wil u komen vragen of u mij heden middag niet aan den Dominee wilt voorstellen."

"Dat kan gebeuren," zei Stroop, "maar de Predikant is hier Meneer en ik *Dominee.* Kom van middag tegen vijf hier over behoorlijk gekleed, je haren gekamd en je laarzen of schoenen gepoetst, en dan gaan wij zamen."

"Ik zal doen zooals u mij zegt," zei Coenradus.

Stroop stond op, nam zijn hoed en zei "nu moet ik naar de school; als gij lust hebt kunt gij hier maar blijven zitten ; daar zijn boeken om te lezen en ook de laatste *Colesberg Advertiser.*"

En meteen vertrok hij, terwijl Coenradus de courant opnam en zijn oog viel op een advertentie aan welker hoofd stond : "Onderwijzer benoodigd."

Wat een vreugde, wat een verrassing ! Hij wilde Stroop naloopen, doch het was te laat en de schoolkamer durfde hij niet ingaan. Hij nam daarop de courant en liep er mee naar Daantje, aan wien hij ze toonde.

"Dat is 'all right,'" zei Daantje, "maar wij moeten eerst uitvinden, wie de persoon is die een onderwijzer ver-

langt. Men moet aanzoek doen bij den Editeur, en ik zal er heen gaan om te hooren wie het is."

Daantje vertrok en kwam spoedig terug. "Wel," zei hij, "man, als je daar kunt komen, heb je een lot uit de loterij getrokken. Het is de heer De Haas die aanvrage doet. Hij is een der fatsoenlijkste en rijkste boeren in het distrikt. Hij is een onderling der Kerk, en het zal goed zijn als gij nu in kennis komt met den Predikant."

"Daar ga ik heden middag heen," zei Coenradus; "de heer Stroop zal er mij voorstellen."

"Nu ja, dan komt misschien nog alles regt."

Daantje ging aan zijn werk en Coenradus naar zijn kamer en begon zijn kleeren uit zijn koffer te halen, die hij daarop begon af te borstelen. Met ongeduld wachtte hij twaalf uur af, om naar zijn vriend Stroop te gaan, ten einde dezen ook de advertentie te wijzen.

Eindelijk sloeg het gewenschte uur en Coenradus haastte zich naar zijn vriend.

Nadat deze de advertentie had gezien en gehoord dat het de heer De Haas was, zeide hij "dat zou een geluk zijn, daar moeten wij eens op drinken; heb je misschien een halve kroon in je zak, ik heb geen klein geld."

Coenradus gaf de halve kroon en zond om een bottel "Cape smoke."

Die aangekomen zijnde werden twee glazen uitgehaald en de goede afloop gedronken.

Coenradus sprak over niets dan over de advertentie. Stroop stak nog een dop, en zei tegen Coenradus eindelijk: "jongen, ik moet naar het boardinghuis om te eten; dus adieu tot vijf uur", en hij vertrok, zoo ook Coenradus, die met hetzelfde doel naar Daantje ging.

Om drie uur begon hij zich al te kleeden, dat niet lang tijd nam, en keek gedurig op zijn horologie, een eerwaardig sterk exemplaar, dat nog van de vorige eeuw dateerde, van de soort die in Holland onder den naam van "Neurenberger knol" bekend is.

Om half vijf begaf hij zich naar Stroop, die iets over vijven te huis kwam.

"Zie zoo" zei deze, "laten wij nu gaan. Ik zou gaarne eerst nog een dop steken, maar dan ruikt de Eerwaarde het. Wij moeten het dus maar uitstellen tot wij terugkomen."

De vrienden gingen. Bij de pastorie gekomen belde Stroop aan, daar bij pastories niet wordt aangeklopt als bij gewone menschen.

"Is Meneer te huis?" vroeg hij aan de Hottentotmeid die hem open deed.

"Ja" zei deze. "Loop maar binnen," en zij wees hun de kamer regts in den gang.

Het duurde niet lang of Meneer verscheen. "Meneer," zei Stroop, "ik ben zoo vrij een landgenoot van mij aan u voor te stellen, de heer Coenradus Willemse, geëxamineerd onderwijzer."

De Eerwaarde, wiens naam was Hoogendunk, stak zijn hand uit en zei "gaat zitten meneeren."

Zij deden zulks en er volgde eene pauze. Eindelijk nam de Eerwaarde het woord en zei: "Is u al lang uit Holland en denkt u hier te blijven of over de rivier te gaan?"

"Ik ben vier maanden uit Holland", zei Coenradus, "doch versta niet goed welke rivier u bedoelt"

De Eerwaarde lachte en zei: "Ik had er om moeten denken dat u nog vreemd in dit land zijt; ik meen Groot Rivier."

"Meneer," antwoordde Coenradus, "die rivier ken ik niet, maar sommige menschen hebben mij aangeraden om over de Oranje Rivier te gaan."

"Groot Rivier en Oranje Rivier zijn eender," zei Stroop.

"En u zoekt een betrekking?" vroeg de predikant.

"Ja, Eerwaarde heer," zei Coenradus, "ik was geëngageerd bij den heer Blok, doch om bijzondere redenen kon ik daar niet blijven. Ik zag heden morgen eene advertentie in de courant, waarbij men een onderwijzer vraagt. De heer Daantje, de winkelier, heeft mij gezegd dat het de heer De Haas was die aanvraag deed en dat ik bij u moest gaan om aanbeveling."

"Dat kan ik moeijelijk doen daar ik met u geheel onbekend ben," zei de heer Hoogendunk, "doch zoo gij mij uwe papieren geeft, als gij er eenige hebt, zal ik die nagaan, en daaromtrent mijne opinie geven."

"Ik zal ze u brengen," zei Coenradus; "wanneer moet ik zulks doen?"

"Zend of breng ze mij morgen, en dan kunt gij Dingsdag terugkomen."

"Zou er eenige kans zijn om bij den heer De Haas te komen?" vroeg Coenradus.

"Dat kan ik u ook onmogelijk zeggen, doch daar gij een vreemdeling zijt, en zoo ik vermeen een lid onzer kerk, is het mijn pligt een paar woorden tot u te spreken," zei de Predikant, en vervolgende zeide hij:

"Meneer, om in dit land even als in elk ander land voornit te komen, is iets dat aan den persoon zelven ligt. Vooreerst behoort men door zijn handel en wandel te toonen dat men een waar Christen is, en de beginselen van het Evangelie niet alleen kent, maar ook ten uitvoer brengt. In dit land, even als in andere, zijn vele zonden, en is de verleiding groot. Zoo moet ik u dan vooreerst waarschuwen tegen den sterken drank."

"Dat heb ik hem ook herhaaldelijk gedaan," viel Stroop in de rede, wiens keel erg droog was.

"Ja, de heer Stroop, die Scriba der kerk is, zal u kunnen zeggen welke eene menigte klagten bij den Kerkeraad komen, die hun oorsprong hebben in het misbruik van sterken drank."

"Helaas ja," zeide Stroop, "mijn hart bloedt steeds bij het aanhooren er van, en ik bewonder den Vrijstaat, welks inwoners en wetgevers maar een domme lot Boeren zijn, dat zij zulke strenge wetten tegen de dronkenschap hebben gemaakt."

"De drank in dit land is goedkoop en algemeen wordt er gebruik van gemaakt. Men begint met een glas, krijgt er den smaak van en eindigt met een dronkaard te worden."

"Ja, Eerwaarde heer," viel Stroop in de rede, "dat is het juist; kon men maar bij een of twee glazen per dag blijven, dan zou het gaan. Ik voor mij maak er geen geheim van dat ik nu en dan iets gebruik. Gewoonlijk twee kleine kelkjes, en ik geloof dat er geen vier dagen in het jaar zijn dat ik drie neem. En dat moet dan ook zijn als een vriend bij mij komt of dat ik erg maagpijn heb."

"Dan," vervolgde de Eerwaarde, "moet ik u op het hart drukken om toch geregeld den openbaren Godsdienst bij te wonen. Ook waarschuw ik u tegen het vloeken, tegen onkuischheid," (hoe zou ik dat kunnen doen dacht Coenradus, denkende aan zijn Grietje), "en behoort gij den meesten eerbied te toonen voor den voorganger en de opzieners der gemeente, en naar hunne lessen en vermaningen te luisteren en ze op te volgen."

Op deze wijze ging het gesprek aan, tot dat men eindelijk afscheid nam.

Op straat gekomen zei Coenradus, "wat een lief godvreezend mensch!"

"Ja," zei Stroop, "maar wij gaan thans naar huis om de lessen en vermaningen van de opzieners eens te bevochtigen, opdat zij gelijk de bloemen en het gras des velds weelderig mogen groeijen."

"Foei," zei Coenradus, "gij moet daarmede niet spotten, en wat den drank betreft, gij hebt ook gehoord wat de eerwaarde gezegd heeft."

"Dat heb ik al honderd maal gehoord," zei Stroop, en men ging naar Stroop zijn kamer.

Daar gekomen ging Stroop dadelijk naar zijn sideboard, zijnde een oude pakkist waarin hij zelf eenige rakken had gemaakt. Hij nam twee glazen en wilde Coenradus inschenken, die echter halsstarrig weigerde.

"Nu jou gezondheid en de goede afloop van jou plan om onderwijzer te worden bij meneer De Haas van de plaats Kalverfontein."

Daar het suppertijd was ging Coenradus naar huis, bleef dien avond met Daantje praten over den predikant en zijn vooruitzigten en ging te negen ure naar bed, terwijl hij dien nacht droomde van een jager die een haas doodschoot.

COENRADUS BEANTWOORDT DE ADVERTENTIE EN DE VOORLOOPIGE GEVOLGEN DAARVAN.

Als afgesproken bragt Coenradus zijne documenten den volgenden dag bij den Eerw. Hoogendunk, gaf ze bij de deur aan de meid af en begaf zich naar zijn vriend Stroop.

Dezen vond hij bezig met zijn manel, dien hij den volgenden dag in de kerk moest aanhebben, met inkt te besmeeren, namelijk de kale plekjes.

"Een uitmuntend ding," zei hij tegen Coenradus, nadat ze elkander wederkeerig gegroet hadden, "om een oude jas weer nieuw te laten lijken. Ik heb het eens met schoensmeer geprobeerd, maar dat deugt er geheel en al niet voor. Ik kan het jou aanrecommanderen."

"Mijn jas is nog nieuw," zei Coenradus, "en hij is een zeer goede. Hij kostte ƒ30 te Rotterdam, maar ik kreeg hem voor ƒ29.75."

"Een maffie verdiend, jongen," zei Stroop; "doch die jas zal toch niet altijd zoo blijven, ook zijn ouderdom gelijk de onze komt met gebreken."

"En wat nieuws?" vroeg Stroop, die inmiddels zijn jas had weggelegd en zijn bovenhemd had genomen, om de boorden er van met een schaar een nieuw aanzien te geven.

"Ook al weer practisch, mijn zoon," vervolgde hij; "geen meisje in Holland kan het netter omboorden."

Daarop nam hij zijn hoogen zwarten hoed en zei: "Meneer Coenradus, bij deze operatie is schoensmeer het hoofdbestanddeel."

Hij begon den hoed te smeren en te schuijeren dat het een lust was, en het duurde dan ook niet lang of hij glom als een spiegel.

"Nu ben ik klaar voor morgen," zei Stroop, "en zoo ik hoop zal ik u morgen ter kerke zien."

"Voorzeker," zei Coenradus, "ik ben gewoon elken Zondag den dienst bij te wonen; dat deed ik van af dat ik een kind was, en hoop zulks te blijven doen zoolang zich daartoe de gelegenheid voordoet. Mogt ik echter het geluk hebben eene betrekking buiten te krijgen, dan zal zulks bezwaarlijk zijn; maar toch vertrouw ik bij menschen te komen die huisgodsdienst waarnemen."

"Braaf, mijn zoon," zei Stroop, "maar wat ik u wou zeggen, gij moet op die advertentie antwoorden."

"Dat had ik ook al gedacht," zei Coenradus, "maar ik weet waarlijk niet hoe het in te rigten, en eigenlijk kwam ik hier om u vriendelijk te verzoeken mij daarin de behulpzame hand te bieden. Ik heb aan huis al een paar maal geprobeerd, maar wat ik neerschreef bevalt mij niet. 't Is vreemd, al zeg ik het zelf, ik kon altijd gemakkelijk iets opstellen, maar vandaag wil het niet lukken."

"Dat komt omdat er regen in de lucht zit," zei Stroop; "doch neem pen en papier en ik zal u dicteren."

Coenradus deed zoo als hem gezegd werd en Stroop begon:—

"De ondergeteekende, Coenradus Willemse, geëxamineerd onderwijzer 3de klasse in het Koningrijk der Nederlanden, onderhoorige landen en koloniën;

"Lid der Nederduitsch Gereformeerde gemeente, voldaan hebbende aan de verpligtingen der koepok-inenting en als milicien;

"Gelet hebbende op eene advertentie, voorkomende in *The Colesberg Advertiser* No. 365;

"Gezien hebbende dat een onderwijzer is benoodigd, en dat personen, die zich daarvoor willen aanmelden, zulks moeten doen onder letter X, ten kantore van dat blad,

"Neemt de vrijheid daarvoor aanzoek te doen, gelijk hij doet bij deze.

'*t* Welk doende, enz.,

C. WILLEMSE."

Nadat Coenradus dezen brief zoo net mogelijk had geschreven op een vel foolscap, werd dezelve in een enveloppe gedaan en bragt hij hem zelf weg.

Terugkomende zei hij tegen Stroop: "Zie zoo, nu is het schip in zee; mogt het nu maar een veilige haven binnenloopen."

"Ik hoop zoo," zei Stroop, "en heb nog al hoop, daar menschen met certificaten gelijk de uwe maar als witte kraaijen kunnen beschouwd worden."

De twee vrienden bleven nog een tijd gezels, totdat zij uit elkander gingen om te gaan eten.

In den achtermiddag van dien dag ging de heer De Haas zijn courant halen, en toen werd hem tevens de brief van Coenradus overhandigd. Hij nam dien mee naar huis, alwaar mej. De Haas ook was, daar men was overgekomen naar het dorp voor de kerk.

"Saartje," zei hij, "ik heb een brief gekregen bij den courantman, van iemand die antwoordt op mijn advertentie voor een onderwijzer."

"Maak hem dan open en lees hem maar hardop voor," zei tante Saartje.

Nadat de heer De Haas zijn bril met zijn bonten katoenen zakdoek had schoongemaakt en opgezet, opende hij dien net alsof het een zaak van het allergrootste gewigt was, en las den brief daarop voor.

Zonder een woord te spreken vouwde hij hem toe en stak hem weer in de enveloppe.

Beide echtgenooten keken elkander vragend aan, doch geen sprak een woord. Eindelijk zei De Haas, "om de waar-

heid te zeggen, begrijp ik niet alles. Dit begrijp ik er van dat de man Meester bij ons wil worden."

"Ik begrijp er ook niet veel van, maar dat versta ik, dat die man voor ons veuls te geleerd is," zei Tante Saartje.

"Ja," zei De Haas," ik moet dalkies bij de Pastorie wees, en zal het den leeraar maar wijs. Hij zal het wel verstaan."

"Dat is het beste," zei Saartje, "maar denk er om 't is Zaturdag en Meneer denk over zijn preek van morgen na."

"Dat doet hij Zaturdags avonds na supper, heeft hij mij gezegd," zei De Haas, "dan is hij alleen en plaag hem de buitenmenschen niet meer. Zoo'n Zaturdag is ook maar een zware dag voor een leeraar. Ik zou niet graag predikant wil wees."

"Ik ook niet," antwoordde Saartje.

"Jij zal niet gaauw een beroep krijgen" zei De Haas lagchende, "vrouwen zijn volgens de Schrift uitgesloten van kerkedienst."

"Dat is onregtvaardig genoeg" zei Saartje "maar jullie mans maak maar, dat in kerk in politiek overal moet jullie alleen wees.

"Maar," zei De Haas, "jullie moet bij de huis blijven om babies op te pas, ons mans is toch geen vogelstruizen. Geef mij een kop koffij en dan ga ik over."

Zoo gezegd zoo gedaan; De Haas dronk zijn koffij en ging naar den Predikant, dien hij alleen, een cigaar rookende in zijn studeerkamer vond.

"Na over het een en ander gesproken te hebben, reikte De Haas den brief van Coenradus aan den Predikant over, die na hem gelezen te hebben zei:

"Die persoon was gisteren bij mij en op het oog bevalt hij mij, doch men kan zich zoo gemakkelijk bedriegen. Hij heeft mij heden morgen zijne papieren gebragt, ik heb ze vlugtig nagegaan en die schijnen in orde. Doch ik ben zoo bang voor die Hollanders. Het liberalisme is daar te lande zoo diep ingeschoten dat mijn hart bloedt wanneer ik er om denk. Dat land, wiens oude bewoners 80 jaren tegen Spanje hebben gestreden ter wille van hun dierbaar geloof, thans zoo diep gezonken! Doch gelukkig niet allen zijn zoo, en hij mag onder de uitzonderingen behooren. Gij kunt hem proberen en als hij blijkt een ver-

keerd persoon te zijn dan zendt gij hem maar weg. Wij kunnen hem Maandag, na afloop der kerkvergadering hier laten komen en hem eenige vragen doen zoo gij wilt."

" Het zal mij aangenaam wees als Meneer dat wil doen," zei De Haas en zoo werd afgesproken.

Toen Stroop dien avond bij den Predikant kwam, verzocht deze hem aan Coenradus te verzoeken Maandag om elf uur bij de Pastorie te komen, alwaar hij tevens den heer De Haas zou ontmoeten, bij wien hij kans had geplaatst te worden.

Stroop beloofde hieraan te voldoen, hetgeen hij dan ook deed.

Toen Coenradus zulks vernam was hij opgetogen van vreugde, gelijk men kan denken.

Ook Daantje deelde in zijn vreugde toen hij het vernam, en dat Coenradus dien nacht lekker sliep behoeft geen de minste betoog.

(Wordt vervolgd.)

De Camisarden.

Wij gelooven, dat de schrijver, die ons een getrouw beeld van de groote helden uit wat wij den romantischen tijd van het protestantisme kunnen noemen, wilde geven, een goeden dienst zou bewijzen niet aan de geschiedenis alleen, maar ook aan den godsdienst. De eerste dagen der Waldenzers en van de andere voorloopers der Hervorming, de strijd door Luther en zijn tijdgenooten gestreden, de schitterende krijgsdaden van Gustaaf Adolf, de lotgevallen der Hugenoten, en de in zijn soort eenige opstand der Camisarden zouden, zoowel als de laatste zendelingsavonturen in Indië, Afrika en Melanesia, elk een afzonderlijk hoofdstuk kunnen leveren voor zulk een werk.

Voor één hoofdstuk van zulk een geschiedenis hebben wij stof in overvloed voor ons liggen Mrs. Bray's allerliefst werk over de "Revolt in the Cevennes" is het eenige Engelsche werk over dat onderwerp, dat wij kennen, en mag gerustelijk aanbevolen worden aan allen, die geen gelegenheid of tijd gehad hebben het uitvoeriger verhaal van Peyrat te lezen. Over dit laatste werk is het moeijelijk, wij gevoelen het, te spreken zonder het vermoeden van overdrijving op ons te laden, zoo betooverend boeijend is de belangstelling door zijn bladzijden opgewekt. Reeds als knaap was Peyrat met een hartstocht bezield voor het verzamelen der wijd en zijd verstrooide gedenkschriften van den wanhopigen strijd in Languedoc. Tot dit doel plunderde hij de openbare en bijzondere boekerijen der provincie en der hoofdstad, bewaarde als een schat al de zoo ligt vergankelijke plaatselijke overleveringen en familielegenden, bezocht persoonlijk niet slechts de slagvelden, maar elke spelonk en bergkloof door den heldenmoed der Camisards geheiligd, en bragt aldus een werk voort, uitvoerig zoowel als grondig en gezaghebbend, en waarvan iedere bladzijde tintelt van geleerdheid, geest en innig gevoel voor zijn onderwerp.

Nergens deed de druk van aanhoudende kwelling en vervolging, die het toppunt bereikten in de herroeping van het edict van Nantes, zich sterker gevoelen dan in Languedoc, waar de Protestanten een aanzienlijk deel der bevolking uitmaakten. Hun steeds toenemend getal had noodzakelijkerwijs geleid tot een uitbreiding van scholen en *temples*

boven die aangewezen door het charter waarin hun vrijheid op het stuk van godsdienst werd omschreven, en hun afstand van de hoven stelde hen bloot aan geweldenarijen, wier aard gemakkelijk verkeerd kon worden voorgesteld of verborgen. Plotseling, in 1663, werd onder voorwendsel van strikte toepassing van het edict, tot vernietiging besloten van alle kerken en kerkhoven, behalve die met name genoemd werden. Alle lagere protestantsche scholen werden opgeheven, en de opvoeding der leerlingen overgedragen aan de priesters. Kinderen, eerst van veertienjarigen, later van zevenjarigen leeftijd werden bevoegd verklaard om hun voorkeur voor het geloof van Rome uit te spreken; en een "Ave Maria" of "Vive la Croix" door een kindermeid ingeblazen, en op luiden toon geuit, werd beschouwd als voldingend bewijs van hun bekeering, voldoende om hen aan alle verder onderrigt en gezag der ouders te onttrekken. Onteerende straffen bedreigden den afval van een hugenoot die zich bekeerd had. De predikant welke den berouwhebbende aannam, werd afgezet. Het consistorie, dat hem verwelkomde, werd gestraft met het afbreken van zijn kerkgebouw. De schuldige zelf mogt zich gelukkig rekenen met levenslange verbanning aan de galeijen te ontkomen. Elk lokaas werd aangeboden en elke list aangewend om leerlingen tot de geloofsbelijdenis van den souverein over te halen. Elk kleingeestig middel, dat de laaghartigste tirannie kon bedenken, werd aangegrepen om hun, die vast stonden, het leven onaangenaam te maken. Geheele districten werden *en masse* bekeerd. De meest volhardenden vloden naar andere landen. De onverschilligen, de angstigen, de zelfzuchtigen bezweken voor de inblazingen van belang of vrees. Twintig jaren onophoudelijke vervolging, waarop de kroon werd gezet door de onuitsprekelijke wreedheden der dragonnades, vernietigden alle gedachten aan weerstand.

"Ik voer onophoudelijk krijg tegen de hugenoten," schreef Goribon, de curé van Soubise, "en ze durven geen mond open doen om te klagen. We vatten ze bij een vlerk als korhoenders, en bij het minste woord worden ze naar Rochefort geëxpedieerd."

Een enkel voorbeeld zal voldoende zijn om een denkbeeld te geven van den last van dwingelandij en onderdrukking, die ten laatste ondraaglijk werd.

In den herfst van 1682 keerde Isabeau Paulet, een nieuw-

bekeerde, de dochter van een vroegeren *pasteur* te Uzès, tot het geloof harer kindsheid terug, en werd door Dubourdieu, een der leeraren te Montpellier, tot het Avondmaal toegelaten. Onmiddellijk paste het Parlement van Toulouse de wet van 1663 op de weder-afvalligen toe, en beval de protstantsche kerk te slechten—de laatste, die nog over was. Het consistorie protesteerde tegen dit gestreng vonnis en riep de tusschenkomst in van den hertog de Noailles, den militairen gouverneur der provincie. De hertog was onverbiddelijk. "Monseigneur," zeiden twee van de deputatie, "het is niet goed te veel van ons geduld te vergen. Weet u niet, dat er 185,000 protestantsche families in Frankrijk zijn?" "Zoolang we nog niet weten wat die 185,000 protestantsche families zullen doen," sprak de hertog met schamperen lach, en keerde zich tot een officier van de wacht, "moest gij me die heeren maar in de gevangenis zetten." Louvois beval dat men de kerk in vier en twintig uur tot den grond zou slechten.

Ten langen laatste was de spreekwoordelijk geworden *patience de Huguenot* uitgeput, maar het was niet gemakkelijk tot een besluit te komen, hoe het verzet tegen den koninklijken wil met vrucht moest worden georganiseerd. De adel was tot de tegenpartij overgeloopen of naar het buitenland gevlugt. De protestantsche geestelijken waren verstrooid. Men besloot derhalve de onderneming op te dragen aan eene commissie van zestien leeken, die, om de achterdocht in slaap te wiegen, te Toulouse, de meest katholieke stad van Frankrijk, bijeenkwamen. Aan hun hoofd stond een advokaat van Nismes, een man in zijn provincie van groote vermaardheid, Claude Brousson, en men besloot terstond een stoutmoedige houding aan te nemen. De openbare godsdienstoefeningen zouden openlijk hervat en de afgebroken bedehuizen herbouwd worden; de nog overgebleven predikanten onwankelbaar op hun post blijven, en voor hen die in ballingschap of kerker zuchtten, andere worden aangesteld; boetedoening, liefdadigheid en gebed zouden de voorbereiding zijn voor het heropenen van de openbare eeredienst.

Alvorens uiteen te gaan stelde de commissie een adres op en zond het naar Versailles, ter regtvaardiging van hun gedrag. Zij wezen op het onderscheid tusschen goddelijk en koninklijk gezag, en de noodzakelijkheid van geen verordening des konings te gehoorzamen die streed met de

geboden Gods of de onaantastbare regten van het geweten. Zij eindigde met deze woorden: "Moest onze tegenstand ons het leven kosten, wij zullen het met blijdschap verbeuren, daar onze vroegere toegeeflijkheid de aanmatigingen der roomsche geestelijkheid heeft gesanctioneerd."

De voorwaarden echter, waaronder men dit programma hàd kunnen ten uitvoer brengen, waren niet meer aanwezig en de laatste kans op welslagen ging ten onder in de tweedragt die er woedde in de Protestantsche kerken. "Het plan is te gewaagd," zeiden de bedachtzamen; "wij zouden ter naauwernood zoo kunnen spreken, als wij versterkte plaatsen in ons bezit hadden." "Het is te gematigd," spraken de ijveraars. "Tegenover een onverbiddelijke geestelijkheid helpt niets dan geweld en is alle dralen tijdverlies."

Natuurlijk werd door deze verdeeldheid van gevoelens een uitbarsting verhaast en geneutraliseerd. In het midden van Julij kwam de geheele Cevennes, Vivarais en Dauphiné, de eene plaats na de andere, in openbaren en slecht beraamden opstand. De intendant Daguesseau trachtte den toenemenden geest van verzet door een algemeene amnestie te bezweren; maar aan beide zijden waren de gemoederen in gisting geraakt en niet meer te bedwingen, en de trouweloosheid van Saint Ruth gaf maar al te veel aanleiding om ieder koninklijk voorstel tot schikking te wantrouwen. Een voor een vloden de leden der Toulouse-commissie naar een ander land. Brousson bijv. zocht een schuilplaats te Genève. De een na den ander vonden de hugenootsche krijgsaanvoerders, als Brunier, Coutaut, Homel, den dood, na heldenmoed op het slagveld en standvastigheid op het schavot. De opstand werd, met blinde gehoorzaamheid aan Louvois' bevelen, met schaamtelooze arglist, meedoogenlooze wreedheid, en naamlooze schandelijkheid onderdrukt. Voor het oogenblik werd elke, ook maar gefluisterde, uiting van tegenstand tot zwijgen gebragt. Depeche na depeche met aankondiging der bekeering van gansche steden kwam te Parijs aan.—"Geheel Montpellier is overgegaan en Nismes evenzeer, behalve vijf predikanten." "Als November in 't land is," schreef Noailles, "is het met het protestantisme in Languedoc uit." Het duurde niet lang of hij liet er op volgen: "Ik heb mij vergist; nog vóór November is het gedaan." Onder deze triomfkreten en jammertoonen, die de herroeping van het Edict van Nantes binnenleidden,

gaf Daguesseau het intendantschap van Languedoc over aan een opvolger, die een eerste plaats inneemt in de geschiedenis van den opstand der Camisarden.

Nicolas de Lamoignon de Baville, die zijn ambt aanvaardde met de dragonnade in September 1685, was de type van een provinciaal gouverneur, gevormd in de school van Richelieu en Louvois. Bekwaam, gevat, krachtig in besluiten en handelen, bezat hij een ontembare eerzucht, een ingewortelden haat tegen alle beperking van den wil des konings, en een volkomen onverschilligheid omtrent de middelen om zijn eigen bevordering te doen gelukken. Zijn meerderen onderdanig, kon hij niet de minste inbreuk op eigen gezag verkroppen, en was hij onuitputtelijk in het uitvinden van stoute en sluwe hulpmiddelen om elken mededinger van zijn pad te weren of te verdrijven. Hij was volstrekt niet overdreven vroom, en Peyrat beweert, dat hij zijn mond niet zou hebben opengedaan om een millioen zieltjes voor den Paus, of zelfs voor het koninkrijk der hemelen, te winnen; maar Torquemada zelf kon niet strenger en meedoogenloozer geweest zijn in het vervolgen van alle ketterij, en hij werd de krachtigste bondgenoot der bisschoppen, wier vooroordeelen en venijnige bitterheid hij verachtte, daar hij de protestanten beschouwde als verraders niet van de kerk, maar van den koning. Hij was te verlicht om niet het verlies voor zijn gewest en voor Frankrijk te betreuren van zoo vele nijvere vermeerderaars van de volkswelvaart; maar hij bedekte de Cevennes met schavotten, en overstroomde ze met bloed in zijn streven naar hetgeen hij begreep 's konings wil te zijn. Zijn eenige opregte overtuiging was, het alles overheerschend belang van de eenheid van het Fransche rijk te handhaven, en die eenheid, meende hij, werd in gevaar gebragt door den opstand in de Cevennes. Zijn eenige geloofsbelijdenis was begrepen in een enkelen tektst, Rom. XIII : 2 : "Alzoo dat die zich tegen de magt stelt, de verordening van God wederstaat, en die ze wederstaan zullen over zich zelven een oordeel halen."

Na zijn ontsnapping uit Nismes in 1683, had Claude Brousson zijn beroep van pleitbezorger te Lausanne voortgezet, maar een onbedwingbare begeerte vervulde zijn hart om de arme verdrukte hugenoten in zijn geboorteland troost en verlichting te schenken. De gedachte

aan hun ellende liet hem dag noch nacht rust. Altijd zweefde voor zijn brein het beeld der verlaten kudde, ronddwalende in de woestijn als schapen zonder herder. Een tijd lang verborg hij zijn plan voor zijn huisgezin: maar de roepstem was hem te sterk om haar lang weerstand te kunnen bieden, en ter spijt van de tranen van gade en kind, en de beden en tegenwerpingen van maag en vriend, aanvaardde hij blijmoedig zijn droeve zendingsreize.

Opdat het zuiver geestelijk karakter zijner zending niet te miskennen zou zijn, gaf Brousson den intendant Baville schriftelijk kennis van zijn terugkomst.

"Ik heb vele malen verklaard, en doe dit nogmaals voor God, dat geen bevel of raad van eenige vreemde mogendheid, regtstreeks of middellijk mij bewogen heeft terug te keeren, maar dat ik alleen geleid ben geworden door den invloed van mijn geweten en den geest Gods. Die invloed is zoo krachtig geweest en heeft zoo mijn gansche ziel ingenomen dat, toen ik twee of drie maanden had gedraald aan die inwendige roepstem gehoor te geven, een onverklaarbare en oogenschijnlijk doodelijke ziekte mij heeft aangetast. Toen ik helder inzag, dat God mij zou dooden, indien ik langer den drang weerstond van Zijn Geest, die mij gebood Zijn volk te komen troosten, maakte ik mij op, hoe ziek ik ook was, zonder vleesch en bloed te raadplegen, en God gaf mij de gezondheid weder in den loop mijner reize."

Hoe krachtig "de noodzakelijkheid hem was opgelegd om het evangelie te verkondigen," daarvan kan men zich een denkbeeld vormen door Peyrat's beschrijving van den gewonen toestand eens geestelijken herders in de woestijn.

Hij was bijna altijd alleen; moest des nachts reizen door storm, regen of sneeuw; zich een weg banen door krijgslieden of roovers; in het bosch slapen op den kalen grond, onder den blooten hemel; steelsgewijs een dorp binnensluipen, en, in den schoot van een of ander vroom huisgezin opgenomen, zelfs dan aan zijn naar liefde smachtend hart den troost onthouden van zich te verwikkken aan de liefkozingen van de kinderen zijns gastheers, uit vrees dat hun onschuldig gebabbel hem of hun vader zou verraden.

Telkens ontdekt in zijn schuilplaats en ingesloten door soldaten, moest hij zich verbergen op de zoldering of in

de welput, of stoutmoedigheid en list te baat nemen om de troepen bond onder de oogen te treden, en hen het spoor te laten volgen van een of anderen welwillenden vriend, die blijmoedig zijn leven waagde om hem tijd tot ontkomen te geven; de schildwachten voorbijgaan onder het masker van krankzinnigheid of in de vermomming van een reizenden hansworst of goochelaar. Vermoeijenis, koude, hitte, honger, doodsangst, afval, eenzaamheid, en ten laatste het schavot—dat was het leven vrijwillig door Claude Brousson op zich genomen, door een man, niet jong meer, zwak van gestel, aan een huiszittend leven, aan studie en afzondering gewoon; dat het werk door hem aan zijn vrouw beschreven als "het buitengewoonste en belangrijkste dat men zich denken kan. Daarin is buiten allen twijfel mij de kroon weggelegd."

Brousson arbeidde met onvermoeiden ijver. Dikwijls predikte hij drie of viermaal per dag Hij schreef wonderbaarlijk veel. Formulieren voor huiselijke gebeden en openbare eeredienst, een uitgaaf van zijn preeken, getiteld "Geloofsmanna der woestijn," een belijdenis des geloofs voor de hugenootsche leeraren; verweerschriften tegen de beschuldiging van de rebellie aan te moedigen; zelfs een "commentaar op het Nieuwe Testament," die de getrouwheid der protestantsche vertaling moest bewijzen—vloeide uit de onvermoeide pen van dezen vogelvrijverklaarden vlugteling, die daarenboven al de gewone pligten van een predikant waarnam, en het bestuur voerde over alle kerken; terwijl hij van de eene schuilplaats naar de andere werd gejaagd met een prijs van 500 louis d'or op zijn hoofd.

Middelerwijl rolden de baren van vervolging en wraakoefening hoog over het getrouwe land. Al de beschikbare troepen in het district werden uitgezonden tegen Brousson, en tegen Vivens, een even stout, maar minder vlekkeloos hoofd: en een profeet, Roman genaamd, werd gevat en voor Baville en den graaf de Broglie gebragt. Zij boden hem een pardon aan, als hij de schuilplaats der twee aanvoerders wilde verraden. "Is er geen ander middel om mijn leven te redden," was zijn antwoord, "laat mij dan maar terstond teregtstellen. Zoo het Gods wil is, ben ik even bereid te sterven, als gij om mij te veroordeelen." Hierop greep Broglie hem bij de haren, sloeg hem met de vuist, en zwoer, dat als men geen anderen scherpregter kon vinden, hij hem met eigen handen zou ophangen. Naar

zijn kerker teruggevoerd om den volgenden morgen zijn doodvonnis te ondergaan, ontsnapte hij des nachts met behulp van een protestantsche dienstmaagd van het kasteel. Opstandelingen met de wapenen in de hand gegrepen, konden op geen genade rekenen, maar een aantal personen werden door Baville ter dood gebragt op het bloot vermoeden van de oproerige hoofden onder hun dak te hebben geherbergd.

Zulke wreedheden lokten onvermijdelijk weerwraak uit, en die van Vivens was schitterend en bloedig. De pastoors van Saint-Marcel en Conquérac werden omgebragt, de vicaris van Sondourgues op klaarlichten dag door een dolksteek getroffen terwijl hij de hostie droeg. Bagard, een afvallig predikant, Gautier, Claparède, Sévérac, officieren, werden dood in hun woning of aan den weg gevonden. Aan het lijk van den laatste was een geschrift gehecht, verklarende dat zijn dood een straf was voor het vergieten van onschuldig bloed. De opstand nam onrustbarende afmetingen aan. Een bende van vierhonderd gewapenden stonden onder Vivens gereed om met den hertog van Schomberg Languedoc binnen te trekken aan het hoofd van twee duizend refugiés, toen het plan verijdeld werd, door dat zijn boodschappers Baville in handen vielen. Een poging van Vivens om het garnizoen van Anduze afvallig te maken, kwam hem duur te staan. Foltering ontlokte een zijner aanhangers het geheim van zijn schuilplaats, en Vivens stierf den krijgsmansdood in zijn spelonk. Tegelijkertijd deelde een aantal zijner wapenbroeders zijn lot op het slagveld of liet het lijf op het schavot.

Te midden dezer tooneelen van smart en bloedstorting ging Brousson rustig zijn weg. De koning had, naar het gerucht liep, een geheimzinnigen droom gehad, en deze nieuwe Daniël zond een uitlegging er van, "door God hem ingegeven," aan den Nebukadnezar van Versailles. Het gezigt was een waarschuwing, dat Louis XIV de Hugenoten niet langer zou vervolgen. Met verheven eenvoud ried Brousson, in geschriften het hof toegezonden, den grooten monarch en zijn gansche volk protestantsch te worden. Alles zou goed gaan als zij slechts het geloof der hervorming omhelsden. Baville had getracht Brousson in de zamenzwering met Schomberg te wikkelen en hem op dien grond beschuldigd van den openbaren vrede te verstoren. Brousson wierp de beschuldiging in een lang en krachtig

verweerschrift van zich af. Evenzeer en met onmiskenbare waarheid ontkende hij deel te hebben gehad aan de gewelddaden door Vivens gepleegd. "Het ligt niet op mijn weg eenigen last te veroorzaken. Ik doe niemand onregt. De bijeenkomsten, die ik houd, zijn ongewapend. Ik zelf ga zonder een enkel wapen en als een lam langs den weg."

Toch behoedde Broussons argelooze onschuld hem niet voor hardnekkige vervolging. Bavilles trawanten waren hem altijd op de hielen, maar jaren lang ontsnapte hij als door een wonder aan zijn vervolgers. Eens waren zij hem zoo nabij, dat hij in een gat onder in een put zich moest verbergen. Een diender uit den troep, uitgezonden om hem te vatten, had argwaan, en liet zich in den put afzakken, maar zag hem gelukkig niet door de duisternis. Een andermaal traden de soldaten het huis, waarin hij zich bevond, binnen en gingen na een vruchteloos zoeken weder heen. Brousson was reeds van het dak afgeklommen en liep in een van de benedenkamers op en neer, toen de wacht plotseling het huis weder binnenstormde. Hij had alleen den tijd om snel achter de deur te sluipen, door welker reet hij den sergeant daar buiten eenige spelende kinderen kon zien vragen, of zij ook wisten, waar de predikant was. Zij gaven geen antwoord, maar een van de jongste wees op de deur zelf, waar achter Brousson stond. Hij achtte zich reeds verloren, en heeft altijd geloofd, dat God een sluijer had geworpen over des officiers oogen.

Dit leven van afmattende avonturen en rustelooze vervolging duurde vier jaren lang met slechts enkele korte tusschenpoozen. Meer dan eens waren zijn vervolgers hem zoo nabij, dat hij over de grenzen moest vlugten om het lijf te bergen; maar na een enkel kort bezoek aan zijn huisgezin of aan vrienden die met zijn werk instemden, kon hij aan den ouden onwederstaanbaren lust om het predikambt weder op te nemen geen wederstand bieden.

In April 1699 betrad Brousson Frankrijk voor het laatst. De vervolging was in die dagen buitengewoon heftig, en zoodra Baville van zijn terugkomst onderrigt was, verhoogde hij de belooning op Broussons inhechtenisneming gezet. Van alle zijden stroomden brieven hem toe, die hem vermaanden Languedoc te verlaten, en hij had zich voorgenomen deze zijn derde apostolische reis te Poitou te besluiten, toen hij op weg naar Pau aan een afvallige een aanbevelingsbrief overhandigde, bestemd voor een geloovige van

denzelfden naam. Hij werd onmiddellijk verraden, bij het Hôtel de la Poste te Oléron ingehaald en gevat, en naar het oude kasteel van Jeanne d'Albret gevoerd—eens de vaste burcht der hervorming en de bakermat van Henri Quatre—nu de kerker voor het geloof, dat de Béarner had verzaakt en Henri's kleinzoon zoo bitterlijk vervolgde. Gevangen genomen, vond Brousson het zijner zaak onwaardig, zoowel zijn werkelijken naam te verzwijgen, als zijn woord te breken, toen de gelegenheid zich aanbood om aan zijn bewakers te ontsnappen, bij zijn overbrenging van Pau naar Montpellier, of zelfs zijn opmerkelijke zeggingskracht ter eigen verdediging aan te wenden.

Bij zijn verhoor sprak hij slechts eenige minuten. "Ik ben," zeide hij, "een man, die God vreest en niemand leed doet, en een bedienaar des goddelijken woords, die naar Frankrijk teruggekeerd is om zijn ongelukkige broederen te troosten." "Daar ge een predikant zijt," vroeg Baville, "zeg mij wat de beweegredenen zijn geweest van uw gedrag in de Cevennes en elders?" "Het evangelie te prediken naar het voorbeeld der apostelen." "Hebben de apostelen dan den opstand gepredikt tegen de van God verordineerde magten?" "Dat heb ik nooit gedaan!" Hierop legde Baville hem het plan tot inval voor, opgemaakt tusschen Vivens en Schomberg. "Kent gij dit schrijven? Handelden de apostelen zoo?" "Het is niet van mij. Nooit heb ik aan een zamenzwering deelgenomen." Zijn regters hielden de ontroering, waarmede Brousson de handteekening van zijn vriend zag voor een overtuigend bewijs van schuld; en op dit bewijs—een ander werd niet aangevoerd—veroordeelden zij hem eenstemmig om de foltering op de pijnbank te ondergaan, gewone en buitengewone, en levend geradbraakt en gehangen te worden. Baville verzachtte dit vreeselijke vonnis een weinig. De gevangene zou de pijnbank slechts zien en opgeknoopt worden, voordat zijn leden uit elkaar werden gerukt.

Den avond van den vierden November verzamelden zich hoopen volks te Montpellier om het hooge schavot, dat een onbegrensd uitzigt gaf naar het westen over den oceaan. Troepen waren langs de toegangen geschaard, en het geroffel der trommen overstemde het geluid van de woorden des stervenden, toen hij trachtte te spreken. Met zijn gewone zachtmoedigheid bood hij zijn hals den scherpregter

aan, die diep ontroerd bijna de kracht miste zijn taak te volbrengen. "Ik heb," zeide hij, "aan meer dan tweehonderd personen het doodvonnis voltrokken, maar geen heeft mij zoo doen beven als Monsieur Brousson. Ik had wel weg willen loopen, als ik gekund had, om zulk een braaf man niet ter dood te moeten brengen. In trouwe, hij stierf als een heilige."

De moedige schare der Cevennes-predikers was nagenoeg vernietigd, en in het jaar 1700 scheen alle weerstand te zijn uitgestorven. Oogenschijnlijk waren de roepstemmen in de woestijn voor goed gesmoord, toen de bijna uitgedoofde vonken plotseling tot een vlam aanwakkerden, die zich wijd en zijd verspreidde door een middel, eenig èn in zijn soort èn in zijn uitwerking, den zoogenaamden profetischen geest, die vaardig werd over de Cevennes.

Tijden van zwaar en doordringend lijden hebben dikwijls buitengewone werkingen te weeg gebragt en zijn vruchtbaar geweest in vreemde hallucinaties. Toch moeten wij ons hoeden, bij de waardering van den aard der godsdienstige vervoering in de Cevennes, van te haastig een besluit te trekken uit afzonderlijke gevallen van geestdrijvende buitensporigheid. De Camisards verkeerden in omstandigheden, die bij uitstek er op berekend waren een ten top gevoerde geestdrift te verwekken. In hun geval vereenigde zich al wat de verbeelding kon opwekken, de hartstogten kon ontsteken en voeden; wat een dichterlijk spel van godsdienstige fantasie kon oproepen en voor het oog regtvaardigen; wat het nuchtere gebruik der rede kon ontwapenen. Onderworpen, in ellende en ongeluk in duizenderlei vormen, die de gaven des hemels schenen te bespotten; beroofd van hun geestelijke leiders, wier leering hen had kunnen helpen om den last van zoo veel angst en kommer met geduld te dragen; beroofd van hun kinderen op den aanminnigen leeftijd van zeven jaar, opdat hun jeugdige hartjes opgevoerd zouden worden tot een geloof, dat hun ouders voor afgodisch en verdoemelijk hielden; vogelvrij-verklaard, nagejaagd, gefolterd, tot de galeijen veroordeeld, geradbraakt, op het schavot te pronk gezet, den honden voorgeworpen;— is het wonder, dat de geest van menschen, zoo zwaar beproefd, zijn evenwigt verloor, en de alom verspreide overtuiging van hun tijd, dat God in de zaken der menschen regtstreeks meer dan door de werking van algemeene wetten ingreep, hen tot de verwachting en

het geloof heeft gebragt, dat zij een onmiddellijke openbaring van zijn wil deelachtig waren? De zamengestelde en tegenstrijdige aard der vraagstukken, wier oplossing van deze eenvoudige bergbewoners gevraagd werd, moest wel zulk een overtuiging voedsel geven.

Hun vaderland, hun dierbaar als het leven, hoorde hun toe; toch verboden meedoogenlooze edicten hun zoowel het te verlaten als God te dienen volgens hun geweten binnen zijn grenzen.

Was het niet duidelijk dat God hun gebood te strijden voor geloof en vrijheid? Hun trouw aan hun koning was in het begin even ongeschokt als de trouw aan hun God, en de twee pligten kwamen in lijnregte botsing. Onder moeijelijker omstandigheden dan de Schotsche covenanters, bleven zij hun souverein veel meer getrouw; terwijl zij, evenals de covenanters, hun verzet als door God geboden beschouwden. De teekenen der tijden voorspelden den val hunner verdrukkers. Zelfs Jurieu, ten spijt van zijn vernuft, bekwaamheid en onbekrompen geestbeschaving, werd door het lijden der geloovigen er toe gebragt, een uit eigen brein ontsproten verklaring der openbaring te geven en den onfeilbaren, onmidddellijken en onherstelbaren ondergang van het pausdom te voorspellen. Die der Stuarts verkondigde reeds den naderenden val. De kreet der zielen onder het altaar was ten laatste verhoord. De bijzondere belofte der laatste dagen: "Ik zal mijn geest uitstorten over alle vleesch," was op het punt van vervuld te worden.

De uitwendige verschijnselen der profetische gave waren die, welke gewoonlijk alle geestdrijverij vergezellen. Het zwellen der borst, het te berge rijzen der haren, oogen die vlammen schoten, het geheele ligchaam trillende van onwederstaanbare aandoening, kenmerkte, naar men geloofde, de aanblazing van den Heiligen Geest, die zich zoo snel verspreidde, dat de profetenschool weldra een duizend leerlingen telde, en ieder dorp, ieder gehucht, bijna ieder huis zijn profeet had. Wonder op wonder geschiedde voor de oogen, die ze gretig verwachtten, en bevestigde voor hen de aanspraken der nieuw ontstane orde van leeraars. De eenvoudige gemoederen dezer bergbewoners—van nature geneigd tot het wonderbaarlijke, zenuwachtig opgewonden onder het gevoel van het steeds boven hun hoofd hangend gevaar, en tot de uiterste spits van verwachting gedreven,

wanneer zij naar hun middernachtelijke bidstonden reisden, op een of anderen bijna ontoegankelijken bergtop onder het uitspansel des hemels gehouden—werden bestormd door gevoelens niet ongelijk aan die welke op het overspannen brein van woestijnreizigers werken. Sterren schenen hun plaats aan het firmament te verlaten, en hun voetstappen tot gids te strekken in de omringende duisternis, terwijl in de stilte van den nacht onuitsprekelijke melodiën van gouden harpen en hemelsche stemmen—herinneringen aan het openbaringsvisioen—hun verrukte ooren streelden.

Toch zouden wij de gansche beweging verkeerd begrijpen, indien wij de innige vroomheid en het ongeschokte geloof dezer getrouwen van de woestijn miskenden. In een graphisch uittreksel van het "Théâtre sacré des Cévennes," door Peyrat uitgegeven, is een beschrijving der prediking van Isabeau Vincent, een der eerste profetessen, die de overtuigende kenmerken draagt van getrouwheid en door een bevoegd getuige wordt meegedeeld. Gerlan een advocaat van Grenoble, wenschte deze jeugdige leerares te zien, van wier roem de Cevennes vol waren, een roem die zich tot Holland en Genève uitstrekte. Dochter van een wolkammer van Saou, hadden de heftige vervolging te Bordeaux en de geweldenarijen van Saint-Ruth een levendigen indruk op haar verbeelding gemaakt. Door gebrek uit haar woonplaats gedreven, hoedde zij de kudde van een bloedverwant, toen, in het laatst van Mei 1689, Gerlan haar aan de schaapskooi opzocht en na een dronk waters gebeden te hebben als een voorbijgaande vreemdeling, haar het doel van zijn bezoek bloot legde. "Gaarne," antwoordde zij, "van avond nog zal ik voor eenige broederen op den berg prediken." Tegen den donker begaf zij zich op weg, vergezeld door twee jongelieden en een twintigtal boeren, die met den advocaat van Grenoble volgden. Een talrijke vergadering wachtte op haar. "Uit mij zelve," begon zij, "ben ik geheel onbekwaam tot spreken; maar," voegde zij er bij, op de knieën vallende, "o, Heer! ontbind mijn tong, indien het Uw welbehagen is, dat ik in staat zij Uw Woord te verkondigen, en Uw rampspoedig volk te troosten." Weldra werd de geest vaardig over haar. Zij zond een lang gebed ten hemel. "Het was mij," zegt Gerlan, "alsof ik een engel hoorde spreken." Kortom, de regtsgeleerde vond haar toespraak zoo bewonderenswaardig en tot in het hart doordringend, zoo vol verheven gevoel, vroomheid en heili-

gen ijver, dat hij de overtuiging geen weerstand kon bieden, dat een stroom zoo heilig moest opwellen uit een bovennatuurlijke bron. "Ik keerde naar huis terug," voegt hij er bij, "diep geroerd en getroffen, en vol gedachten over al de wonderbaarlijke dingen, welke deze getrouwe dienstmaagd des Heeren had verkondigd."

Welk gevaar met het bijwonen dezer bijeenkomsten gepaard ging, kan men opmaken uit het lot van een enkel huisgezin. Bij een nachtelijke vergadering in de Vélai was het huisgezin tegenwoordig van een hoogbejaarden profeet van Les Ruches, Marliaut genaamd, bestaande uit twee zoons en drie dochters, waarvan ééne, acht maanden zwanger, haar kleinen knaap aan de hand hield. De oude man had hen niet kunnen overhalen om te huis te blijven, ofschoon hij hun de geheime waarschuwing van naderend ongeluk, die de Geest hem gegeven had, had medegedeeld. Te middernacht werden hem zes ligchamen terug gebragt, waarvan twee nog ademden—een dochter, die kort daarna den geest gaf, en een knaap, die als door een wonder herstelde. "De Heer heeft ze mij gegeven, en de Heer heeft ze van mij genomen," riep de profeet uit; "gezegend zij Zijn heiligen naam." Hij bragt den nacht in gebed door te midden van zijn huisgenooten in hun doodslaap, en begroef ze den volgenden dag steelsgewijs in één graf. Bij dergelijke gelegenheden had de worsteling niet zelden een anderen uitslag; maar het gevolg was niet twijfelachtig. Na uit een dozijn gevechten het leven te hebben gered werd Gabriël, ook een aanvoerder, herkend terwijl hij de bewegingen van de koninklijke troepen te Montpellier naging; in de lente van 1690 werd hij op bevel van Baville levend geradbraakt.

Door de teregtstelling van Brousson en Gabriël meende Baville voor goed den opstand den kop te hebben ingeknepen; maar hij werd spoedig uit den droom geholpen. De vergaderingen in den woestijn duurden voort en de profetische verrukking verspreidde zich zoo snel, dat de "kinderen van God" een hierarchie van vier orden maakten van hen, over wie de geest Gods was gekomen. Tweede in rang bij deze theokratie stonden de "profeten" of predikers: en het klinkt ongelooflijk, als ons gezegd wordt, dat het eerste jaar nadat de "gaven" naar Languedoc waren overgebragt, er niet minder dan acht duizend profeten waren, van wier lippen onuitputtelijke stroomen van gloei-

jende welsprekendheid bleven vloeijen. Daar ieder dezer profeten twee of driemaal daags "profeteerde", werd weldra het geheele land, van de zee tot den Lozère, van hun leer overstroomd. Het lijden der geloovigen en de stemme des Geestes beiden riepen de kinderen Gods te wapen. Slechts een aanvoerder ontbrak. Hij verscheen in de persoon van Pierre Séguier, den Danton der woestijn.

Onder hen die zich met de bekeering der hugenootsche bevolking hadden bezig gehouden, was er geen meer gehaat, en verdiende ook geen dien haat meer. dan de abbé Du Chayla, de opperpriester van de Hautes-Cévennes. Hij woonde in een prachtig huis te Pont de Montvert, welks oorspronkelijke eigenaar in de dragonnade van 1685 was gedood; en hier, omringd door door een hof van jonge priesters en zendelingen, had hij, zoo als Martin het uitdrukt, op eigen hand de dragonnade voortgezet. Iedere misdaad, die men zich kan bedenken, had dit monster op de protestanten bedreven, en hij had zelfs nieuwe en wreedaardige folteringen voor zijn slagtoffers uitgevonden. Hij liet gloeijende kolen in de hand leggen, en ze daarop sluiten. De vingers van anderen werden omwonden met watten in olie gedoopt, en zoo aangestoken. De meeste gevangenen werden in de cel gebonden, met het hoofd en de voeten aan een als kalveren die ter markt worden gebragt; geen werd er vrijgelaten, dan de man die zijn vrijheid met geld, of de vrouw die de hare met haar schande betaalde.

Lang van gestalte en streng van houding, paarde de opperpriester aan een woeste en sombere dweepzucht de hebzucht, de zinnelijkheid en de wreedheid van een Spaanschen proconsul. In den zomer van 1702 had hij een troepje van Cevenols overvallen, waaronder twee jonge vrouwen van goeden huize, die met een muilezeldrijver als gids Genève hadden trachten te bereiken. Alle pogingen en smeekingen om hen vrij te laten waren te vergeefs. De vrouwen waren bestemd voor het klooster, de mannen voor de galeijen, hun gids voor de galg, was zijn eenig antwoord.

Den volgenden dag werd er een bijeenkomst gehouden te Bourges, waarop Séguier het lot der gevangenen te Montvert betreurde, maar hij eindigde met te zeggen: "De Heer heeft mij geboden naar de wapenen te grijpen, opdat ik onze gevangen broederen bevrijde, en dezen opperpriester Molochs van de aarde verdelge." Solomon

Couderc, een andere profeet, verklaarde dat de Geest ook hem uitdrukkelijk had bevolen den priesters den oorlog aan te doen. Aan Abraham Mazel, een derden, was een gezigt te beurt gevallen, dat in eenvoudige beeldspraak dezelfde opdragt inhield. Het vuur van den wederstand was ontstoken. Drie hooge beuken aan de zuidzijde des heuvels werden opgegeven als de plaats der bijeenkomst voor den volgenden nacht, en daar kwamen de drie profeten bij elkaar met een bende van vijftig bondgenooten, waaronder Jean Cavalier, naderhand zoo vermaard, toen nog een blonde knaap van zeventien jaar. Slechts een twintigtal was met pistool of roer gewapend, de overigen hadden zeisen of houweelen, toen zij oprukten van de drie beuken —de bakermat van den Camisarden-opstand—naar Montvert. Du Chayla, aan zijn avondmaal gestoord door hun psalmgezang, beval zijn manschappen hen uiteen te drijven; maar het huis was reeds omsingeld, en toen hun eisch om de gevangenen los te laten beantwoord werd met een salvo musketschoten, rameiden zij de deur open met den stam van een gevallen boom, drongen naar binnen en ijlden naar de kerkerholen. Het gezigt der gevangenen, waarvan velen niet meer staan konden, verdubbelde hun woede. "Spaar het kruit en verbrand den priester van Baäl onder zijn eigen dak met zijn handlangers." Du Chayla beproefde uit een zoldervenster te ontsnappen, maar viel en brak zijn dijbeen, en hoewel hij zich nog tot de tuinhaag had voortgesleept, verried hem spoedig de laaije gloed van het brandende huis. Erbarmelijk smeekte hij om lijfsbehoud. "Als ik verdoemd ben," kermde hij, "zoudt gij dan ook verdoemd willen zijn?" "Neen, geen genade," riep Séguier, "de Geest wil dat hij sterft"; en hij gaf hem den eersten slag. Nu vielen zij allen op hem aan. "Daar," zeide de een, "dat is voor mijn vader, die op het rad is gestorven"; "en dat voor mijn vader, die je naar de galeijen hebt gezonden, en dat voor mijn moeder, die van verdriet is weggekwijnd;" en zoo voort.

Hij viel doorboord van twee-en-vijftig wonden. Slechts een bediende en een soldaat, die goed voor de gevangenen waren geweest, bleven gespaard. Den ganschen nacht zonden Séguier en zijn metgezellen op de knieën tusschen de lijken hun lofpsalmen op, wier woeste tonen zich vermengden met het geknetter der vlammen en het gemurmer der wateren, die, als de beek Kison, langs de offerplaats stroomden.

Het is gemakkelijk voor ons, die rustig te huis zitten, door geen wreede wroeging geteisterd, en onbewogen door den hartstogt, die er èn de vrucht èn de straf van was, zulke daden van wraakoefening te veroordeelen, maar laat ons er voor waken, dat wij onzen regtvaardigen afkeer van die daden niet tot een argument maken tegen de zaak, waarop zij een vlek hebben geworpen. Indien onderdrukking verstandige menschen tot dolheid voert, en zoo zelfs natuurlijke krankzinnigheid een reden is tot niet-veroordeeling, zou het het toppunt van onregtvaardigheid zijn der vervolging de misdaden, waartoe zij aanleiding gegeven heeft, ten goede te laten komen.

De dood van Du Chayla bragt een panischen schrik te weeg onder de priesters, die nog verhoogd werd door de tijding van meer moorden. Een week lang deed Séguier dagelijks een uitval uit het woud, "als de bliksem uit de wolken," en volbragt "het oordeel Gods" met meedoogenlooze hand. Baville zond de eene gewapende bende na de andere tegen hem uit, en kapitein Poul, aan het hoofd van een dezer detachementen, vond zijn spoor, greep den profeet met eigen hand, en voerde hem weg in ketenen. "Hoe verwacht ge behandeld te zullen worden na uw misdaden?" vroeg Poul zijn gevangene. "Zooals ik zelf u behandeld zou hebben, als ik u gevangen had genomen." Séguier verscheen voor zijn regters met een kalm en onverschrokken gelaat. "Uw naam?" "Pierre Séguier." "Waarom noemt men u Esprit?" "Omdat de geest Gods in mij woont." "Woonplaats?" "De woestijn, en weldra de hemel." "Gevoelt ge geen wroeging over uw misdaden?" "Mijn ziel is een hof gelijk vol lommer en koele bronnen." Hij werd veroordeeld tot het verlies van zijn regterhand en levend verbrand te worden te Pont de Montvert. Op den brandstapel sprak de profeet kalm en onverschrokken als altijd: "Broeders, wacht en vertrouwt op den Heer! Onze berg Karmel, nu verlaten, zal eens weder groenen, en de eenzame Libanon zal bloeijen als de roos."

Met Séguiers dood scheen de opstand voor de tweede maal volkomen onderdrukt. Zelfs de kloeksten waren ontmoedigd, en begonnen een voor een steelsgewijze de grenzen over te trekken. Hoe kon een handvol bergbewoners, zonder hulpbronnen, zonder aanvoerders, zelfs zonder wapenen, de magt van den Grand Monarque

weerstaan? Jean Cavalier, pas van Genève teruggekeerd, waar hij als bakkersknecht in zijn onderhoud had voorzien, was de eerste, die hun een hart onder den riem stak. Toen hij zijn patroon verliet, zeide hij tot hem: "Meester, ge zult spoedig van mij hooren." Eenige kloeke mannen schaarden zich om den zeventienjarigen knaap; maar zij hadden geen vastgesteld plan, en geen erkenden aanvoerder, totdat Laporte, een meester smid, zich aanbood. "Broeders," zeide hij, "wat zouden wij in een vreemd land kunnen doen? Hebben wij geen eigen land, het land onzer vaderen? Hier moet ons tehuis, hier ons graf zijn. De God der legerscharen is onze kracht. Met donderend geluid zullen wij den strijdpsalm laten schallen, en Israël zal zich aangorden van de zee tot den Lozère. En wapenen! Hebben wij geen houweelen? Die zullen ons musketten bezorgen. Broeders, slechts één doel is onzer waardig; te leven en te sterven als bevrijders van ons land en wrekers van onzen God. Indien ge wilt, zal ik uw aanvoerder zijn." Het antwoord was eenstemmig: "Wees onze leider; het is Gods wil."

Het eerste waar Cavalier en Laporte voor zorgden, was hun volgelingen van wapenen te voorzien. Het eene katholieke dorp na het andere werd overvallen en beroofd van zijn wapenen en krijgsbehoeften. De kleine schare nam trapsgewijs toe, versterkt door nieuwe aanhangers, allen uit den boerenstand geworven, totdat zij een zevenhonderd man sterk was. De aanvoerders werden bij stemming door hun krijgsmakkers gekozen, waarbij klaarblijkelijk meer met buitengewone geestelijke gaven dan aangeboren vastheid van karakter of krijgsmansbeleid rekening werd gehouden. Castanet, Ravanel en Catinat waren divisie-generaals onder Roland, een zoon van Laportes zuster, als opperbevelhebber. Een paar penseelstreken, gedeeltelijk door geen gunstig gezinde hand verstrekt, mogen dienen om hen aan den lezer voor te stellen.

Castanet, als knaap geitenhoeder, als man wolkammer, was uit Frankrijk gevlugt, om des gewetens wille, maar "op bevel des Heiligen Geestes" teruggekeerd om het evangelie te verkondigen, en de vijanden van het Woord te verslaan. Donker van kleur en scherp van trekken, onregelmatig, maar zwaar gebouwd, en vast van voet als

een gems, woest en wreed, werd hij door zijn vijanden met een wilden beer vergeleken. Hij was even trotsch op zijn theologische kennis als op zijn heldenfeiten en droeg de pruik van een doctor in de godgeleerdheid. Ravanel, taai en kort ineengedrongen als een bulhond, was de type van een ruw rebellenhoofd. Hij was soldaat geweest en zag er uit als een bandiet. Het gelaat doorploegd met litteekens; zijn hoofdvoedsel tabak en brandewijn; zijn eenige bezigheid doodslaan en psalmzingen. Catinat, zoo geheeten naar den grooten Franschen Generaal, onder wien hij gediend had, en dien hij als een afgod vereerde, was Ravanels onafscheidelijke gezel, en bood een in het oog vallende tegenstelling met hem aan. Lang, krachtig, en donker van kleur, maar beschroomd en zacht van aard, was hij verschrikkelijk op het slagveld. Met den sprong van een tijger muntte Catinat uit in woede van aanval, zooals Ravanel in hardnekkigheid bij den terugtogt. Cavalier onderscheidde zich door zijn regelmatige trekken, zijn donkerblaauwe oogen, en lange, krullende blonde lokken. Hij was trotsch op zijn knap uiterlijk, en hield er van in kleeding en houding op een officier van goeden huize te gelijken. Roland, hoewel uit een geslacht van veekoopers gesproten, was, evenals Cavalier, van nature een fatsoenlijk man. Ofschoon sterk van de pokken geschonden, dwong hij eerbied af door zijn aangeboren waardigheid, bevallige manieren en deftige houding. Buitenlanders hielden hem voor een edelman en meermalen nam hij den titel aan van graaf, en zelfs van koning der Cevennes. Deze profeet-koning was maar vijf en twintig jaar oud. Zijn divisie-generaals waren niet ouder dan dertig. Cavalier was nog een knaap. Ieder hoofd vereenigde het ambt van profeet met de pligten van een aanvoerder, en daar Roland volgens het algemeene oordeel "de gaven van den H. Geest" in de hoogste mate bezat, werd hij tot het opperbevelhebberschap verkozen.

Niet alleen legde hij bijzonder talent aan den dag voor den guerilla-oorlog, maar ook uitstekende bekwaamheid in het organiseren der intendance van het opstandelingenleger. De bergstreken van Languedoc zijn vol holen en spelonken en een aantal dezer rigtte Roland in tot magazijnen van levensbehoeften en oorlogsbehoeften. Hij leerde zijn manschappen buskruit maken, dat men bij wijlen onmogelijk koopen kon. Wijn, koorn en andere mondkost, geneesmiddelen enz. werden met zuinigheid beheerd. Ieder

had zijn bepaalde plaats en werk. Sommigen moesten fourageeren, anderen waren broodbakkers, kleermakers en schoenmakers, en allen waren druk in de weer om niet afhankelijk te zijn van de steden voor hun dagelijksche benoodigdheden. Er werden windmolens opgerigt op de hoogten, en watermolens gebouwd in de bergkloven. Zelfs had men voor een hospitaal gezorgd in een der meest verscholen spelonken. Het bestaan dezer magazijnen was alleen bekend aan een kleine schaar vertrouwbare broederen, onder de bijzondere bevelen van een intendant-generaal, Rastelet genaamd. Al deze uitgebreide toebereidselen voor een strijd van bijzondere moeijelijkheid en buitengewoon gevaar, een strijd te voeren tegen een leger, dat bij de zestig duizend man kon tellen, onder zulke ervaren maarschalken van Frankrijk als Montreuil en Villars, waren het werk van een jeugdig bergbewoner, ter naauwernood vijf en twintig jaar oud.

De Cevenol-hoofden namen verschillende stellingen in: Castanet op den bergrug van Argoul en Esperon; Cavalier te Bouquet; Salomon nabij Bouges; Roland in het midden op de heuvelen van Dufort, bij de poorten van Anduze. Iedere afdeeling had haar eigen tuighuis en magazijn; en ofschoon vijf mijlen van elkaar gekampeerd, konden zij elkaar toch van berg tot berg bijstaan.

Plotseling, in het begin van November (1702) barstten zij allen als een wervelwind los, en elk teeken van het katholicisme in de Hautes Cevennes—kerken, kruisen, pastorieën—werd weggevaagd. Cavalier beperkte zich niet tot de bergen, maar deed een inval in de vlakte van Nismes, en had de vermetelheid bij zijn terugkeer in de voorstad van Aiguevives te prediken. De Graaf de Broglie ijlde naar de plek, riep de burgers in de kerk te zamen en eischte dat men hen die aan de begunstiging der rebellen schuldig waren aan hem zou uitleveren. "Allen, wij zijn allen schuldig," was hun antwoord.

Daarop liet hij de notabelen van de stad gevangen nemen met den consul aan het hoofd en gaf ze over aan Baville. Vijf werden er ter dood veroordeeld, en zonder verwijl aan een amandelboom voor de kerk opgehangen; twaalf naar de galeijen gezonden; anderen gegeeseld, en de geheele gemeente moest een zware boete betalen.

In het begin van December leed een detachement van het koninklijk leger op marsch naar Italië een gevoelig

verlies. Het werd bijna geheel nedergesabeld, en het vinden van de officiëele instructies aan den commandant bragt Cavalier op het denkbeeld een poging te doen om het kasteel van Servas door een vermetele krijgslist te vernielen.

In deze burcht, op een hoogen bergtop boven het Bois de Bouquet, lag een bezetting, die den Camisarden bestendig groot nadeel toebragt, de bewegingen hunner troepen belemmerde, en onder hun ongewapende bijeenkomsten slagting aanrigtte. Cavalier vermomde een zijner benden in de uniform van de gesneuvelde soldaten, koos een half dozijn van zijn manschappen uit, die er het vreeselijkst uitzagen en bragt ze met bloed bevlekt en gebonden naar het gehucht Plans, nabij Servas, waar hij den dorpsschout vroeg te spreken. "Ik heb," zeide hij, "de Camisarden verslagen, en zes van hen gevangen genomen. Veiligheidshalve moesten wij ze maar op het kasteel laten. Wilt gij den kommandant van mijn verzoek onderrigten? Ik handel naar de bevelen van Messieurs de Broglie en Baville."

De kommandant liet zich niet wachten, en na met militaire stiptheid en voorzigtigheid de marschorder te hebben gevraagd en ingezien, drong hij er bij Cavalier, die voor een neef van de Broglie doorging, op aan den nacht op het kasteel te blijven. Met geveinsden tegenzin liet Cavalier zich overhalen, en terwijl men het avondeten bereidde, deed hij een wandeling op het terras van de burcht met zijn gastheer, die zijn aandacht vestigde op de hoogte en sterkte der muren. "De Duc de Rohan," voegde hij er bij, "heeft het kasteel aangevallen, maar was genoodzaakt het beleg op te breken. Ge behoeft niet bang te zijn dat uw Camisarden hieruit zullen ontsnappen!"

Aan tafel wedijverden de officieren in beleefdheid tegenover hun gast; de gewone scherts en vrolijkheid van een officierendisch was ten top gestegen, toen op een teeken van Cavalier zijn manschappen, die één voor één de sterkte waren binnengeslopen, de bezetting overvielen en over de kling deden springen. Zooveel buit als men haastig bijeen kon grijpen werd medegevoerd, en de Camisarden verlieten het kasteel, na het in brand te hebben gestoken. Op een halve mijl afstands deed een geweldige ontploffing hen verschrikt stilstaan; het vuur had het buskruitmagazijn bereikt, en het geheele gebouw was in de lucht gevlogen. Zulke wapenfeiten verwekten een panischen schrik onder de Roomsch Katholieke priesters, en Fléchier paste de

wanhopende klagt van Esther op zich en de zijnen toe : « Wij zijn verkocht, ik en mijn volk, dat men ons verdelge, doode en ombrenge.”

Cavalier vierde juist het Kerstavondmaal in de woestenij van Cauvi op den regteroever van den Gardon, toen een alarmkreet der voorposten de stem des gebeds stoorde. Het leger der katholieken, zeshonderd poorters en vijftig bereden heeren bevattende, naderde onder d'Aiguines. Een muildier met stroppen geladen om de gevangenen op de kruiswegen van Alais op te hangen, vormde de achterhoede. Cavalier zond oogenblikkelijk de dorpelingen naar huis, stelde zich op achter een heuveltje en wachtte den aanval af der ruiters, die oordeelkundig de voorhoede vormden en den roem eener gemakkelijk te behalen overwinning voor zich dachten te verwerven. Het vuur der Camisarden bragt verwarring onder den vijand, en de paniek der ruiterij deelde zich spoedig mede aan de gewapende poorters, die d'Aiguines te vergeefs trachtte stand te doen houden. Een honderd katholieken lieten het leven op het slagveld.

(Wordt vervolgd.)

De Schepping.

(*Een gedicht door J. J. L. ten Kate*).

(*Vervolg en slot*).

Wij zijn thans genaderd tot het Vijfde Tafereel, waarin de dichter ons de voortbrenging van het gedierte der zee en van het gevogelte des Hemels beschrijft (Genesis I: 20—23). Het magtige woord van den Schepper klinkt aldus door de ruimte en bereikt het oor van den sluimerenden profeet:

> "Nu wemele de zee van levendige zielen,
> Die door de wateren en uit de waat'ren krielen,
> En alle vliegende gevleugelt naar zijn aart
> Sla vlerk of slagwiek uit, en stijge hemelwaart!"

En het geschiedde gelijk God sprak. Twee werelden, de onmetelijke oceaan en het eindelooze luchtruim worden vervuld met levende wezens van allerlei aard en vorm en kleur. Eerst eendragtiglijk, in groote scharen, trekken de visschen de wereldzee door te midden van groen zeewier en bosschen van koraal. Doch die vrede duurt kort. De strijd om het bestaan maakt al spoedig van de zee een worstelperk:—

> "Van dood en leven, waar geharnaste tyrannen
> Eerst tegen de onmagt van hun minderen samenspannen,
> Met speer en stekelpunt en bliksemend gebit,
> Straks worst'len met elkaar, tot dollen moord verhit."

> "Daar staan
> Geduchte reuzen op in 't diep van d' Oceaan,
> Soms snakkende naar lucht, naar de oppervlakte stuivend;
> De heete dampen uit het wijde neusgat snuivend,
> Of waterstralen als een dubblen regenboog
> Opspuitende in de lucht!... Het onervaren oog
> Moge, als zij slapen, hen een drijvend eiland wanen,
> Straks roeren zij den staart, en klutsen als orkanen
> De waterbaren tot een schuimende woestijn,
> Wreed onbetrouwbaar steeds, als dwingelanden zijn."

Eene fraaije beschrijving van verschillende zeemonsters, hun omvang, ligchaamsbouw, levenswijze, enz., volgt, in telkens afwisselenden versmaat en overvloeijende van aanschouwelijke schilderingen, die den lezer onwillekeurig meesleepen en zijne belangstelling tot het einde toe gaande houden.

" En als de Ziener, met de ontroering in 't gemoed,
Nog immer staroogt op 't gewemel aan zijn voet,
Den God der Engelen aanbiddende in den Schepper
Der Monsters, hoort! op eens een klaterend geklepper
Van vlerk en slagwiek in de mateloozе lucht:
Al 't vliegend Schepsel, duizendsoortig, neemt zijn vlugt!"

Onder de ontelbare vogelsoorten, in dat ver verwijderde scheppingstijdperk voortgebragt, zijn er vele, die reeds eeuwen lang zijn uitgestorven, doch wier vroeger bestaan daarom niet minder een onloochenbaar feit is, dat bewezen wordt uit de nog thans aanwezig zijnde indrukken van klaauwen in versteende zandmassa's voorhanden, alsmede door de overblijfselen van geraamten, die van tijd tot tijd op verschillende plekken uit de aardkorst zijn opgedolven. Deze feiten, die van zooveel belang zijn voor de wetenschap, geven den dichter de rijkste stof tot verheerlijking van de Almagt des Scheppers.

" Wat Faraonen doen
Met pyramiden, 't werk van millioenen slaven,
Doet Gij, o Schepper! met een handvol klei, begraven
In 't diep: Gij legt er uw geslagtsregisters neer,
Verzegeld met uw merk. Gij eeuwige Opperheer!
Hebt de arme midd'len van den sterveling niet van nooden:
Gij hebt het gansch gebied van levenden en dooden,
Uw starrenhemel, tot gedenkrol; en in 't slijk
Der Aard vereeuwigt Gij de Archieven van Uw Rijk!"

Zoo aanschouwt dan Mozes, de Ziener Gods, al de wonderen, op den vijfden Scheppingsdag gewrocht. De avond valt en

" Uit het einzende Gezigt
Verheffen stemmen zich, die beurtlings jubelzingen.
Zoo sweeft eens 't afscheidslied der blijde schepelingen
Het water over, waar de dobberende kiel
Vast wegstuift voor den wind die in heur wieken viel."

Deze stemmen, die zich beurtelings doen hooren als een lofzang door de vogelen hunnen Schepper opgezonden, besluiten het Vijfde Tafereel. Het zou moeijelijk zijn in eenige taal een letterkundig voortbrengsel aan te wijzen, waarin schoonheid van vorm, verhevenheid en eenvoud zich vereenigen tot een meer harmonisch geheel, dan in dit loflied der vogelen. Ik kan niet nalaten, het den lezers in zijn geheel weer te geven, het is een juweeltje van dichterlijk genie en van verheven eenvoud:—

DE VOGELEN.

1.

Choor.

" Al wat adem heeft love den Heer!
Al wat zingen kan, zinge Zijn eer!
Voor den blinkenden Troon
Komen de englen gevloôn
Om den Schepper hun dank te betalen;
Onder vleugelgezuis,
Onder starrengeruisch,
In een stroom van bezielde choralen.
Maar ôns lied en hun stem
Klinkt al 't zelfde voor Hem:
Zingend vedertje en juichende Aartsengel
Werden beide op één woord,
Maken beide één akkoord
In het groot Hallelujah-gemengel.

2.

LEEUWERIK.

O, hoe zalig, hoe zoet,
Met een vrolijken groet
Naar de wieg van den morgen te stijgen,
's Heeren glimlach te zien,
En Hem 't welkom te biên,
Als andere stemmen nog zwijgen!
Wàt het schepsel geniet',
Alle licht, alle lied,
Alle veerkracht tot lieven en loven,
Daalt ter neer van den Heer,—
Tot den Heer keert het weer,
SURSUM CORDA! Van Boven, naar Boven!

3.

RAVE.

Een mistroostig geslacht,
In 't livrei van den nacht,
Arme stiefkind'ren zijn wij der wouden.
Hij, die 'd adem ons schonk,
Heeft ons vederenpronk,
Heeft de gave des lieds ons onthouden;
Maar de Almagtige let
Op ons schreijend gebed:
Ook ons ravengekras is een hulde
Aan den God der Natuur,
Wiens aanbidlijk bestuur
Alle nooddruft verwekte en—vervulde!

4.

MUSCH.

Onze vlugt gaat niet hoog:
Maar het Goddelijk oog
Ziet van ver' onze vleugeltjes trillen;
Schoon geen penningsken waard,
Valt geen muschken ter aard,
Of de Heer moet het weten en—willen.
En wat Mensch eenmaal
Door de wildernis dwaal'
O, hem zullen 't de muschkens doen weten:
Onze Vader is goed:—
Die zijn Vogelen voedt,
Zou die immer zijn kindren vergeten?

5.

NACHTEGAAL.

Of de dag ook verga,
Gij, o God! blijft ons na,
Voor Wien immers de nacht niet verdonkert!
Als het graauwt heinde en ver,
Rijst zoo menige ster,
Die ten helderen middag niet flonkert.
O, hoe heerlijk, hoe schoon,
Als geen enkele toon
Meer weergalmt, nog het speeltuig te dwingen,
En, Gods licht in het hart,
Hoe de nacht zich verzwart'
In den donker het vrolijkst te zingen!

6.

Choor.

Al wat adem heeft, love den Heer!
Al wat zingen kan, zinge Zijn eer!

De schepping van het vee, het kruipend en wild gedierte der aarde en van den mensch wordt ons in het Zesde Tafereel door den dichter beschreven. (Vergelijk Genesis i: 24—31):

"Nu brenge de aard bezielde scheps'len voort,
Het vee der weiden, 't wild der wouden, alle soort
Van kruipende gedaante!"

"En woud en weide hooren;
De bodem wemelt, en—het ZOOGDIER is geboren!"

Allereerst schildert ons de dichter de reuzen van woud en veld, de monsters, waarvan thans nog fragmenten en zelfs geheele geraamten in verschillende musea van

Europa worden aangetroffen en die in *onze* dagen met den naam *voorwereldlijke* zoogdieren worden bestempeld. Tot deze behooren bijvoorbeeld : *de luiaard*, het *mastodon*, de *reuzenmammouth* en de *rhinoceros*.

"Maar de zonne zwenkt naar 't Westen:
't Reuzenlegioen deinst af,
Uitgestorven, toch o sterflijk
Zich versteenende in zijn graf."

Een ander, minder forsch geslacht treedt in zijne plaats. Achtereenvolgens geeft de dichter ons korte, doch naar het leven geteekende beschrijvingen van de eigenaardige karaktertrekken van verschillende dieren, zooals van het *lam*, den *wolf*, het *rund*, den *leeuw*, het *paard*, den *tijger*, enz. Dat ook hier zijn buitengewoon talent op het schitterendst aan den dag komt, blijkt uit de volgende aanhalingen :—

"Zie 't lammeken ginds, dat de klaverwei scheert,
Zoo wit, of ze uit sneeuw waar' geweven!
Hoe smeekend die blik, die niets meerder begeert,
Dan 't leven, och! laat haar het leven!
Wat inborst zoo zacht, als die vacht van satijn,
Die, moeder! het kleed van uw eerstling zal zijn!"

En van den *hond*, den vriend en vertrouweling van den mensch, zegt de schrijver :—

"Daar blaft en daar knipoogt de schrandere vrind,
Wiens blikken een liefkozing vragen,
Die 't erf uwer woning, den slaap van uw kind,
Uw schat eens bewaakt en—uw dagen,
Uw hand kust, ook als ze onregtvaardig kastijdt,
En, sterft ge, op uw zerk zich den hongerdood wijdt.'

Al deze schepselen, 't zij wreed en woest als de tijger en de hyena, 't zij volgzaam en gedwee gelijk het lam en de hond, dragen het merk van de Almagt des Scheppers. Geen hunner is

"nutloos voor den gang van 't groote ontwikklingswerk!"

Doch aan dit groote ontwikkelingswerk ontbreekt nog een factor, de MENSCH, de kroon der Schepping. Reeds bemerkt het oog des Zieners in de verte 's menschen toekomstige woonplaats, het heerlijke Eden,

"het Paradijs, zoo zalig, zoo volkomen!
Verloren sedert, maar steeds levende in de droomen
Van alle volkren en van iedre menschenjeugd!
Den Ziener klopt het hart van namelooze vreugd,

Als, hoor! Gods stem herklinkt, een woord van alvermogen,
Maar inniger dan ooit. De Oneindige, bewogen,
Wekt luid zichzelven op: 'Ons meesterstuk ontbreekt:
Formeeren wij den Mensch, ons eigen beeld!'"

In een vroegere aflevering van het *Z. A. Tijdschrift* is, naar ik meen, een fragment van dit gedeelte van Ten Kate's dichtwerk opgenomen, behelzende de beschrijving van het eerste menschenpaar en de verhouding tusschen man en vrouw. Ik zal daarom bij deze gelegenheid geene aanhalingen er uit geven, doch de lezers ten dringendste aanraden, zelf te lezen en voor zichzelven te oordeelen over de verheven voorstelling, die de dichter zich van den mensch en van de verhouding tusschen echtgenooten vormt. Met een overheerlijk Scheppingslied, bestaande uit vier gedeelten, nl., *des Menschen hymne, Mannen-choor, Vrouwen-choor* en *Engelengroet* wordt de zesde zang besloten.

In Genesis II: 1—3, lezen wij:

"Alzoo zijn volbracht de hemel en aarde en al hun heir."
"Als nu God op den Zevenden Dag volbracht had zijn werk dat Hij gemaakt had, heeft Hij gerust op den Zevenden Dag van al Zijn werk dat Hij gemaakt had."
"En God heeft den Zevenden Dag gezegend en dien geheiligd: omdat Hij op denzelven gerust heeft van Zijn werk, het welk God geschapen had om te volmaken."

Deze woorden hebben den dichter bezield bij de zamenstelling van het slottafereel of den Zevenden Zang van zijn verheven dichtwerk. Voor de laatste maal weerklinkt het goddelijk woord door de ruimte des Heelals:

"Dit is mijn sabbats-feest! Gij zevende der dagen,
U wijd en heilig ik!"
"Maar mijne liefde en almacht staken
Heur zorgen niet. O mensch! uw vorming te volmaken,
Ziedaar mijn Sabbats-werk, dat ook het uwe zij!"

Het droombeeld van Mozes neemt een einde, hij is weer Amrams zoon; alles vertoont zich weder in de volle werkelijkheid aan zijn oog: zijne kudde, de berg Horeb, "de rook uit Jethroos schouw," en hij bereidt zich straks voor tot het groote werk, hem door God opgedragen,

"Een volk te vormen tot een zegen voor heel de Aard!"

Ik zal niet verder in bijzonderheden treden over de vele

schoonheden, die ook deze zevende zang in zoo ruime mate bevat. Strikt genomen neemt het gedicht een einde met het Zesde Tafereel, dat ons den zesden en laatsten Scheppingsdag voorstelt. Doch eene enkele aanhaling van een scherpen en zeer belezen beoordeelaar over dezen zevenden zang is hier op hare plaats. Niemand zal Coenraad Busken Huet verdenken van partijdigheid. Hij keurt zelfs veel af in het geheele plan en in de zamenstelling des gedichts. Doch juist daarom hebben de volgende woorden van zijne hand des te meer waarde: "De tweede helft der Schepping—ik bedoel daarmede het Zevende Tafereel—is niet minder stichtelijk dan de eerste helft, en zelfs wint zij het in menig opzigt van deze, in rustige verhevenheid. Er waren geen termen, zoo men wil, voor eene splitsing van het gedicht in zevenen; en al hetgeen nu den inhoud der zes eerste zangen uitmaakt, had tot één groot geheel behooren vereenigd te worden. Een aantal herhalingen zou daardoor vermeden zijn; en de zevende zang met zijn historischen inhoud, zou dan voortreffelijk gecontrasteerd hebben met den voorhistorischen, van het thans versnipperde eerste gedeelte. Met dat al geloof ik niet, dat één vereerder der christelijke godsdienst dien zevenden zang onvoldaan ter zijde leggen zal. In deze laatste afdeeling van zijn gedicht is het den heer Ten Kate gelukt, eene beschouwing des Christendoms bijeen te stellen, die schier noodzakelijk opgang maken moest; eene beschouwing waarbij niet alleen velen het hoofd gelaten kunnen nederleggen, maar die bovendien het voorrecht heeft, niemand te kwetsen."

Ten slotte spreek ik de hoop uit, dat mijn korte schets van dit groote meesterwerk van Ten Kate velen mag aansporen het te lezen, te bestudeeren en te genieten.

J. v. d. Tuuk.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 87—MEI 1887.

Den Redacteur van "Het Z. A. Tijdschrift,"
Kaapstad.

Mijnheer,—Ten gevolge van een schromelijk misverstand is het Paardensprong raadsel, verschenen in 't Januarij nummer van uw *Tijdschrift*, verkeerd opgesteld; en ik meen dat het niet één uwer lezers gelukken zal het uit te maken. Ongelukkig maar, dat ik mijne dwaling niet insag tot nadat het Maart nummer reeds verschenen was—dus te laat om de mededingers bij tijds er van te verwittigen! Wat nu gedaan? Eisch ik te veel van uw tijd en plaats als ik UEd. vriendelijk verzoek een nieuw raadsel—regt opgesteld als hieronder—later te herdrukken; en den vrienden die hun tijd vergeefs aan 't verkeerde stuk verspild hebben, de schade te vergoeden door een specialen prijs voor de oplossing van 't nieuwe te beloven? Ik laat de zaak in uwe handen! Is zij, uwes inziens, der moeite waard, voldoe dan vriendelijk aan mijn verzoek. mijn doel is enkel de mededingers vergoeding te doen, wijl ik hun om verschooning vraag voor den misstap.

Ik heb de eer te zijn, Mijnheer!

UEds. dstw. dnr.,

H. J.

Gedachtig aan het *errare humanum est* der ouden, voldoen wij, zonder uitstel, aan 's heeren J.'s verzoek en plaatsen het nieuwe raadsel, dat aldus luidt:—

PAARDENSPRONG-RAADSEL

(*Bijbelsch*).

loop	bode	voor	vlug	liggen	staan	en	volk.
-speld	Welk	-er	-de	dood	het	Bleef	-ling
door	snelle	-ge	wijl	met	als	daar	-laag
-gesteld	Wie	een	Door*	bleef	spies	kamer	-veld
twee	veld	Welk	een	waard	ge	neder	ter
als	voor	-de	in 't	wien	ge	der	Welk
straks	-gesteld	-de	sterk	-bij	-en	dood	Achab
ezel	een	voor	aan	been-	werd	gesneld	vrouw.

Stelt, vrienden, eerst de woordjes regt te zamen
Door 't springen van mijn paard uiteen gerukt!
In antwoord op die vragen geeft de namen
Wier *eerste* letters u, zoo 't wél gelukt,
Den naam van eenen der profeten geven!
De *laatste* letters vormen, naar men meent,
Den naam waaronder eens de "stad der steden"
Door Amos' zoon bedreigd werd en beweend!

* Door is 't eerste woord.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook het Junij-raadsel verschenen is. Daarna geschiedt de prijstoekenning voor *de twee eerste kwartalen des jaars tegelijk*. Hierdoor is ieder oplosser in de gelegenheid gesteld mede te dingen naar 5, segge *vijf* prijzen, drie waarvan

door de Eigenaars van *Het Tijdschrift*, een door den heer V. en een door den heer J. uitgeloofd worden. De antwoorden die reeds ontvangen zijn, blijven bewaard. Wij vertrouwen dat het getal oplossers ditmaal groot zal zijn.

N.B.—De mededinging *blijft nu open*, ook voor diegenen welke verzuimd hebben het Februarij- en Maartraadsel op te lossen.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Het memorandum van den Kolonialen Veearts omtrent inheemsche Veeziekten en de Behandeling er van, is inderdaad zoo belangrijk dat er gerust voor 's lands rekening eenige duizenden afdrukken in pamfletvorm onder de boerenbevolking kan verspreid worden. Door aan elken Veldkornet een aantal ter verspreiding in zijn wijk te zenden, kan dit op de zekerste en minst kostbare manier geschieden. Niemand toch denke dat de verschijning van het memorandum in de *Gouvernements Gazette* en andere bladen voldoende is; want de meesten dier kranten zijn reeds lang tot andere doeleinden gebruikt, en hoe velen zijn er niet onder onze boeren die in het geheel geen courant lezen! De boer moet zulk een boekje in huis hebben, om bij voorkomende gevallen te kunnen raadplegen, en wie weet niet hoe uiterst schaars dergelijke werken over Landbouw, Veeteelt ens. onder onze buitenbevolking zijn! Een onzer vrienden make in de eerstvolgende zitting

van het Parlement een voorstel in dien geest. En als men toch over den hond komt, waarom zou men dan niet over den staart komen en de rapporten van den Tabaksexpert, den Wijnbouwkundige en dergelijke er bijvoegen? Op die wijze voedt men het volk op, zoo wordt er nuttige kennis verspreid en bereikt de Regering het doel waartoe kundige mannen naar herwaarts ontboden zijn en uit 's lands kas gesalarieerd worden. Met voorlezingen en courantartikelen, hoe nuttig ook, bereikt men dat doel in een land als het onze niet. De een of ander zal misschien aanmerken dat de Regering zulke boekjes *te koop* moet bieden; maar hoe het daarmede gaat, heeft de ondervinding geleerd; vraag het maar eens aan de *Zuid Afrikaan!* Een honderd pond of meer op de voorgestelde wijze uitgegeven, zal welbesteed zijn.

Zoo iets zou tot het werk van een Departement van Landbouw behooren; maar aangezien het ook nu nog twijfelachtig is, of in deze Sessie wel tot oprigting van zoodanig departement zal besloten worden, kunnen wij daarop niet wachten.

De vooruitzigten voor onze wijnboeren verbeteren niet. Schier uit nooddwang hebben zij zich, met enkele uitzonderingen, aaneengesloten en de markt geblokkeerd. Deze maatregel is bij velen een laatste poging om zich staande te houden. Wij hopen en wenschen dat het verbond doel mag treffen; maar toch twijfelen wij soms of dit wel het geval zal zijn. Ongezond is zulk een toestand voorzeker, en de verzoeking om onder den bepaalden prijs te verkoopen is groot, althans waar een arm man ongeduldige schuldeischers tevreden heeft te stellen. De vastgestelde prijs van £10 voor brandewijn en £2 5s. voor wijn is zeker laag genoeg, en indien de voorraad in handen van speculateurs en wijnkoopers gering is, bestaat er wel kans dat men in den beginne dien prijs zal bedingen; maar hebben zij eenmaal genoeg gekocht, of is er waarlijk—gelijk sommigen verzekeren—een voorraad gelijkstaande met een vollen oogst in handen, dan vreezen wij dat de boer niet den kooper maar zichzelven schaakmat gezet heeft. Eén ding is zeker, het *corneren*, gelijk men dat in Amerika noemt, wordt er door in de hand gewerkt en de vrije handel belemmerd. Gelukkig is het niet de boer die er het eerst mee begonnen is; hij was lang genoeg aan de genade, of beter gezegd ongenade van den speculateur overgegeven. Iets moest er gedaan worden; maar of men nu den regten weg ingeslagen heeft, zal de tijd leeren. Wij spreken nu niet eens van de booze geruchten die in omloop zijn, als zouden de ontwerpers van het plan, gedachtig aan het spreekwoord "dat het hemd nader is dan de rok," niet zoo zeer het welzijn van den boer als dat van hun eigen zak op 't oog gehad

hebben, en het plan beraamd om op die wijze van den ouden *steek* ontslagen te raken. Wij mogen het niet gelooven dat eigenbelang hier de eenige drijfveer was, en het verheugd ons dat een paar stokers uit Stellenbosch in de *Zuid Afrikaan* onschuldig pleitten op eene verdachtmaking als souden zij, of anderen ongenoemden, verbondbrekers zijn. "Bij menschen is noch trouw noch waarheid meer," zong wel is waar de Psalmist; maar wij willen hopen dat deze woorden in dit geval op Afrikaners niet toepasselijk zijn.

De *Wijnberg Times*—een blad dat N.B. voor de boerenbelangen zegt op te komen—spot met de beweging en raadt den boeren ernstig dat zij zonder uitstel de Regering zullen verzoeken den accijns weder in te voeren; doen zij dat dan komt alles regt! Het is gelukkig dat het blad onder onze wijnboeren, voor zoo ver ons bekend is, heel weinig inteekenaren telt, waardoor hun bij al de ellende de ergernis bespaard wordt, om ook nog het serieuse artikel in kwestie te lezen. Dat er in het Parlement door de oppositiemannen aan den accijns zal getornd worden, moet men zich voorstellen; de lage prijs van brandewijn en de beweging door de W. T. veroordeeld, geeft hun een geducht wapen in de hand. Wij hebben te veel vertrouwen in het Ministerie om te veronderstellen dat het zich niet gelijk zou blijven. De wederinvoering van den accijns, nu bijkans de gansche brandewijnvoorraad in handen van den boer berust, zou voor velen de genadeslag zijn.

De verscheping van druiven naar Europa, waarvan men zich, en te regt, zoo veel voorstelde, is gebleken eene mislukking te zijn. Dit is, onder omstandigheden, te meer jammer. Zoo als onze lezers zich zullen herinneren, hadden ook wij groote verwachting van de zaak. Maar zal men nu den moed laten zakken, en in een volgend jaargetij niet nieuwe en betere proefnemingen wagen? Dat hanepoot—van muscadel spreken wij niet—een te fijne druivensoort is om de reis door te staan, klinkt wonderlijk vreemd; wij meenden altijd dat, als er ooit een druif was die het harden kon, dan was het hanepoot. Maar al doende leert men, en Keulen en Aken zijn niet op een dag gebouwd.

Is het bovenstaande geen aangenaam nieuws, beter klinkt het berigt dat er voor een ondernemenden boer een paar weefgetouwen alhier zijn ingevoerd. Dat is een stap in de regte rigting. Op een boerenplaats te komen, het spinnewiel te hooren snorren, kleeren te zien dragen gesponnen van het vacht van zijn eigen schapen, dat geeft hoop voor een betere toekomst. De moeders dienen bij het spinnewiel een wiege liedje te hebben, wij herinneren er ons een van den Franschman Amable Tastu, door Tollens vertaald, waarvan het refrain luidt: —

"Slaap, dierbaar wichtje, slaap rustig van nacht,
"Draai, snorrend wieltje, draai vlijtig en zacht."

H. M. der Koningin zou op haar jubelfeest een tabbertsleep van struisveertoppen aangeboden worden, geschonken door haar loyale onderdanen in de Kaapkolonie. Dit aanbod is van de hand gewesen, en nu wordt er volgens berigt van de struisveeren, voor dat doel ingezameld, een waaijer gemaakt, met ivoren handvatsel en gouden beslag, alles Koloniaal maaksel. Worden de hof- en andere dames nu verliefd op zulk een waaijer, m.a.w. komen zulke waaijers in de mode, dan zijn er voor de struisboeren goede dagen in 't verschiet; en het zal ons dus niet verwonderen om na 28 Junij te hooren dat struisveeren 100 percent. gerezen zijn.

De ploegtijd is vroeger dan gewoonlijk aangebroken, op de vroege regens heeft men ditmaal niet behoeven te wachten. Nu het saaijen begonnen is, vraagt deze en gene nog naar Mold's Veredelde, Roestvrije Tarwe. Wij vernemen dat de Gouvernements voorraad uitgeput is en weten niet of er ergens anders in het land van te bekomen is. Mogen wij de vrienden, die een partijtje bekomen hebben, om er de proef mede te nemen, nogmaals dringend verzoeken ons *Tijdschrift* met den uitslag bekend te maken, als de tijd daar is. Wij meenen dat dit niet te veel geeischt is, daar wij de eerste waren die in deze Kolonie de aandacht op deze tarwe-verscheidenheid gevestigd hebben.

Iemand vraagt wat de beste raad is tegen kalanders in mielies en koren. Een bundeltje gewone dagga in iederen zak gestoken, moet een probaat middel zijn om het insekt te verdrijven; ook zegt men dat een paar stukken groen wilgenhout in de zakken of in de korenharp gestoken dezelfde dienst doet.

Om regen te maken raadt een schrijver dat er kleine luchtballen met een lading dynamiet opgelaten worden, de ontploffing, zegt hij, zal het gewenschte nat naar beneden brengen. Wij vermelden dit slechts om te toonen, wat men al niet bedenkt om zich zelven te helpen. Waar blijft dan onze afhankelijkheid van den Heer, die regen geeft op *Zijn* tijd?

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

GEKOOKTE GERST ALS VOEDER.

Aan de Luxemburgsche *Annalen*, is het navolgende ontleend:

Gekookte gerst is een voortreffelijk voeder voor koeijen en paarden,

die aan verstopping lijden. De verrigtingen van maag en ingewanden komen er zonder geneesmiddelen weder in orde. Gekookte gerst is ook een zeer voedzaam voeder voor alle paarden. Met haksel moet men gekookte gerst mengen en daarover het water waarin zij gekookt is uitgegoten worden. Men heeft ook ervaren, dat de koeijen bij voedering met gekookte gerst, die—gelijk hierboven is gezegd—met tarwekaf of haksel gemengd werd, meer melk geven dan bij eenig ander voedsel. De gerst moet voor koeijen echter met meer water gekookt worden dan voor paarden. Voor kippen is gekookte gerst, gelijk trouwens reeds vroeger is opgemerkt, eveneens een voortreffelijk en zeer strekzaam voeder.

WAAROM ZAAIT DE LANDBOUWER ONKRUIDEN?

De vraag aan het hoofd van dit stukje voorkomende wekt welligt de vrolijkheid van den een of ander op. 't Kan zijn. Maar dat neemt niet weg, dat zij in geenen deele zoo dwaas, of belagchelijk is, als zij misschien aan "men" oppervlakkig schijnen moge. Inderdaad heeft zij wel allezins zin. Want in werkelijkheid zaait de landbouwer jaarlijks *millioenen* onkruidzaden uit, om zich later, als zijn gezaai fraai en weelderig opgekomen is, te kwellen met het schoonmaken er van, daarvoor veel tijd en veel geld bestedend. Een afdoend antwoord op de vraag hierboven zal desniettegenstaande wel ieder schuldig blijven, en welligt —als hij zich aan antwoord waagt—niets anders kunnen beweren dan dit, dat hij toch wezenlijk niet met opzet moeite en kosten maakt of zich zelf verdriet bezorgt; dat er onkruid is, was en blijven zal, en dat hij al het mogelijke doet om er tegen te vechten. Dit laatste is eenvoudig onwaar, wat gemakkelijk te bewijzen is.

Sints eenigen tijd worden ten zeerste aangeprezen "*trieurs.*" Wat is de naam van zulk een werktuig in onze taal? vraagt welligt nog de een of ander. Nu, als men er een Hollandsche uitdrukking voor wenscht, dan zou die moeten luiden "van onkruid zuiverend werktuig," en dan weet men genoeg, waarvoor het dient. En wie nu gelooven mogt, dat hij op zijne wijze zijn zaad reeds genoeg gereinigd heeft en geen *trieur* meer noodig heeft, die neme maar eens een handvol van het zaad, dat hij voor zuiver houdt, spreide het op een stuk papier op een tafel uit, en zoeke er eens alles uit, wat er niet in hoort. Stukjes stroo, stukjes hout, steentjes, stukjes aarde—die brengen toch geen gevaar in den akker, maar al die andere zaden en zaadjes, die bij dat uitzoeken voor den dag komen......!

Men neme er zelf de proef van en zal de handen in elkaar slaan. Het zal dan ieder terstond duidelijk worden, welk een ontzettend aantal tuig hij met zijn ongezuiverd saaizaad uitzaait, a's reeds in een handje vol saaizaad zoo'n rommel, die er volstrekt niet in aanwezig moest zijn, te vinden is. En herinnert men zich dan misschien er wel eens van gehoord te hebben, dat er machines bestaan om alle onkruidzaden snel en zeker uit saaizaad te verwijderen, dat de afdeeling X of de afdeeling Y, of A of B besloot voor gezamenlijke rekening zoo'n toestel te koopen —dan zal hij zoo gaande weg in staat geraken om over de vraag aan het hoofd van dit opstel geheel anders te oordeelen dan in den beginne. Misschien heeft dat nadenken wel ten gevolge, dat hij op de eerstvolgende vergadering zijner afdeeling eens een balletje opwerpt, dat hij inlichtingen vraagt over *trieurs*, dat hij het voorstel doet of steunt om er ook te zamen een aan te koopen, en dat het hem duidelijk wordt hoe hij, zelf voor zuiver saaizaad zorgende, toch nog te beklagen is, als zijne buren dat nalaten, ongezuiverde saaizaden uitsaaijen en dus het aantal onkruidplanten onnadenkend doen toenemen, die bloem vormende en daarna zaad, heinde en ver eigen en anderer akkers verpesten.

Nu—indien deze regelen zulke gevolgen mogten hebben, dan zouden ze wel buitengewoon beloond zijn. En om daaraan welligt een handje te helpen, mogen hier nog eenige cijfers volgen, die den ongeloovige op een beteren weg kunnen brengen.

De "Strassenbahngesellschaft" te Zurich laat de haver, vóór deze aan hare paarden gegeven wordt, met een *trieur* schoonmaken. Het bleek daarbij, dat elk 10,000 kilogr. gewone marktwaar 95—170, gemiddeld dus 132,5 kilogr. afval leverde. Een monstertje daarvan bleek, per kilogr. berekend, in ronde cijfers *drie en veertig duizend* stuks duidelijk zigt- en onderscheidbare onkruidzaden te bevatten. Dat maakt per kilogr. haver 570 stuks en per hoeveelheid zaaizaad voor een morgen 34,000, zegge vier en dertig duizend stuks.

Elders liet men zekere hoeveelheid tarwe, reeds meermalen zoogenaamd gepoetst, en die zeker menigeen op het oog zuiver zou hebben verklaard, door een *trieur* gaan. De afval werd gewogen, een monstertje er van genomen, en 't daarin aanwezige aantal onkruidzaden geteld. En daaruit bleek, dat er per kilogram van die schijnbaar zuivere tarwe door den trieur waren verwijderd 5,630 onkruidzaden, of per 60 kilo saaizaad per morgen 't bagatelletje van 337,800 stuks, die—zoo de tarwe niet door een trieur gereinigd ware—met de 60 kilogr. zouden zijn uitgezaaid.

Een landbouwer, die zijn zaaizaden niet reinigt, geen *trieur* gebruikt,

zaait dus onkruid met milde hand jaar in jaar uit, en berokkent zich en zijne buren, behalve vrij wat noodelooze moeite, nog groote schade bovendien.

VERDELGING VAN SLAKKEN.

De kleine vraatzuchtige nachtslak (Limax agrestis) rigt soms aanzienlijke schade aan. Om dit dier in massa te vangen, doope men vlakgebogen stukken boomschors in bier of beetrijke koolbladeren aan de onderzijde met ranzige boter (misschien is *kunst*boter hier geheel op hare plaats!) en legge een en ander op plaatsen waar de slakken vooral veel schade doen. Elken morgen zal men geheele versamelingen bijeen vinden onder de stukken schors of de koolbladeren, en kan dan door die weg te nemen en te vernietigen zich snel van deze dierenplaag verlossen. Op bier vooral zijn slakken bepaald verzot.

OM ROZENKNOPPEN TE DOEN OPENGAAN.

Om rozenknoppen te doen opbloeijen, snijdt men ze af met stelen van een hand lang, neemt dan een niet te vlakken schotel, vult dezen met water, zoo warm, dat men er even de hand in houden kan, en zet de knoppen er in, nadat men vóóraf met een scherp mes, onder water, een stukje van den steel afgesneden heeft. Is dit geschied en de schotel gevuld, dan brengt men dien op een warme plaats, in eene kweekserre of in eene warme kas. Indien na verloop van 12—24 uren nog niet alle knoppen open zijn, herhale men de methode, maar zorge er voor, da vooraf weder een stukje van den stengel, onder water, is afgesneden.

TRIOMFHAVER.

Omtrent deze, onlangs in ons blad aangekondigde haver-verscheidenheid schrijft ons de heer Jacq. Lambrecht, te Brugge (Belgie) in hoofdzaak het navolgende onder toezending van een paar inderdaad kolossale aren als monsters.

„Deze voortreffelijk geachte en met geluk beproefde haver zal dit jaar veel gezaaid worden in Denemarken, in Duitschland wordt zij reeds alom gezaaid. Volgens eene duitsche circulaire, reeds van 1885, gaf deze haver na bemesting met Chilisalpeter uitmuntende uitkomsten, van 50 kilogr. zaaizaad werd 4500 kilogr. geoogst van zeer zware hoedanigheid. Het stroo was zeer sterk en anderhalf el hoog." Dat is dus 90-voudig. Ook in dit *Tijdschrift* hebben we vroeger al op deze haversoort gewezen; maar of er wel een enkel mudje ingevoerd en uitgezaaid is, betwijfelen wij zeer.

Wetenschappelijk.

DE VOORKEUR VAN DEN BLIKSEM VOOR SOMMIGE BOOMEN.

Bij gelegenheid dat een bliksemslag twee boomen in het park van Richmond trof, te midden van anderen die onbeschadigd bleven, vroeg de heer Symons zich af, hoe het toch komt, dat sekere boomen, zeoals de iep, de eik, de esch en de populier, in Engeland meer dan andere naburige en hoogere boomen, door den bliksem getroffen worden. In Amerika zijn de meest gevaar loopende boomen de notenboom, de eik en de pijnboom. In Duitschland heeft men op 265 bliksemslagen, die op boomen gevallen waren, 165 getroffen eiken geteld. Het is volgens Symons waarschijnlijk, dat het elektrisch geleidingsvermogen van het eigen weefsel van een boom hier een belangrijker rol speelt dan de hoogte des booms; dat van den bodem en de wijze, waarop de boom met den grond in gemeenschap staat, moeten ook niet verwaarloosd worden. Onderzoekingen in deze rigting kunnen licht verspreiden over de keus van de boomen, die men in de nabijheid van woningen plant. D. L.

LEVENSDUUR DER MIEREN.

Men is veelal geneigd den levensduur van een dier af te meten naar zijne grootte. Eenige waarnemingen bewijzen evenwel, dat deze beschouwingswijze geheel verkeerd kan zijn. Sir John Lubbock heeft in zijne formicarien arbeidsters van Lasius niger en Formica fusca, die ouder zijn dan zeven jaren, en van de laatstgenoemde soort bezit hij sedert 1872 twee wijfjes, die daar zij reeds volkomen ontwikkeld door hem verkregen werden, den respectabelen leeftijd van twaalf jaren moeten bereikt hebben. Zij vertoonen wel is waar eenige verschijnselen van hoogen ouderdom, stijfheid der ledematen en dientengevolge meer onbeholpenheid dan vroeger, doch zijn overigens flink en brengen nog steeds voor ontwikkeling vatbare eijeren voort. D. L.

DE SCHERPZINNIGE KRITIEK.

't Is zonderling, hoe de eenvoudigste gedachten dikwijls het moeijelijkst te vinden schijnen. De geschiedenis van de onuitgegeven gedichten van Bossuet levert daarvoor een nieuw bewijs. Een geleerde, de heer Ménard, ontdekte die gedichten in een bibliotheek van de *rue Richelieu*. Hij brengt ze naar *de Nouvelle Revue*, die ze opneemt met een voorrede van een tweeden geleerde, den heer Pauliat. Terstond wordt onder de geletterde mannen een strijd over de echtheid aangebonden. De heer Ch. Livet, een hooggeleerd geleerde, bewijst op uitwendige gronden, dat het door den heer Ménard gevonden handschrift niet van Bossuet is. Een ander betoogt op inwendige gronden, aan stijl en taal ontleend, dat de verzen niet eens van de 17de eeuw

zijn. Een derde, letterkundige van beroep en juist bezig een verhandeling over Bossuet te schrijven, zendt een aardigen brief de wereld in om aan te toonen, dat zij van Bossuet zijn *kunnen*. Terwijl dus ieder een duit in 't zakje werpt, de een voor, de ander tegen, ieder met een grooten omhaal van geleerdheid en met bewijsgronden, van zeldzame scherpzinnigheid getuigende, daagt daar de heer Brunetière op, de welbekende kritikus van de *Revue des deux Mondes*. Deze heeft een zeer eenvoudigen inval gehad; hij heeft zijn Bossuet uit de kast gehaald, den inhoud doorloopen en zie, onder andere gedichten heeft hij ook "de onuitgegevene" gevonden, ons onlangs door den heer Ménard als een zeer gewigtige vondst aangeboden.

"Men zal ze," schrijft hij aan het dagblad *le Temps*, "van a tot z gedrukt vinden, niet in een of ander onbekend blad of eenig lang dood verklaard tijdschrift, maar in het 26ste deel (bl. 46—70) van de beste uitgave die er is: '*Oeuvres complètes de Bossuet*. Louis Vivès, éditeur Paris. 1864.' Zou het wel de eerste maal zijn dat zij verschenen? Men is verbaasd, zegt de heer Ménard, dat dit handschrift zoo langen tijd aan de aandacht der navorschers ontgaan is. Is die verbazing van den heer Ménard niet wat te voorbarig?"

De heer Brunetière bewijst voorts door brokstukken van brieven van Bossuet, dat, uitgegeven of niet, de verzen echt zijn, althans voor een deel; aldus is het pleit beslist. Maar is het niet vreemd, dat noch de heer Ménard, die zulk een belangrijke vondst deed als een handschrift van Bossuet wel heeten mag, noch de heer Pauliat, wien de taak was opgedragen een voorrede te schrijven voor een tot dusver onbekend werk van Bossuet, noch de letterkundige van beroep, die juist van Bossuet een studie maakt, noch vele anderen, die zich in het strijdperk hebben gewaagd, begonnen zijn met hun schrijver voor den dag te halen en de inhoudsopgave door te lezen?

EEN DOORNIGE WINGERD.

In de omstreken van Ningpo in China komt een soort van wingerd voor, waarvan de stengels en takken geheel met doorns bezet zijn, en waarvan sommige exemplaren donkerblaauwe en andere witte druiven voortbrengen. Deze soort komt overigens zooveel met den gewonen wingerd overeen, dat W. B. Hemsley vermoedt, dat zij de wilde stamvorm van dezen zou kunnen zijn. Dat China het vaderland der druiven kan zijn, daarvoor pleit o.a. ook, dat aldaar niet minder dan vijf-en-twintig goed onderschéiden soorten van het geslagt *Vitis* in het wild worden aangetroffen.

(*Gardener's Chronicle.*)

OVER DE VOORNAAMSTE PAARDENRASSEN.

(*Vervolg.*)

Het Persische ras is met het Arabische naauw verwant, de meeste dieren daarvan hebben eenen ligteren kop, minder breede borst, een langer, eenigszins spits kruis. Hieraan sluiten zich weder de edelste Turksche en Caucasische paarden aan. De edelste Turksche paarden stammen vooral af uit kruisingen van Arabische, Persische en andere Oostersche rassen. Van de Syrische paarden zegt men, dat zij nog voortreffelijker zijn dan de Arabische, en nog sterker en taaier, ook de Egyptische en Barbarijsche hebben veel naam, vooral worden de Barbarijsche paarden geroemd als zijnde vaak nog schooner dan de Arabische. Ook de Nubische paarden worden door sommige reizigers zeer geprezen, maar degene, die er van naar Europa gekomen zijn en zich onder andere in de stoeterij van den Koning van Wurtemberg bevinden, hebben niet aan de verwachting beantwoord. Zij hebben eenen zwaren ramskop, eenen zeer dunnen hoog opgezetten staart, zeer hooge beenen, zoodat zij doorgaans 16 palm meten en korter dan hoog zijn, doorgaans zijn zij zwart met witte teekens.

Het ver verspreide Tartaarsche hoofdras is de medgezel der nomadische volkstammen van het binnenste van Asië; vooral hoort het in een groot gedeelte van Aziatisch Rusland, in het land der Kozakken en Kalmukken te huis. Van uit Tartarije heeft het zich verder tot in het binnenste van China en Indië verspreid. De paarden van het Tartaarsche ras zijn doorgaans beneden de middelbare grootte, hebben laag aangezette, weinig buigzame lange halzen met lange manen, goede borst, regten rug en eenigszins afhangend kruis. Zij zijn vlug en bezitten eene verwonderlijke taaiheid bij vermoeijende togten.

In de Tartaarsche steppen zegt men dat nog groote kudden wilde paarden zouden voorkomen, van eene onaanzienlijke gestalte en meestal vale kleur.

Het Tartaarsche hoofdras verdeelt zich even als de Oostersche, in verschillende klassen. Op verscheiden punten gaan beide in elkander over, terwijl zij dan eens nader met het eene, dan eens met het andere hoofdras meer overeenkomen. Hiertoe behoort onder andere het in Zuidelijk Tartarije te huis behoorende beroemde Turkomanische paard; ook die van de Ukraine en de Zevenburgsche en een gedeelte der Poolsche en Russische paarden kunnen hiertoe gerekend worden. De in Oost Indië eigenlijk te huis behoorende landpaarden zijn van een klein en onaanzienlijk slag.

Aan het hoofd der in Europa voorkomende en ten minsten gedeeltelijk van Oostersch bloed afstammende rassen staat het Engelsche volbloed paard. Het is wel niet volkomen bewezen

dat dit thans zoo beroemde ras zuiver van edel Oostersch bloed afstamt; maar al heeft er oorspronkelijk van moeders zijde eenmaal eene vermenging met niet volkomen zuiver bloed plaats gehad, zoo is dit in ieder geval door de door vele geslachten heen voortgezette paring van Oostersch bloed met de afstammelingen der eerste kruising zoo volkomen edel bloed geworden, dat men het voor onverschillig houden kan, of men bewijzen kan of niet, dat er ook oorspronkelijk van moeders zijde geene vermenging met onedel bloed heeft plaats gehad. Het tegenwoordige Engelsche volbloed onderscheidt zich overigens in zeer wezenlijke punten van de edelste rassen van het Oosten, waartoe fokkerij, en vervolgens de opvoeding en het gebruik tot het rennen gedurende vele geslachten mede gewerkt hebben. Het Engelsche volbloed paard is vooral veel grooter en sterker gebouwd, dan het oorspronkelijk Oostersche, doorgaans 15 palmen en daarboven hoog, heeft eenen schoonen naar dien der Arabieren gelijkenden kop, eenen dunnen dikwijls eenigszins onbuigzamen hals, lange, schuins liggende, soms eenigszins ingedrukte schouders, een goed geplaatst achterdeel, vrij lange beenen (vooral bovenwaarts van de knie) met betrekkelijke dunne scheenbeenen en lange kooten.

Het renpaard is in zijn geheel echter geen fraai paard, maar veeleer een carricatuur. Het is lang van beenen, dun van lijf, lang van hals en heeft een zeer spitsen kop. Het geheele uiterlijke heeft veel overeenkomst met eenen windhond. Wanneer het loopt is zijn gang noch draf, noch galop, maar meer springend als een hert. Het bezit eene verbazende kracht tot rennen en springen. Het is zelden aangenaam te besturen en zijn gang is hard voor den ruiter; voor het dagelijksch gebruik laten zij veel te wenschen over. Maar allervoortreffelijkst zijn zij voor de fokkerij. Intusschen verandert de gedaante aanmerkelijk, zoodra het renpaard op de gewone wijze gevoederd wordt en vooral wanneer het ter weide gaat.

Reeds in de 12de eeuw wil men, dat de eerste Arabische hengst in Engeland gekomen is, en dat men toen reeds proeven genomen heeft om het inlandsche vrij zware krachtige paardenslag daarmede te kruisen; in de 13de en 14de eeuw zijn er daarentegen er meermalen Spaansche, Lombardische en Vlaamsche paarden ingevoerd en het laatste spoor der Arabische kruising verdween weder; in de 17de eeuw werden er menigvuldig paarden, vooral hengsten uit Barbarije en Turkije, naar Engeland gebragt en voor de fokkerij gebruikt, maar vooral maakte de in het begin der vorige eeuw te Aleppo gekochte Arabische hengst Darley den grondslag voor de hoog edele paarden-fokkerij in Engeland uit, waaraan de vorsten, de groote grondbezitters en hunne pachters alle aandacht schonken, en van nu af werd de veredeling stelselmatig voortgezet.

Het Engelsche renpaard is uitsluitend voor rennen geschikt, en de grootste snelheid is de grootste deugd, waarvoor men zelfs andere wezenlijke gebreken over het hoofd ziet. Om nu voor verschillende bedoelingen des gebruiks de meest mogelijk geschikte paarden te verkrijgen, heeft men begonnen om merriën van de verschillende inlandsche rassen of soorten met doelmatig uitgekozen volbloed hengsten te kruisen en dit gedurende een of meer geslachten voort te zetten, of ook om meer of minder veredelde merriën met uitstekende hengsten te paren, en zoo komen er nu verschillende soorten van paarden vóor, die $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ of $\frac{7}{8}$ bloed hebben. De meest bekende daaronder zijn: *a*, het jagtpaard; het komt het naast aan het volbloed en bezit meestal $\frac{3}{4}$ tot $\frac{7}{8}$ bloed, moet meer duurzame kracht bezitten en voor he gebruik op allerlei terrein geschikt zijn, waarom zijn borst breeder, de voorhand wat hooger, de beenen sterker, de kooten niet zoo lang zijn als bij den renner, ook moet het ligter in de hand zijn, de hoogte is 15—16 p.—*b*. Het koetspaard is, in zijne volkomenheid, een langer, sterker, grooter jagtpaard (16—18 palm hoog) doorgaans halfbloed; men vindt deze voortreffelijke koetspaarden in Yorkshire, Lincolnshire, Durham en andere graafschappen. Tot vorming van dit slag zijn vroeger ook Spaansche, Napelsche en Vriesche paarden er in gemengd.—*c*. Het gewone rijpaard heeft halfbloed of iets minder, is ongeveer 15 p. hoog, gedrongen van bouw met korte kooten. Een zwaarder slag hiervan, meestal met nog minder edel bloed, wordt veelvuldig voor den landbouw gebezigd.—De in Engeland heerschende kleur der edele paarden is bruin. Als eene merkwaardigheid verdient aangeteekend te worden, dat toen in 1837 de paarden uit de stoeterij van den Koning van Engeland verkocht werden, de 80 paarden die zij bevatte de som van £15,282 opbragten. Voor den hengst Colonel werd de hoogste prijs betaald, namelijk £1,550, een paard, dat door den vorigen Koning voor £3,750 gekocht was. [Sedert is er wel tot £20,000 voor een enkel paard betaald.]

Slot volgt.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JUNIJ 1887.

De Camisarden.

(*Vervolg.*)

De overwinning aan den Gardon werd gevolgd door een vermetelen aanslag op het versterkte stadje Sauve. Eenige kleine afdeelingen werden den avond voor de onderneming uitgezonden om de aandacht der katholieken af te leiden en door een dezer werd de kerk van Monoblet tot den grond afgebrand. Een zelfde list als die te Servas met zulken goeden uitslag aangewend was, werd ook hier gebruikt. Stoutmoedig reed Catinat met zijn troep, in de uniform van den vijand gekleed, op klaarlichten dag tot voor de poorten der stad, en in antwoord op de aanroeping van den schildwacht, verklaarde hij den ganschen dag de dweepzieke brandstichters te Monoblet te hebben vervolgd, en dat zijn manschappen rust en voedsel noodig hadden.

. De troep werd op de markt opgesteld, en Catinat en zijn twee officieren werden uitgenoodigd om bij den gouverneur te dejeuneeren. Aan tafel voer Catinat heftig uit tegen de Camisarden, verhief Baville en Broglie tot de wolken, en trachtte zich beminnelijk te maken bij zijn edele gastvrouw; maar zijn boersche opvoeding deed hem spoedig geweldige bokken maken en een vreeselijk vermoeden bekroop Madame De Vibrac, dat zij drie hoofden der Camisarden in haar eigen huis onthaalde. Aan het nagerecht werd de nadering van een groote troepenmagt berigt. „Mon Dieu!" riep de gevatte vrouw; ik bid u, ijl naar de

poorten, mijnheer, misschien zijn het de Camisarden." "Wees niet bevreesd, mevrouw," hernam Catinat, "ik ga er dadelijk heen." Zoodra zij weg waren werd de valpoort neergelaten, en sloot de gouverneur zich in zijn huis op. Onderwijl werd de naderende kolonne met niet weinig angst afgewacht, en het volk verdrong zich om Catinat als zijn verdediger. "Laat ze maar komen," zeide hij. "Ge zult zien hoe ik ze ontvangen zal." Bij het eerste lossen van een musket van de wallen hieven Roland en zijn brigade met luider keel een psalm, hun gewoon krijgslied aan, terwijl Catinat met stentorstem riep: "Legt de wapenen neder. Leven de kinderen Gods!" en de poorten opende.

De teekenen van het katholicisme waren spoedig vernietigd, de wapenen en groote voorraad van levensbehoeften buit gemaakt, de priesters en soldaten als gevangenen naar de Place de la Vabre buiten de muren der stad gevoerd, waar de eerstgenoemden ter dood gebragt en de anderen in vrijheid gesteld werden, zoodra de Camisarden met hun ontzaglijken buit in veiligheid waren. De katholieke geschiedschrijvers van dien tijd geven een aardige en levendige schildering van den schrik en de vrees door die wapenfeiten verspreid, en van de middelen aangewend om zich voor verrassing te vrijwaren. De Prior van La Rivière bedacht een werktuig, waarmede zijn koster vier hellebaarden bestendig in beweging kon houden om den drempel van zijn pastorie te bewaken. De voorzigtigste, hoewel het minst blootgestelde, was de graaf-bisschop van Mende, wiens verdedigingsmiddelen, door Louvreleuil beschreven, een uitgebreide lijst omvatten van de termen in de vestingbouwkunde gebruikt: ravelijnen, courtines, poorten, valdeuren, grachten, wallen, torens, borstweringen en verschansingen.

Baville bemerkte dat zijn toestand alles behalve zonder gevaar was. Het was geen gemakkelijke taak Lodewijk XIV te dienen, bij wien welslagen niet altijd goedkeuring verwierf, en niet slagen onvermijdelijk ongenade na zich sleepte. Gelukkig voor den intendant hadden Madame De Maintenon en Chamillars de grootte van den opstand opzettelijk voor den koning verborgen, en nu geen verdere verbloeming mogelijk was, vonden zij goed Bavilles gedrag in het gunstigste licht te stellen. Zij betoogden dat een grootere magt en een generaal van meer ondervinding alles was wat zij behoefden.

Men zou De Broglies leger versterken, en hulptroepen zenden onder den luitenant-generaal Julien, een bekwaam officier, die eens page was geweest bij Willem III en aan de verbittering van een geloofsverzaker de losbandigheid en wreedheid van een *soldat de fortune* paarde. Deze maatregelen werden geen dag te vroeg genomen. De veldtogt van 1703 was geopend met een partijgangers-oorlog met wisselend geluk gevoerd, om en bij de wallen van Saint Germain de Culberte. Vol ijver om zijn goeden naam te herstellen, bragt De Broglie een korps dragonders en poorters bijeen, en tastte de Camisards aan bij het gehucht Generac, niet ver van Nismes. Een oordeelkundige schikking van zijn manschappen door Catinat stelde hen in staat den schok der koninklijke troepen te weerstaan, en een goed gemikte steen uit den slinger van een jeugdig soldaat trof den beruchten kapitein Poul en velde hem ter aarde.

"Stijg op, kapitein, stijg op!" riepen zijn dragonders, die van een panischen schrik werden bevangen; maar in een oogenblik was Catinat op hem toegesprongen, had hem met één slag het hoofd afgehouwen, wierp er zich mede in den zadel, en snelde bijna alleen de vlugtelingen na. Met grimmige scherts riep hij De Broglie toe, terwijl hij het bloedige zegeteeken omhoog hield, "hier is je kip (Poul); we hebben hem geplukt; je hoeft hem maar te braden."

Op hetzelfde oogenblik volbragt Cavalier een daad van hem kenmerkende vermetelheid. Als koopman vermomd was hij Nismes binnengekomen om buskruit te koopen, toen de vluchtelingen in groote verwarring de stad binnenstormden, roepende: "Alles is verloren. De graaf De Broglie en kapitein Poul gedood. De Camisards zijn ons op de hielen." Oogenblikkelijk werden de stadspoorten gesloten en de katholieken te wapen geroepen. Den volgenden morgen ging De Sandricourt, gouverneur van Nismes, aan het hoofd van een kleine legerbende op verkenning uit, en Cavalier wist tegelijk met hen de poort uit te komen. Een half uur lang reed hij, als van den prins geen kwaad wetende, naast de soldaten, zijn valies vol kruit achter zich op zijn paard, over verschillende dingen te babbelen, onder anderen over de Camisarden. "Je bent zeer onvoorzichtig," zeiden zij tot hem, "als je in hun handen valt, nemen ze je muildier, je valies, je geld en misschien je leven."

"Ik vertrouw op God: die geen kwaad doet behoeft niet

bang te zijn," antwoordde Cavalier, en sloeg den weg in naar Calvisson, om zich bij Catinat en Ravanel te voegen.

De meesterlijke krijgsmanskunst der camisardsche aanvoerders bij menig treffen in de eerste weken van het jaar (1703) werd te niet gedaan door de geweldige getalsmeerderheid van het koninklijke leger. Toch was de eerste ontmoeting noodlottig voor des konings troepen. Het bloed van vijfhonderd hunner krijgers kleurde het slagveld rood. Onder de verslagenen was de honderdjarige Henri de Merle, baron de Laforce, een naam doorluchtig onder de metgezellen van Henri de Navarre*, in wien de protestanten eens gehoopt hadden een waardigen opvolger van Coligny en Rohan te vinden.

Het veelbelovend begin. van het jaar werd spoedig teleurgesteld, en dat op verschrikkelijke wijze. Een tweede treffen vond plaats nabij Vagnas, waarin de Camisarden zonder te deinzen des vijands vuur doorstonden, hoewel hun musketten, door de sneeuw vol water geloopen, niet af wilden gaan. Zij deden een aanval met de bajonet, maar vielen in een hinderlaag, en werden omsingeld door de koninklijke troepen. Een vreeselijk bloedbad volgde. Brueys, de katholieke geschiedschrijver van den opstand, zegt: "de dolkoppen wilden geen kwartier vragen, en werden allen gedood." "Onze mannen," schreef Julien "volgden hun spoor in de sneeuw, schoten ze neer als hazen, en bewaarden slechts een paar dozijn voor de galg te Alais." Men verloor twee honderd man, behalve den trein, bijna al de paarden, en een groot aantal wapenen. De dappere l'Espérandieu verdronk bij zijn poging om de Cèze over te steken met Catenat en Ravanel, die den terugtocht van het treurig overschot hunner troepen met beleid en onvermoeiden ijver leidden. Van Cavalier werd niets vernomen.

De avonturen van laatstgenoemden aanvoerder na den noodlottigen slag bij Vagnas waren van den meest romantischen aard. De wegen waren allen door den vijand bezet; de bergen krioelden van koningsgezinde gewapenden: de bergstroomen waren zoo gezwollen, dat geen enkele plek

* Deze edelman bezat groote goederen en grooten invloed in de provincie, en Roland had hem in het geheim het bevel over den tocht aangeboden.

meer doorwaadbaar was, de koude zoo hevig dat het gevaarlijk was er zich niet behoorlijk gedekt aan bloot te stellen. Cavalier had zich met zijn zwaard baan gebroken door de katholieke gelederen tot in het woud, maar twee grenadiers zaten hem op de hielen. Ademloos wendde hij zich om en spleet den schedel van den voorste met een enkelen slag van zijn zwaard, waarna hij ook den tweede onschadelijk maakte. Na een tijd lang gezworven te hebben ontmoette hij vier van zijn gezellen, toen plotseling de stemmen van soldaten op kleinen afstand gehoord werden, en zij genoodzaakt werden in een hol te kruipen, welks ingang door wat kreupelhout werd verborgen. De sneeuw, die met groote vlokken viel, overdekte spoedig het spoor hunner voetstappen, maar uit hun schuilplaats konden zij de stem van Julien hooren, die zijn manschappen aanmoedigde om Ravanel te vervolgen. De nacht kwam en omsluijerde hen met vriendelijke duisternis, maar de eerste lichtstreep van den dageraad deed hen zien, dat zij verdwaald waren in den sneeuwstorm, en naar het slagveld terug waren gekeerd, waar de schutters reeds aan het plunderen en begraven der dooden waren. Haastig den tegenovergestelden kant opijlende, zagen zij een kleine boerderij, waar een vrouw met haar twee zoons huisde. Cavalier smeekte dat een van hen hun den weg naar Barjac zou wijzen. De moeder weigerde niet alleen, maar fluisterde den oudsten knaap iets in het oor, die terstond naar het slagveld liep; en Cavalier gevaar vermoedende, was juist ontkomen, toen de soldaten het huis binnentraden. Zij waren echter de Camisarden spoedig op het spoor, door de voetstappen in de sneeuw, en Cavalier, meenende dat hun laatste uur geslagen had, maande in eenvoudige en treffende woorden zijn gezellen aan alleen op de regtvaardigheid hunner zaak te bouwen en zich naar Godes wil te voegen, toen zij onverwacht op een bergstroom stieten, door een smalle strook gronds omzoomd, die vrij was van sneeuw, en achter elkaar loopende nu eens op deze smalle streep, dan weder in de bedding van den stroom, volgden zij zijn loop, totdat hij hen het woud uitbragt. Daar bespeurden zij een diep gat, door het hooge water aan een der oevers uitgehold, waar zij inkropen om den vallenden nacht af te wachten. Een paar minuten later hoorden zij de dreunende voetstappen hunner vervolgers boven hun hoofd, en konden een enkelen hunner zien, terwijl zij den

stroom langs gingen om het spoor der vlugtelingen te zoeken.

Toen de nacht aangebroken was, waagden zij zich naar buiten, half dood van angst, vermoeidheid en honger, en bereikten door een eenzaam licht in de verte geleid, eindelijk een eenzame woning. De oude man, die er op het oogenblik de eenige bewoner van was, opende de deur eerst, toen Cavalier op den bevelenden toon van een officier der koninklijke troepen, eischte dat men hen binnen zou laten, waarop hij hun het weinige voorzette, dat hij in zijn hut had, en zelf hen naar St. Jean d'Angely geleidde. Na de Cèze, zoo gezwollen dat het water hem tot de kin kwam, doorwaad te hebben, wist Cavalier een dertig van zijn lieden bijeen te krijgen en rukte met hen vooruit; maar zijn laarzen bleven in de bergsneeuw steken, de ijskegels en puntige steentjes scheurden zijn voeten open bij elken stap, en uitgeput viel hij neder een mijl van Bouquet. Hij liet zijn makkers den togt vervolgen, en bleef met twee of drie gezellen in een protestantsche hut, waar een vrome oude vrouw zich gelukkig achtte hem een schuilplaats te verschaffen. Zelfs hier was hij niet buiten gevaar. Den volgenden morgen vond zijn gastvrouw een schildwacht aan de deur. De omtrek was des nachts door een detachement koninklijke soldaten bezet geworden, en elk huis werd bewaakt. Op nieuw scheen alles verloren, toen de kommandant aan de hut kwam: "Heb je rebellen in huis?" "O, neen, meneer," antwoordde de vrouw, sidderende van angst. "Ben je bang voor mijn manschappen, dat je zoo beeft?" "Neen, dat komt van de koorts." Roland verwelkomde zijn vriend als uit het graf verrezen, en te zamen beweenden zij het verlies van Rastelet, dien men gevangen genomen en levend geradbraakt had te Alais.

De slag, den opstand toegebragt te Vagnas, had de geestkracht en het vertrouwen der Camisarden-hoofden niet gedoofd. Zoodra hij terug was, werd Cavalier naar Vivarais gezonden om het vuur van den tegenstand aldaar aan te wakkeren. Met echten krijgsmansblik besloot Roland zich niet meer aan een algemeen gevecht te wagen, maar den vijand door een reeks doordachte en vermetele invallen en terugtogten af te matten. Reeds was Joani, zijn jeugdige en doldriftige luitenant, voor Genouillac aan het schermutselen met de katholieken, wier overmagt niet

in staat was hun kerken eerbied en hun aanhangers veiligheid te verzekeren. Geruchten van den opstand waren tot het buitenland doorgedrongen en onderhandelingen voor ondersteuning werden gevoerd met het hof van St. James. De geleden verliezen, te Versailles bekend geworden, ontstaken Lodewijks toorn, dien geen tusschenkomst van vrienden nu van Baville's hoofd afwendde. De intendant zelf was te zeer een man naar 's konings hart, om hem zoo zonder vorm van proces te ontslaan, en hij kwam er met een berisping af, maar De Broglie werd op staanden voet teruggeroepen; en hoe groot men aan het hof het gevaar achtte, kan worden opgemaakt uit de uitgebreide toebereidselen ter onderdrukking. Tegen de 3000 vrijwilligers, die Rolands onvolkomen uitgerust en ongeoefend legertje uitmaakten, werd een heirmagt van 60,000 man, waaronder 10,000 in den strijd geharde veteranen van de legers van Italië en den Rijn bijeengebragt, en onder drie brigade generaals, en drie luitenants-generaal, toevertrouwd aan Montrevel, wien de maarschalks-staf werd opgedragen met onbeperkte magt van handelen in Languedoc.

De nieuwe opperbevelhebber, door Saint-Simon beschreven als een tooneelheld met ongelooflijke ijdelheid begiftigd en, hoewel reeds over de zestig jaar, een losbol, snullebroer en pronker, werd door Baville met bijna koninklijke eerbewijzen ontvangen. Hij had in het geheim de opdragt ontvangen ten opzichte van Baville den spion te spelen, dien het hof nu met achterdocht gadesloeg; maar Montrevel was niet meer dan een kind in de handen van zulk een volleerden takticus. De intendant vleide zijn ijdelheid, tastte hem in zijn zwak, en wist, onder den schijn van diepen eerbied den maarschalk zoo te bewerken, dat hij in zijn rapporten naar Versailles met den hoogsten lof uitweidde over Baville's bekwaamheid, geestkracht en toewijding aan zijn vorst. Juist dat van Baville's plannen, hetwelk den minsten waarborg van slagen aanbood, werd aangenomen en toegepast met buitengewone militaire gestrengheid. Een bevelschrift (gedagteekend 24 Februari) maakte de pas bekeerden te zamen aansprakelijk voor de veiligheid der tot de kerk behoorende gebouwen en personen van hun distrikt, en de dood van een priester, of zelfs van een soldaat zou gestraft worden met de volkomen verwoesting van een geheel dorp. In de overtuiging dat

er een geheime kerkelijke raad bestond, die zich het herstellen van het protestantisme ten doel stelde, sloeg Montrevel voor, al. de rijke bewoners der Cevennes, die hij zonder uitzondering tot het complot rekende, te vatten en als gijzelaars te houden, om ze *in hun gevangenis*, bij elke nieuwe poging tot opstand, ter dood te kunnen brengen. Hangende 's konings bekrachtiging van deze onmenschelijke maatregelen, wisten de Camisarden, door Roland en zijn luitenants met beleid aangevoerd, zoo behendig te manoeuvreeren, dat Montrevel hun sterkte op niet minder dan 20,000 man schatte. Zoo snel waren Cavaliers bewegingen, dat Julien verklaarde, dat hij even goed een schaduw kon trachten te grijpen. De rebellen splitsten zich in kleine vliegende benden, en in korten tijd waren een honderdtal personen, dertig katholieke kerken, honderd veertig huizen, kasteelen, gedeelten van steden, en geheele steden als door een wervelwind weggevaagd."

Zoodra echter zich een gelegenheid aanbood om met den vijand slaags te raken, deed de overmagt van het koninklijke leger zich gelden. Te Mas de Ceriéros en de Pompignan, verrigtten de Camisarden tegen een tienmaal sterkere magt wonderen van dapperheid en hun aanvoerders prachtige feiten van strategie, die echter hun nederlaag slechts met een onvruchtbaren gloriekrans konden omgeven. In zulke wanhopige gevechten van man tegen man wordt de geest maar al te snel bloeddorstig, en de moord op een aantal vrouwen, bij den terugkeer van een der "hagepreeken" gepleegd door de koninklijke troepen van Fraismet, werd op vreeselijke wijze door Castanet aan de katholieke betrekkingen der moordenaars gewroken.

Middelerwijl werd de toestand der oproerige streken hand over hand ellendiger. De Cevenols waren niet langer in staat hun belasting te betalen, en wanneer op Montrevels bevel op hun have en vee beslag werd gelegd, plunderden de Camisarden, bij wijze van weerwraak, de katholieke dorpen. Afgemat door de invallen en strooptogten van den vijand, die zich altijd vertoonde waar men hem het minst verwachtte, verwoed over de onophoudelijke verliezen den koningsgezinden toegebragt, die hij onmagtig was te verhinderen of te wreken, verbitterd over den smaad op zijn veldheersnaam geworpen, was Montrevels toorn ten toppunt gestegen tegen een vijand, dien hij zijn zwaard ten eenenmale onwaardig achtte. In die gemoedsstemming hechtte hij

zijn zegel aan een daad, die zijn naam met eeuwigdurende schande bedekte.

Op Palmzondag waren 300 personen—oude mannen, vrouwen en kinderen—tot het houden eener godsdienstoefening vergaderd in een molen aan het kanaal de la Gau, te Nismes. Weldra werd het psalmgezang, altijd een hoofdbestanddeel der godsvereering bij de Hugenoten, gehoord, en de politie haastte zich naar Montrevel met de tijding.

Zij vonden den maarschalk aan tafel, waarschijnlijk verhit door den wijn. Woedend stond hij op en ijlde naar de plek, en hoewel de soldaten reeds met geweld naar binnen waren gedrongen en de weerlooze slachtoffers begonnen neer te sabelen, gaf hij het monsterachtig bevel de molen in brand te steken. Een onbeschrijfelijk tooneel van afgrijselijkheid volgde. Een woeste, hartverscheurende kreet steeg op uit het gebouw, dat het vuur spoedig van alle kanten omgaf, en weldra vloog uit de brandende muren een schare gillende spookgestalten, overdekt met bloedende wonden, zwartgeblakerd door de vlammen. Maar zelfs dit gezicht kon Montrevel niet tot mededoogen of berouw bewegen. Zijn manschappen vormden een muur van staal om de loeijende massa, en de arme schepselen werden met de punt van de bajonet in den vuurgloed gedreven. Geen levende ziel ontkwam. Eén jong meisje was door een lakei van Montrevel doorgelaten, maar zoodra deze het hoorde, beval hij beiden onmiddellijk ter dood te brengen.

Het geraas en het geluid van geweerschoten bragten de geloovigen in de kathedraal voor de avonddienst vergaderd in den waan, dat de Camisarden een aanval hadden gedaan op Nismes. De dienst werd gestaakt, de edelen trokken het zwaard, de menigte stapelde de stoelen en banken tegen de deur, en men wachtte den aanval van den vijand af. In den schrik was Fléchier, hun bisschop—de katholieke geschiedschrijver Brueys is de zegsman—*niet in staat zijn gemeente toe te spreken*, en hij droeg die taak op aan den abbé Beaujeu, die een rede hield over de zeer bij de gelegenheid passende tekstwoorden: “Waarom zijt gij zoo vreesachtig, o! gij kleingeloovigen?” Toen de werkelijke staat van zaken bekend werd, nam Fléchier het gestoorde werk weder op. Was het de herinnering aan zijn lafhartige verslagenheid, die den vromen bisschop bewoog, om, met al de katholieke geschiedschrijvers, die daad van barbaarsch-

heid te verontschuldigen? "De protestanten," zegt hij, "waren aanmatigend genoeg om een bijeenkomst te houden, terwijl wij den lof zongen."

De volgende Zondag aanschouwde een andere plechtigheid, waarvan de beschrijving door een ooggetuige te kenmerkend is voor het innige van het godsdienstig gevoel bij de Camisarden om achterwege te blijven. De vereenigde strijdmachten van Castanet en van Salomon, een beroemd profeet onder de kinderen Gods, waren bijeengekomen om het paaschavondmaal te vieren, toen Salomon aankondigde, dat hem bij een bijzondere ingeving bevel was gegeven de gelederen van eenige onwaardige leden te zuiveren, die zich aan wereldsche vermaken hadden overgegeven of de orders van hun generaal niet hadden gehoorzaamd. Trillende van dweepzieke opgewondenheid schreed hij voort langs de gelederen, en wees, door den Heiligen Geest geleid, hen aan, die onwaardig waren tot de tafel des avondmaals toe te treden, Groot was de schrik van hen, die zich aan het godsgerigt moesten onderwerpen. De geheele vergadering smolt weg in tranen. "Daar ik bevel voerde over de troepen," zegt Elie Marion, "stond ik op kleinen afstand; en terwijl het gevreesde onderzoek plaats had, bleef ik in ernstig gebed verzonken, dat ik niet onder de verworpelingen behooren mogt. In dien kwellenden angst mijns gemoeds stortte ik bloedige tranen, die in overvloed vielen op mijn gewaad en mijn lontgeweer.

Spoedig zou er bewijs geleverd worden, dat de Camisarden ontzenuwd noch verzwakt waren door hun onvoorwaardelijke onderwerping aan een openbaring, die zij goddelijk achtten. De eerste zes maanden van Montrevels bevelhebberschap bragten geen beslissende verandering in den toestand. De opstand werd alleen in toom gehouden in plaatsen die werkelijk door de koninklijke troepen bezet waren, en Joani maaide en haalde den oogst binnen tot onder de poorten zelve van Genouillac. De maarschalk gaf zich geheel over aan de bekoorlijkheden der mooije meisjes van Languedoc, en verlegde zelfs zijn hoofdkwartier van Nismes naar Alais, om in de armen te kunnen rusten van een schoone, maar veile matrone. De priesters hieven luide kreten aan over de vermetelheid van den vijand, en zij vereenigden zich met Julien en Montrevel om verscherping van gestrenge maatregelen te vragen. Een fragment van een verslag door den pastoor van Saint-Germain-de-Culberte uitgebragt laat een

veelbeteekend licht vallen op den toestand der Cevennes.
"Saint-Germain," schrijft hij, "is goed geweest zoo lang het seminarie van wijlen den abbé du Chayla bestond; nu is het nagenoeg geheel afvallig. Grizac (de bakermat van Urbanus V), Lhermet, en Villaret, zijn schuilplaatsen voor de gewonden. Vebron slecht: in dit kerspel zijn allen door het kwaad aangetast...Saint-Martin de Boubans, zij zijn allen van het regte pad afgedwaald, allen verdoemlijk geworden; en er is geen, die rechtvaardig is, neen, niet een enkele."

Een algemeene ontwapening werd bevolen, en edict volgde op edict met groote gestrengheid. Den 10den April werd Nismes door troepen bezet, en met trompetgeschal werd aangekondigd dat maarschalk Montrevel alle pas bekeerden verbood hun woning te verlaten op straffe des doods. Ieder uur zag men een tweeden Bartholomeusnacht te gemoet. Een algemeene verwoesting van have en goed in de oproerige streken werd aangeraden door Lalande, en, naar het schijnt, door Montrevel en de bisschoppen goedgekeurd. Baville verzette er zich met hand en tand tegen. "Gij moet de ziekte genezen," antwoordde hij, "niet de zieken in het graf helpen." Drie kerspelen werden ter wraakoefening verkoren—Vaunage, Mialet en Saumane; en al de inwoners, die men meester kon worden, verwezen, de oude mannen en vrouwen naar de kerkers van Salas, de anderen naar de galeijen van Spanje en Amerika. Die maatregel, hoe verschrikkelijk ook, diende slechts om het leger der rebellen te versterken. Ieder man in het gedoemde dorpen; die de wapenen kon voeren, laadde zijn geweer met korrels graan behalve den kogel, en ijlde naar het kamp der Camisarden.

Onmeedoogend bleven Montrevels slagen vallen op de rampzalige pas bekeerden van Languedoc. In een proclamatie (gedagteekend 1 Mei 1703) werd geklaagd dat zij niet aan dit bevel des konings, om zich bij de vervolgers aan te sluiten hadden gehoorzaamd, en bedreigde men hen met verbeurdverklaring hunner goederen en slavernij, in geval van voortdurende laauwheid. De bedreiging bleek niet ijdel te zijn. Een paar dagen later werden al de *verdachten* van drie-en-twintig kerspelen gegrepen en weggevoerd, de oude mannen en vrouwen naar de gevangenis, de jongere over zee.

Daarop werd magtiging verleend tot het werven van een horde vrijbuiters, de Florentijnen genaamd. Trapsgewijs

nam de bende alle bandieten en schavuiten van de streek in zich op, en hun geweldenarijen, onpartijdig op vriend en vijand gepleegd, vermeerderden den bestaanden druk van ondragelijke ellende. Een zoo mogelijk nog bloeddorstiger troep werd bijeengebracht onder bevel van een ouden kluizenaar en, door een monsterachtig misbruik van magt, betaald uit een cijns den *aan de wet gehoorzamen* protestanten opgelegd. Om den kroon op alles te zetten, schreef Zijn Heiligheid Paus Clemens XI, bij bulle van 1 Mei 1703, een kruistocht uit tegen de "ketters der Cevennes," en beloofde algeheele en algemeene vergiffenis van zonden" aan allen, die vielen in den strijd tegen die opstandelingen tegen God en de koning. Hoe algemeen het schrikbewind werkte ziet men in de geschiedenis van Montrevels doorluchtigste slachtoffers

Onder den hoogen adel van Languedoc was er geen wien edeler bloed in de aderen vloeide dan François Pelet, baron De Salgas. Dit geslacht Narbonne-Pelet had zich onderscheiden in de veldtochten van Roderich, den laatsten westgothischen koning van Spanje, bijgedragen tot de overwinningen van Karel den Grooten, in zijn gunsten gedeeld, en bij den kruistocht onder Godfried van Bouillon aan de spits des legers gestaan onder de gewijde muren van Jeruzalem. De in de Cevennes tehuis behoorende tak van dit doorluchtige en oude geslacht, die in de 14de eeuw het protestantisme had omhelsd, was nog in hoog aanzien bij het hof en te velde, toen François, de oudste van vier zonen, die allen gediend hadden, en waarvan er twee in de oorlogen van Lodewijk XIV waren gevallen, besloot het krijgsmansleven vaarwel te zeggen en zich op zijn voorvaderlijk goed in Gevaudan te vestigen. Was hem dit lot in gelukkiger dagen te beurt gevallen, De Salgas zou het ideaal geweest zijn van een land-edelman; maar zijn edele eigenschappen van geest en karakter werden bedorven door een noodlottige besluiteloosheid. Bij de herroeping van het edict van Nantes wilde hij evenmin vluchten met zijn broeder naar Berlijn, als luchthartig het hervormde geloof afzweren of voor zijn overtuiging van de waarheid pal staan. Te vergeefs had zijn vriend, de hertog de Noailles, met vriendelijk geweld hem naar de katholieke kerk gedrongen en hem bewogen eenige woorden te uiten, die als een erkenning van de room-

sche leer werden uitgelegd; zijn geweten plaagde hem, hoewel hij uiterlijk zijn zwakheid door den drang der noodzakelijkheid verontschuldigde. Te vergeefs drong zijn gade, die weigerde haar geloof te verzaken, hoewel haar man, vader en broeders zich allen hadden onderworpen, er bij hem op aan om in het buitenland als balling gewetensrust en gewetensvrijheid te zoeken; hij kon er niet toe besluiten zich van de bergen van zijn geboortegrond los te rukken. Nog weet de plaatselijke overlevering te verhalen, hoe ten laatste de schoone barones, het snelste paard van de slotstallen uitkoos, hem met omgekeerde ijzers liet beslaan om haar vervolgers op een verkeerd spoor te leiden, en met achterlating van echtgenoot en zes kleinen des middernachts naar Genève rende. De baron bleef in argelooze rust; maar zijn sympathieën waren algemeen bekend, en men begon in katholieke kringen te fluisteren, dat De Salgas een gevaarlijk man was.

Een daad van vermetele onvoorzichtigheid, Castanet ten volle teekenende, gaf een vreeselijken schijn van waarheid aan deze vermoedens. Dit Camisardenhoofd was een huurboer van De Salgas, en hij meende de liefde en bewondering, die hij voor zijn grondheer koesterde, niet beter te kunnen toonen dan door herhaalde profetische vermaningen om stoutmoedig voor zijn geloof uit te komen en gemeene zaak te maken met zijn vervolgde broederen. Met hetzelfde doel zond hij op een goeden avond een troep gewapenden, om De Salgas onder eervolle bewaking naar een godsdienstoefening te Vébron te geleiden. Na afloop van de dienst bleef de goedhartige baron twee uren bij zijn vriendelijke geleiders, maar deelde onmiddellijk bij zijn tehuiskomst Baville het voorgevallene mede.

Een maand later, toen Montrevel den gewestelijken adel naar Nismes opontbood, kwam ook De Salgas den maarschalk zijn hulde bieden, die hem met zijn avontuur plaagde. "Gij moet wel op goeden voet staan, mijnheer, met die heeren, dat ze u zoo naar hun vergadering escorteeren, en u weder tehuis brengen zonder u een haar te krenken." De baron antwoordde gevat, dat zijn trouw aan den koning algemeen bekend en erfelijk was; dat zijn voorvaderen, zijn broeders en hij zelf allen de wapenen hadden gedragen voor hun sou-

verein; dat de hertog De Noailles en de graaf De Broglie zijn vrienden waren. "Monseigneur," voegde hij er bij, "ik zal mij gelukkig achten u ook onder hen te mogen tellen." Montrevel scheen overtuigd. Hij omhelsde den ouden man en beloofde (geen zware taak, zegt Peyrat) een beter vriend voor hem te zijn dan zij, die hij had opgenoemd. Hij beval hem naar huis te gaan en zijn eigen gebied niet te verlaten zonder zijn toestemming, zijn best te doen om de rebellen tot gehoorzaamheid terug te brengen en uit Vébron een wacht te nemen voor zijn kasteel. Bij zijn vertrek fluisterde de maarschalk hem geheimzinnig in het oor: "Wantrouw Julien."

De Salgas was nog niet lang te huis, toen Montrevel hem weder naar Nismes ontbood. Een paar dagen te voren had de moord van den jongen Cabiron plaats gehad, en De Salgas, bevreesd om onbeschut een streek door te gaan, waar hij onbekend was, vroeg Julien een gewapend geleide, en toen deze weigerde, besloot de baron niettegenstaande de dringende vertoogen zijner vrienden zich schriftelijk bij den maarschalk te verontschuldigen. Julien nam op zich de regtvaardiging van zijn wegblijven over te brengen en te ondersteunen—hoogstwaarschijnlijk deed hij noch het een noch het ander,—en een paar dagen later deelde hij De Salgas verraderlijk mede, dat Montrevel voldaan was. Een maand later, juist toen de baron zich op de jacht bevond, ontmoette hij een compagnie soldaten, waarvan hij den aanvoerder, Prefosse herkende, en met zijn gewone gastvrijheid bij zich op het kasteel verzocht. Het aanbod werd aangenomen,en De Salgas werd aan zijn eigen tafel in hechtenis genomen onder beschuldiging van ongehoorzaamheid aan de bevelen des maarschalks.

Een ondoordringbare sluijer van geheimzinnigheid omhult de oorzaken, die den val van zulk een hooggeplaatst en onschuldig slagtoffer hebben bewerkt. Van den beginne werd hij met buitengewone gestrengheid behandeld; van het geld beroofd, dat hij voor zijn onderhoud in zijn gevangenschap noodig had; hem de toegang ontzegd van elken vriend, en slechts vergund zijn maal te doen in tegenwoordigheid van zijn gevangenbewaarder. De meest onwaarschijnlijke beschuldigingen werden tegen hem ingebragt. Hij was, naar men beweerde, de hoofdaanlegger geweest in den moord op Du Chayla en de bloedige tooneelen van Ladevèze en Fraissinet; hij had vijftig miskelken

in de smeltkroes geworpen; hij had Roland op zijn kasteel ontvangen, en terwijl de oproerige kapitein van zijn wonden herstelde, in persoon de insurgenten aangevoerd. Onder zulk een stortvloed van laster en onwaarheid verdween alle besluiteloosheid en kwam de ware adel van zijn karakter aan den dag. Zijn regters stonden verbaasd, toen zij zagen dat niets tegen hem bewezen kon worden, en er alleen vermoedens bestonden, zoo vaag en nietsbeteekenend, dat men krachtens deze, zooals de gevangene zeide, zelfs geen schooljongen de roede zou durven geven—niets dan zijn bezoek van twee uren aan de rebellen te Vébron. Dit was alles wat de pijnbank, waarvoor noch zijn rang noch zijn ouderdom hem kon beschutten, hem kon ontwringen. Maar Baville was zijn persoonlijke vijand, en zijn val was besloten. Zijn eigendom werd verbeurd verklaard, zijn kasteel van Salgas afgebroken, en dat van Des Rousses tot den grond geslecht. Zijn afstammelingen werden van den adelstand vervallen verklaard, en hij zelf tot levenslange galeistraf veroordeeld.

In de verpeste lucht van een misdadigersgalei, te midden van het laagste en gemeenste boevenpak, met vier medegevangenen geketend aan een der banken, waarop de ellendige bemanning at en sliep, leefde en stierf de afstammeling van een geslacht, dat met de hoogste families van Europa in adeldom kon wedijveren, zonder ander voorregt dan het bezit van een kleine matras om op te slapen, en een plaats op de minst afmattende bank der roeijers. Van het dek zijner drijvende gevangenis kon de baron de golflijn zien der spits van den Mont Argoul, aan welks voet de haardstede lag, die hij zoo innig liefhad. Hielp dat gezigt hem de veertien jaar ellendige gevangenschap met geduld en onderwerping dragen? De herhaalde pogingen van vele magtige vrienden om zijn invrijheidstelling te verkrijgen, waren vruchteloos tot den dood van Lodewijk XIV. De regent Orleans liet hem vrij, en hij zocht zijn vrouw en kinderen te Genève op; doch alleen om weinige maanden later in hun armen te sterven.

Gedurende de zomermaanden kwijnde de oorlog. De maarschalk wijdde zich aan het gezelschap van zijn minnares te Alais, en stelde zelfs in zijn zorg voor haar veiligheid zijn manschappen bloot aan noodeloos gevaar. Onheilspellend gemor werd te Versailles gehoord tegen zijn werkeloosheid, en de ontevredenheid werd aangevuurd door de

aanhangers van Baville en Julien. De dame in kwestie zelve werd zijn aanhoudend bijzijn moede, en vroeg hem ten laatste met vermetelen spot, in tegenwoordigheid van een aantal gasten, waarom hij nooit eens uit Alais ging, en of hij bang was voor de dweepers?" "De eenige dweepers die ik vrees, Sylvia," antwoordde de oude beau, "zijn uw schoone oogen."

Toch spoorde de verwijtende spot zijner minnares Montrevel tot handelen aan, en op nieuw werd een krijgsraad belegd om te beraadslagen wat men doen zou. De bloedgierigste maatregelen werden door Julien aangeprezen, die beweerde, dat alleen de volkomen uitroeijing van de vijandelijke bevolking—mannen, vrouwen en kinderen—iets zou baten. Na veel geredetwist werd de verwoesting van de Hautes-Cevennes aanbevolen en goedgekeurd door het hof. Aanstonds werden al de smidsen van Mende en Marvejols, van Malzieu en Milhaud, aan het werk gezet om duizenden graven, pikken en koevoeten te smeden. Elken generaal werd een standplaats aangewezen. Bepaalde steden werden tot toevluchtsoord bestemd, waarin de bevolking der veroordeelde kerspelen een onderkomen kon vinden, en 14 September, 1703 werd haar aangezegd zich terstond met al haar roerende have naar de aangewezen plaatsen te begeven, op straffe van als wederspannig aan de wet te worden behandeld. Bij het ten uitvoer brengen van dezen gedwongen uittogt zou men een aantal aangrenzende dorpen te gelijkertijd verwoesten, en den inwoners al wat zij bezaten ontnemen met de troostrijke verzekering, dat de koning voor hen zorgen zou. De ezels, *zoo die er waren*, konden gebruikt worden voor het overbrengen van grijsaards en zwangere vrouwen. De streek door het besluit getroffen, bevatte 466 dorpen en gehuchten, en was bewoond door 18,689 protestanten.

Bij den eersten slag van den pik riepen verontrustende geruchten Montrevel naar Montpellier terug. Cavalier was uit zijn schuilhoek gekomen met een woede, waaraan niets weerstand kon bieden. Poteliêres, Saturargnes en Aiguevives gingen in vlammen op. Het ontdekken van geduchte komplotten bragt een gevaarlijke zamenzwering aan den dag met de uitgewekenen in Holland en Engeland, waaraan de hertog van Savoije, met verzaking van zijn verbond met Frankrijk, zijn zegel had gehecht. De Engelsche vloot onder Sir Cloudesley Shovel, met wapenen en krijgs-

behoeften voor de Cevenolen, vertoonde zich reeds bij de golf van Lyons. Waren de verschillende leden van dezen bond door één geest bezield geweest, of hadden zij voldoende zelfbeheersching bezeten; had er volkomen overeenstemming geheerscht tusschen de Fransche protestanten en hun buitenlandsche bondgenooten, of had één krachtige geest de wijd en zijd verspreide elementen van ontevredenheid en misnoegen geordend en in bedwang gehouden, gewigtige en belangrijke uitkomsten had men kunnen verkrijgen. Maar de zon der Fransche monarchie was nog aan het rijzen. Ten gevolge van een misverstand of verkeerde uitvoering van bevelen, voer de Engelsche admiraal, na vergeefs naar de verwachte signalen uitgezien te hebben, weg zonder den medegebragten voorraad te ontschepen. De buitensporigheden der Camisarden vervreemdden de katholieken, die verklaarden, dat zij liever hun tegenwoordige ellende wilden verduren dan zich aan te sluiten aan lieden, die zich aan heiligschennis tegen hun altaren en hun God schuldig maakten. Wat erger was, de protestanten in de Rouergue konden hun ijver niet betoomen, en braken vóór den tijd in een opstand uit, maar werden slecht ondersteund en spoedig bedwongen. Zoo faalden alle berekeningen te gelijkertijd, en daarmede verdween de laatste hoop op welslagen voor de zaak der Hugenoten.

Voor het oogenblik echter schenen de Camisarden in waarheid een geduchte magt. Cavalier deed een stouten aanval op Sommières. Castinet en Joani tastten Vébron en de andere versterkte schuilplaatsen aan. Roland legde Saint-Julien des Points en Sainte-Cécile d'Audorre in de asch, beide toevlugtsoorden voor de Florentijners. Het werk der verwoesting was hagchelijk en afmattend. Verscheidene de zaak der Camisarden toegedane kerspelen waren zeer uitgestrekt, de huizen ver uit elkaar op de bergen verspreid, en slechts toegankelijk langs voetpaden of het spoor van de gems. Winterstormen en regenvlagen teisterden de schraal gevoede en ontmoedigde pioniers, die in groote getale deserteerden, of wegkwijnden door ontbering, vermoeijenis en melancholie. Weldra werd verlof gegeven bij het verwoestingswerk vuur aan te wenden, en de verbittering der koninklijke troepen, ten spits gedreven door lijden en moedeloosheid, bragt hen tot betreurenswaardige buitensporigheden. Velen van hen, die bevel hadden gekregen zich naar de vroeger genoemde

toevlugtsoorden te begeven, waren bang te gehoorzamen en vonden spoedig den dood door de handen der soldaten. Met acht van de vijf-en-twintig personen te Solier gevonden, werden korte wetten gemaakt en van acht anderen, die nog bij de puinhoopen hunner woningen te Runes toefden, werden de mannen doodgeschoten en de vrouwen onbarmhartig gegeeseld; te Fraissinet de Lozère wendde een jong mensch zich om, ten einde nog een laatsen blik op de plaats te werpen, waar zijn wieg had gestaan, toen een geweervogel hem dood op den drempel der ouderlijke woning deed neerstorten.

Onderwijl deed Cavalier krachtige pogingen om een afleiding te maken ten gunste zijner landgenooten. Nooit kwam het schitterende van zijn gelukkige vermetelheid en uitnemende veldheerskunst als partijganger-aanvoerder duidelijker uit dan in dezen tijd. Nederlaag op nederlaag werd den koninklijken troepen toegebragt te Lussan en te Nages, te Ners, en te Les Roches d'Aubais. Zelfs vrouwen vochten met onwankelbaren moed in de gelederen der Camisarden. Vier profetessen te paard gezeten, een er van vermaard als La Grande Marie, sloten de voorhoede van Cavaliers leger op marsch naar Lussan. Een jong meisje van achttien jaar ging vòoraan, om de kinderen Gods over de borstweringen van Nages te voeren, terwijl zij, de sabel van een verslagen dragonder zwaaijende, op de terugtrekkende kolonne aanvloog, met den kreet: "het zwaard des Heeren en van Gideon!" In twaalf maanden waren 20,000 man van Montrevels leger op het slagveld of van uitputting omgekomen. De verwoesting der Hautes-Cevennes was voltooid, maar zelfs Julien moest bekennen dat de toeleg mislukt was. Twintig mijlen lands waren tot een woestijn gemaakt, zonder dat er vrede verkregen werd. De koning, zegt een katholiek geschiedschrijver, wenschte die streek onbewoonbaar te maken als een eeuwigdurend gedenkteeken aan den opstand, en zijn weigering om de bevolking tot den laatsten man uit te roeijen was een daad van verheven grootmoedigheid *den Heiland der wereld waardig.*

Het jaar 1704 begon met nieuwe gruweldaden van den kant der Florentijners. Het hart wordt er wee van, de sombere lijst van wreedheden te lezen, door geen enkel voorbeeld van medelijden of berouw verhelderd, door die ruwe schelmen begaan aan de ontwapende en weerlooze

bevolking. De autoriteiten bleven in gebreke levensmiddelen aan te voeren voor hen, die zij de toevlugtsoorden hadden ingedreven, en wanneer de uitgevaste ongelukkigen vloden om den hongerdood te ontgaan, werden zij, als wilde dieren door 's konings soldaten opgejaagd, zonder genade neergeschoten en in den Gardon geworpen. De kluizenaar, omstuwd door een lijfwacht van "soldaten van het kruis," beval alle gevangenen, die voor hem gebragt werden een ave of paternoster in het Latijn op te zeggen; die in dit sjibboleth faalde, werd oogenblikkelijk om hals gebragt voor de oogen van den regter, die op zijn regterstoel zat omringd door lijken.

Voor zulke buitensporigheden namen de Camisarden nu en dan vreeselijke weerwraak, en Cavaliers straffende hand viel in het bijzonder snel en onmeedoogend neder op die overtreders welke de zaak der Protestanten in miscrediet bragten. Het laagste gespuis, verzot op moord en roof, nam den naam aan nu eens van deze, dan weder van die partij, en plunderde met groote onpartijdigheid katholieken en protestanten.

"Wij zijn in een stad," schreef Fléchier, "waar we rust noch genoegen, ja zelfs geen troost vinden. Wanneer de katholieken het sterkste zijn, voelt de andere partij reeds het mes aan haar keel; wanneer de dweepers in grooten getale ons nabij zijn, verkeeren de katholieken in doodelijken angst. Wij kunnen geen 200 el buiten de wallen gaan zonder dat ons leven gevaar loopt. Het is ons zelfs verboden uit te gaan en een luchtje te scheppen. De uitoefening van onze godsdienst is zoo goed als afgeschaft in drie of vier kerspelen. Schrik en ellende zijn algemeen."

De ontevredenheid nu van alle kanten over Montrevel gevoeld, werd verhoogd door zijn grenzenlooze aanmatiging. "Hij zou zich onteerd achten," verzekerde hij, "het zwaard te trekken tegen een troep bedelaars, een bende schooijers en boeven, die het onmogelijk was uit te roeijen, daar zij in zwermen door de hel worden voortgebragt." Het gemor der bisschoppen en edelen werd zoo dreigend, dat Montrevel een aanmerkelijke krijgsmagt onder Lajonquière deed oprukken tegen Cavalier, die gaarne een treffen had vermeden, daar zijn leger juist verzwakt was door de afwezigheid van twee brigaden in Vivarais. Maar het lijden der stad Lascours, die der plundering werd overgegeven, omdat zij geweigerd had den weg te verraden, dien de Camisarden

hadden genomen, zette zijn bloed in vuur en deed hem besluiten pal te staan. Na een korte en krachtige toespraak, met algemeen gejuich begroet, vielen de gelederen op de knieën, en hun generaal zond het gebed van de kinderen Gods op tot den Heer der heerscharen. Door een oordeelkundige schikking van zijn troepen op het slagveld—dat den profetischen naam droeg van "Woestenij van Mars"—lokte Cavalier het koninklijke leger in een hinderlaag en hakte het nagenoeg in de pan. Een twintigtal officieren werden omsingeld door de Camisarden, toen Cavalier zijn manschappen beval op te houden met vuren, en hun toeriep: "mijne heeren, geeft het op; gij zult een eervolle behandeling hebben. Mijn vader is een gevangene te Nismes, en gij zult hem in vrijheid doen stellen." Zij achtten het hun eer onwaardig hun zwaard over te geven aan een boer, en allen zonder uitzondering lieten daar het leven. Vierhonderd vijftig vielen aan den kant der katholieken, nog geen twintig aan de zijde der Camisarden. Een paar dagen later ontkwam een andere divisie van Montrevels leger ter naauwernood hetzelfde lot te Salindres, van den kant van Roland.

Met de overwinningen te Devois de Magtignargues en Salindres bereikte de fortuin der Camisarden haar toppunt; van toen af daalde zij snel en diep. Voor het oogenblik heerschte er groote verslagenheid in Languedoc en te Versailles. De koning riep Montrevel terug en bewees, dat hij het dringende van de krisis inzag door den eersten generaal van Frankrijk tot zijn opvolger te benoemen. Door een grillig spel der fortuin bragt Montrevel den opstandelingen ernstiger nadeel toe bij zijn vertrek, dan gedurende den gauschen tijd van zijn bevelhebberschap. Hij vernam dat Cavalier het stoute ontwerp had opgevat om hem op te ligten op den weg naar Nismes, en strooide daarom uit dat hij van plan was in zijn rijtuig te reizen met slechts een kleine lijfwacht. Hij vertrok ook werkelijk op die wijze, maar op een kleinen afstand steeg hij te paard en voegde zich bij zijn leger, dat zoo opgesteld was, dat het den vijand volkomen kon omsingelen. Nooit had Cavalier zulk een wel toegeruste en talrijke magt aangevoerd als de 900 man voetvolk en 300 ruiters, die den 16den April met vertrouwen het bevel afwachtten om den maarschalk te vatten, toen 's konings troepen plotseling op hen aanstormden. De Camisarden waren van alle zijden ingesloten, en de eenige hoop op ontkomen

die hun restte, was zich door de digte gelederen heen te slaan van een vijand zesmaal zoo talrijk als zij. Te vergeefs deed Catinat een kavaleriecharge met zijn gewone onstuimigheid. Te vergeefs riep de profeet Daniel Gui, en vijf of zes profetessen met opgeheven armen den Heer der heerscharen aan op een naburigen heuveltop, gelijk Mozes op Rephidim, om den Zoon des Satans met zijn wrekende hand te treffen. Om herkenning te voorkomen, was Cavalier genoodzaakt zijn kostbaar gewaad af te leggen. "Kinderen," riep hij, "indien we ons nu niet flink houden, zijn we aan den beul en het rad overgeleverd; sluit de gelederen en volgt mij." Een soldaat greep den teugel van zijn paard, maar een slag hieuw des aanvallers hand af en bevrijdde hem. Een tweede dragonder greep hem van achteren aan; Cavalier draaide zich om en schoot hém neer. Met geweldige inspanning was de eerste linie doorgebroken, maar een tweede versperde den weg; de brug van Rosni was de eenige mogelijke uitgang, en die was door den vijand met een sterke magt bezet. Cantinat en Ravanel hadden er zich nog doorgeslagen, maar de troepen stonden op de plek geconcentreerd, en ontkomen scheen hopeloos, toen Cavalier's broertje, een jongen van tien jaar, op zijn witten hit vooruit rende. "Kinderen Gods," riep hij, "waar gaat ge heen? Naar den oever, stormt op den vijand los, en dekt mijn broeders terugtogt." Duim voor duim werd het terrein betwist, totdat Cavalier, wien twee paarden onder het lijf werden doodgeschoten, zich een weg baande, en de duisternis hem voor verdere vervolging vrijwaarde. De slag had geduurd van even na het aanbreken van den dag tot het invallen van den nacht, en een duizend man lag over het wijde slagveld verspreid. De lijken van drie profetessen werden naast die harer broederen gevonden, van welke er 500 waren gesneuveld. *Gevangenen waren er niet gemaakt.* Toen Villars hoorde, hoe Cavalier zijn leger uit den neteligen toestand had geholpen, kon hij zijn bewondering niet bedwingen. Inderdaad, zeide hij, het was Caesar waardig.

Met de komst van Villars op het tooneel neemt het belangrijke van het epos der Camisarden snel af. Nederlagen te Euzet, te Saint Sebastien, te Pont Montvert volgden den noodlottigen dag van Nages op de hielen. De spelonkmagazijnen der Camisarden waren ontdekt; hun hulpbronnen waren uitgeput, hun kracht en moed geweldig geschokt. Villars, die niets liever verlangde dan een einde te maken

aan een afmattenden en langdurigen strijd, om zijn talenten te kunnen toonen op een veld waar meer eer te behalen viel, leende gereedelijk het oor aan den raad van baron d'Aigalliers, om te trachten de opstandelingen te bewegen de wapenen neer te leggen, en Cavalier luisterde niet alleen naar zijn voorstellen, maar meende ook zijn broederen te kunnen overhalen zijn inzigten te deelen.

Het is noodeloos den draad der onderhandelingen te volgen, die uitliepen op het zoogenaamde verdrag van Nismes. Veel duisters ligt er over het authentieke van dit document, maar de termen er van waren in hoofdzaak gelijk aan die, welke naderhand Roland aangeboden werden.

Gewetensvrijheid door geheel Languedoc, met verlof om godsdienstige bijeenkomsten te houden, behalve in versterkte steden; daarboven invrijheidstelling van alle protestanten, in den kerker geworpen of naar de galeijen gezonden sedert de "Herroeping," en vergunning aan de wegens hun godsdienst verbannenen om naar hun haardsteden terug te keeren, met herstelling in hun burgerlijke regten en het bezit van hun eigendom,—deze en eenige andere zaken van minder belang werden toegestaan. De eisch om de kerken weer te mogen opbouwen, en Montpellier met nog eenige plaatsen als waarborg voor hun veiligheid te hebben, werd afgewezen. Een kolonelbrevet werd Cavalier aangeboden, en de rang van kapitein aan zij dapper broertje in een regiment, uit Camisarden zamen te stellen, dat met het fransche leger in Spanje en Portugal zou dienen.

Heftig verzet en bittere verwijtingen barstten los, toen deze voorwaarden bekend werden gemaakt. Niets minder dan de herstelling van het edict van Nantes kon Roland en de driftiger gemoederen voldoen. De geschiedenis heeft weinig tragischer tegenstellingen aan te wijzen dan die, welke het verschillende lot der twee groote Carmisardenaanvoerders aanbiedt. Te Calvisson en te Nismes werd Cavalier feestelijk ingehaald door drommen, die van alle kanten toestroomden om hem te vergoden als prediker en held. Drie maanden later werd het lijk van Roland, die arglistig verraden en met het zwaard in de vuist voor de overmagt bezweken was, den ganschen dag door de straten gesleurd, die zoo kort geleden van de toejuichingen voor zijn wapenbroeder hadden weerklonken. Wanneer wij Cavaliers toestand met een kalm oog beschouwen, schijnt

et vonnis ons niet weinig hard, dat een capitulatie veroordeelt, welke hij met zeldzaam goede trouw tot stand bragt en met onbezweken moed handhaafde, op voorwaarden, die zeker niet oneervol konden genoemd worden voor een overwonnen onderdaan van den meest trotschen monarch van Europa. In latere jaren sprak Cavalier altijd met leedwezen over zijn gedrag in deze zaak. "Ik was nog maar een kind, en had niemand om mij te raden." De uitkomst echter toonde weldra, dat hij den toestand juist had ingezien. Met den dood van Roland was de opstand in de Cevennes gedaan.

Toch kunnen wij niet nalaten Cavaliers onderwerping te betreuren. Zij bederft de artistieke eenheid van een geschiedenis eenig in het ondubbelzinnige van haar doel en handeling. In stede van een ingewikkeld patroon door verwarde draden van gemengde en inconseqnente motieven geweven, schildert de beschrijving van den opstand in de Cevennes ons den invloed eener allesbeheerschende overtuiging, die het gansche wezen van hen, die haar toegedaan waren, innam. Verfrisschend is het van de nietige bijzonderheden van kleingeestige diplomatie en persoonlijke antipathieën van het hof van Louis XIV; van de botsing van kleine strijdige belangen, aan het licht gebragt in de bladzijden van St. Simon; van de drommen zwierige pronkers uitgedost als strijders, en prelaten tot de lippen in kuiperijen gedompeld, die de staatslieden en generaals te Versailles verdrongen—te Versailles, waar ieder een masker droeg, en niemand zonder voorbehoud zijn besten vriend kon vertrouwen—het oog te kunnen rigten op kloeke opregtheid, uit verhevenheid van doel geboren, al mogt zij ook bij tijden den geest te zeer inspannen, of nu en dan den vorm van buitensporigheid aannemen. Het is gemakkelijk zulk een uitsluitend streven naar een doel als dweeperij te brandmerken—een term, die, zooals Michelet opmerkt, niets verklaart Alle hysterische vertooningen daargelaten, durven wij van het geloof der Camisarden zeggen, wat een hedendaagsch schrijver, Lecky, voor de eerste bekeerlingen tot het Engelsch methodisme eischt:

"De bovennatuurlijke dampkring van wonderen, oordeelen en ingevingen, waarin het zich bewoog, omgaf het meest prozaïsche leven met een stralenkrans. De leerstellingen, die het verkondigde, de levensbeschouwing, waarop het aandrong, bleken bij duizenden en duizenden

een geestdrift voor vroomheid te kunnen opwekken, ter naauwernood in de eerste dagen der christenheid overtroffen."

Nooit zal de geschiedenis der Camisarden haar aantrekkingskracht en bekoorlijkheid verliezen voor hen, die onder een vreemd uiterlijk en in zeer buitengewone omstandigheden de degelijke eigenschappen van zelfopoffering, geestkracht en waarheid kunnen erkennen. Indien, zooals Sir Thomas Browne met klem betoogt, het aanwezig zijn van een mystiek element het kenteeken is van een verbeelding, die gewoon is een hooge vlugt te nemen—zoo hij de grootste dichter is, die het diepst en het meest gevoelt, dat we slechts stofdeeltjes zijn in de grenzenlooze afgronden van ruimte en tijd—zoo het vermogen om van het eindige tot het oneindige op te klimmen de grootste gave is den Shakespeares en Dantes geschonken—wie, die de geschiedenis leest, en goed leest van levens zoo doorgebragt, en van een dood zoo vreugdevol ontvangen door de levendige voorstelling van "Hem die onzigtbaar is," zal dat vermogen kunnen ontzeggen aan die pachters en boeren, die zoo manhaftig voor hun protestantsch geloof hebben gestreden en geleden in de bergen der Cevennes?

(Overgenomen.)

De twee Neven.

EEN VERHAAL UIT DE OUDE GESCHIEDENIS.

I.

Het was in den avond van den 8sten Junij des jaars 1718, dat het Nederlandsch Oost-Indisch Compagnieschip *'t Vertrouwen*, gevoerd door kapitein Dirk Velthuijs, met eene flaauwe koelte in den Atlantischen Oceaan niet verre van den Equator zeilde, met de bestemming naar de Kaap de Goede Hoop en, na ontschepen van deszelfs lading voor de Kaapstad, naar Batavia, om vandaar met eene volle retourlading huiswaarts te keeren. Het schip *'t Vertrouwen* was een van de toenmalige zeekasteelen van den ouden bouwtrant, die, evengoed als oorlogschepen en als koopvaarders konden dienen en die dikwijls de schrik waren der vijanden van den staat; het voerde 24 stukken geschut en was met niet minder dan 230 koppen bemand, waaronder 60 zeesoldaten. Hoewel de lucht zeer helder was en de zon prachtig was ondergaan, terwijl de kabbelende golfjes langs de hooge zijden van het zeekasteel speelden, waren toch de bovenbramzeilen en bramzeilen vastgemaakt, de buitenkluiver neergenomen en een rif in de marszeilen gestoken alsof er een storm in aantogt was. Dit moest echter op hoog gezag der Admiraliteit elken avond geschieden zoolang men tusschen de keerkringen zeilde, om tegen onverwachte buijen gewapend te zijn, en geen wonder derhalve dat men in die dagen lange zeereizen maakte. Den 14den April had *'t Vertrouwen*, uitgezeild voor de Kamer van Rotterdam, de Nederlandsche kusten verlaten en had dus 55 dagen reis alvorens het de linie bereikte, doch men was in die dagen aan lange zeetogten gewoon.

Kapitein Dirk Velthuijs was ontegenzeggelijk een bekwaam zeeman, doch liet zich op zijn zeemanschap ook zeer veel voorstaan. Hoewel uit burger ouders geboren, was

hij van de minste betrekking, als scheepsjongen, tot zijnen tegenwoordigen rang opgeklommen en zag hij nu een der grootste compagnieschepen aan zijn bestuur toevertrouwd, iets waarop hij zich dan ook niet weinig liet voorstaan. Volgens hem was er geene betrekking in de maatschappij zoo gewigtig als die van gezagvoerder van een groot schip en was er niemand zoo knap als de kapitein van een Oost-Indievaarder. Hij had daarbij een zeer goed voorkomen, een bijna reusachtig ligchaam, sterke vuisten en een stem, die wel geschikt was om zelfs te midden van bulderenden stormwind nog gehoord te worden. De bevelhebber van *'t Vertrouwen* had echter een hoofgebrek, te weten, dat hij zich dikwijls overgaf aan het onmatig gebruik van prikkelende dranken, na welker gebruik hij meestal lastig werd voor hen, die onder zijn bevelen gesteld waren, en hun het leven aan boord zeer onaangenaam maakte. Drie stuurlieden waren, onder hem, met de zorg voor het schip belast. De eerste stuurman, Stronk genaamd, was een Fries van geboorte, kort van gestalte, doch zeer gezet; ruw in zijne manieren, maar daarbij listig en geslepen; schijnbaar een vriend van den gezagvoerder, doch niets liever wenschende dan dezen den voet te ligten om daardoor vooruit te komen. De tweede stuurman, Wildeboer, een geboren Amsterdammer, was een ruwe klant zonder eenige beschaafde manieren. Hij was een goed zeeman en had aan zijne kennis en ervaring zijne betrekking te danken, doch hoewel thans tot de officieren van den bodem behoorende, had hij echter nog weinig van de ruwheid der matrozen afgelegd en wist over niets anders te spreken dan over schepen en zeilen. Hij was daarbij een niet geringer liefhebber van het schiedammer vocht dan de kapitein en ging zich dikwijls aan het gebruik daarvan wat al te ver te buiten. De derde stuurman of de speksnijder, gelijk hij veelal genoemd werd, was een jong mensch, Thijsen geheeten, die goedhartig van aard was, doch weinig ondervinding had en dus aan boord niet veel werd geteld. Behalve deze officieren bevond zich nog op *'t Vertrouwen* de boekhouder of de Seur Pieter Verhulst, wien de lading hoofdzakelijk was toevertrouwd en die, nevens den kapitein, de belangen der Compagnie moest voorstaan; benevens de vaandrig Ter Beek, die het bevel had over de zeesoldaten, en eindelijk doctor Schuurmans, aan wien het behandelen der zie-

ken en gewonden was opgedragen. Er waren geene passagiers aan boord, zoodat de scheepsofficieren evenmin door hunne aanwezigheid in hunne bezigheden gehinderd werden, als het eentoonige scheepsleven door hunne tegenwoordigheid veraangenaamd kon worden, en de kapitein moest zich met zijnen staf tevreden stellen. De wakkere bevelhebber van het schip wist het zich druk genoeg te maken met het plagen en kommanderen van zijne ondergeschikten en hij maakte weinig onderscheid tusschen een zijner officieren of een der matrozen; alleen had hij eenig respect voor bootsman Oelsen, een Zweed, die in grootte en kracht voor den kommandant niet onderdeed en wiens ruwe uitdrukkingen reeds meer dan eens te kennen hadden gegeven dat hij zich niet door den gezagvoerder zou laten ringelooren. De personen, die echter het meest van den kapitein te verduren hadden, waren de hofmeester Hendrik van Stralen, in de wandeling roode Hein geheeten, en de kajuitswachter, Jean Dumoulin, een jongen van ruim twaalf jaren oud, daar zij beiden voor de tafel moesten zorgen en den kapitein en zijne officieren moesten bedienen. Aan boord van de meeste schepen is er doorgaans een persoon die teregt den naam van den zondebok verdient en die door de geheele bemanning geplaagd wordt, en zoo kon ook op *'t Vertrouwen* "klein Jan" zooals men hem altijd noemde, met dien naam betiteld worden. Niet dat hij dit treurig lot verdiende, want Jean Dumoulin was een aardige jongen met een blozend uitzigt, een vriendelijk gelaat, heldere donkere oogen, en schoone bruine krullende lokken, vlug in zijn bewegingen, gedienstig en beleefd jegens iedereen. Hij was van Fransche afkomst, en zijn vader, die sints eenige jaren overleden was, was met de Hugenoten uit zijn geboorteland geweken en om de geloofsvervolging te ontvlugten naar Holland gekomen, waar hij zich als ivoorwerker en kunstdraaijer had nedergezet en door zijnen ijver en kunde zich een gering bestaan had verschaft. Na het overlijden van haren echtgenoot was de weduwe eenen kleinen winkel in geringe artikelen voor huiselijk gebruik te Rotterdam begonnen en verdiende daarmede een schamel onderhoud voor zich en haren kleinen jongen, aan wien zij al hare zorgen wijdde. De knaap was op de school der Waalsche gemeente grondig in zijne moedertaal onderwezen geworden en had daarbij ook genoegzaam Hollandsch geleerd,

doch steeds eene bijzonderen lust en aanleg voor het zeevaren getoond en steeds zijne begeerte te kennen gegeven om vreemde landen te zien. Hoewel dit juist niet met de wenschen zijner moeder strookte, had zij dien lust bij den jongen niet kunnen onderdrukken en eindelijk moeten toegeven dat hij als kajuitswachter met *'t Vertrouwen* naar zee zoude gaan. Het ging hem echter gelijk het met velen is gegaan: toen hij eenmaal aan boord en in zee was, ondervond hij dat het zeeleven, bij vele ontberingen, slechts weinig genoegens oplevert en volstrekt niet benijdenswaardig is, en hij betreurde zijne keus met heete tranen, zonder in de mogelijkheid te zijn daarop terug te kunnen komen. De kapitein, wiens kennis van vreemde talen zich alleen bij een weinig Engelsch bepaalde, dat hij op zijne reizen hier en daar had opgedaan, was er volstrekt niet mede ingenomen dat de minste zijner ondergeschikten vloeijend Fransch kon spreken, waarvan hij geen enkel woord kon verstaan, en dit had waarschijnlijk den eersten grond gelegd tot den haat, dien hij voor den jongen had opgevat. Bij de minste overtreding of het geringste verzuim werd de arme Jean geducht gekastijd en de beide voornaamste stuurlieden, die alles deden wat mogelijk was om elkander in de gunst van den gezagvoerder den voorrang te betwisten, waren altijd bereid om hierin de behulpzame hand te bieden, terwijl de Seur Verhulst of de vaandrig zich niet voor den verongelijkte in de bres durfden stellen, en roode Hein, die zelf genoeg te verduren had, nooit een woord tot verontschuldiging van den knaap durfde uiten. De eenige der scheepsofficieren, die het durfde wagen een woord tot verschooning van den armen jongen te zeggen, was doctor Schuurmans, hoewel hem dit door den bevelhebber van het schip altijd zeer euvel werd genomen, en inzonderheid kon de kapitein niet verdragen dat de geneesheer nu en dan eenige woorden in de Fransche taal met den kajuitswachter wisselde, terwijl hij zich altijd verbeeldde dat dit op hem doelde.

Terwijl de gezagvoerder met groote stappen aan de loefzijde van het achterdek op en nederliep en nu en dan een blik op de zeilen wierp, werden er zeven glazen geslagen en de hofmeester van Stralen naderde eerbiedig den kapitein om hem, met de regterhand aan de muts te berigten dat de tafel gereed was.

"Waarschuw de officieren," beval deze kortaf, en zijne stem verheffende, riep hij den opperstuurman toe, die bij den man aan het roer stond en op het kompas keek, "Stuurman Stronk, laat het volk schaften."

"Schaften, alle hengs, schaften!" riep deze daarop naar voren. "Alle hengs schaften!" herhaalde de forsche stem van den bootsman, en de matrozen haastten zich naar beneden. Ook de kapitein wendde zich om en daalde den kajuitstrap af, gevolgd door Stuurman Stronk, die de wacht aan den tweeden stuurman overgaf, en beiden traden door het voorportaal, dat de kajuit van den longroom scheidde, de ruime kerk binnen. Hier was de hanglamp ontstoken, die een roodachtig schijnsel wierp op de lange tafel, waarover een vrij onzindelijk tafellaken was gespreid, en waarop het avondmaal was gereed gezet. Dit bestond uit niets anders dan vrij grove harde scheepsbeschuit in een broodbak op het midden geplaatst en geflankeerd door een tinnen schotel, waarop een stuk gezouten vleesch lag en een dito met oude Leidsche kaas, een pot met hoog geel gekleurde boter en eene stroopkan, terwijl ieder van de aanzittenden voorzien was van een grof gekleurd bord, een oud mes en een stalen vork. De kapitein plaatste zich aan het hooger einde van den disch; aan zijne regterhand zette zich de opperstuurman en aan zijne linkerzijde de doktor, terwijl de vaandrig en de boekhouder aan het lager einde plaats namen. Toen de gasten gezeten waren, stond de Seur op en deed een kort gebed, waarop men op de spijzen aanviel. Nu naderde de kajuitswachter met een schenkblad, waarop voor ieder van de aanzittenden eene groote gekleurde kom stond met thee, zonder melk, gevuld, benevens eenen pot met suiker, waarvan elk zich naar zijn believen kon bedienen. Eerbiedig begaf klein Jan zich het eerst naar den gezagvoerder en plaatste zich aan diens linkerzijde om hem den drank aan te bieden, doch door eene driftige beweging van den kapitein stootte deze tegen den rand van het blad, dat hierdoor een schok ontving, waardoor de inhoud van twee der kommen over den mouw van zijn rok werd uitgestort, terwijl de arme jongen met moeite de overigen in balans hield.

"Lomp d.....skind," vloekte de gezagvoerder, meteen den jongen een oorveeg gevende, "kan je nòg niet regt op je pooten staan, en moet je mij, den kommandant, nog de vlerken verbranden."

"Ik hield het blad regt, kapitein," waagde Jean te zeggen, "maar u...."

"Wat? durf je nog tegen te spreken, jou uilskuiken," bulderde de driftige man. "Zou je nog willen beweren dat het mijne schuld was. Ik zal je leeren respekt voor je kommandant te hebben. Stuurman Stronk, laat de bootsmaat hem dadelijk na het schaften een dozijn op zijn broek toedienen, dan kan hij warm naar kooi gaan."

"Het zal gebeuren, kapitein," antwoordde deze, in de handen wrijvende, terwijl den ongelukkigen jongen de tranen langs de wangen liepen en de hofmeester, om verdere ongelukken te voorkomen, het schenkblad haastig overnam.

De doktor zag den stuurman met een afkeurenden blik aan, en zich tot den gezagvoerder wendende, zeide hij, "vergun mij, kapitein, een enkel woord tot verdediging van klein Jan. Het was een ongeluk, en de arme jongen is nog niet veel meer dan een groot kind, hij staat nog niet zoo vast op zijne beenen dat hij den schok kan weerstaan, wanneer er tegen zijn blad gestooten wordt."

"Wel verd...d," bulderde kapitein Velthuys, "durft gij ook nog te beweren dat het mijn eigen schuld was. Ik straf nooit iemand onredelijk en ik wil niet tegengesproken worden, en wanneer gij durft volhouden dat ik tegen het blad gestooten heb, laat ik dien weggeloopen Franschman daarenboven nog den heelen nacht in de bramzaling zitten." De geneesheer schudde het hoofd en zweeg en de maaltijd werd zwijgend voortgezet. De kapitein keek gramstorig, stuurman Stronk glimlachte en de heeren Verhulst en Ter Beek durfden geen woord te zeggen, hoewel hunne blikken genoeg te kennen gaven dat zij de handelwijze van den gezagvoerder afkeurden. Het weinig smakelijk avondmaal was spoedig afgeloopen. "Wil niemand meer gebruiken?" vroeg het scheepshoofd kortaf, en daar er geen antwoord volgde, voegde hij er als in eenen adem bij, "dan kunt gij danken, Seur." De boekhouder sprak, opstaande, eenige woorden van dankzegging, welke in dat uur en in dien kring zeker misplaatst waren, doch het voorschrift der bewindhebberen moest worden nagekomen, en allen begaven zich weder naar boven, waar zonder verwijl de bootsmaat met het bekende eindje touw geroepen werd en onder gegil en geschreeuw de onverdiende strafoefening aan klein Jan werd voltrokken.

Even later sloeg de scheepsklok acht glazen, de wacht werd overgegeven en de tamboer en pijper speelden de taptoe, waarop het geroep: "Te kooi, die geen wacht heeft!" zich deed hooren. Kapitein Velthuys had een kort pijpje opgestoken en zette zich op de bank naast den kajuitskap te loefwaart, terwijl hij met zijne zware stem gelastte dat roode Hein hem een glas grog moest brengen. De doctor en de boekhouder hadden op de kerkskap in de midscheeps plaats genomen, ten einde niet onder het gehoor van den kapitein te wezen, en waren hier in een levendig gesprek verdiept.

"Ja, doctor, het is treurig om eene lange reis te moeten doen onder een gezagvoerder, die zoo opvliegend en onredelijk driftig is," zeide de heer Verhulst. "Het ware te wenschen dat een van onze hoogmogende heeren zelf eens een togt met een dergelijk perceel moest maken, ten einde het persoonlijk te ondervinden wat het zegt om onder het gezag van zulk een man te staan. Het ontbreekt ons scheepshoofd nu wel niet zoozeer aan beschaafdheid als wel aan bezadigdheid en billijkheid, en wanneer de man nog maar voor overreding vatbaar was, en wat minder aan Bacchus offerde, dan zou het wel gaan."

"Hoor eens, waarde Seur," antwoorde de geneesheer, "het is een ongeluk dat vele, en ik zou bijna zeggen de meeste Hollandsche zeelieden zich aan sterken drank te buiten gaan. Ik ben geen afschaffer en gebruik, zoo als gij ziet, even als gij, een bittertje of een grogje, doch ik maak onderscheid tusschen gebruik en misbruik. Onze waardige kommandant, gelijk hij zich gaarne noemt, en Stuurman Wildeboer, die thans de wacht heeft, zijn echter onmatige gebruikers, en ik denk er dikwijls met bezorgdheid aan, wat er van onzen bodem moet worden wanneer deze twee op hunne wacht door een onverwachten storm beloopen worden."

"En wat mij in ons scheepshoofd ook volstrekt niet aanstaat," vervolgde de boekhouder, "is zijne schrikkelijke inhaligheid. Zie nu bijvoorbeeld onze ongelukkige tafel, ik weet het dat de heeren bewindhebberen der Oostindische Compagnie niet zoo karig zijn om de officieren op hunne schepen eene redelijke voeding te onthouden, en dat er vele zaken meêgegeven zijn om ons op de reis te verkwikken. En wat zien wij op de kajuitstafel verschijnen? Ellendige matrozenkost, terwijl de beste zaken worden

bewaard om door den gezaghebber aan de Kaap of op Java verkocht te worden, en de opbrengst daarvan verdwijnt in de beurs van ons scheepshoofd. Wanneer men zien kon hoedanig wij gevoed worden, dan zou men veeleer zeggen dat ons schip door de diaconie dan door de kamer van koophandel voor Rotterdam is uitgerust."

"Wat zullen wij er tegen doen, mijn goede Seur," zeide de geneesheer, "aan de gezaghebbers der schepen is veel te veel magt gegeven en een kapitein, die goede reizen maakt en als spaarzaam bekend is, wordt altijd geloof geschonken. Gelukkig zijn niet alle scheepsbevelhebbers van hetzelfde allooi. Ik had, op mijne vorige reis, het geluk om onder een man te staan, die hemelsbreed met onzen kommandant Velthuys verschilde. Kapitein Kinkert van de *Stad Delft,* mijn vroeger schip, was een waardig en eerlijk gezagvoerder, en ik heb met hem eene aangename reis gemaakt; jammer genoeg dat het schip in reparatie moest en ik hierdoor overgeplaatst werd."

"Wij mogen in elk geval nog van geluk spreken, dat het scheepshoofd met onze bezigheden weinig te maken heeft," merkte de Seur op. "Hij durft ons niet zoo te behandelen als die ongelukkige jongens en matrozen. Dat voorval van daar straks en die onverdiende strafoefening hebben mij het bloed aan het koken gebragt!"

"Arme klein Jan is diep te beklagen," sprak doctor Schuurmans. "De jongen heeft veel aanleg en een goed hart, maar hij heeft eene verkeerde keus gedaan door zich aan het zeeleven te wijden. Ik denk er ernstig over om hem aan de verdere mishandelingen van zijne beulen hier aan boord te ontrukken, en indien hij moed heeft en wat durft te wagen, zal het wel gaan. Ik wil over mijn plan nog eens nadenken."

"En wat is dit dan, als ik vragen mag?" zeide de boekhouder, wat naderbij schikkende.

"Dat zal ik u later mededeelen," antwoordde de geneesheer. "Een geheim moet een geheim blijven, doch als de vond gelukt, zult gij er eene grap van beleven en verwonderlijke gezigten zien."

"Rooije Hein!" riep op dit oogenblik de stem van den kapitein. "Rooije Hein!" herhaalde Stuurman Wildeboer.

"Rooije!" riepen een paar der matrozen vooruit en de hofmeester, die juist met den kok in gesprek was, haastte zich naar het achterdek en plaatste zich voor den gezagvoerder.

"Waar zit je, luije rekel," voegde deze hem toe, "moet ik, je kommandant, jou bedienen, of ben jij tot mijne dienst. Mijn glas is al meer dan een kwartier leeg en je laat me hier zitten als een schelvisch op het drooge. Gaauw, een glas grog, en een beetje sterker dan het vorige, gezwind als de bl......"

De hofmeester haastte zich om aan het verlangen van den gezagvoerder te voldoen; en toen de kapitein zijn tweede grogje geledigd had, stond hij op en begaf zich naar het roer.

"Hoe ligt het aan?" vroeg hij kortaf aan den tweeden stuurman.

'West Zuid West half West," gaf deze ten antwoord.

"Een beroerde koers," bromde kapitein Velthuys, "de wind blijft schraal en flaauw. Stuur vol en bij en laat de groote schoot nog wat aanhalen."

Toen hieraan was voldaan, wandelde de gezagvoerder naar voren. Hij zag de beide vrienden op de kerkskap zitten.

"We treffen het hier deze reis niet bijzonder," pruttelde hij, een oogenblik stilstaande. "Ik had gehoopt overmorgen de linie te passeren, doch als het zoo stil blijft, zal het nog wel een paar dagen langer duren. Het wordt een lange en vervelende reis."

"Wij moeten geduld hebben. Aan Gods weêr en wind is toch niets te veranderen," merkte de Seur op.

"Ja, gij hebt goed praten," bromde de kapitein, "de maand draait en de kok schaft op, maar lange reizen worden altijd aan den kommandant toegeschreven, en wanneer een ander het beter getroffen heeft dan wij, wordt dit mij voor de voeten geworpen."

"Wij verlangen niet minder om vooruit te komen dan gij," zeide de doctor, "ik vooral heb er belang bij dat de reis niet te lang duurt, want op lange reizen geeft het vele zieken, en de scheurbuik is aan boord moeijelijk te genezen."

"De scheurbuik," riep kapitein Velthuys, "is alleen het gevolg van het luije leven aan boord en gebrek aan beweging. Ik zal mijne janmaats wel aan het werk houden en zorg dragen dat ze niet te veel zitten. Als er scheurbuik aan boord komt, dan denk ik dat gij er de eerste slagtoffers van zult zijn, want gij beiden zit bijna den ganschen dag. Kom aan, mijne heeren, staat op en wandelt met mij het

dek op en neer, dat zal u goed doen en mij den tijd korten."

De beide vrienden zagen zich genoodzaakt aan dit verlangen te voldoen, daar zij begrepen dat een weigering den gezagvoerder zou vertoornen, en gedurende eenigen tijd liep het drietal tusschen de groote en bezaansmast op en neder, terwijl de kapitein aanhoudend eenige noodelooze bevelen gaf om de wachthebbende matrozen te laten halen en trekken. Gedurende de wandeling kwam het gesprek ook op klein Jan, en de gezagvoerder beweerde dat hij nooit een lomper uilskuiken had gezien en dat er van dien jongen nooit iets goeds zou komen.

"Gij kunt nog niet weten waarvoor hij in de wieg is gelegd," beweerde doctor Schuurmans; "men heeft het vaak gezien dat onbeduidende jongens bekwame mannen zijn geworden, en al brengt klein Jan het in het zeevaren zoo ver niet als admiraal De Ruiter in zijn tijd, wie weet hoe ver hij in 's lands dienst nog eens komt. De jongen is zoo dom niet als hij er uitziet, en naar ik geloof, van goede familie."

"Bah!" lachtte de kapitein, "zijn vader was een weggeloopen Franschman en zijn moeder heeft een klein winkeltje in Rotterdam. Gij hebt eene al te groote verbeelding, doctor, omdat de jongen een mondvol koeterwaalsch spreekt."

"Hij spreekt de Fransche taal zeer vloeijend en met een accent dat een goede opvoeding verraadt," zeide de geneesheer, "en al was zijn vader in Holland slechts een handwerksman, men kan niet weten wat hij vroeger in Frankrijk geweest is."

"Gekheid," riep kapitein Velthuys, "die Fransche emigranten hadden niet veel te beduiden. Ik herinner mij nog heel goed hoe ik, destijds als derde stuurman, een schip vol Fransche emigranten naar de Kaap heb overgebragt. De menschen waren zoo arm als Job, toen hij op den mesthoop zat, en zij werden op kosten van heeren Bewindhebberen overgevoerd."

"Maar er zijn toch aanzienlijke Hugenoten in de Kaapkolonie," zeide de doctor. "Gij zult toch Zijne Hoog Edelheid den Markies de Chavonnes, den Gouverneur der volkplanting, geen onbeduidend persoon noemen, kapitein?"

"O, dat maakt een verschil," riep de gezagvoerder. "De Markies was een man van hoogen stand en ouden adel in

Frankrijk, en is door heeren Bewindhebberen als Gouverneur uit Holland gezonden. Hij is de eerste gezaghebber die dien titel voert, en aanspraak heeft op den rang van Excellentie."

"En dan den Secundus aan de Kaap, den Edelen heer De la Fontaine, en den WelEerwaarden predikant d'Ailly, zoudt gij die ook onder de arme, onbeduidende Hugenoten willen tellen?" vroeg de geneesheer.

"Er is geen regel zonder uitzondering," antwoordde de kapitein; "maar mijn keel wordt droog van al dat praten. Heidaar, roode Hein! breng mij een glas grog. Willen de heeren ook iets gebruiken?"

"Ik dank u, kapitein," antwoordde de doctor, "in deze warme luchtstreek zijn spiritualia mij te prikkelend en ik gevoel bovendien mij reeds slaperig genoeg."

Ook de Seur bedankte voor de gulheid van den scheepsgezagvoerder en gaf zijne begeerte te kennen om te kooi te gaan, en toen de hofmeester met het derde grogje verscheen, namen de beide officieren hun afscheid en wenschten den kapitein een goede wacht.

Twee dagen later was de Zuid Oost passaat flaauw doorgekomen en ging *'t Vertrouwen* op het zuider halfrond over. Het liniefeest werd aan boord in al zijn luister gevierd, want kapitein Velthuijs hield van een pretje, hetwelk tevens gelegenheid aanbood om wat extras te drinken en zijne plaagzucht aan klein Jan bot te vieren. De arme jongen werd dan ook door vader Neptunus en zijne trawanten onbarmhartig geschoren en gedoopt, terwijl een groot gedeelte der jonge zeesoldaten hetzelfde lot te beurt viel. Weldra wakkerde de wind meer aan en het schip danste over de hooge golven, die tegen den breeden boeg en het vooruitstekend galjoen opspatten. Kapitein Velthuijs was in zijn element, en hoewel er weinig te halen en te trekken viel, daar het schip bij den wind zeilde, hield hij zijn volk met allerlei noodig en onnoodig scheepswerk bezig, liet het tuig lapzalven, de kanonstukken schoonmaken, de watervaten smeren en zorgde dat niemand ledig was, terwijl hij tevens zorg droeg dat zijne keel gesmeerd bleef. Op zekeren middag, toen hij, nadat het bestek was opgemaakt en op de kaart was aangeteekend, even voor het middagmaal met den vaandrig te loefwaarts op en neder liep, kwam klein Jan juist van de kombuis met de groote blikken terrine met erwtensoep gevuld, om die naar het

achterschip over te brengen. Hij liep voorzigtig aan de lijzijde en hield zijne vracht stevig met beide handen vast, daarbij balancerende om den inhoud niet te verspillen. Toen hij bij de bezaansmast gekomen was, deed juist eene hooge golf het schip meer dan gewoonlijk overhellen en daar het dek glibberig was, door het overspoelende zeewater,gleed hij ongelukkig uit en viel met de terrine op zijde, waardoor het grootste gedeelte van de soep verloren ging en over het dek werd uitgestort.

De gezagvoerder werd dit naauwelijks gewaar of hij bulderde uit: " lomp d.....skind, moet je zoo onze kostelijke snert vermorsen en mijn achterdek bevuilen. Ik zal je leeren om beter op je pooten te staan. Bootsmaat, geef hem dadelijk twee dozijn, uit de eerste hand, versta je."

" Kapitein, het was mijne schuld niet," waagde het klein Jan te zeggen; die weenende opstond.

" Het is een ongeluk, kapitein," verzekerde de vaandrig.

" Wat ongeluk!" tierde de gezagvoerder " bemoei u met je soldaten, mijnheer, en niet met den kajuitsjongen. Over het watervat met hem en ransel er op! En jij, rooije Hein, breng de soep naar beneden en geef me nog een bittertje."

Er was niets aan te doen. De arme jongen werd met den buik op een watervat gelegd, door twee matrozen bij de armen en beenen vastgehouden en zonder op zijn gillen en kermen acht te geven, diende de bootsmansmaat hem vier en twintig slagen met het gevreesde eindje touw toe, terwijl de kapitein zijn bittertje dronk en de tweede stuurman vergenoegd in de handen wreef.

Toen na het middagmaal de gezagvoerder zijn roes uitsliep en stuurman Wildeboer de wacht te kooi had, zocht doctor Schuurmans klein Jan op. Hij vond hem in de midscheeps bezig met messen te slijpen en zoo pijnlijk van de ontvangene slagen dat hij zijne beenen niet zonder smart kon bewegen. De doctor had een lang gesprek met den jongen in de Fransche taal, zoodat geen van het scheepsvolk er een woord van verstond. In het eerst keek klein Ja zeer ernstig en scheen eenigermate angstig, doch later helderde zijn gezigt merkbaar op en gaf hij door hoofdknikken zijne instemming te kennen met hetgeen de geneesheer hem voorhield. Wat er echter tusschen beiden verhandeld was, bleef een diep geheim, doch het was in het oog vallend dat klein Jan den volgenden dag

veel vrolijker keek en niet meer zoo angstig voor bestraffing scheen als te voren.

Dien dag had stuurman Wildeboer de achtermiddagwacht en de kapitein bevond zich in de kajuit op de sofa, waar hij juist van zijn middagslaapje was ontwaakt. Klein Jan, die den hofmeester had geholpen om de borden en schotels te wasschen en nu tot den theetijd niets te doen had, stond op de barring over de verschansing te kijken. Er werden vier glazen geslagen en daar de vaart van het schip ieder uur door de loglijn moest bepaald worden, riep de wachthebbende stuurman : " loggen, jongens !"

Slechts één kwam er naar achteren. " Waar is Piet ?" vroeg de stuurman.

" De bootsman heeft hem in den voortop opgestuurd, stuurman," antwoorden de jongen.

" Nou dat is niks," zei stuurman Wildeboer " dan kan klein Jan wel eens helpen. Hé ! kom hier doeniet, en houdt de logrol in je pooten."

Jean Dumoulin kwam bereidwillig toe en vatte de rol, terwijl de andere jongen den zandlooper hield. De stuurman greep het schuitje en vierde een genoegzaam gedeelte van de lijn. " Turn !" beval hij, terwijl hij het schuitje over het hek van den achtersteven wierp, doch naauwelijks ondervond het logschuitje tegenstand in het water of de rol schoot klein Jan uit de handen en zou bijna over boord zijn gevlogen indien de stuurman haar niet gegrepen had. Een oorveeg, die den knaap deed zuizebollen was de eerste bestraffing, en de matroos, die juist den roerganger verving, moest nu de taak vervullen.

Klein Jan wilde zich uit de voeten maken, doch stuurman Wildeboer hield hem in het oog.

" Neen, neen, jongeheer, zoo gemakkelijk kom je er niet af," riep hij " wacht een beetje, en ik zal eens kijken of je wat anders in je klaauwen kan houden. Klim op het gangspil," en toen de jongen zich op de ronde kop van dit werktuig had geplaatst, gaf hij hem een handspaak en voegde hem toe, " zie zoo, nou hou je dien snaphaan met het dikke eind naar boven en blijf zoo een halfuurtje exerceren, en wee je gebeente als je het geweer laat vallen."

Het was den knaap bijna onmogelijk om zich op het ronde voetstuk in balans te houden, daar het schip vrij sterk in de zee stampte, doch de topzware last, welke hij daarbij te torschen had, maakte zijne positie onmogelijk. Hij had

slechts weinige oogenblikken zijne stelling bewaard, toen hij door de beweging van het vaartuig voorover schoot en met de handspaak op het dek viel.

"Ha, ha," riep de ruwe zeebonk, "wacht een beetje, jongeheer, we zullen eens zamen afrekenen," en hij greep met de linkerhand klein Jan in den nek en vatte met de regter een eind touw dat in de nabijheid lag.

Geheel tegen zijne gewoonte nam de kleine Jan eene uitdagende houding aan en keek den boosaardigen stuurman onverschrokken aan.

"Gij kunt mij slaan zooveel als gij wilt, stuurman, zeide hij doodbedaard, maar binnen weinige weken zijn wij aan de Kaap, en daar zal het je opbreken en je zult er daar spijt van hebben."

"Wat?" vroeg de woedende zeeman, "wat zou me opbreken aan de Kaap? kwâjongen."

"Daar zal ik regt krijgen tegen al de mishandelingen, die ik hier heb ondergaan," antwoordde de jongen onverschrokken.

"En wie zou zich daar met je bemoeijen, jou uilskuiken?" vroeg stuurman Wildeboer.

"Mijn neef," antwoordde klein Jan, hem flink in de oogen ziende.

"Jou neef, schobbejak, ik geef om je heele familie niemendal," zeide zijn aanrander.

"Mijn neef is een man die eene groote magt heeft in de Kolonie en die aan al die mishandelingen een einde zal maken," voerde klein Jan hem te gemoet.

"En wie is dan je neef en wat magt heeft hij?" vroeg de ruwe zeeman.

"Dat zal ik alleen aan den Kapitein zeggen," antwoordde de jongen, "maar jij hebt er niets meê te maken."

"Ik zal je ranselen totdat je me den naam van dien magtigen neef noemt," bulderde de tweede stuurman en maakte zich gereed om de strafoefening te beginnen, toen de gezagvoerder, door het geraas gewekt, op het dek verscheen.

"Wat is dat, stuurman Wildeboer, wat heeft die stommerik weer uitgevoerd?" vroeg hij, naar voren komende.

"Hij heeft de logrol uit zijn pooten laten vallen en is van het gangspil afgesprongen, waar ik hem voor straf, opgezet had. en nou ik hem ranselen wil, bedreigt hij mij met zijn neef aan de Kaap, die het ons zal laten opbreken

dat hij hier aan boord mishandeld is," zeide de stuurman.

"Hij kan met zijn neef naar de bl...... loopen," riep kapitein Velthuijs, "wat zou die neef ons kunnen maken ?"

"Mijn neef is een man van veel invloed, kapitein," sprak Jean Dumoulin dood bedaard, "en hij zal mij regt doen."

"Wel hel en duivel," vloekte de gezagvoerder, "zou ik geen heer en meester wezen op mijn schip om lompe bengels te straffen. Ik geef om je neef net zoo veel als om jou. Laat hem krom in de boeijen sluiten, stuurman, en smijt hem in den kettingkoker," en de bevelhebber keerde zich verontwaardigd om.

Klein Jan werd geboeid in het donkere gat gebragt en op de ankerkettingen geworpen, doch toen de thee door den hofmeester werd rondgediend, was de kleine jongen het hoofdonderwerp van het gesprek. Doctor Schuurmans beweerde dat de knaap wel de waarheid zou spreken en dat het zeer ligt mogelijk was dat hij tot de familie van een der hoofdambtenaren van de Kaapkolonie kon behooren. Zijn Fransche naam, zijn goed voorkomen, dit alles pleitte voor eene goede verwantschap, en indien het werkelijk bleek dat de jongen de waarheid sprak, dan konden de mishandelingen die hij ondergaan had zeer ligt tot nadeel van zijne aanranders strekken. De vaandrig en de Seur waren van hetzelfde gevoelen, en hoewel de gezagvoerder wilde beweren dat aan hem, als kommandant, het hoogste gezag was toevertrouwd en hij zich als God en koning aan boord van zijn schip beschouwde, was hij er toch niet zoo gerust op als hij het wilde doen voorkomen, en te vergeefs poogde hij na den avondmaaltijd door eenige glazen grog de gewenschte rust te verkrijgen. De neef die groote magt en veel invloed had speelde hem aanhoudend door het hoofd. Hij besloot aan deze onzekerheid een einde te maken en de zaak zoo volledig mogelijk te behandelen.

Onder het ontbijt deelde hij den volgenden morgen mede dat er een scheepsraad zou gehouden worden om den schuldige in plegtig verhoor te nemen, en de kajuit werd daarvoor in gereedheid gebragt.

In dat sanctum sanctorum was de Kommandant in het midden, voor de met een groen kleed bedekte tafel, waarop een inktkoker en eenige pennen en papieren

gerangschikt waren, en vlak voor den spiegel, die tusschen de kajuitspoorten hing, op de sofa gezeten. Aan zijne regterzijde zaten de eerste en tweede stuurlieden, aan de linkerzijde de doctor en de boekhouder, terwijl de vaandrig der soldaten, als schrijver, tegenover den gezagvoerder had plaats genomen.

"Mijne heeren," zeide de Kapitein, die ditmaal doodnuchteren was en eenigszins ernstig keek, "ik heb het noodig geoordeeld om dien kleinen Franschman eens deftig in het verhoor te nemen. Indien het waar is dat hij aan de Kaap, waar wij een geruimen tijd zullen moeten vertoeven, een magtigen bloedverwant heeft, zou het mogelijk kunnen wezen dat wij in eenige moeijelijkheid zouden kunnen komen. Als hij ons echter maar wat op de mouw zoekt te spelden, dan verdient de bengel voorbeeldig gestraft te worden en ik zal hem leeren zijnen kommandant te bedriegen. Hofmeester! zeg den bootsman dat hij den gevangene voorbrenge."

Weinige oogenblikken daarna verscheen klein Jan ongeboeid voor den raad, terwijl de reusachtige bootsman, die hem begeleidde, aan de deur der kajuit post vatte.

Kapitein Velthuys zette een ernstig gezigt en keek den jongen doordringend aan. "Jean Dumoulin," zeide hij met eene zekere deftigheid, "gij hebt u gisteren tegen den wachthebbenden officier hoogst onbetamelijk gedragen, en daarom verdient gij gestraft te worden, maar vóór dat wij daartoe overgaan, zult gij ons zeggen wat er waar is van het praatje dat gij aan stuurman Wildeboer hebt opgedischt en of gij een neef aan de Kaap hebt."

"Ja, Kapitein, ik heb een neef te Kaapstad," antwoordde de jongen onbedremmeld.

"Mannetje, je kunt mij geen knollen voor citroenen verkoopen," sprak de gezagvoerder, hem strak aankijkende, "ik heb je vroeger nooit over familie aan de Kaap hooren spreken, lieg mij dus niets voor; is die neef een man van invloed?"

Klein Jan sloeg even zijne donkere oogen neder voor den strengen blik van den kapitein en keek daarna vlugtig de andere heeren aan, doch een wenk van den doctor, die onbemerkt gegeven werd, bemoedigde hem.

"Ja, kapitein, ik zou denken dat mijn neef grooten invloed heeft," zeide de jongen, zonder schroom.

"En, wie is dan die groote sinjeur, waarmee je ons bang zoekt te maken?" vroeg kapitein Velthuijs, nog half ongeloovig.

"De Markies de Chavonnes, Gouverneur der Kolonie," antwoordde de knaap met trots.

"Wat blief je, de Gouverneur!" riep de gezagvoerder, verschrikt opspringende.

"De Gouverneur! Zijne Hoog Edelheid! Zijne Excellentie!" schreeuwden de anderen verwonderd, terwijl zij elkander met groote oogen aankeken en stuurman Wildeboer zich het hoofd krabde. Alleen doctor Schuurmans bleef bedaard en speelde met eene pen, die voor hem lag.

"Om u te dienen, kapitein, Zijne Excellentie de Gouverneur is mijn neef," bevestigde de kajuitswachter.

"En waarom, voor den duivel, hebt gij dit niet eerder gezegd?" vroeg de kapitein, blijkbaar verlegen.

"Omdat ik zien wilde hoever gij durfdet gaan om een arm kind te mishandelen," antwoordde klein Jan, den gezagvoerder op zijne beurt strak aankijkende. "Men moge mij nu slaan en pijnigen zooveel men wil, maar spoedig zal ik regt krijgen, kapitein."

"Bootsman, breng den jongeheer even naar boven," zeide kapitein Velthuys tot den stevigen bewaker van de kajuitsdeur, die met niet minder verwondering dan de officieren de familiebetrekking van zijn gevangene had vernomen en in de plaats van hem ruw aan te vatten, thans eerbiedig ter zijde week. Klein Jan maakte eene snaaksche buiging voor den scheepsraad en vertrok met opgeheven hoofd.

"Sluit de deur, mijnheer Ter Beek," sprak de kapitein, zich tot den vaandrig wendende en toen deze aan dit verzoek voldaan had, vervolgde de scheepsbevelhebber: "dat ziet er geleerd uit, mijne heeren. Een neef van den Gouverneur van de Kaap, die ik zoo dikwijls aan den lijve gestraft heb en in de boeijen heb doen sluiten en die door u, stuurman Wildeboer, nog gisteren op het gangspil is gezet. Wie had kunnen denken dat zulk een onbeduidend jongetje zulke relaties had."

"Ik heb u meer dan eens gewaarschuwd, kapitein, en gezegd dat ik geloofde dat klein Jan van eene goede familie was," merkte de doctor aan.

"Gij wist dus iets van die familiebetrekking?" vroeg de gezagvoerder.

"Neen," antwoordde de geneesheer, "ik dacht niet dat de jongen in relatie stond met Zijne Hoog Edelheid, maar wel heeft hij mij gezegd dat zijne moeder hem verhaald had dat zijn vader eigenlijk een Fransch edelman was en het kunstdraaijersvak vroeger alleen uit liefhebberij had geleerd."

"Het is eene leelijke geschiedenis," bromde de kapitein, "als de jongen mij verklaagt, kan het mij mijn kommando kosten. Wat zullen wij doen, mijne heeren, om het kwaad weder goed te maken?"

Stuurman Stronk glimlachte en wreef zich de handen. Stuurman Wildeboer krabde zich andermaal het hoofd en de Seur merkte zeer bedaard op: "het beste, naar mijne meening, is, den jongeheer Dumoulin tot vriend te maken en hem zoo voorkomend mogelijk te behandelen. Hij zal dan het hem aangedane leed spoedig vergeten, en bij onze aankomst te Kaapstad een goed rapport indienen."

De geneesheer en de vaandrig waren van hetzelfde gevoelen en roemden zich gelukkig dat zij zich niets te verwijten hadden. De kapitein bleef eenige oogenblikken in nadenken verzonken. "Wilt gij zoo goed zijn de deur weder open te zetten, mijnheer Ter Beek," zeide hij eindelijk "en den jongen verzoeken om beneden te komen. De hulp van den bootsman is niet meer noodig."

De vaandrig haastte zich om aan dit verzoek te voldoen en weldra stond klein Jan op nieuw voor de groene tafel in de kajuit.

"Jean Dumoulin," zeide de kapitein met een ernstig gelaat "gij hebt u zeer onhandig gedragen en hebt daardoor straf verdiend, maar wij willen om uwe jeugd en weinige ondervinding die lompheid verschoonen. Indien wij geweten hadden, dat gij met Zijne Excellentie den Gouverneur van de Kaapkolonie in betrekking stond, zouden wij u anders behandeld hebben en u zulk werk niet hebben opgedragen. Waarschijnlijk zal uw neef u voor iets beters willen opleiden en u bij zich willen houden en daarom zullen wij u in het vervolg van alle scheepswerk ontslaan, en ik hoop dat gij over onze behandeling tevreden zult zijn en bij de aankomst in de Kaapstad het gebeurde zult vergeten."

De jongen keek bedremmeld voor zich. "Kapitein," zeide hij eindelijk "ik ben als kajuitswachter aan boord

gekomen en heb het zeeleven uit eigene verkiezing begonnen, en ik wil mijn dienst blijven doen, totdat de Gouverneur over mij zal beschikt hebben. Alleen verzoek ik voortaan van mishandelingen verschoond te blijven."

"Neen, neen, dat gaat niet," sprak de gezagvoerder. "Zijne Hoog Edelheid, de Markies de Chavonnes, zou het mij nooit vergeven dat ik mij door zijn neef heb laten bedienen. Wij zullen u eene passagiershut inruimen en gij zult met ons aan tafel eten en wanneer gij wilt, zal stuurman Stronk u in de zeevaartkunde onderrigt geven. Dit is mijne uitdrukkelijke begeerte en ik hoop dat hetgeen gebeurd is door u zal vergeten en vergeven worden." De kapitein wenkte met de hand en de jongen verliet de kajuit.

Van toen af begon er voor klein Jan een geheel ander leven. Hij werd ontzien en geliefkoosd als een schoothondje. Er werd een jongen van het voorschip in zijne plaats gesteld, op wien nu de klappen en schoppen van den kommandant neêr kwamen, wanneer hij wat te diep in het glas had gekeken. Stuurman Stronk beijverde zich om hem van schip en tuig het een en ander te leeren en nam hem bij zich op de wacht en dikwijls onderhield hij zich met hem en drukte hem dan altijd op het hart, dat hij bij de aankomst aan de Kaap toch niet voor zijn grooten neef moest verzwijgen hoe de kapitein hem mishandeld had en hoe vaak deze zich aan wijn en drank te buiten ging. Stuurman Wildeboer, hoe ruw en ongemanierd hij ook was, gedroeg zich zoo wellevend mogelijk tegen den voormaligen kajuitsjongen en roode Hein noemde zijn vroegeren ondergeschikte zelfs jonker Jean en bragt eerbiedig de hand aan zijn muts, wanneer hij den jongen heer aansprak. Ook het scheepsvolk durfde klein Jan niet meer ruw toespreken, want de bootsman had verteld dat de mishandelde jongen een neef was van den Gouverneur aan de Kaap en de bootsmansmaat betuigde herhaaldelijk zijn leedwezen dat hij hem zoo hard het eindje had laten voelen, wanneer hem dit door den kapitein gelast was.

Inmiddels was klein Jan met zijne positie dikwijls verlegen en had vaak een lang gesprek met doctor Schuurmans, in de Fransche taal, waarover de gezagvoerder voortaan nimmer zijne verstoordheid liet blijken en het gebeurde nu en dan dat er een paar tranen in zijne oogen zigtbaar werden, doch de geneesheer lachte en wist alle bekommering bij

zijnen kleinen vriend te verdrijven en hem gerust te stellen.

De reis werd zonder belangrijke wederwaardigheden voortgezet, doch toen het schip meer Zuidelijk kwam en nadat de Zuid Oost passaat door een stevigen Westewind werd vervangen en de winterkoude van het Zuidelijk halfrond zich deed gevoelen, werd het op het dek minder aangenaam en had men vaak met stormweder te kampen, waardoor de kapitein en zijn tweede stuurman nog meer behoefte hadden aan bittertjes en grogjes dan gewoonlijk.

Eindelijk begon men het Kaapland te naderen en na eene reis van 112 dagen, liet *'t Vertrouwen* in den avond van den 4den Augustus het anker in de Tafelbaai vallen en werden de zeilen vastgemaakt.

De schepelingen waren verheugd omdat de eerste pleisterplaats bereikt was en zij zich thans gedurende de eerste weken van het touwtrekken en reven ontslagen zagen. Zij keken met blijdschap naar de lichten van de stad, die daar, aan den voet van den Tafelberg, voor hen lag en dachten aan de genoegens, die zij daar hoopten te smaken. Klein Jan zag ook over de hooge verschansing naar de Kaapstad en scheen in gedachten verdiept. De doctor naderde hem en beiden hadden een lang gesprek, dat eindelijk door den kapitein werd afgebroken, die schijnbaar vriendelijk toetrad en zeide "daar ligt nu de Kaapstad, Dumoulin, en daar," op de wallen van het kasteel wijzende, die zich nog lieten onderscheiden, "daar woont je oom."

"Mijn neef," verbeterde de jongen.

"O, ja, je neef," hernam de gezagvoerder, die op den gelukkigen afloop van de reis een extra glaasje geledigd had. "Ik vergiste mij. Hij zal wel verlangend zijn om kennis met je te maken, maar we moeten geduld hebben tot morgen, want de havenmeester moet eerst aan boord komen en het schip ingeklaard worden. Je kunt nu van avond je beste plunje gereed maken, terwijl ik mijne papieren bij elkander zoek en als ik morgen ochtend naar den wal ga, zal ik je zelf bij je neef brengen."

"Zeer wel, kapitein," zeide de jongen vrijmoedig.

"En," voegde de gezagvoerder er bij, "ik hoop dat je bij je neef geene melding maken zult van de kleine kastijding die je soms aan boord heb gehad."

"Ik zal de waarheid spreken, kapitein," betuigde klein Jan met vastheid, "want ik weet dat Zijne Excellentie een man is die boven alles de waarheid lief heeft."

De kommandant van *'t Vertrouwen* wendde zich eenigermate teleurgesteld om en ging naar beneden.

Reeds vroeg op den volgenden morgen verscheen de havenmeester in zijne sloep, met stevige roeijers bemand, om het schip in te klaren en eenige bijzonderheden van de reis te vernemen, en nadat het dezen ambtenaar gebleken was dat er geen besmettelijke ziekte aan boord heerschte en alles in orde was, werd de gemeenschap met den wal open gesteld. Kort daarna was ook de groote sloep van het schip gereed. Zes matrozen zaten met de riemen regtstandig in de hoogte te wachten, terwijl stuurman Thysen aan het roer had plaats genomen, om den kapitein en den jongen Dumoulin naar het havenhoofd te brengen. Beiden hadden zich in hunne beste kleederen gestoken en klein Jan zag er in zijn zondagspak en met den nieuwen kastoren hoed, dien zijne moeder hem had medegegeven, op het hoofd, regt innemend uit. Zoodra beiden in het kleine vaartuig gezeten waren en het kistje met brieven en scheepspapieren naast den gezagvoerder was geplaatst, vielen de riemen gelijktijdig in het water en door forsche slagen voortgeroeid lag de sloep weinige minuten later aan de landingsplaats.

De havenmeester stond met eene menigte nieuwsgierigen de aankomenden op te wachten en aller oogen waren op het schip gevestigd dat alle vlaggen en wimpels van de masttoppen en gaffel liet wapperen en een goede vertooning maakte. Ook op het Kasteel was de Nederlandsche driekleur geheschen, ten teeken van welkomstgroet.

"Ik zal u bij Zijne Excellentie inleiden," zeide de havenmeester, den kapitein de hand reikende "en deze jongeheer is zeker uw zoontje?" vroeg hij.

"Neen, hij is een neef van den Gouverneur," antwoordde de kapitein, "dien ik uit het vaderland heb meegebragt."

"Zoo, zoo, een neef van Zijne Excellentie," zeide de havenmeester terwijl het drietal links af den weg naar het kasteel insloeg, "dan is Zijne Hoog Edelheid de Markies zeker van uwe komst onderrigt. Jonker?"

"Ik geloof het niet," antwoorde klein Jan verlegen, "mijne moeder had geene gelegenheid er over te schrijven en?"......

"In dat geval zal het dunkt mij het beste zijn dat de kapitein eerst aan Zijne Excellentie berigt geeft van uwe aankomst en gij in het wachthuis een oogenblik vertoeft,"

meende de havenmeester. "De Markies is een man van hoofsche manieren en die in alles de vormen in acht neemt. Hij zal u echter zeker spoedig doen roepen."

De poort van het kasteel was weldra bereikt, en onder de militaire eerbewijzingen van de beide schildwachten, die met hunne pieken salueerden, betraden de bezoekers het binnenplein. De havenmeester verzocht aan klein Jan zeer beleefd om even in het wachthuis te blijven en fluisterde den wachthebbenden onderofficier een paar woorden in het oor, die daarop beleefd ter zijde week en den jonker een zetel aanbood, waarna de beide heeren het plein overgingen en de trappen van de hooge stoep van het Gouvernementshuis bestegen. Er bevonden zich twee hellebaardiers, in hunne officieele kleederdragt, in het voorhuis en een hunner haastte zich op verzoek van den havenmeester om aan Zijne Excellentie een oogenblijk gehoor te verzoeken.

De Gouverneur bevond zich in een aangrenzend vertrek en zat in een hoogen armstoel, rijkelijk met snijwerk versierd. Zijne Hoog Edelheid Maurits Pasques Markies de Chavonnes was een man van een indrukwekkend voorkomen. Hij was blijkbaar van meer dan middelbaren leeftijd, van gewone lengte en veeleer mager dan gezet. Zijn donker haar was in tweeën gescheiden en daalde in lange lokken tot op zijne schouders. Zijne donkere oogen teekenden iets ernstigs, maar toch lag er iets goedigs in zijn voorkomen, hoe somber en afgetrokken hij er ook uitzag. Men kon terstond bespeuren dat hij een man was van vaste begrippen en hooge geboorte, een man die geen korstwijl kon verdragen en wiens woord ook zijn zegel was. Zijne kleeding was deftig, zonder pracht. Hij droeg een langen rok van zwart fluweel, met korte mouwen met groote knoopen versierd, waaronder wijde hemdsmouwen van het helderste wit te voorschijn kwamen, en om den hals eene witte das, die boven de bef van fijne kant was gestrikt, die op zijne borst hing, terwijl eene engsluitende broek zijne beenen bedekte.

De Gouverneur was niet alleen. Ter zijde van de tafel met een donkergroen kleed bedekt, waarvoor hij gezeten was, had een andere persoon plaats genomen, die met hem in een ernstig gesprek verdiept scheen. Die bezoeker was geheel in het zwart gekleed en van een eenvoudig, maar hoogst indrukwekkend voorkomen. Zijne breede bef met groote zoomen en de zwarte rotting met zilveren knop, dien hij in de hand hield, deden terstond hem als een geestelijke

kennen, en dit was ook zoo, want die vriend was niemand anders dan Johannes Godefriedus d'Ailly, de predikant van de Kaapstad, de vriend en raadsman van den Gouverneur. Het gesprek der beide heeren werd in het Fransch gevoerd, want hoewel de Gouverneur even als de predikant zeer bedreven was in de Hollandsche taal, bediende hij zich altijd het liefst nog steeds zoo veel mogelijk van de schoone taal van zijn oorspronkelijk vaderland, dat hij uithoofde der bittere geloofsvervolging had moeten ontwijken, en hoewel met de hoogste magt in de Kolonie bekleed, was de Markies altijd toch Fransch edelman gebleven en had hij een voorliefde voor zijne moedertaal en voor zijne vroegere landgenooten behouden. Wel was hem meer dan eens door de heeren Bewindhebberen op de noodzakelijkheid gewezen dat de uitgewekene Hugenoten zich zoo spoedig mogelijk naar de taal des lands moesten leeren schikken en dat het Hollandsch alleen de officiëele taal moest zijn, niet alleen in de geregtshoven, maar ook in kerk en school, doch de Markies deed steeds al wat in zijn vermogen was om zijne oude moedertaal in het leven te houden en de Fransche vlugtelingen ter wille te zijn.

Toen de hellebaardier den havenmeester en den kapitein aandiende, beval de landvoogd terstond dat zij binnengelaten zouden worden, en de eerstgenoemde vooruit tredende, zeide met eene diepe buiging: "Uwe Excellentie, mag ik de vrijheid nemen kapitein Dirk Velthuys aan te dienen, die gisteren avond met het schip *'t Vertrouwen* in de baai is aangekomen."

"Dank u, havenmeester! Zijt welkom schipper Velthuys," sprak de Gouverneur, met een onmiskenbaren nadruk op het woord schipper drukkende, iets wat den trotschen kommandant onverdragelijk was. "Waar zijn uwe brieven en papieren?"

De scheepsbevelhebber reikte buigende zijn pakket over, terwijl hij zich op de lippen beet.

De Markies beschouwde een oogenblik de papieren en vroeg toen kortaf: "Eene voorspoedige reis gehad, schipper?"

"Niet bijzonder, Uwe Excellentie," antwoordde de aangesprokene even kort en met verbetenen spijt.

"Averij gehad, schipper Velthuys?" was de tweede vraag.

"Niet zoo heel veel, Uwe Excellentie," sprak de kapi-

tein, terwijl hij zijn hoed plat drukte tusschen zijne gespierde handen.

"Geen manschappen op de reis verloren?" vroeg de Gouverneur op nieuw.

"Er zijn twee matrozen door stormweder over boord geslagen en een soldaat is op de reis bezweken, uwe Excellentie," zeide de scheepsbevelhebber.

"En wanneer zijt gij uit Holland vertrokken, schipper?" ging de vrager voort.

"Den veertienden April, Uwe Excellentie," was het antwoord.

"Dat is eene lange reis," zeide de Gouverneur, "en wat hebt gij aan boord?"

"Een klein gedeelte der lading is door de heeren Bewindhebberen voor deze Kolonie bestemd, Uwe Excellentie," antwoordde de kapitein. "Het overige moet ik naar Batavia brengen."

"Het is wel. Gij kunt het manifest overleggen," hervatte de landvoogd, "en morgen aan het lossen beginnen. Hebt gij nog iets bijzonders meê te deelen?"

"Wanneer Uwe Excellentie het mij vergunt, wensch ik u mijn passagier te overhandigen," zeide kapitein Velthuys.

"Uw passagier?" vroeg de Markies.

"Den neef van Uwe Excellentie," was het antwoord.

"Mijn neef?" riep de edelman, het hoofd schuddend. "Ik weet niets van een neef. Wie is dat?"

"Een hupsche jongen, die mij als kajuitswachter was aan boord gegeven, en die zich zeer goed heeft gedragen," antwoordde de kapitein.

"Dat moet een misverstand zijn," mompelde de landvoogd, "ik heb geene familie in Holland," en luider vroeg hij "en waar is dat jonge mensch, schipper?"

"Ik heb hem in het wachthuis gelaten, totdat het Uwe Excellentie gelegen zou komen hem te zien," sprak de havenmeester, zich in het gesprek mengende.

"Ma foi!" riep de Gouverneur, "dat is eene vreemde zaak, laat den knaap binnenkomen." Hellebaardier, riep hij den deurwachter toe, "ga naar het wachthuis en breng den jongen heer, die daar wacht."

Weinige oogenblikken later werd klein Jan in het vertrek geleid waar de Gouverneur zich bevond, en zag bedremmeld in het rond. Reeds bij het opgaan van de breede trappen die ter wederzijden van de stoep naar den hoofdingang ge-

leidden, hadden zijne knieën gebeefd, en met angst was hij den hellebaardier gevolgd, die hem voorging, doch toen hij nu in de ruime kamer trad, die zoo deftig was gemeubeld en zijne voeten het veelkleurig dik tapijt drukten, dat den vloer bedekte, was het hem alsof de grond onder zijne voeten verzonk. De Gouverneur was opgestaan van zijnen zetel en keek hem met zijne donkere oogen doordringend, maar toch goedig aan, en dit deed zijn moed weder eenigermate herleven.

De kapitein vatte hem bij de hand en leidde hem voorwaarts, terwijl hij zeide: "dit is de neef van Uwe Excellentie?"

"Zijt gij mijn neef, mannetje?" vroeg de Markies twijfelachtig.

"Om u te dienen, Uwe Excellentie," antwoordde klein Jan vrijmoedig.

"Ma foi: dat is eene vreemde zaak," zeide de Gouverneur, "en hoe is uw naam?"

"Jean Dumoulin, Excellentie," was het antwoord.

"Dan spreekt gij zeker Fransch," vroeg de landvoogd, zich nu van die taal bedienende.

"Niets liever dan dat," riep de jongen verheugd in het Fransch, "het is mijne moedertaal, Uwe Excellentie."

Het voorhoofd van den fieren edelman verhelderde zich en hij keek den jongen met belangstelling aan.

"Ma foi! uw tongval verraadt den bewoner van het Zuiden," zeide hij, "waar zijt gij geboren?"

"Te Rotterdam, Uwe Excellentie, doch mijne ouders kwamen uit het land aan de Charente," gaf de jongen ten antwoord.

"Dumoulin," sprak de Gouverneur, nadenkende "ik herinner mij niet dat dien naam op mijn geslachtsboom voorkomt. Vertel mij eens hoe zijn wij dan verwant, mijn kleine vriend?"

"Indien uwe Excellentie mij de gunst van eenige oogenblikken afzonderlijk gehoor wilt toestaan, zal ik uwe Hoog Edelheid alles verklaren," gaf de knaap vrijmoedig ten antwoord.

"Ik ben verlangend om licht te krijgen in die vreemde zaak," sprak de landvoogd en zich tot den predikant wendende, die alleen in staat was het gesprokene te verstaan, voegde hij er in dezelfde taal bij: "uw wel-

eerwaarde zal wel zoo goed zijn mij een oogenblik te verschoonen."

Dominé d' Ailly boog zich beleefd en de Gouverneur gaf Jean een wenk en zeide goedig: "kom aan, kleine vriend, volg mij naar mijn schrijfvertrek."

Kapitein Velthuys had niets van het gesprokene begrepen, doch uit de vriendelijkheid van den landvoogd en de onbeschroomdheid van klein Jan maakte hij op dat de zaak in orde was, en toen de Gouverneur nu den jongen mede nam, begon hij zich ongerust te maken dat het voor hem wel eens ernstige gevolgen kon hebben. Wat zou zijn lot zijn, wanneer de voormalige kajuitswachter eens al de plagerijen en mishandelingen, die hij verduurd had, aan zijnen magtigen neef mededeelde? Gedurende de afwezigheid van Zijn Hoog Edelheid, sprak de predikant hem vriendelijk toe en vroeg naar zijne reis en of de voorschriften van heeren Bewindhebberen waren nagekomen en er elken Zondag godsdienstoefening aan boord was gehouden, doch hoewel de gezagvoerder van het schip beleefd antwoord poogde te geven, waren zijne gedachten in het schrijfvertrek van de Gouverneur en keek hij telkens angstig naar de deur, waardoor deze met den knaap verdwenen was.

Toen klein Jan zich met den Markies in diens schrijfvertrek alleen bevond, keek hij angstig in het rond.

"En nu, mijn kleine vriend," zeide de edelman goedig, zeg mij nu op hoedanige wijze wij met elkander zijn vermaagschapt."

De arme jongen barstte in tranen uit en zonk aan de voeten van den Gouverneur zonder een woord te spreken.

"Kom aan, vriendje," sprak de Markies, hem de hand op het hoofd leggende, "gij behoeft niet te schreijen omdat gij een neef zijt van den Gouverneur der Kaap Kolonie."

"Excellentie," snikte de knaap in zoetvloeijend Fransch, terwijl hij de knieën des landvoogds met beide handen omvatte en smeekend tot hem opzag, "kan Uwe Hoogedelheid het mij vergeven dat ik voor een enkele maal eene onwaarheid heb gezegd om een einde te maken aan de schrikkelijke mishandelingen, waaraan ik aan boord was blootgesteld?"

"Hoe nu, mijn kleine vriend," riep de Gouverneur verwonderd en bewogen, "Gij zijt dus mijn neef niet."

"Helaas, ik was genoodzaakt om eene list te baat te nemen om mijn ondragelijk lot te verbeteren, Excellentie,

zeide de knaap bevend" "en ik deed dit op aanraden van den doctor, die medelijden met mij gevoelde," en nu verhaalde hij in korte woorden van zijne ouders, van zijn lust tot het zien van vreemde landen, van zijne komst aan boord en van alles wat hij op het schip had moeten verduren, en hoe hij ten laatste, schier tot wanhoop gebragt, den raad van doctor Schuurmans had gevolgd om zich voor een neef van den Kaapschen Gouverneur uit te geven, waardoor op eens een einde aan zijn ellende was gekomen; en toen hij zijn treurig verhaal had gedaan, gaf hij in kinderlijk roerende taal te kennen dat de landvoogd thans zijn lot in de handen had, doch dat hij smeekte om liever als slaaf te mogen dienen in het Kaapstadsche kasteel, dan andermaal aan boord te moeten terugkeeren en daar als een leugenaar en bedrieger aan nieuwe en ergere mishandeling 'n bloot te staan.

De Gouverneur had met belangstelling geluisterd en zag met medelijden den smeekeling aan, die nog steeds aan zijne voeten lag geknield. "Weet gij wel, dat gij u niet alleen tegen mij maar ook tegen den Heere God hebt bezondigd, door onwaarheid te spreken?" vroeg hij ernstig.

"Ik heb elken dag, sedert ik de daad heb gepleegd, den goeden God om vergiffenis gebeden, Hoog Edele Heer," zeide de knaap snikkend, "en ik weet dat de Heere Jezus Christus mijne voorspraak zal zijn, wanneer ik nooit weder eene onwaarheid zal zeggen."

"Gij hebt dus den Heiland lief, mijn jongen?" vroeg de Markies, hem strak aanziende.

"Excellentie, mijne moeder heeft mij als kind reeds geleerd den Heere Jezus lief te hebben, die in de wereld is gekomen om zondaren zalig te maken, en die zijn leven heeft gegeven om ons van de zonde te verlossen," antwoordde de jongen.

"Als gij den Heiland lief hebt, zal ik u ook lief hebben," sprak de goedhartige edelman met tranen in de oogen, terwijl hij den smeekeling met beide handen ophief. "Kom aan, Jean Dumoulin, eens mijn neef, altijd mijn neef! Van dit oogenblik zijt gij een lid van mijn huisgezin, en zult mij niet meer verlaten, doch laat de eerste onwaarheid, die gij gesproken hebt, tevens de laatste zijn."

"Excellentie, dat is te veel," snikte de knaap, "zooveel goedheid, hoe zal ik uwe Hoog Edelheid vergelden...."

"Genoeg," hernam zijn weldoener, "toon door uw

verder gedrag dat gij mijne gunst waardig zijt, en nu zal ik dien vermetelen schipper voor zijn gedrag straffen."

"Uwe Excellentie vergunne mij nog eene bede," smeekte klein Jan, terwijl hij den Gouverneur zacht terug hield.

"En die is?" vroeg de landvoogd.

"Ik laat elken avond voor ik mij ter ruste begeef het 'Onze Vader' op mijn avondgebed volgen," zeide de knaap, "en ik zou dat gebed des Heeren niet meer op de lippen durven nemen indien ik ook mijne vijanden niet wilde vergeven. Wees daarom grootmoedig, Excellentie, en wil dezen boozen man vergiffenis schenken voor hetgeen hij heeft misdaan."

"Ma foi!" riep de Gouverneur, terwijl hij den jongen met de hand door de krullende lokken streelde, "die trek verraadt een edel hart. Kom aan, neefje, die bede zij u toegestaan," en hij trad met den knaap aan de hand het vertrek weder binnen, waar men nieuwsgierig zijne terugkomst afwachtte.

Het gezelschap was inmiddels vermeerderd. Twee heeren waren binnen gekomen, die den Gouverneur over zaken wenschten te spreken, het waren de Secundus De la Fontaine en de onder-koopman Van Blaricum. Zij bogen zich voor den landvoogd, die hen minzaam groette en op den jongen wijzende, zeide: "Dit is mijn neefje, mijne heeren, Jean Dumoulin, die gisteren met het schip *'t Vertrouwen* uit Patria is aangekomen." De heeren bogen zich op nieuw en reikten den knaap de hand, die eenigermate verlegen op hen toetrad.

"Ik vraag verschooning dat ik uw Wel-eerwaarde zoo lang heb doen wachten," sprak de Markies in het Fransch, zich tot den predikant wendende, die met den knop van zijn rotting speelde, "maar de jongen had mij veel te vertellen. Ik zal u later zijne lotgevallen mededeelen, doch dit kan ik voorloopig zeggen, dat ik mij overtuigd houde, dat hij uwe belangstelling verdient," en zich toen tot Kapitein Velthuys wendende, die niet zonder bekommering zijn vonnis verwachtte, voegde de landvoogd hem met een toornig gelaat toe: "Gij hebt u jegens den armen jongen zeer ongepast gedragen, schipper, en gij en uw tweede stuurman verdiendet daarvoor gestraft te worden met het verlies van uwe betrekkingen, doch gij hebt het aan zijne voorspraak en christelijke gezindheid te danken, dat ik de zaak niet verder zal onderzoeken en het gebeurde voor de heeren

Bewindhebberen verzwijgen zal. Draag echter zorg dat het niet weder gebeurt, en laat mij nimmer op nieuw klagten over u hooren, of gij zult ondervinden dat er een hooger gezag is dan het uwe. Gij kunt dit ook aan uwe stuurlieden zeggen. En nu, mijn neef blijft bij mij, en gij zult zijne kist hier doen bezorgen. Ga nu en gedraag u voortaan gelijk het een christelijk schipper betaamt."

De trotsche kapitein beet zich op de lippen en keek strak voor zich. Hij maakte eene diepe buiging voor den Gouverneur en wierp toen nog een dankbaren blik op klein Jan, die toch nog zijn voorspraak was geweest. Vervolgens groette hij de óverige heeren en verliet het kasteel.

Twee dagen later werd doctor Schuurmans op het Gouvernementshuis ontboden en had een lang onderhoud met den landvoogd. De Markies wilde meer van zijn beschermeling weten, en oordeelde dat niemand hem beter onderrigten kon dan de geneesheer, die zich het lot van den armen jongen had aangetrokken. Hij vernam nu met genoegen hoe de knaap zich eerst tegen het plan had verzet, omdat hij geene onwaarheid had durven spreken en hoe de doctor al zijne overredingskracht had moeten gebruiken om hem over te halen het eenige redmiddel te bezigen dat hem overbleef. Dit versterkte den Markies in zijn goede voornemen en hij beloofde voor zijn kleinen neef te zullen zorgen.

De Gouverneur toonde een man van zijn woord te zijn, hij liet het den jongen aan niets ontbreken en deze betoonde zich dankbaar door een voorbeeldig gedrag. Daar hij van het zeeleven genoeg had en veel aanleg toonde voor handelszaken, werd hij aan de leiding van den heer Van Blaricum toevertrouwd en op diens kantoor geplaatst.

Hier gedroeg hij zich ijverig en leerzaam, en wist spoedig het vertrouwen van zijnen patroon te verwerven en toen de Markies de Chavonnes zes jaren later, in September 1724, de Kolonie verliet en het bestuur voorloopig aan den heer De la Fontaine werd opgedragen, was de jonge Dumoulin reeds tot onderboekhouder aangesteld.

Zijne arme moeder, die bij de eerste scheepsgelegenheid van de gelukkige lotsverandering van haren zoon onderrigt was, en later bij de terugkomst van het schip door den ...or van al het voorgevallene uitvoerig kennis kreeg, ver... zich niet weinig over deze onverwachte uitkomst, ...ar Jean in latere jaren ruimschoots in staat was ...erhoud te zorgen, liet zij zich overhalen om

te verkoopen wat zij bezat en getroostte zich eene moeijelijke en langdurige zeereis om naar het Kaapland te komen en weder met haar kind vereenigd te worden.

Doctor Schuurmans deed nog verscheidene zeereizen, en wanneer het schip, waarop hij zich bevond, de Kaap de Goede Hoop aandeed, verzuimde hij nooit om zijn vroegeren beschermeling te bezoeken. Dikwijls zaten de beide vrienden, die veel in jaren verschilden, later te zamen onder het genot van een glas geurigen Kaapschen wijn, en de doctor dronk dan lagchend op het welzijn van de twee neven.

A. J. DIEPERINK.

Somerset Oost.

Minerva.

Minerva vond de veldfluit uit,*
En speelde 't eerste lied,
Aan d' oever van Permessus vliet
Gebukt in 't jeugdig kruid.
De boschgôon sluipen op den klank
Bedeesd en luistrend aan,
En laten kruik en druivendrank
Voor deze wellust staan.

Wat zong zij? Van de bergsneeuwleeuw
Dien Herkules verwon;
En hoe hij bij een meisjen spon,
Hij, monsterschrik der eeuw!
Het spinrad snorde door haar' zang,
En gonsde na in 't oor;
En 't kusgeklap op mond en wang
Klonk somtijds dwars daar door.

---

*Schoon is de verdubbeling van denzelfden klank ... koepletregel.

...nering
... met een
... jongen zeer
tweede stuurman
... het verlies van
aan zijne voorspraak
... en, dat ik de zaak niet
... het gebeurde voor de heeren

Nu ving zij van de wildbaan aan
En zong Dianes stoet.
Men hoorde 't kraken van den voet
Door de afgeworpen blaâm.
De pijlen ramm'len door 't gerucht;
De boogstreng krakt en drilt,
De schicht vliegt schuiflend door de lucht;
De bloedstroom ruischt om 't wild.

Het mastbosch staat van rondom stom,
En wordt niet hoorens moê:
Het windjen plooit zijn vlerkjens toe,
En speelt met blad noch blom.—
Maar de Echo vangt een toontjen op,
En alles vliegt in roer:
Nu hupplen veld en heuveltop,
Met schaterend rumoer.

" Io, wat klinkt die zangtoon schoon!
" Zie daar den regten trant!
" Dit klatert over bosch en land!
" Dit laatste spant de kroon!
" Die weerklank daar, van ha, ha, ha!
" Die treft èn hart èn zin!
" Minerva speelt bevallig, ja;
" Maar de Echo doet niet min."—

Minerva, die een blos kreeg, zweeg,
Nam 't fluitjen van den mond,
En wierp het lagchende op den grond,
Terwijl zij de oogleên neeg.
Zij zet den voet op 't piepend riet,
En trapt den halm in tweên:
" Zing, Echo, zing uw eigen lied!"
En ijlings vloog zij heen.

(1808.) BILDERDIJK.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 88—JUNIJ 1887.

a) *Raadsels* (*Punctuatie.*)

1. Een boer had een vet varken, en de moeder van den boer was ook de vader van het varken.

2. Cezar trad binnen op zijn hoofd een helm aan zijne voeten sandalen op zijn voorhoofd een wolk in zijne regterhand zijn getrouw zwaard in zijn oog een toornigen blik niets zeggende ging hij zitten.

3. Hendrik leest wel doch hij leest niet wel beide en goed lezen en goed schrijven te leeren is allernoodzakelijkst.

Van bovenstaande verstaanbare zinnen te maken, zonder de woorden te verschikken. (No. 1 ingezonden; Nos. 2, 3 overgenomen).

b). 1. Die van——geld wordt——,
Eet ongemerkt zijn——bloed.

2. Wat——prijs te——gaat,
Is welgemeende—— ——

3. De——
—— veel.

De ontbrekende woorden in te vullen.

☞ De antwoorden, Feb.—Junij, worden nu ingewacht tot 1 Augustus a.s. Vijf (5) prijzen naar verdiensten. Hoe meer mededingers hoe aangenamer.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Met dank erkennen wij de ontvangst van een rapport, van het bureau van den Kolonialen Secretaris, handelende over *Koloniale vruchten*. Het kwam te laat aan, om er in ons vorig nommer kennis van te nemen. Zoo als blijkt, heeft dit rapport ten doel informatie te verschaffen, met het oog op de vraag van *uitvoer* van Koloniaal fruit. De soorten, en bij benadering de hoeveelheid in de verschillende districten gewonnen, alsmede de variërende prijzen en de tijd des jaars wanneer de vruchten rijp zijn, worden in een tabel vermeld. De Comités der Boerenvereenigingen te Queenstown en Stutterheim, de Municipaliteit van Uitenhage, de Afdeelingsraad van Stockenstrom, de heeren Leighton, Curator van den Botanischen Tuin te King William's Town, Dodds, van Robertson, Black, van Worcester, J. D. Krige, J. W. L. Hofmeyr, G. J. Joubert en J. P. Roux, van Stellenbosch, krijgen een extra bedankje, omdat zij niet slechts de Civiele Commissarissen hunner respectieve afdeelingen in het opstellen der tabellen behulpzaam waren, maar hun ook speciale rapporten over fruitkultuur verschaften. Het blijkt uit de menigvuldige wenken, der Regering aan de hand gegeven, dat, alvorens er aan een fruithandel met Engeland kan gedacht worden, men zich vooraf moet verzekeren van *goedkoop* en *snel* vervoer; alsmede op welken graad van rijpheid verschillende vruchtsoorten geschikt zijn om vervoerd te worden. Der Regering wordt ook verzocht om een onderzoek te laten instellen naar de meest voorkomende ziekten in vruchtenboomen. De Regering brengt verder ter kennisse dat de "Beginselen der Landbouwkunde" op vele scholen, in verband met het Departement van Onderwijs, een nieuw studievak (in de hoogste of VIe Standaard) is, en dat zich reeds verscheidene kandidaten aangemeld hebben om hierin examen af te leggen.

Over het geheel genomen bevat het rapport vrij wat informatie maar uit den aard der zaak is het onvolledig, en onzes inziens zal er nog wat water in de zee moeten loopen eer wij Kaapsche fruit met eenig voordeel op de Europésche markten kunnen brengen. Toch

verblijdt het ons dat er met zulke statistieke opgaven, die een toekomstig landbouwdepartement uitmuntend te stade kunnen komen, alvast een begin gemaakt werd.

Er gaat jaarlijks heel wat ooft verloren, dat behoorlijk gedroogd zijnde, wel een markt zou vinden; en aanplanten kan men op duizenden plaatsen in het land, zonder getal. Abrikozen uitgezonderd, (en in de goede dagen limoenen), waren vruchten in vroeger jaren toen wijn op prijs was, op de meeste wijnplaatsen iets waar de boer weinig of geen inkomen van had. De nood leert nu wel op de kleintjes passen, getuige de honderden karren op het Kaapsche pad, maar wat is het in vergelijking met hetgeen in een land als Zuid Afrika kon gedaan worden? Wij hebben in onze uittreksels uit de landbouwbladen al van tijd tot tijd er op gewezen wat in andere landen in zake ooftteelt gedaan wordt; hoe zelfs op vele plaatsen in Duitschland de straatwegen met vruchtenboomen beplant zijn; wat Amerika ons in deze te leeren geeft, enz.; dus kunnen wij volstaan met daarnaar te verwijzen en van de zaak afstappen met den wensch: dat de druk der tijden ons mag geleerd hebben om ook naar andere bronnen van welvaart uit te zien, waaronder ooftteelt eene eerste plaats bekleedt.

"Naar andere bronnen van welvaart uitzien," zeiden we—men lese eens aandachtig het volgend berigt uit een der jongste landbouwbladen:—

"Het *stroovlechten* is in Saksen een belangrijke tak van industrie geworden, sedert de Saksische Regering zich daaraan veel gelegen heeft laten liggen, o.a. door het oprigten van scholen, waar dit vlechten onderwezen wordt. Het land waar vlechten van stroo inheemsch was, is Italië. Tegenwoordig echter wordt Italië daarin overvleugeld door Saksen. Vooral in de omstreken van Dresden houden zich vele vrouwen- en kinderhanden daarmede bezig. Jaarlijks wordt uit Saksen voor eene waarde van 4 à 5 millioen mark aan fijne en grove stroohoeden afgeleverd. En bovendien worden aldaar uit stroo gevlochten mandjes, korfjes, vazen, vederen, bloemen, enz. vervaardigd."

Hieruit blijkt wat er én door regering én door het volk gedaan kan worden "als de wil maar goed is." 4 à 5 millioen mark, beteekent zoo even een sommetje van £200,000 à £250,000 met *stroohoeden vlechten* verdiend,—afgezien nog van mandjes, korfjes en andere snuisterijen. En waar vindt men koopers voor al die stroowaren? want het dient verstaan dat er zooveel *uitgevoerd* wordt, zonder *eigen gebruik* in rekening te brengen. Wie weet niet hoeveel duizenden ponden er jaarlijks voor zulke artikelen ook uit Zuid Afrika gaan? En zoo zijn er honderden andere zaken die men hier kan maken. Wie denkt hierbij niet, om maar iets te noemen, aan vuurhoutjes, die voorheen uit het verre Zweden naar dezen zuidhoek moesten aangevoerd worden, en nu tegen bil-

lijken prijs, van beste kwaliteit, alhier gefabriceerd worden. Zoo toonde een handelaar ons kort geleden allerlei soorten lekkergoed van het zuiverste gehalte, dat hij uit een fabriek te Port Elizabeth ontboden had en ruim 50 percent goedkooper kon verkoopen dan de hooggekleurde, en voor de gezondheid van kleine (en groote) snoepers schadelijke, ingevoerde waren. Wij spreken nu slechts van *kleine* dingen, zonder te wijzen op wolfabrieken en dergelijken, waarover wij reeds vroeger het onze gezegd hebben. Wat ons volk noodig heeft, is hulp en voorlichting van regeringswege; en welk een ruim veld om nuttig te zijn biedt zich hier niet weer aan voor een welbestuurd Departement van Landbouw en Nijverheid!

DE TURKSCHE VIJG.

De Turksche Vijg, behoorlijk schoongemaakt, wordt door velen als een lekkernij beschouwd en gegeten. Wij willen eerlijk bekennen dat wij andere vruchten prefereren en niet erg gesteld zijn op dorens in de tong. Enfin! de smaak verschilt. Men vertelde ons eens dat een matroos, of hij van Zwaben of Kampen kwam, is ons ontgaan, met zijn schip in Tafelbaai aangekomen, in de Kaapstad op Turksche vijgen getrakteerd werd, die hem zoo lekker smaakten, dat toen hij aan de bovenzijde van den Kompagniestuin wandelende de struiken vol zag, fluks op begon te plukken om nog eens aan boord lekker te kunnen smullen. Hij stuwde de ruige vruchten op matrozenmanier in zijn borst, waarvoor een wollen matrozenhemd wijd genoeg is. Hadden zijn harde handen de dorens niet gevoeld, geheel anders was het met zijn borst; want reeds in de Adderleystraat werden de vijgen de een na de andere weggegooid, en aan boord komende moest de man onder dokters handen. Doch ter zake: een schrijver in een Australisch blad, "Bucolic" noemt hij zich, verhaalt dat de Turksche vijg in Mexico zeer gewaardeerd wordt als voeder voor schapen en beesten. Een Mexicaansche schaapherder beschouwt eene weide waar geen overvloed van Turksche vijgen te vinden is, al is het gras nog zoo welig, maar weinig waard. Iedere Mexicaansche schaapherder bezigt een lang mes als een kleine sabel, waarmede hij in het voorbijgaan de bladen der struiken afslaat, waarop de schapen verzot zijn en waarop zij zelfs in de droogste tijden welig tieren en vet worden. Trekossen, verhaalt dezelfde schrijver, voedt men er ook mede. De bladen worden afgeslagen en een oogenblik boven het vuur gehouden om er de dorens af te schroeijen en dan den dieren voorgeworpen, die reeds om het vuur staan te wachten en zich aan elk stuk dat hun toegeworpen wordt, vergasten. De heele kunst is, zegt hij men moet de dieren eerst leeren dat zij de Turksche vijgen eten kunnen; en hebben zij honger dan wachten zij niet eens tot gij ze afslaat, maar doen er zich zelf aan te goed, zonder dat de dorens hen schaden. In sommige streken van Zuid Afrika is de Turksche vijg een ware land-

plaag, en gaarne zouden we van deskundigen eens willen vernemen of men daar ook zulke ondervinding—niet als de Zwaab of Kampenaar—maar als in Mexico opgedaan heeft, en of men in tijden van droogte en schaarschheid van gras, van de Turksche vijg geen partij zou kunnen trekken.

Zij die meenen dat Protectie al het kromme regt zal maken en dat de boerenstand de eenige is die den druk der tijden gevoelt, vergissen zich zeer. Het volgende behartigenswaardige woord uit de *Stem der Vlaamsche Landbouwers* zij hier ter plaatse :—

"De landbouw lijdt en lijdt zeer veel. Dit zeg ik, herhaal en schrijf het wekelijks in de *Stem der Vl. Landbouwers.* Men moet het ondertusschen bekennen, om hulde te doen aan de waarheid, het fabriekswezen en al wat daarmeê in verband staat in de groote en kleine steden, lijdt ook zeer veel. Te zien de algemeene crisis, men zou schier zeggen dat de voetstukken van gansch het maatschappelijk gebouw waggelen en dreigen in te storten. Men mag evenwel nooit wanhopen. De maatschappelijke orde, gelijk alle menschelijke instellingen, zijn in hunnen onvolmaakten toestand, gedurig vatbaar voor verbeteringen. Het is met het maatschappelijk gelijk met het menschelijk leven : een min of meer langdurig lijden wordt altijd gevolgd door eene verbetering of verzachting. Wat aangaat de regten op den invoer *der vreemde granen,* ik zou dezen maatregel zeer onvoorzigtig en onbillijk achten. Zulke regten zijn in de groote en kleine steden hatelijk. Men heeft het schoon te willen verdraaijen of verduiken, de voorstanders van regten op den invoer van *vreemde granen* dragen in de steden en onder het werkvolk der fabrieken den naam van *uithongeraars* ; dit willen zij niet zijn, ik weet het ; maar men mag evenwel nooit met vuur spelen. Eene wijze staatsregering moet altijd trachten *volksopstanden, revolutiën* te vermijden, en 't is onder de stille vreedzame landelijke bevolking niet, het is onder de opeengetaste bevolking der steden, dat volksopstanden en revolutiën te vreezen zijn, als men in de oogen van het volk *hatelijke* wetten stemt. De haat van het volk tegen de graankoopmans—*graanbijters,* gelijk men hen noemde—dagteekent reeds lang van voor 1789, ten tijde der zoogenaamde *greniers d'abondance.* Hij is eene der groote oorzaken geweest van de Fransche omwenteling. Ten andere, men mag niet vergeten, dat onder de *nijverheids-* en *handelszaken* er ook een groote crisis heerscht."

Het heeft ons zeer bevreemd dat de Ed. heer Lourens van der Bijl zijne reisbeschrijving *in het Engelsch* gepubliceerd en bij de heren Juta en Co., boekhandelaars te Kaapstad, á 1s, verkrijgbaar gesteld heeft. Tot onze vreugde heeft de *Zuid Afrikaan* echter de moeite genomen om het werkje in het Hollandsch te vertalen en in zijne kolommen op te nemen; alzoo aan duizenden in den lande de gelegenheid gevend om in

hun moedertaal te kunnen lezen wat de Ed. heer van der Bijl op zijne wereldreis zoo al gezien heeft. Die Holl. vertaling is bij dezelfde boekhandelaars tegen denzelfden prijs van *een shilling* te bekomen.

Vóór wij ter perse gaan, komt ons een nieuwe circulaire van het Koloniale Kantoor in handen, over het Exporteren en Verpakken van Koloniaal fruit.* Wij zullen het stuk bewaren, om er des noods later op terug te komen. Intusschen zal men door middel der dagbladen wel met den inhoud bekend worden.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

HAVER ALS VOEDINGS- EN GENEESMIDDEL.

Der Landwirth beweert, dat de waarde van havermeel en haverdegort als voedingsmiddel bij ons nog steeds veel te weinig bekend is, en gewaardeerd wordt, terwijl het toch buiten alle kwestie is, dat geen ander graan met haver in voedingswaarde overeenkomt. Haverbrood, haverbrei en haversoep waren in vroeger dagen in verreweg het grootste deel van Europa hoofdvoedingsmiddelen, die eerst toen langzamerhand losgelaten werden, toen rogge, tarwe en andere gewassen hoe langer hoe meer in kultuur kwamen. Haverbrei was een dagelijksch geregt der oude Germanen, en maakte ze, gelijk Plinius schrijft, sterk en krachtig. Thans komt het gebruik van haver als algemeen voedingsmiddel voor menschen bijkans nog slechts in Noorwegen, Zweden en Schotland voor, en daaraan danken de Schotten grootendeels de krachtige constitutie, waardoor zij zich van andere Europeesche volkeren onderscheiden. Haver wordt als voedsel gebezigd hoofdzakelijk in twee vormen, namelijk gekneusd en van de kafblaadjes ontdaan als haverdegort en havergries, en gemalen als havermeel. Gries wordt gebruikt voor soepen, meel voor brei en koeken (cakes).

In Amerika gebruikt men thans een nieuw soort van beesten-spoorwagen, die zóó is ingerigt dat ieder dier een vak voor zich alleen heeft. Door middel van eene machine wordt al het vee in één waggon—die 20 stuks kan bevatten—te gelijk van voedsel en water voorzien. Terwijl in de gewone waggons het vee doorgaans 8 à 12 percent aan gewigt verliest op een groote reis, had er slechts 2¾ percent gewigtsverlies plaats bij 't gebruik der nieuwe soort van waggons op een reis van Cincinnati naar New-York. Het dringen in onze gewone veewagens is ook verderfelijk, en wordt bij de nieuwe waggons vermeden.

*Voor de vraag omtrent *goedkoop* en *snel vervoer* opgelost is, schijnt het wel wat voorbarig.

Californië's groote bosschen zullen—volgens een Vlaamsch vakorgaan—weldra tot de geschiedenis behooren. Er zijn nu, naar men uit San Francisco berigt, 17 maatschappijen ijverig bezig met alle mogelijke hulpmiddelen de bosschen te vellen, vooral van roodhout. Er is zeer veel vraag naar deze houtsoort en de houtzaagmolens hebben volop werk. (Maar de toekomst? Het huidige geslacht schijnt hoe langer hoe meer bij den dag te leven. Eeuwen oude bosschen worden uitgeroeid, voor nieuwe aanplantingen niet of slechts zeer gebrekkig gezorgd. Après nous—geheel 't karakter van onze dagen—maar verkeerd en voor onze nazaten *verderfelijk in de hoogste mate.)*

EENE NIEUW-ONTDEKTE MELKONDERZOEKSTER.

Of dit opschrift wel geheel en al in den haak is—daarvoor stellen wij ons niet aansprakelijk. Wij lazen 't in het te Diekirch verschijnende blad *Der Landwirth* van 6 Maart.

" Een nieuw-ontdekte melkonderzoekster is de in elk huishouden zeker aanwezige blank-gepolijste naainaald. Men neme die naald bij het oor en dompele haar dan tot onder de vingers, *zonder die* te bevochtigen, in de te onderzoeken melk en trekke haar er dadelijk weer uit. Is ook maar de geringste hoeveelheid water bij de reine melk gevoegd, dan loopt alle vloeistof van de naald weg, terwijl bij zuivere melk aan de naar beneden gerigte punt gedurende eenigen tijd de druppel zal blijven hangen.

Het *oudste paard* (aldus schrijft *de Landman,* uit Brugge), dat zich nu nog op de beenen bevindt, is waarschijnlijk een hengst in het bezit van mr. Harrison Gilbert in Chili (Zuid Amerika). De hengst kwam jong bij den vader van mr. Gilbert, die hem in den oorlog gebruikte. Het dier kwam heelhuids uit den strijd en werd toen als rij- en koetspaard gebruikt. Klein van gestalte, heeft de hengst een krachtigen ligchaamsbouw en draagt niettegenstaande zijn hoogen ouderdom nog steeds zijn meester. Het paard is thans 50 jaren oud.

Wetenschappelijk.

OVER DE VOORNAAMSTE PAARDENRASSEN.

(Slot.)

De Spaansche en Napelsche rassen stammen ongetwijfeld van de Barbarijsche paarden af, die aldaar bij den inval der Mooren gebragt zijn, en daarvan zijn voorzeker de ook thans nog beroemde Andalusiërs afkomstig. Men kent hun eene uitstekende kracht, eene fiere houding en verheven gang toe en zij hebben meestal eene glanzig zwarte kleur.

Zij schijnen echter eenen aanleg tot klemhoeven te bezitten. Hoogst waarschijnlijk was ook het te voren beroemde, maar in lateren tijd zeer achteruit gegane Napelsche ras van gelijken oorsprong, want het moet in der tijd veel overeenkomst met het Spaansche ras gehad hebben.

Het Limousinsche paard is datgene, dat van alle Fransche paarden het meeste Oostersche bloed heeft en voor een afzonderlijk ras te houden is. Het heeft kennelijk Oostersche vormen en is klein en fijn gebouwd, de kleur is doorgaans bruin. Vervolgens komt ook vooral het edele Normandische ras in aanmerking, hetwelk wegens grootte, sterkte en schoonheid reeds lang eenen grooten roep bezat. In vroegere tijden (gedurende de kruistogten) werd daar reeds Oostersch bloed verspreid, en later is er veel Engelsch bloed onder gemengd geworden. In Rusland, Polen en Hongarije bestaan vele stoeterijen, waar Oostersch bloed aangefokt wordt, eigenaardige stammen gevormd zijn, en van waar op de veredeling van het inlandsche ras gewerkt is. Dat in het algemeen in Rusland en zoo ook in Polen veel gemengd Oostersch bloed voorkomt, hebben wij reeds te voren gezien.

In Duitschland kunnen onderscheidene punten aangewezen worden, waarin vroegeren of lateren tijd Oostersch of Engelsch volbloed of beide ingevoerd en voortgefokt is, en waardoor er weder, en gedeeltelijk vrij wat in het groot, op de veredeling der inlandsche soorten gewerkt is.

De oudste stoeterij van Oostersch bloed in Duitschland is waarschijnlijk de Senner-stoeterij in het graafschap Lippe, welke wel geene groote, maar zeer sterke paarden levert. Vervolgens zijn de stoeterijen van Oostersch bloed van den Koning van Wurtemburg beroemd. Verder de Pruissische stoeterijen te Trakehnen en Neustadt aan de Dossa, waar gedeeltelijk van Oostersch, gedeeltelijk van Engelsch bloed gefokt wordt.* Het meeste edele en vooral Engelsch bloed is in Mecklenburg verspreid, en reeds sedert eeuwen hebben zich de Vorsten van Mecklenburg zoowel als vele bijzondere personen op de veredeling der paarden met groote moeite en kosten toegelegd. Daar intusschen paarden der verschillendste rassen aldaar in vroegeren tijd ingevoerd zijn en men zich eerst in den laatsten tijd meer uitsluitend tot veredeling met Engelsch volbloed bepaald heeft, schijnen de Mecklenburgsche paarden nog geene aanspraak op den naam van ras te kunnen maken, maar wel, dat men in Mecklenburg een heerschend slag van paarden met veel edel bloed aannemen kan, hetwelk zich van daar ook weder naar naburige landen verspreid heeft.

Belgie en de Nederlanden bezitten, ongetwijfeld hoofdzakelijk tengevolge der luchtstreek en plaatselijke ligging en der daardoor veroorzaakte wijze van behandeling en voeding der paarden, sints langen tijd het onder den naam van vrachtvoerpaard (karpaard) bekende paardenras,

hetwelk zich door grootte (dikwijls 18 palm) den plompen, loggen bouw, met dikken kop, korten, zwaren hals, gevulde borst, breeden, dikwijls doorgezakten rug, breed, gespleten kruis met laag aangezetten staart, dikke beenen, vleezige pezen, platte hoeven enz. en door zijne kracht bij langzame beweging en een traag temperament van alle andere onderscheidt, en hetwelk men als het eigenlijke laaglandsche ras beschouwen kan.

Onder de overige Europeesche paarden komen nog de Holsteinsche en Deensche paarden in aanmerking. Holstein heeft een eigen slag van paarden, hetwelk doorgaans als een bijzonder ras beschouwd wordt. Zij groeijen schielijk op, vallen in het oog door hunne grootte en door het in de jeugd volle met vleesch bedekte ligchaam, zij bezitten ook vrij wat vuur, maar zijn weekelijk, bezitten geene vaste beenderen en nemen in den ouderdom van 9—10 jaren doorgaans reeds sterk af. Zij hebben veel den zoogenoemden ramskop en dikwijls platte hoeven. Denemarken besit in onderscheidene distrikten een zeer goed middelmatig zwaar slag voor paarden, hoezeer de gedaante, vooral van den kop, niet zeer fraai is. Als zeer duurzaam zijn vooral de zoogenoemde water-Denen bekend.

Een eigenaardig ras is nog het oud Hongaarsche. Het is onaanzienlijk van voorkomen, met eenen dikken kop, langen dunnen, dikwijls verkeerden hals, en spits kruis. Maar als rijpaarden en tot ligt voerwerk hebben zij eene buitengewone taaiheid en komen zij met het Tartaarsche ras eenigszins overeen. Tegenwoordig is er in Hongarije veel Oostersch bloed verspreid, en de vorst Puckler Muskau heeft daartoe veel bijgedragen door de uitstekende Arabische hengsten, die hij zelf op zijne reizen door het Oosten gekocht heeft.

De paarden uit de noordelijke streken van Europa in Lithauen, Esthland in Zweden en Noorwegen zijn doorgaans slechts 11—13 palm hoog, onaanzienlijk, dikwijls in half wilden staat, maar vlug en taai. Hoe hooger men noodwaarts komt des te kleiner wordt het slag. In Finland, op IJsland, in het noorden van Schotland vindt men ze meestal van 7½ tot 10 palm hoog.

Eindelijk merken wij nog aan, dat er in Amerika geene vaste inlandsche rassen bestaan. Uit vele landen zijn er paarden derwaarts gebragt, de verschillendste kruisingen hebben plaats gehad en dit, gevoegd bij de meest uiteenloopende klimaten in dit groote werelddeel, heeft de uiteenloopenste soorten van paarden doen ontstaan. In Zuid Amerika bestaan ook, tengevolge van vroegere vrijlatingen, groote troepen van verwilderde paarden.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JULIJ 1887.

Taalstudie.

SLUITINGSREDE

Bij 't einde van 't Studiejaar 1886—'87 van 't Victoria College te Stellenbosch.

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren, Geachte Toehoorders!

Toen ik vóór zeven jaren, onder gelijke omstandigheden als deze, voor een gehoor als dit, doch in eene andere plaats, optrad, was er van 't groote gebouw en de schoone zaal, waarin wij thans vergaderd zijn, nog geen enkele steen te zien. Het plan alleen bestond toen nog slechts in de verbeelding van de moedige en onvermoeide Bestuurders dezer Inrigting en van hen, die ter verwezenlijking van 't groote doel den Bestuurders met raad en daad hebben ter zijde gestaan.

Op 't spreekgestoelte zat toen naast den o. i. te vroeg van ons verscheiden voorzitter, wiens geest echter nog onder ons blijft voortleven (*), de toenmalige gouverneur dezer Kolonie, Sir Bartle Frere, wiens nagedachtenis door velen onzer in eere wordt gehouden.

Nadat de voorzitter de vergadering 't plan der ontwerpers had medegedeeld, stond Sir Bartle Frere op en beloofde ons zijne hartelijke medewerking ter verkrijging

(*) Professor John Murray.

van 't geld, waarmede de Regering de pogingen der ingezetenen dezer plaats moest steunen. Die ondersteuning is ons welwillend geschonken. Wat toen nog slechts op 't papier en in de verbeelding bestond, is werkelijkheid geworden.

En meer nog dan dit: niet alleen in hout en steen, maar ook in groei en bloei heeft onze Inrigting zich uitgebreid, zoodat zij van een zeer klein begin thans tot een der invloedrijkste instellingen van onderwijs in ons land geworden is, en zelfs dezer dagen, naar aanleiding van een voorstel van onzen geëerden Superintendent Generaal van Onderwijs, van 't doorluchtig hoofd des Britschen Rijks bij haar zelfstandig bestaan ook een eigen zelfstandigen naam heeft ontvangen, waarom in later jaren allen zich zullen scharen, die deze Inrigting als hunne Alma Mater hebben liefgekregen.

Eere zij allen, die aan dit groote werk tot heil des lands hebben medegearbeid, en dankbaarheid vervulle de thans studerenden, wanneer wij bij onze dagelijksche werkzaamheden in de geriefelijke gehoorzalen bestraald worden door 't heldere en opwekkende licht des hemels, dat de middeleeuwsche duisternis en somberheid heeft vervangen, waarin vroeger, minder bevoorregte geslachten 't licht der wetenschap hebben moeten opsporen!

Doch thans ter zake. Voor een gemengd gehoor als ik thans vóór mij zie, waarvan een groot gedeelte op 't einde van een vermoeijend studiejaar 't geestesoog òf naar den ouderlijken haard, òf naar 't minder gezellig vertrek des examinators gerigt heeft, en beide partijen niet zeer gestemd zijn om naar eene lange wetenschappelijke verhandeling te luisteren, is het eene moeijelijke taak, eene sluitingsrede te houden, die niet te droog is en toch ook niet uit ijdele klanken bestaat.

Als men niets te zeggen heeft, is 't geen groote kunst, dat in weinig woorden te doen.

Maar als men wel wat op 't hart heeft, en zelfs veel, dan behoort er meer studie en voorbereiding toe dan mij mogelijk was, om dat vele in weinige en gepaste woorden uit te drukken.

Luthers raad aan jonge sprekers: "Tritt frisch auf; thu's Maul auf; hör' bald auf!" is goed gemeend, maar, als de meeste raadgevingen, gemakkelijker te geven dan na te komen. Ik zal echter trachten zijn voorschrift in

't oog te houden, en verder vertrouw ik, dat uwe welwillendheid het ditmaal niet te streng met mij zal nemen.

Uit de volheid des harten spreekt de mond. Gij verwacht dus van mij bij eene gelegenheid als deze wel niet juist weer eene verhandeling over 't Kaapsch-Hollandsch, maar toch over een onderwerp van soortgelijken aard. Het onderwerp dan, waarbij ik eenige oogenblikken uwe aandacht wensch te bepalen, is 't welbekende gezegde van den grootsten monarch der 16de eeuw: "*Zooveel Talen de mensch spreekt, zooveel malen is hij Mensch.*" Of, zooals vader Cats het uitdrukt: "Zooveel mans zijn in een man, als hij vreemde talen kan."

De man, die het eerst deze gedachte uitsprak, was niemand minder dan de geniale, doch despotische beheerscher van bijna half Europa:—Keizer van Duitschland, Koning van Spanje, en onder verschillende andere titels gebieder over 't toen pas ontdekte Amerika, over de destijds bloeijende en rijke Nederlanden, en over een groot deel van 't vrijheidlievende en beschaafde Italië. Het was de man, die, schoon hij de regten zijner onderdanen met voeten vertrad en, ter voldoening zijner heerschzucht, 't bloed van duizenden bij duizenden op 't slagveld of 't schavot deed stroomen, toch tot 't einde zijner bloedige regering nooit geheel 't vertrouwen zijner meest verongelijkte onderdanen zelfs verloor. En waarom? Omdat hij zelf de volle beteekenis van zijn zoo even aangehaald gezegde begreep, en daarnaar handelde.

Hij sprak niet alleen met gemak de talen zijner meeste onderdanen: Duitsch, Spaansch, Nederlandsch, Italiaansch en Fransch; maar hij was ook zóó in 't wezen dier talen en daardoor en daarbij in dat der volken doorgedrongen, dat hij zich, als 't noodig was, geheel naar ieders aard en denkwijze kon schikken, en, zooals Motley zegt, statig met den Spanjaard, gemeenzaam met den Nederlander, en geestig met den Italiaan zijn kon.

In 't kort: in zijn persoon vereenigde hij zooveel mannen als hij talen kende.

En hiermede zijn wij ongemerkt gekomen tot 't eerste punt, waartoe de beschouwing van ons onderwerp als van zelf leidt. Ik bedoel: *'t nut der taalkennis op maatschappelijk gebied*, of met andere woorden: *de kennis van talen als middel van verkeer.*

Bepalen wij ons vooreerst tot ons eigen land. Welk ge-

mak, welk voordeel, welk genot heeft niet de man, die de beide landstalen kent, boven hèm die slechts òf de eene òf de andere spreekt? Van hoeveel genoegens en voorregten blijft in dit land onzer geboorte of inwoning niet hij of zij verstoken, die slechts òf alleen Hollandsch òf enkel Engelsch kent! Hoe zal de Afrikaner, wien 't Engelsch een gesloten boek is, zijn voordeel doen mèt, of genoegen trekken uit den omgang met zoovele ontwikkelde Engelschen als zich onder ons bevinden; of hoe zal de Engelschman, die zich hier met der woon vestigt, de eigenaardige denkwijze, zeden en gewoonten leeren kennen vàn, en zich te huis gevoelen ònder een volk, welks taal hem vreemd blijft?

Is het dan niet pligt, en eischt niet 't zelfbelang reeds, dat ieder bewoner van Z. Afrika zich vertrouwd tracht te maken met de beide talen, welke door 't meerendeel der blanke bevolking van Z. A. gesproken worden? Is niet de Afrikaner of de Engelschman, die beide talen spreekt, in dit opzigt een dubbel mensch? En heb ik bijv. na 't reeds gezegde nog noodig, mij te verdedigen tegenover hen, die mij verkeerd begrijpen en mij van ontrouw aan de Hollandsche taal beschuldigen, omdat ik zorg draag, dat mijne kinderen zich van 't begin af in beide talen leeren uitdrukken?

Doch genoeg. Wij hebben reeds gezien, welk voordeel de kennis van meer talen verschaft op staatkundig gebied en in 't maatschappelijk. verkeer. Zal het noodig zijn, u uitvoerig te bewijzen, van welk nut die kennis is voor den boer, den koopman, den onderwijzer, den reiziger?

Er is niemand onder mijn gehoor, die wat van de wereld gezien heeft, die bijv. in Europa gereisd heeft, of hij zal kunnen getuigen hoeveel tijd, geld en verdriet dengene bespaard wordt, die zich min of meer gemakkelijk in de taal des lands dat hij bezoekt weet uit te drukken,—om niet te spreken van de vele genietingen en voordeelen welke hem ontgaan, die zich niet zonder gids van den grooten weg of van zijn hotel durft te verwijderen. Het zijn dezulken, waaruit de groote klasse van "sightsee-ers bestaat, die jaarlijks langs naauwkeurig afgebakende wegen een groot deel van Europa dóórreizen, of liever dóórstoomen, en die weinig meer dan eene bonte mengeling van indrukken met zich huiswaarts brengen, zonder dat hun blik veel verruimd, hun menschenkennis vermeerderd, en daardoor hunne bruikbaarheid voor de maatschappij eenigszins toegenomen is.

Ik noemde zooeven ook den onderwijzer. En zeker is er niemand die 't ontkennen zal, dat, zoo er één stand in dit land is, voor welken de kennis van beide talen een onmisbaar vereischte mag heeten, hiertoe de onderwijzer behoort. Is 't reeds voor den boer of den koopman eene gewenschte zaak, zich naar zijn kooper of klant te kunnen schikken, hoeveel te meer is 't dan niet de pligt van den onderwijzer, aan wien niet 't bestier eener boerderij of handelszaak, maar de opvoeding van een heel menschengeslacht is toevertrouwd, dat hij zich zal kunnen voegen nààr, zal kunnen afdalen tòt, de behoeften, de gedachtenwereld, waarin met name de eerstbeginnenden onder de hem toevertrouwde kinderen zich bewegen!

Hoeveel verdriet, ontmoediging, teleurstelling, verveling, tijd- en krachtverlies zouden velen kleinen niet bespaard worden, indien hun onderwijzers of onderwijzeressen de taal hunner moeders verstonden, en zich daardoor in den toestand, de gedachtenwereld der kinderen konden verplaatsen, ten einde hen langs den bekenden opvoedkundigen weg van 't bekende tot 't onbekende te kunnen leiden, in plaats van, zooals nu maar al te vaak moet gebeuren, over de hoofden der kinderen heen te spreken, hunne bedoelingen te miskennen en hen dientengevolge te verongelijken of te verwaarloozen! En hoe is het op 't gebied van den handel? Is het niet een feit, dat 't Engelsch volk, dat zich tot heden 't minst van alle handelsvolken om de studie van de talen hunner naburen bekommerde, thans de gevolgen van dit verzuim ondervindt, en tot zelfs in de groote hoofdstad des rijks zijne eigene zonen ziet verdringen door vreemdelingen, die vooral door hunne kennis van vreemde talen en hunne daaruit voortvloeijende plooibaarheid van karakter meer gewilde klerken, handelsreizigers en winkelbedienden vormen?

Doch ik meen op dit punt reeds genoeg gezegd te hebben, om geen verdere bewijzen te behoeven. 't Is waar, dat niet allen de gelegenheid of de middelen hebben om meer dan één op hoogstens twee nieuwe talen te leeren; maar 't is ook waar, dat er hier onder mijn gehoor, vooral onder de vertegenwoordigers van het opgroeijend mannelijk geslacht, velen zijn die wel die gelegenheid hebben, doch die nog zoo weinig van 't nut der zaak doordrongen zijn, dat zij nu die gelegenheid ongebruikt laten voorbijgaan, om later, als ook

voor hen 't werkelijk leven met zijne onverbiddelijke eischen begonnen is, met het groote koor van teleurgestelden het refrein te herhalen: te laat! te laat!

Den Afrikaner staan niet dezelfde natuurlijke hinderpalen—zooals o.a. de eigenaardige uitspraak en spelling van eigen taal—in den weg als waarmede sommige andere natiën te kampen hebben, terwijl bovendien zijne kennis van de Nederlandsche taal hem als sleutel tot 't Duitsch, en die van 't Engelsch als brug tot 't Fransch verstrekt. Het struikelblok voor de meesten ligt niet in de taal of in den mond, maar in hun gebrek aan volharding, en mijne Fransche en Duitsche klaslijsten zijn o.a. daar als zoo vele stille getuigen tegen diegenen die wel met goede voornemens begonnen zijn, maar, helaas! niet hebben voleindigd!

Maakt alzoo de studie van vreemde talen den mensch geschikter en bruikbaarder voor 't maatschappelijk leven, *ook op verstandelijk gebied wordt de mensch zooveel maal mensch als hij talen kent.* Ik zal dus in de tweede plaats zoeken aan te toonen: *De ontwikkelende kracht dier taalstudie, waarbij de taal niet als doel, maar als middel van ontwikkeling strekt.*

Studeren en studeren is twee, en zoo hangt ook bij 't bestuderen van ééne of meer talen alles daarvan af, hoe men te werk gaat. Het komt ook hier even als in zoo vele andere zaken op de methode aan. Bestaat 't taalonderwijs bloot in 't inpompen van dorre taalregels met hunne eindelooze uitzonderingen, dan zal niemand ontkennen, dat zulk een onderrigt wel in staat is om 't geheugen van den jongen wereldburger te ontwikkelen en te versterken; maar wat valt er overigens ten gunste van zulk eene methode te zeggen? Waar blijven de andere eigenschappen en vermogens des geestes, welker ontwikkeling, zoowel als die van 't geheugen, noodig is om den mensch tot mensch, tot een denkend wezen te maken, een wezen dat niet tot 't einde van zijn bestaan aan den leiband (d.i. de hem voorgeschreven regelen) van anderen zal loopen; maar met de hem verleende krachten en gaven zich zelf eenen weg zal banen, om daarop zelfstandig mee te werken en bij te dragen tot de welvaart en 't geluk zijner medemenschen?

Wel verre van het kind zijne taal met gemak en juistheid in de vele omstandigheden des levens te leeren

gebruiken, haar als de hoogste gave, den mensch boven 't dier geschonken, te leeren liefhebben en bewonderen, werkt de oude methode door hare geestdoodende regelkraam veeleer 't omgekeerde en maakt 't taalonderrigt voor vele kinderen meer een last dan een lust. Van die oude methode zegt een Engelsch taalgeleerde onder vele andere dingen dit: "In fact, the current system of teaching grammar is destructive of all true conception and appreciation of what language really is." Op de Duitsche volksscholen voor lager onderwijs gebruikt men, naar mij verzekerd is, in 't geheel geen spraakkunsten. Daar leert 't kind de taal van zijnen onderwijzer op soortgelijke wijze als het die aanvankelijk van zijne moeder leerde, namelijk, door voor- en naspreken, en verder door al zulke oefeningen als waardoor een redelijk wezen over 't voertuig zijner gedachten met vaardigheid en juistheid leert beschikken.

Om een beschaafd man te zijn, onverschillig welk beroep men uitoefent, is het niet de eerste vraag, of men eene spraakkunst van buiten kent, maar wel, of men ten minste de landstaal gemakkelijk en bevallig kan spreken, of men zijne gedachten duidelijk, gepast en vloeijend, zoowel schriftelijk als mondeling, kan uitdrukken, en of men ook wat de besten des volks in die taal geschreven hebben, zóó vermag te lezen, dat men daardoor anderen zoowel als zichzelf 't meeste nut en genot verschaffen kan. De kunst van luide te lezen, die weldadige factor in 't gezellig familieleven, zou er zeker bij winnen.

Wie over deze methode iets naders wenscht te lezen, verwijs ik o.a. naar de pas in de "Educational Times" verschenen opstellen van Prof. van der Tuuk, welke ik vooral aankomenden onderwijzers zeer ter lezing aanbeveel. Doch deze uitweiding over de methode heeft ons eenigszins van de wijs gebragt. Keeren wij, zooals de Franschman zegt, tot onze schaapjes terug.

Ik zeide: de taalstudie behoort niet bloot 't geheugen, maar ook de andere geestvermogens te ontwikkelen. Daar zijn o.a. 't opmerkingsvermogen, 't onderscheidingsvermogen, 't oordeel, 't verstand, een scherpziend en naauwkeurig oog, een juist en fijn gehoor, een zuivere en gekuischte smaak, en nog zoo vele andere eigenschappen des geestes, welke alle door een doelmatige taalstudie kunnen

ontwikkeld worden, en den mensch niet alleen tot een geschikter lid der maatschappij maken, maar hem ook in staat stellen, edeler en hooger genietingen te smaken dan binnen 't bereik van den onopgevoede liggen. Het zou eene afzonderlijke lezing vereischen, wilde ik trachten, u aan te toonen, hoe men door doelmatige taalbeoefening al die eigenschappen des geestes kan ontwikkelen. Zeker zal een ieder toestemmen, dat hij, die al de genoemde eigenschappen bezit, zoo veel meer malen mensch is dan hij die ze mist, en voor wien het geheele leven neerkomt op de vragen: Wat zullen wij eten? Wat zullen wij drinken? Waarmede zullen wij ons kleeden? en: Op welke manier zullen we de rest van den tijd doodmaken?

Zijn wij alzoo overtuigd van 't groote nut dat de grondige en veelzijdige beoefening ééner taal reeds oplevert, dan zal elk toestemmen, dat de beoefening van meer dan ééne taal in nog hooger mate den mensch opvoedt en ontwikkelt. Dit geschiedt nog meer, wanneer men de eene taal met de andere leert vergelijken, en daardoor tot een dieper inzigt in 't wezen en de wetten der taal in verband met 's menschen denken geleid wordt. Eene juister waardering van zijne eigene moedertaal kan bij zulk eene studie mede niet achterblijven.

Vóór wij echter van dit tweede punt afstappen, moet ik in verband hiermee, naar aanleiding van 't gezegde over grondige en veelzijdige studie, eene zaak aanroeren, die reeds veler gedachten heeft bezig gehouden. Onze reeds genoemde vader Cats, die nooit om een rijmpje verlegen was, zegt ergens:

> "Wie maar één boekje heeft gelezen,
> Dat placht een neuswijs mensch te wezen."

Een neuswijs mensch nu, of zoo als men gewoonlijk zegt, een *wijsneus,* is iemand die bij zeer oppervlakkige kennis eene groote mate van inbeelding bezit. En die oppervlakkigheid is juist een van de klippen waarop onze tegenwoordige maatschappij dreigt schipbreuk te lijden, indien 't roer des schips niet spoedig gewend wordt. Het lijdt geen twijfel, dat de vergelijkende examens van hooger en lager rang, welke hier te lande zijn ingesteld, voor de omstandigheden des lands noodig waren en ook reeds grootendeels hun doel, nl. belangstelling in, en behoefte aan, onderwijs op te wekken, bereikt hebben. Maar

niemand, die ooit over de zaak heeft nagedacht, zal tevens ontkennen, dat diezelfde examens eene hoogst nadeelige strekking hebben, en, indien de tegenwoordige toestand te lang blijft voortduren, een zeer schadelijken invloed op onze maatschappij zullen uitoefenen. Waar er bij de tegenwoordige orde van zaken minder gestudeerd wordt om de kennis en de ontwikkeling die den opwassenden mensch voor zijn toekomstige loopbaan moeten voorbereiden, dan wel om 't bezit van een certificaat, van een *uitwendig bewijs* van kennis, daar loopt men gevaar, op groote schaal 't opgroeijend geslacht te gewennen aan *oppervlakkigheid*, dat is: aan schijn voor wezen, dus aan onwaarheid en bedrog. Moge ons volk spoedig tot de overtuiging komen, dat meer dan sierlijk gedrukte getuigschriften noodig zijn om zoowel den enkelen mensch als een geheel volk toe te rusten voor dien grooten strijd om 't bestaan, welke met ieder jaar toeneemt en ook hier, schoon minder dan in andere landen, zich reeds doet gevoelen.

Heb ik in 't voorgaande, zooveel de tijd 't toeliet, trachten te bewijzen, van hoeveel belang de grondige beoefening van talen op maatschappelijk en verstandelijk gebied voor den mensch is, thans vraag ik uwe aandacht voor ons derde en laatste, doch niet 't minst belangrijke punt, nl. *de ontwikkelende kracht der taalstudie op geestelijk gebied, of m.a.w. de studie van meer talen de sleutel tot nieuwe geestelijke werelden.*

Van Alexander den Groote wordt verhaald, dat hij, aan 't einde zijner veroveringen gekomen, mismoedig uitriep: "Ach, dat er nog meer werelden te veroveren waren!" Een dergelijk gevoel bezielt den man die, na zich door grondige studie in 't wezen van enkele talen te hebben ingeleefd, door omstandigheden verhinderd wordt, met onbloedige wapenen eene nieuwe wereld, d.i. eene hem nog onbekende taal, te veroveren. Wanneer men, na de eerste moeijelijkheden (die noodzakelijk aan 't leeren eener nieuwe taal verbonden zijn), overwonnen te hebben, eindelijk de grenzen dezer nieuwe geestelijke wereld overschreden heeft, dan gevoelt men zich, dunkt mij, zooals ik mij gevoelde, toen ik, na mijne eerste nachtrust te Stellenbosch in de gastvrije woning, die mij als vreemdeling opnam, genoten te hebben, in den vroegen ochtend van den 8sten September 1874 't raam mijner kamer op de bovenver-

dieping opende. Het was een dier verrukkelijke September ochtenden, die ons aan een aardsch paradijs herinneren. De liefelijke lucht die mij tegenstroomde; de sierlijk gebogen bamboestoppen vóór 't venster; de bottende wijngaard aan mijn voet; de mij nog vreemde en eigenaardige geluiden der Kaapsche vogels; de veelkleurig geschakeerde boomen en hagen, met de daartusschen gelegen huizen; en de schoone achtergrond van glooijende heuvelen met hunne telkens afwisselende omtrekken en kleurmengelingen;—dat alles te zamen genomen vormde een tafereel, welks diepen indruk op mij, zoon van 't barre vlakke Noorden, ik nooit vergeten zal.

In 't kort, gelijk ieder reiziger die met open oogen en een ontvankelijk gemoed landen doorreisd heeft, dergelijke oogenblikken moet beleefd hebben, zoo gaat het ook met hem, die voor 't eerst in de pas voor hem ontsloten wereld eener nieuwe taal met vrije blikken in 't ronde ziet.

Natuurlijk bedoel ik hier met taalstudie iets meer dan 't leeren van eene taal voor handelsoogmerken of als middel tot verstandelijke ontwikkeling. Wat Schiller van de wetenschap gezegd heeft, nl. "Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin; dem Andern eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt," dat geldt ook van de taalstudie:—de eene beschouwt haar slechts als de melkkoe die hem van boter voorziet, terwijl de ander haar beoefent, omdat hij met Bilderdijk de taal heeft leeren kennen als "Vloeib're klanken, waar, met d' adem uitgegoten. De ziel (als godlijk licht in stralen afgeschoten) zich zelve in meedeelt." Ja, wel teregt heeft men de taal de spiegel der ziel genoemd! Aan de vruchten kent men den boom, en aan de taal den man. Niet alleen de gedachten die iemand uit, maar ook de wijze waarop hij die uitdrukt, de woorden en woordvormen welke hij daartoe bezigt, de toon waarop hij de woorden uitspreekt, geven den menschkundige een inzigt in 't karakter van den mensch, zooals weinig andere dingen dat doen kunnen. En waar ieder enkel mensch zijn stempel drukt op de taal die hij bezigt, daar behoeft het wel geen betoog, dat ook de taal die door een geheel volk als middel van gedachtenuiting gebruikt wordt, eene afspiegeling van 't volkskarakter zijne zal. Het gezegde van de Fransche schrijfster: "Als ik genoeg talen meester was, dan zou ik denken in 't diepe Duitsch, schrijven in 't woordenrijke Engelsch, kon-

ten (*gezels*) in 't vroolijke Fransch, zingen in 't majestueuze Spaansch, redevoeringen houden in 't edele Griekschen en minnekoozen in 't zoete Italiaansch,"—dat gezegde heeft eene meer dan oppervlakkige beteekenis, en, ofschoon men met een enkel adjectief slechts gebrekkig 't karakter eener taal kan schetsen, toch zijn hare bepalingen niet ongelukkig.

De waarheid van 't beweerde uitvoerig te bewijzen, zou ons te lang ophouden. Ik zal dus met slechts enkele trekken moeten volstaan.

Het levendige, bewegelijke, eigenaardige, bevallige, dikwijls ook wispelturige, dat 't karakter van den Franschman b.v. kenmerkt, vindt men als door een spiegel weerkaatst in de taal, waarmede hij de gedachten zijns harten openbaart. Terwijl b.v. andere volken gewoonlijk den klemtoon op 't hoofdbestanddeel of 't bepalende deel van een woord leggen, legt de Franschman steeds den klemtoon op de laatste of voorlaatste lettergreep van een woord, en op 't laatste woord van eene geheele uitdrukking of zin, 't geen aan de heele taal iets vlugs, vloeijends, en bewegelijks geeft, waardoor ze ook meer voor 't gezellig gesprek dan voor de deftige of ernstige rede geschikt is. 't Bevallige, 't welluidende is mede een in 't oogloopend kenmerk der Fransche taal, en verwondert ons niet bij een volk dat zelfs voor de verste deelen der aarde de toongever op het gebied der mode is. Dit te bewijzen, zou hier te omslagtig worden. 't Eigenaardige, 't wispelturige dat den Franschman van andere natiën onderscheidt, vindt men mede in zijne taal afgebeeld, en is de oorzaak dat de studie van 't idiomatische der Fransche taal ontzaggelijk veel moejelijker is dan die der spraakkunst. Waar bijv. de meeste ons bekende volken zeggen: "ik drink *uit* een kopje of glas," daar bekijkt de Franschman de zaak van een anderen kant en zegt: "Je bois *dans* une tasse, un verre," d.w.z. *in* een kopje of glas, evenals soms kinderen voor de grap aan elkander zeggen: "Je kunt dat water niet uitdrinken zonder je neus in 't glas te steken." Waar wij b.v. eenvoudig zeggen: "'t Is beter een klein kwaad te dulden, dan het door een verkeerd middel te verergeren," daar heeft de Franschman weer zijne eigen opvatting van de zaak en zegt: "Il vaut mieux laisser son enfant morveux que de lui arracher le nez," hetwelk, verhollandscht, zeggen wil: "'t Is beter zijn kind verkouden te laten dan het den neus uit te trekken."

Iemand die altijd in beweging is, wordt weer zeer aanschouwelijk en aardig beschreven als een die altijd één been in de lucht heeft.—Het zou niet moeijelijk vallen, nog tal van zulke voorbeelden aan te voeren; doch de tijd noopt ons tot spoed.

Terwijl de luchthartige, vrolijke, bewegelijke Franschman steeds vooruitsnelt en den klemtoon zooveel mogelijk naar 't eind van een woord of zin plaatst, legt de minder voortvarende, bedachtzame en berekenende Engelschman zooveel mogelijk den klemtoon op 't voorste deel van een woord, waardoor elk woord, als 't ware, met een nadruk, een ernst, een waardigheid wordt uitgesproken, die ons doen gevoelen, dat wij met een man van zaken te doen hebben, wiens tijd geld is, en die niet van ijdele praatjes houdt.

Vandaar ook die regtstreeksche, zaakrijke uitdrukking van gedachten, dat korte en puntige in den stijl, dat 't Engelsch van andere talen onderscheidt, en het bij uitnemendheid geschikt maakt voor handelsbrieven en telegrammen. Ook 't vasthouden aan overgeleverde inzettingen en gewoonten, de vooringenomenheid met alles wat Engelsch is—'t karakter van den afgezonderden eilandbewoner—blijkt uit niets duidelijker, dan uit 't vasthouden van 't Engelsche volk aan die verouderde, raadselachtige spelling, waardoor op de school en in 't praktisch leven zoo veel kostbare tijd verloren gaat. Een der grootste Engelsche taalkundigen van onzen tijd getuigt zelfs met betrekking tot dit punt, dat bijv. in Italië, waar men de taal schrijft zooals men die uitspreekt, een kind op negenjarigen leeftijd op zijn minst even naauwkeurig kan lezen en spellen als een Engelsch kind van 13 jaar, wanneer het de school verlaat. Datzelfde conservatisme van den Engelschman blijkt o.a. ook uit zijn vastkleven aan dat grillige en tijdroovende stelsel van maten, munten en gewigten, waar alle andere beschaafde volken reeds lang hun oude rommelkraam over boord geworpen en 't tiendeelig stelsel aangenomen hebben.

Ik zeide daar: *over boord geworpen*. Ziedaar eene uitdrukking die ons als van zelf op 't Hollandsch brengt. Mij is geen taal bekend, zoo vol uitdrukkingen aan 't zeemansleven en 't water ontleend, als 't Hollandsch; en, wanneer men weet, hoe de Hollanders steeds met 't water geworsteld en er anderzijds hun bestaan en welvaart aan te danken hebben, zal men zich hierover niet verwonderen.

Over 't algemeen is kalme bezadigdheid een kenmerk van 't Ned. volkskarakter, en, hoewel nu alle Nederlanders niet even dood bedaard zijn als de man uit 't bekende gedichtje, heeft zich die trek van 't volkskarakter toch op hunne taal afgedrukt. Of waaruit blijkt dat duidelijker dan uit de wijze waarop hij zijne woorden zoodanig rangschikt, dat het voornaamste deel of een der voornaamste deelen—het werkwoord—steeds voor 't laatst bewaard wordt, waardoor hij gelegenheid heeft, kalm en bedaard eerst alle bijzaken af te handelen, alvorens zijn steeds in spanning gehouden hoorder 't verwachte werkwoord, dat den sleutel tot den zin vormt, te noemen.

Als een overdreven voorbeeld van wat ik bedoel, zou b.v. een zin als deze kunnen dienen :—

Mijn vriend, die om zijne onverschrokkenheid algemeen bekend is, heeft gisteren bij gelegenheid van den grooten brand, toen ieder voor 't behoud zijner have en die zijner mededorpelingen vreesde, en alle handen zich ijverig repten om den verwoestenden vuurwolf te keeren—kalm *geslapen ?*

't Is wel waar, dat men dit eigenaardige ook in andere talen, bijv. Duitsch, vindt, maar 't feit, dat dit een algemeene karaktertrek van 't Nederlandsch is, bewijst toch, dat 't met den aard van 't volk overeenstemt, hetwelk anders stellig reeds lang, al was het onbewust, een anderen stijl zou aangenomen hebben. Doch ik mag niet langer hierbij verwijlen. Zeker is het, dat eene grondige kennis van welke taal ook niet mogelijk is, als men niet op zulke en dergelijke punten acht geeft.

Om echter eene taal grondig te leeren kennen, en zich daarin en in hare letterkunde als in zijne eigene te bewegen, kan men zich niet tot de bloote taal bepalen. Men behoort bekend te zijn met de geschiedenis van 't volk, met de eigenaardige gesteldheid van hun land en luchtstreek, met de bijzondere omstandigheden waaronder zij tot een volk geworden zijn.

Teregt zegt een onzer hedendaagsche schrijvers : "In de taal stort een volk een deel van zijnen geest uit, in zijne geschiedenis brengt het zijn innigst zieleleven, zijn eigenaardig karakter, zijn strijden, hopen, worstelen en wenschen op schrift." Wil men zich dus door de studie eener nieuwe taal eene nieuwe wereld ontsloten zien, dan is het noodig, dat men zich niet beperke tot de taal als taal, maar dat men ook kennis neme van de geschiedenis van

het volk en van zijne letterkunde. Men moet wat de Duitscher noemt, leeren *nach empfinden*, nagevoelen; men moet zich in den toestand des volks verplaatsen, men moet, in den geest althans, zijne geschiedenis mede door maken, zijn "strijden, hopen, worstelen en wenschen" leeren kennen. Dan eerst zal men den naauwen kring, waarin men zelf opgewassen is, overschrijden; dan verbreekt men de banden der den mensch aangeboren bekrompenheid en vooringenomenheid; dan eerst leert men inzien, dat de wereld niet alleen om, voor en door ons bestaat; dan leggen wij ook onzen nationalen trots en inbeelding van ons af, en leeren wij de groote waarheid, dat de waarheid veelzijdig is, en dat wij alleen haar niet in erfpacht bezitten.

Evenals er in een huisgezin geen twee kinderen gevonden worden die 't zelfde karakter hebben, evenzoo heeft ook ieder volk zijn eigenaardig karakter niet alleen, maar ook zijn eigen levensbeschouwing, zijn eigen opvatting van geluk, zijn eigen standaard van deugd en ondeugd. Zoo dikwijls wij dus eene nieuwe taal leeren, en ons ook in de letterkunde en de geschiedenis van 't volk inleven, treden wij van ons eigen standpunt af, doen onze intrede in eene nieuwe wereld, en wordt er, als 't ware, in ons een nieuw mensch geboren, met wien ons *ik* tot één wezen van hooger rang zamensmelt.

Evenals in een welingerigt huisgezin aan ieder lid dat werk is aangewezen dat 't meest met zijnen aanleg en zijne krachten overeenkomt, evenzoo vindt ook ieder mensch in de maatschappij de plaats, die hij volgens zijne krachten, kennis en bekwaamheden 't best kan vervullen. De enkele uitzonderingen, welke men hier en daar vindt, heffen den regel niet op. Wat nu met enkele personen in 't huisgezin en de maatschappij 't geval is, dat ziet men ook op veel grooter schaal gebeuren met de verschillende volken welke gezamenlijk de maatschappij der beschaafde wereld uitmaken, of hebben uitgemaakt. Het schijnt, als of door éénen grooten onzigtbaren werkgever aan ieder hunner eene taak werd opgelegd, welke het, bewust of onbewust, te vervullen had. Zoo was aan Israël de taak opgedragen om, te midden van eene algemeene ontaarding en ontzedelijking der hen omringende volken, het geloof aan één albesturend God te

bewaren en aan de nieuwe wereld te overhandigen. Griekenland legde op 't gebied der fraaije letteren en wijsbegeerte den grondslag, waarop nog heden wordt voortgearbeid. Rome heeft in de wetenschap van 't regt de hoofdlijnen getrokken, waarlangs zich nog de ontwikkeling van ons maatschappelijk leven voortbeweegt. Het Italiaansche volk, uit de graven en ruïnen der oude Wereldveroveraars opgestaan, ontstak door de Renaissance de fakkel van ware kennis en beschaving, die langzamerhand de middeleeuwsche duisternis, waarin Europa verzonken lag, deed opklaren. De Germaansche volken hebben in de Reformatie het godsdienstig en zedelijk leven der volken vernieuwd en verdiept. Frankrijk heeft door zijne Revolutie den stoot gegeven tot die geweldige omkeering in 't staatkundig en maatschappelijk leven der volken, welker nawerking zich thans nog over de geheele beschaafde wereld, ook onder ons, doet gevoelen. Aan Engeland eindelijk was de schoone taak beschoren, op 't gebied der staatshuishoudkunde en der natuurkunde op den weg tot verhoogde welvaart en volksgeluk vooraan te streven. Al de bijdragen nu, welke door de verschillende volken van vroegerere of latere eeuwen tot hoogere ontwikkeling en veredeling des menschdoms zijn bijeengebragt, liggen daar in den grooten tempel der wetenschap bijeenvergaard. Die tempel staat open voor elk die een deel van de daar bewaarde geestelijke goederen wenscht te bezitten, mits hij zich langs wettigen weg toegang tot dien tempel wete te verschaffen. En één der sleutels, welke den naar hooger ontwikkeling strevenden mensch de deur tot dat gewijde gebouw kunnen ontsluiten, is de kennis van talen.

Wel is waar, zijn vele der beste voortbrengselen van den menschelijken geest vertaald geworden en dus voor ieder in zijn moedertaal toegankelijk; maar het is er verre van af, dat al die vertalingen dezelfde vrucht afwerpen als de studie dier oorspronkelijke stukken zelve. We hebben te voren opgemerkt, dat taal en volk één zijn, of, zooals Sayce het uitdrukt: "Language is the creator as well as the creation of society." En, evenals er een innige zamenhang tusschen een volk en zijn taal bestaat, zoo hangt ook 't voortbrengsel van 's menschen geest op 't naauwst zamen met de taal waarin het geboren werd. Natuurlijk moet men hier onderscheiden; en 't

behoeft geen nader betoog om te begrijpen, dat, terwijl een handboek over de wis- of scheikunde zonder eenig nadeel van de eene in de andere taal kan overgezet worden, geestesprodukten als die van Shakespeare en Goethe bij 't overbrengen in eene andere taal niet anders dan verliezen kunnen. Om b.v. Shakespeare in den volsten zin des woords te kunnen genieten, moet men eerst geleerd hebben, met Shakespeare Engelsch te denken en te gevoelen.

Of welk theoloog zal ontkennen, dat men om 't Oude Testament grondig te verstaan, ondanks de uitstekende vertalingen en de menigte commentaren welke zoowel 't Engelsch als 't Hollandsch er van bezit, eerst beginnen moet, met de taal dier Hebreeuwen te leeren, wier " innigst zieleleven, (wier) eigenaardig karakter, (wier) strijden, hopen, worstelen en wenschen " men op die gewijde bladen vindt afgeschilderd. 't Is dus geen wonder, dat de Gereformeerde Kerk sedert haar ontstaan de studie der Hebreeuwsche taal voor de voorgangers der gemeente en de schriftuitleggers verpligtend gemaakt heeft; en de monniken, die ten tijde der Reformatie de studie van 't Hebreeuwsch trachtten tegen te werken, spraken dieper waarheid dan zij misschien zelve wisten, wanneer zij beweerden, dat wie Hebreeuwsch leert zelf een Jood wordt.

Gelijk alles wat leven heeft, staan zulke geestesvoortbrengselen niet op zich zelve. maar zitten met duizend banden vast aan 't bijzonder volksleven, waaruit ze ontsproten zijn, waaruit ze hun bestaan getrokken hebben, gelijk de eik opschiet en zijne levenssappen trekt uit den bodem waarin hij wortelt.

Tot 't einde van onze behandeling van dit laatste punt genaderd, komen wij dus ook hier tot de slotsom, dat, zooveel talen de mensch spreekt, in zooveel opzichten hij in 't geestelijk leven van de volken is doorgedrongen, in zooveel opzichten is hij in den geestelijken zin des woords—mensch.

En nu ten slotte nog een enkel woord. Mocht ik er door al 't gezegde in geslaagd zijn, u van 't voordeel, 't nut en 't genot van zulk eene taalstudie te overtuigen, dan zou het mij spijten, als de veelheid der talen en 't reusachtige van de taak sommige uwer zouden afschrikken en ontmoedigd doen uitroepen: Wie is tot al deze dingen bekwaam!

Het oude Hollandsche spreekwoord zegt: Keulen en Aken zijn niet op éénen dag gebouwd, waarvoor de Franschman weer zijn eigen uitdrukking heeft in: " Petit à petit

l'oiseau fait son nid," of: Beetje bij beetje maakt 't vogeltje zijn nest.

Een van Neerlands grootste en edelste hedendaagsche wijsgeeren, die van zich zelven getuigen kon: "Ik heb de stelsels der wijsbegeerte, de eerbiedwekkende pogingen des menschelijken geestes om 't raadsel des heelals te verklaren doorvorscht; de meest beslissende hoofdgedachten der wetenschap van de oude en nieuwe tijden gewogen; de diepe bewegingen van 't menschelijk hart, gelijk de literatuur van alle eeuwen ze blinkend voor ons stelt, heb ik medegevoeld," diezelfde schrijver zegt ergens ook: "Ik kan getuigen, dat ook ik het brood des geestelijken zoowel als dat des tijdelijken levens niet in gemakkelijkheid, niet als eene bereide spijze, mij heb toegeëigend, maar het in 't zweet des aangezigts, niet zonder vele worstelingen, verwierf."

Nu kan wel niet ieder onzer een Gunning worden, en mannen als Mithradates en Bilderdijk, die beiden meer dan twintig talen kenden; Hervas, die proeven van drie honderd talen bijeenbragt en van meer dan veertig talen spraakkunsten opstelde; en een Mezzofanti, die met groot gemak van vijftig tot zestig talen sprak en er nog veel meer kende,—zullen steeds tot de uitzonderingen blijven behooren. Maar het is 't voorregt en de pligt van ieder mensch om, naarmate van de geestvermogens en talenten hem toevertrouwd, te trachten, zich een grooter of kleiner deel van de geestelijke erfenis van vroegere menschengeslachten toe te eigenen, ten einde, zich zijner roeping waardig te maken en, al zij 't ook misschien onbewust, op zijne beurt een steentje bij te dragen ter verdere voltooijing van 't grootsche geheel. Het is noch te verwachten, noch te wenschen, dat allen op dezelfde wijze daartoe zullen arbeiden. Doch ook daar waar slechts enkelen zich tot hoogere en diepere studie geroepen en toegerust gevoelen, kan hun voorbeeld en invloed niet anders dan gunstig werken en als een zuurdeesem de hen omringende maatschappij doordringen. Terwijl wij die hoogere taak aan hen overlaten aan wie de groote werkgever vijf talen heeft toevertrouwd, laten wij, die slechts over één, twee of drie talen te beschikken hebben, trachten daármede naar ons beste vermogen te woekeren. En laten vooral de jongeren onder ons, gedachtig aan 't woord van den Wel-Eerw. Willmott: "Every new language is a new instrument of power," en zich be-

moedigende met de gedachte, dat ook Mithradates en Bilderdijk, Hervas en Mezzofanti met ééne taal begonnen zijn, het vaste besluit opvatten, geen gelegenheid ongebruikt te laten, waardoor zij dergelijke "instruments of power" kunnen magtig worden. Indien 't gesprokene van heden middag, hoe onvolledig ook, slechts enkele mijner jongere hoorders of hoorderessen tot eene hoogere en waardiger opvatting van de taalstudie aangespoord hebbe, zal ik mijne moeite ruimschoots beloond achten.

9 Junij 1867.

Het vergaan van de Hesperus.

(*Uit het Engelsch van Longfellow vertaald*).

Het was de schoener Hesperus,
Die zeild' op de Winter-zee;
En de schipper nam zijn kleine dochter
Tot zijn gezelschap meê.

Blaauw was haar oog als het teêre vlas,
Haar blos als de dageraad,
En haar boezem blank als de haagdoornknop
Die in Meimaand opengaat.

De schipper hij stond daar bij het roer,
Zijn pijp was in zijn mond,
En hij zag hoe de rook op de winden dreef
Van West naar Zuiden, in 't rond.

Toen rees en sprak een oud' matroos,
De de Spaansche Zee had doorkruist:
"Ik bid u loop gindsche haven in,
't Is de storm-wind die daar ruischt.

De maan had gist'ren een gouden ring,
En van nacht zien wij geen maan !"
De schipper, hij blies een wolk uit zijn pijp,
En keek hem eens spottend aan.

Al kouder en woester woei de wind,
Uit het Noord-Oost kwam hij op ;
De sneeuw viel sissend in de zee,
En bruischt' op het ruime sop.

Daar kwam de storm, en trof met kracht
Het schip in zijn volle vaart ;
Het hield een oogwenk sidd'rend stil,
Dan vooruit, als een schichtig paard.

"Kom herwaarts ! kom herwaarts mijn kleine dochter,
O wil toch niet zoo beven ;
Want den felsten storm die woeden kan
Zal ik ongedeerd doorleven."

Met zijn zeemans-jas voor den killen wind
Omhuld' hij haar warm en vast ;
Sneed een touw van af een gebroken spar,
En bond haar aan den mast.

" O vader ! ik hoor kerkklokken-gelui,
O zeg wat voorspelt dit wee ?"
" 't Is een noodklok op een rotsige kust !"
En hij stuurd' naar de open zee.

" O vader ! ik hoor kanongedreun,
O zeg wat voorspelt dit wee ?"
" Een schip in nood, dat 't niet houden kan
In zulk een onstuimige zee !"

" O vader ! ik zie een scheem'rend licht,
Verklaar toch wat dat zij ?"
Doch de vader antwoordde geen enkel woord,
Een bevrozen lijk was hij.

Aan 't roer gebonden, stijf en strak,
't Gelaat gerigt naar omhoog,
't Lantaarn-licht viel door de blinkende sneeuw
Op het glazig starend oog.

Toen vouwde het meisje de handen, en bad
Om redding tot den Heer;
En zij dacht aan Hem die de golven gebood
Op het Galileesche Meer.

En snel door den donkeren eenzamen nacht,
Onder klett'rende hagel en snee,
Als 'n in doodskleed gewikkelde geest dreef het schip
Op het rif van Noormans-Wee.

En luider steeds kwam een dof gedruisch
Tusschen windvlagen door van het strand;
Dit was het geluid van de branding die sloeg
Tegen klippen en 't harde zee-zand.

De branding schuimde vlak onder den boeg,
Het dreef een rampzalig wrak,
En een brullende baar sleurd' het scheepsvolk weg
Als ijskegels van den bak.

Waar zij stiet leek het wit en vlokkige schuim
Als gekaarde wol zoo zacht,
Doch 't wreede rif doorboorde haar zij
Als een stier in zijn woedende kracht.

Het ratelend want, met ijs omkleed,
Met de masten storttend in 't water;
Als ware 't van glas brak het schip, en zonk;
Ho! ho! brulde 't golven-geklater!

Toen het dag werd, op dat somb're strand
Stond een visscher daar gansch verrast,
Als hij zag het lijk van een schoone maagd,
Vastgesjord aan een drijvenden mast.

'*t* Zout-water gevrozen aan haar borst,
De zout-traan in haar oog;
En hij zag heur haar, als 't bruin zee-wier
Nu eens dalen dan rijzen omhoog.

Zoo was het vergaan van de Hesperus,
In den middernacht en de snee!
O Christus bewaar ons voor zulk een dood,
Op het rif van Noormans-Wee!

Bloemfontein, 18 April 1887.

De smid van Hornberg.

(EEN VERHAAL UIT HET DUITSCHE DORPSLEVEN.)

I. Wolfram de Smid.

"Hoe heet het dorp daar beneden?" vroeg een voetreiziger, die van 't gebergte kwam aan een knaap, die langs den weg bokken hoedde.

"Hornberg;" antwoordde de jongen, den vreemdeling verbaasd en verschrikt aanziende.

"Nu, wat is er aan mij te kijken, jongen!" riep de vreemde man driftig, en hij zag den knaap boos aan met zijn groote, zwarte oogen. "Hoe ver ligt het dorp nog van hier, zeg?"

"Een uur, mijnheer;" zei de knaap bedeesd.

"En is er geen nadere weg dan deze? Ik ben vermoeid en hongerig en zou gaarne spoedig in een logement zijn;" vroeg de man weer.

"Daar beneden bij den smidswinkel, waar ge den rook ziet opstijgen, loopt een voetpad, dat den weg wat bekort," was het antwoord.

"Goed; als het een smederij is, kan ik er misschien werk vinden tegelijk, want ik ben smid van mijn ambacht."— En zonder den knaap te groeten liep hij heen. De knaap zag den grooten, forschen kerel na. Die man zag er inderdaad zeer ruw en woest uit. Zijn gelaat was door de zon gebruind; een zware, zwarte baard bedekte kin en wangen; zijne oogen waren zwart en vurig; hij was wel zes voet lang, breed geschouderd en het openslaande hemd liet de breede, forsche borst zien. Hij droeg eene roode muts op het koolzwarte haar en een zwaren knuppel in de hand. De knaap rilde terwijl hij den vreeselijken man nazag. Deze scheen volstrekt niet vermoeid te zijn, wat hij ook zeide. Hij liep vlug door, den dikken knuppel in de hand zwaaijend, als wilde hij zeggen: "wie mij aandurft, dien zal ik raken." "Nu,—dacht de knaap "dat is er één van belang, hoor!" en liep naar den kant van den weg, waar de zon hem niet in de oogen scheen, om den onbekende langer na te zien. "En wat is hij vreemd gekleed!" sprak de jongen in zich zelven. Dat was waar; de man droeg een kort, groen baatje, een zeer ruim geplooide grijslinnen broek, en een breeden zwart leeren gordel om het lijf. Terwijl de jongen hem nog nazag, keek hij plotseling om; verschrikt sprong de kleine jongen achter een boschje, want hij vreesde, dat de onbekende het kwalijk mogt nemen, dat hij zoo nieuwsgierig was.

Weldra had de onbekende den smidswinkel gevonden. De baas der smederij, een flinke, stevige grijsaard, was nog aan den arbeid. Er lag een dikke, rood gloeijende ijzeren staaf op het aanbeeld en de oude smid beukte er op los met den zwaren hamer, dat het een aard had. Hij bemerkte niet, dat er een vreemde was binnengetreden, en hem stond aan te kijken.

"Wel, oudje, het schijnt je nog al zwaar te vallen!" riep de ruwe stem van den vreemden man. "Kom hier, laat mij eens probeeren die velg in den vorm te beuken!"

De smid keek verwonderd op, en schrikte bijna even erg als de bokkenwachter, toen hij den ruwen gast voor zich zag. Maar deze liet hem geen tijd om zich te bedenken: hij wierp den knapzak neer, dien hij aan een riem op zijn rug droeg, trok vlug zijn baatje uit, en eer de oude man een woord kon zeggen, had hij hem den zwaren hamer uit de hand gerukt, vatte het gloeijende ijzer met de hand aan,—hij nam daartoe niet eens de tang die de baas ge-

bruikt had—en sloeg er op los, dat de vonken naar alle kanten heenstoven en 't geluid der zware slagen ver door de avondstilte klonk.

"Te drommel! dat doet ge goed!" zei de oude man. "Ja, in mijn jonge jaren ging het me ook vlugger van de hand,—maar zóó als gij—neen, zóó heb ik den twaalf pond zwaren hamer nooit weten te hanteeren!"

De onbekende scheen deze woorden in het geheel niet te hooren: hij antwoordde ten minste niet, doch werkte door, zoodat de hoepel binnen een paar minuten klaar was. "Pak aan dat ding!" riep hij, toen hij gereed was en wierp den stevigen hoepel op den vloer. "Ik zie, dat gij geen werkvolk hebt, en dat ge oud en zwak zijt; ik wil bij u komen werken, hé!"

De baas stond verbluft te kijken, want die woorden klonken niet als die van een knecht, die om werk komt vragen, maar eerder als een bevel. Het was vreemd, maar de oude smid durfde niet "neen" te zeggen, ofschoon hij tot nu toe nooit een knecht had gehouden en zich ook nog volstrekt niet oud noch zwak voelde.

"Als er maar werk genoeg is voor twee," antwoordde hij, nadat hij zich even bedacht had.

"Och kom: waar vlug gewerkt wordt, is er altijd werk volop!" zei de vreemde man kortaf. "Ik blijf bij u:—hebt ge een behoorlijke slaapplaats voor me?"

"Mijn huis is klein; we hebben te naauwernood ruimte genoeg voor ons zelve;" antwoordde de baas ontwijkend.

"Ik zie daar boven een dakvenster; daar, waar de notenboom voor staat: daar kan ik me mee behelpen," zei de knecht.

"Dat is de kamer van mijne dochter;" verklaarde de oude man, die den ruwen klant, hoe flink hij ook werken kon, niet gaarne tot huisgenoot had.

"Laat haar beneden in huis slapen, oude; of, ik weet nog beter," vervolgde hij lagchend; "geef mij uwe dochter tot vrouw, dan kunnen we met ons beiden op dat zolderkamertje huizen."

Hoewel hij lachte, zag hij den ouden baas zoo ernstig en dreigend aan, dat deze van schrik achteruit week. Zoo'n brutalen kerel had hij nog nooit ontmoet. Gaarne had hij hem langs een zoet lijntje afgescheept, maar hij durfde het niet te wagen, want de onbekende zag hem zoo strak aan; zijne oogen en houding waren zoo bevelend.

"Trouwen! En ge hebt het meisje nog niet eens gezien, en ik weet uw naam niet eens, noch waar gij van daan zijt gekomen!" sprak hij met een gedwongen lachje, maar toch met drift.

"Gekheid!" zei de andere, terwijl hij met den zwaren hamer op 't aanbeeld tokkelde, dat het klonk als een klok; "een meisje is een meisje, en een flinke kerel mag wel een flinke huisvrouw hebben! Een naam! Wel iedereen heeft een naam en is ergens geboren: dat komt wel teregt.—Nou, voor van daag blijf ik hier, hoor. Sla toe en laat het zolderkamertje voor me in orde maken. Terwijl zal ik hier voor tijdverdrijf nog een paar wielbanden gereed maken, hoewel uw gereedschap niet deugt en uw hamer mij te ligt is. Nu—dat zal wel spoedig veranderen!"

De baas wist niet, of hij waakte of droomde; was hij dus geen meester meer in het huis, waar hij sinds ruim veertig jaar alleen geregeerd had? Hij schoof zijn petje verlegen heen en weer en krabde zich achter het oor. Maar de vreemde man lette daar niet op, trok aan den blaasbalg, zoodat het vuur hoog op brandde, lei het ijzer er in en toog aan het werk, alsof hij er sinds tien jaar geweest was.

Daar ging de deur open, en Chrisje, de dochter van den smid, trad binnen. Chrisje was een knap, gezond en sterk meisje, twintig jaar oud. Ze zag er waarlijk heel aardig uit. Toen ze den onbekenden reusachtigen man bij het vuur zag staan, dat op zijn gebaard en woest gelaat een rooden gloed wierp, gaf zij een gil van schrik en bleef, met de deur in de hand, staan.

De man keek even om, en, met den zondelingen glimlach, die zijn gezicht toch niet ophelderde, noch vriendelijker maakte, zei hij, "zoo; is dat het meisje? Uwe dochter, niet waar? Nu, 't is geen onknappe deern; ze ziet er trotsch en toch verlegen uit. Nou, dat is minder; ze zal wel mak en vriendelijk worden!"

Daarna sprak hij op ernstigen toon: "Goeden avond, juffer: van nacht moet ge mij uw kamer afstaan, maar we zullen toch wel goede vrienden worden."

Chrisje, die deze woorden niet begreep, kreeg eene kleur als bloed en kon geen woord uitbrengen. Zij zag haar vader ontsteld aan; de man zag dit, lachte en zei: "Nu, schrik er maar niet van, meid; alles is in eer en deugd gemeend."

De vader, die inwendig boos was, maar het niet durfde te toonen verklaarde nu: "De zaak is, Chrisje, dat deze man bij ons blijft werken. Ruim uw kamertje voor hem in (gij kunt beneden in de achterkamer slapen), anders hebben we geen plaats voor hem."

"Goed zoo!" riep de vreemdeling! "'k ben blij, dat de zaak zóo gaauw in orde is!"

De baas was nu in zijn eigen woorden gevangen; nu had hij immers er in toegestemd den kerel in huis te nemen, eer hij zelf wist hoe en waarom.

"Hoe heet die man, en wie is hij?" vroeg Chrisje, zonder de oogen af te wenden van de reusachtige gestalte.

"Ja, hoe heet gij toch; gij komt, als 't ware met geweld in huis vallen, en zegt niet eens wie ge zijt en hoe ge heet?" voegde de oude smid er bij.

"Als u zooveel gelegen is aan een naam, weet dan dat ik Wolfram heet. Dat ik smid ben van mijn ambacht, dat hebt ge, meen ik, wel gezien:" sprak hij spotachtig. "En—ik ben geen vondeling ook; ik reis op mijn ambacht en heb mijn getuigschriften bij mij: wat wil je nog meer?"

De oude smid durfde geen woord meer te zeggen, zoo dreigend zag de vreemde man hem aan. Chrisje bleef staan en keek met groote oogen naar het werk, dat Wolfram vlug en flink voortzette. Zij voelde tegelijk vrees en bewondering voor dien man, die zoo ruw en toch zoo handig scheen, die zich als knecht voorstelde, en toch een toon voerde, alsof hij heer en meester was in huis. Zij begreep niet wat haar bezielde, maar zij wist, dat zij Wolfram gehoorzamen moest, onverschillig wat hij haar ook zou bevelen. Hij zag er woest en wild uit, ja! Maar wat een forsche, knappe kerel was hij! Zoo had Chrisje er nog nooit een gezien....

"Ga nu, en maak de kamer in orde," gebood haar vader; zij ontwaakte uit haar gepeins en ging heen om te doen wat haar gezegd was.

Zoo werd Wolfram de huisgenoot en de knecht van den smid. Geen maand later hoorde men reeds in het dorp vertellen: "dat Chrisje van den smid met dien nieuwen knecht ging trouwen, dien vreemden, woesten knaap, wiens herkomst niemand bekend was." En nog veel meer werd er gefluisterd, dat Wolfram niet tot eere strekte.

"Maar hij beslaat een paard, zoo als niemand het ooit

te voren deed; dat is maar waar; en de wildste knol is onder zijn handen mak als een lam: ja, Wolfram is een baas in zijn werk!" voegden velen er bij.

"Dat mag wezen, maar de vent komt mij verdacht voor; als hij je zoo aankijkt, met zijn doorborende zwarte oogen, is het alsof hij de duivel zelf was. Ik zou hem niet gaarne alleen in het bosch ontmoeten, hoor! Maar het meisje is dan erg aan hem gehecht: als hij haar aanziet, vliegt ze voor hem. Voorheen was ze wel wat al te trotsch, omdat haar vader een aardig duitje bespaard heeft; maar voor Wolfram is ze zoo onderdanig als een hondje. Zij had geen van de Hornbergsche jongens willen hebben, en nu neemt ze maar dadelijk zoo'n vagebond aan!"

"Voorzigtig, praat je mond niet voorbij! Wolfram mogt er eens van hooren; hij zou je hersens beuken alsof hij een hoefijzer onder handen had; je weet immers, hoe hij den veldwachter bediend heeft, toen hij pas drie dagen in de smederij was!"

"Neen, daar weet ik niets van!"

"Wel, er was te Oberlingen brand geweest; men dacht, dat die met opzet gesticht was, en men wist, dat Wolfram toenmaals daar te plaatse was geweest. De boschwachter was hierheen gekomen om in de smederij onderzoek te doen. Maar Wolfram heeft hem handig voortgeholpen. 'Schurk die ge zijt, wil jij een eerlijk man, die hier aan zijn werk is, in verdenking brengen? Hoe durf je het te wagen over de grens van uw gemeente te komen met zoo'n boodschap! Allo, maak gaauw dat je wegkomt!' En hij zwaaide hem zijn zwaren hamer boven het hoofd, dat de boschwachter bleek werd van schrik, hoewel hij zijn geweer en sabel bij zich had. De man maakte beenen, hoor, en liep heen als een haas."

Zoo praatten de goêlieden in Hornberg, en eer er weer zes weken verloopen waren, werden Chrisje van den smid, en Wolfram de smidsknecht van den preekstoel afgekondigd; tegen Sint Maarten werd er een bruiloft gevierd, zoo mooi en rijk, als in geen dertig jaren te Hornberg was voorgekomen.

II. OP PAASCH-MAANDAG.

Het was op Paasch-Maandag, na den middag. In de herberg van het dorp zaten de boeren te praten; het zaaijen en oogsten, de prijzen der granen, de prijs van den wijn, dien ze geoógst en het vee, dat ze gefokt hadden, de aanstaande kermis, alles kwam ter sprake. Terwijl werd de bierkruik dikwijls gevuld en de gasten riepen telkens om nieuwen toevoer.

De deur ging open, en een jonge boer trad de kamer in.

"Kijk, daar is Veit Huisman; wel, ben je al terug?" riepen de boeren hem toe. "Wat njeuws in Oberlingen? Heeft de secretaris al bekend? En hoe staat het met uwe zaak?"

"Nu vraagt toch niet allen alles tegelijk!" riep Veit. "Ik heb toch maar één mond om te antwoorden. Met mijne zaak gaat het niet vooruit. Jà, als iemand geld moet hebben, mag hij altijd wachten. Een proces heeft veel weg van een slak, zoo langzaam kruipt het voort. Maar mijn zaakwaarnemer heb ik weer twintig mark* moeten geven!"

"Dat proces voeren is dan ook een kwade zaak; ik zou er nooit aan willen!" zei een oude boer. "Maar vertel ons van den brandstichter. Hoe is het daarmee?"

"Gaat ook niets vooruit;" antwoordde Veit,—"Je zoudt zeggen, dat ze met het teregtstellen vlugger te werk moesten gaan. Maar dat gaat ook al langzaam. De secretaris, Gustaaf Langeveld, heeft appel aangeteekend"

"Appel aangeteekend! Wel, drommels, die brandstichter!" riepen de boeren.

"Hij heeft niets bekend;" vervolgde Veit: "maar er zijn vele bewijzen. Hij was 's avonds nog alleen in het kantoor op het raadhuis,—op den nacht van den brand. Men heeft hem 's avonds laat nog om de schuur zien sluipen, die achter den tuin des burgemeesters staat. 't Is bewezen, dat hij 's avonds om elf uur pas is thuis gekomen, en behalve dit is er nog meer, dat tegen hem getuigt Maar overal heeft hij zich er uit weten te praten, en houdt vol, dat hij niet in den donker alleen in dat kantoor was. Het is evenwel door twee getuigen bewezen, en een er van heeft bezworen, dat hij hem over den tuinmuur van

* Een mark staat in waarde met een shilling gelijk.

den burgemeester heeft zien klimmen. Dit heeft hij bij hoog en laag ontkend, maar hij heeft niet kunnen bewijzen, waar hij anders geweest is op dat uur. Hij is daarop dan ook veroordeeld; zijn vonnis is hem verleden week voorgelezên en daarna heeft hij geappelleerd. Nu kan het jaar en dag duren."

De boeren luisterden aandachtig. "Is hij dan ter dood veroordeeld?" vroeg er een.

"Neen, maar tot levenslange gevangenisstraf;" antwoordde Veit. "Ze hebben niet duidelijk kunnen bewijzen, dat hij het heeft gedaan; en hij ontkent, maar alle bewijzen en getuigen zijn tegen hem. Daarom is hij veroordeeld."

"Maar, als ze hem voor schuldig houden, waarom geven ze hem dan de doodstraf niet? En als hij het niet heeft gedaan, waarom laten ze hem dan niet vrij?" vroeg een oude man.

"Och, daaruit worden wijlui toch niet wijs; breek jij er je hoofd niet mee:—maar, kijk eens! Wat is daar te doen? Er loopt een hoop volks heen; wat is er gebeurd?" riepen nu eenigen.

Door het venster zag men dan ook vele mannen, vrouwen en kinderen een persoon omringen, die iets scheen te vertellen. Enkele boeren liepen er heen, en de oploop groeide snel aan. Plotseling werd de deur der gelagkamer opengerukt en een man riep haastig: "de meester, de meester! Gaauw! hij moet komen!"

"Wel, wat is er aan de hand?" vroeg de dorpschirurgijn, die in een stil hoekje zat dambord te spelen met den schout, terwijl hij met smaak zijn lange pijp rookte.

"De smid Wouters heeft een schop voor het hoofd gekregen van een paard; zijn hersens schijnen verpletterd te zijn. Kom toch gaauw en zie, of er nog iets aan te doen is!"

Iedereen sprong op. "Hemel! de oude smid: baas Wouters? Wiens paard was het? En waar is Wolfram, zijn schoonzoon, die altijd de wildste paarden weet te temmen?"—Zoo schreeuwden ze allen tegelijk en liepen den heelmeester na, die reeds op weg was naar den smidswinkel en gevolgd werd door een stroom van nieuwsgierigen.

Het treurige berigt was maar al te waar! De oude baas Wouters lag met verbrijzelde hersenpan in de kamer op zijn bed. Zijne grijze haren hingen bebloed om zijn hoofd;

hij verroerde geen lid meer. De heelmeester opende wel nog een ader; maar er kwam geen bloed meer. Chrisje, die in een gezegenden toestand was, zat doodsbleek, verstomd van schrik, op een stoel, naast het bed en hield haars vaders hand vast. De schoonzoon, Wolfram, stond er bij en vertelde, hoe alles toegegaan was.

"De schout van Sichtwoude," zei Wolfram, "die met de Paschen in Guldenau was geweest, reed hier aan en zei tegen baas Wouters; mijn eene paard heeft het linkerijzer van den achterhoef verloren; voorzie het van een ander. Ik zal terwijl met het andere paard naar de *Leeuwerik* rijden, want ik moet den waard daar nog spreken; ik zal van daar uit om het paard sturen.'

"Zoo gezegd, zoo gedaan. We hebben het paard al dikwijls beslagen; het stond op stal en was zoo mak als een schaap. Vader bond het met den halter aan den paal, nam zijn hoef op en maakte dien met de vijl wat schoon, terwijl ik naar het vuur ging om er een stuk ijzer in te leggen. Pas heb ik den rug gekeerd of ik hoor een slag, alsof iemand een pot aan stukken sloeg. Ik loop naar buiten—daar ligt mijn schoonvader op den rug, hij spartelt met de beenen in de lucht, wentelt zich nog eens om en—toen was hij morsdood. Toen ik hem opnam, verroerde bij geen lid meer. Het paard heeft zich losgerukt en is het land ingeloopen. Hoe het gekomen is—wat vader het dier gedaan heeft, dat begrijp ik niet. Heeft hij het misschien in het vleesch geraakt met het ijzer,—of heeft eene wesp het dier gestoken en wild gemaakt,—wie kan dat weten!"

De boeren stonden verstomd van schrik en verbazing. De wilde oogen van Wolfram rolden vurig heen en weer terwijl hij het ongeluk vertelde. Allen voelden, dat hun een rilling over de leden liep; het was doodstil in het vertrek; men hoorde niets dan het snikken van Chrisje, die bij het bed knielde.

"Sta op, Chrisje," sprak Wolfram; "gij kunt door uw tranen den doode niet weer levend maken, maar uzelve kunt ge schade doen er mee. Ge weet, hoe ik het meen!"

Zwijgend stond Chrisje op en ging naar hare kamer; ze zag wit als sneeuw en beefde als een blad.

De heelmeester onderzocht nu de hersenpan van den ouden smid. Het voorhoofd en de schedel waren geheel ingeslagen; het gelaat was onkenbaar. Er werd aantee-

keningen gedaan van het voorval, en alles werd behandeld, volgens den eisch der wet.

Drie dagen daarna werd baas Wouters begraven.

Wolfram bleef nu alleen werken in den smidswinkel, en hij werkte onvermoeid van 's morgens vroeg tot laat in den avond. Maar toch bleef het eenzaam en treurig in het oude huis. De klanten bleven geen oogenblik langer dan zij moesten en maakten nooit een gezellig praatje; de smid zelf sprak ook weinig en op ruwen toon; maar zijn werk was uitstekend en hij had altijd veel te doen. Evenwel nam hij geen knecht aan, zelfs niet als hij soms voor vier of vijf dagen van huis ging, om—volgens zijn zeggen,— elders inkoopen te doen, waar hij beter teregt kon dan in het dorp; alles kocht hij op vreemde plaatsen; ijzer, gereedschap, steenkolen; maar niemand wist waar. Toch scheen hij goede zaken te maken, want hij werd allengs rijker. Wel had hij een aardig stuk geld geërfd van den ouden Wouters, maar hij verdiende er nog veel meer bij. Nu kocht hij een stuk bouwland, dan eene weide, en daarbij wist hij het zóó aan te leggen, dat hij de menschen dwong hem het stuk gronds af te staan, dat hij begeerde. Niemand durfde hem iets te weigeren; hij zei: "Ik wil dit of dat van u koopen; ik geef u zoo—of zooveel!"—dan was de zaak beklonken. Hij betaalde den juisten prijs, niet te veel, maar ook niet te weinig.—Zoo vermeerderden zijne bezittingen spoedig, en toch, toch troffen hem groote ongelukken!

Tegen den herfst beviel Chrisje van een dochtertje; moeder en kind waren zeer gezond en Chrisje verblijdde zich zeer over haar lief kindje. Eenige weken later ging de smid weer op reis, om inkoopen te doen; hij zou vijf dagen uitblijven. Des morgens na den tweeden nacht wilde de meid in de kamer der jonge vrouw gaan, om haar het ontbijt te brengen. Zij klopt, maar niemand antwoordt: zij luistert aan de deur, maar het is doodstil daarbinnen. De meid verwondert zich daarover, treedt binnen en gaat naar het bed om hare meesteres te wekken; zij roept, maar krijgt geen antwoord. Zij ziet naar de wieg;—die is leeg! Nu schuift zij het bedgordijn ter zijde, roept de jonge vrouw weer, schudt haar zelfs bij den arm, maar te vergeefs. Chrisje lag daar koud, bleek,—dood! En onder haar lijk vond men het kleine kind,—verstikt! Niemand kwam te weten hoe zij gestorven was.

Een paar dagen daarna kwam Wolfram de smid thuis; zijne vrouw en kind stonden nog boven aarde, maar werden den volgenden dag begraven.

Sedert dien tijd was Wolfram nog ruwer en somberder dan voorheen: hij sprak bijna tegen niemand, maar hij werkte voor drie en had van den ochtend tot den avond klanten te bedienen. Daardoor moest hij nu ook dikwijls op reis gaan om inkoopen te doen en dan bleef hij soms acht of tien dagen uit. Maar toch verloor hij zijne klanten niet, want zijn werk was driemaal sterker dan dat van anderen en de boeren kwamen van heinde en ver om bij hem hunne paarden te laten beslaan. Hij werd dan ook gedurig rijker, en kocht den eenen akker na den anderen; maar hij zelf bebouwde zijn landerijen niet en hield ook geen volk meer, behalve een knecht en eene meid. Hij verhuurde of verpachtte zijne eigendommen aan een boer. Hij hield met niemand kennis en als iemand hem op weg ontmoette, ging hij op zijde; niemand zocht ooit zijne vriendschap en zelfs sprak men hem ongaarne aan. De paarden die beslagen en de wagens of ander gereedschap, dat hersteld moest worden, ja, dat bragt men bij hem, maar overigens wilde niemand iets te doen hebben met "den zwarten smid van Hornberg," zooals hij genoemd werd.

III. De tweede vrouw van den Smid.

"De zwarte smid heeft toch geluk; heb ik het niet altijd gezegd? Nu gaat hij alweer aan het vrijen. En al zijn de meisjes bang voor hem, geen die hem den zak zou durven geven; zoowaar ik Veit Huisman heet, hij gaat weer trouwen en met een mooi, knap meisje ook, hoor!"

"En wie is dan dat meisje? Zeker geene uit ons dorp, want hij gaat immers met niemand om?" vroegen de boeren, die op Zondagmiddag bijeen zaten in de herberg.

"De dochter van den molenaar van Guldenau."

"Wat! de mooije Lijsbet!" riepen allen tegelijk. Die lieve, mooije meid? Dat rijke meisje? Het eenige kind van den molenaar! Pas achttien jaar oud? Nu, dat is een domme zet van haar, zoo'n zwarten ongeluksvogel te nemen!"

"Zeg liever geluksvogel!" meende Veit. "Zou een van ons het gewaagd hebben, mooi Lijsje tot vrouw te vragen? De molenaar zou ons al gaauw weggejaagd hebben. Maar Wolfram wordt iedere week rijker; hoeveel akkers heeft hij niet aangekocht sedert zijn schoonvader dood is, en die heeft hem toch ook een aanzienlijk stuk gronds nagelaten, zonder van het contante geld te spreken. Neen, ik zeg het nog eens: Wolfram is een gelukkige kerel!"

"En toch zou ik niet met hem willen ruilen;" viel een der boeren in. "Hij heeft toch ook genoeg ongeluk had. Zijn schoonvader, zijne vrouw en zijn kind te verliezen binnen het halfjaar!—Het is nu al drie jaar geleden, maar nog altijd ziet de smid er verdrietig uit, alsof hij nergens geen schik meer in heeft. Neen, ik zou niet gaarne in zijn schoenen staan, hoor,—want wie weet, waar die hem knellen. Ja, ja, wie weet! En wat heeft hij aan al dat geld?"

"Ze zeggen, dat hij heele kisten vol geld in den kelder heeft staan, en dat hij alles bijeen gaart. Hij doet dan ook niets aan huis noch hof; alles ziet er even vervallen en berookt uit. En voor zijn genoegen heeft hij ook niets over; wie heeft hém ooit een kruikje bier zien drinken?" voegde Veit er bij.

"Mijne dochter had hij niet gekregen;" sprak een ander weer.

"Daar heb je 't nu juist!" riep Veit weer; "niemand durft dien kerel iets te weigeren! Het meisje durfde dat ook zeker niet. Hebben we hem niet allen land of vee moeten verkoopen, dat we liever gehouden hadden? En was de koop niet altijd in een oogenblik gesloten? Veit Huisman, wil jij me je weiland bij 't zwarte slootje verkoopen? Ik bied je vierhonderd mark er voor. 't Is afgemaakt, he?—Dat zei hij tegen me op Sint Jansdag; en ik zei: 'ja' als een schaap. En nu heeft hij mijn stuk weiland en Hennings betaalt hem veertig mark pacht er voor. Dat ging precies als de verkoop: 'Veertig mark huur; afgemaakt!' Weet je wat het is; niemand wil met dien naren kerel ruzie krijgen; hij is immers een halve wildeman?"

"Maar dat stukje gronds was ook niet meer waard;" zei een boer.

"En toch had ik het liever gehouden; maar veertig mark pacht brengt het niet op."

"Voor Hennings wel; het ligt zoo handig bij zijn huis."

Zoo praatten de boeren en ook het aanstaande huwelijk van den smid werd besproken; ieder had er het zijne van te zeggen, maar allen keurden het af. Dit belette evenwel niet, dat zes weken later, tegen Kerstmis, de bruiloft werd gevierd, en de zwarte smid nam het mooije molenaarsdochtertje, het eenige kind harer ouders, mee naar zijne sombere woning.

Geen jaar verliep of er gebeurden wonderbare dingen, waarvan iedereen in den omtrek den mond vol had. Na achttien jaren verblijdden de ouders van mooije Lisbet zich wederom in het bezit van een dochtertje. Het was een kind, zoo mooi en frisch als een roosje: het werd Maria genoemd.

De molenaar en zijne vrouw, die hunne eenige dochter ongaarne aan den smid hadden gegeven, waren zoo in hun schik met het wichtje, dat zij besloten een groot feest te maken van het doopmaal. Van wijd en zijd kwamen de gasten aan en het ging regt vrolijk toe aan de lange tafels, die op het erf voor den molen, onder de boomen gedekt waren. Iedereen verblijdde zich over het geluk, dat den molenaar en zijn vrouw beschoren was; iedereen wenschte hen geluk; er werd braaf gegeten, gedronken en gelagchen. Alleen Wolfram, de zwarte smid, zat somber en zwijgend aan tafel; hij at en dronk, maar sprak geen woord. Misschien dacht hij aan zijn Chrisje, en aan zijn kindje dat gestorven was, nog eer hij het doopmaal had gegeven. Of was hij boos, dat zijne schoonmoeder hare dochter vóór geweest was, en dat er nog geen vooruitzigt bestond, dat er in de smidse weldra een doopmaal zou gegeven worden? Wie weet het? Meer dan één der gasten zal er het zijne van gedacht hebben, zonder het te zeggen. Veit Huisman was de eenige die het niet zwijgen kon; hij fluisterde zijn tafelbuur toe: "nou, de smid kijkt van daag al heel zwart; hij schijnt niet erg in zijn schik met het nieuwe zusje; nu zijn er twee om de erfenis te deelen!"

De winter kwam en liep weer ten einde. In den molen was het vrolijk en gezellig, maar in de smidse leidde men een stil en treurig leven. Lijsbet had verdriet, dat zag men haar aan. Zij werd met iederen dag bleeker en magerder, hoewel zij toch nog altijd mooi bleef; eertijds geleek zij eene roos,—nu was zij wit als eene lelie.

Op den Zaturdag vóór Pinksteren ging de smid weer op reis. Hij zou langer dan acht dagen uitblijven, had hij gezegd. Lijsbet moest de klanten, die werk kwamen brengen, maar uitstellen tot de baas terugkwam. Een knecht hield Wolfram sinds lang niet meer; "die flaauwe kerels hebben toch geen verstand van werken, zoo als ik het hebben wil," zeide hij. "Ik kan alleen den kost wel verdienen."

Hij zei aan niemand waarheen hij ging, zelfs niet aan zijne vrouw; dat deed hij dan ook nooit.

Het begon reeds donker te worden, op Pinkster Maandag, toen Veit Huisman voorbij de smederij reed en er stil hield, want hij wist niet dat de smid op reis was. Hij wilde een nieuwen ijzeren band laten slaan om de naaf van een wiel, want hij moest naar Oberlingen om zijn proces, dat nòg niet geëindigd was. Juffrouw Lijsbet kwam aan de deur en zei hem dat haar man op reis en pas over een week terug komen zou. "Nu," zei Veit, "dan moet de smid in Oberlingen me maar helpen, want ik vrees, dat dit ijzer het geen week meer uithoudt. Het spijt me wel, juffrouw Lijsbet, want ik heb liever het werk van Wolfram, maar nu kan het niet anders. Ik wensch u goeden avond, juffrouw!"

Onder het heenrijden mompelde Veit in zich zelve: "Nu, die ziet er ook niet best uit! Wat is die arme vrouw bleek en mager! Die zwarte beer schijnt haar dan niet heel gelukkig te maken. Geen wonder!"

Hij reed langzaam bergopwaarts, in de schemering, nog steeds over den smid denkende. Plotseling viel hij bijna van den wagen af door den schrik. Uit het struikgewas ter zijde van den weg kwam eensklaps een mensch te voorschijn, alsof hij uit den grond was opgekomen. Het was evenwel maar een arme bedelaar, in lompen gehuld. De man zag er bleek en zwak uit en verzocht Veit heel onderdanig om een stukje brood. Veit zocht een paar dubbeltjes bijeen, maar de man zei smeekend: "ach, mijn goede heer, hebt ge brood, geef mij dan in Godsnaam een stukje er van, dat is mij liever dan geld, want ik val om van den honger."—"Nu, dat is vreemd," dacht Veit; "gewoonlijk hebben de landloopers liever geld dan brood;" maar hij zei niets, nam het brood dat hij op reis als leeftogt had meegenomen, sneed het door midden en gaf den landlooper de ééne helft. Daarna bood hij hem ook de

brandewijnflesch aan. De man hapte gretig in het brood, maar hij nam slechts een klein slokje brandewijn.

"Waar komt ge van daan en waar wilt ge heen?" vroeg Veit.

"Ik heb lang ziek gelegen en al mijn goed verpand om de kosten te betalen. Nu wil ik zien, dat ik al bedelend naar huis terug kom:" antwoordde de vreemde man; "ik behoor thuis in het Rijnland!"

"Nu, dan hebt ge nog een heel eind weegs vóor u," zei Veit. "Kijk eens hier, neem dit, dan kun je onderweg nog eens je nachtverblijf betalen;" en hij stopte den man eenig geld in de hand. De bedelaar bedankte en wenschte den goeden Veit Gods zegen toe. Veit reed verder en hield zijne gedachten bezig met deze ongewone ontmoeting. Het was hem opgevallen, dat de man een jeugdig gezigt en grijs haar had.—"Zeker heeft de stumpert veel geleden," meende de meelijdende Veit: "Wie weet, is hij niet in den oorlog geweest ook, want hij heeft een driehoekig lidteeken op zijn voorhoofd. Maar hoe ziek en zwak ziet de arme kerel er uit!"

Zoo mijmerend reed hij door den stillen nacht. Tegen den ochtendstond kwam hij in het grensstadje aan, en vond daar alles reeds in beweging, ondanks het vroege morgenuur. Al het volk liep te hoop op de markt, waar de omroeper iets stond voor te lezen. "Wat beteekent dat?" dacht Veit en ging er ook heen. De omroeper las; "de vlugteling is vijf voet, vijf duim lang; hij is omtrent vijf-en-twintig jaar oud, maar zijn haar begint reeds grijs te worden. Als bijzonder kenteeken heeft hij een driehoekig lidteeken boven het oog."

"Drommels! dat lijkt sprekend op den landlooper dien ik ontmoet heb;" dacht Veit. Hij vroeg nu aan een der omstanders, wie de misdadiger was, en kreeg ten antwoord; "het is die brandstichter, Gustaaf Lengerfeld; hij zat al sedert drie jaar hier in de gevangenis, maar 't is hem voor acht dagen gelukt te ontsnappen!"

Sapperloot, dat viel onzen Veit op! Hij dacht evenwel: "spreken is zilver, maar zwijgen is goud," en hield zijne ontmoeting vóor zich. Bovendien had hij te veel medelijden met den vlugteling om hem te verraden; de arme kerel zag er dan ook wel zwak en ellendig uit, maar niet slecht of kwaadaardig. Veit zweeg dus over de zaak.

Donderdag in den middag reed Veit terug naar Horn-

berg. Ligt en vlug rolde zijne sjees den berg af, en hij was juist op de plek waar hij den bedelaar ontmoet had toen hij een ander rijtuig den weg óp zag komen. Reeds in de verte kerkende hij zijn buurman Hennings; deze hield stil en vroeg: "wel, wat nieuws breng je mee uit Oberlingen? en hoe staat het met je proces?"

"Nog altijd hetzelfde; het gaat vóor- noch uiteruit,"—antwoordde Veit en krabde zich achter het oor; "maar 'k heb alweer moeten betalen."

"Dat is oud nieuws," zei Hennings lagchende.

"Nu, maar iets heel nieuws weet ik toch ook, " hernam Veit. "De brandstichter, Gustaaf Lengerfeld, is losgebroken uit de gevangenis, en ze hebben hem niet terug gevonden."

Veit was niet weinig trotsch, dat hij zulk een belangrijk nieuwtje te vertellen had, maar ook nu zweeg hij er wel van, dat hij den vlugteling had ontmoet, en wél op de plaats waar hij nu stond.

"Wel, wel!" zei Hennings. "Nu, bij ons is er ook iets nieuws. De vrouw van den smid is dood!"

"Wat zeg je? Lijsbet dood!" riep Veit ontsteld. "En ik heb verleden Maandag nog met haar gesproken in den smidswinkel!"

"Maandag avond! Nu, Maandag in den nacht moet ze gestorven zijn, want Dingsdag morgen is ze dood in bed gevonden!"

"Hemel, hoe is 't mogelijk!" riep Veit, de handen inéen slaande. "Dood gevonden, precies als Chrisje, de eerste vrouw van den smid. Is hij al thuis?"

"Hij is van middag teruggekomen," antwoordde Hennings.

"En wat zegt hij er wel van?" vroeg Veit weer.

"Ja, wat die vent zegt, daar stoor ik me niet aan. Hij ziet er uit als een ware duivel, en ik heb liefst niets met hem te doen. Bovendien, hij zégt nooit veel!" zei Hennings, lei de zweep over de paarden, groette Veit en reed heen.

Veit was zeer ontsteld; allerlei gedachten vlogen hem door het hoofd. Hij reed stapvoets den berg áf;—wat al zonderlinge zaken, dacht hij, de landlooper die niemand anders kon zijn dan Lengerfeld, de brandstichter: Lijsbet, de smidsvrouw, die hij drie- vier dagen geleden nog gezond en wél had gezien—(Veit had in der tijd een goed oog ge-

had op het knappe molenaarskind, maar hij had haar niet durven vragen.)—Chrisje, de eerste vrouw van den smid, die ook stierf, terwijl haar man op reis was; hoe vreemd. Het was Veit te moede, alsof dat alles tot één en dezelfde geschiedenis behoorde, maar waarom en hoe dit in elkaar zat, dat begreep Veit niet.

Hij reed voorbij den smidswinkel en eene koude rilling voer hem door de leden, toen hij de sombere woning aanzag. De band om het wiel zat nog altijd los, want hij had geen gelegenheid gehad, het te laten herstellen. "Maar neen," dacht hij. "Ik zal me zelf wel redden en houd hier niet stil. Ik wil dáar niet binnen gaan; vooruit maar!"

Wolfram stond voor het aanbeeld en zwaaide den moker, alsof er niets bijzonders gebeurd was in zijn huis. Veit durfde bijna niet dien kant uit te zien, en wilde niet groeten; hij knutselde wat aan zijn riem, hield het hoofd vóórover alsof hij niemand zag en reed gaauw voorbij. Het was op klaarlichten dag, maar Veit beefde en het haar rees hem te berg, alsof hij te middernacht over een kerkhof liep. Zoolang als hij de hamerslagen kon hooren, voelde hij zich nog angstig, en liet de paarden loopen, zoo hard ze konden. Toen de klank van den moker niet meer hoorbaar was, reed hij weer stapvoets. Hij overdacht zijne reisontmoetingen nog eens en besloot, aan niemand te zeggen, dat hij den vlugteling gezien en hem een aalmoes gegeven had.

Drie dagen later werd de arme jonge smidsvrouw ter aarde besteld. De diepbedroefde ouders volgden den rouwstoet; de smid en de oudste lieden der twee naburige dorpen, gingen ook achter het lijk, maar niemand sprak een woord. De pastoor van Guldenau sprak slechts een kort gebed uit bij het graf, en besloot met de woorden: "de lelie bloeit naar Gods welbehagen, en verwelkt als Hij het wil; de zon en de maan komen en gaan op Zijn bevel. Hij waakt over groot en klein, want voor Hem zijn allen van gelijke waarde. Zijn oog ziet alles, en de dag zal komen, wanneer ook het verborgenste openbaar wordt. Dat zij zóo; amen!"

Een uur later zag men den dikken, zwarten rook weer opstijgen uit den schoorsteen der smederij. De weduwnaar was terstond na de begrafenis weer aan het werk gegaan; de hamerslagen klonken wederom luid en ver, en wie het hoorde dacht: "de zwarte Wolfram is weer aan het werk."

IV.

ACHTTIEN JAREN LATER.

„Hoe lang het geleden is? Twintig jaar, dat weet ik zeker!" schreeuwde Hennings driftig en sloeg met de vlakke hand op tafel, dat de bierkannen er van rammelden.

„En ik zeg je, dat het juist achttien jaar is," riep Veit Huisman niet minder driftig toe. „Het heugt me nog als was het gisteren, want het jaar daarop heb ik mijn proces gewonnen. Bovendien is Maria achttien jaren oud; achttien, hoor, want ze is in het najaar geboren; gij zijt net zoowel als ik op het doopmaal geweest; het was bijna een jaar na het huwelijk van Lijsbet. Of weet je dat ook al niet meer?"

„Nou, het mag wezen. Maar, of het nu achttien of twintig jaar geleden is, dat is hetzelfde," hervatte Hennings. „Het is een schande voor het dorp en voor al de dorpen in den omtrek, dat onze jonge knapen zich zóó'n meisje voor den neus weg laten halen, en dat nog wel door zoo'n kerel, wien iedereen een half uur ver uit den weg gaat, als men niet in zijn smidswinkel moet zijn; een kerel, dien niemand lijden mag!"

„Ja, maar er steekt meer achter, zie je," zei Veit weer. „Men zegt, dat de overleden molenaar een contract had gesloten met Wolfram, toen hij hem zijne Lijsbet gaf. Volgens dit contract zouden Lijsbet en de smid alles van den molenaar erven, of zij kinderen kregen of niet. Toen ter tijd dacht de oude molenaar immers niet, dat hij, na twintig jaren stilstand, nog een kind zou krijgen."—

„Neen, dat is het ware niet," meende Hennings. „Ik zal je zeggen wat er achter steekt. Sedert den dood van haar man is de molenaarsvrouw achteruit gegaan, daar zij de zaken niet alleen weet voort te zetten. Er stond een hypotheek op den molen, en de smid heeft de vrouw geld voorgeschoten om die leening te betalen, op voorwaarde dat zij hem hare dochter tot vrouw zou geven. Die zwarte boschduivel heeft immers potten en vaten vol rijksdaalders in zijn kelder!"

„En mag het meisje hem lijden?" vroeg Veit. Hennings schudde het hoofd en antwoordde:

„Dat geloof ik niet. Iedereen weet, welk een leven de smid heeft geleid in de laatste jaren, en Maria zal er ook

wel van gehoord hebben. Maar je weet immers wel hoe die kerel alle mogelijke zaken aanpakt? Hij doet doodeenvoudig alsof alles al een vooruit besproken zaak was; hij haalt je het net boven het hoofd digt, eer je er aan denkt; hij neemt wat hij hebben wil, en wacht niet tot het hem aangeboden wordt. Wij allen zoo als we hier zitten hebben hem wel eens zijn zin moeten geven, en of het ons aanstond of niet. En toch mag niemand hem lijden, niemand wil hem tot vriend hebben, laat staan tot schoonzoon of man! Was hij maar niet zoo'n knap werkman, men liet hem gaauw genoeg heelemaal schieten; maar dat moet gezegd worden, in zijn werk is hij een baas; nooit verknoeit hij iets, en alles is, een, twee, drie, klaar! En als hij zegt: "zie zoo, nu kun je er weer een half jaar mee voort;" reken er op, dat het geen dag vóór dien tijd hersteld behoeft te worden. Ja, een baas in zijn vak, dat is hij wel!"

Zoo prees Hennings den zwarten smid en Veit moest erkennen, dat het waar was; evenwel voegde hij er bij, geheimzinnig fluisterend.

"Hennings, 't is me al dikwijls voorgekomen, dat dit alles meer dan regtuit gaat. Ik begin waarlijk te gelooven, dat die kerel een verbond heeft gesloten met den duivel, en dat *die* hem helpt!"

"Ben je gek!" riep Hennings uit; maar toch bedacht hij zich eer hij meer zei en mompelde, "hm, heelemaal zuiver komt het mij ook niet voor! Maar—wat zullen we doen? Wij weten niets zeker, en het is zoo als het is, maar—wij zijn op de bruiloft verzocht en zullen dus maar mee feestvieren. Komaan, 't is tijd om naar den molen te gaan, anders kunnen we nie mee naar de kerk!"

"Gegroet zamen!" sprak eene zware stem en de deur ging open. "Een kruikje bier als je blieft, heer waard!" Er trad een onbekende binnen, en de beide boeren bekeken den man nieuwsgierig, terwijl deze een plaatsje zocht aan een der tafels. Hij lei den reiszak, dien hij op den rug droeg, naast zich op den stoel; een licht, langwerpig voorwerp, dat hij in een groenen zak in de hand had gedragen lei hij voorzigtig op de tafel neer. "Het is warm," prevelde hij, terwijl hij zich neerzette.

De nieuwe gast scheen soldaat geweest te zijn, naar zijn gang en regte houding te oordeelen; ook had hij een breed litteeken over het voorhoofd, naar 't scheen, een sabel-

houw. Het regteroog was bedekt met eene zwarte pleister, die door een zwarten band om het hoofd was bevestigd. Het andere oog was helder en schitterend. Hij had een rood lintje in het knoopsgat. Oud scheen hij nog niet te zijn, maar toch was zijn haar vergrijsd en ook zijn knevel was grijs.

"Die schijnt ook wat rondgezworven te hebben in de wereld;" fluisterde Hennings Veit in het oor.

"Hoe heet dit dorp?" vroeg de vreemdeling nu.

"Hornberg," antwoordde Veit.

"Hornberg;" herhaalde de man, en die naam scheen hem bijzonder te treffen. "Hoe ver van de grens is het nog van hier uit?"

"Twee uren ver; de grens is boven op den top van den berg;" verklaarde Veit, terwijl hij den man al naauwlettender opnam: ja, hij kon de oogen bijna niet afwenden van dat gelaat. Hennings herinnerde hem nu weer, dat het tijd was om te gaan. De waard bragt het bier, dat de vreemdeling besteld had.

"Dat is nu een mooije zaak;" begon hij, de bruiloft zal ook niet al te vrolijk zijn; de zwarte beek is zóó gezwollen door de laatste regens, dat de straatweg van Oberlingen naar Hornberg overstroomd en de brug weggeslagen is. Er kan niemand voorbij; dus kunnen de muziekanten ook niet komen, hoewel de molenaarsvrouw ze bij tijds besteld had. Wat zullen de meisjes zuur kijken als ze niet dansen kunnen!"

"Nu, als het niet erger is, dan zou ik wel raad te schaffen weten;" zei nu de vreemde gast glimlagchend. "Hier in dien zak heb ik mijne viool; ik heb er reeds menigen penning mee verdiend, en zou hier ook de kans wel eens willen wagen, als gij mij voor de bruiloft wilt aannemen."

"Dat spreekt; ik neem het op mij!" riep de waard uit. "De molenaarsvrouw heeft pas nog een boodschap gezonden, om mij om raad te vragen. Ge komt waarlijk als geroepen!"

"Dat zou ik niet aan u gezegd hebben, dat ge muziekant zijt;" zei Veit. "Ik had u voor een soldaat aangezien."

"Ik ben van allebei die vakken.—En het is mij toch in de wieg niet voorgezongen, dat ik één van beiden worden zou," antwoordde de onbekende: "Toen ik als vreedzame burger mijn eerlijk verdiend brood at, dacht ik niet, dat ik zeventien jaren lang door de wereld marcheren en

Frankrijk, Italië, Spanje, Hongarije, Polen en zelfs Rusland zien zou! En ik droomde nooit dat ik, met wonden bedekt en verminkt, om een stuk brood de viool zou moeten bespelen. Maar,—het leven van den mensch is eene loterij, en nu trek ik al sedert drie jaar door het land als speelman."

Hij pakte zijne viool uit, bestreek de snaren met hars, stemde het speeltuig even en begon een marsch te spelen. Het klonk flink en krachtig, welluidend en statig; de aanwezige boeren luisterden aandachtig en vergaten bijna, dat zij naar de bruiloft moesten.

"Sapperloot, ge speelt dan verduiveld mooi, kameraad!" riep de waard verheugd. "Nu kan ik de molenaarsvrouw goede tijding geven. Reken er op, dat ge een paar rijksdaalders verdienen zult en bovendien nog een heerlijk middagmaal krijgt, oude jongen! Maar hoe heet het stuk, dat ge daar gespeeld hebt? Het komt me voor, dat ik het meer heb gehoord!"

"Dat kan wel zijn; wij noemen het de *Marseillaise*; ik heb het dikwijls gehoord als de kogels mij om de ooren vlogen en de kanonnen dreunden."

"Waarlijk ja, nu herinner ik me!" riep de waard. "Het regiment, dat verleden jaar hier door trok, speelde het ook. Waart gij daar welligt ook bij, oude?"

"Neen; 't is voor het eerst dat ik hier kom; ten minste —ik herinner mij—niet—... Wat ik zeggen wou, je noemt mij oude, maar zoo heel oud ben ik toch nog niet; misschien wel jonger dan gij: vier en veertig!"

"Kan zijn, maar volgens uw haar zijt ge zestig jaar oud!"

"Och ja; er gebeuren dingen, die het haar vroeg doen vergrijzen."

"Deksels, Veit, we moeten weg!" riep Hennings nu ongeduldig; terwijl hij Veit bij den arm meetrok. Deze had al dien tijd sprakeloos g staan en hield de oogen strak gevestigd op het gezigt van den speelman.

"Jelui moet onzen muzikant maar liever dadelijk mee naar den molen nemen," meende de waard. "Dat is het beste antwoord op de boodschap die ik zooeven kreeg. Al de jonge meisjes en knapen zullen u dankbaar zijn, maar de molenaarsvrouw vooral.

"Dat is waar ook!" zei Hennings; "kom dan maar mee, vriend," zei hij tot den vioolspeler. Maar deze ant-

woordde: "Och, laat mij eerst wat rusten hier; ik ben zeer vermoeid, maar over een uur volg ik u."

"Nu, dat is dan ook hetzelfde," sprak de herbergier. "Ze moeten toch eerst nog naar de kerk; je hebt dus nog al den tijd. Maar jelui moogt je wel reppen," raadde hij Veit en Hennings.

"Nu, tot straks dan!" zeiden de twee vrienden en vertrokken.

(Slot volgt)

Eene Schitterende Partij.

Hij was jong; had blonde lokken;
Hield maïtressen, speelde, dronk...
Droeg een kroon op 't oude wapen
Waar zijn adeldom uit blonk!

Hij gaf feesten, zwelgpartijen...
En zijn vrienden dronken meê;
Soms zelfs uit den gouden beker
Met zijn wapen, fijn van sneê!

Hij werd oud vóór zijnen leeftijd
En zijn vrienden werden 't meê
Toen nog and'ren vrolijk zongen
Waren zij reeds lang blasé.

Weg de poëzie des levens!
't Proza was voortaan zijn deel.
Om zijn makkers van 't verleden
Gaf de oude man niet veel.

Alles was hem onverschillig:
Goede naam..., gevoel van eer...
Hij de oude, wilde trouwen!
Hij had geld! Wat wil men meer?...

Ja! hij huwde!...En de wereld
Stond verstomd; de maagdenrei
Zij benijdden 't jonge vrouwtje;
't Deed zoo'n schitterende partij!

Ja wel schitt'rend!—*Zij* was arm;
Hij was rijk!—Wat wil men meer?
Hij van adel! *Zij* een weeze...
Hij, zijn Goud!—En *Zij* haar eer...

Hij een vierspan! *Zij*... haar eenvoud...
Hij zijn leeftijd!—En och, zij
Zij had enkel jeugd en schoonheid...
Welk een schitterende partij!!!

Suspice et cautus eris.

Zeerust, 22 April 1887.

Lotgevallen van zes gedeserteerde Soldaten van het garnizoen van St. Helena, in 1810.

In de maand Junij van het jaar 1810 ankerde het Amerikaansche schip de *Columbia* op de reede van St. Helena, en op hetzelfde tijdstip wachtten vijf artilleristen van het garnizoen op eene gunstige gelegenheid om te ontvlugten, daar het eentoonige leven op het eiland hen verveelde. Lang zouden zij op een betere kans gewacht hebben dan die, welke hun hierdoor werd aangeboden, want de Vereenigde Staten van Amerika zijn, even als het oude Rome, eene wijkplaats, waarheen iedere schuldige zich kan begeven, zeker zijnde van er bescherming en deelneming te ondervinden.

Een der soldaten, M'Cannon, verkreeg eene zamenkomst met den kapitein van den *Columbia* en stelde met hem een ontwerp tot vlugten vast, hetgeen hij met zijne kameraden den 10den Junij ten uitvoer bragt. De namen van de medepligtigen van M'Cannon waren Brighouse, Conway, M'Quinan en Parr. Op den bestemden dag bevonden zich de vlugtelingen op den westelijken hoek van het eiland, onder de rotsen verborgen, bijeen, en luisterden, met de oogen op den oceaan gerigt, met ongerustheid naar elk gerucht, dat zij van de landzijde vernamen.

Eindelijk verschijnt de sloep, welke hen moet verlossen, doch men hoort tegelijkertijd naderende voetstappen. Men zal hen ontdekken en alles is verloren, want er zal alsdan terstond alarm geslagen worden.

M'Cannon verlaat zijne schuilplaats en nadert vastbesloten een man, die alleen langs het strand wandelt. Het is een kanonnier van zijne kompagnie.

"Wat komt gij hier doen?" vraagt hij, "ons bespieden?"

"Neen, zeker niet," is het antwoord.

"Wij deserteren en gij zult met ons gaan," zegt M'Cannon.

"Maar"......

"Gij zult gaan, of, daar het behoud van vijf personen van uwe stilzwijgendheid afhangt, zal ik u de hersens verbrijzelen."

Vijf minuten later daalden zes deserteurs in de sloep,

zonder dat de drie matrozen, die met de besturing belast waren, zich over de vermeerdering van het getal in eenig opzigt schenen te verontrusten. Zij voeren een oogenblik, toen Parr het stilzwijgen verbrak.

"Wanneer ligt gij het anker?" vroeg hij aan de matrozen.

"Overmorgen met het opkomen der zon," was het antwoord.

"Dan zijn wij verloren," roept Parr.

"Hoe zoo?"

"Er bevindt zich hier thans geen ander schip op de reede dan de *Columbia;* men zal onze verdwijning nog heden avond bemerken, en juist bij u aan boord zal men ons zoeken."

Zijne kameraden beefden, op het hooren dezer woorden, doch eensklaps bemerkte Parr eene ledige walvischsloep onder de kust. "Dat is onze zaak, vrienden," zeide hij, "laat ons dit vaartuig bemagtigen en op het eerste alarm zullen wij er in springen en de ruimte kiezen. Ik heb bij de marine gediend en zal u weten te geleiden."

Alle namen genoegen in dit voorstel, en des avonds ten elf ure, kwam men met dat vaartuig aan de *Columbia*. Langs de forten en aan den zeekant, zag men lantaarns heen en weder bewegen en de wind bragt het geluid van stemmen over, die elkander toeriepen. De deserteurs vlugtten verschrikt in hun vaartuig, en de kapitein beloofde hen, na den volgenden dag, op een overeengekomen punt, aan boord te zullen nemen, terwijl hij hun een vat water, vijf-en-twintig pond beschuit, een kompas en eene kaart schonk. Parr werd met de besturing belast en men verwijderde zich met kracht van riemen. De gevaren waren groot, de boot, die in slechten staat was, maakte aan alle zijden water, en men had niets om het uit te hoozen, want om het ongeluk te vergrooten, had men, bij de haast om weg te komen, den ketel, welken men hun nog toereikte, in zee laten vallen. Het gelukte echter zoo goed en zoo kwaad mogelijk op de hoogte te komen, welke de kapitein had aangewezen en waar men hem wachtte.

Op den tweeden dag zag men niets opdagen, en, vreezende dat de kapitein zijne belofte vergeten had, stelde Parr voor om hun vaartuig naar het eiland Ascension te sturen. De afstand was ver en de middelen om zich derwaarts te

begeven, ontoereikende; een riem diende voor mast en aan elkander gehechte zakdoeken vormden het zeil. De wind begon heviger op te steken, en na twee dagen zeilens, waren de zakdoeken weggewaaid. De sloep dreef op goed geluk rond, want Parr wist niet meer naar welke zijde hij zich rigten moest. Op den derden dag verdwenen de wolken van den hemel en de oceaan werd kalm, doch men had het eiland Ascension gemist en besloot nu den koers naar Rio-Janeiro te nemen. Men moest daartoe het weggewaaide zeil vervangen, en sneed daarom de hemden aan stukken, doch zij werden ieder oogenblik bedreigd met het verlies van dit laatste hulpmiddel, en het gevaar nam toe, terwijl hunne krachten zoodanig verminderden, dat zij zich naauwelijks meer van de riemen konden bedienen.

Den 20sten Junij waren hun niet meer dan drie ponden brood en de hoeveelheid van eene halve karaf water overgebleven. Het rantsoen voor ieder man werd op twee lepels water en een ons brood in de vier en twintig uren gesteld. Den 28sten was de laatste provisie verbruikt; Parr wist den weg niet meer te vinden en niets gaf de nabijheid van land te kennen: Conway wilde zich wanhopig in zee storten, en de beweging welke men maakte om hem terug te houden, deed hem, zwak als hij was, op den bodem van het vaartuig vallen.

Er dreef een bamboes stok voorbij de sloep, welke M'Quinan greep en waarin hij gulzig zijne tanden zette. Zijne makkers betwistten hem dit voedsel, en er had eene worsteling plaats, de stok viel in het water en de golven voerden hem mede.

Des anderen daags poogde men de schoenen te eten, doch naauwelijks was het den ongelukkigen gelukt eenige stukken hiervan in den mond te nemen, toen zij eene walging ondervonden, want daar zij geheel van het zeewater doortrokken waren, veroorzaakte het leder eene braking, en met moeite konden zij eenige lappen van het binnenleder gebruiken.

Zij beginnen nu elkander met gulzigge blikken en wantrouwend aan te zien; hetzelfde denkbeeld schijnt allen te vervullen en niemand durft een oogenblik rust nemen, want hij vreest dat de anderen van zijnen slaap gebruik zullen maken om zijn ligchaam tot verlenging van hun bestaan te doen dienen. Men schijnt slechts het tijdstip af te wachten tot de vermoeijenis een hunner zal overmeesteren.

Op eens verbreekt Parr door een teeken het zwijgen, hij grijpt eenen bootshaak, zij vereenigen hunne pogingen en met groote moeite halen zij een dolfijn binnen boords. Welk een geluk voor deze rampzaligen! Diepe insnijdingen in het vleesch van den visch, doen stroomen bloed te voorschijn komen, welke hunne verdroogde lippen verfrisschen. Zij hebben weder voor vier dagen voedsel. De Voorzienigheid schijnt hun echter deze hulp geschonken te hebben om hun lijden slechts langer te doen duren. De honger komt verschrikkelijker dan ooit terug.

„Dat lijden is te zwaar," roept Parr „eenige gaten in ons vaartuig, en wij zullen spoedig in de wereld zijn, waar men geen honger meer gevoelt, en daarbij heb ik dorst," vervolgt hij met bitteren spot, „en ik wil mij maar in eens vol drinken."

„Spot niet," zegt M'Cannon, die een Ier is, „God beveelt ons te leven, zoolang wij nog kunnen strijden."

„Wat zullen wij dan doen?" vraagt er een.

„Hetgeen niemand van ons durft te zeggen en hetgeen ieder onzer reeds sints verscheidene dagen denkt," is het antwoord.

„Wij zijn met ons zessen en wij zullen allen sterven, terwijl vijf zich nog misschien kunnen redden."

„Hij heeft gelijk," zegt M'Quinan, die ook een Ier is.

Er volgt een diep stilzwijgen op deze vreesselijke woorden. Zij zien elkander aan en huiveren. M'Cannon snijdt zes stukjes hout op den rand van het vaartuig en griffelt op ieder stukje een naam; hij schudt ze vervolgens in zijne hand door elkander, nadert Parr en noodigt hem er een van te nemen.

„Neen," zegt deze, „niet ik."

Ieder weigert het lot te beslissen. M'Cannon nadert nu de zijde van de boot en laat achtereenvolgens de namen een voor een in den afgrond vallen, hij houdt er een over, hij leest het en zegt zonder te verbleeken: „Ik ben het. Dat God, die mij het leven beneemt, het uwe moge redden," en het teeken des kruises makende, stoot hij zich een mes in het hart.

Allen staren verbijsterd het ligchaam aan, dat voor hunne voeten uitgestrekt ligt. Wie zal het voorbeeld geven? wie zal het eerst van dit droevig maal gebruik maken? Er verloopen nog twee uren, die te midden van de verschrikkingen des hongers worden doorgebragt. Van tijd

tot tijd begeeft zich een hunner naar het lijk, doch de moed ontbreekt hem. Eindelijk sluipt Brighouse, als een roover, die vreest ontdekt te zullen worden, langs de zijde van de sloep, en werpt een vreesachtigen blik in het rond. Hij rukt het mes uit het hart van zijnen ongelukkigen makker; het bloed verblindt hem, hij wordt door eene zekere woede overmeesterd, hij snijdt in het lijk, men volgt zijn voorbeeld...... en door het zeewater voor bederf bewaard, verschaft het ligchaam hun gedurende eene week genoegzaam voedsel.

Den 8sten Julij begon men reeds te vragen, wie er nu zoude moeten worden opgeofferd, toen men eene verandering in de kleur van het water bespeurde en kort daarna het land zag. De vijf deserteurs dankten de Voorzienigheid, vergaten het lot van den ongelukkigen M'Cannon, en grepen met kracht naar de riemen om de kust te bereiken. De branding was hevig en de Engelschen, die van vermoeidheid uitgeput waren, worstelden er vruchteloos tegen; de golfslag dreef hun vaartuig telkens terug. Hunne vereenigde pogingen gaven hevige schokken aan de zwakke boot, die eensklaps omsloeg. Slechts drie hunner bereikten de kust. M'Quinan en Brighouse vonden hunnen dood, toen zich het verschiet van redding voor hen opdeed. De eerste had alleen in het voorstel van M'Cannon genoegen genomen, en de tweede had zich het eerst aan het verschrikkelijk maal vergast; het was alsof de natuur hen strafte voor de overtreding van hare wetten.

De drie ongelukkigen, die niet ver van Rio-Janeiro, op de Braziliaansche kust, geworpen waren, ontvingen al de hulp, welke hun treurige toestand vorderde en namen vervolgens dienst bij het Portugesche leger.

Uit het Fransch.

A. J. DIEPERINK.

Winternacht.

Als het baldrend windenheir, ontslagen van zijn banden,
Het zeevlak overgiert bij duisteren winternacht,
En 't hulploos vaartuig zweept naar de ongastvrije stranden,
Waar slechts verderf en dood de veege manschap wacht;
Wanneer met elken stond de nood al hooger steigert,
En bruischend golf bij golf in 't lekke scheepshol dringt,
De mast verbrijzeld stort, de pomp haar diensten weigert,
En alles kermt, en bidt, en zucht, en handen wringt,—
Dan is het grootsch en schoon voor forsch gestemde harten,
Gelaten, onvervaard bij 't woeden der natuur,
En dood en doodsgevaar op d' oceaan te tarten,—
Maar ik zit liever thuis bij 't vuur.

J. VAN LENNEP.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 89—JULIJ 1887.

a). *Letterraadsel.*

Vorm van deze letters een woord dat in den laatsten tijd veel gebruikt is: t j s u e e e b f l.

b) *Logogryph.*

Het geheel is 17 letters en de naam van een hooggeplaatst persoon in de Kaapkolonie.

7, 10, 15, 1, een hoofddeksel.

8, 6, 14, eene graansoort, ook een visch.

9, 11, 8, 17 een maat, in den Bijbel en ook dikwijls in de zamenleving genoemd.

4, 2, 13 een metaal.

5, 16 een gewone uitroeping.

12, een klankletter.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Augustus en September raadsels verschenen zijn, en zende dan alles gelijk of zooveel men vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

D

N.B. Tot 1 Augustus worden nog oplossingen ingewacht van de vijf eerste raadsels dezes jaar, wáarvoor vijf prijzen uitgeloofd zijn.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

(*Aanteekeningen voor de maand.*)

De tegenwoordige parlementszitting belooft in vele opzigten belangrijk te zijn. Vooral ook wat de boerderij aangaat steekt de begrooting gunstig af bij vroegere jaren. Zoo stelt de Regering tot onze vreugde voor, om toch eindelijk een Departement van Landbouw op te rigten; niet onder een aparten Minister, maar met een Secretaris aan het hoofd, die £700 traktement 's jaars genieten zal, terwijl hem twee klerken toegevoegd sullen worden die gezamenlijk £370 per jaar moeten trekken. £5,000 is bestemd voor de Brandziektewet; £3,000 voor bestrijding van de phylloxera; £3,000 om het paardenras te verbeteren; £1,400 voor de tabakteelt; £250 voor de Landbouwschool te Stellenbosch; £1,000 om prijzen uit te loven voor de beste rozijnen, wijn en tabak, en £584 om landbouwkundige opgaven uit de verschillende districten te krijgen; aldus een losse £14,000, welk bedrag op het oog wel groot schijnt, maar zeker niet *te* hoog is, als het voorgestelde doel er mee bereikt mogt worden. Aan de uitgaven voor de bestrijding van Brandziekte en wingerdluis waren we toch buitendien reeds vast. Op de aanstelling van den regten man aan het hoofd van het nieuwe departement, komt nu natuurlijk alles aan. Reeds zijn deze en gene in de nieuwsbladen genoemd en aanbevolen; maar hoewel op de bekwaamheid van die heeren niets kunnende afdingen, stemmen wij toch volkomen zamen met een tijdgenoot die den wensch uit: dat het secretarieschap aan een *Afrikaander* mag te beurt vallen; iemand die, al is hij wat minder boekgeleerd dan de voorgestelde en andere ongenoemde kandidaten, het land en volk kent; en wiens *praktische* kennis het gebrek aan theorie vergoedt. Iemand, voegen wij er nog bij, die ook het *vertrouwen* van het volk heeft. 't Zal nu wel spoedig blijken, misschien wel voor deze regelen

afgedrukt zijn, wie de man der keuze is en daarom zullen we hem maar voor 's hands een nuttige loopbaan toewenschen, en op eene nadere kennismaking met den heer Landbouw-Secretaris en zijn program wachten.

Al vroeger wezen we er op, dat ons paardenras, afgezien van enkele liefhebbers die het hunne gedaan hebben om nieuw bloed in te voeren, in den laatsten tijd meer achteruit dan vooruitgegaan is; en daarom was de post op de begrooting waarvan wij boven spraken, ook zeer welkom. Wordt het geld nu maar goed besteed, en niet zoo als de *Patriot* vreest, vermorst aan de verbetering van racespaarden! "De wedrennen," zegt het blad, "brengen ons land in het algemeen geen voordeel aan, en de groote menschen die graag op de racesbaan zijn, kunnen maar zelf voor verbetering van hun paarden zorgen. Wij moeten een ras hebben dat *betaalt*, en de Secretaris kan meteen moeite doen om weer een markt voor onze paarden in Indië te krijgen."—Accoord van Putten! die aanmerking hebben we al lang gemaakt.

Het nut van de £1,000 voor prijzen voor wijn, rozijnen en tabak valt dadelijk in het oog. Leer de menschen maar eerst, dat het betaalt om moeite te doen, en gij hebt veel genomen. Een aantal flinke prijzen—niet zoo als op onze landbouwtentoonstellingen van eenige shillings of een pond—zullen als zoovele prikkels dienen. De schrijver zoo even geciteerd betreurt het dat de Regering ook niet een paar duizend pond uitgeloofd heeft voor den *besten boer*, om zoo doende de Afrikaners wat te verbeteren, dan zou de wijn ens. wel vanzelf regt komen, zegt hij. Ook hoopt hij, en wij met hem: dat de Regering—maar hoort dit niet tot het vak van den Secretaris?—met de bepaling van prijzen het zoo zal trachten in te rigten dat niet de groote, rijke boeren alleen met de prijzen gaan strijken. Het zijn juist de middelklasse boeren die aangemoedigd en beloond moeten worden.

Een andere wet van deze sessie is, al lijkt het niet zoo, zeker van belang: wij bedoelen die op de zoogenoemde kunstboter. Wordt er in ons land niet genoegzaam gewonnen voor de consumptie (wat zeker geen eer is), laat ons in alle gevallen, als er *boter moet* ingevoerd worden, dan toch weten *wat* er op onze tafels komt. In vele landen van Europa, bij name in Engeland, Holland, Duitschland en Frankrijk, alsook in Noord Amerika, zijn de wetten, na een jarenlangen strijd, in den laatsten tijd zeer streng gemaakt. Men las in de buitenlandsche bladen in de laatste maanden haast niets anders dan over den strijd die daar gevoerd is om aan de bedriegerij paal en perk te stellen. De *Landbouwcourant* gaf onlangs een prent in 't licht, waarop men aan den eenen kant eene nette boerin fluks op aan 't karnen zag, met het koetje er bij dat een kijkje kwam nemen;

terwijl op den anderen kant een duivel—de betwiste staart was niet vergeten—bezig was talk en allerlei smeerlapperij in een grooten pot die op het vuur stond door elkander te roeren, om "versche, zoete roomboter" te maken. De zuivelindustrie lijdt in Holland geweldig, doordien de Londersche en andere buitenlandsche markten met het ellendig fabriekprodukt overvoerd worden, waardoor de bekende Hollandsche naam voor "beste boter" zoo goed als verloren is. Wij, aan de Kaap, hebben ook al wat "kaarssmeer," om er den sachtsten naam aan te geven, voor boter gekocht en gegeten; maar het zal nu niet zoo gemakkelijk meer gaan om ons knollen voor citroenen te verkoopen,—wagensmeer voor boter met 2s. en hooger het pond te laten betalen. Daarom en ook om reden van gezondheid zeggen we: "de wet is goed" en we hopen dat zij in dit opzigt ook "wettelijk gebruikt" zal worden. Doch is dat genoeg? Zullen onze landbouwers, nu goede boter geprotecteerd is, zich niet wat meer op de melkerij en boterbereiding gaan toeleggen, en zal het kaasmaken niet tevens een speciale aanmoediging van de Regering, of van den aanstaanden Landbouw-Secretaris krijgen? Wijn en rozijntjes zijn uitmuntende zaken, maar boter en kaas dan?

Het berigt heeft in verscheidene bladen de ronde gedaan, dat de heer Lawrence, een der grootste bijenboeren in Natal, en die ook veel ondervinding in de zaak in Californië en Australië heeft opgedaan, onlangs te Kaapstad zijnde, zijne bevreemding uitdrukte dat er in deze Kolonie zoo goed als niets aan de bijenteelt gedaan wordt: daar toch Zuid Afrika het prachtigste klimaat er voor had. Dit is niets nieuws; in het *Z. A. Tijdschrift* is hetzelfde al jaren lang bij herhaling onder de aandacht gebragt; maar wat heeft het gebaat? Wij hebben er gedurig op gewezen welk een inkomen het honigmaken in andere landen levert en allerlei voorbeelden bijgebragt; maar met enkele uitzonderingen misschien was het ook hier de stem des roependen in de woestijn. Doch, toen waren de tijden anders; toen gold wijn van £6 tot £12, brandewijn van £25 tot £50, en geen wonder dat men bij zulke prijzen zich er op toe leidde de Kaapkolonie een land te maken: vloeijende van wijn en brandewijn. Nu is dat omgekeerd en begint men naar andere bronnen van inkomsten uit te zien, en zoo kan het gebeuren dat de heer Lawrence meer gehoor vindt. Ook aan de bijenteelt zal onze nieuwe Boerenvoorganger (Secretaris), vertrouwen wij, zoo spoedig mogelijk zijn aandacht wijden. De heer Lawrence zegt, dat hij 260 bijennesten heeft die elk 8 bottels per maand het geheele jaar door opbrengen. In de Kaapkolonie, meent hij, zal de opbrengst gedurende de somermaanden net zooveel, maar in den winter de helft minder zijn. Hij verkoopt de honig voor 9d. per bottel aan een Natalsche

firma, die ze naar Engeland scheept, waar de bottel 2s. haalt. Het is voor onze arme boeren "om zoo maar aardig te worden," als zij in dezen geldeloozen tijd hooren dat de heer Lawrence, de Natalsche Ymker, maandelijks £78 kontant geld in den zak steekt. En die bezorgen de nijvere bijën hem, uit dank dat hij ze plekjes (korven) geeft om in te arbeiden; m. a. w. die huishuur betalen zij. Zal het noodig zijn hier nog iets bij te voegen, of spreekt dit berigt duidelijk genoeg dat de bijenteelt BETAALT!

Wat wij hier noodig hebben is, wat men in Holland en België wandelleeraars noemt, mannen met praktische kennis, die van plek tot plek rondgaan om de boeren voor te lichten; en die zullen we ook wel naderhand krijgen als ons nieuwe departement maar eerst op streek is. Wat, om maar iets te noemen, zou een man als genoemde Lawrence niet kunnen uitrigten, als hij b.v. rondging om onze boeren de vereischte inlichtingen betrekkelijk de bijenteelt te geven en hen van de voordeelen bij eigen ondervinding te overtuigen. Wij wanhopen niet, dat met Gods zegen, ons land niet alleen bergen zal hebben van "zoeten wijn druipende," maar ook nog eenmaal als, Kanaän weleer, vloeijende zal zijn van melk en honig. Zoo worde het!

De heer P. le Roux van de Paarl, gewezen Wijn-commissaris op de Koloniale tentoonstelling te Londen, wordt in het Wijnbergsche blad over den hekel gehaald, omdat hij den wijnboeren den raad zou gegeven hebben om water bij hunne wijnen te doen om ze ligter te maken. "Indien," zegt de geleerde redakteur van die courant, "een onkundig man sulken slechten raad gegeven had, dan zou men zijne onnoozelheid kunnen verontschuldigen, maar niets kan ter verschooning ingebragt worden als de gewezen Wijn-commissaris op die wijze onze arme wijnboeren misleidt." Nu kennen wij den heer Le Roux te goed, dat hij niet onnoozel genoeg is om dien raad *onvoorwaardelijk* te geven; en daarom behoorde de schrijver van de *Wijnberg Times* en *S. A. Agriculturist* eerst onderzocht te hebben wat er van het gerucht waar en op welke *condities* de raad gegeven is, aleer hij een man als de heer Le Roux, op losse geruchten af, der bespotting prijs geeft. Wat zijn geleerde opmerking aangaat: "dat de wijn wel ligter maar ook tevens azijn zou worden," die beteekent niet veel. De heer Van Leent heeft in de *Zuid Afrikaan* voor eenige jaren geleden een heele beschrijving van de zaak gegeven, en wij hebben nog onlangs bij een bekwaam geneesheer Kaapschen wijn van het vorige jaar met een vierde water verdund gedronken, die zoo goed was als maar wezen kon en precies als *Hochheimer* smaakte. De kunst is maar om te weten *wanneer* het water er bij te doen en om de fleschen *hermetisch gesloten* te houden. Geen wijnboer en vooral geen Paarliet is zoo dwaas om emmers vol water op zijne vaten te doen, al zou de heer Le Roux, of Baron Von Babo, of wie ook, hem zoo iets

komen vertellen. Men heeft klaarblijkelijk den goedgeloovigen redakteur van het Wijnbergsche blad wat op de mouw gespeld, of men heeft de *voorwaarden* bij de raadgeving gevoegd, verzwegen, en daarop is onze collega gaan doordraven. De heer Le Roux zal zich intusschen zelf wel, als hij het de moeite waard oordeelt, verantwoorden.

Een handleiding voor Boterfabrikanten en Boterboeren aanbevelende, bedient de *Landbouw Courant* zich van het volgende, waar maar al te veel waarheid in steekt: "Er zijn er toch, die—niet zoo geheel ten onregte—beweren, dat men een boer eer een kies uit zijn mond kan trekken, dan een stuiver uit zijn zak voor een *boek*. Aan boeken, vooral aan boeken over hun eigen vak, *waarvoor en waarvan zij leven*—dáárаan hebben ze een ontzettenden hekel. Toch, waarde en trots al uwe eigenaardigheden door steller dezes zéér gewaardeerde landgenooten, bedrijvige, vlijtige vaderlanders!—nijvere mannen! die als de haan kraait reeds lang aan 't werk zijn en in sommige tijden des jaars bijkans geen rust kennen— — laat 't u toch nog weer eens gezeggen, dat er behalve ligchamelijken arbeid en zij 't dan ook soms groote ervaring, nog wat anders in onze dagen 't algemeene welzijn beheerscht en regeert. Dat is de ervaring van anderen, van anderen, die niet in onze gemeente of in de nabijheid er van wonen, maar elders. Van anderen, die u en mij de dienst bewijzen, om hunne ervaring op 't papier te brengen en een drukker toestemming geven wat ze schreven uit te geven. In zóó'n boek, waarde landbouwers! staat toch al ligt iets, wat niet iedereen weet, gij dus ook niet—'t kan althans zoo zijn—omdat *gij* toch niet alles weet, of weten kunt, onmogelijk in elk geval niet de ervaring, die anderen opdeden.

Wij schromen niet er onzen bol onder te verwedden, dat in 't boekje, naar aanleiding waarvan wij ons deze uitweiding veroorloven, heel wat staat, wat menigen zuivelboer òf in 't geheel niet òf althans zóó niet bekend was.

'T zou toch waarlijk wel *een mirakel* wezen, indien daaruit niet minstens *honderdvoudige rente* ware te trekken!"

Apropos! Wat is er geworden van onze aanbeveling dat de Regering de Rapporten van den Veearts, Tabak-expert, Wijnbouwkundige enz. in een boekje moest laten afdrukken en verspreiden? Zou niemand in het Parlement een voorstel in dien geest willen doen.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

HET MOS OP DE BOOMSTAMMEN

geeft aan de boomen (aldus lezen wij in het voorlaatste nr. van het *Tijdschrift over Boomteeltkunde* enz.) een onaangenaam voorkomen en eindigt met ze te beschadigen. Afkrabben is, naar men weet, niet

doeltreffend. Ook weet men, dat vele aanbevolen middelen niets uitwerken of soms erger zijn dan de kwaal. Het best is om de stammen met zuiver water af te wasschen en ze daarna te bestrijken met een mengsel van klei, schoorsteenroet, kalk en zwavel, met een genoegzame hoeveelheid water, opdat het mengsel dik genoeg zij om tusschen de schors uitgestreken te worden. Het toevoegen van eene kleine hoeveelheid carbolzuur bespoedigt de uitwerking.

PRODUCTIVITEIT VAN KOREN—NAAR ALTHANS VERHAALD WORDT.

Er zijn er misschien onder onze lezers, die zich herinneren hoe Plinius in zijne Hist. Nat. XVIII, 21 *(de fertilitate tritici in Africa)* verhaalt, dat er niets vruchtbaarder is dan tarwe, en als voorbeeld opgeeft, dat Augustus uit Byzacium (de huidige provincie Sahel in Tunis) een bundel tarwe zou ontvangen hebben, tot één enkele plant behoorende, tellende minstens 400 aren, voortgekomen (naar hij er trouwens zelf bijvoegt "vix credibile dictu," d. i. naauwelijks te gelooven) uit één enkel zaadje, en Nero een dergelijk exemplaar van 340, die mede uit één zaadje zouden voortgekomen zijn. Nu haalt *Der Landwirth* uit de "Reise-Erinnerungen aus Algiers und Tunis" van Dr. Kobelt aan, dat het museum te Algiers een geheele schoof van tarwehalmen bezit, uit één tarwekorrel voortgesproten. Zij zou bestaan uit 120 halmen met meer dan 6000 zaden, daar geen aar minder dan 50 zaadkorrels draagt. Gemeld blad voegt er bij, dat Shaw (*Reisen in verschiedene Theile der Berberei und der Levante,* Duitsche uitgaaf van het jaar 1756) vertelt van een strijd over de vruchtbaarheid van verschillende provinciën, die aan het khaliefen-hof te Kaïro zou gevoerd zijn. Ten slotte zou deze beslist zijn door een bundelplant tarwe met 120 aren, die de Emir el Hadsch, chef eener karavaan van bedevaartgangers uit Algerie, had medegebragt. Bovengenoemde in het museum te Algiers bewaarde bundel is gegroeid in de oase Biskra, op bevloeiden bodem en kan dus niet als type van de productiviteit des bodems dienen. De inboorlingen zijn van meening, dat een achtvoudige opbrengst een gemiddelde oogst is, en de kolonisten brengen het slechts in weinige streken verder.

Wat men nu van een en ander denken moge—te loochenen is het niet, dat de opgaven van Plinius en die in de reisbeschrijving anno 1756 door wat te Algiers bewaard wordt eenigermate geloofwaardiger schijnen — — — — mits dan toch vooraf nadrukkelijk onderzocht, en zoo nog mogelijk bewezen zij, dat inderdaad die 120 halmen uit slechts één zaadje voortgesproten zijn. En dan? Ja dan zouden we graag wat van dat zaad uit Noord Afrika voor onzen Zuidhoek hebben. Wij zullen nu maar vooreerst afwachten wat er van de Mold's Veredelde Tarwe wordt.

— Uit *Rhenen* is aan de *Arnh. C.* geschreven: "Van wege de Russische Regering is naar hier een ambtenaar gezonden om onder de des-

kundige leiding van den hr. G. J. van Schaik, eigenaar van de tabakplantage "Willem III," de geheele tabakscultuur te bestuderen. De bemesting, bouw, oogst, alles zal door hem worden bijgewoond."

Die Russen hebben sedert de dagen van Czaar Peter de Groote nog altijd veel op met Holland, en gaan daar bij voorkeur ter school. Wie weet, of ze niet nog eens een ambtenaar naar het Oudtahoornsche zenden, als de tabak die Herr Schenk daar gaat fabriceren eerst wereldberoemheid verkregen heeft!

EENE NIEUWE INDUSTRIE.

Het doet het Nederlandsche hart goed te vernemen, dat binnen de grenzen van het vaderland nieuwe industriën zich ontwikkelen.

Ook de noordelijke provincien hebben op allerlei wijzen de natuurlijke producten als grondstof nemen le, deze trachten te verwerken tot meer kostbare zaken.

Kan men wijzen op fabrieken waar aardappelmeel, aardappelsiroop, stroopapier, enz. bereid wordt, onlangs is dit getal vermeerderd met eene *fabriek* van *houtvrodukten*.

Te *Hollandscheveld*, op een uur afstand van Hoogeveen, te midden van de kolossale bosschen, die op de afgeveende gronden sedert de laatste eeuw zijn gegroeid, is de *Hoogeveensche fabriek* van *houtprodukten* gelegen.

Het hoofdprodukt is nog de *houtwol*, een stof, die op de tentoonstelling te Amsterdam in 1883 algemeen de belangstelling heeft opgewekt. Deze houtwol in verschillende soorten al naarmate zij gebruikt wordt voor verpakking, opvulling, dan wel voor het maken van matrassen, heeft vooral voor het laatste doel algemeen de aandacht getrokken van de voorstanders der hygiène.

Met grooten lof wordt in de attesten door de geneesheeren en professoren in de geneeskunde aan onze universiteiten van deze stof uit een hygiènisch oogpunt ges roken.

Het merkwaardigste is dat ook de arme volksklasse in den omtrek der fabriek gretig de om een of andere redenen afgekeurde houtwol weghaalt, om ze als vulsel voor de matrassen te doen dienen.

De houtwol wordt van het van de bast ontdane dennenhout geschaafd en daarna op eesten gedroogd. De gedroogde stof wordt met hydraulische persen in pakken van kubieken vorm geperst en in den handel gebracht. Ze kan ook gekleurd en voor uitstallingen in likeur- of banketwinkels worden gebruikt.

Een andere afdeeling der fabriek verwerkt het taaie eikenhout uit den omtrek tot *velgen* voor wielen, *stelen* voor hamers, bijlen, enz.

Al deze zaken worden uitsluitend en alleen machinaal bewerkt en de arbeider brengt alleen de door stoom gedreven machines in werking.

In een derde afdeeling worden uit het ruwe dennenhout *doozen* gedraaid in alle afmetingen, die voor verzending van flesschen of voor andere doeleinden worden gebruikt. Deze doozen zijn zoo goedkoop dat een dozijn 40, 35, 28, ja van de kleinere 24 cent. kost. Het spreekt van zelf dat deze fabriek alleen door grooten afzet de lage prijzen kan noteeren.

Zij, die de schoone dreven van *het Hollandsche veld* op een zomerdag doorkruisen op hunne wandeling door de uitgestrekte bosschen, zullen zeker niet verzuimen een kijkje te nemen in de fabriek, waar de directeur, de heer M. C. de Waal, hen welwillend zal ontvangen en de meesten zullen opgetogen over de vindingrijke inrigting de plaats verlaten.

Is hiervan in Zuid Afrika geen partij te trekken? Wij hebben aan de Paarl reeds een paar stoomrijtuigfabrieken, en met hoe weinig kosten kon die industrie uitgebreid worden.

Het is zeker van belang om met een enkel woord te wijzen op het door statistische onderzoekingen verkregen resultaat, dat het aantal schapen in Europa in de laatste elf jaren van 232 tot 182 millioen is gedaald. Vooral voor Groot-Brittanië en Ierland (9 millioen), Frankrijk (8 millioen), Duitschland (6 millioen) en Spanje (5 millioen) vallen de getallen, die de vermindering aangeven, sterk in het oog. Daarentegen is het aantal schapen in Australië en de Argentijnsche republiek in dezelfde tijdsruimte met 32 millioen vermeerderd.

Wat valt die weg mij schrikelijk lang! Zoo zuchtte kruijer Piet,
Het rijpaard heeft een beter lot, hij torscht die lasten niet,
Maar 't *zwaarste* wordt voor mij bewaard, en wat verdien ik al?
Niet eens het lappen van mijn schoen, '*t is* waarlijk al te mal.
Ik *moet* langs Amsterds grachten voort, van 't IJ weer naar den Dam,
Het loopen hangt de keel mij uit, 'k zal liever in den tram.
Maar 't *zwaarste* werk is ras gedaan, 'k ontdoe mij van mijn vracht.
De *wegen* zijn gaauw afgelegd, en ik, ik slaap dan zacht.

Antwoord: Wat het zwaarste is moet het zwaarste wegen.

Ingezonden door Mevr. DIKPERINK VAN CHARANTE.

Wetenschappelijk.

SAN-FRANCISCO.

Wie San-Francisco gezien heeft, is voldaan over de moeite, die hij zich getroostte. De stad is nog slechts vijftig jaren oud, maar hoeveel zaken bevat zij reeds niet, waarover de reizigers verbaasd staan.

Reeds de aankomst is een verlustiging voor de oogen en een prikkel voor de belangstelling. De trein houdt te Benicia stil en wordt dan op een prachtige *ferry-boat* overgebragt. Daarmede steekt men de baai van San-Pablo over en vervolgens spoort men tot aan San-Costa. De *ferry boat* de *Solano* is prachtig ingerigt; op het dek liggen rails voor vier treinen. Een hellend vlak, dat op het eene einde op scharnieren draaijen kan en aan het andere eind met kettingen vastgehouden wordt als een ophaalbrug, brengt den trein op de boot over; aan den tegenovergestelden oever is weder zulk een hellend vlak, want men moet rekening houden met de verschillende hoogte van den waterstand. Zonder geraas en zeer gemakkelijk wordt de trein op de boot gebragt. Daar de *Solano* korter is dan een trein, wordt deze in twee deelen gescheiden, die zich later weder aaneensluiten.

Kort nadat wij van San-Costa vertrokken zijn, komen wij te Oakland. Iedereen moet uitstappen; men heeft de baai van San-Francisco voor zich. Een ontzaglijk groote *ferry-boat*, die zes duizend menschen kan bevatten, ligt voor ons klaar. Op het dek zijn ruime wachtkamers, bedekte galerijen enz. In twintig minuten zijn wij de baai overgestoken; twintig minuten heeft onze bewondering kunnen duren. San-Francisco, gelegen tegen heuvels van ongeveer honderd voet hoogte, schijnt u tegemoet te komen met de tallooze schepen, waarmede de haven gevuld is. Achtereenvolgens ziet men de kaden, de oevers, eindelijk de prachtige paleizen tegen en op de hoogten. Alles schittert in het heerlijk zonlicht en voorspelt vroolijkheid en genot.

Eindelijk gaan wij van boord; ik kom in *Palace Hotel*. Wat een vreemde bouworde! Vooral de groote en overdekte binnenplaats doet ons aan de fraaije stukken van pleisterwerk denken, waarin men een licht kan plaatsen. Wanneer de met rood papier versierde vensters verlicht zijn, aanschouwt men een fraai *a giorno* verlicht kasteel. De inrigting is uitstekend, de vreemdeling kan er zooveel comfort vinden als maar mogelijk is in een logement.

De talrijke heuvels zouden de prachtige stad haast tot een onbewoonbare plaats maken, wanneer er geen kabeltrein bestond. Het aangenaamste middel van vervoer, elders een droom, is hier in de werkelijkheid aanwezig. Als Parijzenaars voelen wij de verzuchting opkomen, wanneer het ons mogelijk zal zijn daarmede de Buttes Montmartre te bestijgen? Men kan het niet beter verlangen, paarden zijn er niet

rijzende en dalende heeft het voertuig dezelfde snelheid, men stapt er met het grootste gemak in en zit zoo rustig mogelijk. Het aantal van deze wagens is zóó groot, dat men nooit behoeft te wachten. Bovendien heeft San-Francisco paardentramwagens en gewone rijtuigen, zoodat er op straat een drukke beweging heerscht, hoewel in mindere mate dan te New-York. De vreemdeling doet het best voor vijf stuivers een plaats in een kabeltrein te nemen en daarvoor langs de hellingen der heuvels op en neder te rijden, om heerlijke gezichten over de stad en over de baai te aanschouwen.

Tot de merkwaardigheden van San-Francisco behoort wel in de eerste plaats de wijk der Chineezen, belangwekkend en tevens vermakelijk om te zien. Ik weet niet, waarom die plek als afgrijselijk en vuil bekend staat. "De Chineezen zijn een verachtelijk volk," werd mij dikwijls gezegd; "zij moeten uit Amerika gejaagd worden," en dan volgde een reeks verhalen van verschrikkelijkheden, die zij op hun kerfstok zouden hebben. Ik houd dit voor overdreven. De haat heeft zijn oorsprong hierin, dat de Chineezen voor een gering loon werken en bewaren wat zij verdienen. Wanneer zij een klein vermogen verzameld hebben, keeren zij naar hun vaderland terug. De Amerikanen beweren, dat hiermede hun landgenooten onregt wordt aangedaan. Overal merkt men evenwel de sporen op van het nut, dat de Chineezen met hun arbeid stichten; zij volbrengen geduldig, zonder te klagen, het moeijelijkste werk.

De wijk der Chineezen, in het midden der stad gelegen, heeft een zeer vroolijke straat. Voortdurend schijnt het er kermis te zijn; de straat vertoont een rij van kleine Chineesche kramen. Verkoopers van vuurwerken, kleinoodiën, vruchten, manufacturen wedijveren met elkander om hun altijd zindelijke koopwaren aan den man te brengen; zij versieren daartoe hun kramen met Chineesche aanplakpapieren, in het oog vallende kleurstoffen en kakelbonte lantaarns. Daaromheen beweegt zich een menigte Chineezen in hun eigenaardige kleederdracht, hun overkleed van zwarte zijde, het kalotje op den kaalgeschoren schedel en hun langen staart aan het achterhoofd. Men kan de magazijnen, de koffijhuizen, waar de Chineezen opium rooken, of de door hen bewoonde stegen binnengaan zonder in het minst bemoeijelijkt te worden.

In den grooten schouwburg der Chineesche wijk werd met veel bijval een stuk vertoond. Ik was de eenige Europeaan onder de 400 à 500 toeschouwers en begreep van het stuk zeer weinig; de fraaije costuums der medespelers, de muziek, het genot der overige toeschouwers, allen mannen, gaven mijn belangstelling echter genoeg stof. Het tooneel is volstrekt niet versierd; het midden in de zaal geplaatst orkest is het voornaamste sieraad, het bestaat uit tamtams, cithers en

zeer schel klinkende houten muziekinstrumenten. De muziek rust nooit en maakt een oorverdoovend geraas; het gezang der tooneelspelers, die op een zeer hoogen toon zingen, wordt er voortdurend door begeleid.

Het stuk stelde, naar ik geloof, een strijd tusschen koningen en koninginnen voor. De goden uit den hemel en die uit de hel bemoeiden zich met het geschil en deden eindelijk uitspraak tusschen de partijen tot groote voldoening van het gehoor. De kleedij en vooral de maskers der strijders en der goden waren zeer merkwaardig. Satijnen stoffen waren met vergulden platen geborduurd en met ronde stukjes mica versierd; bij de verlichting door gas leverde het geheel een bekoorlijk schouwspel op.

Wanneer men een bezoek brengt aan de wijk der Chineezen, doet men goed naar enkele plaatsen alleen in tegenwoordigheid van een agent van politie te gaan, b.v. naar de lage en slecht geluchte vertrekken, waarin een groot aantal Chineezen slaapt. Zoo iets is afgrijselijk; hoe is het mogelijk, dat menschen slapen in zulke ongezonde en stinkende vertrekken? Kort geleden zijn hieromtrent politie-verordeningen uitgevaardigd.

De straten in de Amerikaansche wijken van San-Francisco zijn vol fraaije winkels; café-concerts en schouwburgen bieden elken avond afleiding genoeg aan. Wil men na een drukken dag zich in het logement wat opknappen, voordat men een der avondvermakelijkheden gaat bezoeken, dan heeft het vrij wat moeite in, voordat in deze behoefte is voorzien. Een Amerikaansch bediende zal zich niet verlagen om de schoenen te poetsen; dat onteert hem en hij laat het over aan negers, aan arme Italianen, maar Amerikanen doen zoo iets niet. Daarom leven negers in de kelders van het logement. Ook op straat staan een groot aantal tentjes, waar de voorbijgangers op gemakkelijke stoelen plaats nemen en een dagblad lezen, terwijl een neger voor de bescheiden som van vijf stuivers de laarzen poetst.

In de buitenwijken der stad vindt men een groot aantal tuinen voor concerten en openbare bals. Plaatsen in de nabijheid, waarheen uitstapjes worden gemaakt, zijn Monterey met prachtige tuinen en baden en de Stille Oceaan, het dal Yosemiti en de reuzenboomen van Calaveras en Mariposa.

La Nature.

OVER LIJKENVERSTIJVING.

De algeheele verstijving van de spieren en zenuwen, welke na den dood intreedt, wordt somwijlen onmiddellijk na het sterven en somwijlen eerst na verloop van eenigen tijd waargenomen. Dit hangt niet alleen af

van den gezondheidstoestand, waarin zich de persoon of het dier voor den dood bevindt, maar ook van de oorzaken zelve, welke aanleiding tot den dood gaven.

De voorwaarden, waarvan het intreden van dit verschijnsel afhankelijk zijn, schijnen evenwel zeer talrijk te wezen. Intusschen staat het vrij vast, dat in gevallen, waarbij men te doen heeft met menschen of dieren die kort voor den dood in zeer overspannen toestand verkeerden en wier spieren dus vrij wel uitgeput waren, de verstijving meestal onmiddellijk na den dood is waar te nemen. In sommige gevallen heeft dit verschijnsel met zulk een snelheid plaats, dat het lijk onbeweeglijk blijft in den toestand waarin het ligchaam verkeerde toen de dood het individu kwam overvallen.

De militaire geneesheeren hebben reeds sedert lang de meest zonderlinge standen beschreven, waarin men dikwijls de lijken van gesneuvelden op het slagveld terug vond. Men trof dikwijls lijken aan, staande tegen een boom of tegen een muur, of leunende over een verschansing. Men zou hiervan een aantal voorbeelden kunnen noemen. Een van de meest merkwaardige in dit opzigt is wat Rondeau daarvan in zijn werk verhaalt. Dit luidt ongeveer als volgt:

"Een soldaat, gezeten op een kleine verhevenheid van den grond, hield een tinnen beker losjes vast tusschen duim en voorvinger van de regterhand en bragt ze naar zijn lippen, toen een schot hem zijn geheele hoofd behalve de kaken wegnam. Eenige uren daarna, toen het gevecht geëindigd was, vond men dit lijk weerom, gedeeltelijk zittende gedeeltelijk op den grond geleund, doch nog steeds met de tinnen beker in de hand en deze gehouden tegen de kaken, waaraan het hoofd ontbrakt."

Gedurende den burgeroorlog in de Staten van Noord Amerika werd een post van zuidelijke cavaleristen door eenige Noordelijken overvallen. De Zuidelijken springen te paard en vluchten zoo snel als hun paarden dit toelaten onder een hevig geweervuur, dat hun vijanden hun achterna zonden. Een enkele echter blijft stilstaan, met den linkervoet in den stijgbeugel en de linkerhand aan de manen van zijn paard, terwijl hij met de rechterhand zijn karabijn vasthoudt. Men roept hem toe zich over te geven. Er komt geen antwoord. De anderen naderen behoedzaam en men is zeer verwonderd een dooden kavalerist te vinden, die plotseling volkomen verstijfd is. Hij was getroffen door twee kogels, waarvan de een hem de slaap aan het voorhoofd en de ander de borst doorboord had.

Hoe kunnen deze feiten nu verklaard worden?

Dit is nog zoo heel gemakkelijk niet. Al de oorzaken, die men ter verklaring heeft aangevoerd, zooals bijvoorbeeld de overspanning van de zenuwen en spieren, en het plotseling en aanzienlijk bloedverlies, geven wel meer of minder rekenschap van de mogelijkheid van een *snelle* verstijving, maar blijven het antwoord schuldig op de vraag, hoe het mogelijk is, dat dit verschijnsel *plotseling* intreedt.

De heer Brown Séquard intusschen heeft over dit onderwerp een aantal proeven genomen, welke eene andere verklaring van het verschijnsel wettigen. Onder den invloed toch van een opwekking of aandoening der zenuwen kunnen, onder bepaalde omstandigheden, de spieren plotseling samengetrokken worden en deze samentrekking kan blijven bestaan en dus door de later intredende verstijving bestendigd blijven. Daaraan zijn dan ook de genoemde gevallen op de slagvelden, waarvan wij boven melding maakten, toe te schrijven. Alle verwondingen, die een groot aantal zenuwen tegelijk treffen, of met andere woorden, toegebragt zijn op plaatsen, waar het zenuwstelsel zeer ontwikkeld is—en dus à fortiori de hersenen of het ruggemerg, kunnen aanleiding geven tot dit tot heden onverklaard verschijnsel.—

La Chirurgie Medicale.

EN NIEUW PRODUCT UIT MELK (1).

Gelijk bekend is, worden, onder den naam van "koumiss" en "kephyr," uit melk gegiste en zeer geliefkoosde dranken bereid. Het is nu een Franschman, Dr. Dujardin-Beaumetz gelukt, een dergelijken drank te vervaardigen, welke gezegd wordt inderdaad uitnemende eigenschappen te bezitten. Met het oog op onze zuivel-industrie, is het niet onbelangrijk het recept voor dezen "melk-wijn" mede te deelen.

Men neme 4 gram gist (z. g. bovengist), 10 gr. suiker, en vermenge deze stoffen zoo innig mogelijk. Hierop wordt een liter melk toegevoegd, en het geheel in een goed gesloten flesch op een koele plaats gezet. Men verkrijgt aldus een smakelijken drank, die 1 à 2 percent alcohol bevat en in Frankrijk "galazyme" genoemd wordt. De proef is gemakkelijk te nemen.

HET OPWEKKEN VAN DE KIEMKRACHT VAN OUDERE EN MOEIJELIJK KIEMENDE ZADEN.

Een Fransch plantenkweeker raadt in Fransche bladen het gebruiken van glycerine aan, om het door ouderdom verzwakte kiemvermogen van zaden op te wekken. Volgens door hem met tropische zaden verrigte proeven van een en dezelfde zending kiemden de zaden die 10 dagen lang in glycerine geweekt waren het best en opvallend spoedig, terwijl

(1) Uit het *Maandblad tegen vervalsching*, enz. van Dr. van Hamel Roos.

in water geweekte en drooge, zonder bijzondere voorbereiding uitgezaaide zaden aanmerkelijk slechter uitkomsten opleverden.

PHOSPHORESCEREN VAN VLEESCH.

De Hr. Moulé, hoofdopzigter van de hallen te Parijs, heeft onlangs aan de "Soc. centrale de médecine vétérinairé," belangrijke mededeelingen gedaan betrekkelijk het phosphoresceren (lichten) van versch vleesch. Gelijk men zulks reeds in Duitschland, in 1879, heeft waargenomen, vond Moulé dit verschijnsel op versch volkomen zuiver vleesch. Hij slaagde er in den *micrococcus*, die 't phosphoresceren veroorzaakte, te zaaijen en zich te doen voortplanten op verschillende soorten van vleesch. Des anderen daags zag hij in 't duister, lichtende strepen rond de ingeënte plaats. Hetzelfde verschijnsel vertoont zich zeer dikwijls bij haring.

Andere waarnemingen van Nocard bewijzen, dat het aldus geënte vleesch sneller bederft, schoon het niet bewezen is, dat alle phosphorescerende vleesch om die reden schadelijk zijn zou voor de gezondheid, en gevolgelijk voor verbruikt ongeschikt.

DE GEVAREN VAN HET GEBRUIK VAN ONZUIVER VARKENSVLEESCH.

In vroeger tijden was het gebruik van den microscoop voor varkensvleesch onbekend, en werd de trichinenziekte aan andere oorzaken toegeschreven. In Nederland is de trichinose weinig inheemsch en gevallen zoo als zich onlangs in Zeeland hebben voorgedaan, zijn zeer zeldzaam. Dit komt m. i. omdat wij de gewoonte hebben gekookt varkensvleesch te eten, en de trichine bij een hoogere temperatuur (pl. m. 70 gr. C.) gedood wordt. In Duitschland daarentegen is het gevaar grooter, daar in dat land veel raauw varkensvleesch wordt verbruikt, echter wordt door strenge contrôle het gevaar grootendeels afgewend. Niettegenstaande de bevolking van ons land zich op dit punt in een gunstigeren toestand bevindt, dan die van onzen oostelijken nabuur, is een strenge contrôle ook voor Nederland zeer noodzakelijk, daar men in de groote varkensslagterijen van Chicago gedurende de laatste jaren geconstateerd heeft, dat het minimum van trichineuze varkens 2 pCt. en het maximum 8 pCt. bedroeg. Niet weinigen gelooven, dat de trichinen door het zouten van het varkensvleesch worden gedood, en in ieder geval langzamerhand uitsterven, doch men heeft slechts de bekende epidemie van Bremen, en de opmerkingen van Prof. Schmitt van Kassel te kennen, om geheel van deze beschouwing terug te komen. De volgende feiten zijn bovendien belangrijk. Een

zeilschip met een lading Amerikaansch varkensvleesch met bestemming naar Hâvre, werd bij aankomst aldaar onderzocht en belangrijke hoeveelheden trichinen werden in verschillende stukken bij microscopisch onderzoek geconstateerd. Een stuk trichineus vleesch werd in een flesch gedaan, en geheel onder fijn zout bedolven, waarna men de flesch hermetisch sloot, en na een jaar wederom opende. Als men de reis van New-York naar Hâvre medérekende, had het stuk varkensvleesch dus vijftien maanden in het zout gelegen. Microscopisch onderzoek toonde onveranderde trichinen aan. Stukjes van dit varkensvleesch werden toen gedurende verscheidene uren in het water van 22 graden C. gelegd, zoodat het zout werd opgelost, en toen werd het vleesch aan muizen gegeven, die weldra stierven. Bij onderzoek bleken de ingewanden dezer diertjes met trichinen gevuld te zijn. Het is dus als zeker te beschouwen, dat het zouten de trichine niet doodt. Het zijn echter niet alleen de trichinen die men in varkensvleesch te duchten heeft, doch ook andere parasieten, nog gevaarlijker dan de trichinen, zijn te vreezen.

In 1880 zijn op de gronden toebehoorende aan den Hertog van Portland te Webeck een twintigtal personen ernstig ziek geworden na het gebruik van gekookt varkensvleesch, afkomstig uit Amerika. Vier personen stierven onder hevige brakingen en pijnen, en bij microscopisch onderzoek van het vleesch werden tallooze bacteriën waargenomen. Dieren werden toen met dit varkensvleesch gevoed, en ook werden na kweeking der bacteriën, onderhuidsche inspuitingen gegeven. In bijna alle gevallen, werden de dieren ziek en stierven. Een ander geval heeft zich voorgedaan bij vijftien personen, die in een restaurant varkensvleesch hadden gebruikt. Een hunner stierf, en bij de lijkschouwing constateerde men de aanwezigheid van bacillen in het bloed. De maagweefsels, de milt, enz. bevatten evenzeer bacillen. Bij inspuiting van het bloed in dieren, werden bij alle ziekteverschijnselen, waarvan eenige met doodelijken afloop geconstateerd. Uit deze feiten blijkt meer en meer hoe noodzakelijk een wettige en strenge contrôle van varkensvleesch is, en het is dan ook van het hoogste nut, dat de regering van ons land zich de zaak ernstig aantrekke.

Maandblad tegen de vervalsching.

Wordt het niet haast tijd dat onze Koloniale Regering aan zoodanige contrôle denkt? Hoeveel varkensvleesch vooral uit Amerika wordt ook hier niet ingevoerd.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

AUGUSTUS 1887.

Nederlandsche Letterkunde in Engeland.

Voorlezing, gehouden in het Lokaal der Christelijke Jongelings-Vereeniging op Maandag, 13 *Junij* 1887, *door Prof. J. van der Tuuk. (Verkort en vertaald uit het Engelsch.)*

Philip Hamerton in zijn werk, getiteld "Human Intercourse," zegt: "Het is waarschijnlijk, dat het toekomstig geluk der menschheid voor een groot deel zal afhangen van het besluit, om een meer degelijke studie van vreemde talen te maken. Internationale wrok is de oorzaak van ontelbare rampen. Uit een intellectueel oogpunt is het een groote ramp, omdat onze gedachtenkring er door beperkt wordt en wij beroofd worden van het licht van buitenlandsche denkers. Uit een commerciëel oogpunt is het een vreeselijke ramp, omdat het een volk er toe leidt zich gemakken te ontzeggen, ten einde te voorkomen goed te doen aan eenig ander land. Uit een staatkundig oogpunt is het een schrikkelijke ramp, omdat het de oorzaak is dat natiën oorlog met elkander voeren, en dat zij liever al de afgrijselijkheden, ellenden en armoede aan andere natiën opleggen, of zelf verdragen, dan aan de eene of de andere, of aan beide zijden wat toe te geven, 't geen gemakkelijk had kunnen geschieden, als er wederkeerig een meer vriendschappelijke geest onder hen had geheerscht. Mogen wij niet gelooven dat een meer vriendschappelijke verhou-

ding het gevolg zou zijn van meer persoonlijk verkeer, en dat dit bewerkt zou worden door degelijker taalkennis?"

Er zijn waarschijnlijk geen andere landen op aarde, waar de studie van vreemde talen zoo degelijk is als in Holland en Duitschland; waar een echt dichterlijk genie van een ander land hooger wordt vereerd en meer wordt bewonderd. In Holland zijn Shakespeare en Vondel, Milton en Ten Kate, Göthe, Schiller, Voltaire en Molière eenvoudig genieën; niemand vraagt in de eerste plaats naar het land hunner geboorte; zij behooren aan alle volken en aan alle eeuwen; hunne werken zijn het eigendom van het geheele menschelijk geslacht, omdat hunne edele, verhevene en ware denkbeelden de geheele beschaafde wereld door edel, verheven en waar zijn. Nationale trots en vooroordeel zijn de groote struikelblokken, die zelfs aan mannen van beschaving beletten zich een juist denkbeeld te vormen van het leven, de gewoonten en vooral van de letterkunde van eenig ander land dan hun eigen. Ieder Engelschman die de werken van Max O'Rell over Engeland en de Britsche natie gelezen heeft, kan slechts gedeeltelijk met zijn gevoelen overeenstemmen; zijne vergissingen zijn talrijk. Een Engelschman, die in Holland reisde, trad eens de hut van een armen daglooner op de grenzen van de provincie Gelderland binnen. Hij bemerkte dat de huisvrouw bezig was aardappelen te bakken in olie en maakte nu de logische (?) gevolgtrekking, dat *de* Hollanders hunne aardappelen in olie toebereiden. Dwaze beweringen van denzelfden aard worden overvloedig aangetroffen in de werken van den Franschen schrijver Henry Havard, den Italiaanschen auteur Edmondo de Amicis en zelfs in Washington Irving. Laatstgenoemde in zijne beschrijving van het dorpje Broek, nabij Amsterdam, maakt de reinheid die aldaar heerscht tot een voorwerp van spotternij. En toch vinden zijne onware of zeer overdreven voorstellingen haar weg in Engelsche schoolboeken! Disraeli in zijne "Curiosities of Literature" doet een vinnigen aanval op de letterkundige voortbrengselen van Holland. Hij verwaardigt zich, wel is waar, te beweren met de woorden van Churchill, "dat genie onafhankelijk is van woonplaats, en later zelfs in Holland zal kunnen ontstaan"; doch hij zegt tevens, dat het niet in Duitschland werd aangetroffen, en drukt zijne bewering aldus uit: "De Duitschers van den tegenwoordigen tijd staan,

wel is waar, ver boven hun voorgeslacht, maar hebben nog altijd het *acmé* van smaak niet bereikt dat de uitstekende werken van Fransche en Engelsche auteurs kenmerkt. Volken geven blijken van *genie*, vóór zij hunnen smaak vormen; en in sommige voortbrengselen der hedendaagsche Duitschers valt de vruchtbaarheid en de gloed hunner verbeeldingskracht niet te loochenen, hoewel toch misschien de vraag van Pater Bouhours: 'Kan een Duitscher een groot vernuft zijn?' in al haar kracht blijft bestaan." Nu verscheen de eerste uitgave der "Curiosities" in 1824. Schiller was niet meer in leven en kon zich dus niet meer vroolijk maken over de prachtige kritiek van den beroemden Disraeli; doch Göthe leefde nog en zal zich bij het lezen van het oordeel van den Engelschman over Duitsche Letterkunde uitstekend geamuseerd hebben. Wanneer een Disraeli zoodanig oordeel uitspreekt over de meesterstukken van Göthe en Schiller, dan kunnen we natuurlijk niet verwachten dat hij veel goeds te zeggen heeft van de Hollandsche schrijvers. Niet gelijk de ervaren werkman, die met oordeel des onderscheids en met bekwame hand het werktuig, dat hij wenscht te bestudeeren, uit elkander neemt, ontleedt hij de werken van Vondel en Cats, maar als een ondeugende en stijfkoppige knaap, die zijn speelgoed, dat hij niet mooi genoeg vindt, vernielt en weggooit.

Maar gelukkig zijn de tijden thans voorbij waarin letterkundige kritiek der voortbrengselen van buitenlandsche schrijvers een uitvloeisel was van nationaal vooroordeel en nationale verwaandheid. Een geest van billijke waardeering met betrekking tot vreemde letterkunde heerscht in alle beschaafde landen. Geen Hollandsch schrijver of dichter wordt veroordeeld eenvoudig omdat hij een Hollander is. Behalve in eenige handelsscholen, wordt de Nederlandsche taal niet in Engeland onderwezen; en dit schijnt ook niet noodig te zijn; maar het feit dat vele werken van bekende Hollandsche schrijvers op uitstekende wijze vertaald worden, en een ruimen kring van beschaafde lezers vinden in het Vereenigde Koningrijk, bewijst buiten twijfel, dat toch *iets* goeds van Nazareth kan komen.

Een der eerste Engelschen, die de aandacht zijner landgenooten op de Hollandsche taal vestigde, was een tijdgenoot van Disraeli, namelijk John Bowring, eerelid van het Koninklijk Instituut der Nederlanden. In een klein boek-

deel, getiteld "Batavian Anthology" (Hollandsche Bloemlezing) geeft hij uittreksels uit de werken van verschillende Hollandsche dichters, vertaald in Engelsche poëzie. In de inleiding tot zijn werkje zegt de schrijver onder andere: "Het land dat een Laurens Coster zag geboren worden, den man door wiens uitvinding kennis en beschaving over de halve wereld werden verspreid, mag in onze dagen niet met onverschilligheid worden beschouwd. Het land van Rubens en Van Dijk, van Rembrandt en Ruysdaal en van honderden meer, wier roem overal schittert, heeft ook zijne beoefenaars der goddelijke kunst. In Holland hebben de zaden der dichtkunst wortel geschoten; ze zijn er ontloken en opgegroeid tot bloemen, schoon en welriekend, bloemen waarvan we er thans een bundel hebben verzameld en overgebragt in onzen eigen bloementuin." Ik zal thans eenige voorbeelden geven van Hollandsche poëzie, zooals die op hoogst verdienstelijke wijze door den heer Bowring in het Engelsch zijn vertaald. Hoe goed die vertaling is geslaagd, moge blijken uit eene vergelijking met het oorspronkelijke, dat ik van eenige kleinere gedichten tevens zal geven. Onder de kleinere verzen van Vondel bevinden zich eenige satiren (hekeldichten) tegen de vijanden van Hugo Grotius. In een dezer rigt hij het woord tot een zekeren Salmasius, den lasteraar van den grooten wijsgeer en latinist, in de volgende regelen:—

"O Farizeeuwsche grijns, met schijngeloof vernist,
Die 't groote lijk vervolgt, ook in zijn tweede kist;*
Gij Helhond, past het u, dien Herkles na te bassen,
Te storen op 't altaar den Fenix in zijn asschen;
Den mond van 't Hollandsch regt, bij Themis† zelf beweend?
Zoo knaag uw tanden stomp aan 't heilige gebeent'."

De vertaling luidt als volgt:—

"O Pharisaic sneer, with seeming praise o'erspread,
Following his noble form when crumbling midst the dead;
Thou Hell-hound, dar'st thou bark at Hercules—nor falter

* Dit ziet op de ontvlugting van Hugo de Groot in een boekenkist, uit zijn gevangenis, het slot Loevestein.
† Godin der geregtigheid.

Altho' the Phœnix lies in ashes on the altar,
The mouth of Holland's law whom Themis self bemoans?
Then wear thy teeth away upon his hallowed bones.

Vele der koorzangen van Vondels treurspelen moeten gerekend worden tot de schoonste lyrische gedichten, ooit in het Nederlandsch geschreven. In de "Gijsbrecht van Amstel," een drama dat langen tijd zeer populair in Holland is geweest, vinden wij een koorzang van Edellinghen, die op keurige wijze door Bowring in het Engelsch is overgebragt. De lezer oordeele over de volgende koepletten, die ik zoowel in het Hollandsch als vertaald afschrijf :—

"Waar werd opregter trouw
Dan tusschen man en vrouw,
Ter wereld ooit gevonden?
Twee zielen, gloende aaneen gesmeed
Of vast geschakeld en verbonden
In lief en leed.

Waar zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel
En hart met hart te gader.
Die liefde is sterker dan de dood
Geen liefde komt Gods liefde nader
Noch is zoo groot.

Geen water bluscht dit vuur,
Het edelst, dat natuur
Ter wereld heeft ontsteken.
Dit is het krachtigste cement,
Dat harten bindt als muren breken
Tot puin in 't end.

Het volgende is de Engelsche vertaling van bovenstaande coupletten :—

What sweeter, brighter bliss
Can charm a world like this
Than sympathy's communion;
Two spirits, mingling in their purest glow,
And bound in firmest union,
In love, joy, woe!

't Is then that love's control
Commingles soul with soul,
Spirit to spirit gathers:
A love that 's stronger even than fate,—
't Is like an effluence from the eternal Father's,
So bright—so great!

It cannot be subdued,
It is the noblest good
That nature's hand has given:
't Is like a well-cemented wall
That boldly rears its front to heaven,
And suffers all.

Bijna twee jaren geleden verscheen er bij de uitgeversfirma Trubner te Londen een werk van George Edmundson, M.A., getiteld Milton and Vondel. Het is niet mijn voornemen van het onderwerp mijner lezing af te dwalen door te onderzoeken of en in hoever Milton in zijn Verloren Paradijs zijn stof ontleend heeft aan Vondels Lucifer, een treurspel, dat hetzelfde onderwerp behandelt als het epos van den Engelschen dichter. Ik wensch alleen er de aandacht op te vestigen hoe volkomen de heer Edmundson de Hollandsche taal meester is. Zijne vertaling van verschillende fragmenten uit Vondels stuk in rijmlooze Engelsche verzen is hoogst gelukkig geslaagd en doet den rijkdom en de kracht van 's dichters taal op schitterende wijze uitkomen. De lezer oordeele over de volgende fragmenten, die ik, om niet te veel ruimte in te nemen, slechts in hun Engelsch gewaad zal afschrijven. Apollion, de boodschapper van Lucifer, komt terug van zijn zending naar de pas geschapen aarde en geeft eene beschrijving van het eerste menschenpaar; hij zegt onder andere:

"Their body's shapely frame
Proclaims the Maker's art, which in the face,
The mirror of the mind, is chiefly shown.
Each limb with wonder strikes, but in the glance
I saw the image of the soul revealed.
Their form displays each loveliness that here
One singly finds. From human eyes a gleam
Divine darts forth. The face's lineaments
Express the reasoning soul. While the dumb beasts,
Of reason void, look downward to their feet,
Man proudly lifts alone his head to Heaven
In lofty praise towards God, who made him thus."

In het vijfde Bedrijf spreekt de slang tot Eva, haar aansporende om van de verboden vrucht te eten.

"How tempting is this fruit! Come, freely pluck!
Knowledge I promise you, and light. For fear
Of punishment why shrink you then? But taste
And be in wisdom and intelligence
As God himself. How much He envies you
This food. By it distinctions are discerned,
The fashion, cause and quality of things.
Forthwith begins the heart of the fair bride
To burn, to kindle. For the much praised fruit
She is enflamed. The fruit allures the eye;
The eye the mouth, the appetite. Desire
Impels the hand, all quivering, to pluck.
She plucks; she eats.
Heaven mourns with sighs of woe.
It thunders, peal on peal. On every side
Fear, anguish, groans are heard and seen."

Vondels "Vertroosting aan Geraert Vossius bij den dood van zijn zoon" en een klein gedichtje op den dood van 's

dichters dochtertje zijn op keurige wijze door John Bowring in het Engelsch vertaald. Het laatste alleen zal ik aanhalen.

"Infant fairest-beauty rarest,
Who repairest from above;
Whose sweet smiling, woe-beguiling,
Lights us with a heavenly love.
Mother, mourn not, I return not
Wherefore learn not, to be blest?
Heaven's my home now, where I roam now—
I, an angel and at rest.
Why distress thee? Still I'll bless thee—
Still caress thee, though I'm fled;
Cheer life's dulness, pour heaven's fullness
Of bright glory on thy head.
Leave behind thee thoughts that bind thee—
Dreams that blind thee in their glare;
Look before thee—round thee—o'er thee—
Heaven invites thee—I am there."

Eenige maanden geleden stierf er in Duitschland een man, wiens naam Eduard Douwes Dekker was, maar die bij iederen Hollander bekend staat als Multatuli. Ongeveer 30 jaren geleden gaf hij een werk uit, waaraan hij hoofdzakelijk zijn roem als een der grootste schrijvers van zijn tijd te danken heeft. Dit boek heet "Max Havelaar of de Koffijveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij." Het maakte zulk een verbazenden opgang in Holland, als nooit met eenig letterkundig werk het geval was geweest. Vol vuur en gloed en overvloeijende van geestdrift, bood de schrijver het zijn landgenooten aan in den vorm van een roman,—een boek waarin hij hen bekend maakte met de ongehoorde afpersingen en de dwingelandij, waarvan de inboorlingen van Neerlandsch Indië—dat "prachtige rijk van Insulinde, dat zich daar slingert om den evenaar als een gordel van smaragd"—de slagtoffers zijn; en hoe hij te vergeefs trachtte, toen hij nog in gouvernements-dienst was, om een einde te maken aan de wreede verdrukking, waaronder de Javanen destijds zuchtten. Ofschoon som-

migen dit boek bloot beschouwen als een belangwekkenden en boeijenden roman, hield de schrijver staande dat het niets anders bevatte dan feiten. Hij verzocht het Hollandsche Gouvernement ronduit, te bewijzen dat de hoofdinhoud van zijn boek onwaar was, maar de waarheid er van is nooit betwist geworden. Op het Internationaal Congres voor bevordering van Sociale Wetenschappen, gehouden te Amsterdam in 1863, daagde hij zijn landgenooten uit, de feiten, in zijn boek beschreven, te wederleggen, maar niemand nam zijne uitdaging aan. Kortom, de heer Dekker, die 17 jaren lang een ambtenaar in dienst van het Hollandsche Gouvernement geweest was, heeft eerder te weinig dan te veel gezegd. Zelfs in Holland is nimmer een enkel feit bestreden. De heer Veth, de welbekende geleerde en authoriteit in Oostersche zaken, die een speciale studie van Oost Indische toestanden heeft gemaakt, verklaarde dat Multatuli de waarheid eerder verzacht dan overdreven had en haalde verscheidene schrijvers aan, die feiten en tooneelen aan het licht hebben gebragt van veel erger aard dan die door den schrijver van Max Havelaar geschilderd. Professor Veth prees Multatuli om zijn gematigdheid, zeggende dat hij zijn meesterschap als auteur aan den dag legde door zijn onderwerp niet uit te putten. In het Hollandsche Parlement antwoordde niemand een enkel woord, maar de heer Van Twist, ex-Gouverneur Generaal van Neêrlandsch Oost-Indië, zeide, dat hij Max Havelaar *misschien* zou kunnen wederleggen, doch dat het niet in zijn belang was, zulks te doen. Max Havelaar is de naam onder welken de schrijver zijne ondervindingen in de Oost beschrijft. In de eerste hoofdstukken van het boek is hij juist uit Indie teruggekeerd, en hij ontmoet een ouden schoolmakker, die toen makelaar in koffie was, een zekeren heer Droogstoppel. Deze is zeer rijk, en daar de schrijver juist toen zeer arm was, verzocht de laatste zijn ouden schoolvriend of deze securiteit wilde staan voor de uitgave van het boek. Eerst wil de heer Droogstoppel hiervan niets hooren, maar naderhand, als hij bemerkt dat hij zelf er eenig voordeel uit kan trekken, stemt hij toe. Droogstoppel is een hoogst eigenaardige persoonlijkheid, die van niets anders iets af weet dat niet met zijn vak in verband staat, een groot egoïst en wordt door den schrijver met geestige kleuren geteekend. Een paar maanden na

de uitgave van Max Havelaar beweerde een van de uitstekendste leden van het Hollandsche Parlement, dat dit boek een rilling door geheel Nederland had doen gaan. Te vergeefs trachtte men in Holland er eene partij-kwestie van te maken. De schrijver verklaarde openlijk dat hij noch tot de Liberale, noch tot de Conservatieve partij behoorde, maar dat hij zich plaatste onder de banier van Regtvaardigheid, Eerlijkheid en Menschenliefde. Dit is in het kort de strekking van het boek. Het zou de letterkunde van eenige natie tot onvergankelijke eer verstrekken. Het is onsterfelijk, niet alleen wegens zijne letterkundige waarde, maar vooral wegens de zaak, die de schrijver bepleit. Max Havelaar kan in vele opzigten vergeleken worden met Uncle Tom's Cabin (de Negerhut), maar Multatuli, de kampvechter en martelaar voor menschenliefde en regtvaardigheid, is een gansch ander persoon dan Mevrouw Beecher Stowe; want deze dame met al hare verdiensten heeft haar toekomst, haar vermogen, en alles wat het leven aangenaam kan maken, niet opgeofferd voor een beginsel—voor eerlijkheid en regt, zooals Eduard Douwes Dekker gedaan heeft. Max Havelaar draagt blijken geschreven te zijn door een genie van dien rang, zooals er slechts zelden in de geschiedenis van de volken der aarde opstaan. Zijn geest omvat de geheele menschheid zonder verschil van ras of stand. Door de verspreiding van dit boek zal er een band gevormd worden, die alle bewonderaars van het ware genie en allen die streven naar regt voor iedereen verbindt. Max Havelaar werd een paar jaar na zijn verschijning in Holland, in het Engelsch vertaald. De vertaler heeft zich van zijn zeer moeijelijke taak uitstekend gekweten, en dit zegt veel; want zij, die Multatuli's werken kennen, weten hoe moeijelijk het is, zijn eigenaardigen stijl en woordenkeus in eene andere taal over te brengen. Als een proefje van de Engelsche vertaling laat ik hier een gedeelte van de aanspraak van Havelaar tot de Indische hoofden volgen:—

"Mr. Radeen Adipatti, Regent of Lebak, and you, Radeens that are chiefs of the districts of this province, and you Radeen Djaksa, administrator of justice, and you too, Radeen Kliwong, governor of the chief town, and you Radeens, Mantries, and all that are chiefs in the district of Lebak,—I salute you.

"And I tell you that I feel joy in my heart when I see you all assembled and listening to the words of my mouth. I know that there are amongst you men who excel in knowledge and goodness of heart. I hope to enlarge my knowledge by contact with yours, for it is not so great as I should wish; and I certainly love probity, but I perceive that there are often in my soul faults that overshadow the probity and hinder the growth; for you know how the large tree pushes away and kills the little tree. Therefore I shall look to those amongst you who excel in virtue to try and become better than I am. I heartily salute you all. When the Governor General commanded me to come to you as Assistent Resident in this district, my heart rejoiced. You know that I had never set foot on Lebak, therefore I have obtained information about your district, and have seen that there is much good in Lebak. Your people possess ricefields in the valleys, and there are ricefields on the mountains. And you wish to live in peace, and you do not desire to live in those districts that are inhabited by other persons. Yes, I know that there is much good in Lebak. But not on that account alone did my heart rejoice; for elsewhere, also, I should have found much good. But I discovered that your population is poor, and therefore I rejoiced with all my soul. For I know that Allah loves the poor and that he gives riches to whomsoever He will try, but to the poor he sends all who speak His word, that they may rise in the midst of their misery. Does not He give rain when the blade would otherwise wither, and a dewdrop in the cup of the thirsty flower?

"And is it not sublime to be sent to seek them that are weary, who had lingered behind after the work and have fallen down exhausted on the road, because their knees were not strong enough to carry them to the place where they should receive their wages? Should not I be glad to give a helping hand to him that tumbled into the ditch, and a staff to him who climbs the mountains? Should not my heart leap with joy when it sees that I have been selected amongst many to turn lamentation into prayer, weeping into thanksgiving? Yes, I am very glad to be in Lebak. I said to the woman who shares my sorrows and increases my happiness: Rejoice, for I see that Allah gives a blessing on the head of our child! He has sent me to

a place where work is to be done, and He thought me worthy to be there before harvest time. For the joy is not in cutting paddy, the joy is in cutting the paddy which one has planted. And the soul of man does not rejoice in wages, but in the labour that earns those wages. And I said to her: Allah has given us a child, and there will come a time when he shall say: Do you know that I am *his* son? And then there will be those in the country who will greet him with love, who will lay a hand on his head and say: "Sit down to our dinner, and live in our house, and take your portion of what we have, for we knew your father." For, chiefs of Lebak, there is much to be done in your district. Tell me, is not the labourer poor? Does not your paddy often ripen for those who did not plant it? Are there not many wrongs in your country? Is there no shame in your souls when the natives of Bolang, which lies over there in the East, visit your country and ask: Where are the villages and where the husbandmen and why do I not hear the gamlang, which speaks joy out of a mouth of brass, nor the stamping of paddy by your daughters? Is there no bitterness in journeying from here to the South coast, in seeing the mountains that have no water on their sides, or the plains where the buffalo never drew the plough? Yes, yes, I tell you, that your soul and mine are sad because of these things; and therefore we are grateful to Allah, that He has given us the power to labour here."

Het volgende gedicht wordt voorgedragen door Fred, den zoon van den heer Droogstoppel, een jongeling vol geestdrift voor alles wat edel, rein en waar is, en ook in andere opzigten het tegendeel van zijn prozaïschen vader. De vertaling is uitmuntend en toont dat de bewerker een grondige kennis der Nederlandsche taal bezit.

O mother dear, I'm far from home,
The land that gave me birth;
All hopeless and forlorn I roam,
A stranger upon earth.

't Was in that home the dewy tear
First glistened in mine eyes,
Thy gentle hand dispelled my fear;
A mother't love ne'er dies.

'T Was there thy faithful soul watched o'er
  Thy helpless little child,
Guiding the feet, untried before,
  With word and look so mild.

But Destiny destroyed the band
  That joined us two in one;
And now, upon a foreign strand
  I am, with God, alone.

Thy love, my mother dear, does still
  In sorrow and in joy
With undiminished ardour fill
  The heart of thy loved boy.

At home, 't is scarce four years ago,
  I stand upon the shore,
And think I see in future scenes
  Beauties unknown before.

At once the present I despise,
  And dreaming, think me blest:
I make myself a Paradise,
  Regardless of the rest.

I said farewell. I rue it now:
  't Was all that phantom scene,
Which disappeared so soon! O how
  Deluded I have been!

And time which fled with lightning's wing,
  Deep traces left behind:
It dried up the affections' spring
  Destroyed my peace of mind.

I've tasted joy, I've tasted grief,
I've thought and I have striven,
With earnest prayer have sought relief,
But still I'm tempest-driven.

I've striven after bliss in life,
I've found and lost the power:
I am a child grown old in strife,
Whole ages in an hour.

O mother dear, will you believe,
(God knows that I lie not)
O mother dear, as truth receive,
That you are not forgot?

I loved a girl who seemed to be
A treasure from on high,
By God Almighty given me,
I knew not how or why.

And Him I thanked with happy tears,
For making her my own,
My sighs were lost in transient joy,
I prayed for her alone.

Yet love induced a weight of care,
And trouble filled my breast;
I found but pain and sorrow there,
Where I had looked for rest!

I suffered gladly for her sake,
In sorrows doubly dear;
No sacrifice but I would make
So fate would leave her here!

Her image rooted in my heart,
 Till life's last sigh shall stand,
When we shall join no more to part,
 In her dear fatherland.

But what is such a blighted love,
 To that with life begun—
A love implanted from above
 Th' affection of a son?

O mother dear, will you believe
 Your son does love you yet?
O mother dear, will you believe
 Your son does not forget?

I'm far away from all but thought
 Of yonder better sphere;
The joys of early youth I've sought,
 I cannot find them here!

My lonely heart for ever mourns:
 I'm burdened heavily;
My paths obstructed with the thorns
 Of long adversity.

In Nature's bosom oft I have
 Let fall a flood of tears;
And even oft been heard to sigh,
 When overwhelmed with fears:

"O Father, give me with the dead
 What living I'm denied:
O Father, stretch me on the bed,
 Whereon my loved one died!"

O, Father, give me at their side,
Of all they gifts, the best,—
O Father, give me at her side,
What here I yearn for—Rest!

But this rebellious, hopeless sigh,
Scarce uttered, died away;
It went not up to God on high
And I knelt down to pray:

Not yet, my Father, take me hence,
Though quivering on the rack,
O, take me not, my Father, hence,
But give my mother back!"

Onder de werken van smaak, die in den laatsten tijd vertaald zijn geworden, niet alleen in het Engelsch, maar ook in het Fransch, Duitsch en Italiaansch, vermeld ik in de eerste plaats de geschiedkundige romans van Mejufvrouw Wallis, wier eigenlijke naam Mejufvr. Opzoomer is; zij is eene dochter van Prof. Opzoomer van de Utrechtsche Universiteit. Toen zij nog een schoolmeisje van naauwelijks 16 jaar oud was, schreef Mej. Opzoomer twee treurspelen in het Duitsch:—"Der Sturz des Hauses Alba" en "Johann de Witt." Aan deze beide stukken viel een hoogst gunstige beoordeeling ten deel van bevoegde Duitsche critici. Later zond zij een aantal bijdragen, bevattende historische en letterkundige studiën, aan verschillende Hollandsche tijdschriften, en gaf ongeveer zes jaren geleden haar eersten historischen roman uit, getiteld:—"In dagen van strijd," waarvan nu reeds eene vierde Engelsche uitgave het licht zag onder den titel:—"In troubled times." De vertaling is van de hand des heeren Irving en laat weinig of niets te wenschen over. Het werk behandelt een der treurigste en donkerste tijdperken uit onze geschiedenis, namelijk de eerste jaren van den tachtigjarigen oorlog en de jaren onmiddellijk daaraan voorafgaande. De volgende regelen, die ik aanhaal uit eene beoordeeling van de *Whitehall Review*, hebben geen nadere toelichting van noode: "Ware het de arbeid geweest van

een geleerde van rijpen leeftijd, dan zou het hem tot groote eer hebben verstrekt, maar als het werk van een jong meisje van twintig jaar is het bewonderenswaardig. Het verdient al den lof, die er in Holland aan toegekend is." Eene beoordeeling in "*Vanity Fair*" is niet minder vleijend voor de jonge schrijfster. Een tweede druk van "Royal Favour" ("Vorstengunst"), haar andere roman, verscheen verleden jaar in Londen. In het voorberigt tot deze uitgave zegt de heer Irving: "Ofschoon het onderwerp van "Royal Favour" historisch is, is het werk niet zoo zeer een historische studie als een heldendicht: men kan het lezen en genieten zonder de minste kennis der Zweedsche Geschiedenis. De belangstelling van den lezer wordt hoofdzakelijk bepaald bij het karakter van Göran Person, den geliefkoosden leerling van Melanchton, en den weinig beminden kanselier van Eric XIV, Koning van Zweden. Volgens de beweringen van geschiedschrijvers was Person een monster van onregt, die meedoogenloos de wet en de stem des gewetens verkrachtte, om zijn eigen magt te verzekeren. Maar zelfs deze schrijvers geven toe, dat hij zijn openbaar leven aanving als een verstandig hervormer en goed vaderlander. Het verschil tusschen zijn beweerd gedrag aan het begin en aan het einde van zijn loopbaan en zelfs tusschen daden die hem toegeschreven worden op den zelfden tijd van zijn administratie, moet de aandacht trekken van ieder nadenkend lezer der Zweedsche geschiedenis, en het maakte reeds een diepen indruk op Mej. Wallis, toen zij nog bijna een kind was. Zoodoende werd de grondslag gelegd, waarop na tien jaren "Royal Favour" verrees als een kunstwerk van den eersten rang."

Ofschoon Disraeli's opmerking, dat genie onafhankelijk is van woonplaats, in een groot aantal gevallen doorgaat, aan den anderen kant valt het niet te ontkennen, dat een natie, die aanhondend te strijden heeft, om haar land te beschermen tegen de overstrooming der zee, niet veel tijd overhoudt voor de beoefening der schoone kunsten. Iedereen, die eenigermate bekend is met de formatie van Hollands bodem, zal gereedelijk toestemmen dat het nooit, gelijk de Engelsche dichter van het Britsche Rijk zegt,

"At Heaven's command
Arose from out the azure main."

Het Hollandsche volk heeft met Gods hulp zijn land letter-

lijk zelf geschapen, en dit is juist de reden waarom het niet van plan is het aan den vijand over te geven, of die vijand moet de zee zijn, waaruit het land, als het ware, langzamerhand gefabriceerd is. Doch in spijt van hun aanhoudende worsteling om het bestaan, heeft de kunst altijd in Nederland gebloeid en zij bloeit er nog heden ten dage. De realistische rigting in de letterkunde, die van Frankrijk uitging en haar invloed in bijna alle landen heeft doen gevoelen, heeft nooit vasten voet gekregen in Holland, en aan den heer Carl Vosmaer zijn we het grootendeels te danken, dat voortbrengselen van de vuile pen van een Emil Zola er beschouwd worden met al de minachting en walging die zij verdienen. De heer Vosmaer schreef een paar jaar geleden een kunstroman, getiteld de Amazone. Dit boek werd in Holland zoo gunstig ontvangen, dat drie uitgaven snel op elkander volgden, en het is vertaald in het Fransch, Duitsch, Engelsch en Italiaansch. De Engelsche uitgave verscheen in 1884 en de vertaling is, evenals die van Mej. Wallis' romans, van de hand des heeren Irving. Vergunt mij eenige aanhalingen te geven uit het voorberigt voor de Duitsche uitgave, bewerkt door den grooten Duitschen romanschrijver Georg Ebers :—

"Onder de dichters die de grenzen der waarschijnlijkheid nooit overschrijden en toch streven naar de verwezenlijking van het ideale; in wier werken een zuiverder geest ademt, en die de magt hebben de ziel des lezers te verheffen boven het alledaagsche, zijn geest te verrijken en te prikkelen tot onderzoek, moeten wij den Nederlander Vosmaer rekenen. In Vosmaer's Amazone vinden wij geen ijzingwekkend voorval, geen onnatuurlijke of ziekelijke zieleleer, geene schildering in verblindende kleuren van de slechtste zijde der menschelijke natuur. De lezer heeft overvloedige gelegenheid zijn smaak te bevredigen met de beschouwing van fijn geteekende schetsen van het innerlijk leven en verkeer onder verstandige mannen en vrouwen. In dit boek voert een degelijk beoefenaar der oude zoowel als der moderne kunst ons van Paestrum naar Napels, en van daar naar Rome, en maakt ons aanschouwers van het edelste en schoonste dat de Eeuwige Stad kan aanbieden. Vosmaer is een dichter bij de gratie Gods, zooals hij bewezen heeft door zijne ernstige zoowel als vrolijke poezie; door zijne vertaling van den Ilias in Hollandsche hexameters, en door zijn keurig epos "Nanno." Dat de Amazone,

even als Vosmaer's andere geschriften, buiten Holland bijna geheel onbekend is, is alleen te wijten aan de omstandigheid dat zijn meeste werken geschreven zijn in zijne moedertaal, en daarom slechts aan een beperkten kring van lezers toegankelijk zijn."

Ik kan niet nalaten hier nog enkele opmerkingen bij te voegen van Dr. Ebers, die zelf kunstenaar zijnde, natuurlijk een meer bevoegd beoordeelaar is van kunstwerken dan eenig letterkundige kritikus :—

"Het is ontmoedigend voor een dichter, dat hij in eene taal heeft te schrijven die beperkt is tot een klein gebied; en het is de heilige pligt van den letterkundige om het uitstekende in de letterkunde van andere landen binnen het bereik van zijn eigen landgenooten te brengen. Onder deze uitmuntende werken moet Vosmaer's Amazone ongetwijfeld gerekend worden. Het brengt ons in aanraking met menschen die we stellig als een aanwinst tot onzen kring van kennissen moeten beschouwen."

Nog vele andere Nederlandsche romans zijn in den laatsten tijd in het Engelsch vertaald geworden, waaronder ik slechts noem "Majoor Frans," door Mevrouw Bosboom—Toussaint, "that richly imaginative, warm-hearted judge of human nature," gelijk Georg Ebers haar zoo volkomen naar waarheid in een paar woorden beschrijft. Van dezen roman geeft "*The Nation*" van Julij 1886 een zeer gunstige beoordeeling. Verder "Akbar," een Oostersche roman door Dr. Van Limburg Brouwer, dat ten doel heeft een in 't algemeen naauwkeurig denkbeeld te geven van het Hof van den grootsten en besten naturellen-vorst, die ooit over Hindostan geregeerd heeft. De heer Clements R. Markham, die, bij wijze van voorberigt tot Van Limburg Brouwer's roman, een schets van Akbar's regering en zijn leven schreef, beveelt aan Engelsche beoefenaars der geschiedenis van Indië de lezing van dezen roman ten sterkste aan om twee redenen, namelijk: "Het is de tijd waarin de administratie onder het bestuur van een inboorlingenvorst het best en doeltreffendst was, en bijgevolg is het van groot belang een vergelijking te maken tusschen dien tijd en den tijd van het Engelsch bestuur. Akbar's regering is tevens de periode, waarin de uitvoerigste en naauwkeurigste bijzonderheden zijn opgeteekend en bewaard, zoodat zoodanige vergelijking vertrouwbaar en nuttig zal blijken."

Van Hildebrands "Camera Obscura," dat in het oorspronkelijk reeds veertien uitgaven zag, verschenen fragmenten in *Chamber's Magazine* van 1854, doch de vertaling is maar middelmatig. Engelsche vertalingen van Christina Mullers "Lief en leed in een kleine wereld," onder den titel: "The Burgomaster's Daughter," van vele der beste romans van Jacob van Lennep en van Vosmaers Gedichten zijn kortelings uitgegeven, en door onze Britsche naburen hoogst gunstig ontvangen.

Ik heb thans ten besluite nog slechts een paar woorden te zeggen. Zoo het mij gelukt is u eenig denkbeeld te geven van hetgeen in een klein land, welks bevolking niet grooter is dan die van de Britsche hoofdstad, gedaan wordt op het uitgebreide gebied der letteren, dan zou dit mij ten zeerste verheugen. Zoo ten gevolge van mijne opmerkingen eenigen uwer zich opgewekt mogten gevoelen, eenige der werken van mijne landgenooten te lezen en te genieten, hetzij dan in het oorspronkelijke of in het Engelsch, dan zou mijne voldoening nog grooter zijn. Doch zoo mijne eigene woorden en de opinie van beroemde Engelsche en andere letterkundigen die ik heb aangehaald, bij sommigen van u mogten leiden tot een meer degelijke studie van de Hollandsche taal en hare rijke letterkunde, dan zou ik ten volle bevredigd zijn. De tijd is, mijns inziens, niet ver verwijderd waarin ieder beschaafd, wèlopgevoed mensch de noodzakelijkheid en het voordeel zal inzien eener grondige kennis van vreemde talen. En ik aarzel geen oogenblik met te beweren dat Zuid Afrika, de eenige kolonie behoorende tot het uitgestrekte gebied van Koningin Victoria, waar tegelijk met Engelsch, Hollandsch wordt gesproken en geschreven, het land is, waar kennis dezer beide talen een onmisbaar vereischte is voor ieder, wiens gezichtskring niet beperkt wordt door nationale trots en vooroordeel.

De smid van Hornberg.

EEN VERHAAL UIT HET DUITSCHE DORPSLEVEN.

(Slot.)

V.—Op de Bruiloft.

Vóor den molen lag eene weide, en daar hadden de bruiloftsgasten zich verzameld. Er was eene drukte en gejoel, eene vrolijkheid van belang. De bruidsstoet was juist terug gekomen uit de kerk van Guldenau, waar het paar ingezegend was. Het middageten was niet klaar; de gasten wandelden pratend en lagchend heen en weer. Daar kwam de speelman, die niet mee in de kerk was geweest, maar den stoet hier gewacht had. Hij ging onder den grooten lindeboom staan, nam zijne viool en begon zulk een vrolijken wals te spelen, dat de menschen elkander aanvatt'en en oud en jong op de groene zoden ronddraaiden als of ze allen dol werden. De viool klonk àl vrolijker, en al wilder draaiden de dansenden rond. Zoo iets hadden zij in hun leven niet gehoord.

Bruid en bruidegom waren echter niet onder de dansers. De bruid was in de kerk ongesteld geworden en met hare moeder en den pastoor naar huis gereden. De bruidegom was, zooals het gebruik meebragt, door de jonge lui begeleid, naar huis terug gebragt, ondanks het nijdige gezigt, dat hij zette, want hij hield van al de fratsen niet, zei hij. Nu wandelde hij naast de bruid, die juist uit het huis kwam en eenigzins hersteld was. Zij ging op eene bank zitten onder een grooten lindeboom, die de plek beschaduwde. Zij leunde het hoofd tegen den boomstam, en zag stil naar de dansende bruiloftsgasten. Zoo als het meisje daar zat, was het alsof men eene schilderij zag; zij heette Maria en zag er ook uit als eene Madonna. Haar fijn gelaat was wit als marmer; het fraaije blonde haar viel in lokken op hare schouders neer, van onder den myrtekrans die haar hoofd bekroonde. Zeker was haar bleekheid te wijten aan hoofdpijn; zij streek dan ook dikwijls over het voorhoofd en hield den zakdoek voor de lieve, blaauwe oogen. Achter haar, ook tegen den boomstam leunende, stond Wolfram; hij was ook bleek, maar zijn koolzwart haar, baard en oogen, staken daar scherp bij áf. Zijne reuzengestalte was als uit ijzer gegoten; voor een bruidegom zag hij er schrikwek-

kend uit. Hij zoo zwart en somber, zij zoo blond en blank, zoo schoon als eene heilige,—ze zagen er uit als de dag en de nacht.

Naast de bruid zat de bruidsmoeder; ook zij scheen niet zoo opgeruimd als men van haar had mogen verwachten op den hoogsten feestdag harer dochter, haar eenig kind! Zeker deed het haar leed, dat Maria juist heden ziek was. Of dacht zij misschien aan lang verloopen tijden? Of was haar hart onrustig over het lot van haar kind?

De eerwaardige oude pastoor, voor wien men een leunstoel had geplaatst naast de moeder, keek ook naar het dansen, met oogen waarin liefde en vrede te lezen waren. Maar ook dikwijls zag hij naar de bruid, en dan was het, alsof de liefde nog sterker sprak uit zijne trekken; maar de vrede scheen in onrust te verkeeren. Hij zag er peinzend en zelfs treurig uit. Wel mocht hij dat; want hij dacht aan hare zuster, die hij met dezen zelfden man in 't huwelijk had verbonden; hij zag, hoe sprekend Maria op die zuster geleek. Zou ook haar lot hetzelfde zijn? Zoo jong, zoo schoon—en zoo vroeg sterven?

Maar niet alleen het bleeke, droevige gelaat der bruid wekte die gedachten op bij den ouden pastoor. Hij wist, op welke wijze dit huwelijk tot stand gekomen was. Maria had hem in den biechtstoel alles bekend. Zij had hem niet lief, den man aan wien zij zich voor altijd verbonden had. Maar zij nam hem, uit liefde tot hare moeder, die dit huwelijk ook niet gaarne zag, doch den smid niet durfde afwijzen. Immers, wat de menschen zeiden, was waar; Wolfram had der weduwe eene aanzienlijke som geleend en zij kon het geld niet terug betalen. Hij had reeds gedreigd haar te vervolgen; hij kon haar uit huis en hof verjagen en dan zou Maria, haar eenig kind, haar lieveling, doodarm zijn; zij zou onder de menschen moeten om te gaan dienen; zij, het zachte, stille kind, zou als meid bij vreemden moeten wonen; het huis waarin de weduwe achter-dertig jaren gewoond had, het huis dat haar lieve overledene man voor haar gebouwd had, zou zij moeten verlaten; dat was al te wreed, en hoeveel ze er tegen had, zij gaf de dringende bede van den smid gehoor!

Dit had Maria den pastoor toevertrouwd en hij had hare kinderlijke liefde geprezen; hij had het goede kind gezegend en haar tot troost gezegd, dat de Heer haar beschermen en bewaren, en alles in de toekomst ten goede leiden

zou. Hij durfde haar niet spreken van geluk, want hij geloofde zelve niet, dat zij gelukkig zou zijn. Hij had Maria lief als een vader, wat wonder dus, dat hij met droefheid de schoone, bleeke bruid aanzag? Wat wonder, dat hij het vrolijke gejoel der gasten bijna niet hoorde, evenmin als hij lette op de vlugge, wegslepende muziek van den speelman, die aller voeten, jong en oud, in beweging hield? Och ja, de bruiloftsgasten waren hier even vrolijk als op alle andere bruiloften; voor hen was het een feest; wat dachten zij aan de bruid, de bruidsmoeder en haar verdriet?

Alleen op den speelman vestigde de pastoor meer dan eens zijne blikken. Het was een zonderlinge kerel; hij speelde er op los, zoo vrolijk en lustig, dat de lui letterlijk opsprongen van pleizier, zoodra hij maar weer den strijkstok over de snaren haalde. En toch, de man zelf zag er uit, als hoorde hij niets van de opwekkende muziek die hij maakte. Zijn bruin gelaat bleef ernstig; zijn voorhoofd behield de rimpels, zijn mond bleef vast gesloten en zijn ééne oog zag strak vóór zich uit; de vrolijke dansmuziek paste slecht bij het zilvergrijze haar en het treurige, ernstige gelaat. Hij stond ter zijde van de groote linde, onder welke het bruidspaar, de molenaarsvrouw en de pastoor zaten; de breede takken van den ouden boom beschaduwden ook hem. Maar, hoewel degenen die nabij hem zaten, hem slechts van ter zijde zien konden, hij bewoog zich niet om òf hen òf de dansers aan te zien. Hij zag regt vóór zich en speelde maar voort. Toen het ééne stuk uit was, stemde hij de viool op nieuw, om een anderen dans te spelen, en toen viel zijn oog toevallig op het eerwaardige gelaat van den pastoor; hij zag den grijsaard lang aan; maar het was alsof hij daardoor nog treuriger werd. Toch kon hij zijn oogen niet afwenden en keerde zich om, zoodat hij ook het bruidspaar te zien kreeg. Maar pas had hij op hen een blik geworpen, of met een luiden, snerpenden kras hield hij op met spelen; de strijkstok viel hem uit de hand en met ontzetting staarde de speelman de bruid aan, als zag hij in haar een spook. De dansers stonden stil en keken elkaar verwonderd aan. De jonge knapen kwamen naar hem toe, schudden hem bij den arm en riepen: "Wat nu, speelman? Komaan, vooruit toch!"

Hij keek hen aan, als iemand die uit den slaap wordt gewekt; hij raapte den strijkstok op, maar waggelde als

een dronken mensch. Evenwel zette hij de viool weer onder de kin en hervatte zijn spel; eerst ging het flaauw en langzaam, maar allengs werd het levendig, haastig; eindelijk speelde hij zóó wild en snel, dat de vlugste voeten de maat niet meer konden houden. Toen gaf hij één luiden, scherpen streek over de snaren en riep: "ik kan niet meer; laat mij even rusten!"

Gelukkig kwam juist de ceremonie-meester, in zijn met bonte linten versierd pak, den stok, die met bloemen en rood en groen lint omwonden was in de hand. Hij kondigde met luide stem aan: "dat de middagtafel gereed stond en de gasten konden aanzitten naar hun rang en aanzien, het bruidspaar boven aan de tafel. Een ieder mogt met een dankbaar hart de rijke gaven genieten, die God geschonken had!"

De dans nam nu van zelf een einde en de gasten zetten zich aan de gedekte tafels.

De pastoor zou tusschen de bruid en hare moeder gaan zitten, maar hij bedankte. "Morgen is het Zondag," zeide hij, "ik moet dan Gods woord verkondigen en daarop moet ik mij eerst voorbereiden; laat mij dus stil naar huis gaan." Hij drukte de hand der moeder; daarna strekte hij de regterhand uit over het hoofd der bruid en sprak: "God zegene en behoede u, mijne dochter!" Toen rigtte hij het woord tot den bruidegom en sprak: "Eer en bescherm dit vrome, brave kind; God heeft u reeds meer dan eene zware ramp toegezonden; hoe lange jaren dit ook geleden is, toch heb ik het niet kunnen vergeten. Ik denk, dat ook gij die harde beproevingen niet vergeten hebt. De oudste zuster, eene schoone bloem als deze, moest gij ten grave brengen. Moogt gij de jongere zuster zoo liefderijk behoeden, dat zij nog op uw' ouden dag uwe trouwe gezellin zij! Dat zij u bijsta in uwe laatste ure, wanneer men meer hulp en troost behoeft, dan men denkt in den blijden roes der jeugd en der vreugde!"

De vrome grijsaard sprak de laatste woorden met nadruk uit. Daarna hief hij zegenend de handen op, boven het hoofd van het echtpaar en zei: "God zegene u en beware u, en geve u loon naar uw handelen en werken!"

Hiermee nam hij afscheid, en wandelde langzaam huiswaarts. Hij wilde volstrekt niet hebben, dat de molenaarsvrouw het rijtuig weer liet inspannen om hem naar huis te brengen.

Terwijl hadden de gasten zich op de hun toekomende plaatsen geschikt en de maaltijd begon.

"Maar waar is de speelman gebleven?" vroeg de gastvrouw toen ze de plaats, die hem toegedacht was, leeg zag. Hij was verdwenen, en niemand wist, waarheen!

VI.—Op een donkeren nacht.

De oude pastoor zat in zijn leunstoel; vóór hem op tafel lag de bijbel opengeslagen, en 's grijsaards gevouwen handen rustten op het heilige boek. Hij dacht na over den tekst dien hij voor zijne Zondagspreek zou kiezen. De laatste stralen der avondzon kleurden de wolken rood en verleenden een rooskleurigen gloed aan de eenvoudige meubelen; één heldere straal speelde om het eerwaardige hoofd des grijsaards en viel op de biddend gevouwen handen.

"Ik kan mijne aandacht maar niet op mijn arbeid vestigen," prevelde hij; allerlei sombere gedachten gaan mij door het hoofd. Gedurig zie ik het beeld der schoone maagd voor mij en ik vergelijk haar met hare zuster; het is alsof die zalige overledene uit het graf verrezen is en haar aardsche leven nog eens begint, zoo sprekend gelijkt hare jongste zuster haar."

Er werd nu zachtjes getikt, en daardoor werd de mijmering van den pastoor afgebroken. "Binnen!", riep hij.

De deur ging open en tot zijne verbazing trad de onbekende speelman binnen.

"Vergeef mij, eerwaarde heer, als ik uwe vrome overpeinzingen kom storen;" sprak hij op bescheiden toon. "Een' gewigtige zaak brengt mij hier heen, eene zaak, die niet mag worden uitgesteld!"

Verwonderd was de pastoor opgestaan, hij trad den vreemden gast tegemoet, bood hem vriendelijk de hand aan en antwoordde: "spreek, mijn waarde; kan ik u in iets van dienst zijn, dan zal het met alle liefde geschieden."

"Ik moet u eerst bekend maken, eerwaarde heer, dat over hetgeen ik u nu wil toevertrouwen, het diepste geheim moet bewaard worden, en dat ik u verzoek het te zwijgen, als had ik het u in den biechtstoel meegedeeld."

De verbazing des pastoors nam nog toe. Hij zag den vreemdeling vragend aan.

"Ik moet ook overtuigd zijn, dat niemand ons hooren of storen kan;" vervolgde de speelman.

"Ga zitten en spreek!" zei de grijsaard; "niemand zal ons storen, en ik beloof u te zwijgen, in zoover mijn ambt en mijn pligt het mij toelaten."

De speelman zette zich tegenover den pastoor neer.

"Eerwaarde heer, ik ben niet zoo oud, als u zoudt zeggen aan mijn grijs haar; het is verbleekt door de beproevingen des levens. Ik ben pas vier-en-veertig jaar oud, dus in de kracht mijns levens. Achttien jaren geleden kwam ik voor het eerst in de nabijheid van dit dorp; ik reisde bij nacht; ik had geen geld om in eene herberg te gaan. Aan den straatweg zag ik een gebouw; er liep een hooge heining om heen, maar de poort was gesloten en ik durfde niet te kloppen om iemand te wekken; er kwam bovendien een zwaar onweer op; ik zag om mij heen, of ik mij nergens zou kunnen bergen voor den regen, die in stroomen neerviel. Daar bemerkte ik een ouden, zwaren noteboom, die tegen het huis aanstond. Ik klom er in, denkende, dat ik van daar uit den hooizolder zou kunnen bereiken; maar het gelukte mij niet en ik moest dus in den boom blijven, wiens kroon mij ten minste nog eenige beschutting aanbood."

"Vóór mij zag ik het venster van een dakkamertje. Het mogt middernacht zijn, toen ik beneden aan de deur der heining een gerucht hoorde; ik keek daarheen, en zag eene donkere gedaante, die met een sleutel het hek opende."

"De gedaante,—het was een man,—sloop zachtjes over het voorplein, opende de huisdeur en verdween. Zeker behoorde de man daar thuis. Eenige oogenblikken daarna zag ik plotseling licht in de zolderkamer. Er was namelijk een rond luchtgat in het luik, dat digt was; ik hoorde de stem eener vrouw en die van eenen man."

"Wat zij zeiden, kon ik niet verstaan; het werd weldra weer stil en donker in het vertrekje. Maar kort daarop scheen het licht weer hel door het luchtgat; het was dus weer aangestoken. Ik kroop naderbij langs een dikken tak, die het luik raakte, en keek naar binnen;—en toen zag ik iets, dat ik mijn levenlang niet zal vergeten! Ik zag het gelaat eener schoone, jonge vrouw die sliep; ik kon niet veel meer zien, dan haar hoofd, en twee handen, die zich om het hoofd heen bewogen, voorzigtig en langzaam, als om de slapende niet te wekken. Ik zag, hoe die grove,

zwarte handen de banden der nachtmuts losknoopten, en die behoedzaam van het hoofd namen, zoodat het mooije, blonde haar los om de slapen viel. Het was een wonderbaar schoon gezigt; zij zag er uit als eene heilige. Daarna,—ik ijs nog als ik er aan denk,—zag ik een der groote, gespierde handen over het blonde hoofd zweven. De hand hield een langen, dunnen en scherpen spijker vast, tusschen twee vingers, vlak boven den schedel der jonge vrouw. Nu verscheen de andere hand, die, met een hamer gewapend, door een forschen slag den spijker in het hoofd dreef! Het schoone, stille gelaat kromp en verwrong zich, als door plotselinge, hevige pijn; de ééne breede hand werd nu op den blanken hals der vrouw gelegd en hield een stuiptrekkende gedaante vast. Eén oogenblik hoorde ik een zacht gekreun,—toen werd alles doodstil!"

"Als een ijzeren klaauw lag de zwarte hand op den hals, en nu viel eene zwarte schaduw over het gelaat: ik zag niets meer. Maar ik hoorde mijn hart kloppen, ik voelde hoe het kille angstzweet mij uitbrak. De moordenaar scheen met den rug naar het venster toe te staan, want het licht, dat door het ronde gat viel, was volkomen verduisterd. Doch aan de bewegelijke schaduw bemerkte ik, dat de donkere gestalte zich bewoog."

"Plotseling werd het weer licht in de kamer."

"De lichtstraal viel op het gelaat der vermoorde; zij was bleek, doch hare trekken waren onveranderd. Zij had de nachtmuts weer op het hoofd. De handen van den moordenaar schikten de bandjes weer in orde, schudd'en het hoofdkussen op en verdween daarna. Op hetzelfde oogenblik werd het licht uitgemaakt. Ik hoorde eene deur in het vertrek zachtjes openen, en geen minuut later werd ook de huisdeur weer geopend. Dezelfde donkere gestalte sloop weer naar buiten, liep stil naar de deur in de heining, opende ook die en verdween met haastige schreden in de duisternis, naar den kant waar de weg bergopwaarts leid."

"Als versteend van schrik en afgrijzen bleef ik in den boom zitten!"

Met gespannen aandacht had de pastoor naar dit verhaal geluisterd. Hij zuchtte diep toen de speelman zweeg en vroeg toen: "maar waarom hebt ge den moordenaar niet belet zijne booze daad te voleindigen, door hem toe te roepen of naar binnen te dringen; ge kondt het luik openstooten; het was zelfs uw pligt? En zoo ge dát niet kon-

det doen, waarom hebt ge hem, na dit gruwelstuk, niet aangehouden of hem ten minste aangegeven? Weet gij, wie de moordenaar was? Weet gij, wie vermoord werd?"

"Laat mij eerst uitspreken;" verzocht de speelman ernstig.

"Toenmaals kon ik den moordenaar niet aanhouden, al had ik het ook beproefd, alleen, ongewapend als ik was. Evenmin kon ik hem aangeven, want ik zelf was een vlugteling, die door de politie vervolgd werd. O, eerwaarde heer, denk aan uwe belofte te zwijgen! En hoor eerst wat ik te zeggen heb. Ik heet Gustaaf Lengerfeld en ik was beschuldigd van brandstichting in Oberlingen, over de grens; ik zat daar in het tuchthuis en ik was ontsnapt. Maar zoo waar er een God leeft in den Hemel, zoo waar ben ik onschuldig! Toenmaals moest ik vlugten. Sedert zijn er meer dan twintig jaren verloopen; ik hoop, dat mijne straf nu verjaard is; door onderdom, door wonden en kleeding onkenbaar, kom ik nu terug in mijn vaderland om te beproeven, of ik genade kan vinden voor eene misdaad,—die ik niet begaan heb—om te beproeven, of ik mijn ouden dag niet met eere kan doorbrengen in mijn geboorteplaats! Maar daarnaar moet ik in het geheim vernemen; wat mij toenmaals belette mijn onschuld te bewijzen, dat bestaat nu niet meer. Maar hierover later! Nu echter moeten wij ons spoeden. 't Is Gods hand die mij hierheen heeft geleid, heer pastoor; oordeel zelf. Heden, toen ik onder het dansen de bruid zag, voelde ik mijn bloed in de aderen verstijven, want—ik zag hetzelfde, liefelijke, bleeke gezigt, met de blonde haren, dat ik op dien vreeselijken nacht heb gezien!"

"De Heer sta ons bij!" riep de pastoor uit; "ik vermoedde het; maar,—weet ge het wel zeker?"

"Zoo zeker, als ik weet dat ik leef! Die trekken zal ik mijn levenlang niet vergeten;" riep de speelman. En ik heb ook reeds zekerheid omtrent de plaats waar de moord gepleegd werd; ja, ik ken—den moordenaar ook! Toen de gasten zich aan de feesttafel zetten, ben ik ongemerkt weggeloopen, over het veld heen, in de rigting die ik toenmaals nam, en ik vond de woning waar ik dien nacht aankwam. Ik vond ook den notenboom die voor het dakvenster staat, het luik met het ronde luchtgat, ja, alles! Want alles was in mijn geheugen gegrift, als met vurige trekken; men vergeet niet licht wat men onder zulke omstandighe-

den ziet; elke steen, elke struik heb ik onthouden en teruggevonden. Ik ben in den boom geklommen en heb door het dakvenster gekeken; ik heb dezelfde bedstede gezien, waar de jonge vrouw in lag. En—ik—heb de donkere gedaante met de sterke, handen ook herkend: het is—de bruidegom,—de smid van Hornberg!"

Vreeselijk opgewonden stond Gustaaf Lengerfeld na deze op. In zijn binnenste woelde iets, dat hem nog dieper ontroerde dan de herinnering aan dien gruwelijken nacht. Hij liep het vertrek een paar keeren op en neer, stond toen stil voor den pastoor en vervatte:

"Heer pastoor, Gods oog waakt en zijne hand ontsluijert het verborgenste, als het uur gekomen is! En het uur zal komen. De man, die heden eene schoone bruid huwde, dien zal ik op den dag van het jongste gerigt voor Gods regterstoel aanklagen; want hij is het, die mij in het ongeluk stortte, hij bedreef de misdaad, waarvan ik beschuldigd waarvoor ik gestraft werd! Op dien ongeluksdag van den brand te Oberlingen, trad ik als voetreiziger door de plaats. In de schemering zag ik hem om het raadhuis heen sluipen; ik betrapte hem achter den muur waar hij zich schuil hield, en waar ik in den laten avond langs liep, tot mijn ongeluk. Hij sprong op en vlugtte voor mij. Hij is het, die de kas op het stadhuis bestal; want de kas waar het geld in bewaard werd, kan niet verbrand zijn, daar het vuur slechts weinig schade aangebragt had in de kamer! Maar nu moet alles aan het licht komen; misschien wordt mijne onschuld ook erkend. Doch er is geen tijd te verliezen, anders is het ongelukkige meisje verloren, dat hij dezen avond mee denkt te nemen naar zijn moordhol."

De pastoor rilde, maar toch raapte hij alle krachten bijeen en stond op; hij reikte den speelman de hand en sprak: "laat ons dan terstond met vereende krachten aan het werk gaan!"

"Ik heb alles al bedacht," zei de speelman. "Het komt mij nu te pas, dat ik eertijds op het stadhuis werkte, met de wetten bekend ben, en weet hoe men zulk een verharden booswicht in het net moet laten loopen! Ga met mij, heer pastoor; er staat een rijtuig voor de deur; uwe tegenwoordigheid is onmisbaar, want gij kunt getuigen, dat ik in alles eerlijk handel; ik moet echter eerst de onweerlegbare bewijzen van zijne schuld in handen hebben. Ge zult zien of hij durft ontkennen, wanneer ik hem die

vreeselijke bewijsstukken voor oogen houd! O, hij zal beven, die booswicht, want zijn uur is gekomen!"

VII.—De ontmaskering.

Het werd reeds zeer donker. De doodgraver van Hornberg was ijverig aan het delven; de pastoor en Gustaaf Lengerfeld stonden naast hem. "Weet ge ook zeker, dat dit de regte plaats is?" vroeg Lengerfeld.

"Zeer zeker; ze liggen naast elkaar;" antwoordde de doodgraver. "Ik ben immers al sedert zes en dertig jaren in de gemeente en voor allen die in dien tijd gestorven zijn, heb ik zelf het graf gegraven. Wacht nog een kwartiertje, dan zult ge de kisten zien te voorschijn komen.

"Haast u, haast u, vriend," bad Gustaaf: "de tijd is beperkt; we mogen niet te laat komen!"

De pastoor stond in gedachten verzonken. De doodgraver werkte ijverig voort, en de kluiten vlogen naar alle kanten, maar overigens was het dood stil op het kerkhof. De maan trad achter de boomen te voorschijn. Nu stootte de schop van den doodgraver met dof geluid tegen een hard voorwerp.

"Ha, daar hebben wij hout gevonden!" riep de man: "ziet ge wel, 't is zoo als ik zeide; twee kisten naast elkaar. En ze zijn nog gaaf, hoewel wat bros;" voegde hij er bij.

"Goed, goed! God geve dat het de regte mogen zijn!" zei Lengerfeld, en hij hielp de aarde opruimen. Binnen weinige minuten lagen de twee kisten bloot.

"Steek nu den lantaarn aan, dat we goed zien kunnen, het is hier zoo donker;" beval Lengerfeld. De doodgraver stak den lantaarn aan en de pastoor hield dien vast. Daarna werden de deksels van de kisten opengebroken: het was ligt werk, want het hout was zeer bros. Het was een vreeselijk gezigt dat de geopende kisten opleverden; tusschen de halfvergane overblijfselen der doodskleederen, lagen de beenderen van een menschelijk ligchaam. Het ligchaam was wel uit elkaar gevallen, maar het gebeente lag toch zoo, dat men den omtrek van het ligchaam nog kon onderscheiden. De hoofden waren ter zeide gerold en gescheiden van den romp. Voorzigtig nam Lengerfeld een der schedels op en beschouwde dien opmerkzaam, terwijl de doodgraver hem bijlichtte.

"Ik ontdek geen spoor van verwonding," sprak Lengerfeld ontsteld; "zijt ge wel zeker dat dit de kisten zijn die ik bedoel, oude!"

"Er is geen twijfel aan, geloof mij!" bevestigde de doodgraver.

"En was deze de kist der tweede vrouw?" vroeg Lengerfeld weer.

"Dat weet ik nu niet met zekerheid te zeggen, daar ik mij niet herinner, wie van de twee regts, en wie links ligt."

Lengerfeld lei den schedel op het gras neer en nam uit de tweede kist het tweede doodshoofd.

"Ha! ziet hier," riep hij met ontroering: "zie, mijnheer de pastoor; zie, ik had gelijk; zoo de eerste vrouw ook haar natuurlijken dood gestorven is, de tweede werd schandelijk vermoord! Dit is de schedel der ongelukkige Lijsbet!"

Verstomd van afgrijzen zagen de pastoor en de doodgraver den schedel aan; midden in de hersenpan stak de kleine, platte kop van eén spijker, en toen zij de holte daaronder betastten vonden zij, dat de lange, scherpe spijker wel eene handbreed diep in het hoofd was gedrongen.

"Afschuwelijke moordenaar!" riep de pastoor, zich huiverend afwendende.

"En hoe duivelsch listig verzonnen!" zei Lengerfeld. "Er kan op zijn best een enkele droppel bloed uit de wond gedrongen zijn, en het dikke hoofdhaar verborg den kop van den spijker; wie zou op de gedachte gekomen zijn, dat te onderzoeken?"

"Dat God ons genadig zij," sprak de oude doodgraver die over het geheele ligchaam beefde. "Kan zulk eene misdaad verborgen en ongestraft blijven?"

"Zij bleef niet verborgen, zooals ge ziet, en gestraft worden zal zij; wij zijn getuigen;" zei Lengerfeld. "Dit is voldoende, ook al ontkende de moordenaar. Maar gij moet kunnen bezweren, dat dit de schedel van eene der twee vrouwen is, doodgraver."

"Dat kan ik en dat zál ik;" verklaarde de oude man. "Het zou een misdaad zijn op zich zelf, als men niet getuigen wilde, om zulk een gruwel te helpen bestraffen."

"Ik geloof wel, dat hij zal bekennen! Laat mij maar begaan;" voegde Lengerfeld er bij. "Dek nu de kisten

maar weer toe, en laat ons gaan, want we hebben geene minuut te verliezen, anders konden wij de kisten naauwkeuriger onderzoeken; wie weet, wat we nog zouden vinden, want uit de vergane kleedingstukken zou men welligt nog kunnen ontdekken en bewijzen, dat dit de schedel der arme Lijsbet is. Dus moeten de deksels weer zorgvuldig op de kisten gelegd en de kerkhofpoort gesloten worden. Uwe vrouw, doodgraver, en uw knecht moeten de wacht houden, opdat niemand op het kerkhof kome!"

Zoo gebeurde het dan ook. Lengerfeld hulde den schedel zorgvuldig in een doek en nam hem mee. Toen zett'e hij zich met den pastoor en den doodgraver in het rijtuig, dat gereed stond op den weg en reed zoo gaauw de paarden draven konden naar den molen terug.

Daar vonden zij de gasten vrolijk aan den avondmaaltijd gezeten. De jonggehuwden zagen er nog even verdrietig uit als des middags. De bruid sprak weinig; de bruidegom in het geheel niet, maar hij dronk zooveel te meer; het ééne glas wijn na het andere. Den jongen knapen en meisjes had het echter reeds veel te lang geduurd met de tafel; hun ongeduld, om weer aan het dansen te gaan, was bijna niet meer te beteugelen; maar de speelman was verdwenen. Daar trad hij plotseling binnen, opgeruimd en vrolijk naar het scheen.

"Hoezee, daar is onze speelman!" riep het jonge volk verblijd. "Nu kunnen wij weer aan het dansen gaan! Waar zijt ge toch geweest, speelman? Waarom zijt ge niet blijven eten, zeg?" Zoo klonk het hem van alle kanten tegen. Maar de speelman wenkte met de hand en verzocht stilte!

"Ik zal u een deuntje voorspelen, waarmee ge tevreden zult zijn," riep hij, "maar 't is nog geen tijd er toe; blijft nog maar wat zitten. Mijne viool is ook nog niet goed gestemd. Weest geduldig en laat mij eerst een glas wijn drinken!"

Hij zett'e zich aan 't benedeneind der tafel, lei de viool naast zich en plaatste iets, in een doek gewikkeld, voor zich. De meiden bragten hem dadelijk borden met vleesch en gebak, maar hij weigerde dit en zei: "ik wil geen eten, geeft mij maar wijn. Drinken, dat is het zwak der muziekanten, en dat doen ze voor drie. Geeft mij dus twee glazen!"

Was er iets vreemds in de houding of de woorden van den speelman, of was het slechts toevallig, dat het vrolijke

gejoel eensklaps bedaarde en aller oogen zich op hem vestigden? "Geeft mij twee glazen!" zei hij nog eens en zijn stem klonk zoo gebiedend, dat de meiden been vlogen om de glazen te halen. Hij vulde het ééne glas met rooden wijn, uit de flesch, die naast het bord zijns éénen buurmans stond, het andere glas vulde hij met witten wijn, uit de flesch van zijn linker buurman; toen hief hij beide glazen op en riep luide: "De speelman moet het bruidspaar ook zijn heilwensch aanbieden, en hun zijn lied zingen, zijn gedicht opzeggen; zóó behoort het! Luistert dus allen!" Hij zette de glazen weer vóór zich neer, nam de viool ter hand, en begon een lied te spelen, zoo lieflijk en zacht, dat allen in diepe stilte luisterden; de meisjes en vrouwen kregen de tranen in de oogen en zelfs de mannen waren aangedaan. Toen de laatste toon van het wonderbare lied zachtjes wegstierf te midden der algemeene stilte, nam hij het glas met witten wijn, dronk er een slokje van en zong daarop met zachte, ontroerde stem:—

"Als goud, als lentezonneschijn
Zoo schittert deez' eed'le vurige wijn,
En verheugd des menschen hart.
De bruid is een jonkvrouw, engelrein;
O moog' zij steeds gelukkig zijn,
En leven zonder smart.
Als in 't heldere glas de fonk'lende wijn,
Bestrale haar 's levens zonneschijn!"

De schoone bruid hield den doek voor de oogen en snikte luid. De smid Wolfram keek zoo somber en nijdig als ooit en schonk zich een groot glas rooden wijn in, dat hij in één' teug ledigde.

Nu hief de speelman het andere glas omhoog, dat met rooden wijn gevuld was; zijne andere hand rustte op de viool, maar hij speelde niet, hij zong ook niet, doch met eene stem die allen deed ontstellen sprak hij:

't Is geen geurig druivennat,
Dat mijn beker nu bevat;
Neen, die roode, warme gloed
't Is,—o gruwel—menschenbloed!
Moog' hij, die dit dorst vergieten,
Nooit meer vrede of rust genieten!"

Hij zag den smid met doorborenden blik aan, hief het glas hoog boven zijn hoofd en wierp het toen tegen den vloer, waar het rinkelend, in scherven neerviel. Al de gas-

ten waren stom van schrik en verbazing; de smid sprong echter op, als een razende, greep een mes, en, terwijl hij over de tafel heen wilde springen, brulde hij: "weg met den speelman!"

Deze stond regt vóór de tafel; het grijze haar viel in lange golven om zijn nek, als de manen van een leeuw, en dreigend hief hij de hand op. "Geen speelman meer!" riep hij: "maar een werktuig in Gods hand, om den booswicht te ontmaskeren!" Met een luiden slag, verpletterde hij de viool op tafel, zoodat de splinters er af vlogen; hij zag Wolfram vast in de oogen en deze bleef staan, met den éénen voet op de tafel, alsof hij daar vastgeboeid was. "Brandstichter van Oberlingen!" riep de speelman hem toe, "ik breng u een bruidsgeschenk van uwe overledene vrouw Lijsbet!"

Op hetzelfde oogenblik haalde hij het voorwerp te voorschijn, dat hij, in een doek gewikkeld, had meegebragt, en met ontzetting staarden aller oogen op een schedel, uit welks kruin een lange spijker te voorschijn kwam. Zoodra de smid dit zag, deinsde hij terug, als had de bliksem hem getroffen; het mes viel hem uit de hand, en hij rolde op den vloer neer. Niemand kwam hem te hulp; die nabij hem stonden weken achteruit. De bruid lag bezwijmd in de armen harer moeder; de verschrikte gasten sprongen van tafel op en vlugtten. Niemand bleef in de zaal, dan de pastoor, de speelman, de doodgraver en de smid, die als een lijk op den vloer lag.

VIII.—Loon naar Werken.

We treden in een donker, eng gewelfd vertrekje met zwaar getralied venster. Daar in den hoek ligt een hoop stroo; op dat stroo zien we een man liggen; een reusachtig groote man, gespierd en forsch, zijne oogen, haar en baard zijn koolzwart, maar zijn gelaat is doodsbleek; het haar hangt verward om de slapen; zijn oogen rollen wild in de kassen. Rusteloos wentelt hij zich om en om op zijn stroolegor en dan rammelen de ketens waarin hij geboeid is.

Daar gaat de lage, smalle deur der gevangencel open, en een grijsaard treedt binnen. Een grijsaard met zilverwit haar, een zachtmoedig, vreedzaam gelaat;—het beeld van een heilige!

"Wat wilt ge?" roept de ruwe, schorre stem van den gevangene. "Komt ge mij weer kwellen? Ga, ik heb u niet noodig!"

"Mijn zoon," spreekt de eerwaardige pastoor van Guldenau, "mijn zoon, wijs mijne hulp niet af. Het is voor de laatste maal, dat ik bij u kan komen. Nog slechts één uur zal Gods zon voor u schijnen, en dan—dan vergezel ik u op uwen laatsten aardschen togt; dan—wordt het vonnis aan u voltrokken!"

"Wat!" brult de smid van Hornberg, en wil opspringen; maar de zware ketens houden hem terug (hij is aan den muur vastgeklonken) en vallen knetterend om hem heen. "Wat? is het vonnis — uitgesproken, terwijl ik onschuldig ben? Is mijn rekest om genade afgewezen? Moet ik—moet ik—sterven!"

"Ontken niet langer, mijn zoon; gij hebt uw aardsche regters daardoor niet kunnen misleiden; terg uw hemelschen regter niet meer door uw hardnekkig loochenen; bedenk, — binnen één uur staat gij voor Zijn regterstoel!"

Nu was het, alsof plotseling de kracht geweken was uit het forsche ligchaam; als een vertrapte worm kromp de woeste smid ineen op zijn leger; hij kreunde, hij weende luidkeels, dat het een steenen hart zou vermurwd hebben; hij kroop op de knieën naar den pastoor toe, en beproefde zijne geboeide handen te vouwen om den eerwaarden heer om genade te smeeken. Maar zijn door schrik verstijfde tong kon geen woord uitbrengen; krampachtig bewogen zich de vale lippen. "Genade, genade!" zeide hij eindelijk, en viel, met het aangezigt voorover, op den vloer.

De pastoor rigtte den ellendigen booswicht liefderijk op. "Verwacht hier op aarde geen genade meer," sprak de oude man, diep bewogen: "wend u tot Hem, die alles ten beste bestiert, hoewel wij menschen het niet begrijpen. Roep Hem aan, in de ure der benaauwdheid; Hij vergeeft ook den grootsten zondaar, die opregt en ootmoedig berouw heeft. Bid, mijn zoon; bid met mij!"

En de grijsaard lei de regterhand op het gebogen hoofd des misdadigers. Deze greep die zegenende hand, drukte ze aan de lippen en besproeide ze met heete tranen,— de eerste tolken van innig berouw over zijn gruweldaden.

De pastoor sprak een kort, hartsterkend gebed uit, en de gevangene zeide hem de woorden na. Daarna verzocht

hij, zijn bezwaard geweten te mogen verlichten, door eene volledige bekentenis zijner euveldaden.

"Ja, eerwaarde heer, ik heb alles gedaan wat ik tot nu ontkende, en nog veel meer, dat onbekend is gebleven. Maar nu wil ik alles zeggen. De hebzucht bezielde mij; om die te voldoen, zette ik alles op het spel. Ik was moedig, reusachtig sterk, vermetel! Maar sterker dan ik waren de booze hartstogten die mij beheerschten. Ik was het die te Oberlingen brand stichtte, om de kas te kunnen bestelen! Het gelukte mij, dit ongemerkt te doen en een onschuldige, Gustaaf Lengerfeld, moest er voor boeten. Ik kwam toen uit Zwaben, dat ik moest verlaten, omdat ik mijn baas bestolen had. Toen ik het gestolen geld in veiligheid had gebragt, dacht ik: "nu moet ik trouwen, dan zal ik tot rust komen!" En dus trouwde ik de dochter van den smid. Maar weldra verveelde zij mij; ik had de mooije molenaarsdochter gezien en begeerde die; ik wist, dat zij een eenig kind was, en eenmaal alles erven zou van hare ouders. Doch twee menschen waren mij in den weg; mijn schoonvader, de oude smid Wouters, en Chrisje, mijne vrouw. Die moest ik opruimen—en ik deed het. De smid stierf niet door een schop van het paard. Ik sloeg hem de hersens in met den moker....O, barmhartige God, wee mij, wee mij; erbarmen!" gilde Wolfram en wrong de geboeide handen.

"En Chrisje? Uwe vrouw!" vroeg de pastoor sidderend van afgrijzen. "En uw kind, zijn die hun natuurlijken dood dan ook niet gestorven?"

"Neen, neen!" kermde de smid. "Ach, eerwaarde vader, bid God om barmhartigheid voor mij. Chrisje heb ik vermoord; ik stak haar eene lange, stevige stopnaald onder de borst, links; door het hart heen. De wond was niet grooter dan een speldeknop, niemand heeft het ontdekt; ik brak de naald af in de borst; zij moet in de kist te vinden zijn!"

Den pastoor brak het koude zweet uit.

"En het kind, uw dochtertje?" vroeg hij weer.

"Ik lei' het onder het lijk der moeder; zoo stikte het; zoo kreeg ik alles alleen, huis en hof en al het geld van den ouden smid Wouters."

"Maar ge waart op reis, toen Chrisje dood gevonden werd in haar bed?" zei de pastoor.

"Juist; dat was, om niet in verdenking te komen. Ik

hield mij schuil in het gebergte; 's nachts sloop ik in huis, en maakte mij uit de voeten, toen de moord volbragt was; dat deed ik ook bij Lijsbet's dood."

"En toch zag het oog des eeuwigen Regters u!" sprak de priester. "Toch zond hij een getuige, die uwe snoode daad zag, en wel hém, dien ge door een andere uwer misdaden in schande en ongeluk storttet! Hieraan moet ge erkennen, dat God alles beschikt, en u voor Hem verootmoedigen!"

"Ik erken het, maar ach! het is te laat, te laat?" jammerde de smid. "O, eerwaarde vader, bid voor mij!"

"Hebt gij niets meer op uw geweten?" vroeg de pastoor.

"Ach, nog zooveel euveldaden! Als ik op reis ging, vermomde ik mij en ik nam een valschen naam aan; dan zwierf ik rond in de huizen, waar misdaad en ontucht heerschen, en gaf mij aan de schandelijkste uitspattingen over. —Ik wilde ook weer hertrouwen, maar de lieden van Hornberg en Guldenau vertrouwden mij niet. Maria was tot een moei meisje opgegroeid en herinnerde mij zeer aan hare overledene zuster, Lijsbet; ik besloot háar tot vrouw te nemen, tot welken prijs ook; en ik had van toen af geen rust meer, eer ik mijn doel bereikt had. Ik verleidde den molenaar tot dwaze ondernemingen en aankoopen, waartoe ik hem geld voorschoot; hij stierf; zijne zaken waren in een toestand van verval; zijne weduwe kon mij het geleende niet terugbetalen, zonder zich geheel te ontdoen van have en goed, en dan was zij tot den bedelstaf gebragt. Ik had haar dus in mijne macht. Zij zou mij hare dochter afstaan of gaan bedelen, besloot ik. Welnu, mijn plan, dat ik jaren lang bedacht had, gelukte."

"En waart ge voornemens, ook dit onschuldige wezen roekeloos te vermoorden?" vroeg de pastoor.

De smid verborg het hoofd in de handen; zijn forsch ligchaam rilde en beefde als een riet, door den wind geschud.

"Bij den Almagtigen en Alwetenden God, die ons hoort, beken de waarheid!" sprak de priester plegtig.

De boosdoener sloeg de handen krampachtig inéen, en met eene stem, die door merg en been drong, als een kreet der wanhoop, riep hij: "Ja!" en zonk toen bewusteloos neer op zijn strooleger. De pastoor knielde naast hem neer en bad voor de ziel van den ellendigen zondaar!

We zijn een groot jaar verder; de vriendelijke lezer volge ons weer eens naar den molen van Guldenau. Voor het vriendelijke, witte woonhuis, op de bank die onder den ouden lindeboom staat, zit een man, nog in de kracht zijner jaren, hoewel zijn haar zilverwit is. Zijn gelaat is evenwel nog jeugdig en het geluk straalt hem uit de oogen. 't Is Gustaaf Lengerfeld, de speelman, maar het zwarte pleister, dat zijn éene oog bedekte, mismaakt zijn gezigt nú niet meer.

Een mooi blond meisje zit naast hem, en hij slaat den regterarm om haar middel en kust haar. Is het zijne dochter? Neen, 't is Maria, de molenaarsdochter, en zij is nú zijne vrouw!

Dezen morgen heeft de eerwaardige pastoor, de vriend der pasgehuwden, het huwelijk ingezegend, maar noch Gustaaf, noch zijne bruid verlangden een groot feest te geven, na al de treurige voorvallen der laatste jaren. Zij zijn met hunne moeder en den pastoor naar den molen terug gekeerd, om dezen vóor hen zoo plegtigen en gelukkigen dag in stilte te vieren.

"Het is mij nog steeds onbegrijpelijk," zegt Gustaaf, "dat gij, een schoon, jong schepseltje, mij tot man hebt gekozen; mijn haar is wit, mijn ligchaam met wonden bedekt en verzwakt door verdriet, zoowel als door het oorlogvoeren, gedurende twintig jaren."

"Hebt ge mij niet gered voor het vreeselijkste lot? Zou de bloeddorstige moordenaar mijner zuster mij ook niet vermoord hebben, zonder u? Uwe wonden, in den oorlog verkregen, zijn als zoovele eereteekenen; uwe grijze haren herinneren mij aan al het leed, dat ge hebt doorstaan en dat ik nu zal pogen u te vergoeden. Is dat niet beter dan met een scherp ijzer in den schedel, vóór mijn tijd in het graf gelegd te worden?"

"Spreek daar niet meer van, lieve Maria;" zegt Gustaaf. "Het is al te vreeselijk; hij heeft zijne misdaden geboet!"

"En weet ge," vervolgt Maria, "waarom ik u, van alle mannen het liefste had, ook indien gij mij niet bewaard hadt voor een rampzalig leven en een gruwelijken dood?"

"Welnu, waarom dan?" vraagt Gustaaf, haar teeder in de blaauwe oogen ziende.

"Omdat gij uwe eerste beminde zoo getrouw zijt ge-

bleven; omdat gij liever het vreeselijkste lot ondergingt, dan haar te verraden!"

"Haar vader was te streng;" hernam Gustaaf. "Hij wilde niets weten van haar huwelijk met mij, omdat ik niets bezat, dan mijne betrekking aan het stadhuis. Op dien noodlottigen dag had hij mij de deur gewezen en zijne dochter streng verboden, ooit weer één woord met mij te wisselen. Doch wij zouden elkaar 's avonds, achter den tuin van haar vaders huis ontmoeten; ik wilde de wereld ingaan, om elders fortuin te zoeken; zij zou mij getrouw blijven, dat wist ik,—tot ik rijk—of ten minste tot ik eene voordeelige betrekking zou hebben, want wij hoopten, dat haar vader dan zijne toestemming zou geven. Ongelukkig had men mij bespied; ik werd beschuldigd; de schijn was tegen mij; hoe kon ik het meisje, dat ik lief had aan de gramschap eens al te strengen vaders en den spot der wereld blootgeven! Neen, dan liever gezwegen, en afgewacht, dat de Hemel mijne onschuld zou doen blijken. Maar ik wachtte te vergeefs; ik werd veroordeeld en moest drie jaren lang in den kerker zuchten!"

"Maar dat zij zelve de ware toedracht der zaak niet openbaarde; dat zij u niet redde?"

"Zij heeft de ware toedragt der zaak nooit geweten;" verklaarde Lengerfeld. "Zij weende en jammerde en geloofde, dat ik—om ons huwelijk mogelijk te maken,—het geld gestolen had. Eer mijn proces uit was, werd haar vader overgeplaatst, ver van Oberlingen, waar zij nimmer een naauwkeurig berigt kreeg omtrent de zaak. 'Ik ben onschuldig, maar niet te redden!' schreef ik haar. Vele jaren lang beweende zij mij, tot zij, het bevel haars vaders gehoorzamende, in het huwelijk trad. Doch zij stierf reeds na weinige jaren, door hartzeer ten grave gesleept. Zij had van mijne ontvluchting gehoord en dacht, dat ik in den vreemde gestorven was! Ik durfde haar niet te schrijven, uit vrees dat haar vader het ontdekken zou, en hij zou mij zeker verraden hebben.—Arme Anna! zij ruste in vrede!"

De moeder stoorde dit vertrouwelijk gesprek en riep hen aan tafel. In een priëel achter het huis gebruikte het gelukkige viertal den avondmaaltijd. De edele grijsaard die hun huwelijk had ingezegend, sprak een kort, hartelijk gebed uit, eer men de gaven Gods gebruikte.

Hoe vreedzaam en vriendelijk zag de molen er heden uit! De avondzon wierp haar gouden licht over de eenvoudige woning, en deed de bladeren van bloemen en struiken schitteren; een zachte wind ruischte door de lindeboomen en wiegde de klimopranken, die de oude muren bekleedden als een tapijt. De molen scheen het paradijs van vier gelukkige menschenharten!

Tegenover den molen, aan den voet van het gebergte, lag de smidswinkel. Welk een verschil met den molen! Somber en zwart, verlaten stond de vervallen woning daar in de schaduw van 't gebergte. De werkplaats was gesloten; niemand wilde het huiverigwekkende gebouw bewonen. Sedert den avond der laatste bruiloft van den smid, rustten hamer en blaasbalg, en was het vuur uitgedoofd.

De landlieden wilden echter beweren, dat 's nachts, na twaalven, het vuur weer opvlamde; dan steeg een bloedroode rookkolom met groote vuurvonken op uit den hoogen schoorsteen. De misdadiger vond geen rust in het graf; als een spook verrees hij des nachts en stond dan in de verlaten werkplaats, waar hij scherpe, gloeijende spijkers smeedde.

Kwam er tegen den nacht een voetreiziger van het gebergte, langs den straatweg die voorbij de smidswinkel leidde, dan maakte hij een grooten omweg, om het huis der ontzetting te vermijden. Meer dan één beweerde in de verte de dreunende slagen op het aanbeeld gehoord te hebben. De eenzame wandelaar sloeg dan een kruis en mompelde: "de smid van Hornberg is weer aan den arbeid: God zij hem genadig en sta ons bij!"
—*Overgenomen.*

Kindergedichtjes

DOOR

J. EN T. VAN DER TUUK.

HET MOOISTE LICHT.

Als 's somers in den morgenstond
De zon zoo heerlijk blinkt,
Dan lokt m' haar vrolijk, schittrend licht
Waar 't lied der vogels klinkt.

Daar buiten op het vrije veld,
Waar 't mollig grastapijt
Met keur van schoone bloemen pronkt,
Daar raak ik zorgen kwijt.

Als 's avónds in het schemeruur
Het flonk'rend sterrenlicht
Zoo vriend'lijk straalt op veld en wei
En 'k 't oog naar boven rigt,

Dan zie ik ook den glans der maan,
Zoo schoon, zoo rein, zoo zacht,
Weerspieg'len in den koelen stroom
Bij 't nad'ren van den nacht.

Maar eensklaps hoor 'k den zachten tred
Van mijne lieve Moe,
En langzaam nad'rend wenkt ze mij
Zoo trouw en vriend'lijk toe.

Het schijnsel van haar zacht blaauw oog
Dringt diep mij in 't gemoed,
En zon, noch maan, noch sterrenpracht
Haalt bij dien reinen gloed.

MOEDER EN KIND.

" Moedertje, zeg, als ik groot ben,
Wat zal ik dan voor u doen ?"
" Mij liefhebben, jongske en braaf zijn "
Zei moeder en gaf hem een zoen.

" U liefhebben, Moeder, en braaf zijn !...
Wat wenscht ge nog meer van mij ?
Ge zijt met zoo weinig tevreden !
Vraag nog wat anders er bij !"

" Wat zou ik nog meer van u wenschen !
'k Eisch waarlijk niet weinig, mijn kind !
De liefde is ontwijfelbaar 't hoogste
Van al wat op aarde men vindt."

" Het hoogste ?" zei 't knaapje en peinsde...
En peinsde nog lang daarna voort ;
Doch jaren eerst later begreep hij
De waarheid van 't Moederlijk woord.

FLINK AANGEPAKT.

Ferm de handen uit de mouwen,
Wakk're jongens, niet gedraald !
Uitstel wordt zoo dikwijs afstel !
Moeilijk wordt iets uitgehaald.
Dus u niet te lang bezonuen :
Frisch gewaagd is half gewonnen.

Wikken, wegen, *wel* is 't noodig,
Maar staat uw besluit eens vast,
Dan de hand aan 't werk geslagen !
Kloek en moedig doorgetast !
Dus maar gaauw het werk begonnen !
Frisch gewaagd is half gewonnen !

Wie besluiteloos en aar'zlend
Anderen om raad steeds vraagt ;
Och, geloof niet, dat de sukkel

Ooit door eigen geestkracht slaagt.
Neen, op and'rer bijstand bouwen
Toont gebrek aan zelfvertrouwen.

Zelf moet gij uw weg bereiden;
Wakend, worst'lend voorwaarts gaan;
Voet voor voet den grond verov'rend
Komt ge in 't lest aan 't eind der baan,
En voldoening, kracht en vrêe
Brengt gij uit den strijd vast meê.

Uit het Archief.

I

DE ONTDEKKING VAN DE GROOTE RIVIER, EN HET LAND DER GROOTE NAMAQUAS.

Extract uit de generale depeche aan de Bewindhebberen der Nederlandsche Oost Indische Compagnie, d.d. 1 *Maart* 1762.

" Ook kunnen wij niet afzijn Uwe WelEdele Hoog Agtbare ter kennisse te brengen, dat zekere ingezetene, genaamd Jacobus Coetzee, Jans zoon, van den ondergeteekenden Gouverneur bij schriftelijke ordonnantie permissie erlangd hebbende, om zich tot het schieten van oliphanten landwaarts in te mogen begeven, denzelven daar op, den 14den Julij 1760 van deszelfs woonplaats gelegen in de Piquetbergen met 2 wagens en vergezeld van 12 Hottentotten van de gerigriquas natie, is vertrokken, mitsgaders in 't begin der maand November desselvigen jaars wederom alhier terug gekomen zijnde, vervolgens aangaande

deze door hem gedane togt, aan ons bij het hiervan verleende schriftelijk relaas heeft komen te berigten, dat hij, Coetzee, zijnen koers door de oliphants, mitsgaders de Groene en Cous rivieren, desgelijks de Koperbergen, ter plaatse daar dezelve in het jaar 1685 door den Gouverneur Simon van der Stel zijn gevisiteerd, genomen hebbende, vervolgens was gekomen bij de aldaar gevonden wordende Groote Rivier, die, voor zoo veel als hier bekend is, bevoorens nimmer door eenige Europische natie is gepasseerd; doch dat hij zich echter over deze rivier begeven en zijne togt steeds Noordwaards door diverse moeijelijke wegen vervolgd hebbende, eindelijk was uitgekomen in een effene en zeer grasrijke landstreek, zijnde eigenlijk het begin van het land der groote Amacquas, die bevorens aan deze zijde van de voorzeide Groote Rivier gewoond, doch sedert ongeveer 20 jaren geleden zich over diezelfde rivier dieper landwaarts in begeven hebben. Dat hij—Coetzee—dus bij de evengemelde groote Amacquas gekomen zijnde, en haarlieden te kennen gegeven hebbende dat hij met permissie van den Gouverneur eenelijk om oliphanten te schieten, was uitgegaan, zonder eenig ander voornemen te hebben, zulks van dat effekt is geweest, dat zij hem zijne togt al verder Noordwaard door hun land ongestoord hebben laten vervolgen; invoegen de verhaler nog zes dagen reizens van de gemelde Groote Rivier voortgetrokken, en zijne voyagie tot bij zeker hoog gebergte, door hem de Zwarte Berg genaamd, vervorderd hebbende, zich alhier bij hem hadden vervoegd een groote troep van eene andere soort van Amacquas die hem vrij zachtzinniger toeschenen en ook eenigzins verschillende van taal waren met degenen die hij het eerst ontmoet had, door dewelken aan hem was verhaald, dat omtrent nog 10 dagen reizens verder in 't Noorden van den gemelden Zwarten Berg een soort van volk, Damrocquas genaamd, wezende van een taanachtige of gele gedaante met lang hoofdhaar en in lijwaat gekleed, zouden worden gevonden; gelijk hij, de verhaler zelf een andere, zeer volkrijke en in overvloed van vee voorzien zijnde natie, Eniquas genaamd, wonende Oostwaarts de groote Amacquas, heeft ontmoet, zoo als U. W. E. Hoog Agtb. dit alles, gelijk mede, welke vreemde, en tot nog toe alhier onbekende dieren, en andere merkwaardige zaken aldaar door meergemelden Coetzee zijn gevonden, bij geliefte uit het voorzeide dus

aangaande door hem verleende en dezen kopielijk bijgevoegde relaas, omstandig zullen kunnen beoogen.

"Nademaal men nu zoo lang dit land bij de Edele Compagnie in possessie is geweest, nooit van de voorzeide Damrocquas of Eniquas natiën heeft gehoord, en het over zulks van zeer veel aangelegenheid was dat men van dezelve eenige nadere onderrigting kwam te erlangen, mitsgaders de voorzeide in het Noorden liggende landen binnenwaarts verder wierden ontdekt; is de Gouverneur dierhalven al ten eersten bedacht geweest om zoodra zulks maar zonder eenige merkelijke onkosten voor de Edele Compagnie zoude kunnen geschieden, de gementioneerde, bij voorzeiden Coetzee gedane ontdekkingen nader te laten opnemen; waartoe zich vervolgens dan ook eene goede gelegenheid heeft komen op te doen, naardien de Kapitein van een der Compagnies Burger Dragonders aan Stellenbosch, Hendrik Hop, nevens nog 13 andere geschikte en wel gegoede ingezetenen vrijwillig hebben aangeboden eene togt derwaarts te doen en daartoe niet alleen hunne eigene wagens en trekbeesten te employeeren, maar zich boven dien ook van de benoodigde mondkost te voorzien, met bijgevoegd verzoek om van Compagnies wege alleen met eenig geweer, buskruit en lood, sommige noodzakelijke gereedschappen, en eenige weinige snuisterijen te mogen worden voorzien. Weshalven in onze vergadering van den 30sten Junij ll. in aanmerking genomen zijnde van hoe groote aangelegenheid het kwam te zijn, dat het meergemelde land, ten Noorden van hier gelegen, binnenwaarts nader wierde onderzocht, ten einde dus te kunnen ervaren of, en welke voordeelen daaruit zoo voor de Edele Compagnie als deze Kolonie zouden wezen te behalen, hebben wij derhalven besloten de voorzeide landtogt door de zich daartoe vrijwillig aangeboden hebbende ingezetenen, onder Commando van bovengemelden Burger Kapitein Hendrik Hop, te laten doen; mitsgaders in gezelschap derzelven te doen medegaan den landmeter Carel Frederik Brink, ten einde niet alleen van de nog onbekende landen een behoorlijke kaart te formeren, maar ook gedurende deze togt, eene dagelijksche aanteekening van al het merkwaardige te houden; gelijk bovendien tot het examineren der te ontdekkene ertzen en mineralen aan den zich onder de voorsz. reizigers

bevindenden en deskundig zijnden Burger Chirurgijn, Carel Christoffel Rijkvoet, een ijzeren proef-oventje, nevens de noodige gereedschappen tot het smelten van ertzen noodig, zijn medegegeven. Waarop de meergemelde liefhebbers, nadat alvorens door ons aan den gemelden kapitein Hop een ampele instructie (hierbij in Copie gevoegd) was ter hand gesteld, zich den 21sten Julij daaraan volgende van hier op reis hebben begeven; zulks wij nu hopen willen dat deze togt van het gewenscht succes zal mogen worden achtervolgd, en dat U.W.E. Hoog Agtb. hetgeen hier omtrent in voegen voorzeid, door ons is gedaan geworden, zich zullen gelieven te laten welgevallen."

H. C. V. L.

(Wordt vervolgd.)

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 90—AUGUSTUS 1887.

Bijbelsch Raadsel.

(Ingezonden door M. te F.

1. Een die dertig jaren oud was toen hij Koning werd van Israël.

2. Waarheen ging Paulus van Damascus na zijne bekeering?

3. De leugenaar en verleider, die den Vader en den Zoon loochent.

4. Van waar schreef Paulus zijn 2den zendbrief aan Timotheus?

5. Een zoon van Jacob en een van Ismaël.

6. Gij stelt ons, onze naburen tot smaad, tot spot en........

7. De gemeente aan welke Paulus een van zijne zendbrieven schreef van Rome.

8. De zoon van Beazi, den Priester, in het midden der weggevoerden bij de rivier Kebar.

9. Heer, neig Uw oor, verhoor mij, want ik ben........

10. Een berg op de hoogte van Pisga, regt tegenover Jericho.

11. Welke soort van fijn linnen moest gebruikt worden voor de gordijnen van den Tabernakel?

12. Een kleinzoon van Jozafat, Koning van Israël.

13. Een stam Israëls, en een overste die het land Kanaän moest deelen.

14. De huiswaard van Paulus en van de geheele Gemeente te Corinthe.

15. Een man die door hongersnood zijn geboorteplaats verliet.

16. In welke landstreek was Lystre en Derbe gelegen?

17. Een woordje van het 3de gebod en een zoon van Ruben.

18. De berg, waar een Koning gansch Israël moest verzamelen op bevel van een Profeet.

19. Een naam voor dansen, genoemd in het Evangelie van Lukas.

20. Want ik ben.........over u.

☞ Men wachte met het inzenden der oplossingen tot ook het September-raadsel verschenen is en zende dan alles te gelijk of zooveel men er van vinden kan. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B.—Verslag over de eerste zes maanden des jaars en toekenning van prijzen in ons volgend No.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

Aan den heer Landbouw Secretaris I.

Mijnheer,—Terwijl deze regelen geschreven worden, is het nog niet beslist wie de *eerste* Landbouw-Secretaris der Kaapkolonie zal zijn en vond er gevolgelijk nog geen aanstelling plaats. Deze aanmerking ga vooraf, ten bewijze dat wij in ons schrijven niet met personen, maar wel met zaken te doen hebben.

Wie gij ook zijn moogt, die, als dit No. van het *Zuid Afrikaansche Tijdschrift* het licht ziet, het *gewigtig* ambt en daarmede een *treffelijk* werk aanvaard zult hebben—mijnheer de Landbouw-Secretaris, wij heeten u welkom!

Leest gij Hollandsch, de moedertaal van negen-en-negentig uit elke honderd der Zuid Afrikaansche landbouwers (iets waaraan, hoe onbekend we elkander nog zijn, wij geen oogenblik kunnen twijfelen), dan kan het uwe aandacht niet ontgaan zijn, hoe reeds tien jaren lang in dit tijdschrift bij herhaling aangedrongen is op de oprigting van zulk een departement als waarvan gij nu aan het hoofd staat. Evenmin behoeft het u dan herinnerd te worden, dat wij in ons roepen langen tijd alleen stonden, alvorens de behoefte van een Landbouwkundig Departement ook elders beseft en algemeen door de Pers erkend en besproken werd. Wij willen geen eer bejagen met dit te zeggen, maar er slechts op wijzen ten einde de vrijheid te verdedigen die wij nemen door deze regelen aan u te rigten.

Mijnheer! Het volk heeft groote verwachting van u en van uw departement. En teregt; want uw werkkring is inderdaad grootsch en schoon. Al kunt gij den hoorn van overvloed niet over het land uitgieten, toch kunt gij er veel toe bijdragen dat onze landbouwers het motto aan het hoofd dezer rubriek leeren verstaan en betrachten.

Het valt niet te ontkennen dat, hoe grootsch en schoon uw taak ook zijn mag, hij tevens een moeijelijke is; en daarmede zult gij bij de aanvaarding ook ongetwijfeld rekening gehouden hebben. Vergun ons u te herinneren, dat gij aan den eenen kant onverschilligen zult

aantreffen, gebonden aan den ouden sleur en die maar niet verstaan willen dat, gelijk in alle zaken, men ook op het gebied van den landbouw in de negentiende eeuw vooruitging. Afgezien van dezulken—als ze er zijn—die u èn de eer èn de £700 per jaar aan 't baantje verbonden benijden, en wier kritiek gij verwachten kunt, zult gij ook met betweters te doen krijgen die met stoom en electriciteit vooruit willen en al dadelijk dwingen zullen om overal in 't land Landbouwscholen, proefstations, stoeterijen en al den aanhang van Duitsche of Fransche Landbouwdepartementen te hebben, geen rekening houdende noch met den trap van ontwikkeling waarop wij staan, noch met onze financieele krachten. Tusschen die beiden zult gij het gulden midden moeten vinden, en met vaste hand aan 't roer uw eigen weg gaan.

In het *Zuid Afrikaansche Tijdschrift*, waarin wij naar de krachten ons verleend en de plaatsruimte ons afgestaan, steeds getracht hebben onze landbouwers op de hoogte te houden van het voornaamste op boerderijgebied, zult gij een onpartijdig beoordeelaar vinden. Op onzen steun, zoo lang uwe plannen die verdienen, kunt gij rekenen. Wij achten het eene eer uwe medewerkers te zijn, en hopen van tijd tot tijd uwe aandacht te vestigen op hetgeen wij in het belang onzer boeren noodig oordeelen. Mogten wij u bij het sluiten van dezen eersten brief een raad geven, dan zou het deze zijn: begin bij het begin; daal tot het volk af en beoordeel den Afrikaanschen boer niet uit de hoogte; nader hem in zijne moedertaal; tracht zooveel mogelijk met hem in aanraking te komen en zoodoende met zijne eigenaardige moeijelijkheden bekend te worden; win eerst zijn vertrouwen en uw weg om nuttig te zijn is welgebaand.

In een volgende uitgave hopen wij dit schrijven voort te zetten. U intusschen veel succes en een nuttige loopbaan toewenschende,

Teekent zich met achting,

Mijnheer de Landbouw-Secretaris,

De Red. Boerderij *Z. A. T.*

PAARDEN.

Bij het lezen van het debat in den Wetgevenden Raad gevoerd over springhengsten en de soort van paarden die wij hier noodig hebben, kwam ons te binnen wat dessaangaande in het April no. 1882, deel ix, bls. 189 van dit tijdschrift gezegd is. Nu er toch aan de veredeling van het paardenras iets gedaan zal worden, kan het geen kwaad dat stukje nog eens te lezen. Het luidde in hoofdzaak aldus: De *Chicago Tribune* heeft de vraag opgelost welke de beste trekpaarden zijn. Het blad publiceert de opinies van de voornaamste Amerikaansche paardenhandelaars, door welke jaarlijks tot 40,000 stuks van

de hand gezet worden. Met een enkele uitzondering geven allen de voorkeur aan het Fransch-Normandische ras, ook wel Percherons genoemd. De heer Izaak Dahlman, de grootste paardenhandelaar te New York, zegt: "Ik verhandel jaarlijks van 9,000 tot 10,000 paarden voor eigen rekening (niet in commissie voor andere menschen); 2,500 à 3,000 van die zijn groote trekpaarden en bijna allen Normandische Percherons. Deze dieren zijn gedwee, verstandig, breed tusschen de oogen en hebben hersenen. Zij worden gemakkelijk gedresseerd en zijn vast in het tuig. De Normandische Percherons hebben de beste pooten van alle paarden in Amerika. Zij hebben een hoogen ronden hoef. Hunne pooten zijn beter bestand tegen het werk op de geplaveide straten dan van ieder mij bekend ras. De Normandische Percherons zijn kort van haar, dun van vel en kunnen beter tegen het heete zomerweder dan iedere andere soort. Zij geven de meeste voldoening. Als zij vier jaar oud zijn doen zij het zwaarste werk, en *kunnen* het ook doen." Andere paardenhandelaars spreken even gunstig, en voegen er bij dat er gedurig meer vraag naar deze soort van paarden komt; dat zij een hoogeren prijs halen, mooijer dieren en uitmuntende vreters zijn. Het Amerikaansche paard heeft veel overeenkomst met het onze, het stamt meest van den sierlijken hoewel subtielen Engelschen harddraver (racespaard) af, met hier en daar wat van het sterkere Hollandsche bloed er onder. Dat dier nu, gekruist met den Normandischen Percheron, verwacht men, zal een van de prachtigste en taaiste paarden opleveren.—Ook voor ons land [zoo schreven wij ruim 5 jaar geleden] verwachten wij de schoonste resultaten van zulk eene kruising met den Normandischen Percheron. Of er alhier na die aanbeveling proeven mee genomen zijn is ons niet bekend. De Ed. heer Lourens van der Bijl, die in het afgeloopen jaar Amerika bezocht heeft, zou ons echter kunnen zeggen hoe men aldaar geslaagd is, wat hij van de Amerikaansche stoeterij afweet en of hij het raadzaam oordeelt dat de Regering een paar springhengstén van die soort invoert om ons ras te verbeteren. Wij bevelen ZEd. de lezing van dit stukje aan en zullen gaarne zijne opinie vernemen, met belofte er publiciteit aan te geven.

DE KUNSTBOTER OF OLEOMARGARINE KWESTIE.

In verband met hetgeen we deesaangaande in ons vorig no. schreven, is het van belang te weten welke strenge wetsbepalingen in andere landen gemaakt zijn ter bescherming van het publiek in 't algemeen en den landbouw in 't bijzonder. Om van Frankrijk, Engeland, Holland, Duitschland en Denemarken niet te spreken, waar de wetten niet minder streng zijn, kiezen we Rusland en Canada tot voorbeelden. De Russische wet luidt als volgt:—

1. Elk door menging van boter en vet bereid product moet "margarinevet" heeten.

2. Het produceeren van dit vet is onderhevig aan accijns of aan hooger patentbelasting.

3. De verhooging der belasting wordt door de Ministers van Finantiën en van de Domeinen gemeenschappelijk bepaald.

4. Het margarinevet moet met de een of andere heldere kleur (geel is verboden) geverfd worden.

5. De vaten, waarin het margarinevet uit de fabrieken afgeleverd wordt, moeten gelijke kleur hebben.

6. De vaten moeten met de firma der fabriek en het opschrift "margarinevet" voorzien.

7. Het margarinevet mag in de handels-etablissementen, waarin boter verkocht wordt, niet ten verkoop aangeboden worden.

8. Etablissementen, waarin margarinevet verkocht wordt, moeten uithangborden met het opschrift hebben, dat daarin genoemd product verkocht wordt.

9. In logementen, spijsinrigtingen, buffetten en in 't algemeen alle openbare etablissementen, waarin spijzen worden toebereid, moeten op een zigtbare plaats bekendmakingen dienaangaande aanwezig en de spijskaarten met het berigt voorzien zijn, dat de spijzen met magarinevet toebereid werden, indien de ondernemers van genoemde etablissementen dit product in hunne keukens wenschen te behouden.

10. De invoer van margarinevet uit het buitenland is verboden.

Zij, die in strijd met deze bepalingen handelen worden met 100 tot 1000 roebels gestraft (de roebel is ruim 3s.) Die margarinevet in plaats van boter verkoopt of er mee vermengt, beloopt 1—3 maanden gevangenisstraf.

Dit ontwerp der Domeinen Ministers werd om advies in handen gesteld van den Medischen Raad. In 't algemeen was dit advies gunstig; wat 1, 4, 5 en 6 aangaat, stelde genoemde raad de navolgende wijzigingen voor:

Ad 1. Ook elke uit vet of talk gefabriceerde kunstboter, ook als zij door melk of room verbeterd of met boter vermengd werd, moet "margarinevet" genoemd worden.

Ad 4. Het margarinevet moet verpligtend rood gekleurd worden met alkannine, eene zeer goedkoope en volkomen onschadelijke kleurstof. (*) Als het in afzonderlijke stukken verkocht wordt, moeten deze altijd een bepaalden vorm (b.v. van een steen) hebben.

Ad 5. Elk stuk moet duidelijk van den stempel der firma en het woord "margarinevet" (ingedrukt) voorzien zijn.

* Afkomstig van den alcanna-wortel, radix alcannae (Anchusa tinctoria L.) veel gebezigd voor lippen-pomade.—*Red.*

Ad 6. De vaten, waarin het margarinevet verpakt wordt, moeten eveneens rood gekleurd en met dezelfde opschriften voorzien zijn.

Wat de bedreigde straffen aangaat, hield de Medische Raad die voor te zwaar; hij meende dat 100—200 roebels en bij herhaling van 't delict met gevangenis en confiscatie voldoende waren en was voorts van oordeel, dat alle bedoelde maatregelen slechts tijdelijk ingevoerd moesten worden, opdat de producenten van kunstboter tijd hebben hunne zaken zonder schade af te wikkelen. In de toekomst moest het fabriceren van het surrogaat geheel verboden worden, omdat het niet volkomen onschadelijk is, soms zelfs maagkatarrhen veroorzaakt en omdat door wering van het surrogaat de veeteelt en daardoor de landbouw gesteund zou worden.

DE KUNSTBOTER-WET IN CANADA.

In geen ander land bestaat een bondiger en meer afdoende wet in zake kunstboter dan in Canada. Om die reden moge hier de oorspronkelijke tekst er van volgen;—

"*No oleomargarine, butterine or other substitute for butter, manufactured from any animal substance other than milk, shall be manufactured in Canada or sold therein, and every person who contravenes the provisions of this Act in any manner whatsoever, shall incur a penalty not exceeding four hundred dollars, and not less than two hundred dollars, and in default of payment, shall be liable to imprisonment for a term not exceeding twelve months and not less than three months.*"

Dat is (met uw verlof):—

In Canada mag geen oleomargarine, butterine of ander botersurrogaat, gemaakt van eenige andere dierlijke stof dan melk, gefabriceerd of verkocht worden, en ieder, die op eenigerlei wijs in strijd met deze wet handelt, zal gestraft worden met eene boete, die niet hooger dan 400 dollars (de dollar 4s. 2d.) en niet minder dan 200 dollars bedraagt, bij onvermogen om te betalen te vervangen door eene gevangenisstraf van hoogstens twaalf en minstens drie maanden.

Zoo als vroeger aangemerkt, is het dus hoog tijd dat onze Regering gepetitioneerd werd, om den invoer van kunstboter in deze Kolonie onder contrôle te stellen.

ONZE LEESTAFEL.

Erkenne met dank, ontvangst van "Memorie van het Bestuur der Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw te Batavia, aan de Directeuren der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Nijverheid te Haarlem, over de Pakketvaart in Nederlandsch-Indië."

Ook Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië, Deel XXXIV, Aflevering II. Inhoud: Verzekering tegen Veeschade.—Veeverzekering.—Notulen, Jaarverslag, Rekening en Verantwoording

over 1886.—Request der Soekaboemiesche Landbouw-Vereeniging tot ontheffing van lasten.—Eene commissie voor landbouw-enquête in Nederland. Een Nederlandsche Landbouwbank. — Nota over de Ambachtschool te Batavia.—Berigt van de Kamer van Landbouw te Mauritius in zake de suikercrisis.—Het weekblad *Le Progressiste.*—Request der N. I. Maatschappij van N. en L. om subsidie voor proefstations.

Wat er van onze gading in is, zijn de stukken over een Landbouwbank en Verzekering tegen Veeschade. Over het eerste, dat wij ook in een Hollandsch blad vinden, hebben we reeds vroeger het een en ander meegedeeld; wat het tweede, Verzekering tegen Veeschade, aangaat, dit hoort wel in de eerste plaats bij assurantie-maatschappijen thuis, maar ook onderlinge hulpmaatschappijen of veefondsen zoo als men die sinds den laatsten tijd in tal van gemeenten in Nederland, en ook op vele plaatsen in het buitenland opgerigt heeft, konden onder ons van groot nut zijn. Wie weet of ze niet later zullen ontstaan, als eerst ons Departement van Landbouw in volle werking is.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

HET SCHEREN DER PAARDEN.

Mégnin beantwoordt in "l'Eleveur" de vraag of het hygienisch is de paarden te scheren op de volgende wijze.

Indien het wilde paarden gold, welke slechts doen wat zij willen en zich niet meer inspannen dan hun behaagt, dan zou het scheren ongerijmd en anti-hygienisch zijn, evenals voor hen het hoefbeslag. Doch dit is voor het paard in den huisdierstaat geheel anders. Men heeft van het beslag beweerd, dat dit een noodzakelijk kwaad is, welnu, men kan hetzelfde van het scheren zeggen.

Het werkpaard zweet, wanneer de winterharen te voorschijn zijn gekomen, bij zacht weder spoedig, en het is niet mogelijk het doornatte, lange haar daarna droog te wrijven; hierdoor blijft het ligchaam dagen achtereen bedekt met een ijskoude laag. Daaronder lijdt de huidfunctie, het dier vermagert en de eetlust neemt af, evenals de krachten; allerlei verkoudheidsziekten, van de eenvoudige neusverkoudheid tot eene longaandoening, ontwikkelen zich gemakkelijk.

Deze ongewenschte gevolgen worden door het scheren bestreden; men ziet hierna de dieren levendig worden en den eetlust zoodanig verbeteren, dat zelfs het ligstroo wordt opgegeten, zoodat men genoodzaakt wordt het ration te verhoogen.

Het is waar, dat het scheren ook ongewenschte gevolgen kan hebben, als een ligt uitslag, veroorzaakt door de inwerking van het koude slijk op de huid of de wrijving van het natgeregende tuig, doch de voordeelen overtreffen bij slot van rekening de nadeelen belangrijk.

Wij deelen Mégnin's meening in deze zaak volkomen; wij voegen daaraan nog toe, dat het scheren, wijl het poetsen hierdoor gemakkelijk wordt gemaakt, de bij het paard zoo gewigtige huidfunctie in hooge mate bevordert en de parasieten verwijderd houdt. (*Anu. de méd. vét.* 5 April 1887.)

HAVERMEEL VOOR DEN MENSCH.

In de *Geneeskundige Courant* schrijft Dr. N. B. Donkersloot, een autoriteit van veel beteekenis, omtrent het gebruik van havermeel als volgt:—

"Wij-zelven maken, in onze praktijk, veel gebruik van havergort en havermeel, vooral bij personen die eene krachtige voeding behoeven en, bedriegen wij ons niet, met veel succes. Dewijl evenwel het telkens koken van pap nog al omslagtig is, en de smaak bij langdurig gebruik wel eenigszins begint tegen te staan, hebben wij den heer B. J. M. Bakker, broodbakker op den Dennenweg, uitgenoodigd, haverbrood te bakken. Deze was hiertoe bereid, en na eenige proeven is hij er in geslaagd, een smakelijk zoogenaamd kropbrood uit havermeel te vervaardigen, dat gaarne gegeten wordt, zelfs door gezinnen die het niet als geneesmiddel gebruiken (*).

"Zoowel als de Schotten en Ieren hun krachtig gestel misschien grootendeels te danken hebben aan het dagelijksch gebruik van havermeel, en zoowel als zelfs het forsche paard door gebruik van deze korensoort groeit, bloeit en sterk wordt, evenzeer zal den mensch dit voedsel ook wel ten goede komen.

"Het verwondert ons zelfs, dat in de behoeftige klasse niet meer gebruik wordt gemaakt van dit brood, welks voedingswaarde zoo voortreffelijk is en waarvan de prijs natuurlijk geene reden kan zijn om er zich van te onthouden."

Wie, die bij het bovenstaande stukje over *Havermeel* ook het onderstaande over *Kunstmeel* leest, zou niet het eerste verkiezen! Hoeveel zoogenoemd "Silk dressed Flour" van elders ingevoerd en waarover huismoeders dikwijls klagen dat het niet rijzen wil, is misschien even slecht? Maar wie heeft het in Zuid Afrika ooit onderzocht?

(*) Wij hebben gedurende eenige dagen van dit brood gegeten, en kunnen er ook van getuigen, dat 't smakelijk en goed gebakken is.—RED. *Landbouw Courant.*

DE INVOER VAN KUNSTMEEL UIT AMERIKA (*).

Onze lezers zullen zich herinneren, dat wij een kort berigt plaatsten aangaande "kunstmeel", hetwelk in België verkocht werd. De Redacteur der "Vlaamsche Bakkers-gazet" deelde ons nu onlangs mede, dat in Antwerpen een lading uit Amerika aangekomen was, inhoudende een partij van circa 500 zakken "meel". Bij chemisch onderzoek bleek dit prachtige, fijne, witte poeder, weder te bestaan (in hoofdzaak plus minus 95 pct.) uit kiezelzure magnesia, aluinaarde en kalk, zonder een spoor *meel* te bevatten, en behoort dit goed natuurlijk thuis in den verfmolen, en niet in onze magen.

Wij achten dit feit belangrijk, in verband met de vele, uiterst goedkoope meel-aanbiedingen, die, naar ons berigt wordt, in den laatsten tijd van verschillende zijden geschied zijn, en gelooven dat een herhaalde ernstige waarschuwing aan meelhandelaren tegen dergelijke buitenlandsche aanvoeren op hare plaats is, voor en aleer het kwaad overal verbreid is, en plaatselijke autoriteiten met ontzaggelijk veel moeite, de vervalschte waren bij den kleinhandel moeten opsporen en vernietigen. Het wordt o. i. waarlijk eens tijd, dat niet alleen bekend worde, wie dergelijk vervalschingsmateriaal aan de markt brengen, doch voornamelijk *naar welke adressen* in den meelhandel het verzonden wordt. Wij zullen trachten wat het laatste punt betreft, zekerheid te verkrijgen.

NIEUW MIDDEL TEGEN DE AARDAPPELZIEKTE.

Prof. R. Fasquelle geeft in het *Zeitschrift des Landw. Centralvereins für die Provinz Sachsen* een middel aan de hand, om volkomen gezonde aardappelen te verbouwen. In 100 liter water (ruim 21 gallons) werden 8 kilogr. (17½ ℔ ruim) kopervitriool opgelost. Tot deze oplossing voegt men eene soort kalkmelk, bereid door 15 kilogr. (33 ℔) ongebluschte kalk in 30 (6½ gallons) liter water. Met dit mengsel worden de bladeren der aardappelen, nadat deze behakt zijn, met behulp van een pulverisator besprenkeld. De uitkomsten door dit middel—Bordeleiser pap genoemd—verkregen, moeten volkomen aan het doel beantwoord hebben.

(*) Overgenomen uit het *Maandblad* tegen de vervalsching enz. van Dr. v. Hamel Roos, afl. Junij.

Wetenschappelijk.

PETROLEUM OF PARAFFINE-OLIE UIT RUSLAND.

De door den Engelschen reisiger Charles Marvin en anderen aangekondigde overstrooming van Russische petroleum-olie heeft ook het Westen van Europa bereikt en de Amerikaansche olie ontmoet voortaan ook daar een geduchte mededingster, die haar reeds in vele landen een gevoeligen stoot heeft toegebragt. Eenige mededeelingen aangaande deze olie komen waarschijnlijk niet te onpas. Meerendeels zijn zij ontleend aan eene brochure van den zooeven genoemden Engelschman "*The Coming Deluge of Russian Petroleum* by Charles Marvin.

Dat de petroleumbronnen in den Kaukasus in verband staan met de sinds oude tijden bekende heilige vuren van Bakoe is bekend. Nog slechts betrekkelijk korten tijd is het geleden, sinds men den rijkdom der aarde aan de kostbare vloeistof ontdekte en pogingen in het werk stelde er voordeel van te trekken. De geschiedenis van de boringen leverde tooneelen op, die in geen enkel opzigt achterstonden bij al de wonderen en de verassingen, die in de Amerikaansche oliedistrikten waren aanschouwd. Ja, hetgeen in het laatst van September en in het begin van October l.l. in den Kaukasus geschiedde, heeft alles, wat vroeger zoowel in de nieuwe als in de oude wereld gebeurd is, in de schaduw gesteld.

Den 6den October l.l. stond in de officieele Russische nieuwsbladen een telegram van den volgenden inhoud: "In de bronnen van Tagieff is eene fontein van olie gaan springen, waaruit gemiddeld per uur 30,000 *puds* (ongeveer 125,000 gallons) olie te voorschijn komen. De olie vormt eene kolom van 224 voet hoog. Ofschoon de bron zich op eenen afstand van vijf *wersten* (ruim 3 mijlen) van de stad bevindt, valt er een regen van oliehoudend zand op de huizen en de straten." Merkwaardig, dat de krachtige uitstrooming reeds op den 27sten September begonnen was en dat eerst op den 5den October een telegram werd verzonden. Er blijkt uit, dat het niet de eerste maal was, dat de olie in zulk een verrassende hoeveelheid opspoot, al overtrof het gevolg thans al hetgeen vroeger verkregen was.*

Uitvoeriger berigten deelde een in Bakoe uitgegeven nieuwsblad mede. "Uit de stad gezien, gelijkt de fontein op eene reusachtige rookkolom; aan den top maken wolken van oliehoudend zand zich daarvan los om over eenen aanzienlijken afstand voort te drijven, zonder dat zij den grond naderen. Door de heerschende zuidelijke winden werd de olie voortgedreven in de rigting van Bailoff, dalen en heuvelen werden met olie en zand bedekt en de huizen van Bailoff op eenen afstand van anderhalven mijl werden er door met een aanslag bedekt.

Het was onmogelijk den stroom te stoppen. Het distrikt van Bybybat werd geheel door de olie overstroomd, holten werden er mede opgevuld, een meer van olie werd gevormd en op den vijfden dag begon de olie zich in zee uit te storten. Men schat de hoeveelheid, die iederen dag uitstroomde, op 5000 à 6000 ton. Op den zesden dag begon de wind aan te wakkeren en weldra vond de olie haar weg door de geheele stad. Het plein tegenover het stadhuis te Bakoe werd er mede gedrenkt en de huizen in de meest noordelijke buurten bleven zelfs niet gespaard." Op den achtsten dag was de stroom het sterkst; daarnaar berekend zouden per dag 11,000 tonnen of 2¾ millioen gallons uit eene opening met eene middellijn van hoogstens 18 duim uitgestroomd zijn. Om te verhinderen, dat de olie geheel verloren ging, trachtte men den stroom uit de rigting naar de zee af te leiden naar oude bronnen. Na den tienden dag nam de hevigheid van den vloed af en op den vijftienden dag waren de ingenieurs er in geslaagd alle olie op te vangen; de dagelijksche opbrengst was thans ongeveer 250,000 *gallons*.

Uit deze ééne opening kwam binnen denzelfden tijd meer olie te voorschijn dan uit alle andere oliebronnen op de aarde te zamen. Doch ook andere bronnen in den Kaukasus, hoewel minder verkwistend dan de door Gospodin Tagieff geboorde, beloonden de moeite en de kosten ten volle. In het afgeloopen jaar werden te Bakoe meer dan 420,000,000 *gallons* ruwe petroleum aan de markt gebragt. De prijs der ruwe olie is fabelachtig goedkoop; voor 1887 werden vele kontrakten gesloten, waarnaar vóór de ruwe olie een *farthing* voor vier *gallons* zal worden betaald.

Een groot verschil tusschen deze ruwe olie en die in Noord Amerika is hierin gelegen, dat de Russische petroleum veel minder lampolie geeft dan de Amerikaansche. Uit de laatste verkrijgt men ongeveer 70 à 75 pct. lampolie en uit de eerste slechts ongeveer 30 pct. De overige 70 pct. zijn echter volstrekt niet waardeloos; men rekent, dat gemiddeld 10 pct. in het geheel verloren gaan en de nog overig blijvende 60 pct. (volgens het Russisch woord voor overblijfsels *astatki* genoemd) kunnen deels als smeerolie, deels als brandstof uitstekende diensten bewijzen. In zuidelijk Rusland is zulk een vloeibare brandstof reeds algemeen in gebruik geraakt. De stoombooten op den Wolga en op de Kaspische zee, verscheidene honderden locomotieven en meer dan duizend vast staande stoomwerktuigen hebben de steenkolen afgeschaft. Te Bakoe kost een ton ongeveer vier pence. Als voordeelen van deze vloeibare brandstof worden genoemd, dat men door eene kraan den toevoer tot het vuur regelen kan, dat de vlam weinig walm geeft, en dat de voorraad brandstof veel minder ruimte beslaat dan eene met haar gelijkstaande hoeveelheid kolen. Vooral voor stoombooten verdient zij dus aanbevolen te worden; voor de eigenlijke lading

blijft meer ruimte over, en behalve ruimte wint men ook tijd, daar men midden op eene lange reis geen plaatsen behoeft aan te doen om kolen in te nemen.

De exploitatie der oliebronnen in den Kaukasus heeft het verkeer op de Kaspische zee veel drukker gemaakt. Na 1878 heeft het Russisch kapitaal meer dan een millioen pond gestoken in stoombooten, die de Kaspische zee bevaren. In 1879 was daar één stoomboot te zien; thans reizen ruim honderd booten af en aan om de olie van Bakoe naar den mond van den Wolga te brengen. En naast deze stoomschepen varen een menigte van zeilschepen tusschen de genoemde beide plaatsen heen en weder. Met de scheepslijst vóór zich verzekert de heer Marvel, dat in den vorigen zomer verscheidene malen vijf-en-twintig vaartuigen met olie bevracht op één dag de haven van Bakoe verlieten. Een anderen weg volgen millioenen *gallons* olie, die per spoortrein naar Batoem aan de Zwarte Zee werden gebragt. De olie werd in het begin in vaten gedaan en daarin vervoerd. Later is hierin verandering gebragt, zoowel in de stoombooten als op de spoortreinen. Men heeft de ruimte in het vaartuig zelf ingerigt tot bakken, waarin de olie wordt gedaan, en over de spoorlijnen vervoert men geen waggons, die eene vracht vaten met olie bevatten, maar iedere spoorwagen is als het ware een groote, digte oliebak van eenen eigenaardigen vorm. De booten worden *tank-steamers* en de oliewaggons *tank-cars* genoemd.

Een bezwaar, hetwelk aan het algemeene gebruik der Russische petroleum in den weg stond en nog staat, is dat er te weinig gelegenheden zijn om den voorraad snel genoeg uit Bakoe te verzenden. Trouwens hier bestaat wel uitzigt op verbetering, ook in de naaste toekomst. In den loop van 1887 zal een tweede spoorlijn in gebruik worden genomen, die ten Noorden van den reeds bestaanden spoorweg van Bakoe naar Batoem en Poti loopt. Zij begint aan de Kaspische zee bij Petrovsk, op eenen afstand van weinige uren van Bakoe; het einde aan de Zwarte zee bevindt zich bij Novorossisk. Men rekent er op, langs deze lijn minstens 100 millioen *gallons* per jaar te kunnen verzenden.

Bovendien is van regeringswege de deelneming open gesteld aan een plan om de oevers der Kaspische en der Zwarte zee te verbinden door een buis (tube), die 600 mijlen lang moet zijn. De middellijn der buis moet zóó groot zijn, dat zij jaarlijks 100 millioen *gallons* olie doorlaat; de bepalingen omtrent de stremming van het vervoer tengevolge van herstellingen, omtrent de kosten van het vervoer enz. worden allen door de regering vastgesteld. Waar de buis door het kroondomein loopt, ontvangt de maatschappij, die de voorwaarden der concessie op zich neemt, den grond voor niets. Mogt het bedrag der

olie, die vervoerd wordt, eens 90 pct. bedragen van hetgeen kan worden overgebragt, dan zal de maatschappij verpligt zijn eenen tweeden *oleoduct* aan te leggen en binnen twee jaren gereed te maken. De concessie wordt niet verleend aan eene maatschappij, die zelf in het oliedistrikt bronnen of raffineerderijen bezit.

Men ziet, de Kaukasus maakt zich meer en meer gereed tot den kamp, die zijnen invloed over gansch Europa zal laten merken. Uit de landen, die de Zwarte zee omgeven, is de Amerikaansche olie verdreven. Volgens den schrijver der aangehaalde brochure bragt de toevloed van Russische petroleum ook reeds in andere landen eene aanzienlijke vermindering in den aanvoer van Amerikaansche olie te weeg. In Oostenrijk-Hongarije b. v. bedroeg deze aanvoer in 1883: 15,505,652, in 1884: 6,281,043; en in 1885: 2,010,654 *gallons.*

TOENEMING DER BEVOLKING IN VERSCHILLENDE LANDEN, VERGELEKEN MET FRANKRIJK.

De eerste volkstelling in Frankrijk, zegt de heer A. CHERVIN, geschiedde in 1801. Frankrijk had toen 27,349,003 inwoners. De laatste vijfjarige telling (Mei 1886) toont aan, dat er nu 38,218,903 zijn. Op die wijze voortgaande, zal de bevolking van Frankrijk eerst in het jaar 2,000 het dubbele van haar cijfer in 1801 bereiken. De jaarlijksche vermeerdering der bevolking op elke 1,000 inwoners is thans in Griekenland 12, in Nederland en Denemarken 10, in Engeland 9, in Duitschland en België 8, in Oostenrijk, Zweden, Noorwegen en Portugal 7, in Spanje 3, in Frankrijk 2. In 1843 was de bevolking der steden 24 procent van de geheele bevolking van Frankrijk; nu is zij 35 procent. Er zijn 10 departementen, die thans minder bevolkt zijn dan zij in 1801 waren. Die treurige resultaten zijn het gevolg van het geringe geboortecijfer, en dit wordt veroorzaakt door de onvruchtbaarheid der huwelijken, wier cijfer overigens toeneemt. Daarin is voor Frankrijk in de toekomst een groot gevaar gelegen. *(Revue Scientifique).*

CHINEESCHE DWERGBOOMEN.

Maakt men in de schil van eene limoen een opening van drie-kwart duim wijdte, zoo kan men door deze opening den geheelen inhoud wegnemen. Nu vult men de holte met een mengsel van cocos (klapper) vezels, wollevezels en koolpoeder, en zaait in het midden een zaad van eene boomsoort. Men begiet van tijd tot tijd, en weldra groeit de stengel der kiemplant door de opening omhoog. Zoodra de wortels door de schil heengroeijen, snijdt men ze af, en zet men dit gedurende eenige jaren voort. Zoo kan men een boompje van vier tot vijf duim hoogte verkrijgen, dat er uitziet als of het reeds zeer oud was, en dat jaren lang voortleeft zonder merkbaar in omvang toe te nemen. *(La Nature).*

DE DUUR DER LEVENSVATBAARHEID VAN ZADEN.

Onder de vele zaken, die wij in onze jeugd op autoriteit aannamen, en die sedert een tijd, wiens aanvang ons niet heugt, door ons voor onomstootbare waarheden zijn gehouden, behoort ook deze. In schoolboeken of populaire geschriften werd ons eens verkondigd, dat zaden zeer lang leven; en dan geven zij ons als bewijs het feit, dat graankorrels bij de Egyptische mummiën gevonden, als zij met zorg werden uitgezaaid en behandeld, ontkiemden en gezonde planten voortbragten. De indruk, dien dit feit op ons jeugdig gemoed maakte, was aan zijn ongelofelijkheid evenredig, en zoo bewaarden wij die, niet geloovende dat over deze zaak ooit kwestie zou ontstaan.

Toch is die ontstaan in Engeland. Daar heeft een bekend botanicus, prof. Judd, in eene in de *Geological Society* gehouden redevoering, de volgende phrase uitgesproken: "De plantkundige wijst op de ontkieming van zaden, die in oude Egyptische graven zijn gevonden, als op een doorslaand bewijs hoe lang het leven kan blijven sluimeren in de plantenwereld." En nu komen van alle zijden tegenwerpingen tegen een zoo gewaagde uiting van een zoo geleerd man; tegenwerpingen, die ons zouden doen gelooven dat de heer Judd, in dit opzigt ten minste, steeds is gebleven onder den indruk van hetgeen men in zijn kinderlijke jaren hem vertelde. Wel blijkt uit de zinsnede niet, dat hij het eens is met den plantkundige, die op die ontkieming als op een feit wijst; maar was hij dit niet, dan had in dat verband die zinsnede geen zin.

En zijn bestrijders dragen geduchte wapenen, afkomstig uit het arsenaal: uitkomsten van proefnemingen. Zoo zegt Paul Pierret, een uitmuntend Egyptoloog, in zijn *Dictionnaire d'Archéologie Egyptienne*, op het woord "Blé": "Alles wat men heeft verteld omtrent zaden in de grafplaatsen gevonden, die ontkiemd zouden zijn, is volstrekt onwaar; alle pogingen die onder de meest gunstige omstandigheden zijn genomen en betrouwbaar zijn wat hun wetenschappelijke waarde betreft, zijn ten eenemale mislukt. Als dit zaad in natte aarde gezaaid wordt, dan wordt het week, zwelt op, verrot vervolgens, en na negen dagen is het verdwenen."

Men had dit kunnen weten. Want al leest een plantkundige de archaeologische woordenboeken niet, niemand minder dan De Candolle in zijn werk: *De oorsprong der gekweekte planten*, zegt:—

"Ik kan pertinent verklaren dat geen geval bekend is van koren, uit Egyptische graven afkomstig en door landbouwers uitgezaaid, dat ontkiemde. Het kan best zijn dat de zaak mogelijk is, want zaden zijn des te beter beschermd naarmate zij aan de lucht en aan wisselingen van temperatuur en vochtigheid zijn onttrokken en aan deze voorwaarden is in die Egyptische graven al zeer goed voldaan; maar feitelijk zijn alle pogingen, om uit deze oude zaden tarwe te doen opgroeijen, totaal mislukt."

'S MENSCHEN LEVENSDUUR.

In de Fransche akademie van wetenschappen werd den 27sten December 1886 eene openbare vergadering gehouden en daarin ging volgens gewoonte eene lofrede op een vroeger lid der hooge vergadering vooraf aan de behandeling van administratieve werkzaamheden. De physioloog Flourens was aan de beurt en zijne verdiensten werden in het licht gesteld door Vulpian. Aan het laatste, trouwens niet het meest belangrijke, gedeelte der redevoering is het volgende ontleend, dat welligt menigeen zijn leven in een nieuw, gewenscht licht doet beschouwen en met zijn leeftijd verzoent.

Volgens Flourens, die deze bewering op krachtige gronden had gevestigd, was de natuurlijke levensduur van den mensch honderd jaar. De grens van het menschelijk leven reikt evenwel verder; het kan zich tien, twintig, ja nog meer jaren daarboven uitbreiden. Flourens brengt het welbekende—maar tegenwoordig door deskundigen betwiste—geval van Thomas Parre in herinnering, die onder de regering van Karel I in Engeland op een leeftijd van honderd twee-en-vijftig jaar en negen maanden aan een indigestie zal zijn gestorven. Ook meent hij regt te hebben tot de volgende uitspraak: de wetenschap opent den mensch een uitzigt op een gewoon leven van eene eeuw, en nog eene tweede eeuw, ten minste eene halve eeuw als toegift daarenboven.

Het vermogen om lang te leven moet gedeeltelijk door eene zekere erfelijkheid worden verklaard, maar het groote geheim schuilt in matigheid, een geregelde levenswijze en in kalmte van geest en gemoed. Door hier naar te streven en zijn leefregel in te rigten, heeft Cornaro, die een zwak gestel had, honderd jaar kunnen leven. En aan dezelfde oorzaak heeft de doorluchtige Chevreul het te danken, dat hij zijne vrienden eenige maanden geleden in staat stelde zijnen honderdsten verjaardag te vieren.

Het spreekt vanzelf dat de cursus van Flourens, waarin hij dergelijke denkbeelden ontvouwde, door een talrijk gehoor werd gevolgd. Hoe stroomde men er heen, naar die voordragten, waar men leerde om op zijn minst honderd jaar te leven. Bovendien gaf Flourens eene verdeeling van het leven in een zeker aantal tijdperken, waarvoor velen ganschelijk niet onverschillig waren.

Het leven bestond volgens hem uit acht tijdperken. Op de eerste kindsheid, van de geboorte tot op tienjarigen leeftijd, volgde de tweede kindsheid van tien tot twintig jaar. Eene twintigjarige zou op haar verjaardag uit die tweede kindsheid overgaan in haar eerste jeugd, en daarin verkeeren tot op haar dertigsten verjaardag, de afscheiding tusschen de eerste en de tweede jeugd. Op veertigjarigen leeftijd rekende Flourens de menschen voor volwassen; de krachtige mannelijke leeftijd zou van veertig tot zeventig jaar duren en weder uit twee tijdperken

bestaan, die beiden even lang waren. Daarop volgde dan toch ten laatste de ouderdom, verdeeld in twee tijdperken; maar zoolang iemand zijnen vijf-en-zeventigsten verjaardag nog niet had beleefd, lag het laatste deel zijns levens nog voortdurend in het vooruitzigt."

Het verwondert ons niet dat sommige toehoorders in meer opgerigten stand de voordragten verlieten, dan waarin zij naar binnen gegaan waren; hun gang was vaster, hun voorkomen verjongd, hunne levenslust met enkele procenten toegenomen. Later verscheen het gedrukte woord, waarvan binnen twee jaar drie drukken noodig waren.

HOE HOOGE HITTE EEN MENSCH KAN VERDUREN.

Eenige jaren geleden heeft men in Parijs proeven genomen, waaruit blijken moest hoeveel warmte iemand wel verdragen kan. De persoon, met wie de proef werd genomen, was een Spanjaard van Andalusie en heette Martenez. Hij was 43 jaren oud.

Een cylindervormige oven werd voor hem gereed gemaakt en heet gestookt. De Spanjaard trad er in met een vilten hoed en een flanellen gewaad en bleef gedurende 14 minuten in den oven, terwijl die tot een hitte van 250° F. was verwarmd. [Water kookt op 212 graden]. Hij zong een Spaansch liedje, terwijl de hitte voldoende was om een kip te braden. Na eenigen tijd in de buitenlucht te zijn geweest, trad hij den oven weder in, at de kip op en dronk een glas wijn op de gezondheid van de toeschouwers. Hij bevond zich in een temperatuur van 279 graden Fahrenheit. Ten derde male de proef ondergaande, strekte hij zich uit op een plank, tusschen aangestoken kaarsen. Maar toen hij hij er vijf minuten in was geweest, konden de toeschouwers het niet langer uithouden en haalden hem uit den oven. De kaarsen waren allen uitgegaan en van de warmte weggesmolten. Martenez wierp zich in een bad en was daarna zoo frisch, alsof er niets was gebeurd. Wonder, dat het *niet* gesist heeft, toen hij in het bad sprong.

WERKT LIEBIG'S VLEESCHEXTRACT SCHADELIJK OP DE GEZONDHEID?

Misschien heeft geen onzer lezers deze vraag zich ooit gesteld of ooit hooren stellen! Misschien ook wel, want voor eenige jaren is zij druk besproken. Kemmerich had toen verklaard dat het vleeschextract, van wege zijn groot gehalte aan potaschzouten, vergiftig was. In Frankrijk en Engeland is het geloof aan die vergiftigheid nog zeer algemeen, en wordt deze zelfs in wetenschappelijke boeken verkondigd. Kemmerich was tot deze conclusie gekomen uit onderzoekingen op konijnen, wier pols versneld werd als men eene oplossing van genoemd extract hun in de maag bragt.

Men stelle zich echter gerust. Niet alleen toch toonde Bunge aan, dat bij het konijn reeds polsversnelling wordt opgemerkt, als men water in zijn maag spuit; dat het zelfs den dood nabij kan worden gebragt door de anders zoo onschuldige phosphorzure soda! Lehmann heeft de zaak op nieuw onderzocht, en nu is het uitgekomen, dat niet juist het extract de polsversnelling veroorzaakt, maar de omstandigheid dat de bouillon warm wordt gedronken. Iedere warme verdunde zoutoplossing, ja zelfs een kopje warme melk veroorzaakt die. Aan het groote gehalte van potaschzouten is de uitwerking niet toe te schrijven; zij bleef niet weg als men slechts 5 gram extract in 250 gram water oploste en dezen bouillon warm nuttigde. Men kan dus onbezorgd zijn kopje Liebig blijven drinken, als men 't maar niet te warm neemt.

STATEN MOTTO'S EN LEUZEN.

De Vereenigde Staten van Noord Amerika hebben elk hun motto:

Arkansas, *Regnant populi.* (De volken regeren.)

Californië, *Eurèka.* (Ik heb het gevonden.)

Colorado, *Nil sine numine.* (Niets zonder het Opperwezen.)

Connecticut, *Qui transtulit sustinet.* (Die ons overbragt, zal ons staande houden.)

Delaware, Vrijheid en Onafhankelijkheid.

Florida, In God is ons vertrouwen.

Georgia, Wijsheid, Regtvaardigheid en Gematigdheid.

Illinois, Staten-souvereiniteit, nationale eenheid.

Indiana heeft geen motto.

Iowa, Onze vrijheid roemen wij, onze regten zullen wij handhaven.

Kansas, *Ad astra per aspera.* (Hemelwaart door moeiten heen.)

Kentucky, Vereenigd staan wij, verdeeld vallen wij.

Louisiana, Regtvaardigheid, Eenigheid en Vertrouwen.

Maine, *Dirigo.* (Ik leid.)

Maryland, *Crescite et multiplicamini.* (Groeit en vermenigvuldigt.)

Massachusetts, *Ense petit placidam, sub libertate, quietem.* (Met het zwaard zoekt hij een kalme rust, onder de vrijheid.)

Michigan, *Si quaeris peninsulam amoenam, circumspice.* (Zoekt gij een aangenaam schiereiland—zie om u heen.)

Minnosota, *L'étoile du Nord.*

Missouri, *Salus populi suprema lex esto.* ('t Volksheil zal uw hoogste wet zijn.)

Mississippi doet het zonder motto.

Nebraska, Gelijkheid voor de wet.

New-Hampshire, stelt het zonder spreuk.

New Jersey, Vrijheid en Onafhankelijkheid. (Zingt in choor met Delaware.)

New York, *Excelsior*. (Hooger op.)

Noord Carolina heeft geen devies.

Nevada, *Volens et Potens*. (Willig en kunnend.)

Ohio, *Imperium in Imperio*. (Een rijk in een rijk.)

Oregon, *Alis volat propriis*. (Hij drijft op eigen wieken.)

Pennsylvania, Deugd, Vrijheid, Onafhankelijkheid.

Rhode Island, Hoop.

Zuid Carolina, *Animis opibusque parati*. (Gereed met de ziel en met de daad.)

Tennessee, Landbouw, Handel.

Texas heeft geen leus.

Vermont, Vrijheid en Eenheid.

Virginia, *Sic semper tyrannis*. (Zoo gaat het altijd met tirannen.)

West Virginia, *Montani semper liberi*. (Bergbewoners zijn altijd vrije mannen.)

Wisconsin, *Civilitas successit barbarum*. (Beschaving volgt op den barbaar.)

VOOROUDERS.

Als gij de voorouders bij elkander telt, die in den loop van een achttal eeuwen geleid hebben tot uwe geboorte, dan komt gij volgens een naauwkeurig cyferaar tot een getal van zestien honderdduizend. Gij moet rekenen dat er drie geslachten zijn in een eeuw. Men heeft dan vader en moeder (2) grootouders (4) overgrootouders (8). Een eeuw verder teruggaand komt gij reeds tot 64 en zoo gaat het voort. Zelfs de grootste en ijverigste voorstander van de leer der erfelijkheid kan daar geen oog op houden.

Errata.

In het artikel "Taalstudie" (Julij-nommer), komen eenige drukfouten voor.

Op p. 337, regg. 6 en 5 van onderen, voor *talen* leze men *talenten*.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

SEPTEMBER 1887.

Hoe Engeland Indie zal verliezen. *

Wij willen onderzoeken, waarom Indie waarschijnlijk voor Engeland verloren zal gaan. Voorloopig laten wij het gevaar geheel dáár, dat van den kant van een buitenlandschen vijand zou kunnen dreigen. Wij zullen de veel grooter gevaren schetsen, die de overwinnaars zelven in het leven roepen, en door een onderzoek van de resultaten der Engelsche opvoeding in Indië aantoonen, dat de meest te vreezen vijanden van Engeland in Indië de Engelschen zelven zijn.

Een der belangwekkendste onderwerpen van studie, die de ernstige waarnemer in Indie kan vinden, en juist datgene, wat tot nog toe het minst de aandacht heeft getrokken, is de invloed, dien een stelsel van opvoeding, geschikt voor de behoeften van een ontwikkeld volk, uitoefent, wanneer het wordt toegepast op een minder ontwikkeld volk zooals de Hindoes. Ik geloof niet, dat in de wereldgeschiedenis deze proef ooit op zoo groote schaal genomen is; de uitkomsten zijn van gewigt voor alle volken, die bezittingen willen verwerven en vooral voor die, welke hun bezittingen wenschen te behouden.

* Ontleend aan een opstel van den heer Gustave le Bon in het Fransche tijdschrift *Revue Scientifique*. Meer dan één lezer zal vergelijkingen gaan maken tusschen de door den schrijver geschetste Indische toestanden en die in Zuid Afrika.—RED.

A

Indië levert tegenwoordig een schouwspel, overeenkomende met dat van het Europa der middeleeuwen, bestuurd volgens moderne beginselen, d. i. de aanraking van twee maatschappijen, die als door een afgrond van elkaar gescheiden zijn, daar zij noch dezelfde wereldbeschouwing, noch dezelfde gevoelens, gedachten en behoeften hebben. Als er nu één beginsel in het maatschappelijk leven en in de geschiedenis vast staat, dan is het dit, dat de geest evenmin a's het ligchaam van een lageren tot een veel hoogeren toestand kan overgaan zonder een geheele reeks van tusschenliggende toestanden te doorloopen. Het is met de opvoeding al eveneens gesteld als met den staatsvorm; die, welke voor een volk geschikt is, is alleen voor dát volk en voor geen ander geschikt.

De Engelschen hebben in Indië talrijke scholen gesticht; aan den éénen kant zijn zij daartoe gedreven door het marktgeschreeuw van hun zendelingen en de redevoeringen van kamergeleerden en waanwijze philanthropen; aan den anderen kant hadden zij voor de publieke dienst zooals post, telegraaf en spoorwegen dringend behoefte aan een groot aantal ondergeschikte ambtenaren, en hoe moesten die gevormd worden, zoo niet in scholen? Het onderwijs wordt er natuurlijk gegeven door Engelschen en komt overeen met dat, wat in Europa in de lagere school gegeven wordt.

Dat onderwijs wordt nu reeds gedurende dertig jaar op groote schaal aan de Hindoes toegediend; het heeft er een zeer bijzondere klasse van menschen gekweekt, die der Babo's of geletterden, die heden ten dage reeds bij honderdduizenden gevonden worden en wier aantal dagelijks toeneemt.

De Babo behoort tot een karakteristiek type met een geheel bijzonder geestelijk en zedelijk karakter, zoodat men hem bestuderen kan als iemand, die tot een eigenaardig, scherp afgescheiden ras behoort. Niets zou iemand beter dan deze studie de overtuiging schenken, dat het onderwijs, dat men heden ten dage als een middel tegen alle kwalen beschouwt, hoogst nadeelige gevolgen kan hebben, als het niet geschikt is voor de hersens, die het ontvangen.

Uit geestelijk en zedelijk oogpunt kan men den Babo niet beter karakteriseren dan door te zeggen, dat hij iemand is, die geen enkel rigtsnoer heeft voor zijn denken

en doen. De woorden, welke men in zijn hersens heeft trachten op te hoopen, stellen begrippen voor, die hem veel te vreemd zijn om ze ooit te kunnen begrijpen. Neemt men in aanmerking, dat een bepaling niet de minste waarde heeft voor dengeen, die niet reeds eenig denkbeeld heeft van datgene, wat bepaald moet worden, of ten minste van iets naauw daaraan verwant, dan ziet men ligt in, dat het met den armen Babo tegenover de nieuwe wereld, waarin zijn kunstmatige opvoeding hem verplaatst, juist gesteld is als met een blinde, wien men door woorden een denkbeeld van kleuren wil geven. De verwarring zijner begrippen wordt alleen geëvenaard door zijn ongeneeslijken lust om zonder ophouden door dik en dun heen te praten. Hij zal op het platform van een station den eersten den besten Europeaan, dien hij ontmoet, staande houden, om hem in vollen ernst te vragen—trouwens zonder antwoord af te wachten—of hij de voorkeur geeft aan Shakespeare of aan Ponson du Terrail, of de Koningin van Engeland op de tijgerjagt gaat, hoeveel ropijen een Europeesch geleerde jaarlijks verdient en voor welk vak hij zijn kinderen denkt op te voeden.

Niets is verbazender dan de begripsverwarring van een Babo. Vishnou, Siva, Jupiter, de Bijbel, de Prins van Wales, de helden van Rome en Griekenland, de oude Republieken, de moderne Koninkrijken houden in zijn hoofd een schrikwekkenden rondedans. Hij gelooft, dat de Koningin van Engeland, haar eerste minister en de Prins van Wales een drieëenheid vormen van denzelfden aard als die van Brahma, Vishnou en Siva. Hij zal al die nieuwe begrippen trachten in overeenstemming te brengen met de overgeërfde denkbeelden van zijn ras, de eenige waarvoor hij vatbaar is, en toch de eenige, die hij ten diepste veracht tengevolge van de verwaandheid, die zijn Engelsche opvoeding heeft doen ontstaan.

Ziehier wat een Engelsch schrijver er van zegt, professor Monier Williams, een even geleerd als gematigd mensch :—

"Ik heb geen gunstigen indruk van de resultaten van ons onderwijs aan de Hindoes ontvangen. Ik heb zeer weinig menschen ontmoet, die veel wisten, velen met halve kennis en een groot aantal, die zeer onwetend waren en verward. De Babo heeft misschien veel gelezen, maar wanneer hij bij toeval eens denkt,

dan is er geen zamenhang tusschen zijn denkbeelden. Het zijn gewoonlijk groote babbelaars; men zou kunnen zeggen, dat zij lijdende zijn aan een ziekte, die de behoefte opwekt om onophoudelijk een woordenstroom te uiten. Zij spreken en handelen als wezens, die volslagen ontoerekenbaar zijn; zij verwaarloozen hun eigen taal, minachten hun eigen letterkunde, wijsbegeerte en godsdienst, zonder daarentegen een enkele van de eigenschappen der Europeanen te hebben gekregen. Verre van ons eenigszins dankbaar te zijn voor datgene, wat wij voor hen gedaan hebben, maken zij daaruit een wapen tegen ons en wreken zich aldus over hun karakterbederf, dat een gevolg is van onze opvoeding."

De achteruitgang van het karakter der Babo's is geen minder gewigtig gevolg der Europesche opvoeding, dan de verwarring die in hun begrippen is ontstaan. Maar voordat wij dit punt nader bespreken, wil ik nog een getuigenis omtrent hen aanhalen, door een van hen zelven afgelegd, door Malabari, die verre boven het peil zijner stamgenooten staat. In een uitnemend werkje, "*Guzerat and the Guzeratis*", spreekt hij op de volgende wijze over zichzelven en een zijner vrienden, die zamen een dagblad hadden opgerigt. De journalistiek is een manie bij den Babo en daar er in Indië bijna geheele vrijheid van drukpers bestaat, geeft hij zich onmatig over aan courantengeschrijf.

"Onze onwetendheid," zegt de heer Malabari, "was even onbegrensd als onze aanmatiging en verwaandheid. Was het niet heerlijk de uitstekendste mannen van het land te critiseren en belagchelijk te maken? Mijn vriend P. vroeg mij eens op een goeden dag, toen hij over den slag bij Plewna schreef, wat de Porte toch wel was. Ik gaf hem ten antwoord, dat de eerste vrouw van den Sultan zoo heette. P. dacht, dat het de Europesche naam was voor den Khedive van Egypte. Zulke vernuftige denkbeelden hadden wij telkens en wij stelden ons dagelijks in onze courant ten toon als een paar verwaande domkoppen. Als wij een paar dagen later onze domheden merkten, wierpen wij de schuld op elkaar."

Behalve deze begripsverwarring is er nog een ander nadeelig resultaat van de Europesche opvoeding, die de Babo geniet, namelijk dit, dat zij elk begrip van zedelijkheid bij hem uitdooft. De degelijke godsdienstige

beginselen, waarop de Hindoe zijn leven grondvest, zijn voor den Babo voor altijd verloren gegaan; hij heeft het geloof zijner vaderen verloren, zonder daarom de zedeleer der Europeanen te hebben aangenomen. Zijn eerlijkheid is dan ook beperkt binnen de grenzen, waartoe de politie hem verpligt; daarbuiten is hij geen oogenblik te vertrouwen.

Het Engelsch bestuur is genoodzaakt de grootste voorzorgen te nemen en de maatregalen van toezigt tot in het oneindige te vermenigvuldigen ten einde zich te vrijwaren voor de roofzucht der Babo's. De post- en postpakkettendienst is zoo onveilig mogelijk; elke brief, waarvan de dikte maar in de verte het vermoeden opwekt, dat hij papieren van waarde bevat, heeft niet de minste kans zijn adres te bereiken, tenzij hij geregistreerd zij. Het heeft mij eindelooze zorgen en groote moeite gekost mijn kisten met werktuigen door Indië te verzenden; die kisten waren zeer zwaar en de Babo's aan de spoorwegstations dachten, dat zij met ropijen gevuld waren en braken er telkens de sloten af. Ik moest eindelijk besluiten mijn toestellen in metalen omhulsels te solderen en deze in houten kisten te plaatsen. Deze laatste werden dan nog steeds opengebroken, maar dan vonden de Babo's de metalen omhulsels, waarop ik geschreven had, dat zij hoogst gevaarlijke, ontplofbare stoffen bevatten, en, zooals ik verwacht had, staakten zij dan onmiddellijk alle verdere onderzoekingen.

De Babo is even kruipend tegenover zijn Engelsche meesters als onbeschoft tegen de Hindoes, met welke hij in aanraking komt. Op hem rust eigenlijk de geheele administratie van Indië, want, hoewel het bestuur in handen der Engelschen is, worden de zaken door de lagere ambtenaren, die allen Babos zijn, in gang gehouden. Dit is hun echter een doorn in het oog, en hun zelfbedrog is het, dat eenmaal Indië werkelijk door en voor de Babos beheerd worde.

Dat is het eenig doel van hun streven en zoodra drie of vier van hen alleen bij elkaar zijn, is dit het onderwerp hunner gesprekken. Zij winden zich daarbij zoozeer op, dat zij eindelijk allen tegelijk praten zonder naar elkander te luisteren. Is er een oogenblik stilte, dan is dat uitsluitend het gevolg dáárvan, dat de sprekers zich verbeelden den stap van een Europeaan te hooren. Zoodra deze ver-

schijnt, verspreiden zij zich met klagende kreten naar alle rigtingen. Ik heb dikwijls een gevoel van verregaanden afschuw ondervonden, als ik de kruipende houding, die de Babo tegen den Europeaan aanneemt, vergeleek met zijn verwaandheid en trotschheid tegenover de Hindoes; geen onwetendheid, hoe verregaand ook, kan er bestaan, die niet de voorkeur verdient boven zooveel laagheid.

De Engelschen, die de Babos kennen, behandelen ze zoo koel en zoozeer uit de hoogte, dat de vreemdeling, die pas in Indië is aangeland, er zich aan ergert. Woorden hebben zij niet voor hen over; gewoonlijk bepalen zij er zich toe hun een stok te laten zien en dien al heel gaauw te gebruiken, als de bedreiging niet voldoende blijkt. Zoodra men eenige dagen in Indië heeft doorgebragt, komt men tot de erkentenis, dat dit de eenige mogelijke manier is om dit verbasterd slag van menschen in ontzag te houden en zich voor hun onbeschaamdheid te vrijwaren. Maar zeer zelden veroorlooft een Engelschman een Babo plaats te nemen in den spoorweg-coupé, waarin hij zelf zit. Toch wagen deze zich er voortdurend aan. In het begin was ik verbaasd over deze gestrengheid en als ik een armen drommel een schuwen blik in mijn wagen zag werpen moedigde ik hem door een vriendelijk gezigt aan om er in te komen. Gerust gesteld door mijn vriendelijkheid nam de Babo plaats en begon weldra een gewigtige houding aan te nemen. Ten einde mij dadelijk een hoogen dunk van zijn stand in de maatschappij te geven, strekte hij zijne voeten uit en legde die op de leuning der tegenoverstaande bank, haalde een groote cigaar te voorschijn, spuwde tegen de zoldering en de vensters van het rijtuig en rigtte ondertusschen de onbescheidenste vragen tot mij omtrent mijn betrekking, mijn inkomen, mijn uitgaven enz. In 't kort hij maakte mij het verblijf in den wagen onmogelijk. Komt bij een volgend station een Engelschman in den wagen, dan houdt de Babo zich sidderend stil, wel wetende welk lot hem wacht; de Engelschman pakt hem bij een oor en duwt hem den wagen uit, met een scherp "*turn out*", dat de Babo zich geen tweemaal laat zeggen.

Het is niet moeijelijk, zich door de Babos te doen gehoorzamen, want zij zijn zenuwachtig en vreesachtig als katten, hetgeen echter de eenige eigenschap is, die zij met die sierlijke dieren gemeen hebben. Men heeft het moeten opgeven ze als machinisten of conducteurs op de passagiers-

treinen te gebruiken, want bij het minste alarm springen zij van de locomotief en ijlen zoover mogelijk weg. Heeft er een spoorwegongeluk plaats, dan kan men er zeker van zijn de beambten der naburige stations veel later nog hoog in boomen te zien zitten of verborgen in een of ander gat, of op elkaar gehoopt in een hok of sekreet, allen tegelijk wanhopende angstkreten slakende.

Dat zijn de resultaten eener Europesche opvoeding van een volk, dat er nog niet rijp voor was, en het nadeel daarvan springt nog meer in het oog, als men de Babos vergelijkt met de Pundits, de inboorlingen, die uitsluitend scholen der Hindoes bezocht hebben. Deze laatste zijn ernstige, knappe, achtenswaardige mannen, van welke verscheiden een waardige plaats zouden kunnen innemen in een onzer wetenschappelijke vergaderingen en wier waardige houding een scherp contrast maakt met den kruipenden, onbeschoften, ellendigen Babo.

De Engelsche regering is, hoezeer zij den Babo ook minacht, wel gedwongen hem te gebruiken, want geen Europeaan zou voor hetzelfde loon hetzelfde werk doen; zij beschouwt hem daarom als een noodzakelijk kwaad, wel wetende dat zij in hem haar gevaarlijksten vijand heeft.

Het is merkwaardig te zien, hoezeer die Europesche opvoeding de vroeger zoo goedaardige Hindoes in bittere vijanden der Europeanen veranderd heeft *). Men kan de felheid en bitterheid van hun haat uit de tallooze ongeteekende artikelen in de kleine inlandsche dagbladen beoordeelen.

---

*) Wij troffen daarvan twee jaar geleden in Londen een voorbeeld aan. Wij liepen in het "South Kensington Natural History Museum" een jongen Hindo op 't lijf. Zoodra hij bevond dat hij niet met een Engelschman, maar met een Hollandschen Afrikaander te doen had, werd hij zeer praatzaam. Hij vertelde dat hij vier jaar te Londen in de mineralogie en verwante vakken had gestudeerd en weldra volleerd naar Indië zou terugkeeren. Hij zou zich daar aansluiten bij die sectie zijner landgenooten, die de Engelschen wegens hunne trotsche verwaandheid haatten met een bitteren haat en van hen wilden ontslagen zijn. Wij vroegen hem of hij niet streefde naar een onmogelijkheid, of Engelands vat op Indië niet al vaster en vaster werd juist door middel van de vele jonge Indiërs die, even als hij, naar Engeland overkwamen om opgevoed te worden en daar noodwendig Engelsche denkbeelden moesten inzuigen. "Integendeel", antwoordde hij, "niemand haat Engeland sterker dan wij die een Engelsche opvoeding genieten: wij komen naar Engeland over

De uitbreiding, die de klasse der Babos in de laatste jaren ondergaan heeft, is voornamelijk te wijten aan den onderkoning, die Britsch-Indië geregeerd heeft vóór den tegenwoordigen Gouverneur. Als vroom Christen vast overtuigd, dat alle menschen broeders zijn en met gelijke regten geboren worden, bovendien geen flaauw begrip hebbende van het Oostersch karakter, begunstigde de vroegere heerscher de Babos ten zeerste en streefde er naar ze volkomen gelijk te stellen met Europeanen. Ware de grootste vijand van Engeland op den troon van Britsch-Indië geplaatst geweest, dan zou hij geen gedragslijn hebben kunnen volgen, die schadelijker was voor het moederland. Deze Babos, geheel op de hoogte van hun vermeende regten, vullen tegenwoordig de inlandsche dagbladen met woedende aanvallen en onophoudelijke klagten. Wanneer het Rusland ooit gelukt de grens van Indië te bereiken en eenige voordeelen te behalen, zal de Babo onmiddelijk te zijnen gunste onder de inlandsche bevolking een opstand verwekken. Met bitteren haat vervuld tegen Engelands magt, die hem in het aanzijn riep, en zonder welke hij niet zou kunnen bestaan, is hij de worm, die aan den grondslag van het gebouw knaagt.

Wij hebben wat lang stil gestaan bij de resultaten van de Engelsche opvoeding der Indiërs, omdat er in de geheele geschiedenis geen tweede voorbeeld te vinden is, waaruit zoo duidelijk het gevaar blijkt, dat er in gelegen is een volk een opvoeding te geven, die niet past bij den trap zijner ontwikkeling. De Europesche opvoeding, aan den Hindoe verstrekt, heeft tot gevolg gehad de resulta-

met geen ander doel dan van Engeland te leeren hoe ons van de Engelschen te ontslaan." "En welk volk zult gij in plaats van de Engelschen nemen—de Russen?" vroegen wij. "Wel," riep hij, "wij zijn wel niet bang voor de Russen, want zij althans behandelen in de zamenleving de Aziaten onder welke zij wonen met een voorkomendheid waarvan de Engelschen geen begrip hebben; maar wij willen onder geen vreemde mogendheid staan: Indië moet geheel vrij, moet onafhankelijk zijn." "En hoe zult gij uw bestuur dan inrigten—uit welke uwer vele vorstenfamilies zult gij uwen Koning of Keizer nemen—zal hij zijn een Mohammedaan, een Sikh, een Hindoe, of wat?" was nu onze vraag. Schouderophalend zei hij: "Dat weet ik niet, maar één ding is zeker, de Engelschen moeten weg." Wij raadden hem aan, nog een beetje te wachten, althans totdat het duidelijk zou zijn dat zijne landgenooten zich niet uit de braadpan in 't vuur zouden storten.—REDACTIE.

ten van zijn eigen vroegere beschaving geheel te vernietigen, hem behoeften te scheppen, die hij vroeger niet kende en waaraan hij niet kan voldoen; daardoor is hij een ellendig wezen geworden en een onverzoenlijke vijand van hen, die hem zulk een opvoeding gegeven hebben. De arme Babo lijdt door zijn valsche positie en beklaagt er zich bitter over, maar de loop der zaken zal hem ongetwijfeld beter wreken dan zijn ijdele klagten. De magt, die den Babo in het leven riep, zal door den Babo vergaan.

II.

De Babo is echter niet de eenige vijand, die Indië bedreigt; wij willen ten slotte nagaan, welke die andere vijanden zijn en een blik werpen op de waarschijnlijke toekomst van het schiereiland.

Met de toekomst van Indië bedoelen wij echter niet alleen, zooals weldra blijken zal, de toekomst van Engelands magt aldaar. Het vraagstuk is van veel wijder strekking, want het omvat de studie van de gevolgen van den strijd op leven en dood tusschen twee werelden, die bijna niets gemeen hebben, tusschen het Oosten en het Westen. Voordat wij ons echter aan de bespreking van dat vraagstuk in het algemeen wagen, nog een enkel woord over de mogelijke toekomst der Engelsche heerschappij in Indië.

Iedereen die op de hoogte is van den tegenwoordigen toestand van Indië moet de overtuiging hebben, dat het volk der Hindoes al zeer weinig kans heeft om zelf ooit Indië te beheerschen en het waarschijnlijk zijn lot zal zijn, altijd door vreemde veroveraars bestuurd te worden.

Indië kan evenmin één staat vormen als Europa. De volken van Indië behooren tot zeer verschillende rassen en hebben te zeer uiteenloopende belangen om zich ooit tegen een buitenlandschen vijand te vereenigen. Zelfs al ware een verbond tusschen al die rassen mogelijk gedurende den tijd, noodig voor de verdrijving van een gemeenschappelijken vijand, dan zouden toch die bondgenooten van den éénen dag reeds daags na de overwinning de wapenen tegen elkander keeren, en even als na den val van het rijk van den grooten Mogol zou Indië in een bodem-

looze regeringloosheid vervallen, waar een nieuwe veroveraar partij van zou trekken. Weer zou Indië veroverd worden door een vijand, die de Hindoes tegen elkaar zou laten strijden. Het eenige, dat Indië dus hopen kan, is van meester te veranderen met het doel—waarvan de verwezenlijking echter zeer twijfelachtig is—om zijn lot te verbeteren.

De eenige overheersching, die op het oogenblik waarschijnlijk of zelfs mogelijk is, is die van Rusland, dat Indië steeds meer en meer nadert en weldra zijn grenzen bereikt zal hebben. De pas van Kaboul, waardoor reeds zoo menig veroveraar in Indië is gevallen, zal waarschijnlijk ook dezen toegang verleenen.

Voor de tegenwoordige beheerschers van Indië is het gevaar dreigend en zij kunnen het alleen door zeer groote behendigheid bezweren. Laat hen de volken van Indië voor zich winnen, laten zij zich opwerpen tot verdedigers van de godsdienst in een land, waar de godsdienst de eerste rol speelt, laat hen de oude zeden en gewoonten, het oude geloof beschermen van een volk, dat verzonken is in bewondering van zijn eigen verleden! Dat zou zeker voorzigtiger, en waarom ook niet beter zijn, dan het oude geloof te ondermijnen en een geest van twijfelzucht en ongeloof op te wekken door de verspreiding van westersch onderwijs en westersche denkbeelden. Konden de Hindoes eenig wezenlijk nut trekken uit dat onderwijs, dan zou men wel het regt hebben te beweren, dat de philanthropie bij de Engelschen zwaarder moest wegen dan hun eigen belang. Maar juist het omgekeerde is waar: men maakt den Hindoe ontevreden met zijn lot en ontneemt hem alle zedelijke kracht; daarom zal hij de bondgenoot zijn van den eersten den besten veroveraar, wie hij ook zij.

Dit kwaad heeft nog geen diepe wortelen geschoten; slechts eenige duizenden zijn besmet, terwijl millioenen op millioenen hunner landgenooten nog voortleven in de zalige illusie, dat er niets veranderd is dan de naam der vreemde heerschappij, die zij door de eeuwen heen hebben geduld, die hun onvermijdelijk toeschijnt en waarvoor zij ten eenenmale onverschillig zijn.

Tot welk wanhopig en gewelddadig middel zullen al die oude rassen van Indië hun toevlugt nemen, als de krisis, die men hen te gemoet voert, zoo hevig geworden is, dat een uitbarsting onvermijdelijk is? Zal het, zooals sommigen

gelooven, een herleving van het Mahomedanisme zijn, welks vorderingen dagelijks meer merkbaar worden? Of, zooals waarschijnlijker is, een andere Europesche natie, die partij trekken zal van de begane fouten en als een *Deus ex machina* op het tooneel zal verschijnen? Niemand kan met eenige zekerheid eene toekomst voorspellen, die misschien niet ver meer af is; maar zeker kan men besluiten, dat het woord onafhankelijkheid in de eerste eeuwen voor de volkeren van Indië geen zin heeft. Sedert lang gewoon om vreemde heeren te dienen, zijn zij ongetwijfeld bestemd het juk der Europeanen te dragen, tot zij meegesleept worden in een kolossale onderneming van een of ander Aziatisch ras. De eeuwigdurende overwonnelingen worden dan misschien onze overwinnaars, maar zij zullen die eer dan deelen met andere Oosterlingen, die onze plaats zulen innemen aan het hoofd der volken van deze aarde, krachtens de ijzeren wet die het lot der volken bestuurt en niet anders is dan het regt van den sterkste.

De Oostersche volken zullen ons echter door geheel andere middelen dan door het geweld hunner wapenen overwinnen; met de ontwikkeling der moderne industrie ondergaan ook deze noodzakelijk verandering. Weldra zal het strijdperk zich beperken tot de wereldmarkt, minder bloedig dan voorheen zal dat strijdperk even gevaarlijk zijn. Door stoom en electriciteit geleid, gaat de menschheid een ijzeren eeuw te gemoet, waarin de strijd om het bestaan zoo hevig zal zijn, dat er niet de minste ruimte voor medelijden meer overblijft. Overwinnaar of verslagene, hamer of aanbeeld, jager of opgejaagd wild, dàt zal de regel zijn.

En zoo zijn wij, zooals wij ons voorstelden, tot de algemeene stelling gekomen en zien wij, dat de kwestie van den toestand van Indië een veel wijder strekking heeft dan men bij den eersten aanblik zou denken. Zij omvat in werkelijkheid het geheele vraagstuk van het toekomstig lot van Europa; bespreken wij ook deze nog in korte woorden.

III.

Indië is gedurende meer dan twee duizend jaar het voorwerp geweest van de vurige begeerte van alle volken, die van zijn wonderen hadden hooren spreken; en niettegenstaande de natuurlijke grenzen, waardoor het beschermd wordt, is het voortdurend van de handen van den een in die van den ander overgegaan. Hoe verschillend de volkeren, die het beheersch-

ten, ook geweest mogen zijn, toch kon niets Indië beletten te blijven wat het was; als het geheimzinnig land der Pharao's eindigde het altijd met zijn veroveraars te doen versmelten onder zijn eigen bewoners.

Maar tot aan het eind der vorige eeuw waren de beheerschers van Indië altijd Oosterlingen geweest; nu is het echter veroverd door Europeanen, en het is voor de eerste maal in de magt van volken, die te veel van het volk der Indiërs verschillen om zich met hen te vermengen. Sedert de oudste tijden hebben nooit twee vreemdsoortiger elementen in zulke groote massa's op een zelfden bodem tegenover elkaar gestaan.

Engeland vertegenwoordigt de westelijke wereld met haar moderne beschaving, die zich in een meetkunstige reeks ontwikkelt en door de nieuwe krachten, die zij weet toe te passen, met groote snelheid een onbekende toekomst te gemoet gaat. Indië is het Oosten, onbewegelijk in een eeuwigen droom, het oog niet op de toekomst, maar op het verledene gevestigd en zonder ophouden de gedachten der goden en der voorvaderen nazoekende.

Het lot van Indië hangt af van den uitslag van den strijd, die tusschen het Oosten en Westen begonnen is; hoewel die beide werelden elkaar reeds meermalen slag geleverd hebben, is de strijd toch naauwelijks begonnen. De verdrijving der Muzelmannen uit Frankrijk en Spanje; de aanval op het hart van hun bezittingen in de reusachtige ondernming der kruistogten; de verovering van Indië door Engeland; de omverwerping van de slagboomen, die China voor het verkeer gesloten hielden; dit alles zijn phasen van een strijd, die reeds eeuwen geleden begonnen is. Maar het zijn niets dan schermutselingen, dan spiegelgevechten, in vergelijking met den vreeselijken strijd, dien de geheel nieuwe toestand, waarin de wetenschap de wereld gebragt heeft, noodzakelijk ten gevolge zal hebben.

De snelheid van het verkeer ten gevolge van stoom en electriciteit heeft feitelijk de afstanden vernietigd en alle volkeren der aarde met elkaar in gemeenschap gebragt; de twee stroomingen van het menschelijk denken, die der Oosterlingen, kalm, diep en statig, en die der Westerlingen, woest en snel, zullen niet meer in verschillende beddingen blijven. Zonder twijfel zal ook hier evenwigt ontstaan even als tusschen twee rivieren van verschillende hoogte, die elkaar ontmoeten; maar, als men nagaat, hoe dat waarschijnlijk gebeuren zal, ziet men

weldra in, dat het zeker niet ten voordeele zal zijn van de volken van het Westen.

Te oordeelen naar de allereerste verschijnselen, die dagelijks talrijker worden, zal een der eerste gevolgen van het toenemend verkeer tusschen de verschillende deelen der wereld een algemeene gelijkheid zijn over de geheele aarde van de waarde der voortbrengselen van landbouw en industrie, en dus ook van de loonen. Deze laatste zullen natuurlijk bepaald worden door het dagloon, waarmede die volkeren zich tevreden stellen, welke de minste behoeften hebben en dus het goedkoopst kunnen voortbrengen. Bij dien wedijver zullen de Oosterlingen, die de meerderheid hebben en de matigste aller menschen zijn, noodzakelijk het werkloon regelen en zij zullen daarom de eenigen zijn, die uit de snellere en betere gemeenschap voordeel zullen trekken. Waarschijnlijk zal hun dagloon ietwat stijgen en wel met het minimum der transportkosten, maar zeker zullen de loonen der Europeanen dalen en wel veel sterker.

Men behoeft niet juist een scherp waarnemer te zijn om aan den horizon de teekenen te zien van dien strijd tusschen twee werelden, waarvan de gevolgen, direct of indirect, verschrikkelijk zullen zijn. De handelscrisis, naar welker einde al de Europesche natiën smachten, is eerst in haar begin. Reeds worden de granen van Indië in Europa goedkooper verkocht dan die van onzen eigen bodem. Reeds kunnen de oogsten den Franschen boer en zijn gezin niet meer voeden en ziet hij armoede in de toekomst. Reeds is de Europesche landbouwer, niettegenstaande de beschermende regten, die hij inroept, maar die hem niet helpen kunnen, op het punt den strijd op te geven. Vele landerijen kunnen geen pachters vinden. En hoeveel erger zal het worden, als onze Westersche nijverheid op haar beurt overwonnen zal zijn door die van volken, welke, dank zij onze eigen machines, even goed fabriceren als wij, maar tegen veel geringer prijs? De mijnwerker, die zich gewend heeft vier of vijf shillings per dag te verteren en die de maatschappijke orde bedreigt omdathij nu slechts drie shillings verdient, zal zich weldra moeten getroosten, dat de nijverheid haar steenkolen van China gaat halen, waor zij uitgegraven worden door mannen, die zich goed betaald vinden met een dagloon van vijf of zes pences. De fabrieksarbeiders, die het werk staken om verhooging van loon, zullen in het geheel geen werk meer vinden, omdat diezelfde steenkolen in het verre Oosten fabrieken

in werking zullen brengen, voorzien van al onze werktuigen en bevolkt met werklieden, die zich gelukkig rekenen een dagloon te verdienen, tienmaal kleiner dan dat, hetwelk door Europeanen geëischt wordt; de voortbrengselen daarvan zullen de wereld overstroomen, zonder dat er eenige mogelijkheid bestaat ze te weren. Daar er geen afstanden meer zullen bestaan, zullen de prijzen der grondstoffen evenzeer op alle markten aan elkaar gelijk worden als die der produkten en de werkloonen. Tusschen twee volken, waarvan het een, zooals de Oosterlingen, genoeg heeft aan vier of vijf pence per dag, terwijl het andere, de Westerlingen, om in zijn behoefte te voorzien, twintigmaal meer noodig heeft, is er naauwelijks kwestie van strijd en het is aan geen twijfel onderhevig, dat de laatsten eenmaal gedoemd zullen zijn zich tevreden te stellen met de ellendige loonen der eersten.

Dat gelijk worden der loonen wordt nog bevorderd door het feit, waarop ik reeds vele malen gewezen heb, dat de gemiddelde verstandelijke aanleg der Oostersche volken volstrekt niet minder is dan die der Westersche; maar het belet volstrekt niet, dat Europa dat klein aantal uitgelezen mannen zal behouden, die het Oosten niet kan voortbrengen. Maar wat zal die kleine kern, zoo magtig door het genie, zoo klein in aantal, vermogen tegenover die millioenen, wier lot afhangt van den uitslag van den strijd? Heeft die uitgelezen schaar van denkers, kunstenaars en geleerden, waar Griekenland op bogen mogt, het land kunnen vrijwaren voor de Romeinsche heerschappij?

Zeker is het niet de hooge trap van zedelijkheid, waarop Europa staat, die het de overwinning zou kunnen verschaffen in den aanstaanden strijd. Evenals in het tijdperk van den val van het Romeinsche rijk, vinden wij in het verouderde Europa de onverzadelijke zucht naar genot en schijngrootheid. Onze hooggeroemde geestelijke ontwikkeling zelve heeft de strekking ons afkeerig te maken van allen eentoonigen arbeid, ons wispelturig te doen zijn en alle volharding te vernietigen, en daar zij een algemeene twijfelzucht opwekt, verlamt zij daardoor onze wilskracht.

Het waren geheel andere eigenschappen, waardoor groote rijken gevestigd en in stand gehouden werden. De liefde tot het gezin, de eerbied voor de voorouders, de vastheid van geloof, zoo sterk bij de Oosterlingen, worden bij ons hoe langer zoo zwakker; die gevoelens, hoe groot of hoe klein hun waarde ook zij uit een philosophisch oogpunt, vormen ten slotte den

hechtsten gròndslag van een staat; zij zijn de magtige hefboomen, waarvan de leidende genieën zich bediend hebben, die op verschillende tijdstippen een of ander ras tòt de overwinning gevoerd hebben. Wanneer zij verdwijhen, dan valt ook de maatschappij, die er op gegrondvest was, uiteen en er blijft slechts een hoop individuen over, die geen gemeenschappelijke belangen meer hebben en alleen gedreven worden door persoonlijk eigenbelang. De oude godsdiensten, die vroeger de wereld beheerschten, in wier naam rijken gegrondvest en bestuurd werden, mogen droombeelden geweest zijn, maar in het Oosten zijn zij nog almagtig; in het Westen verliezen zij dagelijks meer hun invloed, en de wetenschap heeft nog niet het nieuwe ideaal kunnen vinden, dat de gestorven goden moet vervangen. Wij teeren tegenwoordig op de schaduw van een verleden, waaraan wij niet meer gelooven, en hebben de oogen gerigt op een toekomst, die wij nog niet kunnen onderscheiden.

Wat zal dat nieuwe ideaal zijn, dat tot basis dienen zal voor de toekomstige Westersche maatschappij? Niemand kan het tot nog toe zeggen; en nooit heeft dringender en moeijelijker vraagstuk zich aan onze denkers opgedrongen; van zijn oplossing hangt ons toekomstig bestaan af. Die Oostersche volken, die wij zoolang geminacht hebben, kunnen niet meer eenvoudig als barbaren beschouwd worden. De schat van jeugdig vuur, dien wij besteed hebben aan allerlei stoutmoedige ondernemingen op elk gebied der gedachte zoowel als van de daad, sluimert nog in de groote volken van het Oosten. Maar dat zal niet lang duren; ook hun uur zal komen. De dag is nabij, waarop onze expeditiën, onze overwinningen, de mare van onze ontdekkingen de Oosterlingen eens en voor altijd uit hun langen slaap zullen wakker schudden, en evenals vroeger de Barbaren tegenover de Romeinen, de Arabieren tegenover de oude Grieksch-Romeinsche wereld, zullen zij tegenover ons staan met de geestdrift en de kracht, die wij beginnen te verliezen, de hoop en de illusiën, die wij missen. De wereld zal dan, evenals vroeger, toebehooren aan de volkeren, die tegelijkertijd het krachtigst ideaal bezitten en de minste behoeften hebben. Onze nakomelingen zullen een zware taak te vervullen hebben, indien zij nog eenigen tijd in de voorhoede der menschheid willen blijven en niet te spoedig te gronde gaan in den oneindigen afgrond, waar de langzame ontwikkeling der dingen zoowel menschen, als goden en rijken heen voert.

GUSTAVE LE BON.

Uit het Archief.

DE EERSTE ONTDEKKINGSTOGT TEN NOORDEN VAN DE ORANJERIVIER.

Extract uit de dépêche aan de Bewindhebberen d.d. 1 *Maart* 1763.

II.

"Bij ons onderdanig schrijven van den 1sten Maart des voorleden jaars, Uwe WelEdele Hoogachtbaren schuldpligtig te kennen gegeven hebbende dat de Burger Kapitein Hendrik Hop, nevens nog 13 andere geschikte en welgegoede ingezetenen zich vrijwillig hadden aangeboden, om ter ontdekking van de door den burger Jacobus Coetzee bij deszelfs in den voorleden jare overgezonden Relaas, opgegevene vreemde volkeren, mitsgaders der ten Noorden van hier, binnenwaarts liggende landen, een togt derwaarts te doen, en zich ook ten dien einde den 21sten Julij 1761 op weg begeven hadden, zullen wij de eere hebben Uwe WelEdele Hoogachtbaren ten belange dezer zaak thans verder te adviseren, dat voorzeide reizigers den 27sten April ll., en dus na eene togt van ruim 9 maanden, wederom te dezer plaatse zijn gereverteert, en ons nopens deze door hen gedane reize hebben berigt:

"Dat zijlieden na circa 2 maanden lang, en den meesten tijd door een woest en klippig land gereisd, mitsgaders intusschen dikmaals groot gebrek aan water geleden te hebben, waren gekomen aan de groote Rivier, waarvan bij geciteerde relaas is gewag gemaakt; *zijnde bij de Namaquas d'Eyn of Charie genaamd,* mitsgaders ter plaatse daar zij zich gelegerd hadden binnen deszelfs oevers, doorgaans meer dan 1000 Rijnlandsche voeten breed, bij welke rivier de gansche trein ter verkwikking hunner afgematte trekossen eenige dagen halt gehouden hebbende, had de hun medegegevene landmeter Carel Frederik Brink inmiddels zijn best gedaan om den loop en de gesteldheid der rivier, voornamelijk hoedanig zich dezelve in de zee komt te ontlasten, te ontdekken, doch na ten dien einde twee dagen lang door een zwaar en steenachtig gebergte gemarcheerd, en langs de omwegen die wij om hetzelfve te passeeren, hadden moeten nemen, geen het minste drink-

water gevonden te hebben, was dezelve genoodzaakt geweest, dies verdere naspeuring te moeten staken; hebbende echter op de verdere togt ondervonden, dat dezelve rivier haar begin neemt op omtrent 25 graden Zuider Breedte, en na aan beide zijden met eenige mindere rivieren versterkt te zijn, op de breedte van 28 graden een boog formeert, en vervolgens westwaarts in zee vloeit, zulks het zeer waarschijnlijk is, dat deze rivier dezelfde zal zijn die in de kaarten onder den naam van Rio de St. Antonio is bekend gesteld.

"Dat zijlieden de voorzeide groote Rivier gepasseerd, en dus in het land der groote Amacquas gekomen zijnde, de togt al verder Noordwaarts en meerendeels door zware en op vele plaatsen bijna ondoorkomelijke wegen, nog volle twee maanden vervolgd hebbende, als toen waren gearriveerd tot op de breedte van 26 graden 18 minuten, en lengte 37 graden 37 minuten, zonder intusschen nog eenige de minste berigten van de door bovengemelden Coetzee opgegevene vreemde en in lijwaat gekleede volkeren te hebben bekomen, terwijl hunlieder trekbeesten genoegzaam in het geheel buiten staat, en de wagens insgelijks ten eenenmale ontramponeerd waren geraakt; weshalve zij, geen kans meer ziende verder te kunnen voortkomen, resolveerden den gedachten Coetzee met nog drie anderen van het gezelschap te paard, en verzeld met eenigen der van hier medegenomen Hottentotten uit te zenden, om, ware het mogelijk, eenige nadere berigten nopens de gesteldheid des lands en de voorzeide onbekende natiën te bekomen.

"Dat gemelde uitgezondene personen na het land drie dagen reizens dieper, of verder in, te hebben bezocht, wederom bij den trein waren gekomen, met berigt dat zij tot aan eene zekere rivier, bij de Namaquas de *Vis Rivier* genaamd, geweest waren, en de weg wel passabel, doch echter langs denzelven schier geen water, en gemelde *Vis Rivier* zelve ten eenenmale uitgedroogd gevonden hadden; met bijvoeging wijders dat zij lieden de daar omstreeks wonende Namaquas naar de meer gemelde vreemde natiën gevraagd hebbende, hierop door dezelven, en wel voornamelijk door een der wegwijzers waren berigt geworden, dat hij zelf bij zekere verder voorwaarts liggende natie geweest was, die zwarter dan zij, de Namaquas, waren, doch echter lang haar op het hoofd hadden, hun verblijf in hutten, van hout opgemaakt, hielden, en zich met den Landbouw en het planten van Tabak erneer-

den, terwijl in die landstreek niet alleen veel vee, maar ook kopermijnen gevonden werden; ook had hij hun een regt vooruit ten Noorden liggenden Berg getoond, alwaar het land van bovengemelde natie, die zij Damrocquas, doch somtijds ook Tamaquas noemden, dies begin nam; en zich vervolgens Westwaarts naar de zee strekte.

"Dat diezelfde wegwijzer hun ook eenig koper en koralen, waarmede sommige zijner makkers omhangen waren, had getoond, die door haarlieden van de voorzeide volkeren bekomen waren, met bijvoeging dat deze koralen (waarvan eenige tot monsters aan het nevens dezen overgaande Dag Register zijn gehecht,) aan dezelven wierden toegebragt, door eene andere natie, die nog al verder vooruit woonde en geel of tanig van verwe waren, mitsgaders Soudamrocquas, doch van anderen ook Bricquas of Birinas genaamd wierden, gelijk mede dat de dikwijls gemelde wegwijzer had betuigd wel bereid te zijn den ganschen trein bij de Damrocquas of Tamacquas te brengen, doch dat zulks in het toenmalige buitengewone drooge saisoen niet wel doenlijk zoude wezen, zonder hetzelve (den trein), mits gebrek aan water, op den weg in groot gevaar te stellen, gelijk de meer gemelde vooruitgezondene personen dan ook verhaalden, zulks tot aan de meer gemelde *Vis Rivier* bereids zelve te hebben ondervonden.

Op welke bekomene berigten bij het gansche reisgezelschap in overweging genomen wezende dat haar lieder wagens door de langdurige en doorgaans over de aller moeijelijkste wegen gedane togt, niet alleen ten eenenmale ontramponeerd, maar de daarvoor trekkende ossen ook genoegzaam in het geheel afgemat, en dus meerendeels buiten staat geraakt waren om met dezelven langer over weg te kunnen komen, en dat inzonderheid, volgens de voorzeide bekomene berigten, op den verderen weg die men nog zoude moeten passeeren, schier geen water te vinden zijnde, dit gebrek door de dagelijksch toenemende hitte aanmerkelijk zoude komen te vermeerderen, hadden zijlieden het overzulks volstrekt ondoenlijk geoordeeld het land dieper in te trekken, en daarom moeten resolveren, te dier plaatse terug te keeren, gelijk Uwe WelEdele Hoog Achtbaren dit alles, bij geliefte, omstandig zullen kunnen beoogen uit het Journal of Dagregister hetwelk gedurende deze togt door voorwaarts gemelden Landmeter, Carel Frederik Brink, gehouden zijnde, wij de vrijheid nemen Uw WelEdele Hoog Achtbaren nevens dezen in Copia te

laten toekomen, bij hetwelk ook gevoegd is een afzonderlijk berigt door de onder het voorzeide reisgezelschap zich mede bevonden hebbende burgers Tieleman Roos en Pieter Marais verleend, die als door hun lieder Commandant van tijd tot tijd naar de omstreeks hunnen weg gelegene natiën gezonden geweest zijnde, dus gelegenheid hebben gehad, diverse wetenswaardige zaken te ontdekken.

En alhoewel nu ditmaal met voorzeide gedane togt wel niet ten volle is bereikt het oogmerk dat men ten principale met dies afzending heeft gehad, te weten, om de meer gemelde door voorzeiden Coetzee opgegevene vreemde en in lijwaat gekleede volkeren te ontdekken, heeft men echter, behalven de bekomene berigten nopens diverse andere aldaar gevonden wordende en nooit voor dezen bekend geweest zijnde volkeren, als de Tamacquas en Birinas, hiermede inzonderheid dit nut erlangd, dat de gesteldheid van het binnenwaarts ten Noorden van hier liggende land, zonder eenige noemwaardige kosten voor de Edele Compagnie, tot op de breedte van 26 graden volkomen bekend geworden is, gelijk de daarvan geformeerde en dezen almede verzellende kaart [niet in het archief—]nader komt aan te toonen, in voegen het dan zeer apparent is dat, bij al dien zich wederom eenige liefhebbers mogten opdoen om dusdanige landtogt in een beter saizoen te ondernemen, dezelve als dan misschien wel van een beter succes zoude kunnen worden achtervolgd.

Ondertusschen dat het Uwe WelEdele Hoogachtbaren zoo uit het meergemelde thans overgaande Journaal, als het almede daarbij geannexeerd berigt van den burger Chirurgijn Carel Christoffel Rijkvoet zal komen te blijken, dat het gebergte, hetwelk langs de voorwaarts gemelde Groote Rivier heenstrekt, in het algemeen komt te bestaan uit zeer hooge en zware steenrotsen die doorgaans met een groen uitslag, en op vele plaatsen met aderen als van koper zelf, bezet zijn, gelijk dan ook bij eene gedane proefneming van het uit dit gebergte gegraven erts, is bevonden dat zich in hetzelve meer dan een derde deel zuiver koper kwam te bevinden, doch welk ongeacht vermeend wordt dat men daar te plaatse geen mijnwerk met voordeel zoude kunnen aanleggen.

1. Omdat de voorzeide rotsen van een ongemeen harde substantie zijnde, het uitgraven der ertzen op zichzelf een zeer zwaren en langzamen arbeid zoude komen uit te maken,

2. Dat ook omstreeks het voorsz: ertsgebergte geen hout genoeg gevonden wordt om de ertzen te kunnen smelten.

3. Dewijl de dikwijls gemelde *Groote* of *Charie* Rivier, niet alleen met vele reven en ondiepten bezet is, en dus op vele plaatsen met geene vaartuigen kan bevaren worden, maar dat het ook nog onzeker is hoedanig het met dies uitwatering in zee gesteld zij, invoegen het koper of de ertzen dan niet anders als per as herwaarts zouden kunnen vervoerd worden, waarom dit transport, geconsidereerd den verren en moeijelijken weg apparentelijk meer zoude kosten dan het voordeelen kwam af te werpen.

En naar dien als nu per brengers dezer twee kastjes met monsters van het voornoemde erts komen over te gaan, zoo nemen wij de vrijheid op het onderdanigst te verzoeken, om, bij aldien Uwe WelEdele Hoogachtbaren zouden mogen goed vinden het gebergte alwaar hetzelve gevonden werd, nader te doen visiteren, dezelve als dan van de goedheid gelieven te zijn een à twee deskundig zijnde personen of bergwerkers herwaarts te zenden, nademaal er tegenwoordig in dit gouvernement niemand gevonden werd die de vereischte bekwaamheid komt te bezitten om het meergemelde ertzgebergte in diervoegen te visiteeren dat daarop volkomen staat zoude kunnen worden gemaakt."

H. C. V. L.

(Wordt vervolgd.)

Z. Afrikaansche Geschiedenis.

History of the Boers in South Africa, or the wanderings and wars of the Emigrant Farmers from their leaving the Cape Colony to the acknowledgement of their independence by Great Britain. By George McCall Theal. London, Swan, Sonnenschein, Lowry & Co., 1887.

Al te weinig wordt in Z. Afrika aan geschiedenis gedaan, en hierover wordt genoeg geklaagd, zonder dat men tot dus ver het kwaad heeft weten te verhelpen. Zoo lang Engelsch de taal van het onderwijs, althans het hooger onderwijs, blijft, en zoolang in Engeland de geschiedenis zoo weinig op prijs wordt gesteld dat er niet eenmaal een ordentelijk leerboek voor te vinden is, moeten de geschiedkundige vakken op den achtergrond blijven. Er is echter een deel der geschiedenis dat vroeger, tot groote ergernis van elk opregt Afrikaner, schromelijk werd verwaarloosd, maar dat welligt binnen kort met meer vrucht aan onze scholen zal onderwezen worden dan tot dus ver. Wij bedoelen wat men hier, met een woord op Hollandsche bodem ontsprongen en aan vele talen vreemd, "vaderlandsche" geschiedenis kan noemen: de geschiedenis van Z. Afrika. Deze maakt reeds thans een vak uit waar bij Universiteis-examens en op scholen werk van wordt gemaakt, en het komt er slechts op aan dat men er een werkelijk goed, op bronnenstudiën gegrond handboek en tevens, in verband hiermede, een kort en goedkoop leerboek voor krijgt. Daartoe is kans, nu het Koloniaal Archief in orde is gebragt, en nu tevens de Kolonie in den heer Theal een man heeft die de vereischten voor een geschiedschrijver van Z. Afrika in allen deele bezit. Wij willen thans die vereischten niet nader uiteenzetten, maar liever de aandacht der lezers van het *Z. A. Tijdschrift* bij het belangrijke werk bepalen dat de heer Theal thans in het licht heeft gegeven.

Wat de heer Theal in dit werk schrijft is de geschiedenis van hen die men in Engeland de "Boers" noemt: de mannen die, meer dan een halve eeuw geleden, de Kolonie verlieten om niet langer onder Britsch bestuur te leven, en die, na heel wat lotgevallen, eindelijk door Engeland als een vrij volk erkend werden. Verder dan die vrijheid gaat het boek niet, en het eindigt dus op een tijd omstreeks een derde van een eeuw van ons verwijderd. Wat toen gebeurde behoort,

zoo als men pleegt te zeggen, tot de geschiedenis, en men kan het met een bedaardheid en onpartijdigheid behandelen die men in eigenlijke gelijktijdige geschiedenis niet verwachten kan. Toch spreekt het van zelf dat een historisch overzigt van hetgeen tusschen het begin van den grooten trek en de Conventies van Zandrivier en Bloemfontein gebeurd is veel moet bevatten wat ook voor kwesties die ook nu nog niet ten volle zijn uitgemaakt van belang is. Dit komt reeds in de voorrede van den heer Theal voor dit zijn werk aan het licht. Terwijl hij begint met een denkbeeld te geven van zijn studiën in betrekking tot zijn onderwerp, en met tevens er op te wijzen dat hij geheel en al in een positie is om zonder vooroordeel en zonder partijzucht zijn geschiedenis der Boeren te schrijven, eindigt hij met een betoog dat zeker rapport van den heer Duncan, lid der Commissie voor Bechuanaland, over de geschiedenis der Barolongs—het volk dat thans wederregtelijk de landen in bezit heeft die aan de Rooigrondsche vrijwilligers toekomen,—op geheel verkeerde gronden rust, en dat men in zijn werk de ware toedragt der zaken zal vinden. Over dit punt zullen wij echter thans niet uitweiden, maar het slechts aan de aandacht van hen aanbevelen die welligt nog geroepen zullen worden om op de zaken van Britsch Bechuanaland, in het belang van regt en billijkheid, invloed uit te oefenen.

Het is, voor een geschiedschrijver van Z. Afrika, een zaak van groot belang om met de Naturellenstammen van het land persoonlijk bekend en met hun zeden en denkwijzen in allen deele vertrouwd te zijn. Zulk een kennis is den heer Theal, ten gevolge zijner vroegere werkzaamheden in de Kolonie, ten volle eigen, en zij stelt hem in staat om zijn werk op de regte manier, nl. met een beschrijving der volken te beginnen die vóór den grooten trek, toen slechts enkele reizigers en zendelingen zich ver benoorden Oranjerivier waagden, in de landen huisden die toenmaals niet onder Britsch gezag waren. Daaraan is dan ook het eerste hoofdstuk van zijn werk, over de Bantustammen, gewijd. Zoo als men weet behooren tot die stammen alle Naturellen van Z. Afrika die men, in tegenstelling met Hottentots en Boesmans, Kaffers pleegt te noemen. In weinige bladzijden—want de heer Theal verstaat de kunst om met weinig woorden te zeggen wat hij wil,—worden de eigenschappen dier volken geschetst, en de schrijver maakt hierbij opmerkzaam op het onderscheid tusschen de stammen aan de Oostkust, beoosten

Drakensberg, en die van het gebergte en het binnenland. Dezen zijn de kuststammen vooruit in de kunsten des levens en staan onder een vrijer bestuur, maar in andere opzigten, uiterlijk en innerlijk, zijn de kuststammen te verkiezen. Teregt zegt de heer Theal dat wie bekend is met het leven van wilden geen zin voor waarheid bij de Bantu zal zoeken. " De kunst van bedriegen," voegt hij er bij, " die deze volken eigen is schijnt Europeanen iets verwonderlijks. Maar er is één lid wat de Naturel van de kust niet in bedwang kan houden, en terwijl hij, met een gelaat van uitdrukking ontbloot, de ergste leugen of het treurigste verhaal debiteert, verraadt zijn levendig oog de hartstogten die hij gevoelt. Wordt zijn valschheid hem zoo aan het licht gebragt dat hij niets meer weet te zeggen, dan rigt hij den blik op den grond of rondom zich, maar den man dien hij getracht heeft te bedriegen ziet hij niet in het oog. De Naturel van het gebergte of het binnenland schijnt daarentegen geen denkbeeld te hebben dat er in liegen eenige schande zit, en zijn lusteloos oog verraadt hem zelden." Meer van dien aard wordt van dit onderscheid vermeld, en ten slotte komt de schrijver tot de vraag of er een zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling der Bantu verwacht kan worden waardoor zij de Europeanen op zijde kunnen streven. Zoo als de heer Theal overal, en blijkens zijn voorrede met voordacht, de beslissing in betwiste punten aan zijn lezers laat, hun slechts de feiten voorleggende, zoo doet hij ook hier ; maar een Afrikaner die de gewone zienswijze van zijn ras omtrent de Naturellen koestert zal door de opgegeven feiten niet tot een wijziging zijner denkbeelden gebragt worden, en de vermelding der merkwaardige vruchtbaarheid der Bantu zal op den verstandigen lezer den indruk maken dat de vraag door den heer Theal gesteld van groot praktisch belang is.

Van de schets der Bantu gaat de heer Theal in zijn tweede hoofdstuk tot de geschiedenis hunner stammen in den tijd vóór den grooten trek over. Natuurlijk begint hij met Tshaka, den stichter der Zulu natie, en schetst hij hetgeen deze als veroveraar in de kustlanden, zijn veldheer Moselikatse aan de Westzijde van Drakensberg uitrigtte, en welke stammen zij er vonden en vernielden ; maar reeds toen begon Moshesh, schoon van betrekkelijk geringe afkomst, de merkwaardige bekwaamheid te toonen die hem als Naturellenvorst kenmerkte, en reeds toen kwam hij niet alleen met enkele Koloniale boeren en jagters in aanraking, maar vernam hij ook

van zendelingen, "die niet alleen welwillend, dapper en van vreeselijk vernielende wapenen voorzien waren, maar ook tooverkrachten bezaten, en in der daad voor de tooverdokters der Europeanen golden." Door zijn toedoen had de vestiging der Fransche zendelingen in zijn land plaats, terwijl Wesleyaansche zendelingen de vestiging der Barolongs in Thaba Nchu bewerkten. Ook boeren zetten zich reeds in die dagen te Zevenfontein, aan Caledonrivier, neder; maar in 1835 geroepen om den Kafferoorlog der Kolonie te helpen voeren, vonden zij bij hun terugkomst dat hun plek door den zendeling Rolland bezet en in een Basuto-zendingsstatie, die van Beersheba, herschapen was.

Nu komt de heer Theal in zijn derde hoofdstuk tot zijn eigenlijk onderwerp: den grooten trek. "De verhuizing," zegt hij, "van een aantal welgezeten burgers uit de Kaapkolonie, met het vaste plan om een nieuwe woonplaats in de wildernis te zoeken waar zij vrij konden zijn van hetgeen zij een ondragelijke verdrukking achtten, is een gebeurtenis die in de geschiedenis der hedendaagsche kolonisatie geheel alleen staat." Hij wijst er op hoe veel er was dat het voor de Kolonisten een gemakkelijke en eenvoudige zaak moest maken om onder het bestuur van een verwant volk zoo als het Engelsche te leven, en vraagt hoe het dan kwam dat die mannen huis en have verlieten om van het Engelsch bestuur als van de gehaatste dwinglandij weg te vlugten. In antwoord geeft hij een verklaring van Pieter Retief over de zaak, maar hij voegt er bij dat verklaringen voor een bepaald doel opgemaakt de zaken dikwijls minder juist voorstellen dan hetgeen men in de klagten des volks ontwaart, en dat men die klagten aantreft in de breedvoerige briefwisseling tusschen de voortrekkers en de Britsche Regering die men hier in de landskantoren vindt. Die klagten, zegt hij, betreffen de Rijksregering en de agenten van het Londensche Zendelinggenootschap. Hij vat ze zamen in het volgende:—

De Rijksregering werd beschuldigd van het blootstellen der blanke bewoners der Kolonie, zonder bescherming, aan de rooverij en moorden der zwarten; van geloof slaan, in alle betwiste zaken, aan beweringen door belanghebbenden ten gunste van wilden gemaakt, terwijl aan de getuigenis van Kolonisten van Européschen bloede, hoe geloofwaardig ook, niet gehecht werd; van het vrijmaken der slaven op onregtvaardige manier; en in het algemeen van zoo ongepast een partijdigheid voor lieden van zwarte huid en barbaarsche zeden dat het verkieslijk werd om liever een nieuwe huis in de wildernis te zoeken dan onder de Engelsche vlag te blijven.

De zendelingen van het Londensche Genootschap werden beschuldigd van aanmatiging van gezag dat aan de burgerlijke overheid toebehoorde; van het valsch voorstellen van feiten; en van het voorstaan van plannen regtstreeks vijandig tegen den voortgang der beschaving en de handhaving der orde. Buitendien verklaarde men dat de invloed dier zendelingen alleen gold aan het Koloniaal Kantoor te Londen, waar de Kolonie toenmaals in allen deele door geregeerd werd, zonder iets over het bestuur harer eigene zaken te zeggen te hebben.

Bij het toelichten der beschuldigingen tegen de Rijksregering weidden de uitgewekenen vooral uit over de verwoesting der Oostelijke districten door den Kafferinval van December 1834, waartoe de Kolonisten stellig geen aanleiding hadden gegeven. Toch meende Lord Glenelg, die toen Minister van Koloniën was, de Kaffers te moeten regtvaardigen, en niet slechts weigerde hij hen te straffen, maar hij gaf hun zelfs een groote streek land,—waaronder de digte rietbosschen aan Vischrivier,—die lang aan de Kolonie had behoord, en nam geen andere voorzorg tegen hernieuwing van een vernielenden inval dan een reeks verdragen met een aantal barbaarsche opperhoofden die zich aan geen verbindtenissen stoorden. Die gebeurtenis staat voorop in de briefwisseling der uitgewekenen. Zij wordt in billijke bewoordingen vermeld, en de taal is gewoonlijk veel gematigder dan die waar de Engelsche grenskolonisten zich van bedienden als zij dezelfde zaak vermeldden.

De tweede plaats wordt ingenomen door klagten over het gebrek aan al wat de gekleurde bevolking der Kolonie in toom kan houden, zoodat de blanken niet eenmaal door een Landlooperswet beschermd werden. Verscheidene afdeelingen der Kolonie hadden tien à twaalf jaren te lijden gehad van het instroomen van vlugtelingen uit Bechuanaland en Basutoland, door vroeger gemelde onlusten uit hun woonsteden verdreven. Die lieden noemde men gewoonlijk Mantatees of Makatezen, daar men meende dat zij allen onderdanen van MaNtatisi [moeder van het opperhoofd Sikonyela] waren. Aan de Oostergrenzen zwierven Kaffers, en na den oorlog ook Fingo's, net maar rond zoo als zij wilden. In de rest der Kolonie was het voor Hottentots, vrije zwarten en gemengde rassen vrijheid blijheid. Hoe kunnen wij, zeiden de boeren, het land bebouwen of vee fokken als al die wilden en halve wilden steeds naar gelegenheden uitzien om ons te plunderen, zonder dat er hetzij politie of een wet is waaronder men verdachte personen kan oppakken en van hun levenswijs rekenschap kan laten doen?

Veel wordt er gesproken over de berispingen door den Minister aan Sir Benjamin D'Urban toegediend, en, na 1838, over het ontslag van gemelden Gouverneur. De uitgewekenen beweerden dat hij de beste Gouverneur was dien de Kolonie gehad had sedert zij onder Engeland was gekomen; zij wezen op zijn welwillendheid, zijn bekwaamheid, zijn stipte regtvaardigheid, zijn onpartijdigheid tegenover blanken en zwarten, zijn pogingen om beschaving te bevorderen; en dan klaagden zij, in woorden veel bitterder dan die waarin zij over eenig ander onderwerp zich uitlieten, dat die goede Gouverneur berispt en ten slotte ontslagen was omdat hij, zonder het Londensche Zendelinggenootschap te ontzien, de

eenvoudige waarheid had gesproken, en aan zwarte misdadigers datzelfde regt had willen doen wedervaren wat hun te beurt zou zijn gevallen waren zij blanken geweest. Thans is er niemand in Zuid Afrika die het op dit punt niet met de uitgewekenen eens is. Bijna een halve eeuw is verloopen sedert Sir Benjamin D'Urban door Lord Glenelg gedwongen werd zich terug te trekken, en in dien tijd zijn de voornaamste maatregelen door hem voorgesteld goedgekeurd en genomen, terwijl de opvolgers van die zendelingen die toen zijn bittere tegenstanders waren, thans de sterkste voorstanders zijn van zijn stelsel van behandeling der Naturellen.

Van de vrijverklaring der slaven werd minder gewag gemaakt dan men zou meenen, maar met verbittering laten de boeren zich uit over hetgeen zij van beschuldigingen vernamen door Dr. Van der Kemp en andere zendelingen tegen hen gerigt. Van der Kemp had geschreven dat het niet gemakkelijk was om de ingekankerde vooroordeelen tegen het werk der zendelingen onder de Naturellen uit de tot steen verharde harten van ergere barbaren te krijgen, en dat het duidelijk was dat de betrekking der zendelingen tot Engelsche weldoeners slechts een voorwendsel was om lucht te geven aan een dieper gewortelde vijandschap tegen God, Christus en de uitbreiding van Zijn koningrijk van liefde en genade onder de heidenen. Die "ergere barbaren", zegt de heer Theal, waren Kolonisten, en de vreeselijke beschuldiging tegen hen gerigt was omdat zij andere inzigten omtrent de middelen tot beschaving der Hottentots waren toegedaan. Het onderscheid lag daarin dat de zendelingen de kleurlingen in dorpen wilden doen zamenwonen, terwijl de Kolonisten hen in hun dienst wilden houden; en dat de Kolonisten zich zelve het best geschikt achtten om de uitgestrekte en schaars bewoonde landstreken van Zuid Afrika te koloniseren, terwijl de zendelingen die landen aan de Naturellen wilden voorbehouden, die zij, om de vorderingen door hen op scholen gemaakt, in staat achtten om Christelijke beschaving en dan tevens het gebruik van Britsche manufacturen onder verder wonende stammen te verspreiden.

Na dus de oorzaken van den trek geschetst te hebben, beschrijft de heer Theal het begin van den trek zelven tot op de zege door Kommandant Potgieter en de zijnen op Moselikatse behaald, die uitgestrekte landen benoorden en bezuiden Vaalrivier, van de Kalahari woestijn tot Drakensberg, tot veroverd grondgebied der boeren maakte. In het vierde hoofdstuk volgt dan de geschiedenis van het verraad van Dingaan, den oorlog tegen dezen gevoerd, en het

bezetten van Natal, tot op den tijd dat Panda door Kommandant Andries Pretorius tot Koning van Zululand verklaard en het land tot aan de Zwarte Umvolosi, in Zululand, namens den Volksraad in bezit werd genomen, wiens gebied thans vandaar tot St. Jansrivier strekte.

Het vijfde hoofdstuk geeft de geschiedenis van Natal, totdat het land tot Britsch gebied verklaard werd. Wat het bestuur des lands betreft ontkent de heer Theal niet dat de inrigting er van tot regeringloosheid leidde, en dat buiten een enkel man, den lateren President Boshoff, niemand iets van lands-administratie begreep en bijna niemand voor eenigszins geletterd kon gelden. "Onder zulk een bestuur," zegt hij, "zou ieder volk met minder standvastigheid van karakter dan de voortrekkers geheel gedemoraliseerd zijn geworden."

De Boeren wilden in betrekking treden met de Britsche Regering, mits deze hun onafhankelijkheid erkende. Gouverneur Sir G. Napier was voor aanhechting van het land aan het Britsche Rijk, maar daar wilde men in Engeland niet van hooren. Het waren de betrekkingen tusschen de Boeren en de Pondo's die het eerst aanleiding gaven tot gewapende tusschenkomst van Engelschen kant, en merkwaardig is het van den heer Theal te vernemen dat de Pondo's zich toen tusschen de Umtata en St. Jansrivier ophielden, maar dat in 1839 de zendeling Jenkins, zonder eenige magtiging hiertoe, aan hun opperhoofd Faku meêdeelde dat de Gouverneur hem het land tot aan de Umzinkulu toekende. (*)

Toen nu Faku's vijand Ncapayi, opperhoofd der Baca's en vader van Makaula, door de Natalsche Boeren wegens rooverij gestraft was, maakte dit op Faku den indruk dat hij zelf, door de nabuurschap der Boeren, gevaar liep, en in overeenstemming met den heer Jenkins en andere zendelingen riep hij de bescherming van den Gouverneur der Kaapkolonie in.

Nu komt de inmenging der Engelschen in Natalsche zaken, en de vreemde dwaling der Boeren, die door het bezoek van den Hollandschen supercarga Smellekamp

(*) In het boek van den heer Theal staat Umzinvubu in plaats van Umzinkulu, maar iedereen kan terstond zien dat dit een drukfout is.

onder den indruk werden gebragt als konden zij van de Nederlandsche Regering hulp erlangen. Die dwaling bleef voortbestaan toen de Engelschen in Natal reeds meester waren, en Majoor Smith, die er kommandeerde, bij een nieuw bezoek van den heer Smellekamp dezen belette met de Boerén te spreken, schoon hij hun niets anders had kunnen vertellen dan dat de Nederlandsche Regering niets voor hen doen wilde. Toen Smellekamp vertrok waren zij overtuigd dat hij hun iets van groot belang te vertellen had, wat de Engelschen voor hen verborgen wilden houden.

Toen door Commissaris (later Regter) Cloete de zaken van Natal nader geregeld werden, had zich reeds het kwaad getoond waar het land sedert steeds onder geleden heeft. Panda's wreedheid had een uittogt van een aantal Zulu's naar Natal ten gevolge, en de Boeren zagen hun land overstroomd door Naturellen. Toen het land, in 1844, den regeringsvorm erlangde door de Rijksregering, na heel wat overleg, vastgesteld, werd tevens een verdrag met Faku gesloten dat hem als Groot-opperhoofd van al het land tusschen de Umzinkulu, de Umtata en Drakensberg erkende. Dit was in overeenstemming met het plan van den bekenden Dr. Philip, die toemaals aan zijn betrekking onder het Londensche Zendelinggenoötschap feitelijk die van Secretaris van Naturellenzaken paarde, en die overal buiten de grenzen der Kolonie betrekkelijk magtige Naturellenrijken in verband met Engeland, onder de opperhoofden der krachtigste stammen, stichten wilde. Regt geschikt om aan alle Europésche kolonisatie perk te stellen, maar het plan zou spoedig blijken onhoudbaar te zijn, en daarvan levert hoofdstuk zes van het werk, over het gebeurde benoorden Oranjerivier, het bewijs. Ziet hier het begin van dit hoofdstuk:—

Tot de eersten die begrepen hoe groot een wending in de Afrikaansche zaken gebragt was door het verdrijven van Moselikatse en de onttrooning van Dingaan, behoorde "het Opperhoofd van den Berg," zoo als men toen Moshesh noemde wegens zijn huisvesting te Thaba Bosigo. Er was nu een open veld om in te werken, en van alle mannen in het land was hij het meest begaafd met de talenten om hiervan gebruik te maken. Met dit te zeggen schrijft men hem grooter opmerkingsgaven toe dan die van al onze Regeringsbeambten en al de zendelingee bij de verschillende stammen. Dit komt hem echter toe. Eeuwen lang heeft die bijzondere soort van schranderheid zich bij de Bantus ontwikkeld, en Moshesh was de knapste man door het ras in nieuwere tijden voortgebragt.

Het was verscheidene jaren na Dingaan's val eer de verbazende

gevolgen die deze gebeurtenis voor de Naturellen had in officieele stukken vermeld werden. Men zou denken dat althans de zendelingen spoedig begrip moesten krijgen van een verandering die de overblijfsels van opgebroken stammen in staat stelde om van de bergen en uit de woestijnen te komen, en hun zelven ruime arbeidsvelden opende vanwaar zij vroeger uitgeslòten waren. Toch waren zij de laatsten die hiervan iets gewaar werden. De van hen afkomstige stukken toonen jaren lang een bijna ongeloofelijk gebrek aan vermogen om het belang der gebeurtenissen te beseffen die aan de meeste thans bestaande stammen het leven heeft geschonken. Wie zou b.v. gelooven dat een volzin als de volgende door een zendeling kan geschreven zijn meer dan vijf jaren na Moselikatse's verdrijving uit Bechuanaland? "Sedert de uitgeweken Boeren met hun aanvallen op de schuldelooze stammen buiten de koloniale grenzen begonnen zijn, hebben zij meer dan tweemaal zooveel menschenbloed vergoten als er te loor ging in den oorlog die uit den Kafferinval in de Kolonie in 1835 voortvloeide." Toch vindt men dien zin, net zoo als men hem hier leest, in een stuk aan Lord Stanley door het Wesleyaansche Zendelinggenootschap gezonden, dat zijn inlichtingen van zijn agenten alhier ontving. Het stuk is gedagteekend 2 Febr. 1843. En hoe verkeerd en schandelijk die taal thans ook blijken moge, zij is zacht als men ze vergelijkt met de uitdrukkingen door sommige agenten van het Londensche Genootschap gebezigd.

Moshesh had nog meer opgemerkt. Toen het berigt te Thaba Bosigo kwam dat de blanken even als de Naturellen in partijen verdeeld waren en met elkander vochten, zag het opperhoofd terstond in dat hij van onze twisten voordeel kon trekken, en hij nam dus een besluit dat hij nooit heeft laten varen: om zich te bedienen van de verdeeldheid onder de Europeanen, en gehechtheid te kennen te geven aan die partij die de sterkste was.

Nu zag Moshesh niet zonder ongerustheid het onbezette land in zijn buurt door blanken bezetten, en toen reeds in 1842 Dr. Philip's plan, in Engeland door Exeter Hall gesteund, in praktijk begon gebragt te worden, zag Moshesh, wien het werd voorgelegd, er terstond het middel in tot handhaving en versterking zijner magt. Sir George Napier wilde het plan niet billijken zonder goedkeuring der Rijksregering, en vergenoegde zich voorloopig met een proclamatie tegen alle onderdanen der Koningin die het mogten wagen om Naturellenlanden in bezit te nemen; maar het bleek dat in Engeland het plan om de grenszaken door middel van verdragen met Naturellenhoofden, volgens Dr. Philip's zienswijze, te regelen, meer bijval vond dan een onderwerping van Naturellen zoowel als uitgeweken Boeren aan Britsch gezag die nieuwe verantwoordelijkheid voor Groot Brittanje meêbragt. En nu was er naast Moshesh nog een ander opperhoofd die, benoorden Oranjerivier een rol onder Dr. Philip's plan moest vervullen. Dit opperhoofd was Adam Kok, die reeds toen aan het hoofd van het Oostelijk

deel der Griqua's stond, en wiens stam, reeds vroeger door toedoen van Dr. Philip om Philippolis gevestigd, er van diens opdragt om de arme Boesmans tegen de Boeren te beschermen zich zoo gekweten had dat de laatste Boesman er was uitgeroeid. Schoon Regter Menzies, wetende dat een deel der Boeren in Adam Kok's land voor Britsch gezag gunstig gestemd was, bij het houden van een Rondgaand Hof te Colesberg de Britsche vlag benoorden Oranjerivier geheschen had, wilde de Gouverneur die daad niet bekrachtigen, maar zoowel met Adam Kok als met Moshesh werden verdragen gesloten die hun als Engelands bondgenooten gezag gaven.—Zamen met dat met Faku verwezenlijkten die verdragen, Dr. Philip's plan vrij wel, maar, zegt de heer Theal, niemand was er meê tevreden dan Adam Kok en zijn Griqua's, en niemand, vooral geen Boer, eerbiedigde ze.

Nauwelijks was Sir George Napier door Sir Peregrine Maitland als Gouverneur vervangen, of men zag het bezwaar der gemaakte regeling. Adam Kok zocht zijn gezag over de Boeren, als Engelsche onderdanen in zijn land, te laten gelden, maar daar wilde natuurlijk niemand aan. Maar buitendien kwam het toen duidelijker dan vroeger aan het licht dat de meeste Boeren, van wie Kommandant Jan Kock toen de voornaamste woordvoerder was,er voor bedankten om zich aan de Koningin te onderwerpen. Gemelde Kommandant, die zich met Hoofdkommandant Potgieter, benoorden Vaalrivier, in betrekking stelde en hem als zijn chef erkende, bood aan om met Adam Kok vriendschap te houden, maar deze achtte dit in strijd met zijn pligt als bondgenoot der Koningin. Natuurlijk moest onder zulke omstandigheden, de geringste botsing tot oorlog leiden, en werd het duidelijk dat gewapende tusschenkomst van wege de Britsche Regering der Kolonie noodig was.

Die tusschenkomst vond plaats, en van toen af was Kapitein, later Majoor, Warden, de stichter van Bloemfontein, als Britsch Resident benoorden Oranjerivier werkzaam. Van tweeduizend boerengezinnen tusschen Oranje- en Vaalrivier waren intusschen vijftienhonderd tegen Britsch gezag, en tevens had er, in 1847, een nieuwe trek van Natal over Drakensberg plaats, nadat de toenmalige Gouverneur, Sir Henry Pottinger, een bezoek van Kommandant Andries Pretorius, die de klagten der Natalsche Boeren over de instrooming der Zulu's kwam overbrengen,en van den heer Du Plooij, die uit Winburg over de handelwijs van Majoor Warden kwam klagen, geweigerd had

te ontvangen. Moshesh had intusschen reeds te dien tijde de taktiek gebezigd later zoo dikwijls door hem aangewend: om nl. een lastig onderkapitein naar plekken te zenden waar Boeren gevestigd waren, ten einde dezen door rooverij gedwongen zouden worden hun plaatsen te verlaten. "Het is," zegt de heer Theal, "opmerkenswaardig dat Moshesh nooit zulk een proef genomen had, tot dat hij overtuigd was dat zulk een handelwijs tegen één ligchaam van blanken door andere blanken in Z. Afrika met voldoening zou aanschouwd worden."

Het was nu, tegen het eind van 1847, dat Sir Harry Smith als nieuwbenoemd Gouverneur aan de Kaapstad aankwam. Hij kwam er in een tijd dat de oorlog van 1846 naauwelijks ten einde was, en zijn eerste daad, het proclameren van een nieuwe Oostelijke grens der Kolonie en van Britsch Kafferland als een Kroonkolonie, toonde dat thans een andere politiek stond gevolgd te worden: een politiek als die van Sir Benjamin Durban, in wiens dagen Sir Harry zich bij de Kolonisten groote populariteit had verworven. Op die populariteit steunende meende hij ook de zaken benoorden Oranjerivier gemakkelijk, tot bevrediging der Boeren aldaar, te kunnen regelen. Maar hij vergiste zich. "Twaalf jaren van zwerven en lijden," zegt de heer Theal, "hadden in dit volk zulk een verandering gebragt dat het niet langer behandeld kon worden zoo als de mannen die hij gekend en geacht had." Sedert den trek waren kinderen groot geworden, en onder hen had het denkbeeld zich meer dan ooit vastgezet dat Engelsch bestuur niets anders beteekende dan "alles voor de zwarten en niets voor de blanken." Een boerenbevolking met dit denkbeeld behebd en met het gebruik van vuurwapenen ten volle vertrouwd, liet zich niet overhalen om in een herstel van een gehaat gezag te berusten, en buitendien werd de haat tegen Engeland door andere lieden van minder allooi, deserteurs en bankroetiers, onder hen aangewakkerd.

Sir Harry Smith wilde geen groote Naturellenstaten, volgens het vroegere plan, maar, in de landen waar Naturellen en Kolonisten bijeenwoonden, Engeland's welwillend en verlicht bestuur over allen. Hij kon echter de verdragen met Adam Kok en Moshesh niet ter zijde stellen zonder dat dezen er in toestemden, en naast de onderhandelingen met hen had hij een andere taak van belang te vervullen. In Bloemfontein was hij met ingenomenheid door de boeren begroet, maar hij had vernomen dat al de Hollandsch sprekende Boe-

ren van Natal aan den trek waren om de Kolonie te verlaten, en daar wilde hij perk aan stellen. Zoo spoedig mogelijk snelde hij Noordwaarts, en men had hem niet verkeerd onderrigt. Hij vond den trek aan de Tugela, in een ellende zoo als hij er nooit een gezien had behalve in de dagen toen hij in Portugal tegen Masséna diende. Men ontving hem met achting, maar toen hij vroeg waarom men trok was het antwoord dat men onder zooveel zwarten in Natal niet *kon* leven, want het Britsch gezag gaf geenerlei bescherming.

Het was toen dat de Gouverneur zich met Andries Pretorius onderhield over hetgeen er gedaan zou worden. Toen hij een ontwerp van proclamatie voor den dag haalde waarbij al de uitgeweken Boeren onder Harer Majesteit's souvereiniteit geplaatst werden, ontried hem Pretorius de uitvaardiging, op grond dat de Boeren dan eenvoudig verder zouden trekken, want zij wilden onder geen Britsch gezag staan. Ten slotte werd men het eens dat Pretorius bewesten Drakenberg vergaderingen zou houden om zich van den zin der bevolking aldaar te vergewissen. Maar hier wijst de heer Theal op een misverstand dat tusschen beiden moet bestaan hebben. Sir Harry blijkt zich verbeeld te hebben dat Pretorius alleen van de Boeren benoorden Vaalrivier sprak; Pretorius meende dat de afspraak op alle uitgeweken Boeren bewesten het gebergte sloeg. Terwijl dan ook Pretorius eerst naar Winburg en daarna Noordwaarts trok om vergaderingen te houden, die hem toonden dat men er geen Britsch gezag wilde, werd door Sir Harry Smith de proclamatie afgekondigd die de souvereiniteit der Koningin over het land bezuiden Vaalrivier vaststelde. De Gouverneur was overtuigd dat zijn persoonlijke invloed over de Boeren alle bezwaar uit den weg zou ruimen, en door de Engelsche Regering, hoe ongaarne deze ook eenige uitbreiding van verantwoordelijkheid in Zuid Afrika zich getroostte, werd zijn daad goedgekeurd omdat zij meende dat op die wijze de vrede zou gehandhaafd worden.

Het tegendeel had plaats. Winburg was steeds het middelpunt der voorstanders van onafhankelijkheid geweest, en zoodra een Engelsch Magistraat er verscheen besloot men verzet te bieden. De hulp van Pretorius werd ingeroepen, juist toen diens innig geliefde vrouw op haar sterfbed lag. "Die edele Zuid Afrikaansche vrouw," zegt de heer Theal, "ried stervende haar man om te doen wat hij zijn pligt achtte. 'Met hier te blijven,' zeide zij, 'kunt gij mijn leven niet redden. Uwe landslieden hebben uwe diensten

noodig; ga en help hen.' Hij ging en zag haar niet weder, want zij stierf voor zijn terugkomst."

Toen Pretorius bezuiden Vaalrivier verscheen was alles zoo zeer in zijn voordeel dat Majoor Warden te Bloemfontein, onder beding van vrijen aftogt voor zich en zijn aanhangers, moest kapituleren. Tegelijk werd door Pretorius en de zijnen een manifest bekend gesteld, waarin Sir Harry Smith er op gewezen werd dat er nu toch geen twijfel kon zijn of de meerderheid der Boeren waren tegen Britsch gezag. Maar de oude Britsche krijgsheld was thans gehouden dit gezag te handhaven, en zijn antwoord was een prijs op de gevangenneming van Pretorius en een marsch Noordwaarts. Nog vleide zich de Gouverneur dat alles slechts het werk van Pretorius was, en dat zijn komst ook zonder strijd een vrede en onderwerping zou bewerken die hem te meer waard was omdat de afkondiging der souvereiniteit alleen op zijn verzekering was goedgekeurd dat de uitgeweken Boeren er voor waren. De slag van Boomplaats toonde hem zijn vergissing.

Met Boomplaats was de weêrstand ten einde. De felste tegenstanders van Engelsch gezag trokken over Vaalrivier. Die de wapenen gevoerd waren werden deels door verbanning en verbeurdverklaring hunner plaatsen, deels met boeten gestraft, en niet weinig lieden uit de Kolonie, vooral landspeculanten, trokken het land binnen. Het bestuur dat werd ingevoerd was zoo weinig een van Engelschen over Boeren dat Sir Harry Smith zelfs aan Kommandant Generaal Hendrik Potgieter, die benoorden Vaalrivier de meeste magt bezat, een Magistraatspost aanbood, dien hij echter weigerde. Twee commissiën van predikanten der Ned. Gereformeerde Kerk in de Kolonie bezochten achtereenvolgens de Boeren, om schikkingen voor hun geestelijke behoeften te treffen, en Ds. A. Murray aanvaardde het predikambt te Bloemfontein. Maar wat niet in orde kwam was de regeling der zaken met Moshesh en andere Naturellenhoofden. Niet dat men geen grensliniën trok en schikkingen maakte, maar hoe kon men ze handhaven? Nieuwe oorlogen aan de Kaffergrenzen hielden den Gouverneur en zijn krijgsmagt weldra bezig, en de Boeren op wier burgerdienst hij bij onlusten in de Souvereiniteit gerekend had, zagen geen reden om zich in Naturellentwisten te mengen.

Sedert het eind van 1849, dus begint de heer Theal zijn voorlaatste hoofdstuk, is de geschiedenis der Souvereiniteit

niet veel anders dan een verhaal van een worsteling met Moshesh. Onlusten tusschen dezen en zijn buren waren niet te verhoeden, en Majoor Warden's inmenging leidde tot de nederlaag zijner magt te Viervoet. En wat kwam toen? De republikeinsche partij stak het hoofd op, den heer Pretorius verzoekende het bestuur op zich te nemen; en Moshesh, die reden meende te hebben om thans de Engelschen als de zwakkere partij te beschouwen, sloot zich aan dit verzoek aan en maakte tevens vrede met die Boeren die zich aan het Britsch gezag niet stoorden. Dezen waren thans vrij van plundering; wie zich hield aan zijn pligt als Britsch onderdaan was lijf en have niet zeker. De vernedering van den Britschen Resident klom ten top toen de heer Pretorius, op wiens gevangenneming nog een prijs van £2,000 stond, aanbood om de rust te helpen herstellen, en tevens te kennen gaf dat de boeren benoorden Vaalrivier niets liever wilden dan goede verstandhouding met Engeland, iets waaromtrent hij, bij zijn komst in de Souvereiniteit, Majoor Warden nader dacht in te lichten.

De Resident gaf nu aan den Gouverneur kennis dat het lot der Souvereiniteit van de handelwijs van een vogelvrijverklaarde afhing; maar aan de Boeren over Vaalrivier schreef hij dat hij niet gemagtigd was om in onderhandelingen met hen te treden, en dus den Hoogen Commissaris van hun wenschen had kennis gegeven, kunnende zij zich verder door hem aan dezen wenden. Sir Harry Smith zond nu de beide Commissarissen Hogge en Owen om de zaken benoorden Oranjerivier te schikken. De Wetgevende Raad der Souvereiniteit, door hen zamengeroepen, verklaarde zich voor aanhechting van het land aan de Kaapkolonie, die juist toen op het punt stond om vrije instellingen te bekomen. Wat de Boeren over Vaalrivier betrof kwamen de Commissarissen, na naauwkeurig onderzoek, tot de overtuiging dat om verschillende redenen het beste plan was om hun eischen in te willigen, onder anderen omdat zij dan de misnoegden in de Souvereiniteit niet bijstaan en niet met Moshesh, zoo als deze wilde, een verbond sluiten zouden.

Zoo kwam het dan tot de Conventie van Zandrivier, waarbij de onafhankelijkheid van de Boeren der Z. A. Republiek erkend werd. Men zag er als vertegenwoordigers der Boeren geen afgevaardigden van den Volksraad, die het wettig gezag onder hen hield, maar slechts die van den Krijgsraad en van het publiek optreden. Dit was het gevolg der spanning die

tusschen Hendrik Potgieter en Andries Pretorius bestond. Wat echter na het afsluiten der Conventie geschiedde, dat zullen wij liever in de woorden van den heer Theal dan in de onze meedeelen :—

Op 15 Maart 1852 had een groote vergadering der uitgeweken Boeren te Rustenburg plaats, een dorp kort te voren omstreeks 70 mijlen benoorden Potchefstroom gesticht. De Volksraad zou aldaar dien dag bijeenkomen. Op den 11den kwam Kommandant Generaal Hendrik Potgieter met een aanzienlijk gevolg. In de bitterheid van het partijgevoel werden de heer Pretorius en zij die met hem gemeene zaak hadden gemaakt door de Zoutpansbergers beschuldigd van aanmatiging van een gezag dat hun niet toekwam, van het sluiten van een verdrag zonder wettige magtiging hiertoe, en van een toeleg om overal in het land heerschappij te voeren. Velen vreesden dat het tot burgeroorlog zou komen. De heer Pretorius bereikte Rustenburg op den 15den. Dien avond smeekten sommige der invloedrijkste burgers de ouderlingen om een verzoening tusschen de twee aanvoerders tot stand te willen brengen. Vóór zonsopgang op den 16den bragten de ouderlingen hen tot een bijeenkomst in Potgieter's tent. Men wachtte met angst op den uitslag, en een vreugdekreet verhief zich toen de tentdeur geopend werd, en men Pretorius en Potgieter hand in hand zag staan, met een open Bijbel tusschen hen.

De Volksraad bekrachtigde bijna eenstemmig de Conventie. Hare bijzonderheden werden mondeling bekend gemaakt aan de menigte te Rustenburg vergaderd, want dit was, in een land zonder drukpers, de eenige manier van bekendstelling.

De uitgeweken Boeren hadden eindelijk datgene bekomen waar zij zoo lang en onder zooveel lijden naar gestreefd hadden. Aan God—denzelfden God die van ellende tot geluk een ander volk geleid had welks geschiedenis op elke tong lag,—was hun hartelijke dank verschuldigd. Zoo vereenigden zij zich om Hem te loven. De psalmen die zij zongen klonken welligt wanluidend in ooren aan orgel en koor gewend; de gebeden door de ouderlingen opgezonden zouden misschien op leeraars van den huidigen dag den indruk gemaakt hebben als waren zij meer volgens de leer van Mozes dan van Paulus; maar psalm en gebed ging tot den troon Gods uit harten op die ten diepste dankbaar waren, en mannen die door al de slagen van het ongeluk nooit tot het vergieten van een traan gebragt waren, waren dien dag diep bewogen. De zestienjarige strijd was geëindigd, en de onafhankelijkheid was gewonnen.

De Conventie van Zandrivier verbeterde den toestand der Souvereiniteit in geenen deele. De Commissarissen onderhandelden met Moshesh, maar de zaken namen weldra zulk een keer dat de heer Owen (zijn ambtgenoot was overleden) tot het besluit kwam dat het gezag der Koningin niet kon gehandhaafd worden zonder een aanzienlijke krijgsmagt, en wilde men die, om de kosten, er niet houden, dan was het beter het land aan zich zelf over te laten. Een vergadering van vertegenwoordigers der Europésche bevolking, die zou moeten

uitmaken of het gezag der Koningin al dan niet met den wil dier bevolking gehandhaafd werd, gaf een bevestigend antwoord, maar eischte tevens aanzienlijke vrijheden en voortdurende hulp van troepen. Daar intusschen Generaal Cathcart, de nieuwe Gouverneur der Kolonie, aan de Oostergrenzen "een toestand had gevestigd dien hij vrede noemde," en iedereen inzag dat de Basuto's slechts aan geweld zich zouden onderwerpen, nam een prachtige krijgsmagt, onder bevel van den Gouverneur zelven, den marsch naar Oranjerivier aan, en toen men deze overgetrokken en de grenzen van het gebied van Moshesh genaderd was, werden dezen de voorwaarden gesteld waaronder hij vrede kon erlangen. Daartoe behoorde een groote boete in paarden en vee. Moshesh was voor vrede, maar zijn volk niet, en het gezag van het opperhoofd rustte te zeer op de openbare meening om in strijd met deze te handelen. De aanval der Britsche troepen op Berea maakte een eind aan de onderhandelingen, maar nu bleek het dat men de strijdkrachten der Basuto's te gering had geacht, en dat dezen, na de troepen groot verlies berokkend te hebben, het veld behielden.

Het was toen dat Moshesh toonde wat hij als staatsman waard was. Door een nederigen brief aan Generaal Cathcart, die dezen in staat stelde zijn nederlaag voor een overwinning te laten doorgaan, herstelde hij zijn vriendschap met Engeland, welks kracht hij na den slag beter dan vroeger wist te schatten; maar bij de naburige Naturellenstammen gold hij als overwinnaar. De zendelingen in zijn land verzocht hij een dankdag te houden voor het herstel van den vrede, maar hij verzuimde niet de noodige plegtigheden om de geesten der gesneuvelden te verzoenen. In Engeland begreep men wat te Berea geschied was, want het berigt over den slag werd door den Minister van Koloniën beantwoord met de kennisgeving dat Harer Majesteits Regering besloten had haar gezag benoorden Oranjerivier te laten varen. Teregt betoogt de heer Theal dat, zooals men in Engeland den staat van zaken zich voorstelde, dit geen wreede en onnatuurlijke politiek was. Maar toen, in 1853, Sir George Clerk te Bloemfontein gekomen was als Speciale Commissaris tot het regelen der zaken van de Oranjerivier Souvereiniteit, zag men een vreemd schouwspel, nl. dat gekozen afgevaardigden der Souvereiniteit zich voor het behoud van Harer Majesteits gezag verklaarden, en dat daarop Harer Majesteits Commissaris met de "welgezinden," in andere woorden de voorstanders van de

onafhankelijkheid des lands, in onderhandeling trad. Ds. Murray en Dr. Fraser vertrokken naar Engeland om het verlaten der Souvereiniteit tegen te gaan; Adriaan Stander, op wiens gevangenneming als rebel vroeger £500 gesteld was, verzamelde in overeenstemming met Sir G. Clerk de republikeinsche partij om zich, tot welke thans niet weinige der afgevaardigden bleken te behooren, die vroeger uit vrees en wantrouwen voor behoud van het Britsche gezag hadden gestemd. En zoo werd eindelijk, in Februarij 1854, de Conventie te Bloemfontein tot stand gebragt, die de Souvereiniteit in den Oranje Vrijstaat herschiep.

Wij hebben dit verslag van het werk van den heer Theal gegeven om te doen zien wat de gang er van is en hoeveel het inhoudt. Veel dat van groot belang is zonder tot de hoofdfeiten te behooren—de zaak der Barolongs, de geschillen der Transvaalsche Boeren met Livingstone en andere zendelingen, de bezwaren tusschen Engeland en de Z. A. Republiek die zich spoedig toonden,—hebben wij onvermeld gelaten, en het was geenszins ons doel om onze lezers een volledig denkbeeld van het werk te geven, maar veeleer om hen er toe te brengen om zich het aan te schaffen en het door te lezen. De schrijver eindigt met de laatste gebeurtenis die hij te vermelden had: het mislukken der pogingen van het Engelsche parlementslid Adderley om de opheffing van Britsch gezag in de Souvereiniteit, die ook in de Kaapkolonie door velen werd afgekeurd, ongeldig te doen verklaren. Had de heer Theal zich aan historische bespiegelingen aan het eind van zijn werk gewaagd, dan had hij zich moeijelijk buiten de hedendaagsche politiek kunnen houden, die hij niet wilde aanroeren. Maar wie zijn boek naauwkeurig en met oordeel des onderscheids leest zal er veel voor de politiek van Z. Afrika uit leeren. Hij zal er uit leeren dat de *Patriot* geen ongelijk had toen hij onlangs herinnerde dat elk opregte Afrikaner beweging bij heel wat Afrikaners weerstand heeft gevonden, maar tevens dat die weerstand de zaken niet belet heeft haar natuurlijken gang te nemen.

Het boek dat wij onze lezers aanbevelen is in het Engelsch geschreven, even als Motley's "opkomst der Nederlandsche Republiek," die in Holland meer gelezen werd en meer populariteit bekwam dan eenig historisch werk van een Nederlander. Toch zijn Motley's helden in waarheid mannen die in de Nederlanden de 16de eeuw vrij wel dezelfde gevoelens koesteren als de Amerikanen der 19de, terwijl de Boeren zoowel als de

Bantu van den heer Theal regte Boeren en regte Bantu, niet schepselen van het brein des schrijvers, zijn. Daaraan kent men den heer Theal als den waren geschiedschrijver van en voor Z. Afrika. Zijn boek kan door niemand over het hoofd worden gezien die naar de geschiedenis van Harer Majesteits regering in ons werelddeel een onderzoek doen of er de pen over voeren wil, maar het is buitendien het regte boek voor den Afrikaner die zijn vaderland en zijn volk lief heeft. Wie zelf de zaken van dat vaderland kennen, wie zijn kinderen er meê bekend maken en hen als ware vaderlanders opvoeden wil, die schaffe zich het boek aan en leze en herleze het. Zoo ons verslag van het boek het zijne hiertoe bijdraagt, dan zijn wij overtuigd er een goed werk meê verrigt te hebben.

Belsazar.

De koning zat aan 't weeldrig maal
Bij veler lichten schijn.
Hoe schamper klonk zijn ruwe taal,
Hoe kwistig vloot de wijn!

Al stond de Perzer voor den wal,
Toch smaakte 't edel nat.
De vorst ging voor in luid gebral,
Op Babels muren prat.

De krijgers snorkten van hun moed,
Betoond op 't oorlogsveld,
En baadden zich in Perzisch bloed.
De lafaard werd een held

En praalde luid en onbeschaamd
  Van trouw en mannenkracht,
Van nieuwe plannen, kloek beraamd,
  Die hij had uitgedacht.

Bij bekerklank en feestgeruisch
  Schijnt menig man een held,
Die nooit in 't woedend slaggedruisch
  Een vijand heeft geveld.

"Ha!" riep vorst Belsazar, "wie kon
  Ooit Babels magt weêrstaan?
Eer zal het schittrend licht der zon
  Dan Babels glans vergaan.

"Mitzraiems star dook voor ons neêr,
  Het sterk Jeruzalem
Bezweek voor ons krijgshaftig heir,
  Ja, Babels koop'ren stem

"Klinkt door de wereld wijd en zijd.
  De wereld is het ros,
Waarop het magtig Babel rijdt;
  't Laat nooit de teugels los.

"Wij bragten uit het Oost en West,
  Tot roem van Babels naam,
Naar deze onze onverwinbre vest
  Den rijksten buit te zaam.

"Brengt, dienaars, brengt de vaten hier
  Uit Isrels tempelschat,
Dien buit den vijand eens zoo dier!
  Vult die met edel nat!

"Die God weerstond ons Babel niet,
  Aan wien 't was toegewijd,
Dat goud. De woeste Perzer vliedt
  Wis ook na korten strijd.

"Komt, drinken wij met feestgezang
Uit 's vijands kostbaar goud,
Den woesten Perzer ondergang,
Die ons omsloten houdt.

"Mijn krijgers, roept met volle borst
En donderende stem:
Het ga den Perzen en hun vorst
Als ééns Jeruzalem!"

Een luid gejuich was 't antwoord op
Des konings trotsche taal.
"Ras prijke Cyrus' rooverkop"
Zoo klonk 't, "in deez' zaal!

"Lang leve koning Belsazar!
Hij binde Cyrus' lijk
Aan 't rad dra van zijn zegekar!
Lang bloeie Babels rijk!

"Het groote Babel is een rots,
Die nimmer zal vergaan,"
Zoo riep men uit met ijdlen trots,
"Hoe hoog de golven slaan!

"Zijn koning is der vorsten heer,
En de aarde buigt voor hem
Dra willig weer in 't stof zich neer,
Gehoorzaamt op zijn stem!"

In woest gebrul ontaardde ras
Der krijgsliên dronken vreugd.
Waar kalme krijgsmoed noodig was
En echte heldendeugd,

Weerklonk geraas en woest getier
  Bij 't koninklijke maal.
De mensch zonk lager nog dan 't dier
  Door beestelijke taal.

Zoo ging het voort den ganschen nacht
  Bij daav'rend feestgeschal.
Vergeten was der Perzen magt,
  Verlaten poort en wal.

Gods oordeel rustte op 't wulpsche volk,
  Dat eed en pligt vergat,
Waar als een bliksemzwangre wolk
  't Gevaar hun schoone stad

Bedreigde. Cyrus' koen beraad
  Bragt in dienzelfden nacht,
De bedding door van den Euphraat,
  Geheel zijn felle magt

In Babels wal. Zijn wakker heir
  Verscheen, schoon ongenood,
Op 't feest, wierp Babels rijkstroon neêr
  En al wat weerstand bood.

Men hoorde op 't walgelijk festijn
  Noch krijgskreet noch alarm,
En viel bedwelmd nog van den wijn
  Den dood als in den arm.

Zoo viel een vorst, zijn rang onwaard,
  Een vorst vol ijd'len trots,
Getroffen door zijns vijands zwaard,
  Als door een oordeel Gods.

Zoo is 't voorheen een volk vergaan,
Der vaadren moed ontaard;
Zoo viel 't, om nooit weêr op te staan,
Met eeuw'ge schand bezwaard.

—W. Mallinckrodt.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 91—SEPTEMBER 1887.

PAARDENSPRONG.

(Ingezonden door D. G. R. te P.)

en	Doch	twee	Het	nu	den	in	tijds
er	's som	het	kan	van	bont	wie	ra
neem	kel	geel	zie	rond	het	som	't ge
tijds	heeft	tijd	voud	en	deel	Ik	of
lig	er	eer	het	al	mijn	heel	ste
Men	heel	chaams	mijn	ste	nog	de	zeg
van	een	draagt	Mijn*	om	niet	eer	Mijn
Men	deel	ge	is	van	twee	ook	is.

* Mijn is het eerste woord.

☞ De Oplossingen van Julij, Augustus en September, of zooveel men er van vinden kon, worden nu ingewacht tot 1 November a.s. Twee prijzen naar verdiensten.

ANTWOORDEN.

No. 83—JANUARIJ 1887.

(a.) (is mislukt).
(b.) Beiden hebben een *kam.*
(c.) *Guillotine.*

No. 84—FEBRUARIJ.

1.	I	ithai	i	2 Samuël 18 : 2.
2.	k	kain	n	Jozua 15 : 57.
3.	z	zatheid	d	Prediker 5 : 11.
4.	a	alarmgeschrei	i	2 Kronijk. 13 : 15.
5.	l	lijstre	e	2 Timoth. 3 : 11.
6.	u	uitroeijen	n	Zacharia 9 : 6.
7.	b	bochru	u	1 Kronijk. 8 : 38.
8.	r	rouw	w	Jesaja 19 : 8.
9.	e	ellende	e	Jesaja 48 : 10.
10.	n	nahath. Elifaz	z	1 Kronijk. 1 : 36, 37.
11.	g	gallio	o	Handel. 18 : 12.
12.	e	effen	n	Jesaja 26 : 7.
13.	n	nachthutje	e	Jesaja 1 : 8.
14.	o	opheffen	n	Spreuken 18 : 14.
15.	n	naam	m	Ezechiël 36 : 21.
16.	d	drinkerij	ij	Prediker 10 : 17.
17.	e	eden	n	Jesaja 51 : 3.
18.	r	resch. Ziv.	v	Klaagl. 1 : 20; 1 Kon. 6 : 1.
19.	d	duikerje	e	Deuter. 14 : 17.
20.	e	eer	r	Spreuken 11 : 16.
21.	n	nadab	b	1 Kronijk. 9 : 36.
22.	b	beno	o	1 Kronijk. 24 : 27.
23.	a	ambtman	n	Spreuken 6 : 7.
24.	n	nederigheid	d	Spreuken 8 : 12—15, 33.
25.	d	dofka—alus	z	Numeri 33 : 13.
26.	d	david—Elihu	u	1 Kron. 27 : 18.
27.	e	ezechiël	l	Ezechiël 24 : 24.
28.	s	spiegel	l	Nahum 3 : 6.
29.	v	verborgene	e	Spreuken 21 : 14.
30.	e	eigen	n	Prediker 4 : 5.
31.	r	ramoth	h	Ezechiël 27 : 16.
32.	b	bethuël—Hazo	o	Genesis 22 : 22.
33.	o	obed—Elihu	u	1 Kronijk. 26 : 7.
34.	n	naarstigheid	d	2 Corinthe 8 : 16.
35.	d	dorpswijze	e	Zacharia 2 : 4.
36.	s	schandjongen	n.	Deuteron. 23 : 17.
		Ezechiël 20 : 37.		Psalm 132 : 12.

No. 85—MAART 1887.

(a.) De letter R.

(b.) Mijn eerste vindt gij aan een' visch,
Mijn tweede tast gij nergens mis.
Te zijn wat u mijn derde biedt
Is waarlijk zoo verwerp'lijk niet;
Maar toch, al mogt dit zijn uw deel,
Vaak mist gij daarbij mijn geheel,
En mijn geheel heeft veel om 't lijf
Bij het Gezellig Tijdverdrijf.

ANTWOORD :—Vindingrijk.

No. 86—APRIL 1887.

(a.) Die het digst bij het vuur zit, warmt zich het beste.

(b.) Zeg mij met wien dat gij verkeert,
Dan heb ik uwen aard geleerd.

No. 87—MEI 1887.

Door wien werd Achabs nederlaag en dood voorspeld?
Wie als een sterk gebeende ezel voorgesteld?
Welk vlugge bode door een tweede straks voorbij gesneld?
Welk kamerling als waard der vrouwen aangesteld?
Welk snelle looper, met een spies ter dood geveld,
Bleef liggen, wijl het volk daar staande bleef, in 't veld?

ANTWOORD.

M ich A (1 Kon. 22 : 17).
I ssacha R (Gen. 49 : 14).
C usch I (2 Sam. 18 : 21—23).
H eg E (Esther 2 : 3).
A sahe L (2 Sam. 2 : 23).

No. 28—JUNIJ 1887.

(a.) 1. Een boer had een vet varken en de moeder. Van den boer was ook de vader van het varken.

2. Cesar trad binnen, op zijn hoofd een helm, aan zijne voeten sandalen, op zijn voorhoofd een wolk, in zijne regterhand zijn getrouw zwaard, in zijn oog een toornigen blik. Niets zeggende ging hij zitten.

3. Hendrik leest wel, doch hij leest niet wél. Beide, én goed lezen, én goed schrijven te leeren is allernoodzakelijkst.

(b). 1. Die van geleend geld wordt gevoed,
Eet ongemerkt zijn eigen bloed.

2. Wat alle prijs te boven gaat,
Is welgemeende goede raad.

3. De keel
Kost veel.

De volgende heeren en dames hebben ons met oplossingen vereerd :—

1. O. S. Vermooten—Venterstad.
2. J. Hoek—Oudtshoorn.
3. W. A. Groenewoud, J.zn.—Piquetberg.
4. Helena de Labat—Worcester.
5. J. M. Louw—Paarl.
6. Anna S. Franklin—Rouxville, O.V.S.
7. D. H. V.—Hanover.
8. Carolina Verschuur—Calitzdorp.
9. S. P. Q. R.—Tulbagh.
10. A. D. R.—Rustenburg, Z.A.R.
11. P. G. R.—Thomas Rivier St.
12. F. van der Valk—Williston.

Het spijt ons dat er ditmaal zoo min belangstelling was; maar klagen schijnt toch niet te helpen. Aangenaam is het niet.

De prijzen zijn toegekend aan Nos. 3, 5, 6, 7 en 10. Per Boekpost gaan de boekgeschenken aan het regte adres met beste wenschen van de Eigenaars van het *Z. A. Tijdschrift* en den Redakteur van 't *Gezellig Tijdverdrijf*.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Onze vaderen hebben wel eens gesproken van lage wijnprijzen in de dagen van olim; maar dat goede wijn verkocht werd voor £1 5s. per legger en stookwijn voor 17s. 6d., zoo als nu het geval is, daarvan hebben zij geen ondervinding gehad. Heeft iemand al ooit berekend hoeveel dat per bottel is? Wij willen hem de moeite sparen: het is, à £1 5s. juist $1^{7}/_{12}$ farthing per bottel of $2\frac{3}{8}$ pence per gallon; en à 17s. 6d. precies $1^{1}/_{24}$ farthing per bottel of $1^{9}/_{16}$ pence per gallon! Nog eens te zeggen, dat een wijnboer met zulke prijzen ten gronde gaat, is overbodig en zou naar spotternij lijken. Intusschen geldt brandewijn, Kaapsche, waarnaar op de Goudvelden veel vraag is, aldaar 4 shillings per bottel of £153 12s. per legger, en 6 pence per slokje. Verstookt nu de boer zijn wijn, dan krijgt hij van den speculateur echter niet meer dan £6—"omdat de vracht en inkomende regten zoo hoog zijn." Aangenomen, maar £6 van £153 12s. laat £147 12s. Maar wij behoeven niet eens zoo ver te gaan, om te toonen dat er ergens iets verkeerd is in den drankhandel, en dat terwijl de middelman rijk wordt, de hardwerkende wijnbouwer bij den dag verarmt. Eene zekere Kaapsche firma, die bovengenoemde prijzen van 17s. 6d. tot £1 5s. aan den wijnboer betaalt, adverteert in de Engelsche bladen (waarom ook niet in de Hollandsche?) zijne dranken tegen de volgende prijzen: pontak 18s. per dozijn, d.i. £57 12s. per legger; sherry 9s. per dozijn, d.i. £28 16s. per legger; ligtere sherry 6s. per dozijn of £19 4s. per legger, en Kaapsche brandewijn 18s. per dozijn of £57 12s. per legger. Het zijn de prijzen die de *drinkers* betalen. Toegestemd nu, dat zulke wijnen eenige jaren oud en op wijnkoopers manier gedokterd zijn; maar daarmede is het raadsel nog niet opgelost. Iets moet er gedaan worden, om onze boeren van totalen ondergang te redden. Maar wat? Eene nieuwe wijnmaatschappij oprigten; maar de schrik der oude zit nog in de leden en waar is het geld? Een onderlin-

ge overeenkomst sluiten om niet onder zekeren prijs te verkoopen; maar de mislukking daarvan hebben we in den Brandewijnbond gezien. Een drank-syndikaat vormen, gelijk men in Amerika met andere artikelen doet en dat men daar *corneren* noemt, zou ja, zeker helpen; maar welke kapitalist, die tevens een *vriend van den wijnbouwer* is, zal daaraan meedoen: men belegt liever zijn geld in goudmaatschappijen. Met de helft van het kapitaal, in Kimberley Imperials en andere "stock" verloren, zou men eene flinke export-maatschappij gehad hebben. De proef om zoodanige maatschappij op te krijgen, is tegen het einde van het vorige jaar genomen en—mislukt. Baron von Babo wist raad, zei men. Hij zou de boeren leeren om zulken wijn te maken, die £40 per legger gold. Hij kwam, kreeg de beste wijnplaats in de Kolonie: Constantia, wier wijnen, vóór de Baron ooit geboren was reeds à £100 per legger verkocht werden. Hij had slechts te spreken wat hij wilde en het Gouvernement betaalde er voor; en wat vernemen wij nu: dat de Baron bedankt heeft omdat hij beter voor eigen rekening kan boeren!! Daarbij brengt het *Paarlsch Advertentieblad* ons de Jobstijding dat heel wat wijn, onder toezigt van den assistent van den Baron aan de Paarl gemaakt, zuur geworden is; van één man—en dat een eerste klasse wijnboer—niet minder dan 40 leggers. Wat wordt er nu van de £40 per legger? Menig wijnboer zou van vreugde opspringen, indien hem 40 shillings geboden werd voor wijn, à la Von Babo gemaakt. Zoo zien wij, om afschaffing en phylloxera niet eens te noemen, dat het er voor den wijnboer ellendiger uitziet dan ooit.

Toen we voor eenige jaren, na heel wat schrijven over een Kaapsch-Hollandsche Exportmaatschappij, het zoo ver hadden dat er een £80,000 in Holland voor dat doel beschikbaar was, en het oprigten eenvoudig afhing van de stappen die men hier nam, kregen we in zoo verre onzen zin, dat er op eene groote vergadering aan de Paarl een comité aangesteld werd om met de vrienden in Holland te onderhandelen. Wat is daarvan geworden? Zóó groot was de belangstelling, dat het Comité tot op den huidigen dag nog nooit vergaderd was. In Holland beschouwden de mannen, die de zaak wilden annpakken, dat men hen voor het lapje hield en zoo viel het heele plan in duigen. Dit in het voorbijgaan en ter informatie van zulke wijnboeren, die ons van tijd tot tijd gevraagd hebben: wat er toch van die Kaapsch-Hollandsche Exportmaatschappij geworden is?

Wij hadden een tweeden brief aan den heer Landbouw Secretaris in de pen; maar tot onze teleurstelling is ZEd. nog niet

aangesteld terwijl deze regelen geschreven worden. Dat blijft dus voor een volgende keer bewaard. Intusschen zagen wij met genoegen in de *Zuid Afrikaan*, dat ook de naam van Dr. Pronk in regeringskringen genoemd is geworden, in verband met het nieuwe ambt. Wij zouden het land geluk kunnen wenschen, indien wij iemand als den Dr. aan het hoofd van het Landbouw Departement kregen. Waarschijnlijk is, als dit no. het licht ziet, de keuze al gedaan, en daarom, en om niemand aanstoot te geven, onthouden wij ons van verdere aanmerkingen.

De *Wijnberg Times*, antwoordende op de aanmerking in het Julijnommer, omtrent het verwateren van den wijn, dat (volgens dat blad) door den heer P. le Roux, van de Paarl, gewezen Wijncommissaris, zou aanbevolen zijn, wil niets terugnemen van wat gezegd is. De redakteur schreef op hooger gezag en noemt als zijn zegsman .... Baron Von Babo....... Nu, daarmede is natuurlijk het einde van alle tegenspraak geleverd! Wil de heer Le R. zich verdedigen, onze kolommen staan voor hem open. Wij hebben er slechts op gewezen dat ZEd. van "misleiding zijner medewijnboeren" beschuldigd wordt.

MOZAIEKZIEKTE DER TABAK.

Dr. Adolf Mayer, Chef van het Proefstation te Wageningen, wijdt in het *Tijdschrift ter bevordering van Nijverheid in Nederland* een artikel aan de dus genoemde Mozaiekziekte der Tabak.

In de streken van Nederland, waar de tabaksbouw bloeit, dus in de provinciën Gelderland en Utrecht, heerscht sedert vele jaren eene ziekte die dikwijls zeer aanzienlijk is en op sommige plaatsen het verlaten der geheele cultuur noodzakelijk gemaakt heeft. *Roest* of *Vuil* is het niet, evenmin de *Krulziekte* ("krauseling") het *Närrisch-werden* van de Pflaleer-tabak, zegt de Dr., het is eene ziekte die nergens anders (*) voorkomt. Hij beschrijft de ziekte als volgt:—Op de jonge planten treedt ongeveer 3 tot 5 weken na het verplanten eene landkaart of mozaiekachtige kleuring der bladvlakten van ligt- en donkergroen te voorschijn, terwijl het blad overigens gezond schijnt. Later kan men zien dat bij de donkere plekken een sterker groei in de dikte plaats vindt dan bij de bleekere plaatsen. Hierdoor ontstaan menigvuldige en onregelmatige kronkelingen in de oppervlakte van het blad. Vele der lichter gekleurde bladeren verleppen en sterven. Aanstekelijk schijnt de

---

(*) Ook in Zuid Afrika niet, vragen wij?

ziekte niet; want ofschoon men niet zelden verscheidene zieke planten naast elkander aantreft, vindt men veelal gezonde en zieke in de allerwillekeurigste afwisseling op denzelfden akker staan. De nadeelen dier ziekte liggen voor de hand en deze somt hij aldus op:—1. Stremming van den groei en ten gevolge daarvan vermindering van den oogst. 2. Rimpelen der bladeren en daardoor onbruikbaarheid voor het maken van sigaren. 3. Brosheid der bladeren met dezelfde gevolgen. 4. Onvoldoend rijp worden en daardoor slechter branden en verslechtering van het aroma (de geur) der tabak. Na vele proefnemingen, die in het artikel breedvoerig beschreven worden, doch waarvoor wij uit den aard der zaak geen plaatsruimte beschikbaar hebben, om de ziekteoorzaak te ontdekken, komt Dr. Mayer tot de volgende besluiten:—1. De mozaiekziekte der tabak is een bacteriënziekte waarvan vorm en levenswijze niet bekend is. 2. De vatbaarheid van besmetting der ziekte van de eene plant op de andere, onder de kunstmatige voorwaarden van vermenging van het sap, is met zekerheid bewezen. Onder natuurlijke omstandigheden heeft er geene duidelijke besmetting van plant tot plant plaats. Het zaad van zieke planten kan gezonde planten voortbrengen. 3. De verspreiding van de ziektestof moet in de aarde der tabaksplantages en broeibakken gezocht worden want bepaalde en voornamelijk blijvende plantages zijn het meest aan de ziekte onderworpen.

Bij wijze van proefneming—en dit vooral wenschten wij onder de aandacht van onze Afrikaansche Tabaksboeren, die met ziekte in de tabaksplant te kampen hebben of zullen hebben, te brengen—beveelt hij aan, dat, waar de ziekte verschijnt, men in ieder geval zorge voor verwisseling der aarde van de broeibakken en op de plantages zelve voor eene vruchtverwisseling. Men verwijdere de te velde staande zieke planten en de na den oogst op het veld achtergebleven stronken, zoodanig, dat er niets van op het tabaksveld achterblijft. Men bemeste zoo mogelijk met stoffen die geene lagere organismen bevatten; kunstmest (waaronder een mengsel van salpeter en chloorkalium aanbeveling zoude verdienen) en wanneer dit niet mogelijk is, met slechts éëne soort van natuurlijke mest, en verzamele in ieder geval zorgvuldig de ervaringen, die zich daarbij voordoen. Zou Herr Schenck, de Koloniale Tabaksexpert, die onze tabakplanters moet voorlichten in alles wat op hun bedrijf betrekking heeft, misschien Hollandsch lezen en het bedoelde artikel, dat onzes inziens zeer belangrijk is, in zijn geheel wenschen te kennen, willen wij het op aanvraag gaarne afstaan. Wie waarborgt ons dat ook deze ziekte even als de Dorthesia, en Phylloxera, zich

niet eerlang in ons land zal voordoen, en "vooraf gewaarschuwd is vooraf gewapend."

Toch over tabak schrijvende, en wel onder het genot van een geurig pijpje *Piquetberger*, kunnen wij ons niet onthouden voor onze lezers eene bladzijde uit *Het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Nederlandsch Indië* af te schrijven, getiteld:

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE TABAK. *(Floralia).*

Volgens Don Antonio de Ulloa wordt Amerika algemeen voor het land gehouden, waar de tabak het eerst geteeld en van waar zij naar andere landen overgebragt is. In Europa werd deze plant het eerst bekend na de tweede expeditie van Columbus en wel door een Spaanschen monnik, Romana Pano, die nader berigt van haar gaf en er bij voegde, dat de bladeren vooral door waarzeggers gerookt werden. Dit geschiedde in het laatst der 15de eeuw. In 1535 beschreef Fernandez de Oviedo dit kruid als een geneesmiddel; in 1541 en 1555 vinden wij berigt over de tabak uit Mexico, en in 1557 beschreef Jean de Lerry het rooken, dat hij op zijne reis naar Brazilië aldaar had waargenomen. Het eerst schijnt de overbrenging van de plant plaats gehad te hebben naar Spanje; in 1558 werd ze reeds in den Koninklijken tuin te Lissabon gekweekt, van waar ze door een Franschen gezant, Jean Nicot, omstreeks 1560 naar Frankrijk werd gezonden en aan Frans II en aan Catharina de Medicis ten geschenke gegeven. Deze drie omstandigheden waren de oorzaak, dat men de tabak noemde gezantschapskruid, Koninginne-kruid of Nicotinia, welke laatste naam zij, op voorbeeld van Pelachamp, in de botanie voortdurend behouden heeft. Vóór Nicot had reeds Andre Thevet eenige planten uit Brazilië naar Frankrijk gezonden. Nicolaas Tornaboni bragt in 1580 de plant naar Italië, in 1570 was zij reeds in Engeland bekend en nog vroeger spreekt Aretius er reeds in Zwitserland van. Omtrent den oorsprong des naams is men het lang niet eens. Sommigen meenen dat het woord "tabak" afkomstig is van "tabacco," een pijp die tot rooken gebruikt wordt. Anderen zeggen dat de naam afstamt van het eiland *Tabago* in de *Antillen*, of van de Amerikaansche provincie Tabasco, in welke plaatsen de tabak veel verbouwd wordt. Nog anderen schrijven de afkomst toe aan de Aziatische stad Tabaka, waar in dit produkt veel handel wordt gedreven. Behalve de reeds genoemde namen in Frankrijk, verkreeg de tabak beurtelings nog anderen:— Petum y oli, Cozbba yioia, Uppuvoi, Dunkol, heilig kruiskruid, Thevetkruid enz. Al spoedig ontwikkelde zich de verbouw en het gebruik van de tabak door geheel de wereld, niettegenstaande tegen hare aanwending, vooral als rookmiddel, meermalen heftig is geprotesteerd. Zoo heeft Jacobus I niets onbeproefd gelaten om de Britsche natie tegen het gebruik van tabak op te zetten. Zoo slinger-

de een Urbanus VIII over allen die tabak gebruikten den banbliksem over het hoofd, terwijl een *Sultan van Turkije*, een *Czaar van Rusland* en een Schach van Perzië in het rooken van tabak een zoo groote misdaad zagen, dat zij bevolen, van allen die zich hieraan schuldig maakten, niets minder dan den neus af te snijden. In Zwitserland vond men in de politiereglementen van 1621, welke even als de tien geboden waren ingedeeld, onder het gebod : " gij zult geen overspel doen," dadelijk : " gij zult niet rooken." " Dit gebod werd in 1675 vernieuwd en de regtbank die tot handhaving van dit verbod was ingesteld en *Chambre du Tabac* heette, is tot het midden der vorige eeuw in 't leven gebleven. In Parijs sprak het college van geneesheeren in 't openbaar eene stelling uit, waarbij het nadeelige van het gebruik van de tabak werd aangetoond. De eerste sporen van tabaksplanting in Holland vinden wij te *Amersfoort*, waar dit bedrijf reeds in 1615 door verschillende inwoners werd uitgeoefend. Anderen willen dat te *Renswoude* de eerste tabak verbouwd zoude zijn. In den beginne werden de planten in kleine perkjes geplant, die met rietmatten en rijs tegen den wind beschut werden. Nadat de planten gepoot waren, werden zij bevochtigd en 's nachts met een bosje gras of hooi bedekt. De bladeren geplukt zijnde, werden in kelders gebroeid, daarna op zolders en in achterhuizen gedroogd en vervolgens na eene tweede broeijing aan grossiers en kooplieden uit Holland en elders tot een hoogen prijs verkocht. Eerst waren het slechts twee à drie personen, die tabak hadden, in 1670 was hun getal tot 120 aangegroeid.

Ofschoon wij van het juiste jaar geen historische zekerheid hebben, kan men veilig aannemen dat reeds kort na aankomst van Van Riebeek (1652) ook in deze Kolonie een begin gemaakt is met het aanplanten van het Nicotaansche kruid.

Uit een zeer interessanten brief uit de Transvaal over de tabakscultuur aldaar en die in de *Tabakspla**nt* verschenen is, gerigt aan H. H. tabakshandelaars en sigarenfabrikanten in Holland, hopen wij later wel eens belangrijke uittreksels te geven.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

— Als een bewijs (zegt de *Purm. C.*) dat ons Noord-Hollandsch vee in den vreemde nog gezocht is, kan dienen dat door den landbouwer C. de Heer te Assendelft 3 jonge beesten van de beste soort zijn aangekocht voor een ondernemend landbouwer in Lady Smith (Oranje Vrijstaat). Zij zijn geleverd door dezelfde familie, die voor 20 jaar ook vee naar de Kaap verzond.

— *Tegen de rupsenplaag* geeft een chemicus het volgende middel aan de hand: "Wil men oogenblikkelijk de rupsen verwijderen, zonder de boomen te beschadigen, dan moet men die boomen bespuiten met eene zeer zwakke oplossing van potasch (koolzure kali)."—Hij staat voor het gevolg er van in, daar het middel door hem is toegepast op ooftboomen. Het is wel de moeite waard, van zulk een eenvoudig middel de proef eens te nemen.

— Uit Hanover wordt gemeld, dat op enkele plaatsen de rogge geheel en al vernield wordt door een worm, die men tot dusver daar niet kende. De rogge wordt aan de wortels aangevreten en de halm sterf dientengevolge spoedig af. Aan eenige opbrengst van koren is niet te denken. Aan verschillende landhuishoudkundige stations zijn exemplaren van het dier gezonden. Men vermoedt, dat de worm met kunstmeststof aangevoerd is.—In hoever men hier inderdaad met een nieuwen vijand van het koren te doen heeft, zal nader moeten blijken, zegt de *Prov. Gron C.* (1 Julij), aan welk blad dit ontleend is.

— Een firma in zaden te Reading verklaarde onlangs bij haar verhoor voor de Engelsche parlements-commissie, die de beperking van den postdienst op Zondag onderzoekt, dat zij gedurende 4 maanden van het jaar dagelijks 1,200 à 1,500 brieven ontvangt en er ongeveer 2,000 per dag verzendt; de overige maanden van het jaar ongeveer 500 per dag. Bovendien worden door haar jaarlijks 150,000 catalogi en 200,000 circulaires per post verzonden en ongeveer een ton gewigt aan monsters per dag. In een halfjaar gebruikte zij bijna £330 aan postzegels en verzond bovendien nog aan kleine postwisseltjes en postzegels ongeveer £2,500. Deze firma verzendt echter nooit brieven op Zondag, en Zaturdags zoo weinig mogelijk, ten einde den postarbeid op Zondagen niet noodeloos te verzwaren. Wel berokkent dit haar tegenover minder goedgezinde mededingers eenige geldelijke verliezen, doch de zaken der firma hadden er, blijkens hare verklaring, nimmer ernstig door geleden.

INENTING TEGEN ROODEN LOOP BIJ VARKENS.

Misschien is 't niet onnut aan te teekenen, dat, naar in de *Wiener Landw. Zeit.* is gemeld, in verschillende gemeenten in Tirol voorleden jaar met goed gevolg gebruik is gemaakt van inenting ter bescherming tegen den rooden loop bij varkens, d.i. de varkensziekte. Deze inenting zal daarom ook in dit jaar door den Tiroler Landeskulturrath en op diens kosten weder geschieden. De varkens verdragen, naar gezegd wordt, de inenting het best op een leeftijd van 10 weken tot aan vier maanden.

— De *uitvoer van zware werkpaarden uit Belgie* is in het laatste jaar weder aanmerkelijk toegenomen. In 1886 bedroeg hij 20,000

stuks, terwijl in 1885 dat aantal op 15,000 berekend werd. Op de d.d. 10 Mei te Luik gehouden markt waren ook Duitsche handelaren zeer ijverig met het aankoopen van paarden bezig; zij kochten er 292 van de sterkste trekpaarden voor prijzen tusschen 1400 en 2006 frcs. (£58 à £83). Amerikanen besteedden voor trekpaarden hooge prijzen. Zoo verwierf Mr. Early een 3-jarigen hengst "Jules Cesar" voor 6000 frcs. (£250); de Hr. Dumont, een der aanzienlijkste fokkers van Belgie, kon niet besluiten zijn bekroonden hengst "Mercur" voor 8000 frcs. (£333) af te geven.

Hé, wat zou dat een verandering in de geldelijke zaken van ons land geven, als de Kaapkolonie jaarlijks zoo'n 15 of 20,000 paarden kon uitvoeren! Wacht maar als de Landbouw Secretaris er eerst is.

HET VERNIETIGEN VAN OPSCHIETEND GRAS ENZ. OP PLEINEN, STRATEN, ENZ.

Het navolgende is te eenvoudig om 't niet even aan te teekenen:

Men besproeije den bodem met eene sterk verzadigde zout-oplossing) 1 liter zout per 4 à 5 vierkante meters). Deze bewerking herherhale men elk jaar, of als het noodig wezen mogt, twee malen per jaar. De uitwerking van het middel hangt af van de inwerking der regens, die met zout doortrokken gronden schoon wasschen, en aan 't meer of minder aanvoeren van stof, waarin gras enz. kan kiemen en groeijen.

Zout zaaijen is niets nieuws, men leze maar eens Rigt. 9: 45.; zonder evenwel de gevolgtrekking te maken, dat Abimélich geen ander doel had dan "pleinen en straten schoon te maken."

— Volgens *De Landman* wordt voor de a.s. Amerikaansche tentoonstelling te Philadelphia *een huis* gemaakt, dat uit twee verdiepingen bestaat, en van den kelder tot den zolder alléén uit *zamengeperst stroo* vervaardigd is. De fabrikanten willen hiermee bewijzen welk degelijk materiaal zamengeperst stroo oplevert. Nabootsingen van mahonie-, noten- en eikenhout van dit materiaal zijn haast niet van de echte houtsoorten te onderscheiden, en verdienen zelfs in sommige opzigten de voorkeur boven hout, daar het geperst stroo, tegen weer en wind bestand en zeer gemakkelijk te bewerken is — — alles volgens genoemd weekblad.

Dit klinkt amper nog mooijer dan hetgeen we onlangs over het *stroovlechten* in Saxen meêdeelden.

Wetenschappelijk.

(Uit Buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

DE WERKING VAN OLIE OP DE GOLVEN.

Reeds meermalen werd in verschillende tijdschriften en dagbladen melding gemaakt van gevallen, waarbij de stillende invloed van olie op de golven door proefnemingen werd aangetoond.

De Vice-admiraal Cloué heeft een belangrijk opstel, in hare vergadering van den 6den Junij ll. bij de Fransche Akademie over dit onderwerp ingezonden. Wij geven uit hetgeen hij verzamelde het een en ander terug.

Het middel dat aan boord van schepen het meest wordt aangewend om de olie op het water uit te spreiden, bestaat daarin, dat men een zak van sterk zeildoek, die een inhoud heeft van omstreeks tien liters vult met werk, dat gedrenkt is met olie. Men giet daarna nog olie op het werk en boort in den bodem van de zak met een zeilmakersnaald vele gaten. Als men den wind achter heeft, voor den storm loopt en de zee steeds belust schijnt te zijn het schip te verzwelgen, hangt men zulk een zak op sleeptouw aan het achterschip of iets meer naar voren.

Sedert vele jaren wordt de bemanning der reddingbooten in Australië er in geoefend om door middel van olie, die zij over de golven uitspreiden, door de branding te komen. Zij doen het zonder eenig gevaar te loopen, ja zonder een droppel water binnen te krijgen; de olie baant als het ware te midden van de branding een effen weg, aan weerszijde waarvan de golven met hevigheid woeden. Bemanningen in nood zijn in volle zee gered door zeer kleine booten, zonder dat die eenig gevaar liepen; als de twee schepen nabij elkander onder den wind bijgedraaid lagen, vormde de olie, uitgespreid door het schip dat onder den wind lag, tusschen beide een breede, effen vlakte, die de booten veilig doorkliefden. Menige boot vol volk, afkomstig van verlaten of verbrande schepen, heeft hare redding alleen te danken gehad aan de olie, die men zoo voorzichtig was geweest mede in te schepen.

Alle verslagen van gezagvoerders spreken van de wonderbaarlijke snelheid, waarmede zich de olie over de zee uitbreidt, en velen zeggen het ronduit dat zij het behoud van hun schip alleen te danken hadden aan het gebruik, dat zij maakten van olie om de branding te beteugelen.

Ziehier eenige voorbeelden.

Bij een overtogt van Boston naar Londen beliep het stoomschip *Stockholm-City* een verschrikkelijken storm uit het westen, die de golven tot een vreeselijke hoogte opjoeg. Daar het schip ten volle geladen en het dek bezet was door tweehonderd stuks hoornvee, was

het niet mogelijk bij te leggen, en was het eenige wat overbleef voor den wind weg te loopen; maar met het oog op de hooge zee was dit een allergevaarlijkste manœuvre. De kapitein besloot daarom het gebruik van olie te beproeven. Aan elke zijde van den achtersteven werd een zak gehangen met van lijnolie doorweekt werk. Twee andere hing men in het midden aan de zijden langs het schip, en ook het galjoen voorzag men van het werk, dat men met petroleum begoot, zoodat het door de gooten langzaam in zee liep. De werking van de olie op de zee was oogenblikkelijk, en de meest gevaarlijke brekers werden veranderd in een onschadelijke deining. Bij een voor den storm loopen van 170 zeemijlen kwam geen droppel water aan boord.

Kapitein Bailey, van het schip *Nehemiah Gibson*, een orkaan ziende opkomen, terwijl hij voor den wind liep, handelde op ongeveer dezelfde wijze; hij hing de zakken op aan de ankerbalken, zoodat zij in het water doken, en onmiddellijk vertoonde zich de stillende werking der olie. De groote golven, die zich in het zog van het schip wierpen en met hunne vervaarlijke koppen, die zich veel hooger dan het schip verhieven, dit schenen te willen verzwelgen, werden plotseling bedaard als zij de vlakke laag olie bereikten. De koppen verdwenen dadelijk en gingen als magteloos onder het schip door, terwijl zij in de lange golvingen eener deining werden veranderd.

De Vice-admiraal Cloué is in het bezit van een-en-tachtig zoodanige rapporten van schepen, die als deze voor den storm liepen.

Maar zie hier een voorbeeld van een schip dat bijlegde.

Het schip *Emily Whitney*, kapitein Rollin, werd den 25sten Augustus 1886 door een orkaan beloopen. In het hevigst van het gevaar besloot men de kracht der olie te beproeven. Om de olie uit te spreiden, handelde men ongeveer op dezelfde wijze als in het zooeven medegedeelde rapport vermeld is; de zakken hing men op aan bakboord—men legde bij met bakboordshalzen—ze verdeelende over de ruimte tusschen het voorste gedeelte van het fokkewant en het achterste van het groote want. Ook van het galjoen liet men langzaam olie in zee loopen. De uitwerking van de olie op de zee was verwonderlijk: zij scheen als betooverd. Dadelijk veranderd in een zware deining kwam er, zoolang men van de olie gebruik maakte, zelden een droppel water aan boord. Tot op een afstand van 50 yards was rondom het schip de zee effen, en onder den wind kon men de olie bespeuren tot op een afstand van ¾ zeemijl.

De Vice-admiraal Cloué bezit twee-en-zeventig dergelijke rapporten van schepen, die, bijleggende, zich van olie bedienden.

Wij besluiten met een treffend verhaal van een redding in volle zee onder moeijelijke omstandigheden.

Kapitein Greenbank, van het schip *Martha Cobb*, van New-York

naar Europa zeilende, verhaalt het volgende:

"Gedurende een der hevige stormen van den laatstverloopen winter heb ik het geluk gehad een schip in nood te ontmoeten, waarvan de kapitein mij seinde dat hij zinkende was, dat zijn booten over boord waren geslagen, dat hij hulp vroeg. De beide schepen liepen met klein zeil voor den wind.

"Ik had mijn groote booten verloren, de verschansing was weggeslagen en de zee ging over het dek. Niets dan een kleine boot had ik over, en ik was er zeker van dat die tegen de hooge zee, welke wij hadden, niet bestand was. Ik wachtte eenige uren, op hoop dat de storm zou bedaren. Maar toen ten laatste de avond begon te vallen zonder schijn van verbetering, besloot ik een poging te wagen om de bemanning van het zinkende schip te redden. Het mijne was met petroleum geladen en ik had veel lek in de kiel, dat de zee kalm deed worden rondom het schip, telkens als er gepompt werd. Ik besloot daarvan gebruik te maken om de you-you in zee te brengen.

"Ik liet de beide schepen zoo goed mogelijk opbrassen, het mijne boven den wind, en zette mijn groote pomp aan 't werk. Maar ik zag dat het schip sneller afdreef dan de olie, en ofschoon wij boven den wind een vrij kalme zee hadden, zagen wij onder den wind weinig uitwerking. Ik liet zeil bijzetten, en achter het andere schip omgaande, liep ik er zoo digt mogelijk naast, onder den wind. Toen bragt ik weder de groote pompen in werking, en op het hetzelfde oogenblik goten wij een vat traan uit dat wij aan boord hadden. De uitwerking was tooverachtig! Binnen weinige minuten was de zee tusschen en rondom de twee schepen geëffend. Er bleef een zware, lange deining gaan, maar de draaikolken en brekers waren verdwenen en mijn bootje had, met drie man, geen bezwaar om met tegenwind, in twee reizen de gansche bemanning te redden."

Ik zou aan deze voorbeelden nog velen kunnen toevoegen. Liever dan dit te doen, liever ook dan mij te verdiepen in de wijze waarop de olie hare tooverkracht uitoefent, herhaal ik de vraag: "Waarom maakt men ook ten onzent niet meer gebruik van dit middel?"

Doet men het reeds, dan kunnen deze regelen niet anders uitwerken, dan dat men het misschien meer gaat doen. Dan heb ik niets anders te vragen dan vergeving voor eene, trouwens zeer verklaarbare onbekendheid met den toestand hier. Misschien ook bij de mannen van het vak voor sterk naar het land riekende zeemanstermen!

UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET PAARDENVLEESCH.

Op de onlangs te Grenoble gehouden vergadering van de *Association française* werd door den heer M. J. Rochard de vraag behandeld, hoe in de behoefte aan deugdelijk voedsel voor de arme klassen kon wor-

den voorzien en er op gewezen, hoeveel vleesch, dat gebruikt worden kon, nutteloos verloren gaat. „ Bijna al onze huisdieren," zoo zeide hij, „ kunnen tot voedsel dienen. In China bestaan hondenslagerijen en sommige soorten van honden worden aangefokt om voor uitgezochte spijzen op tafel te dienen. In alle landen der wereld wordt het vleesch van katten gegeten. In de restauraties veranderen de katten tusschen de keuken en de eetzaal wel van naam en van familie, maar bij het volk maakt men er zooveel drukte niet mede. Op een goed vetgemeste kat noodigt men zonder eenige aarzeling zijn beste vrienden.

„ In alle tijden heeft men paardenvleesch gebruikt. De naam hippophagen, is reeds door de Grieken aan de Scythen gegeven, en dus volstrekt geen uitvinding van onzen tijd. In den oorlog was het vleesch van paarden en muilezels gewone kost. Gedurende het eerste keizerrijk voedden de soldaten zich in de oorlogen altijd met het vleesch van de gewonde paarden; zij roosterden het dan snede voor snede voor het vuur van het bivouac. Toen een gedeelte van het Fransche leger zich na den slag van Eslingen op het eiland Lobau terugtrok, waren er 6000 gewonden, geen levensmiddelen, en konden deze in de eerste drie dagen ook niet worden verwacht. De generaal Larrey liet toen de paarden der hoofdofficieren slagten, zijn eigen paarden het eerst. Ketels om soep te koken waren er niet; de kurassen van de ruiters werden hiervoor gebruikt en bij gebrek aan zout wierp men een weinig kruit in de soep, de salpeter moest de plaats van het zout vervullen. Iedereen, de generaals meegeteld, bevond er zich wel bij. Paardenvleesch is later in Frankrijk lang in onbruik geweest. Bij politieverordening van 24 Augustus 1811 werd aan de paardevillers verboden het vleesch te verkoopen. Nadat dit verbod in 1816 opgeheven was, hebben veeartsenijkundigen, geneesheeren, hygiënisten hun best gedaan het dagelijksch gebruik van paardevleesch ingang te doen vinden. Ongeveer dertig jaar geleden was er weder zulk eene beweging, waarvan de geleerde Isidore Geoffroy Saint-Hilaire de ziel was. Wetenschappelijke opstellen, betoogen uit een maatschappelijk oogpunt gehouden, waren de middelen, waarmede men werkte, en waaraan men steun trachtte te verleenen door maaltijden, waar geen ander vleesch dan paardevleesch voorgediend werd. Dank zij de bekwaamheid der koks, die hunne spijzen met veel smaak wisten te bereiden, hoewel er volstrekt geen pogingen werden gedaan den aard der spijs te verbergen, gingen alle gasten bekeerd naar huis, eenigen zelfs vol geestdrift. Den 9den Julij 1866 werd te Parijs de eerste paardenslagterij geopend; van 1866 tot 1870 werden echter hoogstens 10,000 paarden geslagt.

„ Door den nood werden in 1870 de meesten bekeerd; alle paar-

den binnen het belegerd Parijs werden gedood. 65,000 paarden leverden 30 million lbs. vleesch. Ieder had er nu den smaak van weg; de vooroordeelen verdwenen voor den honger. In 1882 werden in Parijs 7944 paarden geslagt. Dit cijfer is nog laag, wanneer men het aantal in dat jaar te Parijs aanwezige paarden in aanmerking neemt, namelijk 95,796. Met uitzondering van enkele groote steden gaat het vleesch van paarden, muilezels en ezels bijna overal verloren. Drie en een half millioen van deze dieren komen in Frankrijk voor; hiervan sterft ongeveer een tiende deel, ieder jaar slagtte men slechts de helft hiervan. Het vleesch heeft stellig minder voedingswaarde dan ossevleesch, daar de paarden werken en niet jong geslagt worden. Op het land zien de paarden er trouwens veel welgedaner uit dan de paarden die in de stad voortdurend werk moeten doen. Het kan echter niet ontkend worden, dat men zich hier aan een groote verkwisting schuldig maakt."

THEEKULTUUR IN ITALIË.

De pogingen om in Italië de thee in het groot aan te kweeken worden sedert een paar jaar aldaar met ijver voortgezet. Intusschen is het denkbeeld zelf niet nieuw en reeds in het begin van deze eeuw hebben de Engelschen dergelijke pogingen op Sicilië aangewend, toen zij dat eiland in bezit hadden genomen.

Sedert het jaar 1871 is men weer van voren af aan begonnen, zonder daarbij evenwel veel succes te hebben. Toch is het aan een der voornaamste grondeigenaren aldaar gelukt, een theekultuur op betrekkelijk groote schaal te beginnen, en heeft hij thans een vrij grooten boomgaard men flinke struiken van een jaar of drie oud.

De eerste proeven werden genomen met de varieteit *thea sinensis*, en na de goede resultaten waarmede deze pogingen eindelijk zijn bekroond, stelt men zich thans veel voor van een kultuur van theestruiken welke uit de koudste gedeelten van Japan bijeen verzameld worden. Met deze zal men in verschillende gedeelten van Italië proeven nemen.

EENE UITSTALLING VAN ZWEEDSCHE LUCIFERS.

Ongeveer een jaar geleden werd aan de beroemde luciferfabriek te Jönköping feest gevierd bij gelegenheid van de verzending der 250,000ste kist met lucifers aan den heer Winckler te Hamburg, algemeen agent der onderneming.

Dit aanzienlijk aantal kisten vertegenwoordigde 1,600 millioen doosjes of 110 milliarden lucifers. Wil men zich van deze hoeveelheid eene voorstelling maken, duidelijker dan die welke de zooeven genoemde getallen verschaffen, dan luistere men naar de volgende

uiteenzetting, die in eene bij dezelfde gelegenheid gehouden rede gegeven werd.

250,000 kisten wegen 94,000 ton. Men kan er 7,300 spoorwaggons mede volladen en heeft dan 250 locomotieven noodig, om den bijna 5 Zweedsche mijlen langen trein in beweging te brengen. Spreidt men 1,600 millioen doosjes lucifers naast elkander over den grond uit, dan bedekken zij eene vlakte van 760 Zweedsche tonnen lands. Stapelde men ze daarentegen met de grootste vlakken op elkander, dan zou een luciferspilaar van 3,000 mijlen hoog zich ten hemel verheffen. Werden de doosjes achter elkander geplaatst, dan sloeg men daarmede twee en een halfmaal een gordel rondom de aarde.

De verzending van de 250,000 kisten had in 18 jaar plaats. Gemiddeld werden dus per dag 296,000 lucifers verzonden; nog een behoorlijk aantal, want, indien het mogelijk was deze op elkander te stapelen met de langste zijden tegen elkander aan, dan zou de top van deze pilaar nog tweemaal zoo hoog als die van den Mont-Blanc zijn.

BEDWELMENDE MIDDELEN IN DE MIDDELEEUWEN IN GEBRUIK.

Onlangs hield het lid der Fransche Académie de Médicine, de heer Lagneau, een voorlezing, waarin hij verslag deed over het onderzoek door hem ingesteld, naar de verschillende bedwelmende middelen, die in de middeleeuwen door de geneesheeren in Europa gebruikt werden. Dat deze werkelijk toen reeds bekend waren is boven allen twijfel verheven, zoo als trouwens gemakkelijk uit een paar voorbeelden kan worden aangetoond.

Zoo Abelard bijvoorbeeld, die, sprekende over de schepping van Eva uit een rib van Adam, gewag maakt van den diepen slaap waarin deze viel en die ongeveer gelijk was aan den slaap, waarin de geneesheeren hun patienten brengen voor zij deze aan een operatie onderwerpen. Voorts spreekt Plinius van een steen van Memphis, die, na tot poeder geslagen en met azijn behandeld te zijn, ieder ligchaamsdeel dat er mede ingewreven wordt geheel gevoelloos maakt; en vele andere oude schrijvers maken gewag van de gewoonte der chirurgen om hun lijders voor een operatie gevoelloos te maken, door een afkooksel van de bladen of van de wortels eener bepaalde plant bij hun eten te mengen of hun eenige zaden van een plant, "morion" genaamd, toe te dienen. Allerlei praeparaten uit deze planten verkregen en nog vele andere bedwelmende middelen werden door de geneesheeren tot in de dertiende en veertiende eeuw gebruikt; deze middelen geraakten evenwel van lieverlede in latere tijden in onbruik.

Opium werd ook voor een dergelijk doeleinde gebruikt, terwijl in het Oosten de bedwelmende eigenschappen van sommige planten uit het geslacht cannabis (dagga) sedert de vroegste tijden bekend waren. Deze werden alle inwendig toegepast, maar bedwelming door inademing was eveneens bekend. In de dertiende eeuw werden twee verschillende praeparaten vervaardigd, en wel het eene door een Dominikaan van Rome en het ander door een geneesheer Theodoric genaamd, die ook geestelijke was en later zelfs tot bisschop werd verheven. Beide praeparaten werden voornamelijk uit opium bereid en met behulp van een spons, waarop zij gesprenkeld werden, ingeademd.

Intusschen is het moeijelijk aan te nemen, dat dergelijke, zoo weinig vlugtige praeparaten door eenvoudige inademing de bedwelming in voldoende mate konden te weeg brengen.

Merkwaardig is de mededeeling van den heer Lagneau, dat zijn ambtgenoot Perrin, die eveneens eene studie van de bedwelmende middelen uit vroegere tijden gemaakt heeft, de zamenstelling van een vloeistof bekend maakte welke al de stoffen bevat, die noodig zijn voor de vorming van chloroform; naar beweerd wordt, werd dit middel gebruikt op getuigen of beschuldigden, die in de criminele processen in de middeleeuwen gefolterd werden. Na van de stof te hebben ingeademd geraakte de ongelukkige in een toestand van gedeeltelijke verdooving, waardoor de pijn van de marteling tot op zekeren graad verminderd werd.

Deze vloeistof werd altijd in een lokaal bewaard, die aan de folterkamer grensde.

HET HOOGSTE MONUMENT.

Het hoogste monument is niet meer de koepel van de St. Pieter te Rome, de torenspits te Spiers of die van Straatsburg, noch ook, om tot Afrika over te gaan, de Pyramide van Cheops—deze internationale mededingers zijn respectievelijk 451, 455, 461, en 474 voet hoog—maar het gedenkteeken van Washington. Het is een geduchte, over al zijne broederen heenziende obelisk, een geweldige vierkante steenen paal zonder praal, zonder heerlijkheid, regt en slecht; leelijk zelfs. Zijn grootte en zwaarte alleen moeten hem redden en de roem van de grootste te zijn. Maar daarmede is een Amerikaansche obelisk dan ook tevreden, ofschoon wij eerder den obelisk van Luxor zouden benijden, die met duizende inschriften en hieroglyphen geteekend, als een vorst in het midden van de Place de la Concorde staat te pralen en zich het brandend hoofd

besproeijen laat door de plassende fonteinen van het schoone plein. Doch de obelisk van Washington is dan de hoogste—en dat zij hem gegund.

In 1848 werd door een bijzondere daartoe benoemde commissie het monument aangevangen. Het zou 585 voet hoog worden, 110 voet hooger dan het hoogste monument der aarde. Doch het plan werd veranderd en de hoogte werd nu op 495 voet bepaald. Intusschen werd er een kleine pyramide op geplaatst,—een uitdaging aan wijlen zijne majesteit Cheops—en nu bedraagt het daarmede niet minder dan 550 voet in het geheel. Het gevaarte belast den grond, waarop het staat, met een vracht van 81,120 ton. En daar men bij een Amerikaansch monument den dollar niet vergeten mag, melden wij dat het geheel ongeveer £250,000 gekost heeft.

GENEESDAMES.

Nevens de geneesheeren vindt men in Amerika reeds een groot aantal ....geneesdames, zoowel in de hospitalen als in de gewone praktijk. In 1881 zetten 300 vrouwen er zich als dokter neder. In Zwitserland, Frankrijk en Engeland neemt haar aantal voortdurend toe. Te Parijs zijn 170 dames als studenten in de medicijnen ingeschreven. Ook Nederland kan een paar voorbeelden bijbrengen. In menig opzigt mag het optreden van heelmeesteressen en vrouwelijke dokters gerekend worden aan een bestaande behoefte te voldoen.

DE 10 GEBODEN VOOR DEN BADER.

1. Bij heftige gemoedsbeweging—baad niet.
2. Bij ongesteldheid—baad niet.
3. Na nachtwaak van bovenmatige inspanning—baad niet voor dat gij zijt uitgerust.
4. Na een overvloedigen maaltijd—baad niet.
5. Gij zult langzaam naar uw bad heen wandelen.
6. Gij zult onderzoek doen naar de temperatuur van het water.
7. Ontkleed u langzaam, ga daarna snel te water.
8. Spring met het hoofd vooruit in het water of dompel er u ten minste terstond in.
9. Blijf, als gij niet zeer sterk zijt niet lang in het water.
10. Na uw bad zult gij u goed en droog wrijven en een matige beweging nemen.

Taalmoeijelijkheden van een pas aangekomen Hollander.

*(Vervolg van Deel VI, bl. 522.)**

Het opstel dat ik onder dezen titel voor eenigen tijd naar dit *Tijdschrift* opzond, heeft gunstiger opname genoten dan ik had verwacht. Alleen vond men zich teleurgesteld dat het zoo kort was. Dewijl het dan gevoeglijk kan geschieden, wil ik er nog een stuk aanlasschen, en den lezers het een en ander van mijne ontmoetingen op den *tweeden* dag van mijn verblijf in mijne nieuwe woonplaats mededeelen, hopende dat dit tweede gedeelte van mijn verhaal niet geheel en al onwaardig zal zijn aan het eerste.

Reeds in den ochtend van dezen tweeden dag gebeurde er iets waaruit blijken kan hoe onbekendheid met de volkstaal de oorzaak kan wezen van dadelijk geldelijk nadeel. Gedurende mijne reis hierheen waren mijne koffers een weinig beschadigd, en ik wenschte die schade zoo spoedig mogelijk hersteld te zien. Ik wendde mij alzoo tot den huisheer, en verzocht hem mij een persoon aan te wijzen die mij hierin van dienst kon zijn. Hij zeide dat er naast zijn erf iemand woonde die voor al zulke werkjes bijzonder geschikt was, eene soort van factotum, die van alle ambachten en bedrijven iets verstond, en ook bij hem, wanneer het voorkwam, als timmerman, metselaar, tuinman, ja wat niet al, werkzaam was, en bijna alles verrigtte wat niet bepaald een man van het vak vereischte. Deze werd geroepen, en voerde ook tamelijk vlug en handig de verlangde herstellingen uit. Toen ik hem vervolgens vroeg hoe veel ik hem voor dezen arbeid schuldig was, wilde hij geen prijs noemen, maar liet de bepaling van het loon aan mij over. In mijne onervarenheid op dit punt dacht ik dat ik niet beter kon doen dan wederom den raad van mijnen huisheer in te roepen. Ik verzocht dus den werkman een weinig te

*[Op 14 Augustus was het juist drie jaren geleden dat mijn onvergetelijke vriend, A. Pannevis, het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Met weemoed des harten zijne nagelaten papieren nog eens doorziende, vond ik iets dat tot dus ver mijne aandacht ontgaan was, een onafgewerkt opstel voor het *Tijdschrift*. Ik zend het u hiernevens, vertrouwende dat gij er wel een plaatsje voor zult hebben.—H.]

wachten, en ging de noodige inlichting halen. Op mijne beschrijving van hetgeen er aan de koffers gedaan was, kreeg ik ten antwoord, dat een rijksdaalder als arbeidsloon overgenoeg was. Dit dacht ik ook; ja zelfs kwam het mij wel wat bijzonder veel voor. Want ik had nooit gehoord van de herhaalde vermindering die het Britsche Gouvernement de Kaapsche geldswaarden heeft doen ondergaan, welke van ouds natuurlijk met de Hollandsche overeenkwamen; ook had ik die vermindering nog niet praktisch ondervonden, want in de Kaapstad gebruikte men slechts de Engelsche geldbenamingen. Toen ik dus van een rijksdaalder hoorde spreken, stelde ik mij de waarde van 4sh. en 2d. voor (zooveel doet hij in Nederland), en ik kon niet denken dat men er slechts 1sh. 6d., d.i. ruim één derde van de oorspronkelijke waarde meê bedoelde. Ik bood alzoo den werkman 4sh. aan—want kopergeld had ik op 't oogenblik niet, en 't kwam er ook zoo precies niet op aan,—en hij ontving ze met een gezigt waarop duidelijk te lezen stond, dat hij zooveel niet had verwacht. Maar ik troostte mij met de gedachte, dat ik weldra in zulke gevallen voor mijzelven zou kunnen oordeelen, en bovenal, dat de halve kroon die ik te veel scheen uitgegeven te hebben, den man mogelijk zeer te pas kwam—de tijden waren maar slecht—en hem ongelijk meer voordeel dan mij schade aanbragt. Want alles wordt van Hooger hand bestierd.

Ik wil hier nog ter loops vermelden hoe reeds den volgenden dag de oorzaak van genoemd geldelijk nadeel voor mij openbaar werd. Ik zond namelijk het dienstmeisje naar den winkel om iets voor mij te koopen, en gaf haar een twee shillingstuk mede. Zij kwam spoedig terug, en gaf mij met de woorden: "Het kost vier schellingen," het verlangde voorwerp, benevens 1sh. en 3d. over.

....

Morgen.

Wat is 't een buijig weer van daag!
De zon was even doorgebroken,
Nu is de wind weer opgestoken...
Hoor, hoor! daar plast een regenvlaag.
'k Had mij van ochtend bij 't ontwaken
Met hoop op heerlijk weer gestreeld!..
Men kan toch nooit er staat op maken...
Ziedaar des levens zinnebeeld.

De dag ging om in lief en leed;
De schemer pakt weer om ons henen;
De zon is reeds in zee verdwenen
En de avond valt, nog eer men 't weet;
Het suffend hoofd hangt neergebogen,
Vermoeid van zorgen, klein of groot;
De nacht breekt aan: wij sluiten de oogen...
Ziedaar de beeldtnis van den dood.

En morgen?...als 't weer morgen slaat,
Zal 't kalm of stil of stormig wezen?
Wie kan in 't nachtlijk duister lezen
Wat in 't gesloten dagboek staat?
't Is blindlings tasten in 't verborgen,
Door vrees gejaagd, door hoop gevleid:
Gesluijerd is de dag van morgen...
Ziedaar het-beeld van de eeuwigheid.

Maar als het floers is afgeligt,
Ons in den doolhof omgeslagen,
Zal dan de blijde morgen dagen,
Hier scheemrend als een droomgezigt?
Zal storm en bui zijn afgedreven
En 't helder zijn, langs waar men ziet?
Is zulk een dag het volgend leven?...
Wie reikhalst naar dien morgen niet?

—H. Tollens.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

OCTOBER 1887.

De Lotgevallen van Coenradus Willemse.

(Een geschiedenis uit Zuid Afrika.)

COENRADUS GAAT TER KERKE EN DRINKT DAARNA KOFFIJ BIJ MIJNHEER.

Reeds met het eerste gelui stond Coenradus bij de kerkdeur, deftig in 't zwart, alsof hij op een begrafenis ging, gewapend met een tamaai grooten bijbel en een blaauwe sambreel met koperen ring, daar de lucht betrokken was en hij voor regen vreesde. "Zoo, amice, ben jij daar al," zei Stroop, die in vol dominees (kosters) costuum in 't portaal stond. "Gaat met mij mee, dan zal ik jou je plek wijzen. Toen ik heden morgen bij ZEerw. was," vervolgde Stroop, "om de opgave van de psalmen en gezangen te krijgen voor den orgelist, of liever voor de orgeliste, want het is een wijfje, heeft ZEerw. mij verzocht, u te verzoeken, om na afloop der dienst, in de pastorie een kop koffij te komen drinken. Ik heb zulks namens u aangenomen."

"Dank je," zei Coenradus, "ik gevoel mij zeer vereerd."

"Dat begrijp ik ten volle," antwoordde Stroop; "doch wat mij aangaat, ik ben blij dat hij mij niet gevraagd heeft; want ik ga liever naar mijn kamer en drink daar wat koude thee. Ik heb daarvan nog wat in de bottel!"

"Drinkt u dan thee uit een bottel?" vroeg Coenradus, onnoozel.

A

"Die soort van thee, en 't is een heel bijzonder soort, wordt altijd uit een bottel gedronken en zelfs indien uit een theepot, nooit warm, tenzij met zure limoen en neut en wat suiker."

"Zulk soort van thee heb ik nog nooit gedronken," zei Coenradus.

"'t Is meer een avond-thee," hervatte Stroop, "en als jij nu morgen avond bij mij komt, zal ik u ze laten proeven. 't Is zonder weerga goed voor koude voeten, jicht en neusbloeden in 't bijzonder."

"Ik zal daar gaarne gebruik van maken," antwoordde Coenradus; "doch doe mij het genoegen en wijs mij mijn zitplaats. Ik ben gaarne in de kerk een tijdje vóór den dienst, om in stille overpeinzing daar na te denken over de zegeningen mij geschonken in de afgeloopene week."

"Braaf, mijn zoon," zei Stroop, "ga voort op dat pad en gij zult nog een sieraad der maatschappij worden. Ik zou het ook gaarne doen, maar mijne ambtsbezigheden, zooals naar den klokkeluider te zien enzoovoort beletten het mij. Komaan en volg mij. Ik zal u uwe plaats wijzen."

Coenradus volgde en Stroop wees hem de plek aan den muur, tweede bank van voren, diakensbank.

Daar ging onze Coenradus zitten, terwijl Stroop uitging om het signaal te geven voor het tweede gelui.

Jongelingen en jongedochters traden daarop binnen, allen gewapend met gezangboeken en ieder met een drie pence lekkergoed, dat ze dadelijk begonnen te kaauwen. Nu is dit laatste in een kerk wel niet zeer stichtelijk, maar men vergete niet, dat die jongelui welligt erg aan verkoudheid lijdende waren.

Coenradus merkte er niets van en deed zijn gebed als voorgeschreven in den Bijbel.

Eindelijk, nadat nog ongeveer een 50tal personen waren binnen gekomen, ging het derde gelui en de leeraar, vergezeld van de kerkeraadsleden, trad uit de konsistoriekamer en beklôm den kansel.

De dienst was een van gewonen aard; maar Stroop nam een air aan dat moeijelijk te beschrijven is.

De dienst duurde niet zoo lang als Coenradus zulks in Friesland gewoon was. Na den afloop wilde hij zich naar den leeraar begeven, toen Stroop hem ter zijde riep en zei, "kom zeker na afloop van 't koffijdrinken naar mijn kamer en

bevochtig dan daar uwe lippen aan den beker der wijsheid."

Coenradus wilde antwoorden, doch Stroop was gevlogen. Hij begaf zich dus naar de woning van den Eerw., die reeds te huis was.

"Welkom, mijn vriend," zeide deze, "het was mij aangenaam u heden onder mijn gehoor te zien."

"Indien ik maar eenigszins kan, Eerw. heer, sla ik nimmer de dienst over," antwoordde Coenradus.

"Dat behoort ook zoo," zei Ds. Hoogendunk. Daar werd de deur geopend en de heer De Haas en echtgenoote kwamen binnen.

Hoogendunk gaf ze de hand, noodigde ze te gaan zitten en stelde hun Coenradus voor, die door Tante Saartje werd bekeken, alsof ze zijn portret wilde nemen.

De koffij werd rondgediend met een koekie, en een oogenblikje later presenteerde de Eerw. een sigaar, die Coenradus welwillend aannam.

De Haas bedankte echter, en vroeg verlof om zijn pijp op te steken, 't geen hem werd toegestaan.

Hij hield niet van "die over de zee zijn goed," hij hield zich bij 't geen zijn voorouders hadden gebruikt, nl. "een pijp goeije Afrikaanse tabak."

"'t Is vreemd," zei Hoogendunk, "ik heb hier al zoo veel Hollanders ontmoet. In den beginne versmaden ze onze tabak, maar ze zijn geen jaar hier, of ze rooken die, en zeggen, dat ie honderd duizend percent beter is dan de Duitsche koolbladen."

"Ja, meneer, dat is waar, en ik weet niet waarom men ook die vreemde goed hier moet inbrengen zooals boter en jam in blikjes, pickles in bottels en zoo meer. Ik wil geen eerlijk man wezen als Saartje, al zit zij er zelf bij, niet beter kan maken," merkte De Haas op.

"Ja, mijn waarde De Haas, zoo gaat het in de wereld overal. Ik heb in Holland gezien, dat indien men een stukje handenwaschzeep wil koopen, en er Amsterdam of Utrecht of zoo iets op staat en niet Paris, men den neus optrekt," riep ZEerw.

Zoo ongeveer ging het interessante gesprek voort, totdat het tijd werd om te vertrekken.

Coenradus beloofde den volgenden morgen zijne opwachting weder bij den heer Hoogendunk te maken en vertrok natuurlijk na eerst het gezelschap deftig te hebben gegroet.

De Haas en echtgenoote bleven nog een rukkie zitten.

"Wel hoe bevalt jou die man, Saartje?" vroeg De Haas.

"Goed, heel te maal goed," zei Saartje, "maar ik is zoo bang voor die Hollandsche liberalen."

"Ik geloof dat u niet bevreesd behoeft te zijn, zuster," zei ZijnEerwaarde. "Ik heb hem gisteren het een en ander gevraagd, en hij moet een erge huichelaar zijn, indien hij niet sterk orthodox is. In dat deel van Holland vanwaar hij komt is het liberalisme niet erg doorgedrongen. De menschen daar zijn nog getrouw aan de leer hunner voorvaderen."

"En wat zou Meneer ons aanraden, en op welke condities?" vroeg mej. De Haas.

"Beste zuster, in uwe plaats zou ik hem nemen, doch daar het heden Zondag is, zullen wij voor het bespreken van condities liever een weekdag nemen," merkte de leeraar ernstig op.

De Haas stond nu op en ook tante Saartje. Zij groetten den Eerwaarde, namen afscheid en gingen huiswaarts, alwaar hunne beide kinderen Maggie, een aanvallig meisjeskind van veertien zomers, en Jan, een fluksche Afrikaner, 5 voet in zijn kousen, oud twaalf en een half jaar, hun met het "dinner" reeds stonden te wachten.

'tWas een lekker "dinner:"—Een krachtige linzensoep, gezouten ribbetjes op den rooster, gebraden pompoen en aardappels. Verder een schotel met prachtige witte mielies en een soepkom met melk. Groente was er niet, want De Haas ging van het principe uit, dat ons Afrikaners nooit nie gen groente eet nie.

Het "dinner' smaakte allen goed, en nadat De Haas had gedankt, bragt Fijtje de koffij binnen.

Coenradus was inmiddels naar Stroop gegaan, die hem een glaasje bitter presenteerde, 't geen hij eerst weigerde, maar op het aanhoudend verzoek des kosters tegen zijn wil uitdronk. Hij dacht nog steeds aan de vermaningen hem door den leeraar gegeven.

Daar het etenstijd was, scheidden de vrienden weldra en ging ieder zijns weegs.

Tegen den avond ging Coenradus weer naar zijn vriend.

"Zit, jongen, *prenez place*, zoo als de Franschen zeggen," zei Stroop.

Coenradus voldeed aan dat verzoek.

"Ik heb er over nagedacht," zei Stroop, "en vind het

niet meer dan billijk, dat als gij aangenomen wordt, gij morgen avond bij mij komt souperen.,'

"Ik zal dat met genoegen doen," antwoordde Coenradus.

"Allons dan," riep Stroop, "ik zal wat sandwiches laten maken, en wij brouwen een warme punch en spelen een paar partijen Napoleon of zes en zestig."

"Ik weet niet wat dat is," zei Coenradus.

"Wat die beroemde van oudsher bekende kaartspelen, reeds bekend ten tijde der kruistogten en sterk gespeeld aan boord van de schepen van Columbus, toen deze pad naar Amerika zocht, kunt gij ze niet?" vroeg Stroop, met gemaakte verontwaardiging.

"Ik speel nooit kaart en heb het ook nooit gespeeld," zei Coenradus.

"Dan speelt ge zeker 'klok en hamer,' of 'lotto,' of iets dergelijks?" vroeg Stroop.

"Ik speel geen enkel spel," antwoordde Coenradus.

"Welk een vrolijke sinjeur," bromde Stroop, en schonk nog eens in.

"Enfin," zei Stroop, "wat denk je van die preek van heden morgen?"

"Ze heeft een diepen indruk op mij gemaakt. ZEerw. sprak van het hart tot het hart, en de tekst 'kinderen hebt elkander lief' is in deze booze tijden van oorlogen en verdeeldheid zoo toepasselijk. De Eerw. preekt eenvoudig en ik geloof naar de bevatting zijner gemeente, want het schenen mij maar eenvoudige buitenmenschen te zijn, die onder zijn gehoor waren. Ik moet zeggen dat hij sprak geheel en al in den trant van Dominé Appels, van Dokkum."

"'t Doet mij genoegen dat de preek u bevallen is," zei Stroop, "en ik ben het met u eens: de tekst is een der schoonste die men daartoe uit den ganschen Bijbel kan nemen. Indien men die woorden opvolgt, alsmede de woorden: 'Doet aan een ander wat gij wenscht dat aan u gedaan wordt,' dan zou een ieder op de wereld gelukkig en de aarde nu reeds een Paradijs zijn. Dat onze leeraar geen Oosterzee of Meyboom is, dat geloof ik met u, maar die menschen zouden ook verplaatst zijn, indien zij tusschen de ijzerklipkoppies van ons distrikt zaten. Wat uwen Dokkumer predikant Appels betreft, ik heb niet de eer gehad ooit aan hem voorgesteld te zijn, zoodat ik over hem niet kan oordeelen."

Zoo spraken zij nog geruimen tijd voort over koetjes en

kalfjes en toen de kerkklok tien sloeg ging Coenradus naar huis, na een hartelijken "goeden nacht" aan Stroop te hebben gewenscht.

COENRADUS WORDT AANGENOMEN BIJ DE HAAS EN NEEMT EEN AFSCHEIDSSOUPER BIJ STROOP.

Den volgenden morgen (Maandag) ging Coenradus tegen elf uur naar de pastorie, alwaar hij den Eerw. Hoogendunk en den heer De Haas reeds bij elkander vond.

"Goeden morgen, vriendje, ga zitten," zei de leeraar, nadat men elkander wederkeerig gegroet had.

"Wel," vervolgde ZEerw., "ik heb met broeder De Haas over u gesproken en hij is genegen u in dienst te nemen. Hij zal u geven een vrije kamer, kost, dezelfde die hij gebruikt, en bewassching, doch welk salaris verlangt gij bovendien? Versta verder, dit contract gaat in met wederopzeggens van eene maand van weerszijden."

"Ik ben onbekend, Eerwaarde Heer, met den prijs dien men gewoonlijk geeft. Ik ben met alles tevreden, want ik mag niet langer misbruik maken van de vriendschap van den heer Daantje, aan wien ik zooveel verschuldigd ben. Hij is in mijn oog het voorbeeld van een waar Christen. Dit kan ik u zeggen, bij den heer Blok kreeg ik £5 per maand en alles vrij. Ik heb nog een weinig geld en zou in een herberg (*) kunnen gaan logeren, maar mijne ouders hebben mij voor herbergen steeds gewaarschuwd, en voor zoover ik kan zal ik hunne vermaningen steeds voor oogen houden, en mij met de kracht van Boven daar aan houden."

"Braaf, jongen, houd u daaraan en het zal u welgaan," riep ZEerw.

"Meneer," zei De Haas, "ik zal meester ook £5 per maand geve, en als hij daarmede tevreden is, zal ik hem Woensdag morgen late hale met de kar. Zal meester die condities dan aanneme?"

"Van ganscher harte," antwoordde Coenradus. "Wil Meneer zoo goed zijn," vervolgde De Haas, "om voor meester te koope voor mijn rekening die noodige boeke en ander schrijfgoed dat hij noodig zal hebben? Ik is daarmee onbekend en zal het als ik weer inkom regtmaak."

(*) Herbergen zijn in Holland op het platte land een soort van hotels waar tevens een soort van kantiens aan is verbonden.

"Met genoegen," zei de Eerwaarde. "De heer Stroop heeft, geloof ik, nog een verzameling schoolboeken. Van hem zal ik eenige koopen, en als hij niet heeft wat ik denk dat gij noodig hebt, dan zal ik aan Juta, te Kaapstad, schrijven.

"Mijnheer Willemse," zich nu tot Coenradus wendende, "zeg aan den heer Stroop, dat hij mij eene opgave geeft van alle schoolboeken die hij heeft en dat hij mij die heden middag na afloop der school brengt. U kunt nu maar gaan, en als er iets is dat u nog noodig hebt, moet gij dat liefst nu zeggen, dan kunnen wij dat voor u regt maken."

"Ik ben u hartelijk dankbaar," zeide Coenradus. "Er is slechts één ding, dat ik van noode heb, en dat is dat u zoo goed wilt zijn om het geld dat ik heb in de spaarbank te zetten. Het is ongeveer £30; maar £25 wilde ik er in plaatsen."

"Beste vriend," zeide de Eerw., "hier zijn geene spaarbanken, maar indien gij mij het geld brengt, zal ik het in de bank als vaste deposita zetten."

Coenradus begreep evenmin iets van een "vaste deposita," als een Hottentot van de Iersche of Bulgaarsche kwesties, maar niettemin haalde hij uit een rood lederen zakboekje, toegebonden met een groen band, vijf £5 noten voor den dag, reikte ze den Eerw. over en zei: "Ik ben u zeer verpligt Meneer, hier zijn de noten."

De Eerwaarde ging naar zijn schrijflessenaar en gaf Coenradus een bewijsje, dat hij die som van hem ontvangen had om in de bank te plaatsen.

Coenradus vertrok nu en ging naar Stroop, wien hij tevens de hem opgedragen boodschap, zoowel als zijne aanname als onderwijzer meedeelde.

"Ik ben blij voor u," zei Stroop, "doch het spijt mij u hier te zullen moeten missen. Doch zoo is maar werelds beloop. Gij zult reeds Woensdag morgen vertrekken. Morgen avond, den laatsten avond dien gij bij Daantje doorbrengt, zal hij wel wat extras voor souper hebben, en na afloop daarvan ook wel een extra glas, want daar is hij de regte man voor. Ik zou daar ook wel bij willen wezen, en daarom moet gij hem uit mijn naam vragen, of hij mij het genoegen en de eer wil aandoen om ook heden avond bij mij familiair te komen souperen. Hij komt toch niet, want hij gaat 's avonds nooit uit, doch daar het zou kunnen gebeuren dat hij het aannam, moet ik iets extras koopen, en daar ik er niet om gedacht had om hem te vragen, heb ik al mijn geld op een paar shillings

na op vaste deposita heden morgen in de bank geplaatst. Leen mij daarom een pond sterling. Bij gelegenheid zal ik het u weergeven."

Coenradus voldeed aan het verzoek, en ging daarop huiswaarts, belovende het antwoord van Daantje des namiddags te zullen brengen.

Stroop nam nu een vel papier en begon op te schrijven: —

1 bottel jenever	£0	5	0
2 bottels Cape Dop	0	3	0
1 bottel parafine	0	0	9
1 pak kaarsen	0	1	0
vuurhoutjes	0	0	6
	£0	10	3

"De sandwiches laat ik in het boardinghuis maken, die kan ik bij het einde der maand betalen, en heb dus 9s. 9d. saldo in kas. Dat gebeurt niet elken dag," zei hij bij zich zelven.

Des achtermiddags kwam Coenradus, Stroop mededeelende dat Daantje zich zeer vereerd gevoelde met de uitnoodiging, maar dat hij nimmer des avonds uitging.

"Dat wist ik wel," zei Stroop, "want anders had ik zoo'n vervelenden ridder van den elstok ook niet gevraagd, die over niets anders weet te spreken dan over den prijs van wol, suiker, koffij, dadels, enz. Verexcuseer mij nu even, want ik moet nog het een en ander regt maken, en tevens naar ZEerw. gaan over de boeken."

Coenradus nam daarmede genoegen en Stroop ging heen.

Bij ZEerw. gekomen kocht deze van onzen vriend 2 Kinderbijbels, 2 Kort-Begrippen, 2 Kinderharpen, 2 leijen, 12 griffels, en een half riem papier, om schrijfboeken van te maken.

ZEerw. wilde onmiddellijk betalen, doch Stroop, met zijn 9s. 9d. saldo in kas, gevoelde zich rijk en zei hij zou de rekening inzenden, wanneer hij het goed bezorgde, daar hij "zijn invoices nog moest nazien."

Werkelijk had hij haast niets van het bestelde in zijn bezit, maar ging het elders koopen. De boeken èn het papier had hij weldra en liet die bij zijn woning bezorgen. Daar hij nu nog de leijen en griffels noodig had, begaf hij zich naar Daantje, en kocht ze bij deze, de leijen tegen een shilling en de griffels voor een penny per stuk. Stroop betaalde dit contant, hetgeen Daantje erg verwonderde. Nimmer had deze Stroop zijne principes zoò zien verloochenen.

"'t Spijt mij," zei onze koster, "dat gij heden avond niet kunt overkomen. 't Is de laatste avond dat Willemse bij mij kan zijn, want morgen avond moet hij bij u blijven, en dan kan ik hem niet te zien krijgen."

"Ik zou gaarne willen komen," zei Daantje, "maar ik ga 's avonds nooit uit. Doch kom morgen avond bij mij over om te supper en na afloop een sigaar rooken en een glas punch te drinken."

"Dat zal ik met genoegen doen," antwoordde Stroop, bij zijn eigen denkende, "ik heb jou toch gevangen, oude voerchitzverkooper."

Dien avond kwam Coenradus tegen 7 ure bij Stroop, die zijn lamp reeds had opgestoken. Ze had lang niet gebrand wegens gebrek aan parafine, doch brandde nu goed genoeg, dank zij de kleine kamer die ze te verlichten had en de twee waskaarsen die haar de noodige hulp verleenden.

Coenradus nam plaats, en Stroop zei :—"Eén ding raad ik je aan, werk niet te hard; men krijgt daarvan zoo ligt de tering. Wil je verder goede vrienden in de familie blijven, prijs dan bij de moeder de dochter en bij den vader den zoon. Vertel dan na het avondeten, als jelui nog een pijp gaat rooken, allerlei mogelijke en onmogelijke dingen uit Holland en Engeland. Ik heb hier nog een boek van Baron Munchhauzen; lees daar nu en dan wat uit voor, en als ze zeggen 'maar dat is toch onmogelijk,' zeg dan, 'alles is mogelijk onder de zon.' Tracht elken Zondag zooveel mogelijk mee naar het dorp te komen en spreek altijd bij de terugkomst over de heldere voordragt, de gezonde taal, den hoogen christelijken ernst enz. van den leeraar."

"Dat zal ik doen, indien ik denk dat zulks regt is, want van liegen heb ik een afschrik," zei Coenradus gemoedelijk.

"Dan ben je als Cornelis, die een glas had gebroken, volgens Van Alphen, alwaar staat:

'Hij had een afschrik van het liegen.'"

Na nog zoo over 't een en ander geredeneerd te hebben, zette Stroop de sandwiches op tafel, die hij gedekt had met een handdoek, daar, zoo als hij zeide, al zijne tafellakens in den wasch waren!

Hij maakte daarop twee glazen punch klaar en zeide tot Coenradus :

"Moge het u welgaan op uwe nieuwe loopbaan. Moge gij meer kapitaal kunnen overleggen dan ik gedurende zes jaren, zijnde geheel en al achteruitgegaan met die aanhoudende

droogte, en mogen wij steeds vrienden blijven. Drink thans amice, zoo warm als het is : koude punch is nadeelig voor de gezondheid en men krijgt er dikwijls kies- of oorpijn van."

En Stroop ledigde zijn glas in één teug uit vrees voor de genoemde kwalen.

Coenradus dronk echter zijn glas maar half uit.

"Drink uit, kerel" gebood Stroop, "anders krijg je een van die twee ziekten. In eens moet je altijd het eerste inslaan. De vijf of meer volgende kunt ge dan drinken naar welgevallen: dat heeft dan geen slecht effect meer."

Coenradus gehoorzaamde gedwee.

De beide vrienden begonnen toen met de sandwiches. Daar waren er met kaas, met ham en met gezouten vleesch, die heerlijk smaakten, en waarvoor de juffer van 't boardinghuis alle eer toekwam.

Zoo bragten zij een allergenoeglijksten avond door, waarbij Stroop als zijn opinie herhaaldelijk te kennen gaf, dat als men zes fluksche glazen warme punch achter de kiezen had men geen last van de kou zou hebben. En daarmede scheidden de beide vrienden.

(Wordt vervolgd).

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

Lente.

Laat het strooijen hoedje zwieren
Op 't kastanjebruin!
Pluk een knopjen in uw tuin:
Dierbre, wij gaan lente vieren
Op het hooge duin.

Wij gaan juichen, wij gaan danken
Onzen rijken God,
Die uit bloemen weeft ons lot,
Die ons harte vult met klanken
Van het blijdst genot;
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

Die zijn bloemen in uw gaarde,
  In uw ziele strooit,
Hart en hemelen ontplooit;
Die zijn schoone, bloeijende aarde,
  En uw voorhoofd tooit!

Die de leliën en rozen
  Kleedt met majesteit,
Zonneglans en heerlijkheid;
Die ons, kinderen, zorgeloozen,
  Onzen wensch bereidt.

Boven eike- en lindekruinen
  Aêmt de borst zoo vrij,
Laat ons danken vroom en blij;
Op de hooge, blonde duinen,
  Eenzaam knielen wij!

Lagchen wij den hemel tegen,
  Die ons tegenlacht
Met zijn vrede, met zijn pracht,
Met nog ruimer, rijker zegen
  Dan ons hart zich dacht!

Ja! ik wil mijn vrolijke oogen
  Naar mijn Schepper slaan!
'k Weet, Hij, die zoo menig traan
In zijn goedheid af wou droogen,
  Zal mijn lach verstaan!

Op, ter hooge tempelzalen!
  Door geen mensch bespied,
Wil ik juichen: ik geniet!
En aan Hem den dank betalen,
  Die mijn hart doorziet!

Laat het strooijen hoedje zwieren
  Op 't kastanjebruin!
Pluk een knopjen in uw tuin:
Lieve, wij gaan lente vieren
  Op het hooge duin!

—*De Genestet.*

Uit het Archief.

III.

REIZEN NAAR EN OVER DE GROOTE RIVIER.

Na de belangrijke uittreksels in de beide voorgaande nommers van dit *Tijdschrift* die ik in hun geheel en bijna letterlijk heb afgeschreven, zal het onnoodig zijn om meer dan de belangrijkste der aanteekeningen van de moedige reizigers zoo als zij in het dagverhaal worden aangetroffen, aan den lezer mede te deelen.

Omtrent den gedurende zijn lang en nuttig leven zeer hooggeachten en beminden Gouverneur Rijk Tulbagh, Raad Extraordinaris van Neerland's Indiën, die van den 1sten April 1749 tot den 11den Augustus 1771 aan het hoofd der Kaapsche Regering stond, en tweemalen (1755—1756 en 1767—1769) de verwoestende kinderpokken in hare kwaadaardigste vormen onder onze zwaarbeproefde voorouders zag woeden, wordt ons, buiten hetgeen van hem in het archief wordt gemeld, door zijne tijdgenooten verhaald, dat hij niet enkel de belangen der Oost Indische Compagnie getrouw bevorderde, maar ook het welzijn der bewoners zoo veel mogelijk behartigde. Dat dit hem echter niet belette om ook te arbeiden aan alles dat bijdragen kon tot de bevordering der aardrijkskunde en andere natuurwetenschappen.

De Abt De la Caille vond in hem een ijverigen voorstander, die hem de middelen gemakkelijk maakte om zijne sterrekundige waarnemingen te doen die zoo veel tot de sterrekunde hebben bijgedragen; en om eenen graad van het zuider-half-rond te meten. Het Kabinet van Natuurlijke Zeldzaamheden van den Prins van Oranje werd door hem vermeerderd met een zeer groot aantal vreemde dieren, velen waarvan aan de natuurvorschers nog onbekend waren. Door hem werd Professor Allemand (Hoogleeraar in de Wijsbegeerte en Wiskunstige Wetenschappen te Leyden) in staat gesteld, om de voortbrengselen van de bergstoffen, en de dieren die in den omtrek van de Kaap gevonden werden, voor de Akademie van Leyden te verzamelen. En om dit Zuider gedeelte van Afrika te beter te doen kennen, heeft hij die reize doen ondernemen in het binnenste van het land, waarvan het verhaal, hoewel eenvoudig en onopgesmukt, ons volkomen in staat stelt om de moeijelijkheden te begrijpen die onafscheidbaar waren van elke poging om tot het binnenland, vooral ten Westen, door te dringen, en er ten volle mede bekend te worden.

Op Donderdag, den 16den Julij 1761 dan, gingen onze reizigers van de Kaap (*) wel voorzien van alles om de Groote Rivier en het onbekende land ten Noorden derzelve zoo ver mogelijk te ontdekken. Op Zondag, den 2den Augustus, waren zij aan de Olifantsrivier, op de Zuiderbreedte van 31 graden 40 minuten, en lengte (gerekend naar den eersten Meridiaan door de Piek van Teneriffe) van 38 graden, 18 minuten. Eene week later waren zij weder bezijden de Olifantsrivier aan eene plaats *Krekenaap*, en in het Nederduitsch *Bakoven* genaamd, de breedte 31 graden 29 minuten, en lengte 37 graden 47 minuten.

Te dezer plaatse waren allen die aan de togt zouden deelnemen bijeengekomen, zoodat het gezelschap bestond uit zeventien Europeanen viz. S. HENDRIK HOP, Commandant van den Togt.

CAREL FREDERIK BRINK, Landmeter.
JOHAN ANDRIES AUGE, Tuinier.
CAREL CHRISTOFFEL RYKVOET, Burger Chirurgijn.
ABRAHAM RUSSOUW, Burger.
JACOBUS COETSEE, JAN'S ZOON, Burger.
HENDRIK KRIGER ,,
ANDRIES GREEFF ,,
JAN NIEUWKERK ,,
TIELEMAN ROOS ,,
PIETER MARAIS ,,
CASPAR BATENHORST ,,
JAN BATENHORST ,,
JOZUA JOUBERT ,,
COENRAAD SCHEFFER ,,
JURGEN COETSEE ,,
OCKERTS HEYNS ,,

(*) De Kaap, eigenlijk gezegd, waar dezelve gelegen is, bestaat in den Tafelberg, die zich in drie streken van het kompas uitstrekt, naar het Oosten, het Westen en het Zuiden, makende naar het Noorden eene scherpe platte gedaante aan de zijde daar de stad gebouwd is, en daar de berg eene holle gedaante aanneemt, en eindigt aan twee keelen of openingen die hem van den Duivels- en Leeuwenbergen afscheiden. Deze laatste is zeer breed; de beddingen van steenen dezer drie bergen liggen waterpas en bloot. Ook is er eene ruimte van meer dan 100 roeden in de lengte van de vallei waarin de stad gebouwd is die geheel en al bedekt is met steenen in 't honderd neergeworpen, en die als de overblijfsels zijn van het Noorder deel des bergs dat ingestort is. Onder deze steenen, of liever rotsen, heeft men zeezand en hoorntjes gevonden.—(Noot van Professor Allemand.)

benevens 68 Bastaard Hottentotten en 15 wagens, elk bespannen met 10 trekossen, waarvan drie wagens aan de Compagnie behoorden.

Den 24sten waren zij aan de Groen Rivier waar die zich met de Zwarte Doorn Rivier vereenigt, en de berigtgever meldt dat " deze landstreek van de Olifants Rivier tot hiertoe (de Groene Rivier) gemeenlijk het Amacquas land genaamd wordt, zich uitstrekkende ten Zuiden aan de Olifants Rivier, ten Westen aan de Zee, ten Noorden aan de Groene Rivier, en ten Oosten aan het Bokkeveld, leggende onder de Zuider breedte van 30 gr. 30 min : tot 31 gr. 30 m. Zijnde doorgaans een droog zandig land, naar het Westen met hooge ruggen en Oostwaarts met hooge klippige gebergten bezet : hebbende geene loopende rivieren, maar alleen eenige fonteinen. Bij zware regens formeren zich langs de gebergten kleine riviertjes, dewelke in een korten tijd afloopen, latende in kuilen wat water na, dat echter des zomers schielijk uitdroogt of brak wordt : wijders vindt men hier geen timmerhout, zijnde de oevers der drooge rivieren enkel met Doornboomen, en het vlakke veld met kleine boschjes en gras bewassen. Ook is deze landstreek maar sober bevolkt, mitsgaders niet abondant van grof wild voorzien, uitgenomen langs het strand, alwaar zich nog tamelijk veel olifanten komen op te houden."

Zondag den 13den September passeerden zij de *Kloof der Koperbergen,* aan welker ingang zij de *koperbergen* vonden, dewelke de Edele heer Simon van der Stel in het jaar 1685 heeft doen bewerken ; zijnde eigenlijk zes tegen het hoog gebergte staande heuvelen die zich van buiten als Spaansch groen aangeslagen vertoonden. Zij zagen daarin verscheidene gaten gegraven, het diepste omtrent van een mans lengte, gelijk mede dat ter regterzijde van den weg in een klip het voorschreven jaartal van 1685 stond uitgehouwen. Vervolgens marcheerden zij door eene ruime vlakte, alwaar zij nog drie kleine koperbergen passeerden, en namen hunne rustplaats bij den laatste—de koers en afstand was N. N. O. een en drie kwart mijl (Hollandsch). De breedte 29 graden 17 minuten en de lengte 37 graden 14 minuten.

Den 19den 's morgens arriveerden zij aan het Hooggebergte, strekkende langs de *Groote Rivier,* alwaar zij des avonds aankwamen. Zij vonden haar snel stroomende, met stijle oevers, aan wederzijden met hooge klippige gebergten, en de oevers bezet met wilgen en doorn-

boomen. Hare ordinaire breedte was 1,052 Rijnlandsche voeten, en zij stroomt in den regentijd zeer verre over aan wederskanten. Zij is vischrijk, bevattende onder anderen ook karpers gelijk de Vaderlandsche. Eene groote menigte van zeekoeijen houden zich hier op. Zij neemt haren oorsprong omtrent 25 gr. Zuiderbreedte, stroomende regt Zuid af en na aan weêrzijden met kleine riviertjes versterkt te zijn, formeert zij op de breedte van 28 gr. een boog, vloeijende vervolgens Westwaarts in zee. De bewoners noemen het einde ook wel *Charie*, terwijl in verscheidene kaarten van dit gewest eene rivier op omtrent deze hoogte wordt aangetoond onder den naam van *Rivier der drie Anthonios*. De afgelegde koers en afstand was N.N.O. 5 mijlen (Hollandsch): breedte 28 gr. 42 min., lengte 37 gr. 22 minuten.

Den 21sten werd preparatie gemaakt om de Equipagie van de kleine Namaquas aan de overzijde in de groote Namaquas over te zetten.

Den 22sten nam de landmeter, met den burger Jacobus Coetsee de reize aan, zoo om den loop, alsmede de kontrije naar den mond van de rivier heen strekkende, te observeren; zij bevonden echter dat het hoog en stijl gebergte aan verscheidene plaatsen zoo digt aan de rivier strekte, dat het niet mogelijk was daar ter plaatse langs dezelve te passeren. Zij zochten derhalven achter het gebergte een bekwamer pad, en vonden, na twee dagen door een zwaar klippig gebergte gemarcheerd en zonder goed water gehad te hebben, eene naauwe passagie naar de rivier, dewelke een schuilhoek der Boschjesmannen was, alwaar zich verscheidene teekenen vertoonden dat dezelven zich nog onlangs hier moesten gelegerd hebben. Ook ontwaarden zij langs de rivier verscheidene kleine vlakten op dewelke zich zeekoeijen bij troepen ophielden; alsmede dat het hooge gebergte als nog rifwijze langs de rivier heenstrekte, zonder deszelfs einde Westwaarts te kunnen afzien. Zij moesten derhalven, als niet verzekerd zijnde achter het gebergte drinkwater te vinden, van het verder naspeuren dezer landstreek afzien; komende Zaturdag den 26sten weder in het kampement aan, alwaar zij verstonden dat de Commandant den 23sten eenige der kleine Namaquas die hen gevolgd waren, naar de groote Namaquas gezonden hebbende, om hen van hunne komst te verwittigen, gemelde groote Namaquas hen met twee slagt-

beesten en eenige hamels in gezelschap van 15 van hunne natie hadden teruggezonden.

Wijders was de groote rivier die sedert hun arrivement dagelijks was afgenomen, den 23sten wederom 10 duimen hoog opgeloopen, zonder dat het geregend had. Ook waaide de Westewind den 25sten zoo sterk, en veroorzaakte dusdanige kabbeling in de rivier dat zij genoodzaakt waren het doorhalen der wagens dien dag te moeten staken.

Betreffende nu de strekking van het land van de Groene tot aan de Groote Rivier, dat eigenlijk het land der kleine Namaquas komt te zijn, zoo paalt—volgens den berigtgever—hetzelve ten Westen aan de zee, ten Noorden aan het land der groote Namaquas, ten Oosten aan dat van de Boschjesmannen, en ten Zuiden aan de Amacquas, liggende onder de Zuiderbreedte van 28 gr. 42 m. tot 30 gr. 30 m. Is voorts een droog, zandig land, zonder van eenige altoos loopende rivieren voorzien te zijn; zijnde de Zwarte Doorn, de Groene en de Groote Zand Rivieren wel de voornaamste; en die haren oorsprong Noordoost uit het Hoog Gebergte bekomen en zich vervolgens ten Westen in zee ontlasten; doorgaans tusschen en door hooge klippige gebergten, op dewelke gras noch lover groeit, waaronder zich mede bevinden de bekende Koperbergen, welke de heer Gouverneur Simon van der Stel in het jaar 1685 heeft gevisiteerd. Ook vindt men in deze landstreek langs de rivieren hooge doornboomen, en op het vlakke veld lage struikgewassen, waarvan het grootste gedeelte melkboschjes zijn.

De kleine Namacquas die dit land bewonen zijn van natuur zeer lui en vreesachtig, en van weinig vee voorzien zijnde, leven zij zeer armoedig, hetwelk ongeacht, dezelve evenwel gedurig door de Boschjesmannen ontrust worden, die hen van leven en vee berooven; waardoor deze menschen van tijd tot tijd al zwakker en armer wordende, het dus te vreezen is dat zij eindelijk na verloop van eenige jaren te eenenmale door voorgezegde stroopers zullen wezen uitgeroeid.

Den 29sten passeerden zij gelukkiglijk de rivier, vergezeld door bij de honderd kleine Namaquas,—mans, vrouwen en kinderen—die hen gevolgd waren om hunne vrienden onder de groote Namaquas te bezoeken, waartoe zij deze occasie waarnamen, dewijl zij zulks anderszins niet wel ondernemen durfden, uit vreeze van door de Boschjesmannen vermoord te worden.

Onder hen bevond zich ook eene groote Namacquas die het gepasseerde jaar met den burger Jacobus Coetsee naar de kleine Namacquas overgekomen was, en gisteren, doende zijnde met zijn vee door de rivier te jagen "had dezelve het ongeluk in den stroom te vervallen en te verdrinken."

Den 1sten October kwamen zij aan de Leeuwenrivier, die Noordwaarts bij de Bergfontein ontspringende, zich van hier Z. O. in de Groote Rivier ontlast; dragende wijders den naam naar de menigte van Leeuwen die zich daaromtrent ophouden. Langs de oevers is deze rivier met rood houten boomen en doornbosschen voorzien; zij was toen droog, doch men ontwaarde aan de oevers teekenen dat zij in den regentijd hoog komt op te zwellen. Ook kwam het gezelschap bij een van de groote Namacquaskralen, waarvan de bewoners, ofschoon verwittigd van deszelfs aannadering, echter bij het zien van eenigen der reizigers te paard zittende, allen de vlugt namen, zoo dat in de hutten enkel oude mannen en vrouwen werden gevonden die zeer verlegen waren, doch ten eersten goedsmoeds wierden zoodra zij met dagga en tabak beschonken werden. Dit door het gevlugte jonge volk bemerkt zijnde, kwamen zij terug, de eene vóór, de andere ná, ongemerkt in de hutten sluipende en zich naderhand onbeschroomd vertoonende. De trein rustte bij een waterkuil genaamd de *Valsche Drift* en had op dezen dag naar een en drie kwart mijlen N. O. ten N. gemarcheerd, wezende de breedte 28 gr. 18 m. en lengte 37 gr. 36 m.

Zondag den 4den namen zij den marsch langs de Leeuwenrivier en legerden zich aan de Vogelfontein. Hier eindigde het gebergte, nemende daarentegen eene ruime grasvlakte een begin. De koers en verheid was N. ten O. een en een halve mijl (Hollandsch). Breedte 28 gr. 10 m. en lengte 37 gr. 39 m.

Den 5den marcheerden zij nog al langs de rivier, en kwamen vervolgens te kampeeren aan het warme bad; zijnde eene altijdloopende fontein met water van getemperde warmte, en dus altoos bekwaam om zich daarin te baden. Zij bevond zich circa 200 treden aan de Oostzijde van de rivier op een klein klipachtig heuveltje, en welt als ziedend water op, hebbende eenigzins een brakken smaak, die echter maar zeer gering is, zoodat het water niet onaangenaam om te drinken is. Zij vonden den grond rondom brak te zijn, terwijl het zout aan de kanten van het water een vinger hoog opgehoopt lag. Hier zagen zij het kameelpaard voor het eerst, doodden een wijfje en vingen haar veulen.

Zij bevonden alhier de breedte 28 gr. 5 m. en de lengte (*) 37 gr. 41 minuten.

Zaturdag den 10den verlieten zij het warme bad, marcheerden wederom al langs de rivier tot aan eenen brakken kuil, alwaar zij van intentie waren te overnachten, maar hier bijna geen water vindende, vervorderden zij hunnen weg tot naar de Rietfontein. Hier stierf het jonge kameelpaard.

Rietfontein was de plaats van waar de burger Coetsee verleden jaar zijne terugreis had genomen. Breedte 27 gr. 45 m. lengte 37 gr. 32 m.

Den 18den October (Zondag) hadden zij zich aan de Springbokkenfontein gelegerd—breedte 27 gr. 34 m., lengte 37 gr. 32 m.

Den 19den kampeerden zij aan de Rhenosterfontein, alwaar op twee uren gaans regt voor hen uit, de grasvlakte eindigde, en daarentegen een hoog en boven vlak gebergte een begin nam. De koers en verheid was N. een en een kwart mijl, breedte 27 gr. 28 m. lengte 37 gr. 32½ m.

Den 22sten passeerden zij bij eene Hottentotskraal een kloof, en kwamen vervolgens wederom in eene kleine vlakte en legerden zich den 23sten des morgens nog al langs de Leeuwenrivier. Hun koers en verheid kwam N. ten O. vier mijlen (Hollandsch), breedte 27 gr. 16 m. lengte 37 gr. 35 m.

Den 24sten rustten zij aan de Paerelhoenderfontein.

Den 26sten zond de Commandant de burgers Jacobus Coetsee, Pieter Marais, en Andries Greeff vooruit om naar den weg en het water te zien; van welke personen de twee laatstgemelden tegen den avond door twee Bastaard Hottentotten lieten rapporteeren, dat zij wel water gevonden hadden, maar weinig kans zagen de wagens door de door hen gepasseerde klipruggen en kransen te brengen.

Den 27sten kwam Coetsee terug met berigt dat hij een pad gevonden had, wel hier en daar met zware losse klippen bezet, maar dat men toch, zoo als hij dacht wel zoude kunnen passeren, wanneer men alsdan op een gelijk zandpad zoude uitkomen. Daarop nam de Commandant met den

(*) De lezer herinnere zich dat de Piek van Teneriffe gerekend wordt 16 gr. 14 m. West van Greenwich te liggen. Het is dus gemakkelijk om den koers van het gezelschap op een gewone Engelsche kaart af te steken.

geheelen trein dien achtermiddag den marsch aan en bevond de zaak volgens het rapport van Coetsee te zijn, en men bragt den nacht door aan de Bergfontein—koers en verheid N. ten O. een en een halve mijl (Hollandsch). Breedte 27 gr. 11 m., Lengte 37 gr. 36 m.

Den 28sten legerden zij zich aan de Draairivier, die zij ook uitgedroogd vonden. Zij ontspringt bij de Steile Kloof, en ontlast zich in den regentijd Z. Oostelijk in de Grooterivier. Langs hare oevers vindt men schoone hooge en dikke roodhouten boomen, en tusschen het gebergte goede graanvelden. De koers en verheid waren O. ten N. een en een vierde mijl (Nederlandsch). Breedte 27 gr. 10½ m. Lengte 37 gr. 41 m.

Den 30sten rapporteerde Coetsee wederom dat hij voor twee dagen reizens tamelijk weide en water gevonden had.

Den 31sten marcheerden zij tusschen het gebergte langs de rivier door een schoon grasveld, en legerden zich aan den *Langen Berg*. Koers en verheid N. O. ten O. Een en een halve mijl. Breedte 27 gr. 8 m. Lengte 37 gr. 44 m.

Den 2den November arriveerden zij aan de Rietkuil, alwaar zij goed water en weide voor hun vee vonden. Koers en verheid N.N.W. drie en drie kwart mijlen. Breedte 27 gr. 6 m. Lengte 37 gr. 42 m.

Den 7den rapporteerde Coetsee dat hij drie dagen rijdens vooruit gereden was en bevonden had dat men den eersten dag een steilen klippigen kloof zoude moeten passeren, en weinig water bekomen; den tweeden dag in het geheel uit het gebergte geraken, en vervolgens in een schoon, gelijk grasveld zoude komen, alwaar men water en weide naar genoegen voor het vee zoude hebben.

Zondag den 8sten gaven sommigen van het gezelschap hunne bekommering aan den Kommandant te kennen, dat men tot hiertoe niet alleen een zeer verren en moeijelijken togt hadde gedaan, maar volgens het berigt van Coetsee, nog al langer door een zware en klippige, mitsgaders van water ontbloot zijnde landstreek zoude moeten passeren, zonder tot heden toe nog eenige gegronde berigten te hebben bekomen van de in lijnwaad gekleed gaande, mitsgaders van een taanachtige kleur zijnde natie, om dewelke te ontdekken deze togt ten principale was ingerigt; en dat zij vreesden het niet langer met hunne afgematte trekbeesten en zeer ontramponeerde wagens meer te zullen kunnen goedmaken; en dientengevolge vond de Kommandant goed het gansche gezelschap bijeen te doen komen en hun lieden de voorzeide voorge-

bragte zwarigheden hunner makkers voor te stellen en wijders te zamen te overleggen wat verders best zoude dienen gedaan te zijn.

Waarop de personen die hunne voorgezegde meening den Kommandant hadden te kennen gegeven, zulks andermaal herhaalden, met bijvoeging dat zij oordeelden noodzakelijk te zijn dat er eenige Hottentotten dienden uitgezonden te worden om niet alleen het pad verder vooruit te gaan onderzoeken, maar ook bij de dieper wonende inwoners naar de voorgemelde taanachtige en in lijnwaad gekleed gaande natie te gaan vernemen; en in gevalle zij daar van eenige zekere berigten kwamen mede te brengen, zij alsdan bereidwillig waren den togt verder te doen.

Waarentegen echter door anderen werd ingebragt dat, indien men volgens het berigt van Coetsee maar twee dagen door eenen slechten weg moest passeren en naderhand goed water en weide stond aan te treffen, en dat de hitte van dag tot dag toenemende, men dierhalven in stede van stil te blijven liggen, om de terugkomst der uit te zendene Hottentotten af te wachten, van het tegenwoordig maanlicht diende te profiteren, en de reize te vervolgen, en dus doende trachten te ontdekken de rivier de *Braragul,** die volgens de landkaart maar 50 mijlen regt ten Noorden van hier zoude moeten liggen. Terwijl het zeer apparent was dat ingevalle er in de daad in deze landstreek eene natie als hier voren is gemeld, gevonden wierd, dezelve zich omtrent voorgenoemde rivier Braragul zoude komen te onthouden; met bijvoeging wijders dat men den togt derwaarts vervolgende hopen kon de nog onbekende Westkust tot aan den *Tropicus Capricorni* te zullen kunnen ontdekken. Proponerende teffens zulks door sommigen te laten doen, terwijl de anderen wier wagens en beesten daartoe te slecht waren, hier ter plaatse zouden kunnen vertoeven; doch terwijl de meesten van gevoelen waren

* Deze rivier is in de kaarten van DELISLE geplaatst op 23 graden en eenige minuten Zuiderbreedte; en hare loop is geteekend van het Oosten naar het Westen, en zij stort zich in de zee op eene plaats die *Angra do Ilheo* genaamd wordt, of de *Rotse Rede.* Volgens de kaarten van Visscher komt zij van het Noorden van den keerkring, doorloopt dezen cirkel, en heeft haren mond op een halven graad meer Zuidwaarts. De heer DANVILLE heeft haar op zijne kaart niet geteekend, en zulks buiten twijfel, omdat de natiën die men aldaar heeft, zeer zwervende, en zelfs zeer onzeker zijn.—*Noot door Professor Allamand.*

dat het te gevaarlijk was om zich in dit ver en afgelegen land van elkanderen te separeren, en dus aan vele gevaren te exponeren, zoo wierd eindelijk besloten dat vier à vijf van het gezelschap, vergezeld van eenige Bastaard Hottentotten, het voorwaarts liggende land nader zouden gaan ontdekken, en teffens van de aldaar te ontmoeten inwoners nopens meergemelde in lijnwaad gekleed gaande natie, eenige nadere berigten zouden trachten te bekomen; ingevolge van het welke zich de personen van Pieter Marais, Jan Nieukerken, Jan Badenhorst en Andries Greeff met eenige Bastaard Hottentotten tegen den avond op weg begaven, en de overigen van den trein op de plaats bleven vertoeven.

Den 12den keerden de gemelde vier personen terug, met het berigt dat zij de passagie der vooruitliggende landstreek in de daad zoodanig bevonden hadden als door Coetsee was opgegeven; dat zij bij drie Namacqua kralen waren geweest en naar geele volkeren hadden gevraagd, maar het antwoord hadden ontvangen "dat nog wat meerder Noordwaarts eene natie wierd gevonden die, gelijk de onze, kleederen en lang hoofdhaar hadden, doch bruiner van aangezigt waren"; terwijl anderen onder die inboorlingen hun vertelden, dat deze volkeren geene kleederen maar vellen of karossen droegen, maar dat zij zelven de voorgenoemde natie niet hadden gezien of gesproken. De meesten dier Namacquas echter betuigden van meergemelde volkeren niets te weten, zoo dat de berigten daarvan nog even twijfelachtig bleven.

Men besloot echter den togt nog eenige dagen te vervolgen, in hope gedurende denzelven eenige nadere ontdekkingen te zullen doen.

Wegens de schaarschheid van water verdeelde de Kommandant den trein in twee deelen, en begaf zich met het eerste vroeg in den morgen van den 13den op marsch, wordende des avonds door het tweede gevolgd. Dien dag en den volgenden nacht passeerden zij een steilen klippigen kloof, mitsgaders eenige steenachtige ruggens, zonder iets aan hunne wagens te beschadigen; vervolgens deden zij hunne beesten wat rusten, en vervolgden den marsch den 14den, tegen den avond, tot aan de Buffelrivier (zijnde nu eene kleine droogе spruit), die zich des winters ten Noordwesten in de Gammarivier ontlast. De koers en verheid waren N. ten O. vijf mijlen (Nederlandsch); breedte, 26 gr. 43 m.; lengte, 37 gr. 45 m.

Den 15den kampeerden zij aan den Dwaalhoek, bij een

Hottentotskraal. Koers en verheid N. ten Westen, twee mijlen; breedte, 26 gr. 34 m.; lengte, 37 gr. 43 m.

Den 19den kampeerden zij aan eene oude verlatene Namacqua kraal. Breedte, 26 gr. 24 m.; lengte, 37 gr. 42 m.

Den 21sten ontvingen zij tijding van Jacobus Coetsee, dat vooruit goed water gevonden was.

Den 22sten kampeerden zij aan de Gammasrivier, die mede droog was, en des winters haren oorsprong neemt bij den steilen kloof door het gezelschap den 13den jl. gepasseerd. Na aan weêrszijden met andere diergelijke kleine riviertjes versterkt, ontlast zij zich vervolgens Z. W. in de Vischrivier. Het vooruitliggend land, van deze plaats gezien, is doorgaans vlak, hier en daar zijn er eenige kleine bergen, het veld is met gras en rhenosterboschjes begroeid, en de rivieren met roodhouten en doornboomen bezet. Zij zagen tevens in de vlakten groote troepen van verscheidene soorten van wildgedierte, als rhenosters, kameelpaarden, buffels, witte wilde paarden, ezels of kwaggas, koedoes, gemsbokken, hartebeesten, mitsgaders aurochsen,* welke laatstgemelde dieren veel op een ordinairen os gelijken, uitgenomen dat zij grooter en aschgraauw van kleur zijn, hebbende wijders een kleinen kop en korte hoornen, alsmede lang gekruld haar op de borst en tusschen de hoornen, mitsgaders een langen baard gelijk de bokken. Dit dier is zeer snel in het loopen, en wordt daarom bij de Namacquas de *baas* genoemd. De koers en verheid waren N. W. twee mijlen (Nederlandsch); breedte, 26 gr. 18 m.; lengte, 37 gr. 37 m.

H. C. V. L.

(Wordt vervolgd).

---

* Amerikaanschen *Bisons* (wildebeesten).

Het Britsche Wereldrijk, in oogenschouw genomen door een Duitscher.

(Deutsche Rundschau.)

Het Britsche rijk, waarvan men in de wereldgeschiedenis te vergeefs de wedergade zou zoeken, is in de laatste honderd jaar niet alleen voortdurend toegenomen in uitgestrektheid, maar vooral zoozeer vooruitgegaan wat zijn inwendigen toestand betreft, dat men geneigd zou zijn daaruit nog schooner toekomst te voorspellen. Toch heeft ook dit schitterend beeld zijn keerzijde, die men dadelijk ontwaart als men antwoord zoekt op de vraag: welke zijn de middelen, die Engeland ten dienste staan om zijn gebied, dat in alle werelddeelen verspreid ligt, tegen aanval en verrassing te verdedigen? De schitterende lijst van overzeesche bezittingen is lang niet alleen het resultaat van vreedzame kolonisatie, maar sedert het midden der zeventiende eeuw is het koloniaal bezit van Engeland gegrondvest en toegenomen door een voortdurende reeks van oorlogen en veroveringen. De ware oorzaak van alle oorlogen, die Engeland sedert den tijd van Cromwell met Spanje, Nederland en Frankrijk gevoerd heeft, lag altijd in de koloniale staatkunde; of Engeland deel nam aan oorlogen op het vasteland, of en met wie het een verbond sloot, hoe het zich in kwestiën van volkenrecht gedroeg, dit alles werd steeds bepaald door een en dezelfde overweging: hoe het namelijk het best zijn heerschappij ter zee zou handhaven. De toenemende uitbreiding der koloniën en, als een gevelg dáárvan, ook van den handel leverde ruimschoots de middelen op, die noodig waren om deze oorlogen te voeren en het rijk nog verder uit te breiden, waardoor de nationale rijkdom op zijn beurt ook weer toenam. Wel was ook de nationale schuld, waarvan men in 1680 het bedrag, groot 1½ millioen pond sterling, bedenkelijk vond, in 1816 tot 800 millioen gestegen, maar het crediet van het Britsche rijk was daarbij onaangetast gebleven en al dit geld, dat toch bijna uitsluitend voor oorlogen besteed was, moet beschouwd worden als gebruikt te zijn voor productieve uitgaven, omdat er een magtig wereldrijk door verkregen en in alle rigtingen de rijkste bronnen van welvaart geopend werden. Aan het einde van het laatste tijdperk van den reuzenstrijd, dien het om zijn koloniaal bezit gevoerd heeft (1792 tot 1815) stond Engeland dáár als een bijna alleenheerschende koloniale zeemogendheid, ter-

wijl Frankrijk slechts eenige jammerlijke overblijfselen van zijn vroegere overzeesche bezittingen behouden had, Holland beperkt was tot Java en Suriname en Spanje door de opstanden zijner koloniën van de heerschappij in Zuid- en Midden-Amerika moest afzien.

Deze toestand is sedert echter aanmerkelijk gewijzigd. Wel is Engeland nog steeds, en meer dan ooit, een geduchte koloniale mogenheid: niet alleen hebben de vroegere bezittingen zich in dien tijd krachtig ontwikkeld, maar ook heeft het rijk zich zoowel door een reeks vreedzame volkplantingen als door veroveringen steeds uitgebreid. In 1829 werden West-Australië, in 1834 Victoria, in 1836 Zuid-Australië, in 1839 Queensland, in 1837 de Falklands-eilanden, in 1876 de Fidsji-eilanden, in 1880 Rotumah tot Britsche koloniën verklaard; in Zuid-Afrika werden in 1866 Kaffraria, in 1868 Basoetoland en in 1876 Griqualand ingelijfd; bovendien werden in Afrika nog verworven: Lagos in 1861, de Hollandsche bezitting aan de goudkust in 1872, Ladisch in Arabië in 1874, en Berbera aan de Roode Zee in 1884. In Azië werd het rijk vergroot met de Straits-Settlements in 1830, Aden in 1839, Hong-Kong in 1843, Laboean in 1846, Perim in 1855, Mohammereh aan de monden van de Euphraat in 1875, Quetta in 1877, Cyprus in 1878 en Noord-Borneo in 1883. Ook de uitbreiding van Canada tot aan de Stille Zuidzee en de grensbepaling tusschen Canada en de republiek der Vereenigde Staten behoort tot den jongsten tijd. Maar al zijn de overzeesche bezittingen van Engeland nog zoozeer toegenomen, toch is het niet meer de eenige koloniale mogenheid in dien zin, waarin het dit in 1815 was. In Amerika staat de republiek der Vereenigde Staten met haar krachtigen wasdom als evenknie tegenover Brittanje. Frankrijk heeft in Algiers een nieuw rijk gegrondvest, dat zich reeds tot Tunis heeft uitgebreid en verlangt ook stem te hebben in de Eyptische zaken; het heeft Cochin-China veroverd en Annam en Madagascar zijn protectoraat opgedrongen, en bovendien vasten voet weten te krijgen in Nieuw-Caledonië, Taïti en de Marquesas-eilanden. De Hollandsche koloniën in den Indischen Archipel zijn sedert 1815 uitgebreid en in bloei toegenomen. Eindelijk heeft ook Duitschland zijn plaats ingenomen in de rij der koloniale mogenheden en is dadelijk begonnen met aan Engeland te laten zien, dat de tijd voorbij is, waarin het, zonder kans op tegenspraak, aanspraak kon maken op elk plekje grond der wereld, dat nog door geen Europeesche mogenheid bezet

was. Nog minder heeft de Britsche vloot haar vroeger standpunt kunnen handhaven. Wel is zij nog sterker dan die van eenig ander land, maar eerstens streeft die van Frankrijk haar op zijde, en in de tweede plaats zou de Engelsche vloot niet bestand zijn tegen die van Frankrijk, verbonden met een of meer der vloten van den tweeden rang. Eindelijk is Engeland wat zijn landmagt betreft, zoozeer achteruit gegaan, dat het in dit opzigt niet wel anders beschouwd kan worden dan als een mogendheid van den tweeden rang. Wel heeft het een reeks van kleine oorlogen gevoerd, maar uit-uitsluitend tegen volken, die onbekend zijn met de Europeesche wetenschap en taktiek. Terwijl vroeger in Europa geen oorlog van eenige beteekenis gevoerd werd, zonder dat Engeland er deel aan nam, heeft het sedert 1815 slechts eens, in den Krimoorlog, aan de zijde van Frankrijk, gestreden en volstrekt niet met schitterenden uitslag. Bij de groote veranderingen, die door de oorlogen van 1859, 1863, 1866 en 1870 in de kaart van Europa gebragt zijn, heeft het lijdelijk toegezien. In 1878 toen de Russische overwinningen zijn magt en invloed in het oosten bedreigden, heeft het zich tevreden moeten stellen met een transactie. In 1883 heeft het Egypte veroverd zonder eenigen roem, en in 1885 heeft het in Afghanistan voor Rusland een stap achterwaarts gedaan. Heeft daarom vroeger een Fransch schrijver Engeland "een polyp" genoemd, "met een dwergachtig ligchaam en reusachtige armen, die den aardbol omvatten," dan moeten wij daar nu bijvoegen, dat die armen niet meer zoo krachtig zijn als vroeger, juist nu, dat Engeland in alle landen zijn bijzondere belangen te verdedigen heeft en geen groote oorlog op het vasteland of in overzeesche bezittingen Engeland onverschillig kan laten. Lord Beaconsfield heeft wel is waar de tegenovergestelde zienswijze verdedigd in een rede, die hij op het Lord-Mayors banket op 9 November 1876 gehouden heeft. Daar heette het: "Er is geen land, dat zooveel belang heeft bij het behoud van den vrede als Engeland. Onze politiek is uit den aard der zaak vredelievend. Engeland is geen aggressieve mogendheid, want er is niets, wat het gaarne zou verkrijgen; het begeert steden noch provinciën(*). Maar niettegenstaande deze vredelievende politiek is toch geen land

(*). De annexatiën, waarvan straks sprake was en vooral de bezetting van Cyprus door Beaconsfield zelven zijn wel eenigszins in tegenspraak met deze woorden.

zoo goed voorbereid tot den oorlog als het onze. Als het voor een regtvaardige zaak ten strijde trekt—en ik wil niet aannemen dat Engeland ooit oorlog zou voeren voor een onregtvaardige zaak—als wij een krijg beginnen, waarbij onze vrijheid, onze onafhankelijkheid of onze heerschappij op het spel staat, dan zijn, naar mijn meening, onze hulpbronnen onuitputtelijk. Engeland is geen land, dat bij het begin van een veldtogt zich angstig moet afvragen of het een tweeden en een derden zou kunnen uithouden, maar het zou niet voldaan zijn voordat het regt had gezegevierd." De houding van Beaconsfield tijdens den Russisch-Turkschen oorlog heeft deze hooghartige woorden niet geheel geregtvaardigd, en nog minder had Gladstone, met het oog op zijn buitenlandsche staatkunde, het regt tot de bewering, dat Engeland zoo sterk is, dat het bijna met den hemel een oorlog zou kunnen aangaan; want indien Engeland nog krijg voeren kan, dan heeft het dit zeker niet aan Gladstone te danken. Ontegenzeggelijk zijn de materieele hulpbronnen van Engeland veel rijker dan in het begin dezer eeuw; het zou zonder eenig bezwaar honderde millioenen voor oorlogstoebereidselen kunnen uitgeven en het bezit de grootste werven ter wereld. Maar daarbij komen nog twee andere gewigtige vragen in aanmerking: zal Engeland in een grooten strijd *tijd* hebben om al zijn hulpbronnen vroeg genoeg te gebruiken? Legers en vloten komen niet uit de aarde te voorschijn en de krijgskunst is door spoorwegen, telegraphen, achterladers, torpedos enz. zoozeer veranderd, dat het mogelijk geworden is, dat eenige weinige weken over het lot van een rijk beslissen. Hoe enorm Frankrijks hulpbronnen zijn is gebleken uit zijn spoedig herstel van de wonden, die het in den Fransch-Duitschen oorlog geslagen waren; toch moest het zich in 1871 na een worsteling van zes maanden gewonnen geven, en wat beteekent het kleine Engelsche leger vergeleken met die van de groote mogendheden van het vasteland? De tweede kwestie is deze, of niet de uitbreiding van het Britsche wereldrijk ook zijn kwetsbaarheid oneindig veel vergroot heeft? De Engelsche vloot bijvoorbeeld is zeker niet in staat om de handelsvloot te beschermen, die over alle zeeën der wereld verstrooid is. Engelands koopvaardijvloot bedroeg in 1810, toen Engeland onbetwist de heerschappij ter zee voerde, 2,426,000 ton; nu telt zij 28,326,000 ton en de totale omzet is van 60 tot 966 millioen pond sterling gestegen. Van de overzeesche bezittingen zijn Canada en Australië

misschien in staat zich tegen een vijandelijken aanval te verdedigen. Een zelfstandig operatieleger heeft alleen Indië; en alle andere koloniën zouden op haar kleine bezetting moeten vertrouwen, omdat de geheele kracht der Engelsche vloot noodig zou zijn om de vijandelijke vloten weerstand te bieden en om groot Brittanje zelf te beschermen. Wat dit laatste punt betreft behoeft men nog niet eens te vreezen voor een welgeslaagde landing van den vijand na een verloren zeeslag; maar men bedenke, dat de bevolking van Engeland heden ten dage voor haar levensonderhond vreemden toevoer niet ontberen kan. Terwijl in 1810 de invoer van granen drie percent bedroeg van het gansche verbruik, bedraagt die thans 55 percent, en de totale invoer van voedingsmiddelen in Engeland beliep in 1883 194 millioen pond sterling, nagenoeg de helft van den geheelen invoer. Voor ruim 102 millioen pond wordt er aan plantaardig voedsel ingevoerd en voor ruim 51 millioen aan dierlijk voedsel. Er is bijna geen voedingsmiddel, dat Engeland niet althans voor een deel uit het buitenland moet laten komen. Hetzelfde geldt voor de grondstoffen, die in vele takken van nijverheid gebruikt worden: zoo bedroeg de produktie van katoen van 1881 tot 1885 gemiddeld 1440 millioen pond, van jute 466 millioen en de grondstof daarvoor kwam geheel en al uit het buitenland; voor de wolproduktie ter waarde van 341 millioen pond, voor vlas- en hennep-artikelen ten bedrage van 380 millioen pond, was dit althans voor een groot deel het geval. En nu bedenke men eens wat de gevolgen wel zouden zijn, als deze toevoer, zelfs voor korten tijd, eens ware afgesneden.

Hoe dit ook zij, zeker is het dat in den tegenwoordigen toestand van Engeland, nu allerlei verwikkelingen dreigen, waarbij Engeland in meer dan één opzigt betrokken is, het ons niet ondienstig voorkomt, de militaire en politieke kracht van het Britsche rijk na te gaan, en te onderzoeken over welke middelen het te zijner verdediging beschikken kan.

I

Het lijdt geen twijfel, of het zwaartepunt van het Britsche wereldrijk is in Indië gelegen, en daarom moet Engelands staatkunde er steeds op gerigt zijn, aan den eenen kant de door Rusland bedreigde noordwestelijke grens van Indië te beschermen, anderdeels den weg van het moederland naar Indië vrij te houden. Meesterlijk heeft het in vroeger tijd de

kunst verstaan vaste punten te verkrijgen, waardoor het bezit van dien weg verzekerd is, en dat wel in twee rigtingen. Tot de doorgraving van de landengte van Suez liep de eenige weg naar Indië om de Kaap, die sedert 1652 in het bezit der Hollanders was, terwijl de Franschen aan de oostkust van Afrika de eilanden Mauritius en Bourbon bezaten, het hoofdkwartier der kapers, die den Engelsch-Indischen handel zoozeer benadeelden. In de oorlogen van het keizerrijk veroverde Engeland beide plaatsen, ontnam Holland de Kaapkolonie, en maakte Mauritius een kolenstation van den eersten rang, dat met zijn versterkte havenplaats Port-Louis en zijn dokken ook nu nog een groote militaire beteekenis heeft, te meer nu in den jongsten tijd de Franschen weder vasten voet hebben gekregen op Madagascar. Het Kaapland heeft voorloopig voor Indië veel van zijn beteekenis verloren en is bovendien ook vrij zwak, daar alleen de Simons-baai en niet de Tafel-baai versterkt is. Daar komt bij, dat Engeland door zijn staatkunde aldaar zeer in aanzien gedaald is en een zeker niet vriendschappelijk gezinde meerderheid van Hollandschen oorsprong tegen zich heeft. Toch zou deze kolonie in een oorlog met Frankrijk van zeer groot belang zijn, daar deze mogendheid zich alleen zou kunnen meester maken van den weg naar Indië door de Middellandsche Zee, maar hoogst moeijelijk den ouden weg om de Kaap zou kunnen beheerschen, waar Engeland ook nog de punten St. Helena en Ascension bezit. Zeker is in gewone omstandigheden sedert de opening van het kanaal van Suez de weg door de Middellandsche Zee veel belangrijker, omdat deze 1710 geographische mijlen korter is dan die om de Kaap. De toegang tot dien weg wordt beheerscht door Gibraltar met zijn in de rots gehouwen vesting, waar een bezetting van 6000 man gehuisvest worden kan en die wel als onneembaar beschouwd kan worden. De eenige schaduwzijde is hier het gebrek aan dokken voor de vloot.

Weinig minder sterk is in de onmiddellijke nabijheid het eiland Malta, dat in 1800 door Engeland op Frankrijk veroverd werd. Wel verbond het zich bij den vrede van Amiëns het eiland te ontruimen, maar daarmee werd zoolang gedraald, dat juist dit dralen aanleiding gaf tot een nieuwen oorlog. Sedert heeft men alle middelen, die de versterkingskunst aangeeft, aangegrepen om de rots, die reeds van nature zoo ontoegankelijk is, geheel onneembaar te maken. De zuid- en westkusten zijn niets dan steile klippen, terwijl aan de noord-

kust de havens van Marza Moesietto en Porte Grande, uitstekend gedekt door de forten van St. Elma en Victoria, aan een groote vloot een veilige ankerplaats bieden. Als hoofdstation van het Engelsch eskader in het Middellandsche Zee, met groote werven en arsenalen, een bezetting van 6,000 man marine-troepen en het uitgangspunt van alle stoomvaartlijnen naar het oosten, beheerscht Malta beide gedeelten der Middellandsche Zee en zou moeijelijk veroverd kunnen worden dan na een beslissende nederlaag ter zee, en dan nog alleen als het door een overmagtige vijandelijke vloot door honger tot de overgave gedwongen werd. Daarenboven is de krijgshaftige bevolging van flink gebouwde eilanders, van gemengd Italiaansch en Saraceensch bloed, die een eigen taal spreken, alhoewel Roomsch-katholiek, toch zeer verknocht aan de Engelschen, die hun, zeer verstandig, een uitgebreide autonomie gelaten hebben in alle binnenlandsche aangelegenheden.

Tot 1863 had Engeland nog een derde belangrijke stelling in het oosten der Middellandsche Zee bezet, door zijn beschermheerschap over de republiek der Jonische eilanden. In dat jaar deed lord Russell er afstand van ten behoeve van Griekenland, hetgeen de bekende, ironische opmerking van Bismarck uitlokte over den ondergang van staten, die beginnen met gebied af te staan. Zeker was het onvergeefelijk kortzigtig, dat Engeland bij den afstand niet op Corfu een strategisch punt als marine-station behield: maar lord Beaconsfield heeft dat verzuim hersteld, toen hij bij het verdrag van 6 Junij 1878 Cyprus wist te verkrijgen, waardoor Engeland een vaste basis in het oostelijk deel der Middellandsche Zee magtig werd. Hierdoor heeft het een snelle verbinding met Rhodes met Kreta en zijn Soedabaai, met de Besikabaai, de Dardanellen en de Spaansche havens. Bovenal is het echter van gewigt voor de bescherming van Alexandrië en de monden van het Suez-kanaal. Vreemd is het, dat bij het vele, wat de regering met wijs beleid voor de welvaart van het eiland verrigt heeft, er zoo goed als niets gedaan is voor de versterking der gewigtige haven van Famagoesta.

Zelfs de bezetting van Cyprus wordt echter in belangrijkheid overtroffen door die van Eypte, waardoor Engeland het kanaal van Suez volkomen beheerscht. Met de hardnekkige verblindheid, die Palmerston, trots zijn groote talenten, meermalen aan den dag legde, had deze zich tot het uiterste verzet tegen de geniale onderneming van De Lesseps. De vastberadenheid van den grooten Franschman, ondersteund door den in-

vloed van Napoleon III, overwon alle hinderpalen en dadelijk na de opening van het kanaal bleek het duidelijk, dat geen mogendheid er meer belang bij had dan Engeland. Van de schepen, die van het kanaal gebruik maakten, voerde niet minder dan 88 percent met 2½ millioen ton de Britsche vlag. Met volkomen besef van dat belang maakte dan ook Disraëli in 1876 een handig gebruik van de finantieele moeijelijkheden, waarin de khedive verkeerde en verzekerde door den aankoop van diens Suez-aandeelen aan Engeland een beslissenden invloed op de toekomst van het kanaal. Eindelijk dwongen de groote belangen, die bij het kanaal betrokken waren, Gladstone in 1882 tot den veldtogt in Egypte. Deze laatste regeringsdaad was zeker geen bewijs van een ruimen staatsmansblik, want slechts na lang aarzelen en met zigtbaren tegenzin besloot hij er toe, toen hij zag, dat hij de openbare meening niet langer zou kunnen weerstand bieden, zonder zijn magt in gevaar te brengen, en zelfs toen bood hij Frankrijk en Italië aan, de rust in Egypte gezamenlijk te herstellen. De verbitterde partijstrijd in de Fransche kamer redde Gladstone en verhinderde, dat men hem bij zijn woord hield. Zij verwierp het voorstel om de geringe som van tien millioen francs toe te staan, die door het ministerie gevraagd werd, om gezamenlijk met Engeland in Egypte te kunnen optreden, aan welke zamenwerking, ware zij tot stand gekomen, Engeland moeijelijk zonder een bepaalden oorlog een einde had kunnen maken.

Uit een militair oogpunt werd de onderneming zeer stelselloos geleid, hetgeen bleek uit de beschieting van Alexandrië zonder dat er landingstroepen op de vloot waren, maar gelukkig voor Engeland maakte de overwinning van Wolseley bij Tel-el-Kebir toch aan Arabi-Pacha's korte heerschappij een spoedig einde. Nu volgde een reeks van politieke en militaire misstappen, zooals men in de geschiedenis niet ligt een tweede zal vinden. Doellooze slagtingen, veldtogten uit geheel ongeschikte punten—b.v. Soeakins zandwoestijn—ondernomen wisselden af met nog minder gemotiveerde terugtogten. Soedan werd opgegeven, Gordon in zijn verderf gezonden en ellendig in den steek gelaten, en van Lord Dufferins plannen ter reorganisatie kwam niets teregt. Het bestuur begon meer en meer op anarchie te gelijken, en de Engelsche heerschappij werd om haar zwakheid en willekeur meer en meer gehaat. In den laatsten tijd is er onder het ministerie Salisbury eenige verbetering gekomen, maar Frankrijk acht het tegenwoordig ministerie gebonden door Gladstone's belofte, en dringt aan

op de ontruiming van Egypte. Zoowel de politieke en militaire beteekenis van dat land als het handelsbelang verbieden alle Engelsche ministers om ooit daaraan gevolg te geven, en alleen een vernietigende nederlaag zou de verwezenlijking van Frankrijks wenschen ten gevolge kunnen hebben. Zoolang Frankrijk niet gereed en vast besloten is tot den oorlog zal zijn aandringen op de ontruiming van Egypte de bezetting slechts verlengen. Wel heeft Engeland beloofd het land te ontruimen, en het heeft er ook geen belang bij zijn koloniaal bezit met het land van den Nijl te vermeerderen. Het sloeg indertijd het voorstel af om Egypte te nemen, door Keizer Nikolaas aan Sir H. Seymour gedaan, omdat het er voor Engeland alleen op aankomt een vrijen doortogt te hebben, en daar is het zeker van zoolang Egypte een neutrale staat is. Tevens kan Engeland, zoolang het Egypte in zijn magt heeft, de toegangen tot het kanaal door strandbatterijen en torpedos sluiten, en den uitgang uit de Roode Zee door de straat Bab-el-Mandeb beheerscht het reeds lang door de stelling van Aden en Perim.

Het woeste lava-eiland van Aden werd reeds in 1839 bezet en sedert dien tijd ten zeerste versterkt. Door aankoop van land aan de westzijde der baai vergroot, is Aden tegenwoordig het tweede groote kuststation op den weg naar Indië. In 1855 verhoogde men de sterkte dezer stelling nog door het eiland Perim in bezit te nemen met een ruime, diepe haven aan den ingang van den zeeboezem gelegen; daarenboven nog Moesja aan de Tadsjoerra-baai, Saila en Berbera op de Somal-kust en het eiland Sokotora beoosten Kaap Guardafui.

Vandaar kan men spoedig genoeg de belangrijke haven Karadsji aan den Indus bereiken, die volgens Generaal Roberts de basis moet worden van de verdediging van Engelsch-Indië, maar trots zijn groote belangrijkheid tot nog toe niet zeer versterkt is. Bombay daarentegen het hoofdkwartier der Indische vloot, met groote dokken, is flink beschermd, en dit is ook het geval met Point de Galle en Trikonamali, dat aan de eene zijde in verbinding staat met Mauritius, aan de andere zijde met Singapore. In de laatste jaren is voor de versterking van al deze stellingen zeer veel gedaan, maar toch lang niet genoeg, en in geheel Indië zoekt men te vergeefs een dok, dat voor pantserschepen geschikt is. Langs den kortsten weg naar Indië is echter, zooals wij gezien hebben, een reeks versterkte plaatsen gelegen, die aan Enge-

lands magt overal vaste steunpunten verleenen; maar toch is de toestand sedert 1815 aanmerkelijk veranderd, daar Frankrijk in de Middellandsche Zee een sterke vloot te zijner beschikking heeft, daarenboven een groot deel van de kust van Noord-Afrika bezit, en zich in de Roode Zee op het station Obok gevestigd heeft, dat best tegen Perim kan opwegen. Vindt Engeland een tegenwigt voor dat alles in de toenemende zeemagt van Italië, die na de bezetting van Tunis, zeker een tegen dan vóór Frankrijk zou optreden, toch wordt zelfs door Engelsche deskundigen van gezag toegegeven, dat in een oorlog met Frankrijk het kanaal van Suez voor de verbinding van Engeland met Indië weinig waard zou zijn. Het zal Engeland onmogelijk zijn tusschen Frankrijk en Korsika aan de eene, en Algiers en Tunis aan de andere zijde troepen, ammunitie en oorlogsmateriaal te vervoeren, en de Middellandsche Zee te blijven beheerschen, als het tevens zijn heerschappij op andere zeeën zal handhaven en zijn koloniën verdedigen.

Met de wankelmoedige mannen, die den vrede tot elken prijs willende, Constantinopel als voor Engeland van geen waarde verklaren, zoolang het Suez-kanaal vrij blijft, valt niet te twisten. Rusland beheerscht nu reeds, trots de zwakte zijner vloot, de Zwarte Zee door Sebastopol, Nikolajeff, Noworoffysk en Batoem. Is het eenmaal meester van de Dardanellen, dan zou het ten allen tijde den weg naar Indië door het Suez-kanaal bedreigen. Engeland behoort Indië te verdedigen aan den Gouden Hoorn. Doet het dat niet, duldt het dat, volgens de woorden van Moskou's Gouverneur in Augustus, de Russische adelaar wappert van de tinnen der Hagia Sofia, dan zal het later onder veel ongunstiger omstandigheden voor het behoud van zijn Indisch Rijk den strijd moeten aanvaarden. Dan zou men een herhaling zien van datgene, wat in de vijftiende eeuw bij de grondvesting van het Turksche rijk in Europa gebeurd is. Toen bezwoer keizer Michael Commenus de mogendheden hem te helpen in zijn tegenstand tegen den inval van de vijanden der Christenheid; maar te vergeefs, want ieder had voor zichzelven te zorgen en om veel minder belangrijke redenen beoorloogden zij elkander. Zij bejegenden Byzantium als de Trojanen Hekuba behandelden. Als de Trojanen hebben zij er voor geboet; geboet door honderdjarige oorlogen, die Hongarije tot een woestenij maakten, terwijl de Middellandsche Zee

onveilig was door de magt der zeeroovers, tot eindelijk de overmagt der Turken voor de poorten van Weenen gebroken werd. Een dergelijken toestand bereidt Europa zich, als het duldt, dat Rusland, wiens zegepralend voortdringen reeds door Frederik II met dat der Hunnen en Gepiden vergeleken werd, zich te Constantinopel vestigt. De groote koning wees toen reeds op de noodzakelijkheid eener Europeesche coalitie tegen deze "geduchte mogendheid," waarvan hij in vrede zoowel als in oorlog last genoeg gehad had. Gelukkig voor Engeland zijn er ook nog andere mogendheden, die Ruslands heerschappij aan den Bosporus niet gaarne zouden zien; maar de ver vooruitziende Russische staatkunde is dat natuurlijk niet ontgaan en juist daarom heeft zij zich, dadelijk na den Krim-oorlog er op toegelegd zich een weg naar Indië te banen en zoo op Engeland een druk uit te oefenen, die het te gelegener tijd beletten zou Constantinopel te beschermen, in de hoop, dat Oostenrijk alleen zich niet aan een oorlog tegen Rusland wagen zal. Laat ons nu dus het oog rigten op den toestand der beide mededingers in Azië.

II.

Het is onze taak niet, hier de geschiedenis te leveren van de grondvesting van het Britsch-Indische Rijk; het is voldoende op te merken, dat met Nelsons overwinning bij Aboukir en de vernietiging van Tippoo-Saïbs magt door Lord Wellesley, Engelands alleenheerschappij op het schiereiland van den Ganges gevestigd was.

Wij merkten reeds op, dat Engeland van den Krim-oorlog zeer geringe vruchten plukte. De kwetsbaarste plek van Rusland aan de zijde van Azië was de Kaukasus. Daar had het wel sedert het eind der vorige eeuw Mingrelië, Imeretië en Georgië in bezit en veroverde in 1828 Abchasië, maar de dweepzuchtige Mahomedaansche stammen der Tschetschenzen, Lesgiërs, Abchafen enz. hadden in dien tijd nog steeds hun onafhankelijkheid weten te behouden. Schamyl bood aan, een divisie van 40,000 man bijeen te brengen, als men hem met 20,000 man Europeesche troepen wilde te hulp komen. Naib Mohammed emir, die meester was van het gebergte tusschen de zee en Koebau, was bereid 60,000 man te leveren. Zoo hadden de westersche mogendheden Rusland deze sterke stelling geheel kunnen ontrukken, en deze zou in vereeniging

met Perzië en Turkije een bijna onoverkomelijke hinderpaal voor Ruslands verdere plannen geweest zijn. In de plaats daarvan liet men den veldtogt in Azië aan Turkije over, verspilde al zijn kracht voor Sebastopol en liet ten slotte generaal Williams in Kars, dat in de Mahomedaansche wereld voor het bolwerk van Azië doorgaat, kapituleren. Deze overwinning woog voor Rusland rijkelijk op tegen den val van Sebastopol. Evenmin gelukte het Perzië tot bondgenoot te krijgen, dat door Russischen invloed neutraal gehouden werd en dat Engeland in 1857 door een lateren oorlog nog verder ontstemde.

Na den vrede van Parijs op 30 Maart 1856 legde Rusland zich nu met alle kracht er op toe den Kaukasus te onderwerpen, hetgeen dan ook volkomen gelukte. De Cirkassiërs gaven voor het meerendeel boven onderwerping de voorkeur aan landverhuizing naar Turkije, dat dwaas genoeg door de vestiging van 400,000 hunner in Bulgarije, het Mahomedaansch element daar te lande hoopte te versterken, maar daardoor slechts den grond legde voor latere conflicten, terwijl Rusland van wederspannige onderdanen bevrijd werd. Omstreeks denzelfden tijd had dit rijk de woestijnen Kizil-Khoem en Kara-Khoem, tusschen zijn grenzen en de centraal-aziatische Khanaten gelegen, geannexeerd; na den ongelukkigen togt van Peroffski baande men zich een weg door die woestijnen, door een aaneengeschakelde reeks bronnen te graven en bij elke bron een fort te bouwen om haar te beschermen. Langzamerhand drong men voort; eerst werden drie millioen Kirghisen ingelijfd, in 1848 was het fort Aralsk aan de Syr-Daria gebouwd en in 1852 beheerschte men door een kleine vloot het geheele Aral-meer. Het fort Ak-Mesched, dat aan Khokand behoorde, werd genomen en midden in den Krim-oorlog ondernam Peroffski een veldtogt tegen Khiwa, die ditmaal met uitstekenden uitslag bekroond werd. In 1864 rukten nu de Russische troepen langs de Syr Daria voort om de centraal-aziatische Khanaten aan te vallen; Taschkend werd op 27 Junij 1865 genomen en in 1860 nam generaal Kauffmann stormenderhand Samarkand in; Bokhara bleef alleen in naam onafhankelijk en in 1873 werd Khiwa veroverd. Ofschoon graaf Schouwaloff nog kort te voren in Londen verklaard had, "dat het niet alleen buiten 's keizers plannen lag Khiwa te veroveren, maar dat er positieve bevelen gegeven waren het slechts tijdelijk te bezetten," moest toch de Khan den geheelen regteroever van de Amoe-

Daria afstaan en zijn afhankelijkheid van Rusland erkennen. Engeland bleef feitelijk een lijdelijk toeschouwer bij al deze overwinningen, of vergenoegde zich met het maken van eenige bedenkingen en begon een lange onderhandeling met vorst Gortschakoff, over de mogelijkheid van een neutrale landstreek tusschen de twee rijken in Azië, welke, hoe lang zij ook duurde, tot geen praktisch resultaat leidde. De vorst beweerde wel, dat elke verdere uitbreiding van Rusland in Azië eigenlijk verzwakking was, en erkende toen ten volle, dat Afghanistan geheel buiten den kring lag, waarin Rusland het noodig achtte zijn invloed te doen gevoelen; maar het kwam er op aan, de grenzen van dat Afghanistan eens voor al vast te stellen en dit juist verzuimde Engeland op het gewigtigste punt, namelijk Herat en omstreken. Toch dreigde juist van die zijde voor Indië het gevaar, zooals Sir Henry Rawlinson, een man, uitstekend bekend met Indische toestanden, reeds in 1868 had trachten te bewijzen. Hij toonde aan, dat het voortdringen van Rusland naar Indië overeenkomt met dat van een leger, dat parallellen tegen een vesting opent.

In dezelfde mate, waarin Ruslands aanzien en het geloof aan zijn onoverwinnelijkheid zijn toegenomen, is Engelands prestige door zijn voortdurend wijken gedaald. Dat men een stelling als Kandahar vrijwillig verlaat is in het oog van Aziaten het grootste bewijs van zwakheid. Engeland heeft in Azië de geïsoleerde positie verloren, die het vroeger dankte aán de woestijnen die zich tusschen Indië en Rusland uitstrekten; het moet dus even als de mogendheden van het vasteland van Europa een versterkte militaire grens hebben en vestingen aanleggen, die zoo digt mogelijk bij zijn operatie-basis gelegen zijn en niet omgetrokken kunnen worden. Deze toestand nu is voor Engeland geheel nieuw. Te huis is het beschermd door zijn vloot en daarom kon het bij elken oorlog, waarin het gewikkeld werd, zijn strijdkrachten op het kwetsbaarste punt van het vijandelijk gebied rigten. Voor het eerst heeft het nu een magtige mogendheid tot buurman en moet het ten allen tijde bereid zijn zich tegen dezen, die zelf het oogenblik tot den aanval kiezen kan, te verdedigen. De passen der Indische grensgebergten worden nu versterkt; maar, afgezien dáárvan dat de belangrijkste stellingen in handen der Afghanen zijn, kan Engeland dáár den aanval van Rusland niet afwachten. Zeer juist

is in dit opzigt het oordeel door Lord Napier in 1878 uitgesproken: "Vaak is door mannen, die verstand van zaken meenen te hebben, beweerd, dat wij veilig zijn binnen onze grensgebergten. Maar de geheele geschiedenis wederlegt deze bewering: een lange bergketen, die op vele punten kan worden overgetrokken geeft hun geen zekerheid die zich er achter verbergen. Indië is van dien kant vaak aangevallen en nooit zijn de bergpassen met goeden uitslag verdedigd; het wachtte en streed zijn strijd in zijn eigen vlakten en werd daar steeds overwonnen. Hoeveel heeft Oostenrijk niet verloren omdat het zijn Boheemsche gebergten niet verdedigde! En hoe geheel anders zou de toestand van Turkije zijn als het de Balkanpassen voldoende beveiligd had!" Engeland mag nooit aan den Indus een Russischen aanval afwachten maar moet zich meester maken van alle belangrijke voorposten, zooals het dan ook gedaan heeft met Quettah en de Bohlan-pas. Omtrent de legersterkte der twee partijen is er tusschen de mannen van het vak groot verschil. Indische officieren hebben in 1884 berekend, dat Rusland toen reeds in drie maanden 95,000 man voor Herat kon brengen, en 13,000 man uit Samarkand op Kaboel kon rigten. Wachs houdt het er voor, dat de Russen heden ten dagen binnen drie weken 40 tot 50,000 man van de kusten der Zwarte Zee naar de belangrijkste punten van Midden-Azië overbrengen kunnen. Kaptein Yate daarentegen, een lid der Afghaansche grenscommissie, die dus op de plaats zelve zijn waarnemingen doen kon, meent dat de Russen niet meer dan 30,000 man in deze streek kunnen houden, omdat het te moeijelijk zou zijn voldoende provisie te krijgen, maar dat is zeker minder juist, daar volgens Rawlinson, Herats vruchtbare omstreken haast volstaan zouden een geheel leger te voeden en Rusland niet ver verwijderd is van zijn groote voorraadschuren in het Zuiden. Yate erkent echter, dat de Russische troepen zich veel gemakkelijker en sneller verplaatsen dan de Indische, vooral de ruiterij, omdat elke Indische ruiter een dienaar bij zich heeft en er dus tweemaal zooveel menschen gevoed en vervoerd moeten worden als er strijders zijn, en ook omdat de legertrein, dien men in Indië nog steeds noodzakelijk acht, een groote belemmering is. De totale Engelsch-Indische strijdkrachten worden op ruim 200,000 man geschat en wel 62,000 Engelschen en 150,000 Sepoys, om niet te spreken van de talrijke contingenten der

inheemsche vorsten, die echter op verschillende wijzen uitgerust en geoefend zijn. Deze 210,000 manschappen die over een streek van 300,000 vierkante Engelsche mijlen verspreid zijn, zouden echter geenszins op een gegeven oogenblik tegen Rusland in het veld te brengen zijn. Zij moeten een grens van 330 Engelsche mijlen, 2,000 mijl spoorweg en vele belangrijke strategische punten verdedigen, de wegen door Beloedschistan en Afghanistan bewaken en tegelijkertijd een wakend oog houden op de Indische vorsten die over 49 millioen onderdanen heerschen. Tijdens den crisis in April 1885 stonden de zaken zóó, dat Engeland om zich tegen een Russischen aanval te verdedigen, slechts 10,000 man Britsche en 40,000 man Indische troepen zonder reserve in het veld kon brengen. Sedert zal de voorzigtige en krachtige onderkoning Lord Dufferin veel gedaan hebben om de strijdvaardigheid van het land te verhoogen, maar aan den anderen kant vereischt ook de nog niet geheel volbragte onderwerping van Birma vele troepen. Een opstand in Indië behoeft men niet te vreezen zoolang Engeland geen beslissende nederlaag geleden of Constantinopel aan de Russen prijs gegeven heeft, hetgeen onder zijn veertig millioen Mahomedaansche onderdanen een hoogst gevaarlijke gisting verwekken zou. Een Russische aanval van de Noordzijde zou, volgens Rawlinson, in werkelijkheid niets dan een waarschuwing zijn, daar de ontzaglijke bergmassa's voor militaire bewegingen onbruikbaar zijn: de beslissende strijd moet in Afghanistan gestreden worden. Als Herat door de Russen genomen is zullen waarschijnlijk Kandahar en Guzni, die den grooten weg tusschen Iran, Turan en Indië beheerschen, het doel van den strijd zijn; en van het bezit dezer beide stellingen zal Engelands heerschappij over Indië afhangen. Op bondgenooten heeft het in Azië, behalve Afghanistan, niet te rekenen, tenzij het mogt gelukken China in den oorlog te betrekken, dat het beneden-Amoer-gebied aan Rusland heeft moeten afstaan, en dat ook nu nog steeds door Rusland bedreigd wordt. China, dat meer en meer zijn toestand van isolement laat varen, heeft een zeer belangrijke vloot, die vereenigd met de Engelsche voor het Russische Amoergebied, dat door geen spoorweg met West-Siberië verbonden is, zeer gevaarlijk worden kan. In Rusland weet men, dat China zonder Europeschen bondgenoot geen oorlog zal beginnen, maar men vreest, dat Engeland voor het geval van oorlog, aan dat rijk reeds de herneming van Amoer voorgespiegeld heeft en ziet een be-

wijs daarvoor in de stoutmoedigheid, waarmee de Chinezen het nakomen van allerlei verpligtingen, waartoe zij zich verbonden hebben, verzuimen; zoo bijvoorbeeld verbieden zij de oeverbewoners van de Soengari Russische waren te koopen, terwijl zij Rusland bij het verdrag van Aigoen (1858) de vrije vaart op die rivier verzekerden. China's landmagt biedt op het oogenblik weinig troepen, die tegen Rusland iets vermogen en bovendien is dit bondgenootschap onzeker. Juist daarom is het in Engelands belang den grooten strijd tegen Rusland, dien het toch onmogelijk ontgaan kan, niet in Afghanistan te laten beginnen, maar op het Balkan-schiereiland waar het, als het dat ernstig wil, Oostenrijk-Hongarije, de Porte, Roemenië en Bulgarije tot bondgenooten krijgen kan, zoodat Rusland wel gedwongen zou zijn zijn gansche strijdmagt tegen deze coalitie te rigten. Welligt zal het reeds binnen kort blijken, of de Engelsche regering en het Engelsche volk nog geestkracht genoeg hebben om zulk een kloek besluit te nemen en ten uitvoer te brengen.

(Wordt vervolgd.)

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 92—OCTOBER 1887.

a). Zoek zes of meer Bijbelnamen die omgekeerd hetzelfde blijven, (b. v. Gog).

b). Vorm van deze 37 letters een tekst met vermelding waar hij te vinden is:—a b d d e e e e e e e e e e e f g h h h i i i k n n n o r r r t t t t t y z. (Eene *h* is de eerste en eene *d* de laatste letter).

c). *Bijbelsch Raadsel.* (Ingezonden).

1. Een zoon van Gomer.
2. Een steen door Samuel opgerigt.
3. "Ook heeft Hij de eeuw in hun . . . . geleid."
4. Eene zuster van Nahesson.
5. "Ik zal te . . . . blijven tot den Pinksterdag."
6. "Hij stelt de . . . . tot eene woestijn."
7. Nahum den . . . ?
8. De dochter van Eth-Baäl.
9. De kamerling van koning Ahasvéros.
10. "Spreekt . . . . van al zijne wonderen."
11. Een woord uit Ezech. 16 : 6.
12. "Hij doet de . . . . . . zieden gelijk een pot."
13. De kinderen Israëls verlieten den Heer en dienden *welken* afgod?
14. De zoon van Ahisamach.
15. De vrouw van Machlon.

De beginletters van boven naar beneden vormen het antwoord.

☞ Men wachte met het inzenden der oplossingen tot ook de November- en December-raadsels zijn verschenen, en zende dan alles te gelijk of zooveel men er van vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Het baart algemeene teleurstelling dat (tijdens deze regelen voor de Pers gereed gemaakt worden) de Regering nog niet besloten heeft tot de aanstelling van een Landbouw Secretaris. Het is zeker geen gemakkelijke taak om eene benoeming te doen die algemeen voldoening geven zal ; maar dat er geen bekwaam man te vinden is, laten wij ons niet vertellen. Van de geruchten, die in verband met de zaak in omloop zijn, zullen wij nu niets zeggen ; maar liever wachten om te zien wat er van waar is voor wij ons gevoelen uitspreken. Om intusschen ons schrijven aan " den toekomstigen ambtenaar " voort te zetten, daartoe hebben wij geen lust ; het kon later blijken dat wij ons tot den " man in de maan " gewend hadden en daarvoor is èn tijd èn plaatsruimte te kostbaar.

De mislukking van een deel der wijnen in het Paarlsche District volgens de methode van Baron von Babo gemaakt, houdt nog steeds de gemoederen gaande. De heer Minnaar, die gezegd wordt er een losse £400 bij verloren te hebben, en op wiens plaats een assistent van den Baron zelf het toezigt bij het persen gehouden heeft en waarheen in der tijd boeren van heinde en ver uitgenoodigd werden om de werkzaamheden in oogenschouw te nemen (waarvan door velen ook gebruikt gemaakt is), wordt in de *Wijnberg Times* beschuldigd dat hij zelf de oorzaak van de mislukking is. Dat blad vindt het onbillijk de schuld geheel op rekening van den Baron of zijn assistent te stellen. De heer Minnaar, heet het, liet zich niet dan schoorvoetend bewegen om de proef te nemen, de noodige vaten enz. aan te schaffen en heeft daarmede reeds getoond dat hij geen geloof in de zaak had. Met korte woorden, de *W. T.* meent dat de nieuwe methode slechts *gedeeltelijk* gevolgd is, terwijl de heer Minnaar tevens aan het oude vasthield ; en dat men daar de oorzaak der mislukking zoeken moet. Wij waren wel nieuwsgierig te vernemen wat de heer M. daarop te zeggen had, en daarom hebben wij hem een bezoek gebragt. Hij erkent dat hij zonder *waar-*

borg niet gaarne de proef op zoo groote schaal wilde nemen; maar zich eindelijk door den wijnkooper liet ompraten, het noodige vaatwerk en dubbele bodems voor de kuipen aanschafte en van toen af *geheel en al zonder eenige afwijking hoegenaamd, op instructie van den heer Kuffner gehandeld heeft,* met het gevolg dat hij nu met 50 leggers zuren wijn zit, die geen stokerij eens wil koopen. Nu moet men weten dat de heer Minnaar een der voornaamste wijnboeren is, die zelfs in deze slechte tijden nog jaar na jaar van £4 tot £15 voor zijn wijn bedong en twee zilveren medailes en een zilveren beker op tentoonstellingen behaald heeft. Vier en twintig jaar is hij wijnboer en heeft in al dien tijd geen enkelen legger aan de stokerij geleverd. Een vat Hermitage heeft hij op eigen wijze gemaakt en die is zoo goed als maar zijn kan! Toen wij hem bezochten, had hij juist een brief van de Regering, om opheldering te geven en wij zullen er wel binnen kort meer van hooren. Dat de man radeloos is, kan men wel verstaan. Hierbij dient nog gevoegd te worden dat zijn zoon een leerling van Baron von Babo is. Intusschen kunnen wij verklaren dat, toen het persen aan den gang was, een praktische wijnboer ons voorspelde dat de boel eene mislukking zou worden. Op de vraag waarom? was het antwoord: "omdat de druiven nog volstrekt niet rijp genoeg zijn. In het kouder klimaat van Europa mag men zulken wijn goed kunnen houden; maar onder ons warme klimaat zal het een wonder zijn als de spul niet zuur wordt." Wij dachten toen: Herr Kuffner met de suikermeter in de hand zal het wel beter weten dan gij; maar sedert hebben wij dikwijls over de aanmerking van den practicus nagedacht. Dat de druiven onrijp geperst zijn ontkent de heer Minnaar; maar wel stemt hij toe dat men geen rekening houdt met het verschil in klimaat; en in de gesloten fermentatie van roode wijnen in zulk een warm klimaat als het onze, zoekt hij het grootste kwaad.

Hoe het met den wijn in de kelders te Constantia zal afloopen daarvan hangt nu alles af. Hoe het zij, de Paarlsche geschiedenis heeft meer kwaad gedaan aan een voorwaarts streven om wijn op wetenschappelijke grondbeginselen te bereiden, dan men wel denkt. Van vele kanten hoort men het onverholen uitspreken, dat "al die nieuwigheid maar bogt is." Dat het gevolg een terugkeeren tot den ouden sleur zal zijn, lijdt haast geen twijfel, en de lage wijnprijzen doen het hunne om den wrevel te voeden.

Het is met den wijnbouwstand dan ook allerjammerlijkst gesteld, en een reeks van insolventies kan men verwachten, als er niet schielijk verandering komt. Daarbij komt het failliet van de wijnkoopers Marais, waardoor duizenden ponden verloren gaan, om indien mogelijk den toestand nog erger te maken. Is het wonder dat men

sprake hoort dat sommige wijnboeren hun plaatsen aan de verbandhouders willen overgeven en met vrouw en kinderen naar de Transvaal trekken? Zelfs wordt er verteld—maar voor de waarheid willen wij niet instaan—dat het hier en daar al gedaan is. In het *Paarlsche Advertentieblad* worden wel allerlei plannen voor het oprigten van een dranksyndicaat en onderlinge hulpmaatschappijen aan de hand gedaan; maar of er iets van komen zal is uiterst twijfelachtig; er schijnt geen geestkracht voor zoo iets (wel voor goudmaatschappijen) overgebleven te zijn. Van de vermindering der invoerregten op Kaapschen brandewijn door de Transvaalsche Regering, en verminderd treintarief naar den terminus van onzen spoorweg schijnt men veel, onzes inziens *te* veel, te verwachten. Wij hopen dat onze Republikeinsche Broeders naar de betoogen van de Bondstakken van Kaapstad en Paarl zullen hooren; maar zelfs dan, als men krijgt wat verlangd wordt, zal de wijnboer er weinig bij winnen zoolang hij aan de genade van den speculateur overgeleverd is.

Doch, klagten vooreerst genoeg. Een goede graanoogst is in 't verschiet, als wij van roest bevrijd blijven, en brood zal gelukkig niet duur zijn, tenzij er op groote schaal naar de Goudvelden mogt uitgevoerd worden.

De Duitsche West-Afrikaansche Maatschappij zal aan de Walvischbaai eene groote slagterij voor uitvoer van vleesch oprigten. De noodige gebouwen worden te Berlijn vervaardigd. Er zijn er zeven, namelijk: een ruim woonhuis, eene slagterswerkplaats, een magazijn, een koelhuis, een machinegebouw, een pekelhuis en eene inrigting voor vleeschrookerij. In Afrika worden nog drie houten barakken opgetimmerd. Omstreeks half October hoopt men aan de Walvischbaai gereed te zullen zijn om de gebouwen in elkaar te zetten, zoodat de slagterij reeds in November in exploitatie zal kunnen worden gebragt. Eene expeditie gaat het binnenland in, om er handelsstations op te rigten en den verderen aankoop van vee te regelen.

Aldus leest men in het *Utrechtsche Dagblad*. Met het oog op de berigten, die in den laatsten tijd uit het noorden kwamen, klinkt ons deze aanstaande slagterij vrij vreemd.

In Duitschland was men in de laatste maanden in eene consternatie over de ontdekking van den Colorado-kever, een diertje dat eenige jaren geleden zulk een ontzettende verwoesting onder de aardappelen aangerigt heeft. In het laatst ontvangen nommer van de *Land-*

bouwcourant zien wij echter dat een Duitsch vakblad berigt dat het gebleken is dat het geen Colorado-kevers zijn die de Duitsche aardappelen bedreigen.

TABAK EN TABAKSCULTUUR IN DE ZUID AFR. REPUBLIEK.

In de *Tabaksplant* verschijnt een breedvoerig schrijven van iemand die blijkbaar van Tabakszaken afweet; maar die de Transvaalsche wel wat al te veel boven den Kaapschen tabak verheft; want goede Cango, Caledonsche en Piquetberger schijnt hij niet te kennen.

Na gesproken te hebben over den Transvaalschen vrijheidsoorlog 1880/81, het bezoek der Deputatie en hoe de aandacht van Holland gevestigd is op dat land, zoo wel voor emigratie, cultuur als handel, zegt hij dat hij reeds meermalen heeren handelaars en ondernemers opmerkzaam heeft gemaakt hoe bij uitstek geschikt dat land is voor de aankweeking van *koffij*, *thee*, *suiker* en ook van *tabak*.

Hij meent dat tabaksplanters en tabakshandelaars schoone kansen hebben, als zij zich in de Transvaal gronden willen aankoopen om, even als in Indië, het kruid op groote schaal te verbouwen.

Hij schetst *a* hoe de Transvaalsehe boer zijn tabak verbouwt, gebruikt en verhandelt, *b* welke kansen er bestaan dat tabaksplanters die de onderneming aandurven, zullen slagen en *c* waar de geschiktste gronden zijn en welke werkkrachten men aldaar kan bekomen.

Voor *a* zegt hij: "In welk district van Transvaal men komt, vindt men op de boerenplaatsen benevens vruchten-tuinen, wijngaarden, zaai- en aardappollanden, ook een stuk 'tabaksland.'

"De boer heeft als knaap van 10 of 12 jaar reeds een lap grond van zijn pa gekregen, ten einde voor hem zelf dit kruid te verbouwen. Het is waar, hij mag nog wel in jaren niet rooken, maar is het rijp, dan brengt pa het voor hem ter markt en de shillings en ponden sterling komen ten zijnen bate.

"Op een lap grond, zoo vet dat er koren op gewonnen kan worden, wordt het zaad gezaaid en de plant schiet in korten tijd zeer welig op. Pa of andere broêrs, welke ook allen tabak verbouwen, leeren hem wanneer het tijd is om de bladen te plukken en de stengel ten deele af te snijden. Er wordt niet gelet, althans in de meeste gevallen niet, of de grootste bladeren rijp zijn, of er iets is dat van de plant verwijderd moet worden; neen, alle bladen worden gelijk afgeplukt en groot en klein bij elkander gebonden. Vaak zag ik 18, 20, tot 21 en 22 bladeren aan één stengel. Sommige langer dan een yard, andere ter naauwernood een halve voet. De grond omwerken of iets anders er aan doen, daarvan heeft de boer geen verstand, want niemand heeft het hem ooit geleerd.

"Is de tabak rijp en afgeplukt, dan worden er een 40 à 60 bladeren met een eind touw bij elkaar gebonden en over latten in het wagenhuis te droogen gehangen.

"Na verloop van een week of 5, 6, gaat een der zoons met een paar kaffers de tabak afnemen en bij de "spruit" (beekje) brengen. Hier worden de bladen geheel onder water gedompeld en zoo nat op hoopen gepakt en met oude kleeden of zakken gedekt.

"Eenige dagen daarna begint òf de vrouw òf de moeder (mannen zag ik dit zelden doen) van den boer, deze bladen van de hoop af, in één te rollen, tot een soort van kabel. Is dit eind 14, 16 of 20 voet lang, dan maakt men er een rol van, die soms 8, soms ook wel 15 Engelsche ponden weegt; van sorteren is geen sprake. Groote en kleine, gave en geschonden bladen, alles wordt in één gerold, natuurlijk ten nadeele van den boer zelven.

"Deze natte rollen worden òf op den zolder, òf in een buitenkamer, òf in het wagenhuis weggepakt en blijven daar maanden, soms wel een paar jaar liggen; indien het althans niet is, dat de boer het product verbouwt om te verkoopen of te verhandelen. Wil hij tabak rooken en is zijn gekerfde op, dan neemt hij zijn zakmes en snijdt van de droogste rol een eind van een arm lengte af, en kerft dit zoo grof als hij het zelf verlangt; op een stuk papier of op een tafel uitgespreid laat hij dit een nacht liggen, en den volgenden morgen is het rookbaar. De boeren uit Rustenburg en Potchefstroom, die grootere hoeveelheden verbouwen, besteden er ook wel wat meer tijd aan. Honderden ponden worden er in de groote plaatsen als Pretoria en Potchefstroom aan de markt gebragt, doch de prijzen zijn hier zeer laag en variëren tusschen 1d. en 3d. Is evenwel de tabak gemanufactureerd in de fabriek te Pretoria of te Potchefstroom, dan betalen wij er niet minder dan 2 shillings voor, en voor de sigaren te Pretoria vervaardigd, van Transvaalsche tabak, ongeveer 1½d.; natuurlijk is dit zoo duur omrede er geen concurrentie is. Men heeft in aanmerking te nemen, dat men voor dezen prijs de sigaren krijgt zoo als ze van de tafel komen, dus niet gesorteerd, niet in kistjes verpakt, schaars gedroogd.

"Wordt de ruwe tabak (in rollen) naar Natal, den Oranje Vrijstaat, de Diamantvelden of zelfs naar de Kaapkolonie gebragt, dan zijn de prijzen, die de boer er voor ontvangt, 1 tot 2 shillings.

"Door gansch Zuid Afrika is maar een soort tabak gewild en dat is de 'boer- of Transvaal tabak.' [?] Gaarne wordt er in de Kaapkolonie 3s. tot 4s. per pond voor betaald en dan komt men onder het rooken dikwerf tot de overtuiging, dat men geen Transvaalsche maar Kaapsche tabak heeft. [Wij kunnen den schrij-

ver verzekeren dat wij dit jaar Piquetberger tegen 6d. per pond gekocht hebben, die wij voor de allerbeste Transvaalsche tabak niet willen verruilen.]

"Zonder uitzondering gebruikt de Europeaan in Zuid Afrika liever de Transvaalsche tabak, dan die welke hij uit Holland of Engeland medebragt. De beste Portorico heb ik aan de Kaffers zien geven, omdat men er zelf "geen reuk of smaak" meer aan vond."

"Wat sigaren betreft," zegt hij, "verkiest men die uit Europa worden ingevoerd en hij raadt heeren sigarenhandelaars winkels te Pretoria en Potchefstroom te openen, of beter nog een flink vertegenwoordiger te Pretoria te hebben, die connecties tracht aan te knoopen met de verschillende 'storekeepers' in de dorpen."

b. De kansen van slagen, hieromtrent zegt hij dat men geschikte gronden voor 1s. 8d. per morgen koopen kan. [Nu toch niet meer!] "Alle belasting zamengenomen," zegt hij vervolgens, "of men een of twintig plaatsen heeft, is p.m. £2 10s. per jaar."

Dan iets over Spoorwegbelasting wat, nu men begonnen is met de exploitatie, niet meer op zijne plaats is.

Een tweede bewijs dat zulk een onderneming slagen moet, vindt hij in het feit dat de tabak allerwege in de Z. A. Republiek welig groeit en dat zij die haar op groote schaal aankweeken duizenden ponden per jaar winnen en naar de andere koloniën van Zuid Afrika exporteren.

Verder dat de Transvaalsche tabak, die zeer gezocht is, overal en door ieder die in Zuid Afrika woont, nu reeds, slecht bewerkt als zij is, 2s. geldt. Ook dat het een bewezen zaak is dat het Transvaalsche klimaat veel overeenkomst heeft met dat van Deli, en dat wanneer dus het zaad der "Deli Maatschappij" in Transvaal aangekweekt zou worden, de resultaten verrassend zouden zijn, en de tabak aan de markt zou geroemd worden als de beste, en voor 2s. 9d. à 3s. 3d. per pond zou kunnen verkocht worden.

De eerste paar jaar, zoolang de Transvaal het voorregt van een Hollandsche stoomvaart-verbinding op Delagoa Baai (waar het land zoo smachtend naar uitziet) niet heeft, meent de schrijver des briefs kon men de goede Transvaalsche tabak in Zuid Afrika met winst van de hand zetten. [Wij voor ons gelooven niet dat dit zoo goed betalen zou, want nu reeds wordt ordentelijke Kaapsche tabak in de buitendorpen der Kolonie à 4½d. per lb. uit de winkels verkocht.] Komt die stoomvaart-verbinding, dan meent hij "kan de tabak even gemakkelijk naar de Europeesche markt gezonden worden als die uit Oost- en West-Indië.

"Daarbij komt nog dat het klimaat uitnemend geschikt is voor het

droogen van de tabak; natte of vochtige dampen zijn daar ten eenenmale onbekend.

"Een ander voordeel zal het zijn, dat de grond welke men voor de tabaks-cultuur gebruikt, ook geschikt is om de levensmiddelen voor de arbeiders, zoowel blanken als zwarten, voort te brengen. Aardappelen, groenten, vruchten, ook tarwe en maïs kan men er met het beste succes verbouwen, zoodat daardoor vele uitgaven gespaard blijven.

"Ook de noodige ossen welke voor de bewerking van den grond, als ploegen, eggen, etc. noodig zijn, de koeijen welke men behoeft voor de melk en het bereiden van boter, de paarden tot eigen gebruik, zal men op dezelfde plaatsen kunnen houden.

"*c*. Zooals ik zeide," zegt hij, " wordt in iedere provincie die ik bezocht, de tabak aangekweekt, en hoewel de tabak uit Utrecht en Potchefstroom, mijns bedunkens veel te vet is, omdat, zooals ik boven zeide, de bodem daar meer geschikt is voor granen, wordt deze toch ook als "best" gemerkt.

"De raad, welken ik heeren ondernemers zou willen geven is deze: koopt gronden in de Noordelijkste districten, als Zoutpansberg, Waterberg, Marico e. a. Daar is de grond en klimaat er het allerbest voor geschikt; de bewijzen daarvan zijn geleverd. Het zijn juist deze districten, welke voor de cultuur van tropische gewassen door de natuur zelve aangewezen zijn. Hier toch vindt men de wilde katoen, de koffij, dadel- en kokospalm, benevens het mahoniehout.

"Van ongezondheid in deze streken is geen sprake. Dertig jaar geleden woonden hier reeds Afrikaners en Hollanders, welke dit heden nog kunnen getuigen."

Voor het aankoopen van gronden verwijst hij naar den Staats-secretaris, den heer Bok, of naar den Secretaris der Weeskamer te Pretoria, die tevens Secretaris is " van een Vereeniging, die zich ten doel stelt de emigratie naar Transvaal te vergemakkelijken en geschikte, koopbare gronden aan te wijzen, aan die zulks begeeren.

" Wat betreft de werkkrachten, moet men Kaffers gebruiken, uitgezonderd voor die betrekkingen, waarvoor een denkend hoofd vereischt wordt.

" De geregelde prijs, dien men zulk een Kaffer per week zou moeten betalen zal 3s. 4d. beloopen, benevens hun maïs. Evenwel, wanneer men eenige plaatsen aan elkaâr heeft, zou men weldoen Kaffers me hunne vrouwen en kinderen op de plaats zelve te laten wonen.

" Op een afzonderlijke, liefst heuvelachtige plek, bouwen zij da hunne stroohuizen, en bewerken hunne vrouwen den grond. Op dez wijze zoude men de werkkrachten heel wat voordeeliger bekomen, e

daarbij ook het gemak dat zij in de onmiddellijke nabijheid zijn. Van onwilligheid hunnerzijds is geen sprake; ten eerste omdat zij met den omgang en het verkeer bij den Afrikaanschen boer werken geleerd hebben; en ten tweede, omdat er in de Transvaal een zeer goede "Naturellenwet" is, welke den Kaffer beschermt tegen willekeur van de zijde der blanken en de blanken tegen willekeur van den Kaffer. In ieder district is een naturellen-commissaris, welke de zaken uitmuntend weet te regelen, indien er soms iets tusschen heer en dienstbare mogt voorvallen.

"Zietdaar, mijneheeren, eenige inlichtingen wat er op dit gebied gedaan kan worden.

"Ik heb volle vrijmoedigheid uw oog op Transvaal te vestigen, omdat ik mij overtuigd houd, dat uwe ondernemingen aldaar goed zullen slagen; uw kapitaal goede renten zal afwerpen, en er een nieuwe handelsweg tusschen Nederland en de Transvaal geopend zal worden.

"Indien mijn geschrijf," dus eindigt hij, "de uitwerking hebbe dat er ook voor deze cultuur eenige duizenden morgen gronds onder bewerking komen in de Transvaal; dat er wat emigranten heengaan om het Hollandsch element te versterken; dat er aan de Nederlandsche tabaksmarkt, benevens de vraag naar Sumatra, Java, Maryland en Amersfoortsch, ook een vraag mogt komen naar "Transvaalsch;" dat we in Transvaal in staat gesteld worden eens een goede sigaar voor een billijken prijs te rooken; dat het én tabaksplanters én tabakshandelaars welke de onderneming willen aangrijpen welga, zoo zal ik èn voor Nederland èn voor Transvaal dankbaar zijn." Men zegge nu vrij, dat dit opstel wat al te rooskleurig is; maar het toont toch belangstelling en buiten kijf is de Transvaal het land van belofte ook wat de tabakscultuur aangaat. Doch ook deze Kolonie, als er maar behoorlijke aandacht aan het Nicotiaansche kruid besteed wordt, kan zich nog eenmaal op de wereldmarkt laten gelden. En ziende nu hoe een onbekend schrijver het goede zoekt voor het land zijner inwoning, worden wij die er een van regeringswege gesalarieerd deskundige op nahouden, waarlijk tot jaloerschheid bewogen. Herr Schenck neme er notitie van!

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

KORTE MEDEDEELINGEN OMTRENT EEN PAAR DUITSCHE STOETERIJEN.

Met het oog op hetgeen in zake verbetering van ons paardenras gedaan staat te worden, nemen wij het onderstaande belangrijke stuk door den heer Stüven van Amsterdam aan de *Landbouwcourant* gerigt, in zijn geheel over.

"Daar in de laatste jaren in ons land opnieuw pogingen worden aangewend om het inlandsche paard te verbeteren, vooral met het oog op het gebruik daarvan voor militaire doeleinden, en men daarvoor in hoofdzaak gebruik maakt van hengsten, afkomstig uit het Noordwestelijk gedeelte van Duitschland, meen ik, dat eene korte beschrijving van een paar stoeterijen uit die streek ook voor de lezers van dit *Tijdschrift* van belang kan zijn.

"Op een reisje door een gedeelte van Duitschland bezocht ik o.a. de inrigtingen te Celle, Graditz en Herrenhausen, en de paardenartsen, aan de beide eerstgenoemde inrigtingen verbonden, waren zoo beleefd mij in de gelegenheid te stellen alles te zien en verschaften mij bovendien enkele belangrijke inlichtingen.

"Aan elk Landsgestüt is n.l. een paardenarts verbonden, die op het terrein woont en zoowel met de behandeling der zieke dieren als met het toezigt op de gezonde belast is. Deze functie wordt te Celle, Noordoostelijk van Hanover gelegen, door den Oberrossarzt Gaber vervuld.

"De geheele inrigting aldaar, met een bijbehoorend terrein van enkele bunders, heeft 220 hengsten, meerendeels Mecklenburgers, Oldenburgers en Hanoveranen, maar ook eenige volbloed Engelschen, Trakheners en Norfolks; bij den aankoop wordt zeer op zuiver ras en geschiktheid voor de renbaan gelet.

"Op het terrein zijn vier groote (o.a. één voor 80 paarden) en meerdere kleine stallen en eene groote regthoekige manege. Twee der stallen, voor de edelste hengsten bestemd, hebben bovenlicht en boxen; in de overige zijn de dieren door vaste standwanden, die keurig afgewerkt zijn, van elkaar gescheiden en in iedere ruif ligt een stuk steenzout. Boven of achter ieder paard hangt een naambordje, waarop, zoo die bekend is, de afkomst van het dier wordt aangegeven. Door het veelvuldig gebruik maken van stroomatten krijgt de stal een zeer net aanzien.

"Ook buiten den dektijd heeft men voor ieder viertal hengsten een stalknecht of pikeur, die in zijn gele broek, blaauw gestreept vest en hooge kaplaarzen een goed figuur maakt. Zij ontvangen geregeld onderwijs in paardenkennis en aanverwante vakken, waarin zij het soms, vooral wat het extérieur betreft, tot eene aardige hoogte brengen. De onder hen staande leerlingen worden door hen praktisch onderwezen, waardoor deze later beter de theoretische lessen kunnen volgen; bovendien zijn allen behulpzaam bij het afrijden der paarden, waarvoor het personeel, bestaande uit 55 oppassers, dat met de verpleging, enz. belast is, niet voldoende zou zijn. Het ration bestaat uit haver en hooi, van ieder 6 kg. (ongeveer 13lb.)

Tegen den dektijd worden de hengsten, ieder onder toezigt van één van het personeel, op verschillende plaatsen gestationeerd. Wanneer de gemeente- of Kreiz-hoofden de zekerheid hebben, dat minstens vijftig merriën zullen aangevoerd worden, komt er één hengst, maar is het aantal merriën hooger dan 200, dan worden er een of meer hengsten bijgezet. Bij de keuze dier hengsten voor een bepaalde streek, let men vooral op de daar aanwezige merriën en op de reeds gevallen veulens, ook met het oog op de remonte.

De stalknecht heeft nu geheel het toezigt en verantwoordt bij zijn terugkomst aan de commissie, met het beheer belast, de ontvangsten en uitgaven, maar bovendien let hij op de ter dekking aangebragte merriën; zoo mogelijk kiest hij een hengst, die het meest voor de merrie geschikt is en raadt, bij het aanwezig zijn van erfelijke gebreken of slechte vormen, het dekken ten sterkste af. Ten einde de fokkerij aan te moedigen is het dekgeld laag gesteld, 6—10 mark (6—10 shillings), maar daardoor zijn de inkomsten gering en de financiëele resultaten dus slecht, wat echter vergoed wordt door den gunstigen invloed op de lands-paardenfokkerij uitgeoefend; deze invloed is te sterker, daar de eigenaar zijn merriën alleen mag laten dekken door eigen hengsten of door die van het rijk.

De stations van Celle zijn over geheel Hanover verbreid, maar worden het meest in het noordelijk gedeelte, nl. in de goede kleistreken, gevonden, maar zuidelijk is de bodem hei- en veenachtig en daar gebruikt men meer ossen in plaats van paarden.

Van de stoeterij in Herrenhausen, digt bij de stad Hanover, kan ik weinig mededeelen, daar de veearts afwezig was en ik mij met de inlichtingen van den niet bijzonder spraakzamen Sattelmeister moest vergenoegen. De stallen aldaar zijn netjes ingerigt en hebben meerendeels vaste standen. Slechts enkele hengsten, veelal van inlandsch ras, worden gestationeerd, maar ook heeft men eenige merriën voor eigen aanfok, en uitgestrekte weiden, die evenwel verafgelegen zijn. In deze stoeterij treft men 22 witgeboren schimmels aan (zoowel hengsten als merriën), die indertijd het sieraad uitmaakten der stallen van wijlen koning George van Hanover; daar men evenwel in dezen stam niet verder voortfokt, dreigt hij helaas eerlang uit te sterven.

Niet ver van Torgau aan de Elbe ligt het dorpje Graditz met eene koninklijke stoeterij; de Rossarzt Wagner is aan deze inrigting verbonden. Langs een prachtige allée, met vier rijen zware boomen, komt men aan een groot hoofdgebouw, waarin zich, behalve bergplaatsen, eenige groote potstallen bevinden, die 's winters voor de veulens of zoo noodig voor zieke dieren gebruikt worden. Daar achter

D

staat een groote stal met boxen, die ieder voor zich zeer groot zijn en volkomen door geplaveide gangen van elkander gescheiden zijn; zij dienen voor de dekhengsten. De woningen voor het personeel zijn tusschen zwaar geboomte achter dezen stal geplaatst.

Aan weerszijden der allée liggen de veulenweiden en daar achter zes kleine stallen, ieder met vier boxen voor veulenmerriën, terwijl nog enkele kleine stallen beschikbaar zijn voor lastige paarden of bij gebrek aan ruimte in de andere stallen. Het geheele terrein is circa 800 bunders groot.

Men heeft en fokt hier uitsluitend volbloed Engelsch; het aantal hengsten is 40, het aantal merriën en veulens onbepaald, maar somtijds zeer groot.

Het ration voor den hengst bestaat alleen uit haver, maar de dieren eten veel van het stroo, dat steeds voor paillas dient; de overige dieren krijgen haver en haksel.

Op 3 á 4 jaar worden de jonge dieren bereden en voor de renbaan afgerigt. Men laat ze nu op een der beste banen loopen (Leipzig, Berlijn, Hanover, Dresden) en zoo zij tot de eerstaankomenden behooren, worden zij voor de fokkerij aangehouden en, hetzij in de stoeterij, hetzij in de stations als dekhengsten gebruikt; de andere worden verkocht en men tracht zoo mogelijk ze uit de stoeterijen te weren.

Hoe weinig de ouderwetsche Drentsche boeren nog van de nieuwe landbouwwetenschap willen weten, blijkt weder uit het volgende: Een boer te N. had een koe, die te vroeg kalfde. Nu wilde de zoon des huizes den stal zuiveren door carbolzuur. Hij had op een landbouwlezing dat middel wel eens hooren aanbevelen. De vader was echter een andere meening toegedaan. "Mien ouwe," zei hij, "die goed gochem was, gaf an de koe 'n paar hand vol zaand van een versch graf en dan begruuf ie het kalf onder de koe." En even als zijn gocheme vader gedaan had, deed ons leuke boertje nu ook weer. Aan een buurman vertelde hij later lagchende: "Raod iets wat oenze jonge hebben wol, ik zul de stal begieten mit karnemelkzuur. Je zullen zeggen, hoe duvel komp de gloeperd der bij—watte?"

Gedurende de eerste helft van het loopend zomersaizoen wordt de uitvoer van varkens te Chicago geschat op 1,600,000 stuks, van welk aantal er 459,019 levend verzonden zijn. Geslagt en gepekeld werden in hetzelfde tijdvak 1,016,562 varkens, 272,838 minder dan in gelijke tijdruimte in het vorig jaar. Het gemiddeld gewigt der in de maand Junij geslagte varkens was 229 lb. p. per stuk.

Hoeveel kan er niet aan varkensteelt in deze Kolonie, vooral in de wijnbouwdistricten nog gedaan worden! Het zal er wel toe moeten komen.

Wetenschappelijk.

(Uit Buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

WANNEER BEGINT DE TWINTIGSTE EEUW?

Vóór eenigen tijd hoorde ik de vraag bespreken, in welke eeuw de slag bij Nieuwpoort plaats had. Sommigen beweerden, dat 1600 het laatste jaar was van de zestiende eeuw en anderen hielden vol, dat dit jaar reeds tot de zeventiende eeuw behoorde.

Een ander maal werd aanmerking gemaakt op deze uitdrukking uit een bekend werk over Vaderlandsche Geschiedenis: "De 17de eeuw was nog niet ten einde, of de dood van den laatste der Spaansche Habsburgers, den kinderloozen Karel II (1 November 1700) wierp een nieuwen twistappel onder de volken of liever, onder hunne magthebbers"; velen dachten, dat die gebeurtenis in de achttiende eeuw viel.

In beide gevallen wist men weinig meer ter bestrijding van eens anders meening of ter verdediging van eigen gevoelen aan te voeren dan: ik geloof dit; mij dunkt dat; enz., waardoor het volstrekt onmogelijk was, elkander te overtuigen.

Onderwierp men de zaak aan eene volksstemming, ik geloof stellig, dat de meerderheid zou beslissen, dat eeuwjaren (zulke waarvan de beide laatste cijfers nullen zijn) het begin vormen van eene nieuwe eeuw.

Deze schijnbaar onbeduidende kwestie krijgt eenig actueel belang voor ons, wordt eenigermate eene Vraag van den Dag, nu de negentiende eeuw ten einde spoedt en men reeds nagaat, hoe lang het nog duurt, eer de twintigste eeuw haar intogt doet.—

Het is van algemeene bekendheid, dat onze gewone jaartelling met Christus' geboorte haar begin neemt. Of die rekening deze geboorte op het juiste tijdstip stelt, is onmogelijk met zekerheid te zeggen. Eerst in de zesde eeuw is men, op het voetspoor van den Romeinschen abt Dionysius, begonnen de jaren te tellen van de "Menschwording van Christus" af, en toen was het niet meer uit te maken, in welk jaar bedoelde geboorte had plaats gevonden. Dionysius stelde haar volgens zijn beste weten op het jaar 755 na de stichting van Rome en aldus werd zij dan ook algemeen aangenomen; andere onderzoekingen achten 752, 749, zelfs 735 waarschijnlijker. Voor de tijdrekening heeft dit geschil geringe beteekenis, daar toch wel niemand in het hoofd zal krijgen, onze telling te gaan veranderen. Ook voor de zaak, die ons thans bezig houdt, kan het verder buiten beschouwing blijven en wij zeggen dus, dat een of ander jaartal te kennen geeft, hoeveel jaren sedert de geboorte van Christus verloopen zijn. Die geboorte wordt gerekend op den 25sten December te hebben plaats gehad, doch in de tijdrekening stelt men haar zeven dagen later en laat men het jaar met den 1sten Januarij (eigenlijk den dag der Naamgeving van Christus) beginnen, gelijk bij de Romeinen gebruikelijk was.

Nu hangt alles af van de vraag, of op den dag, toen wij 1 Januarij 1887 dateerden, volle 1887 jaren sedert Christus' geboorte zijn verloopen, dan of men er deze beteekenis aan hechten moet, dat toen het 1887ste jaar begon; of dus b.v. met 1 Julij dezes jaars 1887½ dan wel 1886½ jaar voorbij zijn. Geeft het jaartal het getal verstreken jaren aan of is het een ranggetal?

Als wij op eene zeer gebruikelijke manier dagteekenen: 7—5—1887, dan weet ieder, dat dit aanwijst *den zevenden dag van de vijfde maand* en dus de beide eerste getallen ranggetallen zijn; maar het laatste?

Om een antwoord op deze vraag te vinden, bedenke men, dat op den 1sten Januarij, die volgde op Christus' geboorte, het eerste jaar onzer tijdrekening begon. Hoe wordt nu die datum aangeduid? Geschreven heeft het toen natuurlijk niemand en daarom dienen we na te gaan, hoe men in de geschiedenis dat eerste jaar aanwijst, als men de gebeurtenissen bespreekt, in dat jaar voorgevallen. En dan moet het antwoord wezen: het jaar 1, niet het jaar *nul*. Naar ik meen, volgt hieruit terstond, dat als het jaar 1 het eerste jaar onzer tijdrekening was, alle volgende jaartallen ranggetallen zijn, en is dit zoo, dan zijn b.v. met den 1sten Januarij 1900 nog maar 1899 jaren voorbij en vangt eerst me

den 1sten Januarij 1901 de twintigste eeuw aan. Dat zoo velen 1900 al bij de nieuwe eeuw wenschen te voegen, komt ongetwijfeld daar vandaan, dat in het jaar 1900 de honderdtallen anders zijn dan in 1899.—

Nog eene opmerking, met het vorige in naauw verband staande. Het jaar, op welks 25sten December de geboorte van Christus plaats had, hoe moet dit heeten? Is dit nu het jaar Nul?

Hieromtrent heerscht geene eenstemmigheid. De sterrekundigen noemen het inderdaad het jaar 0 (het daaraan voorafgaande het jaar min 1 of 1 vóór Christus). In historische werken daarentegen, waar men voor de nul zeer bevreesd schijnt te zijn, wordt dit jaar als het jaar 1 vóór Christus aangewezen, waardoor er alle kans is, om zich te vergissen, als men vraagt: Hoeveel jaren heeft Keizer Augustus geregeerd, van 31 vóór Christus tot 14 na Christus? Denkt men niet even na, dan zal men al licht zeggen: 45 jaar, terwijl toch het antwoord 44 jaar moet wezen; evenals van 1 vóór Christus tot 1 na Christus niet twee, maar één jaar is verloopen.

Neemt men een jaar nul aan, dan loopt men bij dergelijke vragen geen gevaar, hetgeen den sterrenkundigen te pas komt, als zij het tijdstip van zons- of maansverduisteringen berekenen, die in de oudheid hebben plaats gehad.

DE KRACHT DER VERBEELDING.

Dat de verbeelding een groote kracht uitoefent, weet ieder. Het spreekwoord zegt, dat de verbeelding, of liever inbeelding, erger is dan de derdedaagsche koorts. Hoe dit zij, ten opzigte van onze menschelijke zwakheden en kwalen is de inbeelding van zeer groote kracht.

De heer Kees is een man van zestig jaar, een wakker man, levendig, vlug en in het bezit van al zijne geestvermogens. Hij was en is nog een handig man van zaken, praktisch, overleggend en voorzigtig. Geen man, die zoo weinig kans had, als hij, door zijn verbeelding te worden beetgenomen. Hij had tot zijn zestigste jaar al zijn tanden behouden, maar vóór eenige jaren had hij het ongeluk er eenige door een toeval te verliezen; en niet gezind tandeloos te staan, liet hij er eenige inzetten. Doch dit is een ramp voor hem geworden. Hetzij de tanden niet goed waren gezet, hetzij zij door het gebruik los waren geraakt, de valsche tanden openbaarden telkens eene neiging hem op de meest ongeschikte oogenblikken uit den mond te vallen. Het is voor de zenuwen van een oud heer van beschaafde manieren geen geringe beproeving, wanneer hij de ontdekking doet, dat hij sommige zijner tanden in de soep heeft liggen, en wanneer men zijn kleinzoon

de les leest, omdat deze zoo laat 's avonds pleegt thuis te komen, is het verre van aangenaam te bemerken, dat de kracht der rede zelfs de tanden losmaakt in zijn mond.

Voor eenigen tijd zat de heer Kees, zooals oude heeren meer plegen te doen, gemoedelijk te dutten bij den haard. De pijp, die hij eerst met smaak had gerookt, begon uit te gaan en viel den ouden heer uit den mond. De oude heer sliep als...... maar wij willen geen oneerbiedige vergelijkingen maken. Een uurtje later werd hij met een schok wakker, zocht zijn pijp en schoot hem plotseling de gedachte door het hoofd: waar zijn mijn tanden? Hij zocht in de plooijen van zijn jas, op den grond—zij waren nergens te vinden. Hemel! als hij ze eens had ingeslikt! Naauwelijks had hij eenigszins toegegeven aan die gedachte, of hij begon een onaangenaam gevoel in de keel te krijgen. Het was hem of zijn ademhaling belemmerd werd. Het was hem of hij een aantal vischgraten in de keel had zitten. Er was geen twijfel aan: hij had zijne tanden gedurende den slaap ingeslikt en zij zaten in zijn keel. Hij deed zijn best ze met de vingers te verwijderen, maar vergeefs; hij kon ze niet bereiken en de pijn werd er maar heviger door.

Eindelijk, in zijn angst, schelde hij met een haastigen ruk. Verschrikt kwam mejufvr. Kees en de jongste dochter naar boven stormen.

"Laat dadelijk een cab komen," zei mijnheer Kees, "ik heb mijn tanden ingeslikt en ik stik; ik moet een dokter spreken."

Nu volgde een tooneel vol schrik en verwarring. De meiden vlogen de deur uit om een rijtuig. Mejufvr. Kees stond handenwringend haren man aan te staren. Jongej. Kees zocht haren vader moed in te spreken. "Alles zou nog wel goed afloopen."

De cab kwam, en de heer Kees reed met vrouw en dochter naar zijn geneesheer, die de keel onderzocht, maar niets kon vinden. Toen naar een anderen dokter, die met allerlei werktuigen de keel onderzocht, maar evenmin een spoor van de tanden ontdekte.

Ondertusschen nam de pijn en de benaauwdheid al meer en meer toe. De arme patiënt verzekerde, dat hij de scherpe kanten van de tanden kon voelen. Radeloos kwamen zij thuis. Het werd al erger en erger. Het kon, meende de heer Kees, niet lang meer met hem duren, als het zoo voortging. En het ging zoo voort, totdat hij hulpeloos daar nederzat, zich overgevende aan zijn lot, wat het dan ook wezen mogt.

Zijn dochter evenwel, die een jonge dame was van veel gezond verstand, was nog niet geheel overtuigd. Zij wist van haren vader te verkrijgen, dat zij zijne kleederen nog eens mogt onderzoeken. In het begin waren al hare pogingen vergeefsch, maar eindelijk, daar zag zij

iets in de mouw van de wijde huisjas, daar bragt zij triumfantelijk de tanden te voorschijn, die in de voering waren blijven haken en zich daar al vaster en vaster hadden ingewerkt.

De benaauwdheden en de pijn werden langzamerhand minder, maar de patiënt had dagen noodig om te bekomen van wat de dokters hem hadden doen ondergaan. Sedert wordt over het zonderlinge geval in de familie Kees gezwegen. Men spreekt er niet over en het is zelfs gevaarlijk in haar midden over de gevaren van valsche tanden te spreken of het punt aan te roeren van de kracht der verbeelding.

HET INKOMEN VAN DEN PAUS.

Eén der gezanten, die bij den pauselijken stoel zijn geaccrediteerd, geeft het volgende verslag van het inkomen van den paus en van de uitgaven, die hij er mede bestrijdt. Het inkomen van den paus komt voort uit drie verschillende bronnen. Vooreerst geniet hij de interesten van een groote som gelds, die door Pius IX aan de pauselijke schatkist is vermaakt. Deze interesten bedragen ruim £85,000. Het kapitaal is belegd in Engelsche staatspapieren. Ook schrijft de paus in op alle Italiaansche leeningen; doch wanneer deze papieren rijzen verkoopt hij weder, en koopt op nieuw Engelsche staatspapieren. In de tweede plaats is daar de Pieterspenning, die wel wat achteruit gegaan is in de laatste jaren, maar waarvan de opbrengst toch ongeveer overeenkomt met die van het paus-Pius-legaat. Eindelijk zijn daar de inkomsten van de pauselijke rekenkamer. Het verleenen van titels van adeldom, van zegeningen, van privilegiën, het benoemen van bisschoppen en talrijke kerkelijke functiën meer brengen der kerkelijke en met name der pauselijke schatkist jaarlijks een som op van £100,000. Deze laatste gelden maken het bijzonder inkomen van den paus uit, dat hij voor zich zelven en voor zijn werken van weldadigheid gebruiken kan. Wat de twee andere bronnen van inkomst aan den paus opleveren, wordt verdeeld onder de kardinalen, die te Rome resideeren, de prelaten van het pauselijk hof, de lijfwacht enz.

Dat de paus van Rome, sedert het verdwijnen van het wereldlijk gebied, op stroo zou liggen—in één woord een arm man zou zijn—is een geliefd onderwerp geweest van de zoodanigen, die alle wapenen goed rekenden om het pauselijk gezag in Italië te verdedigen. Integendeel heeft de paus over schatten te beschikken, bewoont hij een der grootste en rijkste paleizen van de wereld, is hij omringd van onvergelijkelijke kunstschatten. Intusschen, wanneer ik nu sommige lezers zie knipoogen, als wilden zij zeggen, dat Z. Heiligheid het er wel van nemen zal, gelijk zoo menig geestelijke doet, dan gaat hij meer te rade misschien met zijne eigene zinnelijke voorstellingen en begeerlijkheden dan met de werkelijkheid.

Geen paus gaf immer zooveel weg als paus Leo XIII. Zijn tafel is voorzien als die van een arm dorpspastoor, zijn kleederen worden hem gezonden door zijne vele geloovige vrienden. Noch voor eigen weelde, noch voor zijn familie zondert hij een penning af. Zijn neef Pecci en zijne bruid ontvingen zeer eenvoudige geschenken van den paus. Doch waar het geldt het aanzien van zijn hof te verhoogen, scholen te stichten, armen te steunen en de katholieke pers in stand te houden, daar ziet hij op geen geld.

De paus heeft nog geen cent aangeroerd van het jaarlijksch budget van £120,000, dat de Italiaansche schatkist aan het Vaticaan heeft toegekend, toen Victor Emanuel bezit nam van Rome. Dit geld heeft zich gedurende vele jaren opgehoopt en is nu een geduchte schat geworden. Waar dat eenmaal heen zal? Naar het Vaticaan of naar... Krupp?

LEVENSDUUR DER MIEREN.

Men is veelal geneigd den levensduur van een dier af te meten naar zijne grootte. Eenige waarnemingen bewijzen evenwel, dat deze beschouwingswijze geheel verkeerd kan zijn. Sir JOHN LUBBOCK heeft onder zijne verzameling van mieren enkele die ouder zijn dan zeven jaren. Hij bezit o. a. sedert 1872 twee wijfjes, die, daar zij reeds volkomen ontwikkeld door hem verkregen werden, den respectabelen leeftijd van *twaalf* jaren moeten bereikt hebben. Zij vertoonen wel is waar eenige verschijnselen van hoogen ouderdom, stijfheid der ledematen en dientengevolge meer onbeholpenheid dan vroeger, doch zijn overigens flink en brengen nog steeds voor ontwikkeling vatbare eijeren voort. (*Humboldt*, Jan. 1887, S. 24.)

DE BODEM VAN PARIJS ALS CIVILISATIE-KRACHT VOOR DE WERELD.

De heer FELIX HEMENT tracht in een door hem geschreven opstel aan te toonen, dat Frankrijk zijne éénheid, zijn concentratie, in een woord, zijn weerstandsvermogen en zijn behoudskracht verschuldigd is aan de geologische gesteldheid van den bodem van Parijs. "De Franschen hebben," dus vervolgt hij, "aan haar hun temperament en hun karakter, hun synthetischen en generaliserenden geest te danken dat geheel van uitstekende eigenschappen, 't welk STUART MILL deze woorden heeft doen zeggen, welke wij durven aanhalen, omdat zij die van een vreemdeling zijn: 'Si la France venait à manquer au monde, le monde ne tarderait pas á retomber dans les ténèbres.' De volken van Germaanschen stam: de Duitschers, de Engelschen, de Nederlanders, de Scandinaviërs, moeten dus in hun eigen belang den bodem van Parijs als een soort van heiligen bodem beschouwen, waaraan ook zij hun gansche ontwikkeling en beschaving ontleend hebben en nog steeds

blijven ontleenen,—wel te verstaan door tusschenkomst der Franschen! Trouwens in 1870 ontbrak het in Frankrijk niet aan de zoodanigen, die het bezetten van den bodem van Parijs en het belegeren van die stad door de Duitsche legers als eene misdaad tegen de menschheid beschouwden en verfoeiden!

NUTTIG GEBRUIK VAN HET WATER VAN DE NIAGARA.

Allerlei grootsche plannen zijn door verschillende personen geopperd, om het arbeidsvermogen van den waterval der Niagara nuttig aan te wenden. Men weet dat dit verbazend groot is. Elk uur valt daar 100 millioen ton water van eene hoogte van 150 voet, vertegenwoordigende ongeveer 16,800,000 paardekracht, een arbeidsvermogen bijna gelijk aan dat van de gezamenlijke stoommachines, die op de geheele aarde worden gebruikt. Sir William Siemens gaf vóór een tiental jaren o.a. het denkbeeld aan de hand, om door middel van het water van den waterval turbines te drijven, waardoor men elektrische machines in beweging zou brengen; de elektrische stroom kon dan door metaaldraden naar verschillende plaatsen worden gevoerd, om daar nuttig te worden aangewend. Sinds 1879 wordt de waterval reeds elektrisch verlicht door arbeidsvermogen aan den val zelven ontleend, en sinds 1881 wordt de plaats Niagara-Falls eveneens door den waterval van elektrisch licht voorzien.

Een veel bescheidener plan werd in den laatsten tijd gevormd. Niet den waterval, maar den Niagarastroom boven den waterval wil men thans zich ten nutte maken. Een deel der watermassa wil men in een sterk hellende onderaardsche tunnel afleiden, welks monding onder den waterval uitkomt. Daar kan het water dan worden aangewend om turbines te drijven en op die wijze het arbeidsvermogen nuttig te gebruiken. De hoeveelheid water, aldus afgeleid, zou het grootsche van den waterval niet merkbaar verminderen, en aan de schoonheid van het geheel zou door deze plaatsing der turbines geen afbreuk worden gedaan.

PRACTISCHE CIRCULAIRES.

In sommige gemeenten van Duitschland bestaat een zeer eenvoudig middel, om in korten tijd aan alle ingezetenen kond te doen van wat allen weten moeten. Vooral ambtelijke mededeelingen, bijvoorbeeld die betreffende den termijn waarop de betaling der belasting moet geschieden, doen zoo de rondte. De schout geeft eenvoudig een briefie over aan zijn naasten buurman, die weet, dat hij het weer aan zijn buurman moet overhandigen; na eenige uren komt het dan bij den schout terug en de publicatie heeft plaats gehad, zonder dat iemand kan voorgeven daarvan geen kennis te hebben gekregen.

Om intusschen deze briefjes het officieële stempel te geven en ook

om te voorkomen dat zij verloren gaan, worden zij aan een zwaar voorwerp bevestigd; in sommige gemeenten aan een stuk hout, in andere aan een stuk ijzer, meestal aan een hoefijzer, weder in andere aan het gewei van een hert. De voorwerpen, die daartoe worden gebruikt, dagteekenen soms van eeuwen her. De eerbied, die de gemeentenaren voor deze stukken van de gemeentelijke inventaris koesteren, behoedt ze voor wegraken en verzekert aan deze aanmaningen van den fiscus eene ongestoorde circulatie.

MICROSCOPISCHE ORGANISMEN IN DE ZEELUCHT.

Moreau en Miquel hebben op 5 zeereizen, namelijk 2 over den Atlantischen Oceaan en 3 op de Middellandsche Zee, de lucht boven de zee onderzocht en bevonden dat deze buitengewoon arm aan bacteriën is; zij vonden gemiddeld slechts 6 bacteriën in de 10,000 liters; de schimmels zijn nog zeldzamer. De conclusiën, die zij uit hun onderzoek trokken, kwamen hierop neêr.

De zeelucht op een grooten afstand van de kust is bijna volmaakt zuiver. De winden, die van het land afwaaijen, voeren onzuivere lucht mede, die echter op zestig mijlen van de kust geheel gezuiverd is. De zee zuivert dus snel de besmette landlucht; daarom wordt elke uitgestrektheid water van eene zekere breedte een absolute hinderpaal voor de voortplanting van besmettelijke epidemische ziekten. De zeelucht, door den wind naar het land gedreven, zuivert de landlucht van de streken, waarover zij heenwaait; de zuivering is tot Parijs merkbaar. De zee is het graf voor de schimmelplanten. In gewone tijden geven de zeeën aan de lucht de bacteriën niet af, die zij bevatten; als de zee onstuimig is, komen er bacteriën in de lucht, evenwel in zeer geringe hoeveelheid. De lucht van de vertrekken in de schepen is altijd met een hoeveelheid microben beladen, die onvergelijkelijk veel grooter is dan die van de zeelucht; maar de zuiverheid van de lucht in die ruimten neemt, gedurende de eerste dagen der reis, snel toe. Eindelijk: de lucht in de vertrekken der schepen is betrekkelijk zeer weinig rijk aan bacteriën; zij bevat er, om een voorbeeld te kiezen, honderd maal minder dan de lucht in de Parijsche woningen.

DE SLAVENHANDEL IN MOZAMBIQUE EN AAN HET NYANSA-MEER.

De heer O'Neill, Engelsch Consul in Mozambique, heeft over bovenstaand vraagstuk eene brochure uitgegeven. De schrijver wijst er op, welk een bitteren spot het lot soms drijft met onze beste bedoelingen, en denkt daarbij aan het voorbeeld van bisschop Las Casas, den apostel der Indianen. Verschrikt door de vele sterfgevallen onder de bewoners van Amerika, wier constitutie het inspannend werk in de mijnen bij de doorgaande harde behandeling niet kon verdragen, gaf hij den raad, daarvoor de sterkere negers uit Afrika te gebruiken.

Het eerste patent voor den invoer van 4000 slaven gaf Karel V in 1517 aan een paar Genueesche handelaars; dat de Koninklijke sanctie ook later niet ontbrak, bleek daaruit, dat zelfs Queen Bess Engelsche staatsschepen in dienst van dien handel stelde. Jacobus I, Karel I en Jacobus II volgden dat voorbeeld, en de laatste stond aan het hoofd van eene maatschappij, die West-Indië jaarlijks van 3000 negerslaven voorzag.

Merkwaardig genoeg gingen de eerste pogingen tot beperking van den slavenhandel uit van de volksvertegenwoordiging in Jamaïca. De twee daarop betrekking hebbende wetten wees echter de Britsche regering af en Lord Dartmouth, Minister van Koloniën, schreef: "Ik zal nooit toestaan, dat een handel, die zoo voordeelig voor de Kolonie werkt, aan banden wordt gelegd." Ieder weet, hoe men er in 1834 anders over dacht, en dat toen in alle Engelsche bezittingen de slavernij werd afgeschaft met eene schadeloosstelling van 20 millioen pond sterling voor de slaveneigenaars.

Engeland's voorbeeld is in 1858 door de Portugeesche regering gevolgd. En toch—en niettegenstaande de Engelsche kruisers en booten die aan de kust toezigt houden, en waarvoor Engeland reeds meer dan 5 millioen heeft uitgegeven—koopt men in Zanzibar nu nog eenen gezonden sterken man van 30 jaar voor 30—40 dollars (£6 5s. tot £8 10s.) Wat bovendien de Britsche Consul in Mozambique schrijft over zijne reis naar het binnenland, van de Oostkust uit, is ver van troostvol. Van het Nyansa-meer gaat een hoofdweg voor slaventransporten uit, die zich splitst in vijf tot de kust reikende takken. In 1882 ontving hij daar de duidelijkste bewijzen voor het feit, dat de handel de hoofdbezigheid is van hen, die deze streken bezoeken. Hij trof twee karavanen aan, hoorde van verscheide anderen die hunnen weg veranderd hadden om hem niet te ontmoeten, trof gevlugte slaven aan, die zijne bescherming inriepen, en eenige Arabische handelaars bekenden hem stoutweg dat, al werd het witte ivoor schaarscher, het zwarte in overvloed aanwezig was.

Onder de middelen om dien handel tegen te gaan, als daar zijn: de strenge blokkade der kusten, de zending, de sluiting der slavenmarkten en de ontwikkeling van de bronnen des lands door wettigen handel, verwacht de heer O'Neill verreweg het meest van het laatste. De blokkade werdt altijd weer verschalkt door de opening van nieuwe wegen; het werk der zending vordert te langzaam en de neger, die zeer snel een Christelijken lofzang kan aanheffen en manieren en houding van den leeraar naäpen, vervalt met verbazingwekkende snelheid weder tot zijne vroegere gewoonten en laat de zegeningen der beschaving in den steek. Het derde middel geeft ook al niet veel; want ofschoon de koningin der Howa's en de Sultan van Zanzibar beweren op

alle manieren den handel tegen te gaan, wordt hij zoowel op Madagascar als in Zanzibar ijverig gedreven.

Alleen aanmoediging tot wettigen handel en tot immigratie uit Europa naar het gezonde hoogland en de goede kuststreken kan heilzaam werken. Als het volk leert inzien dat de slaaf niet de eenige gezochte en goed betaalde koopwaar is, en dat het zijne behoefte aan kleederen, levensmiddelen, enz. gemakkelijker en op minder gevaarlijke manier kan bevredigen, zal het gaarne zich schikken in de verandering van levenswijze, die het opgeven van den slavenhandel meebrengt. Zoolang dat niet het geval is, kan de geringste stoornis in de natuur hongersnood doen onstaan, waarbij, zooals nog in 1885 in Zanzibar, ouders hunne kinderen, en ten laatste zich zelve verkoopen, om zich door deze daad der wanhoop voor den nog ergeren hongerdood te vrijwaren. Handelsbetrekkingen en geordende toestanden, ziedaar wat Oost-Afrika noodig heeft, zal de slavernij er verdwijnen.

De Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging.

Onder de inrigtingen welke haar bestaan te danken hebben aan den Transvaalschen Vrijheidsoorlog bekleedt "De Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging" een eerste plaats.

Wij hebben het verslag van het Bestuur, loopende over het jaar 1886—1887, thans voor ons. Het verblijdt ons daaruit te vernemen dat de Vereeniging geenszins een kwijnend leven leidt. Hoewel de storm van opgewondenheid en enthusiasme die door den krijg werd in 't leven geroepen sedert lang is bedaard, blijft Nederlands belangstelling in Zuid Afrika en meer bepaald in de Transvaal voortduren. Het verslag der Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging is daarvan een nieuw bewijs. Voorleden jaar had zij slechts 260 leden: nu heeft zij er ruim een duizend. En onder die duizend bevinden zich ongeveer honderd Zuid Afrikaansche, meest in Transvaal en Vrijstaat woonachtig. Te Bloemfontein heeft zich zelfs een bijzondere afdeeling der Vereeniging gevormd.

En het is niet slechts bij eene vermeerdering van het ledental gebleven. Het Bestuur heeft niet enkel inteekeningspenningen ontvangen, maar het is ook werkend opgetreden.

Gaan wij eens na wat het zoo al heeft uitgerigt, dan bevinden wij, in de eerste plaats, dat het het zijne heeft gedaan om de Transvaalsche spoorwegconcessie aan de Hollandsche, concessionarissen in 't leven te houden. Het heeft voorts getracht de Hollandsch sprekende bevolking van Zuid Afrika te voòrzien van schoolboeken, die speciaal voor haar zijn geschreven. Reeds in Maart l.l. zond zij handleidingen over rekenkunde en aardrijkskunde in manuscript naar Pretoria, om daar te worden nagezien en gekeurd. Is het aldaar geveld oordeel gunstig, dan zullen beide werkjes eerstdaags het licht zien. Voor de aardrijkskundige handleiding gaf het "Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap" een toelage.

Een veel belangrijker werk dan beide schoolboeken zal zijn ontstaan mede aan de "Nederlandsch-Zuid Afrikaansche Vereeniging" te danken hebben. Zij heeft het namelijk weten te bewerken dat de directeuren van "Teylers Stichting" te Haarlem eene toelage hebben verleend voor de uitgave eener geschiedenis van Zuid Afrika. Dat werk heeft de Vereeniging opgedragen aan den allerbesten man die er voor, hetzij in Europa of in Zuid Afrika, is te vinden, namelijk den heer Theal. Deze had beloofd, de hem toegedachte taak te aanvaarden zoodra de laatste der monografiën over hetzelfde onderwerp, die hij onder handen had, zou zijn verschenen, en hij gelegenheid zou hebben verkregen de noodige bescheiden te Kaapstad in te zien. Het is den schrijver dezes aangenaam te kunnen melden dat beide voorwaarden nu vervuld zijn. Zijn "History of the Boers in South Africa," die de laatste monografie was welke de heer Theal onder handen had, is reeds in het licht verschenen, en met de Regering heeft hij schikkingen gemaakt die hem het vrije gebruik van het Koloniale archief geeft, zonder dat er inbreuk wordt gemaakt op zijn werk aan het departement voor naturellenzaken Het bestuur is voornemens eene Hollandsche vertaling van het verwachte werk ten eerste uit te geven.

"De kosten dier uitgave," zegt het, zullen zeker niet onaanzienlijk zijn, daar het hier geen schoolboek, maar de vrucht van grondige en langdurige geschiedkundige studie geldt. Het is echter van zooveel belang, dat er eene op bronnenstudie berustende geschiedenis der Zuid-Afrikaansche kolonisten in de plaats kome van de partijdige voorstellingen, tot dusverre uit Engelsche pennen gevloeid, dat wij gemeend hebben dit geldelijk bezwaar niet te moeten tellen. Wel-

ligt willen Directeuren van Teyler's Stichting, die reeds bij voorbaat zooveel belangstelling in het werk toonden, ons nogmaals te hulp komen, als het verschijnt, en zullen andere genootschappen bereid zijn ons bij te staan, als deze uitgave te veel mogt vorderen van onze geldmiddelen.

"Daar Theal's werk zich natuurlijk tot volwassen en niet al te onkundige lezers wenden zal, kan het niet voorzien in de behoefte aan een goed schoolbook over geschiedenis voor de Zuid-Afrikaansche jeugd. Moesten wij in het vorig verslag mededeelen, dat zulk een schoolboek niet zou kunnen geschreven worden, alvorens het wetenschappelijk werk van Theal voltooid was, nader onderzoek heeft ons leeren inzien, dat dit niet volstrekt noodig is. Wij zijn, hoewel niet zonder moeite, er in geslaagd, een alleszins bevoegd en in Zuid-Afrika goed bekend schrijver te vinden, die de zamenstelling van zulk een schoolboek beproeven wil, voor het geval dat ook dit jaar, even als het vorige, de door den volksraad uitgeschreven prijsvraag voor een schoolboek over geschiedenis niet tot bekroning aanleiding geeft."

Voorts zond de Vereeniging een onderwijzer, den heer Te Boekhorst, naar Pretoria, die daar thans aan het hoofd staat van een school voór gewoon lager onderwijs in verband met de plaatselijke opleidingsschool en in Maart l.l. reeds 36 leerlingen had.

Ook betrekkelijk het "Studiefonds voor Zuid Afrikaansche Studenten" en de wijzigingen in de academische examens in het belang van Zuid Afrikaansche studenten liet de Vereeniging zich gelden. Met de handelingen der Nederlandsche Regering in verband met dit laatste onderwerp is het echter niet geheel voldaan, zooals blijkt uit de volgende aanhaling :—

"De lijst der buitenlandsche instellingen van voorbereidend hooger onderwijs, wier diploma's aan hunne bezitters de bevoegdheid verleenen tot het afleggen van onze academische examens, is sedert ons laatste verslag verschenen. Zij komt voor in het Staatsblad van 30 Julij 1886, No. 125. Tot ons leedwezen is zij voor Zuid Afrika niet zoo bevredigend als wij hadden gehoopt. Het regt tot het afleggen van examens in al de faculteiten wordt daarbij in Art. 1 toegekend aan de bezitters van: "het getuigschrift van met goed gevolg "afgelegd *intermediate examination in Arts* aan de *Cape Town* "*University* te Kaapstad."

"Voorts zegt Art. 2 dat bij de overlegging van dit getuigschrift moet blijken: "dat de candidaat bij het daar bedoelde examen beide èn in het Latijn èn in het Grieksch een voldoend examen heeft afgelegd."

"Bij de vaststelling van dit Koninklijk besluit schijnt ons het hoofddoel der wetsverandering, waarvan dit besluit een uitvloeisel is, opgeofferd te zijn aan de handhaving der hooge eischen voor het Grieksch, die de wet van 1876 stelt. Dat hoofddoel was de wegneming der bezwaren, die het volgen van ons academisch onderwijs voor Zuid Afrikaansche studenten haast onmogelijk maken.

"En die bezwaren blijven thans grootendeels bestaan.

"Voor de juristen, die uit Zuid Afrika tot ons willen komen, moge

het geen overwegende moeijelijkheid zijn, dat niet het toelatingsexamen tot de Kaapsche Universiteit, maar eerst een volgend, hun regten geeft aan onze hoogescholen, voor de medici echter, die toch reeds hier zooveel langer moeten studeren dan in Engeland of in Schotland, is de eisch, dat zij aan de *intermediate examination* voldaan en daarbij in de beide oude talen voldoende cijfers verkregen hebben, een waarschijnlijk onoverkomelijke hinderpaal.

"Waarom niet voor de medici genoegen genomen met het toelatingsexamen of althans art. 2 van het K. B. niet toepasselijk gemaakt op studenten van hunne faculteit?

"Is de kennis van het Grieksch, als het Latijn voldoende is, voor elk medicus en elk jurist van zooveel belang, dat men onze Zuid Afrikaansche studenten weren moet, die in het Grieksch wat zwak waren, welligt omdat zij meer tijd besteedden aan de wis- en natuurkundige vakken van de *intermediate Examination?*

"Voorts zouden wij zeer gaarne gezien hebben dat de Regering aan de school te Bloemfontein, aan wier hoofd een bekend Hollandsch geleerde staat, in den een of anderen vorm het *jus promovendi* gegeven had. Dit kon niet zonder nadere onderhandeling geschieden, want die school, het *Grey-college,* heeft geen eindeexamen.

"Men had echter kunnen beproeven, of de Regering van den Oranje Vrijstaat geene regeling zou hebben kunnen vinden, waardoor de leerlingen, die het *Grey-college* na volbragte studie verlaten, dadelijk naar Nederlandsche Universiteiten zouden kunnen gaan, zonder eerst een jaar te vertoeven aan de *Cape University,* waar de bij de examens gebruikte taal Engelsch is. En er blijkt niet dat onze Regering daaraan gedacht heeft.

"Hierbij komt nog dat het Grieksch bij de *intermediate examinations* slechts facultatief is. De kandidaat kan examen doen òf in Grieksch òf in eene moderne taal. Als nu de medicus, gelijk te verwachten is, de moderne talen kiest, dan sluit art. 2 van het K. B. hem den toegang tot ons hooger onderwijs.

"De vraag mag gesteld worden of het de moeite waard was door wetsverandering eene deur te openen, die door het Koninklijk Besluit weder wordt gesloten."

Dat de Vereeniging belangrijke verzamelingen Hollandsche boeken naar Transvaal en Vrijstaat heeft gezonden ter verrijking van de bibliotheken aldaar is bekend. Haar aandringen bij den Minister voor Buitenlandsche Zaken op de aanstelling van een Consul te Pretoria schijnt weldra met een gunstigen uitslag te zullen bekroond worden. Maar een verlaging van het posttarief kon zij niet verkrijgen omdat Zuid Afrika nog niet is toegetreden tot de Internationale Post-Unie. Aan pogingen tot voorlichting der publieke opinie aangaande Zuid Afrika liet zij het niet ontbreken. De volgende opmerkingen in het verslag betrekkelijk dit punt zijn het overnemen waard:

"Om echter in dezen krachtiger op te treden, zou onze Vereeniging nog vrij wat meer steun moeten vinden dan thans het geval is. Vooral

in Engeland zou de openbare meening moeten worden voorgelicht. Want ondanks alles wat er gedaan is, blijft een groot deel van het Engelsche volk vasthouden aan de averegtsche denkbeelden, die den barbaarschen Naturel als een waardig voorbeeld van sympathie en den "Dutch Boer" als zijn onmenschelijken verdrukker voorstellen. Dat men de barbaarsche Kaffers en Hottentotten ook opvoeden kan door hen te leeren *arbeiden* in plaats van luijeren, en dat deze wijze van behandelen veel verstandiger en ook voor den Naturel veel heilzamer is dan de poging om hem op andere wijze te *beschaven*, dat begrijpt de Boer uitstekend, maar de Engelschman zelden. Tegen die verkeerde begrippen op te komen, waaruit stroomen van jammer en ellend voor onze stamverwanten zijn voortgevloeid, ligt zeer zeker op den weg onzer Vereeniging. Maar hoe zullen wij daarin slagen, zoolang onze landgenooten in Engeland niet eens bekend zijn met ons bestaan, laat staan zich geroepen achten deel te nemen aan onzen arbeid. Een ijverig man, goed bekend met Zuid Afrika, te Londen gevestigd en niets anders doende dan door woord en geschrift den kop indrukken aan de valsche voorstellingen, over de Boeren verspreid, zou waarlijk niet om nuttigen en geregelden arbeid verlegen behoeven te zijn. Tot nog toe zijn wij er niet eens in geslaagd een correspondent te Londen te vinden, daar het eenige lid, dat wij daar tellen, wegens zijne betrekking als Consul geen correspondentschap zou kunnen aanvaarden. Zijn er onder onze leden, die vrienden hebben onder landgenooten in Engeland, dan zullen zij een goed werk doen door onze Vereeniging bij die in Engeland wonende Nederlanders meer bekend te maken. Alleen langs dien weg kunnen wij hopen mettertijd te voldoen aan den eisch van Art. 1 onzer Statuten en de publieke opinie ook *in het buitenland* op doeltreffende wijze voor te lichten."

Het bovenstaande is genoeg om elken lezer te overtuigen van het belangrijke en het nuttige der werkzaamheden van de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging voor geheel Zuid Afrika. Tot ons leedwezen moeten wij vernemen dat zij tot dus verre slechts één lid telt in de Kaapkolonie. Zoo moest het niet zijn. En het zou, dunkt ons, anders zijn, indien het streven der Vereeniging meer bekend werd in ons midden, en indien de eene of andere belangstellende zich een weinig moeite wilde getroosten om leden aan te werven. De inteekening bedraagt slechts *drie gulden* (vijf shillings) per jaar.

Die lid wil worden gelieve dat bedrag met naam en adres te zenden aan de uitgevers van ons *Tijdschrift*.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

NOVEMBER 1887.

De Duivelsberg.

In zijn hartelijk afscheidswoord op Gradendag, den 29sten September jl., maakte Lord Carnarvon schertsender wijze melding van den Duivelsberg, door den beroemden Engelschen zeevaarder, Sir Thomas Herbert, "Herbert's Mount" genaamd, bij gelegenheid van zijn verblijf alhier in de maand Julij 1626.

De woorden van den edelen spreker herinnerden mij onwillekeurig aan de belangrijke vraag, die ik mijzelven dikwijls gedaan heb,—en zonder twijfel ook meer dan één lezer van het *Tijdschrift* met mij, zonder tot nog toe ergens een afdoend antwoord te hebben gevonden,—"waarin men toch den oorsprong van dien alles behalve aanlokkelijken naam moet zoeken, en in welk historisch verband hij staat tot de namen der naastaangelegene bergen?"

Langzamerhand kwam, terwijl ik alzoo peinsde, het volgende mij voor den geest.

Een oude Duitsche reiziger, Christophorus Schweitzer, die de Kaap den 20sten April 1676 in het gezigt kreeg, spreekt van den hoogen Duivelsberg. Een andere, wiens naam mij op het oogenblik niet te binnen valt, zegt dat de berg zoo genoemd is geworden van wege de zware valwinden die van zijn kruin naar de diepte nederstorten en meêdoogenloos de schepen in de baai op 't strand wer-

pen. Het is mogelijk dat dit de oorsprong van den naam is, maar de schrijver is stellig nooit zelf hier geweest, anders zoude hij ondervonden hebben dat een Zuid-Ooster storm het losgeslagen schip naar zee drijft en niet op het strand werpt. Het is duidelijk dat hij den Zuid-Ooster met den Noord-Westen wind verwart, welke laatste, vóór het bestaan van den zeemuur, honderde schepen heeft verbrijzeld en duizende menschen akelig doen verdrinken.

De oudste Hollandsche schrijvers en ook de archieven spreken van dezen berg als den *Windberg*, niet alleen omdat hij zich in de rigting van den Zuid-oosten wind bevindt, maar ook omdat er *altijd* een koele bries van zijn kruin Kaapwaarts waait, die meestal wegsterft en voor eene zachte stilte plaats maakt zoodra men den hoek bij het hoogste blokhuis voorbij is, in de rigting van den waterval boven het Rondeboschje.

Maar laat ons verder onderzoeken.

Achter den Tafelberg loopt de nieuwe weg naar de Houtbaai, langs een bergketen, door de Portugezen *Os Picòs Tragosos* genoemd. Commadeur Johan van Riebeeck en ook andere Hollandsche schrijvers spreken er van als *De Gevelbergen*, terwijl hij thans geen anderen naam draagt dan *De Twaalf Apostelen*, of De Apostelen. Maar indien men den Tafelberg zelven niet medetelt, blijven er werkelijk niet meer dan elf koppen of spitsen over.

Wat zou de oorsprong dezer laatste benaming toch kunnen wezen?

Het heeft mij dikwijls getroffen dat de bergen aan de eene zijde van den Tafelberg *De Apostelen* werden genoemd, en de berg aan de andere zijde den naam draagt van *Duivelsberg!* Zou men de oorzaak niet moeten zoeken in den vromen zin die de oude zeevarenden en eerste ontdekkers van ons vaderland kenmerkte? Wij zien hem in de benaming van dat prachtig gestarnte, *Het Zuider Kruis*,—het zinnebeeld der verlossing en zaligheid. De aardrijkskundige benamingen van rivieren, eilanden, voorgebergten enz., van drie en vier eeuwen geleden, duiden hem even beslist aan. In 1487 rigtte Bartholomeus Diaz, zelf den naam van een der Apostelen dragende en onmiddelijk na Philippus genoemd, onder meer anderen, een steenen zuil op aan de rivier *Zaire*, nu beter bekend als de Congo, en noemde dien naar *den heiligen Joris;* een anderen steen plaatste hij aan de Kaap de Goede Hoop en

noemde dien *naar den Apostel* den *heiligen Philippus*. Een derden plantte hij op het eiland nog bekend als Santa Cruz.

Indien men nu redeneert in den geest der ouden, dan komt men als van zelf tot de gevolgtrekking, dat diezelfde vrome zin die den naam van *Het Zuider Kruis* kon scheppen voor het schoon gestarnte dat zich des nachts in al de heerlijkheid van den zuidelijken Hemeltrans aan ons oog vertoont, niet enkel als eene sombere herinnering aan het treurtooneel op Golgotha, maar vooral ook als het zinnebeeld der veiligheid en bescherming van Godswege den tot dus verre welgeslaagden reiziger verzekerd, tevens ook een toepasselijken naam kon vinden voor geheel dat trotsch en indrukwekkend voorgebergte waarheen de voet van dat kruis steeds scheen te wijzen, en dat het misschien Diaz zelf, of een zijner reisgenooten is geweest, die de namen aan de bergen heeft gegeven welke zij heden nog dragen! Aan één bijzonderen spits gaf hij den naam van den Apostel Philippus, den eenigen nog in de geschiedenis bewaard, zonder dat men echter heden in staat is om de juiste plaats aan te wijzen alwaar hij zijn zuil heeft opgerigt.

Het is dan ook niet noodig om enkel aan de verbeeldingskracht vrij spel te laten, ten einde de waarschijnlijkheid te betoogen, dat aan hem en zoo vele anderen die dachten en geloofden als hij, de Tafelberg te midden zijner omgeving zich des nachts in het helder starrelicht voordeed als een ontzaggelijk groot Christelijk Hoog Altaar van steen, in een tempel niet met handen gemaakt, welks dak was het hemelgewelf en op welks altaar het gouden kruis steeds rustte, niet omringd of verlicht door fakkels door menschenkunst gewrocht, maar met de ontelbare starren van het heelal; en rondom welk altaar en kruis de Christus en Zijne discipelen als bij het laatste Avondmaal lagen neergevleid!

Het denkbeeld is gelijksoortig met, maar oneindig grootscher in opvatting dan, dat hetwelk Leonardo da Vinci bezielde, toen hij zijn meesterstuk, *Het Laatste Avondmaal*, schilderde op den muur der eetzaal van het Dominikaner klooster te Milaan, omtrent het einde der 15de eeuw.

De koene zeeheld, in het Zuider halfrond doorgedrongen en eindelijk de Kaap in 't gezigt hebbende, zag in den Tafelberg en zijne omgeving, in het Zuider Kruis en in

de starren zoo helder flonkerende aan den Zuidelijken Hemeltrans, het christelijk altaar en het kruis omringd door het gansche Hemelheir, met Jezus en Zijne jongeren rondom de tafel van het laatste Avondmaal. Zijne elf getrouwe volgelingen zijn aan Zijne regterhand, maar Judas is aan de linkerzijde ver beneden aan het einde der tafel. Judas, die ook de *duivel* wordt genoemd in het Nieuwe Testament. Voorwaar de Tafelberg, in een helderen nacht, enkel door het fonkelend starrenheir verlicht, is een grootsch en heerlijk Christelijk gedicht in steen, een kolossaal beeld van het laatste zamenzijn op aarde van den geliefden Meester en zijne jongeren, zoo als alleen de natuur het met eigene hand uit de onvergankelijke rots kon houwen, om het tevens ook door de starren des hemels als door zoo vele wachters te doen bewaken!

Mij dunkt ik zie ze, die onverschrokken zeehelden, zich diep eerbiedig nederbuigende op de plek, alwaar zij uit dankbare erkentenis voor Gods weldaden den steenen zuil ter eere van St. Philippus hadden opgerigt, en het is mij alsof ik ze tevens in de taal van het oude Rome het schoone en nooit verouderend loflied hoor ten Hemel zenden:—

Te Deum laudamus; Te Dominum confitemur—
Te æternum Patrem, omnis terra veneratur—
Tibi omnes angeli, tibi coeli, et universæ potestates—
Tibi Cherubim et Seraphim, inaccessibili voce proclamant
Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt Coeli et terra, majestatis gloriæ tuæ.
Te, gloriosus Apostolorum Chorus
Te, prophetarum laudabilis numerus,
Te, martyrum candidatus laudat exercitus—
Te, per orbem terrarum sancta confitetur ecclesia—
Patrem immensæ majestatis,
Venerandum tuum verum et unicum Filium
Sanctum quoque Paraclitum Spiritum
Tu, Rex Gloriæ, Christe.

(N.B. Vrij en schoon vertaald in het derde der Evangelische gezangen).

Dit alles en nog meer spiegelde ik mij langzamerhand voor den geest terwijl ik nadacht over de woorden van den Edelen Kanselier. 't Is waar, voor hem die afdoende bewijzen vordert voor hetgeen ik heb aangevoerd, zal ik gansch niet genoeg hebben bewezen; maar gelijk de aardkundige de brokstukken en overblijfsels van het verledene geduldig bij-

een verzamelt en naauwkeurig gadeslaat, om daaruit zoo veel mogelijk de onbeschrevene geschiedenis van het voorledene te putten, en niemand er aan denkt om de slotsom waartoe zulk een onderzoek geleid heeft in ernst te betwijfelen, zoo heb ook ik getracht de weinige aanteekeningen die ons omtrent de ontdekking van ons wereldberoemd voorgebergte bewaard zijn—de schijnbaar onbelangrijke uitdrukkingen hier en daar, heinde en ver in oude reisbeschrijvingen en andere werken gevonden; de godsdienstige denkbeelden welke de Christenheid van drie en vier eeuwen geleden bezielden en de Christelijke kunst tot het hoogste toppunt harer volmaaktheid voerden—langzamerhand bij elkander gebragt en met malkander vergeleken, en hoewel mijne bewijzen onvolledig en misschien zeer zwak zijn of mogen schijnen, vertrouw ik toch dat ik in zoo verre ben geslaagd, dat ik aangetoond heb dat het niet onwaarschijnlijk is dat de namen *Tafelberg*, *Duivelsberg* en *Apostelen* gegeven zijn aan de bergen zoo genoemd, door Bartholomeus Diaz zelven, of door een zijner reisgenooten, toen hij in het jaar 1487 *Cabo Tormentoso* ontdekte, en er eenen steenen zuil oprigtte waaraan hij den naam van den Apostel Philippus gaf!

N.B. Het volgende leest men in de Nederduitsche Vertaling van het interressante werk van Joan de Barros—"De allereerste scheepstogten der Portugezen, ter ontdekking van vreemde landen uitgezonden in het jaar 1419 en vervolgens, enz. Leyden 1706" pagina 111. "Over een ander boeg dan voortzeilende, kwamen zij, tot groot genoegen der scheepshoofden, aan een eilandje op de hoogte van 33 graden en 45 minuten, dat naar den zuil dien zij er in deden oprigten de naam van Da Cruz werd gegeven, zijnde weinig meer als 2 mijlen van het vaste land gelegen. Dat zij om de bronnen die zij er in vonden den naam van het Fontein Eiland gaven. Alhier begon het volk, moede en vol schrik voor de booze zee zijnde, die zij bevaren hadden, eenstemmig te klagen en te zeggen 'dat zij niet verder wilden gaan, dat hun mondkost minderde,' en dat het noodig was te keeren en te zien waar dat het scheepje met victualy, dat (zij) achterwegen gelaten hadden, mogt wezen, en dat het al te lang weg bleef, dat als het niet aankwam, zij allen van honger zouden sterven, dat (zij) daarom niet verder konden zeilen, dat (zij) genoeg gedaan hadden met op ééne togt zóó veel land te ontdekken, en dat (zij) de grootste tijding die nog ooit ontdekkers gebragt hadden, konden medebrengen; dat men bevonden hebbende,

dat het land in het algemeen zich verder innewaards, van waar zij gekomen waren, strekte, noodzakelijk een grooten uithoek achter zich moest gelaten hebben, en dat het derhalven beter was terug te zeilen en hetzelve in het voorbij varen te ontdekken."

Bartholomeus Diaz genegen om de zijnen ten opzigte van hunne klagten en verdrietelijkheden te voldoen, voer met de hoofdlieden, scheepsbedienden, en eenige matrozen aan land, *deed hun het Sacrament des Avondmaals geven*, beval hun naar waarheid te zeggen "wat haar dogt, dat (zij) best vóor des Koning's dienst zouden doen," en verklaarden eendragtig "van naar huis te keeren", waarvan (hij) een geschrift liet maken dat hij door hen allen liet onderteekenen, zoo als hem de Koning vóór zijn vertrek uit Portugal bevolen had omtrent alle zaken van gewigt te doen. Dit gedaan zijnde, verzocht (hij) hun evenwel 'nog 2 of 3 dagen met hem langs de kust te willen voortzeilen,' en beloofde hun, "dat wanneer zij dan niets vonden, dat hen mogt verpligten om verder te gaan, hij alsdan terug zou keeren," en werd hem dit toegestaan. "Dog in de verzogte dagen heeft hij niets anders verrigt als dat zij aan een Rivier 75 mijlen van het Eiland *da Cruz*, op de hoogte van 32 graden en 40 minuten gelegen, kwamen, waaraan de naam van *Rio de Infant* werd gegeven, omdat Joan de Infant, kapitein van het scheepje *St. Panteleano*, de eerste was die er aan land trad; en hij keerde van daar 3 dagen daarna, omdat het volk op nieuw begon te klagen. Wederom deden zij het eilandje *da Cruz* aan, en Bartholomeus Diaz scheidde van den daarin opgerigten steenen zuil met zoo groot eene weemoedigheid alsof hij er een zoon voor altoos op gebannen had gelaten.

"Van daar dan vertrokken zijnde, deed zich welhaast die groote en beroemde uithoek ofte *Caap*, zoo veel honderde jaren onbekend geweest aan anderen en ook aan hen, op; en daarmede een andere gedaante van land. Deze (? Dit land) gaven Bartholomeus Diaz en die bij hem waren, den naam van *Cabo Tormentoso*, om het gevaar dat zij daar omtrent hadden uitgestaan; maar naar Portugal wedergekeerd zijnde, gaf de Koning een anderen (naam) namelijk, de Cabo de Bona Esperança, om de hoop die hem dezelve gaf, van de *Indiën*, zo vele jaren gezogt, nog te zullen ontdekken. En dus komt de eer

van het vinden van dezen uithoek de Portugezen toe, wat de Spanjaards daar ook van mogen zeggen. Ook liet Bartholomeus Diaz aldaar eenen steenen zuil met den naam van St. Philippus oprigten"…………

De gewoonte onder de oude zeevarenden om het nachtmaal of de Mis te vieren bij elk dankfeest gehouden, Gode ter eere voor Zijne bewarende hand in uren van gevaar en benaauwdheid, vindt men onder anderen ook in het oud en zeer interessant werk van den beroemden zeereiziger Jan Huyghen van Linschoten, verschenen te Amsterdam in 't jaar 1595. In zijne beschrijving van het eiland St. Helena zegt hij het volgende:—"Als de schepen daar komen, neemt een iegelijk zijn logement onder eenen boom en maakt daar een tent om, want die boomen daar zijn zeer veel, zoodat het terstond schijnt eene stad of leger te zijn; een ieder voorziet zich van jagt, fruit, visch, hout enz., zooveel als voor een iegelijk genoeg is; een iegelijk reinigt zich van lijnwaad met wasschen en plassen; *en men houdt een generale biecht ende nachtmaal met hare dagelijksche missen die men aldaar met groote devotiën doet, met Processien en lofzangen en ander Hymmes, van (? omdat) haar God van de Cabo de Bona Esperança bewaard heeft, en aldaar gebragt*, en een iegelijk procureert tot eene eeuwige memorie hare namen en merken in de stammen en takken van de boomen te snijden, alwaar er vele honderden staan, welke letteren met het wassen van de boomen ook opwassen en groot worden. Wij vonden daar namen van het jaar 1510 tot 1585 en alle andere jaren daaraan volgende, welke namen op vijgboomen stonden, wezende elke letter van de grootte van een span door het wassen en de oudheid van de boomen"………

Kaapstad, 11 October 1887.

H. C. V. L.

Het Britsche Wereldrijk, in oogenschouw genomen door een Duitscher.

(Deutsche Rundschau).

Slot.

III.

Werpen wij nu nog een blik op de overige deelen van het onmetelijk koloniaal bezit van Groot-Brittanje. In Oost-Azië is het Engelsch-Indische rijk in den jongsten tijd door de inlijving van Birma uitgebreid en daarmede is het voortdringen van Frankrijk uit Tonkin en Cochinchina belet. In China heeft Engeland door het bezit van Hong-Kong, dat het in 1842 verkreeg, een stelling, die, van nature sterk, eerst in dit jaar ook door de kunst in voldoenden staat van tegenweer gebragt is. Bovendien heeft het op Chineeschen bodem kolenstations in Amoy en Shanghai, op Japanschen bodem te Nagasaki, Hiogo en Yokohama. Als tegenwigt tegen de Russische vestingen Nikolajewsk en Wladiwostok in het Amoer-gebied werd Port Hamilton bezet, maar het station werd weer verlaten, omdat het klimaat voor Europeanen ondragelijk is. Daarentegen heeft China zich bij verdrag verbonden, geen andere Mogendheid toe te staan zich een haven toe te eigenen in Korea of op de Nauhan-eilanden.

Aan de andere zijde van den Stillen Oceaan betreden wij het eerst Britschen bodem op het eiland Vancouver, westelijk van Britsch-Columbia gelegen, met zijn uitstekende haven Esquimalt. Deze bezitting heeft groote waarde door haar ligging, haar kolenmijnen en haar ijzerproductie, maar zij is evenmin versterkt als het eindstation van den Canadian-Pacific spoorweg, Port-Moody. Deze weg heeft niet alleen groote waarde voor den handel, maar ook een belangrijke militaire beteekenis, omdat hij, in verbinding met stoombooten van Queenstown naar Halifax en van Port-Moody naar Hong-Kong, den kortsten gemeenschapsweg met Oost-Azië vormt en den weg van Europa daarheen ruim 600 mijlen verkort. Binnen twee à drie weken kan men langs dien weg troepen en krijgsbehoeften naar Esquimalt vervoeren, terwijl het stoombootverkeer daarvoor tot nog toe vele maanden noodig had. Het westelijk eindstation en de belangrijkste haven van Britsch-Amerika, Halifax, is een kolenstation van den eersten rang en door forten goed versterkt, en het land ligt

dus tegenover de Vereenigde Staten geheel open. Bezuiden de Vereenigde Staten is Hamilton op de Bermuda-eilanden het eenig station in Amerika, dat een dok heeft, dat uitstekend versterkt is. De werken van Port-Royal op Jamaica en die op St. Lucia zullen weldra gereed zijn. Antigua en Barbados zijn kolenstations van den tweeden rang.

Geheel zonder verdediging liggen tot nu toe de Australische koloniën en het is dan ook zeer begrijpelijk, dat toen er in 1885 een oorlog tusschen Engeland en Rusland dreigde uit te barsten, men te Melbourne en te Sidney elk oogenblik vreesde de Russische Amoervloot te zien verschijnen. Australië is het verst verwijderd en in een oorlog het meest aan gevaar blootgesteld. Deze koloniën, waar een warm Engelsch nationaliteitsgevoel heerscht, hebben dan ook het eerst het denkbeeld geopperd van een *Imperial Federation*, een denkbeeld dat op politiek terrein voor geen verwezenlijking vatbaar schijnt. In een voorloopige bespreking tusschen den bevelhebber van het Australisch eskader, admiraal Tryon en de ministers der Australische koloniën, die in het vorig jaar in Sidney plaats had, is het plan gemaakt een nieuw Australisch eskader te vormen, dat wel deel zal blijven uitmaken van de rijksvloot, maar de Koloniale wateren niet zal verlaten zonder toestemming van het bestuur der koloniën. Daarentegen verbinden deze zich de kosten van dat eskader te dragen en King-Georges-Sound te versterken. Op dergelijke wijze zal er ook met de andere koloniën een overeenkomst te treffen zijn. De conferentie is waarschijnlijk bijeengeroepen om aan een nieuw denkbeeld voor het eerst een praktischen vorm te geven; namelijk aan de rijkseenheid van een Grooter Brittanje. Dit denkbeeld is nog in zijn kindsheid, maar het heeft wortel geschoten bij alle loten van den Engelschen stam en is ten zeerste bevorderd door de koloniale tentoonstelling, bij welke gelegenheid ontelbare scharen bewoners der overzeesche bezittingen naar Londen kwamen en met Engeland zoowel als met elkander nader kennis maakten. De Koningin kon naar waarheid in de sluitingsrede van de vorige zitting van het parlement verklaren: dat "er een toenemend streven bestond, om door alle praktische middelen den band tusschen de verschillende deelen des rijks naauwer toe te halen." De geldkwestie zal niet tot moeijelijkheden leiden; de koloniën zijn volkomen bereid voor haar verdediging te betalen en Engeland heeft geld genoeg om schepen te bouwen; daarentegen is er in de koloniën bijna volslagen

gebrek aan een goed geoefend personeel en het moederland kan van het zijne niets missen. Men heeft daarom voorgesteld om jaarlijks een zeker aantal jongelingen uit de koloniën als adelborsten op de Britsche vloot te plaatsen, die dan later de kern zouden vormen van een koloniaal korps zeeofficieren. Voor Australië bestaat het plan te Sidney een marineschool op te rigten, waar de adelborsten theoretisch gevormd worden, om later de praktijk van hun vak op Engelsche oorlogschepen te leeren; na den gewonen tijd, dien ook de Engelsche adelborsten daarvoor gebruiken, zouden deze jongelieden als officieren voor de haven- en kustverdediging der koloniën belangrijke diensten kunnen bewijzen, en men zou zoo doende ook voldoende krachten voor koloniale kruisers winnen.

In de eerste plaats komt het er op aan de kolenstations tegen elken aanval te verzekeren. Lord Randolph Churchill moet al zeer geringe denkbeelden gehad hebben van de finantiën van zijn vaderland toen hij de daarvoor gevraagde gelden niet wilde toestaan. Een zeeoorlog is door den stoom geheel van karakter veranderd. Een eskader kan nu niet meer, als in Nelson's tijd, jaren lang heen en weer varen, want zijn vermogen berust geheel op zijn steenkolen. De neutrale havens zijn, zoodra een oorlog is uitgebarsten, voor oorlogschepen gesloten, en daarom was het zeer natuurlijk dat Frankrijk steeds volhield, dat zijn operatiën tegen China geen oorlogstoestand tengevolge hadden, omdat het dan onmogelijk zou geweest zijn, dat zijn schepen hun kolenvoorraad uit Britsche havens haalden. Engeland daarentegen beschikt op eigen bodem over zooveel kolenstations als geen der andere volken; maar volgens het verslag der *Naval Defences Commission* zijn zij tot nog toe ontoereikend versterkt. Zij moeten juist in uitstekenden staat van tegenweer zijn, opdat hun voorraad steenkolen steeds alleen aan Britsche schepen ten goede komen, en nooit gevaar loopen den vijand in handen te vallen. Hetzelfde geldt van de dokken, de arsenalen en de handelshavens. Alle stellingen, die een eskader noodig hebben tot harer verdediging, zijn lastposten, want de schepen, die haar bewaken en verdedigen moeten, zijn onttrokken aan den actieven dienst tegen den vijand en nutteloos voor de bescherming der Engelsche handelsvloot. Een flinke versterking van alle stations en kustplaatsen zou dus de kracht der vloot ten zeerste verhoogen en ook toelaten haar in haar geheel tegen den vijand

te rigten. Bovendien zal deze niet ligt versterkte plaatsen aantasten zoodra hij weet, dat zij niet gemakkelijk te nemen zijn. Men ziet dit alles in Engeland zeer goed in. De fout schijnt dáár te schuilen, dat de regering den moed mist, om, naar het voorbeeld van Palmerston's *defence loan*, aan het parlement een leening van 7 tot 8 millioen pond te vragen in plaats van jaarlijks de marinebegrooting zwaar te belasten en toch maar langzaam te vorderen. Ook de versterking der Engelsche havens en arsenalen is onvoldoend; al is de vloot ook sterk genoeg om ze te verdedigen, zoolang zij niet een groote nederlaag in het kanaal geleden mogt hebben, en al is de kans daarop niet groot, toch moet men op alles zijn voorbereid. Het zou mogelijk zijn door valsche telegrammen de vloot voor korten tijd van een punt af te brengen, dat het doel van den aanval was, en men stelle zich de gevolgen eens voor van een landing in Newcastle, Glasgow, Bristol of Dundee, of zelfs van een herhaling der expeditie van generaal Hoche in het zuidwesten van Ierland, waar de *Home Rulers* de vijanden van Engeland met open armen zouden ontvangen. Men bedenke intijds, dat afdoende verdedigingsmiddelen tegen het geschut der tegenwoordige pantservloot niet in een dag als 't ware geïmproviseerd kunnen worden. Zelfs de groote oorlogshavens kunnen niet als volkomen veilig beschouwd worden. In Ierland mist de eenige door twee forten versterkte stelling van Cork aan de landzijde elken steun tegen een vijand, die in de nabijheid mogt landen en die, eenmaal in het bezit van Cork, naar Engeland zou kunnen oversteken, waar hij aan de westkust alleen Milfort-Haven zou vinden, versterkt door een fort met 16 kanonnen en de Mersey verdedigd door een batterij met 7 groote stukken geschut. Geheel Schotland en de oostkust van Engeland tot Harwich, waar een fort ligt gewapend met vijf stukken geschut, ligt open voor den vijand. Beter staat het met de versterking van de rivier de Theems, welke Sheerness, één der vier voornaamste marinestations, Chatham, Woolwich, Purfleet en Deptford met hun arsenalen, werven, wapen- en ammunitiefabrieken en vooral Londen beschermen moet. Toch is ook dit alles volgens het oordeel van deskundigen niet toereikend, daar vooral Chatham aan de westzijde niet gedekt is. Daar Londen niet alleen het hart van Engeland is, als Parijs dat van Frankrijk, maar tevens het middelpunt van het onmetelijk Koloniale rijk en tegelijk de grootste handelsstad ter wereld, zoo behoorde het omringd te zijn van een

cirkel van forten met vèrdragend geschut, hetgeen volgens het oordeel van bevoegde beoordeelaars niet meer dan vijf millioen pond zou kosten. Het hoofddoel bij de versterking van Groot-Brittanje is tot nog toe altijd geweest de zuidkust ongenaakbaar te maken; daar vinden wij dan ook de groote, versterkte oorlogshavens Plymouth en Portsmouth, welke laatste, door het schiereiland Gosport en het eiland Wight beschut, de geheele Engelsche vloot bergen kan, waarvan zij dan ook in elken zeeoorlog het hoofdkwartier zou zijn; ook Falmouth, Portland en andere punten zijn goed versterkt. In deze havens ligt het zwaartepunt van Engelands magt ter zee; hier vindt men zijn grootste arsenalen, dokken, werven en magazijnen van alles, wat noodig is voor den bouw, de uitrusting, de reparatie en de proviandering van oorlogschepen.

Toch beweren Engelsche deskundigen, dat zelfs Portsmouth niet volmaakt beschermd is tegen een onverwachten aanval, en Wachs wijst er met nadruk op, dat de tegenoverliggende Fransche kust de Engelsche kust, wat versterkingen en vermogen tot krachtige verdediging aangaat, overtreft. In de eerste plaats denke men hierbij aan de in de rots gehouwen vestingwerken van Cherbourg, door Napoleon III voleindigd, met hun kolossale bassins. Deze vesting, die over een groote uitgestrektheid land en zee beheerscht, schijnt onneembaar en mag als het sterkste voorbeeld genoemd worden van een oorlogshaven, zooals een marine die noodig heeft, die offensief wil optreden. Daar sluiten aan de noordzijde Calais en Duinkerken zich bij aan, ook vestingen van den eersten rang, en verder Gravelines en Havre; daar achter ligt de linie St. Omer, Rijssel, Douai, Arras, door spoorwegen met elkaar en met Calais verbonden, terwijl op eenigszins grooter afstand Parijs met al zijn hulpmiddelen het middenpunt van dit net van vestingen uitmaakt. Terwijl dus de Engelsche kust menig zwak punt biedt, mag men de Fransche noordkust als onaantastbaar beschouwen, en wat een offensieven oorlog aangaat, behoeven wij naauwelijks te zeggen, dat sedert Napoleon I door de toepassing van den stoom de toestand geheel veranderd is, daar men den afstand tusschen Calais en Dover in 1½ uur kan afleggen, en het door de spoorwegen mogelijk is, troepen en artillerie-materieel in zeer korten tijd in te schepen. Ondertusschen zal Engeland wel niet ligt aan een aanval der Fransche kust denken; maar wat het tegenovergestelde betreft ziet Wachs over het hoofd, dat van nature

de Engelsche zuidkust gemakkelijker te verdedigen is dan de Fransche kusten. Zij verheft zich steil en hoog boven de oppervlakte der zee, zoodat elk stuk geschut daarboven gedekt is tegen de oorlogschepen, terwijl elke kogel, die een schip van boven treft, hoogst noodlottig worden kan. De zwakkere vestingwerken van Dover zijn daarom eigenlijk sterker dan die van Calais. Hebben dus de Engelschen eén voldoende artillerie dan zullen zij hun zuidkust wel weten te verdedigen en de vijand, die dit ook wel weet, zal zich tegen andere wezenlijk zwakke punten keeren. Ook daarbij neme men in aanmerking dat, zooals de spoorweg- en telegraafnetten in Engeland zijn, er spoedig genoeg troepen kunnen vervoerd worden om een landing te weerstaan, die uit den aard der zaak langzaam gaat; wel is het noodzakelijk dat er daarvoor troepen en kanonnen in genoegzame hoeveelheid voorhanden zijn, maar om een landing te beletten zou de militie waarschijnlijk sterk genoeg zijn.

IV

Is dus de kustverdediging voor Engeland van het hoogste belang, toch blijft de vloot het voornaamste middel om zijn magt en aanzien in de wereld te handhaven. De overwinningen van La Hogue en van Trafalgar hebben grootendeels dat wereldrijk gegrondvest en Groot-Brittanje tot de eerste zeemogendheid gemaakt. De vloot verbindt de over de geheele aarde verspreide deelen van dit grootsche geheel, de vloot moet alle aanvallen afweren, den vijand vernietigen en de Britsche koopvaardijvloot op alle zeëen beschermen. Of zij dat alles doen kan, en wat zij doen kan, weet tegenwoordig niemand: zij is een geheel onbekende grootheid. Want juist in den tijd, die verloopen is sedert zij haar hoogsten trap van bloei bereikte, heeft er een volslagen verandering plaats gehad in alles, wat oorlogschepen betreft. Wat de Engelsche vloot steeds de zegepraal verschafte, was bovenal de flinkheid en dapperheid der Engelsche zeelieden. Welke schepen manoeuvreerden vlugger dan de Engelsche driemasters? In den bloeitijd der zeilschepen was de matroos eerst technicus, als hij de zeilen bezorgde en alles deed wat voor de beweging van het schip noodig was. Zoodra het schip in het gevecht was, liet men het zoo stil mogelijk liggen en de matroos werd soldaat. Heden ten dage is het

anders: de beweging wordt bestuurd door een gering aantal machinisten; alle andere manschappen zijn zeesoldaten. Daarbij zullen zij, die het meest aan de zee gewoon zijn, de overwinning behalen, daar zij hun wapenen rustiger gebruiken en juister rigten kunnen, vooral op kleine schepen. Voor de officieren is het bestuur van een schip in het gevecht tegenwoordig veel moeijelijker. Elk schip, elke machine is een individu op zichzelven, dat degeen die het bestuurt al zeer goed moet kennen als hij het geschut steeds goed rigten zal, de kogels der vijanden ontwijken en zich vrijwaren voor een botsing met vriend of vijand. Men vergete niet, dat bij den tegenwoordigen bouw der schepen, de hoeveelheid van beweging, het produkt van massa en snelheid zoo groot is, dat elke botsing het schip in het grootste gevaar brengt, om niet te spreken van de kans om getroffen te worden door de zware kogels of door de torpedo's. Het bestuur van een zeilschip in de vroegere zeeoorlogen was veel gemakkelijker dan van een hedendaagsch pantserschip: hoe kunstiger een werktuig is, des te behendiger behoort degeen te zijn die het gebruikt. Heeft Engeland dus nog altijd veel vóór door de ervaring zijner zeelieden, toch is de toestand veranderd en het is nog niet gebleken of Engelands marine in de nieuwe omstandigheden haar ouden roem zal handhaven.

Bovendien is de kracht van een vloot heden ten dage veel minder van de zeelieden en veel meer van het drijvend materiëel afhankelijk dan vroeger. Een zwak en langzaam schip kan het met de beste bemanning niet uithouden tegen een sterk en snelvarend schip. De scheepskapitein is de bestuurder van een groot werktuig en dat moet doelmatig ingerigt zijn, anders kan de geniaalste man er niets mee uitrigten. Eindelijk ligt het in den aard der moderne oorlogschepen, dat zij op zeer bijzondere wijze gebouwd moeten worden en die bouw daarom veel tijd en geld kost. Toch kan men het hedendaagsche ijzeren schip met al zijn machines veel sneller gereed krijgen dan een houten schip van vroegere tijden. De verdeeling van arbeid is tot een vroeger ongekende hoogte gestegen en de Vereenigde Staten hebben tijdens den burgeroorlog in den tijd van één jaar hun zwakke vloot tot een hoogte weten te brengen, waardoor zij in staat waren de havens en de lange kustlijn der zuidelijke staten effectief te blokkeeren. Maar hun vijanden hadden dan ook geen vloot, maar slechts eenige weinige kruisers, die niet uitgezonden werden om te strijden maar

om koopvaardijschepen te vernielen, en in een grooten oorlog, zoo als Engeland dien voeren zou, zouden de slagen heel wat sneller vallen. Zeker kan men geen oorlogschepen uit den grond tooveren, en koopvaarders kan men niet meer, zoo als vroeger, in oorlogschepen veranderen. Alle pogingen, die in dit opzigt gedaan zijn, hebben tot de slotsom geleid, dat zelfs met groote kosten de snelste stoombooten slechts zeer gebrekkige kruisers leveren, die voor den strijd geheel onbruikbaar zijn. De Duitsche zeeweer van 1870 heeft nooit anders bestaan dan op het papier. Volgens de ervaring, die men in Engeland heeft opgedaan, hebben ook die schepen, die met het oog op een mogelijke bestemming voor militaire doeleinden, op een door de admiraliteit voorgeschreven wijze veranderd en versterkt zijn, niet voldaan aan den eisch omtrent weerstandsvermogen, die bij het tegenwoordig geschut gevorderd wordt. Des te duidelijker is het, dat alle passagiersbooten, die met het oog op snelheid gebouwd zijn, voor het gebruik in den oorlog ten eenenmale ongeschikt zijn. Schepen, die niet voor den oorlog gebouwd zijn, kunnen dus alleen als transportschepen in aanmerking komen, en in overeenstemming daarmee hebben ook de contracten door de Engelsche Regering met Amerikaansche stoomvaartlijnen gesloten, slechts ten doel om in geval van oorlog de booten dier lijnen alleen als bewapende transportschepen te gebruiken.

Een tweede oorzaak, waardoor de plaats, die Engeland als zeemogendheid inneemt, volkomen veranderd is, is deze, dat terwijl na de nederlaag der Fransch-Spaansche vloot in 1806 Engeland de onbetwiste heerschappij ter zee voerde, zoodat zelfs geen coalitie der andere mogendheden het had kunnen weerstaan, tegenwoordig vele andere Staten over grooter of kleiner oorlogsvloten beschikken en de vloot van Frankrijk die van Engeland evenaart. Den bloei der Fransche marine heeft men voornamelijk aan Napoleon III te danken, die ook Cherbourg tot datgene gemaakt heeft, wat het nu is. Nog in 1852 was de heerschappij van Engeland ter zee zoo onbetwist, dat niemand er aan dacht, dat zij ooit in gevaar zou kunnen komen. Toen had Frankrijk slechts 27 linieschepen, waarvan de helft voor den oorlog ongeschikt waren en slechts twee een schroef voerden; in 1858 had het 58 stoom-linieschepen en 46 stoom-fregatten; op 1 Januarij 1885: 52 pantser-

schepen, waaronder 24 groote oorlogschepen (21 van den eersten en 13 van den tweeden rang) 10 kustvaarders, 54 kruisers, 12 transport-avisos, 22 kanonneerbooten, 34 transportschepen, 57 kanonneersloepen en 64 torpedobooten. De Engelsche vloot telt 64 pantserschepen, 34 ijzeren korvetten, 28 kanonneersloepen, 40 kruisers, 134 kanonneerbooten, 11 transportschepen, 74 stationschepen en 150 torpedobooten. Men ziet, dat zij de Fransche vloot niet bijzonder in sterkte overtreft. Daarbij komen nog twee omstandigheden in aanmerking, die in het voordeel van Frankrijk zijn. In Engeland wordt de bemanning door de Regering geworven en er is nog al veel tijd noodig om de vloot volledig te bemannen. In den Krimoorlog konden de beste schepen eerst na verloop van vier tot zes maanden het aantal manschappen krijgen, dat zij noodig hadden; met groote moeite verkreeg men een bemanning voor de Oostzee-vloot, en toen men die eindelijk had, was zij volgens admiraal Napier's gedrukte verklaring "uiterst ellendig." In Frankrijk daarentegen bestaat het stelsel der *inscription maritime*; elke weerbare zeeman, kustvaarder en visscher hoort, actief of in de reserve, tot 's rijks marine en kan, als hij niet reeds in actieven dienst is, elk oogenblik opgeroepen worden, zoodat elk schip binnen eenige weken bemand kan zijn met zeelieden en marine-soldaten, die allen een zekeren leertijd achter zich hebben. Dit stelsel is uiterst nadeelig voor de koopvaardijvloot en doet in tijd van oorlog koop- en kustvaart te niet gaan, maar het is uitstekend voor den zee-oorlog en vooral voor een snellen aanval. Ten tweede is Engeland door zijn uitgestrekt Koloniaal rijk en zijn wijdvertakte handelsbelangen genoodzaakt bijne de helft van zijn vloot naar ver verwijderde punten te zenden. In October 1886 bevonden zich van het geheel aantal van 256 schepen 131 in de Engelsche wateren en 125 buiten het rijk. Deze laatste zou men nu in oorlog wel spoedig bijeen trekken, maar alleen het eskader der Middellandsche Zee, 24 schepen sterk, kan zeer snel in de Engelsche wateren zijn, en bovendien kan men de overzeesche koloniën niet zonder bescherming laten. Het grootste gedeelte der Fransche vloot daarentegen ligt steeds te Toulon, Brest en de havens aan het Kanaal en heeft betrekkelijk weinig handelsbelangen en koloniën te beschermen. Zij kan zich daarom eensdeels met alle kracht tegen de Kanaal-vloot en tegen Engeland zelf keeren en van den anderen kant den weg

naar Indië aan het Suez-kanaal afsnijden en Egypte aanvallen. Brengt men eindelijk daarbij in rekening, dat Frankrijks noordkust tegen elken aanval bestand is, terwijl de kust van Groot-Brittanje een aantal zwakke punten heeft, dan zou men niet te veel zeggen, als men beweerde dat niet Engeland maar Frankrijk meester is van het Kanaal.

Hoe zou de toëstand dan wel zijn als Engeland niet alleen Frankrijk tegenover zich had maar zich tegen een coalitie moest verweren? Laten wij de twee zeemogendheden, die in magt op Engeland en Frankrijk volgen, Italië en Duitschland, buiten beschouwing, omdat het om politieke redenen zeer onwaarschijnlijk is, dat een dezer staten zich met Frankrijk tegen Engeland zou verbinden, dan zou toch reeds de vereeniging der Russische en Amerikaansche vloten de schaal doen overslaan in ongunstigen zin voor Engeland. Zeker was het reeds in 1878 een onjuistheid te beweren, dat de Engelsche vloot zoo sterk was als de vloten van alle Europeesche rijken zamen, en tegenwoordig kan men gerust zeggen, dat zij niet in staat is om aan alle eischen te voldoen, die men haar in een grooten oorlog zou moeten stellen. Bij gelegenheid der Egyptische expeditie in 1883, toen Engeland geen enkelen vijand ter zee te bestrijden had, bleven er, nadat admiraal Beauchamp zijn eskader van 34 schepen uit de vloot der Middellandsche Zee en de Indische en de Kanaalvloten bijeen gebragt had, voor de bescherming der Engelsche kusten slechts over, één pantserschip van den eersten rang (Hercules), zes kleinere en vele oude schepen, en met de bezetting der stations in Indie zag het er treurig uit.

Over de innerlijke kracht der Engelsche vloot kunnen alleen deskundigen een oordeel vellen en haar eerste proeven kan zij alleen in oorlogstijd leveren. Toch zijn er eenige gegevens, die aanleiding geven tot ernstigen twijfel, en wij behoeven om die te regtvaardigen ons slechts te beroepen op een memorie van lord Charles Beresford, lord der admiraliteit, van den zomer van 1886. Daarin wordt zonder omwegen verklaard, dat in 1885, toen de oorlog met Rusland dreigde uit te barsten, Engeland niet voorbereid was voor een zee- oorlog, en dat het verschil tusschen datgene wat er was en wat er moest zijn, nog al zeer groot was. Er is geen vaste staf, zoo als bij andere admiraliteiten, op wien de taak rust uitgewerkte plannen te maken voor het geval van oorlog met de rijken, die daarvoor in aanmerking komen, en dat niettegenstaande er geen land is, dat meer dan Engeland,

door de uitgestrektheid van zijn koloniaal bezit, op verschillende punten is blootgesteld aan een vijandelijken aanval, en in onze eeuw van stoom en elektriciteit het eerste verlies vaak beslissend kan zijn. Wat het personeel aangaat, houdt Beresford het er voor, dat het aantal bevelhebbers toereikend is, maar dat er zeker drie honderd luitenants en nog meer onder-officieren te weinig zijn. Daarenboven is het aantal geoefende machinisten en stokers geheel ontoereikend en dat getal is niet gemakkelijk op een gegeven oogenblik te vermeerderen, omdat alleen zeer geoefende lieden te gebruiken zijn. Voor transport is voldoende gezorgd; bij de Egyptische expeditie had de regering binnen korten tijd 116 schepen ter harer beschikking. Maar bovenal gispt de memorie het gebrek aan voldoenden voorraad van ammunitie, levensmiddelen, kolen enz. en aan een goede organisatie van de reserve. De 48 Fransche schepen der eerste reserve kunnen in acht-en-veertig uren strijdvaardig zijn, terwijl Engeland in vijf dagen er hoogstens twintig zeewaardig kan hebben, om niet eens van slagvaardig te spreken. Evenmin zijn er genoeg manschappen voor de bemanning der wachtschepen op de kust. De koloniale kolenstations zijn niet genoeg verzorgd, en herhaaldelijk ondervonden schepen groote bezwaren, om zich van proviand te voorzien. Het slechtst staat het echter met kanonnen en ammunitie; wij behoeven naauwelijks te spreken van berstende kanonnen en andere slechte wapens. Er zijn niet eens genoeg kanonnen van klein kaliber om alle versterkte punten naar behooren te voorzien en het beste kruid moet uit Duitschland komen. Het is zeker, dat de Engelsche vloot slechts een zeer middelmatige artillerie bezit en vele der snel gebouwde schepen niet aan de verwachting hebben beantwoord, zoo als o.a. blijkt uit het plotseling vergaan van de "Captain," de "Vanguard" en anderen. Op gebrekkige schepen, die in het gevecht niet te vertrouwen zijn, zal zelfs de beste bemanning zoo hardnekkig niet strijden. Eindelijk schijnt het moeijelijk te bestrijden, dat het dringend noodzakelijk is, dat aan het hoofd der admiraliteit een deskundige optrede, niet een burger die met het oog op partij-belangen gekozen wordt en met elk ministerie verandert, zoodat de opvolger hervormingen herroept die pas tot stand gekomen zijn en nieuwe begint. Uit dit alles blijkt, dat het voor Engeland een dure pligt is, alle krachten in te spannen om deze gebreken weg te nemen en de slagvaardigheid te herstellen van zijn vloot, die het uit val-

sche spaarzaamheid verwaarloosd heeft. Alleen door spoedige hervormingen en door het instellen van koloniale eskaders kan de Britsche zeemagt weer op de hoogte harer taak gebragt worden.

Een andere kwestie van groot belang behoort te huis op het gebied van het volkenregt. Lord Palmerston heeft een onvergeeflijke fout begaan, toen hij in 1857 een voorstel der Vereenigde Staten afsloeg, waarmede andere staten bereid waren zich te vereenigen, namelijk om in oorlogstijd privaat eigendom ter zee te eerbiedigen, en nog steeds schijnt men in Engeland niet in te zien, dat dit in de eerste plaats van het hoogste belang is voor Groot-Brittanje. De zeeregterlijke bepaling van den vrede van Parijs op 30 Maart 1856 was een groote stap vooruit, maar toch een halve maatregel; zij beschermt alleen de neutralen en deze trekken de voordeelen van den oorlog. Toen men iu 1859 nog alleen maar aan de mogelijkheid dacht, dat Engeland in den Fransch-Oostenrijkschen oorlog zou betrokken worden, steeg de assurantiepremie voor Engelsche schepen tot zulk een hoogte, dat alleen neutrale schepen voor de vrachtvaart gebruikt werden en slechte Amerikaansche schepen in Canton en Calcutta vijftig percent meer vracht maakten dan goede Engelsche. Toch kan Engeland, afgezien daarvan, dat het door die bepaling regtens gebonden is tegen alle rijken behalve Spanje en de Vereenigde Staten, die niet toegetreden zijn, onmogelijk zich terug trekken. Even als het genoodzaakt was de grondstellingen van het vroeger zeeregt te laten varen, omdat de neutralen er zich niet meer aan zouden hebben onderworpen, evenmin kan het daar ooit op terug komen. Er blijft niets anders over dan ook den tweeden stap te doen en zijn eigen reeders dezelfde zekerheid te verschaffen, die de Parijsche declaratie aan neutralen verzekerd heeft. Natuurlijk is de Engelsche vloot niet bij de magte de ontzaglijke, op alle zeëen verspreide koopvaardijvloot te beschermen. Was de handel beschermd door de eerbiediging van het privaat eigendom dan zou de geheele strijdkracht beschikbaar zijn voor den oorlog. Het bezwaar, dat men in Groot Brittanje hiertegen aanvoert, namelijk dat een der krachtigste wapens van Engeland gelegen is in de schade, die het den handel zijner vijanden kan toebrengen is niet meer juist; want dadelijk na het uitbreken van een oorlog geeft de telegraaf aan alle schepen, die iets te vreezen hebben, het bevel in neutrale havens binnen te loopen. Hoe weinig schade heeft Frankrijk

met zijn overmagt ter zee in den oorlog van 1870 Duitschland kunnen berokkenen! Het eenig nadeel bestaat daarin, dat de handel stilstaat en de schepen ongebruikt blijven liggen; maar voor Engeland is er nog een veel grooter: de staten van het vasteland zullen bij een zee-oorlog de koopwaren die zij van het buitenland krijgen per spoor laten komen en zullen daarvoor alleen maar wat meer betalen. Maar Engeland heeft als eiland en bij zijn digte bevolking voortdurend dringend behoefte aan toevoer ter zee, en zou al zeer spoedig moeten capituleeren als het den vijand gelukte dien toevoer af te snijden. "*If our commerce by sea is stopped now, we perish by starvation,*" H. Boyd Kinnear in een schrijven van 28 October 1886 aan de *St. James Gazette.* Het graan, dat Engeland voortbrengt, strekt slechts tot voldoening zijner behoefte gedurende vier maanden na den oogst. Snijdt men den graantoevoer in het voorjaar af dan lijdt Engeland honger, en dit zou te gemakkelijker te doen zijn nu deze toevoer niet meer als vroeger uit de Oostzee komt, maar uit de Zwarte Zee en uit Amerika en Indie. Juist daarom zouden Engelands vijanden, die niet aan hetzelfde gevaar bloot staan, zich bij voorkeur toeleggen op het uitzenden van kapers of kruisers, vooral omdat het in dien oorlog minder aankomt op de overmagt van het aantal manschappen en het kaliber van het geschut, dan op vlugheid en handigheid, en andere staten dezen oorlog met meer kans van succes tegen Engeland voeren kunnen dan omgekeerd. Met de tegenwoordige bewapening kan een kruiser, als hij een koopvaarder niet nemen en opbrengen wil uit vrees voor de vijandelijke vloot, hem door één schot reddeloos schieten en zelf verdwijnen, voordat de vijandelijke ooglogschepen hem kunnen bereiken. Alleen de *Alabama* der Zuidelijken heeft de betrekkelijke kleine koopvaardijvloot der Noordelijke Amerikaansche staten voor meer dan 3 millioen pond sterling schade toegebragt. Volgens het oordeel van admiraal Aube zouden 20 kruisers van den eersten rang den Britschen handel geheel en al kunnen vernietigen.

V.

Is de Engelsche vloot dus niet opgewassen voor hare taak, nog veel, nog oneindig veel treuriger is het met Engelands strijdkrachten te land gesteld. Engeland is de eenige staat, die steeds getrouw gebleven is aan het stelsel van geworven

legers en zulk een leger kan, trots de groote kosten, altijd maar zeer klein zijn, hetgeen met het Engelsche dan ook steeds het geval was; maar in vroeger tijden was het, zoowel door den langen diensttijd der soldaten en de volmaakte scheiding tusschen dezen en de burgers, als door den militairen kastengeest, die daarvan het gevolg was, tot een hoogen graad van volkomenheid gebragt; het Engelsche leger was het best te vergelijken met een kort maar uitstekend zwaard. Soult zeide: "*L'Infanterie Anglais est la première du monde, heureusement il n'y en a pas beaucoup,*" naar de zaken zijn sedert veranderd. Het groote nadeel van een geworven leger bestaat in de onmogelijkheid om het in geval van oorlog aanzienlijk te vergrooten. Zulk een leger concurreert met alle andere takken van nijverheid en de sterkte is van den minderen of meerderen bloei van deze afhankelijk. Trots alle inspanning mogt het Engeland tijdens den Krim-oorlog toch niet gelukken meer dan 50,000 man op de been te brengen; nog moeijelijker is het, geleden verliezen te herstellen. Daar men het niet wagen durfde de loting of conscriptie in te voeren, om van algemeenen dienstpligt niet te spreken, nam men, om in geval van oorlog een aanzienlijke versterking van het leger mogelijk te maken, een anderen maatregel; men besloot in 1871 den diensttijd te verkorten ten einde een talrijke reserve te krijgen. Lord Cardwell, de toenmalige minister van oorlog, dezelfde die den verkoop van officiersrang had afgeschaft, voerde een dubbelen diensttijd in, een maatregel die door zijn opvolgers herhaaldelijk gewijzigd werd en nu daarop neerkomt, dat de manschappen òf zeven jaar in actieven dienst zijn en vijf jaar bij de reserve (*short service*) òf twaalf jaar in actieven dienst blijven (*long service*). Daar er nu niet, zooals vóór 1871, toen de manschappen eigenlijk soldaten van beroep bleven zoo lang als hun ligchaam daartoe in staat was, pensioenen uitbetaald worden, en het ook moeijelijk is om na twaalf jaar onder de wapens gestaan te hebben een ander beroep te kiezen, zoo kiezen alleen zij den langen diensttijd, die voor niets anders geschikt zijn. De soldaten, die zeven jaar gediend hebben, blijven tegen een loon van 6 pond sterling 's jaars nog vijf jaar in de reserve en kunnen bij het uitbreken van een oorlog weer onder de wapens worden geroepen. Een tweede reserve is gevormd uit mannen, die na verloop van twaalf jaar, zich verbinden, in tijd van oorlog tegen een dagloon van negen pence weer dienst te nemen.

Zij mogen echter niet buiten 's lands gezonden worden, en hun aantal is niet grooter dan 10,000. Kort geleden heeft men een vierde reserve geschapen uit hen, die aan alle militaire verpligtingen voldaan hebben en zich voor nogmaals vier jaar verbinden. Het aantal der vrijwilligers voor "short service" is bij den ongunstigen toestand der arbeidsmarkt in de laatste drie jaren toegenomen, maar hun qualiteit is achteruitgegaan; in 1881 was de leeftijd van toelating tot den dienst op niet minder dan 19 jaar vastgesteld, maar een gevolg dier bepaling was een groote vermindering van recruten, en zoo moest men op dat besluit terugkomen en den leeftijd weer op 18 jaar brengen. Dat is des te bedenkelijker, omdat de verdediging der koloniën vaak den dienst in een heet klimaat meebrengt, waartegen de Europeaan zeker niet vóór zijn 21ste jaar bestand is. Maar zelfs wanneer het rijk niet tegen de hooge kosten opziet is het toch nog moeijelijk mannen van dien leeftijd te krijgen. Niettegenstaande alle aangewende pogingen om desertie te verhinderen, is het aantal deserteurs steeds toegenomen, zoodat het in 1885 zelfs 5147 man of 3 percent van de geheele sterkte bedroeg. Vele soldaten maken er een soort van beroep van, nadat zij hun handgeld ontvangen hebben te deserteren en zich bij een ander regiment te laten aanwerven. De officieele jaarlijksche opgave deelt mede, dat van 38,209 recruten, die zich aanmeldden er slechts 35,000 in dienst traden, dat binnen drie maanden 4000 als onbruikbaar werden weggezonden en van de 31,000 overblijvenden 20,000 beneden den leeftijd van 20 jaar waren. Het totale verlies van het recruten-contingent der jongste drie jaren bedroeg in het geheel 45 percent. Uit dit alles is het ligt te verklaren, dat trots de groote uitgaven, de effectieve reserve van vijf jaren slechts 39,000 man bedraagt, dat bij alle belangrijke buitenlandsche expeditiën bijna de helft der soldaten onbruikbaar bevonden wordt en men om een corps van 10 of 12,000 man te vormen elk tactisch verband verbreken moet. Toen in 1882 vier regimenten ruiterij naar Egypte moesten vertrekken kon men ze met de grootste krachtsinspanning op geen grooter getalsterkte brengen dan 650 man met 530 paarden. De vijftien regimenten, die in Engeland bleven, waren daarbij niet in staat in den tijd van drie maanden ook maar een enkele voltallige brigade te leveren. De jaarlijksche opgave deelt mede, dat er niet genoeg artillerie- en cavalleriepaarden in Engeland aanwezig zijn, om de ruiterij en de artillerie van twee legerkorpsen to mobiliseren.

De militietroepen bestaan wel, maar alleen in de kaders; de manschappen komen slechts voor korten tijd bijeen; deze worden tot een bij de wet bepaald getal aangeworven voor een diensttijd van zes jaar en bestaan uit mannen van 18 tot 35 jaar, die dan verder tot hun 45ste jaar van vier tot vier jaren weer dienst kunnen nemen; in geval van nood wordt er geloot tusschen alle weerbare mannen. De reserve bestaat uit een beperkt aantal manschappen, die zich tegen een jaarlijksch loon van 1 pond sterling verbinden om desgevorderd in het leger over te gaan. De militie wordt bij dreigend gevaar door de Koningin opgeroepen, maar mag alleen bij uitzondering, of wanneer bataillons of vrijwilligers zich daartoe aanmelden, buiten 's lands gebruikt worden. Haar militair gehalte durven wij niet zeer hoog schatten; zij heeft noch legertrein, noch kaders voor de batterijen en is daarom ook niet spoedig slagvaardig te maken. Nog minder beteekenen in dat opzigt de vrijwilligers van allerlei stand, die zich verbinden een militairen curcus te vormen; de staat geeft hun daartoe de uitrusting, onderhoudt een permanenten staf en betaalt aan ieder, die aan een bepaald aantal oefeningen heeft deel genomen, 30 shillings. Op het papier maakt hun aantal een goed figuur, maar met geoefende linietroepen kunnen zij zich niet meten; daartoe ontbreekt hun oefening, discipline en een bewapening naar de eischen van den tegenwoordigen tijd. Lord Palmerston zelf, die om in het buitenland indruk te maken de vrijwilligersbeweging bevorderde, moest onder vier oogen toegeven, dat al de Engelsche vrijwilligers het niet zouden kunnen houden tegen twee regimenten zouaven.

Ook met het opperbestuur over het leger is het slechter gesteld dan met dat der vloot. Ook aan het hoofd van het departement van oorlog staat een minister, die meestal geen soldaat is, en afwisselt met de partij, die in het parlement de meerderheid heeft. Het legerbestuur is omslagtig en slecht; een generale staf bestaat niet; de militaire academiën te Woolwich en Sandhurst zijn ten eenenmale onvoldoende om, zoowel wat het aantal als het gehalte der officieren betreft, aan de hooge eischen te voldoen, die bij den overzeeschen dienst aan het Britsche corps moeten gesteld worden. Manoeuvres, zooals wij die op het vasteland kennen, hebben nooit plaats, en wel voornamelijk omdat de troepen zonder toestemming der eigenaars geen grond betreden mogen, die niet aan het rijk behoort, en dus beperkt zijn

tot het veld van Aldershot, dat slechts 23 vierkante kilometer groot is. De artillerie schijnt lang niet vlug genoeg in haar bewegingen, de infanterie is niet genoeg geoefend in den tirailleursdienst, en aan de kavallerie ontbreekt alle oefening in den voorpostendienst. Een flinke combinatie van alle troepen tot groote tactische bewegingen heeft nooit plaats. In de gevallen, waarin troepen naar de kolonie moeten worden gezonden, worden de corpsen naar omstandigheden zamengesteld en daarbij raakt het legerbestuur steeds in groote moeijelijkheden zoodra het een veldtogt is van eenige beteekenis. De bewapening laat ook veel te wenschen over. Het is bekend, dat het ministerie wegens de slechte kwaliteit der Engelsche sabels en bajonetten genoodzaakt was deze in Duitschland te bestellen, waar ook het meeste kruit vandaan komt. Ook het materieel der artillerie is onvoldoend, daar de kanonnen, althans voor een deel, nog uit voorladers bestaan. Bij de infanterie had men een geweer ingevoerd, waarvan het stooten zoo sterk was, dat de trefkans gering en het gebruik vermoeijend was, en daaraan is voor een deel de nederlaag bij Majubaberg te wijten. Ook de krijgstucht is slecht, hetgeen gemakkelijk dááruit te verklaren is dat het leger alleen uit de laagste klassen wordt gerecruteerd; dronkenschap is zeer verspreid, en elke afdeeling troepen, die ingescheept zal worden, moet in de laatste dagen vóór het vertrek. in de kazernen opgesloten en door sterke patrouilles van andere regimenten bewaakt worden.

Wij komen dus tot de volgende resultaten: 1o. Men heeft getracht bij de organisatie van het leger rekening te houden met de eischen van onzen tijd: men heeft den verkoop van den officiersrang afgeschaft en daardoor het aristokratische, dat het corps officieren kenmerkte, weggenomen. De gevolgen van dezen maatregel zijn nog niet te bepalen en het blijft de vraag, of mettertijd de veranderingen van de partijen in het parlement geen invloed zullen uitoefenen op de benoemingen; de partij, die in het parlement de meerderheid heeft, vult de leemten aan in de hoogere rangen, en ongeveer elk vijftal jaren gaat het bestuur in de handen der tegenpartij over. 2o. De diensttijd der manschappen is verkort, de soldij niet genoegzaam verhoogd, en daarom wordt het leger slechts aangevuld uit de heffe des volks. 3o. De hoogst ongunstige kwaliteit der bewapening is een gevolg dáárvan, dat men niet vraagt wie het beste levert, maar wien der partijgenooten de levering gegund zal worden. 4o. De aangebo-

ren dapperheid der Britsche soldaten is boven allen twijfel verheven, maar het leger, waarvan Soult met zooveel lof sprak, bestaat niet meer; het is in den Krimoorlog en in den Indischen opstand te gronde gegaan. En wegens den jeugdigen leeftijd der manschappen, èn wegens hun gebrek aan geoefendheid is het twijfelachtig of het Engelsche leger opgewassen zou zijn tegen een gelijk aantal troepen van een andere Europeesche mogendheid. Wel moet men niet vergeten, dat met weinig uitzonderingen elk Engelsch officier herhaaldelijk in het vuur geweest is en bijna altijd met een kleine afdeeling tegen een overmagt, en daardoor het officierscorps geoefend is en zelfvertrouwen heeft gekregen. Maar al moge het Engelsche leger daardoor tot nog toe in staat geweest zijn zeer moeijelijke ondernemingen, b. v. den Abyssinischen veldtogt tot een goed eind te brengen, toch waren die oorlogen niet veelbeteekenend en vereischten zij geen zamengestelde combinatiën. Voor den grooten krijg ontbreekt het het Engelsche leger zoowel aan theoretische als aan praktische vorming; zijn overwinningen in Afghanistan, in Egypte en Birma bewijzen daarvoor even weinig, als die der Franschen in Algerië.

Bovenal blijkt echter onmiddellijk uit de cijfers, dat vån een militaire rol van Engeland bij een oorlog op het vasteland naauwelijks sprake kan zijn. Beschouwingen op het papier bewijzen hier niets na de ervaring, die men in den Krimoorlog en in de Egyptische veldtogten heeft opgedaan. Daar het een eerste eisch is, Indië en de koloniën te beschermen, zouden in een grooten oorlog met een mogendheid, die over een sterke vloot kon beschikken, alle overige troepen tot den laatsten man noodig zijn om Engeland zelf te verdedigen, waarbij men niet vergeten mag, dat onder de tegenwoordige omstandigheden een sterk corps noodig zou zijn om Ierland te bezetten. Een Engelsch admiraal heeft kort geleden beweerd, dat Frankrijk bij de tegenwoordige inrigting zijner transportmiddelen en den ellendigen toestand der kustverdediging, in staat zou zijn binnen vijf dagen vijf *corps d' armée* in Engeland aan land te zetten, wanneer de Engelsche vloot ten minste niet sterk genoeg was om dat te verhinderen. Welke gevolgen een goed geslaagde vijandelijke landing voor Groot-Brittanje zou hebben, heeft Lord Overstone, lid van het groote bankiershuis Jones Lloyd, reeds in 1858 uiteengezet.

Nadat Lord Overstone dan nog heeft opgemerkt, dat

Engeland om die gevolgen af te wenden op geen vreemde hulp rekenen kan, besluit hij aldus: "Op ons alleen rust de pligt dit land te verdedigen. Wij bezitten daartoe alle middelen: rijkdom, talent en persoonlijken moed. Wij zijn meer dan genoeg *gewaarschuwd*. Als wij te flaauw zijn, om de noodige voorzorgen te nemen, en de vereischte inspanning boven onze kracht gaat, of als wij te kortzigtig of te zelfzuchtig zijn om de noodzakelijke offers te brengen, dan zullen wij ons moeten onderwerpen aan ons lot, en dan zal de wereld zeggen, dat wij het ten volle verdiend hadden."

Toch, niettegenstaande deze waarschuwende woorden, is er sedert betrekkelijk weinig geschied, om de verdedigingsmiddelen van Engeland te vergrooten; veeleer zijn onder het kortzigtig Manchester-spaarstelsel zijner tegenwoordige staatslieden, juist het leger en de vloot zeer achteruitgegaan; toen Lord Randolph Churchill er over klaagde, dat de begrooting van marine sedert 1884 van 25 op 30 millioen pond sterling was gestegen, toen vergat hij, zooals Lord G. Hamilton teregt opmerkte, dat dit alleen het gevolg is van een verwaarloozing van jaren onder het Ministerie Gladstone, en dat deze verhooging nog ontoereikend is om zelfs de noodzakelijkste verbeteringen tot stand te brengen. Voor de versterking der vloot en om het Britsche Rijk in een geduchten staat van tegenweer te brengen kan met ruime middelen zeer veel gedaan worden, maar daarvoor is ook tijd noodig. Een leger van eenige beteekenis zal Engeland niet op de been brengen zoolang het vasthoudt aan het stelsel van een geworven leger; al zijn vroegere overwinningen heeft het dan ook bevochten met behulp van buitenlandsche huurtroepen, die het tegenwoordig uit Duitschland ten minste niet meer ten dienste staan. Maar zelfs als het de loting invoerde, zou die maatregel, die de geheele huishouding van het land ten onderste boven zou keeren, zooveel tijd kosten, dat hij voor de eischen van het heden van weinig of geen belang zou zijn. Wil Engeland nog regtstreekschen invloed uitoefenen op de toestanden van het vasteland, die het, in het Oosten bijvoorbeeld, direct aangaan, dan moet het terugkeeren tot het stelsel van subsidiën, waardoor het in 1815 door anderen liet doen, wat het zelf niet doen kon. Zonder twijfel kan het nog heel wat gewigt in de schaal

leggen als het b.v. het dappere Turksche leger in zijn dienst neemt en dit onder Britsche officieren laat strijden; de middelen daartoe bezit het tegenwoordig in veel ruimer mate dan in het begin dezer eeuw. Maar zulk een denkbeeld zou de hedendaagsche Britsche staatslieden doen schrikken; de meesten van hen zijn met Gladstone en Churchill gestemd voor een politiek van niet-interventie, waardoor zij de inkomstenbelasting met eenige stuivers kunnen verminderen; ja zelfs de Tories trachten zich te onttrekken aan verpligtingen, die volgens het volkenregt op Engeland rusten, uit vrees om daardoor misschien in een oorlog gewikkeld te worden. Men denke slechts aan de schandelijke verdraaijing van het verdrag van Luxemburg van 1867 door Lord Derby, en zelfs nog dezer dagen beweerde een "diplomaticus" in de *Standard* van 4 Februarij, dat de neutraliteit van België, die zelfs het Ministerie Gladstone in 1870 nog door verdragen met Frankrijk en Duitschland waarborgde door de schending tot een *casus belli* te maken, aan Engeland de verpligting niet oplegde zich te verzetten tegen een blooten doortogt van Fransche of Duitsche troepen door België, als beide mogendheden maar beloofden de onafhankelijkheid van België te eerbiedigen.

Deze politiek is een kortzigtige politiek; zij ziet voorbij, dat daardoor Engeland de wereld in den waan brengt, dat het om geen prijs zal oorlogvoeren; dat de wereld zich dan ook niet ontzien zal, als dat noodig is, Engelands belangen te krenken of zijn grondgebied aan te tasten, en dat Engeland dan te kiezen heeft tusschen twee kwaden: namelijk zich ook dat te laten weggevallen of onder zeer ongunstige omstandigheden toch tot den oorlog te besluiten. Niet alleen van Rusland maar ook nog van Frankrijk heeft Engeland reeds handelingen onopgemerkt laten voorbijgaan, die het vroeger als een *casus belli* zou hebben beschouwd. Men denke slechts aan de bezetting der Nieuwe Hebriden in strijd met de verdragen en vergelijke wat er in 1845 is voorgevallen over de beleediging van den zendeling Pritchard met de wijze waarop men onlangs in Londen de mishandeling van den zendeling Shaw in Madagascar, heeft opgenomen. Lord Palmerstone had in al deze zaken heel wat scherper blik: hij maakte zich geen illusiën omtrent de magt van Engeland, maar hij wist, dat Engelands aanzien als groote mogend-

heid alleen onderhouden kon worden door een voortdurende uitoefening van die magt; hij misbruikte haar vaak tegen zwakken, maar hij was ook niet bang om groote mogendheden te dwarsboomen waar hij kon, en verstond meesterlijk de kunst de eene mogendheid tegen de andere in het harnas te jagen.

Dat alles is veranderd; Lord Russell trachtte nog overal zijn stem te doen hooren in de aangelegenheden van het vasteland, maar hij trok zich telkens terug als het op handelen aankwam; eindelijk heeft de zwakke en geheel verkeerde staatkunde van Gladstone, Engelands aanzien den nekslag toegebragt. Maar ook de staatkunde van Lord Salisbury, die het beginsel van absolute niet-interventie als geheel onuitvoerbaar, beslist verwerpt, is er bovenal op uit om andere Staten te bewijzen, dat het in hun belang is den voortgang van Rusland in het Oosten tegen te gaan, terwijl het toch duidelijk is, dat Engelands stem slechts dan iets beteekent als het geneigd is des noods handelend op te treden, en dat de andere Staten wel wijzer zullen zijn dan voor Engeland de kastanjes uit het vuur te halen. Men beweert in Engeland, dat Lord Salisbury geen krachtige staatkunde kan volgen omdat hem daarbij de steun der Liberale Unionisten zou ontbreken; wij daarentegen zijn van oordeel, dat hij door zulk een politiek ten zeerste in kracht en invloed zou winnen. De staatkunde van vrede tot elken prijs heeft haar meeste aanhangers in de middelklasse, die bovenal elke storing in handel en nijverheid wil vermijden; in de lagere standen, die tegenwoordig ook kiesregt hebben, leeft nog de oude "*fighting spirit*" van John Bull, en hun invloed zou evenzeer ten gunste van een flinke verdediging van Engelands magt en grootheid worden aangewend als die van Australië en Canada. Immers vond Froude de bewoners van Sydney en Melbourne het diepst verontwaardigd over Gladstone's ellendig optreden in Afghanistan en Egypte; volgens hem zijn deze menschen, die trots hun verbittering tegen den Minister van Koloniën, dadelijk een korps vrijwilligers naar Egypte zonden: "*Ipsis Anglis Angliores.*"

Vreest men in deze rigting voort te gaan, of blijkt deze gissing onjuist en heeft de Engelsche democratie er geen begrip van, dat het hier een levensvraag geldt voor het Britsche wereldrijk; verkrijgt dus een Ministerie, dat het

Parlement ontbindt op de kwestie of Engeland zijn rang als groote mogendheid zal trachten te handhaven of zal dalen tot dien van Holland, geen meerderheid, dan is de dag gekomen, waarop het woord van Lord Burleigh bewaarheid wordt: "Engeland zal nooit vallen, tenzij door zijn Parlement."

Na eenen vruchtbaren regen.

Lof en dank zij U gegeven,
Die 't aamechtig aardrijk drenkt,
Die de velden deed herleven,
Die in liefde aan ons gedenkt!
Alles love U in dit uur,
Goede Vader der natuur!

't Land was stof, de velden smachtten,
't Gras werd hooi, de beek was droog,
Plant en boom verloor zijn krachten,
Kwijnde, dorde voor ons oog,
Alles zonk voor 't zonnevuur,
Goede Vader der natuur!

Daar, daar aâmde uw liefde ons tegen,
Wolken dreven wolken weer,
En een milde, vruchtbre regen
Ruischte op onze velden neer;
't Aardrijk loofde U in dat uur,
Goede Vader der natuur!

Alles werd verkwikt van boven
  Uit de beste Vaderhand:
Alles moet uw goedheid loven,
  Alles houdt uw magt in stand,
  Alles looft U in dit uur,
  Goede Vader der natuur!

Onderhouder van ons leven!
  Leer ons uwe gunst verstaan.
Mogt uw liefde ons nooit begeven,
  Neem U eeuwig onzer aan!
  Zalig is uw albestuur,
  Goede Vader der natuur!

Dat geen gift uit uwe handen
  Immer ons ondankbaar vind',
Maar ons hart met naauwer banden
  Aan uw liefdedienst verbind';
  Dat ons danklied eeuwig duur',
  Goede Vader der uatuur!

—*R. Feith.*

Smithfield.

De lezer denke niet aan Smithfield in den Vrijstaat. Hij verplaatse zich in den geest naar Londen. Hij verbeelde zich dat hij op een morgen met nog een paar Afrikaanders in die naauwe maar drukke straat wandelt, die "*the Strand*" genaamd wordt. Het is Augustus maand. Het weder is prachtig voor Londen. Het gelukt de zon bijna een helder gelaat te toonen door den sluijer henen dien zij hier altijd draagt.

Wij gaan voorbij de "law courts" (geregtszalen), een ontzaggelijk groot gebouw of hoop gebouwen die £3,000,000 gekost heeft. Wij hebben het reeds van binnen gezien, en hoe meer wij naar de uiterlijke vertooning er van zien, hoe minder wij begrijpen hoe het zoo veel kon kosten. En wat de sierlijkheid betreft,—wij verstaan dat alleen een daartoe opgevoed oog schoonheid kan ontdekken in zoo vele dingen die in Europa mooi heeten.

Wij sukkelen met behulp van elleboog en schouder tusschen de digte hoop menschen door, die op en af gaan langs de zijpaden. Voorbij het aloude *Templebar*, dat nu vervormd is, zijn wij nabij de "*tempels*" waar de advokaten studeren. Wij gaan Chancery Lane, de buurt van *de mannen der wet* voorbij, slaan Fetter Lane in, en aanstonds vertoont zich een fraai gebouw, het *New Record Office*. Het gelukt ons toegang te krijgen. Wij zijn begeerig het beroemde *Domesday Book* te zien dat hier bewaard wordt. En ja, daar liggen vóór ons die twee boekdeelen, 800 jaren oud. Zij bevatten de opmetingen van al de eigendommen door Willem de Overwinnaar gemaakt, in duidelijk handschrift, in Latijn, op perkament geboekt. Daar staat op eene andere verdieping ook de oude ijzeren kist waarin ze bewaard werden. Er zijn ook andere oude documenten van belang. (Geen natie klemt zich zoo aan het antieke (oude) vast als de Engelsche.) Wij worden naar hoogere verdiepingen geleid. Gij bemerkt dat hier alles er op is aangelegd om brand te voorkomen. Vloeren, kozijnen, vensterramen en plafonds zijn van ijzer, de deuren van *lei*.

Wij gaan voort en komen in Holborn, een van Londens fraaiste straten. Wij houden regts, en aanstonds ziet gij dat er eene drukke straat doorgaat onder de straat waarop gij wandelt. Gij zijt op een ijzeren brug. De straat beneden gaat waar eertijds een beekje (Old Bourne) vloeide. De brug wordt door u niet gezien. Hij is 465 treden lang, 27 breed.

Wij gaan een ompad, maar komen zòo voorbij *de Kerk van St. Sepulchre*. Akelige naam! Doch gij zijt in de nabijheid van *Newgate Gevangenis*, waar de Londensche galg staat. Een klok in de Kerk van St. Sepulchre luidt als er iemand gehangen wordt. En vroeger werd bij deze kerk een ruikertje bloemen den veroordeelde aangeboden op weg naar de galg!

Wij draaijen links af, en komen langs een slingerend straatje op de plek die Smithfield heet. Oudtijds was het een open stuk gronds buiten de muren van Londen. Men zegt dat de naam eigenlijk "*Smoothfield*" was, of "*gelijke veld*." Het is nu een visch- en vleeschmarkt. De vleeschmarkt is een gebouw 630 voeten lang, 245 breed, 30 voeten hoog, beslaande bijna twee morgen! Wij gaan haastig door de vischmarkt en komen in de markt voor pluimvee. Ik had lang niet een haan hooren kraaijen. Hier stond een "kapokhaantje" lustig zijne stem te verheffen, in zalige onkunde aangaande het lot dat hem wachtte.

Wij komen in de markt voor schapen en rundvleesch. Het dak van glas en ijzer wordt gedragen door ijzeren pilaren. Het is nu vleesch, vleesch, wáár het oog ook weidt. Uwe aandacht wordt getrokken door een kleiner soort schapen, maar zeer vet. Het is *versch vleesch van schapen in Nieuw Zeeland geslagt!* Natuurlijk in ijs overgescheept.

Het schapenvleesch is in Engeland wat smakeloos. Het vleesch van de Australische schapen is bepaald laf.

Uitkomende van de vleeschhallen bemerkt uw oog een kleinen maar smaakvol uitgelegden tuin met een springfontein. Dit is het middenpunt van het eigenlijke Smithfield. Van hier daalt er een weg af in de diepte. Als gij dien volgt komt gij tot een groot onderaardsch Spoorwegstation, waar treinen uit drie verschillende rigtingen van onder Londen gedurig passeren. Het is dus onder de groote vleeschmarkt even bedrijvig als boven op den grond.

In den ouden tijd was Smithfield bij gelegenheden zeer woelig en levendig. Nu eens was hier een tooneel van vreugde, dan weer van lijden. Hier werden allerlei volksspelen gehouden, en hier werden veroordeelden op de allerwreedste wijze ter dood gebragt. Smithfield lag juist buiten twee der poorten van oud Londen. En bij gelegenheid der jaarmarkt waren allerlei vermakelijkheden hier gaande.

Een vreeselijk schouwspel had hier plaats den 23sten Aug. 1305. Eduard I die den naam droeg van "*Hamer der Schot-*

ten," wreekte zich hier op Wallace, *den ouden Schotschen Patriot*. Deze had den Engelschen veel moeite gegeven, en meer dan ééne overwinning op hen behaald. Toen Eduard de Schotten had verslagen, werd Wallace als een wild gedierte door bergkloven en bosschen gejaagd. Afgemat legde hij zich eens ter ruste neder, en werd in den slaap gevangen. Naar Londen gebragt, sleepte men hem met paarden op genoemden datum van Westminster naar Smithfield. Dóór modder en steenen ging het. Bloedend en gekneusd kwam de oude held op de strafplaats aan. Koopers, verkoopers, en grappenmakers verdrongen elkander om het laatste van hem te zien. Hij werd gehangen, nog levend werd zijn ligchaam gedeeld en de lillende stukken werden in manden gelegd om op de muren van Schotlands steden te worden ten toon gesteld, terwijl het hoofd op een staak op Londen brug geplaatst werd, opdat men overal zou zien wat lot hem wachtte die Eduard durfde wederstaan.

In 1381 stonden hier 20,000 opstandelingen met den beruchten Wat Tyler aan hun hoofd. Zij hadden allerlei eischen gesteld aan Koning Richard II. Zij hadden juist bij hun breakfast wel gedronken. De Koning kwam voorbij naar de Abdij van St. Bartholomeus. Tyler reed op den Koning toe, die een wacht had van zestig ruiters. Hij sprak den Koning ruw aan. Daarna eischte hij dat een edelman in 's Konings gevolg zijn dolk aan hem zou opgeven. Na den dolk eischte hij ook het zwaard. Doch dit was genoeg. Walworth, Burgemeester van Londen, stak hem in de keel met zijn sabel. En toen de opstandelingen hunne bogen spanden, sprak de jonge Koning hun toe, zeggende dat zij den vrede moesten bewaren, dat hij hun bevelhebber en Koning was. Zoo werd het gevaar bijgelegd.

Hier rigtte men ook weleens een brandstapel op in de godsdienstige vervolgingen. In 1849 vond men bij een opgraving eenige zwart gebrande steenen, en de asch en beenderen van eenige martelaren. In den muur die juist voorbij die plek gaat is er een steen gelegd, waarop wij lazen, dat het was ter gedachtenis van Rogers, Bradford, en Philpot, die in der tijd van de "bloedige Maria" den marteldood hier vonden.

Een roerend tooneel was het toen Rogers, predikant in bovengenoemde Kerk van St. Sepulchre, die te Antwerpen protestant was geworden, uit de gevangenis werd geleid naar Smithfield. Zijne vrouw, die hij herhaaldelijk gesmeekt had

voor het laatste te mogen groeten, stond hier te wachten, daar het verzoek geweigerd was. Hij zag haar op een afstand met negen kinderen die zich aan haar vastklemden, en het jongste op haar arm. Met een vrolijke stem riep zij hem toe moedig te zijn, en zich om de eer te verblijden! Hij wiesch zijne handen in de vlammen, en stierf moedig in het gezigt van den toren zijner Kerk.

Velen werden hier verbrand om tooverijen, maar ook meer dan één om geloofspunten die van ondergeschikt belang zijn. De katholieken verbrandden hier protestanten, en omgekeerd, al naar het welbehagen van vorst of vorstin. Teedere, schoone maagden werden hier, na vreeselijke folteringen, ten brandstapel geleid.

Latimer en Cranmer, die beiden naderhand door de Roomschen verbrand werden, stonden hier wel eens om toe te zien dat anderen verbrand werden. Meestal betoonde zelfs de katholieke bevolking medelijden met de martelaren, en prezen luide hunne standvastigheid. Vervolgingen om de godsdienst bereiken nooit het doel waartoe men ze rigt.

De martelaren werden hier altoos met hunne aangezigten Oostwaarts geplaatst, zoodat hunne oogen juist vielen op de groote poort van de aloude Kerk van St. Bartholomeus. Deze kerk en het nabijgelegene St. Bartholomeus Hospitaal hebben hun ontstaan te danken aan zekeren Rahere, die (naar het gebruik dier tijden) een hofnar of grappenmaker was van Koning Hendrik I. Oorspronkelijk bestemd een geestelijke te worden, kreeg hij het hoffelijke leven lief, maar kwam weer tot andere inzigten en ging naar Rome om voor zijne afdwalingen te boeten. Op weg derwaarts ontmoette hem de Heilige Bartholomeus (naar hij verhaalde) in een gezigt, en beval hem een Kerk te zijner eere te bouwen, en niet om de kosten bezorgd te zijn. Daarvan zou hij hem voorzien. Smithfield werd hem aangeduid als de plek om het gebouw te stichten. "En", zeide verder de Heilige, "de bidder moet dáár ontvangen, de zoeker moet vinden, en die klopt moet binnengelaten worden. Ook ben ik van dat werk de meester en gij slechts mijn dienaar."

Het verhaal zegt voorts, hoe Rahere met veel moeite aan het bouwen ging midden in de moerassen van Smithfield. De drooge plaatsen die er waren werden door de galgen ingenomen! Hij kreeg echter gereedelijk verlof van den Koning. Met de kunstvaardigheid die hij vroeger aan het hof had opgedaan wist hij "wonderen van

genezing" te bewerken: blinden, die de verrijzende muren bezochten, kregen er het gezigt, en kreupelen werden hersteld. Ook geloofde men, dat er licht over het gebouw straalde. Het gelukte Rahere beide een klooster en een hospitaal te bouwen.

Wij wandelen naar de poort van het oude klooster om de kerk te gaan bezien, doch vinden dezelve gesloten, en moeten een naauwen gang in, ten einde in de kerk te komen. De vloer der kerk ligt nu wel vier voet lager dan de straat. Meer of min is dit het geval met al de oude kerken in de groote steden van Europa, en bij name met de St. Saviour's Kerk in Londen, die omtrent denzelfden tijd gebouwd is als onze Bartholomeus Kerk.

Door het oude kerkhof wandelende, waar vroeger het "schip" der kerk stond, komen wij door een soort van portaal in het "koor" der oude kloosterkerk. En dit maakt, behalve nog een paar stukken der vleugelen, alles uit wat er nog van het gebouw overig is, dat in 1123 door Rahere werd ingewijd. Zamen met de voornaamste deelen van de kerk zijn ook de kloostergebouwen reeds verdwenen. Overblijfselen er van ziet men nu in de nabij gelegene pakhuizen voor tabak en ingelegde groenten; en in de vertrekken waar pasvervaardigde franjes uit het venster hangen.

De oude kerk ziet er van binnen nog eerbiedwaardig uit. Het vertoont wel de teekenen des ouderdoms, en hier en daar zeggen de steenen luide dat zij reeds zeven eeuwen hunne plaats in die muren bekleed hebben! Ook ontbreekt het de gewelven, bogen en de pilaren die ze ondersteunen, niet aan een ongekunstelde sierlijkheid.

Slechts in éénen hoek ziet men een paar honderd stoelen; want sedert den tijd van Koningin Elizabeth (1559) is de oude kerk in eere hersteld als middenpunt van eene parochie, zoodat hier ook diensten gehouden worden. Overigens zijn er over den geheelen vloer geene banken of afschortingen, waardoor het oog in zoovele groote oude kerken (zelfs ook in Westminster Abdij) gehinderd wordt.

Wij staan voor een oogenblik stil bij de graftombe van onzen Rahere. Zijn overschot rust onder een deftig verhemelte tusschen twee der pilaren aan den zijdemuur. Een zijner opvolgers verhaalt hoe Rahere allerlei privilegiën en inkomsten aan dit gesticht had verzekerd door

de gunst des Konings. "Daarna", zegt het verhaal, "begon zijn aardsche tabernakel met de jaren zich te verwijden (!), en na twintig jaren en zes maanden de voogdij behartigd te hebben, verliet hij het huis van klei dezer aarde." Zijn gelaat, te oordeelen naar de levensgroote beeldtenis op zijn graf, is dat van een schranderen, goedaardigen man.

Een paar andere monumenten in de nabijheid toonen dat de lijdende menschheid van die dagen teregt hooge waarde hechtte aan de geneeskunst. Een Dr. Anthony ligt hier begraven, die in groote eer werd gehouden omdat hij

"of purest gold did make a medicine."

Hij had een probaat voor alle kwalen uitgevonden, namelijk een soort sieroop of extract van goud!

Nabij hem ligt Edward Cooke, "wijsgeer en dokter." Zijn monument is van een soort marmer, die van water druipt in vochtig weder. (Wij waren er toevallig op een heeten dag.) Een versje op den grafsteen geeft te kennen, dat als de voorbijganger voelt dat hij weenen moet bij dat graf, en toch geen tranen vinden kan, hij dan maar moet stilstaan en zich te vreden houden dat de stomme steen zulks voor hem doet!

Nog eens de oude kerk van buiten beschouwende, dachten wij er aan, hoe zij in haren tijd dienst deed, en Smithfield maakte tot wat het werd. Even als de man wiens assche zij bewaard houdt is zij nu vergeten in de drukte van het tegenwoordige Londen. Welk een beeld van menig leven dat in zijn tijd vol was van goede vruchten waarvan kerk en maatschappij nut trokken, maar dat nu vergeten, schaars geprezen, tot het verledene behoort!

Niemand die zich op eens in de onmiddelijke nabijheid der oude Bartholomeus Kerk verplaatst ziet, zou zich kunnen verbeelden dat hij zich een paar treden van Newgate of van de drukke Aldersgate Street bevindt, en dat hij "in het hart" is van de grootste stad der wereld.

Als men uit de oude kerk stapt en op de oude gevels en aardige gebouwen ziet, schijnt het alsof men op eens in de achterste buurt van het aloude Chester of York verplaatst was.

Twee van ons gezelschap wilden toch eens zulk een straatje van het Londen van eeuwen geleden zien. De

twee anderen, waarvan de één een dokter was, onlangs lid van het Kaapsche Parlement geworden, wilden zich er niet aan wagen. Men kon er van ziek worden. Er konden gaauwdieven zijn. Wij kregen echter een diender en stapten met hem de vuile, naauwe steeg door. Beneden was die omtrent 4 voet breed, doch de eigenaardige, zonderlinge oude gebouwen, wel 4 à 5 verdiepingen hoog, schijnen elkander van boven al nader te hebben getrokken, zoodat men op sommige plaatsen de lucht bijna niet zien kan. In eene kamer zag ik een zwak, afgeleefd vrouwtje op een bed, en dacht: "wel, eenige pondok aan de Kaap is een beter en gezonder woning." Na onzen constabel een fooitje te hebben gegeven, waarmede hij wel gediend scheen, keerden wij tot onze vrienden terug, om naar het St. Bartholomeus Hospitaal te gaan.

Wij zeiden reeds dat Rahere een klooster en hospitaal stichtte. Het eerste met deszelfs kerk heette St. Bartholomeus de Groote, en het laatstgenoemde St. B. de Kleine. Wat belangrijkheid betreft, is de zaak heden omgekeerd. Het kleine is nu het groote. De kerk is bijna vergeten. Het Hospitaal is alom beroemd. Wij gaan een kijkje nemen van het werk dat hier verrigt wordt. Onder geleide van onzen doktoralen vriend vinden wij vrijen toegang. Ook hier staat er eene kerk in verband met het hospitaal door Rahere gebouwd. Er is hier een predikant gevestigd, "Hospitaller" genaamd, die, met zijn assistent, de geestelijke zorg te behartigen heeft. Elken dag houdt hij dienst in verschillende "wards" of vertrekken. 's Zondags houdt hij godsdienst in de kerk, waarheen allen kunnen gaan die willen. Hij mag zich aan niemand opdringen, en predikanten van andere genootschappen worden gereedelijk toegelaten de kranken te bezoeken.

Wij worden langs een wijden, deftigen trap in eene groote zaal geleid vol schilderijen, terwijl aan de muren portretten en de namen prijken van weldoeners en bestuursleden der inrigting. Er is een oud portret van Hendrik VIII, die, toen hij de kloosters vernietigde, dit hospitaal op nieuw stichtte. Als men de trappen opgaat vertoonen zich het portret van Rahere, en twee schilderijen van den beroemden kunstenaar Hogarth, voorstellende "*den Barmhartigen Samaritaan*" en "*'t Badwater Bethesda.*" Wij worden ook gebragt naar de bibliotheek, en eene kamer met een tafel in het midden, en banken die al hooger op gaan.

Hier komen patienten onder het mes der doktoren, terwijl de studenten toeschouwen. Doch laat ons *de apotheek* bezoeken. Hier is een groot gewoel. Patienten die niet in het hospitaal blijven, maar van buiten inkomen om medicijn, staan hier in orde geschaard. Achter de toonbank is ammunitie genoeg voor den krijg tegen alle ziekten. Pillen in kommen of bakken, overvloedig als erwten. Vaten vol afkooksels en "drankjes," die bij de gallon kunnen uitgemeten worden. Zakken vol lijnzaad voor pappen, dat met korenschoppen uitgehaald wordt, bushels sennabladeren; een karvracht Engelsch zout, waarin een man met een pik werkt. Er is de noodige machinerie om afkooksels te maken van kruiden; ook zijn er de steenen om het een en ander te malen. Het hospitaal besteedt jaarlijks meer dan £9,000 aan medicijnen.

In het afgeloopen jaar werden er 170,296 patienten geholpen; 7,429 werden in de "wards" verpleegd. Zeshonderd bedden zijn er steeds geoccupeerd door lijders. Het getal patienten die slechts komen om van de doktoren geholpen te worden en dan weer heengaan ("out patients") was in het laatste jaar meer dan 160,000. Twintigduizend hiervan kwamen af en toe een maand of twee; de overigen hadden klaar met een paar visites.

De medische gevallen (die slechts medicijn behoeven) zijn wel dubbel zoo talrijk als de chirurgische (die onder het mes komen of althans operatiën ondergaan). Natuurlijk zijn er onder eerstgenoemden die slechts in verbeelding krank zijn, en den dokter komen raadplegen.

Het is aardig ze allen te zien zitten tusschen negen en elf uur in de groote zaal, terwijl aan de muren slechts enkele teksten hangen, zooals: "Schikt u om God te ontmoeten!" "Gij zult uwe zonde gewaar worden als zij u vinden zal."

Wij zullen niet trachten uit te leggen de orde waarin de doktoren hun werk doormaken, of al de schikkingen en geregelde inrigtingen ten einde allen wèl behandeld kunnen worden, die hierheen de toevlugt nemen.

Er is een twintigtal chirurgynen, elk met zijn werk afgebakend; een paar hiervan zijn oor- en een paar oog-dokters. Zeventien geneesheeren die slechts met medicijnen te doen hebben. Alle deze doktoren hebben hunne geregelde en behoorlijke handlangers. En zij zijn voorzien van al de wapenen die de wetenschap heeft aangebragt ten einde kwetsuren en kwalen te verhelpen.

Er zijn 500 studenten in de medische school in verband met dit hospitaal. En wanneer er een belangrijke operatie is, roept de chirurgyn de meest gevorderde studenten naar de ontleedkamer, en houdt hun eene voorlezing, terwijl hij de operatie verrigt.

De eenige recommendatie die noodig is als iemand in dit hospitaal komt hulp zoeken, is dat hij krank is en arm, en hij wordt om niet geholpen. De bekwaamheid der geneesheeren brengt echter menigen rijke in verzoeking om onder een voorwendsel hier advies te bekomen. En gerieflijke kamers en bedden doen meer dan één armen drommel veinzen dat hij krank op straat ligt, slechts om een heenkomen voor den nacht te vinden.

Over elke "ward" met zijn 12 of meer bedden, is er eene vrouw gesteld, die "zuster" heet, Want sedert den kloostertijd gelden nog de benamingen: "meester, broeders en zusters van het hospitaal." De "zuster" wordt aan haar blaauw kleed onderkend van de gewone oppasters die onder haar staan. Er zijn zoowat 150 oppasters. Over allen staat de matrone. Aan vrouwen die dagelijks komen om te schrobben en ander ruw werk te doen, betaalt de inrigting £700 jaarlijks! Maar vloeren, huisraad, enz., alles ziet er ook net uit.

De kamers vertoonen vrolijk. Op tafeltjes tusschen de bedden staan er bloempotten en jonge boomen, vooral varren, en hier en daar hangt er in het venster een vogeltje in eene "kauw." Aan het hoofdeinde van elk bed hangt een kaartje meldende de kwaal, alsook de behandeling die de patient moet krijgen.

Oud en jong worden hier opgenomen; mannen en vrouwen, wat hun ook deren mogt; van welk land van welke taal of kleur iemand ook zijn moge. Het deelnemen in hun lijden stelt hier allen op gelijken voet. Van degenen die herstellen gaan sommigen direkt naar huis; anderen worden naar Swanley gezonden. Daar staat er eene inrigting waar de zwakken krachten opgaderen na hun herstel. Dit is in verband met het Hospitaal. Toen de directeuren van het Hospitaal deze inrigting zochten te stichten kregen zij giften van £1000, £3,000, £5,000, en zelfs £15,000! Men heeft in Engeland verbazend veel over voor liefdadige doeleinden.

Het is te begrijpen dat de spijskamer hier ook op groote schaal moet ingerigt zijn. Er is bijvoorbeeld op de lijst van een enkelen dag: 241 volle "diets;" 58 "half diets;"

214 die slechts melksprijzen moeten hebben; 53 die een visch diëet krijgen; 248 puddings; al te zamen benoodigd 450 eijeren, en 824 bottels melk.

Wij lieten ons door enkele "wards" leiden. Het werd ons te verstaan gegeven, dat de patienten graag toegesproken werden. Wij spraken met een vrolijk uitzienden jongen die een vinger in eene machine verloren had. En o.a. weer met een jongen die in school een stuk griffie in zijn oor had gekregen. Hij zat "dominoes" te spelen. Zjin ongeval gaf den doktoren groote moeite.

Na nog het één en ander bezien te hebben gingen wij heen naar de voorpoort. Hier was het aandoenlijk de blijdschap op te merken van eene moeder die uitging met haar zoontje aan de hand, hetzelfde dat zijn vinger had verloren. Eene andere vrouw, armoedig gekleed, komt in met een bleeken zuigeling op den arm; nog een ander leidt een krank dochtertje aan de hand. En zoo meer.

Welk een zegen is dit rijke hospitaal (en er zijn meer van dien aard) met zijn jaarlijksch inkomen van £40,000, voor het groote Londen met al deszelfs ellende!

Het moge dag zijn of nacht, geen arme lijder of lijderesse klopt hier te vergeefs aan.

Ik stond voor een oogenblik stil buiten de poort, wierp een blik over het plein van Smithfield die de assche van meer dan èèn martelaar begraven houdt; en terug ziende op het hospitaal, dacht ik aan de stad, waar "God alle tranen van de aangezigten afwischt," en wier "poorten des daags of des nachts niet toegesloten worden."

W. A. JOUBERT.

Uit het Archief.

IV.

REIZEN NAAR EN OVER DE GROOTE RIVIER.

Woensdag, den 2den December, 1761, kwamen Jacobus Coetsee en Pieter Marais terug als door den Commandant uitgezonden geweest zijnde om naar het pad en water tot naar Vischrivier te zien. Zij rapporteerden dat zij, na drie dagen reizens, aan de Vischrivier gekomen waren, en het pad zeer goed maar zeer weinig water gevonden hadden, zoodat de aldaar wonende Hottentotten hun water door het graven van putten moesten bekomen om hun vee te drenken. De Vischrivier was almede uitgedroogd en alleen op enkele plaatsen met eenige kuilen waters, doch daarentegen aan weêrszijden met tamelijke grasweiden voorzien. Ook verhaalden zij dat de Hottentotten daaromstreeks abondant van vee voorzien waren, gelijk mede dat zich aldaar eene groote menigte van groot wildgedierte, voornamelijk olifanten, ophielden. Dat zijlieden zich wijders naar de Dam rocquas-natie hadden geïnformeerd, maar geen zekere berigten hadden kunnen bekomen, zijnde hun echter door een der wegwijzers verhaald dat zij bij zekere verder voorwaarts liggende natie geweest waren, die zwarter dan zij (de Namacquas) waren en lang hoofdhaar hadden, zijnde op de borst ruig, en in het gezigt gekorven, mitsgaders met karossen van beestenvellen omhangen; dat deze volkeren hun verblijf in hutten, van hout opgemaakt, hielden; zich met den landbouw en het planten van tabak geneerden; terwijl in die landstreek niet alleen veel vee maar ook kopermijnen gevonden werden; hebbende voorzeide wegwijzers hun onder anderen ook een berg, liggende regt vooruit ten Noorden, getoond; alwaar zij zeiden dat het land van bovengemelde natie, die zij Damrocquas, doch somtijds ook Tamacquas, noemden, een begin nam, en zich vervolgens Westwaarts naar de zee strekte. Diezelfde wegwijzer had hun ook eenig koper en koralen getoond, waarmede eenige zijner makkers behangen en door hen van de gemelde volkeren bekomen waren, met bijvoeging dat deze koralen (wezende van blaauw glas ten deele lang vierkant, ten deele rond) aan dezelven wierden toegebragt van eene andere natie die nog al verder vooruit woonde, en

geel of taanachtig van verwe waren ;(*) mitsgaders *Sondamocquas*, doch van anderen *Bricquas* of *Birinas* genaamd wierden ; zeggende eindelijk wel aan te nemen, het gezelschap bij de eerstgemelde, te weten de *Damrocquas* of *Tamacquas* te brengen, doch dat zulks in het tegenwoordige en buitengewone drooge saisoen niet wel doenlijk zoude wezen, zonder de reizigers, mits gebrek aan water, op den weg in groot gevaar te stellen, gelijk Coetsee en Marais dan ook betuigden dat zij tot aan de Vischrivier naauwelijks water genoeg voor de beesten van 4 à 5 wagens hadden gevonden.

Zaturdag den 5den liet de Commandant het gansche reisgezelschap weder bijeenkomen, en communiceerde dezelfde berigten die aan hem op gisteren door Coetsee en Marais waren gedaan, gevende tevens in bedenking wat men nu verder zoude behooren in het werk te stellen of hoedanig de reis verder best te vervolgen, waarop de meesten aannamen zich te beraden en hun gevoelen op morgen te zeggen.

Nadat de Commandant Zondag den 6den alle de reisgezellen wederom bijeengeroepen, en hun besluit op de gisteren door hem gedane voorstelling had afgevraagd, zoo betuigden zij eenpariglijk dat, naardien hunne wagens door den langdurigen en doorgaans door de allermoeijelijkste wegen gedanen togt niet alleen ten eenemale ontramproneerd, maar de daarvoor trekkende ossen ook genoegzaam in het geheel afgemat, en dus meerendeels buiten staat om met dezelven langer over weg te komen, waren geraakt ; en dat inzonderheid volgens de bekomen berigten op den verderen weg dien men zoude moeten passeren, schier geen water te vinden zijnde, dit gebrek door de dagelijks toenemende hitte zekerlijk zoude komen te vermeerderen ; zijlieden het over zulks

(*) Deze geele of taankleurige natie is waarschijnlijk die van welke de heer Bouqainville spreekt, in het verhaal van zijn reize rondom de wereld. "De Hollanders," zegt hij, hebben kennis gehad van eene geele natie die lang haar hebben, en die hun zeer woest toeschenen." Hij is kwalijk onderrigt geweest, want de Hollanders zijn niet tot die natie doorgedrongen geweest, en gevolgelijk heeft zij hun niet woest kunnen voorkomen. Wat hier ook van zij, deze geele of taankleurige natie die dezen Afrikanen glazen koralen aanbragt, kon wel niet anders zijn dan eenige Portugezen die daar van tijd tot tijd nog aankomen uit het land van St. Thomas, of uit andere naburige plaatsen, die zij bezocht hebben, en waar zelfs nog eenige ter neërzettingen zijn.—*Noot van Professor Allemand.*

volstrekt ondoenlijk oordeelden het land dieper in te trekken, en dat men, om zelfs op den terugtogt door gebrek aan water in geene ongelegenheid te vervallen, zich alhier niet langer behoorde op te houden, maar de reize ten spoedigste wederom Kaapwaarts aan te nemen; met bijvoeging wijders dat zij verhoopten dat onze Hooge gebieders goedgunstiglijk overwegende met wat lijdzaamheid, moeite en gevaren zij dezen togt tot hier toe hadden afgelegd, zich van derzelver bereidwilligheid om (bij al dien zulks maar doenlijk ware geweest) het land verder in te trekken, en dus doende het voorgestelde oogmerk te bereiken, wel zouden gelieven verzekerd te houden.

Waarop dan besloten werd om langs denzelven weg dien men tot hiertoe hadde genomen, de terugreis aan te nemen.

Zij bevonden zich hier op de distantie van 120½ mijlen (Nederlandsch) regt Noord van Cabo de Goede Hoop, 5¾ mijlen (Nederlandsch) Westelijker dan de regte Noordlijn, en 21¾ mijlen (Nederlandsch) regt Noorden verder dan de Burger Jacobus Coetsee in het jaar 1760 geweest was.

Voor het overige werd deze gansche landstreek van de groote Rivier af tot hiertoe met den naam van 't land der Groote Namacquas onderscheiden, en strekt ten Westen aan de zee, ten Noorden aan het land van St. Thomas, ten Oosten aan de Bricquas en Enicquas; ten Zuiden aan de kleine Namacquas liggende onder de Zuider Breedte van 25 gr. tot 28 gr. 42 m.

Het land zelf bestaat ten Zuiden en ten Westen meest uit hooge klippige gebergten, op welke geen gras noch lover groeit. Ten Oosten en Noorden heeft het schoone grasvlakten, alwaar zich dan ook eene groote menigte van groot wild gedierte als Olifanten, Renosters, Kameelpaarden, Auerossen, Buffels, wilde Paarden, gestreepte Ezels, Koedoes, Gemsbokken en Hertebeesten komen op te houden.

De rivieren welke door het land loopen zijn de Groote en Visch Rivieren, Mitsgaders de Leeuwen, Draai, en Gamma Rivieren, onder dewelke de Groote Rivier, anders Charié of Eijn genoemd, de eenigste is die niet komt op te droogen, nemende deszelfs oorsprong op omtrent 25 gr. Zuider breedte; vervolgens Zuidwaarts afstroomende werd dezelve aan de Westzijde met de Draai en Leeuwen Rivieren versterkt, formeert wijders op 28 gr. een boog en vloeit vervolgens Westwaarts in zee; makende wijders de grensscheiding van de groote Namacquas ten oosten tusschen de Bricquas en Enicquas, en ten

Zuiden tusschen de kleine Namacquas. De Vischrivier neemt haar begin mede op omtrent de breedte van 25 graden; vloeit regt ten Zuiden door het midden dezer landstreek, en na aan deszelfs Oostzijde door de Gamma Rivier versterkt te zijn, vereenigt zij zich vervolgens digt aan de zee met de voorgenoemde Groote Rivier; doch droogt, wanneer het des winters minder als naar gewoonte heeft geregend, des zomers ten eenenmale uit; in welker voegen het ook met de Leeuwen, Draai en Gamma Rivieren gelegen is.

Zijnde deze rivieren meestendeels bezoomd met wilgen en doornboomen, alsmede nog andere boomen doorgaans ter groote van ordinaire eiken, doch waarvan het hout, het rood Braziliën, en het blad aan dat van den Tamarinden boom zeer na bij komt. Ook brengt dezelve een peul voort, hebbende de gedaante eener halve maan waarin het zaad, bestaande in verscheidene kleine bruine boonen, besloten ligt. Het klimaat in het algemeen zeer zuiver en getemperd zijnde, maakt dat voorzeide landaard vrij gezond leeft; hebbende echter bespeurd dat de kinderziekte die men in het jaar 1755 aan de Kaap heeft gehad, genoegzaam terzelfder tijd ook onder deze natie heeft geregeerd. Des onverminderd zijn deze Groote Namacquas thans nog zeer volkrijk, en doorgaans in kleine kralen of gehuchten verdeeld, levende voor het overige zonder eenig opperhoofd, onderling steeds in vrede. Terwijl hun rijkdom alleen in vee, dat zij in abondantie bezitten, komt te bestaan, en ijzer en koralen hun liefst gewilde waren zijn.

Den 7den December ('s Maandag's) braken zij hun kamp op, en namen den terugtogt aan, komende tegen den namiddag aan den Dwaalhoek, alwaar zij halte hielden.

Zaturdag, den 2den Januarij 1762, rapporteerde de burger Coetsee, die met eenige anderen naar de Groote Rivier geweest was om een wegwijzer te zoeken die hen naar de Enicquas geleiden zoude, dat de Namacquas hen niet derwaarts hadden willen geleiden, dan onder beding om de Enicquas vijandelijk aan te tasten, hetgeen zij echt van de hand gewezen hadden.

Den 5den arriveerden zij aan de Groote Rivier, alwaar zij eenige dagen bleven vertoeven om hunne afgemat ossen weder tot verhaal te doen komen en ook van omliggende naties eenig trek- en slagtvee voor de Compa

nie in te ruilen. Tevens nam de burger Chirurgijn Carel Christof Rijkvoet de gelegenheid waar om het kopererts dat zich alhier in de langs het water staande gebergten komt te vertoonen, te examineeren; zijnde hetzelfde groene erts, waarvan de burger Jacobus Coetsee in het gepasseerde jaar eenige brokken aan de Cabo de Goede Hoop heeft medegebragt; en bevond hij bij eene kleine proef dat zich daarin meer dan een derde deel zuiver koper kwam te bevinden.

Voor het overige bestaat het voorzeide gebergte ten eenemale uit zeer hooge en zware kliprotsen, die op verscheidene plaatsen met een groenen uitslag bezet zijn, doormengd met witte aderen, hetgeen deze rotsen op vele plaatsen naar wit marmer doet gelijken; terwijl zich op andere plaatsen ook aderen als van koper zelve komen te vertoonen. Invoegen men dan niet behoeft te twijfelen of de hier uit te gravene ertzen zullen doorgaans zooveel koper uitleveren als bij de voorzeide proefneming is bevonden; zijnde het des ongeacht niet apparent om alhier eenig mijnwerk met voordeel te kunnen aanleggen, omdat enz.: (zie de redenen opgegeven in de bovenstaande dépêche van den 1sten Maart 1763.)

Den 8sten Februarij ontving de Commandant tijding dat er tot de koperbergen toe water gevonden was.

In den nacht van den 20sten roofden de Boschjesmannen 30 beesten van het gezelschap.

Den 7den Maart kampeerden zij bij de groote koperbergen.

Den 11den arriveerden twee bastaard Hottentotten bij ons die bij de Compagnie's wagens bescheiden, en bij den burger Coetsee achter gelaten waren. Zij rapporteerden dat Coetsee behouden aan de Groote Rivier gekomen was, en zij met hem tot digt bij de *Enicquas* waren geweest; en ook op den weg eene soort van Hottentotten, gelijk de Boschjesmannen, gevonden hadden die zich zeer onvriendelijk jegens hen betoond, en absoluut aan hen geene ossen hadden willen verruilen, alhoewel zij daarvan abondant genoeg voorzien waren.

Den 27sten April 1762 (Dingsdag) arriveerde het gezelschap behouden aan Cabo de Goede Hoop, hebbende op deszelfs langdurigen en door zware woestijnen gedanen togt zeer veel fatigues moeten uitstaan; principaal dewijl door de algemeene droogte niet alleen de fonteinen van water ontbloot geraakt waren, maar ook op de meeste plaatsen het gras op het veld ten eenen male was komen te verdroogen; invoegen

door gebrek aan voedsel voor het vee de reize met geene mogelijkheid verder konde worden voortgezet. Doch ongeacht alle de voorgenoemde geledene ongemakken waren allen gezamenlijk steeds gezond gebleven, en in diervoegen wederom hier ter plaatse gereverteerd zijnde, hebben zij dierhalven reden den Allerhoogste te danken voor de goedheid die het Hem behaagd heeft hun hier mede te bewijzen.

N.B. Het journaal was gehouden en geteekend door C. F. Brink.

Het rapport van Tieleman Roos en Pieter Marais was als volgt:—

Aan den WelEerw. Gestrengen Heer

Rijk Tulbagh, Raad &c. &c.

"De ondergeteekenden, die nevens de verdere vrijwilligers, onlangs onder Commando van den Burger Kapitein Hendrik Hop, den togt Noordwaarts door het land der *Namacquas* hebben gedaan, door Uwe WelEdele Gestrenge gelast geworden zijnde, een exact berigt te geven van zoodanige wetenswaardige zaken als aan haar heden in 't bijzonder, zoo nopens de voorzeide *Namacquas*, als wel voornamelijk van zekere natie, *Berinas* genaamd, op voorzeiden togt zouden zijn bekend geworden, zoo zullen zij om aan Uwe WelEdele Gestrenge ordre gehoorzaam te voldoen, de eere hebben te zeggen, dat ofschoon het Land, zoo verre hetzelve van ons is doorreisd geworden, wel door de meergemelde *Namacquas* werd bewoond, echter onder dezelven de volgende onderscheidene soorten worden gevonden.

1. De *Comeinacquas* liggende omtrent 6 à 7 dagen reizens van de Groote Rivier (door de *Namacquas* Charié genaamd) bij en omtrent zekeren hoogen berg genaamd *Comma;* zijnde deze landstreek zeer dor, en dermate sober van water voorzien, dat gemelde natie genoodzaakt is het water met bakken uit diep gegravene putten voor hun vee te scheppen; en naar dien het woord *Comma* bij ons *Olijvenhout* beteekent, zoo schijnt de geciteerde hier omtrent wonende natie ook daarnaar den naam van *Comeinacquas* ofte Olijvenhouts-volkeren te hebben ontleend, hetgeen ons echter vreemd is te voren gekomen, naardien wij, 't zij op of omtrent voorzeiden Berg geen Olijfboomen gevonden hebben.

2. De *Tradiamacquas*, wonende mede omtrent den berg *Comma*, zijnde hetzelfde volk waarvan de Burger Coetsee in zijn relaas zegt dat zij hem vrij zachtzinniger dan de andere Namacquas hebben toegeschenen; gelijk wij dezelven dan ook in de daad zeer vriendelijk hebben bevonden, zonder daarom evenwel te kunnen zeggen dat zij zachtzinniger dan de anderen zijn; naar dien de Namacquas zich in

het generaal altoos zeer vreedzaam jegens ons hebben betoond. Wijders beteekent de naam *Tradiamacquas* bij ons *Wijven* of *Vrouwen* volkeren; doch van waar deze benaming herkomstig is, is ons mede niet mogelijk geweest na te vorschen.

3. De *Cabonas*.—Dezen worden gevonden aan de Rivier de *Keiná*, liggende 4 à 5 dagen reizens van de Tradiamacquas, en is ons van deze natie niets bijzonders te voren gekomen, dan eeniglijk dat dezelve ons een ander volk, *Coenquas* genaamd en Westwaarts gelegen, hebben opgenoemd, doch die, voor zoo veel wij hebben kunnen verstaan, alsmede onder de *Namacquas* sorteren, zijnde het land dat deze *Cabonas* bewonen doorgaans mede zeer klippig of steenachtig, 'twelk niet verhindert dat alhier tamelijk veel grof vee gevonden wordt; onder anderen eene soort van tamme bokken, die behalven dat zij van geene hoorns voorzien zijn, in alles naar de onzen gelijken; terwijl wij in voorzeide landstreek geen ander wild gedierte dan eene menigte van wilde paarden gezien hebben.

4. De *Korikambis*, dewelke, hun lieder naamsoorsprong van een hunner voorouderen ontleend hebbende eigenlijk maar een groot geslacht uitmaken. Deze woonen aan de Rivier de *Cham* die wij in haren ordinairen loop wel ten eenemaal uitgedroogd vonden. Echter langs of bezijden dezelve nog hier en daar van eenige fonteinen die goed water opgaven voorzien; zulks zich in deze landstreek dan ook zeer vele renosters, buffels, wilde paarden, en ander grof wild, *ophouden*.

5. De *Keinamacquas*, die zich onthouden omtrent de rivier de *Visch*, liggende 5 à 6 dagreizens van de plaats alwaar wij de *Korikambi's* hebben aangetroffen; zijnde deze landstreek doorgaans mede zeer dor; gelijk wij daar ook op den ganschen weg dien wij van de *Korikambi's* tot deze Keinamacquas gepasseerd zijn, geen ander water hebben gevonden dan in putten of kuilen, die omtrent hare kralen gegraven waren, van dewelken sommigen nog maar zoo weinig water opgaven dat daarvan niet meer dan 5 of 6 ossen te gelijk konden gedrenkt: zulks het vee alhier gewoon is zelfs bij nacht hun dorst aan deze gemaakte kuilen te komen lesschen. Terwijl wij de voorzeide Rivier de *Visch*, in zelver voegen als de meeste andere door ons gepasseerde, mede ten eenenmale uitgedroogd gevonden hebben.

Nademaal nu bij de instructie die Uwe Wel-Edele Gestrenge en de Edele Achtbare Politieke Raad aan vooraan gemelde Kapitein Hop, als Hoofd over ons en onze verdere medegezellen, hebben gelieven ter hand te stellen, hoofdzakelijk is geordonneerd, nader onderzoek te doen nopens zekere natie Damrocquas genaamd, die volgens het ter neder gestelde bij 't relaas van Jacobus Coetsee omtrent 10 dagen reizens verder zoude liggen dan de plaats vanwaar hij op deszelfs bevorens alleen gedane Landtogt is teruggekeerd, en den twee-

den ondergeteekende als de Hottentotsche taal verstaande, over zulks diverse malen met een of meerder van 't Commando, en dus ook nu en dan met den eersten teekenaar is voorafgezonden geweest, om naar de gesteldheid van den weg dien men stond te nemen, onderzoek te doen; mitsgaders om de vooruitliggende volkeren van de aannadering van 't Commando te verwittigen; zoo hebben wij niet verzuimd zoodra bij de hiervoren geciteerde onderscheidene soorten van *Namacquas* zijn gekomen, op het naauwkeurigste te vernemen naar de gedachte Damrocquas of eenige andere natie, die van taanachtige gedaante zijnde, in lijnwaad zoude gekleed gaan, zonder echter van dezelven het allerminste te hebben kunnen ontdekken. Nademaal alle de meer geciteerde Namaquas ons eenparig hebben betuigd dat hun niet alleen geene natie onder den naam van *Damrocquas*, maar ook geen andere volkeren in lijnwaad gekleed als de Duitschen, bekend zijn; zoodat wij hierom moeten vaststellen dat hetgeen door Coetsee van voorgezegde *Damrocquas* is verhaald, 't zij door eene kwade vertolking is voortgesproten, of dat dusdanig verhaal verdicht en aan hem voor waarheid zal wezen opgegeven; immers heeft hij zelve op dezen Togt niet anders dienaangaande noch ook degenen die hem zulks de vorige reize hebben verhaald gehad kunnen ontdekken.

Maar ofschoon ons nu, gelijk gezegd is, van deze Damrocquas niets is te ooren gekomen, hebben wij echter van de *Cabonas* verstaan dat ten N.O. van hen een volk gevonden wordt *Birinas* genaamd, wier woningen op palen gebouwd, mitsgaders met riet doorvlochten en van binnen en buiten met een mengsel van koemest en klei bestreken zijn, en dat derzelver kleeding wel mede van huiden gemaakt wezende, dezelve echter hunne ligchamen met geen vet of smeer bestrijken; mitsgaders een gansch andere taal dan de *Namacquas* spreken; zijnde deze *Birinas* voorts gewoon, wanneer het daar te lande veel geregend heeft, tot de voorzeide *Cabonas* over te komen, als dan met zich brengende ijzer en koper, mitsgaders groote en kleine koralen, ten einde het een en ander bij de *Cabonas* tegen vee te vermangelen; terwijl het meer dan eens was gebeurd dat wanneer de regens vroeger dan naar gewoonte waren komen op te houden, deze Birinas wel een jaar lang bij de *Cabonas* moesten overblijven voor en aleer zij wederom naar hun land hadden kunnen terugkeeren; gelijk het dan ook, volgens het zeggen dezer laatstgemelde natie, ten tijde van ons aanwezen aldaar, niet doenlijk was naar het land der *Birinas* te kunnen komen; dewijl hetzelve ten minste tien dagreizen van hen was gelegen, en tusschen beiden geen water zoude te vinden zijn: hebbende gemelde *Cabonas* ons echter niet weten te berigten van waar en op wat wijze de meergemelde

Birinas aan 't ijzer, koper en de koralen komen, waarmede dezelve, als gezegd is, bij hun komen handelen. Ondertusschen dat wij, ten belange dezer natie niet voorbij kunnen nog aan te merken dat, naar dien de Namacquas bij 't noemen van eenige natien altoos gewoon zijn de woorden van *Na* en *Qua* te voegen, bij den naam van het land dat door diergelijke volkeren werd bewoond, en inzonderheid dat, wanneer dezelve van de *Birinas* sprekende, een enkel persoon een *Biri* noemen ; het dierhalven zijne bedenkelijkheid heeft, of het land der *Birinas* niet wel het rijk van *Biri* zoude mogen zijn ; te meer, dewijl hetzelve, volgens de plaatsing in de Landkaarten, niet verre van het land der *Keinamacquas* zoude liggen.

Ook is ons door evengemelde *Keinamacquas* verhaald dat ten N. Westen van hen nog twee soorten van volkeren werden gevonden, waarvan het eene, *Tamacquas* genoemd, niet alleen zeer zwart van gedaante, maar ook in 't aangezigt gekorven is ; terwijl het anderen *Saumtamaap* genoemd wordt ; beide deze natien waren anderzins ten opzigte harer kleeding, hutten, wapenen en handeldrijvende waren niet verschillend van de *Birinas*, bij welk een en ander de *Keinamacquas* nog voegden dat er voor ons middel zou zijn om opwaarts langs de rivier de *Visch*, bij gedachte *Saumtamaaps*, te kunnen komen.

Wat nu betreft de *Enicquas*, waarvan door meergemelden Coetsee in zijn relaas gewaagd wordt, dezelve kunnen wij met genoegzame zekerheid zeggen mede onder de *Namacquas* te behooren en enkel door de benaming van laatstgemelden onderscheiden te zijn; liggende Oostwaarts de *Comeinquas* en *Cabonas*, met welke naties zij, door het over en weder huwelijken als anderszins, in goede vriendschap leven ; gelijk wij dan ook op onzen hertogt onder zeker *Namacquas* geslacht, *Karangoyers* genaamd, die omtrent de groote Rivier gelegerd waren, een vrouwspersoon van voorzeide *Enicquas* natie gezien hebben. Deze, zoo wel als verscheidene andere *Namacquas*, die dikwerf bij de *Enicquas* waren geweest, door ons naar de gesteldheid van 't land gevraagd zijnde, verhaalden eenparig dat gedachte natie abondant van vee voorzien waren ; doch dat geen andere dan ordinaire bokken gevonden werden ; 't geen wij zoo veel eerder moeten gelooven, naar dien diezelfde *Namacquas*, die deze bokken aan Coetsee heeft opgegeven, zoo groot en zwaar als een hier lands hartebeest te zijn, nu dien aangaande door ons en meer anderen van ons gezelschap ondervraagd zijnde, daarvan niets heeft willen weten ; en alhoewel de voorzeide *Enicquas* met sommige *Namacquas*, gelijk zoo even is aangehaald, in goede vriendschap leven, zijn er daarentegen anderen onder dezelven die hun gansch niet genegen zijn : want de tweede ondergeteekende op den terugtogt door den Commandant naar de omtrent de Rivier *Charié*

gelegerde *Namacquas* gezonden wezende, om hen te vragen, of zij genegen waren ons den weg naar de *Enicquas* aan te wijzen, waren dezelven in den beginne daartoe bereid; doch verklaarden dezelven des anderen daags die reize wel mede te willen doen, onder beding dat wij de *Enicquas* als vijanden aanvallen en van hun vee berooven moesten; weshalven zoo hierom, alsook dat men nu genoegzaam verzekerd was, niets vreemds bij deze natie te zullen ontdekken, de reize derwaarts is gestaakt geworden.

Dus dan de onderscheidene soorten van *Namacquas* volkeren, die door ons zijn ontmoet, mitsgaders de bijzonderheden die wij van dezelve hebben kunnen te weten komen, ter neder gesteld hebbende, zullen wij om derzelver manier van leven, mitsgaders zeden en gewoontens niet met stilzwijgen voorbij te gaan, dienaangaande kortelijk aanhalen, dat derzelver woningen van riet of biezen gemaakt zijn, waarin zich doorgaans twee of drie familiën te zamen onthouden, uitgenomen dat de vermogendste onder hen die twee à drie wijven hebben, ook gemeenlijk meer diergelijke hutten hebben, die door de wijven moeten gemaakt worden; gemerkt dat de mans zich alleen met het vervaardigen hunner wapenen, bestaande in assegaaijen, boogen, pijlen en schilden, bemoeijen, zonder iets anders te doen, dewijl zij zich vastelijk verbeelden dat door het werken hunne ledematen tot het behandelen der wapenen onbekwaam worden, en het arbeiden hun dienvolgens schadelijk zij. Allen zijn zij zeer gesteld op ijzer tot het maken van assegaaijen en pijlen, mitsgaders van koper en koralen, waarin hun lieder grootste sieraad bestaat; vallende derzelver verkiezing inzonderheid op zoodanige koralen als haarlieden door de *Birinas* bezorgd worden; en waarvan wij eenigen hebben medegebragt. Gelijk gemelde *Namacquas* nu gewoon zijn hun ligchaam sterk met vet te bestrijken, dus zijn zij ook allen met schapen, jakhals en dassenvellen omhangen, welke laatsten zij zeer net met zenuwdraden weten aan malkanderen te hechten.

Bestaande hunne godsdienst ten principale hierin dat zij bij het opkomen der nieuwe maan dezelve loven of vereeren; want alsdan zetten zich de mans te samen in eenen ronden kring, en op een holle riet of diergelijk instrument blazende, beginnen de wijven daarop in de handen te klappen en rondom de mans te dansen, steeds uitroepende dat de vorige maan hen en hun vee zoo wel had bewaard, en dat hetzelfde hun van deze insgelijks mogte wedervaren; waarbij de eerste *Cabonas* die wij kwamen aan te treffen, de maan bijzonderlijk loofden, dat dezelve een volk in haar land had gebragt van welk zij veel goeds ontvingen.

Schoon nu hierin alleen, gelijk boven is aangehaald, hunne godsdienstplegtigheden bestaan, hebben wij echter ondervonden dat zij ook

eenig denkbeeld eens Opperwezens hebben, dat zij *Chuyn*, dat is groot of magtig, noemen; want iets willende te kennen geven dat hun begrip te boven gaat, zeggen zij, 'het is een werk van *Chuyn*;' voor het overige zijn de ceremonien omtrent de huwelijken, het begraven der dooden, onder de *Namacquas* dezelfde die onder andere Hottentotten gebruikelijk zijn; gelijk dan ook het bekende *Man of anders* maken, bij hun *Camie* genaamd, 't welk hedendaags bij andere Hottentotten genoegzaam in onbruik is geraakt, door hen nog stiptelijk wordt onderhouden.

Terwijl ten opzigte van hunne huwelijken door ons nog twee andere zaken zijn opgemerkt; als eerstelijk, dat wanneer een onder hen eene vrouw begeert, hij acht of tien runderen neemt en daarmede naar den vader van zoodanige dochter gaat als waarop zijn zinnen gevallen zijn, en aan wien hij deze beesten presenteert. Wanneer nu de vader het volle getal aanneemt, verliest hij het regt om zijne dochter ooit wederom te kunnen eischen; doch wanneer hij de hem aangeboden ossen den bruidegom op twee na terug geeft, behoudt hij het regt om zijne dochter weder tot zich te nemen, wanneer deze van haren man kwalijk behandeld wordt.

Ten anderen, wanneer een van hen komt te sterven, vrouw en kinderen nalatende, is zijn oudste broeder alsdan gehouden zijne weduwe als zijne vrouw aan te nemen en de kinderen nevens zijn eigene op te voeden, ten ware zoodanige weduwe genoegzame middelen tot onderhoud voor haar en hare kinderen mogt bezitten, wanneer zoodanige broeder des overledenen het in zijne keuze heeft het wijf aan te nemen of niet.

Wat nu betreft de in deze landen zich ophoudende vreemde dieren Kameelpaarden (Kamelopardalis) genaamd, gelijk mede het gebergte langs welk het koper erts zeer abondant gevonden wordt, dienaangaande zullen wij de vrijheid nemen ons te gedragen aan 'tgeen daarvan ontwijfelbaar door den Landmeter Carel Frederik Brink, als door Uwe WelEdele Gestrenge gelast zijnde, alles naauwkeurig bij wijze van dag verhaal aan te teekenen, zal wezen genoteerd, en dat de chirurgyn Rijkvoet die als ten principale tot het examineren der ertzen is mede gegaan, hiervan het beste berigt zal kunnen geven; zulks wij hierbij dan alleen maar nog zullen voegen, dat, hoe menigvuldig het voorgenoemde erts in het land der Namacquas wordt gevonden, zijlieden echter geen ander koper hebben dan hetgeen hun door middel der kleine Namacquas van herwaarts, mitsgaders aan de andere zijde door de Birinas wordt toegevoerd; zijnde dezelven echter in 't smelten van 't koper zeer behendig; gelijk wij hiervan op onzen terugtogt omtrent de Rivier de Charie een proef hebben gezien; want de daar wonende Namacquas op onze begeerte aan het smelten van

dit metaal gaande, zagen wij dezelven daartoe een kroesje van klei prepareren, vervolgens een soort van Haardstede van versche koemest, een half voet hoog en omtrent een voet in 't ronde gemaakt hebbende, wierden wijders aan de eene zijde van dit haardje, langs den grond twee gemshorens gestoken, hebbende ieder aan 't eene einde een windzak van vellen zoodanig gemaakt, dat dezelve met het op en toe halen dier zakken de wind door de horens gestadig waaide, te doen passeeren, en op deze wijze de op het haardje liggende Houtskoolen aanblazende, het koper in korten tijd tot smelten brengen; wanneer hetzelve in versche koemest met kleine groeven ter lengte van een vinger komen uit te gieten, en de op deze wijze gegotene staafjes vervolgens met een steenen hamer op een anderen zwaren steen, tot ringen, en het geen zij verder daarvan begeeren te maken, te fatsoeneren.

En hiermede verhopende aan uwe WelEdele Gestrenge Hoogstgeëerde intentie te hebben voldaan, zullen wij de vrijheid nemen, ons met het allerzuiverst respect te onderschrijven.

WelEdele Gestrenge Heer,

Uwe WelEdele en Gestrenge ootmoedigste en gehoorzaamste dienaren,

(Get.) T. Roos,
Petrus Marais.

Cabo de Goede Hope,
den 18 Augustus 1762.

Eerbiedig berigt gedaan aan den WelEdelen Gestrengen heer Ryk Tulbagh raad &c. door den ondergeteekenden Burger-Chirurgyn Carel, Christoffel Rykvoet.

Behelzende de gesteldheid van het gebergte en de daarin gevondene ertzen, dewelke op den jongstgedanen togt door het land der Namacquas ontdekt zijn geworden.

Naardien het U. W. Ed. Gestrenge, en den Ed. Achtb. Raad van Politie behaagd heeft, mij op te dragen om de ertzen of mineralen die men zoude komen te ontmoeten, op het naauwkeurigste te examineren zal ik thans, van mijne verpligting ten dien subjecte verslag doende, de eere hebben bij dezen ter neder te stellen :

Dat wanneer ik bij den eersten of grooten Koperberg, die in het

jaar 1685 door wijlen den Edelen Heere Gouverneur Simon van der Stel, onder anderen ook is bezocht geworden, ben gekomen, bij ondersoek bevonden hebbe, dat de ertzen van dat gebergte niet dan een zeer geringe kwantiteit koper komen uit te leveren.

Hebbende ik voorts, na gedane examinatie van den digt daar bij liggenden kleinen Koperberg ontwaard dat dezelve naar rato meer koper dan de voren gemelde is bezittende. Deze berg die overal rond is, ligt genoegzaam op eene vlakke grond, zijnde tusschen de 40 à 50 schreden hoog; men kan denzelven in een kwartier uur tijds omwandelen; en zoude alhier wel eenig mijnwerk kunnen worden aangelegd, bij aldien er zoo veel water en brandhout, waaraan het nogthans ontbreekt, te vinden was, als men tot dat werk zoude noodig hebben.

Ook heb ik bij mijne verdere komst aan de groote of Charie Rivier het kopererts dat zich aldaar in de langs de rivier staande gebergtens komt te vertoonen, exactelijk geëxamineerd; zijnde dit hetzelfde groene erts waarvan de Burger Jacobus Coetsee in het jaar 1760 bij deszelf alleen ondernomen landtogt, eenige brokken alhier heeft mede gebragt; en bij een kleinen proef ontwaard, dat zich daarin meer dan een derde deel zuiver koper kwam te bevinden. Dit gebergte bestaat te eenen male uit zeer hooge en zware kliprotzen, zijnde op diverse plaatsen met een groenen uitslag bezet, met witte aderen gemelleerd, 't welk deze rotzen hier en daar naar wit marmer doet gelijken. Terwijl zich op andere plaatsen ook aderen als van koper zelven komende te vertoonen, men dus niet behoeft te twijfelen of de hier uittegravene ertzen zullen doorgaans zoo veel koper uitleveren als bij mijne voorgezegde proefneming is bevonden; doch des ongeacht, schijnt het mij tee niet wel doenlijk te zijn om alhier eenig mijnwerk met voordeel te kunnen aanleggen, eensdeels omdat de voorzeide rotzen ongemeend hard van substantie zijnde, het uitgraven der ertzen dierhalven zeer zwaar en moeijelijk zal vallen; ten tweeden dat ook omstreeks het gemelde erts gebergte geen hout genoeg wordt gevonden om de ertzen te kunnen smelten; en eindelijk dewijl de voorgemelde groote Rivier niet alleen met vele riffen en ondiepten bezet is, en dus op verscheidene plaatsen met geen vaartuig kan worden bevaren, maar dat het bovendien ook nog te bezien is of de plaats alwaar dezelve zich in zee ontlast, wel bekwaam is om aldaar met vaartuigen te kunnen aankomen, om de ertzen of andere zaken van daar herwaarts te vervoeren; zoodat bij aldien alles per as, dit heen zoude moeten worden aangevoerd, het zeker is dat de kosten van dit transport meer zouden bedragen dan de voordeelen die men uit het erts zoude kunnen erlangen.

Behalve de voorgemelde gebergten, heb ik dieper landwaarts in nog eenige anderen, dewelke zeer glansrijk waren, insgelijks met de

uiterste oplettendheid gevisiteerd; doch in geene derzelven het een of ander mineraal gevonden, als zijnde dezelve slechts met Marien-glas doormengd.

Dit alles zijnde dat door mij gedurende den voorzeiden landtogt met betrekking tot het examineren der mineralen is opgemerkt en ondervonden, zal ik dierhalven de vrijheid nemen dezen te laten dienen voor eerbiedig berigt.

Cabo de Goede Hope den 4 May 1762. (get.) C. C. RIJKVOET.

H. C. V. L.

ERRATUM.

Een drukfout op pagina 143 den tienden regel van het October nommer ontneemt den lezer een belangrijke mededeeling. Er staat "De bewoners noemen het einde ook wel *Charié.*" Dit moet zijn "De bewoners noemen het *Eyn* of ook wel *Charié.*"

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 93—NOVEMBER 1887.

RAADSELS.

(*a.*) Met *a* ben 'k een beweeglijk spel,
Met *e* verhef 'k mijn stem zeer schel,
Met *i* zit 'k mensch en beest aan 't lijf,
Met *u* ben 'k van een paus 't bedrijf,
Met *o* ben 'k haast als met een *a*,
Met *ij* koom niemand mij te na.

(*b.*) Ik ben het tegenovergestelde van een priester of predikant en omgekeerd een ligchaamsdeel.

(*c.*) EENE SOM.

Zacheus de tollenaar, in de H. S. genoemd, toen hij tot bekeering kwam, zeide dat hij de *helft* zijner goederen den armen zou geven, en indien hij iemand iets door bedrog ontvreemd had, zou hij het *vierdubbel* wedergeven. Stellen wij nu dat hij zoo doende *niets* overhield; welk gedeelte van zijne bezitting had hij dan op onregtvaardige wijze verkregen?

☞ Men wachte met inzenden der antwoorden tot ook het December-raadsel verschenen is, en zende dan *alles* te gelijk of zooveel men er van vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Verslag over de maanden Julij—September en toekenning van prijzen (D.V.) in ons volgend No.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

AANTEEKENINGEN VOOR DE MAAND.

Het was te verwachten dat de Paarlsche wijngeschiedenis een muisje met een staartje zou zijn. Na de openlijke klacht van den heer Minnaar, waarvan wij in ons vorig No. gewaagden, en zijn verzoek om schadevergoeding, kon de Regering er onmogelijk gras over laten groeijen. Zij was het aan Baron Von Babo, diens assistent en het land verpligt de zaak naauwkeurig te onderzoeken. Aan den heer S. V. Cloete, Civielen Commissaris van de Paarl, werd opgedragen rapport uit te brengen. Dat rapport hebben de lezers van dit tijdschrift ongetwijfeld reeds in de dagbladpers gelezen; dus kunnen wij, zonder het op nieuw te plaatsen, volstaan met er naar te verwijzen. Vergeleken met hetgeen de heer Minnaar ons vroeger vertelde, komt het op sommige punten niet overeen. Volgens hem zou *al* de wijn onder opzigt van den heer Kuffner gemaakt zijn; doch deze ontkent zulks en houdt zich alleen verantwoordelijk voor *den wijn die goed uitgevallen is*, hoewel hij toestemt dat hij voor de hermitage instructies gegeven, het sap geproefd, goedgekeurd en voor het overtappen de data aangegeven heeft. Dit nu daargelaten, klinkt het vreemd dat hij geen reden vinden kan voor het zuurworden er van! Vreemder nog vinden wij zijn getuigenis, dat de deskundige te Constantia geen laboratorium heeft om proefnemingen te doen! De correspondent van de *Argus* noemt verscheidene personen wier hermitage en pontac ook bedorven zijn, ofschoon zij letterlijk de voorschriften van den Baron gevolgd hebben. Bevat een verder berigt van denzelfden correspondent waarheid, dat de wijnen van mej. de wed. Horak

toch wel door den heer Kuffner zijn gemaakt en ook zuur wierden, dan kan de zaak nog volstrekt niet als afgedaan beschouwd worden, maar dient de Regering ook daaromtrent een onderzoek in te stellen. De *Zuid Afrikaan* wijst er op dat de klagt voornamelijk over hermitage loopt, en geeft aan de hand dat de Regering in het volgend saizoen proeven voor eigen rekening zal nemen. Dit is zeker het beste; want hoewel sommige boeren met groendruiven wel geslaagd zijn, zoo als de heeren De Waal uit het Stellenbossche, en Frans Malan van Wimmershoek in het Paarlsche district, die zulks openlijk in de couranten erkend hebben, heeft toch de mislukking bij anderen ontzettend veel kwaad gedaan en het geloof in de nieuwe methode een geweldigen schok gegeven. Het wil dan ook wat zeggen als arme wijnboeren in deze geldelooze tijden nog een groot deel van hun oogst moeten verliezen! "Door eigen schuld!" hoort men roepen, en daarover willen wij thans niet strijden; maar het zal niemand dan ook bevreemden dat men in wijnbouwkringen de namen Fuentes en Von Babo in een adem hoort noemen, en dat men uiterst nieuwsgierig is om te weten hoe de wijnen te Constantia zijn en welke prijzen zij zullen opbrengen.

De brieven van de wijnkoopers Green & Co. en Sedgwick & Co. pleiten zeker sterk ten voordeele van de bereidingswijze van den Baron en hebben ongetwijfeld meer waarde voor het groote publiek dan de klachten van een aantal boeren; maar het kwaad wordt er niet door verholpen. Wat een dier heeren zegt omtrent goede (?) prijzen den wijnboeren betaald, dat had hij liever in de pen moeten houden; wij hebben daarvan in het September No. een paar staaltjes gegeven.

Intusschen is de termijn van den Baron bijna verstreken, en zoo als men weet, heeft hij bedankt. Wij houden ons overtuigd dat hij het wel gemeend heeft en dat, afgezien van de mislukking hier en daar (waar dan ook de fout ligt), er werkelijk wat veel goeds door hem tot stand gekomen is; daarom is het te meer jammer dat hij met de opgedane ondervinding zijn werk niet kan voortzetten. Zijn opvolger zou een landsman zijn, de heer Portebele; maar daar deze niet komen kan of wil, is de zaak in handen van den Agent Generaal te Londen gesteld om ons een deskundige te vinden. Komt die, dan zal hij van voren af aan moeten beginnen en eer hij op de hoogte is—doch wij zullen het daarbij vooreerst maar laten en den wensch uitspreken: dat er spoedig betere tijden voor onze bedrukte wijnboeren mogen aanbreken.

TABAK.

Bij hetgeen in het vorig No. over tabak gezegd werd moet ditmaal met dank de ontvangst erkend worden van een pamflet getiteld *Tabak in Zuid Afrika*, overgedrukt uit het Tijdschrift *Vragen van den Dag*. De schrijver en toezender is onze vriend de heer F. H. Olland, vroeger te Bloemfontein, thans in zijne vaderstad Utrecht (Holland), woonachtig. ZEd. brengt in zijn vlugschrift de lezers in Nederland op de hoogte van den Zuid Afrikaanschen tabaksbouw; en hoewel er uit den aard der zaak voor ons weinig nieuws in is, vindt men er toch alweer het bewijs in dat ons land ook in dit opzigt een toekomst heeft. Waarom zou men anders elders zooveel over Kaapschen tabak schrijven? Herr Schenck heeft een groot werk! Als hij eens na al zijne reizen "rust na zwerven" op de Oudtshoornsche tabakplantage vindt, dan zullen we nog wat beleven! Uit het toegezonden opstel stippen we aan, dat er in Holland en in de Transvaal stappen genomen worden om een bekwaam Hollander te laten uitkomen, om met Hollandsch kapitaal eene modeltabaksplaats of plantage op te rigten; waarschijnlijk in het district Rustenburg. Van ons vruchtbaar tabaksdistrict Oudtshoorn met zijne vele kalksteenbeddingen en gemakkelijke irrigatie, zegt de schrijver: "Daar wordt de jaarlijksche productie op 3,000,000 lb. geschat of ongeveer 4,000 lb. per morgen." Maar is dat niet wat kras? Dat beteekent a 6d. per lb. eventjes £75,000 of £100 per morgen! Men zou haast in verzoeking komen een Oudtshoornsche tabaksboer te worden. En dan de toekomst die hem wacht als de Koloniale tabaks-expert eerst alles in orde heeft en men op de wereldmarkt naast Portorico en Havana ook "Oudtshoorn" vraagt! Nu, "hoop doet leven", zegt het spreekwoord.

II.

AAN DEN HEER LANDBOUW SECRETARIS.

Mijnheer,—In het Augustus No. van dit Tijdschrift wendden wij ons tot den toenmaals nog onbekenden man, die de eer zou hebben de *eerste* Landbouw Secretaris der Kaapkolonie te zijn. Ter herinnering zenden wij nu aan UE., op wien de keuze der Regering gevallen is, met deze uitgave een exemplaar van dit No.; hoewel er haast geen twijfel aan bestaat of gij zijt met den inhoud reeds bekend; daar ons van goeder hand verzekerd werd dat gij Hollandsch—Het *Zuid Afrikaansche Tijdschrift* ook?—leest.

Over hetgeen toen geschreven werd, behoeven we dus niets meer te zeggen, dan dat het nu blijkt dat gij, mijnheer! daarin onzen welkomstgroet en eene inleiding tot verdere correspondentie vindt.

Ditmaal zijn wij zoo vrij uwe aandacht te vestigen op een drietal punten: Limoenboomen, Olijfboomen en een Landbouwblad voor onze Hollandschsprekende boeren.

Limoenboomen.—Teen gij voet op Zuid Afrika's bodem zettedet, waren onze prachtige limoenboomen, de bron van welvaart onzer Westelijke wijnboeren, voor het meerendeel reeds door de Dorthesia verwoest. Hoe het verderf zich nu reeds tot Clanwilliam, Oudtshoorn en zelfs Graaff-Reinet uitstrekt, kan UE. niet onbekend zijn. Evenmin dat er allerlei middelen aan de hand gedaan en in sommige gevallen ook trouw beproefd zijn, zonder ander gevolg dan dat men op de plekken waar vroeger de prachtigste oranjeriën ter wereld gevonden werden, nog steeds de kale stompen ziet staan. Wetende, hoe deze pest zich eveneens in Californië vertoonde, maar daar baas geraakt werd, houden wij ons overtuigd dat zulks ook in Zuid Afrika geschieden kan. Vooraf, ten einde misverstand te voorkomen, alsof wij onze boeren wilden beschuldigen dat zij de handen in den schoot legden, wenschen wij te zeggen dat velen hunner sommen gelds voor tuinspuiten en zeepen uitgegeven hebben om het kwaad te keeren; doch daar ieder man voor zichzelven werkte, werd de moed spoedig opgegeven. De Californiërs, gedachtig aan het spreekwoord, dat "Eendragt magt maakt", gingen anders te werk. Gij, mijnheer! weet hoe? Een groote spuit werd voor gezamenlijke rekening aangeschaft, waarmede in volgorde de boomen der verschillende deelhebbers met zeep van walvischolie terdege bespoten werden, en zoodra het insekt zich weder vertoonde, gaf de boer (en hij was dit verpligt) eenvoudig aan den Secretaris van het Comité kennis en men kwam zijne boomen op nieuw reinigen; en zoo hield men aan tot de overwinning volgde. En waarom deden of doen de Zuid Afrikaansche boeren niet hetzelfde? zult gij welligt vragen. Die vraag hebben we al zoo dikwijls gedaan, zonder dat het iets gebaat heeft. Moeten wij haar zelf beantwoorden? Wel, dan was het omdat er geen behoorlijke organisatie, geen vertrouwen in de zaak en in de laatste jaren geen geld voor was. En of gij ons dan daarin helpen kunt? Wij meenen van ja. *Hoe*, zullen wij u zeggen. Het Gouvernement ontbiede een of meer dier Californische spuiten met een voorraad van het middel dat aldaar *probatum* gewerkt heeft; plaatse die spuit of spuiten in zekere buurten, alwaar door uwe tusschenkomst Comite's gevormd worden die er voor zorgen dat het werk degelijk op Californische wijze, gedaan wordt; love bovenop een prijs uit voor den man, die het eerst zijn limoenboord weer in orde heeft en—— men zal wonderen zien! Laat het maar eerst in één buurt helpen, dan is de zaak gewonnen; al het andere volgt van zelf. Ons volk heeft leiding, voorlichting, hulp noodig, en daarom heeft het ook

zoo smachtend naar een Landbouw Secretaris uitgezien. Punt één is hiermede afgehandeld; ten minste voor een verstandig man is er voorloopig genoeg van gezegd.

Olijfboomen.—Sedert de dagen van den boomplanter Simon van der Stell tot heden toe is er al wat over olijventeelt in deze Kolonie gesproken en geschreven ook ; maar ofschoon door de regering prijzen uitgeloofd wierden voor de eerste honderd gallons olijfolie, heeft nog niemand, zoover wij weten, een prijs getrokken. Wij behoeven u niet te zeggen dat het een voorname bron van volkswelvaart zou zijn indien de kwekerij hier gelukte. Deskundigen hebben altijd verzekerd dat de olijf in een land als onzen zuidhoek, waar de wilde olijfboom zoo welig groeit, gelukken *moet*, als men maar op de regte wijze te werk gaat. Ook in dezen ontbrak het aan iemand, die bij vak-kennis een hart voor de zaak had. Gij neemt het dus zeker niet kwalijk dat wij al dadelijk uwe aandacht er bij bepalen. Wilt gij u persoonlijk overtuigen hoe prachtig de olijfboom hier groeijen kan, dan raden wij u een uitstapje naar de Paarl aan. Op de plaats van den heer Izaak Minnaar, denzelfden van wiens wijngeschiedenis in dit nommer gesproken werd, zult gij in de gelegenheid zijn eenige honderden jonge olijfboomen en tevens een Java-koffijboom te zien en te bewonderen. Wat het hoofd van ons Landbouw Departement in deze zaak kan doen laten wij verder aan uw eigen oordeel over.

En nu ons derde punt: een *Landbouwblad voor onze Hollandsch-sprekende boeren.*

Een halfdozijn of meer bladzijden in dit Maandschrift en losse berigten in de nieuwsbladen maken de gewone landbouwlektuur van de meeste onzer boeren uit. Zij die Engelsch lezen en er op inteekenen, hebben ook het bijvoegsel van de *Wynberg Times* ; maar dat is alles ! Vergelijkt men nu, zonder van Frankrijk, Amerika, Engeland, Holland en andere landen te spreken, wat in uw vaderland, Duitschland, zoo al over het Boerenbedrijf geschreven wordt : boeken, tijdschriften en kranten bij dozijnen, dan roept men onwillekeurig uit : hoe is het mogelijk dat het hier met de boerderij nog gaat zoo als het gaat ? Maar kan dat zoo blijven nu wij er een Landbouw Departement op na houden ? Hoe zult gij de boeren naderen en hun uwe plannen, inzigten, raadgevingen bekend maken ? Door middel van de *Gouvernements Gazette* ? Maar wie leest die ? Of verwacht gij dat de landbouwers persoonlijk of per brief uw kantoor zullen bestormen om raad en hulp ? Dan vergist gij u zeer ; dit ligt niet in den aard van ons volkskarakter. Maar hoe dan zullen de boeren van uw voorlichting profiteren ? Verschoon ons, maar wij meenen op de volgende wijze : Een wekelijksch blaadje, uitsluitend aan den landbouw gewijd, gaat

als bijvoegsel van de Hollandsche bladen aan de inteekenaars, en verder ontvangt elke veldkornet een dozijn of meer, ter verspreiding onder degenen die voor geen courant inteekenen. Daarin spreekt gij tot onze landbouwers als een vader tot zijne kinderen en zij leggen u vragen voor, brengen hunne klagten in enz. Op die manier bereikt gij hen, en zij u, en wel op de allereenvoudigste wijze. Het spreekt vanzelf dat de uitgave in de *Hollandsche taal* geschiedt en dat het blaadje vooreerst *gratis* (voor Gouvernements rekening) gezonden wordt. Groot kunnen de onkosten niet zijn; en het nut dat gesticht wordt, is stellig die kosten dubbel waard. Voorts kunnen er nuttige stukken in het blaadje opgenomen worden, over alles wat op de boerderij betrekking heeft; zoowel wat het buitenland als de Kolonie aangaat. De rapporten van veearts, wijnexpert, tabaksexpert, houtvester en andere onder-beambten verschijnen in het blad, dat gij des verkiezende: "De Afrikaansche Landbouwer," of "De Stem van den Landbouwsecretaris", of wat ook, noemen kunt. Zoodoende brengt gij onze menschen aan het lezen; en uit zulk een klein begin kan later een geïllustreerd landbouwtijdschrift geboren worden, dat bij geen buitenlandsch vakblad behoeft achter te staan—en dat ook zelfbetalend zal zijn. Deze losse schets is natuurlijk voor verdere uitwerking vatbaar; wij willen u slechts in 't kort een denkbeeld van het plan geven.

En nu, mijnheer de Landbouwsecretaris! vragen wij u, indien noodig, om verschooning voor dit schrijven en voor hetgeen waarover wij, op dezelfde vrijmoedige wijze, ons later nog met u denken te onderhouden.

Verblijve intusschen met eerbied en achting,

De Redactie Boerderij *Z. A. T.*

MOLD'S VEREDELDE TARWE.

Wij herinneren onzen lezers, die deze, door het Gouvernement verschafte tarwesoort uitgezaaid hebben, dat wij, nu de oogst daar is, met verlangen hunne rapporten van den uitslag tegemoet zien. Men gelieve alles, tot in de kleinste bijzonderheden, van de aarding dezer tarwe-varieteit op Zuid Afrikaanschen grond te melden.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Naar berigten in de bladen heeft de verbreiding van de druifluis (Phylloxera) in de wijnbergen van den Rijn in de laatste weken zulk een omvang genomen, dat de Rijkskanselier in overleg met de minis-

ters van Finantiën en van Landbouw in Pruissen de vakmannen heeft bijeengeroepen om met de resp. overheid te overleggen, wat er tegen de calamiteit te doen is.

Aan de kon. leerschool voor ooft- en wijnbouw te *Giesenheim a/ R.* (bij Wiesbaden) werden er gedurende acht dagen voordragten gehouden over het behandelen van vruchten. Van 16 tot 19 Augustus waren de lessen bestemd voor vrouwen; van 22 tot 25 Augustus voor mannen; het bijwonen er van kostte 4 Mark voor Pruissische toehoorders, 6 Mark voor vreemdelingen; voor vrouwen was logies te bekomen door bemiddeling van de directie; de lessen begonnen 's morgens te 9 uur. Practisch en theoretisch werd onderrigt gegeven in: het oogsten, bewaren en verzenden van versch ooft; het droogen van vruchten en groenten; het bereiden van geleijen en conserven van vruchtenwijn en het behandelen daarvan in den kelder; het maken van vruchtenazijn, likeuren en bessenwijn. [Zou zoo iets in deze Kolonie geen nut kunnen doen? Wij vestigen hierop de aandacht van den Landbouwsecretaris.]

Uit *Brussel* is berigt, dat een consortium van voorname finantiele krachten, waaronder de Société générale, aan de Regering een plan tot oprigting van eene door den staat gegarandeerde *grond-crediet-bank* zou hebben overgelegd. De Regering zou verklaard hebben in beginsel met de oprigting in te stemmen en bij de Kamers een daarop betrekking hebbend voorstel te zullen indienen. [De heer Venter neme hier nota van en brenge dit berigt in verband met zijne wet omtrent het oprigten van een Gouvernements Bank. Mogelijk valt er voor hem wel was uit te leeren.]

In Polen zijn zeer veel onder schulden gebukt gaande landgoederen. Zij die voor de helft der waarde met hypotheek belast zijn, heeten "reine." De redenen van dezen toestand zijn: "Gebrek aan Poolsch Kapitaal; algemeene malaise van den landbouw; het verdeelen van goederen onder de kinderen, welke verdeeling volgens vakbladen de hoofdoorzaak is van den achteruitgang, d. i. dus de splitsing in kleine bezittingen. Bijna alle goederen zijn thans gedaald tot een derde van de waarde, die zij eenige jaren geleden hadden. [Het is dus niet alleen in de Kaapkolonie, maar ook in andere landen (vroeger vermelden wij hoe het in Holland en Duitschland deswege gesteld is) dat men over] de ontzettende daling van vastgoed klaagt.

Men weet hoe hier algemeen geklaagd wordt, dat de Boer aan de genade van speculateurs overgeleverd is. Herhaaldelijk hebben wij op het nut van samenwerking gewezen; maar steeds ontbrak het aan onderling vertrouwen. "De Stem der Vlaamsche Landbouwers" zegt desaangaande:—"*Het vertrouwen!* Het is zoo. Dáár ligt de knoop. Indien de landbouwers onder elkaar genoegzaam vertrouwen hadden om coöperatieve inrigtingen tot stand te brengen, zij zouden 't einde hunner ellende zien. Nu niet. Indien zij in elkaar genoegzaam vertrouwen stelden om zich, huishoudkundig gesproken, *te vereenigen*, zij zouden duizend en duizend en duizend mannen sterk zijn. Nu verspillen zij hunne magt in eene *afzonderlijke* worsteling tegen misbruik en ongeregtigheden."

Dat wij hier op den duur ook Landbouwscholen zullen krijgen, lijdt geen twijfel. Nu wij ons in het bezit van een Landbouwdepartement mogen verheugen, komt het andere van zelf. Reeds wordt aan de Paarl de wensch uitgesproken, dat de Regering ditmaal aan zulk een belangrijk distrikt als de Paarl zal denken en aldaar de *eerste* Landbouwschool stichten. Wij hebben daar niets op tegen, maar hopen dat de inrigting van dien aard zal zijn, dat men niet zulke klagten zal hooren als waarvan het volgende stukje over de bekende Landbouwschool te Wageningen in Nederland gewaagt; met welk doel wij het hier ook plaatsen:—

"Allen die eenig belang stellen in den vaderlandschen landbouw hebben zeker kennis genomen van de resultaten door de Rijks-Landbouwschool verkregen en zullen nu, het genoemde artikel lezende, ook meewarig uitroepen: "slechts acht-en-Twintig?"

Aan wie de schuld daarvan?

Aan Directeur en Leeraren der school zeker niet; aan belangstelling van onze nederlandsche landbouwers EVENMIN, doch wel, m.i. aan de inrigting der school.

Die inrigting is van dien aard dat alleen zij, die met vrucht den driejarigen cursus eener Hoogere Burgerschool hebben doorloopen, van het onderwijs kunnen profiteeren. En voor hoeveel landbouwers of laat ik liever zeggen voor bijna alle landbouwers zijn die voorbereidende studiën een onoverkomenlijk bezwaar. Aan hoe weinig boeren zal het schikken om hunne kinderen naar een nabijgelegen stad te zenden om dáár de lessen eener Hoogere Burgerschool bij te wonen en dat nog wel met de onzekerheid of 't eindexamen door hen zal kunnen

worden afgelegd? Welk een ander leven begint dan reeds voor den boerenzoon, gewoon aan de eenvoudige levenswijze zijner ouders en nu kennis makende met tal van behoeften hem vroeger onbekend, en welker voldoening natuurlijk finantieele opoffering van de ouders zal eischen?

Eindelijk toegelaten op de Landbouwschool vangt een leven aan dat nog meer verschilt van zijne vroegere omstandigheden. De *boer* gaat meer en meer onder en 't *heerschap* treedt meer en meer te voorschijn. En zou dat zijn in 't belang van den werkkring die hem thuis wacht?

Ik meen het te mogen betwijfelen.

Zal hij zich gelukkig gevoelen in den huisselijken kring, zal hij geene minachting koesteren voor de praktijk zijner ouders en zich kunnen schikken in 't afgezonderde leven dat hij nu moet leiden? Zal hij niet onmogelijk zijn geworden voor zijne oude speelmakkers en zich veel te veel *heer* gevoelen om flink de handen uit de mouw te steken?

De tegenwoordige inrigting van 't onderwijs te Wageningen is uitmuntend voor zonen van rijke landbouwers, die hun bedrijf later meer als tijdverdrijf dan wel als beroep om rente te trekken zullen uitoefenen, voor aanstaande rentmeesters en voor opzichters voor den boschbouw in Indië.

Weldra zal er een overgroot aantal rentmeesters disponibel zijn, doch met de tegenwoordige malaise laat het zich wel aanzien dat vele grondeigenaren zelf hunne goederen zullen gaan administreeren en er dus voor hen in Nederland geen toekomst meer zal zijn. En daarom is het ook wel degelijk wenschelijk dat er een onderzoek worde ingesteld of er—en zoo ja, welke—maatregelen moeten getroffen worden waardoor de school te Wageningen meer leerlingen tot zich zal trekken, uit den eigenlijken boerenstand.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

DECEMBER 1887.

Het vergaan van het Indisch Compagnieschip "Grosvenor", op de Oostkust van Zuid Afrika in 1782.

(Medegedeeld door den matroos John Hynes.)

Den 15den Junij 1782 verliet de *Grosvenor* de haven van Trincomale op het eiland Ceylon, om naar Engeland terug te keeren. Kapitein Coxon, die op dit schip het bevel voerde, geloofde den 3den Augustus dat het naaste land nog honderd mijlen verwijderd was. Het woei dien dag en den volgenden zeer hard, en op den 4den, zijnde een Zondag, lag het schip bijgedraaid voor de gereefde fok en bezaan.

Voor het aanbreken van den dag, was de matroos John Hynes, met Lewis en eenige andere zijner makkers, in het tuig bezig om de voorbramsteng neer te nemen, toen hij aan Lewis vroeg, of hij niet geloofde land te zien, dat door branding omringd was. Deze deelde in zijne meening, en nu haastten zij zich om naar beneden te gaan, : de officier die de wacht had van deze onrustbarende ıtdekking te onderrigten. Deze begon echter te lagchen, ›ch nu liep Lewis naar de kamer van den kapitein en ›rhaalde den gezagvoerder wat er voorviel.

Kapitein Coxon begaf zich aan het dek, en beval voor n wind te houden. Men bragt dien ten gevolge het ‾r over, geide de bezaan op, zette de geheele fok en

het kruiszeil bij en braste de achterste ra's vierkant. Het schip was bijna geheel door de wending heen toen de kiel stootte. In een oogwenk bevond ieder zich op het dek; de schrik was op elks gelaat te lezen; de kapitein wendde alle pogingen aan om de jammerkreten te smoren en de passagiers gerust te stellen, zeggende, dat hij alle hoop had om hen te redden.

Men peilde de pompen en vond geen water in het ruim, doch dit werd veroorzaakt door dat het achterschip op de rotsen was gezet, en het voorschip zich veel lager bevond, waardoor al het water zich daar had verzameld. Tien minuten later begon de wind van het land te waaijen, zoodat men vreezen moest in de ruimte gedreven te zullen worden en de eenige kans op redding te verliezen.

De kapitein wilde noodschoten doen, doch de kruidkamer was reeds vol water. Hij gaf nu bevel den grooten mast te kappen, doch dit gaf geene verligting voor het arme schip.

De verwarring welke aan boord heerschte laat zich niet beschrijven; het was overal slechts wanhoop, wanorde en verbijstering. De bedaardsten hielden zich met middelen bezig om de kust te bereiken, en zij maakten een vlot van de masten, ra's en alle stengen, welke men bijelkander kon brengen.

Een Laskaar en twee Italianen beproefden, met eene loodlijn, zwemmende de kust te bereiken; een der laatsten verdronk, doch de beide anderen kwamen gelukkig aan. Door middel van de lijn bragt men eene dikkere aan den wal, en door deze weder eene vanglijn; de beide matrozen werden door de inboorlingen aan den wal geholpen, waarvan zich reeds een groot aantal op den oever verzameld had. De golven en den stroom voerden weldra de masten aan land, welke de inboorlingen, zoodra zij ze konden bereiken, van hunne ijzeren banden beroofden.

Zoodra de vanglijn aan land was, bevestigde men het eene einde om eene rots en het andere om het gangspil, waarvan men zich bediende om de lijn stijf te draaijen. Gedurende dezen tijd was bijna de geheele bemanning bezig geweest om het vlot zamen te stellen, waarmede men thans gereed was. Nadat men het van eene verschansing van negen duim had voorzien, bragt men het te water, en voerde het achter het schip, opdat de

vrouwen en kinderen zich door de luiken gemakkelijker van boord konden begeven. Vier matrozen gingen op het vlot om hen te helpen, doch hoe stevig men alles gemaakt had, werd de verschansing door de branding weggeslagen, en het vlot, dat naar den oever gedreven werd, kantelde, waarbij drie der matrozen verdronken.

Voor men den mast kapte, was de jol en de boot te water gebragt, doch naauwelijks waren zij nedergelaten, of zij werden in stukken geslagen. Ieder bedacht nu de best mogelijke middelen om zich te redden. Eenigen zochten hunne toevlugt bij den kabel, die aan land vastgemaakt was, en slaagden er in, met hunne handen zich hieraan vastklemmende, de kust te bereiken. Velen kwamen door behulp van dit middel aan den wal, doch anderen, door vermoeidheid uitgeput, konden dit niet ten uitvoer brengen en verdronken. Vijftien personen kwamen op deze wijze om het leven.

Het schip brak een weinig voor den grooten mast in tweeën. Op hetzelfde oogenblik begon de wind weder, door een onverwacht geluk, uit zee regt op den wal aan te waaijen, welke omstandigheid er zeer veel toe bijdroeg om de menschen, die zich nog aan boord bevonden, te redden. Zij begaven zich allen op de hut die het digst bij het land was, en welke, toen het dek in tweeën brak, van het voorste en achterste gedeelte van het schip door wind en zee werd losgemaakt en opgeheven. In dit vreesselijk oogenblik drong iedereen naar bakboordszijde, en dit gedeelte van het schip dreef weldra in minder diep water, terwijl de andere overblijfsels van het vaartuig de woede der zee nog tegen hielden, die zonder deze beschutting alle schipbreukelingen zoude weggevoerd hebben. Allen die nog aan boord gebleven waren, zelfs de vrouwen en kinderen, bereikten gelukkig het land, behalve de koksmaat, die beschonken zijnde, verklaarde dat hij het schip nooit wilde verlaten.

De nacht begon te vallen. Gelukkig hadden de inboorlingen, die zich met zonsondergang teruggetrokken hadden, een overblijfsel van hun vuur gelaten, hetgeen de gelegenheid verschafte om andere vuren van het wrakhout van het schip te ontsteken. Men nam de varkens en hoenders, die aan wal waren gesleept, en bereidde een droevigen maaltijd. Er werd een vat vleesch en eene ton meel op het strand gevonden, waarvan de kapitein aan ieder persoon eene gelijke uitdeeling liet doen, en van twee zeilen, welke aangespoeld waren, werden twee tenten voor de vrouwen opgeslagen.

In den morgen van den 5den Augustus kwamen de inboorlingen van het land, behoorende tot de Kaffers, wreedaardige wilden, met kort wollig haar en eene zwartachtige huid, in groot aantal opzetten, en begonnen alles weg te nemen, waarin zij lust schenen te hebben. De schipbreukelingen, en inzonderheid de vrouwen, gevoelden zich ernstig ongerust voor hunne persoonlijke veiligheid, doch zij werden bedaarder, toen men zag dat de inboorlingen zich met plunderen tevreden stelden. Des anderen daags begon men alles bijeen te brengen, wat nuttig kon zijn op de reis, welke men over land naar de Kaap de Goede Hoop dacht te ondernemen; doch eerst deed de kapitein, voorzigtigheidshalve, twee vaten brandewijn de bodems inslaan, uit vrees dat de inboorlingen zich hieraan bedrinkende gevaarlijk zouden worden. Hij verzamelde vervolgens allen, die de schipbreuk overleefd hadden, en na den voorraad onder hen verdeeld te hebben, stelde hij hun voor, dat daar hij aan boord met het bevel was belast geweest, hij ook nu hoopte dat zij zouden toestemmen, dat hij voortdurend zijne orders bleef geven. Er werd hierop eenparig goedkeurend geantwoord, en hij zeide dat men naar zijne berekening in vijftien of zestien dagen eene Nederlandsche vestingsplaats zoude kunnen bereiken.

Door deze woorden aangemoedigd, vertrok het gezelschap den 7den Augustus. De eerste stuurman, die sints eenigen tijd ziek was, werd door twee matrozen in eene hangmat, aan een spier bevestigd, gedragen, en iedereen bood volgaarne aan, om zich tot dit moeijelijke werk te leenen. Een matroos, O'Brien geheeten, had eene zwelling aan de knie, en wilde niet met zijne makkers vertrekken, want daar hij niet zoo spoedig als zij konde gaan, gaf hij de voorkeur te blijven waar hij was. Hij dacht onder de overblijfsels van het schip stukken lood of tin te vinden, en hiervan kleine sieraden te maken om de inboorlingen genoegen te doen, en langs dien weg hunne belangstelling te wekken en in hunne gunst te komen.

Toen het gezelschap zich op weg begaf, werd het door eenige Kaffers gevolgd. Een gebaand pad voerde van het eene dorp naar het andere, en de inboorlingen volgden de Engelschen ongeveer drie mijlen, ontnamen hun alles wat hun aanstond en wierpen hen somwijlen met steenen. Het gezelschap ontmoette een troep van dertig inlanders, die hunne haren in den vorm van een suikerbrood hadden opgestoken en wier gelaat rood geverfd was. Er

bevond zich onder hen een Hollander, Trout genaamd, die, na verscheidene moorden onder zijne landgenooten te hebben bedreven, bij deze wilden was gevlugt. Hij vroeg aan de Engelschen vanwaar zij kwamen en waarheen zij gingen. Op hun antwoord berigtte hij hun, dat zij talrijke woestijnen te doorreizen hadden en vele aanvallen van wilde dieren zouden te verduren hebben. Deze tijding verbijsterde de schipbreukelingen; zij boden Trout zooveel geld als hij konde verlangen om hen naar de Kaap te geleiden, doch hij weigerde dit voorstel, zeggende, dat hij vreesde in de magt zijner landgenooten te zullen vallen; ook voegde hij er bij, dat hij met eene vrouw uit een Kafferstam getrouwd was, en hare betrekkingen hem nooit wilden laten vertrekken, hoeveel lust hij hierin ook gevoelde.

De Engelschen vervolgden, hierdoor ontmoedigd, nog vier of vijf dagen hunne reis. De inlanders verzamelden zich gedurende den dag gestadig rondom hen, ontnamen hun wat hun beviel, en vertrokken weder met het ondergaan der zon. De schipbreukelingen zagen verscheidene dorpen; doch zij hielden zich zoo ver mogelijk hiervan verwijderd, ten einde zich niet aan de mishandelingen der inboorlingen bloot te stellen. Logie, de zieke stuurman, was weder zooverre hersteld dat hij zonder hulp konde gaan. Eene diepe kloof doortrekkende, ontmoetten de Engelschen drie inlanders, die verscheidene malen hunne assegaaijen naar den hals van den kapitein wierpen. Eindelijk hierdoor ligt getroffen, greep hij een dezer pieken, ontrukte haar aan de hand van den Kaffer, verbrak dit moordtuig en behield er het ijzer van. De inlanders gingen hierop heen, en schenen de Engelschen niet meer te willen verontrusten, doch toen deze den volgenden dag aan een groot dorp kwamen, zagen zij hen met ongeveer vierhonderd hunner landgenooten terug, die allen met assegaaijen en groote schilden van olifantsvellen gewapend waren. Deze wilden hielden het reisgezelschap aan, en na het geplunderd en beleedigd te hebben, begonnen zij zelfs te slaan. Nu besloten de Engelschen zich tot het uiterste te verdedigen. Dien ten gevolge werden de vrouwen, kinderen en zieken op eenigen afstand gebragt en onder bescherming van een twaalftal mannen gesteld. De overigen, ongeveer negentig personen, vochten gedurende twee en een half uur tegen den vijand en

onderhielden al dezen tijd eene soort van loopend vuur. Eindelijk bereikten zij een verheven terrein, waarop zij niet omsingeld konden worden, en nu werd er een verdrag tusschen beide partijen gesloten.

Men had van beide zijden verscheidene gewonden; doch niemand was gedood. Het hout van eene assegaai drong in het oor van den heer Newman, een der passagiers, en de hevigheid van den slag beroofde hem gedurende een paar uren van alle gevoel. Toen de vrede gesloten was, namen verscheidene Engelschen de knoopen van hunne kleederen, en gaven die met eenige kleinigheden aan de Kaffers, die er mede heen gingen en niet terugkwamen.

De heer Newman eenigszins hersteld zijnde, ging het reisgezelschap voorwaarts, en des avonds sliep men in de opene lucht bij een groot vuur. Gedurende den nacht werd men echter zoodanig verschrikt door het gebrul der wilde beesten, dat de mannen waakten om deze dieren de nadering te beletten. Des anderen daags zagen de Engelschen den Hollander Trout aankomen, die hun zeide, dat hij naar het gestrande schip was geweest, vanwaar hij tin, lood, koper en ijzer gehaald had, dat hij in zijne kraal of dorp had gebragt. Hij had van hunnen twist met de inboorlingen gehoord, en gaf hun den raad geen verderen wederstand te bieden, daar het gebrek aan wapenen alle verdediging nutteloos maakte, en zij dan ook meer hinderpalen zouden ontmoeten. Hij was alleen, en vertrok na eene korte zamenspraak.

Het gezelschap trad in eene diepe kloof, waarin het den nacht doorbragt. De rust werd door het gehuil der verscheurende dieren verstoord, die door de schildwachten met zeer veel moeite, door middel van brandende stukken hout, op eenen afstand werden gehouden. Met het aanbreken van den dag begaven de Engelschen zich weder op weg. Tegen den middag kwamen de Kaffers hen op nieuw, als naar gewoonte, plunderen, zij namen hunne doos met zwam, hunnen vuursteen en vuurslag, hetgeen voor hen een onherstelbaar verlies was, daar nu ieder verpligt was met een brandend hout in de hand te gaan. Zij kwamen aan eene kleine rivier, die echter door den opkomenden vloed zoodanig gezwollen was, dat het onmogelijk was dezelve over te trekken, waarom men den nacht aan hare oevers doorbragt. De inlanders, die de schipbreukelingen gevolgd waren, werder nog

stouter; zij maakten zich van de horologiën der mannen meester, en daar zij in het haar der vrouwen diamanten bespeurden, welke deze daarin verborgen hadden, namen zij er deze edelgesteenten zonder eenigen omslag uit, en zochten zelfs met oplettendheid of zij er ook nog meer konden vinden.

Den volgenden morgen werd de rivier op eene waadbare plaats overgetrokken, doch men bevond zich nu zonder water. De kolonel James stelde voor in het zand te graven, ten einde het zich te verschaffen, en deze poging gelukte. De voorraad was bijna uitgeput, en ook was het vermoeijend om met de vrouwen en kinderen te reizen. De matrozen begonnen hierover te morren, want iedereen scheen besloten te hebben om slechts aan zichzelven te denken en voor zijn eigen welzijn te zorgen.

Dien ten gevolge kwamen kapitein Coxon, de eerste stuurman en zijne vrouw, de derde stuurman, kolonel James en zijne gade, de heer en mevrouw Hosea, de heeren Hay, Newman en Nixon en vijf kinderen overeen, om bij elkander te blijven en even langzaam als vroeger te reizen. Verscheidene matrozen, door groote beloften van den kolonel, den heer Hosea en anderen overgehaald, stemden er in toe, bij hen te blijven, om het overschot van den voorraad en de dekens waarin men zich des nachts wikkelde te dragen.

Shaw, Trotter en Harris, de tweede, vierde en vijfde stuurman, Kapitein Talbot en zijn bootsman, de heeren William, Taylor, d'Espinette en Oliver met hunne bedienden, de hofmeester van het schip, de baas en tweede timmerman, de kuiper en breeuwer en het overige gedeelte der matrozen, waaronder zich John Hynes bevond, die het eerst de branding had gezien, te zamen een gezelschap van ongeveer drie en veertig personen, koos de voorhoede. Een kind van zeven of acht jaren, Law geheeten, dat als passagier op de *Grosvenor* aan boord was geweest, begon te schreijen, toen het zag dat een der passagiers, die een deel van het tweede gezelschap uitmaakte, het ging verlaten. Men kwam overeen om dit kind mede te nemen, en het beurtelings te dragen, wanneer het niet verder loopen konde.

Deze scheiding geschiedde niet zonder levendige smart, want men had van beide zijden zeer weinig hoop, elkander weder te zien. Shaw, de tweede stuurman, die de voorste bende aanvoerde, en die den ganschen nacht op de eb had gewacht om eene rivier over te trekken, werd daags daarna

door het andere gezelschap ingehaald. Men gevoelde eene groote vreugde over dit wedervinden, en de oneenigheden, welke de scheiding hadden teweeg gebragt, werden voor een oogenblik vergeten.

De Engelschen trokken de rivier over, en kwamen des anderen daags aan een groot dorp, waar zij den Hollander Trout vonden, die hun zijne vrouw en zijn kind toonde en hun een stukje gezouten vleesch vroeg. Hij zeide dat deze kraal zijne verblijfplaats was, en herhaalde dat de inlanders hem in geen geval zouden toestaan om te vertrekken, zelfs niet wanneer hij genegen was om tot hen terug te keeren. Hij gaf hun aanwijzigingen om hunne reis te vervolgen, noemde hun de namen der dorpen op, die zij moesten doortrekken en der rivieren welke zij doorwaden moesten, waarvoor zij hem hunnen dank betuigden en vertrokken. Des anderen daags morgens was de voorraad verteerd; een gedeelte van het gezelschap begaf zich met laag water naar het strand, en verzamelde daar oesters en andere schelpdieren, welke onder de vrouwen, kinderen en zieken uitgedeeld werden. Tegen den middag kwamen zij aan een dorp, waar zij door de bewoners mishandeld werden, en men ging daarna nog tot vier uren na den middag voort.

De Engelschen besloten op nieuw zich van elkander te scheiden. Vereenigd blijvende, waren zij toch niet sterk genoeg om tegen de aanvallen der inlanders krachtigen tegenstand te bieden, en in te groot aantal om hen geene ongerustheid te veroorzaken, terwijl men ook geloofde zich gemakkelijker levensonderhoud te kunnen verschaffen. Er werd dus andermaal tot eene scheiding besloten, die ditmaal voor altijd was.

De voorste troep liep tot aan de schemering van den avond, en den volgenden dag legden deze ongelukkigen bijna dertig mijlen af. Zij voedden zich met wilde zuring en bessen, die zij door de vogels zagen pikken, en met schelpdieren, die zij vonden. Zij bereikten de oevers van eene wijde en diepe rivier, waar zij hunne dagreis eindigden.

Des anderen daags gingen zij langs bogten van den stroom, daar zij over dit breede water niet konden voorttrekken, en kwamen vele dorpen door, doch konden van de inwoners geene hulp bekomen. Zoo kwamen zij, na eene vermoeijende dagreis, op eene plaats, waar de rivier veel smaller was. Zij vereenigden hier met behulp van hunne zakdoeken en linnen

al het drooge hout wat zij bijeen konden brengen, en maakten hier eene soort van vlot van, waarop de jonge Law en degenen die niet konden zwemmen, geplaatst werden. Zij, die goede zwemmers waren, duwden het vlot vooruit, en zoo trok men zonder eenig ongeval de rivier over, die minstens eene halve mijl breed was. Daar de reizigers zich sints drie dagen van de zee verwijderd hadden, rigtten zij zich op nieuw naar de kust, den regteroever der rivier volgende. Zij waren zoo gelukkig vele schelpdieren te vinden, want in het binnenland hadden zij niets dan wilde zuring en water tot voedsel.

Vier dagen later kwamen zij aan eenen hoogen berg, die aan de landzijde met bosch begroeid was. Zij traden met het aanbreken van den dag een woud in, waarin hun marsch zeer vermoeijend was, want zij waren verpligt zich door de struiken eenen weg te banen, en telkens in de boomen te klimmen, ten einde te zien welke rigting zij te volgen hadden. Zij vonden op den top eene ruime vlakte, welke door eene beek besproeid werd, aan wier oevers zij den nacht doorbragten, nadat zij, volgens gewoonte, een groot vuur aangelegd hadden, want de wilde dieren bezochten deze plaats om water te bekomen, en zij hadden zeer veel moeite om hen op eenen afstand te houden, zoodat zij hier groot gevaar liepen.

Met het aanbreken van den dag klom Hynes op een der hoogste boomen om de strekking der kust waar te nemen, en hij bemerkte een ander woud, tusschen deze plaats en den voet van den berg. Door hunne groote vermoeijenis bereikten de Engelschen dit woud eerst tegen den avond en ontdekten geene andere paden dan die welke door leeuwen en tijgers gebaand waren.

Toen zij aan de zeekust kwamen vonden zij eenen dooden walvisch op het strand. Het gezigt van een zoo overvloedig voedsel veroorzaakte bij hen groote blijdschap, doch zij wisten niet op welke wijze zij dit dier zouden in stukken snijden, ten einde er gebruik van te maken. Zij legden een vuur op den visch aan, en sneden met eene oesterschelp het gedeelte dat aldus gebraden was uit, en zoo onderhielden zij gedurende verscheidene dagen hun leven.

Eenigen hunner dachten dat het beter was om landwaarts in te trekken, doch anderen waren daarentegen van gevoelen dat het beter was de kust te volgen. Na eene lange woordenwisseling werd er nogmaals tot eene scheiding besloten. De

vierde en vijfde stuurman, de heeren Williams en Taylor, kapitein Talbot en zijn bootsman met zes-en-twintig matrozen, waaronder Hynes zich bevond, besloten in het binnenland door te dringen; terwijl de timmerman, hofmeester, kuiper, de heeren d'Espinette en Oliver, hunne knechten en vier-en-twintig matrozen de kust volgden.

Hynes en zijne makkers doorkruisten gedurende drie dagen en nachten een vrolijk landschap, waarin zij verscheidene verlatene dorpen zagen. Gedurende dezen tijd hadden zij niets om zich te voeden dan de oesters, welke zij van de zeekust medegebragt hadden, benevens de bessen en wilde zuring welke zij onderweg plukten. Zij oordeelden het dus voorzigtig weder naar de kust te gaan, waar zij genoeg schelpdieren konden vinden om hunnen honger te stillen. Weinigen tijd nadat zij zich van den anderen troep gescheiden hadden, moest kapitein Talbot telkens gaan zitten om wat te rusten, waarop de overigen zijn voorbeeld volgden. De kapitein, die bovenmate vermoeid was, rustte echter zoo dikwijls, dat de anderen hem eindelijk achterlieten, doch zijn getrouwe bootsman wilde, daar hij zijnen meester in zulk eenen toestand zag, hem niet verlaten; hij keerde terug, en men zag dat hij zich aan de zijde van zijnen heer nederzette. Men heeft nimmer iets meer van hem gehoord.

Het gezelschap van Hynes kwam des anderen daags middags aan eene kleine rivier, waar zij twee mannen, die tot den troep van den timmerman behoorden ontmoetten, die dezen, omdat zij niet konden zwemmen, achtergelaten had.

Vier dagen nadat zij deze rivier overgetrokken waren, ontmoetten zij een ander. De oevers van dezen stroom volgende, kwamen zij aan een dorp, waar zij het horologiekastje van een der personen van het gezelschap des timmermans zagen, dat deze voor een weinig melk verruild had. Shaw bood den inlanders een gedeelte van zijne horologiekast in ruil voor een kalf, zij schenen hierin genoegen te nemen en bragten het dier in de nabijheid; doch naauwelijks hadden zij den overeengekomen prijs in handen of zij trokken het kalf terug en namen het mede. De Engelschen volgden gedurende verscheidene dagen de rivier, en trokken vele dorpen of kralen door, waarvan de inwoners hen vreedzaam lieten voorbijgaan. Zij bereikten eindelijk met een vlot de overzijde van het water, dat hier zeer breed was, terwijl twee mannen, door deze wijdte verschrikt, hunne makkers niet durfden volgen. Na verloop van vier dagen kwamen de Engelschen aan den

zeeoever, en vonden des anderen daags eenige schelpdieren, doch konden zich hier geen versch water verschaffen.

Deze ongelukkigen ontmoetten alstoen een groot aantal wilden die hen mishandelden, en daar zij buiten staat waren om tegenstand te bieden, met slagen overdekten. Om deze mishandelingen te ontgaan, vlugtten zij in een bosch, en hervatten hunnen togt, toen de inlanders zich verwijderd hadden. Drie dagen later zagen zij het gezelschap weder, dat zich onder aanvoering van den timmerman van hen afgescheiden had. Deze laatste was vergiftigd door vruchten, welke hij om den honger te stillen had gegeten, en de heeren d'Espinette en Oliver, benevens hunne knechts, waren achtergebleven, omdat zij onmagtig waren verder te gaan, doch de jonge Law had op eene wonderdadige wijze de vermoeïjenissen van den togt doorgestaan.

De beide op nieuw vereenigde troepen vonden twee planken op eene zandbank, waarin nog spijkers gehecht waren. Vol vreugde over het gevondene staken de Engelschen de planken in brand, en na er de spijkers uitgehaald te hebben, werden deze tusschen twee steenen plat gemaakt, om er eene soort van messen van te vormen. Een weinig verder toevallig in het zand aan den rivieroever gravende, vonden zij zoet water, en brachten den nacht alhier door.

Des anderen daags morgens werden zij, nadat zij de rivier overgetrokken waren, aangenaam verrast toen zij nog eenen dooden walvisch op het strand bespeurden; doch een groot aantal Kaffers, met assegaaijen gewapend, wierpen zich hier op hen. Deze wilden, hunnen treurigen toestand ziende, en de onmogelijkheid waarin zij waren om eenigen tegenstand te bieden bespeurende, gedroegen zich zeer vreedzaam, en een hunner leende zelfs aan eenen Engelschman zijn piek, om hiermede den walvisch te snijden. Met behulp van dit wapen en een paar messen sneed men eenige stukken van dit vleesch, welke men in zakken medenam, ten einde ze te koken als men vuur en water zoude vinden.

Een man werd den volgenden dag aan den oever der rivier zoo ziek, dat de noodzakelijkheid zijne makkers drong om hem daar achter te laten. Gedurende een viertal dagen reisden de Engelschen nu met spoed, omdat zij levensmiddelen bij zich hadden, doch de rivieren stelden dikwijls hinderpalen aan hunnen togt, en zij ontmoetten er eene, in de nabijheid van welke zij besloten den nacht door te brengen. Zij vonden hier eene hoeveelheid groote vruchten, welke zij nuttig-

den om hunnen dorst te lesschen. Op den volgenden dag werden velen door de hevigheid van den wind en de koude belet om de rivier over te trekken, doch Hynes en ongeveer tien anderen, die ongeduldig waren om hunnen weg te vervolgen, zwommen naar de overzijde, en liepen totdat zij eene plaats gevonden hadden daar water was, en waar zij hout en schelpdieren aantroffen. Zij bleven hier twee dagen, hopende dat hunne lotgenooten, waarbij zich de jonge Law bevond, zich weder met hen zouden vereenigen, doch ten laatste geloovende dat deze door het slechte weder teruggehouden werden, trokken zij verder.

Zij ontdekten op den zandigen oever een dooden visch, welken zij met behulp van oesterschelpen en een der messen, die in hun bezit waren, in stukken sneden, en waarvan zij een gedeelte deden koken en het overige medevoerden. Na eene scheiding van twee dagen, vereenigden hunne achtergeblevene makkers zich weder met hen, en ontvingen hun deel van den visch. Zij hadden zeer ruwe behandelingen van de inboorlingen ondervonden en vijf der hunnen verloren. Na den dood van den baastimmerman had de hofmeester zich met de aanvoering van het gezelschap belast. De jonge Law, die door zijn moed zich zoo belangwekkend had gemaakt, doch wiens jeugd het onmogelijk maakte om aan de vermoeijenissen van eenen zoo gevaarlijken weg weerstand te bieden, werd het voorwerp der teederste zorgen van dezen edelen man. Hij zocht zijnen kommer te verligten, hoorde zijne klagten met vaderlijke belangstelling, gaf hem te eten van hetgeen hij zich konde verschaffen en troostte hem zooveel mogelijk. Welk eene lofspraak verdient een zoo menschlievend gedrag niet, wat is men niet verschuldigd aan eene zoo edele, zoo verhevene zelfverloochening, in eenen toestand, waarin de zucht tot zelfbehoud op eene verschrikkelijke wijze de eigenbelang zoekende gevoelens van den mensch doet uitkomen!

Terwijl zij, om hunnen weg te bekorten, beproefden om eene steile rots die in zee uitstak om te trekken, waren de Engelschen bijna door de hevigheid der golven, die tegen deze klippen braken, medegevoerd. Deze arme lieden ontkwamen slechts als door een wonder, eenigen verloren hunnen voorraad visch en al hun brandend hout was uitgebluscht. Zij zagen vrouwen, die op hunne nadering de vlugt namen, en toen zij op de plaats aankwamen die deze verlaten hadden, bemerkten zij dat ze bezig geweest waren met mosselen te zoeken, en vonden nog het vuur dat gediend had om ze te

koken. De Engelschen staken verheugd hunne houten weder aan, en bleven hier eenige uren rust nemen. Des anderen daags verkregen zij in een dorp een os in ruil voor eene horologiekast en eenige knoopen. Dit dier werd met den assegaai van een kaffer gedood, en opdat de verdeeling gelijkelijk geschieden zoude, werd het in stukken gesneden, en een Engelschman, die met den rug naar zijne landgenooten gekeerd stond, noemde den naam van hem, voor wien het aangeroerde stuk was bestemd. Het vel werd ook in stukken gesneden en door het lot verdeeld, terwijl zij die het verkregen, er eene soort van schoenen van maakten. Dit was de enkele keer dat de Engelschen eenigen voorraad van de inboorlingen konden bekomen, doch de vrouwen, die altijd medelijdender zijn, gaven van tijd tot tijd een weinig melk aan den kleinen jongen. Het was onbegrijpelijk hoe dit arme kind de vermoeijenissen der reis konde verduren. Wanneer de weg goed en effen was, liep hij even goed als de volwassene mannen, doch als men diepe zandvlakten doortrok, of door hoog struikgewas ging, droeg een ieder hem op zijne beurt gaarne een eind weegs. Zijn pligt was om het vuur aan te houden wanneer de anderen op de vischvangst gingen, en bij hunne terugkomst was een gedeelte der vangst zijne belooning.

De Engelschen besteedden vervolgens tien dagen met het doortrekken eener zandwoestijn, waarin zij geen inboorling ontdekten, en gedurende dien tijd voedden zij zich met den meegebragten voorraad, terwijl zij, in het zand gravende, telkenswater vonden. Daarna trokken zij midden door een stam der inboorlingen, Tamboeki genaamd, door wien zij nu eens goed dan weder slecht behandeld werden. Aan den zeeoever gekomen, werd hun door teekens van de inlanders den raad gegeven om landwaarts in te trekken, welke aanwijzing zij volgden. Zij kwamen aan een dorp, waar men slechts vrouwen en kinderen aantrof; zij vertoefden hier een weinig en kregen wat melk voor den jongen Law. Gedurende dezen tijd kwamen de mannen van de jagt terug, ieder op de spits zijner lans een gedeelte van een wild dier dragende. Een veertigtal omringden de reizigers, en staarden hen met zekere verwondering aan; daarna toonden de Kaffers hun twee kommen vol melk, die zij schenen te willen ruilen, doch ongelukkig was den Engelschen niets meer overgebleven hetgeen dien mannen konde voldoen.

Zij vertrokken met het ondergaan der zon, na vier of vijf

mijlen van het dorp vertoefd te hebben. Gedurende verscheidene dagen zagen zij veel vee, doch de middelen ontbraken hun om iets hiervan te kunnen bekomen. Aan de oevers van eene rivier vonden zij eenige hutten, welke alleen door vrouwen en kinderen bewoond schenen, en hier verkregen zij eenige stukken visch, die hun meer uit vrees dan wel uit een gevoel van menschelijkheid gegeven werden. Deze rivier had bijna eene mijl breedte, en werd door Hynes en acht zijner makkers zwemmende overgetrokken, doch de overigen die vreesden hiertoe niet in staat te zijn, moesten achterblijven. Ongeveer drie mijlen verder ontdekten de eersten eene schildpad, die op de zandvlakte ingeslapen was. Het dier ontwaakte en rigtte zich naar de zee, doch zij omringden het, maakten het met stokslagen af en sneden het aan stukken om die mede te nemen.

Bij het overtrekken van eene andere rivier, lieten twee personen hun brandend hout vallen. Wanneer zij zonder vlot over een of ander water trokken, maakten zij een pakje van hunne kleederen, dat op hun hoofd vastgemaakt werd. Het brandhout werd dan op het voorste gedeelte van dezen bundel gestoken, en op deze wijze tegen de aanraking van het water gevrijwaard. Toen zij andermaal eene uitgestrekte zandvlakte zouden doortrekken, zagen zij nabij eene diepe groeve met duidelijke letters in het zand geschreven: "Wendt uwe schreden hierheen, zoo zult gij hout en water in overvloed vinden." Zij haastten zich om deze aanwijzing te volgen, en zagen aan de overblijfsels van een vuur en andere teekenen dat hunne lotgenooten in deze rotspleten vertoefd hadden.

Vier of vijf dagen daarna waren zij door eene steile rots, die ver in zee uitstak, op nieuw verpligt om zich landwaarts in te begeven, doch zij vonden hier eene groote menigte landkrabben, schelpdieren en zuring aan de oevers van eenen zoeten waterstroom. Met het aanbreken van den dag vervolgden zij hunnen togt, totdat zij aan den zoom van een bosch vele ontwortelde boomen ontdekten. Deze bijzonderheid wekte hunne verwondering, doch naauwelijks waren zij het bosch ingegaan, of zij zagen dertig of veertig groote olifanten uit het lange gras komen, waarmede de grond begroeid was. Eenige minuten bleven zij in onzekerheid staan, en verwijderden zich toen langs een grooten omweg van deze monsterachtige dieren, zonder eenigen hinder van hen te ondervinden.

Des avonds vonden zij geen mosselen of schelpen aan den

zeeoever, en de prikkel van den honger bragt er hen die nog schoenen van het ossenvel vervaardigd hadden toe, om hiervan het haar af te branden en ze te braden. Bij dit ellendig maal werd een weinig wilde selderij, welke hier groeide gevoegd. De reizigers ontmoetten gedurende vijf of zes dagen nog teekens, waaruit zij zagen dat hunne makkers hen voorgingen, en zij bereikten een lagchend en bevolkt landschap. Zij konden hier evenwel geene levensmiddelen bekomen; de inwoners wezen hen met stokslagen en steenen af, en zonder onderstand van de schelpdieren aan den zeeoever zouden de arme schepsels van honger omgekomen zijn.

Eenige dagen later ontmoetten zij eene troep inlanders, waarvan een persoon een stuk van een' zilveren gesp in het haar droeg welke hij van den scheepskok voor eenige provisie had geruild. Zij werden door een hevig onweder, dat van donder, weerlicht en regen vergezeld ging, genoodzaakt om den nacht aan de zeekust door te brengen, waar zij ook nog den volgenden dag tot aan de eb bleven om schelpdieren te zoeken en hunne kleederen te droogen. Omstreeks vier uren kwamen zij aan een groot dorp, waarvan de inwoners bijeenkwamen en onderscheidene Engelschen verwondden. Een hunner, wiens schedel gebroken was, begon te ijlen en stierf kort daarna. Hynes werd ter aarde geworpen en voor dood op de plek gelaten. Toen hij tot zichzelven kwam bevonden zich de inlanders op grooten afstand en zijne makkers waren uit het gezigt. Hij herinnerde zich echter den weg dien zij voornemens waren te volgen, liep zoo schielijk hij konde en haalde hen binnen twee of drie uren in. Langen tijd daarna behield hij nog altijd het lidteeken van een assegaaiwond in het been.

De Engelschen reisden nog verscheidene dagen in eene uitgestrekte zandvlakte, en ontmoetten hier drie wilden, die de vlugt namen. Het gelukte hun slechts met eindelooze moeijelijkheden om zich eenig voedsel te verschaffen, omdat de zeekust slechts zelden met rotsen bezet was, en wanneer zij een klein rif aantroffen, waren zij dikwijls verpligt den halven dag te wachten tot de vloed afliep. Als zij overvloedig schelpdieren vonden, verzamelden zij er zooveel mogelijk, ontdeden ze van hunne schelp en bewaarden het vleesch in eene lap, die zij beurtelings droegen.

Toen zij bij eene groote rivier, de Boschjesmansrivier genaamd, gekomen waren, ontmoette het gezelschap Lewis, die om ziekte door zijnen troep was achtergelaten. Hij ver-

haalde, dat hij in het binnenland was geweest en daar vele hutten had gezien, in eene waarvan men hem melk gegeven had, terwijl hij in eene andere geslagen was geworden. Hij was zwak en buiten staat om meerdere vermoeijenissen te verduren, zoodat hij besloot naar het naaste dorp terug te keeren. Hij bleef voor alle smeekingen doof, en ging weder tot de Kaffers, bij wie hij zeker wel een einde aan zijn lijden zal gevonden hebben.

De Engelschen verlieten de kust niet, en vonden, tot hunne buitengewone blijdschap, eenen dooden walvisch, waarbij zij twee dagen vertoefden. Zij namen er zooveel van mede als zij dragen konden, en trokken de rivier met vlotten over.

Vier dagen later vereenigden zij zich tegen den middag met den hofmeester en zijn beschermeling, den kleinen Law. Des avonds van te voren hadden zij den kuiper op eenigen afstand in het zand begraven. Hynes verzocht den hofmeester, hem naar die plek te brengen, doch een wild dier had het lijk opgegraven en weggevoerd. De weg dien het genomen had, was nog op het zand te zien.

Het gezelschap gaf aan den hofmeester en het kind een weinig van het walvischspek, dat deze met gulzigheid aten, en zoo trokken zij weder verder. Acht of tien dagen later vonden zij wel schelpdieren, doch konden zich niets dan brak water verschaffen, terwijl zij verpligt waren den nacht op de rotsen door te brengen.

De hofmeester en het kind, die des anderen daags zich onwel gevoelden, verzochten hunne togtgenooten den ganschen dag op deze plaats te blijven, en men gaf aan hun verlangen toe. Daags daarna waren allen ongesteld, en nu gaven de hofmeester en Law toe om nog een dag langer te vertoeven; doch er werd overeengekomen dat men verpligt zoude zijn van elkander te scheiden, indien ieder alsdan niet hersteld was.

Nadat zij alles, wat zij tot het ontbijt konden bijeenbrengen, zoo vroeg mogelijk klaar gemaakt hadden, waren de reizigers, tot alle mogelijke inschikkelijkheid voor een z teeder wezen als het arme kind geneigd, voornemens d jongen Law niet eerder te wekken dan wanneer alles tot h vertrek gereed zoude zijn. Hij rustte nog, en scheen vast slapen ter zijde van het vuur, rondom hetwelk men den nac had doorgebragt. Eindelijk gingen zijne reisgenooten he wekken, doch zij riepen en schudden hem te vergeefs,

zagen met bittere smart dat zijne ziel naar betere gewesten was heengegaan. Klein, arm schepsel, beurtelings zoo zwak en zoo moedig, na zoovele vermoeijenissen en smarten met mannelijke kracht verduurd te hebben, moest gij zoo vroeg weggenomen worden! Hij was zonder eenige klagt gestorven, en zonder dat zijn vriend zijne laatste zucht had kunnen ontvangen.

De spijt van zijne reisgezellen en vooral de smart van den goeden hofmeester, laten zich niet beschrijven. Het verlies van een wezen dat hij zoo teeder beminde, en waaraan hij door de zorgen, die hij er voor gedragen had zoo naauw was gehecht, dompelde hem in de diepste droefheid; en het was dan ook met de grootste moeite en tegen zijnen zin, dat zijne makkers hem medevoerden. Zij vergaten allen voor een oogenblik hunne eigene droefheid om het teeder slagtoffer te beklagen, en vervolgden daarna hunnen treurigen togt.

Zoo waren zij gedurende twee uren voortgegaan, toen Robert Fitzgerald een schelp vol water vroeg. Hynes gaf hem er eene, welke hij gretig ledigde en waarop hij een tweede begeerde. Nadat hij deze met dezelfde graagte uitgedronken had, legde hij zich op den grond neder en gaf terstond den geest. Zijn ligchaam werd op dezelfde plaats gelaten waar hij zijn laatste zucht geslaakt had, en zijne togtgenooten, wier harten tegen de grootste ongelukken verstaald waren, zagen met eene soort van ongevoeligheid het lot van Fitzgerald, een lot dat in hunnen treurigen toestand veeleer te wenschen dan te vreezen was.

Tegen vier ure van denzelfden dag klaagde William Fruel over eene groote vermoeidheid, en zette zich op het zand aan den oever neder. Zijne makkers verlieten hem om hout en water te zoeken, en zeiden hem dat zij daarna zouden terugkomen. Op eenigen afstand gekomen, zagen zij achter zich om en bespeurden dat Fruel pogingen aanwendde om hen, langs den grond kruipende te volgen. Vruchteloos naar water, en eene geschikte plaats om te vertoeven gezocht hebbende, strekten zij zich uit om te slapen, doch een hunner, zich herinnerende in welken staat Fruel zich bevond, keerde terug om hem mede te nemen; doch de wilde dieren hadden hem waarschijnlijk reeds medegevoerd, want de ongelukkige was verdwenen.

Het gebrek aan water deed hen den volgenden dag veel lijden. De klieren van hun mond en keelgat waren zeer gezwollen, en zij waren genoodzaakt het water, dat zij

loosden, te drinken. De ellenden, die zij vroeger doorgestaan hadden, waren niets, in vergelijking van die, welke zij thans moesten verduren. Twee dagen later stierf de moedige hofmeester en een ander persoon. Hun verdere weg was aan de eene zijde door zandheuvels en aan de andere door de zee begrensd, zoodat zij genoodzaakt waren op het zand te slapen. Zij vonden de helft van eenen visch, hetgeen voor ieder hunner een halve mondvol was, doch eenigen wilden er niet van eten, daar zij vreesden, dat dit het lijden, dat zij verduurden, nog zoude vergrooten.

Daags daarna verkeerden twee personen van het gezelschap in den grootsten staat van zwakte. Een hunner strekte zich, nadat hij eenige honderden schreden gedaan had, op den grond uit, daar hij niet verder konde gaan. De anderen drukten hem treurig de hand, en, hem in 's hemels bescherming aanbevelende, lieten zij hem alleen bezwijken.

In eene diepe kloof zagen zij een ander persoon van de bemanning dood uitgestrekt; zijn gelaat was naar den grond gekeerd en zijne regterhand bij den pols afgehouwen. De bootsmansmaat, John Wormington, die bij het overtrekken eener rivier zijne kleederen had verloren, maakte zich van die van dit lijk meester. De schipbreukelingen liepen nog tot aan den nacht, zonder iets te hebben, wat hunnen honger of dorst kon bevredigen.

De volgende dag bragt geene verligting aan hun lijden; een ander man bezweek, en werd op de plaats, waar hij nederviel, achtergelaten. Hynes, Evans en Wormington bleven slechts over, en verkeerden met hun drieën in den deerniswaardigsten toestand. Hunne zinnen waren verward, zij zagen en hoorden naauwelijks, en de stralen van de zon, die loodregt op hunne hoofden vielen, maakten hun lijden nog zwaarder.

Des anderendaags werd hun dorst zoo ondragelijk, dat Wormington zijnen makkers smeekte om te loten wie hunner sterven zou, opdat de beide anderen, door het drinken van zijn bloed, konden behouden worden. Hynes was zoo zwak, dat hij zich in eenen staat van kinderlijke onnoozelheid bevond; hij weende zeer, toen hij het voorstel van Wormington hoorde, doch weigerde hieraan zijne toestemming te geven. De bootsmansmaat had geene kracht meer om verder te gaan, zijne makkers drukten hem de

hand en vertrokken. Een oogenblik daarna, toen hij hen nog bespeurde, trachtte hij zich door hen te doen te verstaan, denkende dat zij er nog iets toe konden bijdragen, om hem het leven te redden. Hij rigtte zich zelf nog op, beproefde eenige schreden te doen, doch gevoelende dat zijne pogingen om zich met zijne kameraden te vereenigen vruchteloos waren, strekte hij zich langs de kust uit en woelde met zijne regterhand in het zand.

Evans en Hynes konden, in weerwil van hunne pogingen, niet veel vorderen. Omstreeks tien ure bemerkten zij iets in de verte dat zij voor groote vogels aanzagen, en door dit gezigt opgewekt, hoopten zij er eenigen van te kunnen vangen. Hoe groot was echter hunne verwondering toen zij, naderbij komende, zagen, dat de bespeurde voorwerpen menschen waren! Schier blind en bijna tot kindsheid vervallen, hadden zij moeite om vier personen van het gezelschap van den hofmeester te herkennen, waarvan zij zich vroeger gescheiden hadden. Een jongmensch, Price genaamd, kwam hun tegemoet en gaf hun, als het ware, het leven weder, zeggende, dat hij hun water zoude verschaffen.

Hynes en Evans verhaalden hunnen landgenooten, dat alle personen van hunnen troep dood waren, met uitzondering van Wormington, dien zij des morgens, zieltogend, op den weg achtergelaten hadden. Twee van hen, die zij ontmoetten, Leary en Delasso, vertrokken om hem te zoeken, en bevalen den beiden anderen, om Hynes en Evans te beletten al te gulzig te drinken. Vele hunner landgenooten waren hierdoor gestorven, doch ongeduldig om hunnen dorst te lesschen, wierpen zij zich op de bron, en Price zag zich verpligt om zand op het water te werpen. Vervolgens trokken zij zich in eene rotsspleet terug, men gaf hun eenige schelpdieren, en zij sliepen daarop in.

Leary en Delasso kwamen met Wormington, dien zij gevonden hadden, terug, en toen Hynes en Evans ontwaakten, vertelden zij wederkeerig wat zij geleden hadden. Leary verhaalde, dat, toen zij den kajuitswachter van den kapitein in het zand begraven hadden, zij zich tot zulk eenen wanhopenden toestand zagen gebragt, dat er twee mannen uitgezonden werden om eenige stukken uit zijn ligchaam te snijden, om zich hiermede te voeden. Deze beide personen, die den kuil van den kajuitswachter voorbijgegaan waren, en zich bezig hielden denzelven te zoeken, vonden digt bij zich een jonge

haai, die op het strand geworpen was, en nog bloedde, hetgeen hen terughield hunne toevlugt tot menschenvleesch te nemen. Zij beschreven daarna aan hunne makkers, op welk eene zonderlinge wijze zij zich schelpdieren verschaften. Zij hadden namelijk een groot aantal vogels gezien, die bezig waren in het zand aan den rivieroever te wroeten, en zij ontdekten dat zij op deze wijze de schelpen uithaalden, die onder het zand waren bedolven. Dit voorbeeld werd derhalve door hen gevolgd.

Hynes en Evans deelden aan hunne lotgenooten mede, dat de hofmeester, toen hij stierf, zeer goede kleederen aanhad, en een hunner, Dodge genaamd, nam het besluit naar de plek te gaan waar het ligchaam was blijven liggen, en de kleederen hiervan te nemen, daar hij hieraan groote behoefte had. Evans beloofde hem den weg te zullen wijzen, en zij vertrokken den volgenden dag, doch tegen den avond kwam Evans alleen terug, want Dodge was zoo traag geworden en liep zoo langzaam, dat hij, indien hij zich niet gehaast had, eveneens te laat gekomen zoude zijn om zich met de overigen te vereenigen. Zij hadden het lijk van den hofmeester niet kunnen vinden, vermoedelijk hadden de wilde dieren het reeds medegevoerd, en daar men Dodge nimmer terug zag, is hij hoogstwaarschijnlijk eveneens hunne prooi geworden.

De beide volgende dagen werden besteed om schelpdieren te verzamelen, en daarna stelden de Engelschen een vlot zamen, waarmede zij de rivier overtrokken. Dit geschiedde echter met groote moeijelijkheid, daar zij zeer wijd was, en de kracht van den stroom hen naar den zeekant dreef. Toen zij de overzijde bereikt hadden en achter zich zagen beschouwden zij met verwondering en schrik, den afstand, welke de snelheid van den stroom hen had doen wegdrijven.

Zij vonden op dezen oever het schelpdier, dat de eigenschap bezat, zich in het zand te begraven. Het is driehoekig van vorm, ongeveer twee duimen lang en een zijner uiteinden is van eene punt voorzien, welke dient om zich een gat te graven. Het dier slaagt hierin met eene buiten[illegible]-wone vlugheid, waartoe de vochtigheid van het zand [illegible]l bijdraagt, en men had groote moeite om het te vatten.

De bende, die nu slechts uit zes personen bestond, v[illegible]-volgde haren weg door een woest landschap. Binnen [illegible]s dagen kwam zij aan de Schwartz rivier, en nu begon [illegible] land een vriendelijker voorkomen aan te nemen. De re[illegible]i-gers ontdekten zelfs hutten op eenen grooten afstand. [illegible]e-

vallig den brand in de struiken gestoken hebbende, vreesden zij dat de vlammen zich spoedig verder zouden verspreiden, en de inlanders tot hen zouden brengen. Zij hadden zeer veel werk om dezen brand te blusschen.

Na des anderen daags eene rivier overgetrokken te zijn, vonden zij andermaal eenen dooden walvisch op strand; zij namen zooveel van het vleesch, als zij zonder overlading dragen konden en vervolgden hunnen weg, waarna zij den nacht in een klein bosch doorbragten, waar men water aantrof.

Vier van het gezelschap keerden daags daarna tot den walvisch terug, om nieuwen voorraad op te doen, en lieten Delasso en den jongen Price bij het vuur om hiervoor zorg te dragen, en hout te zoeken. Gedurende hunne afwezigheid bemerkte Price, die in het bosch was gegaan, op eenigen afstand twee mannen, die met geweren gewapend waren. Daar hij beschroomd was, haastte hij zich tot het vuur terug te keeren, werwaarts hij door de beide mannen gevolgd werd.

Deze personen behoorden tot eene niet ver verwijderde Nederlandsche nederzetting. Zij waren bezig om verdwaald vee te zoeken, toen zij Price bespeurden, en tegelijkertijd vuur ziende, maakten zij op dat hij daarheen gegaan was, waarop zij hem volgden. Een hunner, een Portugeesch kolonist, slaagde er in om Delasso, die een Italiaan was, te begrijpen, en toen hij zijn droevig verhaal had aangehoord, verzocht hij hen tot zijne makkers te voeren, die hij bezig vond met het snijden van den walvisch.

Battores, dit was de naam van den Portugees, geleidde hen naar zijn huis en voorzag in al hunne behoeften. De blijdschap der ongelukkige Engelschen laat zich denken noch beschrijven; hunne zinnen waren op het hevigst aangedaan, de een weende, de ander lachte, een derde danste als een krankzinnige. Hun gevoel drukte zich slechts door stuiptrekkende bewegingen en onzamenhangende woorden uit. Toen zij een weinig hersteld waren, vernamen zij dat zij zich op den grens van eene Hollandsche nederzetting bevonden en nog drie of vier honderd mijlen van de Kaap de Goede Hoop verwijderd waren.

Het huis van Battores, dat slechts drie mijlen ver was, behoorde hem niet, doch de eigenaar, die Roostof heette, was naauwelijks van de ongelukken der vreemde matrozen onderrigt, of hij ontving hen met veel goed-

heid. Hij gaf hun brood en melk en nadat zij hunnen maaltijd gehouden hadden, deed hij zakken op den grond uitspreiden, waarop zij slapen konden.

Het was een geruimen tijd geleden dat zij gewoon waren den tijd te berekenen. Zij hadden op een stok regte insnijdingen gemaakt voor de dagen der week, en eene dwarsche streep voor den Zondag, doch hadden dezen stok bij het overtrekken eener rivier verloren. Dagen, weken en maanden waren er dus verloopen, zonder dat zij hiervan rekening hadden kunnen houden, doch thans vernamen zij, dat de dag hunner verlossing de 29ste November was, en daar de schipbreuk van den *Grosvenor* den 4den Augustus was voorgevallen, hadden zij niet minder dan honderd zeventien dagen tot hunnen moeijelijken togt besteed. Het leed, dat zij verduurd hadden, was inderdaad ongeloofelijk en hun behoud verdiende een wonder genoemd te worden.

Roostof deed den volgenden dag een schaap slagten, waarvan zij bij het ontbijt en middagmaal aten, en daarna verschafte een andere Hollander, Quint genaamd, die negen mijlen verder woonde, eene kar met zes paarden bespannen, om de ongelukkigen naar de Kaapstad te brengen. Price, die zijn been bezeerd had, bleef echter bij Roostof, die beloofde voor hem de noodige zorg te zullen dragen. De vijf overige schipbreukelingen reisden met ongelijke dagreizen, en trokken twee boerenplaatsen voorbij, terwijl zij bij Quint twee dagen stilhielden. Zij werden met eene kar van de eene plaats tot aan de andere gebragt, en bereikten eindelijk Swellendam, dat ongeveer honderd mijlen van de Kaap gelegen is. Overal waar zij den nacht doorbragten, verzamelden zich de boeren rondom hen, om hun treurig verhaal te hooren, en ontvingen hen met eene hartelijke gastvrijheid.

Daar Engeland met de Nederlandsche gewesten destijds in oorlog was, hield de landdrost, die te Swellendam zijn verblijf had, de Engelschen in deze plaats terug, tot de terugkomst van een boodschapper, dien hij naar den landvoogd gezonden had, om diens bedoelingen ten hunnen opzigte te vernemen. Hij ontving den last er twee naar de Kaapstad te zenden en de anderen te Swellendam te houden. Dien ten gevolge werden Wormington en Leary opgezonden. Zij werden in de Kaapstad ondervraagd en vervolgens aan boord van een Hollandsch oorlogschip geplaatst, om daar te werken. Wormington ontdekte hier op zekeren nacht, dat de bootsman peper aan boord bragt, om die te smokkelen; en deze,

eene openbaarmaking van zijne misdaad vreezende, bezorgde den Engelschman en zijnen makker op een schip der Deensche Indische Compagnie, dat gereed was om onder zeil te gaan. Door dit gelukkig toeval kwamen zij het eerst in Engeland terug.

De Gouverneur der Kaapkolonie, de Baron van Plettenberg, was echter zoo menschlievend, eene expeditie naar het binnenland te zenden, om de overige ongelukkige schipbreukelingen van den *Grosvenor* op te sporen. Deze expeditie was uit honderd Europeanen en driehonderd Hottentotten zamengesteld, die door een groot aantal karren en wagens, elk door acht ossen getrokken, gevolgd werden, en het bevel over deze magt was aan kapitein Miller opgedragen. Delasso en Evans, die beiden geheel hersteld waren, dienden tot gidsen, terwijl Hynes nog niet geheel in orde was, en Price nog niet te Swellendam was aangekomen.

Men voerde glaswerk en andere kleinigheden mede, om de schipbreukelingen vrij te koopen. De bende trok voort, totdat zij door de inboorlingen aangehouden werd. Zij ontmoette op haren weg achtereenvolgens drie matrozen van den *Grosvenor*, Lewis, Hubberley en een ander. Hubberley was de jongen van Shaw, den tweeden stuurman, en verhaalde dat alle personen van het gezelschap, waartoe hij behoord had, na elkander gestorven waren. Hij reisde alleen met een bezwaard gemoed, toen de Hollanders hem ontmoetten.

Op andere punten van hunnen togt vonden de Hollanders zeven Laskaren en twee negerinnen, waarvan de eene de vrouw van den opperstuurman en de andere mevrouw Hosea, eene passagieres, had gediend. Men vernam van hen, dat ongeveer vijf dagen, nadat het gezelschap, waaraan Hynes zich had aangesloten, dat van den kapitein en der vrouwen verlaten had, dit laatste uiteen was gegaan.

Daar de inboorlingen de karren en wagens beletten voort te gaan, trokken eenige Hollanders nog vijftien mijlen te paard verder; doch aangezien de Kaffers hen op hunnen togt aanhoudend verontrustten, waren zij genoodzaakt om hunne onderneming op te geven, en na eene afwezigheid van drie maanden terug te keeren.

De Laskaren werden te Swellendam gehouden en de Engelschen naar de Kaapstad gezonden, waar zij, na een lang onderzoek van den Gouverneur doorgestaan te hebben, de vrijheid kregen om met een Deensch schip, dat gebrek aan matrozen had, naar Europa terug te keeren.

Het getal der personen die na de schipbreuk van de *Grosvenor* het land bereikten was honderd vier-en-dertig geweest. Gelijk wij gezien hebben, kwamen zes hiervan aan de Nederlandsche nederzetting, terwijl drie Europeanen, twee negerinnen en zeven Laskaren werden teruggevonden, hetgeen in het geheel slechts achttien personen uitmaakte die in het leven waren gebleven. Honderd zestien waren gestorven of hun lot bleef steeds in het onzekere.

Bij eene andere expeditie ontmoette men den Hollander Trout, van wien vroeger gesproken is. Hij bood aan om de uitgezondenen naar de plaats der schipbreuk te geleiden, en verhaalde dat allen die aan land gekomen waren, hunnen dood hadden gevonden, hetzij door de handen der inlanders, hetzij door den honger; ook voegde hij er bij dat er niets dan het geschut, ijzeren ballast en lood van het schip over was. Daar hij echter vreesde naar de Kaapstad gevoerd te worden, hield hij zijn woord niet en vermeed zijne landgenooten. Deze begaven zich echter naar de plaats van het ongeluk, welke op vier honderd zeven-en-veertig mijlen van de Kaap en vier dagreizen van de Delagoarivier gelegen was. Zij konden geene aanwijzing verkrijgen omtrent de personen die de schipbreuk overleefd hadden; alleen hoorden zij dat de kok van het schip, twee jaren voor hunne aankomst, aan de kinderpokken gestorven was. De Kaffers die in de nabuurschap woonden betuigden eene groote verwondering dat de Hollanders de moeite genomen hadden om voor eene zoodanige gebeurtenis zoover te reizen. Zij beloofden dat, zoo er in het vervolg een dergelijk onheil gebeurde, zij de schipbreukelingen zouden te hulp snellen en hen beschermen wanneer men hen voor hunne moeite met koper, glaswerk en ijzer wilde beloonen. Men gaf hun hiervan eene plegtige verzekering, en het bleek uit hun gedrag bij het stranden van den *Hercules*, op den 9den Junij 1796, dat zij mannen van hun woord waren. De expeditie vertrok na deze afspraak en kwam in Januarij 1791 in de Kaapstad terug.

A. J. Dieperink.

Somerset Oost.

Een Landschap onder Neev'len.

Een landschap onder neev'len:
Een landschap dubbel schoon!
Spreidt 't landschap, onder neev'len,
Niet grooter pracht ten toon?
Ze dalen van de bergen,
Ze schuiven langs hun rand,
Ze kleven aan de rotsen
En steilten van den wand;
Ze rijzen in de kloven
En leeg'ren zich in 't dal;
Ze zweven in de struiken
Om beek en waterval;
Ze dwalen door de beemden,
Gedragen op de lucht;
Ze rollen in elkander,
Als maar een windje zucht;
Ze breken en verzwinden,
Als 't zonnetje even lacht,
Of trekken naar de zeeën,
En hullen haar in nacht.

O, landschap onder neev'len,
Wat zijt gij roerend schoon!
Wat spreidt uw tintenwiss'ling
Een wond're pracht ten toon!
Verrassing op verrassing,
Waar zich de wolk ook licht,
En voor het kleurgewemel
De lichte schaduw zwicht.
Bekoring op bekoring,
Zoo ver het oog maar weidt—
Hoe minlijk zijt gij, schepping,
Trots uw verhevenheid!

Had 't landschap nimmer neev'len,
De mensch wierd 't zonlicht moe,
En sloot, naar neev'len hakend,
Verdrietig 't oog wel toe.
Moest ooit in 't onbestendig
Bestendigheid bestaan,
Het waar' met onzen vrede
En ons geluk gedaan.
Brak ooit de voorspoedszonne
Op aard der neev'len spel,
't Ontijd'ge van dien hemel
Wierd ons gewis tot hel!
De hoop, zij doet ons leven,
Dat uit het mistig grauw
Van menig somb'ren morgen
De zon ons opgaan zou!

Ja, 't leven onder neev'len,
Het is ons dubbel schoon!
't Verrassend schaduwzwinden
Dat is des harten loon!
De liefde moet gelouterd,
Der ziele kracht gestaald,
De glorievolle zege
Door bangen strijd behaald!
En of de moed ook zinke,
En of 't vertrouwen wankt,
En bange, bange twijfel
Soms 's harten vreê vervangt—
Het lichten van het wolkfloers
Blijft steeds der hope loon:
Het leven onder neev'len
Is immer dubbel schoon!

HUBERTUS ELFFERS.

(Onuitgegeven Gedichten.)

Een bezoek aan de Delagoa-Baai en de Lijdenburgsche Goudvelden,

DOOR

HENDRIK P. N. MULLER.

(Eigen Haard.)

Gaarne voldoe ik aan eene welwillende roepstem om het een en ander mede te deelen van hetgeen ik voor eenigen tijd gezien heb van de aan de Delagoa Baai gelegen stad Lourenço Marques en de Goudvelden daarachter.

Het gelukkige berigt, dat het tot stand komen is verzekerd van den spoorweg, die de Zuid Afrikaansche Republiek met den Indischen Oceaan moet verbinden, heeft de belangstelling opgewekt voor deze streek.

Tot nog toe zonder vooruitgang van eenige beteekenis en onbekend, belooft Lourenço Marques de poort te worden voor de Transvaal. Reeds verkrijgen de stad en hare bevolking, door de toeneming van het verkeer, een ander aanzien en welligt ook daarom verdienen eenige mededeelingen omtrent den toestand, waarin Lourenço Marques tot voor korten tijd zich bevond, uit een historisch oogpunt vermelding.

Wij komen van de Noord. Het scheepje, dat ons voert, heeft de Hollandsche vlag aan de gaffel en behoort al tot de kleinste, die met goed gevolg rond de Kaap kunnen boegseeren.

De bemanning bestaat grootendeels uit negers, die een groot geraas maken, weinig uitvoeren, maar toch de reis voor de blanken aan boord weten te veraangenamen door hunne opgeruimdheid en goedmoedige vroolijkheid. Ook hebben wij een paar matrozen uit Britsch-Indië op het schip, zeer vuile, kleine, nietige kerels. Deze nemen eene moeijelijke positie in, omdat zij zich verheven achten boven de zwarten, maar zich niet durven gelijkstellen met de Europeanen; hunne gelaatskleur, donkerder dan die der blanken en lichter dan die der negers, is hieraan schuld. De eigenaardige lucht der negers vermengt zich met den anderen, maar evenzeer weerzinwekkenden geur, eigen aan alle plaatsen, waar zich Britsch-Indiërs bevinden. Of men

bij hen komt in Zanzibar, aan de Oostkust van Afrika of elders, overal herkent men hunne woning aan dienzelfden sterken geur. Hoofdzakelijk vindt deze haar oorzaak in de specerijen, die voor de bereiding hunner spijzen worden gebruikt.

Uit den aard der zaak behoort een verblijf op een dergelijk klein vaartuig niet tot de aanlokkelijkheden, zoodra de nieuwheid der indrukken is voorbijgegaan.

Met eene ware verligting bemerken wij dan ook in de verte de stad Lourenço Marques. De kust is vlak en slechts hier en daar begroeid met boomen; anders overal zand en gras. Schilderachtig is de aanblik der stad geenszins. Geene hooge palmbosschen omsluiten de huizen als met eene groene lijst, zooals te Inhambane. Slechts hier en daar verheffen zich enkele palmboomen, in kleine groepen, kaarsregt in de lucht.

Regts van den toeschouwer geeft een groene heuvel eenige afwisseling. De Eastern Telegraph Company heeft er haar fraai station op gevestigd.

Het anker valt en wij seinen met de vlag om verlof te krijgen tot aan wal gaan. Spoedig komt eene kleine roeiboot op ons af, versierd met de fraaije Portugeesche vlag, half blaauw en half wit, met het Portugeesche wapen er midden in.

Een " caçador " (jager), zooals de soldaten der bezetting van de kolonie Mozambique worden genoemd, is in het bootje gezeten. Het zijn negers, meest van de West-Afrikaansche koloniën Angola, Benguela of Mossamedes. Indien men de soldaten nam van dezelfde stammen, die zij moeten in bedwang houden, zouden zij geheel onbetrouwbaar zijn. In dat geval maken zij onmiddellijk gemeene zaak met hunne stamgenooten. Dit is dan ook de reden dat Z. M. de Koning der Belgen in den Congostaat als soldaten en politie en zelfs als werkvolk Zanzibarieten gebruikt, Haoessa's en Krooboys, de laatste van de Noord-Westkust van Afrika.

De " caçador " is gekleed in donkerbruine tunica, grijs linnen broek en bruine pet ; ook draagt hij schoenen, waarop deze soldaten regt trotsch zijn. Ik heb op de Zambesi zwarte wapenbroeders van hem gezien, die zich ook dàn met dit schoeisel bleven versieren, wanneer door ouderdom de zool daarvan geheel was verdwenen.

De soldaat in het bootje komt aan boord en zal daar blijven om toe te zien, dat er niet wordt gesmokkeld ; met hem

verschijnt de militaire dokter, die onzen gezondheidspas moet nazien. Hij is de eenige medicus in de stad, een zoogenaamde "facultativo." Dit zijn menschen, meest kleurlingen, geboortig uit de Portugeesche kolonie Goa, welke digt bij Bombay gelegen is en door de Portugeezen met den wel wat te grootschen naam van "Portugeesch-Indië" wordt bestempeld. Zij hebben gestudeerd aan de daar gestichte universiteit. Door hun diploma hebben zij wel het regt in de koloniën hunne wetenschap uit te oefenen, maar niet in Portugal zelf. Welke goede zijden deze regeling hebbe, zij is niet geschikt om het vertrouwen van het publiek in hunne bekwaamheid te versterken. Toch moet men zich reeds gelukkig achten, wanneer men in de provincie Mozambique (provincie, want zoo wordt de kolonie door de Portugeesche Regering genoemd), allerwege over een dergelijken "facultativo" kan beschikken. Kleinere nederzettingen, zooals Senna en zelfs Inhambane, ook Sofalla en Chiloane, hebben vaak slechts een zoogenaamden "enfirmeiro" of ziekenoppasser als medisch raadsman.

Zonder moeite zijn wij de Delagoa-baai, aan welke Lourenço Marques is gelegen, binnengekomen.

Inderdaad verdient zij hare reputatie van de beste haven te zijn van geheel Oost-Afrika. Terwijl de andere rivieren aan de oostkust verzandingen vormen aan hare uitmondingen (zoogenaamde "baren") heeft de Maputa, de rivier aan welke de stad is gelegen, de Delagoa-baai daarvan bijna geheel verschoond.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat Engeland herhaalde malen begeerig de oogen op de baai heeft gerigt, ten deele ook omdat zij het uitgangspunt is van op verre den kortsten weg naar de Transvaal. Zoo als bekend is, trachtte Engeland geschiedkundige aanspraken op de Delagoa-baai te doen gelden en onderwierp het die, in overeenstemming met Portugal, aan de scheidsregterlijke uitspraak van den maarschalk Mac-Mahon. Toen diens oordeel in 1875 luidde, dat de baai regtens aan Portugal behoorde, trachtte de Engelsche Regering door voordeelige geldelijke aanbiedingen Portugal tot hare wenschen over te halen. Wel heeft zij zeven jaar daarna bij de Regering Zijner Zeer Getrouwe Majesteit een gewillig oor gevonden, maar de Cortes deden dit ministerie vallen, vast besloten om geen duimbreed van het nationale grondgebied af te staan.

Hoe fraai de baai ook zijn moge, wij kunnen met ons schip de stad niet dan tot op zekeren afstand naderen. Ook het roeibootje, waarin wij ons aan wal begeven, kan deze niet geheel en al bereiken. Het raakt spoedig den grond; de roeijers stappen in het water, nemen ons op hunne schouders en waden zoo naar land.

Daar zien wij rondom ons niets dan zand en huizen. Wij staan op een plein. Voor ons ligt de factorij van eene der beide Fransche firma's, die in de provincie gevestigd zijn. Links een paar straten,. ook met mul zand geplaveid. Aan een harer hoeken staat een vierkant, eenige steenen hoog. Het zijn de beginselen voor eene school, welke de "Obras Publicas" (publieke werken) voor eenige jaren begonnen is te bouwen; toen men de fundamenten had opgetrokken, was er geen geld meer en heeft men het plan voorloopig vaarwel gezegd. Ditzelfde doet zich helaas meermalen voor, ook in andere Portugeesche nederzettingen der provincie. In den laatsten tijd hebben de publieke werken echter inderdaad hier en daar met goed gevolg gearbeid. Met voortvarendheid is o. a. aan den spoorweg van Lourenço Marques naar de Transvaalsche grens gewerkt; de weg is op dit oogenblik voor een deel gereed en schijnt goed gelegd te zijn.

Andere huizen dan van ééne verdieping zijn in de eigenlijke stad niet te bespeuren. De weinige straten der stad—deze telt slechts eenige honderden blanke inwoners—worden gevormd door kleine, steenen, gepleisterde huisjes, meestal geel, rose of ligtblaauw geverfd. Wit mogen ze niet zijn; dit verbiedt de Regering teregt, omdat deze kleur bij de brandende zon de gezigtsorganen zoo pijnlijk aandoet. De Regering zorgt ook voor een behoorlijk uiterlijk der huizen door, op straffe van boeten, periodieke vernieuwing der verf voor te schrijven.(*) Zoo als bekend is, wordt aan het uiterlijk der zaken door de Portugeezen niet juist de minste waarde gehecht.

De huisjes worden bewoond door Portugeesche ambtenaren en officieren, door enkele Portugeesche winkeliers, maar voornamelijk door inboorlingen van Portugeesch- en Britsch-Indië. Deze vormen hier, evenals overal aan de Oostkust van Afrika, van Kaap Guardafui af tot Durban,

(*) Een zeer gewenschte bepaling—ook voor Kaapstad.—Red. *Z. A. T.*

de zoogenaamde tweede hand in den handel, hier den winkeliersstand. Al wat de neger behoeft verschaft hij zich in de winkels of "lojas" dezer Britsch-Indiërs, sterke dranken meestal uitgezonderd, welke de laagste klasse der Portugeesche natie hem bezorgt. Met de grootste spaarzaamheid levend, handelaars van natuur, de Chineezen van onze Oost, hebben deze Indiërs zich opgewerkt tot eene magt in de Kolonie. Zij zijn nederig en kruipend, leven zeer matig, en verdragen daardoor beter dan de meeste Europeanen het koortsachtige klimaat, dat niemand zoozeer bedreigt als den onmatige. Slim en bekwaam in de hoogste mate, behoeven zij in den regel naauwelijks voor een Europeesch koopman onder te doen, houden behoorlijk hunne koopmansboeken en zijn dan ook voor de overige handelaren zeer gevreesde concurrenten geworden.

Bombay firma's en andere huizen, eveneens door Indiërs bestuurd, steunen hen finantieel, en daardoor kunnen zij meer en meer hunne eigene goederen uit Britsch-Indië ontbieden, die zij vroeger van de groote Europeesche importeurs aan de Oostkust moesten koopen. Hunne goederen, bijna uitsluitend manufacturen, worden tegenwoordig grootendeels te Bombay en elders in Britsch-Indië vervaardigd. De fabrikanten zijn veelal zelf Indiërs. Ofschoon nog niet in staat alle Europeesche lijnwaden te vervaardigen, leggen deze fabrikanten zich met vrucht op telkens moeijelijker fabrikatie toe. Voor hunne grondstof betalen zij minder dan de Europeanen; immers zij groeit naast hunne deur; ook de lagere arbeidsloonen in Indië komen in hun voordeel.

Niettegenstaande hun volslagen gebrek aan persoonlijken moed dringen de Indiërs tot diep in de binnenlanden door, om met de negers direct in aanraking te komen. Voor de Kolonie zelf zijn zij eer schadelijk dan voordeelig, want zij verteren naauwelijks iets, vertrekken vaak op het oogenblik dat de belastingen zullen worden geïnd, en nemen al het verdiende geld mede naar hunne geboorteplaats, niets achterlatend dan eene armzalige woning en hunne tijdelijke levensgezellin. Deze valt dan veelal den volgenden bewoner ten deel, vooral wanneer hij den vertrokkene in zaken vervangt. Bestaat er tusschen beide mannen bloedverwantschap, om het even!

In de kleinere kustplaatsen, zooals Sofalla, Chiloane, Angoxa, hebben de Indiërs den geheelen handel in beslag

genomen. Zij leven toch zoo uiterst eenvoudig en stellen zich dientengevolge met zoo kleine winsten tevreden dat zaken voor hen voordeelig worden, die voor Europeanen verlies zouden opleveren.

Wilt gij er u van overtuigen, treedt dan de "loja" binnen van mijn vriend Amerchant Nartur. Gij stoot uw hoofd bijna aan den zolder. In een klein vertrek ligt de grootste verscheidenheid van goederen opgestapeld in kleine hoeveelheden, van negersjaals tot potten gember, schoppen, kralen, geweren, portretlijstjes, tabakspijpen en wat niet al. In een hoek staat het bed van den eigenaar, "boeroe" genaamd, een houten raam, bedekt met gevlochten stroo. Naast u ligt in schuine rigting, met mond en knieën op den grond, een Moor tot Allah te bidden; telkens heft hij het bovenligchaam op, de armen in de hoogte gestrekt, en valt plotseling neder op zijne mat. Wat verder bewijst een halfgeleegde schotel rijst, dat zooeven hier het middagmaal is gebruikt. Zijt gij nog niet voldaan, bezie dan de plunje van den slimmen eigenaar, een man versierd met een merkwaardig geheel ontvleesd been en even vreemdsoortigen voet, gelijkend op dien van een struisvogel. Gij zult ten minste erkennen dat zijne waschrekening niet hoog kan zijn. Bezoek hem nog eenige malen en gij zult tevens zien, dat eene groote kleerkast door hem overbodig wordt geacht.

Parsee's (vuur-aanbidders), gelijk men er te Aden en Zanzibar zoo vele ziet, treft men in de provincie Mozambique naauwelijks aan. Daarentegen vele Banjanen, die niets dan plantaardig voedsel mogen gebruiken en veel Mooren, die Mohamedaansch zijn en ook vleesch mogen nuttigen, mits de dieren door henzelven op bepaalde wijze worden gedood. En eindelijk talrijke Battia's. Hebben Indiërs, steeds herkenbaar aan hunne witte hemden, als bovenkleed gedragen, en aan hunne openhangende, bontgekleurde vestjes, zich gestoken in broeken, dan heeft men met zoogenaamde Mooren te doen of wel met Lascars. Deze laatsten dragen het haar gevlochten, de Mooren kort. De Banjanen slaan om de lendenen en bovenbeenen een witten doek met rooden rand afgezet; deze laat een paar onsmakelijke, magere beenen zien gestoken in roode, van voren opgekrulde ridderschoenen. Een klein zijden kalotje dient den Banjanen tot hoofddeksel wordt bij dit kostuum daarentegen een van voren gespitste tulband gedragen, dan hebt gij met een Battia te doen.

Tegenwoordig hebben deze Indiërs zich zelfs reeds over d Transvaal verspreid.

Vervolgen wij onze wandeling.

Onze aandacht wordt getrokken door een getoeter op de trompet, dat sedert al den tijd, dien wij ons aan wal bevinden, ons in de ooren klinkt, voortdurend in dezelfde tonen. Wij naderen en weldra bemerken wij den oorsprong dezer kwelling. Voor ons ligt het fort, en daarin doet een Europeesch sergeant vruchteloos zijn best een neger-trompetter te oefenen. Uren achtereen worden deze lessen voortgezet, zoowel te Lourenço Marques als in de andere kustplaatsen. Van het onderwijs der trompetters bemerkt de bevolking inderdaad meer dan van eenige andere bezigheid der bezetting.

Het fort dateert van den slaventijd, is gebrekkig onderhouden, en heeft als verdediging der stad tegen een overzeeschen vijand geene beteekenis hoegenaamd. Een paar zeer oude kanonnen dienen om de negerbevolking schrik aan te jagen. Het fort zelf is tegenwoordig bestemd om als woning te dienen voor de kleine bezetting zwarte soldaten, die gekommandeerd worden door eenige Portugeesche sergeants en officieren. Deze vormen met de ambtenaren en eenige weinige tweedehands-kooplieden de Portugeesche bevolking.

Oorlogen worden van Lourenço Marques uit hoogst zelden gevoerd. De officieren leiden daardoor een zeer vervelend en treurig bestaan. De regering tracht dit te vergoeden door de dienstjaren, doorgebragt in de kolonie, dubbel te tellen. Trekt een officier in Afrika ten strijde, dan telt zijn diensttijd vaak vier- en zelfs meermalen. Daardoor bereiken sommigen de hoogste rangen in het leger op bijzonder jeugdigen leeftijd. Zoo had ik eens het voorregt een kolonel te leeren kennen van nog geen 40 jaar. Verbaasd over zijn jeugdigen leeftijd, vroeg ik hem naar het aantal zijner dienstjaren. "Twee-en-veertig" luidde het antwoord.

Uit den militairen stand worden ook de gouverneurs en luitenant-gouverneurs ("commandante militar") der provincie benoemd. De gouverneur-generaal is eveneens zonder uitzondering een officier der land- of zeemagt.

Beklimmen wij den straks besproken heuvel.

Spoedig zijn wij genaderd aan de kerk. Het is van buiten èen niet onaardig, gepleisterd gebouw, in gothischen trant, met een toren boven den ingang. Het verschilt weinig van de kerken, zooals die overal in de Christelijke wereld op kleinere plaatsen worden gevonden. Van binnen heb ik deze kerk

niet mogen aanschouwen.* Niettegenstaande zij met vele opofferingen door de "Obras Publicas" voor enkele jaren is opgerigt, heeft men deur en ramen met planken stevig toegespijkerd; dienst is er zelden in gehouden. Trouwens geestelijken zijn er te Lourenço Marques bijna nooit aanwezig. Men zou geneigd zijn te vragen, of ook bij den bouw van kerken het praktische nut wel hoofdzakelijk wordt beoogd. Immers ook te Inhambane heeft men geruimen tijd geleden een zeer fraai kerkgebouw gesticht. Men liet het echter zoo verwaarloozen, dat nu de pannen ontbreken en het gebouw, geheel aan zichzelf overgelaten, eene ruïne gelijk schijnt. Toch zouden enkele honderden milreis kunnen volstaan om het in een keurig tempeltje te veranderen. Men is in 1884 begonnen ook te Quilimane, drie dagen stoomens boven Inhambane gelegen, een nieuw kerkgebouw op te rigten. Zou men met het oog op wat te Lourenço Marques en Inhambane geschiedde, niet geregtigd zijn te twijfelen, of de groote sommen, voor dezen nieuwen aanbouw besteed, geen nuttiger gebruik hadden kunnen vinden?

Wordt door de provinciale regering de godsdienstoefening stiefmoederlijk behandeld, zooals trouwens in bijna alle koloniën, voor de zending onder de negers doet zij bijna in het geheel niets. Het is de vraag of zij daarin geheel en al mistast. Ik zal mij wel wachten hier een oordeel uit te spreken over de zending onder onbeschaafde volken in het algemeen, maar constateer, dat aan de oostkust van Afrika sedert verscheidene eeuwen door allerlei secten en natiën heldhaftige en bewonderenswaardige pogingen zijn in het werk gesteld tot verspreiding van het Christendom onder de negers. Met welk gevolg? Van deze, van de vorige, ja zelfs van de zeventiende eeuw bezitten wij naauwkeurige reisverhalen uit het binnenland van Afrika, door monniken geschreven. Reeds twee eeuwen voordat Livingstone, Stanley, de majoor De Serpa Pinto en andere beroemde reizigers de zuidelijke helft van Afrika doorkruisten, trokken Portugeesche Jezuïeten van Angol aan de West naar Mozambique aan de Oostkust om hu geloof te verspreiden. Het was hun, pioniers van Europeesche beschaving, zelfs gelukt eene soort van handels

* Sedert mijn vertrek van Lourenço Marques is, naar ik verneem de kerk er in dienst gesteld, en heeft men die te Inhambane in orı gebragt.

weg te vormen van de Oost- naar de Westkust, een handelsweg, welks vroeger bestaan reeds daaruit kan worden afgeleid, dat in Mozambique en Portugeesch West-Afrika, zoowel als in de landen daartusschen gelegen, ongeveer dezelfde soorten van goederen door de negers zijn gewild. De droom van het tegenwoordige Portugal, om eens een groot Midden-Afrikaansch rijk te bezitten, strekkende van Oost tot West, was toen eene waarschijnlijkheid; niet door toedoen van handelaren, maar voornamelijk door de verstandige handelwijze der Jezuïeten, die begrepen, dat alleen door handel toegang is te krijgen tot het vertrouwen, het hart en de genegenheid van de zwarte bevolking. Op meer dan eene plaats werden groote kloosters gebouwd, tot zelfs in Zumbo, boven aan de Zambesi gelegen, in het hart van Afrika, destijds het laatste station der Portugeezen, nu door de Regering verlaten. Een overblijfsel van die vroegere grootheid op kerkelijk gebied, vond ik nog aan de Boven-Zambesi in den vorm van eene groote, bronzen klok, die, nu onder het zand half bedolven, vroeger kennelijk een aanzienlijk klooster of kerkgebouw had versierd. Zij droeg een jaartal uit de laatste helft der zeventiende eeuw.

Wat is van dat alles overgebleven? Niets. Noch gebouwen, noch eenig spoor zelfs van Christelijke godsdienst, noch eenige ontwikkeling of kennis onder de negers.

Het zou dan ook wel wonder zijn, indien de negers een nieuwe godsdienst aannamen, ziende, dat die bijna in geen opzigt wordt nagekomen door het meerendeel van hen, die hun dezen prediken.

In Lourenço Marques heeft men voorloopig de zendingstaak neergelegd. Te Inhambane is zij voor korten tijd door de Boston-mission opgevat en te Quilimane door Fransche Jezuïten, daarheen uitgeweken na den bekenden maatregel van Gambetta. Hoewel tredend buiten het bestek van dit opstel, kan ik een woord van bewondering niet terughouden over de energie en zeldzame zelfopoffering van deze menschen. Aan de Zambesi gevestigd in schamele negerhutten, hebben zij kleine scholen voor zwarte kinderen opgerigt en laten zich niet ontmoedigen door de weinige resultaten, welke zij hebben bereikt. Zij leven in den grootsten eenvoud, ja in armoede. Toch hebben zij een vriendelijk en opwekkend woord over voor den vermoeiden reiziger die langs hunne woning trekt.

Hunne taak is inderdaad een grootsche. Maar is in waarheid de hand zoo weldoende, die den neger beschaving brengt en daarmede behoeften, oorzaak van onze ellende en smarten? Zonder twijfel, hoe meer behoeften bij hem, hoe meer voordeel voor den blanke. Maar gaat diens belang zamen met dat van den neger? Zal het beschaafde Afrika, met Christendom en rum, gelukkiger zijn dan het barbaarsche?

Een neger is een gelukkig mensch! Zorgen kent hij niet. Is zijn "panno" (lendendoek) versleten, dan vraagt hij ergens een ouden zak, snijdt er drie gaten in en steekt daardoor vroolijk hoofd en armen. Heeft hij dorst, dan klimt hij, om een klapper te halen, in een palmboom. Daartoe zet hij de voeten in de inkervingen, die hij in den boomstam hakt of reeds gemaakt heeft; hij slaat een rieten hoepel om zijn middel en den boomstam, duwt dezen steeds zooveel mogelijk van zich af en is op deze wijze in een oogwenk boven. Is hij hongerig en heeft hij geld en levensbehoeften verteerd, dan zendt hij zijne vrouw of vrouwen het bosch in om wortels te zoeken, die hij smakelijk afknabbelt. Wanneer ook dat middel is uitgeput, snoert hij zich met een bamboetouw of doek de maag toe en legt zich met een vergenoegd gezicht op een matje voor zijn huis in de zon. Nog eenigen tijd kan hij het uithouden door het rooken van hennep, totdat hij eindelijk besluit om weder eens een dag te gaan werken.

Te Quilimane en te Inhambane, verdient hij dan de kapitale som van een roepy, zegge circa een gulden (twintig pence) in de week. Te Lourenço Marques zijn echter onder den invloed der goud- en diamantmijnen, die vele negers tot zich trekken, de loonen sterk gestegen en moet men tegenwoordig reeds minstens dertig cents (zes pence) per dag betalen.

Heeft de neger het zoover gebragt dat hij een ambacht verstaat, dan kan hij gemakkelijk een paar gulden (veertig pence) daags verdienen. Het is echter eene zeldzaamheid aan de Oostkust.

Te Lourenço Marques bepaalt zich het handwerk van den neger tot het smeden van eenvoudige voorwerpen voor dagelijksch gebruik, als grendels, hengsels, krammen; tot het vlechten van fraaije rieten mandjes, het timmeren van ruwhouten tafels, het kalefaten van booten, enz. In het gemis aan bekwame handwerkslieden wordt hier eenigszins voorzien door een paar Chineezen, de laatst overgeblevenen van

een vijftigtal, in 1881 door den Gouverneur-Generaal de Paço e d'Arcos van Macao ontboden. Zij werken goed en ijverig.

Het gemis aan behoeften bij een neger, dat hem telkens den arbeid doet staken wanneer hij eene kleinigheid heeft verdiend, is tevens eene der groote oorzaken van het gebrek aan landbouwondernemingen door Europeanen gedreven. Eene uitzondering valt daarop aan te wijzen, nl. de spiritus- en suikerfabriek van de heeren Joao Coreia Pereira en Carlos Nandin de Carvalho te Mahinda bij Quilimane, met bewonderenswaardige doorzettingskracht tot stand gebragt. Ook zij hebben ten aanzien van hun werkvolk met groote moeijelijkheden te kampen en kunnen die alleen door hun langjarig overwigt over de negers bestrijden.

Wel is er eene wet op den negerarbeid, naar ik meen van 1875, maar daaraan wordt de hand niet gehouden. In die wet neemt Portugal de belangen der negers zeer ter harte en al hare bepalingen getuigen van den menschlievenden wensch om, nu de slavernij geëindigd is, de negers behoorlijk voor verdrukking van de zijde der blanken te vrijwaren. Wel wordt in deze wet gezegd, dat ieder mensch op deze aarde behoort te werken, dat arbeid adelt, enz., maar de meeste bepalingen hebben toch ten doel, de negers te beschermen. De regering geeft in de wet verlof tot contractering voor den tijd van twee tot vijf jaren. Vervolgens verlangt zij, dat mannen niet minder verdienen dan 900 reis (vier shillings) per maand, behalve den kost en twee malen 's jaars de noodige kleedingstukken. Verder wordt vastgesteld, dat de werkgever moet zorgen voor eene behoorlijke slaapplaats voor zijne arbeiders. Is de zwarte werkman gehuwd en heeft hij kinderen, dan moeten ook deze en de vrouw in het contract worden opgenomen. In geval van ziekte zal men de negers in het hospitaal hebben te verplegen. Achten zij zich verongelijkt door de werkgevers, dan mogen zij zich komen beklagen bij den "Delegado" (officier van justitie), die verpligt is, hen kosteloos te helpen. In het belang der werkgevers wordt alleen gezegd, dat zij het regt hebben een zeker aantal diensturen van de gecontracteerden te vorderen en voorts, dat deze zich gedurende den contracttijd niet zonder verlof mogen verwijderen.

Deze laatste bepaling, die natuurlijk voor den werkgever hoofdzaak is, wordt door de negers in het geheel niet

opgevolgd en daardoor verliest het geheele contract zijne waarde. De negers zijn er niet toe te krijgen, te slapen in de huizen waar zij werken. 's Avonds loopen allen weg om den nacht in hunne eigene hutten of bij hunne vrienden door te brengen. De minste verleiding is genoeg voor een neger om hem zijne verpligtingen te doen vergeten. De straf, zoo die hem al bereikt, is licht. En daar hij van nature een afkeer heeft van werken, verbreekt hij telkens zonder schroom zijn contract en brengt zijn baas in verlegenheid. De neger beschouwt arbeid niet als eene noodzakelijkheid, doch als vernedering en straf. Zichzelf regt te verschaffen is aan de blanken teregt verboden. De Regering zelve is natuurlijk niet in staat, politie-toezigt uit te oefenen over de onmetelijke landen, die zij aan de Oostkust bezit, en dientengevolge mist de wet haar doel, niettegenstaande hare uitmuntende bepalingen.

Te Lourenço Marques bestaat geene landbouwonderneming. Natuurlijk; want kan op de negers niet gerekend worden, evenmin gelukt het vreemde werkkrachten te gebruiken; het klimaat veroorlooft alleen aan negers den handenarbeid.

Ook voor henzelven oefenen bij Lourenço Marques de negers naauwelijks eenigen landbouw uit; zij verzamelen wat bijenwas en gom-elastiek en zaaijen grondnoten in kleine hoeveelheden, die meestal door henzelven worden gebruikt. Het zijn daarentegen goede jagers. Veelal trekken zij voor enkele jaren naar de naburige goudvelden, ja zelfs naar de Kimberleysche diamantvelden, weken en weken trekkens verder gelegen. Daar komen zij dan geheel uitgehongerd en vermagerd aan, werken en stelen er gedurende een paar jaar en keeren dan welgedaan naar huis, met vele goudstukken in den zak. Meest brengen zij hooge laarzen mee, een bruin of oranje pak kleederen van Europeesch maaksel, den grooten vilten hoed der Boeren op het hoofd. Zij hebben vloeken geleerd, ongeschikte liedjes, een beetje Engelsch en een beetje Hollandsch. Doch spoedig worden Europeesche kleeding en gewoonten door hen afgelegd en ziet men hen weer loopen, moeder naakt, slechts een "panno" om de lendenen. Zij handelen als de negers der oud-Hollandsche Goudkust, die, al hebben zij twintig jaren lang in het Nederlandsche Oost-Indische leger gediend, een rang behaald, ja zich het

"Moed, Beleid en Trouw" verworven, toch na korten tijd weder, even als hunne stamgenooten, eene minimumkleeding voor het verkieslijkst houden.

Even weinig zorg als aan de kleeding besteden zij ook aan hunne woning. Dat kunnen wij zien, wanneer wij van het hierboven besproken kerkje verder wandelen. Wij komen dan langs verschillende slordig en scheef gebouwde hutten van stroo, meest in den vorm van eene bijenkorf. De deur is, zooals trouwens in alle negerwoningen, de eenige opening. Het weinige huisraad bestaat uit eene mat om op te slapen, een aarden pot voor het koken van de rijst, eene assegaai en eene kleine schop om het veld mede te bewerken, een arbeid, welke geheel aan de vrouwen wordt overgelaten.

Dit werk wordt verrigt met behulp der zoogenaamde "enxada," eene platte schop van eigenaardigen vorm, die in een zeer korten houten steel wordt gestoken. De negers zijn zeer moeijelijk te bevredigen, wanneer zij zich zulk eene schop aanschaffen, veel minder gemakkelijk dan bij den inkoop van een kleedingstuk. Elke streek heeft haar bijzonderen vorm van "enxada," welke in een ander district nagenoeg waardeloos is. Wanneer de negers de "enxada', gebruiken voor den landbouw smeden zij haar meestal eerst in anderen vorm om. Niet echter wanneer zij er andere zaken mede willen koopen. Dit laatste geschiedt op groote schaal en inderdaad is de "enxada" in het binnenland een waardemeter, eene soort van geld. Daarmede wordt vee gekocht en levensmiddelen, ja zelfs de vrouwen ; want zelden kan een neger zijne bruid huiswaarts medenemen, zonder dat hij haar vader, behalve blaauw katoen en enkele andere zaken, ook eenige "enxada's" heeft ten geschenke gegeven. Met die schoppen worden de negers begraven, evenals de Goudkust-negers met de "kauri." Zooals men weet, is dit laatste eene kleine schelp, die, vroeger vooral, ter Goudkust de plaats van geld innam en meest van de Oostkust van Afrika werd aangevoerd.

Vervolgen wij onze wandeling. Niet ver van het kerkje staat het hospitaal, voor militairen gebouwd, maar waarin ook blanken kunnen worden opgenomen. Deze lijden bijna uitsluitend aan koortsen, die, hoewel meestal niet gevaar-

lijk, toch het leven regt onaangenaam kunnen maken. Iedere blanke, die zich aan de Oostkust metterwoon vestigt, moet daaraan binnen korteren of langeren tijd gelooven. Natuurlijk is de eene ligchaamsgesteldheid meer aan haar onderhevig dan de andere. Eene verstandige levenswijs, vooral groote matigheid, doet echter gezonde gestellen ten slotte bijna altijd over de koortsen zegevieren. Evenals deze zich over de geheele Westkust hebben verspreid, maakt men ook overal ter Oostkust met haar kennis. Te Lourenço Marques heeft men, om het klimaat te verbeteren, getracht het moeras, dat vlak bij de stad is gelegen, te dempen; echter zonder goed gevolg. Het is trouwens de vraag, of met de verwijdering van dit moeras de koortsen zouden verdwijnen; wel worden zij voor de geheele kust van Afrika veelal toegeschreven aan het moerassige zeestrand; maar deze onderstelling schijnt te worden weersproken door het feit, dat hetzelfde klimaat ook heerscht, dagen en dagen reizens van de kust, tot zelfs in Tete, het laatste station der Portugeezen aan de Zambesi.

De inrigting van het hospitaal beantwoordt gelukkig aan redelijke eischen. Voor de gezondheid der negers daarentegen wordt door de Regering niets gedaan. Zoo stierven eenige jaren geleden geheele dorpen uit aan de pokken, daarheen overgebragt door Zanzibarieten, die onder leiding van mijn vriend Valcke, Belgisch luitenant, van Zanzibar naar den Congo trokken.

Niettegenstaande de heftigheid dezer epidemie onder de negers, werd intusschen niet één blanke aangetast, ofschoon velen verzuimden zich te laten inenten. Het schijnt dan ook, dat blanken en zwarten ligchamelijk geheel verschillend zijn geconstitueerd. Ook daarom hebben de Zuid Afrikaansche Boeren niet geheel ongelijk, wanneer zij de levende wezens van den aardbodem karakteristiek verdeelen in menschen, dieren en "schepsels" of Kaffers.

Niet ver van het lazareth bevindt zich het fraaiste gebouw der stad, het reeds genoemde station der Eastern Telegraph-Company. Den 15den Julij 1879 begon deze eene telegraphische gemeenschap tusschen Lourenço Marques en de beschaafde wereld tot stand te brengen; zij liet genoemd gebouw in Engeland vervaardigen, verscheepte het in stukken en zette het toen hier op. Het is het eenige huis der stad, dat twee verdiepingen bezit.

Evenals het gebouw, staan ook de Engelsche bewoners er van eigenlijk buiten de maatschappij van Lourenço Marques. Engelschen en Portugeezen kunnen elkander, ten minste aan de Oostkust van Afrika, niet goed verdragen. Met afgunst ziet de Engelschman er de Portugeesche vlag waaijen; het hindert hem, dat de Union Jack daar niet wappert. Met nijd ook ontwaren de Portugeezen, hoe (grootendeels door het klimaat) hun Mozambique bij het Engelsche Natal ten achter staat. Minachtend trekt hij de schouders op voor Britsche aanmerkingen op zijn beheer. Trouwens, moeijelijk is sterker tegenstelling te vinden in karakter, neiging en gewoonten. De Portugees leeft in het verleden; daar wortelt zijn roem, zijne magt. De Engelschman daarentegen is bij uitnemendheid man van het heden. Heeft hij in de kokanjemast der volken ooit zijne medekampers verder dan nu onder zich gelaten? Hier hartstogt, woordenvloed, ridderlijkheid van vormen, protectionisme tot het uiterste. Daar kalmte, daden, stijfheid, vrije handel. Hier "Illustrissimo e excellentissimo senhor", daar "Esq."

Van den fraaijen tuin, voor het telegraafstation gelegen, de eenige der stad, hebben wij een schoon uitzigt. Beneden ons ligt de witte, kleine stad, wat verder de baai, waarop wij ons scheepje zacht zien dobberen; een groene heuvelrug sluit aan de tegenoverliggende zijde het kalme water af. De rivier Maputa, hierboven besproken, bemerken wij naauwelijks. Deze is dan ook inderdaad van niet veel beteekenis en tevens weinig bekend.

In Mei 1879 hebben de heeren O'Neill en Cornwall Leigh, Engelsche zeeofficieren, haar opgevaren en tot zoover zij kwamen in kaart gebragt. Het bovengedeelte der rivier is onbevaarbaar, het benedendeel daarentegen geschikt voor kleine zeilvaartuigen. Deze moeten echter wegens de vele plotselinge krommingen der rivier met zorg en beleid worden bestuurd. Haar naam wordt ook gedragen door een Kafferkoninkrijk, dat aan deze rivier en aan Zululand grenst. De Portugeezen rekenen dit rijk tot hunne "terras da coroa" (Kroonlanden), doch hunne magt is er geheel denkbeeldig; inderdaad is Maputa schatpligtig aan Zululand.

In den zomer van 1877 stierf Nosangeele, Koning van Maputa, en liet twee zonen na, Sirie-Sirie, circa 17 jaar oud en 'Ngwanase, een jongen van ongeveer 7 jaar. De ouderdom van negers is natuurlijk niet met juistheid te bepalen en zij zijn daarvan zelven onkundig. Veelal rekenen zij dien

naar het aantal oogsten, dat zij hebben beleefd. Aangezien echter de oogsten in dit werelddeel, vaak, al te vaak helaas, mislukken, is deze maatstaf op zijn minst een weinig deugdelijke te noemen. Twee partijen vormden zich toen in den lande. De eene, met de koningin Zambea aan het hoofd, stelde zich ten doel, de regering aan 'Ngwanase te verschaffen. De andere partij koos de zijde van Sirie-Sirie. Deze moest het onderspit delven. Hij werd vermoord door Chevete en Amcomazi, eerste en tweede "induna" (raadsman, minister) van 'Ngwanase. Ook Sirie-Sirie's moeder werd vermoord. 'Ngwanase regeert sedert onder voogdijschap van zijne moeder.

Dalen wij den heuvel af en rigten wij onze schreden over den macadamweg. Een dergelijk plaveisel is eene groote zeldzaamheid in de Kolonie en komt te Lorenço Marques ook niet verder voor.

Wij passeren eene soort van botanischen tuin. Deze heeft nogal geld gekost. Waarde bezit hij echter naauwelijks; daartoe ontbreken de finantiële middelen. Dergelijke ondernemingen, die aan wetenschappelijken zin en fijne beschaving doen denken, gelijken in een land, dat als de oostkust van Afrika zich nog in den meest primitieven toestand bevindt, op den fraaijen hoogen hoed, dien de West-Afrikaansche neger opzet, terwijl hij van hemd, jas noch broek wil weten.

Deze plantentuin is bijna de eenige plaats aan de Delagoa Baai, waar men bloemen te zien krijgt. Inderdaad is met betrekking tot haar plantengroei de streek slecht bedeeld. De Europeaan, die hier aankomt met de verwachting, dat hij hier de tropen zal aanschouwen in haar vollen luister, zal zich deerlijk bedrogen vinden. De boomen missen, zooals trouwens overal tusschen de keerkringen, den rijkdom in kleurschakering, die onze Hollandsche bosschen zoo wonderschoon maakt. Toch herinneren zij meer aan Europa dan aan de boorden van den Ganges, zooals Heine zich die voorstelde.

Wenden wij ons links, dan komen wij langs een onaanzienlijk, klein huis, de woning van den Gouverneur, het zoogenaamde "Palacio do Governo." Ten slotte bereiken wij weder het plein, waar wij daar straks landden.

Ons oog valt ter linkerzijde op een etablissement, bestaande uit een lang steenen huis en verschillende grootere en kleinere bijgebouwen. Het groote opschrift boven de deur, "het Hollandsche Huis," iets verder herhaald in het Portugeesch, "a Casa Hollandeza," geeft ons den weldadigen indruk, dat wij

hier te huis zijn; te weldadiger, nu eene groote Hollandsche vlag, hoog in een vlaggemast achter het huis, ons toelacht, vriendelijk en trouw.

Treden wij deze factorij binnen; ofschoon zij tot de grootsten behoort, gelijkt zij op de meeste nederzettingen van Europeanen aan de Oostkust van Afrika en kan zij dus ons daarvan een denkbeeld geven.

Het is een stevig, zwaar gebouwd huis met dikke muren, die dagteekenen uit den slaventijd. De buitendeur geeft dadelijk toegang tot de zoogenaamde "fetiche" of verkoopkamer. Honderden soorten van lijnwaden, meest bont gekleurd, liggen er monstersgewijze opgestapeld. Alle koopwaren, voor den neger begeerlijk, zijn er in halfgeopende kisten of balen te vinden. Naast de "fetiche" liggen de kantoren. Dan komt men in eene kleine eetzaal, geflankeerd door enkele slaapkamers, die allen toegang geven tot de achtergalerij. De vloeren zijn van asphalt, de muren wit gekalkt. Een paar huizen in Lourenço Marques zijn met behangselpapier versierd en hebben houten vloeren, doch hoogst zelden komt dit in de provincie voor. De achtergaanderij komt uit op eene groote, omheinde plaats, waarop zich talrijke magazijnen bevinden, het afdakje, waaronder gekookt wordt, de waterreservoirs, enz. Varkens, eenden, kippen en kalveren, die straks aan de bewoners tot voedsel moeten dienen, loopen er vrijelijk rond, voortdurend gestoord door schreeuwende en luidkeels lagchende negers, die de produkten van het land komen binnenbrengen of Europeesche goederen wegdragen uit de magazijnen.

In de "fetiche" staat het vol menschen. Hier is een Banjaan bezig met veel buigingen en handgebaar op de prijzen af te dingen, waartoe hem goederen worden aangeboden, terwijl hij voortdurend vraagt, of hij dan niet is een "filho da casa," een zoon van het huis. Iets verder heeft zich een Portugeesch officier, met de gewone gele gelaatstint en versierd met de lange, zwarte sik, ter kuste algemeen, op een hoop goederen neergevlijd, met het plan om, daar hij niets te doen heeft, een praatje te maken. Digt bij hem staat de reusachtige zwarte "patrao," die het bevel voert over de ligters en instructiën komt halen. Meer dan één armoedige landverhuizer uit Europa tracht inlichtingen of werk te verkrijgen. Daartusschen bewegen zich de witgekleede factorijbewoners.

In een hoek zit eene vreemde groep menschen, mannen en

vrouwen, neergehurkt, Europeesch gekleed, eenigszins in den trant van onze Hollandsche boeren, maar met de roode fez op het hoofd. Hunne bruingele tint doet denken aan den Maleier, de uitstekende jukbeenderen, breede neus en dikke lippen, aan den Kaffer. Bescheiden wachten zij tot het hunne beurt zal zijn. Wanneer wij ons in het Portugeesch tot hen rigten met de vraag, wat hun verlangen is, dan antwoorden zij niet. Enkele woorden Engelsch weten zij te stamelen, maar hoogst gebrekkig. Als zij ons echter Hollandsch hooren spreken, heffen zij zich vrolijk op en verzekeren ons: "Ons is Slamsche mensche; ons wil na Mekka, maar ons hèt geen geld nie."

Ziedaar weder een overblijfsel van de daden onzer vaderen, die, zooals in bijna elk deel der overzeesche wereld, ook in Zuid Afrika de pioniers zijn geweest der Europeesche beschaving en met moeite en strijd de heipalen in den grond dreven, waarop wij en andere natiën sedert grootsche volkplantingen hebben gevestigd. Hoe zuidelijker wij komen in Afrika, hoe talrijker die overblijfselen, welke den echten Hollander, trotsch op zijn lief vaderland, vervullen met fierheid en ontzag tegelijkertijd. Het is bekend hoe onze vaderen in den tijd der Oost-Indische Compagnie Maleiers ontboden naar Zuid Afrika tot ontginning van den grond, omdat zij teregt begrepen van de negers op dit punt weinig te kunnen verwachten. De Maleiers hebben zich gekruist met de negers, namen onze taal aan en ook vele onzer gebruiken, maar bleven den Islam getrouw; vandaar de naam, dien zij zich geven. Velen van hen heb ik ontmoet, tot zelfs bij Zanzibar, op weg ter bedevaart naar het Heilige Graf; goedige, vriendelijke, arbeidzame menschen. Zij sparen en sparen, totdat zij eindelijk, als dekpassagiers slechts, die groote reis kunnen ondernemen. Veel sympathie en aanhankelijkheid heb ik wegens mijn land en mijne taal van hen mogen ondervinden.

Nu wij ons toch in deze factorij te midden van handelaren en koopmansgoederen bevinden, een paar woorden over den handel van Lourenço Marques!

Deze was tot voor weinige jaren buitengemeen onbelangrijk. Niet alleen wegens de plaatselijke toestanden, maar vooral omdat de "tsetse"-vlieg den weg versperde naar de achtergelegen landen. Zooals bekend is, doodt deze vlieg met haar steek zoowel ossen als paarden; en bij gebrek aan genoegzame waterwegen vormde dus dit kleine insekt eene ware

Chineesche muur tusschen Boeren en Portugezen. Zoo verklaarde nog de commissie, die belast was een nieuw tarief van in- en uitgaande regten voor de provincie Mozambique voor te stellen, in haar rapport van April 1877 aan den Koning van Portugal, dat voor mij ligt, het volgende:

"Een weinig meer dan twee jaren geleden begon eene compagnie te beproeven, goederen van Lourenço Marques naar Lijdenburg te vervoeren. Deze pogingen waren echter vruchteloos, doordat de vreeselijke plaag der "tsetse" al de lastdieren doodde, zelfs de kameelen niet sparende, die van Arabië waren uitgezonden. Daarop besloot de compagnie, de goederen in het vervolg op de ruggen der negers te vervoeren."

In 1883 nog was een Boer, die van Lijdenburg uit Lourenço Marques had bezocht, eene zeldzaamheid, ofschoon de afstand slechts zes dagreizen bedraagt. Tegenwoordig is, waarschijnlijk door de jacht op het groote wild, hetwelk de "tsetse" bij voorkeur vergezelt, deze plaag geheel verdwenen. Sedert nam het verkeer naar het binnenland te Lourenço Marques belangrijk toe, vooral door de ontginning der Lijdenburgsche goudvelden. De Portugeesche Regering reikte op verlichte wijze de hand, door met den hoogst bekwamen, ver zienden Thomas François Burgers, president der Transvaalsche Republiek, een traktaat te sluiten, waarbij de transito-regten naar de Transvaal op een laag cijfer worden vastgesteld.

Het traktaat van 11 December 1875, door den Koning bekrachtigd 26 Mei 1876, bepaalt namelijk in art. 8 het volgende:

"De koopmanschappen, van welken oorsprong of nationaliteit ook, die met bestemming naar de Zuid Afrikaansche Republiek door de haven van Lourenço Marques zullen worden ingevoerd, kunnen worden onderworpen aan een regt van 3 percent op den invoer. Mocht echter de opbrengst dezer regten niet voldoende zijn om garantie te geven voor de betaling van interest en amortisatie van het kapitaal, benoodigd voor subsidie van een spoorweg van de haven van Lourenço Marques naar de grens der Zuid Afrikaansche Republiek en voor de realisatie van andere verbeteringen, die ten voordeele strekken voor den handel van beide landen, zal Zijne Majesteit de Koning de faculteit hebben, dit regt van 3 p.c. tot 6 p.c. te verhoogen.

"Zoodra echter het bedoelde kapitaal geamortiseerd is, zal het invoerregt van goederen, bestemd voor de Zuid Afrikaansche Republiek, teruggebragt worden op 1½ p.c."

Op dit oogenblik wordt voor transito-regten slechts 3 p.c. der waarde geheven.

Artikel 3 van hetzelfde traktaat bepaalt, dat de produkten van den grond en van de nijverheid uit Mozambique en Transvaal wederkeerig in die landen vrijgesteld zullen zijn van invoerregten.

Uit bovenstaande bepalingen blijkt, hoezeer de Portugeesche Regering der Transvaal is te wille geweest. Dit springt vooral in het oog, wanneer men bedenkt dat de andere natiën—ook zij, die zich met Portugal hebben verbonden bij traktaat tot wederkeerige behandeling op den voet der meest begunstigde natie—het volle inkomende regt van 20 tot 200 pc. in de kolonie moeten betalen.

Toch heeft de Portugeesche regering 30 Mei 1879 een traktaat gesloten met Engeland, waarin zij concessiën deed, bij welke die aan de Zuid Afrikaansche Republiek in het niet verzinken. Ofschoon dit traktaat tegenwoordig niet van kracht is, nu de Transvaal sedert van Engeland weder onafhankelijk is geworden, kan ik de verzoeking niet wederstaan enkele dezer bepalingen hier te vertalen.

In artikel 4 wordt aan Engeland algeheele vrijdom verzekerd van regten op goederen, te Lourenço Marques geland en doorgevoerd naar de Britsche grens (de Transvaal); verder het regt om troepen en oorlogsbehoeften te vervoeren van Lourenço Marques naar het Engelsche gebied. Engeland verkrijgt het regt om te Lourenço Marques een entrepôt te bouwen voor de transito-goederen. Eene commissie zal worden benoemd, bestaande uit Engelschen en Portugeezen, ieder voor de helft, welke zal trachten een tarief samen te stellen, dat zoowel voor de Transvaal als voor Lourenço Marques zal gelden. Eindelijk verkrijgt Engeland het regt om bij goedkeuring van den Gouverneur-generaal zelfstandig op te treden tegen den slavenhandel op de kustplaatsen der provincie Mozambique, waar geene Portugeesche ambtenaren zijn gevestigd.

Ook nu nog toont de Regering, Lourenço Marques en den handel naar het Boerengebied te willen steunen.

Een gevaar dreigt echter van meer dan eene zijde. Allereerst is het nog een open vraagstuk, of de maatschappijen tot het ontginnen van goudmijnen, wier oprigting groote sommen in het land bragt en daardoor de welvaart deed toenemen, ook werkelijk hunne verwachtingen zullen zien beantwoord en hunne "claims" [met voordeel zullen exploiteren. Wel is dit te verwachten, maar de mogelijkheid van tegenval is hier niet uitgesloten. En dan wordt er door de Portugeesche autori-

teiten reeds gemompeld over eene afschaffing der lage transito-regten.

Het bovengenoemde traktaat tusschen Portugal en den President Burgers bepaalt namelijk in artikel 22:

"Het tegenwoordig traktaat zal van kracht zijn gedurende twintig jaren, te rekenen van den dag der ratificatiën. Indien een der contracterende partijen twaalf maanden vóór het verstrijken van genoemden tijd haar plan niet heeft te kennen gegeven om het effect van dit traktaat te doen ophouden, zal het verpligtend zijn totdat de tijd van een jaar is verstreken, te rekenen van den dag waarop de eene of andere der hooge contrakterende partijen het zal hebben opgezegd."

Deze transito-regten toch hebben den handel en de plaats wel voordeelen gebragt; maar eigenaardig is het, dat trots de vermeerdering van het verkeer, de inkomsten van het "alfandega" (entrepôt) tegenwoordig geringer zijn dan vóór de toepassing van het traktaat. Dit vindt zijne oorzaak in den smokkelhandel, die tegenwoordig op groote schaal wordt gedreven. Belangrijke hoeveelheden goederen worden namelijk, meestal door gelukzoekers, uit het nabijgelegene Natal, ingeklaard aan het "alfandega" te Lourenço Marques tot het lage regt en als waren zij bestemd voor de Transvaal. Daar nu natuurlijkerwijze langs de lange grensscheiding, tusschen de Portugeesche bezitting en de Transvaal, niet overal tolbeambten zijn geplaatst, ontsnappen deze goederen, zoodra zij die grens zijn gepasseerd, aan behoorlijk toezigt vanwege de overheid. Zij schijnen dan vaak weder, zonder betaling van eenige regten, de kolonie te worden binnengesmokkeld.

Ook heeft Engeland reeds zijne stem te dezen aanzien doen hooren; want op de boven aangegeven wijze worden ook goederen zonder betaling van regten ingevoerd in Natal, Swazieland en Zululand, ja zelfs sterke dranken aan de negers dier streken geleverd, wat in Natal streng verboden is. Zoovele spiritualiën zijn naar de grenzen der Portugeesche bezitting verzonden, dat die streek eigenaardig wordt bestempeld met den titel van "drunkard's paradise."

Laat ons dit paradijs eens nader gaan beschouwen.

Wij vertrekken te voet in gezelschap van eenige negers, die wij voor het dragen van onze bagage niet kunnen ontberen. Het landschap is vrij vlak; alles gras en eerst nogal wat boomen. Deze worden langzamerhand zeldzamer. En aan de geheele ons omringende natuur beginnen wij te bemerken, dat wij het Boerengebied naderen. Flink doorstappende, komen wij na twee dagen aan de "Umkomati," de rivier, die de grensscheiding vormt tusschen het Portugeesche

grondgebied en de Transvaal. Zij is hier breed, doch met een bootje gemakkelijk te passeren. Tegenwoordig kan men door het drukke verkeer tamelijk vast op de aanwezigheid van zulk een vaartuigje rekenen.

Tot voor korten tijd was hier echter al evenmin van overvaren sprake als bij de meeste andere rivieren van Zuid-Afrika. Inderdaad is deze afwezigheid van vaartuigen een groot beletsel voor de ontwikkeling van handel en verkeer. Dikwijls moet men dagen en weken voor een kleine "spruit" of "fontein" blijven liggen, wachtende tot de waterstand zoo laag zal zijn geworden, dat men in volle vaart met rijtuig en paarden de rivier kan oversteken. Meestal is de vloed niet breeder dan een sloot of hoogstens eene gracht. Met gemak zou men er overheen kunnen zwemmen en dit ook werkelijk doen, indien men slechts een middel had om zijne bagage en zijn voertuig over te brengen. Enkele planken zouden den reiziger dan reeds redden, maar heinde en ver is geen boom te ontdekken. Eene sterker beproeving van het geduld is in de wereld wel naauwelijks te vinden.

Gedurende de wintermaanden kunnen ossenwagens hier de rivier doortrekken; niet echter in den zomer. Hoewel dit punt ongeveer 60 Engelsche mijlen van Lourenço Marques is verwijderd, oefent het koortsachtige kustklimaat zelfs nog hier zijn invloed uit.

Wij overnachten bij een Parsee, zooals men weet een volgeling van Zoroaster. Hij heeft hier eene kleine loods opgeslagen en verkoopt sterken drank en andere reisbenoodigdheden aan de voorbijtrekkende transportrijders.

Den volgenden morgen vroeg steken wij de "Umkomati" over. Ofschoon wij de Transvaalsche grens nu hebben overschreden, bemerken wij, zooals hier boven reeds gezegd werd, niets van douanen der Republiek. Wij verlaten den weg, dien de wagens volgen en slaan een klein voetpad in. Dit volgt den voet der bergen en stijgt voortdurend maar bijna ongemerkt. Rondom ons is het doodstil; slechts bij uitzondering komen wij een eenzamen neger tegen en trekken wij langs eene kleine Kafferkraal. Het land is dan ook inderdaad zeer dun bevolkt.

Na vier dagen onderweg geweest te zijn beginnen wij eindelijk de bergen te beklimmen. Het is eene zeer vermoeijende onderneming, want men zou zeggen, dat de bergrug hier bijna loodregt op het veld staat. Een geheele dag gaat met deze beklimming verloren; maar in

den avond bereiken wij dan toch den top van den berg en kampeeren reeds gedurende den nacht op eene goudmijn.

Den volgenden middag bereiken wij den Shebaheuvel, welke met het oog op het goud, dat hij verbergt, in den laatsten tijd zulk eene beroemdheid heeft verkregen. Nog een dag doorgewandeld en wij bevinden ons te Barberton. Den afstand van ongeveer 150 Engelsche mijlen hebben wij dus in vijf dagen kunnen afleggen.

Deze stad is inderdaad eene merkwaardigheid. Voor ongeveer twee jaar bestond er van haar nog niets en nu reeds wordt zij door meer dan tweeduizend blanken bewoond. Allen leven direct of indirect van het zoeken naar goud. Bijna geene natie der wereld of zij is hier vertegenwoordigd; ook Hollanders hebben er zich gevestigd.

Op verbazende wijze wordt er gedobbeld, vooral in aandeelen van goudmijnen. In weinige dagen stegen aandeelen, uitgegeven voor één pond sterling, tot acht en tien pond per stuk, ofschoon de betreffende mijnen nog in het geheel niet geopend zijn of bewerkt worden.

De goudgravers noemen Barberton "the Camp," en inderdaad is deze benaming juister dan die van stad of plaats. Alles toch herinnert aan den koortsachtigen spoed, waarmede men de woningen heeft opgerigt. De huizen bestaan bijna zonder uitzondering uit gegolfd ijzer; zij zijn slechts weinige. Verder ziet men rondom zich eene verzameling van tenten, hutten, hokken, wagens en andere bewoonbare voorwerpen. Deze te zamen vormen Barberton.

De meest gewone gezondsmaatregelen ontbreken te eenenmale. Overal, ja tegen de huizen opgehoopt, ligt het vuil in groote en kleine hoeveelheden. De stof is ondragelijk. Daarbij komt dat water zeer schaarsch is en goed betaald moet worden.

Maar overal is drukte en beweging. Reeds heeft men eene effectenbeurs opgerigt, een flink ijzeren gebouw, en ook een hotel. Dit is op verre na niet in staat in de behoeften te voorzien. Dagelijks komen er driehonderd, ja meer menschen om te worden gespijzigd. Slechts ongeveer vijftig kunnen aan de tafel plaats nemen, en men moet vechten wil men aan de beurt komen. 's Avonds worden eet- en biljardkamer in slaapvertrekken herschapen; dan ligt men man aan man op eene matras uitgestrekt, als bevond men zich in een hospitaal in tijd van oorlog. Velen verkiezen dan ook eene slaapplaats in een wagen.

Er verschenen in de nieuwsbladen reeds zoo talrijke berigten, juist en onwaar, over Barberton en hare bevolking, dat ik meen met dit weinige te moeten volstaan.

(Slot volgt.)

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 94.—DECEMBER 1887.

11				3
	12			
		13		
		1	14	
			2	15

Om dit raadsel goed op te lossen moet men de cijfers 1—25 zoodanig in de vijf-en-twintig ruitjes plaatsen, dat elke kolom, in de hoogte of in de breedte opgeteld, het getal 65 aangeeft.

Tot verduidelijking hebben wij eenige cijfers gesteld op de ruitjes die zij moeten innemen.

☞ De oplossingen voor het laatste kwartaal dezes jaars worden nu ingewacht tot 1 Februarij 1888. Twee prijzen naar verdiensten.

VERSLAG VAN OPLOSSINGEN :—

NO. 89—JULIJ 1887.

a). Jubelfeest.
b). Sir Thomas Upington, tw : muts, rog, span, tin, ho, i.

No. 90—AUGUSTUS 1887.

1 David	2 Sam. 5 : 4
2 Arabie	Galaten 1 : 17
3 Antichrist	1 Joh. 2 : 22
4 Rome	2 Tim. 1 : 8, 16
5 Issaschar Mibsam	Gen. 46 : 13 en Gen. 25 : 13
6 Schimp	Psalm 44 : 14
7 Galate	(Zie Staten Bijbel, bij het eind van Gal.)
8 Ezechiel	Ezechiel 1 : 3
9 Ellendig	Psalm 86 ; 1
10 Nebo	Deuteronomium 34 : 1
11 Getweernd	Exodus 26 : 1
12 Ozias	Mattheus 1 : 8
13 Dan Bukki	Gen. 46 : 23 en Num. 34 : 22
14 Gajus	Rom 16 : 23
15 Elimelech	Ruth 1 : 2
16 Licaonie	Hand. 14 : 6
17 IJdelijk Karmi	Exodus 20 : 7 en Gen. 46 : 9
18 Karmel	1 Kon. 18 : 19
19 Gerei	Lucas 15 : 25
20 IJverig	2 Cor. 11 : 2.

Daar (Er) is geen God gelijk Gij. 2 Kron. 6 : 14.
De tempel Gods is heilig. 1 Cor. 3 : 17.

No. 91.—SEPTEMBER 1887.

60	57	12	25	50	55	14	31
11	26	59	56	13	32	51	54
58	61	28	49	24	53	30	15
27	10	23	62	29	48	33	52
6	63	2	43	22	45	16	47
9	40	7	38	3	36	19	34
64	5	42	1	44	21	46	17
41	8	39	4	37	18	35	20

Mijn eerste is een ligchaams deel,
Men heeft er twee van in 't geheel;
Mijn tweede is niet altijd rond,
Het is somtijds geel en somtijds bont.
Ik zeg ook nog van mijn geheel
Men draagt het om mijn eerste deel.
Zie nu, wie of het raden kan,
Doch neem het enkelvoud er van.

Armband.

Van de volgende heeren en dames mogten wij welgeslagen oplossingen ontvangen :—

1. O. S. Vermooten—Venterstad.
2. Mevrouw A. Vorster—Philipstown.
3. J. M. Louw—" Morgenster," Paarl.
4. D. H. V.—Britstown.
5. J. H. Blignault—Naauwpoort Junctie.
6. H. P. Retief—Whittlesea, Queenstown.
7. D. Krige—" Sweet Home," Stellenbosch.
8. P. G. R.—Thomas Rivier Statio.
9. Mej. Anna S. Franklin—Rouxville, Oranje Vrijstaat.
10. D. de Kock, Jr.—Stellenbosch.

Zooals uit het getal inzendingen blijkt, is de belangstelling niet toegenomen. Wat zullen we zeggen ? Aangenaam is het niet !

De prijzen zijn toegekend aan Mevrouw A. Vorster, Philipstown, en den heer H. P. Retief, Whittlesea, Queenstown.

De boekgeschenken gaan aan het regte adres, met de beste wenschen van de eigenaars van het *Z. A. Tijdschrift* en den Redakteur van 't *Gezellig Tijdverdrijf*.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

III.

Aan den heer Landbouw Secretaris.

Mijnheer!—Het zij ons vergund uwe welwillende aandacht ditmaal op een paar andere punten, de Koloniale Boerderij betreffende, te vestigen.

Ten eerste op het *zuivelbedrijf*.

Het moet u getroffen hebben, op welken lagen trap deze tak van nijverheid hier te lande staat. "De gladde melkkoeijen" van den Hollandschen dichter Poot (misschien kent gij hem!) hoort men hier zoo zelden: "onder 't grazen van ter zij, in een bogtig dal loeijen." "De arme stad" kan die schat, hier althans, beter toonen dan de "geruste" landman, wiens leven, volgens genoemden dichter, zoo "genoeglijk" daarheen rolt. Wat zou de man wel zeggen als hij nog leefde en het Zuid Afrikaansche melkvee eens kon zien? Zou hij zich meer verwonderen dan gij of wij, over

de custom-opgaven dat er zooveel duizenden ponden sterling aan boter en *geen* boter, melkkaas en *aardappelen*kaas, Zwitsersche en *andere* gecondenseerde melk in zulk een goed land ingevoerd wordt? Zou hij ook niet tevens vragen: wie hier aan 't hoofd van 't Landbouw Departement staat, en u, mijnheer den Secretaris! toeroepen: "gladde melkkoeijen zijn de schat? Zorg er voor, mijnheer!" Maar nu, Poot is dood, en daarom zijn wij zoo vrij om het te doen.

Is het niet om jaloersch te worden, iets als het onderstaande berigt in de jongste *Landbouw Courant* te lezen:—

"De Noord Amerikaansche farmers bezitten 21 millioen melkkoeijen, die elk gemiddeld per jaar 350 gallons melk opleveren. Op boter worden 4 millioen en in kaas 7 millioen gallons melk verwerkt, waaruit bereid worden 1,350,000,000 pond boter en 6,500,000 pond kaas. Men schat de jaarlijksche opbrengst van melkproducten op 500 millioen dollars (£100,000,000) een bedrag omtrent 20 millioen grooter dan dat van de tarwe-productie!!"

Zie, hier zijn vergelijkingen niet alleen hatelijk, maar ten eenenmale onmogelijk.

Waarom de Kaapsche de Amerikaansche boeren niet op zijde zouden streven, is eene vraag die voorloopig rusten kan. Als wij er maar toe komen: genoeg boter, melk en kaas voor eigen gebruik te produceeren, zijn wij vooreerst tevreden.

Verwacht nu niet, dat wij u met eene beschouwing over het geschiktste ras voor ons land op 't lijf zullen vallen, of dat er een paar kolommen over Friesch en Hollandsch rundvee, over Jerseys en Kerrys volgt. *Ras* alleen zal 't niet doen. De dieren moeten immers ook geschikt voedsel, behoorlijke stalling en behandeling hebben. Bovenal moeten de boter- en kaasmakers leeren hoe de melk te verwerken. Daar komt het eigenlijk op aan. Ons doel was alleenlijk uwe aandacht op de belangrijkheid van het zuivelbedrijf te vestigen,—de uitvoering blijft aan u. Of wij geslaagd zijn zal de tijd leeren.

Ten tweeden, Bijenteelt.

"Van den os op den ezel," zegt het spreekwoord; maar van de koe op de bij is een nog grootere sprong.

Als gij eens de moeite wildet nemen om al hetgeen over de ijmkerij, sedert de oprigting van dit tijdschrift in deze rubriek verschenen is, na te lezen, dan zou het u duidelijk worden, dat wij niets onbeproefd gelaten hebben om onze landelijke bevolking het voordeel van de bijenteelt op het hart te drukken. Maar komt gij op de boerenplaatsen, dan zult gij nog steeds het primitieve vaatje of kistje in een of anderen boom vinden; behoorlijke bijen-

korven, met uitzondering van bij enkele heerenverblijven aan den kant van Wijnberg, ziet men nergens—zooveel heeft al dat schrijven geholpen. Ook in deze zaak ontbrak het onze menschen aan hulp en onderrigt. Wij behoeven u, die het met eigen oogen gezien hebt, niet zeggen wat in Duitschland en andere landen van Europa alsmede in Amerika aan dit bedrijf gedaan wordt; hoe de nijvere bijen voorspoed en welvaart verspreiden, waar zij op behoorlijke wijze verzorgd worden. En dat Zuid Afrika een land worden kan, vloeijende van honig (van melk spraken wij reeds) heeft de heer Lawrence, een Natalsche bijenhouder, nog onlangs aangetoond. Dat wij uwe aandacht dus bij zulk een allerbelangrijkste bron van welvaart bepalen, neemt gij zeker niet kwalijk. Mag hier nog bijgevoegd worden dat het onzes inziens een kapitale zaak zou zijn, indien het Gouvernement besluiten kon een paar dozijn bijenkorven, van de nieuwste soort, in de verschillende districten te plaatsen, met instructie van behandeling? Spoedig zou ons volk dan praktisch van het nut en voordeel overtuigd worden. Doch ook hierin zult gij wel den regten weg kiezen, om de bijenteelt in deze Kolonie aan te moedigen en te bevorderen.

Eindelijk, in verband met hetgeen vroeger over een *Landbouwblad* gezegd werd, leggen wij u het volgende berigt voor, en verstouten ons, te vragen of iets dergelijks geene navolging verdient :—*

— Uit Rome werd (zoo lezen wij in het *Vaderland*) ons toegezonden een eigenaardige vrucht van de werkzaamheid van het Italiaansche Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel. Het is een smaakvol bewerkte catalogus van Italiaansche exporteurs, uitgegeven met het doel om aan den bloei van den Italiaanschen uitvoerhandel bevorderlijk te zijn. Aanvankelijk alleen in het Fransch bewerkt, zal deze catalogus later ook in 't Engelsch en Spaansch worden uitgegeven. Door tusschenkomst der Kamers van Koophandel zijn de annonces geplaatst van alle handelaars, die zich op den uitvoer toeleggen. Officiëele aanbevelingen komen daarbij niet voor ; de annonces dragen geheel het karakter van advertenties. Maar ze zijn aan het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel gerangschikt en in rubrieken verdeeld, die voorafgegaan worden door overzigten van de Italiaansche productie en den Italiaanschen handel op elk

* Het *Cape of Good Hope Official Handbook* heeft op de Londensche tentoonstelling ongetwijfeld veel gedaan om het land onzer inwoning en zijne voortbrengselen beter bekend te maken ; maar het was uit den aard der zaak onvolledig.

gebied afzonderlijk, met zaakkundige wenken en opmerkingen. Daarmede is ongetwijfeld een uitstekend werk verrigt, geschikt om de Italiaansche nijverheid in het buitenland bekend te maken. Het Italiaansche Handelsdepartement begrijpt zijn roeping.

Verblijve intusschen met verschuldigde achting,

RED. BOERDERIJ *Z. A. Tijdschrift.*

DE PHYLLOXERA.

" Met groote krachtsinspanning worden in Duitschland de maatregelen voortgezet om de verdere verspreiding der druifluis tegen te gaan. In het Koninkrijk Saksen is het insect over een uitgestrektheid van 7 kilometer lengte waargenomen. Daar de verspreiding gebleken is vooral plaats te vinden wanneer het insect vleugels krijgt, wordt de vernietiging der planten zooveel mogelijk bespoedigd. De eigenaars erlangen schadevergoeding, ook voor de aardbeziën en perzikplanten, welke de Saksische wijnbouwers, als voordeeliger gewas, in groote hoeveelheid op de wijnbergen telen. Ongeveer 100 arbeiders zijn aan het werk, behalve 64 die met de bewaking belast zijn. De vernietiging geschiedt met petroleum, waarvan 1 ton op elke 60 vierkante meter gebruikt wordt. Gedurende twee volle jaren moet het land braak liggen en eerst na vier jaren mag weder de wijnstok worden geplant." Aldus luidt een berigt in een buitenlandsch blad.

Van het nieuwe, zoo men zegt *afdoend* middel tegen de Phylloxera, hebben we behalve het berigt in de *Zuid Afrikaan,* niets verder vernomen. Te Moddergat was men druk in den weer om plekken die verwacht worden besmet te zijn, te ontsmetten. Van verdere verspreiding wordt gelukkig niet vernomen.

De vervaardiging van versuikerde vruchten.

Een vriend, die in de buitendistrikten een uitgebreiden handel drijft, maakte ons in den vorigen vruchtentijd opmerkzaam, dat er in Zuid Afrika bij de vele *jams* ook nog zooveel versuikerde vruchten ingevoerd worden. Hij noemde het, en teregt, eene schande, en sprak er van, zelf de proef te nemen om versuikerde vruchten te maken en onze menschen te leeren hoe dit in zijn werk toegaat.

Nu het fruitsaizoen met rasse schreden nadert, plaatsen we de volgende volledige mededeeling omtrent de Fransche wijze om vruchten in suiker te crystalliseeren en te glaceeren, vertrouwende onzen lezers daarmede geen ondienst te doen. De New York *Merchant's Review* zegt :—

" De vruchten worden eerst zorgvuldig gesorteerd naar grootte en gelijken graad van rijpheid. Peren, ananassen en kweeën worden

in stukjes gesneden, de succade-vrucht wordt in vieren gesneden, en een maand lang in zeewater geweekt, en uit abrikozen, kersen en perzikken worden de pitten zorgvuldig verwijderd. Zelfs deze voorloopige bereiding vereischt een zekeren graad van bekwaamheid, daar de steen er uitgenomen moet worden met zoo min mogelijk beschadiging van den vorm van de vrucht, die zooveel mogelijk in haar geheel moet blijven. Dit werk wordt voornamelijk door vrouwen verrigt, die daarmede 2½ fr. (2s.) per dag verdienen. Zijn de vruchten aldus gereed gemaakt, dan worden zij in kokend water gedompeld, hetwelk snel het vruchtvleesch doordringt, het sap oplost en verdunt en daardoor bijna geheel uitdrijft; als wanneer vervolgens de vruchten uit het water genomen worden om uit te druipen, zoodat alleen het vast gedeelte van het vruchtvleesch in zijn geheel blijft. Deze bewerking van *blanchir* moet ook met de uiterste naauwkeurigheid geschieden, terwijl de tijd van indompeling in het heete water afhankelijk gemaakt wordt van de grootte en rijpheid der vruchten. Worden zij te lang ondergedompeld, dan wordt het vruchtvleesch òf wel te veel gekookt, òf wel het blijft droog en stokkerig over. Worden zij te spoedig er uitgenomen, dan wordt het opnemen van de suiker naderhand gehinderd door de in het vruchtvleesch achtergebleven sappen, en dit kan, door aan het gisten te raken, de waarde van het product vernietigen. Hierin, even als in andere stadiën der bewerking, wijst ondervinding alleen den weg. Een bekwaam werkman kan op de kleur en het uiterlijk van het vruchtenvleesch zeggen wanneer het behoorlijk *blanchi* is, en deze soort van bekwaamheid wordt overal zeer gezocht en hoog betaald.

Na aldus verhit te zijn worden sommige vruchten, bijvoorbeeld abrikozen, verder gesorteerd in twee of drie soorten, volgens den verkregen graad van zachtheid, om reden, dat, zoo zij bijeen bleven, zij in ongelijke mate de suiker zouden opnemen, sommige geheel uit elkaar zouden vallen en andere onvoldoende doortrokken zouden worden. Voor deze verschillende soorten worden suikerstroopen van verschillenden graad van verzadiging vereischt; hoe weeker de vrucht, des te sterker de stroop voor de conserveering vereischt. Om deze reden vereischt ook iedere andere soort van vrucht een andere stroop van evenredige sterkte. Peren, succade en ananassen, die hard en stevig blijven, worden het best behandeld met een stroop van tusschen 18 en 25 graden sterkte, terwijl abrikozen, pruimen en vijgen een stroop vereischen van tusschen 30 en 42 graden van den aerometer.

Als de vereischte stroop klaar gemaakt is, door de suiker op

te lossen in helder water, dan worden de vruchten daarin gedompeld en in rust gelaten gedurende zekeren tijd in groote aardewerken pannen, van binnen verglaasd, en ongeveer 8 gallons inhoudende. De stroop doordringt nu het vruchtenvleesch en trekt er uit en vervangt daarin geleidelijk het overgebleven sap, hetwelk, naarmate het naar buiten dringt en zich vermengt met het doorschijnend vocht, zekere slijmige of wolkige plekken vertoont, waaraan men zien kan, dat er een begin van gisting is.

Als deze tot zekere hoogte gekomen is, wordt het vaatwerk met de stroop en de vruchten op het vuur gezet en verhit tot 212 graden F. Dit stremt de gisting en brengt alle onzuiverheden naar de oppervlakte, van waar zij, zoo noodig, door afschuimen kunnen worden verwijderd.

Als de stroop de behoorlijke digtheid heeft, zal deze bewerking van het doortrekken van de vrucht met suiker in ongeveer zes weken zijn afgeloopen, gedurende welken tijd het gewoonlijk noodig is om de bewerking der verhitting driemaal te herhalen.

Als het doortrekken van de vrucht met suiker alzoo is afgeloopen, worden de vruchten uit de stroop genomen, in zuiver water afgewasschen om de vlokkige deelen, die er aan hangen, weg te nemen, en zij worden dan aan een van de twee volgende eindbewerkingen onderworpen.

Moet de vrucht geglaceerd worden, bedekt met een ijzel van doorschijnend omhulsel, dan wordt zij ondergedompeld in een dikke slijmige suikerstroop, en in de open lucht geplaatst om spoedig te drogen en te verharden.

Moet zij gecrystalliseerd worden, dan wordt zij in dezelfde stroop gedompeld, maar dan langzaam afgekoeld en gedroogd in een kamer, verhit tot een temperatuur van 90 graden Fahrenheit. Door deze langzame afkoeling crystalliseert de dikke stroop, waarmede de vrucht bedekt is en krijgt deze het bekende korrelige voorkomen.

Het werk is nu afgeloopen. Is het behoorlijk geschied, dan zal het aldus geconserveerd fruit tegen transport naar ieder klimaat kunnen en jaren lang hard en onveranderd blijven. De verpakking geschiedt in ligte houten kistjes of kartonnen doozen en de waar kan verscheept worden in kisten van verscheidene honderden ponden inhoud.

EENE BRANDEWIJNMAATSCHAPPIJ.

Nog zelden waren onze wijnboeren zoo eenparig als thans, in zake de oprigting van een Brandewijnmaatschappij. Er bestaat haast geen twijfel meer of het kapitaal van £50,000 zal gevonden

worden; en dat zegt wat in deze drukkende tijden! Wij hopen van harten dat het doel, hetwelk met de stichting van zulk eene maatschappij beoogd wordt—verbetering in den prijs te brengen—bereikt mag worden. Is er, gelijk sommigen beweren, geen oude *stock* voorhanden, dan bestaat er weinig twijfel of de nieuwe maatschappij zal de markt eenigszins regelen; maar is er, volgens het zeggen van anderen, wel degelijk een voorraad, dan is het puur geldverkwisten om de zaken te willen *dwingen*. Naar productie en consumptie regelt zich de prijs van elk artikel. Intusschen is het, bij gebrek aan gegevens, moeijelijk om een bepaald oordeel over de zaak uit te spreken. Op iets dient evenwel goed gelet te worden: als met het stijgen van den brandewijnprijs, niet tevens de wijnprijzen opgaan, wordt niet de boer maar wel de groote stoker bevoordeeld. Zoo lang deze toch den wijn voor omtrent £1 5s. per legger kan koopen, kan hij, nacht en dag stokende, de markt blijven voorzien; en terwijl de boerenbrandewijn opgehouden wordt, gaat hij intusschen met het voordeel strijken. Hieraan schijnt, volgens de verslagen der vergaderingen die wij gelezen hebben, nog niemand gedacht te hebben. Men meene toch niet dat het *vanzelf spreekt* dat ook de wijnprijzen zullen opgaan; dit zal nog moeten blijken. Hierin ligt het gevaar. En dat er stokers zijn die er reeds op speculeeren, lijdt geen twijfel. De boer snijde toch niet zijn eigen keel af!

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

De hooge prijs van koffij schrijft de een aan een zwendel syndikaat te Chicago, een ander aan mislukten oogst toe. Het schijnt dat beiden er wat mee te maken hebben.

Omtrent de *nieuwe koffij-plaag op Ceylon, de groene luis*, vonden wij eenige mededeelingen in het *Tijdschrift voor Landbouw en Nijverheid in Nederlandsch Indië*. Hiervan stippen wij de volgende aan:—

"Eerst als men het wezenlijk te kwaad gekregen heeft met dit insekt, kan men de macht er van en de wanhoop die het inboezemt, zich voorstellen. Ik heb koffijtuinen zien aanvallen die bijna een plaatsje in het Paradijs zouden verdiend hebben, en binnen weinige maanden was er weinig meer van over dan een zwarte wildernis; en ter bestrijding heb ik nog nooit een goed middel gezien."

"De eitjes van de *Lecanium Viride*, zoo noemt men de groene schildluis in onderscheiding van de *Lecanium Coffea* en van de *Lecanium Nigrum*, de oude zwarte luis, worden uitgebroeid onder het lig-

chaam en bij het leven van het moederdier dat verscheidene broeisels achter elkander kan voortbrengen. Hieruit laat zich het grooter aantal en de grootere vernielkracht van dit insect verklaren. De jonge larven zijn voor het bloote oog slechts zigtbaar als kleine stipjes. Zij zijn zeer bewegelijk, kruipen van blad tot blad en verspreiden zich over de jonge knoppen, waarop zij zich ten slotte vastzetten, en dan weldra de schalen krijgen, waardoor het volwassen insekt zich onderscheidt. De verspreiding van de plaag heeft waarschijnlijk vooral plaats als de diertjes in den staat van larven verkeeren, daar zij behalve hunne beweeglijkheid dan ook de vatbaarheid hebben van daar door den wind, of in de veeren van vogels, of de kleeren van koelies te worden overgebragt. Die jonge insecten kunnen vele dagen zonder voedsel leven en dus over groote afstanden worden overgebragt."

De heer Ernst Green, een deskundige in dienst van het Gouvernement op Ceylon, meent in de volgende middelen het *probatum est* gevonden te hebben: een dessertlepel phenylzuur op twee *quarts* water bij elken boom gegoten, nadat de wortels met een graafvork goed losgemaakt zijn; of anders 3 bushels karboolkalk per *acre*.

De groene luis is niet beperkt tot koffij; zij komt op kina en zelfs op thee voor, maar in kleineren getale en zonder tot nog toe schade aan te rigten.

HET VELLEN VAN WOUDBOOMEN.

Dit geschiedt volgens het *Journal of Forestry* in Amerika thans met dynamiet. Een dynamiet-patroon wordt geplaatst in een groeve, geboord regelregt onder den boom, en als deze ontploft, wordt de boom eenvoudig in zijn geheel naar boven gedreven en valt ongeschonden op zijde. In de meeste gevallen bevindt men, dat de boom niet gebroken of gespleten is door de kracht der ontploffing; een groote hoeveelheid kostbaar hout aan den voet van den stam, die bij het omhakken verloren gaat, kan nu gebruikt worden. Voor het schoonmaken van boschgronden is deze werkwijze bewonderenswaardig geschikt, dewijl daarbij de wortel van den boom met dezelfde moeite uit den grond gehaald wordt en dus het langwijlige en kostbare werk van het rooijen der groote wortels van de gevelde boomen vermeden wordt.

De heer L. Brunner, van Amersfoort in Nederland, schreef een tijd geleden aan de Landbouwvereeniging te Soekaboemi den onderstaanden brief, dien we met een klein vraagteeken overnemen:—

"Ik heb na inwinning der meest betrouwbare informatiën thans de eer aan uwe vereeniging mede te deelen, dat met name in het buitengewoon warme Port Natal zeer vele mollen voorkomen, die zich in niets van de Europeesche onderscheiden.

"De zich daar in vrij groot getal ophoudende suiker-, koffij-, thee- en tabaksplanters zien, naar mij werd medegedeeld, de aanwezigheid van mollen zeer gaarne. Algemeen wordt daar het nut dezer dieren grooter geacht dan de schade.

"Ik maak tevens van deze gelegenheid gebruik om de leden uwer vereeniging te wijzen op het tot voor korten tijd aan mij en welligt aan velen uwer nog onbekende feit, dat de theecultuur zich in de laatste paar jaren in Port Natal op kolossale wijze uitbreidt. De berigten, die ik daarover ontving, waren van dien aard, dat ik een ernstige concurrentie uit die streken binnen een niet al te verwijderde toekomst zeer mogelijk acht."

Een middel om zijne haver te sparen, bestaat—naar de *Landman* herinnert—hierin, dat men haver gedurende eenige uren in het water laat weeken. Er zijn gevallen waarin men een ration haver tot op een derde zou kunnen verminderen, 't geen inzonderheid zal voorkomen bij paarden met versleten tanden, die de haver niet dan onvolkomen kunnen kaauwen, zoomede voor gulzig etende paarden. Drie uren weeken is, volgens genoemd blad genoeg, als het water aan de lucht verwarmd is.

Te Sioux-City in Indiana heeft men met het gebouw voor de groote vleesch- en spekslagerijen van Gebr. Fowler een aanvang gemaakt. Men begroot de kosten op ruim £83,000. Er zijn 7,000,000 baksteenen toe noodig en het beslaat een oppervlakte van zes acres grond. Het hoofdgebouw is vijf verdiepingen hoog en vierhonderd voet in het vierkant. Het slagthuis is vier verdiepingen hoog; de oppervlakte 50 bij 160 voet. De machinekamer is 48 bij 50 voet groot en het rookgebouw 42 bij 104. Het gebouw, waar de geslagte varkens hangen, heeft 4 verdiepingen, en in ieder van deze is plaatsruimte voor 7,500 stuks. Het vleeschhuis is vier verdiepingen hoog, met een vleugel van twee verdiepingen en is 196 voet in 't vierkant. Dagelijks kunnen er 1,000 runderen en 7,000 varkens geslagt worden. Bovendien zijn verscheidene bijgebouwen voor andere zaken, zooals vetsmelterijen, oleomargarinefabriek, enz., enz. Wanneer de vier slagerijen in vollen gang zijn, is er werk voor 3,000 man! Dit tot aanvulling van wat we in het vorig No. omtrent varkensteelt zeiden.

Wetenschappelijk.

(Uit Buitenlandsche Bladen en Tijdschriften.)

ZIEKTEVERSPREIDING DOOR HONDEN.

Onder het opschrift "iets over dameshondjes" schrijft een Rijksveearts aan het *Zondagsblad* van het *N. v. d. D.*:—

Wie uwer, geachte lezeressen, die in het bezit is van een aardig hondje, heeft er ooit aan gedacht dat de omgang met een dergelijk onschuldig dier, afgezien nog van de hondsdolheid, lang niet altijd zonder gevaar is.

Toen schrijver dezes onlangs in consult geroepen werd bij een dameshondje, dat aan eene huidziekte leed, zag hij bij zijn vertrek, daar hij het dier mede nam, ten einde het nader te onderzoeken, dat de eigenares het tot afscheid...een zoen gaf.

Ik vond dat vreemd en onfrisch, maar op dat oogenblik hechtte ik daaraan weinig waarde. Toen mij evenwel bij microscopisch onderzoek bleek dat het huidlijden van het dier veroorzaakt werd door de *Acaris folliculorum*, eene schurftmijt, die ook op den mensch kan overgaan, begreep ik aan welk gevaar die dame zich, door een bewijs van groote gehechtheid aan haar lieveling, had blootgesteld. Dit geval was voor mij een prikkel om er eens op te wijzen, waardoor de omgang met honden, ook met dameshondjes, al gevaarlijk kan zijn.

De hond kan men beschouwen als een logement voor parasieten. Onder deze komen er eenigen voor, wier bestaan helaas nog te weinig aan de groote menigte hondenliefhebbers bekend is.

Behalve de gewone vloo, die het iemand al lastig genoeg kan maken; behalve de bovengenoemde acaris, die zich in grooten getale in de haarzakjes en smeerklieren der huid nestelt en daar tot velerlei stoornissen aanleiding geeft, komt er bij den hond nóg eene schurftmijt voor, die niet in de haarzakjes zetelt, doch gangen door de huid graaft, waarom men haar dan ook sarcoptes of graafmijt noemt. De sarcoptes scabiei communis en de s. synamiferus zijn beide soorten, die van den hond op den mensch kunnen overgaan, en daar aanleiding geven tot huidaandoeningen, die ieder zeker gaarne zoowel uit een cosmetisch, als uit een sanitair oogpunt zal trachten te vermijden.

Onder de entozoën, d.w.z. parasieten, die in het ligchaam voorkomen, treft men er bij den hond nog een aan, die in ontwikkelden toestand voor den mensch zelfs levensgevaarlijk kan worden. Ik bedoel de Taenia Echinococcus. Menschen, die veel met honden omgaan, vooral kinderen, kunnen ongemerkt de eijeren van deze parasiet in zich opnemen. Uit die ijeren ontwikkelen zich de embryonen, die den maagwand doorboren en van daar zich door het geheele ligchaam verspreiden kunnen, om in de lever, hersenen, longen, milt, nieren, het hart, enz. tot de gevaarlijkste ziekte-processen aanleiding te geven.

Vraagt men nu, of er niets te doen is, om gevaren als de hierboven beschrevene af te weren?

Ja, er is wel iets voor te doen. Zonder nu juist zijn hond af te schaffen, kan men, door hem dagelijks te wasschen en te kammen, door te zorgen dat hij niet met vreemde honden in aanraking komt, het gevaar zoo niet wegnemen, dan toch tot een minimum terugbrengen.

En te laten is er ook wel wat voor, namelijk te groote familiariteit met de dieren, wat daarenboven een walgelijk schouwspel is.

OORLOGSMATERIËEL.

Al wordt ook de oorlog verfoeid door allen, die de beschaving liefhebben, al vloeken ook alle ontwikkelde geesten hem als de pest, dit neemt niet weg dat de beschaving hem hare hulpmiddelen aanbiedt en de ontwikkelde geesten zich spitsen op het uitdenken van verbeterde, immer volilediger vernielingswerktuigen. Wat dunkt u van den Amerikaanschen dynamietstrooijer? Het is een bestuurbare luchtballon in den vorm van eene reusachtige sigaar en met een vrij breede omrasterde loopplank er onder, van welken gij uit ongenaakbare hoogten, gansch veilig en wel, dynamiet naar beneden gooit in het vijandelijke kamp. Zoo zullen dan, wanneer deze Amerikaansche vinding veld wint, of, laat ons liever zeggen, opgaat, voortaan lucht-torpedobooten door de hoogere sferen zweven, dood en vernieling zaaijende beneden zich. Andere ballons, ter bestrijding van dezen hemel-torpedodienst uitgezonden, zullen in de lucht strijd leveren tegen den verraderlijken vijand en zoo zullen in de wolken gevechten geleverd worden, waarvan geen Roland of Koning Arthur heeft gedroomd en waarvan de Cid Campeador zelf ijzen zoude.

Het lijkt ons nog wel zoo wonderlijk toe, te vernemen dat zich in Indië een korps van strijdbare amazonen aanbiedt, om bij een mogelijken oorlog de Engelsche legerkorpsen te versterken. Aan het hoofd van deze nieuwerwetsche amazonen, die nog eens regt haar klassieken naam verdienen, staat, of beter gezegd, rijdt de douairière Maharanee van Baroda, die hoog opgeeft van de strijdvaardigheid harer dames.

In Oostenrijk is men bezig een corps huzaren te voorzien van rijwielen. Welk een treffend gezigt zal dat zijn! 't Is gedaan met Bayard, het heldenpaard van de Heemskinderen, gedaan met Bucephalus en Rossinant; op wielen zullen onze helden rijden en in de wielen zullen zij elkander rijden, trappend met de beenen als in een tredmolen, slaande met het zwaard, zwenkend en draaijend! Zoo veranderen de tijden. Strijd in de lucht, helden op wielen, en de strijdpaarden voor de amazonen!

Wie weet wat er verder nog volgen zal!

OVERSPANNING VAN JEUGDIGE HERSENEN.

"Eenigen tijd geleden ontving ik een bezoek van eene dame, die mij kwam raadplegen over de gezondheid van haar dochtertje van twaalf jaar, dat zij bij zich had. Het kind was uit haar kracht gegroeid, lang, mager en bleek. De spieren van haar gezicht waren voortdurend in beweging en zij kon onmogelijk handen en voeten stil houden. Daarenboven werd zij bijna voortdurend geplaagd door zenuwachtige hoofdpijn, vergezeld van ondubbelzinnige kenteekenen van storing van het zenuwleven.

"Terwijl ik bezig was het kind te onderzoeken, vroeg ik haar, mij eens te laten zien welke boeken er in de tasch waren, die zij bij zich had en waarin ze, naar haar zeggen, den vorigen avond en dienzelfden morgen had gestudeerd. Daar kwamen uit: eene Engelsche spraakkunst, een gids voor den leerling, een rekenboek, een boek over aardrijkskunde, een geschiedenis van de Vereenigde Staten, een boek voor eerstbeginnenden over sterrekunde, een over physiologie en gezondheidsleer, eene Méthode Française en een Fransch leesboek. Alles te zamen genomen, negen verschillende soorten van leerstof. Dat kind leerde hare lessen tusschen 's namiddags drie en 's mor-

gens negen uur. Laat nu één uur over voor het middagmaal, een half uur voor het ontbijt, twee uren om van en naar de school te gaan, zich 's avonds te ontkleeden en 's morgens te kleeden en acht uur om te slapen (wat overigens niet genoeg is), dan blijven zes en een half uur over voor het bestudeeren van negen verschillende onderwerpen.

"Onderstel nu eens dat een onzer, die slag van studie en aanleg heeft, in een rustig hoekje geraakt, om daar in zes en een half uur negen onderwerpen te behandelen, die voor hem nieuw zijn; zoudt gij het vreemd vinden als dan, na eenigen tijd, die onderwerpen uw geest in de war bragten?"

Aldus schrijft Dr. Hammond, een bekend zenuwkundige te New-York, in de *Popular Science Monthly*. En hij zegt er bij: "Zoo is het te New-York, maar zoo is het ook te Parijs. En wat is er het gevolg van? Dat het slagtoffer geleerd wordt ten koste somtijds van zijn leven; zijne hersenen, dat is te zeggen zijn levensbron, moeten de kosten betalen.

EEN NIEUWE METER.

Het bestaan van krachtmeters, chronometers, vochtmeters, lactometers enz. toont ten duidelijkste het streven aan om alles wat er gebeurt volgens maat en getal uit te drukken. In het Engelsche weekblad *Nature* wordt op een middel gewezen, waarmede een redenaar de maat der belangstelling van zijn publiek beoordeelen kan.

Wanneer iemand het voorregt heeft om voor een talrijk gehoor te zijn opgetreden, zoodat de zaal goed bezet is, dan behoeft hij de toejuichingen aan het einde en de welwillende of ongunstige beoordeelingen in de dagbladen niet af te wachten om te weten, of zijne woorden de aandacht der hoorders tot zich trokken. Luistert ieder met genoegen, dan is de afstand tusschen twee opeenvolgende hoofden overal ongeveer even groot. Niemand denkt er aan wat breeder te gaan zitten of tegen den rug der banken te leunen; niemand gevoelt de vermoeidheid van hals-, rugge- of lendespieren. Slaagt de redenaar daarentegen niet, dan zet iedereen zich zoo gemakkelijk mogelijk en de symmetrie tusschen de afstanden der hoofden is verbroken.

Een tweede middel om te beoordeelen, of het gehoor met belangstelling luistert of zich verveelt, bestaat hierin, dat men op eene bepaalde groep let en telt, hoeveel bewegingen met het hoofd achterwaarts of zijwaarts worden uitgevoerd, hoeveel malen iemand zijne armen ergens elders laat rusten of een weinig verschuift. Bepaal eerst, zoo zegt de schrijver in de *Nature*, het aantal bewegingen in den aanvang der redevoering, wanneer ieder nog welwillend afwacht welken indruk de redevoering maken zal, en tel later nog eens weder wanneer gij u verveelt en het anderen niet beter gaat.

Werd deze meter algemeen gebruikt, dan was men weldra van vervelende redevoeringen verlost. Een spreker toch, die aanteekening houdt van de waargenomen cijfers en aan den loop der grafische kromme lijn ziet, dat hij zich niet verbetert, zal wel niet tegen beter weten in zijn gehoor voortaan vermoeijen. Tenzij misschien spreker en hoorder beiden zoo ijverig gaan meten, dat de redenaar, hierdoor op een dwaalspoor geraakt en voor belangstelling in zijn onderwerp houdt hetgeen aandacht voor de algemeene verveling is.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JANUARIJ 1888.

Het Socialisme.

LEZING GEHOUDEN TE STELLENBOSCH, DEN 3DEN AUGUSTUS 1883,

door

HUBERTUS ELFFERS.

Als ik mijne oogen over deze vergadering laat gaan, mij u aller namen te binnen breng, en aan die namen hunne waarschijnlijke geschiedenis verbind, wordt het mij op eenmaal duidelijk, voor wat *gemengd* gehoor ik ben opgetreden. Doch tot wat nationaliteit gij u ook rekent, of uwe voorouders zich gerekend hebben; wat banier gij het liefst boven uw hoofd zoudt zien wapperen; wat taal gij het meest zoudt begeeren; onder wat vorst of vorstin gij het liefst zoudt staan—tot ééne groote huishouding behoort gij allen, uit kracht der waarheid, dat gij wereldburgers zijt. Niet waar, de wereld als verzameling aller nationaliteiten, als de groote eenheid in de veelvuldige verscheidenheid, is ons allen dierbaar, en ons hart klopt voor haar als voor den eigen familiekring, die ons gekweekt heeft.

Welnu dan, gij wereldburgers, tot wie ik heden avond het woord wensch te richten, is het u ooit recht te voren gekomen, in wat beklagenswaardigen toestand de groote wereld zich bevindt? Van oude tijden af is het een overbekend feit, dat de volkeren op elkander teren gelijk de eene vischsoort der zee op de andere; doch minder uitgesproken en beleden, zooal niet minder bekend, is de waarheid, dat in dezelfde

maatschappij, denzelfden kring, groot of klein, van menschen, die elkander de broederhand schudden, en wier gezamenlijke belangen dicht ineengeweven zijn, de een den ander willens en wetens verbijt en vereet. Waar is de groote Wetgever, die de huishouding zóó besture, dat al hare leden, en niet slechts enkele, gelukkig zijn?

Gij gevoelt, mijne hoorders, waarheen mijne gedachten zich richten. Denkt eens na—welk deel des menschdoms is gelukkig—neen (want dat staat ons niet uit te maken), maar welk deel verkeert in levensomstandigheden, die persoonlijk en familiegeluk kunnen aanbrengen en onderhouden? Ziet niet om u heen, vestigt uwe blikken niet op deze Zuidpunt, het natuurlijk rijke Zuid-Afrika, dat maar ternauwernood bewoond is; maar ziet op Engeland, Frankrijk, Duitschland, Rusland, die eeuwen achtereen eene dichte bevolking gedragen hebben, en, nu hun natuurrijkdom bijna uitgeput is, overbevolking dragen moeten. Ach, telt men ze in die landen niet bij duizenden, bij tienduizenden, die een groot deel des jaars honger lijden en gebrek hebben aan de dringendste noodzakelijkheden van een leven in eene beschaafde omgeving? En leven er niet andere honderduizenden nevens hen, die ondanks hun zwoegen en slaven jaar in jaar uit niet meer verdienen kunnen dan benoodigd is, om den aangroeienden kring juist den mond open te houden? Wij, bewoners van dezen gezegenden bodem, zien die ellende niet, ja oordeelen wellicht hard over de groote menigte, die zich daar aan de overzijde der zee te buiten gaat aan sterken drank—terwijl we niet weten, dat het giftig vocht vaak als éénige plaatsvervanger moet dienen van den overvloed van heerlijke gerechten, waaraan wij ons dag na dag te goed doen, als behoorde dat zoo;—wij openen den mond tot het vellen van een onbarmhartig oordeel over de ongeoorloofde vermaken, waarin het overzeesche plebs zich verdierlijkt, en wij bedenken niet dat datzelfde verachte plebs, in onze huizen opgevoed, aan onze tafels verzadigd en gedrenkt, ons gelijk staan, ons overtreffen zou wellicht! O, als gij aan de mindere medeleden der groote huishouding denkt, weest menschelijk in uw oordeel, teer in uw medegevoel, zacht in uwe woorden! Wie onzer zou het wagen, onvoorwaardelijk omver te werpen, wat de philosophie van den nieuweren dag onophoudelijk als de vrucht harer studie laat hooren :—“ het slechte is den mensch niet ingeschapen; de omstandigheden vervormen hem!” Veel wordt er geleden, M. H., weet gij het? Menschen,

medeschepsels uit de hand des Allerhoogsten, broeders, *onze broeders*, die in de eeuwige toekomst gelijke rechten met ons hebben zullen, worden hier veracht, vertrapt, niet zelden het stomme vee gelijkgesteld in alles, behalve dat men geene behoorlijke zorg draagt voor hunne *voeding*, gelijk voor die van het vee! Millioenen zien het licht des levens om te *lijden*; en als de maat van dat lijden overgeloopen is, verdwijnen ze, even onopgemerkt, als ze gekomen zijn. Geen vreugdelach plooide ooit hunne lippen; geen gloed van geluk deed ooit hunne oogen stralen; zij leefden, ach, om slechts één harden strijd te strijden—den bitteren strijd tegen lichamelijken *honger!*

Honger, weten we wat honger *is?* Kennen we den vijand, die in dagelijkschen aanval het schepsel uitput, den gang waggelend, het oog dof, het hoofd zinneloos maakt? Die den mensch herschept tot onmensch, die van den eerlijke een dief, van den kalme een woedende, van den zachtaardige een moordenaar, van den stillen geest een duivelenhart maakt? Ziet, gij allen, naar ik vertrouw, werkt op de eene of ander wijze aan de bevordering van het ware goede, de verbreiding van deugd en liefde tot plichtsbetrachting op natuurlijk en geestelijk gebied—mocht u op uw pad ooit een hongerige ontmoeten, voedt hem eerst, vóór gij eene poging waagt, u een weg te banen tot zijn hart. Honger is boven beschrijving vreeselijk; en alvorens de tijd zal aanbreken, waarop de aarde, naar de belofte, vol zal zijn van de kennis des Heeren, zal de hooge God in Zijne ontferming maatregelen nemen, om dien vijand des menschdoms van de aarde te bannen.

Ik kom terug op de opvallende wanverdeeling van eigendom. Ware het een God, die haar bestuurde, wie zou tegen de Godheid spreken? Of zoo al iemand sprake, wie zou hooren? De zaak is juist, dat God almachtig de verdeeling van den rijkdom der aarde den *mensch* in handen gesteld heeft, en sommigen *veel* heeft toevertrouwd, opdat zij hun goed als wijze rentmeesters beheeren zouden, en beschouwen als een schat, onder hunne hand gesteld, ter verdeeling onder degenen, die nood hebben.

Maar nu heeft de mensch zich in dat rentmeesterschap jammerlijk misdragen. In plaats van *verdeeling*, is *opeenhooping* zijn motto geweest, en geschraapt en gewoekerd heeft hij, totdat zijn gelddorstige mond het bloed gezogen heeft der groote menigte, en die menigte het matte lichaam onder den voet des dwingelands heeft gelegd, om zich te laten ver-

treden, liever dan een ellendig bestaan voort te sleepen op eene eindelooze "via dolorosa."

Eeuwen heeft deze toestand geduurd, totdat hij, als alle vereeuwde toestanden, tweede natuur geworden was, en het menschdom zich in zijne ellende genoegzaam had ingeleefd, om haren scherpen angel niet langer te voelen.

Toen echter de achttiende eeuw haar midden naderde, toen er licht opgegaan was over Europa, gelijk er tevoren nog niet was aanschouwd, toen het *minder* geprangde deel der menschen een wijderen gedachtenkreits begon te openbaren, en de geestesproducten der 16e en 17e eeuw algemeen in toepassing begonnen gebracht te worden, liep het tijdperk der ongestoorde verdrukking ten einde. Wanstallige, rechtmatig verfoeide, door millioenen oogen beweende omkeeringen op staatkundig gebied vonden plaats in den loop der volgende jaren, die, alle onnatuurlijke banden des geestes voor eeuwig brekend, over de u beschreven slavernij een volkomen doem uitspraken, die slechts door omverwerping van het goddeloos uitgeoefend geweld weder op te heffen zal zijn. Van dat oogenblik aan werd de wereld in waarheid verdeeld, niet door den overmoed der rebelleerende kinderen zoozeer, evenmin alleen door de stugheid en onbewegelijkheid der aangevallen partij, maar door gebrek aan leidende wijsheid, welk gebrek tot op heden de bestaande verdeeldheid op onzalige wijze verlengt.

Die strijd nu is het, dien we in 't kort wenschen gade te slaan; hij omsluit de merkwaardigste vraagstukken van den dag; hij regeert de politiek; de welvaart der gansche wereld hangt van zijne oplossing af; de bevordering van ware beschaving, ware menschelijkheid en waar christendom zijn onafscheidelijk met hem verbonden—en, naardien hij woedt tusschen leden van hetzelfde lichaam, waarvan ook *wij* leden zijn, vraagt hij, neen eischt hij, onze nauwgezette opmerkzaamheid, onze werkzame deelname, en bezielde toewijding. Reeds moet u gebleken zijn, dat de vruchtbare behandeling van ons onderwerp grondige kennis der algemeene geschiedenis, bekendheid met de beginselen der staathuishoudkunde en zuiver gevoel van recht eischt. Ik heb reden, die drie gegevens, zonder welke niemand den naam van ontwikkeld kan dragen, in u te veronderstellen. Bij die drie, mocht gij er allen toe komen, een vierde gegeven in uwe ziel aan te kweeken, een gegeven niet alleen, maar eene ware deugd tevens: medelijden, n.l. met de arme wereld; medelijden in plaats van oordeel; medelijden met elken naaste; oordeel

over niemand dan uzelven.

De strijd, waarbij ik u wil bepalen, heeft noodzakelijk twee groote kringen in den eenen oorspronkelijken geschapen: het leger der aanvallenden aan den eenen, en dat der verdedigers aan den anderen kant. De aanvallers nu, om tot ons eigenlijk thema te komen, noemen zich *Socialisten,* en de geest, die hen bezielt en vereenigt, en zich in hunne daden en gevoelens uit, draagt den naam van *Socialisme.* Het is mijn plan, u eerst bekend te stellen met sommige namen, die bij onze behandeling ons van dienst kunnen zijn, en kortheid bevorderen kunnen; u vervolgens te wijze op de geboorte van het Socialisme in de achttiende eeuw, en eindelijk op zijn voortgang tot op 1848.

I. De benoodigde namen dus.—

Herinnert gij u, welk gevoel zich van u meester maakte, toen gij voor 't eerst, als klein kind wellicht, kwaamt aan het strand der groote, wijde zee? Zegt me, toen gij daar stondt aan den vlakken oever van het grenzenloos diep, waaromtrent u reeds zoo menig een hartbrekend verhaal was gedaan, en golf na golf zaagt aanrollen en te pletter slaan aan uwen voet, voer er toen geene kille huivering u door de leden? Spraken die golven u niet van de zeekasteelen, die zij tot wrakken hadden geslagen, van den jammerenden mond des drenkelings, dien zij voor eeuwig hadden gesloten?—Welnu, datzelfde kille, huiverige gevoel maakt zich van *ons* meester, nu we den eersten stap gaan zetten op een terrein, als zich nu voor ons uitbreidt. Reeds als kind hebben we de namen gehoord, die we nu samen moeten noemen, en ze zijn ons predikers geweest van dood en verderf en verwoesting. Doch zouden wij billijkerwijze een afkeer kunnen koesteren van de zee, om de verwoestingen, die zij aanricht? en zouden we de beroeringen der volken onopgemerkt laten voorbijgaan, om de gruwelen, die zij na zich hebben gesleept? De zee, erkennen we, is slechts eene ootmoedige dienstmaagd, èn in de zegeningen, die zij verspreidt, èn in de verwoestingen, die zij aanricht, ondergeschikt aan een oppermachtigen Gebieder; de maatschappelijke beroering is niet anders; ja, wat meer zegt, de verschillende individuen, die in dergelijke beroeringen belangrijke rollen spelen, zijn zóó weinig meester over hun eigen doen en laten, dat van hen de eigenaardige uitdrukking gebruikelijk is, dat zij niet "leven," maar "geleefd worden." "Socialisme" dan is onze eerste naam. Met dezen in éénen adem hoort men dikwijls Democratie, Communisme, ja zelfs

Nihilisme. Toch is er groot onderscheid. Democraten noemt men, of noemde men (want demokratie en aristokratie zijn sinds de Fransche Revolutie van 1789 geene passende benamingen meer) die groote klasse van menschen, wien het geluk niet ten deel gevallen is, dat hunne voorvaderen òf tot ridder geslagen werden, òf groote rijkdommen verzamelden. Armen en middelstand dus samengenomen heeten democraten, doch op staatkundig gebied heeft die naam geene beteekenis, ja wordt slechts zelden meer genoemd.

Socialisten, gelijk ik reeds zeide, noemen zich degenen, die den strijd hebben aangebonden tegen de bestaande maatschappelijke toestanden, om ze te verbeteren—merkt dit op—zonder ze omver te werpen; om de nadeelen der ongelijkheid van bezitting op te heffen, zonder moord of brandstichting, maar door betere organisatie van den arbeid, door vereeniging van alle in de maatschappij beschikbare krachten, en door het privaat vermogen ondergeschikt te maken aan het algemeen welzijn, waardoor zulk eene mate van welstand en voorspoed in de maatschappij in het leven zal worden geroepen, dat ook de armste zijn aandeel erlangt aan geluk en genot.

Communisten zijn der Socialisten trouwe broeders, inzooverre hun beider doel is, ingrijpende veranderingen te bewerken; doch, naardien *zij* den grond van alle ellende eenig en alleen zien in het *persoonlijk* bezit en den *individueelen* rijkdom, is het *hun* streven, dat persoonlijk bezit geheel afgeschaft te krijgen, en door onderlinge verdeeling van den gemeenschappelijken rijkdom en broederlijk bijeengegaarde opbrengst der aarde, de grondstelling der gelijkheid in al hare uitgestrektheid te verwezenlijken.

Nihilisten eindelijk, naar hun naam aanduidt, zoeken hun heil in vernietiging der bestaande orde, en ontzien, na zich ontslagen te hebben van de wetten der natuur en der rede zelfs, geenerlei middelen, om tot hun helsch en wanhopig doel te geraken. Socialisten onderscheiden zich meer door practischen, communisten door theoretischen, en nihilisten door idealistischen zin.

Het verwondere u niet, dat ik klem legde op de omschrijving der genoemde namen. Het Hollandsch spreekwoord zegt: er is meer gelijk dan eigen; en dikwijls is mij uit gesprekken met weinig ingewijden gebleken, dat wat zuiver socialistisch is, voor nihilistisch wordt uitgekreten, en omgekeerd de gruwelen van het nihilisme aan het socialisme ten laste werden gelegd. Laat ons wel verstaan, dat zuiver

Socialisme geenerlei openlijk verzet beoogt tegen eenige regeerende macht, hoewel het in de toekomst den republikeinschen staatsvorm den eenig mogelijken acht; en dat alles wat van koningsmoord, aanslag op het leven van hooggeplaatste personen, of brandstichting verhaald wordt, daden zijn van nihilisten, en door de ware socialisten streng veroordeeld worden, ook al zij de dader van professie een hunner.

"*Proles*" is, zooals gij weet, een Latijnsch woord, dat "kroost," "nakomelingschap" beteekent. De oude Romeinen hadden van dat woord een ander afgeleid, *Proletarius*, n.l., dat zij als naam gebruikten voor de zesde of laagste der klassen, waarin de burgers waren verdeeld. Dit woord is in den nieuweren tijd in de verschillende Europeesche talen opgenomen, en wordt door de schrijvers over socialisme druk gebezigd. In het Hollandsch luidt het *Proletariër*, en omsluit die gansche klasse van menschen, welke noch geestelijke beschaving, noch stoffelijk eigendom bezitten als middelen, om zich in het maatschappelijk leven te doen gelden; maar die zich desondanks geroepen gevoelen, niet geheel verstoken te blijven van die goederen, welke aan de persoonlijkheid en het leven eerst eigenlijke waarde bijzetten.

Het hoofdtooneel van den socialistischen strijd is buiten twijfel Frankrijk. 't Is waar, dat hij in de laatste jaren in Duitschland heeft gewoed, en dat Engeland in onze dagen door politieke beroeringen niet weinig wordt geschokt; maar de bakermat der gansche beweging is het woelig rijk der witte leliën. 't Is om deze reden, dat wij geroepen worden, op Frankrijk de aandacht te vestigen.

II. De geboorte van het Socialisme in de 18de eeuw, noemde ik u als mijn tweede punt.

Toen God de aarde geschapen, en de verhoudingen van de wereld, en al wat tot haar in betrekking stond, geregeld had, toen de heerlijke schepping onberispelijk gemaakt, met kommervolle nauwgezetheid op nieuw bezien en volmaakt bevonden was, toen de groote dag des Sabbaths stond aan te breken, en de Oorzaak aller dingen op het punt stond, als werkmeester afscheid te nemen van zijn kunstgewrocht, om voortaan van uit den hooge alleen het oppertoezicht er over te houden, gaf Hij als wachter in Zijne plaats, als permanente vertegenwoordigster van Zijn persoon, Zijn wezen, Zijn karakter, van Zijne gevoelens, Zijn wil en gebod, gaf Hij (herhaal ik) aan Zijne schoone, liefelijke, blijde schepping tot Oppervoogdes—"de Vrijheid." En waarlijk, had de schepping, de

redelijke schepping althans, ooit een waardiger, beter vorstin kunnen huldigen? Vrijheid gaf genot, Vrijheid gaf leven, Vrijheid gaf weelde! Vrijheid, had hare regeering gewenschten duur gehad, zou het hemelleven op aarde overgebracht en de oorspronkelijke eenheid van natuurlijk en bovennatuurlijk behouden hebben.

Vrijheid gaf genot—want het onbezoedeld brein dwaalde naar hartelust in eigengeschapen dreven, nu beneden, dan dáárboven; dan in het aardsche stof, en straks boven de hoogte des aethers; nu in het natuurlijke, dan in het geestelijke; dan in de volle werkelijkheid, en dan weder in het geheimzinnig rijk der droomen,—om altijd en allerwegen zich te baden in zielsgenot, wel gedroomd, maar niet in waarheid gesmaakt in de dagen der zonde.

Vrijheid gaf leven! Wilt gij u laten aantoonen, *welk* leven? Waarom versuft het opgesloten dier, gewoon aan woeden, aan slapend waken, aan rusteloos omzwerven? Waarom verdwijnt de vriendelijke stem van den gevleugelden zanger, weleer van den boomtop u tegenklinkend in zielvolle melodie, nu verstomd in zijn getralied huis? Waarom wordt twintigjarige opsluiting gelijk geacht aan doodstraf? Vrijheid gaf leven!—Duizenden van jaren reeds heeft gevangenschap onder de zonde aan het leven der schepping geknaagd als een vraatzuchtige worm aan den wortel des booms, en nog tot op den huidigen dag aanschouwt, wat levenskracht zich openbaart op elk gebied! Waarlijk duizelingwekkend is de gedachte aan de mate van frisch, jeugdig, gezond, nieuw leven, dat in Gods maagdelijke schepping dag aan dag aan het licht moet getreden zijn!

Vrijheid gaf weelde! Twijfelt gij, hoorder? Weet gij niet, dat de arme mensch zijne rust, zijn gemak zijne bezittingen—neen meer, dat hij voor weelde in anderen vorm niet zelden zijn naam, zijne eer, zijne toekomst offert, zichzelven en zijn Maker vergeet? En waarom dat alles? Omdat er geene Vrijheid meer is! Eenmaal behoefde het schepsel zijn Schepper niet te zegenen, om weelde te kunnen smaken—zijn omgeving was, zijn heden was, zijne toekomst was—wat meer zegt—zijn verleden was, zijn Maker was: zijne weelde!

Helaas! hoe kort van duur was de oorspronkelijk vastgestelde orde. Bestemd om tot grootheid, tot heiligheid en volmaaktheid te leiden, voerde zij door misbruik tot—zullen we het noemen? Kunnen we de gevolgen van dat ééne misbruik opsommen? Hunner *is* geen getal! Het einde pas zal de som verklaren der ellenden, die het baarde!

De Vrijheid werd verraden, en, nauw had ze het noodlottig feit verstaan, of de rouwende schepping zag haar de vleugelen uitslaan, en klapwiekend opvaren naar het land der heiligheid, waar alléén zij bestaan kan. Een dof, onheilspellend gerommel vervulde de lucht, en lei een band van schrik om de kloppende menschenharten. De nieuwe beheerscheres der wereld, de Slavernij, was in aantocht! Nooit kon het schepselendom pijnlijker tegenstelling hebben aanschouwd. Zwart was de verschijning, schrikkelijk de gedaante, zwaar de gang. Ketenen en kluisters sleepten in massa achter haar aan. Die ketenen waren voor het *menschdom* bestemd! Arm, bedrogen menschdom! Overgegaan in den dienst der nieuwe vorstin, stond broeder op tegen broeder, en met den uitroep: "Ik ben uw meerdere!" velde hij hem neer. En in datzelfde onzalig uur, en met dien eigen gevloekten slag begon de strijd, die sinds de wereld verteerde, en haar tot op heden verteert; de strijd met zichzelve, tegen zichzelve, om zichzelve; de strijd van menschenkind tegen menschenkind, om het *wettig* bezit van den grond, waarop hij treedt, en het geschapene, dat hij aanschouwt, welke beide niemand anders gegeven zijn dan in leen, en aan *allen* met *gelijk* recht! Deze strijd nu, gelijk ik zeide, werd het eerst openlijk begonnen in Frankrijk, omstreeks het midden der 18e eeuw. Jean Jacques Rousseau, de bekende Fransche schrijver, wiens naam zoo wèl onder ons wordt bewaard, heeft, klagende over de toestanden, waarvan hij ooggetuige was, en die hem in de ziel grepen, zijns ondanks misschien, den eersten stoot gegeven tot het ontwaken in de gemoederen der armen van eene begeerte naar verandering en verbetering.

Niet hijzelf, maar Mably, een zijner discipelen, heeft zijne gedachten geformuleerd en te boek gesteld. Ziet hier eene der uitspraken: "De menschen, zooals zij uit de hand der Natuur komen, zijn allen gelijk. Ongelijke verdeeling der rijkdommen is de bron van alle ellenden, naardien zij onmiddellijk ongelijkheid in opvoeding ten gevolge heeft. Wel is waar schenkt de natuur niet aan allen gelijke gaven, maar de ongelijkheid van natuurlijke gaven is niet te vergelijken met het onmetelijk groot verschil, dat men in het *bezit* der menschen opmerkt. Lycurgus verdeelde den grond onder de Spartanen, maar dat niet alleen; hij ontnam den burgers alle eigendomsrecht, en liet hun alleen het *vruchtgebruik* hunner nieuwe bezitting. Zoo moet het onder ons ook zijn! Vermeerdert niet de inkomsten van den Staat—die toch nooit te

bevredigen is—maar vermindert zijne behoeften. Voert strenge bepalingen in, die de weelde beletten, en maakt agrarische wetten, die grenzen stellen aan het grondbezit!"

Vóór Mably had reeds een ander zijne denkbeelden over het sociale vraagstuk voorgedragen, Morelly nl. in zijn "Wetboek der Natuur." Deze wil het maatschappelijk mechanisme in overeenstemming brengen met de menschelijke hartstochten, zoodat het den mensch onmogelijk zal worden, slecht te zijn. Verder maakt hij ieder burger staatsambtenaar, gehouden, met alle macht bij te dragen tot het algemeen welzijn. De Staat moet het individu voeden; het individu moet voor den Staat werken: gevoed worden is een recht, werken is een plicht. Alle koopwaren moeten in Staatsmagazijnen verzameld worden; ruil en handel, behalve van regeeringswege, zijn verboden; dagelijks worden de eerste levensbehoeften aan ieder uitgereikt. De burgers worden in afdeelingen van honderd ingedeeld, die elk een evenredig aantal werklieden moeten leveren. Op tienjarigen leeftijd begint men een ambacht te leeren; na achttien jaar mag men huwen, van dien tijd tot op 26 moet men op het land werken (een arbeid, waarvan niemand kan worden uitgezonderd), op dertigjarigen leeftijd kan men baas worden in het vak, waarin men is opgeleid. De verplichting tot den arbeid blijft bestaan, en strafwetten noodzaken tot werken.

De rol van den Staat wordt in deze en dergelijke theorieën tot een minimum gereduceerd: eigenlijk is hij niet meer dan een noodzakelijk kwaad—waarom, zoo heet het, zou men langer eene kostbare keizerlijke of koninklijke hofhouding betalen? Eene republiek met vierjarigen president voldoet immers even goed aan de behoefte!

De wereld, M. H. in haar woelig bestaan, vormt eene onafgebroken raadszitting, waarin de meest belangwekkende vragen ter tafel komen, en straks weer ter tafel komen, om uit oorzake van de veranderlijkheid van het menschelijk brein, telkens verschillend beantwoord te worden. In die raadsvergadering nu trekt het Socialisme krachtig te velde, werpt der oude wereld met hare eeuwenoude toestanden en denkbeelden gedurig den handschoen toe, en openbaart in telkens vernieuwden strijd al wat vroeger als geheimenis ontzien werd en onaangeroerd bleef. Vergunt mij, uit genoemde denkbeeldige raadsvergadering u een brokstuk te geven van een debat, gelijk er dagelijks en ten aanhoore van ieder, die luisteren wil, gehouden worden. Wij voeren het Socialisme sprekende in.

"De grond waarop wij treden behoort ons allen, ons allen evenveel, ons allen als feudaal, als geleend goed. Wat antwoordt gij, koningen, heerschers, machthebbenden, grooten der aarde? Is uw wettig verkregen, uw door erfrecht u toegevallen goed, is uw geld, uwe eer, uwe macht geleend?

Neen, is uw beslist antwoord, heel uw wezen, heel uw gedrag uit een krachtig "neen!" Van geslacht tot geslacht, zegt ge, hebben we geheerscht; van ouder tot ouder is dezelfde macht door ons uitgeoefend, en zoolang onze naam zal leven, zullen we den voet met waardigen trots op dit stuk gronds planten en zeggen: dat is *ons eigendom!* Mensch, waarom zoo dwaas? Zeg, voor wie leeft ge? Voor uzelven of voor de wereld; voor uwen kleinen kring, of voor de groote menschheid? Arme sterveling, en is het u dan onbekend, onder wat juk het menschdom gebukt gaat, en hoe het den rug kromt, om dat juk af te werpen? Is het u onbekend, dat die stoute toon in uwe stem, die trotsche blik in uwe oogen, die wijze van doen, als waart ge een god, van oude tijden af de grootste ellende teweeggebracht hebben? Het past u, niet waar, u zóó te openbaren? het betaamt u; niemand kan den vinger leggen op uwe daden; want immers, adelijk, koninklijk, keizerlijk bloed stroomt door uwe aderen! Hoe, adelijk bloed? edel bloed? Zeg, wie gaf u uw bloed? Napoleons rampspoedige zoon had adelijk bloed, keizerlijk bloed, niet waar? En welk bloed had de vader, de parvenu van Ajaccio? Honderden van jaren heeft uw geslacht reeds den scepter gezwaaid—wie waren uwe voorvaderen? Doorstroomde datzelfde edele bloed, dat gij in u voelt koken, dien hoop woeste natuurkinderen, in beestevellen gehuld, met stierengeweien op het hoofd, *uwe* voorvaderen en de *mijne*, die in de bosschen van Oud-Germania zich samen dronken dronken, met elkander om denzelfden stommen afgod dansten, en, in een dronkaardsgevecht geraakt, elkander den harden schedel verpletterden? Vorsten en heerschers, waar blijft gij met uw edel bloed? Toonen de tegenwoordige hoven, of hebben de vroegere in den regel getoond, den adel van het bloed, dat *hunne doorluchtige* bewoners doorstroomt?"—Eene andere vraag van den dag, die we niet door het Socialisme laten beantwoorden, maar naar wier antwoord wijzelven willen zoeken. Welke vorm van regeering is Gode het meest welgevallig, en gevolgelijk den volken het voordeeligst? Het is u bekend, dat we te kiezen

hebben tusschen theocratie, patriarchisme, anarchisme, monarchisme, de republiek, en andere vormen van bestuur, waaronder de natiën in ouderen en nieuweren tijd beurtelings hun geluk hebben beproefd, om dikwijls schipbreuk te lijden in hunne verwachtingen, en zelden slechts hunne hoop verwezenlijkt te zien. Sommige dezer vormen vallen voor het tegenwoordige onvoorwaardelijk weg.

Algemeene *Theocratie* in te voeren zou niet minder beteekenen dan eene hartgrondige bekeering te bewerken van volk na volk tot den eeniglevenden God; iets waartoe onze tijd zeer zeker niet rijp is. *Patriarchisme* zou Babylonische uiteenspatting in zich sluiten van al de millioenen kleinere en grootere familiën, die de verschillende landen vullen, en beroeringen en veeten in het leven roepen, zóó groot en menigvuldig als de wereld ze nog niet heeft gekend. Ook *Anarchisme* schrapt het menschdom met verachting van de lijst. Hoe zou men regeering hebben zonder afgebakenden vorm; regeering inderdaad, *zonder* regeering? Zelfs de geruchten uit het heilig engelenrijk spreken van regeering met hare eigenaardige banden; hoe zou de menschenwereld *zonder* banden kunnen bestaan? De gemoedelijke dichter zingt: "Ach, waren alle menschen wijs;"—hier voldeed niet eenmaal de vervulling van den nog hoogeren wensch: "Ach, ware iedereen volmaakt!" Geschiedenis en gewijde openbaring schijnen de *Monarchie* als den begeerlijksten bestuursvorm aan te wijzen. Jehova duldde, dat een aardsch koning op aarde zijne plaats zou vervangen, en gaf zijn zinnelijk volk een zichtbaar hoofd in Saul. Onder de betere regeering van David en Salomo bleek het, dat het nieuwe bewind alleszins voldoende was en door God begunstigd werd; terwijl, als wij aannemen, dat in de bewonderenswaardige woorden van den wijsten koning niet alleen bezieling, ernst en doorleefde ervaring zich uitspraken, maar inspiratie van Boven invloed had op het peinzend brein, wij in het boek der Spreuken talrijke aanwijzingen vinden van de gedachten Gods over het voordeel eener éénhoofdige regeering. 't Is alsof onze eigen geest, 't is alsof de redelooze natuur om ons heen het monarchisme prediken; en zeer zeker heeft geen succès ooit verdeeldheid gekroond, geen zegen ooit op verbrokkeling gerust. Onder de beschaafde volken van den tegenwoordigen tijd, die, elk met zijne eigene geschiedenis achter zich, behoedzaam stap voor stap voorttreden, zou dan ook geen andere dan de monarchale regeerings-

vorm meer geduld worden, ware slechts de macht van den vorst niet *erfelijk*. Hiertegen alweder protesteert de nieuwere richting. Met wat recht, zoo redeneert ze, bestaat de erflating? Als de natuur de ontwikkeling van den geest niet laat overgaan van ouder op kind, maar elk individu opnieuw van het alphabet aan beginnen moet, met wat recht pronkt dan de zoon met de geldelijke schatten, die zijn vader heeft verzameld? Erflating werkt de ongelijke verdeeling van rijkdom machtig in de hand, en is dus een kwaad, dat met alle kracht moet bestreden worden. "Geen kind erve geld, of goed, of naam, of eer, of rang, of kroon, of troon van eenigen ouder. Ieder verdiene zichzelven zijne plaats in de Maatschappij. *Dat* zal de gemoederen tot rust brengen"—zegt het socialisme; "zoo moet het worden." Oordeel voor uzelven, Hoorder, wat recht zij. *Mijne* zienswijze mocht van de *uwe* verschillen, *uwe* meening van de *mijne*. Alleen let op dit enkele gevolg: Gij vindt op onze munt:—"Victoria, Dei gratia regina Britanniarum". Dit randschrift zal zich moeten wijzigen. Immers wordt Victoria Staatspresidente, om na 4 of 8 jaren haren stoel (nu niet meer haren troon) aan haren naaste af te staan, dan zal ze zich niet langer door Gods gunst, maar door den wil des volks het hoofd harer natie noemen. Het erfelijk vorstenhuis waant zich tot op den huidigen dag de wettige plaatsvervanger op aarde van den Potentaat aller potentaten: was het beter, dat de regeering niet erfelijk ware, en de waardigste den waardigste opvolgde, dan is deze waan valsch, en berust op verkeerde voorstelling eener hooggewichtige zaak. Ook lost deze beslissing een ander Socialistisch vraagstuk van ouden datum op; dit, nl., of het volk geschapen is om den vorst, of de vorst om het volk. Lang heeft, hoofdzakelijk door de ijdelheid en den blinden overmoed der Middeleeuwen, deze nauwelijks verstandige vraag de gemoederen bewogen,—doch het nuchtere Socialisme, in zijne eerste openbaring reeds, heeft beslist verklaard, dat de vorst, in wat vorm hij ook optrede, de dienaar des volks is, en de natie zich van hem ontslaan kan, ja moet, zoodra hij ongeschikt blijkt voor zijn post.

Het is een bekend feit, dat de groote Fransche Revolutie den machtigsten stoot gegeven heeft aan de aanwakkering en verbreiding van den Socialistischen geest. Er zijn gebeurtenissen in de geschiedenis der volken, waarvan men met afgrijzen terugbeeft, omdat ze het oog niets te aanschouwen geven dan walgelijke tooneelen van bloed. Tot deze gebeur-

tenissen behoort de omwenteling van 1789. En toch zou het kortzichtigheid, zoo al niet stompzinnigheid verraden, indien men bleef bij het huiveren over de gruwelen, het tellen der dooden op de slagvelden, het ijzen over de wandaden van een onmenschelijk terrorisme,—toch zou het onrecht zijn, te letten op wat die groote gebeurtenis afbrak, zonder zich rekenschap te geven van wat zij opbouwde. Eene nieuwe maatschappelijke orde trad te voorschijn uit de puinhoopen der oude: de arbeid werd vrij; de grondbelasting werd gelijkmatig verdeeld; het eigendomsrecht van den uitvinder op de producten van zijn geest geregeld; handelsvereenigingen kwamen tot stand; eenheid van maten en gewichten werd doorgevoerd; de drukpers vrijgemaakt; het onderwijs, vooral het technisch, beter geordend—heel eene rij nieuwe maatregelen, waarnaar tevoren alleen verlangd was, werden genomen en toonden hun weldadigen invloed op ontwikkeling en nijverheid. Midden onder de beroeringen, op den 19den Jan. 1795, werd o.a. eene centrale vormschool voor Onderwijzers te Parijs geopend, en stroomde een getal van vijftien honderd leerlingen naar de hoofdstad, om zich onder de leiding van professoren van naam te ontwikkelen tot mannen, die in de eerste toekomst aan de nationale opvoeding van hun vaderland eene nieuwe richting zouden geven. Het groote sociale vraagstuk echter, de gelijke verdeeling van den rijkdom, loste de revolutie niet op. Het Socialisme had gedurende de omwenteling slechts een sporadisch bestaan, en concentreerde zich noch in eene bepaalde leer, noch tot eene afzonderlijke partij. De uitingen van zijn geest—kon het wel anders?—waren vele; maar ze waren onbekookt, en daardoor vaak beginselloos. "Wat"—schreeuwde men—"kan eene constitutie voor nut hebben voor een volk van uitgemergelde geraamten? Geeft ons eerst werk en voedsel, vóór er wetten gemaakt worden—en zoo niet, 20 millioen paupers, die het leven moe zijn wegens volmaakt gebrek aan alles, wat naar eigendom zweemt, zullen zich vereenigen tot een hardnekkigen opstand."—"God der heirscharen"—roept Marat uit," als ik een oogenblik zou wenschen, Uwen machtigen scepter te zwaaien, het zou zijn, om de heilige wetten der *natuur* te herstellen!" En elders hoort men hem het volk aanspreken: "Geschiedt u in de landsvergadering geen recht, verschaft uzelve n recht! Hebt gij geen brood, plundert de volle magazijnen, en hangt de bezitters ervan in hunne deuren op!"—De instructie van Fouché aan de révolutionaire

comités na de inneming van Lyon luidt: „Wij hebben gezien, dat zij, wier krachtige handen brood verschaffen aan hunne medeburgers, het zelven moeten ontberen. Wij hebben in de huizen der rijken, der lediggangers, alle verfijningen ontmoet der meest barbaarsche weelde; we hebben de bloedzuigers van het volk, de booswichten, beladen met schande en gevoed met het merg der ongelukkige proletariërs, zich zien baden in goud!"

Gij ziet, geen afgerond stelsel wordt aan de hand gedaan; geen overgang van theorie tot praktijk bespeurd. Het eenig geformuleerde uit dezen tijd is wat Joseph Babeuf, een man die na een stormachtigen levensloop in 1794 te Parijs de uitgave van de "*Volkstribuun*" op zich nam, in dit dagblad, dat tot motto voerde: "Het doel der samenleving is het algemeen geluk"—publiceerde. Hij zegt o.a.: "De revolutie, waarin wij leven, is een strijd tusschen plebejers en patriciërs, tusschen armen en rijken. Alle burgers moeten iets bezitten, en geen hunner mag te veel hebben. Kan het niet anders, dan moeten er van de groote grondeigenaars sommige worden opgeofferd, opdat de schrik de anderen bewege, hun eigendom voetstoots aan den Staat af te staan. De bodem van het Vaderland moet aan alle burgers een bestaan verschaffen. Alle individuëel grondbezit moet opgeheven worden, en plaats maken voor gemeenschappelijk eigendom. Al wat het individu vergadert boven het noodige om te bestaan, is diefstal. Het erfrecht is de afschuwelijkste aller instellingen. Hadden lichaamskracht en geesteskracht gelijke rechten gehad in het verloop der tijden, een stevige arm zou nu op het punt van broodverdienen evenveel waard zijn als een helder hoofd. Geestelijke ontwikkeling vermeerdert de behoeften der maag niet, en geeft derhalve geene aanspraak op grootere belooning. Aan ieder komt toe, wat hij behoeft, en niets meer. Ieder mensch moet dat werk verrichten, waartoe hij het meest geschikt is, en de vruchten van zijn arbeid afstaan aan de magazijnen van den Staat, die er voor zorgt, dat alles strikt eerlijk verdeeld wordt."

Nauwelijks was deze ontwikkelde theorie verkondigd, of er vormde zich te Parijs een sterk complot, dat hare uitvoering meende te verwezenlijken, en om die reden op verschillende plaatsen in Parijs geheime bijeenkomsten hield. Het doel der saamgezworenen was, eene republikeinsche dictatuur in het leven te roepen; en inderdaad publiceerden zij twee pamfletten, het eene aangevende, wat maatregelen

den coup-d'état onmiddellijk moesten volgen; het andere, de maatschappelijke organisatie uiteenzettende van de republiek der gelijken. Het valt moeielijk te berekenen, wat deze toeleg uitgewerkt zou hebben, ware hij gelukt. Buiten kijf blijft het, vooral voor degenen, die kennis dragen van den inhoud der twee aangehaalde pamfletten, dat het plan wèl gevormd was, en men er weinig overdrevens in aanwijzen kon. De gansche samenzwering echter werd verraden: het toen regeerend Directoire kwam van alles op de hoogte; de hoofdleiders, Babeuf en Darthé verloren hun hoofd; zeven anderen werden gedéporteerd, en het geheele opzet in de geboorte gesmoord.

III. Als mijn derde punt noemde ik uit:

De groei van het Socialisme tot op het jaar 1848.

De gevolgen der Fransche Revolutie hebben onloochenbaar hun eigenaardig stempel gedrukt op de staatkundige verhoudingen van onze eeuw. Door haar zijn de elementen, die den Staat vormen, langzamerhand van karakter veranderd, en is er uit den chaos een nieuw element te voorschijn getreden, dat vóór de groote omwenteling onopgemerkt en veracht in vergetelheid kwijnde—ja, bij God en menschen scheen vergeten te zijn: het u meer genoemde Proletariaat. Onder de geweldige stormen van den worstelstrijd, dien de jeugdige Republiek zoowel binnen Parijs als tegen de vijanden over de grenzen volhield, kwam dit Proletariaat tot erkentenis van twee zaken:—het leerde zichzelf beschouwen als een vastaaneengesloten stand; en het zag in, welk gewicht het bij alles, wat omwenteling heet, in de schaal legde. Toch was er van Proletariaat, als concreet verschijnsel in den Staat, noch minder van zijn invloed, sprake. De positie van den arme was niet verbeterd, zijn genot niet vermeerderd, zijn gezin niet gebaat; de klove, die hem van rijkdom en weelde scheidde, geen voetbreed enger geworden. Dat alles begon hij langzamerhand te gevoelen; er ontwikkelde zich bij hem een zelfstandige wil, een streven naar een bepaald doel; terwijl de herinnering aan wat hij in den strijd gewrocht had, hem het bewustzijn gaf van zijne kracht. Daarbij kwam, dat de grootere verlichting van den nieuweren tijd jaar na jaar nieuwere en betere machines deed uitvinden, die, den handenarbeid van honderden en duizenden door stoom vervangende, het pauperisme op gevaarlijke wijze deden toenemen.

Is het dan wel wonder, M. H. dat deze nieuwe ellende

onder den lang vertreden stand den haat tegen het persoonlijk eigendom immer dieper maakte; dat de armen bij elkander heul begonnen te zoeken, en zich tot één groot, vast lichaam begonnen te verbinden, hetwelk de grondstelling aannam, niet te zullen rusten, vóór de verdeeling der goederen niet langer afhankelijk van het persoonlijk bezit, maar alleen van den persoonlijken arbeid zou zijn?

Op deze grondstelling berusten dan ook alle socialistische stelsels van onzen tijd. Tot voorbeeld hiervan geven wij u een beknopt uittreksel uit de denkbeelden van Saint-Simon, een Franschman, geboren uit een doorluchtig geslacht, welks naam en vermogen hij beide erfde, maar het laatste verloor. Hij zegt: "De volksnijverheid wordt hoofdzakelijk gedrukt door twee machten: het kapitaal, dat de winst van allen industriëelen arbeid in beslag neemt, en de rechtsgeleerden, die heimelijk tegen het volk gekeerd zijn, en zich meester maken van de zetels in de volksvertegenwoordiging. De arbeid is het hoofdelement in de groote huishouding, en behoort derhalve te heerschen. De tegenwoordige maatschappij is slechts een nieuwe vorm van het feudalisme, waarin de plaats van den adel door de kapitalisten wordt ingenomen. Dientengevolge is de tegenwoordige toestand noch de laatste, noch de volmaakte; integendeel, men moet eene maatschappij organizeeren, waarin de klassen der grondbezitters, rechtsgeleerden en krijgslieden ondergeschikt worden gemaakt aan het arbeidende deel der bevolking; d.w.z. de industriëele Staat van den nieuweren tijd met den verouderden Leenstaat vervangen."

Saint-Simon heeft slechts zaden gestrooid; zijne theorieën zijn grootendeels uitgewerkt door Bazard. Een enkel woord ook van dezen: "De toestand der maatschappij biedt een allertreurigst beeld aan. Hoeveel ellende vertoont zich aan onze oogen; wat scherpe contrasten! Onze eeuw is de eeuw der industrie; maar juist die industrie, die de individuën tot welzijn behoort te brengen, is een slagveld, waarop tusschen duizenden puinhoopen en ruïnen hier en daar de trotsche kasteelen van den rijkdom zich verheffen. Het hoofdrecht der industrie is concurrentie; maar wie zal het betwijfelen, dat *zij* juist geworden is een strijd van man tegen man en van allen tegen allen, die uitloopen moet op de vernietiging der meesten?"

Tot dusverre Bazard. Met weerzin verzwijgen wij u zijne vele belangrijke uitspraken; maar de tijd gebiedt. Van eene

andere zijde toch moeten wij nog iets hooren.

Tourier, in 1777 te Besançon geboren, had een veel kalmer levensloop dan Saint-Simon. Ook hij verloor door de Revolutie zijn aanzienlijk vermogen, maar schikte zich zeer philosophisch in zijn lot, en vond te Marseille in een handelshuis eene ondergeschikte betrekking, die hij tot zijn dood toe bekleedde.

"De wil van God"—leert deze schrijver "kan slechts de volmaking zijn van den mensch; en derhalve moet de natuur tot bereiking van dit doel strekken. Volkomen harmonie tusschen God, menschheid en Natuur, ziedaar het doel der schepping. De harmonie tusschen mensch en natuur wordt bereikt, wanneer al *zijne* wenschen door *haar* bevredigd worden. Dientengevolge moeten de hartstochten niet, zooals de moraal tot dezen tijd toe leerde, onderdrukt, maar ontwikkeld, en die ontwikkeling nuttig, productief gemaakt worden. De harmonie der hartstochten moet de bazis van den arbeid worden, d.w.z. de hartstochten moeten verheven worden tot drijfveeren van allen arbeid, waardoor deze, in plaats van een last, een genot worden zal. Het streven naar geluk is allen menschen aangeboren. In haren tegenwoordigen toestand is de aarde nog ongeschikt, haren bewoners volkomen geluk aan te bieden; doch de tijd zal komen, wanneer deze onmogelijkheid mogelijk en tot een feit worden zal." Onder de ontwikkeling zijner uitgebreide hervormingsplannen, die in hoofdzaak met die der andere schrijvers overeenstemmen, laat hij zich aldus uit over de wijze, waarop hij den arbeid georganizeerd zou willen zien: "Eene Phalanx is een getal van 1,800 à 2,000 personen, waaronder 800, die de noodige talenten en krachten voor alle takken van nijverheid hebben, terwijl de overigen uit kinderen, grijsaards en zieken bestaan. Deze Phalanx bewoont eene landstreek van ongeveer eene vierkante mijl oppervlakte, waarop een groot, gemeenschappelijk gebouw, het Phalansterium, verrijst, waarin alle leden een onderkomen vinden. Iedere Phalanx staat onder overheden, door algemeen stemrecht benoemd, aan wier hoofd de Unarch het gansche organisme bestuurt. Alle voordeel, door arbeid verkregen, behoort aan de gemeenschap. Jaarlijks wordt de overwinst onder de leden verdeeld in dier voege, dat aan het kapitaal 4, aan den arbeid 5, aan het talent 3 twaalfde deelen worden toegekend als privaat eigendom."

Fourier heeft zich den eerste betoond, die het begrip

van arbeid en arbeider wetenschappelijk heeft opgevat; d. w. z., die beproefd heeft, den arbeid als voorwaarde te stellen van het menschelijk geluk; als bevrediging der menschelijke neiging; als doel der menschelijke ontwikkeling. Ware het mogelijk, den arbeid daartoe in te richten, dan zou wel niet het onderscheid tusschen bezitters en niet-bezitters, maar in elk geval het contrast tusschen Kapitaal en Arbeid opgeheven zijn, daar elk der drie elementen dan zijn bijzonder geluk hebben zou. Een tweede hoofdpunt, door dezen verdienstelijken schrijver op eigenaardige wijze ontwikkeld, is het wezen en de taak der Maatschappij, met het nut, dat zij zou kunnen stichten.

Al week Fourier ook hier en daar door vervoering van het pad der rede af, is het gepast, de verdiensten te erkennen van den man, die onder vele opofferingen zijn geheele leven wijdde aan de bepeinzing der vraag: "hoe kan het menschdom in zijn geheel tot geluk en bloei gebracht worden?"

Slechts nog een paar opmerkingen over een enkelen man, om u door hem tot het gewichtig tijdpunt 1848 te leiden; en dan een kort woord ten besluite. 't Is Louis Blanc, de historisch bekende journalist, dien we nog ten tooneele op te voeren hebben. Hij vertegenwoordigt, zooals een Duitsch geschiedschrijver het uitdrukt, het publicistische Socialisme.

Een Fransch dagblad is geenszins, wat we somtijds in de onze betreuren, een compilatie van nieuwstijdingen. De groote massa menschen, die de gelegenheid en bevoegdheid missen, de vraagpunten van den tegenwoordigen tijd te onderzoeken, hebben—en in Frankrijk hebben ze dat niet het minst—desniettemin behoefte aan een vaardig, afgerond oordeel, en zoeken derhalve naar een orgaan, dat voor hen denkt, voor hen spreekt, en immer klaar staat, waar zij voorlichting behoeven. Voor de bevrediging dezer behoefte zorgt de journalistiek, die gevolgelijk bij de verbreiding der socialistische en communistische denkbeelden eene belangrijke rol gespeeld heeft.

In den beginne bestonden er in Frankrijk twee organen, die hoofdzakelijk de belangen der Proletariërs bepleitten: het eene bekend als het "Volksjournaal," het andere als "Overzicht van den Vooruitgang," van welk laatste blad de genoemde Louis Blanc op 1 Jan. 1836 als hoofdredacteur optrad. Geene moeite bleef sinds dien

tijd gespaard, om door middel der dagelijks verspreide kolommen het volk te bewijzen, dat de Staat zich ten plicht moet stellen, den arbeider niet alleen in de politieke, maar evenzeer en veel meer nog in de industriëele wereld eene betere positie te verschaffen; een denkbeeld, dat hij in lateren tijd nader toelichtte in een afzonderlijk werk van zijne hand onder den titel: "De organizatie van den arbeid."

Uitgenomen deze ééne gedachte, hield hij zich bezig met de behandeling van al de vragen, die het Socialisme tot op zijn tijd geopperd had, en kwam tot eene rij belangrijke stellingen, voor welke hij in zijn orgaan eene gereede bazuin vond, die ze door alle deelen van het land verkondigde. De voornaamste er van zijn deze: "De concurrentie is voor den lageren stand een stelsel van vernietiging;—voor den bezittenden stand eene oorzaak tot gewissen ondergang;—de concurrentie is veroordeeld door hetgeen de Engelsche maatschappij te aanschouwen geeft;—de concurrentie moet uitloopen op een strijd op leven en dood tusschen Frankrijk en Engeland;—hervorming is noodzakelijk, en het is door concurrentie op groote schaal, dat de Regeering die op kleine schaal moet doen verdwijnen;—de Staat is de groote kapitalist: waar hij optreedt als industriëel en de productie regelt, kan hij zich alleenheerschappij en alleenhandel bezorgen, en alle concurrentie doen ophouden."

Bij schrijven echter liet Louis Blanc het niet blijven. Na 12 jaren op bovengemelde wijze aan zijn volk gearbeid te hebben, vond hij tijdens de Revolutie van 1848 eene geschikte gelegenheid, om practisch te beproeven, wat hij zoo langen tijd als theorie verkondigd had. Groote, algemeene werkplaatsen werden te Parijs geopend; alle zeilen bijgezet om *nu* dan eindelijk van *Staats*wege den arbeid geregeld te krijgen. Reeds droomde men van succès, en had, gelijk tijdens het Directoire, den mond vol van den heerlijken toestand, dien de nieuwe maatregel[...] scheppen zouden—toen de Regering tot de ontdekki[...] kwam, dat de zoogenaamde werkplaatsen al spoedig [...] broeinesten van communistische bewegingen waren ontaa[...] en Cavagnac ze met geweld moest onderdrukken en v[...]nietigen.

Daar hebt gij, M. H., wat ik u over het Socialisme wenschte mede te deelen. *Iets* heb ik gezegd, tienmaal meer zou ik wenschen te zeggen, gedoogde de tijd het. Veel verstrooids heb ik u moeten geven, en tot een afgerond geheel zijn wij niet gekomen. Doch al zetten wij onze beschouwingen voort tot op het jaar 1883, en al namen we gansch Europa in plaats van het enkele Frankrijk in oogenschouw, ook dan nog zouden we niet geraken tot (vergeeft mij de uitdrukking) iets *afs*. Het Socialisme toch is nog niet af; het woelt en werkt en doorzuurt—tot resultaten is het tot heden toe nog niet gekomen.

Vondt gij veel vreemds in wat ik u meedeelde—ik bid u, *oordeelt* niet over wat voor het *eerst* wellicht onder uwe aandacht kwam; dat zou der waarheid afbreuk doen.

Was er veel dat met uwe meening niet strookte—overdenkt het stil en lang en herhaaldelijk.

Deed u iets *pijnlijk* aan—overtuigt u van het onrecht dat erin zou gelegen zijn, als alle druk op één deel der maatschappij neerkwam, en gij onaangeroerd bleeft.

Komt niet tot een *oordeel;* komt tot navraag; en onderzoekt van nu aan getrouw. De zaak kan niet langer, mag niet langer uwe aandacht ontsnappen gelijk voorheen!

Vergunt mij u nog met een enkel woord te leiden in uwe overdenkingen. De spreker, zegt ge, heeft ééne zaak onaangeroerd gelaten: heeft met de regeling der maatschappelijke toestanden de godsdienst niets uitstaande? Ziet hier wat wijzeren dan de spreker antwoorden: Scheidt Staat en Kerk, scheidt ze volkomen, scheidt ze voor immer! Regelt en ordent de maatschappelijke toestanden; vormt klassen of geen klassen; wijst ieder den arbeid aan, of laat ieder den arbeid vrij—maar legt den godsdienst *nooit* banden aan! Geene eenvormigheid van godsdienst voor eenig volk van Staatswege! Ieder diene zijn Maker op zijne eigene wijze, naar zijne eigene overtuiging!

Evangelie vrij, evangelizeeren vrij;—maar ook Israëlitisme vrij, zoo het in zijne blindheid volharden wil; ook de Islam vrij, zoolang Mohammed hem genoeg is;—geen band hierin hoegenaamd dan de band der liefde!

Ik zeg niet, dat de monden van het Socialisme den godsdienst in hunne veelvuldige uitspraken niet hebben aangeroerd! Maar wat ze ook geuit hebben, ik heb het opzettelijk verzwegen. Het meest van wat ze gesproken hebben, acht ik der aandacht onwaardig, en al waren de vruchten der nieuwere

philosophie ook op dit gebied smakelijk, het Socialisme heeft met den godsdienst niets gemeen, en elk nieuw, waar Socialist blijft op godsdienstig gebied dezelfde, die hij tevoren was.

En waarom vindt men dan geene Christenen onder de Socialisten? Ons antwoord is: men vindt wel degelijk Christenen onder hen, en Christenenen van naam. En naarmate het Socialisme van zijn schuim gezuiverd wordt, naarmate het echt gehalte meer voor den dag treedt, naar die mate zullen de Christenen in de gelederen zich vermeerderen. Ziet, het menschdom klaagt, en bittere tonen, van lijden en druk getuigende, hoort men aan alle zijden opstijgen—is het niet bovenal der *Christenen* plicht, op het noodgeschrei ter hulp te snellen? Is het Christenhart niet het teerst, niet het hart, dat het lichtst in trilling behoort te geraken over de ellende van den medemensch? Konden Socialisme en Christendom vereenigd worden, wat tijdperk van heil zou dan voor de menschheid aanbreken!

Maar gij zegt: velen onzer zijn niet tevreden met de genoemde stelsels; wij begeeren zulk een maatschappelijken toestand niet! Vriend, zijt gij een mensch, en hebt ge een hart, dan zeker begeert gij ook den toestand niet, die *nu* bestaat! Staan u de stelsels niet aan, waarom geeft gij geen ander? Waarom wijdt *gij uwe* aandacht niet aan de groote zaak, en schept wat beters? Socialisme is niet een dezer stelsels, noch ook de verzameling van al die stelsels. 't Is slechts het werkend streven, iets goeds voort te brengen, iets proefhoudends te leveren. Levert *gij* dat, zie, dan wordt *gij* de groote Socialist, en de gansche wereld zal tot in lengte van dagen uw werk, uwen naam, uwe gedachtenis zegenen!

Het Socialisme stelt de schoone kunsten terzijde, merkt iemand aan, en bepaalt zich te veel tot het stoffelijke. Napoleon de Groote heeft een krachtig gezegde geuit, dat ik u gaarne in de oorspronkelijke taal gaf. Het luidde: "de buik brengt de omwentelingen teweeg." En zoolang *dit* waar is, zoolang er voor de maag niet voldoende gezorgd is, behoeft het Socialisme in zijn program *die* kunsten en wetenschappen, die met de voeding niets gemeen hebben, niet op te nemen. Is voor voeding en kleeding van het menschdom gezorgd, dan wordt de leuze: "Ontwikkeling."

Het Socialisme vervalt in uitersten, spreekt een ander tegen.

Laat mij u twee uitersten noemen.

De vrome dierenapostel der middeleeuwen, niet tevreden

met de toebrenging zijner geslachtsgenooten tot het Evangelie des Kruises, ging in de wouden, om de vogelen des hemels en de dieren des velds, om den krassenden uil en den kweelenden nachtegaal, den huilenden wolf en den brullenden leeuw te bewegen, zich tot het zaligmakend geloof in Christus te bekeeren.

En nu het andere.

Fourier schrijft : " Onze wereldbol heeft een bestaan van 80,000 jaren, binnen welke, door verplaatsing der aardas, zulke gelukkige omkeeringen en ontwikkelingen zullen plaats vinden, dat alle streken bewoonbaar zullen worden ; dat zelfs in Siberië oranjeappelen zullen rijpen, en dat het zeewater veranderen zal in eene vloeistof, heerlijker dan limonade ; terwijl de monsters der zee zich beijveren zullen, de schepen der stervelingen veilig door de golven te trekken naar de bestemde haven."

Ziet, daar hebt gij twee uitersten. Wilt gij om uitersten veroordeelen, wat kiest ge dan : Christendom of Socialisme ?

Hiermede, geachte hoorders, besluit ik. Het weinige, dat ik u heb kunnen geven, worde in u ten prikkel, die naar meer doet begeeren.

IK HEB GEZEGD.

Heine in 't Afrikaansch.

I.

Meisie met di mond van rosies,
Met di oogies soet en sag;
Ag, mijn lieve kleine meisie,
Om jou dink ek dag en nag.

Lank word nou di winter aandê,
Alles word so naar, ek gril;
Kon ek mar met jou zit praat
In jou kamer klein en stil;

Met mijn lippen sou ek persen
Jou soet handje wit as sneeuw;
Met mijn tranen so ek koester
Jou klein handje wit as sneeuw.

II.

's Morgens staan ek op en vraag ek,
Kom, mijn liefste ni van dag?
's Avonds sink ek neer en klaag ek:
Moet ek dan nog langer wag!

Di heele nag, vol van verdriet,
Lê ek slapeloos en wag;
Dromerig, met mijn groot verdriet,
Wandel ek di heele dag.

III.

As ek mijn soete liefling soen,
Maak ek haar oogies toe;
Nou wil di kind di rede weet
Waarom dat ek dit doe.

Dit is haar eerste, laaste vraag,
  Van nag tot oggend vroe,
"As jij mij soen, waarom, mijn hart,
  Maak jij mijn oogies toe?"

Di rede kan ek haar ni sê,
  Ek weet ook zelf ni hoe,
Dog, als ek haar soet bekkie soen,
  Maak ek haar oogies toe.

IV.

Ek voel di lieve somer,
  Mijn soetstê op jou wang;
Mar in jou hart is winter,
  En ek word amper bang.

Dog alles sal verander;
  Dit duur ook ni so lang,
't Word somer in jou hartjie,
  En somer op jou wang.

V.

Van uit mijn arme tranen
  Blink fraaije bloemen door,
En al mijn suchten maken
  Een nagtigalen koor.

As jij mij lief krij, hartjie,
  Sal ek di bloemen bring,
En voor jou kleine venster
  Sal ek mijn liefde sing.

VI.

Ag as ek bij mij schatje is,
Dan is ek tog so vrolik,
Di heele wereld koop ek uit,
En voel so rijk en oolik.

Mar is ek uit haar arms weg,
Dan is daar nix meer mijn;
Mijn rijkdom, pret, plesier,
En zelfs mijn hart verdwijn.

W. H. M.

Een bezoek aan de Delagoa-Baai en de Lijdenburgsche Goudvelden,

DOOR

HENDRIK P. N. MULLER.

(Eigen Haard.)

(Slot.)

Niet ver van Barberton liggen de andere kleinere goudvelden. Laat mij van één daarvan het een en ander mogen verhalen, zooals dat in 1883 door mij werd waargenomen.

Wij bevonden ons te Lijdenburg. De goudvelden waren in hunne opkomst en hunne ontdekking dateerde nog slechts van korten tijd. Een paar honderd lieden hadden zich hier en daar, zeer verspreid, reeds aan het delven gezet. Sommigen met goed succes, anderen met geen. Over de oprigting der talrijke, nu bestaande mijn-maatschap-

pijen werd toen nog slechts gedacht. Niet eene er van was in werking. Vele goudzoekers hadden reeds, teleurgesteld, de velden weder verlaten en zich veelal naar Australië begeven, om aldaar op dezelfde wijze hunne fortuin te beproeven.

Het was stil in Lijdenburg. De velden trokken nog weinig goederen tot zich, en vreemdelingen waren nog eene zeldzaamheid in het stadje.

Mijn reisgezel en ik wilden den togt naar de velden ondernemen in onzen gewonen reiswagen, met ezels bespannen; doch de vriendelijke bewoners van Lijdenburg, die zich 's avonds met ons in een der herbergen vereenigden in gezelligen kout, ontrieden ons dit plan ten sterkste. Zij hadden gelijk. Dat ondervonden wij spoedig, toen de weg zoo steil werd, dat wij zelfs niet op onze paarden konden blijven zitten. Met wiskunstige zekerheid zouden wij met rijtuig en al telkens omgetuimeld zijn.

Een Nederlander van middelbaren leeftijd bood ons zijn gezelschap op onzen togt aan. Hij was een dier vele landgenooten, zoo als men er in Zuid Afrika zoo vaak ontmoet; menschen die als knaap met hunne ouders, somtijds zelfs zonder deze, naar Zuid Afrika zijn uitgekomen en zich sedert geheel met de boerenbevolking hebben vereenzelvigd. De man ging "prospekten." Hij trachtte namelijk op allerlei wijzen te weten te komen, op welke "erven" (groote stukken onbebouwd land) er kans was goud te vinden. In alle stilte begaf hij zich dan daarheen, groef hier en daar den grond uit en onderzocht, of daarin sporen van goud aanwezig waren. Vond hij die, dan trachtte hij voor lagen prijs het erf van den eigenaar magtig te worden. Daarna maakte hij zijn vondst wereldkundig en gelukte het hem meermalen het land voor tienen twintigmaal dien prijs aan eene maatschappij over te doen. Op deze wijze verdiende hij grof geld en velen met hem, die hetzelfde in praktijk bragten.

Het was vroeg in den morgen toen wij opstegen. Nadat wij het groote plein, rond hetwelk Lijdenburg is gebouwd, hadden verlaten, kwamen wij voorbij een paar keurige boerderijen, achter hooge vruchtboomen verscholen. Deze ziende, zouden wij ons bijna in de Geldersche Betuwe geloofd hebben, indien de Kafferhutten, langs welke wij trokken, ons niet spoedig ontgoocheld hadden. Achter ons lagen de Krokodilrivier en de Dorpsrivier, aan welke laatste Lijdenburg is gebouwd.

In den aanvang is onze weg vlak; boomen zien wij nergens dan, in de verte achter ons, rondom het vriendelijke Lijdenburg. Het kost ons geene moeite den weg te vinden. Wel is ons pad niet gebaand en rijden wij steeds door het gras, zooals trouwens overal in Zuid Afrika, maar paardenhoeven geven ons genoegzaam aan, welke rigting wij te volgen hebben.

Langzamerhand verandert het landschap; het wordt woester en woester. Wij stijgen. Diepe ravijnen liggen aan onze voeten. Van tijd tot tijd moeten wij daar doortrekken. Dan gaat het naar beneden; in hollende vaart om gemakkelijk weder boven te komen. Boomen vinden wij niet op ons pad; doch de ravijnen en spelonken zijn zwaar begroeid; zoo dicht, dat men er niet doorheen kan zien. Het geruisch van een beekje treft ons oor. Wij stijgen af om onze paarden daar te laten drinken en rusten, en om zelf eenig voedsel te genieten. De gelegenheid ontbreekt om onze paarden vast te binden; wij bevestigen dus het touw, dat van hun hoofdstel afhangt, aan een hunner voorpooten, nadat wij dezen hebben opgetrokken; en zoo zoeken zij al hinkende hun voedsel. Wijzelven doen ons te goed aan het brood en de "biltong" (gedroogd vleesch, in lange reepen gesneden), die wij in onze groote zadeltasschen hebben medegenomen. Dan stijgen wij weer op.

Al vreemder en ongekender wordt de natuur rond ons, zoo bergachtig, dat wij naauwelijks vijf schreden kunnen doen zonder van rigting te veranderen. Nu een paar passen daling, dan op eens enkele schreden tegen eene bijna loodregte helling. Het is als was een reusachtige, groene mantel nedergedaald uit den hemel op dit land en daarop verstijfd met al de duizenden plooijen en golvingen, waarin hij was gevallen. Het is als was eene groene zee, opgezweept door een magtigen orkaan, plotseling door eene tooverhand gedwongen tot stilstand.

Wij glijden van onze paarden, nu eens over den kop, dan weder van achteren; wij moeten afstijgen. Den teugel in onzen arm, trachten wij, somtijds op handen en voeten, onzen weg te vervolgen. Wel bekruipt ons dikwijls de vrees, dat het paard achter ons al dalende zal uitglijden over eene der kolossale "klippen" (steenen), die den weg versperren en in zijn val ons medesleepen, maar zijn voet blijkt zeker. Zoo schrijden wij voort in de hecte zon, ieder zorgend voor zichzelf en zonder een woord te wisselen. Eindelijk zijn wij

gekomen op een bergrug, zoo smal, dat wij niet naast elkaar kunnen rijden, een zoogenaamd "richeltje." Aan beide zijden opent zich voor ons het prachtigste vergezicht over bergen en rotsen en velden, beschenen door de ondergaande zon. Wij dalen een weinig en dan zien wij in de verte de witte tenten van onze bestemmingsplaats. Wij zetten onze paarden in galop en bevinden ons in een uur tijds bij de delvers.

Het is de cantine der nederzetting waar wij halt maken, een zeer klein gebouwtje ter breedte van een paar meters en hoogstens vijf meters lang, vervaardigd van groote beschuitblikken der firma Huntley en Palmers. Men heeft die blikken aan de zijden doorgesneden en daarna met ijzerdraad aan elkander genaaid of wel op latten gespijkerd. De etiquetten zijn er meestal nog op bevestigd, zoodat deze fabrikanten naauwelijks eene betere wijze van adverteeren zouden kunnen wenschen. Wij treden binnen. Op een houten rek staan eenige blikjes vleesch, beschuit, enkele paren schoenen, zwaar met ijzer beslagen, en fleschen met alle mogelijke soorten van dranken. Groote vilten plantershoeden, tabakspijpen, kampketels en ijzeren hakwerktuigen vormen de overige artikelen, ten verkoop aangeboden. In het midden eene toonbank van ruw hout, waarop een klein goudschaaltje; daarop wordt de betaling afgewogen der klanten, die in ruw goud hunne schuld voldoen.

Het is Zaturdag avond. Morgen zal het rustdag zijn in het kamp, en nu komen de bewoners zich voor een oogenblik verpoozen van hun zwaren arbeid. Die verpoozing bestaat uitsluitend in het verorberen van groote hoeveelheden vloeistof in grillige opvolging. Een twintigtal mannen bevinden zich bijeen, een kolossalen hoed op het hoofd, de pijp in den mond. Om hun midden hebben zij een breeden riem, voorzien van taschjes, waarin zij hun goud bewaren. Het bovenlijf der meesten is naakt.

Naauwelijks zijn wij aangekomen, of een hunner treedt op ons toe met de gewone vraag: "Waaaaaar kom jij vandaan?" En als wij hun bescheid hebben gegeven en gezegd wie wij zijn, dan maken zij plaats en nemen ons op in hun kring, als behoorden wij tot hunne oude vrienden. Een hunner bestelt, tot inwijding der kennismaking, voor ieder der aanwezigen een bierglas, half vol cognac, dat, met water aangevuld, in een oogwenk is leeggedron-

ken. Een ander schenkt daarop aan allen champagne, een derde Kaapschen wijn; en zoo komt, rondgaande, aan bijna een ieder de beurt. Mijne reisgenooten en ik hadden sedert den morgen niets genuttigd en natuurlijk bleef, daardoor te meer, die hutspot van drank op ons niet geheel zonder uitwerking.

Wij verzochten om eene slaapplaats en werden daarop door den eigenaar der cantine geleid naar het hotel. Het was een huisje, nog iets kleiner dan de zooeven beschreven herberg. Ten einde de reizigers zooveel mogelijk tegen de koude nachtlucht te beschutten, had men tegen de blikken wanden katoenen dekens bevestigd. Daar langs lagen op smalle, ruwe houten banken stroomatrassen, zonder lakens, bedekt met eene groote, ruwe reisdeken en een strooijen hoofdkussen. Weldra was dit hok gevuld met een twintigtal menschen; wij trachtten te slapen, maar vergeefs: in een hoek waren een drietal delvers aan het kaartspelen geraakt, half uitgestrekt op hunne legersteden. Een jeneverkistje diende hun tot speeltafel. Er scheen zwaar gespeeld te worden; want voortdurend hoorde men klompjes goud rollen en de woordenwisseling werd al heftiger en heftiger. Aan slapen kon niet worden gedacht. Toen nu de kaartspelers hunne luidruchtigheid verdubbelden en, niet meer tevreden met de gewone vloeken, er zich op begonnen toe te leggen, nieuwe uit te vinden, in krachtigheid alles overtreffende wat tot nu toe bekend is, geraakte ons geduld ten einde. De ergste hunner werd door een zestal handen stevig opgepakt en de deur uitgelegd. Toen wij ons op nieuw ter ruste begaven, wilde weder de slaap niet komen: zelden heb ik in eenig deel der wereld eene rijkere verzameling ongedierte aangetroffen dan in deze dekens, en het was met eene ware verligting, dat wij ons heel vroeg in den morgen in de buitenlucht begaven.

Een vriendelijk en beschaafd landgenoot, die den vorigen avond had beloofd ons te zullen rondleiden, stond reeds op ons te wachten. Het maakte een zonderlingen indruk, zijn fijnbesneden, bleek gelaat en slanke gestalte in deze omgeving te ontmoeten, en zij staken vreemd af bij zijne zonderlinge kleeding of liever bij zijn gebrek aan kleeding. Zeker is het voornamelijk de zucht naar een fantastischen levensloop geweest, die hem tot het delven heeft gebragt, en even zeker zijn andere, beschaafdere bezigheden voor hem weggelegd.

Wij begaven ons op weg naar de "claim" van een Engelschman, een zekeren K..., die daaruit reeds voor meer dan drie-en-eene-halve ton aan goudswaarde had gedolven. Ook andere delverijen kwamen wij voorbij, die reeds groote schatten hadden opgeleverd. Toch leven de delvers zoo ellendig mogelijk. Hoogstens dient eene tent hun tot nachtverblijf. Meestal echter eene negerhut in den vorm van eene bijenkorf van slechts anderhalf tot twee meter middenlijn; naauwelijks kan men er regtop in staan. Een bed is het eenige meubel. Daarop wordt geslapen, gegeten, gedronken, enz. Zelfs een neger van eenigen welstand zou eene dergelijke woning versmaden. Het uitvaagsel der negervrouwen dient den delvers tot gezelschap en kookt voor hen hun armzalig potje, wat schapenvleesch met maïsmeel. Die vrouwen zijn bijna allen aan den drank verslaafd; hebben zij zich daaraan te buiten gegaan, dan volgen dikwijls tusschen haar en hare gebieders ernstige gevechten, waarbij ik zelfs gezien heb, dat die vrouwen eenige meters ver werden weggeslingerd. Een weerzinwekkende aanblik!

De oude K..., van wien wij zoo even spraken, bezat niet minder dan dertien dezer zwarte vrouwen. Toch telde hij reeds 63 jaar.

Hij zoekt, evenals alle delvers van dit kamp, alleen alluviaal goud, d.w.z. het metaal, dat gedegen in klompjes tusschen het zand of de rotsen wordt gevonden. Bevindt het zich daarentegen, in fijne aderen verspreid, als stofgoud in den steen, dan kan het daaruit niet zonder machines worden verwijderd. Deze moeten dan het erts fijn stampen en daaruit het goud afscheiden; zulke machines kosten evenwel, voornamelijk wegens het dure transport, zoo veel, dat zij de krachten van een delver, die voor eigen rekening werkt, te boven gaan.

K...begint met te "prospekten:" hij zoekt waar in de aarde zich goud bevindt. Vermoedt hij dat dit in eene klomp aarde het geval zal zijn, dan wascht hij deze in eene kom met water; het goud valt dan op den bodem. Vindt hij nu zijn vermoeden bevestigd, dan graaft hij een slootje en leidt daarheen water van het digtbijgelegen riviertje. In dit slootje legt hij over een zekeren afstand digt aan elkander sluitende steenen. Daarachter plaatst hij een houten bak, dikwijls met eene katoenen deken overtrokken. Dan gaat hij aan het graven met behulp van negers, daar waar

hij denkt goud te zullen vinden. Die opgegravene klompen aarde werpt hij dan in de sloot op eenigen afstand voor de steenen. Het snelvlietende water neemt het goud en het zand voor een kort oogenblik mede, maar laat de zware klompjes goud al spoedig vallen, die dan op de steenen teregt komen. De fijnere gouddeeltjes kan de stroom nog wat verder meedragen tot boven de deken, waar zij dan nedervallen. Van tijd tot tijd worden nu steenen en deken van het zich daarop bevindende goud ontlast.

Wij begaven ons van deze claim naar die van een ouden, bijna zeventigjarigen man. Aan het delven was hij nog niet begonnen, maar maanden en maanden had hij besteed aan het graven van eene sloot. Het riviertje, dat deze moest vullen, was uren ver verwijderd en hij had, hard doorwerkende, dan ook zeker nog een paar jaar noodig vóór hij het water naar zijne claim zou hebben geleid. Eerst dan kon hij beginnen aan het goud delven. Welk eene volharding, maar ook welk een fanatisme! Want zeer onzeker was het, of na al dat werk de bodem goud in redelijke hoeveelheid zou opleveren en hoogst waarschijnlijk zal hij gestorven zijn vóór de beginselen zijn gereed gekomen, die hem tot rijkdom moeten brengen.

Denzelfden koortsachtigen blik, hem eigen, dezelfde gejaagdheid, waarmede hij arbeidt, merken wij ook op bij de andere delvers. Meest zijn het bleeke lieden, sommige met beschaafde gelaatstrekken en taaluitspraak, andere met een uiterlijk als galeiboeven.

Een vriendelijk jong Engelschman met den tongval der hoogere standen komt ons tegemoet en biedt ons aan, ons zijn werk te toonen. Zelf bezit hij geen stukje land, maar hij werkt voor eigen rekening op den grond van anderen. Aan deze staat hij dan 25 pc. af van wat hij vindt. Het is hem mogen gelukken geregeld wekelijks ongeveer 50 Engelsche onzen goud los te werken, die eene waarde vertegenwoordigen van omstreeks £3 15s. het ons. Aan de regering der republiek heeft hij, evenals de andere zelfstandige delvers, slechts tien shillings per maand te betalen voor "license." Niet zooals bij K...ligt het goud hier los in de aarde. Onze gids heeft lange gangen en tunnels moeten graven van twintig tot zestig voet diep om een "leader" te volgen, waarin hij goud heeft ontdekt. Dit is eene reep kwarts, die tusschen de lei loopt, waaruit de bodem hier bestaat. Met een puntig houweel hakt hij dien "leader" los,

brengt de stukken naar boven en werpt hen daar in de door hem gegraven sloot. Het goud zit op het kwarts, gedegen, in kleine klompjes, meestal in een laagje aarde. Het water, dat met kracht door de sloot vliet, wascht nu het goud uit de aarde los, evenals wij dat op K...'s claim hebben gezien.

Nog een tiental claims werden door ons bezocht en overal viel ons eene even vriendelijke ontvangst ten deel van de zijde der delvers. In den avond boden eenigen ons een kleinen maaltijd aan, genoten in het open veld. Den nacht bragten wij door in de hut van een hunner.

Toen wij kort daarna op het punt stonden weg te rijden, kwam de zooeven besproken jonge Engelschman hard aanloopen met eene tamelijk grooten zak gedegen goud. "Gij zeidet mij," voegde hij mij toe, "dat gij spoedig naar Europa zult vertrekken. Zoudt gij dan dit goud willen overhandigen aan mijne moeder in Engeland?" De zak was open. Eene opgaaf van het gewigt aan goud had hij niet te geven. Hij weigerde dat zelfs, evenzeer om een ontvangbewijs van mij aan te nemen. Toch kende hij mij pas een paar etmalen. Menschen met beter vertrouwen dan het zijne zullen er wel niet vele worden gevonden.

Toen drukten wij onzen nieuwen vrienden de hand, zetten onze paarden in galop en spoedig was voor ons van de fantastische bevolking der goudvelden niets meer te bespeuren.

Di Sawel van Damocles.

(Na di Engels van "The man behind my chair.")

Ek het 'n vrind bô in di Stad—
  'n Regte ryke man—
En ek besoek di ou syn huis,
  Nou net wanneer ek kan.
Syn tafel siet daar pragtig uit,
  Syn wyn is soet en koel;
Een wyter alte fraai gekleed,
  Hou wag naby myn stoel.

Ek lyk syn drank, ek lyk syn spys,
  (Want dit moet ek lat weet;
Dit is mar selde by myn huis
  Dat ek so lekker eet).
Mar wat is goud en silver goed,
  En kos, 'n lekker boel?
Dit kan tog nie verdraaglik maak
  Di wyter by myn stoel.

En, kyk, ek maak misschien 'n skimp
  En somtyds oek 'n grap;
Mar een ellendige gevreet
  Di word toch nooit ni slap.
Di laaste mense hoor ek lag,
  En jolig is elk smoel;
Dog di gesig blyf droevig van
  Di wyter by myn stoel.

Bô van di toppunt van myn kop
  Is haartjies weggeraak;
Tussen di swaart 's 'n plekkie wit,
  Een gaatje in di dak.
Van al di mens geslag net een
  Di siet di kal boel,
Hy siet dit, tog; vlug kan ek ni,
  Di wyter by myn stoel.

Wag, eendag, as ek myn fortuin
'n Bietje grooter maak,
Sal ek by my laat eet en drink,
Lat did so gons en kraak.
Mar as dit ooit so ver mog kom,
Ek sweer dit as myn doel,
Di wyter, met syn fraaie pak,
Jå ek ver van myn stoel.

M.

Neef en Oom. (*)

EEN VERHAAL UIT HET LEVEN VAN DEN GOUVERNEUR GENERAAL ABRAHAM VAN RIEBEEK.

Er woei eene zachte labberkoelte;—helder was alles aan den gezigteinder, en geen onrustbarend luchtverschijnsel deed eenige weersverandering vermoeden veel minder zwaren storm voorzien, toen in den vóóravond van den 15den Augustus 1710, het Oost-Indische Compagnieschip, *Het huis te Hemert,* ongeveer 8 mijlen ten Westen voorbij het Eiland *Ascension* voer. Prachtig en heerlijk was de zon in het onoverzienbaar vlak der baren ter ruste gegaan, en liet slechts eenige purperen stralen na, die het schoonste vergezigt opleverden. En evenwel had de schipper, die het gezag over dien bodem voerde, bij den naderenden nacht alle bovenzeilen doen bergen, een rif in de marszeilen doen steken, en gelastte daarop den wachthebbenden derden waak Ulrich Peters, een hupschen doch nog jongen en onbevaren borst, tot aan den morgenstond klein zeil te houden. Niet dat hij bevreesd was voor zwaar weder, maar des schippers lastbrief, hem door de Be-

(*) Dit is het verhaal, geschreven door den heer W. L. Ritter en oorspronkelijk verschenen in het "Tijdschrift voor Neêrlands Indië", waarover de strijd tusschen Ds. Leibbrandt en Dr. A. J. Dieperink in de *Zuid Afrikaan* loopt.—Red. Z. A. Tijdschrift.

windhebbers der Oost-Indische Compagnie medegegeven, leide hem die verpligting op. Vlugtig zag hij in het ronde, en hoewel meest vrolijk en opgeruimd van karakter, kon echter zijne geneigdheid tot het bovenmatig drinken, vooral als hij zwaarwigtige bezigheden had, hem somtijds wel eenigszins norsch in het geven zijner bevelen doen zijn. Doch op dien avond scheen zijne bedilzucht geen voedsel te vinden, en hij gleed den kajuitstrap af, om bij het gewoon avondgebed in de *Longroom*, waarbij al de schepelingen tegenwoordig moesten zijn, een naar zijne meening stichtelijk voorbeeld te geven. Het schip, nog geheel in den ouden stijl gebouwd, van voren en van achteren bijna even hoog, ruim 400 lasten kunnende laden, was op den 10den Mei van dat jaar, voor de Kamer van *Amsterdam*, van *Texel* uitgezeild, voerde 36 stukken geschut, en was met ruim 200 koppen bemand, waaronder een tachtigtal soldaten. Het had op deze reis geen passagiers, en weldra vereenigden zich in de *Longroom* of Kerk de Officieren van dien bodem zoowel als de meeste matrozen, wier dienst op dat oogenblik niet op het dek gevergd werd. De schipper THOMAS KODDE, door de wandeling *Koddige Thomas* genaamd, een goede vijftiger, met een rond pokdalig gelaat, een scheel oog en een' grooten mond onophoudelijk met eene duchtige tabakspruim voorzien, die hij van tijd tot tijd van kwartier liet veranderen, was wel, nuchter zijnde, een goed zeeman, doch overigens ruw en onordentelijk in zijne manieren, en vooringenomen met zijnen stand en waardigheid, *als hoofd van zijnen bodem*, hetwelk hij bij elke gelegenheid zocht toe te passen. Hem *schipper* te noemen, was wel de grootste beleediging, die hem kon worden aangedaan, en een gezigt een halve el lang het gewone gevolg daarvan. Het loensche oog ging dan op en neder, als of het zijne holte ontspringen wilde, en kwam dat woord uit den mond van een zijner ondergeschikten, dan waren het gemeenlijk zijne handen en voeten, die het den schuldige gevoelig verduidelijkten, dat alleen de titel van *Kapitein* zijne ooren streelen kon. De Stuurman JAN STRUIS was ook al een bevaren zeeman, doch mede zeer onvoorzigtig en nalatig, en liet dus veel te wenschen overig. In zijnen omgang was hij kort en netelig, en even als de schipper niet spaarzaam met vloeken en scheldwoorden. In een hoek der Kerk zat de Scheepsheelmeester BAREND WARNER, die reeds verscheiden reizen op Oost-Indië had gedaan en dus uit ondervinding kon medespreken, en wiens lust het was met den Onderkoopman VALENTIJN ver-

trouwelijk te praten. De laatste was als Boekhouder, of zoo als men het toen uitdrukte, als *Seur* op dat schip geplaatst, en de zoon van den door de Chinesche zeeroovers op *Formosa* gevangen genomen, en lange jaren in *China* gevangen gehouden VALENTIJN. Ook was zijn grootvader op dat eiland Landdrost geweest. De Kommandeur der soldaten, Vaandrig PAULUS DONKER, had zich eerst mede in het gesprek gemengd, doch was langzamerhand op zijnen stoel ingesluimerd. Het gesprek scheen over het karakter des schippers en dat zijner stuurlieden te loopen, ten minste de Dokter zeide tot den *Seur:* "Ja wel! *Seurenius Valentinius!*" (hij had de gewoonte alle eigen namen te *Latiniseren)* "ik ben van uw gevoelen;—nu gaat het nog, want tot dus verre hebben wij niets dan handzaam weder gehad, doch als wij eens dien onweershoek, die verbruide *Kaap* om zijn en *St. Paul* en *Amsterdam* naderen, kunnen wij nog wel op een ander deuntje dansen; ik weet het bij ondervinding, vriendlief! en heb daar, als ons schip tegen de hemelhooge baren opwerkte, meer van mijn...... dan van mijne beenen gebruik gemaakt. Als dat lot ons ook eens te beurt valt, zal het er benaauwd uitzien, want, zoo als gij weet, is *Janus Struisius* te onverschillig in alles wat hij doet, en eigenlijk een luije slaapzak;—*Ulrichius* is nog te jong, en als dan onze *Thomasius Koddenius* zijne blaauwe kousen niet heeft opgehaald en zijne kniegespen niet digt gemaakt (een zeker teeken van des schippers min nuchteren toestand, zijnde hij als dan gewoonlijk vrij slordig op zijne kleeding), dan zij ons de Hemel genadig, *Valentinius?*"

"Gij hebt gelijk, Dokter!" antwoordde de *Seur* bedaard, "en de meeste zeeofficieren der Oost-Indische Compagnie mogen in hun vak kundige lieden zijn, men vindt er toch, den goeden niet te na gesproken, zoo veel lompe en ongeschikte personen onder, dat het werkelijk te bejammeren is, dat de bewindhebbers hun een zoo onbepaald gezag over zulk een groot aantal zielen en zulke schoone bodems toevertrouwen, waarvan niet weinig misbruik gemaakt wordt."

"Misbruik, *Seurenius!* dat was nog het minste, indien er maar beter voor die arme matrozen gezorgd, hunne goede schafting niet verdonkermaand en zij niet gedwongen werden om allerlei bedorven kost en overjarige eetwaren in het lijf te slaan. Als dan die verbruide bramstagloopers onverteerbaar in de maag rond rollen, dan heb

ik er den last van, *Valentinius!* want dan komen zij bij mij te lande;—God betere het! nu reeds is het alle dagen: Dokter! ik heb zoo'n buikpijn; ik heb de koorts of *Monsieur le docteur! je souffre comme un malheureux*, of de een of ander hoog-*Hagenaar*, waarvan wij er zoo veel aan boord hebben, (want dat volkje is tegenwoordig voedsel voor Oost-Indië), zanikt aan mijn oor: *ich bin ganz melancholisch; ich hab bauchgrimmen;* en wat volgt er dan? purgeren, laxeren, klisteren, etc., etc., etc., al hetgeen de edele Compagnie op meer onkosten aan geneesmiddelen jaagt, dan zij voor goede en zachte schaffing zoude behoeven uit te geven.—Ik geloof dat onze vriend dáár, die zoo druk bezig is zijn eigen ik te verdonkeren—hij meende den vaandrig DONKER,—ook een liedje daarvan kan zingen, niet waar DONKERIUS?" en meteen stootte hij hem zoo duchtig aan, dat hij bijkans van zijnen stoel tuimelde;—"Is het niet zoo?"

"Wat?" vroeg deze.

B-r-r-r-r-r-r-r-r hoorde men langs den kajuitstrap. *Koddige Thomas* liet zich juist op dat oogenblik, zoo als wij gezegd hebben, naar beneden glijden, en stond voor hen.

"Wel verd...." viel hij op eens uit, "wat leuter jelui daar nog, en de klok voor het gebed heeft reeds geluid. Moet *ik, het hoofd van dezen bodem,* op jou wachten, *Seur?*" (Geen krankbezoeker aan boord zijnde, zoo was aan dezen de uitoefening der godsdienst opgedragen.) "Kom gaauw! waar is de bijbel?"

"Dadelijk Kapitein!" was het antwoord en VALENTIJN stond op, ging in zijne hut, kwam met den bijbel terug en plaatste zich aan het hooger einde der tafel, waarom zich de overige officieren schaarden, terwijl de matrozen met ongedekten hoofde bleven staan, las toen twee kapittels en deed een hartelijk gebed, hetwelk door iedereen aandachtig werd aangehoord. De schipper had, onder het uitspreken daarvan, de ellebogen op de tafel gezet en bedekte zich de oogen met de handen; doch toen het *Amen* klonk, bleef hij in dezelfde houding zitten, terwijl een ligt geronk spoedig den toestand deed kennen, waarin hij zich bevond. De matrozen gingen dan ook op de teenen uit de *longroom* om hem in zijnen slaap niet te storen, en de officieren begaven zich naar het dek om een luchtje te scheppen.

Intusschen sloeg het acht glazen.—STRUIS verving den

derden waak op zijne wacht, en de tijd van het avondeten voor de officieren naderde, maar de schipper was nog niet van houding veranderd. Langzaam trad hem de kajuitsjongen LEENDERT op zijde—boog zich voorover en riep, zoo hard hij kon, aan zijn regteroor: *Amen!* Oogenblikkelijk werd de Kapitein wakker, keek verbaasd in de ledige ruimte die hem omringde, en vroeg: "Wat is het? Waar is de *Seur?*"

"Boven, schipper! het is etenstijd;—ik moet de tafel dekken."

"Schipper—wat schipper?—kan je me geen Kapitein noemen, vlegel?" en met één gaf hij hem een oorveeg dat hij tegen den wand tuimelde. "Ik zel je leeren zoo weinig respekt te hebben;—jou vader mag schipper van eene trekschuit geweest zijn, maar ik niet; versta je, ezel? Ik ben Kapitein en het hoofd van dezen bodem, en als jij mij niet zoo noemt, zel ik jou dat woord inranselen, dat jij, eer jij op *Batavia* komt, geen poot meer kent uitsteken;"—en hij deed dit gezegde met zooveel schoppen en trappen vergezeld gaan, dat de arme *Leendert* niet wist waar zich te bergen, en zoo spoedig mogelijk naar boven vloog.

De Hofmeester DUHRKOPF, een smerige tot andere diensten onbruikbare matroos, dekte onderwijl de tafel met een tafellaken, hetwelk weinig het aanzien had van ooit een bezoek op de Haarlemmer bleek te hebben afgelegd, maar veleer geleek op een stuk vuil zeildoek. Hij plaatste eenige grove aarden borden en tinnen kroezen op tafel, leide daarbij de noodige tinnen lepels, ijzeren vorken en gemeene *Bosscher* messen, en flankeerde een grooten tinnen kan met zuur bier gevuld, met een kleiner stroopkan. Hij zette ook een keulschen pot met boter op tafel; daar naast een stuk Leijdsche kaas, waarmede de maaijen bijna wegliepen; een bord met zwarte scheepsbeschuit, waarin de wormen kermis hielden, als ook een stuk gezouten vleesch, dat al een weinig adelijk begon te worden; droeg een schotel meelbrij op, haalde de over den disch hangende lamp wat uit en ging toen den schipper en de overige officieren, de vuile slaapmuts voor hen van het hoofd ligtende, waarschuwen *das das abendessen aangerichtet ware.*

Spoedig zaten de vrienden aan tafel en begonnen, de meesten met lange tanden, te eten.—Doch wat gedaan? er was wel beter spijs aan boord, doch de karigheid des schippers

vergunde niet, dat die aangeroerd werd; daarop viel voor hem te *Batavia* nog altijd een zoet stuivertje te verdienen, hetgeen wel de voornaamste oorzaak was van dien slecht voorzienen disch. De Hofmeester had de handen vol met bedienen, want *Leendert* liet zich niet zien, en hij was dus alleen.

Een glas bier! riep de Dokter tot twee á drie malen, zonder geholpen te worden.—Een glas bier, DUHRKOPFIUS!—Wat drommel ben je van avond langzaam?—Wat leuter je toch?

Ich bin nur allein, Herr Dokter!

En waar is dan *Leendert*?

Der ist nach oben gegangen, der Herr Kapitain hat ihn....

Ja! viel hem de schipper in de reden, ik heb dien vlegel weer een pak slagen moeten geven;—die onbeschofte hond brengt mij altijd het bloed aan 't koken.

En wat heeft hij dan gedaan, Kapitein? vroeg Valentijn.

Gedaan! wat! antwoordde de schipper, zich op nieuw driftig makende;—die d...sche jongen vergeet altijd het respekt, dat ieder mij aan boord verschuldigd is.—Schipper! schipper! eeuwig schipper! dat woord ligt hem in den mond bestorven,—de duivel mag schipper wezen, maar ik ben Kaptein, het Hoofd van dezen bodem en wil geen schipper genoemd zijn.—Van dien vlegel zal nooit iets komen, hij groeit zeker voor galg en rad op.

Daar twijfel ik aan, Kaptein! zeide de Dokter, die, wanneer hij tegen hem sprak, nooit zijnen naam Latiniseerde uit vrees van ongenoegen te verwekken. *Leendert* is geen onaardige jongen, hij is vlug in zijn werk en niet ontbloot van oordeel, en kan dus nog wel vooruitkomen in de wereld.

Onmogelijk—er is nooit grooter deugniet naar *Oost-Indië* gevaren.

Hm, bromde de dokter, de arme jongen gaat toch niet voor slecht naar *Oost-Indië*, er zijn voorbeelden genoeg van personen, die als zoodanig de reis gedaan hebben en nog tot hoogen stand gekomen en rijk geworden zijn. Indien gij wat bedaarder waart, Kaptein! zou ik u daar wel een staaltje van kunnen vertellen.

Ik ben bedaard, Dokter, zeide de schipper zijn kroes ledigende, dat hem werkelijk scheen te verkoelen;—ga je gang en vertel maar, dat zal den tijd korten.

Goed Kaptein! Hoe veel reizen hebt gij al op *Oost-Indië* gedaan, Valentinus?

Dit is mijn tweede, Dokter!

Gij zijt dus nooit op *Banda* geweest?

Neen Dokter!

Daar wou ik je hebben, Vriendlief! ik was er de overlaatste reis, toen ik op de *Zorgvliet* diende. Wij werden naar *Banda* gezonden om een lading foelie en muskaatnoten te halen. Ik logeerde bij den Predikant PETRUS NOTIUS, een oud Akademievriend, en had er eene voortreffelijke tafel. Hierbij keek hij den schipper aan, en veegde zich de lippen af. Onder zijn oude papieren vond ik eenige aanteekeningen omtrent *Banda* en deszelfs vroegere Landvoogden, en onder dezen was er een, waarvan nog ieder den mond vol heeft. Dat moet, zoo als zij zeggen, al een koddige heer geweest zijn. Zijn naam was WILLEM JANSZOON ADMIRAAL een Amsterdamsche vondeling, die ook al voor slecht was uitgevaren, doch zijne losheid ingezien en zich verbeterd hebbende, het door zijne verdiensten zoo ver bragt, dat hij eerst schipper en, na verscheidene andere meer gewigtige bedieningen bekleed te hebben, in 1619 Extra-Ordinair Raad van Indië werd, waarbij men hem in 1623 het landvoogdijschap van *Banda* opdroeg. Daar verbleef hij tot in 1626, wanneer hij als Raad van Indië naar *Batavia* vertrok. Evenwel bleef hij altijd een ronde, zelfs eenigszins ruwe zeeman, maar was tevens gulhartig, vrolijk en een schalk in zijn hart. Zijne gesprekken begonnen altijd met de woorden "*ik zeg, ik zeg.*" Hij bragt er het meest aan toe, om in de eerste dagen der Nederlandsche vestiging op *Banda*, de rust dier eilanden te verzekeren. Hij leide de grootste waakzaamheid aan den dag omtrent de door den Gouverneur Generaal KOEN verdrevene en naar het gebergte gevlugte trouwelooze Bandanezen, zoodat deze onder zijn bestuur rust noch duur vonden. Daarom hield hij ook digt bij *Poelo Aij* aanhoudend een 20 tal praauwen met *Mardijkers* bemand in de weer, die op deze vlugtelingen loerden, en wanneer eenigen gevangen genomen waren, was zijn eenigst vonnis, zonder verderen vorm van proces: "*ik zeg, ik zeg, hangt ze op;*"—of: "*ik zeg, ik zeg, slaat ze den kop af.*" Putten vol met die koppen zijn in mijn tijd nog op *Poelo Aij* gevonden, en hierdoor noodzaakte hij al die Bandanezen, zich niet meer op het gebergte durvende vertrouwen, de eilanden te verlaten en naar andere oorden over te steken; zoodat die landvoogd, "*ik zeg, ik zeg,*" zoo als men hem noemde, de schrik dier trouweloozen en de oorzaak hunner geheele uitroeijing was.

Op zekeren morgen zat de gansche politie-raad van *Banda* in staatsie-kleeding (want het was een plegtige dag) in zijne woning vergaderd. De landvoogd scheen zeer vergenoegd, wreef de handen, keek uit het venster en begon op eens: "ik zeg, ik zeg, mooi weer van daag, Mijne Heeren! ik zeg, ik zeg, onze besognes zijn afgeloopen; mij dunkt wij moesten een speeltogtje doen, de sloep is klaar." Elk een boog zich als een teeken van toestemming; de Raden wilden echter liever naar huis, want de zon stond reeds vrij hoog aan den hemel, maar niemand dorst er iets tegen in te brengen, want op de buitenkantoren kan altijd de wensch van een landvoogd wel voor eenen bepaalden wil of last opgenomen worden. Ieder volgde dus des landvoogds verlangen op, doch niemand wist dat hij den vorigen dag den Bootsman der werf had doen roepen en tegen dezen gezegd; "Bootsman! ik zeg, ik zeg, ik ga morgen varen, maak de sloep klaar, en ik zeg, ik zeg, teer ze van binnen en van buiten, en wat dik, hoor! ik zeg, ik zeg, versta je Bootsman?" "Dat zal je gebeuren, Edele Heer!" was het antwoord. Toen het gezelschap op de werf kwam, zag men wel de sloep maar noch roeijers, nog stuurman. De landvoogd glimlachte en riep "ik zeg, ik zeg, ik wacht niet langer;" hij sprong in het vaartuig en nam onmiddelijk het roer in de handen. De Raden zagen elkander verlegen aan, want niemand hunner had lust om dit voorbeeld te volgen. Ook trokken zij geweldig den neus op voor die teerlucht, doch hoorden weldra: ik zeg, ik zeg, Mijne Heeren! waar een landvoogd aan het roer gaat zitten, daar kunnen een Opperkoopman en een Fiskaal, en jelui allemaal ook wel de handen uitsteken, en dus, ik zeg, ik zeg, Mijne Heeren! aan de riemen en roeijen, zeg ik. Eenigen waagden het wel te morren, doch niemand dorst achter blijven. Zij klommen de sloep in; gingen op de nog nat beteerde banken zitten en...roeiden zoo lang het den landvoogd behaagde, die inmiddels in zijn vuist lachte over de door de teer bedorven fluweelen broeken, zijden buizen en fijne kanten manchetten, waarop de Heeren met een bedrukt gelaat en in hun zweet badende nederzagen; en toen men aan den wal gestapt was, deden hen de blaren in hunne handen, door dit roeijen gekregen, stilletjes, (want overluid dorst niemand,) den landvoogd en zijne speeltogtjes verwenschen.

Toen hij (ging de Dokter voort), na als Raad van Indië eenige jaren op *Batavia* verbleven te zijn, naar het Vaderland zoude vertrekken en gereed was om aan boord te gaan, stonden eenige menschen op de werf dit vertrek aan te zien. Op eens keerde hij zich tot hen en zeide: "Mannen! ik zeg, ik zeg, die lust heeft naar 't Vaderland te varen, die stappe maar in en vare mede, ik sta voor zijne soldij goed." Verscheidene die dit hoorden, waagden het, stapten aan boord en voeren mede, en werkelijk zijn invloed bij de Bewindhebbers was zoo groot, dat niemand hunner dit onverwacht en onvoorbereid uitstapje ten kwade geduid, en aan ieder de gedurende de terugreis te goed gemaakte soldij uitbetaald werd.

Te *Amsterdam* aangekomen, werd het weldra ruchtbaar, dat hij niet onbemiddeld uit Oost-Indie terugkwam. Zie, daar werd hij op eens door twee vrouwen aangeklampt, waarvan de eene voorgaf zijne moeder, de andere zijne min te zijn. Beide omhelsden hem om het vurigst, doch de eerste stootte hij van zich af, en zeide tot haar :—" ik zeg, ik zeg, zijt gij mijne moeder, zoo zijt gij eene slechte vrouw en wel zeer onbarmhartig geweest van mij maar zoo op straat neergelegd te hebben, en daarom, hebt gij mij toen niet willen kennen voor uw zoon, wanneer ik uitgevaren ben en niets had, zoo, ik zeg, ik zeg, kenne ik u ook nu voor mijne moeder niet. De andere vrouw kustte hij, dat het klapte, hij nam haar in zijne armen, tranen schoten hem in de oogen, en hij riep haar toe :—ik zeg, ik zeg, hebt gij mij gezoogd, zoo hebt gij met mij als eene brave moeder gedaan, en gij zult ondervinden, dat ik als een brave zoon met u handelen zal ; en werkelijk heeft hij voor deze vrouw tot haren dood toe goed en rijkelijk gezorgd.

Nu ja! zeide de schipper, toen des Dokters verhaal geëindigd was, met dien is het goed afgeloopen ;—maar—en hij schudde het hoofd—*Leendert!* die wordt nooit een groot man—reken daar niet op, Dokter!

Men kan niet weten, Kapitein!

Wel nu als dat gebeurt : de duivel zal mij ringbouten, als hij mij dan niet vrij schipper mag noemen en ik niet eerbiedig den hoed voor hem afneem. "DUHRKOPF! een kaars ;" en, die aangenomen hebbende, stond hij op en begaf zich naar zijne kajuit. De meeste scheeps-officieren deden insgelijks en gingen naar kooi, daar onder het ver-

tellen en praten de tijd spoedig vervlogen was, en de klok vier glazen liet hooren.

Leendert had zich dien avond niet meer doen zien, en was wijsselijk boven gebleven. Hij heette eigenlijk *Leendert Reinolds*, was een Amsterdammer van geboorte en de zoon van een schippersknecht op eene trekschuit, van *Amsterdam* naar *Haarlem* varende. Hierdoor van zijne jeugd af gewoon van schippers en schippersknechts te hooren spreken, kwam hem dat woord altijd zoo ongelegen in den mond. Zijne moeder, sedert twee jaren weduwe, had op de *Prinsengracht* een fruitwinkel opgezet, en, hoe bekrompen zij zich ook moest behelpen, haren zoon behoorlijk op school gedaan. Hij had vrij vlug leeren lezen, schrijven en rekenen en was een veelbelovend jongeling van veertien jaren, toen hem de lust beving van ter zee te varen. De verkeering in de moederlijke woning van Stuurman STRUIS, als een oud vriend zijns vaders, en deszelfs vertellingen zijner reizen hadden wel het meest dien lust opgewekt. STRUIS zorgde dan ook, dat hij in de rol van het schip *Het huis te Hemert* als scheepsjongen werd opgenomen, en beloofde zijn zeevader te zullen zijn. *Leendert* kwam aan boord met eene goede uitrusting en netjes gekleed. Hij was eenigzins tenger, hoewel voor zijn ouderdom vrij groot van gestalte, vlug als een aal, en beleefd en vriendelijk jegens iedereen. Zijn open, voorkomend, van gezondheid blozend gelaat, zijne ligtblaauwe oogen en zijn blond in krullen op de schouderen golvend haar, gaven hem een fatsoenlijk aanzien, en ieder was bij zijne komst aan brood met hem ingenomen. Schipper KONDE was bovenal met hem tevreden en liep, zoo als men zegt, met hem weg, doch toen hij eens, één slechts, dat noodlottige woord *schipper* had geuit, had hij het voor altijd verbruid, en kon geen goed meer doen. De grofste woorden en vloeken werden zijn deel, en ieder oogenblik van den dag was hij aan de grootste mishandeling blootgesteld. STRUIS, hij, die beloofd had hem te zullen beschermen, een man van eene zwartgallige, haatdragende inborst, mishandelde hem niet minder. *Leendert* was reeds aan boord, toen STRUIS in eene vlaag van verliefdheid, die zelden bij hem opkwam zijne moeder ten huwelijk gevraagd, doch een blaauwtje bekomen had. Dit wreekte hij nu bij elke gelegenheid op haren onschuldigen zoon. De derde waak was zelf een te nietig persoon om hem te kunnen beschermen, en de overige Officieren, die hem werkelijk een goed hart toedroe-

gen, dorsten zulks niet te doen blijken, om niet met *het hoofd des bodems* in onmin te geraken. Ongelukkig voor *Leendert*, had een der matrozen kort na zijne komst aan boord eenen guitenstreek uitgevoerd, die den schipper niet wel beviel. Hij zag *hem* voor de dader aan en wilde hem doen straffen. Wilde hij dus geen dragt slagen oploopen, zoo moest hij den regten dader wel noemen. Hierdoor werd hij gehaat bij de matrozen; men hield hem voor een verklikker, en kwam hij vooruit, zoo kreeg hij meer schoppen dan goede woorden. In één woord, waar hij zich wendde of keerde, het zij voor het zij achteruit, immer was hij aan de grootste mishandelingen blootgesteld, en een verschoppeling aan boord. Zijne huid, altijd vol blaauwe plekken en bloedige striemen, had geen tijd om hare natuurlijke kleur te herkrijgen of nieuwe smartelijke pijnigingen bragten haar in den ouden toestand terug. Zijn lot was onverdragelijk, en menigen nacht bragt hij in stilte weenende door. Alleen de gedachten aan zijne goede moeder, en eene voor zijne jaren buitengewone zielskracht deden hem dat lot verduren. Hij zag wel in, dat hij, zoo lang hij op dien bodem was, zich daaraan moest onderwerpen; dat hij met geweld niets daartegen vermogt, en dat list alleen hem mogelijk uit dien toestand zou kunnen redden. Hij nam dan ook stellig vóór, zulks bij de eerste gelegenheid te beproeven, en deze bood zich nog dien zelfden avond aan.

Schipper Kodde scheen door het uiltje, in den vooravond gedurende het gebed geknapt, zoodanig uitgerust te zijn, dat hij den slaap niet vatten kon. Hij zat dus nog op, en zeker om zijne onsterfelijke ziel niet te veel schade te doen lijden, las hij bij zijne dofbrandende smeerkaars in *Bunjan's reize naar de eeuwigheid*. Mond en keel werden droog, en hij had nu geen *opwekkertje* maar een *slaapwekkertje* noodig. Hij schelde. Niemand kwam. *Der Herr* Duhrkopf was al lang ingeslapen. Driftig stond de schipper op, liep naar den kajuitstrap en riep: *Leendert!*.—*Leendert!* riep stuurman Struis. *Leendert!* riep de onderofficier van de wacht.—*Leendert!* riep de uitkijk;—maar wie niet antwoordde, *Leendert* niet. Haastig liep stuurman Struis naar voren, maar bij de kombuis komende, struikelde hij over een stuk brandhout, verloor, zich willende herstellen, het evenwigt en kwam op zijnen rug te land in eene bijna afgewerkte kuip, die op het dek stond, (een presentje voor jufvrouw Kodde, als manlief te huis kwam; de Compagnie was rijk genoeg en

het kwam er bij haar toch op geen paar stukjes hout aan.) STRUIS viel op iets zachts en warms dat zich onmiddelijk bewoog, doch naauwelijks had hij dit bespeurd, of hij werd ook door een paar handen uit de kuip gewipt, en op eene gevoelige wijze tegen boord geworpen. Verwoed liep hij naar de kuip terug, tastte in het rond, kreeg een oor beet, trok den schuldige op het dek en bragt hem achteruit. Hier riep hij den onderofficier der wacht toe een lantaren te brengen. Deze kwam, hield het licht in de hoogte en...*Leendert* stond voor hen. Vermoeid door het werk van den dag en door het peinzen over zijn lot, had hij zich in die kuip opgeschoten en was, zijne zorgen vergetende, in slaap gevallen. Onverwachts kreeg hij een onwelkomen last op zich, en, niet wetende wie het was, wierp hij dien vlug van zich af. Ha schavuit! riep stuurman STRUIS, toen hij *Leendert* herkende, ben jij dat;—een dozijn, bootsmansmaat! en ferm uit de eerste hand;—versta je,—gaauw als de wind—waar is jou endje? *Leendert* keek bedrukt voor zich en de tranen schoten hem in de oogen. Geduldig verdroeg hij den eersten, den tweeden, den derden slag, die hem zooveel te pijnlijker waren, daar zijne huid nog gevoelig was van de mishandeling des schippers in den vooravond. Overmand van pijn, sprong hij eenige treden ter zijde, stak den regterarm naar den bootsmansmaat uit, en zeide weenende: Bootsman! U vergeef ik die mishandeling, want gij doet uw pligt;—maar hier den stuurman! hem vergeef ik nooit, en het zal hem wel eens berouwen, van mij zoo mishandeld te hebben. Verbaasd zag STRUIS hem aan. *Leenderts* lijdzaam karakter had hem nog nimmer doen tegenspreken.—En wie heeft jou vergiffenis noodig, en wie zal het mij doen berouwen? zeg op uil! wat reutel je daar?

Gij, gij, gij kunt mij hier laten slaan, Stuurman! hervatte *Leendert* snikkende; maar te *Ba-ba-batavia!*

En wat dan te *Batavia?*

Da-da-daar zal er nog wel iemand wezen, die zich aan mij-ij-ij gelegen la-laat leggen en die mij zal......

En wie zou zich met jou te *Batavia* bemoeijen? huilebalk! zeg op, of ik ransel je.

Wel-wel-wel, wie anders dan mijn O-o-oom?

Jou oom, leugenaar! heb jij een' oom te *Batavia?*

Ja-a-a, Stuurman!

En wie, wat, welke is die oom? jou moeder, dat lievertje, heeft mij daar nooit iets van gezegd.

Ik kan dat zoo niet zeg-zeg-zeggen, Stu-stu-stuurman!— maar mijn O-o-oom is een groot man, die veel invloed heeft; die zal mij wel wre-wre-wreken, Stu-stu-stuurman!

Wel nu nog schooner,—een groot man die veel invloed heeft. Zeg op: wie is het? of het eindje begint weer, versta je?—

Dat ka-ka-kan ik niemand zeggen als den Kapitein.

Wat is dat, vroeg schipper KODDE, die, door dit gedruisch op het dek naar boven gelokt, het hoofd de kajuitskap uitstak; wat is dat, Stuurman?

Wel kapitein! dat is *Leendert*, die mij tegen boord heeft gesmeten, en nu ik hem wil doen afstraffen, mij zoekt te overbluffen met te zeggen dat hij een Oom te *Batavia* heeft, een groot man, die veel invloed bezit en hem wel op ons wreken zal. Hij wil echter den naam van dat lieve Oompie niet noemen dan aan u, Kaptein!

Laat hij en zijn oom naar de weerl....... loopen, sluit hem in de boeijen, en wij zullen hem morgen wel spreken.

Leendert werd tusschen deks gebragt en krom gesloten. De schipper ging naar het buffet en hielp zich zelven zoo goed en ruim, dat hij geen verdere slaapmuts noodig had. Stil dreef het schip voort en de morgenstond brak aan, zonder dat er iets bijzonders was voorgevallen.

Schipper KODDE genoot een lange nachtrust. De zon stond reeds hoog aan den hemel, eer hij zijne kajuit verliet en op het dek verscheen. Hij zag er echter bleek en bedrukt uit, deed slechts weinige vragen omtrent weder en wind, en de vaart van het schip, en bleef toen alleen op het dek heen en weer loopen. Men kon zoo merken dat hem iets drukte. Onwillekeurig mompelde hij in zichzelf de woorden:—Oom; een groot man; veel invloed!—Zijn geweten scheen hem te plagen, en sprak hem niet vrij van verregaande mishandeling van den armen *Leendert*, en hij begon na te denken, dat, indien deze waarheid gesproken had, de gevolgen voor hem onberekenbaar konden zijn. *Leenderts* fatsoenlijk voorkomen, zijne kundigheden, die hoe weinig ook, in dien tijd op zijne jaren als veel gerekend werden, en zijn goed gedrag aan boord versterkten den schipper in het vermoeden, dat de jongen geen onwaarheid opdischte, en te angstiger sloeg hem na al dit nadenken het hart. Zijn morgenslokje, dat hij echter niet verzuimde, bragt hem in geen beter humeur, en het vroegstuk werd stilzwijgend genuttigd. Ook de andere officieren scholen bij elkander, en gaven niet onduidelijk hunne

gevoelens te kennen, die niet ten voordeele van den schipper noch van den stuurman STRUIS uitvielen.—De scheepsdoktor was weinig verheugd, en hoopte maar dat *Leendertius* zich taai zou houden, en deze beide *Nero's* eens ferm onder de oogen zien.—VALENTIJN vreesde dat hij daartoe geen karakter genoeg bezat, doch de dokter stelde hem gerust en zeide :—daar zit meer in dien jongen, als gij wel denkt, Valentinius ! hij zal wel van zich afbijten, en zoo als ik gisteren avond gezegd heb, hij moge dan een oom hebben, die reeds een groot man is, of niet, hij zelf wordt het nog eens ; -- dat zullen wij nog beleven, *Seurenius !*—dat zult gij zien.

God geve het ! ik wensch het van harte, maar twijfel toch nog.

Leendert had ook den tijd om na te denken en, beseffende dat hij te ver gegaan was om zijne gezegden in te trekken, zonder zich aan eene dubbele kastijding bloot te stellen, besloot hij vol te houden, en een naam te noemen die hun allen schrik en angst kon aanjagen.—De tijd mogt dan leeren wat er verder van komen zou.—Zijn eenigst doel was nu, niet meer mishandeld te worden.

De zon had haar hoogste toppunt bereikt ; acht glazen waren geslagen ; het bestek gezet, toen de Schipper al zijne Officieren in de kajuit deed roepen, niet alleen om, volgens gewoonte, een ochtendstondje te gebruiken, maar ook om over *Leendert* te beraadslagen, en getuigen te hebben bij het gesprek dat hij met hem voeren wilde. Hoeveel magt hij ook, *als hoofd des bodems,* aan boord bezat, begreep hij toen ook, dat hij zich de grootste verantwoordelijkheid op den hals haalde, indien hij hierin onberaden te werk ging. Daarom sprak hij tot zijne Officieren, toen zij de kajuit binnentraden : Vrienden ! wij willen, voor wij ons slokje nemen, eerst *Leenderts* gebabbel nader hooren ; wie weet wat daar achter zit, en mogelijk hebben wij niet wel gedaan met hem zoo hard te behandelen. Stuurman ! laat hem ontsluiten en hier brengen. STRUIS voldeed aan dit bevel en kwam, vergezeld van *Leendert,* in de kajuit terug. Dit vertrek, hoewel de Schipper het des morgens nog goed had doen schoonmaken, zag er echter vrij berooid uit. De tafel was met een smerig groen kleed, dat alle eenige reizen dienst kon tellen, bedekt, waarop een tinnen inktkoker vol spatten en vuil benevens eenige instrumenten geplaatst waren. Eenige pennen en potlooden lagen er naast. Op eene rustbank, de eenigste gemakkelijkste zitplaats, lagen eenige halfversletene

zeekaarten en boeken. Stoelen waren er niet, alleen krukjes van zeildoek, waarop de vergadering ging zitten. Een kompas in koper gevat hing boven de tafel, de wand was eenvoudig wit geschilderd zonder eenige versierselen of bloemwerk, en het portret van KODDES echtgenoot, eene vrouw diep in de veertig jaren, in haar Zondagskleed met een groot kerkboek met gouden sloten en een waaijer in de hand afgeschilderd, was het eenigste stuk, dat nog bezienswaardig was.

De vergaderde Officieren waren in een halven kring gezeten. Aan zijne regterhand had de schipper den stuurman, en den dokter; aan zijne linkerhand den derden waak ULRICH en den *Seur* VALENTIJN. Zoodra *Leendert* binnen kwam, rigtte KODDE dadelijk het woord tot hem en zeide: " *Leendert!* je heb je gisteren avond zwaar aan Stuurman STRUIS vergrepen en daarom dien jij gestraft te worden, maar eerst zal je ons zeggen welk spreukje jij hem op den mouw hebt zoeken te spelden; mij ken je geen wassen neus aandraaijen, versta je jongen! en daarom, zeg de waarheid en lieg niet:—heb jij een oom op *Batavia?*

Leendert keek den schipper strak en moedig aan, en antwoordde volmondig: Ja, Kapitein, ik heb een oom op *Batavia?*

En heeft die oom zoo veel invloed, en is dat zoo'n groote sinjeur, dat hij....

Ja, Kapitein!

Maar wie is hij dan! zeg op, jongen! of ik zal je....

De Gouverneur Generaal, Kaptein!

Wat? wie? riepen allen, verbaasd van hunne krukjes opspringende en elkander verschrikt aanstarende, uit: Wie? Wie? Wie?

De Gouverneur Generaal, schipper! hervatte *Leendert* krachtig en stout.

Voor de eerste maal zijns levens werd KODDE, door het woord *Schipper* uit den mond van een zijner ondergeschikten komende, niet gebelgd, maar stom van verwondering, het goede oog nederslaande, kraauwde hij met open mond (een zeker en gewoon teeken van 's mans verlegenheid), zich achter de ooren en zag eindelijk bedeesd in het rond.

De Dokter vatte het eerst het woord weder op, en zeide: maar hoe is dat mogelijk, *Leendertius?* gij heet, zoo ik het wel heb, *Reinholds* en Zijne Hoogedelheid VAN RIEBEEK? Hoe kunt gij de eer hebben aan zulk een hoog personaadje

verwant te zijn?

Van moeders zijde, aangetrouwd, Dokter, en ik.

Maar, *Leendert*, viel hem Stuurman STRUIS, op minzamer toon dan hij gewoon was, in de reden, uwe moeder heeft mij daar nooit iets van gezegd, hoe kunt *gij* dat weten?

Mijne moeder heeft zulks eerst den dag vóór ons vertrek ontdekt, en mij het in haren laatsten brief geschreven, tegelijk met uw aanzoek bij haar en het blaauwtje dat gij opgeloopen hebt, Stuurman! Ik heb dien brief verscheurd en de stukken in zee geworpen, omdat ik, uwe nieuwsgierigheid, die niets ontziet, kennende, bang was dat hij vroeg of laat in uwe handen kon vallen, als wanneer gij mij zeker nog meer mishandeld zoudt hebben, terwijl gij nu denkt, dat ik de drijfveer van uwe barbaarsche handelingen niet weet, en gij u over uwe teleurstelling bij mijne moeder op mij wreekt.

Stuurman STRUIS keek beschaamd voor zich en sprak geen woord; de huichelaar was ontmaskerd. De Dokter en de *Seur* wierpen blikken vol verachting op hem en haalden de schouders tegen elkander op.

Leendert, bemerkende dat hij indruk maakte en veld won, wendde zich nu tot den Kapitein en zeide, nog moediger dan te voren: Schipper! door het verscheuren van dien brief kan ik hier niets bewijzen, maar zal zulks te *Batavia* doen;—de tijd zal leeren, of hetgeen ik u gezegd heb waar of onwaar is. Intusschen verzoek ik menschelijker behandeld te worden, en zal mijn pligt van kajuits-jongen behoorlijk vervullen.

Schipper KODDE keek hem nog scheeler dan gewoonlijk aan, bedacht zich een weinig, liet een zware zucht de wijde wereld invaren, wees hem de deur en zeide: ga naar buiten *Leendert!* we zullen je wel later roepen.

Leendert groette beleefd de achtbare vergadering en begaf zich naar het dek, doch sprak met geen der matrozen, die hem allen scheef aanzagen, en hartelijk naar de komst des schippers wenschten, niet twijfelende of het endje van den bootsman zou wel spoedig weder met *Leenderts* rug kennis maken. Doch deze keer sloegen zij den bal mis. Wat beneden verhandeld werd, lekte nimmer uit, doch scheen gunstig voor *Leendert* geweest te zijn. Na verloop van een half uur kwamen de Officieren boven, zagen er vergenoegder uit dan te voren, maar van straffen werd niet gerept. KODDE's kousen hingen vrij laag op de hielen en zijn ochtendstondje scheen hem in beter humeur gebragt te hebben. *Leendert* hervatte, geene nadere bevelen dienaangaande krij-

gende, uit eigene beweging zijne dienst, en werd door iedereen vriendelijk en voorkomend behandeld. Dit duurde zoo eenige dagen, totdat op zekeren morgen Stuurman STRUIS hem in zijne hut liet roepen en tot hem zeide: *Leendert!* ik zie dat ik je niet wel behandeld heb en wil zulks zoo veel mogelijk goed maken; gij zijt, zoo als gij zegt, aan zulk een groot man verwant—gij moet dus meer worden dan matroos;—wil je de stuurmanskunst leeren, dan zal ik je daarin onderwijzen?

Gaarne, zeer gaarne, Stuurman! was *Leenderts* dankbaar antwoord, en nog denzelfden dag toog hij aan het werk. Geheel werd hij toen van zijne kajuits-dienst ontslagen, en van dat oogenblik aan boord behandeld en beschouwd als officier. *Leendert* kreeg eene hut, at aan de officierstafel, werd *Monsr. Leendert* genoemd; geen middag ging er voorbij, of de schipper dronk zijn eerste glas wijn, zich eerbiedig voor *Leendert* buigende, op de gezondheid van Zijne Hoog-Edelheid den Gouverneur Generaal, en zelfs de Hofmeester noemde zijn ouden makker *Herr Reinholtz*. Gelukkiger dagen kon *Leendert* aan boord niet beleven, en de matrozen, die groote verandering achteruit bemerkende, behandelden hem insgelijks met onderscheiding.

Het schip ankerde den 29sten September 1710 aan de *Kaap de Goede Hoop*, en verbleef aldaar eenigen tijd. Naauwelijks was het anker in den grond of de schipper *Leendert* bij zich in de kajuit ontbiedende, sprak hem aan, zeggende: *Monsr. Leendert*, ik hoop dat je tevreden bent, en het verledene wel een weinig zult vergeten hebben. Indien je naar wal wilt gaan ken je dat doen, maar ik bezweer je, spreek niet over jou vorigen toestand hier aan boord, want dat zoude mij onaangenaamheden kunnen berokkenen. Beschik over mijne beurs, zooveel je wil, en maak het je regt lekker aan wal,—je kan gaan als je wil. *Leendert* bedankte hem vriendelijk, en maakte slechts een matig gebruik van zijn aanbod.

De scheurbuik, die zich reeds gedurende de reis aan boord had geopenbaard en 18 zielen in de golven doen bedelven, was de oorzaak van het lang verblijf aan de *Kaap de Goede Hoop*. Hierdoor kon het schip ook eerst den 6den December 1710 weder onder zeil gaan, doch de goede Scheeps-docter moest daar achter blijven. Met zijn vriend, den *Seur*, naar boord willende gaan, glipte zijn voet op den trap van het havenhoofd uit, hij viel in de sloep en brak den regterarm. Bij zijn val stak hij de hand uit naar zijnen vriend, en riep

Valentinius—maar kon het woord niet geheel uitbrengen, en bewusteloos werd hij in het hospitaal gebragt.

De reis ging nu voorspoedig voort, uitgenomen een zware storm die hen op de hoogte van *St. Paul en Amsterdam* overviel en eenige dagen in het grootste gevaar bragt; doch het ging beter dan men verwacht had. Stuurman STRUIS kweet zich volmaakt wel van zijnen pligt want hij meende in *Leendert* een lastigen opmerker te zien, die zijne gangen naging en hem later door zijne hooge verwantschap veel nadeel kon doen. Om dezelfde reden waren des schippers blaauwe kousen in dat gevaarvol oogenblik glad om de kuiten, zelfs strakker dan gewoonlijk, opgetrokken en de broek om de knieën goed toegegespt, zoo dat de wind er geen vat in had en hem kon doen opzwellen! Alles ging dus naar omstandigheden voorspoedig; den 14den Januarij 1711 liep men Straat *Sunda* in, en den 18den daaraanvolgende des namiddags ten 4 ure viel het anker op de reede van *Batavia*.

Nu was het groote beslissende oogenblik voor *Leendert* daar, doch men kon geen onrust of verandering in hem bespeuren. De schipper moest dadelijk naar den wal, om, gelijk het toen gebruikelijk was, in eigen persoon den Gouverneur Generaal zijne brieven en scheepspapieren te overhandigen. Hij had zich reeds daarop voorbereid en kwam gekleed op het dek. Hier ontmoette hij *Leendert. Monsr. Leendert!* riep hij hem toe, zoodra hij hem zag, wil je meê gaan naar wal—ik moet bij jou oom zijn, en kan je dan dadelijk aan zijne Hoog-Edelheid voorstellen;—maar rep je wat, want ik heb geen tijd te verliezen.

As je blieft, Kapitein! antwoordde *Leendert*, en hij stoof naar beneden, opende zijne kist, haalde zijn zondagspakje voor den dag, dat zijne moeder hem, netjes in graauw papier gewikkeld en met tabak bestrooid, om het voor de mot te bewaren, had medegegeven. Hij schuijerde zijn nieuwen kastoren hoed op, en verscheen dus uitgedost op het dek. De sloep was gereed, beiden traden daarin, spoedig spatte het schuim op de golven door de krachtige riemslagen, die hen door de hoog oploopende baren der bank, niet zonder eenig gevaar, pijlsnel in de rivier bragten,—en welgemoed stapten zij te *Batavia* aan wal.

(Slot volgt.)

Vrouwenliefde.

Soäd, Soäd is verdwenen,
en mijn hart, in slavernij,
Zwijmt, van Liefde vastgekluisterd,
voor geen koninkrijk weer vrij.
Ach! wat waart gij, lieve Soäd,
d' ochtend dat gij mij verliet,
Dan een teeder jeugdig geitjen,
dat langs hei en heuvel vliedt!
'k Voel die stem mij nog doordringen,
die zoo schel en ruischend klinkt,
Daar het toegenepen oogjen
door het git des ooglids blinkt;
Daar de glimlach van 't genoegen
't zuiver mondgebit ontbloot,
Of de waterdronk zich mengde
aan des wijnstoks gloeijend rood;
Of het vuur des wijns met water,
koud en helder, wierd doorspoeld,
In een zandvallei bezonken,
uit het Noorden afgekoeld;
Waar het zwevend morgenluchtjen
't drijvend vuil van henen dreef,
En het blanke nachtdaauwvliesjen
bladderend op overbleef.
ô Hoe dierbaar waar haar liefde,
hield de schoonheid trouw en woord!
Of, aanvaarde zij dat harte,
dat haar eeuwig toebehoort!
Maar helaas! wat zoude ik wachten
van een' vrouwenliefdegloed,
Waar bedrog en list en wuftheid
meng'len aan de drift van 't bloed:
Waar geen standpunt of gedaante,
waar geen kleur bestendig blijft,
Maar als wolk en neveldampen
op den wiek der winden drijft!
Zal de zeef het nat bewaren,
of een Maagd, gegeven trouw?
Neen, mijn hart, geen ijd'ler droomen
dan beloften van een vrouw!

'k Hoopte, ja, een eeuwig minnen;
maar mijn boezem, streel u vrij!
't Zijn beloften zonder meening:
't windtjen blaast, zij zijn voorbij.

Bilderdijk.

Uit het Arabisch van Kaab Ben Zoheir.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 95.—JANUARIJ 1888.

(Ingezonden door D. G. R. te N. P.)

1. "Men maakt maaltijden om te lagchen en de wijn verheugt de levenden," maar wat verantwoordt alles?
2. Welke eer behooren wij niet te zoeken?
3. Een steen alwaar Absaloms broeder schapen en runderen slagtte?
4. "Want die profeteert, is meer dan die vreemde talen spreekt, tenzij dan dat hij het . . . . . . ?"
5. Als welke plant zal Israël bloeijen?
6. Waarop zijn de priesters en het huis Israëls als een uitgespannen net?
7. Een van de hoofden uit den stam van Nafthalie.
8. Eene stad in den stam van Dan.
9. Een land, waar iemand wegens hongersnood naar toe trok en zijne huisvrouw in gevaar bragt.
10. Een van de zeven gemeenten in Azië.
11. Bij welke stad werd een zwaar heir van de Syriërs met blindheid geslagen?
12. "Die mij zonder . . . . haten zijn meer dan de haren mijns hoofds."
13. Een land waar veel goud, almuggemhout en kostelijk gesteente gehaald werd.

14. Een Areopagiet, 1ste en 5de letter.
15. Een dier dat gesproken heeft.
16. Waar werd Amazia gedood?
17. De plaats waar Jacob beweend werd.
18. Een profetes uit den stam van Aser.
19. Door welken krijgsoverste had de Heer de Syriërs verlossing gegeven?

De begin- en sluitletters vormen tezamen twee bijbelteksten.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Februarij- en Maartraadsels verschenen zijn, en zende dan alles gelijk of zooveel men er van vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Tot 1 Februarij worden nog oplossingen van de vraagstukken, loopende over het laatste kwartaal des vorigen jaars, ingewacht. Hoe meer hoe beter.

Van de Jongejufvrouw Carolina Verschuur te Calitzdorp zijn welgeslaagde oplossingen ontvangen voor Julij, Augustus en September; maar tot onze teleurstelling *te laat*.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De ware rijkdom van een volk is niet in het goud en zilver, maar in het verstand, de harten en den arbeid van de duizende redelijke wezens die het volk uitmaken. Daar, en daar alleen, is een onuitputtelijke goudmijn."

1887 heeft plaats gemaakt voor zijn opvolger, en naar oud gebruik wenschen we onze lezers Veel Heil en Zegen in het Nieuwe Jaar!

1887 zal in de geschiedrollen der Kaapkolonie met een dik kruisje geteekend staan. Vooreerst, omdat het een van de moeijelijkste jaren was die onze landbouwers, voornamelijk de wijnboeren, doorgeworsteld hebben. Maar ook in anderen zin blijft het gedenkwaardig, omdat er in geen vorig tijdvak zooveel van Regeringswege voor het Boerenbedrijf gedaan is als juist in 1887. Wij hebben slechts te verwijzen

naar de belangrijke Parlementaire besluiten en de aanstelling van een vast hoofd voor het Landbouw-departement, om iets te noemen.

Verder, ofschoon de geldnood algemeen was, heeft het niet ontbroken aan overvloed van produkten, en dat is op zich zelf reeds een groote zegen; want even goed hadden roest en droogte ons kunnen teisteren, en had de gevreesde phylloxera als de kanker kunnen voortvreten. Alles te zamen genomen is er dus ruime stof tot dankbaarheid dat het niet erger was.

1888 toont het zilveren randje der hoop. De hoop doet leven. Reeds begint de kwijnende handel wat op te flikkeren. Lang kan het niet meer duren of de terugslag van de goudontdekkingen in de Transvaal zal direkt en indirekt ook in deze Kolonie gevoeld worden. De toenemende delversbevolking moet eten en drinken. Zijn de hinderpalen, door eene wijze staatkunde eenmaal uit den weg geruimd, dan krijgt de Kolonie ook haar aandeel in de leverantie. Komt het daartoe—en waarom zou het niet?—dan is de boer er beter aan toe dan de man die Scheba's voor £100 en Kimberley Imperials voor £12 opgekocht heeft! Met nieuwen moed treden we dus een nieuw jaar in en wenschen dat de hoop niet beschamen en al het vorig leed verzachten zal.

Mogen wij ten besluite, gelijk in vorige Januarij-Nos. al meer gedaan is, onzen lezers, die eene herinnering noodig hebben, eens even verzoeken de advertentie op den omslag van het *Tijdschrift* naauwkeurig te lezen?

IV.

Aan den heer Landbouw Secretaris.

Mijnheer!—Toen er een aantal jaren geleden nog geen sprake was van een Landbouw Departement voor deze Kolonie, drongen wij er reeds op aan dat er een band zou gevormd worden die de verschillende bij ons bestaand Landbouwgenootschappen en Vereenigingen aan elkander bond. Dit ging niet, omdat er geen hoofd voor het ligchaam was. Later, toen er hoop was dat het land uiteindelijk een Minister of Landbouw Secretaris krijgen zou, leverden we hetzelfde betoog. Het zal UEd. dus niet vreemd voorkomen, dat uwe welwillende aandacht ditmaal op nieuw er bij bepaald wordt.

Wij wenschen, met de woorden van een geacht tijdgenoot, niets af te dingen op het nut van lokale genootschappen of te schaden aan hunne zelfstandigheid; integendeel stemmen wij dadelijk toe dat vele goede zaken alleen daardoor tot stand kunnen komen; doch voor een klein en verspreid volk, zooals wij het zijn, en vooral ook voor den tegenwoordigen tijd is aaneensluiting en zamenwerking meer dan ooit noodig, niet alleen om een wenschelijk doel te bereiken; maar zelfs

om het goede te behouden dat wij reeds ons eigendom mogen noemen. Noch de dorps-, noch de districtsvereeniging kan op zich zelf staan; dat heeft hun kwijnende toestand maar al te duidelijk bewezen. Ze zijn onderdeelen van een geheel, en de breede rug van dat geheel is noodig om den last te torschen wáaronder het deel bezwijkt. De sterke arm van het geheel alleen is in staat te helpen, waar de krachten van den enkele te kort schieten. Daarom dan ook dat wij nu, morgen, altoos tot die eendragtige zamenwerking wenschen op te wekken. Ze is onze hoofdleus, en voor een tak van bestaan, zoo versnipperd als onze landbouw, moet ze het ook zijn. Wij wezen u in een vorig schrijven o.a. op het nut van zamenwerking in zake de bestrijding van de Dorthesia in Californië; en zulke voorbeelden zouden tot in het oneindige vermenigvuldigd kunnen worden. Immers het feit is daar: terwijl de limoenboomen in dat land gereinigd zijn en hun vrucht leveren, breidt zich het kwaad in Zuid Afrika altoos verder uit. Zamenwerking en verbrokkeling van krachten geven hier de verklaring van.

Hoe staat het nu met onze lokale landbouwgenootschappen? Nuttig zijn ze onder omstandigheden, zeer zeker, zoo als bereids aangemerkt is; maar konden zij niet veel nuttiger zijn, indien zij als onderdeelen van een georganiseerd ligchaam werkzaam waren? Thans houdt men, waar de kas het toelaat, eene periodieke tentoonstelling van bloemen of vruchten, of allerlei; er worden eenige prijzen gegeven, een eetmaal gehouden, en daarmede is het klaar. Zoo gaat het jaar in jaar uit, en hoeveel worden de boerderij en de veeteelt er eigenlijk door bevoordeeld? Bij uitzondering gebeurt het dat iemand een voordragt houdt over wol of iets anders van belang voor den boer. Wij herinneren ons slechts een paar gevallen van dien aard. Wanneer brengen we het op dat gebied nog eenmaal zoo ver als België, van waar het *Bulletin de l'Agriculture*, door de Regering uitgegeven, meldt dat er, in 1886, 1419 voordragten werden gegeven, waarvan 528 in het Vlaamsch? Van dit getal liepen 908 over boom- en groenselteelt, 76 over tuinbouw, 8 over boschteelt, 239 over dierkunde, 57 over hoefsmederij, 4 over bijenteelt en 37 over de melk.

U verstaat ons wel, dat de bedoeling niet is dat er slechts voordragten bij de Landbouwtentoonstellingen ontbreken; of dat wij, vergetende dat Rome niet op één dag gebouwd is, alles gelijk van u verwachten. Het was ons eenvoudig te doen om, gelijk in vorige brieven geschiedde, uwe aandacht op zekere punten, ditmaal op de zaak van organisatie en aaneensluiting van het bestaande, te vestigen. Wat er met het materiaal dat voorhanden is gedaan kan worden en hoe er uitvoering aan te geven, blijft natuurlijk aan u als het Hoofd, dat noodig was om de onderdeelen te bestieren.

Wij behoeven u niet te zeggen dat er alhier nog al te veel geringschatting van den landbouw heerscht; dat men nog weinig beseft dat het een vak is, eene grondige studie waard; dat het een vak is dat de toepassing is van alle natuurwetenschappen; dat de diepzinnigste vragen op het gebied van plant- en dierphysiologie mede helpt oplossen; dat "de grondslag uitmaakt voor rust en veiligheid in den Staat," zooals ergens aangemerkt wordt. Dat dit vak de plaats moet innemen die het toekomt, is ook uw gevoelen; en daarom verschoont gij immers ook de vrijheid dat deze vierde brief aan U gerigt werd?

Verblijve met verschuldigde achting,

RED. BOERDERIJ "Z. A. TIJDSCHRIFT."

DE NIEUWE BRANDEWIJNMAATSCHAPPIJ.

"De wil is goed, de kracht is klein," kan ook hier toegepast worden. Het schijnt of er meer moeite is om de £50,000 volteekend te krijgen, dan men in de eerste vaart meende. Het zou jammer zijn als het plan bleef steken, en de boeren kunnen zich klaar houden dat zij dan van de speculateurs geducht geknepen zullen worden. Daarvoor zijn overvloedige bewijzen. Maar laat ons hopen, dat het geen "sla je mij ik sla jou weer-zaak" zal afgeven.. Dat Boeren*vrienden* dan ook een handje helpen!

PAARDEN.

Dat er tegen het einde des vorigen jaars 150 Kaapsche paarden naar Indië verscheept zijn, is daarom vooral belangrijk, omdat het in zoo langen tijd niet gebeurd is en omdat er kans bestaat, als deze bezending bijval vindt, wij groote orders kunnen verwachten. Herhaaldelijk is er in dit Tijdschrift op het voordeel gewezen, dat een vorig geslacht bij dezen handel had. De vraag is nu maar, of de Kaap een gewild ras in groot getal leveren kan; want aan veredelen is in de laatste jaren bedroefd min gedaan. Voor eenige maanden, naar aanleiding van het besluit in de vorige Parlementszitting om aan de verbetering van het paardenras te doen en de daartoe bestemde geldsom, gaven we eene beschrijving van een paar Duitsche stoeterijen en van de paarden, die in den Amerikaanschen handel vooral gezocht zijn. De *Patriot* opperde al dadelijk de vrees, dat het bedrag, in de laatste sessie gestemd, aan "harddravers" zou verkwist worden; en wij willen niet ontkennen dikwijls over die aanmerking nagedacht te hebben. Racespaarden zijn voor liefhebbers en rijke lui zeer zeker hoogst belangrijke dieren; maar daar kunnen zij zelf voor zorgen. Voor hard werk zijn ze te subtiel en hebben zij te veel van den hazewindhond. Onze bloedhengsten moe-

ten wat meer been en vleesch hebben. Of eene kruising met Suffolks, Trakhenen, Hollanders, Holsteiners of wat ook voor onze Kolonie en den eisch der Indische remonte de beste is, laten we deskundigen ter beslissing over. Eén ding is zeker, als wij niet op ons tellen passen, dan krijgen wij nooit den Indischen handel terug; en kon het ligt gebeuren dat men nog eens naar Amerika ging om geholpen te worden. Men leze met aandacht onderstaand berigt uit de jongste *Landbouw Courant*:—"De Noord-Amerikaansche paardenfokkerij breidt zich even als alle bedrijven van dit onmetelijk productiegebied, meer en meer uit, en de uitvoer van Amerikaansche paarden, voornamelijk naar Engeland, vermeerdert jaarlijks. De groote fokkerijen in Texas en Mexico importeren jaarlijks hengsten uit Europa, om ook de daar aanwezige kleine paarden te verbeteren en een waar voor de wereldmarkt te verkrijgen. In dezen verkoop van hengsten deelt Duitschland weinig of niets, terwijl die uitvoer voor Frankrijk en Engeland een zeer loonende handel is. Sedert eenige jaren trekt nu het Oost-Pruisische paard de opmerkzaamheid tot zich zoowel van Noord- als Zuid Amerika; het zou dus voor fokkers van bijzonder belang kunnen zijn iets over de eischen der Noord-Amerikaansche markt uit authentieke bron te vernemen."

PAARDEN-ZIEKTEN.

Met dank erkennen we de ontvangst van een exemplaar van het nuttige jaarboekje: "Di Afrikaanse Almanak" voor 1888, uitgegeven door de firma D. F. du Toit en Co., aan de Paarl. Zoo als gewoonlijk, zijn er ook nu weder een aantal bladzijden aan de Boerderij gewijd waaruit wij van tijd tot tijd wel het een en ander denken aan te stippen. Ditmaal eene beknopte omwerking van het rapport van den Gouvernements Veearts over *Paardenziekten*:—

Droes is eene kwaadaardige besmettelijke ziekte. De besmetting geschiedt door smetstof, die met de slijmvliezen, eene wonde of geschaafde plek in aanraking komt. Heeft een paard *droes* onder de leden, dan kan de ziekte uitbreken als het dier koude vat, enz.

Kenteekenen. Er loopt eene dunne, grijsachtige vloeistof uit een of beide neusgaten, meestal uit het linker neusgat; naderhand wordt zij dikker en kleeft aan de randen der neusgaten vast. Neemt de ziekte toe, dan maakt het paard een geluid door de neusgaten. Aan de binnenzijde van den neus zal men aan het slijmvlies knopachtige zweertjes, met schilfers bedekt, vinden; en aan den binnenkant van de andere kaken een knopachtig hard gezwel. Is het vloeijen slechts uit één neusgat, dan zal ook het gezwel maar net aan dien eenen kant in de kaken zijn: maar is de vloed uit beide neusgaten, dan is het gezwel aan elkander. Tot dus ver is

er nog geen afdoend geneesmiddel voor *droes* uitgevonden. Het beste is, het dier maar dadelijk van kant te maken en te begraven, anders steekt het nog bovendien de andere paarden aan. Verder moeten de stallen en alle tuig goed schoongemaakt, gewasschen, gezuiverd en met ongebluschte kalk, carbool enz. ontsmet worden.

De nieuwe of Zweerziekte.—Deze is eene koortsachtige, etterzwerige ziekte. Men moet het paard helpen om die vuilnis kwijt te raken. Zet pappen op de zweer, snijd open, wasch en zuiver de wond. Is de zwelling naar binnen, stoom den kop van het paard over den wasem van een aftreksel van " bluegom " bladeren of over zwaveldamp. Als het paard niet te zwak is, is een korte galop ook bevorderlijk om de opgehoopte stof af te drijven. Als de zweer open is en het paard begint te eten, strooi dan over zijn voeder, gedurende eene week lang, alle avonden 1 eetlepel vol van een mengsel van groene vitriool (1 ons), salpeter 1 ons, en bloem van zwavel ook 1 ons ; fijngemaakt en door elkander gemengd.

Snotziekte.—Hiervoor is de beste raad om het paard in 't veld te laten loopen. De versche lucht en het grazen is dienstig om de gezondheid te bevorderen.

Het verschil tusschen *Droes*, *Snotziekte* en *Nieuwe Ziekte* bestaat hierin : (*a*). Bij *Nieuwe Ziekte* is de aanval erg en schielijk ; bij *Droes* langzaam en kruipend en het paard schijnt niet ziek. (*b*). Bij *Nieuwe Ziekte* is de keel zeer, het slikken moeijelijk, de vloeijing uit beide neusgaten erg en dik. Bij *Droes* is de uitvloeijing dun en min ; in het begin grijsachtig en kleverig ; het begint in het vel bij een neusgat. De gezwellen zijn klein, hard en knopagtig. Als zij geopend worden, komt er een geelachtig blinkende stof uit. Bij *Nieuwe Ziekte* is de zwelling verspreid tusschen de onderkaken en komt schielijk tot een klomp. Er zijn ook geene zweertjes op de slijmvliezen van den neus, zoo als bij *Droes*. (*c*). Bij *Snotziekte* is de uitvloeijing wit en koortsachtig,los, in klompen,vooral met drinken, zonder zweertjes in den neus, en zelden zijn de klieren gezwollen.

Paapjes.—Hieraan zijn bijna alle paarden onderhevig, die op het veld loopen en niet behoorlijk opgepast, " gegroomd," worden. De paapjes komen van de paardenvlieg. De vlieg legt eitjes in de haren van het paard. De paarden door zichzelven of elkander te likken, (als de jonge paapjes uitgebroeid zijn) krijgen ze in de maag waar zij vast bijten en blijven zitten tot zij groot zijn. Omtrent December laten zij los en worden met de mest uitgeworpen. Men vergist zich veelal dat *paapjes* een paard ziek maken en den dood aandoen. Omdat de menschen de kleur en geaardheid van een paardenmaag niet kennen, schijnt het hun of de *paapjes* een kwaad doen aan de maag. (Hier wil de schrijver in den Almanak niet aan, en hij zegt : " Of

onze Dokter over *paapjes* zoo erg regt heeft, en of wij boeren dan werkelijk zoo stom zijn, laat ik daar. Maar een andere dokter, R. Bos, in Holland, is van gevoelen dat paapjes, hoewel niet altijd, toch dikwijls een paard werkelijk doodvreten)." *Galkoorts*, *Wormen*, *Buikpijn* of *Rolziekte* zijn dikwijls oorzaak dat boeren meenen dat hunne paarden de *paapjes* hebben. *Galkoorts* maakt een paard hangerig en loomerig en lusteloos om te eten. Dikwijls is een paard "malkop," bijt aan zijne zijden, schuurt tegen andere paarden aan en holt rond tot hij dood neerslaat. Geef in het begin een goede purgatie en dan omtrent 30 grein "Calomel," een paar dagen later 5 grein "Arsenicum." Heeft een paard *Wormen*, dan is zijn vel als men er met de hand overwrijft, hard en droog. Een halve bottel ongekookte lijnolie en een wijnglaasje terpentijn, door elkander gedaan en door den bek ingegeven, is zeer goed is.

De schrijver beveelt met nadruk, dat de boeren het volledig Rapport van den Veearts zelf lezen en bij de hand hebben. Het is te krijgen bij de Postmeesters of aan het Kantoor van den Kolonialen Secretaris. Wij hebben er reeds vroeger op aangedrongen dat de rapporten van onze verschillende experts in een bundeltje verzameld en allerwege onder de boerenbevolking verspreid zouden worden. Wel zijn ze bij stukken en brokken in de nieuwsbladen gepubliceerd; maar daarmede wordt het doel niet bereikt—zooals wij in der tijd, aanmerkten. Nu er een Landbouw Secretaris is, zal het in het vervolg wel beter gaan.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Volgens de *Ned. Sport* zijn te Kopenhagen proeven genomen met eene nieuwe paardenreinigings-machine. Zij bestaat uit een om het lijf te binden gordel met plaat, waaraan een rad verbonden is, hetgeen een spiraalslang, aan welks uiteinde een ronde borstel is, in beweging brengt, door met de regterhand het rad te draaijen, terwijl de linker het uiteinde der slang, waaraan de borstel is, op het paard houdt, welke zich alsdan op aangename wijze om het dier beweegt. De toestel—waarvan in de *Sport*, evenals van de wijze van toepassing, eene aanschouwelijke voorstelling is opgenomen—ziet er, volgens dat blad, zeer net en eenvoudig uit. De toepassing werd op verschillende, waarbij zeer zenuwachtige paarden, bewerkstelligd, zelfs op een, dat voor gewoonte had bij de gewone toepassing van roskam en borstel zich op den grond te

wentelen. Bij het gebruik dezer machine waren allen echter rustig; zelfs scheen hun de geregelde streelende beweging van borstelen aangenaam te wezen, zoo zelfs, dat, bij de borsteling van het hoofd, het paard behagelijk de oogen sloot. Het groote nut dezer machine is, dat men in minder dan 10 minuten een paard volkomen goed reinigt, hetgeen voor groote stallen, als van omnibusmaatschappijen, stalhouders enz. groote tijdbesparing geeft. De reiniging is op ieder paard, zelfs het lastigste, toepasselijk, daar de geregelde beweging der machine de stugheid van het haar wegneemt, dit glans geeft en de huid volkomen reinigt.

EEN NIEUWE STOOMPLOEG.

Ongeloofelijk succes heeft volgens de mededeeling der *Agricultural Gazette* een nieuwe éénscharige stoomploeg, welke onlangs in de nabijheid van Leeds, waar de fabrikanten van dien ploeg, John Fowler & Co., hunne werkplaatsen hebben, voor eene talrijke menigte beproefd werd. Op een geheel ontwerkten, zeer zwaren en tevens natten kleigrond, keerde hij een laag aarde van nagenoeg een yard breedte en twee voet diepte geheel en al om. Zonder twijfel heeft een zoodanige arbeid slechts onder zeer bepaalde omstandigheden regt van bestaan, zooals bij het ontginnen van heideland of woeste vlakten, voor boschbouw, misschien ook bij het aanleggen van wijnbergen, hopaanplantingen, boomgaarden enz., waarvoor men tot hiertoe zulk diep omwerken voor noodig hield. De berigtgever van bovenvermeld blad wijst er tevens op, dat men met zulk een ploeg in den tijd van 5 minuten een loopgraaf zoude kunnen maken, die breed en diep genoeg is, om 3—400 man daarin veilig te bergen, en misschien reeds na een half uur arbeid den loop van een veldslag te helpen beslissen. Bij deze gelegenheid herinneren wij ons, van Fowler's ingenieur gehoord te hebben dat men zich in de jaren van 1860 tot 1870 in Egypte van de stoomploeg-locomotieven bediende, om bij een veldtogt tegen de Abyssinische troepen daarmede een stroom over te steken; de beide machines trokken met hare kabels, in plaats van den ploeg, een vaartuig van den eenen oever naar den anderen.

IETS OVER VRUCHTENTEELT.

Perziken.

Ieder die eenigszins met het kweeken van ooftboomen bekend is, weet dat het meerendeel onzer ooftsoorten, zooals appels, peren,

enz. bij uitzaaijing in de meeste gevallen boomen geeft wier vruchten weinig of geen waarde hebben. Een uitzondering vormt echter de perzik. Als men perzikenpitten—en wel die van de fraaije groote soorten—uitzaait, zal men bijna zeker boomen zien opgroeijen, die, zonder eenige verdere kunstbewerking, de prachtigste en smakelijkste vruchten leveren, geheel gelijk aan die, waarvan de pitten afkomstig waren.

In de *Köln. Ztg.* wordt hierop gewezen en met een enkel woord de aanplanting van deze boomen nader besproken.

Reeds is gezegd dat men de pitten slechts uit de grootste en beste vruchten nemen moet. Men moet, zegt het blad, daarvoor die soorten alleen uitkiezen, die zich door grootte, fijnen smaak en vroege rijpheid onderscheiden. Maar daar de eigenlijke pit door een buitengewoon harde schaal omgeven is, die slechts door een aanhoudende gelijkmatige bevochtiging zoo week wordt dat zij het doorbreken van de kiem niet verhindert, doet men het beste, met het uitzaaijen niet lang na het verzamelen der steenen te wachten. In allen gevalle moet men ze niet lang droog bewaren, maar ze nog in den herfst zaaijen.

Met het oog op de gemakken die de spoorweg aanbiedt, om vruchten overal het land door, vooral naar de Diamantvelden, te zenden, en de meerdere vraag naar gedroogde vruchten, voornamelijk perziken, brengen wij onze Westelijke wijnboeren, die zulk eene schoone gelegenheid tot aanplanten hebben, dit berigt onder de aandacht.

DE STIER ALS TREKDIER.

Dat eene matige beweging voor de gezondheid onzer huisdieren volstrekt noodzakelijk is, zal niemand ontkennen, het beste bewijs daarvoor verkrijgt men menigmaal op overtuigende wijze, wanneer drie feestdagen op elkander volgen en de aan beweging gewende paarden den vierden dag stokstijf den stal verlaten; dikwijls genoeg blijft het daarbij niet, maar komt er ook nog een beroerte bij, waardoor dan nog meestal de beste dieren worden aangetast. Doch ook bij de fokstieren wordt het gebrek aan bewegiug, dat hier menigmaal regel is, dikwijls zeer gevoelig gestraft. Eene gezonde en krachtige nakomelingschap kan men slechts van krachtige en gezonde ouders verwachten. Dit weten de veefokkers in streken waar het weiden der stieren met de koeijen gebruikelijk is, zeer goed, en hunne vakgenooten in andere streken waar het weiden geene gewoonte is, weten het ook,

want zij zijn aan de eersten schatpligtig, dat wil zeggen, ze moeten uit de streken waar geweid wordt van tijd tot tijd hun veestapel voorzien. Er zijn plaatsen genoeg met zomerstalvoedering en klein grondbezit, waar echter jaarlijks een nieuwe springstier moet worden aangeschaft, omdat ten gevolge van het op stal aan den ketting staan de aangehaalde kwalen zich tot schade des veehouders gevoelig doen gelden. Een matig gebruik der fokdieren voor den arbeid is dus een zeer beproefd middel om de dieren langen tijd gezond en sterk te houden. Zoo zegt Kremsz in zijne beschrijving van den landbouw in Vlaanderen, dat een der bekwaamste landbouwers in het departement Pas de Calais, de heer Decrombecque te Lens, de bullen in twee- en vierspan bij den arbeid gebruikt; zij worden daar reeds in de vroege jeugd en met behulp van den neusring aan het werk gewend, en zijn, ouder geworden, evenzoo mak als de ossen. De heer Decrombecque beweert, dat de van werkende stieren afstammende mannelijke kalven, als ze later als ossen dienst doen, volgzamer en flinker zijn dan anderen, wier vaders niet voor het werk gebruikt werden. Doch ook zelfs wanneer zij niet van jongs af aan voor den trekdienst gebruikt werden, kan men de stieren later nog daaraan gewennen. Zoo deelde Geheimraad Thiel bij de laatste algemeene vergadering van het landbouw-genootschap voor Rijnpruisen in Neuwied mede, dat de door zijne veendamkultuur bekende landeigenaar Rimpau geregeld afgedankte stieren van het altmärker ras aankoopt, ze paarsgewijze naar de kleur rangschikt en ze dan twee- en vierspannig voor den ploeg, en den mest- of hooiwagen gebruikt, zooals vroeger de ossen. Daarenboven zijn de stieren aanmerkelijk goedkooper en leveren veel meer werk dan de ossen, daar zij harder trekken en een flinken stap hebben. Rimpau heeft dikwijls 40 zulke veteranen te gelijk aan het werk, welke niet van jukken maar van haamtuigen voorzien zijn.